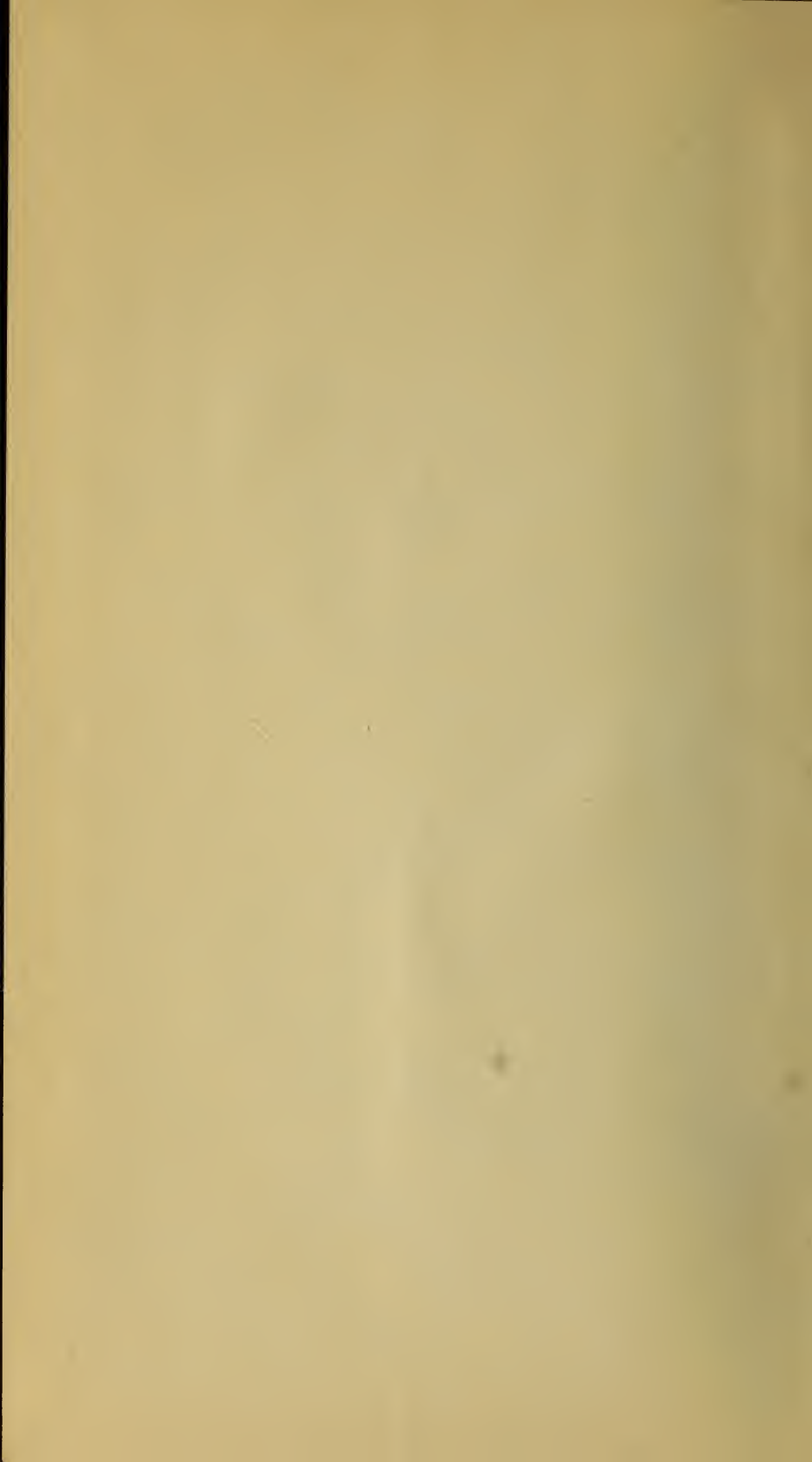

Class PA 67120

Book R7

1871

Opurile

lui

Caiu Corneliu Tacitu

traduse de

Gavrilu J. Munteanu,

Directoriu si professoriu la gimnasiulu romanu gr.-orient. din Brasiovu, membru alu societ. academice romane d'in Bucuresci etc.

Date in tipariu

sub auspiciile societatei academice dupa decessulu d'in vieta

a traductoriului.

Biografi'a traductoriului annessata.

Opurile

lui

Caiu Corneliu Tacitu

traduse de

Gavrilu J. Munteanu,

Directoriu si professoriu la gimnasiulu romanu gr.-orient. din Brasiovu, membru alu societatei academice romane d'in Bucuresci etc.

Date in tipariu

sub auspiciile societatei academice dupa decessulu d'in vietia
a traductoriului.

Biografi'a traductoriului annessata.

SIBIIU,

Tipariulu tipografieii lui S. Filtsch (W. Krafft).

1871.

PA6712

R7

1871

MAR 7 1904
D. of D.

ALABAMA: 1871
MAR 7 1904

Càtra Lectori!

Este unu usu vechiu la mai multe societati erudite, cà manuscriptele membriloru repausati se se culega, sî in casu de a le afla demne de publicatu, se dispuna tiparirea lor. Dupa mortea lui Gav. J. Munteanu, fostu membru alu societatei academice romane, domn'a Mari'a, veduv'a lui, remasa cu unu pruncu micu, incunoscientià pe numit'a societate, cà consortele seu tradusese in romanescce tôte opurile lui Tacitus inca de candu dn. c. H. Scarlatu Rosetti annuntiasse unu premiu de un'a mieie fiorini v. a. pe acelea opuri. Dupa-ce dn. Rosetti isi retrase acelu premiu alu seu, traductoriulu lui Tacitus nu mai avù ocasiune de a esì la concursu cu traductiunea sa. Intr' aceea morbulu celu indelungatu sî enormele spese cauate prin acela, subtraserà familieì mîdiulócele pecuniarie; cu care aru fi potutu tipari pe Tacitus.

Societatea academica romana priimindu manuscriptele dela dn'a M. v. Munteanu, le transpuse spre revisiune la una comisiune alésa din sinulu seu. Acea comisiune cercetandu traductiunea, comunicà veridictulu seu in un'a d'in siedintiele societatei, éra acésta luà conclusulu ce se vede trecutu in processele sale verbali, intru intielesulu urmatoriu: Traductiunea facuta de rep. nostru collegu G. J. Munteanu, considerata cà prim'a traductiune in limb'a nostra romanescce, a celui mai greu auctoriu latinu d'in càti au scrisu in prosa, este atàtu de buna, pre càtu se potea astepta cà se fia aceea in stadiulu culturei, in care se afla limb'a nóstra.

Neconsecentiele orthografieì si unele singularitati in termini sî espressiuni, pe care le intempinamu in acésta traductiune, n'au

scapatu d'in vederea comisiunei academice; dupa-ce inse nimeni nu 'si pote arroga dreptulu de a correege manuscriptele unui repausatu, asia acelea neconsecentie sî singularitati au ramas neatinsse in acêsta editiune, cu singur'a esceptiune de unele casuri, in care se cunoscea invederatu, cã acelea erã numai erroru de pena, pe care traductorîulu surprinsu de morbulu seu celu cumplitu, nu mai fusese in stare de a le indrepta.

Alu duoilea conclusu alu societatei academice fu, cã Tacitus, tradusu de G. J. Munteanu se se tiparesca cu spesele densei, cu conditiune inse, cã dupa-ce acestu opu nu'i venise pe calea de concursu prevediutu in statutele sale, fondulu societatei se fia mai antaiu desdamnatu d'in vendiarea unui numeru de esemplaria, éra restulu acestora se remana in emolumentulu familiei repausatului commembru alu seu, cu atãtu mai virtosu, cu cãtu este sciutu, cã aceeaasi e lipsita de orice favóre de a se bucura, fia macaru si de cea mai modesta pensiune, care in alte impregiurari sî la unu altu poporu mai fericitu, de cãtu este natiunea nóstra, i s'aru fi cuvenitu cu totu dreptulu, in proportiunea lungei serii de ani, pe carii repausatulu ii petrecuse in servitiulu natiunei, facundu totulu pentru acêsta sî nimicu pentru sine.

In fine societatea academica romana insarcinã pe unu membru alu seu in person'a subscrisului, cu prevederea tiparierei acestei traductiuni la Sibiiu, in numele sî sub auspiciile densei, ceea ce se si intemplã. Sî asia publiculu romanescu este dotatu inca si cu traductiunea acêsta esita d'in pen'a unuia d'intre barbatii cei mai éminenti si mai devotati pentru natiunea loru sî pentru patri'a ei.

Scrisam in Brasiovu, 1871 lun'a Martiu.

G. B.

Gavriilu J. Munténu *).

Acestu barbatu eminentu, pe care natiunea 'lu perdù in ²⁴/₁₂ Decembre alu a. 1869 in etate aprópe de 58 de ani, a compusu sî tradusu mai multe carti, nu numai didactice, ci sî de alte specialitati, a colaboratu la duóe foi periodice romanesci sî la unu dictionariu germano-romanu, a functionatu 31 de ani cá profesoriu sî parte cá directoriu in Romani'a sî in Brasiovu, a conclucratu sî suferitu in epoce grele pentru emanciparca nationale sî confesionale alaturea cu primii luptatori ai poporului, de sî nu totu-deaun'a in mediulu valoriloru furióse, in care fusesera alti càtiva d'ntre connationalii sei. Sî cu tóte acestea merite stralucite ale lui Gavriilu Munténu, castigate prin lupte si fatige apasatórie, nu va trece unu patrariu de seculu, candu generatiunea care astadi abia póte gangaví cuventele tata, mama, pane, apa, dandu cá d'in intemplare preste vreuna carte ce va fi portandu in fruntea sa numele lui, va intreba pe cei mai betrani: Cine a fostu acelu Munténu, unde s'a nascutu, care fusesse cararea vietiei lui?

S'a obserbatu chiaru sî in dilele nóstre, cà unele biografii scrise éca asia, d'in audite, d'in date culesse de ici de colea, sunt falsificate de susu pàna diosu. Credu cà este datorinti'a in lini'a prima a contempuraniloru, de a preintempina erori si rataciri de natur'a acestora. D'in parte'mi, eu carele càtiva ani stetesem in relatiuni intime cu G. Munténu, me sîmtiu obligatu a'i pastra memori'a lui, culegèndu atâtea fragmente d'in viéti'a lui, despre càte credu cà sunt bene informatu.

Gavriilu Munténu s'a nascutu in comun'a Vingardu **) d'in Transilvani'a, in anulu 1812 lun'a Februaru, éra dio'a nascerii

*) Acestea trasuri biografice s'au cititu in Septembre 1870 in un'a d'in siedintiele private ale societatei academice romane, care apoi decise, cà se se annesseze langa traductiunea lui Tacitus.

**) Vingardu este comuna rurale in comitatulu Albei-inferióre, post'a d'in urma orasielulu Miercurea. Dupa conscriptiunea (catagrafi'a) d'in 1857 acea comuna avea 361 case cu 1239 locuitori romani gr. resariteni n. u., 478 sasi sî 87 unguri.

II

lui nu o am aflatu. Parentii sei de conditiuni materiali bune, 'lu detera de tempuriu la carte romanésca, in càtu „in etate de dicec ani citea apostolulu sî cazani'a in biserica.“

Parentele seu adeca fiendu cantaretiu alu bisericeii locale, ilu invetiase a cetí pe cartile bisericesci inependu d'in anulu alu 6-lea alu copilariei lui. Mai tardíu miculu Gavriilu fu condusu de tata-seu la scólele ungueresci r. catolice d'in Alb'a-Iuli'a, unde absolví si cele cincii classe gimnasiali, d'in care constá pe atunci unu gimnasiu. Pre candu era in cele duóe classe superiori, ajunsese cá se dea lectiuni private la pruncii unei familii patriciane d'in locu. In acelu tempu simtítóri'a ânima a junelui studente luà un'a d'in acelea loviture sfasietórie, ce lasa pe urm'a loru cicatrici, care nu se vindeca neci una-data de plinu. In anulu sî in examenulu d'in urma (1828?) aflanduse de fatia mai multi parenti sî consangeni de ai tenerimei, cineva intréba pe unulu d'in studenti: Care este marc'a*) Transilvaniei? Care a natiunei ungueresci? A celei secuiesci? A celei sasesci? Dupace se luà respnsu la tóte acestea intrebari, unulu d'intre ascultatori mai puse un'a: Care este marc'a natiunei romanesci? Profesoriulu de classa ne voidu se astepte respnsu dela tenerulu intrebatu, respnse elu insusi: Az akasztofa, adeca pe romanescu, ferucile, spendiuratórea. La audiulu acelui respnsu barbaru teneriloru de nationalitate romanésca, carii se aflá dandu essamenu, li se suí la momentu sangele in fatia sî le fulgerà prin capu cá se parasésca sal'a cu totii. Directoriulu obserbandu confusiunea nu numai la tenerime, ci sî la ospetii ascultatori, se reculese iute sî díse: Nu este asia, marc'a romaniloru e cós'a sî sap'a. Acea scena infama repausatulu Munténu o narrá la diverse ocaasiun, enumerandu-o intre multele insulte, pe care le luá romanii in acelea tempuri de blastemu pe fetiele si pe numele loru.

De aci incolo aflamu, cà G. Munténu cá gimnasistu absolutu a intratu in sierþitiulu postei d'in Alb'a-Iuli'a in calitate de espeditoriu, unde a statutu duoi ani. Vocatiúnea lui inse nu era acésta, ci inpinsu de ferbinte dorintia de a'si castiga cunoscintie mai intense sî a'si deschide una sfera de activitate corespundietória facultatiloru spiritului seu, intre a. 1831 $\frac{1}{2}$ sî 1834 ilu vedemu in Clusiu la facultatea filosofica, care era de 2 ani, apoi sî in an: 1-iu alu cursului de drepturi. Inse ce viitoriu era se astepte in Transilvani'a pe unu juristu absolutu romanu de confessiunea greco-resariténa? In acea epoca neci chiaru renegandú'si ceneva confessiunea sa, séu casatorinduse cu vreuna ungu-

*) Armele, latin. insignia.

róica nobila, nu putea spera se între în vreunul oficiu cu plata sistemisată, mai înainte de a sta în viața numită a prăcșii celui mai puțin câte șase ani de dăle, în care timpul avea să se susțină totu d'în punga sa, sau mai bine, d'în averea familiei parentesci. Essemplul unui Folioviu, fetioru de protopopu n. u. d'în Clusiu, alu unui Triandafilos (greco bacanu) și alu mai multor contemporani era dinaintea ochilor. Între acelea împregiurari junelui Munténu îi rămase că se'și aléga un'a d'în două: intrarea în cleru, sau emigrarea d'în patri'a sa. Munténu își alese alternativ'a d'în urma, și asiá în anul 1835 îl aflam în București, unde veru-seu Florianu Aronu trecuse mai înainte cu câțiva ani dela Pesteá, de unde 'lu luase cu sine înfocatulu romanu boierulu Goleșcu.

Pe atunci apucase a se înființa în București la S. Sava pe lângă colegiu, și unu asiá numitu internatu. Directoriulu Petru Poienariu asediá pe G. Munténu după așteptare de câteva luni în oficiulu de prefectu (corepetitoriu) în acelu internatu. În Septembrie 1836 pre candu calcasem și eu prim'a dată pe pământulu României în societatea domnului Timoteiu Cipariu, repausatulu Munténu castigase postul de profesoriu la asiá numitul seminariu dela episcopi'a Buzelui, pe alu carei scaunul ședea parentele Cesarie, unu arhieru, carele neci-decumu nu era vreunul omu învetațu, precumu presupune biografiulu lui G. Munténu d'în Famili'a Nr. 18 a. c., care 'lu schimbă cu unu altu Cesarie, era înse omu care iubea învetațur'a și pre cei învetați, totu-odată barbatu plinu de pietate adevératu cristiană. Optu ani petrecu Munténu în Buzeu, respândindu luminele științelor și foculu sacru alu moralei, nu numai de pe catedra, ci pe unu timpul órecare și prin fói'a „Vestitorulu bisericescu,” fundată de el; apoi prin Meditațiunile bisericesti traduse d'în nemțesce *) și tiparite la Buzeu în tipografi'a episcopiei la a. 1839, I. tomu 8° pag. 407. Tomulu alu II-lea nu'mi aducă aminte că se'lu fia publicatu, pentrucă mi se pare că cu același avuse mari dificultăți, de care înse nu avem să ne preamiram, pentrucă în acelea timpuri una carte, cum este *Stunden der Andacht*, în Austri'a era oprită preste totu. Asiá dară Meditațiunile religioșe publicate de G. Munténu este carte și încă voluminoșă, éra nu simplă disertațiune, precumu dăce biografiulu d'în „Famili'a.”

În a. 1842 Munténu ne surprinse cu publicarea *Suferințelor* lui Werther, traduse după Göthe. Numai asiá ceva nu așteptăm noi dela seriosulu nostru Munténu.

*) *Stunden der Andacht*.

In a. 1845 Munténu a fostu stramutatu la episcopi'a de Rîmnicu, séu mai bene, la monastirea Bucovetiu *), unde fu transpusu seminariulu, dupace arsesse episcopi'a de acolo. La acelu seminariu d'in Romani'a mica 'lu aflà pe Munténu a. 1848. Totu acolo tradusesse densulu sí „Urmarea lui Christosu“ d'in latinesce.

Pre càtu repausatulu petrecuse in Buzeu, adeca mai in apropiere de noi, corespondentiele nòstre se reinnoiá d'in tempu in tempu; Bucovetiulu era pentru noi mai departatu decâtu este astadi Petropolea, séu Cairo. In totu cursulu an. 1848 nu'mi aducu amente se fu aflatu ceva de sórtea lui G. Munténu; inse pe la inceputulu lunei Novembre, pre candu fuseiu chiamatu a luá sí eu parte la lucrurile Comitetalui de pacificatiune, ilu aflaiu sí pe densulu la comitetu lucrandu in calitate de secretariu, sí mai virtosu ducéndu oficiu de judecatoriu in un'a multime de cause private, in care locuitorii tierani incepusera se alerge la comitetu, pentru-cá acesta „se le faca dreptate.“ Nu se póte spune cu càta seriositate sí cumu amu díce, minutiositate pertractá Munténu asemenea procese sí càtu se mai nacajea pentru „nepriceperea poporului.“ Pe la finea lunei Decembre, adeca dupace Augustu Treb. Laurianu fu insarcinatu de càtra comitetu a caletori inpreuna cu protopopulu Ioanu Popasu la Vien'a intru apararea intereseloru natiunei sí patriei nòstre, Munténu incepù a luá parte sí la siedentiele asia numitului Comitetu de apararea tierei**), compusu d'in càteva persóne militare, duoi sasi sí duoi romani, sub presiedenti'a generariului Pfersmann. De càte-ori amu asistatu amenduoi la siedintiele acelui comitetu; totu-deauna vedeamu pe Munténu desgustatu de conclusele aceluia. Cu tóte acestea elu neci-unadata nu luá cuventulu in acelea siedentie; unu feliu de pessimismu, unu prepusu (suspicio) ce rodea mereu in laintru, se parea cà'lu torturá inca pe atunci.

Asia se trecea dílele nòstre, intre temeri, prepusuri, sperantie, inaltiare sí cadere, pàna in 11 Martiu 1849, dio'a bataliei a duo'a dela Sibiiu sí a caderei acelei cetati in manile insurgentiloru comandati de generariulu Bem. Confusiunea sí trepidatiunea d'in acea dí sí séra se o descria una alta pena, care se va incumeta a compune istori'a aniloru 1848 sí 1849, d'in punctu de vedere romanescu sí spre informarea autentica a poporului romanescu. Eu aici insemnu numai atàta, cà dupace insurgentii dedesera focu pe la retrangementu, sí pre candu vulneratii

*) Nu la Argesiu, cà-ci acea episcopía dela mórtea episcopului Iosifu, pre càtu a tienutu domni'a lui Bibescu, nu a inaintatu in nimicu.

**) Landesvertheidigungsausschuss.

era adusi pe tóte stratele, càtiva d'in noi apucandu pedestrii ca-
lea spre Sielimberu, conveniramu mai multi insi la Vestemu,
éra pe la trei óre dupa mediulu noptiei ajunseramu la Talmaciu
pe urm'a trupeloru austró-rusesci batute. De ospitiu (cor-
telu) nu putea fi vorba; unu sasu inse, sub conditiune cà nu
vomu fuma neci unulu d'in noi, ne suferi in siur'a sa. Acea
nópte era pe càtu de fiorósa, tocma pe atàta si de frigurósa.
Ferice de acei refugiatu carii apucasera in vestmente bune de
érna. Cei mai multi d'in noi isi scutisera pitiórele in fenu, si
asia petrecura restulu noptiei. Munténu adormi, fara cà se'si
acopere pitiórele. Acelu casu fatale ii contrase lui un'a dorere
de pitióre, un'a specie de artritica, pe care o simti in totu re-
stulu vietiei sale, candu mai multu candu mai puçinu, si neci
cà potù scapa de ea, cu tóte scaldele si alte medicene.

Siepte dile dupa caderea Sibiului, càtu mergédu, càtu si
asteptandu, ajunseramu la satulu Jiblea, pe tiermulu Oltului in
fati'a comunei Calimánesci, adeca aprópe de Rimnicu, unde se
aflá generarii austriaci si cei rusesci. Aici ne despartiramu unii
de altii, pentrucá mai curendu séu mai tardiu se ajungemu mai
toti in captivitate rusésca si boierésca. D'in acelea dile eu nu
mai sciu, unde si cumu a petrecutu G. Munténu, atàta'mi spu-
sese, cà elu a scapatu de captivitate cà prin urechile acului, éra
vèrulu séu ajunse prinsu si dusu la Bucuresci in monastirea Va-
caresciloru.

Dupa reintrare in patri'a nóstra, caletorindu eu in Decem-
bre la Sibiuiu, cu scopu de a 'mi scóte concessiune nóua pentru
publicarea Gazetei si a Fóiei, aflaramu si pe Munténu acolo,
inse fórté desgustatu. In sér'a plecarei, séu adeca a fugei nó-
stre dela Sibiuiu in 11 Martiu, G. Munténu lasase trei mii fiorini
m. conv. si multe alte lucruri de ale sale in locuinti'a pe care
o avuse la unu advocatu unguru anume Péchi. La reintórcerea
sa in Sibiuiu pe la Augustu 1849 nu mai reaflá d'in tóta acea
avere a*sa neci una lascaia, éra intrebandu pe acelu Péchi, cà
ce s'a intemplatu cu averea sa, luà unu respunsu destulu de
bruscu si ironicu, cà adeca ce mai scie densulu de averea cuiva,
se intrebe pe insurgenti si pe muscali. Asiá Munténu remase
inca numai cu câteva sute de fiorini si ceva galbini pastrati mai
multu la corpulu séu.

Intr'acestea, alte perderi neasemenatu mai grele decâtu per-
derea càtoruva mii de fiorini turburá spiritulu si amarea ànim'a
lui G. Munténu in acelea dile de domni'a sabiei si a spangei.
Dupa trantirea revolutiunei, tóte foile periodice d'in Transilva-
ni'a incetara, afara numai de „Siebenbürger Bote“ d'in Sibiuiu,
éra „Siebenbürger Wochenblatt“ d'in Brasiovu inca amutise,
inse numai pre càte dile proprietariulu séu stetese la prinsóre,

d'in cauza că publicase in tipografi'a sa pe „Espatriatul“ redactatu de dn. Cesaru Boliacu, carele trecuse și elu la Curuți, și inca una fôia unгурésca revolutionaria, pentrucă se injure pe cas'a Habsburg și se induplece pe poporul romanescu a se rupe de cătra Austri'a si a se supune guvernului ungrescu alu lui Ludovicu Kossuth. Asia „Siebenbürger Bote,“ seu mai bine partit'a representata prin acelu diariu d'in Sibiiu, singura in ti'era, mare si tare sub protectiunea sabiei, nu cerea pe atunci neci mai multu neci mai puçinu, decâtu incarcarea totoruru fostiloru membrii ai comitetului romanescu, a totoruru prefectiloru și tribuniloru, carii se batusera sub stendartulu negru-galbinu, apoi și spendiurarea cătoru-va d'in trensii. Atât'a și inca ceva mai cerea partit'a dela Siebenb. Bote, despre care inse cu alta ocaziune. Preste acésta diariulu ei incriminá pe romani mereu de banditi și tetiunari, intocmă precum se facu și mai deunadi prin graiulu și prin condeiulu unui profesoriu dela Heidelberga. G. Munténu, carele vedea tote acelea atacuri acolea pe locu, mai alesu dupace Acsente fusese și prinsu, éra asupra lui Iancu inca esise porunca de arestare, ne mai potendu suferi atâtea insulte și persecutiuni nemeritate, isi propuse că se culéga și elu documente de escesuri criminali, comise de mai multi sasi, pe care le si publică in „Gazet'a Trans,“ care intr'aceea reinviiese pe la Decembre 1849. Acelea publicatiuni cadiura că un'a bomba detunatória in midioloculu Sibiului. Neci-odata auctoriulu aceloru publicatiuni nu s'a sciutu panà astadi, éra adeverulu loru s'a comprobatu preste tôte asteptarile generariloru Wohlgemuth, Chavanne și ale comisariului imperatescu Edv. Bach; intr'aceea cercetarea mai departe s'a suprimatu la rogarea dlui Salmen comitelui sasescu.

Cătra capetulu anului 1850, G. Munténu ne mai potendu suferi in Sibiiu una viétia inpresurata pe atunci de atâtea denunciatiuni clandestine, crediendu că va fi mai bene a urma cunoscutei sententie, Procul a Iove, procul a fulmine, sa retrase la Brasiovu, unde intr'aceea Gazet'a dupa supressiunea d'in Februariu éra reinviã in Septembrie, éra romanii brasioveni in acelasi tempu reapucasera lucrãrile loru intrecurmate dela 1845 pentru infientiarea unui gimnasiu romanescu, dupace dela Octobre 1838 in cursu de diece ani tôte incercarile și spesele loru in acea directiune remasesera fãra altu resultatu, decâtu că apucaseră a infientia inca dela 1836 una scôla asia numita normala. Pe acestea duóe terenuri reincepu in Brasiovu si activitatęa lui G. Munténu; elu adeca luà asupra'si una catedra de profesoriu, colaborà totu-odata si la Gazeta in cronic'a straina pãna in Decembre 1852, candu dechiarà că „nu'i mai da man'a se lucre la Gazeta.“

Intre acestea Gavr. Munténu se casatori aici in Brasiovu, luandu de socia pe una domnisióra d'in famili'a Mincu; aceea inse fiendu mai totu morbósa, in 1855 se mutà la locasiele cere-sci. Dupa aceea repausatulu petrecù in stare de veduvia pâna in 13 Iuliu 1860, in care dî se cununà cu domnisiór'a Mari'a, fic'a protopopului Iosifu Baracu.

Atátu in dio'a in care m'a pofritu de nunu, càtu si cu un'a altà ocaziune G. Munténu imi dedese cá se pricepu, cà déca se mai casatoresce si a duo'a óra in etate destulu de inaintata, caus'a nu ar fi numai, cà unu barbatu care se ocupa cu sci-intiele, trebue se simtia adesea necesitatea de abatere dela studiu, de distractiune, ci sî pentrucà dorescș se aiba eredi d'in còpsele sale. Provedenti'a nu a voitu se'i inplinésca acea dorintia, pâna dupa mórtea sa cu unu fiu posthumu, carele fu baptizatu cu numele Georgie; éra acésta neimplinire sémenea a fi fostu un'a d'in cauzele melancoliei sale, care impreunata cu altele esterne au conlucratu, cá acelu barbatu intregu, luminatu, umanu si mai inainte inaltiatu preste multimea pareriloru desierte, se decada succesive d'in melancolia in ipocondria, de aci se fia captivatu de unele idei ficse, mistice, religiose, buna-óra cá ale madamei Krüdener si ale lui Alecsandu I. imperatulu Rusiei; intre acestea cea mai torturatória era, cà iesuitii au pusu asasini cá se'lu omóre; in fine se ajunga la monomania totala, intocma, cá de ess. poetulu Lenau d'in Austri'a, cá ministrulu Salvandi in Paris si altii multi. Primele urme de melancolia apasatória s'au potutu obserba la Munténu in tempulu dietei transilvane, d'in a. 1863 si 1864, care intru adeveru a si fostu calificata pentru a desçorda ori-ce elasticitate de spiritu omenescu, a descuragea si a infrange pe ori-care ar fi doritu a luá parte activa la lucrari de legislatiune in unu corpu legislativu, unde nu se potea sci, candu se lucra seriosu, si candu este numai jocu de-a mîti'a órba, pentrucá tempulu celu scumpu se se pierda prin declamatiuni desierte, si asia se nu se faca mai nimic. Pâna pe la a. 1867 candu cu mergerea prima la societatea academica, spiritulu lui Munténu sî apucase a fi torturatu de unele idei ficse; preste acésta ori-ce inpregiurare de puçina inportantia si numai un'a cautatura mai neusitata ilu supará sî desteptá in trensulu prepusuri negre, d'in care cauza apoi se si retragea bucurosu d'in ori-ce societate, fia fostu aceea ori-cátu de placuta si benevoitória. Ce e dreptu, cà d'in toti daco-romanii, cei d'in Transilvani'a sunt multu aplecati la viéti'a retrasa, la isolare de càtra societatile sgomotóse, la singuratate; eu credu inse, cà cauzele acestei aplecari se potu descoperi usioru in alu loru trecutulu dorerosu si tragicu. Intr'aceea ânimele prea simtitóric, precumu a fostu si a lui G. Munténu, dela

an. 1849 încóce mai aflara destule cause in inpregiurarile tem-pului nostru, pentrucá unii mai curendu, altii mai tardiu se cada sub apasarea celoru mai amare deceptiuni. Ómenii de 20 pàna la 40 de ani, Ddieule, ce sperantia firma concepusera ei in 184^s/₉, pentru emanciparea perfecta a natiunei loro, si unde se vediuara aruncati dela 1850 încóce d'in aceea ce sperá ei. Juni cá Ilie Morariu (fostu tribunu in districtulu Fagarasiului) si cá pop'a Bacila, au si cadiutu atunci indata; altii mai luptara in contra torentelui câte duoi trei ani, apoi plini de urgia in contra brutalitatiloru despotismului si a sataniceloru cabale pornite asupra poporului romanescu, se essilara pe sinesi de buna voia, precumu au fostu toti. càti au trecutu la Iasi; éra unii, precumu eroiculu Avr. Iancu, cadiura preda misantropiei, si éra altii infranti de dorerea sperantieloru perdute, parasira lumea acésta in flórea etatei loro. Anii 1861—1867 fusera si mai bogati in deceptiuni crudeli, de aceea ei au fostu in stare se traga velulu noptei inca si preste mintile unoru barbati, precumu era ferici-tii in Domnulu Andreiu Muresianu si Gavriilu Munténu, alu caroru morbu, si fisicu, si psihicu, avú camu acelasi sorgente si prin urmare aceleasi efecte tragice; altii éراسi cadiura in mor-buri fisice de mórte, séu cá li se accelerara betranetiele in 2—3 ani, cá in alti diece ani de tempuri normali.

Mai inainte de infrangerea spiritului, G. Munténu s'a ve-diutu necessitatu a caletori la Vien'a, spre a i se face sub limba un'a operatiune chirurgicala fórte periculósa, fara care asia ori asia, totu era se'si pérda viéti'a. Insoçitu de consort'a sa, carea neci pe una óra nu'lu lasá singuru, a petrecutu aprópe duoe luni sub cur'a mediciloru, cu spese de câte 7 fr. pe di, éra pentru ope-ratiune a platitu onorariu 270 fiorini. Dupace scapà pentru asta-data de mórte, reintorcénduse in patri'a sa, érn'a d'in an. 186^s/₉, o petrecù in stare de suferitu, éra spre primavéra pro-rupse morbulu psihicu cu destula vehementia, pentrucá dupa câteva luni se se re-aline, inse cu total'a debilitare a constitu-tiunei fisice, carea in fine'lu si aruncà in mormentu.

Gavriilu Munténu era de statura mai inalta decâtu midiu-locia, bene facutu, plinu la fatia si albenetiu, mai in scurtu, omu frumos: ii placea a se porta curatu si elegantu; manierele fine, afara de casuri candu cineva 'lu irritá, ceea ce i se intemplá si lui uneori. In viéti'a sa privata era regulatu pàna la rigóre; atàta numai, cà studiá, scriá, prin urmare si siedea multu la unu locu, ceea ce in combinatiune cu aerulu celu infectatu alu classeloru, avea înriurintia fórte stricatiósa asupra cerculatiunei sangelui. Preamblarile sale de càtiva ani încóce era scurte si rare, candu unu organismu cá alu densului cerea cu totulu alta miscare si alte distractiuni. D'in nefericire, atàta inca trebue

se recunoscemu, că ómenii de littere si de scientia abia voru mai fi lipsiti pe airea de distractiuni, care se le convina lor, precumu este acésta in Brasiovu, cá locu de comerciu si de industria, prin urmare prosaicu intru tóta puterea cuventului. Mai adaugemu la acésta prosa inca si tragicomic'a isolatiune, carea se reguléza mai virtosu dupa — nationalitati si dupa confessiuni, apoi sí dupa professiuni, si fórte raru dupa calitatile personali. De aceea in Brasiovu este unu feliu de arta, a'si afla cineva locu de convenire, de conversatiune si distractiune.

Opurile esite d'in pen'a lui G. Munténu, parte cá originali, parte cá traductiuni, afara de cele citate mai in susu si tiparite in Romani'a, sunt acestea :

Geografia biblica, séu descrierea locurilor insemnate prin fapte biblice Brasiovu 1854. Editur'a si provedietur'a auctorului Formatu 16° pag. 167. (Carticic'a fusese oprita a se introduce in scóle).

Manualu de Geografia in duoe cursuri pentru clasile gimnasiali inferiori (dupa Bellinger). Sibiuu, 1854. 8° pag. 72. Editiunea a duo'a indreptata esi in a. 1864.

Deutsch-romänisches Wörterbuch, bearbeitet etc. von Georg Baritiu und Gabriel Munteanu. I. Bd. 1853. II. Bd. 1854. Gr. 8° 55 cóle. (S'au elaboratu cá de angaria, dupa impregiurările de atunci ale tempului).

Carte de lectura rumanésca. 2 tomuletie 8°. Edit. I. d'in 1857, éra pàna la a. 1867 au mai esitu alte duóe edit.

Gramatic'a romana pentru clasile gimnasiali, partea etimologica in 1860, sintactica in 1861.

Viati'a lui C. I. Agricola, traducere asociata de testulu latinu, de o notitia asupra lui Tacitu si de note. Brasiovu 1858. Fasciculu 8° mare pag. 44.

Germani'a, séu situatiunea, datinele si popórale ei, traducere asociata de testulu latinu si órecare note. Sibiuu 1864. 8° micu, 72 pagine.

Caiu Suetoniu Trancuillu, viati'a a XII. imperatori, traducerea d'in latin'a in limb'a rumanésca, ilustrata cu notitie si premiata cu 250 fr. v. a. de prea onoratulu domnu conte Scarlatu Rosetti etc. Brasiovu. Tiparitu cu spelese domnului premiatoru. La Römer & Kamner 1867. 8° micu, 517 pagine.

Odele si epodele lui Horatiu Flaccu, tomulu I. (Lib. 1. XXXVIII; Lib. II. XX; Lib. III. XXX ode). Esplicate in usulu scóleloru. Iasi 1867. Editiunea si imprimeri'a societatii Junimea.

Urme de activitatea literaria a lui G. Munténu vei mai afla si in câteva programe de ale gimnasiului romanescu de religiunea ortodocsa orientala d'in Brasiovu, cumu si in carticic'a despre infricosiatele stricatiuni ale beuterei de vin-arsu-rachiu, publicata la Brasiovu in duóe editiuni; a mai scrisu si unii articuli in câte una foia periodica, inse mai totu animum.

G. Munténu meditá indelungatu, pàna se apucá se scria

ceva, de aceea lucrarile sale ilu si costá tempu multu, cu alte cuvente, elu lucrá anevoia, ceea ce éراسi avea mare influentia asupra organismului. Inse cea mai grea lupta avea densulu cu ortografi'a romanésca, precumu se vede acésta mai d'in tóte scrierile lui. Munténu ar fi voitu se dea mai afundu in radicalismu, se gená inse preste mesura de criticele superficiale, usiorelle, reutatióse, cá sí de cele matore sí benevoitórie, adeca elu o patia precumu o patu cei mai multi litteratori contemporani de ai sei. Preste acésta lui, care a vediutu in viéti'a sa barbati de mare auctoritate si chiaru de óresi-care cultura scientifica, luptandu cu inversiunare sí une-ori cu adevveratu fanaticismu religiosu in contra scrierei in limb'a daco-romanésca cu littere latinesci, nu'i venea se creda, cá publiculu daco-romanescu va adopta cu atáta usioratate si rapediune acestea littere d'intru una-data, in tóte ramurele vietiei private si publice, pâna in fine si in affacerile eclesiastice; apoi mai puçinu sperá elu, cá litteratii daco-romani voru esí asia curendu d'in primulu chaos orthograficu produsu prin introducerea preste totu a littereloru latine. Tóte s'au intemplatu preste asteptarea nóstra a totororu. Pre candu daco-romanii d'in Transilvani'a si Banatu se menagea cumu amu díce, unii pe altii, cautandu a scrie cu littere latinesci numai cá de serbatória, cá de distractiune, pentru cá nu cumuva se se irrite prea tare contrarii acelora, in Moldavo-Romani'a ese Alessandru Ioann I. si gubernulu seu la a. 1860 in fati'a natiunei si díce: De astadi inainte vomu scrie toti cu littere latine, pentru cá Europ'a se aiba ocaziune de a cunósce cu atátu mai usioru, care este limb'a, originea, nationalitatea nóstra. D'in acelu anu litterele latine isi reocupara locul cuvenitu loru preste totu si pentru totu-deauna. A remasu inse, cá se esímu d'in confusiunea orthographica in care ne mai aflamu. S'au cerutu numai patru cincii ani, pentru cá usulu scrip-turei cu littere se strabata in tóte staturile societatei nóstre. Inca numai noue diece ani, si toti daco-romanii càti au invetiatu bene carte, voru scrie numai cu un'a orthographia, éra cei ce nu sciu carte, ci numai càtu au invetiatu a citi si a scrie câte ceva, aceia voru incurca-o cá si pâna acilea, cá si toti ignorantii la tóte poporale, inca si la cele mai luminate.

De ar fi ajunsu G. Munténu pe acésta lume unitatea orthographica la daco-romani, atunci elu ar fi fostu in stare se díca: Acumu bucurosu moriu! Pâna intr'atáta 'i pasá repausatului nostru collegu si amicu de acea unitate, éra noi se recunóscemu cá elu avea in acestu respectu mare dreptate.

Scrisam in lun'a Iuliu 1870.

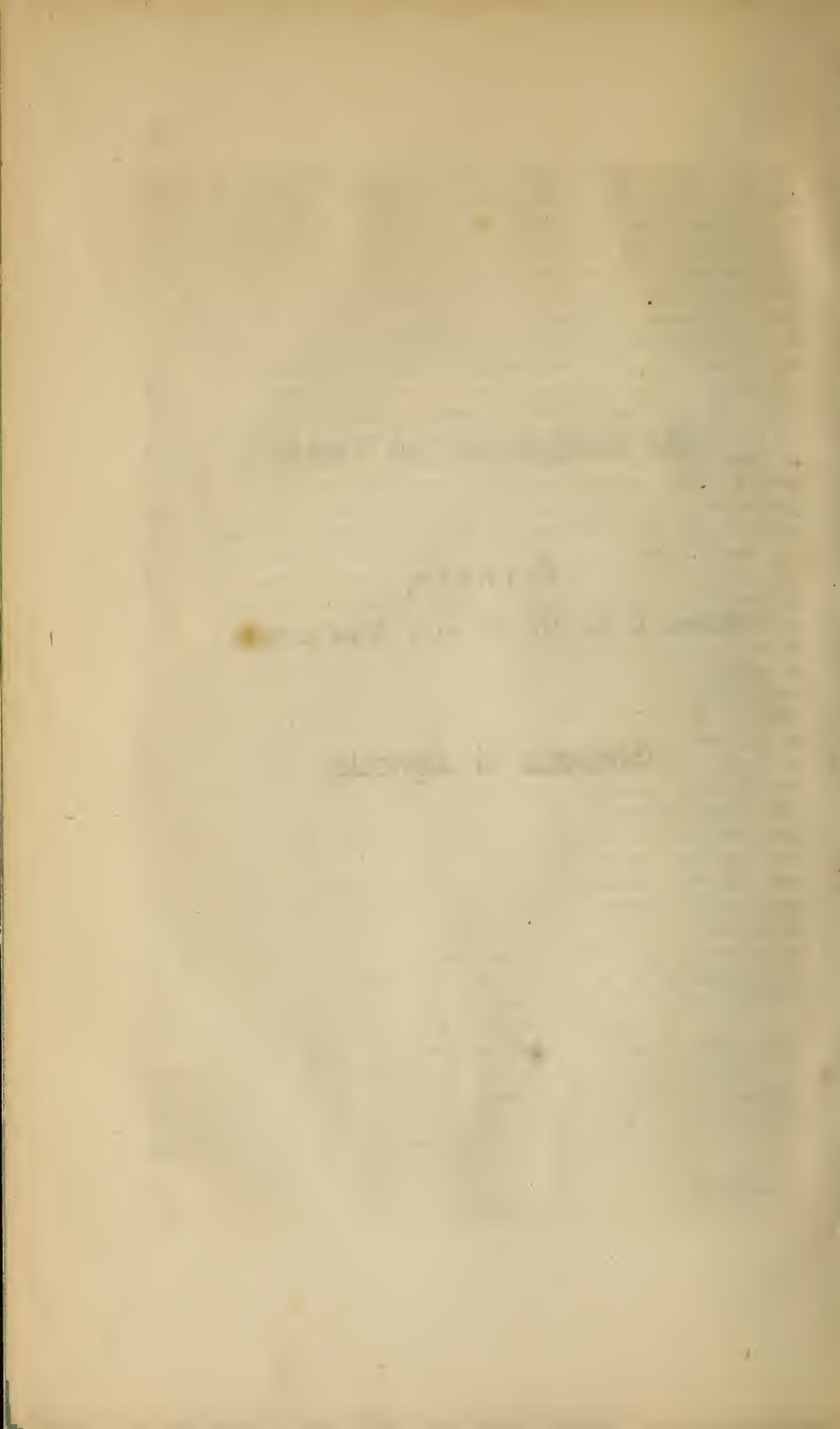
G. Baritiu.

Din scripturile lui Tacitu.

Istoria,

Cartea I, II, III, IV si a V-ea cata e.

Germania si Agricola.

Cartea prima.

I. Mi voi u începe istori'a dela Consulátulu lui T. Viniu si dela alu douilea alu lui Serviu Galba. Caci cei optu sute si douedieci de ani ¹⁾ tracuti dela fundarea Romei ai vécului de-mainainte i narara multi istorici ²⁾, si candu e vorb'a despre faptele poporului romanu, enca cu atat'a elocentia cu câta libertate. Dupa ce s'au batutu la Actiu, si s'a vediutu a fi de interesulu pacii stabilinde, cá sa se-concentreze tóta puterea intr'unulu, se-retrasera acele geniuri mari, si in acelasi timpu adeverulu se-scurtà in mai multe moduri; deocamdata din nesciinti'a afaceriloru Statului, cá unele ce se-instrainasera, apoi din patim'a de lingusiere, séu si din ur'a incontr'a domnitoriloru: aseliu dintre malcontenti si partisanii ³⁾ puterii la nice unii nu le a fostu grige a tramite adeverulu curatu la posteritate ⁴⁾. Cu tôte acestea incontr'a lingusiriloru istoricului usioru te poti ingradi; dar criticarea si invidiós'a vorbire de reu se primescu cu urechile deschise, caci de lingusire se-tiene hidóas'a crima a servilismului, de vorbirea de reu unu aeru falsu de libertate. Éra mie Galba, Otone si Vitelliu nu mi sunt cunoscuti nice prin facere de bine, nice prin facere de reu. Cà demnitatea casei nóstre, inceputa de la Vespasianu, fù, adausa de Titu si inaintata mai departe de Domitianu, nu voi u negá: dar care 'si a pusu de principiu credinti'a necorupta, sà nu vorbésca nimic'a nice din amóre, nice din ura. De voi u mai avé dile, mi retinui pentru betranetie domni'a divului Nerva si imperiulu lui Traianu, cá pe o materia mai copiósá si mai segura: *findu atátu de rari timpii cei feriti, intru care se poti cugetá ce voiesci, si a vorbi ce cugeti.*

II. Me apucu de unu lucru plinu de desastre, cruntatu de resbele, sfasiatu de turburari, cutremuratoriu in pace chiaru.

¹⁾ Comentatorii sunt impartiti la parere: déca e sa se citésca aci 720 seu 820. — Versiunea ultima o luai, caci 820 vine si in Cart. IV., C. LVIII.

²⁾ De buna séma intielege pe Liviu. ³⁾ Lingusitori ai Cesariloru in putere.

⁴⁾ Pentru scurttime sensulu celu opacitu trebui a se desluci prin perifras'a: *a tramite adeverulu curatu.*

Patru imperatori periti prin feru, trei resbele civile, mai multe straine si mai desu amestecate unulu cu altulu. Starea lucruriloru fericita in Oriente, nefericita in Apusu. Illiriculu turburatu; Galliele amenintôtorie: Britani'a dumerita si rapede desiartata; popórale Sarmatiei si ale Svediei sculate in contr'a nóstra; Daculu ajunsu renumitu prin perderi imprumutate; Partii, aprópe sà iá arm'a, agitati prin fantasm'a unui Nerone falsu. Éra Itali'a ingenunchiata sub desastre nóua séu sub cele ce se-repetiescu numai dupa unu sieru lungu de vécuri. Cetati inghiutíte séu dirimate pe la tiermurii cei fructiferi ai Campaniei; Rom'a insasi devastata prin focuri; temple antice arse; Capitoliulu aprinsu de manile cetatianiloru chiaru; cele sante spurcate; casatorie inalte adulterate; marea acoperita de essilati; stancile insuleloru stropite de sange. O turbare enca si mai cutremuratória in Rom'a. Nobilitatea, averea, functiunile refusate au purtate traceau de crime, éra pe virtuti le asceptá peirea cea mai segura. Onorariiele denunciantiloru nu mai pucinu hidóse decâtu foradelegile denunciate, deórace acestu soiu de ómeni rapiau cá si pe nisce prede, unii demnitatíle preotiesci si consulatele, altii guberniale de prin provincie, si tari prin favórea domnitoriloru, ei dispu-neau despre tóte in republica. Prin ura séu prin terorismu sclavii se-corumpeau incontr'a domniloru, iertatii incontr'a patroniloru sei, si cari n'aveau inimici, erau apasati prin amici.

III. Cu tóte acestea véculu ist'a n'a-fostu atâtu de sterpu de virtuti cá sa nu fi produsu si essemble bune. Fostau mame care insocira in fuga pe fiii sei; femei care impartira essiliulu cu barbatii sei; afini si cumnati cutezatori; gineri constanti; sclavi, a caroru credintia nu se franse nice sub torture; barbati ilustru in lipsea estrema si acésta lipse suferita cu barbatia! morti ce se-pótu aseminá cu cele laudate de betrani. Pe lunga aceste nefericiri numeróse, de care fura batuti ómenii, se-aratara semne pre ceru si pre pamentu: fulgere si tunete admonitórie si pro-rociá de cele fiitória bune, triste, invederate. Nice odata rane mai teribili a le poporului romanu, nice odata judecati mai drepte n'au probatu mai chiaru: *cà dieiloru nu le este grige de ferici-rea nóstra, dar le este cá sa ne bata.*

IV. Inainte de a intrá in sujetulu de care m'am apucatu, cadese a demustrá care erá situatiunea Romei, vócea armatelor, tienetur'a provinciiloru, ce erá sanatosu in totu imperiulu si ce putredu: pentrucá nu numai evenimentele si cursulu lucruriloru, cari mai de multeori sunt numai nisce efecte ale órbei sórti, ci si nessulu loru sà se-cunósca.

Mórtea lui Nerone câtu de placuta fusese ea la prim'a erumpere de bucuria, atâtu de varie au fostu agitatiunile ce le casiuná nu numai in inimile senatului si a poporului si a militiei

din Rom'a; ci si la tôte legiunile si la ducii loru, caci secretulu imperiului, *cà Imperatorii se-potu alege numumai în Rom'a, ci si aiurea,erá acum descoperitu*. Dar Parintii conscrisi se-bucurara de libertatea rapede apucata cu pucina reserva, caci principele erá nou si absente; cei mai de frunte din cavaleri fura si cei mai deaprópe partasi la bucuri'a senatoriloru; partea cea necorupta a poporului si cari erá legati de case mari, clientii si iertatii essilatiloru si ai condamnatiloru, prinsera la sperantia, plebea hidósa ¹⁾, dedata la cercu si la teatre, dimpreuna cu lepadatur'a serviloru séu a celor'a cari dupace 'si au mancatu averile, senutriáu din infamiile lui Nerone, erau cadiuti cu inim'a si setosi de vesti noue. ²⁾

V. Pretorianii, legati de sórtea Cesariloru printr'unu servitiu indelungatu, si adusi la desiertarea lui Nerone mai multu prin intrige si impinsi dinafóra, decátu prin motivu propriu, cum au intielesu pe deoparte *cà darulu* ³⁾ pecuniariu, promisú in numele lui Galba, nu li se face, si pe dealt'a *cà pacea* nu le infaciasiaza unu campu atátu de largu la merite mari si la onoraria, cá resbelulu, si *cà densii* in favórea unui imperatoriu alesu de legiuni stau la spatele altor'a, se aratara indata gat'a la noue schimbari ⁴⁾; mai agitati fiindu pe deasupr'a si de incercarea revolutionaria a prefectului loru Nimfidiu Sabinu, care tindea a deveni insusi Imperatoru. Este adevveratu, *cà Nimfidiu* cadiu victima cutezarii sale; dar, *déca* rebeliunea se-lipsi de capu, remase in cei mai multi din militari consciinti'a complicitatii loru. Catra acestea nu mai incetáu a cerculá vorbe defaimatóre in respectulu betranetieloru si a avaritiei lui Galba. Asprimea sa, laudata odinióra si serbata insasi prin gur'a militariloru, implea acum de grige pe aceia cari uráu vechea disciplina militara, si cari atatu se-demoralizaserá in cursu de patrusprediece ani sub Nerone, *cà chiaru* asia iubeáu ei intru Imperatorii sei pecatele, precum odinióra se inchinau la virtutile acelorasi. Mai adauge si vorb'a lui Galba, plina de respectu pentru statu, ci fontana de nefericire pentru densulu: „*Eu mi recrutezu militarii, nu i cumparu*“. La care formula nu corespundea intr'altele purtareá lui.

VI. Pe nepuntitosulu betranu ilu perdura deplinu T. Viniu si Corneliu Lacone, acel'a celu mai blastematu, acest'a celu mai lenesiu din muritori, prin ur'a cu care ilu incarcá reutatea loru, si prin despretiulu ce i casioná neactivitatea loru. Tardia fú caletori'a lui Galb'a si crunta prin uciderea lui Eingoniu Va-

¹⁾ Canailea. ²⁾ Noue scaimbari (de domnia). ³⁾ Donativum. ⁴⁾ *Promus ad novas res, cupidus novarum rerum*, cu o vorba „*novae res*“ reforme, revolutione in sensu bunu; rebeliune, resturnare de form'a gubernului, in sensu reu.

rone, consulu desemnatu, si a lui Petroniu Turpilianu de rangn consulare, murindu acel'a cá sociu alu lui Nimfidiu; acest'a cá generalu alu lui Nerone; ambii neascultati si neaperati, cá nisce nevinovati ¹⁾. Intrarea lui in Rom'a, prin macelulu atâtoru mii de militari nearmati, fú de unu semnu reu, infioratoriu chiaru si pentru instrumentele amorului. Intrandu legiunea spanica si remanendu cea conscrisa de Nerone din marinari, Rom'a erá plina de o multime neobicinuita de militari. Mai adaoge la acestea si alte cete multe, ce totu Nerone le conscrisese din Germani'a, din Britani'a si din Illiricu, si, dupa ce le tramisese la angustiele Caspiei pentru resbelulu preparatu incontr'a Albani-loru, le a rechiamátu spre apasarea rebeliunii lui Vindice: o materia putinte acést'a la rebeliuni, de si nu decisa anume pentru cineva, ci gata pentru celu antaiu cuezatoriu!

VII. A fostu o intemplantare cá sa se-vestésca uciderile lui Clodiu Macru si a lui Fonteiu Capitone. Pe Macru, despre care nu incape indoire cá n'ar fi cercatu turburare, i 'lu ucise in Afric'a procuratorulu Treboniu Garucianu din ordinulu lui Galba; éra pe Capitone, totu pentru asemine cercare, ilu perdura in Germani'a legatii de legiune, Corneliu Acuinu si Fabiu Valente, inainte de a li se ordiná. Au fostu cari se credia, cá Capitone, desi erá unu omu cu nume reu pentru iubirea de argintu si pentru desfrenarile sale, n'a cugetatu la schimbare de domnia; ci cá legatii sei l'au sumutiatu la resbelu si, pentrucá, nu lu putura induplecá, cá sa se-scape pe sine, i lipira lui acésta crima plasmuita; cá Galb'a din usiuratate de minte, séu pentrucá sa nu se mai adunceze in cercetare, incuviintiá cele facute, care totu nu se mai puteau desface, oricum se-facura. Dealtamente amendoue aceste ucideri facura o rea intiparire; cacii indatace unu imperatu nu mai e placutu, tóte faptele lui, bune au rele, i se iáu in nume de reu. Préputentii iertati ²⁾ incepura deja a vinde tóte pe bani; manile sclaviloru se-intindeau a aduná averi, pona mai traiesce betranulu. Acelesi rele la curtea cea noua, totu asia de grele; nu anse si totu asia de escusate. Eta-tea insasi a lui Galba erá de rísulu si batjocur'a celoru deprinsi cu juni'a lui Nerone, cari, cum e datin'a ologului, judeca pe imperati dupre form'a si frumsetia corpului.

VIII. Eca acést'a erá dispusetiunea inimiloru in Rom'a, la atát'a multieme de omu. Cátu pentru provincie, in Spani'a comendá Cluviu Rufu, barbatu elocente, amblatu in artele pacii, dar fara esperientia intr'ale resbelului. Galliele, pe lunga alipirea loru de memori'a lui Vindice, erau obligate lui Galba, care de curentu le danuise cetatiani'a romana si pe fitoru usiurarea

¹⁾ Cá nisce martiri am diece astadi. ²⁾ Libertini.

de tribut. Totusi celelalte cetati a le Gallieloru, ce erau aprópe de ostirea germanica, fiindu tractate cu mai pucina onóre, unele lipsite si de teritoriulu lor, mesurau folósele altor'a cu aceeasi durere, cu care cumpaniau apasarile proprie. Ostirea germana, unu momentu fórte periculosu acest'a in atatea puteri, ingrigieata si turburata, erá mandra de victori'a sa cea din urma, si spaimentata cá un'a ce favorizase alta partita. Tardiu se-deslipira de Nerone; Virginiu nu se-dechiará indata pentru Galba; de a nisuitu elu la domnia, nu se scie; cà acést'a i se oferise din partea armatei, e necontestabile. Uciderea lui Fonteiu Capitone implú cu indignatiune si pe accia, cari altamente n'aveau cumentu a se-plange de aceea. Ostirii i lipsea ducele, de candu sub masc'a amicitiei fú rechiamatu Virginiu; éra in ochii militariloru a nu lu retramite, ba a lu acusá chiaru, erá atátu catu a fi insisi incriminati.

IX. Ostirea germaniei superiori despretiuiá pe Legatulul seu, pe Ordeoniu Flaccu, unu betranu neputintiosu si paralicu de picióre acest'a, fara energia si fara autoritate, care nu erá in stare a comandá o ostire nici candu erá liniscita: cu atát'a mai fervinte cautá dar a espugni cei infrenati de o mana fara putere. Legiunile Germaniei inferiori fure multu timpu fara Consulare, pona ce tramisu de Galba le venise Aulu Vitelliu, fiulu Censorului Viteliu care fusese de trei ori consulu; ceeace se-socoti a fi meritu deajunsu. In legiunile Britanice nu erá nici o nemultiemire. Inadeveru din tóte legiunile acestea s'au purtatu mai bine câtu a tienutu tempestatea resbeleloru civile, fia acum caci erau departe si despartíte prin Oceanu, fia caci prin desele lupte invatiara a urí mai presus de tóte pe inimicu. Illiriculu enca erá liniscitu, macarca legiunile sale, chiamate de Nerone, tramisesera la Virginiu deputati, pe candu ele siedeau in Itali'a. Ci despartíte prin distantie lungi armatele — mediulu celu mai securu spre a contiené in ascultare pe militarulu — nu 'si puteau concentrá nice spiritulu celu reu, nice puterile.

X. Orientele stá enca nemisicatu. Preste Siri'a comandá cu patru legiuni Liciniu Mucianu, barbatu deopotriva famosu prin norocirile cá si prin nenorocirile sale. Enca de june cultivase din intentiune ambitiosa favorea celoru mari; ruinatu apoi in averea sa, ajunsu la o stare nesecura, avendu a se-teme si de mani'a lui Claudiu, strapurtatu in fundulu Asiei, erá pe atunci atátu de aprópe de essiliu, pe câtu fú mai tardiu de tronu. Desfrenatu si activu, sociabile si trufasiu elu erá unu amestecu de calitati bune si rele! desfrenatu preste mesura in repaosu, erá celu mai bravu decateori s'aflá in espeditiuni militari; démna de laudatu viati'a lui cea publica, de defaimatu cea privata. Prin

varie aleșiuri posedea o influența putinte, preste subordinații, cunoscutii și colegii sei: încatu lui i eră mai îndemana a dá la altulu suveranitatea, decâtu a o tiené pentru sine. Resbelulu Judaicu ilu purtá Flaviu Vespasianu (Nerone ilu alese de duce) cu trei legiuni. În privinți'a lui Galba, elu n'avea nice dorinti pentru, nice planuri încontr'a lui; ce e mai multu elu tramisese pe fiuso Titu, cá sà i arate omagiu și sà i cultiveze bun'a voienți'a, cum vomu spune la loculul seu. Că ascunsele decrete a le ursitei; semnele și prorociele destinaseră domni'a pentru Vespasianu și pentru fiii sei: amu crediutu dupa înalțiarea lui pre tronul.

XI. Egiptulu dimpreuna cu puterea armata, chiamata a lu tiené în frenu stá, dela divulu Augustu încóci, sub cavalerii romani, locotenenti ai regiloru. S'a veditu a fi cu scopu a tiené astfelu legata de cas'a imperatésca pe o provincia grea de apropiatu, bogata de fructe, prin superstitiuni și desfrenari sfasiata în partite și neconstante, nesciitória în legi ¹⁾ și nesubordinata la magistrati. Pe atunci guberná Tiberiu Alessandru, egipteanu de natiune. Afric'a, și legiunile din ea, în urm'a uciderii lui Clodiu Macru, se multiemiá cu ver ce imperatu, dupa experimentulu ce lu facuseră cu unu domnu mai micu. ²⁾ Ambele Mauritanie, Reti'a, Noriculu, Traci'a și cele lalte provincie, câte se-gubernéza de procuratori, luá parte pentru séu contra dupre impulsulu și dispușetiunea armatelor celoru mai vecine și mai tari. Provinciile cele desierte de legiuni și mai antaiu de tóte Itali'a însasi, espusa a primi jugulu celui antáiu cuceritoriu, catá sa fia pretiulu victoriei. Acést'a eră starea imperiului romanu pe candu consului Serviu Galba pentru adouóra și T. Viniu începura anulul, care pe ei i duse la mórte și pe republica aprópe de peire.

XII. În cele dintâie diele ale lui Ianuariu s'aduce o epistola dela Pompeiu Propincu, procuratorulu Belgiei: *Că legiunile Germaniei superiori calcandu santen'a juramentului ceru altu Imperatu, și că lasa senatului și poporului romanu voi'a libera spre a lu alege*, pentrucă rebeliunea sà se-primésca mai blandusioru. Acésta cercustanți'a aduse la maturitate svatulu lui Galba despre adoptiune, ce demultu ilu frementá cu sine și cu amicii sei. Înadeveru în tóte acele lune despre nimic'a nu s'a vorbitu mai multu prin Rom'a, cá despre acésta; deocamdata dintr'o pofța neinfrenata de a vorbi despre asemenea lucru; apoi din causs'a etatii celei deja frante sub sarcin'a aniloru a lui Galba. La pucini le eră de o justa judecata séu de amórea patriei; ci multi, duprecum eră amici séu clienti ai cuiva, condusi numai

¹⁾ Romane. ²⁾ Marcu, decatu Galba.

de ascunsele lor interese, asia numiá pe acest'a séu pe acel'a de destinatu la succesiune, séu si impinsi de ur'a incontr'a lui T. Viniu, carele cu cátu sporiá in putere, cu atát'a se-facea din di in di totu mai nesuferitú. Caci poftele cele nesaturate a le amiciloru, intr'o positiune atátu de inalta, erau incorageate prin indulginti'a lui Galba chiaru: deórace pelanga unu domnitoriu neputintiosu si lesne credietoriu reulu se-póte face cu mai pu-cinu periculu si cu mai multu castigu.

XIII. Puterea domniei erá impartíta intre T. Viniu consulu, si intre Corneliu Lacone, prefectu alu pretorianiloru. Nu in mai pucina favóre stá si Icelu, iertatulu lui Galba, care daruitu cu inele nu se-mai numiá altfelu decâtu Marcianu, dupre numele unui cavaleru. Acesti trei ómeni, desbinati intre sine si condusi si intre cele mai mici lucruri de interese personali, in svatulu de alegere alu succesoriului pre tronu se-taiasera in doue partite. Viniu erá pentru M. Otone; Lacone si Icelu erau uniti incontr'a lui Otone, fara anse sa fia determinati pentru altucineva. Lui Galba nu i erá necunoscuta amicitia dintre Viniu si Otone; si gur'a ómeniloru, care nu scie a trece nimic'a cu tacererea, destiná pe Otone, ce erá neinsurat, de ginere lui Viniu, ce avea o fata veduva. Se-póte cá lui Galb'a i fú grige si de binele statului care n'ar fi castigatu nimic'a cá a scapatu de Nerone, déca erá se ajunga pe man'a unui'a cá Otone. Pentrucá Otone 'si petrecuse copilari'a in nimicuri, juni'a in strengarii, si fusese favoritul lui Nerone din caus'a rivalizarii lui cu acest'a intru desfrenari. Acestu Otone fú caruia Nerone i concrediuse, cá la unu sociu de placeri, pe Popea Sabin'a, concubin'a domnesca, pona se va scapá de soci'a sa Octavi'a. Ci apoi temendulu totu de acésta Popea, sub nume de Legatu ilu espedui in Provinci'a Lusitani'a. Otone administrá cu blandetie Provinci'a si fú celu antaiu care a tracutu in partea lui Galba. Intreprindietoriu, si catu a duratu resbelulu, celu mai pomposu intre toti, concepú indata speranti'a de a fi adoptatu, si o nutri din di in di cu mai multa ardóre; caci elu avea pentru cei mai multi din militari, si simpati'a ómeniloru curtii lui Nerone cá unulu ce seminá acestui principe.

XIV. Dar Galba in urm'a vestei despre rebeliunea din Germani'a, de si nu aflase enca nimic'a positivu in respectulu lui Vitelliu, erá ingrigieatu nesciindu incatro se va descarcá puterea ostiriloru, si ne avendu incredere nice chiaru in militarii din Rom'a, nu i se oferi altu mediu mai salutaru decâtu tienerea adunarii alegatoria de imperati. ¹⁾ Pe langa Viniu si Lacone mai

¹⁾ *Comitia imperii*, dupre analogia *comitia consularia*, in care se-alegeau consulii.

chiamà si pe Mariu Celsu consululu, si pe Duceniu Geminu, prefectulu cetatii. Dupa ce a premisu pucine vorbe in privin-ti'a etatii sale celei inaintate ordinà cá sa vina *Pisone Licinianu*: séu din misicare propria, séu, cum crediura unii, din indemna-rea lui Lacone, care intrase in relatiune de amicitia cu Pisone la Rubelliu Plautu; ci din perfidia i lu recomandá cá pe unu ne-cunoscutu, si numele celu bunu, de care se bucurá Pisone, faciú se i se-crédia svatulu. Pisone, fiulu lui M. Crassu si alu Scri-boniei, nobilu si de o parte si de alt'a, in manier'a si tienetur'a sa de natura antica, trecea de severu inaintea celoru ce lu pre-tiuiu dreptu, de ursusu inaintea celoru preocupati. Ci acésta lature a caracterului seu cu câtu insuflá mai mare grige per-turbatoriloru, cu atâtu ilu recomandá mai multu imperatului adoptatoriu.

XV. Deci Galba, luandu de mana pe Pisone, i vorbì, cum spunu, in urmatoriulu modu: „Déca eu cá privatu te asi fi „adoptatu, cum e usulu dupre legea curiata inaintea pontificiloru, „pentru mine si atunci ar fi fostu o onóre cà intruducu in fami- „li'a mea pe unu purceditoriu din Cn. Pompeiu si din M. Crassu, „si pentru tine o destinctiune cà ti stralucesci nobilitatea, ta „aduogenduí lustrulu casei Supliciiiloru si a Lutetiiloru. Éra „acum pe mine, chiamatu din voi'i'a dieloru si a ómeniloru pre „tronu, me indemna calitatìle tale cele esselenti si amórea de „patria, cá-sà ti oferescu, in sinulu repausului in care te affi, „acésta putere suverana, pentru care Maimarii nostri se certau „cu armele, si pe care eu am capatat'o in resbelu, dupre essem- „plulu divului Augustu, care asiezà alaturca sa mai antaiu pe „Marcellu, fiulu sori si, apoi pe Agrippa, ginereso, dupa acest'a „pe nepotii sei, in fine pe Tiberiu Nerone fiastru so. Dar Au- „gustu si-a cautatu succesorii in familia, eu in republica; nu „caci n'asi avé consangenií séu soci de arme: ci pentru-cà nice „insumi n'am primitu domni'a din ambitiune; vade a simtiemen- „menteloru mele fia nu numai comnatii mei caror'a te preferai, „ci si ai tei. Tu ai unu frate, asemine de nobilu, mai mare, „demnu de acésta sórte fericita, candu tu n'ai fi enca si mai „demnu. Esci in acea etate ce a tracutu dejá preste patimele „teneretieloru. Pana acum avusi parte numai de nefericiri; dar „sórtea fericita ne pune la probe mai grele; miseriele ne apasa, „fericirea ne corumpe. Bun'a credintia, libertatea, amicitia, ace- „ste bunuri supreme ale omului tu le vei tiené cu aceeasi con- „stantia, altii anse le voru slabi prin servilismu. Insinui-se-voru „lingusierca si gugulirea, veninulu celu mai destructoru la totu „semtiementulu caratu, precum si intielesulu egoisticu alu fiaca- „ruia. Éra eu si tu vorbimú acum intre noi in cea mai mare „sinceritate, altii se voru adresá mai multu la positiunea nóstra

„cea înalta. Caci a svadui Principelui lucrulu ce trebuesce, e
„fôrte greu; éra a se-invoii la tôte a le Principelui, fia cum voru
„fi, nu vine din inima.

XVI. „Déca nemarginitulu corpu alu imperiului ar puté
„stá, si a se-tiené in ecuilibru fara rectoru, eu eram demnu cá
„republic'a sa reincépa dela mine, éra acum pana acolo venirámu
„cu necesitatea, cà nice betranetiéle mele nu potu dá mai multu
„poporului romanu decátu unu succesoru bunu; nice teneretiéle
„tale mai multu decátu unu Principe bunu. Sub Tiberiu si Ca-
„ligula si Claudiu amu fostu cá si ereditatea unei familia: pôte
„tiené locu de libertate, cà dela noi incede unu imperiu electivu.
„Si dupa-ce s'a stinsu Cas'a Juliiloru si a Claudiloru, adoptarea
„va chiamá la domnia pe celu mai bunu. Caci a purcede si a
„se-nasce din Principi e numai intemplan, si mai multu nu se
„cauta; dar adoptarea cere o judecata binecumpanita, si candu
„vei sà alege, vocea poporului ti desemnéza pe celu mai virtu-
„osu. Nerone sà ti fia pururea înainte ochiloru! felosu mai erá
„elu cà pôte numerá unu sieru lungu de Cesari intre strabunii
„sei: si cu tôte aceste nice Vindice cu o provincia desarmata,
„nice eu cu o legiune; ci neomeni'a sa, desfrenarea sa ilu tran-
„fira din spinarea poporului; catra acestea n'a mai statutu es-
„semplu de principe condamnatu. Incátu pentru noi inaltiatu
„prin resbelu si simpatia, cu totu meritulu, nu vomu scapá de
„invidia. Dar sà n'ai temere, cà in acésta misicare a lumii cu-
„tremurate doue legiuni nu sunt enca impaciuite. Candu venii
„la putere nice insumi n'amu aflat'o scapata de totu pericolulu.
„Audiendu despre adoptarea ta ómenii 'si voru uitá cà eu sunt
„betranu, uniculu lucru ce mi se-imputa acum. Cei blastemati
„voru dori pururea pe Nerone: cata sa fia grigea mea si a ta,
„cà sa nu lu doréscu si cei de tréba. A te svadui mai multu
„nu e acum timpu, si implinitu e svadulu, déca te voiú fi alesu
„bine. Mediloculu celu mai folositoriu si celu mai scurtu spre
„a te decide intre bine si intre reu, este cá sa cugeti: cà ce ai
„fi voiútu séu n'ai fi voiútu tu sà se-faca supt altu Principe. Caci
„la noi nu e cá in alte state monarchice, unde nisce case anu-
„mite sunt domnitórie, éra cei lalti toti servi; ci vei avé sà im-
„peratiesci preste nisce ómeni, cari nu potu suferi nice o in-
„tréga servitute, nice o intréga libertate.“ — De acestea si al-
„tele cá acestea vorbiá Galba cá si candu ar face unu imperatu,
„éra ceilalti vorbiau cá si cu unu facutu.

XVII. Spunu cà Pisone, nice la prim'a cautare a specta-
toriloru, nice mai peurma, candu ochii tuturoru s'afipsera asu-
pr'a lui, n'a datu nice o misicare de surprisa séu de bucuria.
Vorbirea sa catra tataso si imperatulu fú respectuósa, despre
sine modésta. Nice o schimbare in facia séu in tienetura'i; se-

parea că mai multu meritéza, decâtu poftesce domni'a. Se-tienù apoi svadu, unde sa se-prochiame adoptiunea: de pre rostru in Foru, in Senatu, séu in Tabera! Se-primi că sa mérga la tabera. Caci, déca e nedemnu a capatá favórea loru prin daruri si prin corumperi, nu e de lapadatu, candu acel'a se-póte meritá prin media onorifice. Intr'aceea multimea cercudedesera palatulu asteptandu plina de nerabdare a aflá marele secretu; cei cari voiñáu a opri faim'a, o mai marira prin acést'a incercare chiaru.

XVIII. Dioa a diecea a lui Ianuariu erá o die urita de plóia, turburata de tunete, fulgere si alte amenintiari ceresci extraordinarie. Vechiulu obiceiu, că la asemine casuri sa se des-faca adunarile poporului, nu spaimentá pe Galba, că sa nu merga la tabera: acum seu pentruca despretiuiá aceste semne cá pe unele intemplotória, seu ca omulu nu scapa de ursit'a sa, nici chiaru candu i se prevestesce. Adunarea militariloru erá numeroáa, Galba le spuse in pucine vorbe, cum se siede unu imperatu, ca a adoptatu pe Pisone, dupre esemplulu divului Augustu si dupre datin'a militarésca, in puterea careia totu fetiorulu si alege fetiorulu seu. Si, cá nu cumva prin acopenire rebeliunea sa se crédia mai mare, afirmá *ca legiunile a patr'a si a optusprediecea, agitate de pucini perturbatori pecatuira, ci ca ele nu s'au intinsu mai departe de vorbe si de strigari, si ca peste pucinu se voru reintórce la datori'a loru.* Dar la alocutiunea sa nu adaoase nice o vorba de lingusíre, nice o promisiune. Tribunii militari, centurionii si militarii aprópe statatori respunsera cu placere la cele audíte: ceilalti remasera tristi si tacuti cá unii ce se vedea a 'si perde acum in timpu de resbelu dreptulu ce lu usurpaserá a pretinde in pace chiaru *donativulu.* Fora indoire cea mai mica liberalitate din partea acestui betranu avaru i ar fi pututu castiga inimile; ilu perdù anse rigozitatea si asprimea sa cea pré mare, care virtuti nu le mai incape natur'a nóstra degenerata dejá.

XIX. Cuventarea lui Galba cotra Senatu n'a fostu nice mai in florita, nice mai lunga decatu cea cotra militia. Vorbirea lui Pisone fú afabile; Parintii i arata binevoiantia: multi pentru ca lu vrea, cu profusiune, cari nulu vrea erá indiferinti, dar cei mai multi ilu intimpiná cu supunere in sperantia cá sa 'si faca trebile sale private, fora a se ingrigi de interesele publice. In cursulu celoru patru diele ce durara dela adoptiune pona la ucidere Pisone n'a mai diesu, nice n'a mai facutu ceva.

Deorace vestile venite din Germani'a despre rebeliune totu se mai adaozea din di in di, si fiindu ca locuitorii din Rom'a erá inclinati a primi si a-crede usioru tóte noutatíle, déca erá triste: Parintii se determinasera, cá sa tramita o deputatiune la

ostirea germanica. S'a desbatutu in secretu, merge-va ore si Pisone spre a dá deputatiunii mai mare pondere; avendu deputatii a representá autoritatea Senatului, Pisone demnitatea Cesarelui. Placutule-au a tramite si pe Lacone, prefectulu pretorianiloru. Acesta se opuse proiectului. Si deputatii (caci Senatulul lasase in dispusetiunea lui Galba alegerea loru) numiti printr'o nedeterminare blamabile, se scusá, se substituiá, si cercá unii sa mérga, altii sa remana, duprecum i impingeu temerea seu sperantia.

XX. Grigea cea mai aprópe erá pentru bani; si cumpaindu bine tóte, s'a vediutu a fi dreptu a 'i luá dela aceia cari fura caus'a desiertarii cassei statului. Doue dieci si doua de miliarde de sestertii risipise Nerone in danuri. Galba a pusu sa i chame cate unulu pe toti, si recerú daniela, lasandu la fiacare a diecea parte din ce capatase; dar ei abea mai posedea diecimea acést'a; caci ei risipira cheltuindu averea straina cá si pe a sa: de ora ce la cei mai rapitori si mai perduti nu le ramasese nici ogóre, nice venite; ci numai instrumentele pecatorloru sale. Treidieci de cavaleri romani fura insarcinati cu incasarea, magistrati acestia de specie noua, greoi prin numerulu si prin intrigile loru. Incatr'o te intorceai numai vendiari la toba, adjudecari si licitari ce tienea Rom'a in ferbere; si totusi mare bucuria, ca cei inbogatiti de Nerone voru deveni acum seraci cá si cei despoiati de densulu. In acelesi diele se casara tribunii: la pretoriani Antoniu Tauru si Antoniu Nasone; la coortile urbane Emiliu Pacense; la garda Juliu Frontone. Acést'a mesura, fara a fi unu mediulocu de a contienéa pe ceilalti in datoria, statù, numai inceputu la temerea, ca din frica ambla cu modu a scóte pe cate unulu, dar ca toti sunt suspecti.

XXI. Intraceea pentru Otone, care nu putea sperá nimic'a dela impacarea lucrurilor, si numai in turburari 'si aflá calcululu, concusera mai multe cercustari, cari ilu incordá la actiune: unu lucsu grau si pentru unu domnitoriu, o saracia nesupportabile si pentru unu privatu; mani'a cotra Galb'a, invidi'a cotra Pisone. Cotra acestea 'si mai plasmuí insusi o temere, cá cu atatu sa se aprindia mai tare. „Elu fú enco lui Nerone spre „grautate: éro acum n'are sa ascepte ver o Lusitania nice onórea altui essiliu; e suspectu pururea si urítu Domnitoriului „cela ce e desemnatu a i urmá pre tronu. Acést'a i stricase „lui si lunga betranulu Principe, si i vá stricá mai multu lunga „unu barbatu teneru ursusu de natura si silbatacitu prin essiliu „indelungatu. Se póte cá sa si ucida pe Otone. Deaceea acti- „vitate si cutezare, pona candu autoritatea lui Galba se mai clat- „tesce, si a lui Pisone nu e enco consolidata. Schimbarile de „domnia sunt cele mai favorabili pentru intreprinderi mari; nu

„mai pôte fi indoire acolo, unde firea in linisce e mai pericu-
„lósá de catu cutezarea. Dupre legile naturei toti ómenii sunt
„deopotriva supusi la mórte: diferinti'a e ca unii se uita, altii se
„glorifica de posteritate. In fine, déca pe vinovatu cá si pe
„nevinovatu ilu ascépta acelasi essítu, e mai demnu de barba-
„tulu bravu cá sa péra cu meritu.

XXII. Otone nu erá molesítu cu inim'a, cá cu trupulu. Cei mai intimi din iertatii si servii sei, disciplinati mai reu decatu se cadea unei case private, i descriá lui, si fora acést'a pofitoriu de atari, curtea lui Nerone si lucsulu, adulteriale, schimbarile de femei, si celelalte placeri ale domniei: aratandui, ca, déca va cutezá, voru fi ale altor'a. Astrologii — acestu soiu de ómeni vendiatori ai putintiloru si insielatori ai aspirantiloru la mari, pururea proscrisi si pururea retienuti in Rom'a, — enco ilu diorea, asecurandulu ca citirea pe stéle vestesce *nove revolutioni si pentru Otone unu anu gloriosu*. Multi astrologi de acestia, unu instrumentu fatalu a lu cununii cu principele ¹⁾, avea intrare secreta la Poppea. Unulu din ei, Tolomeu, sociu lui Otone in Lusitani'a, i promisese ca va supravécu i lui Nerone, si findu ca implinirea i facú creditu, din conjectur'a celoru ce computá betranetiele lui Galba, si teneretiele lui Otone, i bagase convingerea, ca va ajunge la domnia. Éro Otone, dupa inclinarea mintii omenesci a crede mai bucuosu cele opacite si necuprinse, prediesele aceste le luá cá pe nisce descoperiri a le sciintiei si cá pe unu semnu alu ursitei.

XXIII. Tolomeu nu se impuciná, se facú si svaduitoru a lu crimei, la care dela asemini dorinti tracerea e fórte usiora. Nu se scia anse, déca precugetarea la atentatu fú ea asia de rapede. In speranti'a succesiunii séu in prepararea foradelegii Otone se batea de multu dupa favórea militiei: in marsiuri, in colone, in statiuini s'adresá la fiacare militariu mai vechiu pe nume, si, intru aducerea aminte de cortegiulu facutu împreuna lui Nerone, le diecea *camerazi* ²⁾, ici recunoscea pe unii, colo cercetá de altii, si i ajutá cu bani si cu creditulu seu, intretiesendu adeseori geluiri si vorbe ecuivoce despre Galba si cate alte ce potu revoltá pe unu mitaru simplu. Ostenitiunile marsiuriloru, lipsea provisiunii, asprimea comandai supreme le primíá cu îndaratnicia: deorace, obicinuiti a pluti cu nau i pre apele Campaniei si spre cetatile Achaiei, acum avea sa faca pe josu in armatura intréga caile cele lungi preste Alpi si preste Pirenei.

XXIV. Preste inimile aprinse dejá a le militariloru tur-

¹⁾ Cu Nerone. ²⁾ Amu puté diece tabarasi = contubernales.

nase asia diecendu oleiu Meviu Pudente, unulu din cunoscutii lui Tigellinu. Acel'a, unde dá preste ver unu militaru usioru de minte, séu lipsitu de bani si pentru acést'a pofitoriulu de schimbari, alesiuindu merse treptatu pona acolo, cá sub pretestu de ospetate sa impartia la cortea de diurna cate o suta de sestertii de fetioru, de cateori Galb'a ciná la Otone. Otone acestea danuri cá si publice-le mari prin altele mai secrete facute singuriloru; elu erá unu corumpatoriu atatu de ferbinte, incatu speculatoriului ¹⁾ Cocceu Proculu, care s'affá in cauza de judecata cu unu vecinu pentru termini de ogóra, cumparandu totu pamentulu vecinului pe bani de la sine, 'i lu dede in daru. Caci neingrigirea Prefecturii pretorianiloru, caruia i scapá din vedere cele invederate cá si cele ascunse 'i facea tréb'a.

XXV. Éro acum insarciná cu essecutarea crimei pe unulu din iertatii sei, pe Onomastu. Acest'a i aduse pe Barbiu Proculu, tesserariu ²⁾ la speculatori, si pe Veturiu, optione ³⁾ la aceiasi. Otone, dupa ce prin varie sucituri de vorbe i cunoscú de vicleni si cutezatori, i a incarcatu cu daruri si cu promisiuni, provediendu-i cu bani cu scopu cá sa cerce ⁴⁾ pe mai multi. Astfelu doui militari simpli luara asuprale a dá imperiulu peste lume a poporului romanu, si dieu ei ilu si dederu. In secretulu atentatului nu admisera decatu pe pucini complici; cari anse prin apucaturi viclene varie intirítá inimile indouite a le celorulalti: pe fruntasii militiei diecendu-le ca ei cá nisce favoriti ai lui Nimfide sunt suspecti, pe militarii de rundu si pe ceilalti apucandu-i de la mani'a si desperati'a privitória la donativulu éro-si éro amanatu. Erá si de aceia, pe cari i aprindea si dorinti'a de licenti'a de sub Nerone. In genere toti tremurá de frica ca i voru stramutá pe la alta ostire. ⁵⁾

XXVI. Acésta epidemia apucase si mintíle deja turburate a le legiuniloru si a le trupeloru ajutatórie de candu se latise scirea, ca credinti'a ostirii din Germani'a se clatesce. Rebeliunea atatu erá de preparata la cei rei, si prefacatoria insusi la cei necorupti, incatu a doua di dupa ide ⁶⁾ aru fi rapitu cu sine pe Otone care se intorcea de la cina, déca nu s'aru fi temutu de nesecurantia din nópte, de militi'a cantonata prin tóta Rom'a si de grautatea de a se intielege intre cei plini de vinu. Nu dóra ca le ar fi pasatu loru de republica, pe care se prepará a o cruntá tresi cu sangele Capului ei, ci pentruca le erá téma, cá nu cumva pe intunereculu noptii sa se prochiame de imperatu celu antaiu venitu din ostirea Panonica seu Germanica, care

¹⁾ Are diverse semnificatiuni, aci = gardistu. ²⁾ Care primia si impartia tesser'a seu parol'a = losinca. ³⁾ Ajutoriu alu centurionelui = capitantului = Feldwebel. ⁴⁾ Ispitésca. ⁵⁾ Pretorianii erá mai bine platiti; temerea loru erá sa nu fia stramutati pe la legiuni. ⁶⁾ Adeca la 14. Ianuariu.

s'ar fi prezentatu trupeloru in loculu lui Otone, necunoscutu la cei mai multi. Mai multe semne a le rebeliunii deja aprinsa le stinsera conjuratii insusi; pe unele, ce ajunsera la cunoscinti'a lui Galba, le cocolosí Lacone, prefectulu pretorianiloru, care nu cunoscea dispusetiunea militariloru si erá contrariu la totu svatulu, de ar fi fostu celu mai mantuitoriu, déca nu veniá de la densulu, si inimicu cerbicosu la toti cati vedea mai bine starea lucruriloru.

XXVII. In cincispredece Januariu, candu Galba sacrificá inaintea templulu lui Apolline, aruspicele Umbriciu, i descoperi *ca intrinsecete victimeloru sunt triste, ca i prevestescu periculu amenintatoriu si inimicu in casa*; Otone, care stá aprópe, aude acésta prorocia, si dincontra elu o esplica pentru sine cá imbu-curatória si pentru cugetarile sale favorabile. Nu multu dupa acést'a, iertatu-so Onomastu i anuntia ca *architectulu si intre-prindietorii ilu ascépta*. Acést'a erá semnalulu intru care se invoiisera ca militarii s'aduna si ca conjuratiunea e organizata. Celoru cari ilu intrebara despre caus'a ducerii le plasmuise respunsulu: *ca, avendu sa cumpere o vila cam caduuta de vechime, i cata a o vedé mai antaiu*, apoi, rezimatu pre braciulu iertatulu seu, se duse prin palatiulu lui Tiberiu la Valabru, si de ací la pétr'a miliaria de auru facia cu templulu lui Saturnu. Unde douedieci si trei de gardisti ilu salutara *de imperatu*. Spaimentatu de pucinatatea salutatoriloru fú pusu rapede intr'o lectica si dusu pe sus intre sabiele scóse. Mai totu atatia militari i se asociara pre cale, din cari unii cu buna sciintia, altii prin mirare, parte ciundu si zuruindu'si sabiele, parte tacendu si asceptandu a se decide dupre cercustari.

XXVIII. In tabera erá de garda tribunulu Juliu Martiale. Surprinsu prin acestu atentatu atatu de mare si neasceptatu, seu ca se temea ca coruptiunea va fi apucatu tóta taber'a, si ca de va resiste, va plati cu mórtea, trace inaintea celoru mai multi de complice alu conjuratiuni. Ceilalti tribuni si centurioni enco prefirara presentele cum li se infaciesiá la datori'a loru si la unu fiitoriu necertu. Infine aceea erá dispusetiunea inimiloru, cá o mana de ómeni sa cuteze crim'a cea mai blastemata, cá cei mai multi sa o poftésca si toti sa o sufere.

XXIX. Pe candu Galb'a, care nu sciá nimic'a, cufundatu in sacrificarile sale, superá pe diei unei domnie, ce nu mai erá a sa, i s' anuntia, *ca trupele ducu in tabera nu sciú pe care senatoru, si peste pucinu apoi, ca e Otone pe care ilu ducu*. Totu deodata lumea acurá din tóte laturele Romei, care cum ilu intílnise pre cale, unii de frica essagerandu, altii miciorandu fapt'a neputendu 'si uitá nice atunci de lingusíre. Dupa tienerea svatulu le placú a cercá dispusetiunea inimiloru de la coorte ce erá de

garde la Palatium; nu anse prin Galba insusi, acaruia auctoritate voiid sa o tiena intréga pentru cele din urma media de mantuire. Pisone se adresà depre scar'a palatului cotra militarii conchiamati cu urmatóri'a alocutiune.

„Este a siessea di, comilitariloru, de candu sunt dechiaratu „Cesare, nesciindu fiitoriulu si déca am sa dorescu seu sa me „temu de acestu nume. Ursit'a casei mele si a statului e pusa „in man'a vóstra. Nu ca dóra m'asi cutremurá de ver o cata- „strófa trista in catu pentru persón'a mea, cá unulu ce am cer- „catu nenorocirea si acum am sa invetiú ca si starea cea feri- „cita nu e mai pucinu cercudata de pericule; ci me dóre de sórtea „tatalui meu, de a senatului si de a republicei chiaru, déca au „ne cata sa perimu acum au, ceea ce e deoprotiva durerosu „pentru cei buni, sa ucidem. La misicarea din urma aveam „mangaerea ca Rom'a a remasu necruntata de sange, si ca „domni'a s'a stramutatu fora discordia. Prin adoptiune se credea „a se fi provediutu ca nice dupa mórtea lui Galba nu va ramané „locu la resbelu.

XXX. Nu me voiú laudá nice intru nobilitatea mea, nice „intru modesti'a mea. Nu face trebuintia a numerá virtuti, candu „e verb'a a trage paralela intre mine si intre Otone. Vitiale „lui, singure intru care se mandresce, resturnara imperati'a chiaru „atunci, candu elu jucá rol'a de amicu alu imperatului. Au dóra „tienatur'a si portulu lui, gatelile lui cele muieresci ilu facura „demnu de tronu? Insielati sunt toti cati ia risipitur'a dreptu „liberalitate. Ista a perde averi va sci, a danui nu va sci. „Ero acum curviele, banchetuirile si adunarile cu femeii sunt ce i „se invertescu prin capu. Acestea sunt pentru densulu buna- „tatile puterii suverane: gustarea acestor'a si placerile voru fi „pentru densulu, rusinea si desonorea pentru toti. Caci nimene „enco n'a domnitú bine, care a ajunsu la putere prin foradelegi. „Galba fú denumitu Cesare prin vocea unanima a genului ome- „nescu, eu prin voiinti'a vóstra. Déca republic'a si senatulu si „poporulu e sa fia nisce vorbe seci, e de interesulu vostru, o „soci de arme, cá sa nu alége pe imperatulu nisce blastemati. „Revolta de legiuni incontr'a ducelui loru s'a mai auditu cate „odata; credinti'a vóstra anse, numele vostru au remasu nevatamate „pona acum; Nerone insusi a fostu care va desertatu pe voi, nu voi „ati desertatu pe Nerone. Mai pucinu de treidieci de fugari si desier- „tatori, pe cari nimene nu i ar suferi sa 'si aléga pe Centurionele séu „pe tribunulu loru, acesti'a sa dea domnia? Autorizaveti voi acestu „esemplu? facevaveti, complici crimei suferindu in linisce a se „efectuá? Licenti'a acésta va trace in provincie, si pe noi ne „voru asunge urmarile acestei cutezari criminali, pe voi nu va „voru trace cele a le resbelorú. Pretiulu ce vi se propune

„pentru uciderea imperatului nu e mai mare decatu celace vi se
„oferesce spre a remaná in datori'a vóstra; veti primi dela noi do-
„nativulu pentru credintia, ce lu veti capatá dela altii pentru
„crima.“

XXXI. Respandinduse speculatorii coorteá remasa ascultá cu multiemire cuventarea, si, cum se face in turburari, mai multu din intemplanare, fora ver unu svatu preconceptu, se prepara a se inarmá; ceea ce mai tardiu se crediú a fi facutu din perfidia si din prefacatoria. Tramisus'au totu deodata si Mariu Celsu la elita armatei Illirice, care tabará in porticii' Vipsaniei. Primi-pilariloru Amuliu Serenu si Domitiu Sabinu li se comandá, cá sa contraga din atriuulu templului Libertatii coortile germanice. Intru legiunea marinara n'avea incredientu, caci acést'a erá amarata pentru uciderea sociloru sei, pe cari Galba i taiase indata de la prim'a sa intrare in Rom'a. Se dusera in taber'a pretorianiloru si tribunii Ceriu Severu, Subriu Destru si Pompeiu Longinu, cá sa cerce ca óre rebeliunea abea inceputa si enco neconsolidata nu s'ar puté ea impacá si plecá la nisce svaturi mai intiepte. Pe Subriu si pe Ceriu militarii i primira cu amenintiari, pe Longinu pusera man'a si lu desarmara, pentruca, nu erá inaintatu dupre gradurile militaria, ci prin amici'ti'a lui Galba; pentruca erá credinciosu imperatului seu, si toema pentru acést'a cu atatu mai suspectu rebeliloru. Militarii marinari se unira fora a se mai indoui cu pretorianii rebeli. Pe Celsu coortile Illirice ilu luara la fuga cu aruncaturi de darde. Trupele germanice statura multu timpu la indouire; caci, tramise de Nerone la Alessandri'a, se intorsese din acést'a cale-toria lunga pre mare caduite cu tropulu, erá anse multiamite cu sufletulu fiindu cautate in betezirea loru cu grige parintésca de Galba.

XXXII. Dejá poporulu intregu amistecatu cu servi im-pluse palatiulu cu strigari confuse cerendu *mórtea lui Otone si perderea conjuratiloru*, cá si cum aru fi poftitu in cerculu seu in teatru o piesa órecare; acést'a nu o facea cu ver o judecata cumpanita séu din sinceritate, deórece totu in acea di cerura cu acelasi focu contrariulu; ci éca asia din datina eredita spre a lingusi pe imperatulu fiacine o fi, din licentia de achiamatiuni si dintr'unu spiritu de partita secu. Intr'aceea Galba erá tie-nutu in locu de dóua svaturi diverse. T. Viniu 'i diecea: „sa
„remana in palatiu, sa inarmeze pe selavi, sa fortifice intratele;
„si sa nu se espuna la furi'a rebeliloru, sa lasa celoru rei timpu
„de caire, celoru buni spatiu de unire. Crimele se intarescu
„prin resistari pripite, planurile cele bune prin temporizare. In
„fine a merge inainte, se póte oricandu, a retirá dupa o essire
„caita, e in puterea altor'a.“

XXXIII. „Sa ne grabimu, i diecea altii, pona nu cresce „rebeliunea acum enco fora putere a catoruva insi. Ca si „Otone se va cutremurá, elu, care essi pe furisiiu fú presentatu „la o ostire ce nu scia nimica; si care acum prin perderea de „timpu cu indoirea si lasarea nóstra invatia a face pe Impe- „ratulu. Sa n'acceptamu ponace, punendu in ordine taber'a, va „ocupá forulu si se va sui in capitoliu inaintea ochiloru lui Galba „insusi: pe candu acestu capitanu mare cu bravii sei amici se „inchiude, dupa usia in casa, cá cum aru voi sa sustiena o a- „sedia. Ero sclavii acestia aru fi unu frumosu ajutoriu, candu „concordi'a unei azemini multiemi, si ceeace face tóta tari'a ei, „foculu celu dintâiu i s'ar stinge! Deci partea cea mai neo- „nesta e si mai nesecura, si déca e sa perimu, sa infruntamu „pericululu. Acest'a celu pucinu va aduce ura preste Otone, si preste noi onóre!“ Candu Viniu combatea acésta parere, Lacone, sumutiatu de Icelu, i sari cu amenintiari din cerbici'a urei private spre perirea publica.

XXXIV. Galba ne mai indoinduse se determiná pentru svatulu celoru-ce propunea mai oneste. Cu tóte acestea Pisone fú pretramisu in tabera cá unu barbatu ce erá teneru cu nume mare, de favóre nóua si cá inimicu lui Viniu, fia ca erá in- deveru, fia ca asiá voiá maniosii incontr'a acelui'a; caci ur'a se crede mai usioru.

Abea apucase Pisone sa esse si se lati, de ocamdata cá o fama ne secura si indouioáa, scirea ca *Otone sa fia ucisu in tabera*, si apoi curentu, cum se intempla cu minciunile cele mari, afirmara unii ca au fostu de facia si au vediutu cu ochii uciderea lui, ceeace se crediú usioru din partea celoru ce se bucurá de acest'a si din a celoru indiferenti. Multi credea ca faim'a s'a plasmuitu si s'a maritu din partea Otonianiloru cari se amestecaseru dejá printre multime si semenaseru acésta bucuria falsa spre a atrage afora pe Galba.

XXXV. Acum nu numai poporulu si plebea cea órba prorupse in aplause si demustratiune essagerate, ci si majoritatea cavaleriloru si a senatoriloru in pucin'a loru prevedere lapedandu tóta temerea strabatu pre usile sparte in palatiu si se offerescu lui Galba, geluinduse ca li s'a rapitu ocaseunea de a lu puté resbuná. Ómenii cei mai lasi, si cari, cum demustrá essitulu, in periculu nu cutéza nimic'a, se intracea in vorbe essagerate si s'aratá bravi cu limb'a. Nimene nu scia adevverulu, toti ilu afirmá, ponace in fine, in caosulu minciuniloru, rapitu de ratacirea unanima, Galba imbraca zeao'a, si, neputendu resiste nice cu etatea, nice cu corpulu la impinsulu multiemii se lasa a se scóte intr'o lectica. In palatiu ilu intilnesce Iuliu Atticu, unu gardistu, si invertindu sabi'a cruntata *striga ca elu a ucisu pe*

Otone, sociu de arme, i diese: cu a cui ordinu? — Semnu minunatu acest'a de taria a barbatului, care, gata pururea a infrená licenti'a soldatésca, nu se sparie de amenintieri si nu se corumpe de lingusiri.

XXXVI. „Dejá in tabera dispusetiunea inimiloru tuturor
„nu mai erá induiósa, si ardórea atatu de mare, ca militarii ne-
„indestulati numai cu a acoperi pe Otone asiediati in sieru cu
„corpurile loru, ilu pusera si-lu cercudedera intre semnele mi-
„litaria si flamure pre tribunalu, unde cu pucinu mainainte sta-
„tuse statu'a de auru a lui Galba. Nice tribunii, nice centu-
„rionii nu putea a se apropiá, ce e mai multu militariulu de
„rindu strigá cá sa se ferésca de capi. Numai larma, strigate
„si imbarbatare imprumutata; nu cum face poporulu si plebea
„prin achiamatiuni discordanti de lingusire séca; ci pe care
„cum se presentá din militari, ilu prenu de mana, ilu punu in
„sieru lunga sine, ilu imbracisiéza in armatura, i spune jura-
„mentulu, si recomenda acum pe imperatulu la militari, acum
„pe militari la imperatulu. Otone, din partea sa, numai pucinu
„intindiendu-si manile adoréza asiá diecendu pe ologulu mili-
„tare si, pentru cá sa devina imperatu, se face sclavu. Dupace
„legiunea marinara i puse intréga juramentulu de credintia, ca-
„patandu bizuintia in puterile sale, socoti cá sumutierile sale,
„indreptate pona acum singulariloru, sa le adreseze cotra toti
„de comunu, si incepù a vorbi despre valorile taberei asiá:

XXXVII. „Sub ce nume sa me presentezu cu inaintea
„vóstra, sociloru de arme, nu potu sci; privatu nu cutezu a me
„numi, caci voi m'ati salutat de imperatu; imperatu enco nu,
„pona candu mai imperatiesce altulu? Cum sa ve diecu si
„voiu, érosi nu sciu, pona candu e induiosu, pe cine aveti voi
„in tabera: pe imperatulu poporului romanu, au pe inimiculu
„lui? Au n'auditi, cum ceru condemnarea mea si mórtea vóstra
„totudeodata? Atatu de invederatu este ca noi numai impreuna
„putemu si peri si a ne mantui! Si Galba, blandu cum este,
„póte a si promisú uciderea nóstra, elu, care, ne cerendu nimene,
„taià atatea mii de militari nevinovati. Tremurulu cuprinde
„sufletulu meu, de cate ori mi vine aminte acea intrare in Rom'a
„preste cadavre, singur'a victoria a lui Galba, candu in ochii
„Romei diecimà pe aceia, pe cari, in urm'a supunerei si rugari-
„loru, i iertase Sub aceste presemne triste intrandu in Rom'a
„cu ce-si a glorificatu apoi domni'a, decatu cu uciderea lui
„Obuttroniú Sabinu si a lui Corneliu Marcellu in Spania, cu a
„lui Betun Chilone in Gali'a, cu a lui Fonteiu Capitone in Ger-
„mani'a, cu a lui Clodiu Macru in Afric'a, cu a lui Eingoniú
„pre cale, cu a lui Turpilianu in Rom'a, cu a lui Nimfidiu in
„tabera? Care provincia, care tabera, care sa nu fia cruntata

„de sange si insemnata cu ucidere, séu, cum diece densulu, sa
„nu fia indreptata si regulata? Caci celece pentrn altii suntu
„crime, elu le numesce media de vindecare; insemnandu cu
„nume false tirani'a cu seriositate, avariti'a cu economi'a, uci-
„derea si desonorarea vóstra cu disciplina militare. Sunt siepte
„luni dela mórtea lui Nerone si Icelu dejá a furatu mai multu
„decatu rapira unu Policletu, unu Vatiniu, unu Eliu. T. Viniu
„ne aru fi despoiatsu cu mai pucina avaritia si licentia, candu
„aru fi domnitú insusi: éro acum ne strivesce cá cum amu fi
„sclavii sei, ne despretiuesce cá pe nisce straini. Acésta casa
„singura aru fi de ajunsu la donativulu, carele nice odata nu
„vi s'a datu, si pentru care vi se imputa mereu.“

XXXVIII. „Si pentru cá sa nu ve remana sperantia nice
„macaru la succesorelu seu, Galba rechiamá din essiliu pe bar-
„batulu, pe care l'a judecatu ca i semina mai multu la ursusia
„si arpagonia. Voi ati vediutu, sociloru de arme, in acea di
„memorable de tempestate, ca dieii insusi s'aratara contrari la
„acésta fatala adoptiune. Simtiementulu acest'a e si alu sena-
„tului si alu poporului romanu. Bravur'a vóstra se ascépta;
„caci tóta intreprinderea onesta prin voi 'si capata tari'a, fora
„voi si cea mai laudabile n'are valóre. Eu nu ve invitú nice la
„resbelu, nice la periculu: armele tuturoru militariloru sunt cu
„noi. Unic'a coorte, imbracata in civile, a lui Galba, nu-lu a-
„para, ilu tiene prinsu mai virtosu. Cum ve va vedé pe voi,
„cum va luá parol'a mea, tóta cért'a va mai stá apoi in aceea
„ca care sa merite mai bine de mine. Nu incape nice o in-
„tardiare dar la o intreprindere, ce nu se póte laudá, decatu
„numai dupa ce s'a implinitu.“

Dupa acést'a ordiná, sa se deschidia armamentariulu. Ar-
mele se rapira rapede fora regula si fora ordine militarésca;
incatu nu puteai destinge pe pretorianu de legionariu; se cu-
fundá intre sine cu casce si scute de ale militiei ausiliari. Nice
unu tribunu, nice unu centurione nu-i comendá, fia-care erá
pentru sine duce si comandante, éro mediulu celu mai agitatoriu
pentru blastemati erá ca cei buni stá tristi cu inim'a.

XXXIX. Dejá Pisone, spaimentatu de fremitulu rebeliunii
crescende si de strigarile ce resuná pona in Rom'a, ajunse pe
Galba, carele intr'aceea esíse si s'apropiá de Foru; dejá Mariu
Celsu adusesse sciri pucinu imbucurátorie: candu unii svatuiá,
cá sa se întórca la Palatiu, altii cá sa mérga la capitoliu, cei
mai multi cá sa ocupe rostrulu in Foru, multi contradiecea nu-
mai parerile altor'a, si, cum se intempla in intreprindere nef-
ericite acelea se vedea a fi mai mantuitória, pentru care trecuse
ocasiunea. Se diece ca Lacone planuise fora scirea lui Galba,
cá sa ucida pe Viniu, séu pentru cá prin pedepsirea aceluia se

mulcomésca pe militari, séu pentru ca-lu credea a fi intielesu cu Otone, séu in fine si numai din ura personale. Timpulu si loculu ilu tienù intru indouire, caci uciderile incepute odata, cu grau se mai potu opri. Planulu acest'a se mai incrucisià si prin vestile cele inalarmatórie, prin fugirea insocitoriloru si prin racirea ardórei tuturoru cari la inceputu s'aratasera cu atat'a zelu si inima.

XL. Intr'aceste Galba, impinsu de miscarile diverse ale multimei, amblá incóci si incolo, toti se gramadescu prin basirice si temple, tristu spectaclu acest'a! Nice o voce a poporului séu a plebii, ci fecie triste si urechi incordate spre tóte laturele; nu turburare, nu linisce, cum e tacerea in fric'a cea mare si in mani'a cea mare. Cu tóte acestea lui Otone se anuntia, ca plebea se inarméza. Elu da ordinu cá sa mérge cu pasi sfortiati si sa previna pericolulu. Atunci sa fi vediutu pe bravii romani, cá si cum aru fi avutu ca sa restórne pe unu Vologese, séu pe unu Pacoru, de pre tronulu strabunu alu Arsacidiloru, éro nu cá sa ucida pe imperatulu loru, pe unu betranu nearmatu, cum spargu ei pe poporu, cum strivescu pe senatu si amenintiendu din arme cum in rapediunea cailoru dau assaltu asup'ra Forului. Pe ei nice maiestatea capitoliului, nice santiani'a templeloru maretie, nice memori'a principiloru de mai nainte, nice temerea de cei fiitori nu-i putura conteni dela efectuarea unei crime, resbunata pururea de ver care succesoru pre tronu.

XLI. Vediendu ca se apropia acésta céta de inarmati, stegariulu dela coortea ce escortá pe Galba (spunu ca a fostu Atiliu Vergilione) smulse icon'a imperatului si o tranti de pamentu. La acestu semnu tóta coortea se dechiara pentru Otone, forulu se desiarta cu fug'a de plebe si poporu, in contr'a celoru ce se indoiescu cu mintea se scotu sabiele. Pe lunga laculu lui Curtiu prin trapadarea purtatoriloru, Galba se restórna din lectica invalatucinduse. Vorbele cele din urma ale lui se naraza in varia moduri, dupre cum naratorii sunt inspirati de ura séu de admirare in contr'a lui. Cei dintai diecu ca aru fi intrebatu in tonu uimitu, *ca ce reu a facutu*, ruganduse *cá sa-i lasa pucine diele spre a imparti donativulu*; cei din urma, si acestia sunt mai multi, *ca însusi si aru fi oferitu gatulu diecendu: sa dea si sa lovésca, déca asiá cere binele patriei*. Uciditoriloru pucinu le a pasatu loru de ce diecea densulu. Nu se scie anume ca cine l'a taiatu. Unii spunu ca a fostu voluntariulu Terentiu, altii ca Lecaniu; se vorbesce mai tare de Camuriu, militariu din legiunea a cinsprediecea ca i aru fi strapunsu cu sabi'a gatulu. Ceilalti i sfasiara uritu braciale si piciórele (caci peptulu

i erá acoperitu de zeoa); cele mai multe rane barbarii i le facura in selbatic'a loru furia trunchiului dejá decapacínatu.

XLII. Dupa acést'a s'aruncasa asupr'a lui Titu Viniu, despre care enco nu se scie, déca temerea amenintiátoria i a inecatu vócea, séu déca a strigatu, *ca Otone n'a datu ordinu, ca sa lu ucida*; ceea séu plasmuise de frica, séu marturísise complicitatea sa la conjuratiune, ori cum va fi viét'i'a si renumele lui ne face sa credemu mai tare, ca elu a sciutu de crim'a a carui'a insusi erá caus'a. Elu cadiù inaintea templului divului Juliu (Cesare), ranitu mai antaiu la genunchi, apoi strapunsu de o parte si de alt'a prin Juliu Caru, unu militariu legionariu.

XLIII. Unu barbatu raru a amiratu véculu nostru in dioa aceea intru Semproniu Densu. Acést'a, cá centurione alu unei coorti, date de Galba spre escortare lui Pisone, se pune cu unu pumnariu scosu in contr'a inarmatiloru, le imputa uritiunea foradelegii, si acum cu man'a, acum cu vocea abate pe ucidiatori asupr'a sa, pona candu Pisone, de si ranitu, capata ocaziune a se scapá. Pisone fugi in templulu vestei, unde din comiseratiune fù primitu de unu servu publicu, care ilu ascunse in chili'a sa. Nu santieni'a locului, nu religiunea, ci opacitatea locului i a mai amonatu uciderea amenintiátoria. Dar n'a tracutu multu si éca ca se arata, tramisi de Otone, insetati anume de sangele lui Pisone, Sulpiciu Floru din ostirea britanica, nu demultu danuitu cu cetatieni'a romania de Galba, si Statiu Murcu, unu speculatoru, cari, dupa ce l'au strasu din templu, ilu ucisera in tend'a basiricei.

XLIV. Se dice ca nice o ucidere n'a casiunatu lui Otone mai mare placere, nice unu capu nu l'a privitu cu nisce ochi mai nesaturati; fia ca inim'a lui abea atunci, liberata de tóta grígea, se putù dá intréga la bucuria; fia ca aducerea aminte de majestatea lui Galba, de amicit'i'a lui Viniu, i intunecase sufletulu, crudu altamente, cu triste icóne. Éro a se bucurá de mórtea lui Pisone, cá de a unui inimeu si rivalu alu seu, credea ca nu numai este iertatu ci dreptu chiaru. Capetele, infipse in tiepe, se purtara intre semnele militaresci lunga vulturu legiunii, aratandu'si pe intrecute manile cruntate, cari ucisera, cari luara parte in persóna, unii cu dreptu, altii falsu laudarínduse cá de o fapta frumósa si memorabile. Mai multu de o suta si doue dieci de petitiuni aflá mai in urma Vitelliu, prin cari se cerea remuneratiune pentru cutare séu cutare, tréba notabile facuta in acea di. Vitelliu puse sa i caute si sa i perdia pe toti, nu in onórea lui Galba ci dupre datin'a traditionale a domnitoriloru, spre securitatea loru in presente, si spre resbunare in fítoru.

XLV. Ti se pareá ca e altu senatu, altu poporu: toti alérga

in tabera, fia care va sa apuce inaintea celoru de pe lunga densulu, si sa intraca pe cei apucati inainte, injura pe Galba, lauda intieptiunea militariloru, saruta manile lui Otone, cu catu entusiasmulu erá mai falsu, cu atata se manifestéza mai mare. Otone din partea sa nu departéza pe nimene de la sine, si din gura si din ochi cérca a imblandi pe militarii amenintatori si aprinsi de resbunare. Pe Mariu Celsu, consulu desemnatu si amicu constante alu lui Galba pana in fine, ilu cerca la mórte, maniosi cum erá pe zelulu si nevinovatia lui cá pe nisce crime. Erá chiaru, ca ei cauta numai ocaziune de pradare si sa pérdia pe totu omulu ce mai erá onestu. Otone enco n'avea autoritate destula spre a infrená crimele, elu putea numai a le comandá. Deci cu o mania faciarita puse sa lu lege si sub pretestu ca i prepara o pedépsa mai mare, ilu scapa de o mórte segura.

XLVI. De aci inainte tóte s'au facutu dupre bun'a placere a militariloru. Insusi 'si alesera pe prefectii pretoriului, pe Plotiu Firmu, odata simplu militaru si acum comandante de vigilia, carele se dechiarase pentru Otone enco de pe candu erá in putere Galba; la care mai adausera pe Liciniu Proculu, amicu intimu alu lui Otone, suspectatu ca ar fi favorizatu planurile acestuia. De prefectu alu Romei facura pe Flaviu Sabinu, luanduse dupa alegerea lui Nerone, sub carele mai functionase in acestu postu; cei mai multi respectandu dejá intr'ensulu pe frateso Vespasianu. Cerura cu dioru cá sa se caseze banii ce erá datina a se plati centurioniloru, pentru congedia; caci acést'a erá o specia de tributulu ce apasá fórte pe militariulu de rindu. A patr'a parte din coorte se-departá cu congedia seu vogabundá prin tabera indata ce depunea centurionulu acést'a tacsu. Nimului nu i a fostu grigia a cercá modulu insarcinarii militariloru cotra comilitarii sei, nice speciele de castigu. Prin lotriri si rapituri séu prin angare de sclavu militariulu se rescumpará de la servitiu militare. Cotra acést'a centurionii pona atunci incarcá pe ori care militaru erá cevasi mai avutu cu angare si maltratari pona candu 'si rescumperá congedia. In fine storsu prin dari si desnervatu prin neactivitate se re'ntorcea la coorte seracu si lenevosu din avutu si bravu ce erá. Corupti acum unii apoi altii la rendulu loru prin atare seracire si desfrenare se dá in fine la rebeliuni, imparechieri si la resbele civile. Dar Otone, cá sa nu instraineze inimile centurioniloru dela sine prin liberalitate facuta militariloru de rindu cu daun'a acelor'a, promise *ca va plati din cassa sa privata banii anualii de congedia*. Mesura folositoria acést'a, mantienuta in urma de imperatii cei buni spre consolidarea disciplinei militari. Prefectulu Lacone, sub pretestu, ca se internéza intr'o insula, fú ucisu de unu voluntariu, pe care Otone ilu pretramise spre acestu scopu;

ero Marcianu Jcelu, ca iertatu ce erá, fù essecutatu publice la mórte.

XLVII. Acésta di petracuta intréga in crime, spre cea mai mare durere, se fini cu bucuria. Pretorulu cetatii ¹⁾ chiama senatulu; cei lalti magistrati se intracu in lingusiri. Alérge parintii se decreteza lui *Otone puterea tribunicia, numele Augustu si tóte onórele imperatesci*, nisuindu cu totii a face sa se uite injuraturile si improboziturile care aruncate in turburare se parea ca lui Otone nu i ar fi intratu la inima. Uitatau elu vetamarea séu numai a mai amonatu resbunarea, pucin'a sa domnire n'a iertatu ca scimu. Otone dusu prin forulu fumegandu enco de sange si printre cadavre la capitoliu si de aci la Palatiu, dede voiia a se inmormentá si a se arde corpurile. Pe Pisone ilu grigira nevést'a sa Verania si frateso Scribonianu; pe T. Viniu fii'a sa, Crispina dupa ce cercetara si rescumparara capetele, pe care ucidiatorii le conservasera spre vendiare.

XLVIII. Pisone implini anulu treidiecei si unulu alu etatii sale cu nume mai bunu decatu cu norocu. Fratii lui, Magnu si Crassu, fura ucisi; acel'a de Claudiu, acest'a de Nerone. In-susi essilatu mai multi ani, imperatu patru diele, printri'o adoptiune pripita, intracù pe frateso celu mare numai cu aceea, cá sa péra mai antaiu.

T. Viniu a traitu cincidiecei si siepte de ani cu o purtare neegale. Tataso erá de familia pretoriana, mosiuso maternu, unulu din proscrisi. In primii ani de servitiu militare se desonorase candu stá sub legatulu Calvisiu Sabinu. Femei'a acestuia, apucata de o dorintia rea, cá sa védia cum este orinduia taber'a, intrá in vestimente militaresci nóptea, si, dupa ce a cercatu cu aceeași nerusínare vigiliile si celelalte servitia militaresci, cutezà a se prostiui in loculu de frunte chiaru a taberei. ²⁾ Vinovatu de acésta crima se suspitionà a fi T. Viniu: de aceea din ordinulu lui Caligul'a fù bagatu in latiri, ci, dupa aceea scaimbanduse starea lucrurilor fu eliberatu. Apoi inaintandu nesuperatu pre cararea functiuniloru, dupa essírea din pretoria, capatà comand'a preste o legiune, si in acést'a se destinse. Curentu apoi se notà cu infami'a démna de unu sclavu, fù adeca crediutu ca a furatu dela més'a imperatésca o cupa de auru: si in adeveru a dóu'a di Claudiu ordinà cá din toti óspetii numai lui Viniu sa i servésca in vase de lutu. Cu tóte acestea cá proconsulu administrà cu soliditate si intregitate provinci'a Galli'a Narbonense. In fine prin amicití'a lui Galba trasu la marginile ripei, sa aratà cutezatoriu, intrigantu, activu, si, dupre

¹⁾ Acésta tréba erá de competinti'a consuliloru; acestia anse, Galba si Viniu, erá ucisi. ²⁾ In principiis, locu sacru unde sta insemnele militaresci etc.

cum ilu impingea inim'a, deoprotiva energicu pentru bine cá si pentru reu. Testamentulu lui T. Viniu sè anulà din caus'a marimii averiloru sale; voii'a ultima a lui Pisone se incuviintià pentru saraci'a lui.

XLIX. Cadavrulu lui Galba, lungu timpu negrigitu si sub velulu noptii espusu la totu felulu de batjocuri, fù inmormentatu de intendantulu Argiu, unulu din vechii sei sclavi intr'o grópa umilita in gradinile private a le acelui'a. Capulu seu infiptu si sfasiatu prin marcantendere si calài abeá a dóu'a di se gasi pre morimentulu lui Patrobiu, unu iertatu alu lui Nerone, pe care lu ucisese Galba, si fù impeunatu cu trunchiulu dejá arsu. Acésta fine avù Serviu Galba in etate de sieptedieci si trei de ani, dupa ce au traitu in pace sub cinci imperati, mai ferice sub domni'a straina decatu supt a sa. Veche erá nobilitatea casei sale, mare averea sa; insusi de intielegintia mediocre, mai multu fora vitia de catu virtuosu, nice nepasatoriu de renumire, nice laudarusu; nepoftitoriu de averea altuia, iconomu cu a sa erá avaru cu banii statului. Cotra amici si iertati candu dá preste buni de o indulgentia ce nu incape imputare; déce erá rei, lasatoriu pona la culpa. Dar lustrulu originei sale, periclulu timpului serviá de pretestu cá ceace erá apatia sa se numésca intieleptiune. In flórea etatii sale se bucurá de renumire militarésca in taber'a germanica. Cá proconsulu administrà Afric'a cu cumpatate, si mai in etate Spani'a cu aceeași iubire de dreptate. Catu a fostu privatu, parea mai mare de catu unu privatu, si, dupre opiniunea publica, demnu de imperatia, déca n'ar fi imperatítu.

L. Rom'a tramuratória, spaimentata totu de odata si de crudimea crimeloru mai noua si de moravurile cele vechi a le lui Otone, se speria si mai tare prin scirea despre Vitelliu, carea inainte de caderea lui Galba se tienuse in secretu, pentru cá lumea se crédia ca numai ostirea Germaniei superiori s'aru fi revoltatu. Atunci nu numai senatulu si ordinulu cavalarescu, si toti cati se intereséza si se ocupa cu afacerile publice; ci si vlogulu chiaru geleá pe facia fatalitatea, ce a alesu pe doui insi din muritorii cei mai blastemati prin nerusînarea, molitiunea si desfrenarea loru, cási spre perirea imperiului romanu. Acum nu se mai vorbiá despre esemplele cele mai noua a le resbelorlu civile, despre repetítele ocupari a le Romei prin propriele ostiri, despre devastarea Italiei si pradarea provintieloru, despre Farsale, Filipi, Perusi'a si Mutin'a — atatea nume celebre prin desastrelu publice. Lumea pe aci erá sa cadia in ruine cându se batea pentru principatu cei demni; anse remase sub Juliu Cesare, remase sub Augustu vincitoriulu imperiului; sub Pompeiu si sub Brutu ar fi remasu republic'a. Éro acum pentru

cine se mergi la basirica: pentru Otone séu pentru Vitelliu? Rugatiunile si pentru unulu si pentru altulu sunt blasteme, dorintiele sacrilegia; caci resbelulu celu pórtá între densii nu te va invatiá altuceva, de catu cà acel'a e mai reu care e invingatoriu. Erá cari prevedea pe Vespasianu si armele orientelui, si, macaru cà Vespasianu erá mai bunu de catu amendoui aceia, ómenii anse se cutremurá de noua resbele si de noua desastre. Cotra acestea faim'a lui Vespasianu erá in doui peri, si elu e uniculu dintre toti cati au domnit inaintea lui ce s'a facutu mai bunu dupa suirea pre tron.

LI. Acum voiu dessierá inceputulu si causele rebeliunii Vitelliane. Dupa ce Vindice fú ucisu cu tóta ostirea sa, legiunile germanice, felóse de glori'a si de pradá loru, cà unor'a ce le cadiuse fora ostenitiune si fora periculu victori'a cea mai grasa, voiíá mái bine resbelu de catu pace, mai bine prada de catu soldu. Multu timpu purtara ele unu servitiu militarescu nefruituosu si aspru din caus'a naturei tierei, a clipei si a disciplinei cei strinse, carea, neimblandita in pace, sè móiia in certele civili, càci s'afila de ambele parti corumpatori, si tradarea remane nepedepsita. Fetiori, arme, caii, atatu pentru servitiu catu si pentru parada, erá destui. Dar inainte de acestu resbelu ele cunoscea numai centuriile, numai turmele ¹⁾ sale; ostirile se despartiá un'a de alt'a prin marginile provinciilor: éro acum, dupa ce legiunile au fostu contrase in contr'a lui Vindice, si s'au mesuratu cu Galii, ele cautá cu lumenarea noua resbele, noue certe, si nui mái numiá, cà pona aci, *soci*, ei *inimici* si *devinciti*. Cotra acestea si Galii ce locuescu pe lunga Renu, nu lipsira a imbracisiá acelasi partitu, si devenira cei mai infocati agitatori in contr'a *Galbianiloru*; caci asiá numiá ei pe ceilalti Galli din batjocura cotra Vindice. Inimici ai Secuaniloru, ai Eduiloru, apoi, dupre cum erá de bogate, si ai celoru lalte popóra, militarii nostrii insetá intru inimile loru dupa cucerirea cetatiloru, dupa despoiarea campieloru si dupa pradarea caseloru. Pe lunga iubirea de argintu si trufia, aceste pecate de mórté a le celui mai tare, i mai intiritá si trucea galliloru, cari pentru cá sa insulteze ostirea, se laudariá cà *Galba le a scadiutu a patr'a parte din tributulu si ca ei sunt danuiti de statulu*. La acestea se mai adaoase si faim'a cu viclenia respandita si cu nebulia crediuta, cà *legiunile au sa se decimeze, si centurionii cei mai bravi sa se demisioneze*. Din tote partile numai vesti amenintiatórie, din Rom'a faime sinistre; coloni'a Lugdunense inimica, si tienace intru credintia sa cotra Nerone, respandiá o multieme de vorbe; dar materi'a cea mai multa la plasmuirea si acreditarea faime-

¹⁾ Scadronu.

loru o dedesera in tabera chiaru ur'a, temerea, si, dupa ce 'siau mesuratu puterile, credinti'a in sine.

LII. Pela inceputulu lui Decemvre alu anului precedente Aulu Vitelliu cum a intratu in Germani'a inferiore inspectiună cu grigia legiunile din iernatecu. Reabilită pe mai multi in rangurile lor, iertă pedepsele desonoratorie, cassà notele cele pré aspre, si acest'a mai multu cá sa se faca popularu, uneori si din iubirea de dreptate. Intre acestea se socotesce că a delaturatu cu nepartinire spurcata iubire de argintu a lui Cecin'a, intrebuintiata in retragerea si intru impartirea rangurilor militaria. Acestea nu se luá numai cá nisce mesure a le Legatului consulare, ci se priviá tóte dintr' unu puntu de vedere mai inaltu. In aintea barbatiloru onesti Vitelliu tracea de unu lingusitoriu, partisanii lui anse la acést'a i diecea *deferintia*, precum numiá ei *banatate* că elu averea sa 'si o daruiá fora modu si mesura, éro pe a altor'a o prapadea; totu de o data din poff'a de ajunge la mai mari prin tr'ensulu ei i scaimbà vitiale in virtuti. Erá multi in ambele ostiri precum buni si pacifici, asia si rei si cutezatori: dar legatii legiuniloru Alienu Cecina si Faviu Valente intracea pe toti iubirea de castigu fora margine, si cu cutezarea órba. Din acesti'a Valente erá maniosu pe Galba; caci se credea pucinu remuneratu pentru descoperirea ce i o facuse cu privintia la indouirea lui Virginiu de a se dechiará in partea acelui'a, si pentru apasarea rebeliunei incercate de Capitone, de aceea sumutiá pe Vitelliu aratandui arderea legiuniloru: „cà „numele lui ar fi faimosu pretotindea; cà Ordeoniu nu va intar- „diá a i se alaturá, cà Britani'a va fi pentru densulu; cà ajutó- „riale germanice i voru urmá; cà provinciile suntu de rea cre- „dintia in respectulu lui Galba; cà domni'a betranului se cla- „tena si curentu va cadea; cà n'are de catu sa 'si deschidia si- „nulu si sa mérga inaintea norocului ce i vine. Cà Virginiu „avú causa drépta de a se indouí, pentrucà, elu numai de fa- „milia cavalerésca, din tata necunoscutu, ne fiindu facutu pen- „tru imperiu, a pututu sa lu refuse fora periculu; dar cà Viteliu, „alu carui'a tata a fostu de trei ori consulu, censoru si colegu „alu imperatului, dupa ce aceste ranguri i dederu de multu „timpu stralucirea imperatésca, numai póte fi securu in viati'a „cea privata.“ Cu acestea se scuturá din lene inim'a lui Vitelliu, mai multu anse cá sa dorésca, de catu sa spereze.

LIII. Dar in Germani'a superióre Cecina, unu teneru frumosu, de statura inalta, de o ambitiune nestemperata, de unu ambletu maretiu, alesiuise favórea militariloru. Pe acest'a Galba ilu pusese preste o legiune, caci tracuse fora intardiere, in partea sa; dupa aceea, descoperitu ca a mancatu bani publici ilu dede in judecata cá pe unu furu. Cecina, plinu de mania, se deter-

mină a' si ingropă durerea personale sub ruinele statului. In ostire enco nu lipsiá seminti'a discordiei, nu numai caci intréga luase parte la resbelulu incontr'a lui Vindice; ci si caci nu s'a fostu dechiaratu pentru Galba, decatu dupa mórtea lui Nerone, si atunci enco numai in urm'a legiuniloru Germaniei inferioari. Trevirii, Lingonii si alte ginti, pe cate Galba le apasase prin de cretele sale cele aspre seu prin ingustarea campieloru loru, veniá la legiuni in iernatecu si intrá in relatiuni cu ele. De aci convorbiri perturbátorie, si militariulu, coruptu prin asociu cu civilistii, asceptá numai venirea unui barbatu, care sa scie a se folosi mai bine de favórea ce se oferise lui Virginiu.

LIV. Lingoneanii, dupre o datina veche, tramisesera legiuniloru, cá simbolu alu ospitalitatii, doue mani drepte prinse.¹⁾ Deputatii acelor'a, imbracati in doriu si afectandu intristare adunca, amblá prin tabera si pela tende,²⁾ spunendu *acum nedreptatirile ce li s'au facutu, acum remunerile popóraloru vecine*, si, dupa ce vedea ca militarii 'si pléca urechile la acestea, vaierendu *si periculile si umilirile ostirii chiaru*. Erá aprópe sa espugnésca rebeliunea, candu Flacu Ordeoniu dede ordínu, cá legatii sa se duca, si, pentrucá plecarea sa fia mai secreta, *sa esse pe nópte din tabera*. Din acést'a se respandira vorbele cele mai teribili; cei mai multi din militari afirmá ca deputatii *s'au ucisu*, ca, déca nu 'si voru luá bine sem'a, usioru se póte intemplá, cá sa ucida, fora sa scie ceilalti, pe toti cari sunt mai curageosi, si cati s'au geluitu de starea presente a lucruriloru. Legiunile se legara intre sine printr'o legatura secreta. Atrasera si trupele ajutatórie, care la inceputu suspecte cá si candu ar fi fostu destinate a cercudá cu coortile si scadrónele loru si a fáce asaltu in legiuni, mai la urma ele se aratara si mai infocate; caci intre cei rei e mai usiora contielegerea spre resbelu, decatu in pace spre concordia.

LV. Cu tóte acestea legiunile Germaniei inferioari fura aduse la prim'a Ianuariu cá sa depuna lui Galba cu solenitate juramentulu omagiale, dar cu mare indouire si numai prin vocea unor'a pucini din sierurile prime; ceilalti tacura, asceptandu fia care spre a'i apucá inainte cu cutezarea cei mai deaprope, dupre innascuta natura a ómeniloru cá sa se iá cu entusiasmu dupre impinsulu essítu de la altulu ce insusi nu l'ar fi datu. Intr'aceea legiunile se fragmentá de varia simtiemente: cei din prim'a si a cincea legiune atatu erá de turbati, incatu unii aruncara cu petre in icónele lui Galba; a cincisprediecea si a siesse sprediecea legiune a fóra de fremitu si de amenintiari n'au cutezatu

¹⁾ Formate din metalu. ²⁾ Tente, tenda dela tendo (= a tabará = tentoriu = cortu.

mai multu, cautandu in giuru oca siune spre a erumpe. Dar in Germani'a superiøre a patr'a si a duosprediecea legiune, ce ierná intr'unu locu, sparsera icónele lui Galba totu la prim'a Januariu, cea a patr'a rapede cea a duosprediecea mai antaiu indouinduse, apoi cu aceeasi ardóre. Si, pentrucá sa nu apara, ca s'ar fi desbracatu de respectulu cuvenitu majestatii Imperiului, invocara intru juramentulu loru numele, uitate deja de multu timpu, ale Senatului si poporului romanu. Nice unulu din legati si din tribuni nu s'au pusu pentru Galba; din contra unii, cei in turburari, suflara ei mai tare in foculu rebeliunii. Cu tóte acestea cuventare cá in adunari seu din tribunale n'au ttenutu nimene; caci enco nu erá nimene, cui s'ar puté imputá. ¹⁾

LVI. Legatulu consulare Ordeoniu Flaccu marturu oculare acestui atentatu criminalu nu cutezà a infrená pe turbati, a opri pe indoiosi, a inimá pe cei buni; ci lasatoriu si fricosu fúse vinovatu din apatia. Patru centurioni ai legiunii a optusprediecea Noniu Preceptu, Donatiu Valente, Romiliu Marcellu, Calpurniu Repentinu, voiindu a apará statuele lui Galba fura rapiti de furi'a militariloru si bagati in fëra. Deaci inainte nimulu nu i mai erá de localitate, ni sa 'si mai aduca aminte de juramentulu de mai inainte; ci, cum evine in turburari, unde erá mai multi, acolo s'affá toti. In nóptea, ce a urmatu dupa prim'a lui Januariu, purtatoriulu de vulturu ²⁾ din legiunea a optusprediecea vine in Coloni'a Agrippinica si anuntia lui Vitelliu, ce erá la mésa, *ca a patr'a si a optusprediecea legiune a resturnatu statuele lui Galba si ca a juratu in numele senatului si a poporului romanu.* Acestu juramentu se socoti de desiertu, si se decretá *a se folosi de noroculu ce li se invita, si a dá ostirii, unu imperatu.* Fura detramisi de Vitelliu la legiuni si la legati ca sa le spuna: *ca ostirea Germaniei superiori a delesatu pe Galba, si ca din caus'a acést'a, cata au sa se bata in contr'a rebeliloru, au, déca le mai place concord'i'a si pacea, sa 'si aléga unu imperatu; si ca e mai pucinu periculu a primi unu Principe, decatu a lu cautá.*

LVII. Cuartirulu de iernaticu alu legiuni prime erá celu mai aprópe, si dintre legati Fabiu Valente erá celu mai determinatu. Acést'a in dio'a urmatoria veni la Coloni'a Agrippinense ce calarimea legiunii si cu a trupeloru ajutatórie, si salutá pe Vitelliu de Imperatu. Lui i urmara pe intracute cu entusiasmu legiunile aceleiasi provincie. Totu asia si ostirea Germaniei superiori, lasandu la o parte desiertele nume ale senatului si po-

¹⁾ Nu erá nimene care sa se fi dechiaratu de capu alu rebeliunii; cui, la casu de nereessire, sa se póta imputá crim'a. ²⁾ Semniferulu, acuiliferulu = stegarulu.

porului romanu, tracú in trei Ianuariu in partea lui Vitelliu. Vei sci ca acela nu i fusese de republica cu doue diele mai-nainte. Agrippineanii, Trevirii, Lingoneanii, se intracea in zelu cu ostirea; ei oferira fetiori, arme, caii, bani, fia care dupre valórea trupului, dupre averea si talentulu seu. Si nu numai capii colonieloru si ai ostirii, caror'a presente le dá indestulare si fiitorulu sperantia; ci si cetele in parte si militarii de rindu, dreptu bani, 'si oferíá provisiunea de cale, curelele de incinsu, coletele si ornamentele de argintu de pre arme, din instinetu, impinsatura si interesu.

LVIII. Vitelliu dupace a laudatu zelulu militariloru, puse a supr'a cavaleriloru romani servitiale de curte, la care pona aci erá datina a se intrebuintiá iertatii. Banii cuveniti Centurioniloru pentru congedia i numerá din fiscu. Furi'a militariloru, cari cerea mórtea multor'a mai de multeori o satisfacú, uneori o eludá prin arestari faciarite. Pompeiu Propincu, procuratorulu Belgiei, fú ucisu pe locu. Pe Juliu Burdone, prefectulu flotei germanice, ilu mantui prin insielatiune. Mani'a militariloru s'aprinsese incontr'a acestui'a, ca'si cum elu ar fi urdítu tradarea lui Fonteiu Capitone si apoi curentu dupa aceea perderea lui. Memori'a lui Capitone erá placuta militariloru, si apoi facia cu altfelu de turbati Vitelliu a ucide putea pe facia, dar a iertá numai insielandui. Astfelu Burdone se tienú arestatu, si numai dupa ce Viteliu a batutu pe Otone si dupa ce mani'a militariloru se tracuse, fú eliberatu. De alta parte centurionele Crispinu, care se incrunta cu sangele lui Capitone, fú datu ca victima de impacare spre jungiere; caci prin partea ce luase la uciderea lui Capitone facú, cá si militarii sa i céra mórtea mai tare, si Vitelliu sa lu essecuteze mai fora parere de reu.

LIX. Pe Juliu civile, cá unulu ce erá préputínte intre Batavi, ilu mantuira de periculu, cá sa nu instrainéze pe acestu poporu ferosu prin uciderea aceluia. Si cu adevératu in tier'a Lingoniloru erá optu coorti batavice cá trupe ajutatórie ale legiunii a opt'a sprediece, care in acesti timpi de discordia se desbinasera de legiuni, si ele, fia cá amice fia cá inimice, in care parte s'ar fi inclinat, gravitá fórte. Centurionii Noniu, Donatiu, Romiliu si Calpurniu, despre cari vorbíramu mai susu, fura ucisi din ordinulu lui Vitelliu, cá vinovati de tienerea credintiei jurate — pecatulu celu mai ne iertatu inaintea rebeliloru. Mai tracura in partea lui si Valeriu Asiaticu, legatu in Belgia, pe care apoi Vitelliu si l'a facutu ginere, si Juniu Blesu, care guberná Gallia Lugdunense, dimpreuna cu legiunea Italica si scadronulu ¹⁾ Taurinu. Ostirea din Retia enco n'a intardiatu a i se assotiá.

¹⁾ ala.

LX. Nice ostirea Britanica chiaru n'a mai statutu la indouire. Acolo comendá Trebelliu Massimu, despretiuitu si reu vediutu de ostire pentru iubirea sa de avere si pentru avaritia. Ur'a in contr'a lui o mai nutriá Rosciu Celiu, legatulu legiunii a dou'a diecea, desbinatu de multu de acel'a, cu ocasiunea resbelului civile anse inimiciti'a loru s'aprinse mai tare. Trebelliu imputá lui Celiu: *spiritu de rebeliune si cá demoralizéza disciplin'a militare*; Celiu aceluia: *cá a despoiatu legiunile si le a dusu la ultim'a lipsa*. Aceste certe hidóse intre capi ruinara spiritulu de subordinatiune alu ostirii, si discordi'a ajunse la gradulu, in catu Trebeliu, atacatu cu vorbe injurátorie insusi din partea trupeloru ajutatórie, si, delasatu de coorti si de calarime ce se unisera cu Celiu, fugi la Vitelliu. Provinci'a, de si se departá Legatulu consularu, remase in pace: o guberná legatii de legiuni, toti egali la rangu si dreptu, Celiu anse mai putinte prin cutezare.

LXI. Vitelliu, care, dupa ce s'a unitu cu densulu si ostirea Britanica, dispunea de puteri mari si de media copióse, alese doui duci si doue caii de resbelu. Lui Fabiu Valente i dede ordinu cá sa cercea alesiuu Galliele, seu la casu de neinvoiire sa le pradeze, si sa irumpa in Itali'a peste Alpii Cottiani, lui Cecina, sa apuce pre o cale mai scurta si sa traca preste culmea Peniniloru. Valente capatá sub comanda elit'a ostirii germaninferiori dimpreuna cu vulturulu legiunii a cincea si cu coortile si scadrónele, cam patru dieci de mii de inarmati. Cecina conducea trei dieci de mii din Germani'a superioare, simburulu caror'a erá legiunea a doue dieci si un'a. Ambeloru armate li se adause trupe ajutatórie germanice, din care si Vitelliu 'si intregi cetele sale, gat'a a urmá cu tóta mass'a de resbelu.

LXII. Sa te miri de diversitatea dintre ostire si imperatu. Militariulu intetiá, cerea bataia pona candu Galliele tremura, Spani'a se indouiesce. *Iérn'a sa nu i impedece, la o pace neactiva sa nu se opriasca. Sa irumpa in Itali'a, sa ocupe Rom'a. Nimic'a nu e mai securu de catu precipitarea in resbelele civile, unde se cere lucrare mai virtosu, de catu deliberare*. Vitelliu cá lasínatu pregustá fericirea domniei in desfrenari, pe la mése scumpe, beatu de pe la médi, si indopatu de bucate, Cu tóte acestea puterea si energi'a militariloru supliniá neactivitatea ducelui, cá si cum imperatulu ar fi fostu de facia si ar fi insuflatu celoru bravi sperantia seu celoru lenesi temere. Asiediati in linia si luatori aminte cerea *semnulu de marsu*. Dau lui Vitelliu numele de *Germanicu*, elu anse celu de *Cesare* nu lu primesce nice cá vincitoru. Unu semnu de bucuria pentru Fabiu Valente si pentru ostirea ce o conducea la bataia a fostu cá in dioa purcederi chiaru unu vulture planandu linu sburá in aintea ostirii

marsiande cá si cum ar fi voiitu sa i arate calea. Multa cale militarii facura ciuindu atatea strigari de bucuria, liniscea sburatóriei ne speriabili erá atat'a cà acést'a toti o luara de semnu securu alu unui essítu fericítu.

LXIII. Prin tíer'a Treviriloru, cá a unoru soci, ostirea tracù in pace. Dar in Divoduru, o cetate a Mediomatriciloru, militarii, desi fusesera bine primiti, cuprinsi de o teróre panica, alergara la arme, cá sa macelarésca pe nisce cetatiani nevino-vati. Acest'a ei nu o facea din poft'a de pradare si de furare, ci din furia si turbare, care cu atatu erá mai grau de apasatu, cu catu caus'a nu i se cunosciá. In fine imblandíti prin rugatiunile ducelui se stemperara de a dirimá cetatea: cu tóte acestea se ucisera cá la patru mii de ómeni. Galliele fura apucate de o atare paura, cà poporatiunea de prin sate si cetati essíá cu antistii sei cu rugatiuni inaintea ostirii apropiande: copii si femeile cadea cu faci'a la pamentu pre calea loru, si, tóte cate potu numai sa imblandiésca mani'a inamicului, se cercara, nu cáci ar fi avutu resbelu, ci pentru cá sa li se dea pace.

LXIV. Noutatea despre uciderea lui Galba si suírea pre tronu a lui Otone o capatá Fabiu Valente in tíer'a Leuciloru. Acést'a n'a casíunatu militariloru nice bucuria, nice temere: resbelulu erá poft'a loru. Gallii nu mai putea fi neutri; caci, déca ei urá deoprotiva pe Otone cá si pe Vitelliu, de acest'a le erá si frica. Tíer'a Lingoniloru erá cea mai aprópe, aci fura bine primiti si domniá buna voiintia imprumutata. Dar bucuri'a fú de scurta durata, din caus'a neinfrenarii coortíloru, pe care desbinate, cum s'a disu, de legiune a patr'a sprediece F. Valente le adaosese la armat'a sa. Deocamdata, vorbe, apoi cértá intre bativi si legionari, si, dupace militarii se grupara a luá parte unii pentru acesti'a, altii pentru aceia, batai'a erá aprópe a se aprinde, déca Valente, prin pedepsirea câtorv'a nestemperati, n'ar fi facutu atenti pe batavi cà 'si au uitatu de disciplina. Surd'a s'a cautatu cu lumenarea causa la resbelu in contr'a Eduiloru. Capatandu ordinu cá sa dea *bani si arme*, ei dederá pe deasupr'a fora bani si media de a le traiului. Ce facura Eduii de frica, aceea Lugdunenii dederá de bucuria. Cu tóte acestea legiunea Italica si scadronulu Taurinu F. Valente le luà cu sine. Ero pe legiunea a opt'a sprediece i placù a o lasá in Lugdunu, in cartirulu seu obicinuitu de iernare. Manliu Valente, legatulu legiunii Italice desi meritase bine de partitu, nu erá in favóre la Vitelliu. Fabiu ilu innegrise pe secretu inaintea lui Galba fora sa scie ceva acel'a, caci, Fabiu, pentru cá sa lu póta insielá mai usioru, laudase in publicu pe Manliu.

LXV. Vechea rivalitate dintre Lugduneni si Vieneani s'aprinse prin resbelulu ultimu. Multu sange cursese de ambele

parti, se batura mai de multe ori si mai ageru de cum ar fi fostu verb'a numai a luá parte pentru unu Nerone seu Galba. Si Galba intr'o ora de mania venitele comunali a le Lugduneaniloru le prefacuse in fisicalia; de alta parte pe Vienneani i incarca cu favóre. D'aci jalusia si invidia, si finduca i despartia numai unu riu, fracarile urei. Deci Lioneanii acitia pe militari unu cate unu si i indemná, cá sa stirpesca pe Vieneani: spunendule cá acestia *le a tiennutu asediata coloni'a, cá au ajutatú intreprinderea lui Vindice, si cá mai deunadi au recrutatu o legiune spre apararea lui Galba.* Dupa-ce finisera cu numerarea causeru urei, apoi le arata in perspectiva marimea predieloru. Deja acitiarea nu mai era secreta, ci se facea rugatiuni pe facia: „Sa „marga militarii si sa resbune, sa stirpesca scaunulu tuturoru „resbeloru gallice. Acolo tote sunt aliene si inimice. Ei sunt „colonia romana, o parte a ostirii si socia si la bine si la reu. „Au voru ramané pe man'a inimicului celui mai neimpecatu la „casu candu caus'a n'ar avé essitu fericitu?

LXVI. Cu de acestea si altele asemini vorbe aprinsera ei inimile militariloru pona la acelu gradu, cá nice insusi legatii si ducii partitului Vitellianu nu se mai credea in stare a margini furi'a ostirii: pecandu Vienneanii cunoscendu'si periculos'a pusetura, cu fruntile incinse cu fasie si cu ramure de finicu a mana ¹⁾ le essira in cale, si imbraciasindu armele, genunchii si picioarele imblandiera inimile militariloru. Valente danui pe fiacare cu cate trei sute de sestertii. Atunci vechimea si vadi'a coloniei fu luata in consideratiune, si intrevenirea ducelui, cá Vieneanii sa fia ne superati si mantuiti, fu ascultata. Cu tote acestea ei decomunu se desarmara si sa insarcinara atatu privatii catu si comun'a sa provedia pe militari cu tote trebuinciósele. Dar lumea nu inceta a diece cá Valente *fu cumparatu cu o suma mare de bani.* Acest'a, vecuitu in saracia multu timpu, si de o data devenitu bogatu, ascundea reu scaimbarea norocului; si prin lips'a indelungata aprindienduse de o pofta de avere nemarginita, dupa nisce teneretie petracute in lipsa se facu unu betranu risipitoriu. In marsiuri tardia apoi ostirea trecu prin tier'a Allobrogiloru si a Vocontiloru. Din marsiuri si statiuni ducele 'si facu o trafica, explotandu prin conditiuni uritiose pe posesorii de mosii si pe magistratii de cetati cu atat'a asprime, ca la Lucu, unu municipiu ²⁾ alu Vocontiloru, adusese facile, cá sa i puna focu, pona ce se imblandi prin bani. Unde nu era bani, cata sa i aduca fete si femei maritate, cá sa lu multiamésca. Asia veni pona la Alpi.

¹⁾ Velament'a = impr. ramuri de finicu, infulatus = fasia, banda cu care se lega capulu victimei duse la sacrificatu. ²⁾ targu, orasielu.

LXVII. Ce s'atinge de Cecina, acest'a facù enco si mai mari predi si varsà mai multu sange. Elvetianii, ginte Gallica, renumita odinióra pentru bravur'a si numerulu barbatiloru sei, apoi stralucita prin suvenire glorióse, intarítasera caracterulu celu furiosu alu acestui duce, caci, neavendu nice o scire despre uciderea lui Galba, nu voiíá sa recunósca pe Vitelliu de domnu. Causa la inceperea resbelului a fostu iubirea de argintu si grab'a legiunii a doue dieci si un'a, care rapise banii, destinati, pentru garnisón'a unei fortaretie, ce elvetianii o intratienea de multu timpu cu spesele si cu trupele sale. Maniati pentru acést'a elvetianii prinsera nisce scrisori, ce ostirea Germanica, tramitea la cea Panonica, si arestara pe unu centurione si pe cativa militari. Cecin'a care cautá cért'a cu lumenarea, s'apucá sa resbune verce culpa, inainte de a 'si puté aratá ómenii parerea de reu. Plecá rapede cu taber'a, despoiá ogórele, si predá unu locu, care erá tare frecventatu pentru apele sale cele vindicatorie, incatu sub cursulu unei paci indelungate se facuse cá si o cetate. Tramise nuntii la trupele ajutorie Retice, cá sa atace de la spate pe elvetianii cari stá incontr'a legiunii.

LXVIII. Aceia sumeti inainte de resbelu, fricosi in periculu, desi in prim'a loru turburare 'si alesera de duce pe Claudiu Severu, n'avea nice cunoscintia de resbelu, nu erá nice o ordine in sieruri, o intielegere in svatu. Lupt'a in contra la nisce veterani nu putea sa aiba essítu bunu, sustienerea unei asedia parea nescura, caci murii erá in ruine de vechime. Ici Cecina cu o ostire impunatória, colo scadrónele si coortíle Retianiloru, si tenerimea retica chiaru deprinsi in arme si esserciati dupre regulile tacticei; pretotinde despoiare si macelare, elvetianii in medilocu nesciendu ce facu, aruncandu armele, parte mare raniti si ratacindu fugira pre muntele Vocetiu. Dar iute fura alungati de o coorte tracica cu asaltu, apoi persecutáti de germani si de retiani fura taiati in fundulu silveloru si in cele mai adunci ascunsuri. Mii cadiura, mii se vendura cá selavi. Dupa ce au stricatu tóta armat'a, in odine buna plecá spre capital'a tierei Aventicu, din care venira deputati cá sa dea cetatea; darea fú primita. Cecina ucide pe Juliu Alpinu, unulu din fruntasi, ca pe urdiatoriulu resbelului, pe ceilalti i lasa la grati'a séu mani'a lui Vitelliu.

LXIX. Nu este usioru de diesu: ca deputatii elvetianiloru pe cine au gasitu mai neimpacabile pe imperatulu séu pe armata. Militarii ceru stirpirea cetatii ¹⁾ si-si bagá armele si pu-

¹⁾ Civitas prop. = cetate, orasiu; improp. statu, ginte comune. Comentatorii difereza in luarea sensului: *civitatis excidium*. Unii intielegu ca militarii cerea stirpirea ginteí Elvetice intregi; altii dirimarea cetatii *Aventicu*. Eu primii acést'a din urma cá mai verisimile.

mni in faci'a deputatorilor. Nice Vitelliu nu se abtieu delà vorbe si gesturi amenintatorie, candu Claudiu Cossu, unulu din acesti deputati, sciù a intrebuintia cunoscut'a sa elocentia, ascundend'o la timpu supt unu aeru de frica pentru cá cu atatu sa fia mai putinte, asiá de bine, ca muià inimile militariloru, cari, cum e vlogulu rapede scambatoriu dupre impresiuni, erá totu asiá de inclinati la misericordia, precum sunt de neinfrenabili in turbare. Versandu lacrimi si cerendu totu mai tare mai usióre, capatara iertarea si mantuirea cetatii.

LXX. Pecandu Cecina manea cateva diele in Elveti'a pona sa se insciintieze despre planurile lui Vitelliu, i veni din Itali'a imbucuratoarea veste ca *scadronulu Sullanu* ce cantoná pelunga Padu a *juratu credintia lui Vitelliu*. Sullanii acestia servisera sub Viteliu candu erá proconsulu in Afric'a; dupa aceea comandati de Nerone cá sa mérgea in Egiptu inaintea lui, apoi rechemati pentru rebeliunea lui Vindice, si pe atunci stationati in Itali'a, prin intrigile decurioniloru, cari nu cunosea pe Otone si erá legati de sórtea lui Viteliu, si cari inaltia tari'a legiuniloru ce se apropiá si glori'a militare a ostirei germanice, trecura in partea lui Viteliu, si, dreptu dar, tradara la noulu Principe cetatile cele mai forti ale provinciei Transpadane, Milanulu, Novara, Eporetia si Vecelle. Acést'a Cecina a aflatu dela decurioni. Dar deórace unu singuru scadronu nu erá de ajunsu spre apararea partii cei mai late a Italiei, tramise inainte coortile Gallice, Lusitane si Britane, cetele Germanice dimpreuna cu calarimea Petriniana; insusi indoiosu catuva timpu, mergeva óre preste muntii Retiei in Noricu in contra procuratorului Petroniu, carele, caci contrasese trupele ajutatórie si stricase pontile de preste riuri, tracea de partisanu alu lui Otone; ci, temenduse, cá sa nu pérdia coortile si scadrónele pretramise, si totu deodata cugetandu ca i va fi laud'a mai mare tienendu Itali'a, si ca, ori unde s'aru bate, Noricii voru cadé cá premiu aceluia care va essi victoriu, totusi trecu cetele ajutatórie preste pasad'a Peninei, éro grosulu legiuniloru preste Alpii enco iernatici.

LXXI. Intr'aceea Otone, preste asceptarea generale, nu se desnervéza in moliciune si intr'unu repausu heberieu, place-riile le amona pe altu timpu, pasiunile si le mascéza, si tiene intru tóte cuviinti'a de domnitoriu; dar cu atat'a mai mare temere insufla virtutile lui cele faciarite, si re'ntórcerea posibilé a vitialoru lui implea pe ómeni de grigia. Pe Mariu Celsu, consulu desemnatu, pe care ilu scapase de furi'a soldatésca printr'o arestare prefacuta 'lu tramise in capitoliu. Voiia cá sa sî faca nume de generosu pe urm'a acestui barbatu celebru, dar urítu de Otoniani. Celsu 'si marturisi crim'a, ca a fostu

nestramutatu credintiosu lui Galba, si enco se laudá intr'acésta credintia cá demna de essemplu. Otone, nu pentru cá sa-lu ierte, ci, cá inimicu, sa nu i insuffle grigia in privinti'a impacarii, ilu primi indata intre credintiosii sei si apoi curentu si intre ducii sei in resbelu. Si Celsu, cá din ursita, remase si lui Otone intregu cu credintia dar nefericitu. Acésta mantuire a lui Celsu imbucuratória pentru fruntasii Roméi fù laudata de poporu, si erá placuta si militariloru chiaru, cari acum amirá bunatatea pentru care sa maniasera mai nainte.

LXXII. Asemine saltare de bucuria urmà dupa acést'a din cauza diferita — pentru uciderea lui Tigelinu. Sofoniu Tigelinu, de parinti obscuri, desonoratu din copilaria, desfrenatu, nerusínatu in betranetie, dupa ce a inaintatu pre calea cea mai rapede, pe a vitiului, la prefectur'a vigiialorulu si a pretoriului si la alte destinatiuni, cuvenite virtutii si meritului, se dede mai antaiu la crudíme, apoi la iubirea de argintu si la tóte desfrenarile trupului; corumpe pe Nerone spre tóte foradelegile, cutéza a face unele si fora scirea lui, si finéza cu a lu delasá si alu tradá. Nice o mórte dar nu se cerea cu mai mare certbicia din motive opuse: din partea celoru ce urá pe Nerone si aceloru ce lu doriá. La Galba ilu scuti preputinti'a lui Vinniu, pretestandu ca *acel'a i aru fi mantuitu pe fi'a sa*; asiá este, a mantuit'o, nu anse din ver o bunatate, deórace se ucisera atatia si atatia; ci pentru cá sa'si asecuru unu asilu in fitoriu, caci reii, cari neincrenduse in durarea presentelii tremura de scaimbarea lucruriloru, se provedu de cate o favóre privata in contr'a resbunarii publice; ceace nevinovatiei n'aduce nice o scutire, ci asecura numai pecatului o nepedepsire imprumutata. Popululu cu atat'a erá mai inimicu lui Tigelinu, cu catu la vechea ura incontr'a acestuia se mai adaoase si nóua invidia ce o simtiá incontr'a lui Vinniu. Acursera din tóte partile Romei la Palatiu si la Foru, si vlogulu gramaditu in cercu si teatre, unde licenti'a sa e si mai mare, erumpse in vorbe perturbatórie. In fine Tigelinu capatá scire in baiile dela Sinuesa ca i cata sa péra. Intre imbraciasierile si sarutarile concubinelorulu sale si indoiri lasie 'si taiá gatulu cu unu cutietu radietoriu si puse cununa la viati'a sa cea scandalósa printr'o mórte tardia si neonestá.

LXXIII. Totu pe acelu timpu se cerea si capulu Galviei Crispinila, principele Otone anse prin diferite uneltiri amagítórie nu fora imputare ca i s'aru uitá printre degete o scapá de periculu. Ea, dascaliti'a lui Nerone in desfrenari, care tracuse la Afric'a pentru cá sa imdemne pe Clodiu Macru la rebeliune, si care nu pe ascunsu cercase a aduce fómete preste poporulu romanu, capatá apoi favórea Romei intregi prin maritisiulu seu

cu unu fostu consulu, si astfel remase nesuperata sub Galba, Otone si Vitelliu. Nu multu dupa acést'a se facú importante cá femeia bogata si fora copii ce erá; lucru deoprotiva ponderosu in timpuri rele cá si in cele bune.

LXXIV. Intr'acestea veniá dese scrisori infame pline de lingusîri muieresci dela Otone cotra Vitelliu, in care acel'a oferiá acestuia bani, favóre si verce locu de retragere 'si va alege pentru cá sa traiésca in repausu si intru indestulare risipitória. De acestea promitea si Vitelliu deocamdata in tonu mai móle, amendoui cu o faciaria nebuna si nerusínata. Apoi, cá si cei ce se cértá, incepura a 'si imputá unulu la altulu adulteria si foradelegi, si amendoui diecea adeverulu. Otone dupa ce rechiamá pe deputatii pe cari i tramisese Galba la Vitelliu, tramise desnou altii, cá si in numele Senatului, la ambele armate Germanice, la legiunea Italica si la cele ce garnisóná in Lugdunu. Deputatii remasera la Vitelliu mai rapede decatu sa se póta crede ca aru fi fostu opriti. Pretorianii, pe cari Otone li 'i adaosese cá garda de onóre, fura retramisi mai nainte de ce aru fi apucatu a se mesticá printre legionari. Fabiu Valente acestor'a le dede scrisori in numele armatei Germanice cotra coórtile pretoriane si romane ¹⁾, in care esageréza fortíle partitului seu si le oferesce concordia. Se intinse si pona a le imputá, *caci au datu lui Otone imperatia oferita si acceptata deja demultu de Vitelliu*. Astfelu i cercá cu promisiuni si totu deodata cu amenintari, mai punendule in vedere *ca in resbelu voru cadé, pe candu in pace n'au sa pérdia nimic'a*. Dar pentru acést'a pretorianii totu nu'si au mutatu credintí'a.

LXXV. Otone tramise sicari la Germani'a, Vitelliu la Rom'a, dar ambii in surd'a. Agentii lui Vitelliu perduti prin atat'a multime de omu, unde nime nu se cunósce, se stracurara nepedepsiti; ai lui Otone se tradara prin figurile loru cele straine printre militarii cari se cunosciá unii pe altii. Vitelliu concepú o epistola cotra Titianu, fratele lui Otone, in care le amenintia lui si fiuso móрте, déca nu se voru conservá mam'a si fiii sei intregi si sanatosi. Si cu adeveratu ambele case remasera nevataamate: supt Otone póte de frica; Vitelliu cá vincitoriu repurtá glori'a generositatii.

LXXVI. Antai'a scire, ce implú pe Otone cu incredere, i veni din Iliricu: *ca legiunile din Dalmatia, Panonia si Mesia au juratu in numele lui*. Totu acést'a i se vestise si din Spania, si lui Cluviu Rufu i se tramisese deja laudatoriu, candu deodata s'a audítu ca a trecut in partea lui Vitelliu. Nice Acuitania nu i a remasu multu timpu credintíosa, macarucu Juliu

¹⁾ urbane = din Roma = romane.

Cordu o jurase pe Otone; nicaiure credintia nice amóre: de frica si de nevoia se cletiná tóte intr'o parte si intr'alt'a. Aceeasi frica inverti la Vitelliu si pe provincia Narbonense, traccerea erá usióra la cei mai aprópe si la cei mai tari. Provinciele departate si tóte armatele despartite prin mare masera pe lunga Otone; nu din spiritu de partitu, ci pentruca numele Rom'a si lustrulu senatului erá de mare pondere; cotra acest'a inimile se precupise de cele audite mai antaiu. Vespasianu aduse legiunile din Judeea, Mucianu pe cele din Siri'a cá sa jure credintia lui Otone. Si Egipetulu si tóte provinciile dela resaritu se guberná in numele lui Otone. Din partea Africei aceeasi ascultare, la care facuse inceputu Cartaginea; caci fora sa ascepte ordinulu proconsulului Vipstanu Apronianu, Crescente, unu iertatu alu lui Nerone (caci in timpi nefericiti se amesteca in afacerile statului si astfelu de persóne) dedese intru semnu de bucuria pentru scaimbarea domniei la poporu o mésa publica, si poporulu in licenti'a sa le precipitá tóte. Celelalte cetati urmara esemplulu Cartaginei.

LXXVII. Fiindu astfelu desbinate armatele si provinciile, vedibine ca lui Vitelliu nu i mai remane, decatu resbelulu spre a ajunge la fericirea domniei. Otone, cá si cum aru fi in pacea cea mai consolidata, se ocupá cu afacerile statului, punendu in lucrare pe unele cum cerea demnitatea republicei, pe celea mai multe in contr'a cuvientii, rapede dupre necesitatea momentului. Insusi cu frateso Titianu fú consulu pona la prim'a Martie; lunele nemediatu urmatórie le destiná pentru Verginiu cu intentiune de a impacá ostirea germanica, lui Verginiu i se adaoge de colega Pompeiu Vopiscu, sub pretestu de o veche amicitia, dar cum credu cei mai multi din consideratiune cotra Vieneani. Celelalte consulat le purtara dupre cum determinasera Nerone au Galb'a: Sabinii Celiu si Flaviu pona in Juliu, Ariu Antoninu si Mariu Celsu pona in Septembre, pe acestia Viteliu i lasá in functiunea loru si dupa victori'a sa. Otone anse le mai dede si pontificate si augurate, care altedati erá culmea de onóre pentru cei imbetraniti in servitiulu statului; si pe tinerii de nobili reveniti de curentu din essiliu i restabili dreptu desdaunare in demnitatile preotiesci ale parintiloru si mosiloru loru. Cadiu Rufu, Pediu Blesu, Sevinu Pomptinu, cari din caus'a manculatoru cadiusera sub Claudu si Nerone, recapatara rangulu de senatoru. Amnestratiiloru istor'a le placù invertindu verb'a, a numí crima de lesa maiestate ceea ce fusese iubire de argintu; din ura cotra verb'a *lesa maiestate* se anulá si legile cele bune.

LXXVIII. Cu aceeasi liberalitate cerea elu a se insinuí si in favórea cetatiloru si a provinciiloru. Poporatiunea ceta-

țiloru Ispali și a Emeritei o înmulți cu familie nouă; Lingoniloru le dede dreptulu de cetățiania romana, provinciei Betica teritoriulu Mauritanu în daru. Capadocia capată noua drepturi; totu asiá și Africa — mai multu de parada de catu ca dóra voru fi duratória. Tóte aceste potu aflá escusare în necesitatea momentului și intru diorulu grigeloru: nu anse și aceea, ca neputendu 'și uitá nice atunci de amorurile sale restabilí prin decretu senatorescu statuele Poppeei. Se mai credea și ca avuse în cugetu a serbá memori'a lui Nerone în sperantia cá sa aleșiiasca favórea vlogului; au fostu și de aceia cari propusera în publicu icónele lui Nerone, ce e mai multu cateva diele dearindulu poporulu și militi'a ilu salutara cu numele de Nerone-Otone cá și candu cu acést'a i aru mai adaoge la nobilitate și la gloria. Insusi nu se dechiará la unu felu: sa lu respinga acestu titlu, se teame; sa lu primésca, i erá rusíne.

LXXIX. Inimile precupate numai cu rusbele civile, nimului nu i erá aminte de afacerile esterne ale statului: de aceea Rossolani, o ginte sarmatica, cu o cutezare atat'a mai mare irupse în Mesi'a, dupa ce taiase în bucati în iern'a tracuta dóue coorti romane. Erá noué mii de calareti, felosi de isbitirea sa avea mintea mai virtosu la pradí, decatu la bataiia. Pecandu amblá ei respanditi fora grigia, sari rapede asupr'a loru legiunea a treia, intarita cu ajutória. La romani tóte erá gata de bataiia; sarmati, respanditi din post'a pradarii au ingrauiati de ponderea sarcineloru, și lipsiti de iutímea caiiloru din caus'a lunecusiului drumuriloru, se lasá a fi taiati cá și cum aru fi fostu prinși și legati. Este de mirare pona incatu bravur'a acestorú sarmati jace asiá diicendu afóra din ei insusi Nimic'a pe lume mai neindamanatecu cá densii la lupt'a pedéstra; éro candu ataca în scadróne nu e linia de bataiia, care sa le póta resistá. Dar pre timpu de plóia, candu se topiá ghiati'a, nice lancile, nice sabiele loru cele mari, ce le manuá cu amendóue brancele, nu le folosí nimic'a, pentru potichnirea caiiloru și ponderea catafractelorú loru. Acést'a armatura, ce acoperea corpulu principiloru și alu fiacaruiá din nobili, constá din table de feru séu din curea grósa, și macarca nu se strabatea de lovitori, impedeá anse scularea de josu déca órecare prin impinsulu din partea inamicului resturnatu cadea le pamentu. Cotra acést'a ne'u'a cea móle și profunda enco le ingrauia miscarea. Militarulu romanu numai într'o lorica usióra dá asaltu cu dard'a séu cu lancea, și unde se putea ranea numai cu sabi'a cea scurta pe sarmatulu nearmatu (caci scutulú nu e usitatu la ei) ponace pucini cati putura scapá, ascunsi prin paduri, perira prin aspriimea iernii séu de durerile raneloru. Candu se facú cunoscutu acést'a în Rom'a se decretá lui Marcu Aponiu gubernatorulu

Mesiei o statua triumfale, éro legatiloru de legiuni lui Fulviu Aureliu si lui Julianu Titiu si lui Numisiu Lupu ornamente consularia. Otone saltandu de bucuria 'si atribuí lui insusi a-césta gloria, cá si cum elu *omu ferice si in resbelu aru fi intinsu marginile imperiului cu ducii si cu armatele sale.*

LXXX. Intr'acestea, dintr'o cauza de nimic'a si de unde nu se temea nimene, se nascú o turburare ce peaci erá sa aduca Rom'a la peire. Otone orinduse cá coortea a siepteaspre-diece sa se stramute dela Ostia la Rom'a; Variu Crispinu, tribunu de pretoriani, erá insarcinatu cu inarmarea aceleia. Elu, pentru cá sa implinésca ordinatiunea mai ne'mpedecatu pecandu domnesce linisce in tabera, puse sub séra sa incarce carale coortii inaintea armamentariului deschiusu. Timpulu desceptá suspitiune, incarcarea se prefacú in crima si ambletulu pe linisce in turburare; vederea armeloru aprinse in ametítii de vinu poft'a de a se servi cu ele. Frémitulu apuca pe militaru si crede ca tribunii si centurionii *ilu tradéza voiindu a inarmá pe servii senatoriloru, spre uciderea lui Otone*; o parte plini de mustu nu scia de ce se lucréza, reii pandea ocasiune cá sa póta pradá, vlogulu, cum e invatiatu, poftiá noua scaimbare a lucrurilor; ascultarea celoru buni remase fora efectu pe timpu de nópte. Pe tribunulu care resistá la turburare si pre centurionii cei mai determinati i ucidu, rapescu arme, si cu sabiele scóse a-cura calare la Rom'a si la Palatiu.

LXXXI. La Otone tocma erá o cina de femei si de barbati dintré familiere cele mai de rangu. Acestia spaimentati, nesciindu cui sa atribue furi'a acést'a a militariloru: la intem- plare séu la perfidi'a Imperatului; nice ca ce póte fi mai periculosu: sa ramana si sa se lasa a fi prinsu séu sa fuga si sa se respandésca, acum afectá taria, acum 'si aratá fric'a si totu-deodata fipsá in facia pe Otone. Acest'a insusi, cum se intem- pla mintiloru inclinate spre suspicionare, se temea de óspetii sei pecand aceia nu mai putea de fric'a lui. Otone nu mai pucinu spaimentatu de pericolulu senatului, decatu de alu seu, tramise indatu pe prefectulu pretorianiloru cá sa imblandiasca mani'a militariloru, si pofti pe óspeti cá sa se departeze fora intardiere. Atunci sa fi vediutu in tóte partile pe ómenii de statu aruncandu dela sine insemnele de onóre si evitandu suit'a si multímea servitoriloru, pe betrani si pe femei apucandu pe intunerecu cáii diverse ale Romei, pucini cautandu 'si mantuírea pe la casele sale; ci cei mai multi supt acoperementulu amiciloru séu pe la cate verunu cliente o ascundere nesecura.

LXXXII. Violenti'a militariloru nu se oprí nice inaintea portiloru palatiului chiaru, ci irumpu in sal'a de mancare si ceru in vocea mare cá *sa le arate pe Otone*, ranindu pe tribunulu

Juliu Martiale si pe prefectulu legiunii Vitellii Saturninu, cari resistasera la intratorii cu forti'a. Pretotinde suruitu de arme si vorbe de amenintiare, acum in contr'a tribuniloru, acum in contr'a centurioniloru, acum in contr'a senatului intregu. O paura órba apucase inimile loru, si ne avendu ver o victima anumita asupr'a careia sa 'si póta versá mani'a, cerea voia a 'si resbună asupr'a tuturor'a: pona ce Otone, pucinu conformu demnitatii de imperatu, suinduse pe unu trielinu abea i linisei prin rugatiuni si lacrima. Se re'ntórsera in tabera fora voia si nu nevinovati. In dioa urmatória, cá si intr'o cetate luata cu asaltu, cáse erá inchise; ómeni rari pe strate, plebea triste, cu ochii catandi la pamentu militarii, mai multu de mania, decatu din parere de reu. Prefectii Liciniu Proculu si Plotiu Sirniu tienura alocutiuni cotra militari in cete mai blandu séu mai aspru fiacare dupre natur'a sa. Finea alocutiunii erá ca se va respunde la fiacare militariu cate cincii mii de numi. Atunci cutezà si Otone a intrá in tabera; tribunii si centurionii ilu cercudau aruncandu 'si ornamentele militaria, si cerendu congedia si iertare. Militarulu acum 'si cunósce erórea, se pléca disciplinei si cere elu pedepsirea incepatoriloru turburarii.

LXXXIII. Otone, desi lucrurile erá turbure si inimile militariloru imparichiate, deórace toti cei bunni pofta infrenarea acelei licentie soldatesci, éro vlogulu si partea cea mai mare bucurósa de rebeliuni si de unu imperatu venatoriu de popularitate se misica mai usioru la resbele civile prin turburari si prin pradari; si totu deodata cumpanindu ca o domnia capatata prin foradelege nu se póte tiené printr'o disciplina manuata fora timpu, nice prin antic'a rigurozitate, de alta parte, ingrigeatu de strimtorarea si periculu Romei si a senatului, s'adreséza cotra militari cu urmatóri'a alocutiune:

„Nu cá sa va aprindiu simtiementele de amóre cotra mine, „fratiloru de arme! nice cá sa imbarbatezu inimile vóstre la bravura (càci ambele le aveti intr'unu gradu de minune); ci cá „sa infrenezu iutímea curagei vóstre si sa stemperu foculu amórei vóstre venii la voi. Inceputulu turburarii din urma n'a „fostu iubirea de argintu seu ur'a, ce a impinsu pe mai multu „de o armata la rebeliune, ba nice fric'a seu improtivirea de a „infruntá pericululu; ci numai pietatea cea pré mare, povatiuita „de ardóre mai multu de catu de judecata, casiunà acelu reu. „Caci se intempla de multe ori, cà cele mai curate intentiuni, in cátu nu-su conduse de intiepletiune, sa aiba consecentie periculóse. Noi mergemu la resbelu. Iarta natur'a lucrului, iutímea ocaziunii, cá tóte scirile sa se publice in audiulu tuturoru, cá tóte mesurile sa se desbata „si sa se decreteze in present'i'a fiacarui? Unele le póte

„sci militarulu, altele ba. Asia cere autoritatea ducelui, asia
„asprimea disciplinei, cá sa fia de folosu a se ordiná multe nu-
„mai centurioniloru si tribuniloru. Déca, candu se comanda ceva,
„aru fi iertatu la totu militariulu sa intrebe pentruce: atunci sub-
„ordinatiunea ar peri si cu ea si comand'a suprema. Nu cumva
„si acolo (in resbelu) veti rapi armele pe aduncu de nópte? Nu
„cumva unulu seu altulu perdutu si beatu de vinu (caci nu mi
„vine sa credu sa fia innebunitu mai multi la catasiof'a din
„urma) 'si va cruntá, érosi manile in sangele centurionului
„si alu tribunului? Nu cumva si acolo vá intrá cu sforti'a in
„tabernacululu Imperatului seu?“

LXXXIV. „Este adevratu cà voi ati facutu acést'a pen-
„tru mine, hei dar in acea amestecare, pe acelu intunerecu si
„in mediulu acelei confusiuni generali usioru se putea oferi oca-
„siune si in contr'a mea! Candu lui Vitelliu si sateletiloru lui
„i s'ar da voiia de alegere: la ce spiritu, la ce simtiemente ne
„ar blastemá elu, ce altu ne aru pofti, decatu rebeliune si dis-
„cordia, cá militarulu de rindu sa n'asculte de centurionu, si
„centerionulu sa nu voiiasca a sci de tribunu, cá pedestrime si
„calarime sa perimu cu totii in abisulu discordieloru. Impli-
„nindu, cameratiloru, éro nu desbatendu ordinatiunile duciloru
„se conservéza spiritulu militarescu, si acea armata e mai brava
„in bataiia, care a fostu mai liniscita, inainte de bataia. Tré-
„b'a vóstra sa fia arm'a si bravur'a, svatulu si conducerea vó-
„stra lasati o mie. Pucini sunt culpasi, doui se voru pedepsi:
„ceilalti stergeti din mintea vóstra memori'a acelei nopti uritió-
„se, si acele vorbe in contr'a senatului sa nu le audia in veci
„nice o ostire. Capulu imperatiei, onórea provinciiloru a lu cere
„sa se pedepsésca, Dieu, acést'a nice Germanii n'ar fi cutezatu,
„pe cari Vitelliu i sumutia acum in contrane. Potu fii Italiei,
„póte adevrat'a junime romana a strigá sange si ucidere pre-
„ste acelu ordinu ¹⁾ cu alu carui lustru si gloria intunecamu
„noi pe partitulu celu miserabile alu lui Vitelliu? Elu a ocupatu
„órecari tieri, are o icóna de armata: cu noi e senatulu. Si
„acést'a tocm'a face cá ici sa fia statulu, colo inimicii statului.
„Ce? credeti voi cà casele, acoperementele, gramadirea de petre
„preste petre face pe astá Roma frumósa? Mut'a acésta massa
„si ne'nsuffetíta se pote ruiná si reface: acést'a e indeferentu:
„eternitatea Romei, pacea provinciiloru, mantuirea mea si a vó-
„stra spandiura dela nevatemarea senatului. Pe acést'a, inte-
„meiatu cu solenitate de parintele nostru, de fundatorulu cetatii
„nóstre, contienutu dela regi pona la cesari in sieru nemuri-
„toriu, sa lu lasamu la posteritate asia cum l'amu apucatu dela

¹⁾ senatorescu.

„parintii, bunii si strabunii nostri. Caci pre cum din voi se „facu senatori, asia din senatori essu imperatii.“

LXXXV. Acésta alocutiune, destinata a umili si a linisci pe militari, precum si cumpatulu in asprime (caci mai multu de duoi nu condemnase la mórte) fú bine primita, si se liniscira pentru presentu cari nu erá de dumeritu altufeliu. Cu tóte acestea liniscea nu se întórse in Rom'a. Pretotinde numai suruitu de arme si facia de resbelu. Militarii, desi adunati in cete numai inlarmá lumea, dar stravestiti se respandiá prin case, pandindu cu maliciósa curiositate pe toti cari, pentru nobilitatea, averea, seu alta specie de renume, erá materia de vorba la poporu. Multi credea, sa fi venitu in Rom'a si militari Vitelliani, pentru cá sa scodésca cugetele partiteloru. De pretotinde numai suspectari, nice secretulu caseloru nu erá scutitu de frica. Paur'a cea mai mare anse, domniá pre strate. Indata ce se laciá ver o fama, inimele si faciele se facieria pentru cá sa nu se védia desperandu la audiulu faimeloru celoru rele, seu pucinu bucurenduse la alu celoru bune. Éro candu senatulu fú constrinsu a veni in Curia, atunci nu mai sciá nimene ce mesura sa tiena, cá tacerea sa nu se iá de inimizitia, vorbirea sincera de rebeliune, si asimtirea sa nu para lingusire lui Otone, care mai pona ieri omu privatu se precepea la acést'a. De aceea'si mutá parerile si le intorcea incóci si incolu, numindu *inimicu si vendiatoriu de patria* pe Vitelliu; cei prevediatori se marginea la injuraturile obicinuite; altii i facea drepte inputari, dar numai in turburare si cându vorbea toti facendu unu sunetu confusu de nu 'si audiá vocea.

LXXXVI. Cotra acestea mai adaogea la paura si semenele cele rele latíte de unii si de altii: cá in tind'a ¹⁾ Capitolului aru fi scapatu frenele din man'a victoriei asiediata pre bijuga; ²⁾ cá din Cili'a ³⁾ Junonei aru fi saritu o aratare ⁴⁾ de statura mai mare decatu omenésca; cá statu'a divului Juliu (Cesare) din insul'a Tibrului (pe di senina si nescaimbata s'a invertitu dela Vestu spre Ostu; cá in Etruri'a unu bou a vorbitu cá omulu; cá animalele au fetatu mónstre si altele de acestea multe ce in vécurile barbare se iau in considerare si pe timpu de pace, éro acum se vorbesce de ele numai pe timpuri de teróre. Dar evenimentulu celu mai demnu de insemnatu, carele cu pericolulu presente impreună si temerea in fiitoriu, erá rapedea essundare a Tibrului, care, crescutu preste mesura, rupsse puntea sublicia, si rempinsu prin masse stabilitórie inundase nu numai partíle plane si apuse ale cetatii, ci si pe acelea re-

¹⁾ vestibulu. ²⁾ tiléga. ³⁾ Cella in testu = capela cum am diece ⁴⁾ spectru.

giuni ale ei ce se credea aparate de atare pericolu. Multi fure rapiti de apa de pre strate, unii cuprinsi prin boltile si cieliile loru de dormire. Fόμε in poporu din lipsea castigului si din scumpetea bucatelor. Fundamentele edificialoru numite insule se separa de ap'a statatória, si dupa reintrarea ei in albi'a riului se ruinara. A'bea au scapatu ómenii de fric'a acestui pericolu, si cercustarea, ca lui Otone care se pregatiá sa mérga la bataiia, din cause fia straordinaria fia naturali, i se inchiusa calea la resbelu prin campulu lui Marte si prin strat'a Flaminia, se esplicá cá o minune si cá unu semnu prevestitoriu de catastrofe amenintietórie.

LXXXVII. Otone dupace a visitatu Rom'a si a essaminatu planulu de resbelu, din consideratiune ca Alpii Penini si Cottici si celelalte pasade a le Galliei sunt ocupate de armatele lui Vitelliu, se determiná a face incursiune in Gallia Narbonense. Avea in dispusatiunea sa o flota tare si inchinata partitului seu, caci pe marinarii, cari scapasera din macelulu dela puntea Milvia si se tienea in prinsóre de asprimea lni Galba, i primí intre legionari, si cu acést'a deschiusa si altor'a perspectiva spre a inaintá in fiitoriu la servitia mai onorabilia. Impreună cu flot'a pe coortile urbane si pre pluralitatea pretorianilor — inim'a si puterea ostirii si si svatulu si aparatorii ai duciloru chiaru. Conducerea espeditiunii o incredintiá primipilariloru Antoniu Novellu, Svediu Clemente, si lui Emiliu Pacense, rentregitu in tribunatulu din carele fusese scosu de Galba, iertatulu Oscu avea intendatur'a preste flota si insarcinarea spre a veghiá credinti'a altor'a mai onesti decatu densulu. Comendanti preste pedestrime si calarime fura pusi Svetoniu Paulinu, Mariu Celsu, Anniu Gallu. De cea mai mare incredere anse se bucurá Liciniu Proculu, prefectulu Pretorianiloru. Acest'a, oficiu perfectu in servitiulu de garnisóna, dar neamblatu in resbelu, omu reu si vicleanu, incriminandu talentele altor'a, autoritatea lui Paulinu, iutímea lui Celsu, maturitatea lui Gallu, ceeace nu erá lucru greu, apucà in aintea altor'a mai buni si mai onesti.

LXXXVIII. Pe acele diele Corneliu Dolabella fú internatu in coloni'a Aquinate, unde se tienea in oprire deschiusa si nu pré rigurósa, nu pentru ver o crima, ci caci erá destinsu prin anticuitatea numelui si prin afinitatea sa cu Galba. Multi din magistrati, o parte mare din barbatii consulari, fura ordinati a purcede cu Otone nu cá partasi au soci la resbelu, ci su chipu de suita; intre acesti'a erá si Luciu Vitelliu tractatu cu aceeasi onóre cá si ceilalti, si nice decum cá frate de imperatu séu cá inamicu. De aceea nice unu ordinu nu erá liberu de frica séu de pericolu. Cei antai ai senatului, caduti de etate si molesiti

in pace indelungata, nobilimea desnervata si desvatiata de resbelu, calarimea numai scia ce e militia cu catu sefortia mai multu a 'si ascunde si inghiuti frica cu atat'a 'si da mai pe facia pa-ura. De alta parte nu lipsea de aceia cari din seca felosia cumpara arme stralucitorie, caii pomposi, unii si vasa pretioase de mesa, si media atitatorie de placeri. Cei cu minte ducea fric'a pacii si a patriei; usiureii si carora nu le pasa de fiitoriu se imfla de sperantie desierte; multi cari 'si perdura totu creditulu in pace, era bucurosi in turburare si cei mai securi in cele nesecure.

LXXXIX. Cu tote aceste plebea care in massa ia pucina parte la afacerile publice, simti cu incetulu relele resbelului: dorace toti banii se cheltui pentru trebuintie militaresci si pretiurile bucateloru crescea. Acest'a in cursulu turburariloru lui Vindice n'a pre apasatu pe plebe, caci atunci Rom'a era asecurata si resbelulu se purta in provincia intre legiuni si Gallie ca si cum ar fi fostu esternu. Pentruca de candu se forma domni'a cesariloru prin divulu Augustu poporulu Romanu se batuse departe, si grigea seu onorea era numai a unuia. Sub Tiberiu si sub Caiu omenii ducea numai fric'a pacii. Intreprinderea lui Scriboniu in contr'a lui Claudiu se apasa indata ce se descoperise. Nerone fu destronatu mai multu prin vorbe si faime, ero nu prin arme. Ero acum se ducu la bataia legiunile si flotele, si ceeace altedati se facea raru, pretorianii si garnison'a romana. Resaritulu si Apusulu cu tote puterile dispunibili de ambele parti era la spate — materi'a acest'a la resbelu lungu, candu s'ar fi batutu alti duci. Se svatuise lui Otone ca sa amone plecarea, *din motivu religiosu nefindu enco duse la locu santele Scuturi*.¹⁾ Nu se invoii anse cu amonarea, ca un'a ce adusese peire si lui Nerone; cotracestea cercustarea ca Cacina tracasuse Alpii deja era unu motivu mai multu ca sa plece.

XC. In patrusprediece Martie, dupace a recomendatu parintiloru binele publicu, danu essilatiloru rechiamati remasitia licitetiuniloru Neronice ce nu intrase enco in fisicu — dar forte dreptu acest'a si la parere de mare insemnatate; ci pentru grabit'a incassare de mai nainte in realitate de pucinu folosu. Apoi printr'o alocutiune cotra poporu inaltia maiestatea Romei, alipirea senatului si a poporulu romanu de caus'a sa, vorbi pucinu de Vitelliani, acusandu ratacirea mai virtosu decatu cutezarea le-

¹⁾ Ancilia : asiá se numia scuturile sacre ce se conserva in santuariulu lui Marte si pe totu anulu se scotea in Marte de Salii, se purta treidieci de diele de a rindulu in procesiune prin Rom'a intre cantece si salte. Orice intreprindere in acestu cursu de timpu se credea a fi nefericita. — Nice maritisiuri nu se facea atunci.

giuniloru, nefacendu nice o vorba de Vitelliu. Fost'a acésta o stemperare din partea sa, séu unu calculu alu concepatoriului cuventarii, care din frica personale n'a voiitu sa se atinga cu nice o injuratura de Vitelliu? deórace se credea ca Otone toc-m'a asia intrebuintiá talentulu lui Galeriu Trachale in afacerile politice, precumu se serviá de capulu lui Svetoniu Paulinu si alu lui Mariu Celsu in operatiunile cele militari. Unii recunoscuro si stilulu chiaru devenitu faimosu prin desele cuventari judecatoresci tienute in Foru, care pentrucá se imple urechile auditoriloru erá late si sonore. Achiamatiunea si vócea popóruului, dupre datin'a sa de a lingusi, erá essagerate si false. Cá si cum ar fi fostu verb'a de unu dictatoru cá Cesare, de unu imperatu cá Augustu asiá se intracea in urari si fericitari: si nu din frica séu din amóre, ci din inclinare la sclavia, cum se intempla in familia intre sclavi, fiacare dupre inim'a sa, si netienendu nice o séma de onórea publica. Otone plecà si incredintià frateso, Salviu Tatianu, repausulu Romei si grigea gubernului.

Cartea a dou'a.

I. Deja s'órtea urdiá intr'alta parte a lumii inceputurile si cauzele la domni'a ce fú cu norocu scaimbatiosu favorabile au cruda statului, ferice au fatale domnitoriloru insusi. Titu Vespasianu, tramisu de tataso din Judeea, enco de pecandu Galba, erá intregu pre tronu, dá de cauza a venirii sale *aducerea omagiului la principe si maturitatea etatii sale spre solirea de functiuni*. Dar vlogulu nesaturatu intru plasmuirí respandi vorba: *ca e chiamatu spre a fi adoptatu*. Materia la atari vorbe dede etatea principelui si lipsea lui de copii, si nerabdarea ómeniloru a desemná pe acest'a, pe acel'a, pona candu s'a alesu cineva. Acésta fama ó mai consolidá si talentele lui Titu chiaru, demnu de verce s'órte catu de inalta, gratiele fecei sale imparechiate cu ó majestate órecare, noroculu lui Vespasianu, proorociale, semnele si, pe lunga inclinarea ómeniloru la credintia, in locu de semne, si evenemente pure intemplatória. Candu capatá in Corintu, ó cetate a Achaiei, sciri positive despre uciderea lui Galba si cei presenti i spunea ca Vitelliu se pregatesce de bataiia. ne sciindu ce parte sa apuce, dupace a chiamatu la sine cativa amici, desbatú cu ei tóte eventualitatile. „De va merge la Rom'a nu va secerá nice ó recunoscintia pentru aducerea unui omagiu intreprinsa pentru altulu, si densulu in casulu celu mai bunu nu va fi decatu unu obstaticu binevenitu in manile lui Otone séu ale lui Vitelliu. De se va intórce inapoi vincitoriulu de securu se va simti vetamatu: dar victori'a enco nu e resturnata nice la ó parte, si alipirea tatalui la unu partitu seu altulu va scusá pe fiu. Éro déca Vespasianu ar pune man'a pe domnia, atunci nu mai póte fi vorba de ver ó vetamare intre ceice se batu.

II. Cu acestea si altele asemini cugetari cunpanitu intre temere si sperare vinci speranti'a. Unii credea ca *dorulu dupa regin'a Verenice l'ar fi facutu sa se intórca inapoi*. Adeveru este ca inim'a junelui nu urá pe Verenicea, acésta amóre anse nu i erá pedeca intru afaceri serióse. Elu 'si petrecú veselu tenerezile in placeri, mai stemperatu in domni'a sa, decatu intr' a tataso. Deci pluti pe lunga tiermurii Achaiei si Asiei inainte,

abatandu in drépt'a la insulele Rodu si Cipru si apoi pre marea larga dreptu spre Siria. In acestu trecutu i veni pof't'a cá sa mérga si sa vedea templulu Vinerei din Pafu, renumitu si la pamenteni si la straini. Nu ne vomu departá de sujetu, déca vomu vorbi pre scurtu despre originea acestui cultu, despre ritulu templului, si despre idolulu dieesei care cá aici nicaiure.

III. O veche traditiune numesce de fundatoru a templului pe regele Aeria, altii d'icu ca acest'a sa fia numele dieesei chiaru. Dupre o parere mai noua Cinira a sant'itu templulu si diees'a, nascuta din mare fú adusa aci. Dar sciinti'a si artea prororiciei e de origine straina si e intrudusa de Tamira Cilianulu. De aceea sa fia incheiatu contractu cá purcediatorii din ambele familii sa fia antestatori ceremonieloru templului. Mai tardiu totusi, pentrucá famili'a regésca sa aiba antaetate preste o familia venetica, óspetii se lasara de sciinti'a intrudusa de densii, si, asia preotu póte sa fia numai unu purcediatoriu din Cinira. Victim'a 'si o alege fiacare dupre voia, numai catu sa fia masculina. Credinti'a cea mai mare o punu ei intru intrensacele iediloru. A cruntá altariale cu sange e pecatu; pre altaria nu se aducu alte ofrande decatu rugatiuni si focu limpede, si macarca sunt sub ceru liberu nu se uda nice odata de ploi. Idolulu dieesei nu inchipuesce ver o figura omenésca, ci e unu trunchiu rotundu de basa larga ce se inaltia angustanduse in forma conica. Pentru ce? nu se scie.

IV. Titu, dupace a luat in vedere vesteri'a templului si darurile regiloru si cate altele caror'a grecii iubitori de anticuitate le da o vechime nesecura, intrebá pe oraclu mai antaiu despre nauigare. Dupace i s'a respunsu *ca calea e deschisa si ca marea e favorabile* puse intrebari nedirecte si in respectulu seu intre sacrificari de mai multe victime. Sostratu, caci asia se numia preotulu, vedendu ca intrensacele su bune si corespundiatória si ca diees'a, s'arata favoritoria spre planuri fia catu de mari, respunse in presenti'a altor'a pucine si de cele obicinuite, dar tragendu pe Titu in secretu i descoperi totu fiitoriu. Titu se întórse la tata so cu inim'a crescuta, si, pe candu provinciele si armatele stá enco indouite cu mintile, elu cautá plinu de incredere in fiitoriu. Vespasianu adusese la capetu resbelulu judeicu, i mai remasese luarea Jerusalimului, intreprinderea aspra si grea mai multu pentru calitatea muntelui si cerbicositatea superstitiunii, decatu pentru puterile disponibili ale impresuratiloru spre sustinerea trebuintieloru. Vespasianu, cum s'a d'isu, avea trei legiuni hírsute in resbelu; Mucianu comendá patru in pace; dar jalusi'a si glori'a armatei vecine le scóse molitiunea; catu perdura acele din fortie prin pericule si bataia, atat'a capatara aceste din vioiciune in repausu si libere de resbelu. Am-

bele ostiri avea ajutória pedestrime si calarime, flote si regi, ambele in capu cate unu nume celebru privitu anse din punte diferite de vedere.

V. Vespasianu, unu militaru ageru, pururea in fruntea armatei, alegea insusi locul de taberatu, sustienea ataculu inamicului dioa nóptea cu svatulu, si la trebuintia si cu arm'a sa, mancá ce i veniá, in tinenura si intru imbracamente abea ilu distingeai de militariulu celu simplu, incatu, déca i ar fi lipsitu iubirea de argintu puteai sa dñci ca e cá si unulu din anticii duci. Din contra Mucianu traiá pe sus in pompa si marire tracendu in tóte preste marginile unui omu privatu; bunisioru de gura, deprinsu in compunerea si prevederea afaceriloru politice. Unu caracteru de minune s'ar fi pututu compune din amestecarea virtutíloru cu eschiuderea defecteloru loru. Iutr'altele cá gubernatori de provincie vecine, acest'a alu Siriei, acel'a alu Judeei, desbinati prin jalusia, abea dupa mórtea lui Nerone 'si depusera ur'a imprumutata si acum se svatuiá impreuna: de ocamdata prin amici, apoi Titu, cea mai de frunte garantia a concordiei loru, compuse cért'a spre folosulu ambeloru parti: croitu cum erá dela natura si prin cultura, cá sa atraga la sine si pe unu caracteru, cum erá Mucianu. Tribunii, centurionii si militarii de rendu fure alesiuiti prin activitate, licentia, prin virtuti si placeri, care dupre natur'a ce o avea.

VI. Inainte de venirea lui Titu, amendoue armatele jurasera credintia lui Otone; caci, cum se face de ordinaru, vestile ajunsera rapede, incetu anse se dospescu resbelele civile, pentru care dupa o petrecere lunga in repausu se inarmá acum pentru prim'a óra resaritul. Pentruca mai de multu bataiile cele crunte a le cetatianiloru din Itali'a seu din Gallie s'au inceputu cu fortiele apusului, si Pompeiu, Cassiu, Brutu, Antoniu, caror'a la toti le urmase preste mare resbelulu civile, n'au avutu nice unulu finitu fericitu. In Siria si in Judeea mai multe s'au audítu, decatu s'au audítu despre cesari. Nice o rebeliune intre legiuni, ci numai nisce espeditiuni demonstratórie contr'a partíloru cu sórte scambiatosa. In resbelulu din urma, pe candu domniá aiurea turburari, in resaritu pacea stá neclatita, si apoi se inchinara lui Galba. Dar dupa ce s'a facutu cunoscutu de comunu *ca Otone si Vitelliu se lupta cu arme scelerate pentru rapirea imperiului romanu*, militarii, cá nu cumva, pecandu altii voru secerá darurile domniei, insusi sa se aléga numai cu jugulu subordinatiunei, incepura a carti si a'si mesurá puterile. Siete legiuni erá la indemana cu o mare fortia de trupe ajutórie din Siria si din Judeea. Egiptulu vecinu numerá doue legiuni, apoi Capadocia si Pontulu si totu contingentulu catu se cerea dela Armenie. Asia si provinciile celelalte, fora se

fia sarace de bracie, erá copióse de aur; cate insule se incingu de mare erá favorabili pentru pregatirea la resbelu, apele insesi secure.

VII. Duciloru nu le scapà din vedere poff'a de bataiia a militariloru: ci pecandu se batea altii, loru le placù sa ascepte essítulu resbelului; „caci intre vincitori si vinciti nice odata nu „se va consolidá o concordia duratória. E de pucina pondere „care va fi destinatu a supravecui altui'a, Vitelliu lui Otone séu „viceversa. Succesulu fericitu face sa 'si esse din cumpana si „pe ducii cei buni; éro acesti'a se domina de discordia, de lene, „de placeri: voru peri prin pecatele loru, unulu in resbelu, ce- „lalaltu in victoria.“ Astfelu amonara resbelulu pentru timpuri cu privilegiu. Vespasianu si Mucianu se contielesesera mai deunadi, ceilalti mai demultu impreuna; cei onesti toti din amóre cotra patria; pe multi i indemná iubirea de pradare, pe altii starea cea ruinata a caseloru sale. Asiá si cei buni si cei rei, din cause diferite, poffiá toti cu asemine ardóre resbelulu.

VIII. Pe acel'asi timpu se nascù in Achaia si in Asia o paura falsa, cá si candu ar veni Nerone. In privinti'a mortii lui cerculá varie faime; din caus'a acést'a multi 'si inchipuiá, multi credea ca elu este in viatia enco. Sórtea si nisuintiele celorulalti Neroni falsi le vomu spune in cursulu istoriei, celu de atunci erá unu sclavu din Pontu, seu cum spunu altii, unu iertatu din Italia, sciá cantá cu citar'a si din gura, cercustare ce, pe lunga seminatatea fecei, acredità si mai multu insielaciunea. ¹⁾ Dupace a innebunitu cu promisiuni mari pe nisce desertori ratacindi pentru saracia, se puse pe naui cu ei, prin tempesta monatu in insul'a Citnu atrase la sine pe nisce militari veniti din orientu si pre inprotivitori puse sa i ucida, si dupa ce a predatu pe negotitori inarmà pe cei mai robusti dintre sclavi. Pe centurionulu Sisenna, care in numele armatei Siriane ducea drepte ²⁾ cá simbolu de fratietate la pretoriani, ilu inhatià cu apucaturi viclene, ponace Sisenna lasandu pe ascunsu insul'a fugi rapede, spaimentatu temenduse de violentia. De aci paur'a se latì departe, caci, audiendu de numele cunoscutu pre tóta faci'a pamentului. multi trasarira cari urá presentele din poff'a de scaimbare a lucruriloru.

IX. Acésta faima, care pe di ce mergea luá totu mai mare dimensiune, se stinse printr'o intemplanre. Galba facuse pe Calpurniu Asprenate gubernatoru preste provinciile Galatia si Panfili'a. Din flot'a dela Misen'a i s'au fostu datu doue naui tiremi spre a lu insoci; cu acestea desbarcà in insul'a Citnu.

¹⁾ impostura mai bine. ²⁾ mani drepte prinse de metalu.

Nu lipsira de aceia cari sa chiamo pe trierarchi ¹⁾ la pretinsulu Nerone. Acest'a cu intristare faciarita i admonà cá pe militarii sei de odinióra la credinti'a jurata, si i rugà, cá sa lu strapórte la Siri'a seu la Egiptetu. Capitani de nau, cá nedeterminati séu din faciaria i lu asecurara ca voru vorbi cu militarii loru, si, déca voru fi toti la unu cugetu, se voru întórce. Dar ei repotara tóte cu credintia lui Asprenate. Din ordinatiunea acestui'a nauea fú ocupata si acel'a, oricine va fi fostu, ucisu. Cadavrulu lui carele seminá de minune la ochi, la paru si la facia cea restita (cu Nerone) fú dusu la Asi'a si de acolo la Rom'a.

X. Intr'o cetate turburata si cumpanita intre libertate si licentia, pentru desece schimburi de domnia, se dau si la cele mai mici lucruri motive ponderóse. Vibiu Crispu, unu barbatu, care prin bani, influentia si talentu se numerá mai multu intre cei straluciti decatu intre cei buni, trase la judecata inaintea senatului pe Anniu Faustu care esserciasse meseri'a de denunciatoriu pe timpulu lui Nerone. Caci mai deunadi parintii decretasera cá sa intre in cercetarea causei denunciatoriloru. Acestu decretu alu senatului, sucitu in diferite moduri si pusu séu nu in lucrare dupre cum veniá inainte verunu acusatú saracu séu cu putere, se retienea totusi in valóre. Prin terorizare si influentia personale Crispu staruiá a resturná pe denunciatorulu frateso; pe o parte mare din senatori i induplecase, cá sa céra mórtea acusatului fora aparare si ascultare. Dincontra pe altii nimic'a nu i a misicatu atat'a la venirea intru ajutoriu acusatului, cá preputinti'a chiaru a acusatoriului. Acesti'a votara cá *aceluiu sa i se dea timpu, sa se precidieze punctele de incriminatu, si fia elu ver catu de urítu inaintea ómeniloru si de culpasiu, sa se asculte dupre datin'a judecatorésca*. Ei essíra deocamdata cu parerea loru, si cercetarea fú amonata pentru catuva timpu: curentu apoi Faustu fú condamnatu, anse nicedecum cu acelu asimiementu alu cetatianiloru, ce lu meritá elu dupre reutatea lui; caci ómenii 'si adusera a minte ca si Crispu a esserciatu atari denuntiaru pentru premia, si ceace nu placù, nu erá pedepsirea culpasiului, ci acusatoriulu din resbunare.

XI. Intr'aceea incepatur'a resbelului erá favorabile pentru Otone; caci la comand'a sa se pusera in marsu armatele din Dalmati'a si din Panoni'a: erá patru legiuni, din care doue mii de fetiori mergea inainte; éro in sece veniá pe urma in distantie mici; a sieptea, conscrisa de Galba, a unusprediecea si a treisprediecea de veterani, si a patrusprediecea, renumita pentru apasarea rebeliunii din Britania. Nerone mai adaosese la glori'a numelui ei dechiarand'o de cea mai brava: de aci apoi

¹⁾ Capitani de nau triemitrei ruduri.

credinți'a ei cea duratăria cotra Nerone si zelulu ei celu activu cotra Otone. Dar tocm'a acésta cunoscintia de puterile sale le facu sa intardia pre cale; grosulu legiuniloru erá prevenitu de coortile si scadrónele ajutatória. Si din Rom'a venise unu corpu destulu de respectabile, constatatoriu din cinci coorti de pretoriani, stégurile calarimei si din prim'a legiune; cotra acestea si dintr'unu ajutoriu hidosu de doue mii de gladiatori, de care cu tóte acestea in resbelele civile facura intrebuintiare si Anniu Gallu si cu Vestriciu Spurinna pretramisu spre ocuparea ripeloru Padului; caci primulu planu cadiuse, deorace, Cécin'a, pe care se sperá alu opri in Gallia, tracuse deja Alpii. Éro Otone erá asocitu de gardisti, fetiori alesi, de celelalte coorti de pretoriani, precum si de veteranii pretoriului si de unu numeru fórté mare de marinari. Marsulu lui nu erá tardiu si desonoratu prin lucsu; ci imbracatu in lorica ¹⁾ de feru margea pe josu inaintea semneloru militaria, plinu de prafu si fora gatitura de frumsetia, cu totulu altu feliu de cum se credea.

XII. Noroculu se parea a i suride, deorace cu nauile sale de pre mare domniá preste partea cea mai mare a Italiei mai pona la pólele Alpiloru maritimi. Spre a trece acesti munti si spre a lovi provinci'a Narbonense Otone insarcinase pe ducii Svediu Clemente, Antoniu Novellu si Emiliu Pacense. Dar Pacense prin licenti'a militariloru fú bagatu in féra; Novellu n'avea nice o autoritate, éro Clemente comandá cá sa placa militariloru; unu corumpatoriu de disciplin'a militare, si cu tóte acestea visá numai batai. Ti se parea ca ei nu sunt in Itali'a in pamentulu si locatiunile patriei; ci, cá si cum ar fi fostu in tieri straine, in cetati de ale inamiciloru, asia ardea, despoiá si rapiá cu o diavolia atatu mai mare, cu catu nimenui nu i trecuse prin minte spre a se provedé in contr'a unei atari teróre. Ogórale erá acoperite de grane, casele deschise, tatii de familie essiti inainte cu femeii si cu copii fura loviti de relele resbelului in mediulu pacii. Alpii maritimi i tienea ocupati atunci procuratorulu Mariu Maturu. Acest'a conchiamà la arme pe locuitorii provinciei, caror'a nu le lipsiá fetiorii, cá sa respinga dela marginile tierii loru pe Otoniani. Ci la prim'a lovire muntenii fura taiati si respanditi; si nu putea fi altramente cu nisce ómeni cari n'avea cunoscintia nice de tabara, nice de comanda, cari nu sciá ce e onórea in victoria, si ce e rusínea in fuga.

XIII. Maniatu de acésta resistintia militarulu lui Otone 'si varsa foculu turbarii asupr'a municipiului Albiu Intemeliu, caci din acésta bataia nu s'a fostu alesu cu nice o preda, deorace tieranii erá saraci si armele de nice unu pretiu, si de a

¹⁾ zea.

se prinde nu erá, ca nisce buni de fuga si cunoscuti cu localitatile. Dar iubirea de avere se saturá cu miseri'a celoru nevinovati. Urítulu faptei loru se mai mari prin frumosulu esemplu ce l'a datu o femeia Liguriana. Ea ascunsese pe fiuso, si candu militarii, in credinti'a — ca ea totu deodata va fi ascunsu si bani, o intrebara intre torturi, ca *unde a ascunsu pe fiuso*, respunse aratandu'si pantecele, *aici supt inima*. Deaci inainte n'a mai fostu in stare nice terorizare, nice mórtea a o face cá sa 'si scaimbe acésta disa marinimósa.

XIV. Fabiu Valente capatá prin vestitori trepediatori scirea ca flot'a lui Otone amenintia provinci'a Narbonense, ¹⁾ ce recunoscuse deja pe Vitelliu. Deputatii de prin colonie erá aci cá sa céra ajutoriu. Elu tramise doua coorti Tungrice, patru turme ²⁾ de calareti si intréga al'a Treviriana sub comand'a prefectului Juliu Clasicu; din care o parte se retienú in coloni'a Forului - Juliu, cá nu cumva prin atragerea armatei intregi mai inleintrulu tierei, marea desierta de aparatori sa grabésca apropiarea flotei. Douespediece turme de calarime si elit'a coortíloru essíra incontr'a inimicului, cu cari se mai impreuná coortea Ligurianiloru, vechea garnisóna a tierei, si cincí sute de Pannoniani, cari numai serviserá sub semne. Curentu veni treb'á la lupta. Éro lini'a de bataia erá dispusa asia: ca o parte din marinari, amestecati cu tierani, se intindea pe coline in lungulu marii, totu loculu planu dintre colini si tiermurii maritimi ilu tie-neá ocupatu pretorianii; éro pre mare chiaru se insierá flot'a adnessa gata spre bataia si in pusetura amenintiatoria intórta cotra inimicu. Vitellianii mai slabi in pedestrime, tari in calarime, locara pe munteani pre colinele prossime, éro coortile in sieruri dese la dosulu calarimii. Turmele Treviriloru se ajep-tara nebunesce asupr'a inimicului, pecandu veteranii i primescu din fronte si totu deodata tieranii, deprinsi la prascia, i ataca cu petre din lature; tieranii erá intremesticati militariloru, si acum in victoria aratara si cei fricosi si cei inimosi o egale bravura. Paur'a vincitíloru o mai mari si flot'a, care se ridicase in spatele luptatoriloru. In modulu acest'a Vitellianii, cercudati din tóte partile, s'ar fi macelaritu toti, déca intunereculu noptii, unu acoperementu bine venitu pentru fugatori, n'ar fi retienutu pe Otonianii vincitori.

XV. Dar nice Vitellianii, desi vinciti, nu se liniscira, ci tragendu ajutória dau asaltu asupr'a inimicului securu si prin succesu pucinu veghiatoriu. Custodiele se taia, taber'a se sparge,

¹⁾ Gallia Narbonense cuprindea Francia sudica de astadi dela Alpi pona la Pirinei, ce se dice *Provence*. ²⁾ Calarimea ce de ordinariu sta din straini se impartia in *alae*, (scadróne) acestea in *turmae*, turmele in decurii.

trepeda nauile, ponace alinanduse cu incetulu paur'a, Otonianii ocupa colinile prossime, se punu in stare de aparare si apoi apuca ofensiv'a. Mare fú aci macelulu, si prefectii coortíloru Tungrice, dupace sustienura lungu timpu lupt'a, cadiura acoperiti de darde. Dar victori'a nice pentru Otoniani nu fú necruntata; caci aceia dintre ei, cari s' aieptara pré departe in fugarirea inimicului, fura cercudati de calaretii Vittelliani intorsi. Apoi cá si candu s'ar fi legatu prin tractatu cá, ici flot'a, colo calarimea, sa numai escitia paura neaseptata, se retrasera Vitellianii la Antipoli, unu municipiu in Galli'a Narbonense; Otonianii la Albingaunu, inleintrulu Liguriei.

XVI. Faim'a despre victori'a nauale tienù lipite de partitulu lui Otone pe Sardinia, Corsica si alte insule ale marii invecinate. Dar Corsica p'aci erá sa fia adusa la peire prin ór-b'a cutezare a procuratorului Decumu Pacariu; ceeace intr'unu resbelu atatu de mare, fora a puté folosi ceva preste totu, i fú lui spe perdiare. Din ura cotra Otone elu se determinase a sustiené pe Vitelliu cu puterile Corsicaniloru, ajutoriu desiertu acest'a si candu ar fi avutu essítulu fericitu. Dupace a chiamatu pe mai marii insulei le descopere planulu seu, pe cei cari i se opusera i ucide, anume pe Claudiu Pirricu trierarchulu nauiloru Liburnice si pe Cuintiu Certu cavaleru romanu pentru cutezarea loru. Spaimentati prin mórtea acestor'a cei de facia si totu vlogulu fora minte si fora esperientia, ce participa usioru fric'a altor'a, jurara credintia lui Vitelliu. Éro candu Pacariu incepù a inolá la recrutí si a superá cu essercitia militaria pe nisce ómeni neciopliti, acestia urindu unu lucru la care nu erá obicinuiti cugetara in sine: „Ca tier'a loru nu e decatu o insula, ca Germani'a cu puterea legiuniloru ei este departe; ca flotele despoiara si pradara si pe aceia cari erá aparati de coorti si de calarime.“ Rapede se întórsera inimile dela Pacariu; nu anse cu puterea pe facia, ci asteptara timpu cu privilegiu spre a lu atacá fora veste. Deci, dupa ce se departara cei ce i frecuentá cas'a, Pacariu fú ucisu in baia asia cum erá lipsitu de ajutoriu si desbracatu de vestmente, si impreuna cu densulu si socii sei. Ucidatorii dusera capetele ucisíloru cá pe a le unoru inimi la Otone; dar ei nice n'au fostu remunerati de Otone, nice pedepsiti de Vitelliu, ci in multimea afaceríloru ei se perdura printre alte foradelegi mai mari.

XVII. Deja calarimea Sullana, cum s'a dísu mai susu, deschiusese Italia si adusese in sinulu acesteia resbelulu; caci nimeni aci nu erá pentru Otone, nu dóra ca ar fi mai voiitu pe Vitelliu; ci pentruca pacea cea lunga i fransese spre verce sclavia, incatu ei se dá prisa buna la celu antaiu ocupatoriu fora a le pasá de altulu mai bunu. Tier'a cea mai in florita a Italiei

campiele si cetatile dintre Padu si Alpi erá deja ocupate cu arm'a de Vitelliu, caci coortile pretramise de Cecina enco sosisera. O coorte Panonica fú prinsá la Cremona, o suta de calareti si o miia de marinari cercudati intre Placentia si Ticinu. Dupa aceste succese riulu Padu cu ripele sale nu mai erá stavila pentru militariulu Vitellianu. Dincontra Padu chiaru numai interitá pe Batavi si pe Trareniani. Rapede ilu trecura la Placentia, prinsera pe cativa scoditori, si implura pe ceilalti cu atat'a paura ca trepediendu dusera fals'a scire *cá si cum ostirea lui Cecina ar fi intréga aci.*

XVIII. Spurinna, care comendá in Placentia, sciá de securu, ca Cecina enco nu venise; se determinase cá, déca se va apropiá, se contiena intre murii cetatii pe militari, si sa nu espuna pe trei coorti de pretoriani, pe o miia de vessilari cu cativa calareti la o ostire imbetranita in resboiu. Dar militarulu nedomeritu si nepatítu in resbelu apuca semnele si stégurile si erumpe din cetate, amenintandu cu ascutitulu dardeloru pe ducele ce voiá a i opri, si despretiundu vócea tribuniloru si a centurioniloru cari laudá prevederea ducelui; ce e mai multu unii strigá *ca e tradare si ca voru sa i vendia lui Cecina!* Spurinna participa la cutezarea straina, deocamdata constrinsu de nevoiia apoi cu invoiire faciarita, cu scopu cá svatulu lui sa aiba mai multa auctoritate candu se va linisci turburarea.

XIX. Candu se vediura in faci'a Padului si se innoptá, determinara a se intari in tabera. Acestu lucru, la care militarii urbani nu erá dedati, fu cá o ghiacia preste foculu curageiloru. Atunci incepura cei mai betrani din militari a se inovati pe sine de credulitate, a'si aratá fric'a si a pune inainte pericululu, *déca Cecina in campu deschiusu ar fi incunghiuratu cu ostirea sa pe nisce coorti atatu de pucine la numeru.* Deja se audiá prin tabera vorbe mai stemperate, si centurionii si tribunii mistecati printre densii laudá *prevederea ducelui, carele alesese de basa si de centru alu resbelului pe o colonia atatu de copiósá in puteri si media ajutatória.* In fine insusi Spurinna le demustrá mai multu prin argumente, decatu prin imputari erórea loru, lasá inapoi scoditori si conduse pe ceilalti érosi la Placentia, cari acum mai pucinu turburati se pléca la comand'a suprema. Se refacu murii, s'adaugu fortificari noue, se mai inaltia turnurile, se prevedu nu numai de arme, ci se asecurá si de ascultare si de supunere la disciplina — uniculu lucru de care avea trebuintia acestu partitu, caruia nu i lipsiá de felu bravur'a.

XX. Dar Cecina cá si cum ar fi lasatu dupa Alpi crudimea si licenti'a trecea in marsu regulatu prin Italia. Municipiale si coloniele i o luara de trufia ca, imbracatu in sagu de colori varie si in brace portu acest'a de barbari, primiá pe bar-

bati in toga. Se superara cá vetamati si pe Salonina soci'a lui, care fora sa faca in trucea cuiva amblá calare impurpurata pre unu calu paripu, dupre natur'a sadita in omu cá sa caute cu ochii rei la fericirea omeniloru celoru noui si dela nimene sa nu céra atat'a cumpatare in norocu cá dela aceia cari pona ieri alaltaieri érá egali. Cecina, dupace a trecutu Padu se incercá a frange credinti'a Otonianiloru prin negociatiuni si promisiuni, dar fú atacatu cu acelesi arme; apoi dupa ce s'a vorbitu de pace si de concordia in díceri frumóse dar desierte Cecina 'si întórse tóte cugetele si nisuintiele sale cotra impresurarea Placentiei spre terórea tuturoru, bine sciindu ca cum va esbuti la inceptulu resbelui, asia i se va intemeiá faim'a in fiitoriu.

XXI. Dar dioa prima se petrecú mai multu prin rape-diune duduita, decatu printr'o tactica ce se putea asceptá dela o armata veterana; descoperiti ¹⁾ si fora grigia se aieptara in contr'a muriloru cetatii, grei de bucate si de vinu. In acésta bataiia perí prin focu amfiteatrulu, unu edificiu raru afora din cetate: au din partea asediatoriloru aruncandu faele, globuri si alte misilia aprinse, au din partea asediatiloru retramitiendu tóte acestea. Vlogulu cetatii, inclinatú cum e la suspitiuni, credea ca i o fi pusu focu cineva dintre colonii vecini din invidia séu din jalusia, caci marimea incapatória a acestui edificiu nu si mai avea parchia in Italia. Fia cum va fi acestu evenimentu tristu se suferí usioru in facia cu temerea de altele mai infioratória; ci, dupa ce se vediura in securitate se bocea cá si cum nu li s'ar fi pututu intemplá ceva mai reu. Altamente Cecina fú respinsu cu mare perdere, si nóptea se petrecú in preparative. Vitellianii aplicara *mantale, cratii si cosiare*¹⁾ spre minarea muriloru si scutirea asediatoriloru. Otonianii gramadira pre muri pari, mase enorme de petre, de arama si de plumbu spre a intrerupe lucrarile si a strivi pe asediatoru. Provocari din ambele parti la rusíne, din ambele parti la gloria si alte varie intaritari; ici se inaltí la ceru forti'a legiuniloru si a armatei germane; colo glori'a militariloru urbani si a coortiloru pretoriane; Vitellianii imputá Otonianiloru ca sunt fricosi si misiei, nisce militari corrupti prin frecuentarea cercului si a teatrului; acestia celoru ca

¹⁾ Vedi Nota 2 mai josu. ²⁾ Tustrei termini tecnici spre a indicá aparatele necesaria la asediare, pentru care lipsindune lucrulu n'avemu vorbe, ci *pluteus*, ce érá o impletitura din salce in form'a unui aspide, séu semicircularia, cum sunt sinurile bisericelorú nóstre, menita spre a acoperi pe militarii ce lucrá la subminarea muriloru, l'am datu cu *mantela*; *crates*, cu cratii seu gratii (fascine) si *vineae* ce érá unu aparatu impletitu asemine din nuele de salce seu de rachita, si ce avea in inaltime cam 8, in latíme 7, in lungime 16 urme mobile pe trei rotitie, acoperitu cu o tésa plana de nuele — l'am datu cu *cosiare*.

sunt nisce barbari si straini; acum erá laudatu au defaimatu Otone, acum Vitelliu: dar tractarea imprumutata erá mai copiosa de injuraturi decatu de laude.

XXII. Abia se facú dioa si murii erá plini de aparatori si campii lucitori de arme si de militari, in marsu strinsu ataca legiunile, in cete resfirate trupele ajutatórie, verfurile muriloru cu darde si cu petre, ero pe cei lipsiti de aparatori séu putredi de timpi i batu de aprópe. Otonianii arunca de susu darde cu o lovire mai cumpanita si mai secura asupr'a legiuniloru germane orbesce asaltatórie, cari cu cantecu hidosu si dupre datin'a patriei loru in peile góle 'si batu scuturile preste umeri. Legionariulu sub scutulu mantaleloru ¹⁾ si alu cratiloru submineza murii si inaltia terasa ²⁾, dirima portile. Din contra pretorianii velatucescu de pre muri petrile de pondere enorma, spre acestu scopu preparate, cu trasnetu cutremuratoriu. O parte a asaltatoriloru sunt striviti, o parte strafipti, ucisi séu trunchiati; candu confusiunea mari perderea si dardele de susu casiuná rane cu atat'a mai ageri se retrasera, frantus'au failm'a partitului Vitellianu. Cecina de rusíne, pentru asedi'a intreprinsa cu o cutezare atatu de órba, se determiná, ca sa nu remana in surd'a si de batjocura in aceeasi tabera, a se întórce érosi preste Padu la Cremona. In retragere i se dederá Turuliu Cereale cu mai multi soldati marinari si Juliu Briganticu cu pucini calareti: acest'a, prefectu de scadronu, erá nascutu Batavu; acel'a primipilariu si nu strainu lui Cecina cá unulu ce in armat'a germana inaintase in rangu.

XXIII. Candu Spurinna aflá despre purcederea inimicului, vestí printr'o epistola pe Anniu Gallu cum a aparatu elu Placentia, ce s'a facutu, si ce are in cugetu Cecina. Gallu venia cu prim'a legiune Placentiei spre ajutoriu, ingrigeatu ca pucinele coorti nu voru puté sustiené pentru timpu mai lungu asedi'a si rapediunea armatei germane. Unde se insciintiá ca Cecina e resbatutu si marséza asupr'a Cremonei, sistéza legiunea, ce abea se putea stemperá si impinse ardórea de a se bate pona la rebeliune, la Bedriacu. Acestu satu, insemnatu dejá prin doue perderi romane de trista memoria, jace intre Verona si Cremona. In acelési dile s'a batutu cu Vitellianii si Martiu Macru cu succesu fericitu. Acestu barbaru determinatu trecendu Padu cu gladiatorii atacá rapede rip'a inimica. Trupele ajutatórie ale lui Vitelliu venira in confusiune, ceilalti fugira la Cremona, si resistintii fura taiati. Macru anse retienú rapediunea vincitoriloru, cá nu cumva inimicii intariti prin noua a-

¹⁾ Vedi not'a 2 de mai inainte. ²⁾ agger = pamentu inaltiatu, pona la cunun'a muriloru, pe care de ordinariu se asiediá turnu = bateria.

jutória sa scaimbe sórtea fericita a resbelului. Otonianiloru, cari tóte faptele duciloru le esplicá pe dosu, li se parú a nu fi lucru curatu acést'a. Cei mai fricosi, caci acestia sunt cei mai bravi in vorbe, invinovatiá in mii de moduri pe Anniu Galba, pe Suetoniu Paulinu si pe Mariu Celsu, caci Otone si pe acestia i alesese de duci. Cei mai infocati aprindiatori de turburari si de discordie erá ucidiatorii lui Galba. Smintiti prin crima si frica seminá confusiune candu pe facia prin vorbe rebele, candu pe ascunsu prin epistole cotra Otone, care usioru crediatoriu cotra cei blastemati, temenduse de cei buni, se frementá in nelinisce, nedeterminatu candu lucrurile i mergea bine erá tare in nefericire. Pentru acést'a chiamá pe frateso Titianu si i dete lui comand'a suprema. Intr'acestea sub conducerea lui Paulinu si a lui Celsu trebile mergea catu se póte de bine.

XXIV. Erá neplacutu pentru Cęcina, ca nu i se esbutesce nimica, si ca faim'a ostirii sale se stinge cá fumulu. Respinsu dela Placentia, si dupa taiarea mai deunadi a trupeloru sale ajutatórie, in perdere si intru luptele de avantgarde, mai multu dese decatu demne de insemnatu, se grabi, la apropierea lui Fabiu Valente, pentru cá sa nu lasa acestuia tóta glori'a resbelului, cu mai multa pofta decatu intielectiune, spre a-si mantú onórea. La a douasprediecea pétra miliaria dela Cremona (loculu se dıce Castores) ascunde pe cei mai cutezatori din trupele ajutatórie printre desisiurile de pe lunga cale; comanda calarimii *a inaintá mai departe spre inimicu, si dupa angagearea luptei, sa alesiuasca dupa sine prin fuga prefacuta pe persecutatorii rapedıti pona in momentul candu ascunsii voru essi din loculu de panda alu loru.* Acést'a fu tradata duciloru Otoniani, si Paulinu luá conducerea pedestriloru, Celsu pe a calaretiloru. O parte a legiunei a treisprediecea, patru coorti ajutatórie si 500 de calareti iau pusetura in arıp'a stınga; calea o ocupa in sieruri dese trei coorti pretoriane; in arıp'a drépta se pune legiunea prima dimpreuna cu doue coorti ajutatórie si 500 de calareti. Afóra de aceste trupe se mai conducu enco cá reserva 1000 de calareti din pretoriani si din trupele ajutatórie spre a determiná victori'a, séu spre a veni intr'ajutoriu la casu de trebuıntia.

XXV. Candu Vitellianii, mai nainte enco de a se angagea la lupta liniile de bataia, intorsesera spatele, Celsu, avendu a minte stratagem'a contrariloru, retienú pe ai sei. Vitellianii esındu cu o cutezare órba, si, pecandu Celsu se retragea cu incetulu, monandu pré departe alungarea, cadiura insusi in cursa; caci din lature fura incinsi de coorti, din frunte de legionari, si din spate cu o evolutiune rapede de calareti. Semnulu de bataia nu fú datu pedestrimii indata de Svetoniu Pau-

linu. Indouitoriu dela natura, elu tienea mai multu la planuri calculate cu minte, decatu la cele favorabile din intemplare, comanda *a implé gropile, a deschiude campulu, a resfirá lini'a de bataiia*, cugetandu ca victori'a va incepe destulu de iute, candu va fi prevediutu ca sa nu fia vincitu insusi. Acésta indouitura dede Vitellianiloru timpu spre a fugi in viile inchise cu gardu de vitie cu care erá impreunata si o mica silva, de unde cutezara desnou a atacá si a taiiá pe calaretii pretoriani, rapiti pré departe de foculu bravurei loru; regele Epifane, carele incoragea lupt'a pentru Otone, fú ranitu.

XXVI. Atunci pedestrimea Otoniana erumpe, lini'a de bataiia inimica e strivita, ceice i vinu spre ajutoriu enco su fugariti; caci Cecina n'a bagatu in bataiia pe tóte coortile deodata, ci cate un'a. Ceeace mari confusiunea in lupta, deórace paur'a fugintiloru rapí cu sine cetele respandite si nicaiurea destulu de tari. Aprinsus'a si in tabera chiaru rebeliunea, caci nu fusesera dusi toti la lupta. Juliu Gratu, prefectulu taberei, fú bagatu in féra *ca suspectatu ca aru fi intretiessutu tradare cu frateso, ce militá la Otone*: pecandu Otonianii pentru aceeasi crima ferecasera pe Juliu Frontone, fratele aceluasi. Altamente pretotinde fú aceeasi frica, la fuginti, la acurenti, in lini'a de bataiia, inaintea valului taberei, catu de ambele partite se vorbiá: *ca Cecina s'ar fi pututu sterge cu tóta ostirea sa, déca Svetoniu Paulinu n'aru fi pusu sa trambite retirarea*. Paulinu dicea: *ca s'a temutu, cá, deórace mai erá multu de facutu si cali lungi de marsu, nu cumva ostirea Vitelliana, intarita cu cete nove din tabera, sa atace pe ai sei osteniti, candu apoi n'aru fi mai avutu nice unu puntu de basa aparatória in deretru*. Pucini aprobara acestu cuventu alu ducelui; vlogulu ilu primí criticandulu.

XXVII. Acésta perdere nu atatu impucinà inim'a Vitellianiloru, catu mai virtosu i indreptá spre stemperare; nu numai in taber'a lui Cecina, care punea vin'a pre militari, ce sunt mai inclinati la rebelari decatu la lupta; ci enco si soldatii lui Fabiu Valente, care venise dejá la Ticinu, acum numai despretiuiá pe inimicu, dar, din dorinti'a de a recapatá onórea, se aratá dispusi a ascultá cu mai multa reverintia si cuvientia ordinele ducelui. Cu adevveratu s'a fostu aprinsu o grea rebeliune militare, carea (neputandu intrerupe firulu fapteloru lui Cecina) voiu nará o acum dela inceputulu ei. Coortile bataviloru, care, cum amu dísu mai susu, in resbelulu Neronianu, candu mergea la Britania, se despartísera de legiunea a patrusprediecea, si la audírea despre miscarile Vitelliane se unisera cu F. Valente in tiér'a Lingoniloru, candu se apropiá de tendele militariloru se purtá cu o trufia nesuferita, felinduse, ca ei au dumeritu pe legiunea a patrusprediecea, ca ei au smulsu din ma-

nile lui Nerone Italia, si ca in puterea loru jace tóta sórtea resbelului. Acésta purtare mania pe militari, superà pe duce; vorbele injurátorie si certele corupse disciplin'a; in cele din urma Valente incepù a se teme, cá dela sfronteria sa n'ajunga tréb'a la ver o tradare perfida.

XXVIII. Deci, dupa ce i se aduse scirea ca flot'a Otomaniana a batutu calarimea Treveriloru si pe Tungri, si ca Gallia Narbonense este amenintiata, comandà parte din pregrigirea spre a mantui pe soci, parte din apucatura diplomatica a ducelui spre a desbiná pe nisce coorti turburátorie si pré putinti prin unitatea loru, cá o parte din batavi sa merge intr'ajutoriu. Cum s'a auditu si s'a publicatu acést'a, se intristéza socii, murmura legiunile: „ca se lipsescu de ajutoriulu barbatiloru celoru mai „bravi; ca cei militari veterani vincitori in atatea bataii, li i iá „candu inamiculu sta in facia, chiaru cá din campulu de bataii; „déca o provincia face mai multu decatu Rom'a si mantuirea „imperiiului, bine, atunci sa i duca pe toti acolo; éro déca es- „butirea, temeiulu si column'a victoriei e Italia: atunci sa nu „rupa cá si dintr'unu corpu membrele cele mai nervósa.“

XXIX. In mediulu acestoru amenintiari feróse, dupa ce Valente tramise lictori pentru cá sa apese turburarea, saru a-supr'a lui, aiapta petre, se iau dupa fuginte. Intre strigari ca au ascunsu predile Galliei, aurulu Viennei, si pretiulu ostentatiuniloru loru rapescu lucrurile lui, rima tabernacululu ducelui si chiaru pamentulu cu ascutietulu dardeloru si alu lanciloru. Valente imbracatu in vestmentu de servu stá ascunsu la unu decurione alu calarimei. Dupa acést'a candu se mai linisci turburarea, Alfenu Varu, prefectulu taberei, da ordinu, ca nice unu centurione sa nu puna vigilie, nice unu sunetu de trambita sa nu se audia spre a chiamá pe militarulu la trebile resbelului. Deci militarii mei inmarmurescu, se intréba din ochi, si acést'a chiaru, ca nimene nu mai voiiesce a le comendá, i spaimenta: apoi in tacere, muiati, in fine cu rugatiuni si cu lacrimi ceru iertatiune. Éro candu desformatu, plangendu se arata preste tóta speranti'a Valente intregu si sanatosu: atunci bucuria mare, compatimire, si bunavointia. Intorsi la bucuria (caci vlogulu nu tiene in nimic'a mesura) intre laudari si gratulari ilu ducu pre tribunalulu dintre vulturi si semnele militaria. Valente cu o moderatiune mantuitória nu cere mórtea nimului, cu tóte aceste, cá sa cadia in prepusu prin prefacere, dojenesce pe unii altii: bine sciindu ca in timpu de resbele civile militariloru sunt mai multe iertate, decatu ducelui.

XXX. Pecandu 'si fortificá taber'a lunga Ticinu vine scirea despre perderea ce a patit'o Cecina, si aprópe erá sa se faca alta rebeliune, pretestandu ca prin insielatiunea si temporizarea lui

Valente fura impededcati de a luá parte la resbelu. Fora a vré, repausare, fora a asceptá pe duce, semnele apuca inainte, se diorascu semniferii, si prin marsu rapede se ducu de se unescu cu Cecina. Valente nu erá bine vediutu in armat'a lui Cecina. Militarii acestuia se jeluiá ca acel'a fora a luá in consideratiune inferioritatea numerica a loru i a espusu la tóte fortiele inimicului; totu deodata, spre a se scusá pe sine, inaltia lingu-síndu tari'a celoru veniti, pentru cá sa nu fia despretiuiti cá nisce vinciti si fricosi. Si, mașcarca Valente avea mai mare putere, caci elu comendá preste unu numeru aprópe duplicatu de legiuni si de soci: cu tóte acestea inimile soldatiloru se incliná mai tare spre Cecina, parte ca acestuia i atribuiiau mai multa bunatate de inima parte ca erá mai teneru, de o statura inalta, si printr'o órba simpatia. De aci jalusi'a intre ambii beliduci; Cecina imputá lui Valente iubire de argintu si de placeri, acest'a facea pe acel'a omu desiertu si ingamfatu. "Ci ei inghiutira ur'a imprumutata si lucrá pe o mana pentru cauza comune; in desele loru epistole incarcá pe Otone cu injuraturi fora cea mai mica reserva de a aveá canduva trebuintia de iertarea lui; pecandu ducii Otoniani, desi nu le lipsia materia, se abtiennea de tóte injuraturile cotra Vitelliu.

XXXI. In adev eru inainte de mórtea ambiloru prin care Otone 'si facú unu nume, éro Vitelliu se notá cu infamia, ómenii se temea mai pucinu de desfrenarile cele ordinare ale lui Vitelliu, decatu de pasiunile cele ardenti ale lui Otone. Mai adao se ura si fiori preste acest'a si uciderea lui Galba, pecandu aceluia nimene nu i imputá caus'a resbelului. Vitelliu cu mancarca si beutur'a sa cea nesatiósa 'si stricá siesi; Otone cu lucsulú, crudi'a si cutazarea sa erá mai periculosu republicei.

Dupace s'au impreunatu armatele lui Cecina si Valente, Vitellianiloru le erá tare cá sa se angageze resbelulu catu mai fora intardiere. Otone tienú consiliu de resbelu, intru care se desbatu: óre trahanava in lungu resbelulu, au sa 'si cerce noroculu? Atunci Svetoniu Paulinu, care trecea de celebritatea militare cea mai mare pre timpulu seu, crede ca e datoru renumelui seu a 'si dá parerea intréga despre purtarea in genere a resbelului, demustrandu: *ca interesulu Vitellianiloru cere cá sa se pripésca, alu Otonianiloru cá sa temporizeze.*

XXXII. Díce: „ca tóta ostirea lui Vitelliu a venitu; ca „dupa spate n'au multa putere; ca Galliele ferbu, si ca a desiertá rip'a Rinului intr'unu momentu candu natiunile inimice voru irupe nu i da man'a; ca armat'a Britanica e retienuta de inimicu si de mare; ca Ispani'a nu pré e copiósá de ostire; „ca Gallia Narbonense e terorisata prin ataculu flotei si essítulu „celu nefericitu alu bataiiei; ca Italia Trapadana e inchiusa de

„Alpi si fora nice-unu ajutoriu din partea marii, si despoiata prin
„trecerea de ostiri; nicairea bucate pentru armata, si apoi ar-
„mat'a fora provisiuni nu se pôte contiené la unu locu. Incatu
„pentru nemeti, care specia de militia e cea mai ferósa la par-
„titulu inimicu, trahanduse resbelulu pona in véra, ei nu voru
„putea duce scaimbarea teremului si a climei cu corpurile mo-
„lesîte. Mai multu de unu resbelu, inceputu cu puteri incor-
„date, se nimicé prin desgustare si trahanare. Dincontra in par-
„titulu nostru e imbelsugare si credintia; cu noi este Panonia,
„Mesia, Dalmatia si Orientulu cu armatele intregi; Italia si, ca-
„pulu lucrurilor, Roma, senatululu si poporul romanu, nume a-
„cestea nice odata opacite, desi uneori inumbrite; mediaaju-
„tatória in statu si pe la privati, si sume cclosale de bani, ce
„in resbelele civile taiia mai multu decatu armele; corpurile mi-
„litariloru nostri deprinse cu Italia séu cu caldur'a celu pucinu.
„Riulu Padu ne servesce de muru aparatoriu, cetatile sunt a-
„secureate prin muri si prin barbati, ca nu se va dá nice un'a
„din ele martura este sustienerea Placentiei. Deci Otone sa tra-
„hanésca batai'a. In pucine dile va sosi si legiunea a patru-
„sprediecea, prin sine de mare renume, cu cetele Mesiei; atunci
„se pôte tiené érosi svatu de resbelu, si, déca Imperatului i
„va placea a se bate, ne vomu bate cu puteri mai tari.“

XXXIII. Cu parerea lui Paulinu se uní si Mariu Celsu. Anniu Gallu, care cu cateva dile mainainte cadiendu de pre calu jacea ranitu, fiindu consultatu dîse celoru tramisi spre a 'i cére svatulu ca si densulu e totu de parerea lui Paulinu. Otone erá inclinatulu spre o bataiia decidiatória; frateso Titianu si Proculu, prefectulu pretorianiloru, precipitandu din ignorantia lucrulu, jurara ca noroculu, diei, geniulu aparatoriu alu lui Otone i voru fi de ajutoriu intru tóte planurile si intreprinderile lui: necutezindu cineva a le dîce in contra se invoiira din lingusire. Dupa ce s'au determinatu a se bate, se nascú intrebarea: *ca cum aru fi mai bine óre, sa fia de facia la bataiia si imperatulu, au sa se traga elu la o parte?* Deórace Paulinu si Celsu nu mai facura nice o obiectiune, pentru cá sa nu apara a espune pe imperatulu la periculu, totu acei rei svatuitori o scósera la capetu: *cá Otone sa se duca la Brisselu, unde, de parte de casurile scaimbatióse ale resbelului, sa se conserveze pe sine pentru dirigerea lucruriloru celoru mari ale imperiului.* Acést'a fu dica ce dede prim'a lovitura causei Otoniene, caci cu densulu se departara totudeodata si o mana buna de coorti pretoriane, de gardisti si calareti; remasíloru li se franse curagea; caci ducii erá suspecti, si Otone, care numai elu singuru se bucurá de tóta increderea militariloru, si din parte 'i enco numai

in militari punea credintia deplina, lasà pe duci cu o comanda de o autoritate mai multu decatù indoiósa.

XXXIV. Nimic'a din tóte acestea n'a scapatu Vitellianiloru cá sa nu scia, caci, cum se intempla in tóte resbelele civile, numerulu strafugariloru erá mare, si scoditorii din zelulu de a conósce secretele altor'a descoperea pe ale sale. Intr'aceea Cecina si Valente linistiti si atenti, candu va'erumpe inimiculu intru nentieleptiunea sa, pandea, ceea ce adese ori tiene locu de intieleptiune, dupa nebuni'a altor'a. Facura o ponte, prefacenduse a trece Padu in contr'a cetei de gladiatori stationati din-cóci, si pentru cá militarii loru sa nu se molisiasca siediendu neocupati. Nauile in distantia egale un'a de alt'a erá legate printr'unu sieru duplu de grandi gróse si întórse cotra directiunea riului, mai erá intiepenite si cu angire spre a contiené pontea in tari'a sa. Dar funile angireloru se misicá nencordate incóci si incolu, pentru cá la crescerea apei sa se póta inaltia fora dauna sierulu nauiloru. Pontea se inchiudea de unu turnu impusu si inaintatu spre nauea cea mai dela margine de unde sa póta respinge pe inimici cu tormente si cu machine.

XXXV. Otonianii enco facusera o ponte pre rip'a Padului, si aieptá de acolo petre si facile. Si erá o insula in mediloculu riului, spre care tindea gladiatorii cu luntrile; ci germanii le apucara inainte innotandu. Aulu Macru cu luntrile pline ataca prin cei mai determinati din gladiatori pe germani, din cari trecusera mai multi; dar, lasu ca gladiatorii nu tienu peptu la lupta cu militarii, apoi loviturile loru de prin luntrile leganate nice nu putea rani asia de securu cá ale celor'a ce dá standu tari pre rip'a insulei. Apoi, dupace prin trapadari incepura nauile a se clati si rudarii a se amisticá cu luptatorii, germanii sarira in vadu, apucara nauile de pupi, se suira pe acopere-mentu, séu le dederá afundu. Tóte acestea se facura inaintea ochiloru celoru doue armate inimice; cu catu bucuri'a Vitellianiloru erá mai mare, cu atatu mai tare blastemá Otonianii caus'a si pe incepatoriulu acestei perderi.

XXXVI. Este adevveratu ca, scapandu cu fug'a nauile ce mai remasesera, bataii'a s'a intreruptu; pe Macru anse ilu ceru la mórté. Dejá se ranise prin aruncatura de lance, dejá se aieptara asupra'i cu sabiele scóse, candu prin intrevenirea tribuniloru si a centurioniloru fú mantuitu. Nu multu dupa acést'a din ordinatiunea lui Otone se impreunà cu densii si Vestriciu Spurinna, dupace lasase o mica garnisóna in Placentia. Pe urma Otone tramite pe Flaviu Sabinu, consulu desemnatu, de comandantu alu trupelorù preste care fusese Macru. Bucuria mare la militari pentru mutarea duciloru; éro acestia nu punea

mare pretiu pre nisce militari, cari prin desele loru rebeliuni, se aratasera asia de greu de comandatu.

XXXVII. Gasescu intr'unii autori ca armatele, din sfiala cotra resbelu séu din ura cotra cei doui princi pretendenti, ale caroru pecate si rusini pe tóta dio'a essiá totu mai tare la lumina, aru fi statu la ganduri, ca lasandu la o parte bataiia, séu ele sa se adune in comunu si sa se sfatuiasca, séu sa lasa pe senatu sa aléga pe imperatulu. Ca ducii Otoniani pentru acestu motivu aru fi recomandat trahanare si temporisare, mai alesu Paulinu, caci erá celu mai vechiu dintre consulari, celebritate militare mare, si 'si facuse nume faimosu in espeditiunile Britanice. Eu concedu ca unii altii in secretu voru fi doritu pacea in locu de resbelu, pe unu imperatu bunu si virtuosu in loculu celoru mai rei si mai blastemati ómeni; dar nu potu crede, ca unu barbatu de preceperea lui Paulinu sa fi speratu in secululu celu mai stricatu atát'a moderatiune dela unu vlogu, incatu, dupace a turburatu pacea din poft'a resbelului, acum sa depuna armele din iubirea pacii; nice ca armatele, asia de diferite cu datinele si cu limb'a, sa se fi pututu contopi intr'o atare unanimitate; séu cá legatii si ducii, cari se sciá perduti prin desfrenari, saraci si adunciti in pecate, sa fi suferitu ei pe altu imperatu, afóra de acel'a ce erá inferatu cá si ei, si legatu de servitiile loru.

XXXVIII. Iubirea de domnia, acésta patima veche sadita de multu intru inim'a muritoriloru crescú mare si erupse cu marirea imperiului; caci in starea marginita a teritoriului Romei egalitatea erá usioru de conservatu. Dar dupa cucerirea lumii, dupa stingerea cetatiloru si a regiloru rivali se deschise cale libera la pofta de averi asecurate ¹⁾, si cele dintai certe espugnira intre parinti si cetatiani; acum tribuni agitatori, acum consuli préputinti; in Rom'a si in Foru cercari la resbele civile. Atunci essiá din plebea cea mai de josu Caiu Mariu, din nobilime turbatulu Luciu Sulla, si cu arm'a in mana inaltia domni'a pre ruinele libertatii vincite. Dupa ei veni Cneiu Pompeiu, mai ascunsu, dar nu mai bunu decatu aceia. De atunci nu s'a mai batutu decatu dupa puterea suprema. Nu depusera armele la Farsale si la Filippi legiunile burgariloru, si cum erá sa se lasa de bataiia armatele lui Vitelliu si ale lui Otone. Aceeasi mania a dieiloru, aceeasi furia turbata a ómeniloru, acelesi cause ale pecatelor impingea la discordia. Déca singulariale resbele se terminara cá printr'o unica lovitura, acést'a s'a facutu din lasitatea capiloru. — Dar apretuirea moravuri-

¹⁾ La domnia cu alte vorbe.

loru vechi si noua me rapì pré departe: acum vinu la firulu fapteloru.

XXXIX. Dupace a purcesu Otone la Brisselu, onórea comandeii supreme erá lunga frateso Titianu, éro tréb'a si puterea in manile prefectului Proculu. Celsu si Paulinu, de acaror'a intieptiune nu facea nimene nice o intrebuintiare, serviá sub nisce titule seci de duci de acoperementu alu pecatelorú altor'a. Tribunii si centurionii erá in doui peri, caci cei bravi se dá inapoi, cei rei se prefirá; soldatii erá plini de ardóre, cu tóte acestea le mai placea a criticá, decatu a essecutá ordinatiunile duciloru. Se determinasera a inaintá taber'a pona la a patr'a pétra miliaria dela Bedriacu; o mesura acést'a atatu de pucinu corespondiatória, ca, desi erá primavéra, si intr'unu tienutu copiosu de riuri, armat'a cu tóte acestea suferiá lipsea apei. Aci nu sciá cum sa se decida in privinti'a resbelului, deorace Otone prin epistole dá dioru sa se bata; éro militarii poftiá cá imperatulu sa fia presente in lupta; cei mai multi pretindea cá sa se chiamo inapoi militi'a ce erá ocupata dincolo de Padu. Este mai grau a judecá ca cum ar fi fostu mai bine, decatu a spune ca nu putea fi mai reu cecece s'a facutu.

XL. Nu cá la bataiia, ci cá si cum aru fi purcesu la ver o espeditiune militare, mersera la confluenta riuiloru Padu si Addua, o distantia de siessesprediece mile. Celsu si Paulu remustrara, cá pe militarii osteniti de drumu, ingrauiati de sarcini, sa nu i puna in faci'a Vitellianiloru, cari, fiindu usioru armati, si facendu cale numai de patru mile, nu voru intardiá a i atacá au necomposi enco in ordine de bataiia, au respanditi si ocupati cu valorile taberei. Dar Tatiánu si Proculu, vedienduse batuti cu argumente, se provocara la dreptulu de comandanti supremi. Si cu adeveratu tocma atunci sosise unu numidu curieru calare iute cu ordinatiune aspra in care Otone dojenesce pe duci ca nu facu nimic'a, si cere cá sa aduca odata la decidere caus'a; superatu de intardiare si fora rabadare in sperantia.

XLI. In aceeasi di venisera la Cecina, ocupatu cu inspectiunea lucrariloru pontii, duoi tribuni dela coortile pretoriane, poftindu a convorbi cu densulu. Cecin'a se prepará a ascultá si a propune conditiunile, candu scoditorii precipitati i vestira ca inimiculu e aci. Propunerea tribuniloru fú intrerupta, de aceea nu se póte sci ca ce ar fi avutu a minte; ver o tradare perfida, séu ver unu cugetu curatu. Cecina, dupace a demisionatu pe tribuni si s'a intorsu in tabera, afla semnulu la resbelu datu din ordinatiunea lui Valente si pe militari in arme. Pecandu legiunile tragu sorti pentru pusetur'a in ordine de bataiia, erupu calaretii, si lucru de mirare, erá p'aci sa se impinga in valorile taberei, de o mana de Otoniani, déca bravur'a legiunei Italice

nu i ar fi speriatu; acést'a cu sabiele scóse constringe pe batuti cá se se întórca si sa încépa de nou bataii'a. Lini'a de bataiia a legiuniloru Vitelliane se formà fora confusiune; caci, desi inimiculu erá aprópe, dar tufisie dese impedecá vederea armeloru. La Otoniani ducii erá fora curage, militarii fora credintia in ducii loru, carale si colonii confusi, calea pretotindea prerrupta de gropi erá angusta si pentru unu marsu pacificu. Unii se indesá pe lunga semnele sale, altii le cautá, din tóte partile unu strigatu turburatu alu acurentiloru, alu chiamatoriloru, si fiacare, duprecum erá fricosu séu bravu alergá séu se stracurá in sierurile cele mai antaia séu cele mai dinapoi de bataiia.

XLII. Inimile ametíte de o rapede teróre le adormi fals'a scire de bucuria: cá si cum armat'a Vitelliana ar fi delasatu pe imperatulu seu. De s'a respanditu acea fama dela scoditorii Vitelliani, séu de a essítu ea din sinulu partilului Otonianu cu insielatiune séu din intemplanie, nu se scie. Otonianii slabindu din ardórea ce avea la bataiia salutara pe Vitelliani, acestia le primi cu murmu salutarea, si deorace multi din Otoniani nu cunosciá caus'a salutarii acesteia crediura a fi tradare la mediu. Atunci ostirea inimica, in ordine désa, se aieptá precumpanitória cu puterea si cu numerulu. Otonianii, desi erá resfirati, si mai pucini, si osteniti, primira totusi lupt'a cu bravura agera. Campulu de bataiia inchiusu de arbori si de viie nu infaciesiá numái o forma. Se batea de aprópe si departe, in cete dese si conice; incaierati in cale se luptá barbatu cotra barbatu, scutu cotra scutu; fora a aruncá mai antaiu dardele 'si sfarimá coifurile si loricelile cu sabiele si cu securile; cunoscuti intre sine, vediuti de ceilalti, se pumná cá si cum erá a se decide de sórtea resbelului intregu.

XLIII. Din intempanie se intílnira intre Padu si intre cale pre unu campu deschiusu doue legiuni; din partea lui Vitelliu a douadieci si un'a, cui conumele erá *rapace*, faimósa prin vechea gloria militare; din partea lui Otone *prim'a ajutrice*, nedusa enco in bataiia, dar felósa si setósa fórte de glori'a militare. Legiunarii ajutrici respinsera primele sieruri ale rapacii si luara unu vulture; acést'a aprinsa de durere resbate pe acci'a, si, dupa ce i taiia pe prefectulu Orfidiu Benignu, rapesce dela inimicu semne si stindarde. De alta parte a treisprediecea legiune se resfrange prin rapediunea legiunei a cincea; a patruisprediecea se incungiura de multímea acurentiloru. Si pecandu ducii Otoniani desiertasera deja de multu pe ai sei, Cecina si Valente aducu la militarii Vitelliani noua ajutória. La care se mai adaoase si alta putere, adeca Varu Alfenu cu Batavii, dupa ce ei batu cét'a de gladiatori, trecuta cu nauile, ce i taiiara co-

ortile din partea opusa. Atunci vincitorii cadu in cóst'a Otonianiloru.

XLIV. Dupace s'a spartu centrulu liniei de bataiia, Otonianii fugu respanditi apucandu calea spre Bedriacu. Spaciu lungu acest'a, calile inchise prin gramedile de cadavre, ceace mai mari macelulu, caci in resbelele civile cei prinsi nu se conservéza de preda. Svetoniu Paulinu si Liciniu Proculu ocolira taber'a pe cali diverse; dar VEDIU ACUILLA, legatulu legiunei a treisprediecea, dintr'o frica nechipzuita, se espuse la furi'a soldatésca; mai erá enco multu din di, pecandu intratu in tabera elu se primí cu ciote din partea turburatíloru si a fugintíloru; nu lu crutiará nice din injuraturi, nici din mani; *ilu facu desiertoru si tradatoriu*, nu ca ar fi fostu ver unu vinovatu; ci asia e natur'a vlogului, ca rusínea s'a sa o arunce in spinarea alto-r'a. Pe Titianu si pe Celsu i a ajutatú nóptea; caci vigiliale erá deja postate si militarii linisciti, pe cari ANNIU GALLU i plecase cu svatulu, cu rugatiunile si autoritatea sa, demustrandule: „ca, dupa acésta bataiia nefericita, dóra nu se voru mai ucide „acum intre sine: si ca, séu resbelulu se va fini cu acést'a, séu „ca voru luá érosi crimele, tóta mangaierea pentru vincti e in „concordia. Ceilalti erá franti cu inim'a.“ Militarii pretoriani crisnea: *ca ei nu sunt vincti prin bravura, ci prin tradare*. Victori'a nu e necruntata nice pentru Vitelliani, caci calarimea Vitelliani fú batuta si dela o legiune rapitu vulturulu; Otone este inderetru enco si cu densulu militi'a dincolo de Padu; Legiunile din Mesia sunt pe drumu; o parte mare a ostirii a remasu la Bedriacu; acestia enco nu sunt batuti, si, déca e sa fia, voru peri cu mai multa onóre pre campulu de bataiia. Inimati prin aceste cugetari, au spaimentati prin starea desperata a lucrurilor, mai desu se aprindea de mania decatu de descourage.

XLV. Dar ostirea Vitelliana se oprí la a cincea pétra miliaria dela Bedriacu, pentruca ducii nu cutezá a atacá taber'a in aceeasi di, si pentruca sperá ca totu deodata Otonianii se voru dá de buna voiia. Vitellianii essísera fora bagagia numai usioru armati la bataiia; prin urmare ei n'avea alte valuri spre scutire decatu arm'a si victori'a. A dou'a di cu voiinti'a nendoita a Otonianiloru, deórace si cei mai ferosi se incliná acum la parere de reu, se tramise o deputatiune, si ducii Vitelliani n'avura pentru ce sa nu incuviintieze pacea. Deputatii fusera retienuti pucinelu; acésta cercustare insufflá ingrigire, caci ei nu sciá enco déca li se concese. Curentu apoi revenira deputatii, si portile taberei se deschisera, atunci vinctii si vincitorii se versara in lacrimi blastemandu resbelulu civile cu o bucuria amesticata de intristare. In aceeasi tenta acest'a legá ranele la unu frate, acél'a la unu amicu. Speranti'a si

premiile erá necerte, cadavrele si gelea invederata; nimene nu erá asiá de fericitu cá sa nu aiba a plange mórtea ver unui scumpu. Cadavrulu legatului Orfidiu fú cautatu si arsu dupre ritulu usitatu; pe pucini i ingopara afinii loru, cadavrele vlogului remasera in aeru pre campulu de bataiia.

XLVI. Otone asceptá insciintiarea despre essítulu bataiei, fora temere si determinatu spre verce eventualitate. Deocamdata se audiá faime triste, apoi fugintii aducu scirea: *ca tóte su perdute!* Ardórea militariloru n'ascépta dupa vocea imperatului. *Fii cu anim'a buna, i dîcea; mai sunt puteri noue, si insusi suntemu determinati a suferi si a cutezá tóte.* Nu erá lingusire acést'a. Eu ceru cu focu si cu o turbare sa mérga la bataiia, pentru cá sa ridice noroculu partitului seu. Cari stá departe tindea manile, cei de aprópe i imbracisiá genunchii, mai alesu Plotiu Firmu. Acestu prefectu alu pretorianiloru jurá repetítu pe Otone, *cá sa nu desierzeze pe o ostire atatu de credintósa, pe nisce militari atatu de meritati de densulu. Ca e mai mare virtutea a purtá nenorocirea, decatu a fugi de ea; ca barbatií cei tari si bravi speréza si in trucea norocului; cei fricosi si misiei grabescu desperarea prin paura.* Intre vorbele acestea, dupre cum faci'a lui Otone esprimea invoieire séu improtivire, se facea ciuituri de bucuria séu suspine de intristare. Nu numai pretorianii, ci si militarii, pretramisi din Mesia, dechiarara ca armat'a apropiatória este inimata de aceeași ardóre, si ca legiunile au si sositu in Acuillea. Nu mai incape indoiire ca s'aru fi pututu renouu unu resbelu crudu, tristu, necertu pentru vincitori si vineiti.

XLVII. Otone, abatutu dela planuri de bataia, vorbí asiá: „Acésta inima, acésta bravura a vóstra a o espune si mai „departe la periclu aru insemná ca punu pré mare pretiu pe „viati'a mea. Cu catu e mai mare speranti'a ce mi o aratati, „déca mi aru placea a mai remané in viatia cu atatu mi va fi „mai frumósa mórtea. Noi ne amu cercatu unulu pe altulu, eu „si noroculu. Durat'a tempului pucinu apasa in cumpana; este „mai grau a te stemperá in fericirea de care scii ca nu o sa „te bucuri multu. Resbelulu civile l'a inceputu Vitelliu; a lui „e vin'a ca ne amu batutú in arme pentru domnia; ca acést'a „sa fia cea din urma si sa nu batemu mai multu va fi fapt'a „mea. Posteritatea dupre acést'a sa judece pe Otone. Bucu- „rese Viteliu de frate, de socia si de copii sei; eu n'amu tre- „buintia nice de resbunare, nice de mangaiere. Se póte ca altii „voru fi tienutu timpu mai lungu domni'a; nimene anse n'a de- „pus'o cu mai mare fortia. Suferivoiu eu ca atat'a junime ro- „mana, atatea armate brave, sa cada victime si sa se rapésca „ele patriei? Ducu bucurosu cu mine credinti'a ca voi ati fi

„peritu pentru mine; dar remaneti in viatia. Sa nu ne mai
„stavilimu unii pe altii, eu pe voi dela scapare de mórte voi pe
„mine dela determinarea mea de a lasá viati'a. A vorbi si mai
„multu de mórte aru fi o lasitate. Documentulu celu mai tare
„alu determinarii mele in acést'a sa lu aveti ca eu nu me plangu
„de nimene; caci a mai acusá pe diei séu pe ómeni este tréb'a
„aceluia care voiiesce a mai vecui.“

XLVIII. Dupace a dísu acestea vorbì amicalu cu fiacare dupre rangulu si etatea lui, cá sa se departeze catu mai iute, pentru cá nu remanendu sa intirite mani'a vincitoriului. Pe juni i induplicà cu autoritatea, pe betrani cu rugatiunile sale oprindu lacrimile cele fora timpu ale amiciloru cu faci'a liniscita si cu vocea netremuratória. Dede ordinatiune cá *sa inlesnésca nauì si cara celoru ce se ducu*; nimici scriptele si epistolele de cuprinsu lingusítoriu pentru sine si injuratoriu pentru Vitelliu; impartì bani cu economia si nu cá cel'a ce voiiesce sa móra. Apoi mangaià pe Salviu Cocceianu, nepotu de frate, unu teneru in prim'a junia, care erá fórte descorageatu si in-tristatu, laudandu i pietatea si defaimandu i fric'a. „Se póte
„cá Vitelliu sa fia atatu de reu la inima, cá elu pentru conser-
„varea casei intregi a lui, sa nu mi faca nice acésta multie-
„mire? Mórtea cea grabita a mea dóra va meritá gratia din
„partea vincitoriului. Caci nu in ultim'a desperare, ci, pecandu
„armat'a cerea sa se bata desnou, crutiai eu statului ultim'a
„durere. Destulu facui pentru numele meu, destulu pentru no-
„bilitatea posteritatii mele. Dupa Julii, Claudii, Servii eu sunt
„celu antaiu ce intrudusei in famili'a mea domni'a. Deci cu
„peptu ridicatu apucate de viatia, si sa nu uiti nice odata, ca
„Otone ti a fostu unchiu, dar nu me tienea nice pré tare a-
„minte.

XLIX. Apoi dupace s'au departatu toti, se repausà pu-
cinu: si pecandu erá aduncitu in grigea orei cei din urma ilu
turburà o larma neprevediuta, reportandu i se ca militarii re-
voltati amenintia cu perire pe toti cati voru sa se duca, ca
furi'a loru e indreptata mai cu séma in contr'a lui Virginiu, pe
care ilu tienu incungiuratu in cas'a inchiusa. Dupace a doje-
nitu pe incepatorii turburarei, rentorsu petrecù in convorbire
cu cei ce plecá pona s'au dusu toti nesuperati. Sub séra 'si
stemperà setea cu o bautura de apa rece. Apoi puse de i a-
dusera dóua pumnare, le cercetà de ascutíte pe amendóua si
virí unulu sub capetaiu; dupa ce i s'a spusu ca s'au departatu
amicii sei petrecù nóptea liniscitu si, cum se afirméza, nu fora
somnu. Spre diori de di se lasà cu peptulu in feru. La ge-
metele audite, intrara iertatii, servii si Plotiu Firmu, prefectulu
pretorianiloru, si aflara numai o rana. Inmormentarea fù gra-

bita. Elu se rugase tare pentru acést'a, *pentru cá sa nu i se taia capulu si sa fia datu spre batjocura.*¹⁾ Cadavrulu ilu scósera din casa coortile pretoriane între laudari si lacrimi sarutandu i manile si ran'a. Unii din militari se sinucisera lunga rugu, nu ca s'aru fi simtítu vinovati séu s'aru fi temutu, ci cá sa fia partasi de glori'a imperatului, pe care lu iubiá. In Bedriacu, in Placentia si in celelalte tabere mai multi din militari enco si o tienura de onóre a muri asemenea móрте. Lui Otone se facú unu monumentu modestu care va durá.

L. Acestu essitu din viatia ilu avú Otone intr'alu treidieci si siéptelea anu alu etatii sale. Se tragea din municipiulu Ferentinu, tataso a fostu consulu, mosiuso pretoru. Originea mamei sale fú mai modésta, nu anse de totu fora lustru. In copilaria si junia cum l'am descrisu. Doue fapte, un'a criminale, alt'a gloriósa, i lasara la posteritate unu nume atatu de bunu catu si de reu. Cum credu, ca n'aru fi corespundiatoriu la seriozitatea cu care e inceputa acésta istoria a aduná fabule plasmuite spre a desfatá pe cititori, asiá nu putui cá sa nu dau credintia la traditiunea respandita in vlogu acest'a: *In dio'a in care s'a batutu la Bedriacu, asia spunu locuitorii, o pasere de forma ne mai vediuta se lasà in pedurea sacra fóрте frecuentata de lunga Regiu Lepidu, si ca ea nu s'a speriatu nice de cetele ómeniloru, nice de paserele ce o impresurá cu turmele, pona candu s'a ucisu insusi Otone; atunci a perit'u din ochi.* Cei ce computara timpulu affara, ca inceputulu si finitulu aratarii concade chiaru cu móртеa lui Otone.

LI. La inmormentarea lui se facú prin gelitulu si intristarea militariloru o noua turburare, si nu erá cine sa o infreneza. Ei se intorsera cotra Virginiu si lu rugara amenintiendu: ca au sa iá domni'a, au sa se duca cá deputatu la Cecina si la Valente. Virginiu se scapà furesínduse pe usi'a din dosu a casei, si asia insielà pe assaltatori. Rugatiunile coortíloru, ce erá stationate la Brisselu, le aduse Rubriu Gallu. Ele capatara indata iertatiune, deorace prin indemnarea lui Flaviu Sabinu trecusera la vincitoriu si trupele cele comandate de acest'a.

LII. Pecandu armele se depusera pretotindea o parte mare a senatului ce venise cu Otone din Rom'a si se oprise in Mutina s'affá in mare periculu. Aci capatara scirea despre bataii'a cea nefericita; dar militarii o luara de o fama falsa, si, fiinduca ei credea pe senatu a fi inimicu lui Otone, pandea vorbele senatoriloru, si faci'a si aerulu loru le esplicá reu; in fine prin injuraturi si imputari, cautá causa si ocaziune de ucidere; totudeodata senatorii erá cuprinsi si de alta frica, cá adeca nu cumva partitulu Vitellianu, atotuputinte acum, sa i crédia a fi pri-

¹⁾ Cum facuse insusi cu Galba.

mitu indouinduse victori'a. Astfelu turburati si din doua lature ingrigeati se aduna; caci de sine nimene nu cutezá a se determiná iute intr'o parte, si intre mai multi complici culp'a e mai segura. Fric'a ingrigeatiloru o mai mari senatulu din Mutina, care le oferea *arme si bani*, si le facea o onóre fora timpu numindu'i *parinti conscrisi*.

LIII. Pe urma se nascù o cërta de insemnatu, ce Liciniu Cecina o ridicà in capulu lui Marcellu Epriu, care vorbiá cam in doui peri. Nice ceilalti nu se esprimea mai pe facia; ci numele lui Marcelu erá despretiuitu pentru rol'a ce o jucase de denuntiante si espusu pentru acést'a la ur'a ómeniloru; ceace aprinsese pe Cecina, carele, unu omu nou ce erá si numai decurentu chiamatu in senatu, voiíá sa se illustreze prin inimizitie mari. Dar cumpatarea celoru mai buni i liniscì. Se rentórsera toti la Bononia, cá sa se mai svatuiasca, sperandu totu deodata ca intr'aceea voru mai capatá si alte sciri. In Bononia asiediara pre drumu, cari sa cerce pe calatorii trecatori. Unu iertatu alu lui Otone, intrebatu ca pentruce a plecatu, respunse: *ca elu duce voií'a cea mai din urma alui Otone; ca desi l'a lasatu in viatia enco, dar erá ocupatu numai cu grigea delumea celoru morti, si lapadatu de tóte placerile vietiei*. Se mirá, le fù rusine a mai pune si alte intrebari, si inimile tuturoru se inchinara lui Vitelliu.

LIV. Fostau de facia la svatuiru si L. Vitelliu, fratele imperatului; care si incepuse a se dá la lingusîrile loru, candu pe neasceptate, Cenu, unu iertatu alu lui Nerone, cutremurà adunarea printr'o inspaimantatória minciuna, spunendu: *ca legiunea a patrusprediecea, intarita cu ajutória venite dela Brusselu, s'ar fi aruncatu asupr'a vincitoriloru si i aru fi batutu, si ca in modulu acest'a sórtea resbelului s'a scaimbatu*. Scopulu acestei plasmuii erá, cá prin o atare veste imbucuratória sa dea la diplomele ¹⁾ lui Otone, ce nu se mai respectá, valoarea de mai nainte. Este adeveratu ca Cenu se transportà rapede la Rom'a, anse cateva dile dupa aceea din ordinatiunea lui Vitelliu o platì cu perderea capului. Pericululu senatului crescù, pentruca militarii Otoniani credea a fi adeverata faim'a. Fric'a se mari mai alesu prin aceea, ca departarea loru dela Mantu'a si desiertarea partitului Otonianu cu acést'a capatà o facia de publica decretare. De atunci nice ca s'au mai adunatu la unu locu, ci fiacare lucrà cum ilu taiíá capulu, pona ce in fine o scrisóre venita dela Valente i scapà de frica. Mórtea lui Otone, cu catu erá mai laudabile, cu atatu se audi mai iute.

¹⁾ Diplomata, erá nisce documente date numai de cotra imperati, cá infaciasitoriloru acelor'a sa li se inlesnéscu transportu liberu in socotél'a erariului.

LV. Dar la Rom'a tóta lumea traiá fora grigia: jocurile Cererei se frecuentá dupre datina. Cum se anunciá in teatru in modu certu: ca *Otone e mortu*, ca *Flaviu Sabinu a juratu pe tóta militi'a cata erá in Rom'a in numele lui Vitelliu*, indata inceputa a aplaudá pe Vitelliu. Poporul purtá in procesiune icónele lui Galba incinse cu laura si cu flori in giurulu templeloru, gramadindu in chipu de morimentu corónele aprópe de laculu lui Curtiu in loculu pe care Galba murindu ilu udase cu sangele seu. In senatu se decretéza indata lui Vitelliu tóte semnele de onóre ce altamente se inventara numai intr'unu cursu lungu de domnie. Armatei germanice se facu laude si multimiri si i se tramite o deputatiune spre gratulare. Se citește epistol'a lui Fabiu Valente scrisa in tonu moderatu; anse fú mai placuta modesti'a lui Cecina, ca n'a scrisu de locu.

LVI. Intr'aceea Italia erá mai aspru si mai cruđu superrata decatu in resbelu chiaru. Vitellianii respanditi in garnisóna prin municipia si colonie furá, rapiá, si intrebuintiá totu felulu de violentie. Spre tóte, fia legiuite fia nelegiuite, dominati de iubirea de averé au cumparabili, nu se opriá nice dela cele dieesci, nice dela cele omenesci. Au fostu si de aceia cari in numele militariloru ¹⁾ 'si ucisera pe inimicii personali. Militarii la rendulu loru, cunoscatori de localitati, determiná proprietátele cele mai pline de fructe, precum si pe proprietarii cei mai avuti la predare, in casu de resistintia, la peire totale; si ducii dependenti de militarii loru nu cutezá a i propri. Mai pucinu predatoriu decatu Valente, Cecina avea mai multa iubire de domnire. Valente pentru castigarile sale cele uritiosa avea unu nume reu, si pentru acést'a trecea cu vederea foradelegile altor'a. Itali'a stórsa demultu ingenunchiá sub atatea predari ale pedestriloru si calaretíloru.

LVII. De alta parte Vitelliu, nesciendu nemic'a de victori'a sa, contragea cá pentru unu resbelu intregu celelalte puteri ale armatei germanice. Numai pucini din vechii militari se lasara inapoi prin iernatice, si conscrierea prin Gallie se grabi, pentrucá legiunile remase ce essistá numai dupre nume sa se póta completá. Apararea ripeloru Renului o incredintiá lui Ordeoniu Flacu. Insusi atrase la sine din conscrierii in Britania optu mii de fetiori. Dupa unu marsu de cateva dile capatá scirea despre victori'a dela Bedriacu si ca cu mórtéa lui Otone resbelulu s'a finitu. Aduna pe militari si le lauda bravur'a. Armata poftesce cá elu sa onoreze pe iertatulu seu, Asiaticu, cu demnitatea de cavaleru, respinse acésta lingusíre nedemna; ci, dupre usiuratarea sa, mai tardiu dede la o mésa de amici, ceea ce refusase in publicu, si onorá cu inelulu de auru pe unu

¹⁾ Specie militum = póte si sub pretestu de resbelu séu in vestmentu militarescu.

sclavu de nimic'a, care se insinuá prin apucaturi blastemate la demnitati.

LVIII. In acelési dîle i veni scirea ca ambele Mauritanie, dupa uciderea procuratorului Albinu, au trecut in partea sa. Luceiu Albinu, denumitu de Nerone preste Mauritania Cesarenses, lunga care Galba i mai adaosese si provinci'a Tingitana, dispunea de nisce puteri ce nu erá de despretiuitu. Nouespredece coorti, cincispartimente de calarime, cotra acestea unu numeru fórte mare de Mauri, cá cete de furatu si predatu bune de bataiia. Dupa uciderea lui Galba inclinatú spre partea lui Otone, si neindestulatu cu Africa, amenintiá Ispania ce o desparte numai o angustia de mare. Pentru acést'a Cluviu Rufu fú apucatu de frica, si *ordinà legiunii a diecea, cá si cum ar avea sa tréca, a se apropiá de tiermurii marii*; se tramisera in Africa centurioni, pentrucá sa traga pe Mauri in partea lui Vitelliu, ceeace nu erá lucru grau, dupre faim'a cea mare de care se bucurá armat'a germanica prin tóte provinciile. Cotra acestea se seminaora vorbe: ca Albinu *lapadandu numirea de procuratoru ar fi luatú insemne de rege si numele de Juba*.

LIX. Dupa ce se mutara inimile in acestu modu Asiniu Pollione, prefectulu calarimii, unulu din cei mai credintiosi lui Albinu, si Festu si Scipione, prefectii de coorti cata sa cadia sub ferulu ucidiatoriloru. Insusi Albinu, candu plutea pre mare dela Tingitania la Mauritania Cesarenses fú ucisu la desbarcare; soci'a lui, ce insasi se oferise ucidiatoriloru, cadiiu impreuna. Pucina grige i erá lui Vitelliu de tóte cate se facea, abia 'si deschiudea urechea la faptele cele mai importanti, atatu de necapace erá elu a se ocupá cu grigi mai serióse! Armat'a o lasa sa marsieze pre uscatu, insusi plutesce pre riulu Araru in josu ¹⁾, nu in ornatu imperatescu, ci asiá cá sa i se védia vechea saracia, pona ce Juniú Blesu, gubernatorulu Galliei Lugdunense, de familia ilustre, largu de inima ²⁾ si plinu de avere, ilu provediú cu pompa domnésca si 'i facú in persóna o suita stralucita; dar chiaru pentru acést'a fú reu notatu in inim'a lui Vitelliu, desi 'si ascunse neplacerea sub velulu celoru mai umilite lingusîri. La Lugdunu ilu asceptá ducii partitulu vincitoriu si vincitu. Pe Valente si pe Cecina i laudà inaintea adunarii si i puse sa siedia lunga scaunulu seu. Apoi puse sa defireze tóta ostirea pe dinaintea fiulu seu, copilu enco, pe care adusu acoperitu cu paludamentulu ³⁾, ilu tienú in bracia, ilu numi *Germanicu*, si lu incinse cu tóte insemnele unei domnie fericite. Onóre pré

¹⁾ Riulu Araru, care mai tardiu s'a disu *Saucona*, astadi se numesce *Saone*.

²⁾ Inima larga, largus animo, dicemu si romanesce, desi nu chiaru in sensu de darnicu. ³⁾ manta de resbelu.

mare acést'a in starea cea fericita, carea anse in nenorocire i fù de pucina mangaiere ¹⁾).

LX. Dupa acést'a se essecutara la mórte centurionii cei mai bravi ai lui Otone; de aci apoi instrainarea inimiloru de cotra Vitelliu, mai alesu la armat'a Illirica. Contactulu cu acést'a si invidi'a in contra armatei germanice desceptà si in legiunile celelalte cugete de resbelu. Pe Svetoniu Paulinu si pe Liciniu Proculu i trahanà timpu indelungatu intr'o stare miserabile, panace in fine fura ascultati; apararea loru anse se facù mai multu din punctu alu nevoii de catu alu onórei militaresci. Amendoui se laudara intru tradare; marsulu celu lungu inainte de bataiia, ostentitiunea Otonianiloru, incurcatur'a colóneloru prin carale de bagagia si altele intemplari ei le atribuia insielatiunii sale. Vitelliu crediù perfidi'a, si pardonà credinti'a. Salviu Titianu, fratele lui Otone, nu venì in periclu; amórea fratiésca si lasitatea sa ilu scuzara. Lui Mariu Celsu i se lasà consulatulu. Dar se acredità faim'a, si apoi se imputà in senatu lui Ceciliu Simplicie, ca elu aru fi oferitu bani pentru acelu postu si ca aru fi tinsu chiaru si la peirea lui Celsu. Vitelliu se improtivi, si pe urma dede lui Simplicie consulatulu fora bani si fora crima. Pe Trachalu ²⁾ lu aparà in contr'a incriminatoriloru Galerìa, soci'a lui Vitelliu.

LXI. Pecandu barbatii mari erá amenintiati de periclu, avù cutezarea (mi e rusíne sa o mai si spunu) unu órecare Mariccu, omu de rendu din tíer'a Boioriloru, a se imbulzi la domnia si a provocá armele romane in numele dieiloru. *Cá mantuitoru alu Gallieloru si cá dieu protectoru* (caci aceste nume 'si insusíse) adunase dejá in giurulu seu optu mii de ómeni, si predá ³⁾ satele vecine Eduiloru; dar bravii Edui dimpreuna cu junimea alésa, intarita cu coorti Vitelliane, sparse cetele fanatice. In acésta lovitura Mariccu e prinsu si apoi datu mancare féraloru silbatice; dar, caci nu lu sfasiara acestea, plebea superstiósá ilu credea a fi nevatemabile, pona candu fú essecutatu la mórte inaintea ochiloru lui Vitelliu.

LXII. Mai departe n'a mersu in asprime in contr'a persóneloru si a bunuriloru celoru rebeli. Se ratificara testamentele celora ce cadiusera batanduse in sierurile Otoniane, éro in lipsa testamenteloru se tienù légea. Si in adeveru, candu aru fi fostu mai stemperatu in mancare, iubirea de argintu a lui nu erá de temutu, dar lacomi'a de mancare i erá nesuferita si ne-

¹⁾ Aci unii adaogu *non*, caci deórace fiulu lui Vitelliu se ucide de Mucianu (cap. LXXX.) Tacitu nu putea sa dica ca acea onóre din fericire i aru fi servitu spre mangaiere in nefericire. ²⁾ Vedi cart. I. cap. XC. ³⁾ *Trahebat* tragea satele = zalogea prin Ardealu.

saturabile. Rom'a si Itali'a intréga ilu provedea cu bucate ce putea a 'i intarítá poft'a de mancare, drumurile dela o mare si dela alt'a gema sub carale incarcate. Antistii cetatiloru se ruinara prin spesele meseloru date lui, cetatíle chiaru se stórsera; militariulu care ducea la ostenitiune si la vîrtute se degenerá prin invetiú la placeri si prin despretiú cotra unu asemine duce. Vitelliu pretramise la Roma unu edictu, prin care dechiara ca numele *Augustu* nu lu iá enco, si alu lui Cesare nice odata; din putere anse n'a lasatu nimic'a. Pe astrologi i esgoni din Italia. Dede aspra ordinatiune prin care se opriá cavalerii romani de a se degradá la jocu in arena si pe scena. Imperatii de mainainte i constrinsesera la acést'a cu bani si mai adesu cu puterea; cele mai multe municipia si colonie luanduse dupre esemplulu capitalei atragea cu premia pe tinerii cei mai corupti spre a se infaciesiá cá actori séu gladiatori.

LXIII. Dar Vitelliu cu venirea frateso si prin maisterii artei de domnire, insinuiti lunga sine mai sumetiú si mai crudelu puse sa ucida pe Dolabella, pe care, cum s'a si dísu ¹⁾, Otone ilu essilase la colonia Acuinu. Dolabella la scirea despre mórtea lui Otone venise la Rom'a. Pentru acést'a Planciu Varu, fostulu pretoru, unulu din amicii cei mai intimi ai lui, ilu denuntiá la Flaviu Sabinu, prefectulu Romei, *ca a calcatu essilarea si ca s'a oferitu de duce la partitulu devincitu*; mai adaose enco, *ca aru fi voiítu a alesiu in parté si coorteá stationata in Ostia*; dar nu putea probá cu nice unu documentu nisce crime atatu de mari. Parendui reu dupa ce a facutu foradelegea, cerú iertatiune pré tardiu. Flaviu Sabinu, standu la ganduri ce sa faca intr'o causa asiá de insemnata, fú terorizatu de Triaria, soci'a lui Luciu Vitelliu ²⁾, o muiere de o crudíme nefemeiasca, cá sa bage de séma si sa nu cuteze *a face pe omulu bunu cu periculu imperatului*. Sabinu, blandu de natura, dar mutatiusu in faci'a periculu, si tramurandu pentru sine in nevoii'a altuia, cá sa nu pare ca l'aru fi sustienutu, dede cadiatorului ultim'a impisatura.

LXIV. Deci Vitelliu din temere si din ura, caci Dolabella dusesse in maritisiu pe Petronia, soci'a lui de mai nainte, ilu invitá la sine, dar ordiná, cá sa nu lu duca pre calea Flaminina ce erá multu amblata, ci sa se abata in lature prin Interamniu si aci sa lu ucida. Ucidiatorului se parú a fi pré de parte acésta cale, pre drumu intr'o ospataria ilu trînti la pamentu si i dede lovitur'a de mórte. Acésta prima proba a principelui desceptá o ura mare in contr'a domniei celei noua. Ne-

¹⁾ Cart. I. c. LXXXVII. ²⁾ Fratele imperatului.

multiemirea cu licența Triariei eră cu atatu mai mare, cu catu aceea avea in apropiere, in Galeria, soci'a imperatului, un esemplu alu cumpatarii, caci Galeria nu se amestecă in crudie, si in Sextilia totu asiă de buna, mum'a Vitelliiloru, o femeia de natura antica. Se spune ca acést'a sa fi respunsu la antai'a epistola a fiusu: *ca ea a nascutu unu Vitelliu, éro nu unu Germanicu*¹⁾. De atunci nice o desmerdare a norocului, nice o aratare de onóre a cetatianiloru romani n'au fostu in stare a o mai inseniná; ea nu mai simtiá decatu nenorocirea casei sale.

LXV. Dupace Vitelliu a plecatu din Lugdunu, l'ajunsu dupa urma Marcu Cluviu Rufu, care veniá din Ispania, purtandu bucuria si fericitare in facia; éro in inima temere, caci scia bine a fi acusat. Ilariu, iertatulu imperatului spusese; ca acel'a, *la audírea despre suirea pre tronu a lui Vitelliu si a lui Otone, aru fi tinsu la domnia si la posesiunea Ispaniei, si de aceea elu nu puse in nice o diploma*²⁾ *numele imperatului.* Pe unele din dísele lui in cuventari i le esplicase cá injuraturi in contr'a lui Vitelliu si de incercari a capatá popularitate. Auctoritatea lui Cluviu precumpani, incatu ordina de sine ca sa pedepsésca pe iertatu. Cluviu s'adaose la suit'a imperatului, tienú Ispania, pe care a gubernat'o lipsindu din faci'a locului, cá odinióra Luciu Aruntiu. Pe acést'a ilu retienea Tiberiu de frica, pe Cluviu, nefindu ingrigeatu Vitelliu. Dar lui Trebelliu Massiniu nu i se facú acésta onóre. Acést'a fugise de furi'a soldatiloru din Britania; in locu i fú tramisu Vitelliu Bolanu, unulu din suit'a principelui.

LXVI. Inim'a enco nenfranta a legiuniloru vincite insuflá grige lui Vitelliu; respandite prin Italia si amestecate cu vinci-torii dá din ei vorbe inimicóse. Mai pre susu de tóte eră sumétia legiunea a patrusprediecea, dícendu: *ca ea n'a fostu de locu vincita, caci la Bedriacu numai vessilarii au fostu batuti, éro simburulu legiunii n'a luat parte la lupta.* I placú dar a i re-tramite la Britania, de unde i adusesé Nerone, si intr'aceea a garnisoná intr'unu locu cu ei pe coortile Batavice pentru vechea ura a acestor'a in contr'a legiunariloru din a patrusprediecea. Pe lunga atat'a ura a militariloru liniscea intre ei nu putea fi de o durata lunga. In Augusta-Turiniloru³⁾ unu batavu apuca pe unu mesteru cá pe unu insielatoriu; unu legionariu ilu iá in aperare cá pe ospetariulu seu⁴⁾; cameratii acurgu din ambele parti, dela injuraturi imprumutate trecu la incaieratura; si s'ar fi intemplat unu macelu sangerosu, déca doue coorti pretoriane, luandu partea legiuniloru, n'ar fi insuflatu acestor'a curage, ce-

¹⁾ Se vede ca Vitelliu 'si adaosese conumele de *Germanicu* in epistola.

²⁾ Vedi: cap. LIV. Nr. 1. ³⁾ Turinulu de acum. ⁴⁾ Gazd'a sa.

lor'a frica. Pe Batavi i adnessà Vitelliu la ostirea sa in marsu, cá pe nisce ómeni credinciosi; éro legiunii i comendà sa tréca Alpii Grajici cu aceea marsruta abatuta, cá sa lasa la o parte Vienn'a, caci si Vienneanii erá temuti. In nóptea in care s'a pusu in marsu legiunea, lasanduse focurile aprinse pe ici pe colo, arse o parte a coloniei Taurine; acésta nenorocire, cá cele mai multe rele ale resbelului, fù uitate pe lunga miseriele mai mari ale altoru cetati. Indata ce legiunea a patrusprediecea se coborî de pre Alpi, turburatorii apucara spre Vienna, ci tienuti in frenu prin voiia celoru mai bine simtitori, legiunea fù transportata la Britania.

LXVII. O alta temere 'i veniá lui Vitelliu dela coortile pretoriane. Deocamdata le despartí un'a de alt'a, apoi le impacà prin congedia onorifica, in catu insasi tradara armele sale in manile tribuniloru. Dar cum se audì despre misicarile Vespasiane, intrara desnou in militia si statura inim'a puterii acestui partitu. Prim'a legiune marinara fù tramisa la Ispania, cá in pace si in linisce sa se imblandiésca; éro a unusprediecea si a sieptea relocate in taberele sale de ierna; a treisprediecea fù pusa sa faca la amfiteatru. Caci Cecina se prepará a dá jocuri gladiatoresci in Cremona, éro Valente in Bononi'a. Vitelliu nice odata nu se absorbea pona acolo de grigile domniei, cá sa 'si uite vreodata de placeri.

LXVIII. Adeveru este ca Vitelliu despartise cu bun'a pe partite un'a de alt'a; dar se audì la vincitori o turburare, dintr'o cauza de rîsu, déca prin numerulu ucisiloru n'ar fi adaosu ur'a in contr'a acestui resbelu. Vitelliu prandiá in Ticinu, intre óspeti chiamase si pe Virginiu. Legatii si tribunii dupre esemplulu duciloru sei se intrecu au in asprimea moravoriloru, au petrecu dio'a mare pe la mese: totu asia se face si militarulu de rendu au iubitoriu de disciplina, au neregulatu. In armat'a lui Vitelliu nu vedeai decatu neorindueli si betie, mai multe banchete si bacanalie nopturne, decatu disciplina si viatia de tabera. Deci doui soldati, unulu din legiunea a cincea, altulu din auxiliarii gali, din sburdalnicia se provóca la lupta, legionariulu e trantitu si luat in risu de galu, cei cari s'adunaseru sa i privésca inceptu a luá parte pentru si contr'a, legionarii erumpu cu macelu asupr'a aussiliariloru si taiia doue coorti dintr'ensii. Acésta turburare s'apasà prin alta turburare. Pulbere si arme se vedu in departare: se ridica deodata strigatu: *legiunea a patrusprediecea s'a intorsu din drumu si inaintéza la bataiia*. Dar erá numai gard'a din urma a aceleia, dupa ce fura cunoscuti, tóta fric'a se risipi. Intr'aceea din intemplanle le esse in cale, unu servu de ai lui Virginiu, militarii 'si inchipuescu ca voiia sa ucida pe Vitelliu, dau assaltu in sal'a de mancare si ceru mór-

tea lui Virginii. Insi Vitelliu, desi tremurá la tóta umbr'a de suspitiune, erá convinsu de nevinovati'a lui. Totusi cu grau se putura infrená cei ce poftiá perderea barbatului consulare care odata fusese ducele loru. Neclatita remase amirarea si numele bunu alu barbatului; soldatii ilu urá, pentruca elu i despretiuiá.

LXIX. A dou'a di, dupa ce a datu audentia la deputatiunea senatului, careia i ordinase sa lu accepte acolo, ¹⁾ Vitelliu cercetá taber'a si laudá *pietatea* ²⁾ *militariloru*; dar aussiliarii se maniara *caci aroganti'a legionariloru se putu a se intinde nepedepsita pona la acelu gradu* ³⁾. Coortile Batavice, spre a departá verce cutezare a furiei loru, fura retramise la Germani'a, si acést'a fú inceputulu resbelului esternu, ce sórtea ni lu prepará in mediulu resbelului interne. Datus'au inapoi Gallieloru trupele sale ajutatórie; numeru mare acést'a ce din capulu rebeliunii ⁴⁾ se adunase cá o popantia de resbelu. Altramente cá sa aiba, pe lunga stórsele deja finantie ale statului, de unde sa intimpine alte daruiri, ordiná *reducerea numerului legiuniloru, si alu trupelor ajutatórie*, sistandu completarile si dandu la congedie incoci si incolo. O mesura stricatiósa pentru statu, suparatiósa pentru militari, cari, in numeru redusu, avea a implini acelési servitia, si pentru cari periculele si lucru de aceea se inorcea mai desu. Cotra acestea puterile militiei se impucinara prin placeri, contr'a vechei discipline si asiedimentului parintiloru nostri, cari sustienura in flóre puterea romana mai bine prin virtute, decatu prin argintu.

LXX. Dela Ticinu Vitelliu s'abatú la Cremona, si dupa ce a privitu jocurile gladiatoresci date de Cecina, 'si manifestá pof't'a cá sa védia cu ochii campulu de bataiia dela Bedriacu si sa cerceteze remasitiile victoriei din urma. Vedere hidósa si infioratória! Erá dio'a a patrudiecea dupa bataiia, si pre campu numai corpuri sfasiate, membre trunchiate, forme putrede de ómeni si de caii, pamentulu imputítu de sange negru, arbori si semenaturi sdrobite, unu desiertu mare in tóta golitiunea sa. Numai pucinu hidósa erá si aceea parte de cale, pe care Cremoneanii o satisera cu laure si cu rose, inaltiasse altare, aducea sacrificie dupre cum se facu in onórea regiloru. Bucuri'a anse din presente curentu li se întórse loru spre intristare. Valente si Cecina erá de facia, si i aratá positiunile de bataiia: *de ici iru- pse legiunile, de aici atacava calaretii, de colo trupele ajutatórie incinsera pe inimicu*. Apoi legatii si tribunii incepura a 'si inaltia faptele sale, amistecandu adeverulu, minciun'a si essage-

¹⁾ in Ticinu. ²⁾ loialitatea, alipirea loru de caus'a Vitelliana. ³⁾ Batavii acceptá cá sa pedepsésca pe legionari pentru macelulu ce facusera in trupele ajutatórie. ⁴⁾ lui Vitelliu in contr'a lui Galba.

rarea. Militarii insusi intre ciote de bucuria lasandu drumulu cá sa recunósca locul de bataia, sa privésca gamedile de arme si dalmele de cadavre si sa se mire. Erá si de aceia, pe cari nestatornici'a lucrurilor omenesci i misicà la lacrimi si la compatimire. Dar Vitelliu nu'si a intorsu ochii, si atatea mii de concetatiani lipsiti de inmormentare nu l'au implutu cu tremuru. Multu bucuranduse si nesciindu ce sórte ilu va ajunge curentu, aduse unu sacrificiu la dieitatile locului.

LXXI. Apoi Fabiu Valente i dede in Bononia unu spectaculu gladiatorescu, pentru carele aparatulu se adusesse din Rom'a. Cu catu s'apropiá mai tare de Rom'a, disordinea cu atá'ta erá mai mare in suit'a lui: comedianti si cete de eunuchi amestecanduse printre militari si celelalte tóte dupre gustulu curtii Neroniane. Caci Vitelliu erá unulu din cei mai entusiasti amiratori a lui Nerone, ilu asociá candu cantá, nu de nevoiia, cá mai multi ómeni de omenia, ci cá unu sclavu vendutu celui ce i dá sa se ingrasie. Pentru cá sa deschidia lui Valente si lui Cecina cateva luni la demnitatea de consulu; se marginì timpulu celorlalti consuli: Martiu Macru ca unulu din capii partitului Otonianu fu trecutu cu vederea, Valeriu Marinu, pe care Galba ilu destinase la consulatu fù amonatu, nu cá contrariu, ci cá unu omu de natura blanda, care va suferi lasatu afrontulu. Pedaniu Costa fù lasatu afóra, caci Vitelliu ilu urá cá pe unu contrariu lui Nerone si cá pe unu sumutiatoru alu lui Virginiiu, macaru producea alte cauze. I se decretara apoi multiemiri publice din datin'a servilismului.

LXXII. Minciun'a urmatória, intru inceputulu seu destulu de seriósá, avú o durata numai de cateva díle. Se sculá órecine, si se dá *pe sine de Scribonianu Camerinu, de fric'a timpuriloru Neroniane ascunsu in Istria, unde vechii Crassi avea clienti, mosie si unu nume respectatu*. Cá sa 'si sustiena rol'a sa aduná pe lunga sine o céta de vagabondi, si vlogulu usioru crediatorii si cativa din militari din eróre séu din iubirea de turburari alergara pe intrecute la densulu. Trasu inaintea lui Vitelliu si intrebatu, *ca ce omu este*, nedanduse crediementu díseloru sale, cotra acestea recunoscutu de domnuso cá unu sclavu fugitu cu numele Geta, fù ucisu dupre modulu sclaviloru.

LXXIII. N'ai putea crede in ce mandria si nebunia a caditu Vitelliu, dupa ce curierii sei i adusera scirea din Siria si din Judeea: *ca orientele au juratu in numele lui*. Ca, de si numai dupre vorbe vage si necerte, dar numele Vespasianu erá deja in gur'a poporului, si Vitelliu trasariá pururea la acestu nume. Ero de candu i vení acea scire imbucuratória, caditù elu si armat'a sa, credienduse scapati de rivalu, in crudimea, desfrenarea, si rapacitatea cea mai barbara.

LXXIV. Éro Vespasianu contaria in sine resbelulu, armele si fortiele ostirii departe si de aprópe. Militarii atat'a erá de gat'a a sari pentru densulu, incatu respunsera cu tacerea candu Vespasianu le preceti juramentulu si cerú de la diei totu binele pentru imperatulu Vitelliu. Inim'a lui Mucianu nu erá straina lui Vespasianu, se incliná anse mai multu spre Titu. Tiberiu Alessandru, prefectulu Egiptului, erá intielesu cu planulu lui. Pe legiunea a treia, caci o translocasera din Siria la Mesia, o numerá intre ale sale, si erá sperantia ca esemplulu acesteia ilu voru urmá si celelalte legiuni a le Iliricului. Caci aroganti'a militariloru, ce veniá de la Vitelliu, amaríse pe tóte armatele, pentru ca ei de o cautatura silbatica, de o limba barbara, batjocuriá pe altii cá pe nisce mai rei decatu densii. Ci candu se intreprindu resbele de atat'a marime omulu se gandesce de ordinariu mai multu deodata: si Vespasianu leganatu cate odata de sperantia, tragea adeseori in consideratiune, si probabilitatea nesbutirii. „Elu cugetá ca ce di va fi aceea in care sa 'si espuna „la scaimbarile resbelulu cei sieidieci de ani si pe cei doui fiii „ai sei? La intreprinderi private regresulu e posibilu, si omulu „póte dupre placere a increde mai multu séu mai pucinu la „norocu: éro care tinde la suprema putere n'are inaintea sa „decatu culmea séu prapasti'a.“

LXXV. Í se invertea pre dinaintea ochiloru tari'a armatei Germanice, cá cunoscatoriu elu apretiuiá: „ca legiunile sale sunt „neamblate in resbelele civile, éro ale lui Vitelliu vincitórie, si „ca la vincti e mai mare nemultiemirea decatu puterea; neconstante e prin discordie credinti'a militariulu, securu pericolulu „din partea fiacaruia. Ce i va folosi lui coortile de pedestrime „si scadronele de calarime, déca unulu séu altulu va primi de „la contrariu premiulu promisú pentru o efaptuire rapede a „crimei? Asia cadíu Scriboniu sub Claudiu; asia ucidiatoriulu „aceluiu Volaginiu se inaltiá de la simplu soldatu la rañgulu „celu mai inaltu militarescu. Este mai usioru a sculá pe toti, „decatu a te feri de fiacare.“

LXXVI. Intre asemini temeri legananduse fú incurageatu din partea unoru legati si amici, éro Mucianu, dupa mai multe intrevorbiri secrete vorbi acum si in presenti'a altora asia. „Ver-care face planu pentru intreprinderi mari, cata sa se gándesca, „ca ce incepe óre e spre binele statului, spre laud'a intreprindiatoriulu, usioru e de efaptuatu, séu celu pucinu nu e pré „grau. Totu deodata cata sa iá in consideratiuni, ca óre data-toriulu de svatu impreuna elu cu acestu svatu si ver unu periclu „personale, si, déca noroçulu e cu intreprinderea, a cui va fi „onórea cea mai mare. Éro eu, Vespasiane, te chiamu pe tine „la domnia, atatu pentru binele statului, catu si pentru marirea

„ta. Dupa diei jace imperati'a in man'a ta. Sa nu te temi de
„mine cá de ver unu lingusitoriu; aru fi mai aprópe de rusíne
„decatu de onóre a fi alesu dupa unu Vitelliu. Noi nu ne
„sculam in contr'a mintii cei mai agere a lui Augustu, nici in
„contr'a betranetieloru celoru cercuspecte a le lui Tiberiu, ase-
„mine nici in contr'a casei, prin domnia indelungata bine con-
„solidata, a lui Caiu si Claudu si Nerone; tu respectasi chiaru
„si pe stramosii ¹⁾ lui Galba. A stá si mai multu in amortíre
„si a lasá patri'a, in manile celoru ce o batjocorescu si o perdu,
„ar fi o indiferentia vinovata si o lasítate, chiaru si candu amu
„presupune ca servitutea ti ar aduce mai pucinu periclu, decatu
„rusine. Trecut'au timpulu si e dupa spatele teu, candu se
„mai para ca tu nu nutresci nici o sperantia. Cata sa 'ti cauti
„refugiú in domnia. Ti ai uitatu cum a cadíutu Corbulone?
„Elu erá, ti o marturisescu, de nascere mai ilustre decatu noi,
„dar si Nerone intrecea tare cu nobilitatea originii pe Vitelliu.
„Nobilu destulu e pentru temetori celu temutu. Si ca armat'a
„póte sa aléga pe principe, insusi Vitelliu e via marturia; elu
„care s'a inaltiatu nu prin servitia séu renume militarescu, ci
„singuru numai ca Galba erá urgisitu. Nice pe Otone nu l'a
„vincítu elu prin verunu talentu de duce séu prin puterea ar-
„meloru, nu, ci prin pré pripit'a desperare a aceluia, si pe care
„lu facú si pana acum sa fia regretatu si sa tréca de principe
„mare. Pe candu Vitelliu respandesce legiunile, desarméza coor-
„tile, sémena pe tóta dioa sementia noua la rósbelu. Soldatulu
„foculu si ferosi'a ce o mai are le perde prin betie, banchete
„imitandu pe principele. Tie ti stau la dispusetiune din Judea
„din Siria si din Egipetu noue legiuni intrege, neostenite prin
„nici o bataiia, necorupte prin nice o rebeliune: dimprotiva
„soldatulu e invirtosiatu prin essercitia si duminatoriu alu
„resbelului esternu; puteri mari de flote, de calarime, de pede-
„strime, si regi crediontiosi, si, mai multu decatu tóte, espe-
„rinti'a ta.“

LXXVII. „Incatu pentru mine eu nu pretíndu mai multu
„decatu sa nu fiu socotítu mai susu decatu Valente si Cecina. Tu
„nu vei lapadá ajutoriulu lui Mucianu, caci elu nu ti este rivalu.
„Eu me punu pe mine inaintea lui Vitelliu, pe tine inaintea
„mea. Cas'a ta se bucura de nume triumfale; tu ai doui fi
„juni, din care unulu capace deja de domnia, si enco din primii
„ani ai servitiului seu militare are unu nume bunu si la armat'a
„Germanica. Ar fi absurdu, a nu concede domni'a la acel'a, pe
„a carui fiu eu l'asi fi adoptatu, candu asi fi devenítu eu prin-
„cipe. Altramente reportulu nostru imprumutatu in norocu si

¹⁾ imagines.

„periclu nu e acelasi. Caci de vomu vinci, inaintarea mea
„depende de la tine, éro periculu si nenorocirea o impartîmu
„deoprotiva. Ba, ce e si mai bine tu iai comand'a suprema,
„si mie mi dai resbelulu si necertitudinea batailoru. Astadi e
„mai agera disciplin'a la vinciti, decatu la vincitori. Pe aceia
„i aprinde la bravura mani'a, ur'a si poff'a de resbunare; acesti'a
„prin trufia si prin cerbicositate jacu in habaucia. Resbelulu
„chiaru va deschide si va descoperi ranele secrete si inveni-
„nate a le partitului vincitoriu. Nu mai pucinu sperediu eu
„dela vigilantî'a, economi'a si intieptiunea ta, decatu dela
„adormirea, nesciintia si crudîmea lui Vitellii. Dar resbelulu e
„si mai bunu pentru noi, decatupac, ea caci cei cari deliberéza,
„sunt deja resbeli.

LXXVIII. Dupa cuventarea lui Mucianu ceilalti ilu incungiurara cu mai multa cutezare, ilu inimara si i spusera *pro-
rociiale vediatoriloru si misicarea steleloru*. Si in adeveru Vespasianu nu érá liberu de atari superstitiuni, cá unulu care indata ce s'a facutu domnu luá lunga sine pe facia pe unu astrologu anume Seleucu in calitate de svatuitoru si prorocitoriu. I reveniá in minte vechile semne prevestitória. Unu arbore cupresu de o inaltime maretia se resturná rapede intr'unulu din ogórale sale, si apoi a dou'a di dupa aceea resarindu in acelasi locu inverdi mai inaltu si mai ramurosu. Semnu mare si fericitu acest'a dupre explicarea unanima a aruspiloru; si fú promisa stralucirga cea mai inalta lui Vespasianu, ce érá june enco. Dar de ocamdata se pareá a se fi implinitu proroci'a prin semnele triumfalia, prin consulatu si prin glori'a victoriei Judeice: dupa ce i se facú parte de tóte acestea, credea ca lui i s'a promisú puterea suverana. Intre Judeea si Siria jace Carmilu, asia i dîcu muntelui si dieului. Dieulu n'avea nice idolu, nice templu, asia sunt traditiunile stramosiesci, ci numai altaru si cultu. Candu Vespasianu, nutrindu sperantie secrete, i aduse sacrificiu, preotulu Basilide, inspectandu odata si altadata intrensecele, i díse: *Ori ce ai in minte, Vespasiane, séu casa sa ti faci, séu mosiele sa ti le latiesci, séu servii sa ti i inmultiesci: dati se va tie unu scaunu mare, mosie întinse si ómeni multí.* Aceste vorbe enigmatice furu indata culese de fama si atunci manteni deslucite. Vlogulu n'avea altu ceva in gura; la Vespasianu insusi cu atat'a se vorbiá mai desu despre acestea cu catu mai multe se dîcu celoru ce speréza.

LXXIX. Cu planulu determinatu se dusera apoi Mucianu la Antiochia, Vespasianu la Cesarea: aceea e capital'a Siriei, acést'a a Judeei. Primulu inceputu de a se oferi lui Vespasianu domni'a se facú in Alessandria, unde Tiberiu Alessandru se grabise a jurá in prim'a lui Juliu legiunile in numele lui.

Si acést'a e dioa in care se serbá apoi inceputulu domniei lui Vespasianu, macarca armat'a Judaica a depusu juramentulu in trei a le lui Iuliu, cu atat'a ardere, in catu elu n'a asceptatu nice pe fiuso Titu care reveniá din Siria unde fusese parlamen-tariu intre Mucianu si tataso.

LXXX. Pe candu se gandiá de locu, de timpu si, ce e in aseminc casu, lucrulu celu mai grau, de vorb'a cea dintai; pe candu sperantia, temere, planuri, intemplari, se invertiá prin minte, cativa soldati, cari stá in ordinea usitata pentru cá se salu-teze pe legatu, salutara pe Vespasianu, candu esia din camer'a de dormitu, de *Imperatoru*. Atunci acuru si altii, i striga *Cesare si Augustu* si lu incarca cu tóte numirile de domnu. Mintile trecusera dela frica la incredere in norocu. Ero la densulu nu s'a vediutu nice trufia, nice arogantia, ci natur'a lui cea veche in positiunea acésta noua. Dupa ce 'si a stersu negur'a de pre ochi, cu care ilu intunecase atat'a inaltiare, vorbi cá unu militariu, si din tóte partile fú intimpinatu cu bucuria si cu sciri norocite. Caci Mucianu, care ast'a asceptá, jurá pe imbucuratii militari in numele lui Vespasianu; apoi intrá in teatrulu din An-tiochia, unde erá datina a se tiené svatu, si tienú o alocutiune cotra multimea adunata, ce erupu in lingusiri; caci elu vorbiá si grecesce cu destula elegantia, si la totu ce facea si dîcea elu sciá sa i dea unu lustru óre care. Nimic'a n'a aprinsu mani'a provinciei si a armatei asia multu cá dis'a lui Mucianu: *ca Vi-telliu a decretatu, cá sa aduca legiunile germanice in Siria, unde militariulu e mai usioru si fetiorii mai bine tienuti; si de alta parte legiunile Siriace sa le stramute in tabere de iernatecu in Germania, unde servitiulu e grau si clim'a aspra*. Caci provincialii chiaru, dedati a vecui de multu cu soldatii, se bucurá a fi impreuna, fiindu cei mai multi amisticiati prin cumnatie si afinitati, éro militarii iubiá taberele in care prin servitiu inde-lungatu se familizaseru cá si cum ar fi fostu casele natali.

LXXXI. Inainte de mediulu lui Iuliu tota Siria depusese acelasi juramentu. Si Sohemu cu tóta tier'a si cu puteri nu de lapadatu trecù in partea lui Vespasianu; totu asia si Antiochu, mare prin posesiuni vechi si celu mai bogatu dintre regii supusi Romei. Nu multu dupa aceea apoi Agrippa, chiamatu de ai sei prin muntii secreti, pona a nu prinde de veste Vitelliu se grabi a fugi pre mare. Nu cu mai pucina inima sustienù acestu par-titu si regin'a Berenicea, in flórea junetieloru si a frumsetieloru, ce aflase charu chiaru si inaintea betranului Vespasianu, prin pomp'a daruriloru sale. Cate provincie se spala de mare de la Asia pona la Achaja, cate se intindu in leintrulu spre Pontu si Armenia, i jurara. Acestea anse se guberná de legati, cari n'avea armate, Capadociei enco nu i se dedese legiuni. In Beritu se

tienù svatu despre afacerile imperiului. Aci veni Mucianu cu legatii si cu tribunii si cu cei mai destinsi din centurioni si militari; asemenea se alesese flórea si din armat'a Judaica. O atare putere de pedestrime si de calarime, o atare pompa de regi ce rivalisá între sine in facisiá icón'a mariri imperatesci.

LXXXII. Celu antaiu pasu alu resbelului a fostu conscrierea de militari si rechemarea sub stégu a veteraniloru. Prin cetati fortificate se intemeiara fabrice de arme, in Antiochia se batea bani de aur si de argintu; si tóte acestea, dirigeate facare la loculu seu prin agenti capabili, mergea rapede. Vespasianu insusi le inspectá, incuragendu cu laude pe barbatii activi, pe cei lenesi mai multu cu esemplulu seu, decatu prin dojeniri, si trecendu cu vederea mai de multe ori erorile amiciloru sei, decatu virtutile acelorasi. Pe multi i onorá cu prefecture si cu procurature, pe unii i destinse facendu'i senatori, totu barbati de tréba cari curentu se inaltiara la demnitátile cele mai de susu. Unii cu tóte acestea inaintara mai multu prin norocu, decatu prin meritu. Incatu pentru donativulu militariului nice Mucianu chiaru nu l'atinse decatu in trecutatu in prim'a sa alocutiune; ero Vespasianu n'a datu in resbelulu civile mai multu decatu altii in timpu de pace. Erá de o taria demna de lauda in contr'a daruiriloru facende militariloru, si armat'a lui chiaru pentru acést'a fú mai buna. Se tramisera soli la Parti si la Armeni, si se luara mesuri, cá pe candu legiunile se intrebuintiaza la resbelulu civile, sa fia espuse spatele. Titu sa constringa Judeea, Vespasianu sa tiena chiaile Egiptului, asia se determiná. In contr'a lui Vitelliu se parú a fi de ajunsu o parte a armatei ducele Mucianu, numele lui Vespasianu si atotpotinti'a sórtii. Se scrisera epistole cotra tóte armetele si legatii, si se ordiná cá pe pretorianii maniosi pe Vitelliu sa i traga in parte cu pretiulu de a fi reprimiti in corpurile loru.

LXXXIII. Mucianu, cu trupe usioru armate, facendu mai multu pe colega decatu pe omulu lui Vespasianu, plecá, nu in marsu lentu, cá sa nu para a esitá, dar nice precipitandulu, pentru cá sa lasa timpu faimei la esagerare, caci elu 'si cunoscea pucinele sale puteri, si sciá ca cele ce nu se vedu se credu pururea a fi mai mari. Dar legiunea a siessea si treispredece mii de vessilari i urmá. Elu comandase flotei sa traga din Pontu la Bizantiu, nedeterminatu, lasava ore la o parte Mesia, cá cu pedestrimea si cu calarimea sa inchiudia Dirachia, si totu deodata cu nauile de resbelu sa taiia Italia de cotra mare, dupre care planu Achaia si Asia ar fi securate de la spate, cari altramente ar fi espuse lui Vetelliu, incatu nu s'ar acoperi prin garnisone. Cotra acestea Vitelliu va cadea in indouire, ca pe care parte a Italiei sa apere, candu Brundusiu si Tarentu, precum

si tiermarii Lucaniei si ai Calabriei, voru fi amenintiati de flot'a inimica.

LXXXIV. Deci provinciile resuná acum de pregatirile nauiloru, a militariloru, a armelor. Dar nimic'a nu apasá pe ómeni asia cá recuisitiunea de bani. *Acestia sunt nervii resbelului civile*, dícea Mucianu, care intru apreciere nu cautá la dreptu séu la adeveru, ci singuru numai la marimea averii. De aci apoi denuntiaru ici-colo, si totu bogatul victimu la iubirea de rapitu. Care grautatu nesuferite, dar scusabili prin necesitatea resbelului, remasera si in pace. Vespasianu insusi pe la inceputulu domniei sale nu pré erá determinatu a face atari nedreptati, pona candu, favorizatu de norocu, le invetiá dela dascalu stricati si cutezá. Mncianu ajutá resbelulu si cu averile sale, erá darnicu cu averea sa cacu sperá a se desdauná de la statu. Dupre esemplulu lui contribuira si ceilalti cu dari de bani, au fostu anse pré rari aceia cari sa fi avutu si ei licentia a si luá inderetru ce au datu.

LXXXV. Intr'aceea inceputurile lui Vespasianu fú grabite prin zelulu cu care trecura in partea sa ostirile Ilirice. Legiunea a treia dede esemplu la celalalte legiuni a le Mesiei. Acestea erá a opt'a si a sieptea, numita Claudiana, fórte inclinatu lui Otone, de si n'au fostu presentu in bataii'a (de la Bedriacu). Veniti pona la Aculeia luara la fuga pe aducetorii de sórtea lui Otone, stégurile, pe care stá numele lui Vitelliu, le rupsera, in cele din urma predara cass'a militarésca si o impartíra intre sine, si se purtara cá nisce inimi. De aci temerea, si din temere determinarea: *ca Vespasianu le o póte computá de meritu, ceea ce inaintea lui Vitelliu voru avé sa escuse cá o crima*. Asia trei legiuni din Mesia cercara a alesiu armatá Panonica, séu la casu de refusu, a o constringe cu forti'a. In acésta misi-care Aponiu Saturninu, gubernatorulu Mesiei, cutézà o fapta teribile, insarcinandu pe unu Centurione, cá sa ucida pe Tertiu Julianu, legatul legiunii a sieptea, acoperindu si ur'a privata cu velulu partitulu. Julianu luandu ventu despre periclulu amenintatoriu, insocitu de cunoscatorii de localitati, fugí prin tienu-turi neamblate a le Mesiei preste muntele Emu, si de atunci nu mai luá parte la resbelulu civile; ci calea inceputa cotra Vespasianu o trahaná sub diverse preteste de intardiere, dupre cum i veniá scirile, acum oprinduse, acum grabinduse.

LXXXVI. Dar in Panonia legiunea a treispredece si a septea Galbiana, care tienea mani'a si durerea dela bataii'a dela Bedriacu trecù fora a se mai indouu in partea lui Vespasianu, prin intrigile mai virtosu ale lui Primu Antoniu. Acest'a, vinovatu dupre legi si sub Nerone condemnatu cá falsificatoru, intre alte rele ale resbelului, capatase érosi rangulu de senatoru. Pusu

de Galba preste legiunea a sieptea se crede ca a scrisu de repete ori lui Otone, inbiinduse de duce alu partitului Otonianu; ci nebagatu in séma de acest'a n'a luatu nice o parte in betaiile Otoniane. Candu caus'a lui Vitelliu incepù a se clati, se facù pentru partitulu lui Vespasianu o columna putinte. Omu alu trebei, bunu de gura, maisteru in a semená printre altii ur'a, putinte in desbinari si discordia, rapitoriu, chieitutoriu, in pace erá omulu celu mai reu, in resbelu nu de lapedatu. Armatele Mesiei si ale Panoniei impreunate apoi trasera in partele si trupele din Dalmatia, desi legatii consulari nu facura pentru acést'a nimic'a din partele. In Panonia guberná pe atunci Titu Ampiu Flavianu, in Dalmatia Poppeu Silvanu, amendoui bogati si betrani; dar acolo erá procuratoru Corneliu Fescu, in flórea aniloru, de familia ilustre. In primele junetie din iubirea de repaosu depusese demnitatea de senatoru. Cá comandante alu unei colonia tienuse cu Galba, si pentru acést'a capatase o procuratura, si acum, dupa ce a imbraciasiatu caus'a lui Vespasianu, nimene n'a aprinsu mai tare decatu densulu faci'a resbelului, nu atatu pentru speranti'a premialoru, catu pentru iubirea pericleloru chiaru; in locu sa se bucore de cele secure, capatate mai inainte, i mai placea celea noua, ecuivoce, dubia, necerte. Deci istia s'apucara a misicá si a scuturá tóte nemultiemirile din totu loculu. Scris'au la Britania cotra a patruspediecea, la Ispania cotra prim'a legiune, caci amendoue erá pentru Otone si incontr'a lui Vitelliu; se respandescu prin Gallia scrisori, si in acelasi momentu de timpu s'aprinde unu resbelu cutremuratoriu, armatele Illirice desiertandu pe Vitelliu pe facia, celelalte acceptandu sa védia essitulu.

LXXXVII. Pe candu se facu acestea prin provincie de Vespasianu si de capii partitului seu, Vitelliu, din di in di totu mai despretiuibile si mai nesimtitoriu, oprinduse pe la tóte municipale si vilele unde dá de placeri, mergea in marsu grau spre Rom'a. Erá urmatu de siessedieci de mii de inarmati, o horda corupta de licentia, de unu numeru enco si mai mare de calái si de marchetandre soiu de ómenii acesti'a mai rei si decatu selavi chiaru; apoi o suita numerósa de legati si de amici, cari nu sciu sa asculte nice de conducatorulu celu mai moderatu. Acésta multíme s'a mai insarcinatu enco si cu venirea din Rom'a a unui numeru mare de senatori si de cavaleri cari essisera spre intimpinare unii de frica, multi din lingusíre, ceilalti si apoi cu incetulu toti cá, mergendu altii, ei se nu remana a casa. Din plebe s'alaturara, de aceia cari pentru infamele loru servitia erá bine vediti la Vitelliu mascarici, comedianti, cociaru pentru a caroru amicitia desonoratória elu avea o predilectiune de mirare. Nu numai coloniiele si municipale se stór-

sera prin recuisitiuni, ci si ogorale tieraniloru chiaru, fiindu semenaturele deja cópte se despoiara cá si cum ar fi fostu pamentu inimicu.

LXXXVIII. Multe si crude fura uciderile militariloru intre sine, caci dela turburarea inceputa in Ticinu, discordi'a intre legionari si trupele ajutatória remase; numai candu dá asupr'a locuitoriloru tienea unii cu altii. Macelulu celu mai mare se intemplà la a sieptea pétra miliaria dela Rom'a. Vitelliu pregatise acolo pentru tóta armat'a unu ospetiu, cá si cum ar fi voiitu sa ingrasia pe gladiatori; plebea acursa din Rom'a se mistecase prin tóta taber'a. Unii din acesti'a, cá sa faca gluma, cum li se parea loru, desarmara pe militarii cari nu se gandia la acésta, taiindule cingatorile, si apoi i intrebara, ca *unde le sunt armele?* bravur'a militarului nededata la batjocura s'aprinse si sarira cu sabiele asupr'a plebii nearmate. Intre altii fù ucisu tatalu unui militaru pe candu mergea alaturea fiuso; aceea recunoscutu, si prin publicarea acestei ucideri se stemperara a mai ucide si pe alti nevinovati. Dar in Rom'a totusi tremurá ómenii, fiinduca ajunsesera deja aci, unii din soldati. Mai alesu cautá forulu, cá sa védia locul, unde a cadia Galba. Dar si ei infacisiá unu spectaclu silbatecu purtandu pe spate peii de fére silbatice, si armati fiindu cu darde mari de speriatu. Déca din nesciintia se incurcá printre multíme, séu pe locu lunecusiu, au intilninduse cu altii se impededá si cadea, se luá la vorbe, la cérta si scotea arm'a. Tribunii si prefectii chiaru alergá in larma cutremuratória cu cete inarmate incóci si incolo.

LXXXIX. Vitelliu insusi, imbracatu cu paludamentu si incinsu cu sabia, incalecà dela pontea Milvia monandu inaintea sa pe senatu si pe poporu, dar la svatulu amiciloru sei, cá sa nu intre in Rom'a cá intr'o cetate luata cu asaltu, luà pretest'a si veni in marsu regulatu. In frunte acuilele dela patru legiuni, si totu atatea stéguri alaturea dela alte legiuni; apoi douaspredece semne dela scadróne, si dupa sierurile pedestrimii cele ale calarimii; pe urma treidieci si patru de coorti, despartite dupre numele gintiloru séu speciele armelor. Inaintea acuilei prefectii de tabere si tribunii si cei antai intre centurioni in vestmente albe; ceilalti fiacare lunga centuri'a sa, in lustrulu armelor si alu decoratiuniloru. Militarii stralucea de falere si de colete; o privire imposable, demna de unu altu capu éro nu cum erá Vitelliu. Asiá suinduse la Capitoliu Vitelliu fù imbracisiatu de mamasa, pe care o ornà cu titlu de *Augusta*.

XC. A dou'a di, cá si candu ar fi vorbitu inaintea unui senatu si poporu alu ver unei cetati straine, tienù o cuventare pompósa, in care se laudá pe sine, inaltiandu activitatea si competarea sa, avendu pe cei cari ilu ascultá si pe Italia intréga,

pe unde trecuse cu o indolentia hidósa si cu unu lúcsu ruinatariu, de marturi oculari ai infamieloru sale. Dar poporulu, secu de grigi, necapace a destinge intre adevéru, si minciuna, dresatu a repeti lingusirile usitate, i aplaudá si i ciuiá. Refusandu numele de Augustu, ilu constrínsera alu primi, dar prinirea, cá si refusarea erá deoprotiva desierte.

XCI. Intr'o cetate, unde tóte se esplica, se socoti de semnu reu ¹⁾ ca Vitelliu cá pontifice massimu orendu prin edictu ceremoniele publice pe optuspediece Juliu, o di nefericita acést'a din vechime pentru desastrale dela Cremera si dela Allia ²⁾. Atatu de nesciutoriu erá elu de totu dreptulu divinu si omenescu; atatu de timpiti iertatii si amicii lui cá si cum ar fi traitu numai in betia! In comitiale consularia solicitandu cá unu simplu cetatianu voturile pentru candidatii sei vená amórea plebei celei mai dejosu in teatru cá privitoriu, in cercu cá amatoru. Care purtare fora indouire i ar fi pututu cascigá popularitate, candu ar fi fostu purcésa din virtute; ci aducerea aminte de viti'a de mai nainte a principelui o facea sa apara cá necuviin-tiósa si vile. Elu veniá desu la senatu, chiaru si atunci candu parintii se svatuiá despre afaceri pucinu inportanti. Din intemplantare Priscu Elvidiu, numitu pretoru, opinase in contr'a parerii lui, Vitelliu, turburatu deocamdata, se multiemí apoi cu a chiamá pe tribuni spre sustienerea autoritatii sale nerespectate. Pe urma amicii lui de frica cá sa nu lu apuce mai tare mani'a, cercara alu imbandi, elu le díse: *Ca nu e ver unu lucru nou, cá doi senatori deferéza in pareri in respectulu afaceriloru de statu, si ca si insusi avea datena a contradíce lui Trasea*. Multi se inflara de risu la acésta aseminare nerusinata. Altor'a le placù tocma aceea ca elu n'alésa pe nimene dintre préputinti, ci pe Trasea de esemplaru alu gloriei cei adeverate.

XCII. Comand'a preste pretoriani o dede lui Publiu Sabinu, fostulu prefectu de coorte, si lui Juliu Priscu, pe atunci unu simplu centurione, Priscu fiindu protegatu de Valente, Sabinu de Cecina. Candu acestia erá desbinati Vitelliu n'avea nici o autoritate. Afacerile guberniului le purtá Cecina si Valente; ei se urá pe mórte de multu, care ura, reu infrenata in resbelu si in tabera crescù prin reutatea amiciloru si prin poporulu unei cetati fructuosa in producerea de inimicitie:

¹⁾ Omen funestum = piaza rea. ²⁾ In 275 dela U. C. gintea Fabiana intréga, in numeru de 306 barbati, se oferi a purtá singura resbelu in contr'a Veiloru. Dupa mai multe bataii victorióse, lasanduse pre bravur'a sa, si de aceea avendu pré pucina grige fura impresurati de unu numeru fórté mare de inimizii la pariu *Cremera*, si cadiura pana la unu minoreann, care apoi statù patriarchulu acestei ginti eroice. (Liv. II. 49 50.) — La 90 ani iu urma romanii suferira unu desastru din partea Galliloru la pariulu *Allia*. (Liv. V. 37.)

rivalizandu in capatarea de favoruri, in atragerea de protegati si in cete de lingusitori numerosi, si aseminanduse; mai adage ca Vitelliu se incliná candu spre unulu, candu spre altulu, caci puterea nici odata nu e secura candu e pré mare. Din partele ci urá pe Vitelliu si se teme de elu, carele de la ofensari rapedi trecea iute la lingusire netempestive; acést'a anse nu i impededá de a nu rafi la sine case, gradini si banii statului, in temu ce multímea de nobili pe care Galba i rededese patriei loru dimpreuna cu copii loru, seraciti si miserabili n' afla nice unu ajutoriu la gratiá domnitoriului. Lucru placutu pentru fruntasii Romei si aprobatu si de plebe chiaru a fostu ca Vitelliu a datu inapoi celoru intorsi din essiliu drepturile a supr'a iertatiloru,¹⁾ desi acesta mesura se eludá prin totu felulu de uneltiri din partea sclaviloru ascundiendu 'si banii pe la obscuri si putinti, ba unii ajungendu si prin cas'a cesarelui si devenindu mai putinti decatu patronii loru chiaru.

XCIII. Dar militarii, fiindu taberele pline de o multime ce nu mai incapea, amblá respanditi prin portici si temple, nu si cunoscea pe superiori,²⁾ nu tienea vigilia³⁾ si nu se invirtosiá prin servitiulu militare. Prin moliciunile de cetate si prin pecate de nume rusinóse corpulu se slabiá prin lenevire, si mintea in placeri. In cele din urma, neingrigindu nice de senatate, tabarára in locurile faimóse de nesametóse a le vaticanului; de aci apoi desele morti intre militarii de rendu. Tibru fiindu aprópe, Germanii si Gallii prin bautur'a ce cumpatata a apei si prin suferintia de caldur'a cea mare 'si ruinara corpurile dispuse la beteziri. Cotra acést'a ordinea servitiului cadíu in confusiune prin coruptiune si favóre. Se conscrisera siessesprediece coorti pretoriane si patru urbane, fiacare decate o miia de fetiori. La acesta conscriere Valente 'si atribuí mai mare autoritate, cá unulu ce scapase pe Cecina din periclu. Adeveru e ca prin venirea lui partitulu Vitellianu a prinsu la putere, si ca prin fericitulu essitu alu bataiiei elu a desmintitu faim'a cea rea ce cerculá despre intardiarea marsului lui, si in fine ca tóta militarimea Germaniei inferioari tienea cu densulu: de aci se crede ca a inceputu a se clati credinti'a lui Cecina.

¹⁾ *Iura libertorum*. Adeveratu ca Galba rechiamá pe essilati; ci restituierea averiloru confiscate erá grea, ba imposibile chiaru. Vitelliu facú atatu pentru saraciti, ca le restitui dreptulu *asupr'a iertatiloru*. Acést'a stá intr'aceea: cá iertatii sa faca servitia fostiloru sei domni; in lipse sa i ajute, si sa le testeze prin testamentu diumetate din averea sa. -- Ci iertatii eludara acésta ordinatiune, prefacenduse a fi insusi saraci, ascundiendusi banii si ce avea.

²⁾ Principia = a) locul in tabera unde s'afli tabaratu ducele, legatii, tribunii.

b) *Oficieri superiori*. ³⁾ Vigilia, = custodia de nópte; excubiae de dioa.

XCIV. Dar ver catu de indulgente se purtá Vitelliu cotra generalii sei, totusi militariloru le trecea enco si mai multe cu vederea. Fiacare 'si alegea corpulu in care voiiá a servi; sa fi fostu celu mai nedemnu, déca i placea, se inscriá la militi'a urbana;¹⁾ de alta parte cei buni, déca voiiá, putea sa remana intre legionari au calareti. Si nu lipsea de ceice voiiá acést'a storsi cum erá prin beteziri si plangenduse de caldur'a pentru ei neobici-nuita a locului. Cu tóte acestea legiuniloru si scadróneloru li se substrase puterile si onorea taberei se patá mai multu miste-canduse decatu alegenduse din tóta ostirea douedieci de mii de fetiori. Candu Vitelliu tienù o alocutiune cotra militarii adunati, cerura capulu duciloru din Gallie, alu lui Asiaticu, Flaviu si Rufinu, pentru ca se batusera pentru Vindice. Si Vitelliu nu infrená asemeni voci, caci, pre lunga lasitatea sadita dela natura in sufletulu lui celu nesimtítoriu, ilu acceptá impartirea donati-vului si banii i lipsea; éco pentru acést'a lasá tóte celelalte in voii'a armatei. Pe iertatii cesariloru precedinti i supuse la unu tributulu proportionatu la numerulu sclaviloru loru. Era insusi, ocupatu numai de grigea risipirii, facù staule pentru cociarii de cara, implù cerculu cu spectacle de gladiatori si de fére, si, cá si cum s'aru fi aflu in prisosinti'a cea mai mare, se jucá cu banii.

XCv. Cecina si Valente serbara dioa nascerii lui Vitelliu cu jocuri gladiatoresci date prin tóte vecinatatile Romei cu o pompa straordinaria ne mai usitata pona atunci. Spre desfatarea canceliei si intru intristarea ómeniloru onesti, se inaltara altare in campulu lui Marte, si se celebrá memori'a lui Nerone. Se taiara cu spesele statului victime si se arsera, sacrificiulu ilu servira Augustali unu sacerdotiu acést'a, pe care ilu fundase Tiberiu gintii Julia, precum facuse odinióra Romulu pentru regele Tatiu. Enco nu trecusera patru luni dela victoria, si dejá Asiaticu, iertatulu lui Vitelliu, incarcase asupr'a sa, cá odinióra Policliti si Patrobii, blastemulu poporului. Nimene la acést'a curte nu rivalizá prin onestate séu zelu in servitiu; o cale singura ducea la influintia, acést'a erá: a saturá prin ospétia risipiciósa, prin banchete si ori ce poftete cele nesaturabili ale lui Vitelliu. Se crede ca insusi, multiemitu a se bucurá de presente, ne mai griginduse de ce va mai fi, sa fia cheltuitu in cateva luni noue sute de milióne de sestertii. Mare si nefericita cetate! totu intr'unu anu préda a lui Otone si a lui Vitelliu, te sbatusi printre nisce creature cá Viniu, Fabiu, Jcelu, Asiaticu intr'o sórte scaimbatiósa si rusinatória, pona venira a

¹⁾ garnisona in Roma.

le luá loculu Mucianu si Marcellu alti ómeni cu numele, nu anse si cu caracterulu.

XCVI. Cea antaia *desiertare a legiunei a trei'a* se vesti lui Vitelliu prin epistol'a ce i a tramis'o Aponiu Saturninu, inainte de a trece si insusi in partea lui Vespasianu. Dar Aponiu, turburatu prin acestu evenimentu ne asceptatu, nu reportase tóte, si lingusitorii amici infaciesiá lucru cá de pucina importantia, *ca numai o legiune a rebelatu, ca celelalte stau tari in credintia*. Chiaru in acestu sensu vorbi si Vitelliu inaintea soldatiloru, acúsandu pe pretorianii congediati, mai deunadi cá pe unii ce respandescu *vesti false*, si afirmandu *ca nu e nice o temere de resbelu civile*. Dar numele Vespasianu ilu tacù, si tramise pe militari, cá sa amble pre strate si sa impedece vorbele ómeniloru; dar tocm'a acést'a fù nutrimentulu si mai mare la faime.

XCVII. Totusi cerù ajutória din Germania, Britania si Ispania, dar fora intetîre si ascundiendu necesitatea. Aseminea esitá legatii si provinciile: Ordeoniu Flacu din suspiciune in contr'a Bataviloru ducea frie'a unui resbelu personale; Vectiu Bolanu din cauza ca Britania n'a fostu nice odata destulu de liniscita, cotra acestea amendoui erá ómeni nedeterminati. Nice din Ispania nu se pripira, caci acolo pe atunci nu erá nice unu consulare cá capu. Trei legati de legiuni, egali in drepturi, cari la ver o fericire a lui Vitelliu s'aru fi intrecutu in ascultare, éro acum candu ilu vedea in nenorocire se lapadá de elu toti de o protiva. In Afric'a legiunea si coortile, conscrise de Clodiu Macru, apoi congediate de Galba, din ordinulu lui Vitelliu intrara desnou in militia; si alti juni intrá de buna voiia: caci Vitelliu dusesse acolo unu proconsulatu intregu ¹⁾ si de buna memoria, din contra Vespasianu se purtase urîtu in acéstasi functiune; socii de aci incheiá la domni'a ambiloru; dar esperimentulu dovedí contrariulu.

XCVIII. La inceputu legatulu Festu sustienù cu loialitate zelulu provincialiloru; dar curentu incepù a se clati, favorizandu pe facia prin epistole si edicte, pe Vitelliu, éro pe secretu prin reporturi pe Vespasianu, gata a apará, oricare va fi acel'a, pe partitulu vincitoriu. Unii din militari fura prinsu prin Retia si Gallie cu scrisori si edicte dela Vespasianu, si tramisi la Vitelliu perira; cei mai multi se stracurare cu ajutoriulu amiciloru credintiosi, séu prin propria indemanare. In modulu acest'a inarmarile lui Vitelliu se cunoscura, éro planurile lui Vespasianu parte mare remasera acoperite, mai antaiu prin nebuni'a lui Vitelliu, apoi pentruca gardele ce ocupasera Alpii Panoniani opríá pe curieri; cotra acestea calea pre mare la oriente erá

¹⁾ fora sa fure, sa despóia.

favorisata prin suflatul venturilor etisiaci ¹⁾, éro de acolo inderetru impedeata.

XCIX. In finea finiloru, spaimentatu prin iruperea inimicului si prin scirile cele infiorátorie ce i veniá din tóte partile, da ordinu cá Cecina si Valente sa se puna in marsu de resbelu. Cecina fù pretramisu, caci Valente, atunci reconvaléscente dintr'o grea betezire, fù retienutu de slabiciune. Erá cu totulu alt'a faci'a ostirii acum purcedietória din Roma, vigórea corporiloru nu mai erá, foculu inimiloru lipsiá; tardiu si raru marsulu; armele purtate a lene, caii trandavi. Militarii se plangea de caldura, de pulbere, de timpu; si cu catu erá mai necapaci a suferi ostenitiunea, cu atatu mai inclinati la turburari. Mai adaoge la acestea vechea ambitiune a lui Cecina, si amortirea lui de acum, o urmare a desfrenariloru la care, pré multu favorizanduse de sórte, se dedese séu póte si ca clocindu ver o tradare, meditá enco de pe atunci cum aru frange bravur'a armatei. Cei mai multi credu ca Cecina fù scosu din minti prin svaturile lui Flaviu Sabinu, si ca Rubriu Gallu, agentulu acestoru vorbiri, l'aru fi asecuratu *ca Vespasianu va ratificá conditiunile acestei treceri*. Cotra acestea i se insulfá ura si jaluzia incontr'a lui Valente, si induplicatu, cá unulu ce are mai pucinu charu inaintea lui Vitelliu sa 'si prepare favóre si védia la altu domnitoriu.

C. Cecina plecá din imbraciasierile lui Vitelliu incarcatu de onóre, si tramise o parte a calarimii cá sa ocupe Cremona. Curentu apoi se pusera in marsu vessilarii legiunii a patrusprediecea si a siessesprediecea, apoi urmara a cincea si a optusprediecea, in fine a douadeci si un'a *Rapace* si prim'a *Italica*, cu vessilarii dela cele trei legiuni Britanice si cu elit'a trupeiloru ajutatórie. Dupa departarea lui Cecina, scrise Valente la armat'a ce fusese sub comand'a sa, cá sa se oprésca in drumu, caci asiá s'a intielesu cu Cecina. Acést'a prin present'a sa bucuranduse de influintia mai mare, pretinse falsu, ca acelu planu s'a schimbatu, pentru cá cu puteri unite sa intimpine periculu. Astfelu legiunile capatara ordinu a 'si grabi marsulu, unele spre Cremona, altele spre Ostilia; insusi apucá spre Ravena, sub pretestu cá sa tieno alocutiune admonitória cotra flota. Pe urma cautá la Pataviu secretulu in care compuse tradatiunea. Caci Luciu Bassu, carele dela prefectur'a de ala inaintase la comandante preste ambele flote din Ravena si Misenu, prin Vitelliu, necapatandu deodata prefectur'a preste pretoriani, voiá acum sa 'si resbune printr'o tradare misielósa. Nice ca se póte

¹⁾ Sub numele *etesiae* anticii esprimu unu ventu dela apusu ce duréza pe Canicula 30—40 díle.

sci, óre elu a trasu si pe Cecina, au ca, cum se intempla intre cei rei cari se asemina, amendoui se condusera de aceeași stricatiune.

CI. Scriitorii timpiloru cari, pe candu domniá cas'a Flavianiana compusera istori'a acestui resbelu, rataciti prin lingusiri, dau de cause ale acestei fapte *iubirea de pace si de patria*. Mie mi se pare ca, afora de inascut'a usiuratate a lui Cecin'a si de pucin'a credintia ce a aratat'o tradandu pe Galba, au mai fostu si pofta de domnire si jalusi'a, cá sa nu i se prefire altii, ce l'au impinsu pe densulu la tradare. Cecina, dupa ce s'a intorsu la legiuni sgudu'i prin uneltiri arteficióse inimile centurioniloru si ale soldatiloru ce tienea cerbicosi cu Vitelliu. Bassu, aceeași facendu, intimpinà mai pucina resistintia, deórace flot'a, aducendusi aminte ca mai ieri se batuse pentru Otone, se induplecà mai usioru a 'si mutà credinti'a.

Cartea a treia.

I. Cu mai mare norocu si credintia apucara ducii partitului Flavianu planulu resbelului. Ei s'adunaseră la Petoviu in taber'a de iernaticu a legiunii a treispredecea. Aci desbatura: *óre sa inchiuda Alpii Panonici ponace se va pune la spate in pitióre tóta puterea; séu n'aru fi mai bravu a intrá fora in-tardiere si a se bate pentru Itali'a.* Cei cari erá pentru cá sa se ascepte ajutória si votasera pentru trahanarea resbelului, mariá puterea si glori'a militare a armatei Germanice, si afirmá ca: „mai deunadi a venitu cu Vitelliu flórea ostirii Britanice; ca „din partele numerulu legiuniloru batute de curentu este mai „micu, si, macarca din gura s'arata bataiosu, cei vincti sunt „mai impucinati cu inim'a. Dar déca intr'aceea se voru ocupá „Alpii, i se va dá lui Mucianu timpu cá sa vina cu armat'a „orientelui. Cotra aceste in puterea lui Vespasianu mai este „marea, flot'a si amórea provinciiloru, cu care elu póte ridicá „o putere si pentru unu alu douilea resbelu. Astfelu prin amo- „nare mantuitória puterile se voru adaoge, si din cele presinte „nimic'a nu se va perde.

II. Antoniu Primu, celu mai ferbinte agitatoriu alu resbelului, opiná dincontra dicendu: „ca grabirea pentru densii e „folosítoria, pentru Vitelliu stricatiósa; ca vinctorii sunt domi- „nati mai tare de negrigintia, decatu de incredere; caci ei nu „sunt tienuti sub arme nici in tabere; ci respanditi prin tóte ce- „tatile Italiei ei in repausu se facura infioratori numai pentru „ospetatorii sei; ca cu catu vecuira mainainte in continere mai „aspra, cu atatu absorbira mai afundu placerile neusitate; ca „prin cercu, teatre si petrecerile de pe la cetati se molesíra séu „se slabira prin beteziri. Dati le numai timpu, atunci, cugetandu „asupr'a resbelului, le va reveni si loru puterile; cotra aceste „Germania nu e departe, de unde potu atrage intaritari; pe „Britania o desparte numai unu braciu de mare; aci sunt Gal- „liele si Ispania, in ambele ómeni, caii, bani; apoi mai adaoge „pe insasi Italia si averile Romei, si numai sa vrea a atacá ei „mai antaniu au doue flote si marea deschiusa a Iliricului. Ce

„va folosi atunci inchiuderea Alpilor? Ce resbelulu trahanatu
„pona la alta véra? si de unde bani si provisiune pona atunci?
„Mai bine sa ne folosimu de aceea cá legiunile Panonice, mai
„multu insielate decatu vincite, sa se scóle rapede spre resbu-
„nare; si ca armatele Mesiei au venitu cu puterile intregé. De
„se va luá in considerare numerulu militariloru mai virtosu, de-
„catu alu legiuniloru: atunci in partea nóstra e mai mare pute-
„rea, la noi nu domnescu placerile, si umilirea chiaru dela Be-
„driacu a adaosu la iubirea de disciplina. Calarimea n'a fostu
„vincita, ci, cu tóta improtivirea cercustariloru, ea a spartu acia
„de bataiia alui Vitelliu. Doue scadróne, un'a Panonica alt'a
„Mesiaca, strarupsera lini'a inimicului. Éro acum siessesprediece
„stéguri de calarime intrunite cu impinsulu, tropoitulu si chiaru
„cu nourulu pulberii voru incinge si voru sdrobi pe calaretii si
„caii desvetiati de bataiia. Lasati numai pe mine si eu svatui-
„toriu, voi fi si essecutoriulu acestui planu. Voi, acaroru no-
„rocire enco, e nestirbita, tieneti aici legiunile, mie mi voru
„ajunge coortile cele usióre. Si peste pucinu veti audi ca Ita-
„lia e deschiusa, si caus'a lui Vitelliu strimtorata. Atunci veti
„putea veni si inaintá pe urmele vincitoriului.“

III. Cu ochii aprinsi, cu vocea restita, pentrucá sa fie au-
dítu catu se va puté mai departe (caci centurionii si cativa din
militari se inmistecaseru la svatulu de resbelu) dede din sine
acestea si altele asemenea cu unu tonu incatu misicá si pe cei
mai cercuspecti si mai prevedietori, vlogulu militarescu si altii,
tractandu pe altii de lasi ilu laudara pe densulu cá *pe singurulu
barbatu si duce*. Acésta buna opiniune despre sine o capatase
enco dela prim'a adunare, in care se citise epistol'a lui Vespasi-
ianu, si in care elu nu se exprimá, cá cei mai multi, in termini
ecuivoci, pe cari apoi sa 'i póta esplicá dupre cercustari; ei essi
pe facia cu colórea: deaceea cu atat'a erá mai iubitu de mi-
litari, cu catu s'asociá mai fora reserva la culp'a séu la glo-
ri'a loru.

IV. Cea mai mare autoritate dupa Antoniu o avea Cor-
neliu Fuscú. Si acest'a, dechiaranduse pe facia in contr'a lui
Vitelliu, 'si taiasera tóta speranti'a pentru verunu casu de ne-
reessire. Titu Ampliu Flavianu, nedeterminatu de natura si din
caus'a betranetieloru, intiritá suspiciunile militariloru, cá si cum
elu 'si ar fi adusu aminte de afinitatea sa cu Vitelliu. Acelasi,
pe candu legiunea incepuse a se turburá, luase fug'a, si apoi se
rentórsé de sine, ceea ce se credea ca a facut'o cu verunu scopu
de tradare. In adevéru Flavianu parasindu Panoni'a s'a fostu
retrasu in Itali'a, unde erá scutitu de totu pericolulu, dar din
scaimbarea lucruriloru i veni poft'a cá sa recépa numele de le-
gatu, svatuitu fiindu de Corneliu Fuscú, nu dóra pentruca ace-

st'a ar fi avutu trebuintia de talentele militari ale lui, ci pentru ca Fescu voiiá sa arunce preste partitulu ce se sculá lustrulu unui nume consulare.

V. Altramente cá sa intre fora periclu si cu resultatu in Itali'a se scrise lui Aponiu Saturninu *cá sa se grabésce cu armat'a Mesica*. Si pentru cá provincieele desarmate sa nu remane espuse la incursiunile barbariloru, atrasera in partele pe capii Jazigiloru; pe lunga cari erá regimulu statului. Acestia oferira si pedestrima si calarimea loru, in acést'a din urma standu le tóta puterea. Ci acestu servitiu nu se primí, din temere cá nu cumva pe cursulu resbelului civile sa 'si bage nasulu in cérta straina, séu, pentru ver o remuneratiune mai mare oferita loru din partea contraria sa 'si calce vorb'a si legatur'a. Sidone si Italicu, regii Sveviloru, pentru vechea sa alipire cotra Romani, si pentru ca si poporulu svevicu chiaru 'si tiene mai bine cuventulu datu, fura trasi in partea lui Vespasianu. Laturile s'acoperira cu trupe ajutatórie, caci Retia nutria cugete inimice, alu caria procuratoru Portiu Septiminu erá de o credintia necoruptibile cotra Vitelliu. Deaceea Sestiliu Felice fú tramisu cu scadronulu Auranicu si cu optu coorti, dimpreuna cu junimea Noriciloru cá sa ocupe rip'a Enului ce curge printre Retii si Noricii. Ci necercandu nici istia nici aceia ver o bataia, sórtea partiteloru se resturnà aiurea.

VI. Antoniu, care inrupse in Italia cu vessilarii coortiloru si cu o parte a calarimii, avea de sociu pe Arriu Varu, unu militaru bravu care datorea reputatiunea sa ducelui Corbulone si fericiteloru succese in Armenia. Acest'a, cum se vorbesce innegrise prin denunciari secrete meritele lui Corbulone inaintea lui Nerone, si pentru acést'a printr'o gratia infama capatase gradulu de centurione; ci bucuri'a de unu momentu reu cascigata, i se prefacú curentu in perdiare. Primu si Varu dupa ce ocupara Aculeia si totu tienutulu de prin pregiuru fura primiti cu bucuria si in Opitergiu si Altinu. In Altinu lasara o garnisóna in contr'a flotei din Ravena, caci n'avea enco scire despre defectiunea ¹⁾ ei. Dupa acést'a adaosera la partitulu seu Pataviu si Ateste. Aci le veni scirea ca trei coorii Vitelliane dimpreuna cu unu scadronu, ce se numiá Sebonianu, au facutu o punte la Forulu Alieni si au taberatu acolo. Se folosira de ocaziune a atacá pe negrigenti, caci si acést'a li s'a fostu spusu. In diori de di fura, cei mai multi nearmati, striviti. S'a fostu datu ordinu de mainainte, cá numai pe pucini sa i taiia, pe ceilalti sa i aduca la desiertare prin terorizare; Unii se si supu-

¹⁾ adeca trecerea ei in partea lui Vespasianu.

sera pe locu; multîmea rumpendu puntea taiiara calea la inimicul inrumpatoriu.

VII. Dupace s'a latîtu faim'a despre acêsta victoria, legiunile a sieptea Galbiana si a treisprediecea Gemena ¹⁾ care indata dupa inceputulu resbelului trecusera la Flaviani, ²⁾ venira pline de bucuria la Pataviu cu legatululu VEDIU ACUILA. Aci petrecura cateva zile in repaosu. Minutiu Justu, prefectulu de tabera, care tinea o disciplina mai aspra decatu putea duce resbelulu civile, fû subtrasu dela furi'a soldatêsca si tramisu la Vespasianu. Unu lucru de multu doritu, prin esplicatiune laudârôsa anse capatà o importantia enco si mai mare. Antoniu adeva ordinase, cá statuele lui Galba, care in discordi'a timpuriloru fusera resturnate, sa se puna érosi la locu prin tôte cetatîle municipali, elu credea ca face onóre causei sale aratandu respectu cotra domni'a lui Galba si inimandu partitululu acest'a.

VIII. Apoi se nascù intrebarea: *care locu sa se aléga de campu alu bataiiei. Se prefirà Verona, din caus'a campielorulu ce se stindea in pregiuru pentru lupt'a de calarime*, in acést'a mai alesu standu puterea loru; totu deodata vedea gloria si folosu intru a luá dela Vitelliu o colonia copiôsa cu de ale traiului. Vicentia fû ocupata in trécatu. Acést'a in sine erà de mica insemnatate (pentruca municipiulu avea pucine puteri), ci deveni ponderôsa prin aceea *ca Cécina erà nascutu aci si ca astfelu se rapiá ducelui inimicu patri'a chiaru*. Dar fura desdaunati mai bine cu Verona, care prin esemplulu si averile sale a fostu unu castigu pentru Flaviani. Se asiédia o armata intre Ritia si Alpii Julii, si, pentrucá sa nu póta veni p'aci ostiri din Germania se inchiusu drumulu. Tôte acestea s'au facutu fora scirea séu in contr'a voiintiei lui Vespasianu. Acést'a a fostu datu ordinu cá resbelulu sa se sistéze in Aculeia si sa ascepte pe Mucianu; ordinulu 'si lu motivase dicendu: *ca déca are in posesiunea sa Egipetulu si cu acést'a cheiea granariului Italiei, precum si venitele provinciilorulu celoru mai avute, atunci ostirea lui Vitelliu se póte constringe a se predá prin lipsea soldului si a panii*. Acestea svatuia si Mucianu in epistolele sale, punendule inainte o victoria necruntata si fora lacrimi si altele asemine; in adevéru anse satusulu de gloria cugetá a retiené numai pentru sine tóta onórea resbelului. Altamente svaturile venia din tierile departate dupa fapte.

IX. Deci Antoniu printr'unu atacu rapede se aieptà asupr'a statiuniloru ³⁾ inimice, si dupace a pusu la proba in acésta

¹⁾ Cãndu o legiune scadea tare la numeru, atunci uneori se incorporá alteia. D'aci apoi numele de *Gemina*, seu dupla ce lu purtá lunga numerulu seu. ²⁾ Confer. cart. II cap LXXXVI. Traducerea e dupre varianta *datae*, fundata pe MS. ³⁾ anteposturi.

usióra lupta bravur'a militariloru, si unii si altii se retrasera fora a se fi decisu ceva. Dupa acést'a Cecina se intari in tabera intre Ostili'a, unu satu alu Veronianiloru, si intre baltile riului Tartaru. O positiune segura acést'a, caci la spate erá acoperitu prin rîu, laturile prin balti. Déca elu ar fi fostu credintiosu datoriei sale, putea cu tóte puterile Vitelliane au sa strivésca cele doue legiuni enco inainte de unirea loru cu militi'a Mesica, au respingandule sa le faca a lasá in fuga rusinósa Itali'a. Dar Cecina tradá inamicului prin intardiari varie folosirea de ocaziunea la resbelu, dojenindu prin scrisori pe aceia, cari cu puteri armate erau usioru de respinsu, ponace 'si vediu ratificatu prin tramisii sei tractatulu de tradare. Intr'aceea veni si Aponiu Scriboniu cu legiunea a sieptea, cu Claudiana. Preste acést'a erá tribunulu Vipstanu Messala, de familia stralucita, omu de omenia si insusi, singuru care avea cugete curate in acestu resbelu. La acésta ostire tare nu se putea nici intr'unu modu mesurá cu cea Vitelliana (caci pana aci erá numai trei legiuni) tramisa Cecina o scrisóre plina de imputari *ca cutéza a se bate pentru o cauza vincita*; ¹⁾ totu deodata laudá bravur'a ostrii Germanice; de Vitelliu facú pucina vorba in termini generali; nice o vorba rea asupr'a lui Vespasianu, preste totu nimic'a ce ar fi pututu corumpe séu spaimentá pe inamicu. Ducii partitului Flavianu, lasandu la oparte justificarea trecutului, vorbira cu emfasa despre Vespasianu. cu incredere in caus'a sa, cu securantia in armata, si cá inimici despre Vitelliu; éro tribuniloru si centurioniloru le dá sperantia a le lasá favórele capatate dela Vitelliu; invitá si pe Cecin'a chiaru destulu de deslucitu cá sa tréca la densii. Citirea acestoru ²⁾ scrisori in adunarea militariloru ³⁾ i implú de incredere; caci Cecin'a scrisese umilitu cá si cum s'ar fi temutu a vetamá pe Vespasianu, din contra ducii sei cu despretiu, cá in mani'a lui Vitelliu.

X. Dupace mai venira enco alte doue legiuni, din care a treia comandata de Dilliu Aponianu, a opt'a de Numisiu Lupu, se determinare a 'si aratá puterile si a incungiurá Verona cu unu valu militarescu. Din intemplare cadiuse lucru pre partea legiunii Galbiana in acea lature a valului ce erá cu facia spre inamicu. Vederea calarimii sociiloru din departare li se parú a fi inamiculu insusi, se implura de o desiérta frica. Alérga la arme, si mani'a militariloru se descarca asupr'a lui Titu Ampiu Flavianu, cá asupr'a unui tradatoriu, nu din ver o dovada de crima, ci pentru ca lu urá de multu, in turburare ilu cerea la perdiare: *elu e cumnatu lui Vitelliu, tradatoriu alu lui Otone,*

¹⁾ seu a luá in mana nisce arme betute deja. ²⁾ A lui Cecina si a duciloru lui Vespasianu. ³⁾ Lui Vespasianu.

si unu ascundiatoriu alu donativului, i strigá. Nu erá locu de aparare, indesiertu 'si intindea manile rugatórie, jacendu pe pamentu mai multu, cu vestmentulu ruptu, batandu'ise peptulu si gur'a de suspine; acést'a chiaru aprinse si mai tare mani'a soldátésca, cá si candu fric'a cea mare ar fi fostu o dovada a conscientiei vinovate. Vocea lui Aponiu se inecá in strigatele militariloru. candu incepù a le vorbi; cu murmuru si fremetu fura si cei lalti duci alungati; numai lui Antoniu 'si pléca urechea. Caci avea darulu vorbirii, deprindere si autoritate spre imblandírea vlogului militarescu. Candu turburarea incepù a cresce si mai turbata, si dela injuraturi si improboziri trecura la armá si pumnu, elu puse pe Flavianu in lantiu. Militarii pricepu apucatur'a, si dupace respandescu pe gardistii tribunalului, ei sa gatea spre violenti'a cea mai estrema. Antoniu opunendule peptulu si cu sabi'a scósa jura: *ca elu va muri au de manile militariloru, au de a le sale.* Cum vedea pe verunu cunoscutu séu insemnatu cu ver o decoratiune militare ilu chiamá intr'ajutoriu pe nume. Apoi intorsu cu facia cotra stéguri si catra dieii de resbelu se rugá *cá se insufle mai bine armatei inimice o atare furia, o atare discordia,* pona ce in fine turburarea se apasá ostenita, si, fiinduca dio'a se incliná deja spre séra, se respandi fia care pe la tend'a sa. In aceeași nópte plecá Flavianu si nisce scrisori primite pe cale dela Vespasianu ilu scapá de periclu.

XI. Legiunile, cá si cum ar fi fostu infectate de o epidemia lipiciósa, s'aruncara acum asupr'a lui Aponiu Saturninu, legatulu armatei Mesice, cu atatu mai furióse, cu catu, ele acum nu cá mai antaiu, erá mai pucinu ostenite de asprulu lucru alu dílei; ci s'aprinsera pela mediu de di, cerculandu epistole, despre care se credea ca ar fi fostu scrise de Saturninu cotra Vitelliu. Precum odinióra rivalizá in virtute si in modestia asiá se intrecea acum in disordine si licentia, cerendu mórtea lui Aponiu totu cu acea turbare cá si pe a lui Flavianu. Caci legiunile din Mesia diceau celoru din Panonia ca le au ajutatú intru resbunarea lorú; éro celea panonice, cá si candu s'ar spalá pre sine prin rebeliunea altor'a, se bucurá a repeti crim'a. Se ducu in gradinile, unde petrecea Saturninu. Si nu atatu Primu (Antoniu) si Aponianu si Messala, macaru ca se nisuirá in totu modulu, mantuira pre Saturninu, catu intunecimea locului secretu, ascunsu findu intr'unu cuptoriu de baiia. desiertu din intemplare; apoi relasandu pre lictori se scapá la Pataviu. Prin departarea consuliloru puterea si comand'a preste amendoue armatele o capatá Antoniu singuru, din cauza ca colegii sei s'au retrasu si soldatii i erá inclinati. Nu lipsira cari sa crédia ca amendoue rebe-

liunile le au urditu Antoniu insusi din perfidia, cá numai elu sa se bucare de fructele resbelului.

XII. Dar nice in partea Vitellianiloru nu erau mai lini-scite inimile, discordi'a aci cu atatu erá mai periculósa, cu catu acea nu purcedea din nencrederea soldatiloru, ci din perfidi'a duciloru. Luciliu Bassu, prefectulu flotei din Ravena, trasese in partea lui Vespasianu pre militarii indoiti cu inim'a cari parte mare erau din Dalmatia si din Panonia, provincie ocupate de Flaviani. Pentru tradare fú alésa nóptea, rebelantii, fora scirea celorlalti avea sa se adune singuri in piati'a principale a taberei. Bassu din rusíne séu frica ascepta a casa essítulu. Tri-erarchii assalta cu mare larma statuele lui Vitelliu; pucinii cati resistu sunt ucisi, éro cealalta multíme a soldatiloru din iubirea de scáimbare se inchina lui Vespasianu. Atunci essindu afóra Luciliu se declara pre facia de urdítoriu. Flot'a 'si alege de prefectu pre Corneliu Fescu, care acurse iute. Bassu su scorta de onóre fú dusu pre luntri liburnice la Adria, pusu in latiu de Menniu Rufinu, prefectulu de calarime ce comendá garnisón'a aci; ma curentu fu scosu prin intrevenítulu lui Orniu, a unui iertatu a Cesarelui; ca si acel'a se numerá intre duci.

XIII. Dar Cecina, dupace s'a latítu faim'a despre rebeli-unea flotei, afectandu unu sécretu de tabera chiamá pre centu-riónii primari dimpreuna cu cativa soldati, pre candu ceialalti erá respanditi pre la servitiulu militariu, cá sa vina in piati'a principale. Aci inaltiá bravur'a lui Vespasianu si forcele partitului lui, díse ca flot'a a fugitu in partea Flaviana; ca provisiunile s'au impucínatu; ca Galliele si Ispania le sunt contrarie, ca in Roma nu e nimic'a in ce sa te mai incredi; si ca tóta caus'a lui Vitelliu e desperata. Apoi, indata ce facura inceputulu cei initiati, puse si pe ceilalti confusi cum erau de noutatea lucrului sa jure in numele lui Vespasianu. Deodata statuele lui Vitelliu sunt resturnate si vestitorii tramisi la Antoniu. Dar candu faim'a despre tradare se intinse in tóta taber'a, soldatulu acura in piati'a principale, vede numele lui Vespasianu scrisu. pre semne, resturnate statuele lui Vitelliu; mai antaiu tacere adunca, apoi erumpu toti deodata: „Pona intr'atat'a a scadiutu glori'a „ostirii germane, cá fora bataiia, fora rane sa 'si dea manile le-„gate si armele prinse? Caci cine su legiunile opuse loru? nisce „vinciti; unic'a fortia a ostirii Otoniane, legionarii din prim'asi „a patrusprediecea legiune, lipsesce; de aceea i batusera si i „vincisera in aceleasi campaiie chiaru si pe acestia, cá atatea mii „de armati, cá si o turma de sclavi, sa se dea in daru la unu „essilatu din tíera cum e Antoniu, adeca optu legiuni sa fia cá „unu adaosu pedeasupr'a la o flota! Asia i a placutu lui Bassu, „asia lui Cecina: dupa ce 'i furara casele, gradinile, bunurile

„principelui, acum le fura si soldatiloru pre principe. Intregi „si nebatuti, despretiuiti si de partitulu Flavianu chiaru, ce voru „respunde ei soldatiloru, candu voru fi intrebatu despre victori'a „séu despre perderea sa?“

XIV. Asia strigau ei cate unulu, asia cu totii, cum ilu impingea durerea. Inceputulu ilu face a cincea legiune; dupa ce punu la locu statuele lui Vitelliu batu in fere pre Cecina; pre Fabiu Fabullu, legatulu legiunii a cincea si pe Cassiu Longu prefectulu de tabera i alegu de duci; pre militarii dela trei nauu liburnice essiti in cale le din intemplantu, nesciitori si nevinovati, i ucidu. Lasandu taber'a rumpendu puntea se ducu érosi la Ostilia, si de acolo la Cremona, spre a se impreună cu legiunile, cu prim'a Italica si a douedieci si un'a dísa Rapace, pre cari Cecina le tramisese inainte cu o parte din calarime cá sa ocupe Cremona.

XV. Antoniu insciintianduse de acést'a determinà a atacà ostirea inimica, desbinata cum erà cu inim'a si impartita cu puterile, pona a nu se rentórce duciloru autoritatea, soldatulu subordinatiunea si legiuniloru impreunate increderea in sine. Caci elu supunea ca Fabiu Valente, purcesu din Rom'a, se va grabi cunoscandu tradarea lui Cecina; si Fabiu erà credintiosu lui Vitelliu si scía a se bate. Totu deodata erà temere de puterea cea mare a Germaniloru din partea Retiei. Cotra acestea Vitelliu achiamase trupe ajutatórie din Britania, si din Gallia si din Spania, o massa amenintiatoria acésta, déca Antoniu, de acést'a temenduse chiaru, n'ar fi precipitatu victori'a printr'o bataiia grabita. In marsu de doue díle veni elu cu tóta ostirea dela Verona la Bedriacu. A doua di tramise coortile ajutatórie in ogorale Cremonianiloru pentrucá, sub pretestu de a aduce provisiune, sa deprindia pe soldati la predarea concetatianiloru; pre legiuni le retínù la fortificarea taberei. Antoniu in persona marsià inainte cu patru mii de calareti pona la optu mile dela Bedriacu, cá cu atatu mai liberu sa póta predá aceia; éro scoditorii, dupre datin'a resbelului, mersera si mai departe.

XVI. Erà cam pe la a cincea ora din di, candu unu calaretiu iute veni sa anuntia ca inamiculu s'apropia, pucini cá antegarda, ca s'aude tropoitu si fremetu in departare. Pe candu Antoniu meditéza ce e de facutu, Arriu Varu, aprinsu de pofta de a se destinge, se aiépta cu cei mai bravi din calareti si respinge pe Vitelliani uciendiendule pucini; caci acurendu mai multu din ei sórtea resbelului se întórse, si cei mai iuti in gonire fure cei din urma in fuga. Acésta privire nu s'a facutu cu voi'a lui Antoniu, caci prevedea cele ce s'au facutu. Dupu ce a svatuitu pe ai sei, cá sa iá batai'a cu curage, dispuse scadrónele in la-

ture ¹⁾ si la mediulocu lasà o cale libera in care sa recépa pre Varu si calarimea lui; com andà cá legiunile sa se inarmeze; se dede semnu la cei respanditi pre ogora, cá fiacare, lasandu pred'a sa acure la resbelu pe calea ce i va veni mai scurta. Intr'aceea Varu se misticà fricosu printre cetele calaretiloru sei si bagà spaimentu: respinsi fiindu cei intregi cu cei raniti se calcare intre sine de fric'a propria si de angustiele căiiloru.

XVII. Intr'acésta trapadare panica Antoniu nu 'si uità de nice o obligatiune ce facù pre ducele constante si pre militariulu bravu, vine intr'ajutoru fricosiloru, propresce pre retragatori, unde e de facutu mai multu, de unde se vede ver o sperantia, elu e acolo cu svatulu, cu mana, cu vocea, insemnatu de inamicu, vediutu de ai sei. In cele din urma merse in ardóre pona acolo, cá sa strapunga cu suliti'a pre unu semniferu fugitoru din bataiia; apoi rapi semnul si s'atieptà incontr'a inamicului. Acésta rusînare nu putù face pre mai multi de o suta de calareti cá sa resiste. Positiunea locului i veni intr'ajutoriu, caci calea acolo erà angusta si franta ponteas de preste riulu intre-curgatoriu, carele cu albi'a sa cea necunoscuta si cu ripele prapastiosa impededà fug'a. Acésta necesitate séu norocu restabili bataiia desperata deja. Intarinduse unii pre altii in ordine désa primescu pre Vitellianii ce ataca in desordine. Si spaimentulu apuca pe acestia. Antoniu gonesce pre batuti, respinge pe resistinti. Intr'aceea ceilalti fia care, dupa natur'a sa predéza, facu prins, rapescu arme si caii; si chiamati prin vocea de bucuria se participe la victoria si aceia cari cu pucinu mai nainte luandu fug'a preda ogorale.

XVIII. La a patr'a mila dela Cremona stralucea semnele militaria la doue legiuni, Rapace si Italica, cari, dupa lupt'a la inceputu fericita a calarimei sale, inaintasera pona acolo. Ma dupa ce s'a intorsu noroculu, nu 'si resfirara sirurile, nu recepura pre batuti, nu marsiara inainte cá sa atace pre unu inamicu obositu de unu marsu atatu de lungu si de pumnatura. Monati de intemplanie in norocire nu cunoscuro trebuinti'a unui duce, precum i simtira lipsea in nenorocire. Calarimea victória ataca lini'a inclinatória, si tribunulu Vipstanu Messala i ajunge cu ajutoriale din Mesia, cari macarca i adusesera in marsu iute se mesurà cu legionarii. Astfelu amestecatì calareti cu pedestrasii rumpu acia de bataiia a legiuniloru; cotra acestea apropietatea fortificatiuniloru Cremonei cu catu insuffà mai multa sperantia la fuga, cu atat'a mai pucina inima da la resistintia.

¹⁾ flancuri.

XIX. Dar nici Antoniu n'a monatu mai departe gon'a, aducendu 'si aminte ostenitiunea si ranele cu care noroculu celu dubiu alu bataii, desi cu essitu fericitu, lovise pe caii si pe calareti. Spre inserate veni tota forti'a ostirii Flaviane. Candu trecura preste gamedile de cadavre si preste urmele prospete ale macelului, casi cum resbelulu ar fi pe la finitu ceru ca sa merga la Cremona pentru ca sa ia in supunere pre vinciti seu sa i constringa la acesta. Atare era frumosulu pretestu cu care se lauda in publicu; ero in secretu cugeta fiacare: „ca colonia¹⁾ „colocata in plaiu se pote lua cu assaltu. Pe nopte omulu are „aceasi curage spre irumpere si mai multa licentia spre predare. „Ca de voru ascepta lumina dilei, voru avea pace, rugatiuni, si „pentru ostenitiune si rane voru capata indurare si gloria, totu „lucruri desierte; ero averile Cremoneaniloru voru intru in sinulu „prefectiloru si legatiloru; ca prad'a cetatii luata cu assaltu se „cade soldatului, a celeia date de buna voiia duciloru.“ Nu voru sa scie de centurioni si de tribuni, si pentru ca nu cumva, sa se audia vocea cuiva zuruescu din arme, gata a calca comand'a suprema, deca nu i voru conduce.

XX. Atunci Antoniu se baga printre maniplieri si dupa-ce presintea si autoritatea sa impuse tacerea, declaru: „ca elu nu „voiesce sa rapesca dela nisce bine meritati nice onorea nice „remuneratia. Ma datoriele sunt impartite intre ostire si duce; „soldatului se siede bine post'a dupa bataia, ero a ducelui e sa „prevedia si svatuiasca, si adeseori mai multu folosescu cu trahanarea decatu cu pripirea. Precum contribui elu la victoria ca „unu barbatu cu arm'a si cu braciulu, asia acum va ajuta cu mintea si cu „svatulu, aceste atributiuni a le ducelui. Cotra acestea nu e „lucru grau a se convinge nescine despre pedece cum su: „nopte, pusetiunea unei cetati necunoscute, inleuntru inimiculu, „si in totu loculu ocazione de curse. Chiaru cu portile deschise, „si atunci numai dupa escodire, numai pre di ar trebui sa intramu. Nu cumva voiiti a incepe opumnatur'a fora sa vedeti „mai antaiu, din ce parte s'ar pute ataca mai bine, si care e „inaltimea muriloru? si deca cetatea e de apropiatu prin machine²⁾ „si proieptilia,³⁾ seu prin subminari si prin vinee⁴⁾? Apoi intorcenduse cotra singulari i intrebu deca au adusu cu sine „securi si sapoia si altele asemenea spre espumnarea cetatii?

1) Cremona. 2) Tormente: *catapultae, ballistae*, prin care s'aruncau petre si bucati de lemne contr'a muriloru. 3) *telum*. 4) *Vineae* erau nisce stelage usiore de lemnu inalte de 8', late de 7' si lungi de 16' cu acoperementu planu, din scandure seu din crate de nuele de rachita, laturele carora asemenea erau imbracate cu crate de salce, cu peli seu cu perine umede (centones) spre a fi asecurate de focu. — Istrumentu, ca si *phutei* supt ale carora scutire lucra militariulu la subminarea muriloru cetatii opumnande.

„Si dupa ce ei dîsera ca nu, au dóra pôte ver o mana de omu, dîse, sparge si dîrima cu sabie si cu darde murii? Déca cere „trebuint'a cá sa facemu terasa,¹⁾ sa fimu scutiti sub *plutei* si „*crate*, stavomu cu manile in sinu cá si nisce hebeuci amirandu „ináltínea turnurilor si a altoru fortificatiuni inimice? De ce sa „n'asceptamu mai bine o nópte ca provediendune cu tormente „si cu machine sa purtamu cu noi puterea si victori'a?“ Totu deodata tramise la Bedriacu pre Vivandiaru si pre calai dimpreuna cu cei mai odigniti din calareti pentru aducerea de provisiune si de alte trebuincióse.

XXI. Dar soldatulul suferindu cu greu acést'a aprópe erá sa rebeleze, candu nisce calareti, cari inaintasera pona sub murii cetatii, prindu pre cativa din Cremoneanii amblatori risipiti. Din spusele loru cunoscu: *Ca siesse legiuni Vitelliane si tóta ostirea cata fusese in Ostilia, ce in dioa aceea facuse unu marsu de trei dieci de mii de pasi, la scirea despre perderea ce au patítu ai sei, stau gat'a de bataiia si ca curentu voru fi aci.* Acesta scire spaimentatoria deschise impetritele inime la svatulu du-celui. Dispune legiunea a treia²⁾ pre terasa chiaru a caii Postumia. La sting'a aprópe de acésta insiera pre a sieptea Galbiana in campu deschiusu; apoi pre a sieptea Claudiana aparata de o grópa campenésca, cum erá locul. La drépt'a comendá pre á opt'a de alungulu caii deschise, aprópe de acést'a pre a treispre-diecea scutita de arbuste dese. Acést'a fu ordinea vulturiloru si a semneloru de bataiia. Soldatii amisticati pre intunerecu se insiera cum i duce sórtea. Cet'a pretoriana erá aprobe de legiunea a treia; coortile ajutatorie in aripi; laturele si dosulu incunjurate de calarime. Regii Svevi Sidone si Italicu, cu elit'a naturaliloru sei stau in acia prima.

XXII. Ma ostirea Vitelliana, a careia tactica s'ar fi ca-diutu sa fia, cá, dupa ce 'si a renouitu puterile prin somnu si mancare, a doua di, sa bata si sa nimicésca pre unu inamicu cadiutu de geru si de fome, vine lipsita de duce si fora svatu, ca pre la a treia ora din nópte sa dea preste ostirea Flaviana ce stá gata deja si dispusa in linia de bataiia. Eu nu cutezu a determiná ordinea acestei ostiri ce de mania si pre intunerecu mergea in desordine; *desi unii dicu: ca a patr'a legiune cea Macedonica ar fi ocupatu arip'a drépta; a cincea, a cincispre-diecea, dimpreuna cu vessilarii,³⁾ dela a noua, a doua si a dou-*

¹⁾ *agger*, se dicea acea gramadire de pamentu, ce se redicá la ináltínea muriloru cetatii asediate. ²⁾ Altii citescu *terciam decimam*. ³⁾ *Vessilarii* se numiá acci militari, cari, dupre prass'a intrudusa de Augustu, desi impliniserá servitiu de 20 de ani, parte pentru ca sa se mai póta intrebuintiá la casure de resbelu parte, pentruca banii determinati pentru capuirea loru sa se mai póta icono-

diecea legiune din Britani'a centrulu; a siesseprediecea, a optu-sprediecea si prim'a legiune arip'a stînga. Legionarii din Rapace si din Italica se amesticasera printre toti maniplii. Calaretii, si trupele ajutatórie 'si alesera insusi positiunea. Bataiia a fostu tóta nóptea scaimbaciósa, dubia, turbata, acum cestora apoi celora periculósa. N'a folositu nimic'a nice curagea, nice braciulu, nice chiaru vederea ochiloru. Si un'a si alt'a din ostiri se servia cu acelesi arme; prin desele achiamari semnalulu de bataiia erá cunoscutu; semnele de resboiu amestecate asia precum fia care céta cele ocupate de la inimica le ducea acolo séu dincolo. Dintre tóte mai multu a avutu sa suferé a sieptea legiune, ce de curentu s'a fostu conscrisu de Galba. Siesse din centurionii primari ai sei fure ucisi, unele stéguri ocupate. Centurionele primipilariu Atiliu Veru mantui vulturele, dupa ce taiia pre mai multi din inimici cadiendu in fine si insusi.

XXIII. Antoniu sustinù lini'a de bataiia ce se incliná, comandandu venirea pretorianiloru, cari la primulú atacu respinsera pre inimicu, apoi sunt insusi respinsi. Caci Vitellianii, spre a capatá spaciú deschiusu la aieptarea dardeloru adusera tormente pre teras'a caii, care deocamdata aruncate in desiertu cadeau apoi respinse de arbuste fora vatamarea inimiculu. O balista a legiunii cincisprediecea de o marime straordinaria aruncá petre mari fórté a supr'a ceteloru inimice, si ar fi casiunatu mari perderi, déca doui soldati, determinati la o fapta eroica, radicandu de printre cadavre scuturi inimice spre a fi necunoscuti, n'ar fi taiiatu in doua curelele si arcurile machinei. Ei fura pre locu ucisi; de acea li se perdure numele; fapt'a anse e necontestabile. Noroculu bataiiei nu se inclinase enco nice spre o parte, candu in nópte adunca resarindu luna luminá liniile de bataiia si insielá. Flavianii spre binele loru aveau lumin'a lunei in dosu: de aceea umbrele ómeniloru si a le caiiloru apareau mai mari, inimiculu luandu umbrele de corpuri aruncá in desiertu proieptiliale sale, ce cadeau dincóce de Flaviani; éro Vitelliani luminati cum erau in facia stau espusi fora aparare la dardele inimice aieptate dintru intunerecu.

XXIV. Deci indatace Antoniu a pututu cunósce pre ai sei si a fi cunoscutu insusi de densii, i imbarbatá pre unii prin rusînare si improbozire, pre multi prin laudare si incorageare, pre toti prin sperantia si promisiuni. Pre legiunile Panonice le intrebà: *de ce apucare érosi armele? aci su campaiile, unde 'si potú spalá pat'a de mainainte, unde 'si potú recapatá glori'a.*

mizá, eráu disponibili. Era essiti din legiune, liberati de juramentu, nu stau sub comand'a legatulu de legiune, remaneau anse uniti intr'o coorte sub vexillulu propriu, de unde se diceau *vexillatii*.

Apoi întorsu cotra cei din Mesia i provoca, *cá pre nisce incepatori si urditori principali ai resbelului; ca indesiertu au sumutiatu prin amenintari si prin vorbe pre Vitelliani, deca acum, nu su în stare a le sustiené bracele si ochii.* De acestea vorbi cotra cari numai s'a adresatu, mai multe díse legiunii a treia, aducendu i aminte cele vechi si cele noua, *cum batuse sub Marcu Antoniu pre Parti sub Corbulone pre Armeani, si mai de curentu pre Sarmati.* In fine maniosu strigà pretorianiloru: *Nu vedeti voi, paganiloru ¹⁾, díse ca deca nu veti vinci, care altu imperatore, care alta tabera ve va mai primi? Acolo su semnele si armele vostre, mórte de veti fi vinciti; caci cup'a rusíni vóstre s'a implutu.²⁾* Din tóte partile l'arma! si sórele resarindu e salutatú (dupre datin'a Sirianiloru) de legiunea a treia.

XXV. Se lati apoi o fama vaga, póte plasmuita de ducele insusi, *ca Mucianu ar fi venitu; ca deja ostirile ar fi scaimbatu imprumutatele salutari.* Mergu inainte, cá si candu s'ar fi intaritu prin ajutoria noua, precandu lini'a de bataia a Vitellianiloru, devenise deja mai rara, caci densii, fora conducatori, se indesa séu se resfira dupre cum pre fiacare ilu impingea inimosi'a séu fric'a. Antoniu cum simte retragerea lorú, i aduce in desordine atacandu i in sieruri dese. Sísurile lasate inimice se rumpu si nu mai e cu putintia a se restabili impededati fiindu de machine si de cara. Vincitorii in foculu gonirii se risipescu pre marginea cáii. Macelulu fú cu atatu mai notabile, caci unu fiu ucise pre tataso. Acésta fapta si numele le voiú spune dupre reportulu lui Vipstanu Messala. Juliu Mansuetu, unu ispanu de natiune, ce serviá in legiunea Rapace, lasase a casa pre unu fiu minoreanu. Acesta in maturitate conscrisu de Galba serviá in a sieptea legiune, din intemplan da preste tataso, ilu ranesce de mórte; in cursulu predarii cunosce pre tataso semi mortu si e de acesta cunoscutu, imbracisiaza pre murindu, róga plangendu pre manii parintesci cá sa lu ierte, róga si pre conmlitari cá sa nu lu urasca cá pre unu ucidiatoriu de tata; foradelegea cade pre toti, unu soldatu e numai o parte mica din resbelulu civile. Apoi redica dela pamentu cadavrulu, face gróp'a si da tataso cea din urma onóre. Cei mai aprópe vedu acést'a, acura mai multi, si iute se latiesce preste tóta lini'a de bataii amirare, si geluie si blastemare a nefericitulu resbelu. Acést'a anse nu i impedece in zelulu de a despoiiá pre afni, pre cumnati si pre frati. Vorbescu ca s'a facutu crima si ei o facu.

¹⁾ *pagani*, propriu semnifica *sateani*; aci ducele a usitat'o in modu batjocoritoriu, cá si cum ar fi voiitu sa díca: *voi nesoldatiloru.* ²⁾ In catu adeca pretorianii, sub Otone, la Bedriacu au mai fostu odata batuti de Vitelliu.

XXVI. Candu venira inaintea Cremonei li se opuse unu lucru nou si giganticu. In resbelulu Otoneanu soldatii germani 'si avusera taber'a in giurulu muriloru Cremonei, taber'a o cercudaseru cu unu valu, si apoi la aceleasi fortificatiuni se mai adaosaseru altele. La vederea caror'a vincitorii au remasu in marmuriti, precandu ducii nu sciau ce sa mai dica. Sa incepa zsaltarea cu o ostire ostenita dupa trepadatul de o di si o nopte era lucru greu si, in lipsea verunui ajutoriu vecinu, dubiu Sa se intorca la Bedriacu va fi nesupportabile ostenitiunea unui marsu atatu de lungu, si din fructulu victoriei nu se va alega nimic'a. Sa se fortifice in tabera, si acest'a, aprupe cum erau inimicii, insufla temerea, ca nu cumva ei pre risipiti si ocupati cu lucru sa i turbure prin verunu atacu rapede. Dar mai pre susu de tote acestea i impleau de terore soldatii loru chiaru, cari suferiau mai bucuosi pericolulu decatu intardiarea: ca unor'a ce le placea mai pucinu cele secure, caci in cutezarea era speranti'a; macelulu, ranele si versarea sangelui tote le precumpania poft'a de predare.

XXVII. Spre acest'a s'a inclinat si Antoniu, si a comandatu ca sa incinga valulu cu unu cercu. Decamdata se batea din departare cu sageti si cu petre, in care lupta flavianii avure a suferi mai tare, caci proieptiliale se aruncau de susu asupr'a loru. Acum Antoniu asemna la legiuni statuni pe la porti si pre valu cu scopu ca lucrulu impartitu sa destinga pre bravii de fricosi, si pentru ca intrecerea pentru gloria chiaru sa i animeze. Legiunea a trei'a si a sieptea luara pusetiunea aprupe de calea cotra Bedriacu; a opt'a si a sieptea Claudiana se postara in drept'a valului; pre a treispediecea o duse propriulu focu de bataiia la port'a Brissiana. Dupa acest'a se facu pucina pausa pona sa aduca din ogorale vecine securi, sapoia, cose si scari. Apoi redicendu scuturile pe de asupr'a capeteloru sale inainteza formandu o desu cestosa ¹⁾. Si de o parte si alt'a arte militare romana. Vitellianii doboru petre de pondere enorma; strapungu cu lanci si cu tiepe cestos'a ce se rupea si se legana; pona ce in fine desfacenduse combinarea scuturiloru i resturnaru murindi si detrunchiati cu mare perdere.

XXVIII. Era sa se lase de assaltare, deca, soldatiloru osteniti si cari nu mai voia sa scie de imbarbatari seci, ducii nu le aru fi aratatu Cremona. Ideea acest'a fost'a ea a lui Ormu, cum ne spune Messala, au ca e mai de creditu C. Pli-

¹⁾ *testudo* se numia acea specia a tacticeii, dupre care militarii redicandu'si scuturile pre de asupr'a capeteloru formau unu felu de acoperementu, sub scutirea caruia inainta la atacu seu la opumnatur'a muriloru. — Aseminea acestei cestosa = *testudo* era si falangea, cu care Elvetii atacara pre romani. Vedi Caes. B. G. c. XXV.

niu, care i o imputa lui Antoniu, nu e usioru a decide; ori cum va fi adevèrul e ca si Antoniu si Ormu, dupre renunelul si viat' a loru, erau capaci de atare fapta, desi fòrte blaste-mata. De aci înainte nice sangele nice ranile nu i mai propria cá sa nu submineze murii, sa nu sparga portile, cá, standu unii pre umerii altor'a, suiti pre cestòsa duplicata, sa nu presa bracele si armele inamiciloru. Cei intregi cu cei raniti, cei semimorti cu murindii cadu amisticati volatucinduse, peru in mii de moduri si mórtea se arata in tóte formele.

XXIX. Cea mai ferbinte fú lupt'a legiunii a sieptea si a trei'a ¹⁾; si ducele Antoniu cu elit'a trupeloru ajutatòrie s'aieptase acolo. Candu Vitellianii nu mai putea sustienea incanitulul assaltu in contrale, si proieptiliale alunecau de pre cestòsa, in fine aruncara si balist'a chiaru asupr'a assaltatoriloru. Este adevèratu ca acest'a pentru momentu strivì si ingropà totu ce i a statu in cale, ma ea trassa cu sine in caderea sa si crest'a si cunun'a valului. Deodata cadiù turnulu, ce erá impreunatu cu ea, de petrele aieptate. Pe candu legionarii dela a sieptea nisescu in forma de cuiu a intrá acolo, cei dela a trei'a cu securi si cu sabie spargu pórt'a. Se invoiescu toti istoricii a dîce ca celu antaiu care a iruptu sa fia fostu Caiu Volusiu. Acest'a essîndu pre valu dobóra pre cari mai resistau, si dandu din mani si ciuindu striga *taber'a e a nóstra!* Ceilalti petrundu pre urma deórace Vitellianii spaimentati se precipitau de pre valu. Spaciulu catu erá desertu intre tabera si muri se imple cu morti.

XXX. Cu tóte acestea érosi alte noue greutati. Muri inalti ai cetatii, turnuri de pétra, zavóra ferecate la pórte, soldati aruncatori cu darde, o plebe numeròsa in Cremona inclinata la partitulul Vitellianu, o mare parte a Italiei adunata aci pentru o di de targu, cecece aparatoriloru servia de ajutoriu pentru multîme, éro opumnatoriloru de indemnul pentru préda. Antoniu cemanda cá sa aduca focu si sa lu puna la casele cele mai frumòse din afor'a cetatii cu intentiune cá prin periclitarea averii dór de aru lasá partea lui Vitelliu Cremoneanii. Acope-rementele caseloru ce erau apròpe de murii cetatii si intreceau pe acestia cu inaltîmea le imple cu cei mai bravi din soldati, acestia cu barne, cu tiegle si cu facle aprinse doborau pre aparatori.

XXXI. Dejá legiunile se ghiemuiau spre a formá o cestòsa, altii aruncau darde si petre: candu se muiiare cu in-cetulu inimele Vitellianiloru. Se plecarea la sòrte mai antaiu cei fruntasi, cá nu cumva, dupace se va luá cu assaltu si Cremona

¹⁾ ambele legiuni erau din partea Flavianiloru.

chiaru, sa nu mai fia nici unu modu de iertare, si tóta mani'a vincitoriului, ce n'are a cadé asupr'a vlogului miserabile, sa se întórca ea asupr'a tribuniloru si a centurioniloru, uciderea caror'a 'si avea valórea sa. Soldatulul de rendu, fora grige de viitoriu si prin umilitatea positiunii sale mai securu se improtvea enco. Fugari in cóci si in colo pre strate, ascunsi prin case, nu se rugau de pace nice atunci chiaru, candu ei se lasasera de bataiia. Maimarii taberei dirîma numele si statuele lui Vitelliu. Pe Cecina ilu scotu din fere (caci si atunci erá legatu) si lu róga cá sa le stea intr'ajutoriu spre apararea causei loru. Candu acest'a ingamfatu i respinse, atunci — o culme a nefericirii! — atatia barbati cei mai bravi se micioréza pona la lacremi cer-sindu ajutoriulu unui tradatoriu. Apoi se ducu de arboréza de pre muri valemente si legaturi de frunte ¹⁾). Indata ce Antoniu comanda continerea dela aruncatur'a de darde, vinctiia scósera afóra semnele de resbelu si vulturii; o céta de nearmati veniau tristi pre urma cu ochii in pamentu. Vinctorii le dederá róta; deocamdata le aruncara vorbe injurióse, i amenintara cu loviture. Ma candu vinctiia 'si oferiau facia loru la batjocure si, depunendu tóta felosi'a suferiau cá nisce vincti tóte, Flavianiloru iute le veni aminte ca istia su aceiasi cari nu demultu la victori'a dela Bedriacu se purtasera cu atat'a omenia. Éro candu Cecina in pretest'a sa si cu lictorii sei, cari i faceau locu printre multíme, veniá in totu ornamentulu unui consulu, atunci vinctorii s'aprinsera: i imputara trufia, crudíme si (atatu de hidóse sunt foradelegile!) tradare chiaru. Antoniu li se opuse, si sub scorta ilu tramise la Vespasianu.

XXXII. Intr'aceea poporulu din Cremona avea multe sa suferé intre inarmati, nu erau departe de ucidere, déca ducii prin rugatiuni n'aru fi imblanditu pre soldati. Antoniu convóca o adunare si cotra vinctori adreséza vorbe mari, cotra vincti vorbe blande, despre Cremona nu se esplica. Ostirea, pre lunga insadit'a 'i pofta de predare, staruia si dintr'o veche ura pentru perdiarea Cremonei. Se credea ca Cremonianii aru fi sustínutu partitulu Vitellianu si in resbelulu cu Otone. Ca curentu dupa acést'a plebea de josu, nerusínata cum e totudeun'a prin cetati, 'si a facutu risu de legiunea a treisprediece, relasata pentru facerea amfiteatrului. La ura mai adaose enco si cercustarile: ca Cecina dedese aci o lupta de gladiatori; ca aceeasi cetate se facú pentru a dou'a óra scaunulu resbelului; ca in cursulu bataiiei Cremonianii dederá Vitellianiloru de mancare; ca unele din femeie s'au aflatu intre cei morti, cutezandu din zelulu de partitu a se bagá in bataiia. Cotra acestea timpulu de targu

¹⁾ Velamentum et infula cá semne de dare, de supunere.

dá la acésta colonia, si altfelu avuta, o facia de bogatia enco si mai mare. Ceiialalti duci nu se vedeau nicaiuri; noroculu si failm'a tragea ochii tutuloru asupr'a lui Antoniu. Acest'a spre a se spalá de sangele cu care erá cruntatu se duse rapede la baiia. Candu se plangea, ca baii'a nu e destulu de calda, s'audi vorba: *curentu se voru incaldí*. Acésta gluma prósta ¹⁾ trase asupr'a lui totu uriciosulu: cá si cum densulu sa fi datu semnu la aprinderea Cremonei, ce ardea dejá.

XXXIII; Patrudieci de mii de armati irumpu in cetate, numerulu vivandiariloru si a calailoru e mai mare, in desfrenare si crudíme mai coruptu. Nice demnitatea, nice etatea nu aparau, cá sa nu se amestece violarile la ucideri si uciderile la violari. Betrani si femei carboviti de ani, fora pretiu cá préda, erau trasi cá sa fia de batjocura. Candu le veniá inainte ver o fata mare, séu ver unu fetioru frumosu se tragea cu fortia incóci si incolo de rapitori si se sfasiá in bucati, si in fine aducea pre turbati a se ucide unii pre altii. Pe candu ducu bani séu daruri grele de auru de prin temple facare pentru sine sunt taiati in bucati de altii mai tari decatú densii. Unii despretiundu cele aflate prin batai si torture storcu cele ascunse ale domniloru casei, si sapa dupa cele ingropate. Cu facile aprinse a mana, pre care, dupa ce au facutu préd'a, le arunca ca din risu in casele despoiiate si in templele desierte. Si cá intr'o armata, ce e amestecatura de limbe si de religiuni, intre cari erau romani, soci si straini, poftete erau varie, si pentru totu ensulu altu ceva dreptu, si nimic'a propriu. Patru díle dearendulu arse Cremona. Candu tóte cele sacre si profane jaceau in cenusia, mai stá in picióre numai templulu lui Mefite afóra din murei cetatii, mantuitu prin positiunea sa séu aparatu de dieitate.

XXXIV. Acest'a fú finitulú Cremonei in anulu dóue sute optudieci si siesse dela prim'a urdíre a sa. Ea fú fundata sub consuliú Tiberiu Semproniu si P. Corneliu pre timpulu invasiunii lui Anibale in Italia, cá si unu muru aparatoriu in contr'a Galiloru strapadani, si déca ver o alta putere aru veni sa intre de preste Alpi. Prin numerositatea colonistiloru, prin pusetiunea favorabile a sa lunga ríuri, prin fertilitatea pamentulú, prin legaturele si cununierele cu strainii crescú si infori, neatinsa de resbelele din afóra, nefericita in cele civile. Antoniu, de rusínea faptei crude, de ur'a ce se totu mai amará asuprai, emise ordinu cá nimene sa nu tiena prinsu pre ver unu Cremoneanu;

¹⁾ Vernile dictum: unii esplica ca acést'a va sa dica vorba, disa unui sclavu; altii o iau de o gluma prosta a lui Antoniu. Am luat'o césta din urma, cá un'a mai verisimile; neputendu altramente intielege *quae jam flagrebat*.

de alta parte Italia printr'o invoiire unanima de a nu cumperá asemini sclavi facuse sa fia nefolosítoria soldatiloru acésta prédá. S'apucara sa i ucida. Candu se mirosi acésta, amicii si afinii i rescumperau. Peste pucinu remasiti'a poporului se întóre in-dereptu la Cremona. Piacele si templele se facura la locu prin liberalitatea cetatianiloru, la carea i incoragea si Vespasianu.

XXXV. In cele din urma huma imputita de cadavre nu i suferi sa siédia mai multu la ruinele cetatii inmormentate. Se dusera sa tabere la a trei'a pétra miliaria d'aci, si adunara pe Vitellianii ce rataciau sperciati, pre fiacare sub stégulu seu. Legiunile vincite, cá sa nu faca ver o tradare fiindu ca resbelulu civile durá enco, fura dislocate prin Iliri'a. Dupa aceea tramisera curiari si buletine de victoria in Britani'a si Spani'a; la Galia au tramisu pre Tribunulu Juliu Calenu, la Germania pre prefectulu de coorte Alpinu Montanu, din Farfazonada, caci acest'a erá Treviru, acel'a Eduu, ambii Vitelliani. In acelasi timpu angustiele Alpiloru fura ocupate, caci Germania erá suspicionata cá si candu s'aru inarmá spre a ajutá pre Vitelliu.

XXXVI. Ma Vitelliu, care dupa plecarea lui Cecina, cu pucine díle in urma monase la bataiia pre Fabiu Valente 'si innecá grigele in desfrenare. Nice o inarmare, nice o inimare a soldatului prin vorbe séu prin essercitiu in arme, nice o activitate in facia vlogului, ci ascunsu prin umbriturile gradiniloru, cá si vitele cele lenesie care déca le dai sa manance jacu si dormu intinse, trecutul, presentele si fiitoriulu le fundá tóte in aceeasi uitare. Pe candu se preamblá prin silv'a Aricinica a lene si somnosu, trasari de odata prin tradarea din partea lui L. Bassu si prin desertiunea flotei dela Ravena. Nu multu dupa acest'a i se aduce si despre Cecina scirea durerósa amistecata cu bucuria, pre deoparte ca rebelase, pe de alta ca fú aruncatu in fere de cotra ostire. Bucuri'a avú mai mare putere asupr'a acestui sufletu lasiu, decatu temerea. Saltandu de bucuria vine la Roma si inaintea unei numeróse adunari inaltia pona la ceriu *loialitatea soldatiloru*. Pune sa lege pre P. Sabinu, prefectulu pretoriului, pentru amiciti'a lui cu Cecina, si in locui pune pre Álfenu Varu.

XXXVII. Apoi se adreséza cotra senatu cu o alocutiune plina de vorbe mari si late, si parintii ilu inaltia la ceriu prin lingusiri totu alese. Inceputulu judecatii aspre in contr'a lui Cecina ilu facú Luciu Vitelliu; cui i urmara altii cu o indignatiune faciarita, ca acelasi cá *consulu a tradatu republic'a, cá duce pre imperatorulu, cá barbatu gramaditu cu atatea bogatie, atatea onori pre amiculumu seu*; prefacenduse cá si cum aru geli pre Vitelliu, ei 'si esprimea dorerea sa. Nice o vorba rea in coatr'a duciloru Flaviani in cuventarea cuiva; inculpandu rata-

cirea si nentieleptiunea ostirilor confusi si renitenti ei evitau numele Vespasianu. S'a gasitu unulu care sa capete prin linguire consulatulu de o dî (caci atat'a mai lipsiá dintr'a lui Cicina) nu fora luarea in risu a datatoriului si a primitoriului. Rosiu Regulu fû acel'a care in treidieci si una Octobre incepù si fini consulatulu seu. S'a notatu de sciitori ca nice odata mainainte, fora o depunere a magistraturii si fora o lege adusa, nu s'a alesu altulu. Caci s'a mai intemplatú cá Caniniu Rebilu sa fia consulu numai pentru o dî sub dictatur'a lui I. Cesare, pentru ca ómenii se grabiau cu premiarea resbelului civile.

XXXVIII. Pe acelea dîle s'a facutu cunoscuta si se vorbiá multu de mórtea lui Juliu Blesu. Despre care asiá suntemu insciintiati. Vitelliu jacendu de o betezire grea bagà de séma din gradinile Serviliane ca turnulu vecinu straluce nóptea de multe luminari. Cercandu despre cauza i se spuse: *ca la Cicina Tuscu este ospetiu mare in onórea mai alesu a lui Juniu Blesu*. Essagerara pomp'a ospetului si desfrenarea petrecerii. Nu lipsira cari sa invinovatiasca pre Tuscu insusi si pre altii, mai amaru anse pre Blesu, *ca elu 'si face dîle bune, pre candu principele jace morbosu*. Candu vediura chiaru, cá nisce ageri scoditori ai disgratiei principiloru, ca Vitelliu este maniosu, si ca Blesu se póte resturná, insarcinara cu rol'a de denuntiante pre Luciu Vitelliu. Acest'a dintr'o lasia julusia inimicu lui Blesu, ca pre densulu (Vitelliu) patatu de tóte uriciunile crimei Blesu ilu intrece cu faim'a numelui bunu, deschide camer'a de dormitu a principelui cu fiulu acestuia in bracia, cade in genuchi, si, intrebatu de caus'a turburarii sale, dice, „nu din „frica personale, nice din grigea pentru sine insusi; ci pentru „frate, si pentru copilulu frateso, s'au apropiatu densulu cu rugatiuni si cu lacrimi. Surda e temerea de Vespasianu, pre „care atatea legiuni germane, atatea provincie pline de bravura „si de loialitate, atat'a spatiu nemarginitu de tieri si mari „ilu tienu departatu. In Roma lunga sinulu seu este inimiculu „insuflatoriu de grige, care se falesce cu stramosii din ginte „Juliloru si a Antoniiloru, care, cá si candu aru fi din familia „imperatésca, se pórtá cu deferintia si cu manificentia cotra soldati. Inimele tuturoru sunt intórse asupr'a lui Blesu, pre candu „Vitelliu, nepasandui de amici si de inimici, favorizéza pre rivalulu ce cauta din cas'a de ospetiu la durerile principelui. „Pentru acésta veselia netempestiva sa i damu o nópte trista si „funebre, cá sa scie si sa simtia, ca Vitelliu mai traiesce, mai „domnesce, si ca déca dela sórte i aru veni ceva, elu are „unu fiu.“

XXXIX. Leganatu intre foradelege si temere, ca amo-

nandu mórtea lui Blesu va grabi peirea sa, ca ucigandulu pe facia va redicá asuprasi o ura infricosiata, se determiná a purcede prin veninare. Crim'a o acredità insusi prin notabilea ¹⁾ bucuria, visitandu a casa pre Blesu. Ce este si mai multu, s'au auditu barbar'a vorba a lui Vitelliu, cu care se faliá „ca (eu reproducu vorbele lui chiaru) 'si a pascutu ochii privindu mórtea inimicului seu.“ Blesu erá unu barbatu de nascere stralucita, de o elegántia a moravuriloru, si pre deasupr'a de o credintia ²⁾ neinfrangibile. Enco inainte de furtuna ³⁾ Cecina si capii partiteloru cari dejá lasasera pre Vitelliu, i dederá róta, resistá barbatesce. Liberu de pecate ⁴⁾, pacificu, elu nu amblá dupa inaintari iuti, cu atatu mai pucinu dupa domnia, cu tóte acestea abea se scapá (de periclu) de a fi pretiuitu demnu de aceasi ⁵⁾).

XL. Intr'acestea Fabiu Valente, inconjuratu de o suite numerósa de concubine si de eunuci mergendu mai a lene decatu se merge la bataiia, se insciintiá prin curieri *despre tradarea flotei din Ravena prin L. Bassu*. In adeveru aru fi pututu, déca aru fi grabitu marsulu inceputu, a preveni pre Cecina carele se indoiá cu inim'a, séu macaru a ajunge legiunile inainte de deciderea bataiiei. N'au lipsitu, cari sa lu amoneze cá cu cei mai credintiosi, lasandu la o parte Ravena, sa mérga inainte pre cáii laturali la Ostilia séu la Cremona. Altii erau de parere cá, trahendu la sine coortile pretoriane din Rom'a, cu mana tare sa 'si deschiuza cale. Insusi prin leganare nefolosítoria perdú timpulu actiunii svatuinduse. In cele din urma lapadá amendoue propunerile, si, cecece in positiuni critice e lucrulu celu mai reu, apucandu calea de medilocu, n'a fostu nice cutezatoru de ajunsu, nice provediutoru.

XLI. Acum scrise lui Vitelliu si i cerú ajutoriu. Venira trei coorti cu scadronulu Britanicu; o céta acést'a cu care nu puteai nici sa te stracori, nice sa ti deschiudi cale printre inimicu. Dar Valente nice chiaru in atát'a periculu nu 'si scapá numele de infamia, deórace lumea vorbiá: ca elu au amblatu dupa placeri oprite, ca a spurcatu casele ospitatoriloru prin adulteria si prin desonorarea familielor. Elu avea putere, bani si cele din urma patime ale unui norocu ce se duce. Abea dupa venirea pedestrimii si a calarimii 'i batú la ochi in fine erórea planului seu de resbelu, caci cu o mana atatu de pucina nu putea strabate printre inimicu, macaru cei mai credin-

¹⁾ notabili gaudio in locu de *nobili*. ²⁾ fides, loialitate, fidelitate. ³⁾ rebus integris = pre candu stea lui Vitelliu stá enco susu. ⁴⁾ Sanctus = fora vitiuri. ⁵⁾ *virtutea* in acestea timpure nefericite erá mai periculósa, de catu crim'a, bá singura periculósa pentru celu ce o avea: asia cadiura: Corbulone, Agricola, Elvetiu Priscu s. a.

ciosi sa fi fostu, dar ei nu erau nice acést'a toti. Cu tóte ace-
stea rusínea si respectulu de presinti'a ducelui i retienea, o
legatura neduratória acést'a la nisce resbuitori pofitori de
lupta ¹⁾, ma nesimítitori de rusíne. In acésta temere pretramite
coortíle la Ariminiu, comanda calarimii cá sa le acopere dela
spate; elu in persóna, cu pucini, pe cati nenorocirea nu i scaim-
base, apucà calea spre Umbria si de aci spre Etruria. Dupa
ce aci capetà scirea despre essítulu bataiiei dela Cremona con-
cepù planulu, cui nu i lipsea cutezarea, si care, déca aru fi
avutu teribili urmari, cá sa se capuiasca de nauí, sa desbarce
in ver o parte, ori care va fi, a Galliei Narbonense, sa rescóle
pre Galli, ostirile si pre popórale Germaniei si sa aprindia unu
resbelu nou.

XLII. Dupa departarea lui Valente, Corneliu Fescu vine
cu ostirea inaintea Ariminului, cu nauí liburnice pune sa ocupe
tiermurii maritimi vecini, si astfelu cercudà pre mare si pre
tiéra spaimentat'a garnisóna. Cuprinde plaiurile Umbriei si totu
ogorulu Picenu catu se spala de marea adriatica; si tóta Italia
s'afia impartita prin sierulu muntíloru Apenini intre Vespasianu
si Vitelliu. Fabiu Valente essindu din sinulu de Pisa se mana
de bonaci'a ²⁾ marii séu de ventu contrariu in portulu lui Hercule
Monecu ³⁾. Nu departe de aci s'afia Mariu Maturu procuratoru-
rulu Alpíloru maritimi, partisanu credintiosu alu lui Vitelliu,
facia cu care, desi erá incungiuratu totu de inimici, nu calcase
juramentulu. Acést'a primí cá unu amicu pre Valente, si ad-
monendulu ilu retienù cá sa nu intre cutezatoriu in Gallia Nar-
bonense; totu deodata fric'a sgudui credinti'a militariloru ce in-
sociau pre Valente: caci procuratorulu Valeriu Paulinu, soldatu
bravu si amicu lui Vespasianu enco inainte de inaltiare ⁴⁾ trase
cetatile de prin pregiuru in partea lui.

XLIII. Si dupa ce a adunatu pe toti cati au essítu din
servitiulu lui Vitelliu si cari au voiitu de buna voiia a intrá in
militia, compuse din ei garnison'a coloniei Forulu lui Iuliu,
chiai'a marii. Infiuinti'a lui Paulinu cu atat'a erá mai mare, cu
catu elu erá de locu din Forulu lui Iuliu si pretorianii, alu
caror'a tribunu fusese, ilu stimau mai tare. Tieranii chiaru, din
alipire cotra cetatea municipale, si din speranti'a puterii ei cre-
scande ajutá partitulu flavianu cu zelu. Aceste pregatiri ase-
curate si prin faima mai marite, candu ajunsera la audiulu Vi-
tellianiloru indouiti cu inim'a, Fabiu Valente se întórce la nauí
cu patru speculatori, cu trei amici si cu atatia centurioni. Ma-

¹⁾ si de predari, boldulu principale alu pofitirei de lupta pre aceste tim-
pure la soldatulu de rendu. ²⁾ Lipsa de ventu pre mare. ³⁾ Monaco, nu de-
parte de Niza. ⁴⁾ Furtuna lat, inainte de a lu imbiá noroculu cu domni'a lumei.

turu si ceilalti preferira a remanè si a se inchinà lui Vespasianu. Intr'aceea Valente mai securu pre mare decatu pre lunga tiermuri si prin cetati, cotr'acestea nesciindu ce se va alege cu elu, mai bine informatu ce sa ocolésca decatu cui sa se încrèdia fú monatu de furtuna pre insulele Stecade ale Massilianiloru, de unde ilu luara nauile liburnice tramise de Paulinu.

XLIV. Cum s'a prinsu Valente, trecura tôte la puterea vincitoriului. Inceputulu s'a facutu in i Ispani'a de legiunea prima disa *ajutrice*, care intru aducerea aminte de Otone urindu pre Vitelliu trasse dupa sine si pre a diecea si a siessea. Nice Galliele nu s'au ganditu multu. Britania trecù in parte dintr'o singulara simpatia cotra Vespasianu, caci elu comandase acolo sub Claudiu pre a dou'a legiune, si s'a fostu destinsu in resbelu, nu fora turburarea celorulalte, ai caror'a centurioni si soldati inaintati in rangu de Vitelliu nu voiiau sa scaimbe bucurosi pre unu principe dejà probatu.

XLV. Prin acèsta discordia si desele faime despre resbelulu civile britanii prinsera inima condusi de Venutiu, carele, pre lunga insadit'a 'i ferosia si ur'a ce o purtá numelui romanu mai erá aprinsu si de propri'a resbunare in contr'a reginei Cartismandua. Acésf'a, potinte prin stralucirea originii sale, imperatiá preste briganti; puterea ei se mari, dupa ce ea, prindiendu prin insielatiune pre regele Caractatu, se parea a fi inlesnitu lui Claudiu triumfulu. De aci puterea ei si viatai in desfrenare, cá urmare a norocului. Ea lasà pre barbatuso Venutiu, si 'si dede man'a si imperiulu scutieriuului aceluia, lui Vellocatu. Acèsta foradelege curentu i stricà cas'a. In partea barbatuso Venutiu stá favóreza poporului, in partea spargatorului de casa placerea si crudîmea reginei. Venutiu sustinutu de ajutórele chiamate si totu deodata de desertiunea brigantiloru chiaru, aduse pre Cartismandua la marginea perdiarii. Atunci cerù aparare dela romani; coortile si scadrónele nóstre, dupa lupte de sórte scaimbatiósa, totusi scapara pre regin'a. Venutiu remase cu imperiu, noi cu bataiia.

XLVI. Pre aceleasi dile erá turburata si Germania prin lasîtatea duciloru si prin rebeliunea soldatiloru: ataculu inimiciloru, perfidi'a sociloru adusera statulu romanu in periclulu estremu. Acestu resbelu cu causele si evenimentele sale ilu voiu nará mai apoi, caci se prelungise multu timpu. Se misi-case si gintea Daciloru, ginte nice odata credintiósa si atunci fora temere, caci s'a scosu ostirea din Mesia. De ocamdata ei se uitá linistiti la facerile nóstre: ma candu audîre ca facl'a resbelului a incinsu Italia, ca tôte su armate in contr'a la tôte, spummandu taber'a de iernatecu a coortiloru si scadróneloru se facura demni preste ambele ripe ale dunarii. Dejã se gatea a

taiiá taber'a legiuniloru, candu Mucianu, insciintiatu de victori'a dela Cremona, le opuse legiunea a siessea, cá sa nu fimu strimtorati de dupla putere inimica, déca daculu si germanulu aru fi iruptu din parti diverse. Si acum cá si altedati fórte desu noroculu veni poporulu romanu intr'ajutoriu; noroculu romanulu duse pre Mucianu cu puterea orientelui acolo, pre candu caus'a nóstra se fini la Cremona. Fonteiu Agripa, din Asia, unde gubernase acea provincia unu anu, fú stramutatu la Mesia; i detera soldati din ostirea lui Vitelliu, caci a risipi pre acesti ómeni prin provincie si a'i incurcá in resbelu din afóra erá unu postulatu alu intieptiunii si alu pacii.

XLVII. Dar nice alte ginti nu eráu mai liniscite. Unu servu strainu,¹⁾ odinióra prefectu fotei regesci, apucá fora veste arm'a in Pontu. Acest'a erá Anicetu, unu iertatu alu lui Polemone, odata preputine, care, dupa ce tier'a s'a prefacutu in provincia romana, nu se putea impacá cu acésta scaimbare. Deci dupa ce chiamà, la arme in numele lui Vitelliu pre popórale ce locuescu pre lunga Pontu si dupa ce prin speranti'a predarii atrase la sine pre cati golani, cá duce alu unei cete nu de despretiuitu, ataca pre neasceptate Trapesuntea, cetate de renume vechiu, fundata de greci la tiermurii estremi ai pontului. Coorte de acolo fú taiiata in bucati; acést'a fusese mai de multu gard'a regelui, danuita apoi cu dreptulu de cetatania romana, avea seunile si armele dupre modelulu nostru, éro lenea si ne-subordinatiunea greciloru i remasese. Dede focu si la flota, sumetiu cum erá in libertatea marii, caci Mucianu atrasese la Bizantiu pre cele mai alese din naui si din marinari. Barbarii chiaru amblau crucisiu curmezisiu fora sa le pese; ei fabricara rapede naui, ce le dîcu *camare*, cu lature anguste, cu albi'a lata, fora legaminte de feru séu de arama, candu marea se inflá si valurile se inaltiá, in partea superioare a nauiloru aplicá scandure, pona ce se incheiá cá si unu acoperementu. Asia plutescu printre unde, cu prora²⁾ dupla si cu lopeti mutabili incatu potu desbarcá de ambele lature fora diferintia si fora periclu.

XLVIII. Acést'a facú atentu pre Vespasianu, cá sa trimita acolo vessilari din legiuni sub ducele Virdiu Geminu, militaru probatu. Acest'a ataca pre inamiculu desordinatu si risipitu din pof't'a de predare, si lu constringe in naui, si apoi, dupa ce 'si facú rapede luntri, ajunge pre Anicetu la imbucatur'a riului Cohibu, unde, sub protectiunea regelui Sedocheziloru, pre care cu bani si cu auru ilu atrasese in parte, aflà se-

¹⁾ Barbarum mancipium = romanii cá si grecii numiá *barbarus* pe vecine neromanu séu *strainu*. ²⁾ prora = partea anteriore a nauei.

curantia. Deocamdata regele protegea pre rugatoriulu cu arme si amenintiendu; ma, dupa ce i se oferi darulu tradarii au resbelu, 'si franse, dupre datin'a barbariloru, credinti'a; se invoiu cá sa ucida pre Anicetu, si tradà pre fugari: asia se fini resbelulu cu sclavii. Vespasianu inbucuratu de acésta victoria, caci tóte 'i mergea mai presusu de dorintie, capatà in Egipetu scirea despre bătăii'a dela Cremona. Acést'a ilu facù sa 'si iutiésca si mai tare marsulu in contr'a Alessandriei, cá, dupa ce se va frange ostirea lui Vitelliu sa constringa la supunere prin fóme si Rom'a, ce avea trebuintia de provisiune dinafóra. Caci elu se pregatea a atacá pre mare si continutu si Afric'a pusa in acea lature, si prin inchiuderea granariului a casiuná inimicului nu-mai lipse si discordia.

XLIX. Precandu intr'acésta prefacere universale domni'a lumei trece in alte mani, Primu Antoniu dupa caderea Cremonei nu s'a purtatu nice decum cá mai inainte; acum au ca a crediutu resbelulu cá finitu, si ca ce a mai remasu se voru da, au ca noroculu la unu atare caracteru deschise usi'a la iubirea de argintu, la trufia si la alte pecate ascunse. Predá Italia cá pre o tiera cucerita, pre legiuni le lingusiá cá si candu ar fi fostu ale sale; prin tóte dísele si faptele 'si deschise cale la putere; pentru cá sa inbuibe pe soldati cu desfreulu oferi legiuniloru cá sa 'si aléga centurioni in loculu celoru caduti. Prin atare alegere se facura centurioni totu cei mai turburatori; soldatulu nu mai depindea de voii'a duciloru, ci ducii se tragea de violenti'a soldatésca. Acésta purtare rebele, mortifera disciplinei; o folosi apoi elu spre predare, fora sa i pese de Mucianu, care s'apropiá; cea ce fú mai fatalu, decatu ar fi despretiuitu pre Vespasianu chiaru.

L. Intr'aceea ostirea, usioru armata, se puse in marsu, caci iérn'a s'apropiase si Padu revarsatu udá campaile. Vulturii si semnele de resbelu, pre soldatii incarcati de rane si greui de ani, pre multi si din cei sanatosi chiaru, i lasara inapoi in Cremona; se credea ca, pentru unu resbelu deja mai finitu, voru fi de ajunsu coortile si scadrónele, dimpreuna cu elit'a legiuniloru. Legiunea a unusprediecea ce la inceputu erá indoita cu inim'a, éro acum essindu tóte bine, ingrigieata ca n'a luat parte se impreuna si ea. Siesse mii de Dalmati desnou conscrii o insociau. Se comendá de Poppeiu Silvanu barbatu consularu; sufletulu despusetiuniloru erá, Anniu Bassu, legatu de legiune; acést'a supt aparenti'a unui subordinatu guberná pre Silvanu, carele, neactivu in resbelu, timpulu de actiune ilu perdeu tie-nendu la cuventari; ver candu erá ceva de facutu Bassu erá presente cu o activitate lina. La acésta céta de ostire se mai adao-sera cei mai buni din marinarii dela Ravena, cari voiiu se ser-

vésca in legiuni; éro flot'a se întregi din Dalmati. Ostirea si ducii facu stare la templulu Fortunei; avendu a se svatui ce sa faca, *caci audâsera despre misicarea din Roma a coortîloru pretoriane*, si credeau ca Apeninii aru fi ocupati. Cotra acést'a i mai spaimentá pre duci intro tiera ruinata prin resbelu si lipsea si vocea turburatória a militariloru, cari pretindeau clavariu, o specia de daru gratificatoriu; nu s'au fostu ingrigitu nice de bani, nice de grane; pripirea si lacomi'a enco erau pedece, rapindu ceea ce ar fi pututu sa primésca.

LI. Autori celebri spunu ca vincitorii manifestara cotra ceea ce e dreptu si nedreptu o nepesare atatu de mare, incatu unu calaretiu de rendu, marturisindu ca a ucisu pre frateso in bataii'a din urma, sa fi cerutu pentru acést'a dela duci premiu. Cá sa premieze o atare ucidere i opria pre duci dreptulu omenirii, cá sa o resbune dreptulu resbelului. Sub pretestu cá decamdata nu lu potu remunera duple cum meritéza, ilu monara cu vorb'a; ce s'a mai facutu nu se scie. De altramente o asemine monstruositate s'a mai facutu si in resbelele civile de mainainte. In bataii'a dela Janiculu unde se bateau in contr'a lui Cina unu soldatu pompeianu a ucisu pre frateso, ma dupa ce a cunoscutu foradelegea se ucise si pre sine, cum scrie Sisena. Cu atat'a erá la stramosii nostri mai agera si întrecerea in virtuti, si parerea de reu in fapte rele. Credu ca nu smentescu, déca scotu din istori'a vechia acestea si acestor'a asemine fapte, de cateori loculu si sujetulu va cere essemple de bine au cuvente de mangaiere in contr'a reului.

LII. Antoniu si ceilalti conduci gasira de cuviintia: *a tramite înainte pre calareti, cá sa recunósca tóta Umbria si pasadele pre unde s'aru puté trece mai usioru Apeninii; a atrage la sine vulturii si semnele de resbelu dimpreuna cu toti militarii aflatori in Verona; sa acopere Padu si marea cu naua de provisiune*. Erau între duci cari opuneau amonare. Antoniu se facuse deja pretentiosu, si ei sperá mai multu dela Mucianu. Caci Mucianu, ingrigeatu despre o victoria pré rapede, si ca, déca nu va ocupá in persóna Rom'a, nu va avea parte nice la resbelu, nice la gloria, scrise lui Antoniu si lui Varu, fora a se esprime determinatu, acum diorindui la actiune, acum érosi desbatendu folósele unei temporizari, compunenduse totu de un'a asia, cá, dupre eventualitati, sa póta denegá nenorocirile, si sa 'si póta atribui efectele cele fericite. Cotra Plotiu Grifu, pre care Vespasianu ilu inaltiasa de curentu la rangulu de senatoru, si lu facuse legatu preste o legiune, precum si cotra alti credinciosi ai sei, scrise mai deslucitu. Toti acestia rescrisera despre precipitarea lui Antoniu si Varu reu, si ce i placea lui Mucianu. Acést'a tra-

mise lui Vespasianu epistolele, si facù cá planurile si faptele lui Antoniu sa nu se apretuiiasca, dupre cum sperase densulu.

LIII. Antoniu oceritu arunca culp'a asupr'a lui Mucianu dîcendu ca prin calumniile acestui'a i s'au degradatu faptele sale cele mari. Ca unu barbatu ce nu scia sa 'si tiena gur'a si nededatu la subordinatiune nu 'si mesurà vorbelc. Elu concepù o epistola cotra Vespasianu intr'unu tonu mai falosu decatu s'ar fi cadiutu cotra unu principe si nu fora atacuri mascate asupr'a lui Mucianu. „Ca elu, Antoniu, e acel'a ce a resculatu la arme „pre legiunile din Panonia; ca din indemnulu seu s'a misicatu „duci Mesiei, ca prin constanti'a sa s'au deschiusu Alpii, s'au „ocupatu Italia si s'a inchiusu calea la ajutoriale Germane si „Retice. Déca legiunile desbinate si risipite ale lui Vitelliu le „au atacatu cu assaltu calareti, apoi le au batutu cu putere di „si nopte intr'una pedestrimea e lucrulu celu mai frumosu si fap- „t'a sa. Caderea Cremonei sa se ascria resbelului; in mai mare „dauna si in peirea mai multoru cetati statura republicei vechile „resbele civile de mainainte.¹⁾ Nu prin curieri, nice prin epi- „stole, ci cu arm'a si cu braciulu se lupta elu pentru imperato- „rele seu; si elu nu detrage glori'a acelor'a, cari in acestu cursu „de timpu pacificara Asia. Acelor'a pacea Mesiei, lui mantui- „rea si asigurarea Italiei i a statutu la inima. Prin incur- „gearea sa trecura Gallia si Ispania, tiererele cele mai belicóse „depre pamentu, in partea lui Vespasianu. Ci ostenitiunile sale „ar fi desierte, candu ar culege singuri numai fructele pericule- „loru aceia cari statura departe de pericule.“ — Acestea nu pu- tura remané ascunse lui Mucianu: d'aci profund'a mania, ce o nutrira, Antoniu mai pre facia, Mucianu intr'ascunsu, dar cu atatu mai ne impacatu.

LIV. Éro Vitelliu, a carui'a putere s'a frantu la Cremona, ascundea cu faciaria nebuna scirile despre acésta perdere, si mai tare amoná mediale de vindecare a le reului, decatu reulu chiaru caci déca ar fi marturisu si s'ar fi consultatu, mai erau enco puteri si sperantia; din contra fiinduca elu faciariá in totu loculu numai bine, falsitatea sa ilu perdù. O tacere de mirare in respectulu resbelului in giurulu seu: in Roma erá propriu de a vorbi de resbelu, si deaceea cu atatu vorbeiau ómenii mai multu; déca ar fi fostu iertata vorbirea, ea ar fi fostu mai ade- verata: oprite erau cu atatu mai cutremuratórie faimele. Dar nice ducii inimici nu lipsira a mai essagerá faimele²⁾ purtandu pre scoditorii cei prinsu ai lui Vitelliu prin armata, cá sa póta vedé fortiele inimicului si apoi retramitîndu'i. Vitelliu, dupa ce

1) constructiune adeveratu romanésca = acésta casa mi stà in atatia bani. 2) Istori'a e aci cá sa invetiamu, dintr'ins'a.

i ascultá in secretu, punea sa i ucidia pre toti. O constantia esemplare dedú centurionele Juliu Agreste. Dupa multe vorbe, cu care surd'a se incercase a aprinde in Vitelliu curagea, ilu aduse acolo, cá sa lu tramita pre densulu, spre a vedé puterile inamicului si cele facute la Cremona. Elu nu s'a cercatu a insielá pre Antoniu prin escodiri ascunse, ci 'i spuse cu ce e insarcinatu de imperatorele seu si scopulu pentru care a venitu. Is e dederá ómeni, cari sa i arate campulu bataiiei, ruinele Cremonnei si legiunile cele prinse. Agreste se întórce inderetru la Vitelliu, si, deorace acest'a dechiara de minciuni cele spuse, si pre deasupr'a ilu mai face si cumperatu de inamicu, atunci i dice: *Vediu ca aci se cere unu documentu mare; si, de orace tie nice viat'a nice mórtea mea nu ti mai potu fi de folosu, asia ti voiu da unu documentu, care poti sa lu credi.*“ Se duse si 'si intari dísele cu morte de bunavoia. Unii spunu ca Vitelliu l'ar fi ucisu; in credinti'a si constanti'a lui se unescu toti.

LV. Vitelliu, cá desceptatu din somnu, da ordinu lui Juliu Priscu si lui Alfenu Varu cá cu patrusprediece coorti pretoriane si cu tóte scadrónele de calarime sa ocupe Apeninii; legiunea formata din marinari l'a urmatu. Atatea mii de inarmati, elit'a fetioriloru si a caiiloru, supt altu duce, ar fi fostu tare destulu si pentru resbelulu ofensivu. Pre celelalte coorti le dede fratele seu, Luciu Vitelliu, spre apararea Romei. In catu pentru persón'a sa elu n'a lasatu nimic'a din usitatele sale imbuibari, si iute din nencredere, grabi comitiale in care destiná consuli pentru mai multi ani. Pe soci i danuì cu dreptulu federale, pre straini cu dreptulu *latinitatii*; ¹⁾ unor'a le iertá de totu darile, altor'a le impartu scutiri: cu o vorba, fora grige de venitoriu, elu sfasiá imperiulu. Ma vlogulu alergá la marimea beneficia-loru; nebunii si le cumperau pe bani; pentru cei cu minte erau nule tóte cate se dá si se primia cu vetamarea binelui de comunu. In fine, dioritu de ostirea ce s'afflá in Mevania, insocitu de o céta mare de senatori, din cari multi i urmara de ambi-tiune, cei mai multi de frica, venì in tabera fora planu determinatu, si espusu la svaturile cele mai perfide.

LVI. Pecandu Vitelliu tienea o alocutiune cotra soldati sburau pre de asupr'a lui atát'a multíme de paseri sinistre — lucru necrediutu! — incatu se intunecá dioa cá si de unu noru negru. La acést'a se mai adaose si altu semnu reu: taurulu, fugindu dela altare, dupa ce a resturnatu totu aparatulu de

¹⁾ Jus Latinitatis; cei ce se bucurá de acestu dreptu, poteau, provocati de magistratii romani, a 'si dá voturile la alegere, si, déca cumva au purtatu ver o functiune in loculu nascerei, a deveni cetatiani romani si a se inaltá si in Roma chiaru la dregatorie.

sacrificare fú junghiatu departe de loculu unde este ritulu a se junghia victimele. Ma celu mai insemnatu semnu erá Vitelliu insusi, neamblatu in resbelu, necapace de a face unu planu, intrebá candu pre unulu c. ndu pre altulu, *cum sa dispuna marsulu, cum sa faca recunósceri, ce modu sa se tiena in diorirea séu intardierea resbelului*, la tóta scirea aratandu 'si fric'a in facia si in ambletu si in fine imbatanduse. In cele din urma desgustatu de tabera si audiendu cà flot'a dela Misena l'a parasitn, se întórse la Roma, cutremuranduse la fiacare noua lovitura si nepasandu'i de periclulu din urma. Caci in locu sa tréca Apeninii cu puterea intréga a ostirii sale si sa atace pre inimici slabiti de iérna si de lipse, cum i se dá ocasiunea, elu din contra 'si impartí puterile si tradà la mórte si la prinsória pre bravii si pona la cele din urma constantii soldati, incontr'a voiei centurioniloru celoru prevedietori, cari, de i ar fi intrebatu, i aru fi spusu adevverulu. Amicii intimi ai lui Vitelliu nu i lasá sa se-apropia, asia erau formate urechile principelui, cá sa n'asculte cele aspre si folositoria, ci numai cele placute si stricatoria.

LVII. Flot'a dela Misena (atat'a póte in discordiele civile si cutezarea singulara chiaru) o trase la revoltare centurionele Claudiu Faventinu, scosu cu infamia din militia prin Galba, aratandu epistole plasmuite dela Vespasianu in care se-promiteau premia la desertori. Comandante alu flotei erá Claudiu Apolinare, unu omu fora constantia in credintia fora determinare in tradare. Apiniu Tirone, fostu pretore, care pe atunci din intem- plare s'affá in Minturne, se-oferi de duce rebeliloru. Acestia traseru dupa sine municipiale si coloniele. Si de orace Puteolanii erau pentru Vespasianu, din contra Capua remase credintiosa lui Vitelliu, jalusi'a si rivalitatea municipale se mistecà in resbelele civile. Vitelliu a alesu pre Claudiu Julianu (acest'a mai deunadi comendase flot'a dela Misena cu multa blandetia) spre a linsci inimile militariloru. I dederu de ajutoriu o còorte urbana, si pre gladiatori, alu caroru comandante erá Julianu insusi. Dupace ambele tabere se ciocnira, si Julianu fora a se mai gandi multu, trecù la Vespasianu, ocupara Teracina, ce erá segura mai multu prin murii si pusetiunea sa, decatu prin inclinarea locuitoriloru.

LVIII. Vitelliu, candu s'a incunoscintiatu de acést'a, lasandu o parte a ostirii sale in Narnia cu prefectulu pretorianiloru, opuse pre frateso Luciu Vitelliu cu siesse coorti si cu cincisute de calareti inimicului ce amenintia a intrá prin Campania. Insusi, cadiatu cu inim'a, se insufleti prin zelulu soldatiloru si larm'a poporului ce poftea arme, in catu elu pre acestu vlogu lasiu, care mai incolo de vorbe nu erá sa cuteze nemic'a, in chipu falsu ilu numesce *armata si legiuni*. Dupre svatulu scl-

viloru sei iertati (caci amicii sei cu catu erau mai ilustru de familia, cu atatu erau si mai pucinu credintiosi) pune sa convocare triburele, ¹⁾ si sa jure in numele seu pre cei ce se inrolau; fiindu numerulu in scrisiloru foarte mare, insarcineza pre consuli cu inrolarea. Pe senatori i insarcineza sa contribuiasca unu numeru de sclavi si o pondere de argintu. Cavalerii romani se oferira a dá braciulu si bani; pona si sclavii iertati cereau sa faca acestu daru. Acestu zelu ipocritu, essitu din frica, se prefacuse in simpatia. La cei mai multi nu le pareu reu atatu de Vitelliu, catu de ursit'a si pusetiunea capului statului. Insusi Vitelliu contribui prin faci'a, vocea si lacrimile sale a storce compatimirea; bogatu in promisiuni, si cum sunt fricosii, fora mesura. Ce este mai multu elu voii'a a se numi si cesare, ce-eace refusase mai nainte; acum cerea acést'a din credinti'a superstitiosa ce o avea in acestu nume, si pentruca in frica svaturile intieptiloru si palavrele vlogului sunt de oprotiva ascultate. Dar s'a intemplatú cá cu tóte misicarile nechipsuite bine, care la inceputu sunt numai focu, apoi cu timpulu se moia si se stingu. Senatorii si cavalerii se risipira cu incetulu, de ocamdata indouinduse cu inim'a si candu Vitelliu nu erá de facia; apoi cu despretiu si fora grige; pona ce Vitelliu de rusínea desiertei nisuintie se lasá de cele ce nu i se dá.

LIX. Precum luarea Mevaniei si cá desnou reascutulú resbelu impluse cu fiori Italia: asia lasi'a retragere a lui Vitelliu produse unu zelu afóra de indouire cotra partitulu Flavianu. Samnitii, Pelgini si Marsii, din rivalitate, caci campani'a le apucase inainte, se aretara, cum se intempla sub noui domni, activi intru tóte afacerile resbelului. Ma armat'a in trecutulú seu preste Apenini avù se suferu multu de o ierna hidosa; si, de orace abia se eluptara din neue intr'unu marsu nesuperatu, deveni chiaru, la catu periclu erá sa fia ei espusi, déca pre Vitelliu nu l'ar fi facutu sa retireze noroculu, carele duciloru Flaviani nu mai pucinu le fù de ajutoriu, cá intieptiunea. Aci intilnira pre Petiliu Ceriale, care stravestitu in vestmentu tieranescu si cunoscendu localitatile de prin giuru se stracurase printre custodiele lui Vitelliu. Ceriale erá afinitu deaprópe cu Vespasianu, si insusi nu fora gloria militara; de acca fù primitu intre duci. Multi spunu ca si lui Flaviu Sabinu si lui Domitianu le ar fi statutu deschiusa calea spre fuga; si omenii tramisi de Antoniu strabatendu in varic chipuri insielatória, le aratara loculu si apertorii ce i aseptá. Sabinu se scusá cu sanatarea necapace de ostenitiune si de cutezare; Domitianu erá determinatu; ci custodiele date lui de Vitelliu, desi se promitea a lu in-

¹⁾ despartimente dupre cercuri ale poporului.

soci, 'i insuflau temere cá sa nu i intindia latiuri. De alta parte nice Vitelliu insusi, din consideratiune pentru afinii sei, nu nutria nice unu planu de crudime in contra lui Domitianu.

LX. Candu ducii lui Vespasianu venira la Carsule, facure stare cateva dile pona sa i ajunga dupre urma vulturii si semnele legiuniloru; si loculu insusi erá bunu de tabera, o perspectiva intinsa, securi de atragerea provisiuniloru, avendu la spate cetatile cele mai infflorite. Totu deodata sperau ca voru puté intrá in vorbire cu Vitellianii, cari distau de aci la unu spatiu de dicce mile, si ai aduce la tradatiune. Ma soldatii suferiau greu acest'a, ei mai voiiu resbelulu, cá pacea: nu acceptau nice legiunile sale chiaru, cá unele ce erá sa fia socie la predi, fora a fi luatu parte la pericle. Antoniu i convocà la adunare si le vorbi asia: „Ca Vitelliu mai are enco ostire, care, d'ca i se va „lasá timpu de ganditu póte enco sa lu lase, adusi la desperatiune potu deveni teribili. Inceputele resbelorulu se potu lasá „la norocu, ma victori'a cata sa se aduca la primire cu planu „si cu minte. Deja flot'a dela Misena si partea maritima cea „mai frumósá a Campaniei ilu lasara; ca din atatea tieri a le su „prafeciei pamentului nu i a mai remasu lui Vitelliu, decatu ce „eace jace intre Terracina si Narnia. Destula gloria ati capatu „tatu in bataii'a dela Cremona, si pré multa ura prin stricarea „ei; sa nu poffiti cucerirea Romei, ci conservarea ei mai virtosu. De premia mai mari decatu acelea, si de onorea cea „mai mare veti avé parte, d'ca voi veti asecurá mantuirea senatului si a poporului romanu fora versare de sange.“

LXI. Cu acestea si cu atari se linistira inimile. Nu multu dupa acésta venira si legiunile. Fric'a si faim'a despre intarirea ostirii Flaviane facura pre coortile Vitelliane sa se legene, caci nimene nu i animá la bataiia, multi la trecerea in partea contraria; centurionii se intreceau care de care sa duca vincitoriulu centuri'a sa, turm'a sa dreptu daru pentru cá sa i castige pentru sine buna voientia pentru venitoriu. Prin acestia aflara Flavianii ca in vecinatáte Interamna s'ar tiéné ocupata de o garnisóna de patru sute de calareti. Numai decatu fú tramisu Varu cu o mana de usioru armati; cati se opusera fure ucisi; cei mai multi lapedandu armele, cerura iertatiune. ¹⁾ Cativa refugindu in tabera implura pre toti de frica, essagerandu bravur'a si multimea inimicului, pentru cá sa 'si acopere rusínea ca au perditu loculu incrediutu aparariloru. Cotra acestea in armat'a Vitelliana nu erá pedépsa pentru fapte de rusine; prin premiarea tradatoriloru credinti'a erá franta; d'aci inainte mai rivalizau numai in perfidia. Trafugele tribuniloru si ale centurioniloru erau dese;

¹⁾ pardonu.

caci soldatulu de rendu tienea cerbicosu cu Vitelliu, ponace Priscu si Alfenu, lasandu taber'a si intorcenduse érosi la Vitelliu, scapara pre toti de rusínea tradatiunei.

LXII. In aceleasi dile fú ucisu Fabiu Valente in prinsórea sa din Urbinu. Capulu lui fú aratatu coortiloru Vitelliane, pentrucá sa nu mai nutrésca nice o sperantia mai incolo; caci ei credeau, *ca Valente s'a scapatu in Germania, cá sa adune ostiri vechi si noue*. Vediendu uciderea, cadiura in desperatiune; éro ostirea Flaviana primi perdiarea lui Valente cu o bucuria nespusa chiaru cá si candu ar fi vediatu finitulu resbelului. Valente erá nascutu in Agnania din familia cavalerésca. Impertinente imputari 'si caută reputatiunea de omu cultivatu intru placheri destramate. La jocurile *Juvenalia* sub Nerone facù, deocamdata de nevoiia, apoi de bunavoia, pre mimicu cu mai multu talentu decatu cuvientia. In calitate de legatu alu legiunii a fostu favoritoriulu, apoi defaimatoriulu lui Virginiu. Pe Fonteiu Capitone, sumutiatu de insusi la revoltare, séu pentruca nu l'a pututu sumutiá, ilu ucise. ¹⁾ Pentru Galba a fostu unu tradatoriu, lui Vitelliu credintiosu, s'a ilustratu prin perfidi'a altor'a.

LXIII. Dupace soldatiloru Vitelliani li s'a taiiatu speranti'a din tóte laturele, voiindu a trece la Flavianu, nu anse fora onóre, ci cu semne si stégure se coboríra in campiele din josu de Narnia. Armat'a Flaviana in ornate stá in ordini dese pregatita cá de bataiia. Vitellianii se luara la mediulocu si dupace fusera incungiurati Antoniu le vorbi cu indurare. *La unii le comendá sa stea in Narnia, la altii in Interamna*; totu deodata se lasara dintre vincitori unele legiuni, cari sa nu fia spre greutate celoru linisciti, tari totusi destulu cá sa contína in respectu pre cei ce s'aru incercá a rebelá. In cursulu acestoru dile Antoniu si Varu nu incetara a tramite curieri preste curieri oferindu lui Vitelliu *securantia, bani si retragere in Campania, déca va depune armele si se va dá elu si copiii sei in manile lui Vespasianu*. De asemine cuprinsu erau si epistolele lui Mucianu; pre care punendu credintia Vitelliu vorbiá deja de numerulu servitoriloru si despre alegerea locului maritimu. In atat'a nesimtire cadiuse, ca, déca altii nu i ar fi adusu aminte, insusi ar fi uitatu ca a fostu principe.

LXIV. Ma cei mari ai Romei acitiau in convorbiri secrete pre Flaviu Sabinu, prefectulu cetatii: „cá sa iá parte la „victoria si la gloria; ca densulu in coortile urbane ²⁾ are o „militia in dispusetiunea sa; ca nice coortile veghitoriloru de nópte „nu'i voru lipsi, proprii loru sclavi, noroculu partitului 'i stau in „ajutoriu; tóte favorizéza pre vincitoriu; sa nu lase din gloria

¹⁾ Vedi cart. I. c. VII. ²⁾ catanele cetatii.

„la Antoniu si la Varu. Ca Vitelliu are pucine coorti, cuprinse
„de frica si acestea prin tristele sciri venite din tóte partile; ca
„poporul e scaimbatiosu, si, déca se va dá de duce, acelési lin-
„gusîri i se voru face si lui Vespasianu. Ca Vitelliu e necapace
„a purtá si noroculu chiaru, atatu e de slabitu prin nenorociri.
„Meritulu resbelului finitu va fi alu acelu'i a care va fi ocupatu
„Rom'a. Cuvine-se lui Sabinu, cá sa conserve domni'a pentru
„frate; lui Vespasianu, cá sa prefire pre Sabinu la fiacare al-
„tulu.“

LXV. Carbovitu de ani ascultá vorbele acestea fora a 'i
se aprinde curagea. Erau cari ilu acusau in secretu, ca den-
sulu *din ura si rivalitate intardie noroculu frateso*. Caci Flaviu
Sabinu, frate mai mare, pre candu si unulu si altulu erau nisce
privati; intrecuse pre Vespasianu si cu rangulu si cu averea, si
se credea ca acel'a ar fi sustienutu creditulu atacatu alu ace-
stuia, si 'i ar fi zalogitu cas'a si mosiele. De acea omenii, desi
concordi'a remasese la vedere, se temeau de ver o inimizia aco-
perita. E mai aprópe de adeveru anse a dice: ca Sabinu, bar-
batu blandu cum erá, urá sangele si uciderile; pentru acést'a
el u in dese intrevorbiri cu Vitelliu negociase despre pace si
despre depunerea armeloru prin transactiune. Adeseori se adu-
nara acasa, si in fine incheiara, cum se vorbiá, tractatulu in
templulu lui Apoline. Vorbele si dísele loru avura de marturi
numai pre doui insi, pre Cluviu Rufu si pre Siliu Italicu. Ome-
nii, cari statura mai departe le obsevara faci'a; a lui Vitelliu
erá caduata si umilita; a lui Sabinu fora falosia: aprópe de com-
patimire.

LXVI. Déca ar fi statu in puterea lui Vitelliu, cá sa plece
mintile ómeniloru sei asia de usioru, cum s'a plecatu insusi:
atunci ostirea lui Vespasianu ar fi intratu in Rom'a fora ver-
sare de sange. Ma cei mai credintiosi lui Vitelliu eráu si cei
mai mari improtivitori la pace si la invoiire; „ei demustrara catu
„de periculósa si rusînósa e, si ca singur'a garantia 'i sta in
„bun'a placere a victoriului. Vespasianu nu are o securantia
„atatu de sumétia, cá sa suferé lunga sine pre Vitelliu cá pre
„unu privatu; insusi cá vincti nu voru concede acést'a. Ast-
„felu in compatimire chiaru jace pentru densulu periclu. Vedi
„bine ca insusi acum e betranu si satulu de bine cá si de reu:
„Ma ce nume, ce pusetiune in lume va remané la fiuso Ger-
„manicu? Acum promitu bani si servitori si locuintia fericita
„lunga mare in Campania; dar ajunga numai la domnia Vespas-
„sianu, atunci nice insusi, nice amicii sei, nice ostirea sa in fine
„nu se va crede segura altramente decatu prin curáfirea rivalului
„seu. Déce Fabiu Valente, prinsu si conservatu pentru casure
„de nenorocire, si le a fostu spre greutate: apoi Primu si Fescu

„si modelulu partitului, Mucianu, ce alta plenipotencia voru avé
„ei in privinti'a lui Vitelliu, de catu sa lu ucida. Cesare n'a
„crutiatu pre Pompeiu, Augustu pre Antoniu, nu cumva Ves-
„pasianu, elu clientele lui Vitelliu, pe candu Vitelliu érá colega
„lui Claudiu, sa póрте o inima mai mare Éro acum, aducendu'si
„aminte de demnitatea de censoru a tataso, de cele trei consu-
„late si de atatea dregatorie ale casei sale celei ilustre, macaru
„din desperatiune sa se incinga cu sabi'a cutezarii. Soldatulu e
„constante, amórea poporului o are enco. In cele din urma nu'i
„se pote intemplá ver unu reu mai mare decatu acel'a in care
„se precipita be buna voiia: cá sa móra cei vinciti, cá sa móra
„cei inchinati; un'a numai e de interesu a decide: danevomu re-
„suflarea cea din urma intre batjocure si rusíne, au mai bine
„sa cademu cá nisce barbati.“

LXVII. Surde érá urechile lui Vitelliu cotra svaturi de
energia; durere si grige i sbuciumá inim'a, cá nu cumva prin
improtivire cerbicósa cu arme sa lase dupa sine la soci'a si la
copii sei pre unu vincitoru mai pucinu impacabile. Mai avea
el si o mama carbovita sub sarcin'a aniloru, carea totusi cu
pucine díle mai inainte printr'o móрте venita la timpu prevenise
ruin'a casei sale. Domni'a fiuso nu i adusese nimic'a, decatu
gele si unu nume bunu dupa móрте. In 18 Decemvre, audíndu
despre desertiunea legiunii si a coortiloru, ce se dedesera in
Narnia, imbracatu in vestimentu de doriu, esse din palatu, trista
in giurui famili'a, totu deodata fiuso celu micu se ducea intr'o
lectica mica, cá si la o pompa de inmormentare. Lingusiri din
partea poporului, ci a fóra de timpu; éro soldatii stá intr'o ta-
cere amenintietória.

LXVIII. Nu érá nimene atatu de nesimtítoriu cotra sór-
tea cea scaimbatiosa a lucrureloru omenesci, pre care sa nu lu
fi misicatu acea privire: unu imperatu romanu, domnu cu pu-
cinu mainainte preste totu genulu omenescu, 'si lasa scaunulu
norocului seu, prin poporu, prin Rom'a esse din domnia. Unu
ce asemine nu s'a mai vediutu, nu s'a mai audítu. O putere
fora veste strivise pre Cesere, pre Caiu (Caligula) ilu perdusera
latiurile intíne intr'ascunsu; noptea si unu campu necunoscutu
ascusesera fug'a lui Nerone; Pisone si Galba au fostu cadíuti
cá si in bataiia: éro Vitelliu, intr'o adunare de poporu, intre sol-
datii sei, in vederea femeiloru chiaru, vorbi pucine si positiunii
cei tristi corespundietória: Elu pentru iubirea pacii si a patriei
se pléca; sa 'si aduca numai aminte de densulu, si sa le fia
mila de frateso, de soci'a sa si de etatea cea nevinovata a co-
piiloru sei. Totu deodata inaltia in susu pe fiuso, recomandan-
dulu acum la singulari, acum la multímea intréga; in fine ine-
canduse de plansu, 'si scóte dela cingatoria pumnariulu, simbolu

acest'a de dreptulu seu de viatia si de mórte asupr'a cetatiani-
loru, si lu presentéza consulului ce stá aprópe (erá Ceciliu Sim-
plice). Neprimindulu consululu, si reclamandu cei de facia, Vi-
telliu se retrase, cá sa depuna in templulu concordiei insem-
nulu puterii si sa se duca in cas'a frateso. Strigarile se marira,
ilu poprescu de a merge in casa privata, si lu mona in *palatu*.
Verce alta cale erá inchiusa, numai unic'a ce ducea la strat'a
sacra erá libera. Atunci nesciindu ce sa faca, se întórse la
palatu.

LXIX. Faim'a apucase a se lati, ca elu a depusu dom-
ni'a si ca Flaviu Sabinu a scrisu tribuniloru, cá sa tiená in frene
pre soldati. Acum cá si candu totu statulu s'aru fi aruncatu in
sinulu lui Vespasianu, cei d'antai ai senatului, cei mai multi din
ordinea cavalerésca, tóta militi'a urbana si vigiliile implura
cas'a lui Flaviu Sabinu; aci se face vorba despre zelulu po-
porului si despre amenintiarile coortiloru germane. Sabinu
mersese pré departe, cá sa mai póta retirá, si de órace la un
fiacare i erá de pelea sa, cá nu cumva Vitellianii sa i atace,
fiindu risipiti si de aceea mai pucinu tari, impingu pe omulu
ce se leganá la arme. Ma, ceea ce se intempla in atare casure,
toti dara svatu, pucini luara parte la periclu. Candu trecea
pre la laculu lui Fundanu, cei cari insociá armati pre Sabinu,
fura loviti de cei mai bravi dintre Vitelliani. Acést'a fú mai
virtosu o surprisa, decatu o bataiia seriósa, totusi Vitellianii
remasera vincitori. In acésta strimtorare Sabinu ocupa (ceea
ce in momentulu presente erá mai securu) burgulu capitoliului
cu o amestecatura de soldati, si cu cativa din senatori si din
cavaleri; a spune numele loru e greu, caci dupa victori'a lui
Vespasianu multi 'si atribuira cu falsitate acestu meritu. Si fe-
mei chiaru sustienura asedia, intre cari se insemnéza mai alesu
Verulana Gratilla, care nu s'a uitatu nice la copii, nice la afinii
sei, ci numai la periclu. Soldatii Vitelliani paziá cu o negri-
gintia atatu de mare pre inchiusi, ca Sabinu preste nópte aduse
in capitoliu pre copii sei, pre Domitianu, fiulu frateso; tramise
pre cáii nepazite unu curieru la ducii Flaviani, cá sa le spuna
ca sunt *cercusediati* ¹⁾, *si ca, déca nu li se va tramite ajutoriu,*
se afla in mare strimtorare. Nóptea fú asiá de nesuperata, ca
aru fi pututu se esse de acolo fora a i se face ver unu reu;
caci soldatímea Vitelliana, cutezatória contr'a periclului, ducea
pucinu la ostenitiuni si negrigeá custodiarea; cotra acestea o
ploia de iérna rapede impedecá vederea si audirea.

LXX. Pre diori de dí, inainte de inceperea ostilitatíloru
reciproce, Sabinu tramise pre Corneliu Martiale, unulu din pri-

¹⁾ opumnati, inchiusi, impresurati in capitoliu.

mipilari, la Vitelliu cu insarcinarea, cá sa se planga ca tractatele s'au calcatu. „Ca depunerea domniei n'a fostu decatu o facia-
„ria si o comedia arangeata spre a amagi pre atatia barbati
„ilustri. Caci pentru ce s'a dusu elu din foru la cas'a frateso,
„ce cautá spre foru, spre a atrage ochii ómeniloru asupr'a sa,
„in locu sa fi mersu spre Aventinu, si in cas'a sociei sale? Asiá
„s'aru fi cuvenitu la unu privatu ce voiá a departá dela sine
„tóta aparenti'a de domnia. Din contra Vitelliu s'a retrasu in
„palatu, adeveratulu scaunu alu domniei; de acolo a tramisu
„cete inarmate; partea cea mai renumita a Romei este acoperita
„de cadavrele nevinovatiloru; nice macaru capitoliulu nu se
„crutia. Incatu pentru sine, pre candu intre Vespasianu si Vi-
„telliu se decidea prin bataia cu legiunile, prin ocupare de ce-
„tati, prin tradare de coorti, dupa ce dejá Spania, Germania si
„Britania desiartara, densulu, desi e fratele lui Vespasianu,
„togatu cá unulu din senatori a staruitu in credintia, pona ce
„a fostu chiamatu la negociari ce nu lea cautatu. Ca pacea si
„buna intelegerea sunt folositoria pentru vinciti; pentru vin-
„citori numai onorifice. Déca i pare reu de tractatu, atunci sa
„nu sara cu arm'a in contr'a lui Sabinu, pre care la insielatu
„cu rea credintia, nice in contr'a fiului, copilu enco, lui Ve-
„spasianu. Si ce i aru puté folosi uciderea unui betranu si a
„unui copilu? Mérga mai bine asupr'a legiuniloru, si acolo sa
„se lupte pentru domnia; essitulu resbelului va decide despre
„altele.“ La acestea Vitelliu turburatu respunse pucine spre
escusarea sa, aruncandu vin'a asupr'a soldatiloru, *a caror'a*
ardóre modesti'a sa nu este in stare a o contiené. Si svatui pre
Martiale, cá sa se duca pre partea secreta a caseloru furesîn-
duse, pentru cá sa nu fia ucisu de soldati cá unu medilocitoriu
de pace urîta de densii. Vitelliu n'avea putere nice sa comande,
nice sa proprésca; dejá elu nu mai erá imperatore, ci numai o
causa de resbelu.

LXXI. Abea se intorsese in capitoliu Martiale, si militarii
erá aci furiosi; nu i comandá nimene; fiacare facea dupre cum
ilu taiiá capulu. Trecendu in marsu fortiatu preste Foru, pre
dinaintea templeloru celu dominá, se punu in linia de bataia
pre colin'a din faci'a acelor'a pona la primele pórte ale bur-
gului capitolinu. Aci pre cósta stá din vechime portici in
drépt'a candu sui. Pre acoperementele aceloru essira asediatii
si aruncau petre si tiegle preste Vitelliani; acestia n'avea altu-
ceva in mani decatu sabiele; sa mai aduca tormente si proiep-
tilia, se pareá pré lungu. Ei aruncara facile aprinse in porticulu
celu mai essitu afóra, si urmara focului, si aru fi intratu pre
pórtele arse ale capitoliului, déca Sabinu statuele resturnate,
monumentele de onóre ale parintiloru nostri, nu le aru fi opusu

in intrata chiaru gramadite cá si unu muru. Acum dau assaltu din doue lature la intratele capitoliului, pe la silv'a sacra a Asilului, si pe unde se suie stanc'a Tarpeia pre o suta de trepte. Acestu atacu duplu veni neasceptatu; celu mai aprópe si mai aprinsu veniá din partea Asilului. Nice ca se putea propri Vitellianii, cari se suiá preste edificiale combinate, ce in cursulu unei paci lunge se redicasera la atat'a inaltíme, incatu acoperementele erá de o nivéla cu faci'a pamentului capitoliului. Aci nu se scie, pusau opumnatorii focu la acoperementele caseloru, au opumnatii chiaru, cum de ordinariu se vorbiá, cu scopu cá sa respinga opintirile si progresulu acelor'a. D'aci cadíu foculu asupr'a porticiloru adosati la templa; apoi curentu vulturii de lemnu vechiu atrasera flacar'a si o nutrita. Asiá a arsu capitoliulu, cu pórtelile inchise, ne aperatu si nepredatu.

LXXII. Ist'a e evenimentulu celu mai demnu de jele si mai hidosu, ce s'a intemplatu statului romanu, de candu e fundata Roma. Fora inimicu din afóra, in pace cu dieii, incatu faptele nóstre ne iertá sa fimu; scaunulu lui Joue pré bunulu si pré marele, edificatu de parintii nostri pre credinti'a prorociloru cá unu gagiu alu imperiului, pre care nice Porsena dupa dedarea cetatii, nice Gallii dupa cucerirea ei nu putura a lu spurcá, se nimici prin turbarea principiloru. Mai arsese odata capitoliulu in resbelele civile, ma prin reutate privata; ci acum fú pre facia opumnatu, pe facia aprinsu. Din ce cauza de resbelu, carele fú pretiulu unei perderi atatu de mare? Batutuneamu pentru patria! — Regele Tarquiniu priscu in resbelulu cu Sabinii facuse votulu sa lu edifice si 'i puse nisce fundamente mai multu in speranti'a marimii fiitória, decatu ajungea midilócele enco modeste ale poporului romanu; apoi adaose a edificá Serviu Tului ajutoratu de soci, in fine Tarquiniu Superbu dupa ce a luat Suessa prin predile dela inimici. Ma onórea finirii edificiului fú rezervata libertatii. Dupa esgonirea regiloru Oratiu Pulvillu ilu dedicà cu atat'a pompa, incatu dupa aceea nemesuratele bogatii ale poporului romanu putura numai a lu mai orná, dar nu a lu si mai mari. Fú reedificatu pre acelasi fundamentu, candu, dupa unu spatiu de patru sute cincispredece ani, arsese sub consuli L. Scipione si C. Norbanu. Restaurarea o luase asupr'a sa Sulla vincitoriulu, ma n'apucatu sa lu dedice: numai acést'a s'a denegatu fericitatii lui ¹⁾). Numele lui Lutatiu Catulu se conservà pe lunga atate opere mari ale cesariloru pona la Vitelliu.

LXXIII. Acest'a erá edificiulu ce arse acum. Dar foculu implù cu mai multa frica pre opumnati, decatu pre opum-

¹⁾ Se scie ca Sulla 'si dedese conumele de Felix = Ferice.

natori. Caci soldatiloru Vitelliani in resbelu nu le lipsiá nice indemanarea, nice constanti'a. Din contra la partitulu opusu militarii erá fricosi, ducele lasatoriu, si cá cuprinsu de habau-cia, necapace de vorbire si de audire, nu se sciá conduce nice de svaturile altor'a, nice a pune in lucrare pe ale sale: lega-natu incóci si incolo de strigarile inamiciloru proprie ce co-mendase, comandá ce propriise; si, cum se intempla la casure desperate, totu omulu comandá, si nimene nu essecutá; in fine lapadara armele si cautara impregiuru, cum sa fuga séu sa se ascundia. Vitellianii irumpu si respandescu pretutindea sange, sabia si focu. Pucini au fostu cari, cá nisce adeverati barbati de arme, se cuteze a se bate, intre cari se destinsera Corneliu Martiale, Emiliu Pacense, Casperiu Nigru, Didiu Sceva, si fura ucisi. Flaviu Sabinu, desi erá narmatu, si nu cautá sa fuga, este incungiuratu; totu asiá si consululu Cuinctiu Aticu, carele printr'o umbra de onóre si prin desiertatiunea sa atrasese ochii Vitellianiloru, deórace publicase edicte pline de laude incatu pentru Vespasianu si injuratória incatu pentru Vitelliu printre poporu. Ceilalti scapara in varia moduri: unii stravestiti cá sclavi; altii aperati de credinti'a ómeniloru sei, séu ascunsi printre sarcine¹⁾. Fura si de aceia cari suprinsera semnalulu Vitellianiloru, dupre care acestia se cunosciá intre sine, si dan-dulu si primindulu, acésta cutezare le servi de scutire.

LXXIV. Domitianu, la prim'a irumpere ascunsu la por-tariulu templului, prin medilocirea unui iertatu, imbracatu in vest-mentu de inu se amestecá printre sét'a preotiloru sacrificatori, si astfelu necunoscutu remase pitulatu langa Velabru la unu omu²⁾ alu lui Vespasianu, anume Corneliu Primu. Candu a ajunsu la domnia tataso, Domitianu a pusu sa diríme cas'a por-tariului, si in locui a redicatu o bisericutia in onórea³⁾ lui *Joue Conservatorulu* cu unu altare, in care stá inscrisa pre mar-mura intemplarea sa; éro mai apoi, candu insusi a ajunsu la domnia, dedicá lui *Joue Custode* unu templu mare si chipulu seu in braciale dieului. Sabinu si Aticu, incarcati de féra⁴⁾ si dusi la Vitelliu, fure primiti de acest'a nicedecum cu vorbe si cu facia maniósa, spre celu mai mare necazu alu acelor'a cari pre-tindea dreptulu a i ucide si premiulu pentru ostenitiunea sa. Incependu strigarile mai antaiu dela cei mai aprópe de Vitelliu, apoi plebea de josu cere intre amenintiari si lingusîri mórtea lui Sabinu. Vitelliu, standu inaintea scálei palatului si prega-tinduse sa intrevina cu rugatiuni, este constrinsu a le face pre

¹⁾ baggage. ²⁾ cliente = omulu cuiva cum dîcu in Romania. ³⁾ pre
cramulu am dice acum. ⁴⁾ féra = catene = lantiuri.

voia. Atunci strapungendulu si sfasiendulu pre Sabinu, dupa ce i taiã capulu, trunchiulu i lu tragu in Gemonie ¹⁾).

LXXV. Acest'a fû finitul unui barbatu, care, dieu, n'a fostu fora merite. Treidieci si cinci de ani a statutu elu in servitiulu statului, si s'a ilustratu in afacerile pacii si ale resbelului. Iubirea de dreptate si desinteresarea lui sunt fora imputare; la vorba nu pré erá mesuratu. Acest'a e uniculu defectu ce vocea publica ilu imputã in cursu de siepte ani catu a fostu prefectu in Messia, si in cursu de douisprediece ani catu a fostu prefectu in Roma. Pe la finitul vietiei sale unii ilu tienura de lasatoriu, multi de moderatu si economu de sangele concetatiailorur sei. Adeveru de nimene negatu este ca inainte de a se inaltia la tronu Vespasianu, mandri'a familiei Flaviane erá Sabinu. Ômenii vorbiã ca Mucianu s'a bucuratu de mórtea lui Sabinu. Multi dicea, ca si pacea chiaru a cascigatu prin mórtea lui, *caci cu acést'a se sparse rivalitatea intre doi barbati, din cari unulu se priviã pre sine cá frate alu Cesarelui, celalaltu cá consociu la domnia*. Dar, candu poporulu cerea si mórtea consulului, Vitelliu resistã; caci Aticu ilu impacase si ôrecum ilu oblegase la servitiu imprumutatu, deórace acel'a intrebatu, *ca cine a aprinsu capitoliulu*, se facù pre sine aprindietoriu, si prin aceea marturisire, séu prin acea minciuna corespondietória cercustariloru, se parea a luã asupr'a sa hidosulu faptei si a lu descarcã de pre spatele partitului Vitellianu.

LXXVI. Pre aceleasi dile L. Vitelliu, carele taberase la Feronu, amenintiã Teracina cu dirimare, unde erá inchiusi gladiatori si lopatari ²⁾, cari nu cutezã a essi din murii cetatii, nice a se espune la periclu a largu. Preste gladiatori erá, cum s'a dîsu mai susu, Julianu, preste lopatari Apolinare, ambii prin desfrenare si negrigintia mai semini la nisce gladiatori, decatu la duci de ostire. Ei nu tienea vigilia, nu intarira murii pre unde erá slabiti; dio'a nóptea resunau de ciuiturile loru de banchetuire acestia tiermuri frumosi; si pre candu soldatii erá respanditi in servitiulu placeriloru loru, ei nu vorbiã de bataiia, decatu candu s'affã la banchete. Cu pucine dile mai nainte Apiniu Tirone se dusesse, cá sa stórca cu forti'a bani si daruri de prin municipia ³⁾, si aduse partitului Flavianu mai multa ura decatu putere.

LXXVII. Intr'aceea unu sclavu alu lui Verginiu Capitone fugi la Luciu Vitelliu, si promise ca de 'i voru da soldati va tradã fortereti'a. Pre nópte adunca asiedia coortile usioru armate pre verfurile muntiloru deasupr'a capului inimiciloru;

¹⁾ vedi Svetoniu. ²⁾ remiges = veslari. ³⁾ targuri cu dreptu de municipalitate.

d'aci soldatii decura mai multu spre ucidere, decatu spre bataia; taiia pre nearmati si cari ambla sa se armeze, precum si pre cei atunci desceptati din somnu, turburati cum erá de intunecime, de frica, de sunetulu trimbitóloru, de strigarile inimicului. Pucini din gladiatori resistara, si cadiura nu fora a 'si resbuná. Ceilalti alergara gramada la nau, unde se indesuia toti cuprinsi de acelasi cutremuru, amestecati tieranii cu soldatii, pre cari Vitellianii i ucidea fora distinctiune. Siesse nau liburnice se scapare in prim'a turburare, si cu densele si Apolinare prefectu de flota; celelalte se prinserá pe la tiermuri séu pré grele de multímea gramaditóloru pre ele se cufundara in mare. Julianu fú trasu la Luciu Vitelliu, batjocoritu cu bataia de verge, apoi ucisu inaintea feciei acestuia. Unii istorici acusa pre Triaria soci'a lui Luciu Vitelliu, *ca incinsa cu o sabia militarésca s'aru fi purtatu cu trufia si crudíme in mediulu jalei si a macelului in Teracina cucerita*. Insusi tramise o ramura de laura la frateso intru semnu ca a facutu cu norocu treb'a, intrebându ca cum demanda: *sa se intórca îndata, au sa urmeze a cuceri Campania*. O cercustare acést'a totu asiá de fericitá pentru partisanii lui Vespasianu, catu de mantuitória a fostu pentru statu chiaru. Caci, déca militarii, inanimati prin victori'a din urma, si, pe lunga insadit'a cerbicia, si falosi de norocu, aru fi mersu la Roma, bataii'a erá sa fia, cu o putere nu de despretiuitu, si nu fora perirea capitalei imperiului. Luciu Vitelliu, infamu cum erá, dar avea activitate, nu in fapte bune, cá ómenii cei virtuosi, ci dupre firea blastematóloru elu erá tare in fapte rele.

LXXVIII. Pe candu se facu acestea in partea lui Vitelliu, ostirea lui Vespasianu se redicá dela Narnia si petrecea in buna pace la Ocriculu serbatorile Saturnine. Caus'a acestei intardiari fatali erá, cá sa ascepte pre Muciauu. N'au lipsitu de aceia cari sa suspicioneze pre Antoniu, *ca elu aru fi intardiatu din rea credintia, in urm'a unei epistole secrete dela Vitelliu*, prin care acést'a i oferíá cá pretiu alu tradarii consulatulu, man'a fiecei sale de marítatu, si o zestre insemnata. Altii dîcu: *ca acestea sunt numai plasmuite, si in favórea lui Mucianu*. Unii credu ca planulu tuturoru duciloru a fostu: „cá mai virtosu sa amenintie Roma, decatu sa o atace cu resbelu; in sperantia ca dupa ce voru lasá pe Vitelliu coortile cele mai brave, si i „se voru taiiá tóte ajutóriale, se va lapadá de sine de domnia. „Dar ca acestu planu s'a zadarnicitu prin precipitare si apoi „prin nevrednici'a lui Sabinu, care, dupa ce a luat arm'a fora „judecata, apoi n'a pututu sa apere in contr'a la trei coorti ca- „pitoliulu, acelu burgu intaritu nespumnabile nice de ostiri mari „chiaru.“ Este greu a aruncá numai pre unulu vin'a ce a fostu

a tuturor'a; caci Mucianu prin epistolele sale cele ecuivoce opri pre vincitori, éro Antoniu merui crim'a printr'o subordinatiune pré tardia, séu voiindu a intarítá ur'a in contr'a aceluia. Ceilalti duci crediendu a fi finitu belulu facura sa 'i fia finea mai celebra. Nice Ceriale chiaru, care fú tramisu inainte cu o miia de calareti, cá trecendu crucisiu tiér'a Sabina sa intre in Roma pre calea Salaria, nu s'a grabitu de ajunsu: pona ce faim'a despre opumnarea capitoliului i desceptá pre toti de odata.

LXXIX. Antoniu vení pe calea Flaminia la petrele rosie, candu dejá erá nópte adunca si ajutoriulu pré tardiu. Aci i se facura numai sciri triste: *ca Sabinu e ucisu, ca capitoliulu e arsu, Roma tremura, si ca si plebea si sclavii se inarméza pentru Vitelliu*. Cotra acestea Petiliu Ceriale in bataiia de calarime a fostu nefericitu; caci aruncanduse fora grige asupr'a Vitellianiloru cá si asupr'a unoru batuti, acestia ilu primira cu pedestrimea mistecata printre calareti; se batea nu departe de Roma printre case si gradini si prin carboviturile strateloru: pre unu teremu cunoscutu Vitellianiloru, necunoscutu Flavianiloru, ceea ce i intimidá. Apoi nici calaretii nu erá la unu cugetu; mai multi dintre densii, cari se adaogasera dintre cei dedati mai daunadi la Narne, speculá la noroculu partiteloru. Tiliu Flavianu, prefectu de scadronu, fu prinsu; ceilalti se risipescu in fuga rusínósa, vincitorii nu i gonescu mai departe de Fidene.

LXXX. Acestu succesu mari zelulu poporului; vlogulu din Roma luá arme. Pucini avea scutire, cei mai multi se inarmasera cu sulitile ce le essisera inainte: cu tóte acestea cerea semnulu de bataiia. Vitelliu le multiemesce, si comanda sa esse spre apararea Romei. Dupa acést'a aduna senatulu, se alegu deputati la ostire cá sub pretestu de statu sa i svatuiasca la concordia si pace. Sórtea deputátiloru a fostu varia. Cei cari mersera inaintea lui Petiliu Ceriale s'au aflu in celu mai mare periclu; caci soldatii nu voiá sa scie de conditiuni de pace. Pretorulu Arulenu. Rufu e ranitu. Hidosulu acestei fapte, pe lunga aceea ca se vatamase rangulu unui solu si pretoru, mai crescu prin demnitatea personale a barbatului; suit'a lui e risipita; primul lictore; care avú curagea a resiste turburatoriloru e ucisu; si, déca ducele nu i aru fi aparatu printr'o garda data, dreptulu soliei, santu si intre gintile straine, erá sa fia spurcatu inaintea muriloru Romei chiaru prin turbarea cetatienésca pona si prin ucidere. Deputatii cari venisera la Antoniu fure primiti cu inima mai buna, nu dóra caci aci soldatulu aru fi fostu mai moderatu, ci pentru ca ducele avea mai multa autoritate.

LXXXI. S'a fostu mistecatu intre deputati si Musoniu Rufu din ordinea calarésca care se ocupa cu studiulu filosofiei dupre principale stoiciloru. Acest'a s'apuca bagatu printre cete

de soldati ca sa le vorbésca *despre binele pacii si despre relele resbelului*, si sa dea svatu la inarmati. Ceea ce la unii le casionà risu, la cei mai multi grétia; erá p'aci sa mi lu ia la góna si tranteli unii, déca misicatu de svatulu celoru mai moderati si de amenintiarile altora n'aru fi incetatu din filosofirea lui cea fora timpu. Si vergure Vestalli venira inaintea lui Antoniu cu epistole dela Vitelliu, prin care poftea: cá bataii'a decidietória sa o amone cu o di macaru; de va intreveni acésta intardiere, se voru puté impacá tóte mai usioru. Vergurile fura retramise cu onóre. Lui Vitelliu s'a rescrisu ca cu uciderea lui Sabinu si aprinderea capitoliului s'a ruptu tóta negociarea.

LXXXII. Cu tóte acestea Antoniu a cercatu a imblandi legiunile convocate la adunare, dícendule: *sa tabere lunga puntea Mulvia si a dou'a dî sa intre in Roma*. Motivulu intardierii erá temerea: cá nu cumva soldatulu amaratu prin bataiia sa nu crutia nice poporu nice senatu, nice templele si altarele dieiloru chiaru. Dar soldatii suspicioná ver ce intardiere cá pre o inimica victoriei. Cotra acestea stégurele lucinde de pre coline, desi acelea erá urmate de unu poporu ce nu erá de resbelu, le aratá unu felu de óste inimica. Impartíta in trei corpure armat'a, o parte merge pre calea Flaminia cum statuse; alt'a pre lunga rip'a Tibrului; a trei'a pre calea Salia s'apropia de pórt'a Collina. Plebea fú respandita printr'unu atacu de calarime. Soldatii Vitelliani essîra in contr'a asemine despartíti in trei cete. Inaintea Romei se facù mai multe bataiie cu sörte scaimbatiósa, desi mai cu succesu in partea Flavianiloru cá comandati de nisce duci mai buni. Numai aceia avura a suferi mai tare, cari apucasera in stang'a cetatii pe la gradinile lui Salustu pre câii anguste si lunecóse. Vitellianii de pre murii gradiniloru cu petre si cu darde i oprira pona sér'a candu fura insusi incungiurati de calareti ce intrasera pre pórt'a Collina. Se batura si in campulu lui Marte. Cu Flavianii erá noroculu si victori'a de atatea ori cascigata; Vitellianii se aruncara asupr'a inimicului loru numai din desperare, si, desi vinciti, ei se adunara érosi in cetate.

LXXXIII. Poporulu asista cá spectatoru la bataiia, si cá intr'unu spectaclu de gladiatori, strigá si aplaudá acum la unii, acum la altii. De cate ori un'a s'au alt'a din partile pumnatórie se incovoia, si soldatii s'ascundea prin bolte séu fugea in ver o casa, striga cá sa 'i traga afóra si sa i gatuiasca, si asiá apuca partea cea mai mare de préda; caci soldatulu avendu a face cu sangele si uciderea, lasá predarea la plebe. Silbatica si hidósa erá incotro te intorceai faci'a Romei: ici lupta si rane; colo baiia si betia; érosi sange inchiegatu si gamedi de cadavre, aprópe apoi femei de prostitutiune si cei ce le semina:

tóte imbuibarile unei vieti petrecute in repausu desfrenatu, tóte crudímile unei ocupari din cele mai indracite: chiaru asiá ca ti veniá a crede ca aceasi cetate e apucata si de turbare si de bucuria nebuna. Se mai batusera si mai nainte ostiri armate in Roma, de doua ori candu L. Sula a fostu vincitoriu, odata candu Cinna triumfá; si atunci se facura crudími nu mai pucine; éro acum domniá o securantia nenaturale; nice pentru unu minutu n'au incetatu placerile, cá si cum de dílele de serbatori ¹⁾ s'aru tîné si acésta petrecere ²⁾; saltau si se bucurau, fora a le pasá de partite, fericiti in nefericiri comune.

LXXXIV. Tréb'a cea mai ostenitiósa erá luarea taberei, pe carea cei mai determinati o apará cá pe speranti'a din urma a sa. Cu atat'a erá mai ageri vincitorii, aprinse mai alesu coortile cele bebrane. Totu ce canduva a fostu inventatu spre a dirimá cetatile cele mai tari aplicara de odata: cestuosa, tormente, terase si facle aprinse. „*Ostenitiunile loru, perderile loru indurate dupa atatea resbele, dícea, se voru fini cu acésta batavia. Roma s'a datu inderetru la senatu si la poporulu romanu, templele la diei: onórea propria a soldatului este in tabera; aceea e patri'a si diei penati a sa; déca nu se va luá indata, cata sa petróca nóptea in arme.*“ De alta parte Vitellianii, desi la numeru si la norocu nu se putea mesurá cu ei, turburá victori'a, intardiá pacea, patá cu sange case si temple. Acésta ultima mangaiere a vincitíloru, o imbracisiasera. Multi, raniti de mórte 'si dederá sufletulu pre turnuri si pre muri. Dupa ce s'au spartu portíle, cét'a ce mai remase se opuse vincitoriloru; toti cadiura raniti in partea dinainte, cu faci'a cotra inimicu. Astfelu si murindi avura grigea de a muri cu onóre.

LXXXV. Vitelliu, dupa luarea Romei, fú dusu in lectica pre partea din dosu a palatului la cas'a sociei sale pre Aventinu, cu scopu ca déca va scapá ascunsu dío'a sa fuga la Teracina la coorti si la frateso. Dupa aceea, prin neconstantia mintii, si prin acea natura a fricosíloru, ce, temenduse de tóte, mai antaiu de tóte lapeda presentulu, se întórse érosi in palatu, ce erá parasitu si desiertu, deórace si cei mai de josu din servitori fugisera, séu se feriá de intilnirea lui. Ilu spaimenta singuritatea si tacerea locuriloru; cérca a deschide cele inchise, se cutremura de pustietate; ostenitu de raticirea incóci si incolo, si ascundienduse intr'unu culcusiú miserabile, fú trasu afóra de Juliu Placidu tribunu de coorte. Legatu cu manile la spate, in vestmente rupte, se purtá de spectaclu hidosu, batjocoritu de mulfi, si neplansu de nimene. Uritiunea finitului seu departase

¹⁾ Tocmai erá Saturnaliale. ²⁾ petrecerea adeca cá la bataia dintre partite sa privésca cá si la o lupta de gladiatori in teatru.

compatimirea. Întîlnitu de unu soldatu din ostirea germana trase cu sabi'a in Vitelliu; din mania, séu cá sa lu scape catu mai iute de batjocura, séu ca a tintitu in tribunu, nu se putù sci; destulu ca tribunului i taiià urechea, si in acelasi momentu si elu fù strapunsu. Pe Vitelliu ilu facea puindui verfulu sabieloru sub barba acum sa 'si redice faci'a si sa 'si o dea la batjocure, acum cá sa védia statuele sale cadiendu, si mai alesu rostrulu si loculu uciderii lui Galba, in cele din urma ilu impinsera la Gemonie; unde jacuse corpulu lui Flaviu Sabinu. Numai o singura vorba de inima nedegenerata s'a audítu din tr'ensulu: candu díse tribunului ce lu batjocoriá: *cu tóte aceste eu amu fostu imperatorele teu*. In fine cadiù sub ranele primite, si plebea vile acum 'si bate jocu de ucisu cu aceeasi natura stricata, cu care lingusíse pre viu.

LXXXVI. Loculu nascerii lui a fostu Luceria¹⁾; a impinitu alu cincidieci si sieptelea anu alu etatii sale. Consulatu, demnitati preotiesci, nume si locu intre cei antai ai statului le capatà nu prin vrednici'a sa, ci tóte prin ilustritatea tataso. Cei cari i oferira domnia, nu l'au fostu cunoscutu. Pucini cascigara prin virtuti iubirea soldatiloru in acea mesura in care Vitelliu a cascigat'o prin lasare. Avea totusi simplicitate si libertate²⁾, calitati cari, déca nu se tîne mesura, ajungu perdietória. Amicitiele sale, crediendu ca se potu tîné mai virtosu prin marimea darureloru decatu prin demnitatea caracterului, erá mai multu cumparate decatu reali. Este afóra de indouire, ca a fostu de interesulu statului, cá Vitelliu sa fia vincitu; ci nu 'si potu face unu meritu din perfidi'a sa cei ce ilu tradara lui Vespasianu, caci ei tradasera dejá pre Galba. Grabinduse dio'a spre séra, si magistratii si senatorii de frica séu essíti din Rom'a séu ascunsi fiindu pe la casele ómeniloru sei, nu se putù convocá senatulul. Domitianu, dupa ce n'avea a se mai teme de nemic'a, se duse la ducii partitului seu; elu fù salutatul de *cesare*, si de numeróse cete de militari, asiá cum erá in arme, dusu la casele parintesci.

¹⁾ Svetoniu díce: *Nuceria*, e de preferitu anse Luceria cum scrie Tacitu.
²⁾ Svetoniu in Vitelliu cap. 7 díce: „facili et prodigo animo.” Asiadar simplicitatea lui Tacitu s'ar puté dá cu complacere, deferintia, condescendentia.

The first of these is the fact that the...
 secondly, the fact that the...
 thirdly, the fact that the...
 fourthly, the fact that the...
 fifthly, the fact that the...
 sixthly, the fact that the...
 seventhly, the fact that the...
 eighthly, the fact that the...
 ninthly, the fact that the...
 tenthly, the fact that the...
 eleventhly, the fact that the...
 twelfthly, the fact that the...
 thirteenthly, the fact that the...
 fourteenthly, the fact that the...
 fifteenthly, the fact that the...
 sixteenthly, the fact that the...
 seventeenthly, the fact that the...
 eighteenthly, the fact that the...
 nineteenthly, the fact that the...
 twentiethly, the fact that the...
 twenty-firstly, the fact that the...
 twenty-secondly, the fact that the...
 twenty-thirdly, the fact that the...
 twenty-fourthly, the fact that the...
 twenty-fifthly, the fact that the...
 twenty-sixthly, the fact that the...
 twenty-seventhly, the fact that the...
 twenty-eighthly, the fact that the...
 twenty-ninthly, the fact that the...
 thirtiethly, the fact that the...

Cartea a patr'a.

I. Uciderea lui Vitelliu a fostu mai multu finitulu resbelului, decatu inceputulu pacii. Vindicatorii inarmati gonea cu ura neimpacata pre vinciti prin Roma. Stratele erá pline de ucideri, piatale si templele cruntate; ucidea ici colo pre care cum ilu aducea sórtea. Dupa acésta, crescendu desfrenulu, incepura a cautá si trage afóra pre ascunsi. Candu vedea pre ver unu june de statura mai inalta ilu ucidea fora destingere de militaru séu civilu. Turburarea, catu tienù enco ur'a, se indestulá cu sange, dupa aceea se prefacù in iubire de argintu. N'a mai remasu nemic'a ascunsi séu inchiusu neatinsu, sub pretestu, ca *cauta Vitelliani ascunsi*. Acest'a erá semnalulu la spargerea caseloru, séu, in casu de resistintia, la ucidere. Essíra pre scena si cei mai saraci din poporu, si cei mai blastemati din sclavi nu lipsira a denuntiá neintrebati pre domnii cei bogati: altii se aratá din partea amiciloru. In totu loculu vaiete, plansete si faci'a unei catati ocupate cu arma, incatu destramarea soldatiloru Otoniani si Vitelliani urgisita mainainte se doria acum. Duccii partitulu, ageri de ajunsu spre a aprinde resbelulu civile, erá nevrednici a infrená victori'a; caci pentru turburari si discordie are si celu mai reu putere fórté mare; pacea si liniscea ceru media de omenia.

II. Domitianu capatase numele si locuinti'a unui cesare, neocupatu enco cu grigéle gubernulu, facea pre fiulu de domnu numai in curvia si adulteria. Prefectur'a pretoriulu erá lunga Arriu Varu, puterea suprema lunga Primu Antoniu. Acest'a rapi la sine banii si pre sclavii casei princiarie cá pre o préda de Cremona; ceilalti, pentru modestia séu nascere mai pucinu nobile, remasera eschiosi dela glori'a resbelulu cá si dela predi. Cetatianii spaimentati si gata spre servitute cerea: *cá sa puna man'a pre L. Vitelliu ce se rentorcea dela Teracina cu coortile, si sa stinga remasátiele resbelulu*. Se pretramisera calareti la Aricia; mass'a legiuniloru stá dincoci de Bovile. Vitelliu nu s'a ganditu multu pona a se dá pre sine si coortile la bun'a placere a vindicatorulu; si soldatulu aruncà dela sine nefericitele arme

atatu de mania catu si de frica. Dedatii in síru lungu defirara printre unu spaleru de armati prin Roma; nice unulu cu faci'a umilita, ci tristi si truciosi, si nesimtitóri cotra aplausele séu injuraturele plebei cei nerusínate. Pucinii, cati cercara a se scapá, fura ucisi de cei ce i incungiuurá; ceilalti dati in custodia. Nice unulu n'a scosu din gura ver o vorba nedémná; si, macarca erá nefericiti, mantuira faim'a bravurei. Dupa acést'a ucisera pre L. Vitelliu, altu eu a frateso in foradelegi, mai desceptu in cursulu domniei aceleuia, si fora sa fia tocm'a sociu alu fericirii, fú trasu in perire cu densulu.

III. Pre aceleasi díle Luciu Basu fú tramisu cu calariemea usióra spre a pacificá Campania; municipale erá in discordia mai multu intre sine decatu din spiritú de opusetiune in contr'a principelui. Vederea militiei aduse linisce; coloniele cele mai mici capatare nepedepsire; Capua capatá legiunea a trei'a spre iernatecu; familiiele cele de frunte aspru pedepsite; éro dincontra Teracineanii nu primira nice unu felu de ajutoriu: cu atat'a este mai usioru a resbuná vetamarile, decatu a premiá binefacerile; caci recunoscinti'a se privesce cá sarcina, éro resbunarea cá castigu. De orecare mangaiere fú servulu lui Verginiu Capitone, despre care vorbisemu ca a tradatu pre Teracineani. Elu fú spanzuratu in furci de aceleasi inele ce le capatare de la Vitelliu in daru. Ero la Roma senatulu, plinu de bucuria si securu in sperantia, decretéza lui Vespasianu tóte cate su in usu a se decretá principiloru; caci resbelulu civile ce a inceputu in Galli'a si Ispania, s'a intinsu in Germania, apoi in Iliria, dupa ce a trecutú prin Egipetu, Judea, Siria, dimpreuna cu tóte provinciile si tóte armatele, se pareo acum, cá si cum globulu pamentului ar fi impacatu, si a fi ajunsu la capetu. La bucuria mai contribuira si epistol'a lui Vespasianu scrisa cá si candu resbelulu n'ar fi enco determinatu; asia pareo celu pucinu la prim'a vedere; altramente vorbiá cá unu domnu, cá unu cive despre sine, cu respectu despre statú; dar nice senatulu n'a remasu mai pre josu in supunere. *Lui insusi dimpreuna cu fiiuso Titu li se decretéza consulatulu, lui Domitianu pretur'a si puterea consulara.*

IV. Si Mucianu tramisese la senatu epistole, ce dedere materia de vorba: „*déca elu ar fi numai unu simplu cetatianu, de ce ar vorbi cá unu barbatu publicu? Elu aceleasi le ar fi pututu díce, cu cateva díle mei tardiu, in senatu la darea de parere.*“ Sadia si incriminari in contr'a lui Vitelliu, ci pré tardiu si nedemne de omu liberu. Erá anse o sumetia facia cotra statú, si o batjocura cotra principele a se laudá *ca 'i a fostu a mana domni'a si ca a facut'o daru lui Vespasianu.*“ Intr'altetele ur'a o ascundea senatorii, numai lingusírea erá pre facia;

in terminii cei mai laudatori se decretara lui Mucianu ornamentele triumfalia pentru resbelulu civile; ma se luà de pretestu *espeditiunea in contr'a sarmatiloru*. Lui Primu Antoniu i dederu ornamentele consulari, lui Corneliu Fuscu si lui Arriu Varu cele de pretoru. Dupa acestea 'si adusera aminte si de diei; se decretà a se reface capitoliu. Tôte acestea le propuse Valeriu Asiaticu, consulu denumitu; ceialalti dá din mani si din capu; pucini, ce se destingea prin nume ilustru séu prin capu deprinsu in lingusîri, 'si esprimara consimtiulu in cuventari concepute dupre regula. Candu veni rendulu la Elvidiu Priscu, pretoru denumitu, acést'a 'si dedù o parere catu de onoratória pentru unu domnu bunu, atatu de departata de falsitate; senatulu 'i aplaudà. Si acésta di memorabile fù pentru elu inceputulu la ura mare si la gloria mare.

V. Se vede a fi corespundietoriu, deorace érosi am amintitu pre barbatulu despre care vomu avé a vorbi mai desu, cá sa spunu pe scurtu viati'a si principiale lui si ce sôrte a avutu. Elvidiu Priscu, nascutu in cetatea municipale Teracina, din tata, ce meruise gradulu de primipilu, cá june s'a fostu aplicatu cu talentu mare la sciintie mai inalte; nu cum facu cei mai multi, pentrucá sub nume pomposu sa ascundie o neactivitate lenesia, ci cá inarmatu contr'a fatalitatiloru sa se apuce de afaceri de statu. Elu a urmatu massimele ale aceluor maisteri de filosofia, cari invetia: ca numai cele oneste si drepte sunt unu bine, si numai cele urite sunt unu reu; éro puterea, nobilitatea si alte lucruri externe nu le anumeru nice la bine, nice la reu. Enco de pecandu erá cestore fù alesu de Petu Trasea de ginere, si imprumutà din caracterulu socruso mai pre susu de tôte iubirea de libertate; cá cetatianu, senatoru, sociu conjugale, genere, amicu remase in tôte porturile vietiei lui 'si asemine: despretiutoru de avere, neincovoiatu in dreptu, constante facia cu fric'a.

VI. Unii cugetara ca pré multu a amblatu dupa gloria: deorace si cei intiepti mai in urma de tôte se desbraca de pof't'a gloriei. Prin ruinarea socruso monatu in essiliu, se rentôrse sub domni'a lui Galba, si s'apucà sa acuse pre Marcellu Epriu, denunciatoriulu lui Trasea. Acésta resbunare, de a fostu mai marinimósa au mai drépta, nu se scie, despartì pre senatu in doua; caci déca cadea Marcellu, erá sa se dea preste capu o multíme de blastemati. Lupt'a fù agera de ocamdata, dupre cum dau vada cuvintele cele frumóse ale ambiloru. Dar curentu la caracterulu celu indouitiosu alu lui Galba, si la rugatiunile cele multe ale senatoriloru Priscu se contínu, despre acésta, cum sunt ómenii, unii 'i laudare cumpatarea, altor'a le pareu reu ca de ce nu s'a tienutu mai bine.

Altamente in acea di a senatului, in care s'a votatu despre suirea pre tronu a lui Vespasianu, se determinà a se tramite la Vespasianu o deputatiune. D'aci se nascù intre Elvidiu si Epriu o cërta agera. Priscu erà de parere cá *deputatii sa se aléga de cotra magistrati jurati invocendu numele*; Marcellu poftea *urn'a*; si acést'a fusese si parerea consulului denumitu.

VII. Ma pre Marcellu ilu indemnà a face asia unu interesu personale, elu, candu s'ar fi alesu altii, putea a fi crediutu ca a fostu poipusu. Pre incetu ajunsera dela scaimbarea de vorbe la cuventari atacatòrie. Elvidiu puse intrebarea: „de ce Marcellu se teme asia de tare de judecat'a magistratiloru! elu are „bani si docentia, cu care intrece pre multi: déca consci'a fapteloru rele nu l'ar mustrá. Sortiulu si urn'a enco nu decidu nimic'a pentru caracteru; votisarea si apretiuirea senatului de aceea „se intrudusera, pentrucá sa se póta strabate in viati'a si faim'a „a totu omulu. Mantuirea patriei, onórea lui Vespasianu cere, „cá sa mérga spre intimpinarea lui cei mai onesti barbati, céi „are in sinulu seu senatulu, cari sa deprindia urechea domnului „cu limb'a virtutii. Vespasianu a avutu amicitia cu Thrasea, cu „Soranu si cu Sentiu; pre acusatorii acestor'a, de si nu sunt a „se dá la pedépsa, ma nu se cuvine a'i scóte la vedere; senatulu „printr'o asemine apretiuire a sa va chiamá órecum aminte principelui cá sa scie pre cine are elu se stimeze si pre cine sa „urasca. Unu domnu nu póte aveá pentru o domnia buna instrumente mai mari decatu pre amici buni si onesti. Multieméscase Marcellu ca a impinsu pre Nerone la uciderea atatoru „nevinovati. Bucurese elu de remuneratiunile sale si de nepedepsirea sa: pre Vespasianu sa lu lase la altii mai de „tréba.“

VIII. „Marcellu dícea: nu parerea sa s'ataca, ci denumitulu consulu asia votase, dupre vechiulu usu, ce determina sortiulu pentru deputatiuni, cá sa nu se dea locu la ambitiuni si „lã neamicitie. Nu s'a intemplatu nimic'a pentru ce s'ar puté „calcá legile cele vechi, séu pentruce onorarea principelui s'ar „puté întórce cuiva spre rusînare: pentru curtenire fiacare e „bunu. Ci mai virtosu de aceea sa ne ferimu cá nucumva prin „cerbicositatea unor'a sa se intîrîte o inima, carea, pentru nou-tatea domniei enco nedeterminata, cauta la facia si cantaresce „vorbele fiacarui'a. 'Si aduce amente de timpurile in care s'a „nascutu, ce forma de statu au intrudusu parintii si mosii; amira „pre cele vechi, se supune la cele noue; doresce din inima pre „principii cei buni, se multiemesce cu fiacare. Nefericit'a sórte „a lui Thrasea nu se trage mai multu dela cuventarea sa decatu dela judecat'a senatului. Tirani'a lui Nerone cu atari forme „ipocrite de legalitate si batea jocu de omenime, si densulu supt

„amiciti'a lui n'a suferitu mai pucinu decatu altii prin essiliu. „Nu'mi pasa in fine fia Elvidiu socotitu cu constãnti'a, cu tari'a „asemine lui Catone si Brutîloru: se scie anse numai pre sine „a fi unulu din acelu senatu, cu care jacu impreuna in servi- „tute. Svatuesce si lui Priscu cá sa nu se pré inaltie preste „principele, sa nu dea lectia lui Vespasianu, unu caruntu ornatu „cu semnele triumfalia, tata de fetiori mari. In ce chipu dom- „niloru celoru rei le place o domnia fora margini, asia celoru „buni infrenare in libertate.“ Cuventarile acestea dechiamate de ambele parti cu mare aprindere, se primira cu consintîmentu impartîtu. Opiniunea cá sa se aléga deputatiunea prin sortîre vinci: deorace si cei mai neutrali din parinti votara pentru sustînera vechei datine. Si cei mai ilustrii din senatori se inclinã intr'acolo, din temerea de ura candu s'ar alege insusi.

IX. A urmatu apoi alta cërta. Pretorii erariului (caci atunci de pretori s'aministrã erariulu) se plangea de saraci'a statului si cerea cá sa se tiena modu in cheltueli. Tréb'a acést'a denumitulu consulu pentru marimea afecerii si greutatea medialoru de vindecare o reservã principelui. Elvidiu opinã cá sa o decida senatulu. Pecandu consului culegea parerile, Vulcatiu Tertullinu, tribunulu plebei, protestã: *cá sa nu decida ceva despre o afacere de atat'a importantia in lipsa principelui.* Elvidiu mai fû de opiniune: *ca capitoliulu sa se refaca cu spesele statului, ajutandu Vespasianu.* Acést'a propunere fû trecuta cu tacerea din partea tuturoru celoru moderati, si apoi cadîu in uitare; unii cu tóte acestea 'i o tînura aminte.

X. Dupa acést'a Musoniu Rufu atacã pre Publiu Celere, acusandulu ca *a perdutu pre Barea Soranu prin marturia mincînosa.* Prin acést'a cercetare se parea a se renoui urele denuntieriloru; ci acusatulu, cá unu omu de nimic'a si vinovatu, nu erã de mantuitu. Caci memori'a lui Soranu erã santa; Publiu Celere erã unulu ce cultivã filosofi'a, apoi essi martoru in contr'a lui Barea, si in fine deveni tradatoru si perdiatoru a lu amicului de a cui invetiatoru se dá pre sine. Se determinã dioa urmatéria pentru acést'a cauza. Ma ómenii, misicate cum erã inimele la resbunare, acceptã incordati mai pucinu pre Musoniu si pre Publiu, decatu pre Priscu si pre Marcellu.

XI. In asta stare a lucrureloru, candu parintii s'affã in discordia, vinctiiti in mania, vinctorii fora nici o autoritate, cetatianii fora legi si regente Mucianu, cum a intratu in Roma, le a trasu tóte la sine. Puterea lui Primu Antoniu si a lui Varu Arriu, s'a frantu prin ur'a reu ascunsa ce o avea in contr'a loru Mucianu, de si nu o aratã in facia. Ma bugarimea petrudiatória in a rimã disgratiiele se intorsese si trecuse in partea lui. Numai elu erã curtenitu, serbatu. Din parte'si nu lipsiã a

se incungiură de armati, de a se mutá dintr'unu palatu si gradina in altele a aratá in pompa, marsu, garda putere domnésca, fora a lùa numele. Mai multu decatu tóte respandi frica ucide-rea lui Calpurnu Galerianu. Acest'a erá fiulu lui C. Pisone; elu nu cutezase nimic'a; ci numele celu vestitu, si frumseti'a lui de june erá laudata in gur'a poporului; si in cetatea enco turburata si setósa de noutati s'au gasitu de aceia cari respandia faim'a desierta ca ar fi destinatu la domnia. Din comand'a lui Mucianu fú incinsu de gardisti, si, cá mortea lui in Roma chiaru sa nu bata la ochi, fú ucisu la a patrudiecea pétra miliara d'aci in calea Appia versandu'i sangele pre venele taiiate. Juliu Priscu prefectulu coortíloru pretoriane sub Vitelliu se ucise in- susi pe sine mai multu de rusíne decatu de nevoiia. Alfenu Varu remase pentru lasitatea si infami'a sa. Asiaticu, cá ier- tátu a platitu cu mórte de sclavu puterea sa cea reutatósa.

XII. Pre aceleasi dile faim'a ce se totu mai ingrosiá de- spre unu desastru in Germani'a, Rom'a o primí fora a se intri- stá; se vorbiá despre armate taiiate, despre tabera de iernatecu a legiuniloru ocupate, despre rebeliunea Galiei cá si candu n'ar fi fostu nisce rele. Voiu incepe a istorisi mai de susu din ce cause s'a urdítu acelu resbelu si prin ce misicare a gintiloru socie si straine s'a inflacaratu acel'a. Batavii pre timpulu candu ei locuiá enco dincolo de Rinu, erá o ramura a ginteí Cattiloru; esgoniti prin turburari domestice ocupara partíle cele mai extreme, pe atunci desierte de locuitori, ale Galiei, si totu deodata insul'a asediata intre vadure, ce o spala in giuru in frunte oceanulu, in spate si alature riulu Rinu. Neapasati de puterea romana, precum e datin'a in aliantie cu mai putinti, ei dá imperiului nu- mai barbati si arme. Esserciati de multu in resbelele Germa- nice, dupa aceea adaosera la glori'a sa in Britania, deorace co- ortíle loru, cari dupre unu vechiu asiedimentu se comendá de cei mai nobili ai tierei, fura tramise acolo. Cotra acestea avea si acasa o calarime alésa, notatori esselenti, in catu erá in stare cá deplinu armati pre caii sa tréca Rinulu fora a si rupe sie- rurile.

XIII. Juliu Paulu si Claudiu Civile, de origine regésca, intrecea cu multu pre ceilalti batavi. Pe Paulu ilu perduse Fon- teiu Capitóne sub pretestu falsu de crim'a rebeliunii. Civile fú bagatu in latiuiri, apoi tramisu la Nerone, si eliberatu de Galba; sub Vitelliu cadiuse desnou in periclu, caci ostirea sa 'i cerea mórtea. De aci vine mani'a lui, si speranti'a lui din reutátile nóstre. Dar Civile mai diplomatu, decatu e datin'a a fi barba- rii, care facea pre unu Annibale au pre Sertoriu, caror'a le se- miná cu faci'a la diformitate, pentru cá sa nu fia atacatu cá ini- micu, candu se va desface pre facia de poporulu romanu, se

prefacù in amicu lui Vespasianu si in aparatoriu alu causei acestui'a. Si in adeveru Primu Antoniu i tramisese nisce epistole, in cari i se demandá: *cá sa abata ajutoriale chiamate la arme de Vitelliu si sub pretestu de turburari in Germania sa le retína.* Totu acestea le svatuisie si Ordeoniu Flaccu prin voce, din inclinarea inimei sale cotra Vespasianu si din grigea pentru binele statului, pre care lu asceptá peirea, déca erá sa se renouiasca resbelulu si sa irumpa in Itali'a atatea miie de armati.

XIV. Dreptu aceea, Civile determinatu a lasá pre romani, de ocamdata 'si ascunde planele sale cele intinse, pentrucá sa sa póta regulá dupre evenemente, incepù in acestu modu a pre-gati rebeliunea. Din ordinulu lui Vitelliu junimea Batava erá chiamata la arme. Mergerea la militia, dupre natur'a sa grea, o mai ingreuiaá recrutatorii, prin iubirea de argintu si corupti-une, cautandu dupa betrani au invalidi, si apoi scapandui pre bani; de alta parte tragendu copii fora mustece, dar frumosi la facia (si cei mai multi sunt frumosi) cá sa i prostitue. Acést'a amará; si incepetorii rebeliunii organisate adusera tréb'a cá sa se denege recrutarea. Civile aduná pre fruntasii tieriei si pre cei mai bravi din poporu, sub pretestulu unei ospetari sacre intr'o silva santita; si candu i vediù aprinsi de nópte si bucuria, le vorbi de laud'a si glori'a natiunii loru si numerá nedreptatile si rapirile si celelalte rele a le servitutii. „Ei nu mai sunt trac-
„tati, cá mai demultu, de soci, ci de sclavi; raru numai vine
„cate unu legatu, vedi bine ca cu suita grea si cu domnia tru-
„fasia: pre densii i dau préda la prefecti si la centurioni; si
„dupa ce ei au saturatu pre acestia de predi si de sange apoi vinu
„altii in locu si nascocescu noue curse si totu felulu de titure
„de rapire. Recrutarea e la usia, prin care se despartu copii
„de parinti, fratii de frati cá si pentru vecia. Nice odata sta-
„tulu romanu n'a fostu in mai mare strimtorare, si in taber'a de
„iernatu a loru nu se afla nimic'a decatu predi si betrani; re-
„dicesi numai ochii insusu si sa nu se spaimente de numele de-
„sierte a le legiuniloru. Ma voi aveti putere de pedestrime si
„calarime; Germanii su consangénii vostri; Galiele nutrescu ace-
„lesi simtimente; romaniloru chiaru nu le va fi neplacutu acestu
„resbelu, a lu carui'a essitu nefericitu voi ilu puteti imputá lui
„Vespasianu; victori'a n'are trebuintia a se mai scusá.“

XV. Ascultatu cu mare placere Civile dupre ritu barbaru si descantari patriotice i legá pre toti de caus'a sa. S'au tramisu la Canninefati cari cá sa se intieléga la insocire. Acésta ginte locuesce o parte a insulei, e de o origine cu batavii, are aceeasi limba, bravura, ci e mai pucinu numerosa. Dupa acésta prin misionari ascunsi alesiu si ajutoriale Britanice, coortile Batavice, cari, cum amu dîsu mai susu, s'au fostu tramisu in

Germania, si pe atunci stationá in Magontiacu. Intre Canninefati erá unu Brinnu, omu cu capulu amana, de o familia ilustre. Enco tataso cutezase multe nemicii in contrane, si 'si batuse jocu nepedepsitu de speditiunea cea ridicula a lui Caligula. De aceea placutu pentru numele chiaru de familia rebela, fú pusu pre unu scutu, dupre datin'a gintii, si aventanduse pre umerii purtatoriloru s'alesse de duce. Chiamandu indata pre Frisi — o ginte dincolo de Rinu — ataca de cotra oceanu iernaticulu la doue coorti, cele mai aprópe de ocupatu. Soldatii nostrii nu prevediusera ataculu inimiciloru; si, déca l'aru fi si prevediutu, n'vea destula putere spre a lu impededá. Deci taber'a e ocupata si dirimata. Apoi se iau dupa vivandiarrii si negutiatorii romani cari cá in pace se respandisera incóci si incolo. Dejá amenintia si casteiale cu dirimare, dar prefectii coortiloru le pusera focu, caci nu se putea apará. Semnele si stégurile si cati erá din soldati s'aduna in partea superioare a insulei sub ducele Acuilliu primipilaru; ostirea acést'a mai multu cu numele decatu cu forti'a; caci Vitelliu redicandu flórea coortiloru impusese armele la nisce misiei adunati de prin satele vecine ale Nervii-loru si germaniloru.

XVI. Civile crediendu ca are sa purcéda prin insielatiune imputá si prefectiloru chiaru, caci au desertatu burgurile. Elu voiá cu coorteá, ce o comendá, a inabusi turburarea Canninefatiloru: ei fiacare sa se rentórca in iernateculu seu. Ca jace insielatiune supt acestu svatu; ca coortile risipite se potu mai usioru vinci, ca nu Brinno, ci Civile insusi, e capulu acestui resbelu, erá chiaru; caci cu incetulu s'aratara semnele, pre care germanii, o ginte iubitoria de bataiia, nu le tinuse ascunse multu timp. Candu cursele nu mai avea efectu alergá la fortia, si compuse din Canninefati, din Frisi, din Batavi cete separate. Din partea cealalta stá aciea nóstra de bataiia nu departe de Rinu; nauile enco erá întórse cotre inimicu; dupa arderea castenaloru le locasera acolo. Nu s'au batutu indelugu candu coorteá Tungriloru trecù cu stégurele la Civile; soldatii spaimentati de acésta tradare neprovediuta se ucidea de soci si de inimici. Asemine perfidia si la flota. O parte a rudariloru ce erá Batavi impedicá cá din nesciintia tréb'a matrosiloru si a propumnatoriloru; apoi plutira in directiune contraria si întórsera partile dinapoi ale nauiloru spre rip'a inimica. In cele din urma ucidu pre gubernatorii de naui si pre centurioni, déca nu voiá ceea ce voiá ei, pona ce fugì séu se ocupá flot'a intréga constatória din douedieci si patru de naui.

XVII. Stralucita fú acésta victoria pentru presente si spre folosu pentru fiitoriu. Ei capatara arme si naui, de cari erá lipsiti, si faim'a de *incepatori ai libertatii* le mergea prin

Germania si prin Galie. Germanii tramisera indata deputati cu promisiuni de trupe ajutatórie. Dupa alianti'a Gallieloru Civile amblá cu insielatiune si cu daruri, tramitíndu pre prefectii de coorti prinsi in patri'a loru, si dandu voiia libera la coorti sa se duca séu sa remana; carora remanea le dá grade onorabile in militia, carora se ducea predi dela romani. Totu deodata prin convorbiri secrete le aducea aminte „de relele in ale caroru suferire in atati'a ani ei falsu numira pace ceea ce n'a fostu decatu o sclavia miserabile. Batavii, desi erá liberi de dari, luara armele in contr'a domniloru comuni. In prim'a lovire romanii sunt batuti si vincti, ce o fi candu si Galliele voru scuturá jugulu? Ce va mai remané din Italia? provinciele se supunu cu sangele provinciiloru. Sa nu cugete la bataii'a lui Vindice. Eduii si Arvernii au fostu trantiti cu calarimea Batava; intre trupele ajutatórie ale lui Verginiu áu fostu belgi; si candu vei cautá Gallia a cadíutu de puterile sale chiaru. Éro acum toti nu facu decatu unu partitu, mai adaoge si disciplin'a ce o fi fostu in taberele romane. Cu densulu sunt legiunile cele veterane, prin cari mai deunadi cadíura legiunile lui Otone. Servésca Siria si Asia si orientele dedatu cu regii. Mai sunt enco multi in viatia in Gallia cari s'au nascutu inainte de dari si tribute. Mai deunadi prin taierea lui Cuintiliu Varu fú sgonita din Germania sclavi'a; si nu pre unu Vitelliu, ci pre unu Cesaru Augustu provocasera la resbelu atunci. Natur'a a datu libertate si la animalele cele necuventatória; bravur'a e bunulu cuvenitu omului; dieii sunt cu cei inimosi. Deci densii neocupati si intregi cum sunt sa sara asupr'a celoru ocupati si ostentiti. Pe candu unii voru pre Vespasianu, altii pre Vitelliu, loru le sta locul deschiusu in contr'a la amendou.

XVIII. Astfelu Civile incordatu asupr'a Gallieloru si a Germaniei amenintia, déca planulu seu aru fi reesítu a deveni rege preste natiunile cele mai potinti si mai bogate. Dar Flaccu Ordeoniu nutríndu prin faciaria cele dintaié nisuintie ale lui Civile, candu i vení spaimentatória scire ca *castrele sunt ocupate, coortíle nimicite, numele romanu alungatu din insul'a Bataviloru*, comandá lui Mummiu Lupercu legatului (acest'a comandá preste taber'a de iernaticu a doue legiuni) cá sa marsieze in contr'a inamicului. Lupercu tramise rapede din tabera pre legionari, din vecinatate pre Ubii si din mica departare pre calarimea Treviriloru. La care se mai adaose si unu scadronu Batavicu, care, coruptu dejá de multu, faciariá credintia, pentru cá sa póta fugi prin tradarea romaniloru cu mai mare folosu in mediulu luptei chiaru. Civile, ingradínduse de stégu-rele cootíloru prinse, cu scopu cá militarii sei sa aiba inaintea ochiloru glori'a próspeta a resbelului, éro inimicii sa se infrico-

sieze prin aducerea aminte de pierderea sa. Mumasa cu sororile sale, dimpreuna cu femeile si copii cei nematuri dupre ordinu catara a siede la spatele ostirii cá motivu la bataia, au cá rusine a batutiloru. Candu resunà ordinulu de bataia la canteculu de arme alu barbatiloru si la urlatulu femeiloru: din partea legiuniloru si a coortiloru nu s'a respunsu nice de cum cu asemine larma. Scadronulu Batavu trecendu la inamicu si intorcenduse in acelu momentu in contr'a nóstra lasase desierta arip'a stanga; ci soldatulu legionariu, desi in pusetura rea, retinu armele si ordinea de bataia. Trupele ajutatorie ale Ubiiloru si Treveriloru, respandite in fuga rusinosa, ambla incoci si incolo pre campu, Germanii s'aieptara asupr'a loru, si intr'aceea legiunile putura scapa in taber'a asiá numita *vetera*. Claudiu Labeone, prefectulu scadronulu Batavu, rivalu lui Civile, la concursele din patri'a sa, fu dusu la Frisi: cá nu ucienduse sa atietia ura la compatriotii sei, séu, retinenduse, sa devina semintia de discordia.

XIX. Pe aceleasi dile coortile Bataviloru si ale Canninefatiloru, cari din ordinea lui Vitelliu mergea la Roma, fure ajunse pe urma de unu curieru alu lui Civile. Se inflara indata de mandria si de falosia si pofta pretiulu drumului, donativulu, soldulu duplicatu, si inmultirea numerului calaretiloru, care in adeveru au fostu promise de Vitelliu, ei anse nu le cerea cá sa le capete, ci cá o cauza la rebeliune. Si Flacu concedendu multe n'a facutu altu ceva decatu cá ei sa poftesca si mai ageru ceea ce scia ca li se va denega. Fora sa le pese de Flacu se ducu la Germania inferiore pentru cá se uniasca cu Civile. Ordeoniu tinu cu tribunii si cu centurionii svatu, *ca óre n'aru fi sa 'i stringa cu forti'a pre neascultatori*. Apoi, dupre lasitatea lui cea insadita si pentru temerea oficeriloru sei, cari era ingrigeati pentru simtiementulu cuivocu alu trupeloru ajutatorie si conscrierea neasceptata la completarea legiuniloru, se determinà a continé pre soldati intre marginile taberei. Pe urma i pareu reu de acést'a, si, deórace insusi aceia ce ilu svatuise, i facea acum imputari, scrise, cá si cum aru fi gat'a a i persecutá dupa urma, lui Erreniu Gallu, legatulu dela prim'a legiune, care era in garnisóna in Bonna, cá sa impedece *trecutulu Bataviloru, ca insusi cu ostirea i va strimtorá dela spate*. Si i aru fi pututu supune, deca aci Ordeoniu colo Gallu, erumpendu de doua lature, i aru fi luat in medilocu. Ordeoniu sa lasà de ceea ce incepuse, si prin alta epistola svatui lui Gallu, *cá sa nu impedece pre trecatori*. De aci se nascu suspitiunea ca resbelulu fu atitiatu de legati chiaru, si ca tóte cate s'au facutu au era de temutu, se facu nu din lenevirea soldatiloru nici prin forti'a inamicului, ci prin falsitatea duciloru.

XX. Batavii, candu s'apropiara de taber'a dela Bonna, premisera la Erreniu Gallu, cá sa 'i descopere postulatele coortiloru: „ca ei n'au nice unu resbelu in contr'a romaniloru pen-
„tru cari s'au batutu de atatea ori; ca obositi de militia inde-
„lungata si desiarta dorescu dupa repausu si patria. Déca nu
„le va stá nimene in contra, trecutulu loru nu va superá pre
„nimene; éro déca voru fi intimpinati cu arme, 'si voru des-
„chiude cale cu ferulu.“ Pre legatulu indouitu cu inim'a ilu
impunsera soldatii ca sa cerce noroculu bataiiei. Trei mii de
legionari dimpreuna cu coorti Belgice adunate in pripa, o ceta
de sateani si de vivandiaru lasia, dar cu atatu mai laudarosa
inainte de periclu erumpu pre tóte pórtele, cu scopu cá sa in-
pregiore pre Batavi, cari la numeru erá mai pucini. Acestia,
canutíti in militia se forméza in cete anghiularie, desi in totu
loculu acoperiti dela frunte si dela spate. Asiá spargu lini'a de
bataiia cea subtíre la ai nostri. Retirandu Belgii, legiunea e
respinsa si spaimentata, se trage spre valu si spre pórte. Aci
fú mai mare macelulu; grópele erá gramadite de cadavre; nu
perira numai de ascutítulu sabiei si de rane, ci prin cadere si
cei mai multi de dardele sale chiaru. Vinctorii trecura pe
dinaintea coloniei Agrippine, fora sa mai cuteze alte nemicíie
pre cale mai departe; bataii'a dela Roma o escusa, ca aru fi
cerutu pace, si, dupa ce li se denegà aceea, 'si cautara mantui-
rea in arme.

XXI. Civile, prin venirea coortiloru veterane, duce acum
preste o adeverata ostire, ci indouitu la svatu si cugetandu si
la puterea romana, puse pre toti cari erá sub densulu cá sa
jure credintia lui Vespasianu, si tramise deputati la cele doue
legiuni, ce respinse in bataii'a de mai nainte, fugisera in taber'a
numita veche, cá sa *depuna acelasi juramentu*. I se da respunsu:
„ei nu iau svatu nice dela tradatoru, nice dela inamicu; ei au
„principe pre Vitelliu, pentru care voru tîné credinti'a si armele
„pona la cea din urma resuflare; éro unu fugariu Batavu sa
„nu 'si aróge siesi a decide despre afacerile romaniloru, ci sa
„ascepte pedepsirea foradelegii ce o merita.“ Candu i se re-
portara acestea lui Civile, aprinsu de mania atrase pre totu po-
porulu Batavu supt arme. Se mai adaogu si Bructerii si Tenc-
terii si Germania atítiata prin misionari la préda si la gloria.

XXII. In contr'a acestui concursu de pregatiri amenin-
tietórie de resbelu legatii de legiuni, Mummiu Lupercu si Nu-
misiu Rufu, fortificá valurele si murii. Edificiale, facute in cursu
de pace lunga, care nu departe de tabera formá unu felu de
municipiu, fura dirímate, pentru cá sa nu se póta folosi de ini-
micu. Ci la aceea, cá sa se strapórte de aci in taber'a me-
diale de nutrementu, nu s'a prevediutu nimic'a. Si astfelu in

pucine dfile se mistuira prin usiurate, ceea ce in lipse aru fi pututu ajunge pentru unu timpu mai indelungatu. Civile, tie-nendu centrulu cu elit'a Bataviloru, impanà ambele ripe ale Rinului, pentru cá sa le dea o vedere mai infioratória, cu cete de germani, pre candu calarimea curá campiele. Totu deodata nauile se manara in susulu rîului. Pe de o parte semnele de resbelu ale coortîloru veterane, de alta parte formele fêraloru scóse de prin silve si lunci, dupre cum este datin'a fiacareia ginti candu incepe resbelulu, implea de fiori pre impresurati prin acésta facia misticata a resbelului civile si esternu; speranti'a Bataviloru se mai marea prin marimea valului chiaru, care, desi erá facutu pentru doue legiuni, abea se apará de cincii mii de romani inarmati; cu tóte acestea o multíme de vi-vandiaru, cari dupa turburarea pacii se adunase aci, se intre-buintiá la servitia militaria.

XXIII. O parte a taberei se inaltiá linu pre o colina in-susu; cealalta erá apropiabile de cotra campia. Caci Augustu credea ca prin acésta tabera de iernaticu Germania se va puté conteni si apasá, nu 'i trecù prin minte ca va veni ver odata acel'a din rele cá ea insasi sa vina a impresurá legiunile nóstre. D'aci eveni cá nice locului nice fortificatiuniloru sa nu li se dea o grige mai mare: forti'a si armele se credea a fi de ajunsu. Batavii si Trareneanii, pentru cá prin isolare bravur'a sa se védia mai chiaru, se compusera in cete separate dupre ginti si atacara prin proiectilia ¹⁾. Apoi, deórace cele mai multe din darde se aieptá indesiertu in turnuri si verfurile muriloru, si de susu se vetamá de petre, dara assaltu intre ciote asupr'a valului, multi pre scarile apuse, alii suinduse pre cestuos'a camaradiloru sei. Dejá unii apucasera pre muri, candu impresuratii i restórna cu lovituri de sabie si de scuturi, si cu pari si cu darde i trantescu la pamentu, pré ferosi la inceputu si orbiti de succesu; ci atunci din poff'a de predare suferiá si cele nenorocite. Cutezara a intrebutiá si machine de resbele, desi pentru ei e unu ce neusitatu, si in adeveru n'au nice o cunoscintia de arte; fugari si prinsii i invetiara a face din lemne unu felu de ponte, apoi sa o impinga inainte pre róte, si asiá unii standu asupr'a se batea ca de pre o terasa ²⁾, alii ascunsi inleintru subminá murii. Ci petrele aieptate cu balistele stricara acésta unélta, fora forma; si pre candu se ocupá a face cratie si lese tormentele nóstre aieptara asupr'a loru sulitie aprinse. Astfelu opumnatorii insusi suferiá de focu, pona ce, desperandu de assaltu, gasira cu svatu sa ascepte, sciendu bine, ca provisiunea de nutrire este numai pentru pucine dfile si ca multu poporu

¹⁾ eminus = din departare. ²⁾ ex aggere.

nebelicosu s'afila in tabera. Totu deodata se sperá tradare din lipsea nutrimentului, din credinti'a cea indoita a sclaviloru si din casure fericite ale resbelului.

XXIV. Intr'aceea Flaccu, insciintiatu despre opumnatur'a taberei, dupa ce a tramisu emisari cá sa adune ajutória, a datu lui Dilliu Vocula, legatului dela legiunea a optusprediecea, elit'a legionariloru, demandandui, cá in marsu fortiatu sa grabésca pre langa rip'a Rinului. Insusi erá lasiu, betezitosu si urítu de soldati, cari murmurau intr'audiu: „ca elu a lasatu sa esse „din Moguntiacu coortile Bataviloru, ca s'a prefacutu ca nu scie „de nisuintiele lui Civile, ca pre germani i a trasu sîe in so- „cietate. Ca nice Primu Antoniu, nice Mucianu n'au contribuitu „mai multu la inaltierea lui Vespasianu. Ca ur'a deschisa si „armele se potu respinge pe facia; ca falsitatea si insielatiunea „'su ascunse si de aceea neevitabile. Civile sta contr'a, forméza „lini'a de bataia, ca Ordeoniu dá din cas'a de dormitu si de „pre patu ordinu despre cate 'su de folosu la inamicu. Atatea „bracia armate ale barbatiloru celoru mai bravi se conducu de „unu betranu betezitosu. De ce mai bine sa nu 'si scape no- „roculu si bravur'a prin uciderea tradatoriului de supt o fatala „influintia?“ Prin acestea vorbe imprumutate inflacarati dejá se aprinsera si mai tare printr'o epistola dela Vespasianu, carea Ordeoniu, neputend'o ascunde, o citi in adunarea militariloru. Pre aducetorii acestei epistole Ordeoniu i tramise legati la Vitelliu.

XXV. Cu acés'a liniscinduse inimile venira la Bonna ce erá tabera de iernatu a legiunii prime. Soldatii de aci erau enco si mai amarati, culp'a perderii o imputau lui Ordeoniu: „ca „din ordinulu lui s'au lasatu cu Batavii la bataia cá si cum „legiunile aru urmá dela Moguntiacu; prin tradarea lui au fostu „ei batuti, caci n'a venitu nice unu ajutoriu. Tóte acestea 'su „necunoscute celorulalte ostiri, nu i se spunu nice chiaru im- „peratului loru, pe candu prin concursulu atátoru provincie s'aru „fi pututu inecá tîritóri'a perfidia.“ Ordeoniu citi copiele tutu- roru epistoleloru prin care elu se rugase pentru ajutoriu in Gallie, Britania si Spania si intruduse o facere fórte rea tra- dandu la acuiliferii legiuniloru epistolele pe care aceia le co- municau soldatiloru mai inainte de a fi citite de duci. Apoi puse in féra pre unulu din turburatori, mai multu pentru cá sa 'si mantue autoritatea decatu ca sa pedepsésca, caci nu erá nu- mai unulu culpasiu. Dela Bonna se miscá ostirea la colonia Agrippina; popóra ajutatória galice acurau, cari la inceputu aparau cu energia caus'a romaniloru; apoi, dupa ce se intarira germanii, cele mai multe comune se inarmara in contr'a nóstra din sperantia de libertate, si dupa ce voru fi scuturatu servitu-

tea din poft'a de predare. Mani'a legiuniloru creșcea; punerea in fêra a unicului soldatu nu li a insuflatu nice o frica. Ce e mai multu insusi acest'a acusá pe duce de contielegere cu inimicii: *pe densulu cá pe unu curieru între Flaccu si Civile voru a lu perde printr'o falsa înculpare numai cá sa se scape de unu marture alu adevêrului.* Vocula se suie pre tribunalu cu o resolva de miratu, dîce sa prindia pe soldatulu ce strigá si sa lu duca la mórte; pecandu cei rei tremurau, cei buni implinescu ordinulu. Acum cerura cu o voce pre Vocula de duce, si Flaccu i lasá comand'a suprema.

XXVI. Ci multe revoltau inimele discorde: lipsea soldului si a grâului; Galliele refusau deodata si darea de soldati si cea de tribut; Rinulu de o seceta necunoscuta supt acea clima abea erá plutiveru; provisiunea pucina; statiuni dispuse pre tóta rip'a Rinului pentru cá sa impedece trecerea germaniloru pre vaduri si din acést'asi cauza fructe mai pucine si gure mancatórie mai multe. Inaintea nepriceputiloru lipsea de apa chiaru trecea de unu miraclu, cá si cum riurile insusi, acestea fortaretie vechie ale imperiului ne aru parasi. Ceeace in pace erá întemplanre séu natura, atunci se numiá *sórte séu mania ddiésca.* Candu intrara in Novesiu s'au impreunatu cu densii legiunea a treisprediecea. Legatulu Ereniu Gallu sa adaose lui Vocula in cualitate de ajutante, si, necutezandu a merge contr'a inimicului facura tabera in loculu ce se chiama Gelduba. Aci essercitara pe soldati la formarea liniei de bataiia, la fortificari si la facerea de valuri si la alte lucrari de resboiu ce invirtosiéza pre soldatu. Si pentru cá prin predare sa i inimeze la bravura Vocula duse ostirea in satele Gugerneaniloru cari imbraciasera partitulu lui Civile. O parte a remasu sub Ereniu Gallu.

XXVII. Din întemplanre germanii trageau in rip'a de contra ei o naue incarcata cu bucate ce se impededese in vadu nu departe de tabera. Gallu nu voiá sa o lase, si tramise intr'ajutoriu o coorte. Numerulu germaniloru anca s'a inmultitu, si cu incetulu gramadinduse ajutóriale veni tréb'a la bataiia formale. Germanii, facendu perdere mare intr'ai nostri, rapescu nauea. Vinctiiti, ceea ce pe atunci se facuse datina, nu 'si inculpa lasitatea sa, ci acusau pe legatu de perfidia. Ilu tragu afora din cortu, i rupu vestmentele, si între batai corporali, i dîcu sa spuna: *ca cu ce pretiu si prin cari complici a tradatu elu ostirea.* Ur'a cade érosi asupr'a lui Ordeoniu. *Acel'a e urdítoriulu reului,* strigau; *acést'a e numai instrumentulu,* pana candu amenintiatu cu mórte de spaima incepù si Gallu insusi a impuá lui Ordeoniu tradarea. Bagatu in fêra in fine fú scapatu cu venirea lui Vocula. Acest'a a dou'a dî pedepsì cu mórte pe

incepatorii turburarii. Atat'a contradícere de licentia si de supunere domniá in acea ostire! Nu mai este indoiala, soldatul de rendu erá credintiosu lui Vitelliu, éro cei mai destinsi in rangu se inclinau spre Vespasianu. De aci se esplica schimbaréa între rebeliune si essecutarea la mórte si între turbare si supunere: incatu nu erau de contenitu cei ce se puteau pe-depsi.

XXVIII. Dar pe Civile crescendui puterea fórte tóta Germania ilu sustienea, si, legatur'a cu socii si o intarise prin ostatici din cei mai nobili. Elu da ordinu, cá fiacari dupa cum sunt mai aprópe, sa predeze tiér'a Ubieniloru si a Trevireaniloru, alta céta sa tréca Mosa pentru cá sa scuture pe Menapi si pe Morini si frontierele Gallieloru. Se facura prede in ambele locuri; dar cu mai multa inimicitia între Ubieni, pentru ca acestu poporu, de origine germana, lapedanduse de patri'a sa, luase numele romanu de Agrippineani. Coortile acelor'a fura ucise in burgulu Marcoduru, caci, fiindu departe de rip'a Rinului, nu s'au pazitu cu destula grigia. Dar nice Ubianii nu se liniscira, pana nu facura prede in Germania; de ocamadadata lea succesu; apoi fura incinsi, dupre cum in totu resbelulu acest'a ei au fostu mai multu credintiosi decatu norocosi. Dupa stricarea Ubianiloru Civile, devenindu mai putinte si prin succesu mai cutezatoriu dioriá opumnatur'a legiuniloru; intari vigiliéle cá nu cumva sa strabata pe ascunsu ver o scire despre venirea ajutoriului. Machinele si instrumentele cele grele de impresurare le incrediú bataviloru. Trarenaniloru, cari cereau bataiia, le comandá cá sa mérga sa strice valulu, si dupa ce fura respinsi, sa atace desnou; avea multime mare, si putea mai usioru perde; nice nóptea n'a pusu fine la lupta si lucru.

XXIX. Dupa ce gramadira giuru in pregiuru lemne si le aprinsera, opumnatorii cinara impreuna, si infocati cum erau toti de vinu s'aieptara cu o cutezare órba fora scopu in bataiia; caci ei aruncau dardele in secu pre intunerecu: romanii vedeau lini'a de bataiia a barbariloru si care se destingea prin cutezare séu lucea de ornamentele militare pe acel'a ilu luau cu dard'a la semnu. Lui Civile acest'a nu i a scapatu din vedere; díse sa stinga foculu spre a se cufundá tóte intru intunerecu si lupta. De atunci nu s'audiá decatu sunetu confusu, tóte numai intemplanté órba, nice in lovire, nice intr'a se feri, nice o prevedere. De unde veniá larma acolo se indesa si indreptau lovitur'a. Bravur'a nu folosiá nimic'a, noroculu le turburase tóte, si de sagetile misiéloru caditura adeseori cei mai bravi. Din partea germaniloru o mania fora svatu; éro soldatul romanu deprinsu la periclu, dá cu pari ferecati, cu petre grele la siguru nu pe nimerite. Unde resunetulu atacului séu aplicarea scare-

loru de asaltu i dá pe inimicu la mana ilu resturná cu scutulu si aruncá dupa densulu cu dard'a. Pe multi, cari apucasera a se sui pre muri, i strapunsera cu cutítele. Dupa o nópte ast-felu petrecuta dio'a deschise o noua lupta.

XXX. Batavii inaltiasera unu turnu cu dóa despartie-minte; candu ilu apropiáu de pórt'a pretoria (caci acestu locu erá mai corespundiétoriu) indreptara in contrai blane gróse de lemnu si aruncara in tr'ensulu cu grande pona ce lu sparsera in bucati, cu care ocaziune perira multi din cei ce se aflau in elu; cotra acésta se facù contr'a inspaimentatiloru si o eruptiune rapede si norocita. Totu de odata din partea legionariloru, ce intreceau pe opumnatori cu esperienti'a si artea militaria, se facura mai multe machine de aparare. Frica mare bagà in impresuratori mai alesu o machina de form'a unei cumpane mobili carea lasata in josu rapede apucá dinaintea feciei pe cate unulu séu pe mai multi inimici, lu inaltia in aeru si apoi prin schimbarea ponderii ilu trantiá in taber'a impresuratiloru. Civile lasanduse de speranti'a de a cuprinde taber'a, continuà a o impresurá in linisce cercandu prin tramisi si promisiuni a scuturá credinti'a legiuniloru.

XXXI. Acestea s'au facutu in Germania inainte de bati'a dela Cremona, alu careia essítu ilu vestiá o epistola a lui Primu Antoniu, langa care erá adaosu si o ordinatiune din partea lui Cecina; cotra acestea Alpinu Montanu, prefectu de coorte unulu din vinciti marturisi cá presente cum sta sórtea partiteloru. Acést'a casiunà diverse simtieminte in inime. Trupele ajutatória din Gallia, nesimtiendu nice dragoste nice ura cotra ver o partita, si militandu fora interesu, indemnate de prefecti lasara indata pe Vitelliu; soldatii cei betrani stau pe ganduri. Dar provocati de Ordeoniu Flacu, inbolditi de tribuni, dîsera juramentulu fora sa lu fi intaritu de ajunsu si din facia si din inima: repetiendu formul'a juramentului, candu au ajunsu la *numele Vespasianu*, unii se opriau, altii murmurau, cei mai multi ilu treceau cu tacerea.

XXXII. Apoi citinduse inaintea ostirii epistol'a lui Antoniu cotra Civile se desceptara in militari suspitiuni cá si cum acea ar fi fostu scrisa cotra unu sociu alu partitului lui Vespasianu, si intr'unu spiritu inimicale facia cu ostirea Germana. Indata ce acésta solia ajunsu in taber'a dela Gelduba se dîsera si se facurá aceleasi; cotra acestea Montanu fû tramisu la Civile cu ordinatiunea cá sa inceteze de a se mai bate, *si sa n'ascundia scopuri straine supt arme false. Cã déca intentiunea i a fostu cá sa ajute pe Vespasianu, atunci 'si a ajunsu scopulu.* Civile response deocamdata faciarinduse; apoi dupa ce a recunoscutu in Montanu unu caracteru inflacaratu, si gata spre re-

volutiuni, începù a se plange în privinți'a pericoleloru ce le suferise elu în taberele romane în cursu de douăzeci și cinci de ani. „Minunata respłata, dıse, mi s'a facutu mie pentru ostentiunile mele, uciderea fratemi, legaturele mele, și turbatele „strigari a le acestei armate, prin care mi cereau sentinți'a de „morte, pentru ceace io după dreptulu gintiloru poftescu satisfaciune. Era voi, o Treviriloru, și ceilalti inime de sclavu, ce „respłata asceptati voi pentru sangele vostru de atâtea ore versatu, decatu ingratulu militaritu, vecinice dari, verge, securi „și capritiulu tiraniloru? En vedeti io, prefectulu unei coorti, și „Canninefati și Batavii, o mica parte a Gallieloru, sterseramu „de pe faci'a pamentulu acele tabere de marime laudaroșa, séu „le strimtoramü impresurandule cu sabi'a și fómea. Scurtu cuntezarea nóstra au ne va aduce libertatea, au, vinciti, vomu fi „ce amu fostu mai înainte.“ Cu atari vorbe atietiatórie, dar totusi pe lunga ordinatiunea a le espune într'unu modu mai blandu, lasà pe Montanu. Acest'a se întórse, cá și cum soli'a sa n'ar fi avutu nice unu efectu, ascundindu celelalte, care nu intardiara a erumpe.

XXXIII. Civile retienendu o parte a trupeloru la sine tramise coortile veterane și ce erá mai bravu dintre germani, sub ducii Juliu Massimu și Claudiu Victoru, nepotuso din sora, în contr'a lui Vocula și a armatei acestuia. În trecere rapescu taber'a de iernatu a unui escadronu ce erá locatu în Asciburgu; assaltara taber'a într'unu modu atatu de neasceptatu, în catu Vocul'a n'avù timpu nici a vorbi ostirii, nice a o assiediá în linia de bataiia. Cá în turburare numai atât'a putü comendá cá subsignanii sa intarésca aciea media. Cetele ajutatórie se respandira în giurulu centrului. Calarimea essi sa atace, dar, primitu de inimicu în siruri dese, tórse dosulu și fugi la ai sei. Ce a urmatu a fostu unu macelu, era nu bataiia. Coortile Nervianiloru, din temere séu tradare, descoperira laturele la ai nostri. Astfelu inimiculu putü strabate pana la legiuni; care după ce perdura semnele, se ucidea înleintrulu taberei, candu rapede prin nou ajutoriu noroculu bataiei se schimba. Coortile Vasconiloru, conscrise de Galba și achiamate atunci, pecandu se apropiiau de tabera, audiendu strigatele luptatoriloru, dau navala dela spate asupr'a inimiculu ocupatu cu bataii'a, și, după numerulu loru celu micu respandescu pré mare frica, deorace unii din inimici credeau cá au venitu de la Novesiu, altii dela Moguntiacu tóte ostirile. Acésta eróre dede romaniloru și, incredienduse la putere straina, și recapetara pe asa. Cei mai bravi din Batavi, cati erau pedestri, fura sparti și fugariti; calaretii se scapa cu semnele și cu prinsii de resboiu, ce i facusera în prim'a lovire. În dioa aceea numerulu ucisiloru a fostu mai mare

in partea noastră, ci din cei mai pucini bravi; pe candu inpartea germanilor cadiaura ce au fostu flórea.

XXXIV. Ambii duci, prin aceeași eróre, meritandu perderea sa, nu sciura a se folosi de norocu. Caci déca Civile ar fi inceputu lupt'a cu mai mare putere, atunci nu l'ar fi incungiuratu unu numeru atatu de micu de coorti, si densulu ar fi pututu destruge taber'a ce o sparsese. Vocul'a n'avusese scire nice de venirea inamicului, de aceea cum essi la bataiia si fú vincitu; apoi credienduse pucinu in victori'a sa numai dupa ce a petrecutu mai multe díle in desiertu se miscà din tabera dupa inamicu, pe care déca urmandu cursulu lucruriloru s'ar fi grabitu a lu goni indata, ar fi pututu cu o lovitura a descinge si pe legiuni de impresurare. Într'aceea Civile cercase a aduce in ratacire mintile impresuratiloru cá si cum caus'a romaniloru ar fi perduta si victori'a pe partea sa. Se purtara semnele si flamurele giuru impregiuru, se espusera la vedere si prinsii de resboiu; dintre cari unulu cutezandu fapta de mirare, cu voce mare spuse cum stà lucrulu, si in acelasi momentu fú strapunsu de germani; din care cauza dísele lui aflara si mai mare credintia. In acelasi, timpu din devastari si din foculu vileloru ardiende se intielegea ca vine o ostire vincitória. Vocul'a comendá cá in faci'a tabereloru sa se asiedie semnele de resboiu si sa se incinga cu gropi si cu valu; depunendu si bagagiulu si sarcin'a sa se bata neincarcati. Atunci cerura cu voce mare bataii'a de la ducele intre amenintiari la cari erau dedati. Fora se si ia atat'a timpu catu sa se puna in linia de bataiia, in disordine si ostentiti incepu bataii'a. Caci Civile erá aci si numai pucinu asceptá dela erorile inamicului decatu dela bravur'a ostasiloru sei. La romani noroculu scaimbatiu, cei mai mari de gura erau si cei mai fricosi si mai misiei; unii aducendusi aminte de victori'a din urma 'si tienura loculu, isbeau pe inamicu si se inimara pe sine si pe cei aprópe de sine. Dupa restabilirea ordinii de bataiia 'si intinsera manile spre impresurati, *cá sa nu scape ocasiunea*. Acesti'a, cari vedeau depre muri tóte ce se faceau, erumpu pre tóte portile. Si deorace se intemplase cá Civile sa cadia cu calulu, si se credea de cotra ambele armate de resboiu cá elu *s'a ranitu au a muritu*, acést'a n'ai crede cata teróre facú la ai sei, si cata curage la inimici.

XXXV. Dar Vocula, lasanduse de a se luá dupa fuginti s'apucase a mari valulu si turnurile cá si candu erá sa fia amenintiatu de noua impresurare; scapandu victori'a din mana de atatea ori nu pe nedreptu fú banuitu cá lui i mai place bataii'a. Nimic'a nu superá atat'a pe ostirea noastră cá lipsea medialoru de traiu. Carale legiuniloru cu ceat'a cea mai nebelicósa fú tramisa la Novesiu, cá sa aduca de acolo pe uscatu bucate, caci

riulu erá in manile inamicului. Trasur'a prima se stracurá cu norocire, caci Civile nu s'a fostu restabilitu de totu. Dar dupa ce s'a insciintiatu cá s'au tramisu la Novesiu desnou provisionari si cá coortile date de escorta mergu cá si cum ar fi pacea cea mai mare, pusu in ordine de bataiia atacá pe soldati, cari cei mai multi departati de la semne, armele pe cara, toti mergeau in disordine, dupace se ingrigise a tramite mai antaiu, cari se ocupe puntile si angustiile cailoru. Lupt'a s'a incinsu pe o linia lunga, anse cu norocu scaimbaciosu, pana candu veni nóptea cá sa puna capetu la lupta. Coortile mersera la Gelduba, unde taber'a erá in starea sa de mai nainte si se apará de soldatii lasati acolo spre paza. Erá invederatu catu de periculósa va fi reintórcerea, de orace provisionarii erau incarcati si spaiementati. Vocula adaoge la ostirea sa o miia de fetiori alesi din legiunea V si XV, care fusese impresurate la Vetera — nisce soldati acestia nedumeriti si rebeli cotra ducii sei. Mai multi decatu tienea ordinatiunea plecara strigandu in audiu pe cale cá ei mai multu nu voru suferi fómea si cursele duciloru. De alta parte cei remasi se plangeau cá ducenduse o parte din legiuni densii sunt parasiti. Din acésta cauza se nascù o dupla rescóla: unii chiamau inapoi pe Vocula, altii se-improtimeau a se rentórcce in tabera.

XXXVI. Intr'aceea Civile incinse Vetera; Vocula se retrase la Gelduba si de aci la Novesiu. Civile ocupa Gelduba; Pucinu dupa acést'a Vocula nu departe de Novesiu se batù cu norocu intr'o lupta de calareti. Ci militi'a in bine si in reu se aprindea de opotriva de mania in contr'a duciloru sei. Legiunile, intarite prin venirea legiunii a V. si a XV. pretindu *donativulu*, capatandu scire cá aru fi venitu bani dela Vitelliu. Ordeoniu fora a se mai gandi multu le dede in numele lui Vespasianu. Si acést'a fù nutrementulu de capetenia a revóltei. Soldatii danduse la desfrenari, la bencuetuiri si adunari nopturne renoiescu vechea mania in contr'a lui Ordeoniu, si, fora cá sa cuteze cineva dintre tribuni a li se opune (caci intunereculu noptii i lipsise de tóta rusínea) ilu terescu din patu si lu ucidu. Totu acést'a se gatea si lui Vocula, déca stravestitu cá sclavu n'ar fi scapatu pe intunerecu necunoscutu. Dupu ce s'a potolitu furi'a cuprinsi de frica tramisera cu epistole pe centurioni pe la cetatile Galliei cá sa céra ajutoriu in bani si soldati.

XXXVII. Ma cum e vlogulu celu fora conducatoriu, pripitu, fricosu, nepriceputu candu veni Civile ei apucara rapede armele si rapede le si lapedara si o luara la fuga. Acésta nenorocire nascù discordia, in catu cei ce erau din armat'a Rinului superioare si separara caus'a. Totusi statuele lui Vitelliu fure restavirite in tabera si prin cetatile cele mai aprópe a le

Belgiei, pe candu Vitelliu nu mai erá in viatia. Apucate apoi de caintia legiunile prima, a patr'a si a optusprediecea urmara dupa Vocula, care puindule desnou sa jure in numele lui Vespasianu le duse cá sa descinga Moguntiaculu de impresurare. Impresuratorii, o ostire amestecata din Cati, Usipiani si Mattiaci, se dusesera, satui de predi, dar nu necrutati. Ei respanditi pre cale fura atacati pe neasceptate de catra soldatii nostri. Si Treverianii facusera la marginile sale unu valu si parisada si se bateau contr'a germaniloru cu mare perdere de ambe partile pana candu nu multu dupa aceea si patara prin rebeliune meritele cele frumóse ce si le castigase facia cu poporulu romanu.

XXXVIII. Intr'aceea Vespasianu, acest'a pentru a doa ora, si Titu intrara absentu in censulatu, pre candu cetatea erá trista, si frementata de mai multe temeri, cá un'a ce, pe langa adeveratele rele ce o amenintiá, se mai cuprinsese si de o frica plasmuita, cá Afric'a s'ar fi revoltatu planuinduse noue schimburi de cotra Luciu Pisone. Acest'a erá mai mare preste provincia, fora sa fia catu de pucinu turburatori de natura. Dar fiindu cá nauile se impededasera prin furtunele de iérna, in vlogu, ce e dedatu a 'si cumpará nutrementulu pe tóta dioa, si nu cunóscce din tóte afacerile statului alta grige afora de cea a provisionarii, se nascú fric'a si apoi credinti'a, cá porturile marii sunt inchise, importulu bucateloru opritu. Vitellianii, cari anca nu se lasasera de nisuintiele partitului loru, adaugeau la faima marinduo; insusi vincitoriloru le resuná acest'a placutu urechiloru, de órace pofteloru, ce nu se potu indestuli nice chiaru prin resboiele esterne, nice odata nu s'au saturatu prin ver o victoria in resbele civile.

XXXIX. La prim'a Ianuariu in adunarea senatului, pe care lu convocase Juliu Frontinu prefectulu cetatii Roma, se votara laude si multiemire legatiloru, armatelor si regiloru; lui Tertiu Julianu din cauza cá elu parasise légiunea la trecerea ei in partea lui Vespasianu, i se luà pretur'a, pentrucá sa se dea lui Plotiu Grifu. Ormu capetá demnitatea de cavaleru. Nu multu dupa acést'a, essindu Frontinu luà pretur'a cesarele Domitianu. Numele acestuia se punea in fruntea epistoleloru si a emiseloru, dar puterea erá pe langa Mucianu, numai cá Domitianu indemnatu de amici séu din placerea sa facea mai multe de capulu seu. Temerea cea mai mare anse Mucianu o avea de Primu Antoniu si de Varu Arriu; acestia; pe langa lustrulu ce li lu dau numelui loru faptele de curundu se mai bucurau de amórea soldatiloru si de favorea poporului, caci afóra de bataiia nu se aratasera crudi cotra nimene. Se vorbiá si aceea cá Antoniu ar fi invitatu pre Scribonianu Crassu, care se distingea prin stramosi ilùstri si prin icón'a frateso, cá sa primésca dom-

ni'a, spre care scopu n'ar fi lipsitu ajutoriu din partea compliciloru, dèca n'ar fi refusat'o Scribonianu, carele nu s'ar fi amagitu usioru nice candu treb'a ar fi fostu gat'a, atat'a se temea elu de cele necerte. Deci Mucianu, neputendu a resturná pe facia pe Antoniu, ilu incarcà cu laude in senatu, ilu indesui cu promisiuni pe supt mana, i aratà in perspectiva Ispani'a citeriore devenita vacante prin retragerea lui Cluviu Rufu; totu deodata imparti pe la amicii lui tribunate si prefecture. Dupa aceste candu i impluse, inim'a cea desiérta cu sperantia si dorintie, ilu slabi din puteri dislocandu in iernatecu legiunea a VII ce se tienea de Antoniu cu amórea cea mai inflacarata. Aseminea si legiunea a III, ce erá inclinata lui Arriu Varu, o retramise in Siria; éra o parte a ostirii fú dusa in Germania. Astfelu curatienduse de totu ce putea turburá liniscea, cetatea Rom'a si recapatà faci'a, legile, si dregatorii sfer'a activitatii.

XL. In dioa, in care a intratu in senatu, Domitianu vorbi despre lipsirea tataso si a frateso si despre teneretiele sale pe scurtu si cu o tienóre cuviintiósá; si, fiinduca natur'a lui anca nu o cunosceau omenii, des'a inrosíre a fecci sale o luara dreptu modestia. La motiunea junelui cá sa se restabilésca statuele de onore ale lui Galba, Curtiu Montanu a opinatu, cá sa serbeze si memori'a lui Pisone. Parintii decretara si un'a si alt'a; dar pentru Pisone nu s'a facutu nimica. Apoi s'alesera prin sortire barbati cari sa dea inapoi averile rapite in cursulu resbelului, si cari tablele legiloru, corupte prin vechime, sa le examineze si sa le afiga erasi, sa purifice calindariulu statului patatu de lingusirea timpureloru si sa puna stavila la spesele publice. Lui Tertiu Julianu, despre care s'a aflatu cá a fugitu la Vespasianu, i se dede inapoi pretur'a: lui Grifu i remasera insemnele de onóre. Apoi se luà inainte caus'a de certa dintre Musoniu Rufu si Publiu Celere; Publiu s'a osínditu si manii (umbrele) lui Soranu s'au impacatu. Acésta di insemnata printr'o severitate publica, a meritatu lauda si din partea privatiloru. Parerea erá: cá Musoniu a sustienutu o causa drépta; cu totulu dimprotiva fú judecatu Demetriu, unu disciplu alu filosofiei Cinice, cá elu a aparatu pe unu reu dechiaratu cu mai multu zelu decatu cu onestate. Incatu pentru P. Celere in periclu 'si perdù curagea si vorb'a chiaru; Semnulu la resbunare contr'a denuntiatoriloru datu, Juniu Mauriciu cerù dela Cesare: cá memorandele principiloru sa se astérna inaintea senatului, pentru cá sa se cunósca, cá ce felu de denuntiaru s'au facutu. Respunsulu lui Domitianu a fostu: *Despre atare lucru cauta sa intrebàmu pre principele.*

XLI. La iniciativ'a fruntasiloru senatulu a conceputu o formula de juramentu, dupre care toti dregatorii statului pe intrecute, éra ceilalti, cum fusera chiamati cu numele, *luara pre*

diei de marturi că cu ajutoriulu seu nu s'a facutu nimic'a, prin ceeace s'ar fi vatematu bunastarea cuiva, si că n'au trasu nice unu folosu séu onóre din nenorocirea cetatianiloru. Tremurandu si mutandu artificiose vorbele juramentului o rostira aceia pe cari i mustrá consciinti'a fapteloru celoru rele. Parintii aplaudara bun'a credintia, si reprobara sperjuri'a. Acésta specia de censura apasá fórte greu anume pre Sariolenu Vocula, pre Noniu Actianu si pe Cestiu Severu, ca unii ce erau faimosi pentu denuntiarile sale cotra Nerone. Pe Sariolenu ilu mai apasá si o prospata crima, că si la Vitelliu ar fi esserciatu o asemine meseria. Si senatulu n'a incetatu de alu amenintiá pana n'a essitu din curia. Trecendu apoi la Pactiu Africanu ilu constringu asemine, caci ar fi desemnatu de victima lui Nerone pre fratii Scribonii, renumiti prin concordia si avere. Africanu nu cutezá nice sa marturisésca, nu putea nice sa denege: intorcenduse cotra Vibiu Crispu, care nu lu slabiá din intrebari, incurcă si pe acesta in nise fapte, de care nu se putea escusá pe sine, si facendulu asfelu partasiu la culpa, abatu ur'a dela sine.

XLII. Totu in acésta di, Vipstanu Messala, carele anca n'avea etatea de senatore, si facu o mare reputatiune de amóre fratina si de elocentia, cutezandu a se pune cu rugatiune pentru frateso Acuilu Regulu. Acest'a prin caderea familiei Crassiloru si a lui Orfitu trasese asupr'a sa ur'a cea mai mare. Regulu, anca june, din misicare propria luase asupr'a sa meseri'a de denuntiatore nu pentrucá sa se scape de ver unu periclu, ci in sperantia cá sa inainteze la mai mari. Sulpicia Pretestata, socia lui Crassu, dimpreuna cu patru copii, erá aci spre resbunare, la casu candu senatulu ar luá caus'a in cercetare. Adeveru e că Messala nu putea sa aperse nice caus'a nice pe incusatu, ci, espunenduse pe sine la periclu pentru frateso cu acést'a a muiatu inimele unor'a. Curtiu Muntanu taiindu la medilocu cu o vorbire necajita merse pona acolo cá sa faca imputatiunea: *că Regulu dupa mórtea lui Galba a datu bani la ucigatoriulu lui Pisone si că a apucatu cu dintii capulu lui Pisone.* „Dieu, dise, „la acést'a nu te a impinsu Nerone, prin atare silbatacia nu ti „ai rescumperatu nice demnitatea nice viati'a. Sa concedemu, „me invoiiescu, apararea acelor'a, cari voiiescu mai bine a perde „pe altii decat u a se espune pe sinesi la pericule. Pe tine te a „fostu lasatu in securanti'a tatato essilatu, averea ta erá impartita intre creditori, etatea ta anca nu erá capace de dregatorie: „deci Nerone n'avea nimica de pofritu dela tine, nimica de te- „mutu. Seta de sange, pof'ta de resplatiri te impinsera, pe tine, „alu caruia talentu necunoscutu anca n'aparase nice o causa, cá sa „te scaldi intr'unu sange nobile. La mormentulu republicei, ingra- „siatu cu siepte milióne de sestertie, spoliale consulare rapite,

„stralucindu în ornamentele sacerdotale te vediuràm a imbranci
„în prapasti'a perdiarii pe copii nevinovati, pe betrani illustri pe
„femei de rangul înaltu. Te plangeai de *inerti'a lui Nerone*, cã
„*si face pré multu de lucru lui si denuntiatorilor lovindu pe rondu*
„*cate o familia, pe candu putea sa nimicésca cu o singura vorba*
„*pe totu senatulu*. Retieneti dar, parinti conscrisi, rezervati pe
„unu barbatu de activitate atatu de energiósã, pentrucã fiacare
„generatiune sa 'si aiba modelulu seu, pentru cã junii nostrii sa
„aiba de esemplu pre Regulu, în ce chipu betranii au pe Marcellu
„si pe Crispu. Dêca afla imitatori si reutatea cea nenorocita
„întru faptele sale: ce va fi cu cea înfloritória si duratória?
„Dêca nu avem curagea a ne atinge da elu, cã cuestore, voi-
„vomu dóra a lu vedé pretore si consule? Au dóra cugetati cã
„Nerone e celu din urma tiranu? Acést'a au crediutu si cei ce
„au remasu în viatia dupa Tiberiu si Caiu; dar într'aceea se re-
„dicã unulu anca si mai spurcatu si mai crudu. N'avemu te-
„mere de Vespasianu; etatea lui, cumpatarea lui ne asecura: dar
„esemplele dureza mai multu decatu caracterulu. Ne amu mu-
„iatu, parinti conscrisi! si noi nu mai suntemu acelu senatu, ca-
„rele, dupa uciderea lui Nerone, sã staruiasca cã denuntiatorii si
„instrumentele sã se pedepsésca dupre datin'a parintiloru. Dio'a
„cea mai buna, dupa unu principe réu este cea dintaiã.“

XLIII. Senatulu ascultã vorbirea lui Montanu cu atat'a
consimtiementu, incatu Elvidiu concepù speranti'a ca s'aru puté
deculã si Marcelu. Deci elu incepù cu laudarea lui Cluviu Rufu,
care, atatu de bogatu catu de destinsu prin elocentia, n'a facutu
sub Nerone nimului nice unu reu, si atacã pe Marcelu atatu
prin crimele lui, catu si prin esemplele altor'a, ceea ce aduse
pe parinti în focu. Simtiendu acést'a Marcelu, cã si cum aru
vré sa esse din curia, strigã: „*eu me ducu, Elvidie, si 'ti lasu*
tie senatulu teu; domnesce tu în presinti'a Cesarelui.“ I a urmatu
Vibiu Crispu, amendoi maniosi, ci cu facia diferita, Marcelu cu
ochi amenintiatori, Crispu batjocuratori; pona ce se retienura
prin acursulu amiciloru. Aprindienduse cért'a între o majoritate
constante din ómeni de omenia si între o minoritate de rei dar
putinte se luptara cu tenacitatea de ura petrecendu astfelu tóta
dio'a.

XLIV. În urmatóri'a siedintia a senatului candu Domi-
tianu a vorbitu cã sa se uite durerile si urele si nevoiile tim-
puriloru de mai nainte, Mucianu opinéza pentru denuntiatori si
svatuesce cu vorbe blande si cã cum s'aru rugã pe aceia ce
renoirã o cauza inceputa si apoi lasata cã sa se liniscésca. Parintii
se lasara de libertatea pentru care s'aprinsesera, cum intimpi-
nara resistintia. Mucianu totusi cã sa nu apara ca despretiuesce
judecat'a senatului si ca lasa tóte cate s'au facutu sub Nerone

nepedepsite, retramise pe senatorii Octaviu Sagita si pe Antistiu Soscianu, cari essisera din essiliu, in aceleasi insule. Sagita intr'o turbare de amoru a fostu ucisu pe Pontia Postumia, cu care traise in precurvia, pentru ca n'a vrutu sa lu ia de barbatu. Era reutatea lui Sosianu facuse nenorociti pe mai multi. Ambii fusera judecati si eslati de senatu printr'o grea sentintia, si, desi altor'a le erá iertata rentórcerea, densii se retinea anca totu in essiliu. Cu acést'a anse Mucianu n'a desarmatu de locu ur'a pornita in contr'a sa. Cáci Sosianu si Sagita erau nisce ómeni de pucina valóre, chiaru si candu aru fi venitu din essiliu; de denuntiatori cu capu, cu avere si de influintia celoru deprinsi in intrige le pasá ómeniloru.

XLV. Printr'o cercetare tînuta in senatu conformu vechei datine elu mai impacà pona la óre care gradu pre senatori cu sine. Manliu Patritu senatorulu s'a plansu: „ca o céta de poporu din colonia Sena l'au batutu si anca din ordinulu magi-stratului. Batjocur'a nu s'a opritu aci: i incungiurara persón'a „cu plansete cu cantari si tóta pomp'a mormentale intre vorbe de rusine si injurature, ce s'atingeau de senatulu intregu.“ Acusatii chiamati la judecata fura pedepsiti cei gasiti culpasi: adaugenduse unu decretu alu senatului, prin care locuitorii din Sena se provócara la bun'a orinduiala. In acelesi díle Antoniu Flama se osindesce, conformu legii despre întórcerea baniloru luati in favórea Cirineniloru, si se tramite in essiliu pentru crudímea sa.

XLVI. Pecandu se faceau acestea erá aprópe sa se aprindia o revolta militara. Soldatii congediati de Vitelliu si recrutati pentru Vespasianu cereau sa intre érași in servitiulu pretorianu; soldatii alesi din legiuni, cu aceeasi sperantia, cereau si ei sa intre in servitiulu promis. Nice insii Vitelliani nu se puteau goni fora multa ucidere; dar se vorbiá de o mare suma de bani, ce aru fi necesaria pentru retienerea unei puteri atata de mare de ómeni. Mucianu s'a dusu in tabera, cá sa póta mai bine cercetá despre anii de servitiu a fiacaruia, pe vincitori i puse in linia cu insemnele loru, despartiti unii de altii prin spacia mici. Atunci Vitellianii, cari, cum dísei, s'au fostu inchinatu pe gratia la Bovila, dimpreuna cu altii fura cautati prin Roma si prin locurile vecine si adusi inainte mai desbracati. Mucianu puse sa i impartia, éro pe soldatii germani si britani si ce mai erá din alte ostiri sa i asiedie separati. La cea dintai privire ei se implusera de frica, cáci se vedeau pe sine ca in faci'a unei linia de bataiia fricosiatu in armata, desbracati trentiuosi si inchisi. Dar, candu incepura a trage pe unulu incóci pre altulu incolo, se spaimentara cu totii, mai alesu soldatulu germanu tremurá pentru acésta separare

că si candu s'aru fi facutu spre a lu duce la junghiare. Se ve-diura atunci a stringe in bracia pre cameradii sei, a spendiurá de gutulu loru, a cere sarutarea cea din urma *că sa nu fia pa-rasiti singuri, că sa nu sufere cá cei ce su legati de aceeași causa sa aiba sôrte diferita*; róga candu pe Mucianu, candu pe prin-cipele absente, in fine invóca ceriulu si pe diei; pona ce in cele din urma Mucianu strigandu ca toti sunt soldati ai ace-luiasi juramentu, ai aceluiasi imperatu a intimpinatu fric'a cea desiérta; caci si armat'a cea vinctória sustienea cu strigari la-crimele loru. Cu acést'a se fini acea dî. Pucine dîle dupa aceea, candu Domitianu se adresà cotra densii cu o alocutiune, erau dejá mai intariti in credinti'a servitiului. Nu primira ogórale oferite, cerura servitiulu militariu si soldulu. Erá rugatiune, dar atare, ce nu se putea refusá, deci fura primiti intre preto-riani. Apoi cei ce avea etatea si anii de servitiu cuviintiosi se lasara a casa cu onóre; altii cá din pedépsa, ci cu amenuntulu si cate unulu; mediu acést'a celu mai securu spre a slabi con-tielegerea multimii.

XLVII. De altamente din adeverta lipsa, au cá sa pare asiá, s'a tractatu in senatu, cá sa se faca unu imprumutu la privati de 60 milióne de sestertii. Cu acésta afacere fú insar-cinatu Poppeu Silvanu. Nu multu dupa aceea trecù lipsea, séu ca prefacetur'a a incetatu. Mai departe dupa motiunea lui Do-mitianu se casara consulatele ce le dedese Vitelliu. Pentru Fla-viu Sabinu se tienù o pómpa funebrara de censure. Documentu mare acést'a de nestatornici'a norocului, care amestecandule inaltia pe cei mici si smeresce pe cei mari.

XLVIII. Totu pe același timp se ucide Luciu Pisone proconsululu. Despre care ucidere voiu vorbi catu se póte mai conformu adeverului, dupa ce mai antaiu voiu repeti din trecutu pucine ce arunca lumina preste inceputulu si causele unoru ase-mine fapte rele. Legiunea in Africa si ajutóriele destinate pen-tru pazirea marginiloru imperatiei se comendau supt Augustu si Tiberiu de unu proconsulu. Apoi Caiu Caligula, turburatu cu mintea, si plinu de temere de Marcu Silanu carele gubernà Africa, luà proconsululu legiunea si o dede legatului tramisu spre acést'a. Numerulu denumiriloru fú intre amendoi împártitu de o protiva; prin amestecarea mandatelor loru s'a cautatu discordi'a si prin jalsia vile s'a maritu. Puterea legatiloru s'a consolidatu prin durat'a oficiului, séu caci cei mici au mai mare pofta de onóre. Cei mai buni dintre proconsuli aveau mai mare grigia pentru securitatea decatu pentru puterea sa.

XLIX. Dar pe atunci legiunea in Africa o comandá Va-leriu Festu, unu june risipitoriu, cu planuri mari, ci ingrigeatu pentru afinitatea sa cu Vitelliu. In desele convorbiri de au ispi-

titu Festu pe Pisone la rescóla, ori de s'au improtivitu acest'a la ispitele aceluia, nu se scie, caci nimene n'a fostu facia la secretulu lor; éro dupa uciderea lui Pisone cei mai multi se inclinau in partea ucigatoriului. Afóra de indoire este ca atatu provinci'a, catu si militi'a érá instrainata cu inim'a de Vespasianu; cotra acestea unii dintre Vitelliani, fugari din Roma i spuneau lui Pisone ca Galliele se clatina in credintia, ca Germania este gat'a, ca Pisone insusi e in periclu si ca pentru densulu este mai securu resbelulu decatu o pace suspecta. Intr'aceea Claudiu Sagitta prefectulu scadronului Petrinu, ajutatu de o nauigatiune fericita prevenise pre Papiriu, centurionele tramisu de Mucianu, si lu incredintá: „ca centurionele are man-
„datu ca sa ucida pe Pisone.“ Ca Galerianu, verulu si ginerele „seu, a caduutu. Numai intr'o cutezare mare i a mai rémasu „sperantia. Spre acést'a i stau deschise doue câi, au sa apuce „indata arm'a, au plutindu pre naui la Gallia sa se ofereze osti-
„rilor Vitelliane de duce.“ Pe candu Pisone remase nemisicatu prin tóte acestea, centurionele tramisu de Mucianu, sosese in portulu dela Cartagine, si cu voce mare face lui Pisone cá la unu principe salutarile indatinata; indémna pe cei de prin giurulu seu, spaimentati de minunea acestui evenimentu neasceptatu cá sa strige impreuna cu densulu. Vlogulu usioru crediatoriu alérge in foru si poftesce cá *Pisone sa se arete*. Pretotinde unu amestecu de bucuria si de strigari, pucinu i pasá de adeveru, pof'ta lui érá sa lingusiasca. Pisone, din svatulu lui Sagitta séu din insadit'ai modestia n'a essítu afóra, si nu s'a lasatu la favórea plebii. Dupa ce a cercetatu pe centurione si a descoperitu ca acestu omu cautase pretestu cá sa lu ucida, a pusu sa lu essecuteze la mórte, nu atatu din sperantia spre a 'si mantui viati'a, catu mai vertosu din mania contr'a ucidatoriului, deórace totu acest'asi luase parte si la perderea lui Clodiu Macru, si manile cruntate de sangele legatului, elu acum le redicase la uciderea proconsulului. Pe úrma, dupa ce printr'o proclamatiune, in care se vedea ingrigirea sa, aru fi dojenitu pe Cartaginesi, ne mai ocupanduse nice cu afacerile ordinare ale oficiului seu, se inchise in casa, cá sa nu mai dea cauza la ver o noua misicare a plebii nice macaru prin intemplantare.

L. Dar, candu Festu luà cunoscentia despre turburarea plebii, despre esecutarea la mórte a centurionelui si despre cate altele, adeverate séu false, essagerate cum se intempla prin fama, tramise calareti pentru cá sa ucida pe Pisone. Acestia venindu rapede, irumpu pre opacitatea dílei crepande in cas'a lui Pisone cu sabiele scóse, parte mare din trensii necunoscentu pe Pisone caci alesese puni din ajutória si mauri spre efeptui-

rea uciderii. Nu departe de cas'a de dormitu intalnindu pe unu servu lu intrebara: *cine e, si unde e Pisone?* Servulu raspunde cu o nobile minciuna: *ca elu e Pisone*, si pe locu fu deculatu; nu multu dupa aceeaa fú ucisu si Pisone. Caci erá nescine aci care lu cunoscea, Bebiu Massa, unu procuratoru in Africa, biciu adeveratu pentru toti ómenii de omenia, care intre casiunatorii reliloru, ce curendu dupa acest'a le suferiramu, ni se va infacisiá pre scena mai de multe ori. Festu plecà la legiunea dela Adrumetu, unde statuse acceptandu essitul, puse in féra pre Cetroniu Pisanu, prefectulu taberei, din mania personale, dar numindulu satelitu a lui Pisone; pe cativa centurioni si soldati i pedepsi, pe unii i darui; dar nice pre unii nice pre altii dupre meritu, ci cá sa 'si dea aerulu ca aru fi inabusitu o revolta. Apoi impaciuu cért'a dintre locuitorii din Ea si cei din Lepti, ceea ce desi se nascuse din cauza de nimica, din rapirea fructeloru si a viteloru intre tierani, acum se continuá cu putere armata. Caci poporulu din Ea, fiindu mai pucinu la numeru, chiamase intr'ajutoriu pre Garamanti, unu poporu nedumeritu acest'a, si bogatu prin furturile de pe la vecini. Deci Leptitanii s'afflau instrimtorati, campiele loru pradate catu vedeai cu ochii; ei tremurau intre murii sei, pana ce in fine prin intrevenirea coortiloru si a scadróneloru Garamanti fura batuti si luata inapoi tóta préd'a, afóra de aceea ce acesti nomadi o vendusera la órdele neapropiate din sinulu Africeii.

LI. Dar Vespasianu, dupa bataii'a dela Cremona si alte sciri de bucuria ce i veneau din tóte partile prin persóne de tóta classea, cari intreprinsera calatori'a pre mare cu atat'a cutezare cu catu norocu, s'a insciintiatu despre mórtea lui Vitelliu. S'afflau de facia solii regelui Vologesu, cari i oferira 40 de mii de calareti parti. Erá unu ce gloriosu si imbucuratoriu a fi ambiatu cu atatea ajutória de ale sociloru si a nu avea lipse de ele. Lui Vologesu fú tramisa multiemire si i se vesti: *cá sa tramita soli la senatu si scie ca este pace*. Vespasianu cu grigea la trebile Italiei si ale Romei, primi noutati rele despre Domitianu *cá si cum acest'a aru fi trecutú preste marginile etatii si cele iertate la unu fiu*. De aceea dede partea cea mai mare a ostirii lui Titu cá sa aduca la capetu ce mai remasese din resbelulu cu Iudeii.

LII. Se vorbiá ca Titu inainte de plecare aru fi rogatu pre tatas'o intr'o vorbire mai lunga: ca sa nu se intírte fora „gandire prin incriminari defaimatórie; sa se arate neprecupitu „si impacabile cotra fiu. Nu legiunile, nu flotele sunt fortare- „tiele cele tari ale domniei, ci numerulu copiiloru. Caci timpulu „norocului, adese ori interesulu séu erórea potu impuciná, amagi, „instrainá pe amici; ma sangele teu nu te lasa, mai alesu pe

„principi, de fericirea principelui, se bucura si altii, la nenoro-
„cirea lui iau parte numai cei mai de aprópe; nice fratii insisi
„nu voru trai in unire, déca tatalu nu le va da essemplu.“
Vespasianu, nu atatu din imblandíre cotra Domitianu catu im-
bucuratu de iubirea fratiasca a lui Titu, i díce, *sa fia pe pace
sa adaoge prin resboiu si arme la marirea republicei; de pace si
de familia va purtá elu grige.* Apoi puse nauile cele mai iuti
incarcate cu bucate sa plece pe mare desi erá enco timpulu
furtuneloru. Si in adeveru Roma s'aflá in atat'a lipsa de bucate
ca pecandu sosí incarcatur'a lui Vespasianu abia mai n'avea
provisiune pe diece díle.

LIII. Grigea restabilirii capitoliului 'i o increde lui Luciu
Vestinu, unu barbatu din ordinea calarésca, ci cu autoritatea si
numele bunu intre cei de frunte. Aruspicii pre cari ia intre-
batu svatuira, *cá ruínele santuariului celui dintaiu sa se arunce
in balti, si templulu, sa se asiedie pre urmele cele vechi; dieii nu
voru cá sa se schimbe form'a cea veche.* In 21 Iuniu pe unu
ceriu serinu totu spatiulu catu erá inchinatu pentru templu, erá
incinsu cu cordele si cunune. Intrara soldati cu nume de bunu
semnu cu ramure santite. Apoi verginile Vestali, cu copii si
copile, ai caror'a parinti erau in viatia, stropira cu apa scósa
din fontane si ríuri viui. Atunci pretorulu Elvidiu Priscu, dupa
ce pontificele Plautiu Elianu a rostitu cuvintele sacramentale,
santi ari'a cu victime de porcu, oue si tauru, si intindiendu in-
trinsecele pe unu altariu de glie verdi, *rogá pe Joue, Junone,
Minerva si pe dieii patroni ai imperiului, cá sa dea norocu la
cele incepute si locasiurile loru, incepute de pietatea omenésca,
sa le incanteze si cu ajutoriulu ddicescu sa le inaltie.* Pe urma
atinse cordele cu care erá legata pétr'a fundamentale, si imple-
tite funile. Si de odata ceilalti dregatori ai statului si preotii
si senatulu si ordinulu cavalerescu si o parte din poporu, uniti
intru bucuria si zelu trasera pétr'a cea fórte mare la locul de-
stinatu. Ici colo s'aruncara in fundamentu monete de auru si
de argintu, bucati de metalu nativu, care n'au vediutu cupto-
riulu topitoriu, ci cum le facuse natur'a. Aruspicii mai dederá
svatulu: ca opulu sa nu se profaneze prin nice o pétra séu auru
ce a fostu menitu pentru altu ceva. Inaltimea templului s'a mai
adausu. Numai acést'a o iérta religiunea; ceea ce se credea
a fi lipsitu la marea cuviintia a templului de mai nainte.

LIV. Intr'aceea audienduse despre mórtea lui Vitelliu
resbelulu luá o dimensiune mai mare prin Gallia si Germania.
Caci Civile depunendu masc'a prefacatoriei s'aruncá acum asu-
pr'a poporului romanu. Legiunile Vitelliane mai voiia servi-
tutea straina decatu pe Vespasianu de imperatore. Curagea Ga-
liloru s'adause, crediendu ca sórtea armateloró nóstre este

pretotinde aceeasi, caci se latise faim'a a fi incinse taberele de iernaticu din Mesia si Pannonia de cotra Sarmati si Daci; unu ce asemine se plasmuise si in privinti'a Britaniei. Cu tóte acestea nimic'a nu desceptase credinti'a atatu, ca s'a apropiatu finitulu imperiului, cá arderea capitoliului. „Gallii ocupasera odinióra Roma; ci remanendu intregu scaunulu lui Joue a ramasu nevatamatu si imperiulu, éro acum prin foculu fatalu s'a datu semnulu maniei ddieesci si Druidii intru credinti'a desiérta prorociau ca domni'a lumii va trece la natiunile dincolo de Alpi. Cotra acestea mai amblá faim'a ca capii Gallieloru, tramisi de Ottone in contr'a lui Vitelliu inainte de plecare s'aru fi legatu intre sine cá sa nu 'si uite de libertate, *déca resbóiele civile in sieru necurmatu si nenorocirile interne voru frange pe poporulu romanu.*

LV. Inainte de uciderea lui Flaccu Ordeoniu n'a pruruptu nimic'a din ce s'aru fi pututu intielege ver o conjuratiune. Dupa mórtea lui Flaccu amblau curieri încóci si incolo intre Civile si intre Classicu, prefectulu unui scadronu Treverianu. Cu nobilitatea si cu averea Classicu intrecea pe ceilalti; elu se tragea din familia de rege, seminti'a lui erá stralucita in pace si resboiu. Dupré stramosii sei, insusi se laudá ca e mai multu inimicu decatu sociu alu poporulu romanu. Cu acest'a se in socira Juliu Tutore si Juliu Sabinu, acel'a unu Treverianu, acest'a unu Lingoneanu. Tutore erá pusu de Vitelliu cá sa apere marginile de cotra Rinu ale imperiului; éro Sabinu, pe lunga in nascut'a i desiertatiune, ilu mai inflacará si lustrulu unei origini false ca adeca fericitulul Juliu Cesare candu se batea prin Gallie placendui aru fi cunoscutu pe stramosi'a aceleuia. Acestia prin intrevorbiri secrete cercara inimele celorulalti. Dupa ce ei a legatu de caus'a sa prin complicitate pe aceia ce i crediura buni spre acest'a, apoi se adunara intr'o casa privata din colonia, caci burgarimea se ingrozia a luá parte pe facia la atare inceputuri. Totusi au fostu de facia unii din Ubieni si din Tungri. Ci puterea cea mai multa erá langa Trevereni si Lingoneni. Lapedara svatuirea impreunata cu intardíerea, strigau pe intrecute: „poporulu romanu turbéza in desbinari, legiunile sunt „taiate in bucati, Italia e devastata, Roma se ocupa acum chiaru; „tóte armatele sunt incurcate in cate unu resboiu; ajunge sa se „pazésca Alpii, si atunci intarinduse libertatea, Galliele n'au decatu sa caute unde voiiescu a pune margini la puterea sa.“

LVI. Ce s'au dísu s'au si aprobatu; in privinti'a remasietei armatei Vitelliane erau nedeterminati. Cei mai multi opi nau cá sa ucida pe acesti ómeni rebeli, necredintiosi si patati cu sangele duciloru loru. Argumentele pentru crutiare triumfara; cá nu cumva taiindulise tóta speranti'a de iertatiune sa

devina si mai cerbicosi. Mai virtosu sa sa alesiuasca a tîné un'a cu densii; ucidiese numai legatii vlogulu celalaltu cunoscendusi foradelegile si sperandu nepedepsire usioru se voru uni cu densii. Asta forma avú antai'a adunare; se tramisera agitatori prin tóta Gallia cá sa o rescóle la bataiia. Intr'altele capii faciareau subordinatiune pentru cá sa decule mai pe nepregatite pe Vocula. Totusi au fostu si de acei'a cari adusera acést'a la cunoscinti'a lui Vocula. Ci i lipseau puterile spre a sugrumá rescól'a, caci legiunile erau necomplinite si necredintióse. Pusu intre nisce soldati de credintia suspecta, si intre inimici ascunsi socoti ca partea cea mai intielépta pentru presente e cá sa se prefaca si densulu si sa se apere cu mediale cu care lu ataca; deci se cobori ¹⁾ la colonia Agrippinense. Aci fugi si Claudiu Labeone, prin coruperea pazitoriloru, dupa ce elu, cum s'a dísu mai susu, ²⁾ a fostu prinsu de Civile si sgonitu din tíera la Frisi. Labeone a promis, ca déca i se voru dá trupe, va merge la Batavi, si va întórce la societatea romaniloru partea cea mai insemnata a locuitoriloru. Dupa ce i se dede o céta pucinu numerósa de pedestri si calareti, fora a cutezá cevasi la Batavi, atrase pe cativa din Nervi si Betasi suptu arme. Cotra acestea mai atacá elu, mai multu pre furisiu decatu prin bataiia, pre Canninefati si Marsaci. Vocula alesiuitu prin insielatiunile Galliloru, a purcesu contr'a inamicului.

LVII. Nu erá departe de *Vetera*, candu Classicu si Tutore suptu pretestu de recunóscere apucandu inainte incheiara legatura cu ducii Germaniloru. Atunci pentru primadata despartiti de legiuni se inchidu cu valu in taber'a propria, desi Vocula i jurá sa nu faca acést'a: „ca caus'a romana n'a ajunsu enco „pana acolo prin resbelele civile cá sa fia despretiuiti chiaru si „de nisce Trevereni si Lingoneni; ca mai sunt enco provincie „credintióse, armate vincitórie, noroculu imperiului si diei resbunatori. Asiá mai de multu Sacroviru si Eduii, si mai deunadi „Vindice si Galliele caditura fiacare numai in cate o singura bataiia. Aceiasi diei, aceeași sórte fatale ascépta érosi pre calatorii de legatura. Fericitulul Juliu si Augustu le au cunoscutu mai bine inimile loru. Galba, cu iertarea tributelor „sale ³⁾, le a insuflatu spiritulu de inimizita. Acum supt jugu „blandu ei sunt inimici; despoiati si predati voru fi amici.“ Acestea vorbi in tonu falosu, si dupa ce vede ca Classicu si Tutore staruescu intru necredinti'a loru, si întórse marsulu cotra Novesiu. Galli s'asiediara in tabera pre campia la distantia de doua miia de aci. Aci mergendu desu centurionii si soldatii se

¹⁾ Dupre cap. XXXVII. elu s' affá in Moguntiacu, de acea dice Tac. descendit. ²⁾ Vedi cap XVIII. Lib. IV. ³⁾ Vedi cap. LI. Lib. I.

lasara a se cumpará incatu o armata romana (o crima ne mai audíta!) sa jure credintia la strainu, si dreptu garantia pentru atare foradelege sa promita mórtea séu legarea legatiloru. Vocola, desi cei mai multi ilu svatuiiau ca sa fuga, a crediutu ca face trebuintia de cutezare, si adunandu ostirea tienù urmatórea alocutiune:

LVIII. „Nice odata vorbindu cotra voi n'am fostu mai in „grigeatu de sórtea vóstra si mai liniscitu despre a mea. Caci „ca mi se pregatesce perirea, audu bucurosu, si ca io privescu „mórtea intre atatea rele cá unu capetu alu suferintieloru. De „voi mi este rusine si mila, de voi contr'a caror'a nu se pregatesce nice lupta, nice bataiia; caci acést'a aru fi o datina a „resbelului si unu dreptu alu inamicului; Classicu spereaza a „purtá resboiu cu poporulu romanu prin manile vóstre; elu ve „duce la domnia si juramentulu Galliloru. Déca pona intr'atata „ne a parasitu in presente noroculu si bravur'a, nu cumva ne „lipsescu si esemplele cele vechi, cum legiunile romane prefera de atatea ori mai bine a peri, decatu sa fia respinsi din „locu? cum socii nostri de atatea ori 'si dederu catatile preda „stricarei, pe sine cu femeile si cu copii sei preda flacareloru, „fora altu pretiu alu peritiunei, decatu credintia si numele bunu? „Acum tocma sustienu fómee si impresurarea legiunile din Vetera, fora cá sa se dea nice prin intimidare, nice prin promisiuni. Noi, pe lunga arme, fetiori si o tabera bine fortificata, „avemu bucate si provisiuni de ajunsu si pentru unu resboiu „catu de lungu. Si bani au fostu mai deunadi destui pentru „donativu; luatilu pe acést'a de daru dela Vespasianu séu dela „Vitelliu cum vreti, adeverulu e, ca voi l'ati primitu dela unu „imperatore romanu. Voi vincitori in atatea batai, la Geldubã, „la Vetera, cari de atatea ori ati respinsu pe inamicu, déca ve „temeti de bataiia, acést'a vedibine ca nu e frumosu; anse aci „su valurile, murii si mediale de trahanare, pona candu din „provincile cele mai aprópe ne voru concurá ajutórie si ostiri. „Hei bine, io nu ve placu; dar sunt alti legati, tribuni, fia „chiaru si unu centurione séu soldati. Minunea acést'a sa nu „se duca in tóta lumea ca Civile si Classicu s'au servitu de „voi cá de nisce simbriasi spre a face invasiune in Italia. Candu „Germanii si Gallii ve voru fi dusu pana la murii Romei redicaviti voi arm'a contr'a patriei? Mi se infioreza sufletulu de „icón'a acestei monstruositati? Tutorelui Trevireanu vreti voi sa i „stati vigilia? Unu Batavu sa fia care sa ve dea voua semnulu „de bataiia? Cu voi sa se completeze sierurile Germaniloru? „In cele din urma care va fi essitul foradelegii? Candu legiunile romane voru veni contr'a vóstra, vreti voi sa pribegiti „cá fugari din fugari, tradatori din tradatori, intre juramentu

„nou si juramentu vechiu, cá o mania a dieiloru? Pe tine, „Joue, pré bune si pré mare, pe care de optu sute si douedieci „de ani te amu maritu prin atatea triumfuri; pe tine Cuirine, „parintele cetatii Roma, te rogu si te invocu, cá, déca nu v’a „pré bine placutu voua, sa tîneti nestricata si nepatata acésta „tabera sub conducerea mea, dar nu suferiti ca unu Tutore si „unu Classicu sa o intine si sa o spurce. Dati soldatiloru ro- „mani au nevinovatia, au caintia fora pecatu.“

LIX. Acésta cuventare fù primita intre sperantia, temere si rusine in modu váriu. Vocula s’a departatu si se ocupá cu mortea; ci iertatii si sclavii ilu oprira de a preveni prin ucidere de buna voiia mortea cea mai foradelege ¹⁾). Classicu tramise pe unu fugaru din legiunea I. cá sa lu ucida fora intardiere. In catu pentru legatii Erenniu si Numisiu i se parù a fi deajunsu cá sa i lege. Apoi ornatu cu insemnele imperiului romanu ²⁾) intrà in tabera. De si erà intaritu la tota fapt’a rea, totusi n’a pututu sa dîca o vorba a fóra de precetirea juramentului. Jurara cei de facia *pe domni’a Gallieloru*. Pe ucidietorulu lui Vocula ilu respalti cu inaintare la rangu, pe ceilalti, cari dupre cum luasera parte la fapt’a rea, cu daruri. Indata apoi se impartii intre Tutore si Classicu grigea afaceriloru. Tutore constrinse pre Agripineanii incinsi de o putinte ostire, precum si pre tóta militi’a cata s’afla locata la rip’a superioare a Renului, la depunerea aceluasiu juramentu, dupace a ucisu in Moguntiacu pre tribuni si a sgonitu pre prefectu, cari se improtiveau. Classicu puse pe cei mai de nimic’a din tradati cá sa mérga la impresurati spre a li oferi iertatiune, déca se voru conformá cercustariloru presenti; la casu contrariu pentru densi nu mai este sperantia; fómea, sabi’a si desperatiunea i ascépta. Tramisii se provocara la esempulu ce ’l au datu insii.

LX. Impresuratii, impinsi de o parte de simtiulu de dato-ria, de alt’a de nevoile fómei se cumpaniau intre onóre si infamia. In acésta indoire le lipsiau nutrimentulu usitatu si neusitatu dupa ce mancasera vitele de jugu, caii si alte animale necurate si spurcate, pe care lipsea cea mare le prefacuse in nutrimentu. In cele din urma mancandu tufe, radacini si ierburi crescute printre petre fura unu monumentu alu miserieloru si alu rabdarii, pona candu frumós’a lauda o patara print’runu finitu urítu, tramitiendu soli la Civile cá sa lu róge pentru *viati’a* loru. Rugatiunea nu li s’a primitu decatu numai dupace au juratu in domni’a Gallieloru. Civile reservà sie *predarea taberei*,

¹⁾ foedissimam mortem, caci o efaptu unu desertore. ²⁾ cu fasciculi si Lictori.

le dà custodia, cari se retiena banii, pe fetiori dela cara si sarcinele, si altii cari sa escortéza pe usiurati de avere. Cam pe la a cincea pétra miliaria sculanduse Germanii i ataca in marsu pe neasceptate. Cei mai bravi fura taiati pe locu, multi pribegindu, cei lalti fugira inapoi la tabera; Civile se planse vedi bine, si imputà Germaniloru, *cà 'si ar fi calcatu hotiesce credint'ia*. De a fostu acést'a numai o facieria, séu cà dora n'ar fi fostu in stare a infrená pre turbati, nu se scie. Dupa predarea taberii, 'i pusera focu, si toti cati mai remasera din bataiia se facura jertfa flacareloru.

LXI. Civile, care in urm'a unui votu barbaru 'si lasase plete lungi si sile vapsise rosiu, de candu s'a revoltatu in contr'a romaniloru, acum, dupa taierea legiuniloru romane, le depuse. Se mai vorbiá cà pe unii din prinsii in resboiu i ar fi espusu de tînta la copilulu seu cá se dea intr'ensii cu sageti si proiectilie copilaresci. De alta parte nice insusi, nice altu careva dintre batavi n'a juratu credintia Gallieloru, intemeinduse pre puterea Germaniloru, si sperandu, déca va veni lucru la bataiia contr'a Galliloru pentru domnia, prin lustrulu numelui seu sa preponderéze. Mummiu Lupercu, legatulu legiunii, fù transmisu cu daruri la Velea. Acésta vergura de semint'ia Bructeriloru avea o domnia intinsa, dupre vechea datina la Germani, cá pe cele mai multe femei sa le tiena de proorocitie si marinduse desiért'a credintia, de dieitie. Si pe atunci védi'a Velidei crecuse tare; caci ea predîsese germaniloru progrese fericite si peirea legiuniloru. Dar Lupercu a fostu ucisu pe cale. Pucini dintre centurioni si tribuni, nascuti Galli, sunt retienuti dreptu amanetu alu legaturei. Taberele de iernatu ale coortiloru, scadróneloru si legiuniloru sunt stricate si arse, mai lasandu in finta numai pe acelea ce erau asediate la Mogontiacu si Vindonisa. ¹⁾

LXII. Legiunea XVI dimpreuna cu trupele ajutatórie, care se inchinasera de odata, este comandata sa mérga dela Novesiu la coloni'a Treveriloru, prefiganduise dioa in care sa esse din tabera. Totu timpulu din mediu ilu petrecura sbuciumati de feliurite grige: cei mai fricosi tremurandu de esemplulu ucisiloru la Vetera; cei mai bravi de rusine si infamia: *cà ce felu de marsu e acést'a? cine le va fi duce pre cale? si cà acum tóte sa spendiure de bun'a placere acelor'a pe cari si i au facutu domni pe viatia si mórtea loru?* Altii nepasandule de rusine 'si legau banii si ce aveau mai scumpu in giurulu loru unii 'si scoteau armele si se incingeau cu darde ca la bataiia. Intre aceste ganduri vení or'a purcederii, mai trista decatu fù acceptarea. Caci

¹⁾ Adi Vindisch in cantonulu Bernei in Elvetia.

in leintrulu valului urítiunea nu pré batea la ochi; campi'a si lumin'a dilei descoperi rusinea. Chipurile imperatiloru smulse si resturnate, insemnele de resboiu fora onóre, pe candu flamurale Galliloru straluceau de tóte partile; marsulu tacutu, cá si cum ar fi unu lungu conductu de ingropatiune. Conducatorulu erá Claudiu Sanctu, chioru, de o cautatura furiosa, dar cu atatu mai hebeucu de minte. Infami'a se indoiesce dúpa ce si alta legiune parasindu taber'a dela Bona vine sa i insociasca. Si candu s'a dusu faim'a despre prinderea legiuniloru romane toti, cati pucinu mainainte tremurau la numele de romanu, alergare de pe la campu, de prin case si acurendu din tóte partile si pasceau ochii cu placere destula la o privelisce atatu de straordinaria. Scadronulu Picentiniloru n'a suferitu saltarea de bucuria a vlogului batjocorituriu,ci nevrendu sa scie de amenintierile si promisiunile lui Sanctu se ducu la Mogontiacu; din intemplantare venindule in cale Longinu ucidiatoriulu lui Vocula, ucigandulu cu sageti facura inceputulu la rasplatirea ce cauta sa urmeze a culpei loru. Legiunile, fora a 'si schimbá marsulu, taberara inaintea muriloru Treviriloru.

LXIII. Civile si Classicu sumeti de norocitulu succesu, stau la ganduri cá ore sa dea coloni'a Agrippinense la ostiri jertfa spre predare. Crudímea caracterului si lacomi'a de predi i indemná la ruinaarea acestei cetati; din contra consideratiuni de resbelu si folosulu ce li lu promitea numele bunu de blandetie in momentulu candu ei incepeau o domnia noua i sfatuiá sa o conserveze. Cotra acést'a pe Civile ilu mai indemná spre blandetie si aducerea aminte de o binefacere acést'a cà adeca fius'o, prinsu la inceputulu misicarii lucruriloru, fú cu onóre pazitu de Agrippineani. Ci cetatea erá urita inaintea poporaloru trareneane din caus'a avutiei si a inffloririi ei. Apoi mai credeau acestea cà numai atunci se va pune finitu resbelului, candu aceea au va deveni scaunu comune pentru toti Germanii, au dirimanduse se voru risipi si Ubianii.

LXIV. De aceea Tencterii, o ginte despartita prin Rinu, tramisera soli la Colonia, cà sa descopere la adunarea de aci voiinti'a sa, carea celu mai felosu dintre deputati o descoperi in urmatoriulu modu: „Damu gratia dieiloru, pe cari noi i adorámu „de comunu cu voi, si lui Marte, celui mai insemnatu din diei, „cà voi v'ati intorsu la corpulu si numele Germaniei; voua ve „gratulámu, cà in fine éra veti fi liberi intre liberi. Caci pona „in dio'a de astadi romanii au fostu inchiusu riurile, tierele si asia „dícendu chiaru ceriulu, pentrucá sa impedece convorbirile si „adunarile nóstre, séu, ceea ce este si mai rusinosu pentru nisce „barbati nascuti spre arme, pentru cá sa ne adunámu nearmati „si mai goli supt custodia si cu plata. Dar pentrucá amicit'i'a

„si legatur'a nótra sa fia vecinica, noi ceremu de la voi, cá
„voi sa dati josu murii coloniei, acestea fortificatiuni ale sclaviei.
„Insesi animalele se desvetia de bravura, candu le tieni inchise;
„sa ucideti pre toti romanii de prin tienutele vóstre; libertatea
„nu se invoiasce la unu locu cu domnii. Averile ucisiloru au sa
„intre in cass'a comune, pentrucá sa nu ascundia cineva cevasi,
„sáu sa 'si despartia alu seu. Nóue cá si vóue sa ne fia iertatu
„cá si odinora parintiloru si stamosiloru nostri a ne asiediá
„cu locuinti'a pre ambele ripe ale Renului. In ce chipu lumin'a
„si dio'a este dela natura deschisa pentru toti ómenii asia sa
„fia tóte tierile pentru barbatii cei bravi. Intórcetive érase
„la datinele si la modulu de vietuire alu patriei, rupeti o cu
„placerile prin care romanii mai multu decatu prin arme sunt
„putinti contr'a suditiloru. Devenitu unu poporu sinceru,
„necoruptu, desvetiatu de sclavia voi veti fi egalii altor'a
„sáu veti domni preste ei.“

LXV. Agrippineanii 'si luara timpu de ganditu; de órace
„fric'a de fiitoriu si positiunea loru presente nu i iertá nice sa
„primesca aceste conditiuni, nice sa le lapede pre facia, ei
„respunsera cum urméza: „Cum ni s'a infaciasiatu ocasiunea de a
„capatá libertatea, noi indata am imbraciasiat'o cu mai multu
„zelu decatu precautiune spre a ne impreună cu voi si cu ceialti
„Germani, consangeni nostri. Murii cetatiei, de orace tocma
„acum se contragu mai tare ostirile romaniloru, este mai securu
„a i intari mai virtosu, decatu a i dirimá. Pe strainii cati se
„aflau din Italia sáu din provincie in tienutul nostru, i a curátitu
„resboiulu: sáu cá ei au refugitu fiacare in tier'a sa. Éra aceia
„ce venise mai demultu si au intratu cu noi in legature de
„maritisiu au o patria cu noi. Nu ve credemu sa fiti atatu de
„nedrepti, cá sa voiti cá noi sa ucidemu pe parintii, pe fratii,
„pe copii nostri. Vamile si alte greutati ale negotiului le
„am stersu. Trécatulu preste Renu sa fia liberu, dar fora arme si
„dio'a, pona candu aceste drepturi noua si prospete invecchin-
„duse prin obicei se voru consolidá. Noi luámu de jude arbitru
„pe Civile si pe Veleda, inaintea acestor'a sa se ratifice con-
„tractulu nostru.“ Dupa ce s'au imblanditu astfelu Tencteri se
„tramiseru soli cu daruri la Civile si la Veleda, si tóte s'au fa-
„cutu dupre voienti'a Agrippeaniloru. Dar a se infaciesiá si a
„vorbi cu Veleda li s'a denegatu. Se oprira de a i vedé faci'a,
„cá cu atat'a mai mare respectu sa le insufe. Profetés'a locuiá
„intr'unu turnu inaltu. Unu alesu dintre cei mai deaprópe ai
„sei purtá incóci si incolo; cá unu midilocitoriu alu dieitatiei,
„intrebările si respunsele.

LXVI. Civile, intaritu prin acésta legatura cu Agrippineanii,
„otarî cá sa atraga in partea sa cetatile vecine sáu sa bate

pe cele ce i aru resiste. Dupace a supusu pre Sunici si din junimea loru a formatu coorti, Claudiu Labione cu o mana de Betasi, Tungri si Nervi, adunati in pripa, bizuinduse in puse-tiunea sa, caci ocupase de mai nainte podulu de preste riulu Mosa, se opuse la inaintarea mai departe a lui. Se bateau in-tre angustie cu norocu dubiu, pona candu Germanii trecendu in notu riulu, luara de la spate pre Labione. In acelasi timpu Ci-vile, din cutezare séu intielegere de mai nainte, navali in medi-loculu ceti Tungriloru strigandu cu voce tare: „Nu pentu aceea „am prinsu noi armele cá dóra Batavii si Trevirii sa domnésca „preste popóra. Departe sa fia dela noi acésta trufia. Primiti „societatea nóstra, io trecu la voi, cá duce séu cá simplu sol- „datu cum ve va mai placé.“ Soldatimea sa induplecá, si bagá sabiele in téca pecandu doi din fruntasii Tungriloru, Campanu si Juvenali, i dederá tóta ginteá. Labeone fugi inainte de a fi incinsu. Civile impreuna cu ostirea sa si pe Betasi si Nervi dupa ce mai antaiu i a juratu. Elu crescea cu puterea séu pentrucá inimile poporatiuniloru eráu inspaimentate séu caci tre-ceau la densulu din inclinare.

LXVII. Intr'aceá Juliu Sabinu, dupace au datu josu mo-numentele pre care eráu insemnata legatur'a cu romanii, puse sa lu prochiame *de Cesare*; apoi dede navala cu o multíme neregu-lata de Lingoneani asupr'a Secuaniloru, unu poporu marginasiu si credintiosu nóua. Secuanii primira bataii'a; noroculu ajutá caus'a cea mai buna, Lingoneanii fura batuti. Sabinu parasi lupt'a cu atát'a frica cu cata cutezare nechipzuita o precipitase. Ero cá sa se latiasca faim'a cá ar fi peritu, puse focu la cas'a in care fugise. Ómenii au crediutu cá aci a muritu mórte de buna voiia. Dar prin ce fine apucaturi si in ce ascunsuri 'si a mai prelungitu viati'a in cursu de noue ani enco, precum si des-pre constanti'a amiciloru lui si despre minunatulu essemplu ce l'a datu soci'a lui, Epponin'a, voiú vorbi la loculu seu. ¹⁾ Fe-

¹⁾ Naratiunea ulterioare a acestui episodiu tragicu promisa aci eráu cuprinsa in cartile istoricului nostru, cari s'au perdutu. Spre intregire serviasca ceea-ce ne spune Dione Cassiu LXII, 3. si Plutarcu. Erot. XXV.

Celu de antaiu díce: Unu órecare Juliu Sabinu, omu de frunte intre Lingoneani, facuse rescóla, adunase o céta de soldati si s'a prochiamatu pe sine Cesare. Vincinduo in cateva atacuri, se ascunse intr'o grupa suterana, petrecú aci noue ani cu soci'a sa si a facutu cu densa doi copii. Descoperitu in fine a fostu dusu la Roma. Eponina aratandu copii sei lui Vespasianu di-cendu: pe acestia, o Cesare, i am nascutu si i am crescutu supt pamentu, cá sa fimu de ai nostri mai multi, cari sa te rogámu. Vespasianu si cei de prin pregiuru plangeau, dar gratia nu i s'a datu.

Plutarchu in scriptur'a sa despre Amóre naréza urmatóriele cercustari ale acestui evenimentu. Julius (Civile), carele rebelase in Gallia, avea, vedi bine, multi soci, intre altii, pe Sabinu, unu june, nobilu, destinsu intre altii

ricit'a bataiia a Secuaniloru puse stavila la impetuositatea resbolului. Cu incetulu cetatile 'si venira in simtiri, incepura a respectá dreptulu si tractatele, mai antaiu de toti Remi cari publicara prin tóte Galliee: *cá prin deputati tramisi sa se svatuiasca la unu locu cá ce voru libertate séu pace.*

LXVIII. Dar in Rom'a, unde tóte se povestiau intr'o facia mai rea, Mucianu erá turburatu cá ducii, desi cu capacitate probata (elu tramisese deja pe Gallu Anniu si pe Petiliu Ceriale) nu voru puté veni de capu rebeliunei. Cotra acest'a Roma nu se puté lasá fora gubernatore; se teamea de patimile cele nedumerite a le lui Domitianu, cá Primu Antoniu si Varu Arriu i erau suspecti, am spusu. Varu, cá capu alu pretorianiloru, avea putere si arme in mana. Mucianu ilu scóte din acestu locu si cá sa nu lu lase nemangaiatu ilu face mai mare preste provisionare. Si pentru cá sa moia pe Domitianu, care nu erá alianu lui Varu, dá prefectur'a preste pretoriani lui Arretinu Clemente, care erá unitu prin legatura de afinitate cu cas'a lui Vespasianu si favoritu lui Domitianu, dícendu: *cá tatalu lui Arretinu a implinitu cum se cade acestu postu supt Caiu cesarele; cá numele lui si acum enco e placutu soldatiloru, si cá si insusi fiuru de si tiene de ordinea senatoréscă, e capace a purtá amendóă oficiale.* Cei mai ilustru din Roma trebuiau sa merga impreuna, altii intrigau sa mérga. Totu deodata se inarmau Domitianu si Mucianu, ci cu diferite inclinari; acel'a pripinduse din speranti'a si foculu teneretieloru, acest'a impletindu la pedece pentru cá se astempere pe inffacaratu, cá nu cumva impinsu de felosi'a etatii séu de svaturi inimice, dupa ce va pune man'a pe armata

cu averea si cu védi'a. Intreprinderea loru anse n'a isbutitu: de fric'a pedepsei unii se-sinucisera, altii fura prinsu din fuga. Sabinu usioru ar fi pututu scapá la gintile amice, elu anse avea o socia cum se cade, numita Empone, ceea-ce grecesce s'ar puté díce Eroina. Pe acést'a i erá cu neputintia sa o lase, dar totu asia de pucinu putea sa o iá cu sine. In mosi'a sa elu avea o bolta suterana, despre carea nu sciá nimene, a fora de doi iertati ai sei. Pe ceilalti servi i a gonitu, cá si cum ar fi avutu de gandu a se-sinucide prin veninu. Pe cei doi iertati credintiosi i luá cu sine si se cobori in bolt'a suterana. Apoi tramise pe unulu din ceilati, pe Martialu la soci'a sa, cu vestea, cá a peritu prin veninu, si cá corpulu seu a arsu dimpreuna cu cas'a. Prin dorulu sociei sale voiá elu a consolidá credinti'a despre plasmuit'a mórte a sa, ceea-ce s'a si intemplat. Ea cadiu la pamentu váietanduse si plangendu, si petrecu trei díle si trei nopti nemancata. Sabinu aflandu acésta si temenduse, cá sa nu i se intemple ceva, o insciintiá prin Marcelu pe supt mana, cá traiesce si s'afla ascunsu; dar o róga, cá sa mai fia cátuva timpu in doriu anca si sa-si jóce rol'a de prefacatoria catu mai naturale. Ceea-ce a si facutu soci'a sa. Cu tóte acestea impinsa de doru cercetá nóptea pre barbatuso, si se intorcea erosi acasa. De atunci a traitu ea cu densulu in cursu de 7 lune (de 9 ani dicu Tacitu si Dione Cassiu). A facutu 2 copii, si cá o leoica i crescú in pescera. Vespasianu nu i a iertatu.

sa compromite si pacea si resbelulu. Legiunile vincit6rie a XI-a si VIII-a, dintre cele Vitelliane a XXI, din cele conscrise de curentu a II fura duse preste muntii Apenini si Cotici, o parte preste cei Graici; din Britania f6u chiamata XIV, din Ispania a VI si a X-a. Faim'a despre venirea ostirei si propri'a natura a comunitatiloru Gallice inclinate cum erau spre simtiemente mai blande efaptui ca sa se adune la Remi. Aci adastá o solia din partea Treveriloru, si cu acest'a Tului Valentinu agitatorulu celu mai ageru alu resbelului. Acest'a printr'o cuventare premeditata versá contr'a poporului romanu t6te defaimelē si ur6tiunile indatinate a se imputá imperatieloru celoru mari. Unu capu turburatoriu acest'a facutu spre a aprinde faci'a resc6lei, si placutu la cei mai multi pentru elocenti'a lui cea lipsita de bunulu simtiu.

LXIX. Juliu Auspice anse, unulu din fruntasii Remiloru, vorbi despre puterea romaniloru si despre bunatatile paciē; si cã resbelulu se incepe uneori de cei fricosi, si apoi se p6rta cu periculu celoru mai bravi, precum si ca legiunile dejã le sunt la capu. In acestu modu conteni elu pre cei mai intielepti prin respectu si simtiulu de credintia, pre cei mai juni prin periclu si intimidare. Laudara curagea lui Valentinu si se luara dupa svatulu lui Auspice. Este constatatu cã Treveriloru si Lingoneaniloru le a stricatu inaintea Gallieloru, cã ei, candu cu resc6l'a lui Vindice, tienusera cu Verginiu. Pe cei mai multi i a speriatu jalusi'a provinciiloru: *Cine sa fia capulu resbelului? Cine sa aiba dreptulu a consultá auspicialē? Unde sa fia scaunulu imperatiei, candu t6te aru essi dupre dorintia?* Victori'a anca nicaiure, dar discordi'a erá aci; de orace certanduse se laudau unii cu aliantiele, altii cu puterile si averile s6u cu vechimea originei sale. Superati de fiitoriu remasera pe langa presente. In numele Gallieloru se scriu epistole la Treveri: *cã sa se lase de bataia, caci cainduse, iertatiunea se pote capatá, pentru care rugatorii stau gata.* Susmentionatulu Valentinu se opuse, si astupá urechile comunitatii sale, ocupatu nu atatu intru organisarea resbelului, catu activu in adunarile poporali.

LXX. Deci nice Treverii, nice Lingoneanii si celelalte comunitati ale rebeliloru nu 'si incordara puterile amesuratu cu intreprinderea sa cea cutezat6ria. Nice macaru ducii nu se svatuiu de comunu. Ci Civile retaciá pe cãi neamblate a le Belgiei nisuindu a prinde s6u a sgoni pe Claudiu Labione. Clasicu, petrecandu de ordinariu in linisce trandava se bucurá de domnia cã si candu ar fi fostu castigata deja. Nice macaru Tutore nu s'a grabitu a 'si asigurá rip'a Germaniei superioari si angustiele Alpiloru ocupandule cu trupe. Intr'acestea legiunea a XXI. strabatú dela Vindonissa, era Sestiliu Felice cu coortile

ajutătorie prin Retia. Cu densii se împreunara cét'a de calarime a singulariloru, care recrutata odinora de Vitelliu trecuse apoi in partea lui Vespasianu. Capitanulu ei erá Juliu Briganticu nepotu de sora lui Civile, si, precum de ordinariu urele dintre rudenie sunt cele mai ferbinti, unu uritoru alu unchioso si uritu de acest'a. Tutore, dupa ce a inmultitu trupele prin recrutati de curundu din Vangioni, Caracati si Triboci, le fortificà cu veterani pedestri si calareti, pe cari i amagise prin promisiuni séu i constrinsese prin intimidari. Acesti'a taiiara coortea pretramisa de Sestiliu Felice; apoi candu s'apropiau ducii si ostirea romana, se întórsera printr'o desertare onorabile la ai nostri, urmati fiindu de Triboci, Vangioni si Caracati. Tutore in fruntea Treveriloru, lasandu la o parte Mogontiacu, se duse la Bingiu, unde se credea a fi in securitate caci rupsesse puntea de preste riulu Nava; dar coortile, care mergeau in contr'a lui sub conducerea lui Sestiliu, gasindu unu vadu, ilu ataca si lu batu. Acésta bataiia perduta a implutu de frica pre Treveri; soldatululu de rendu lapedà dela sine armele si se risipi incóci si incolo preste campii. Unii din capetenii, spre a se paré cà ei au fostu cari s'au lasatu mai antaiu de resbelu, fugira pe la acelea comunitati, cari nu calcasera legatur'a cu romanii. Legiunile aduse dela Novesiu si Bona, cum s'a disu, la Treveri jurara credintia din propri'a misicare lui Vespasianu. Acést'a s'a facutu in lipsea lui Valentinu. Candu acest'a s'a intorsu furiosu, gat'a a turburá desnou tóte si a le espune la peire, legiunile se scapara la Mediomatrici, unu poporu aliatu. Valentinu si Tutore constrinsera pe Treveri éراسi la arme; ei ucisera pre legatii Erenniu si pe Numisiu, cu scopu cá impucinandule speranti'a de iertatiune sa intarésca prin crima legatur'a.

LXXI. In acésta stare erá resbelulu, candu a venitu la Moguntiacu Petiliu Ceriale; venirea lui mari sperantie. Insusi unu omu iubitoriu de lupta mai bunu intru a despretiui decatu a se pazi de inamicu, inflacarà cu vorbe felóse pe soldati, otaritu a se bate fora intardiere indata ce i se va infacisiá oca-siune. Pe fetiorii recrutati in Gallie i tramise pe la casele loru, *díkendule sa spuna la ai sei: ca legiunile sunt de ajunsu pentru imperatia; socii aru face bine sa se întórca la ocupatiunile pacii, cu tóta securitatea cá si candu resbelulu s'aru fi finitu, de órace a apucatu pe manile romaniloru.* Acésta mesura facù pe Galli sa fia si mai inclinati la supunere, caci dupa ce si capatara fetiorii suferiau mai bine darile, chiaru pentru ca se refusau erau mai plecati spre servitiu. Dar Civile si Classicu, candu audira: *ca Tutore e batutu, Treveri taiati si ca tóte mergu bine inamiciloru,* spaimentati 'si concentréza rapede cetele loru cele risipite, si svatuescu prin curieri desi pe Valentinu, cá sa nu se

espuna la periclulu unei batalie otaritória. Ceriale, dupa ce a tramisu la Mediomatrici, ómeni cá sa întórca pre o cale mai scurta legiunile contr'a inimicului, adunandu la sine pre soldatii cati s'afiau la Mogontiacu si pre cati i adusesese cu sine, cu atatu mai rapede veni in marsu de trei díle la Rigodulu, care locu Valentinu cu o mana numerósa de Treveri ilu tienea ocupatu, si pre care acest'a, desi erá ingraditu de munti si de riulu Mosela, ilu mai fortificase cu gropi si cu stavile de pétra. Ci fortificatiunile acestea nu spariá pe ducele romanu, elu comandá pedestrimii cá sa dea navala asupr'a fortificatiuniloru, éro calarimei sá se puna in sieru de bataiia pre dealuri; caci elu despretiuiá pre unu inimicu adunatu cum s'a intemplat, care nu putea fi ajutatu de locu pona acolo incatu ai sei sa nu lu infranga numai cu bravur'a. Suisiulu s'a cam intardiatu, espusi cum militarii erau la proieptiile inimicului. Candu anse ajúnse la incaieratura barbarii fura adusi in disordine si resturnati cum restorni unu muru in ruine. O parte a calarimii dandu róta pre cóste de dealu mai drepte luá prinsi pe cei mai de frunte dintre belgi intre acestia si pre ducele Valentinu.

LXXII. A doua dí Ceriale a intratu in Coloni'a Treveriloru; soldatulu ardea de pofta cá sa dirime cetatea: „Acést'a „e patri'a lui Classicu, acést'a a lui Tutore díceau, prin perfidi'a loru au fostu impresurate si ucise legiunile. Ce pecatu „mare facuse Cremona, ca au rapit'o din sinulu Italiei, pentru „ca puse pe pedeca de intardiere numai o nópte la vincitori? „Éca aci la marginile Germaniei o cetate ce salta de bucuria „ca a predatu ostirile si a ucisu pe duci. Iae-se pred'a pentru „fiscu, loru le e destulu arderea si dirimarea cetatii rebele; „prin acést'a s'aru rescumperá stricarea atatoru tabere romane.“ Ceriale de frica ca sa nu atraga asupr'a sa infamia, candu aru parea ca insufla soldatului desfreulu si crudimea, le stemperá turbarea; si ei lu ascultara, caci dupa incheierea resbelului civile, ei devenira mai moderati facia cu cei straini. Ticalosi'a in care aparura legiunile aduse din tíer'a Mediomatriciloru, le a intorsu inimile dela aceea. Mustrate de consciinti'a foradelegii ele statu triste, cu ochii plecati la pamentu. Ostirea nu le a primitu cu salutarea indatinata; nu dau nice unu respunsu nice la cei ce cercá a le mangaiá séu a le vorbi, ascunsi prin corturi se feriau si de lumin'a dílei; acést'a totusi nu erá atatu periclu séu frica, catu rusine si desonóre ce i apasá asiá de tare; de órace si vincitorii insusi stau inmarmuriti, cari, fora sa cuteze a pune pentru densii o vorba de rugatiune, prin lacrimi si tacere le cereau iertatiune. In fine Ceriale linisci inimile: *este fapt'a sórtei*, vorbi elu, *ceea ce s'au facutu prin discordi'a soldatiloru si a duciloru, séu prin viclesiugulu inimiciloru; dío'a*

acést'a sa o socoteasca ei cá inceputulu militaritului si alu juramentului lor; de faptele cele trecute nice imperatoarele nice însusi nu va sa 'si mai aduca aminte. Atunci fura primiti in aceeași tabera si cete de cete li s'a datu ordinu cá in disputa séu cérta nimene sa nu cuteze a imputá camaradului seu ca a rebelatu séu ca a fostu vincitu.

LXXIII. Dupa acést'a chiamà pe Treviri si pe Lingoneani la adunare si le vorbì asiá: „Eu n'amu intrebuintiatu „nice odata artea vorbirii, si amu sustienutu bravur'a poporului „romanu prin arme. Dar, pentru ca la voi au mai virtosu vorbele trecere, si ca binele si reulu voi nu lu pretiuiti dupre natur'a sa, ci dupre dîsele turburatoriloru, m'amu otarîtu sa ve „spunu pucine, cele ce dupa finirea resbelului v'aru fi vóa mai „de folosu a le fi audîtu decatu nóa a le fi dîsu. In tiér'a vóstra si intr'a celorulalti galli intrara ducii si imperatorii romani „nu din ver o pofta, ci chiamati fiindu de stramosii vostri pe „cari discordi'a i obosise pona la mórte, si pentru ca germanii „chiamati intr'ajutoriu impusesera jugulu servituti de o potriua „si sociloru si inamiciloru. Sunt destulu de cunoscute bataiiele „nóstre contr'a Cimbriloru si Teutoniloru, greutatile cele mari „ale ostiriloru nóstre si efectulu cu care terminaramu noi resbele „germanice. Nu pentru aceea tienemu noi ocupate ripele Renului cá sa scutimu Italia, ci pentru cá unu altu Ariovistu sa „nu mai puna man'a pe Gallie. Au dóra voi credeti ca Civile „si Batavii si gintile trarenane ve iubescu pe voi mai tare, decatu cum au iubitul stramosii loru pe parintii vostri? Germanii „voru avé pururé aceeași causa a trece in Gallie: poft'a, iubirea de argintu si inclinarea de a 'si schimbá locuinti'a, pentru „cá, dupa parasirea baltiloru si a pustietatiloru sale, sa se faca „domni preste acestu pamentu atatu de fructiferu si preste voi. „De altmintrea ve arata libertate si nume frumóse; ci trebuie „sa sciti ca enco nimene n'a poftitu strainului servitute siesi „domnia, cá sa nu fi luatul indesiertu tocma aceste vorbe.

LXXIV. „Regi, resbóie pururea acestea erau prin Gallie „pona ce cadiurati supt legile nóstre. Noi, desi ne ati atacatu „de atatea ori, totusi dupre dreptulu victoriei, nu v'amu impusu „mai multu decatu a fostu necesariu la sustienerea pacii. Pentru ca liniscea popóraloru nu póte stá fora arme, nice armele „fora soldu, éro soldulu fora tributulu. Celelalte tóte le avem „de comunu. Insive comandati legiunile nóstre cele mai multe, „insive administrati provinciile acestea si altele. Nu este nice „o preferintia séu eschidere. Dela principii cei buni voi trageti „folóse cá si noi, desi sunteti departe; éro cei crudi apasa „asupr'a nóstra celoru dimpregiuru. Precum suferiti secet'a, „ploile cele multe si alte plage ale naturei suferiti, asemenea si

„lucsul si iubirea de argintu a domnitoriloru. Catu sunt ómeni,
„voru fi si pecate. Dar acestea nu su fora fine, si se resbuna
„prin intrevenirea altora mai buni: afóra numai déca nu veti fi
„sperandu ca domni'a lui Civile si Tutore va fi unu gubernu
„mai moderatu, séu ca ei voru intretiené armate cu dari mai
„pucine decatu acum pentru infrenarea Germaniloru si a Britani-
„loru. Caci romanii odata goniti (de ce sa ne ferésca dieii) ce
„aru fi alta, fora numai resboiulu tuturoru gintiloru intre sine?
„Noroculu si disciplin'a militara de optu sute de ani au conso-
„lidatu acestu colosu carele nu se póte dirimá altfelu decatu
„numai prin strivirea dirimatoriloru. Ci periclulu celu mai mare
„este pentru voi, cá unii ce aveti auru si bogatie causele cele
„mai de frunte ale resbelului. Asia dar iubiti, adorati pacea si
„Roma, la care cei vincti cá si vinctorii avemu egalu dreptu.
„Documentele norocului nostru si alu vostru sa ve fia pova-
„tiutoru cá sa nu prefirati la supunere cu securantia o cerbicia
„cu perire.“ Prin atare cuventare se liniscira si prinsera inima
barbarii cari se temeau de mai reu.

LXXV. Ostirea victoriósa tienea ocupatu tieritoriulu Tre-
veriloru, pecandu Civile si Classicu tramisera o epistola cotra
Ceriale, alu careia cuprinsu erá urmatoriulu : „Vespasianu e
„mortu, desi scirea acést'a se tiene secreta; Roma si Italia este
„secata prin resbelulu civile; Mucianu si Domitianu sunt nume
„desierte si fora putere. De va voi Ceriale domni'a Gallieloru,
„atunci ei sunt multiemiti cu marginile tiereloru sale; de i mai
„place bataiia, ei o primescu si acést'a.“ Ceriale n'a respunsu
nimica lui Civile si Classicu. Pe carele o adusesse dimpreuna
cu scrisórea l'au tramisu la Domitianu. Inimicii veniau din
tóte partile in cete despartite. Multi tienu de reu pe Ceriale
ca i a lasatu a se impreună, candu aru fi pututu sa i bata se-
parati. Ostirea romana trase grópe si valu in giurulu taberei
sale, unde mai nainte se asiediase fora sa i fia aminte a se
fortificá.

LXXVI. La Germani se certau cu pareri impartite. Civile
opiná: „cá sa ascepte venirea popóraloru trarenane, de a ca-
„ror'a frica puterea cea infranta a romaniloru se va sdrobi.
„Ce altu ceva sa fia Gallii decatu pred'a vinctoriului? si totusi
„ce este tare la densii, Belgii stau pe facia séu cu inima langa
„sine.“ Tutore dícea: „ca prin intardierea sa castiga Romanii,
„de órace armatele acuru din tóte laturele. Din Britania a tre-
„cutu o legiune, alt'a e chiamata din Ispania; unele vinu din
„Italia; si acestea nu sunt nisce trupe adunate in pripa, ci nisce
„soldati vechi si cercati in resbelu. Germanii, spre care ve in-
„temeiatu, nu se lasa nice a se conduce, nice a se comendá, ci
„ei facu dupa cum le place in tóte. Déca e vorb'a de bani si

„de daruri, singurele medie, prin care se potu cumpará ei, de „acestea se afla in mai mare indestulare la Romani; si ca la „densii nimene nu este pona intr'atat'a iubitoriu de resbelu cá „pentru acelasi pretiu sa nu voiiasca mai bine a remané in „pace decatu a se espune la periclu. Ero de voru atacá indata, „atunci Ceriale n'are alte legiuni decatu cele ce i au remasu „din ostirea germana, care sunt legate prin tractatu cu Galliele. „Si tocm'a cercustarea ca ei batura, preste asteptarea loru, ce- „tele cele nedisciplinate ale lui Valentinu, póte fi pentru duce si pen- „tru ei unu nutrimentu alu órbei cutezari. Cutezavoru desnou Ro- „manii a veni la incaieratura si atunci nu voru mai cadé pre manile „unui june ¹⁾, care se precepea mai bine la vorbe si la adunari „poporali decatu la feru si la arme, ci voru avea a face cu Ci- „vile si cu Classicu, pe cari cum i voru vedé, le va veni indata „in simtiri acea frica, fuga, fóme si acea viatia capatata prin „cersire din gratia in mai multu de o captivitate. Cotra acestea „Treverii si Lingoneani nu stau linisciti din ver o binevointia; „ei voru luá armele, cum nu va mai fi de cine sa se téma.“ Classicu aprobandu parerea lui Tutore, puse fine la neinvoire; si s'apucara sa puna in lucrare indata acésta otarire.

LXXVII. Ubianii si Lingoneanii fura assiediati in centru; arip'a drépta o tienura coortile Bataviloru, cea stanga Bructerii si Tencterii. O parte dede assaltu din munti, alt'a dintre cale si riulu Mosela ²⁾ intr'unu modu atatu de neasceptatu incatu Ceriale, carele nu durmise nóptea in tabera, audi totu deodata si ca ai sei se batu si ca sunt batuti; elu mai antaiu dojení fric'a vestitoriului, apoi se convinse cu ochii despre perderea totale. Taber'a legiuniloru erá sparta, calarimea batuta, puntea de pre Mosela, ce tienea rip'a de dincolo in comunicatiune cu Colonia, ocupata de inamicu. Ceriale, fora frica in periclu, retienendu cu man'a sa pe fugatori, cu corpulu neacoperitu strabatandu inainte printr'unu povoiu de darde ia inapoi printr'o fericita cutezare si ajutatú de acursulu celoru mai bravi puntea si o lasa ocupata de fetiori alesi. Apoi intorcenduse in tabera vede pe manipi legiuniloru ce fusesera prinse la Novesiu si Bona ca ambla respanditi, ca numai pucini stau pe lunga insemnele de resbelu, si ca si vulturii chiaru pe aci erá sa fia impresurati. Aprinsu de mania striga: „Nu e Flaccu, nu e Vocula „pe care lu parasiti voi. Aci nu e tradare; n'amu nimic'a altu „ce sa mi imputu, decatu ca amu crediutu fora socotéla ca voi „v'ati uitatu de legatur'a vóstra cu Gallii si ca v'ati intorsu „sinceru la juramentulu romanu. Pe mine me voru anumerá „Numisiiloru si Ereniiloru pentru cá sa scie lumea ca legatii

¹⁾ Valentinu. ²⁾ Aci se pare a fi o lacuna in tesstu.

„vostri toti au cadiutu ucisi séu de man'a soldatiloru loru séu „de inimici. Ducetive si spuneti lui Vespasianu, séu, ceea ce „este mai aprópe, lui Civile si lui Classicu, ca voi ati lasatu „pe ducele in amesteculu bataliei; venivoru legiuni, cari nu „me voru lasá nice pe mine neresbunatu, nice pe voi ne- „pedepsiti.“

LXXVIII. Elu a spusu adevéru; si tribunii si prefectii totu acést'a le imputau. Se punu in sieru de coorti si de manipli; caci ei nu se putea insierá in linia de bataiia, deórace inimiculu se intinsese, cotra acestea corturile si sarcinele le stau pedeca, fiindu ca se bateau inleintrulu taberei. Tutore si Classicu si Civile fiacare la postulu seu inimau lupt'a inflacarandu pre Galli in numele libertatii, pe Batavi in alu gloriei, pre Germani in numele predeloru. Tóte tieneau cu inimiculu pona candu legiunea a XXI. ghemuinduse intr'un'a pre unu terenu mai deschisu sustienù isbirea assaltatoriloru, si apoi o respinse. Nu fora ajutoriulu lui dumnedieu s'a facutu acést'a cá printr'o rapede schimbare a inimei armat'a vinctória sa intórca spatele. Insii marturisiau, ca s'au speriatu candu au vediutu coortile, cari, risipite la primulu assaltu, s'au readunatu pre verfurile dealuriloru si li s'au parutu a fi noue cete ajutatórie. Adevéru e ca vinctorii si au stricatu ei insusi printr'o fatale cértá intre sine, lasandu la o parte pre inimicu si aruncanduse pre predare. Ceriale, din a caruia negrigintia erá aprópe sa se strice totu, restabili lucru prin tari'a curagei sale; elu se folosi de norocu si totu in aceea dí fú cuprinsa si arsa taber'a inimicului.

LXXIX. Dar repausu lungu nu s'a datu soldatiloru. Agrippineanii cereau ajutoriu si oferiau pe soci'a si sor'a lui Civile precum si pe fi'a lui Classicu, care li s'au fostu lasatu dreptu obstatici ai legaturei. Intr'aceea ucisera pe Germanii, risipiti prin case. D'aci veniá temerea loru si drépt'a rugatiune cá Romanii sa le tramita ajutoriu pona a nu apucá inimiculu, recapatandusi puterile, a se intr'armá cu curage spre resbunare. Si intr'adeveru Civile si plecase spre Colonia, fiindu tare destulu catu coorteá cea mai inflacarata a sa, compusa din Cauci si din Frisi, tabará intréga in Tolbiacu pre teritoriulu Agrippineaniloru. Ci vestea cea trista ca acea coorte s'a nimicitu prin tradarea Agrippineaniloru l'a intorsu din drumu. Ei a ospatatu cu mancare si cu vinu pre Germani, si dupa ce acestia au adormitu beati, au inchisu usile si au pusu focu caseloru si i au arsu. Ceriale in acelasi timpu veniá intr'ajutoriu in marsu fortiatu. Pe Ceriale ilu mai turburá si temerea cá nu cumva legiunea XIV. in unire cu flot'a Britanica sa atace pe Batavi din laturea Oceanului. Anse legiunea o conduse legatulu Fabiu

Priscu pre uscatu in contr'a Nerviloru si a Tungriloru, care popóra s'au supusu. Incatu pentru flota, ea a fostu atacata de Canninefati; partea cea mai mare din naui fú cufundata séu prinsa. Totu acesti Canninefati batura si pe o céta de Nervi cari se sculasera de bunavoia, si se luptau pentru Romani. Cotra acestea si Classicu batù calarimea tramisa la Novesiu de Ceriale. Acestea perderi, desi nensemdate in sine, dar dese, sfasiara faim'a victoriei repurtata mai deunadi in bucati.

LXXX. In aceleasi dile Mucianu a pusu sa ucida pe fiulu lui Vitelliu, supt pretestu ca discordi'a nu va incetá pona candu elu nu va stirpi sementi'a resbelului civile. Nu s'a invoitu nice cu aceea cá Antoniu Primu sa insociasca pre Domitianu; caci se temea de favórea militiei si de trufi'a barbatului, care nu suferiá egali lunga sine, cu atat'a mai pucinu mai mari preste sine. Antoniu s'a dusu la Vespasianu si, marca n'a fostu primitu cum sperá de imperatulu, dar totusi nu cu inim'a rece. Acest'a erá impartitu cu inim'a: de oparte prin meritele lui Antoniu, supt a caruia conducere fora indoire s'a finitu resbelulu; de alt'a prin epistolele lui Mucianu; totu deodata si ceilalti ilu goniau cá pe unu hainu si cá pe unu infumuratu aruncandui pecatele vietiei sale de mai nainte. Dar Antoniu insusi nu lipsiá de a provocá prin aroganti'a sa ur'a facendu pré multa parada din meritele sale. Caci pe altii i facea fricosi, pe Cecina ca e unu prinsu de resbelu si inchinatu. De aceea elu fú tractatu totu mai rece si cu mai pucinu respectu, desi la parere durá anca amicitia între sine si principele.

LXXXI. In lunele acele, candu Vespasianu acceptá la Alessandri'a dilele in care sufla pe totu anulu venturile de véra, si o calatoria segura pre mare, s'au intemplat mai multe minuni, prin care se descoperiá charulu cerescu si órecare inchinare a dieiloru cotra Vespasianu. Unu omu de rendu din Alessandria, cunoscutu pentru orbi'a sa, a caditu in genunchi lui Vespasianu, cerendu cu lacrimi ca sa lu *vindece de orbia*, acést'a o facea din insuflarea dieului Serapide, pe care dintre toti dieii ilu adoréza mai tare acestu poporu superstitiosu; ilu róga, *cá sa i unga genele si orbitele ochiloru cu scuipitu din gur'a lui*. Unu altulu, paralticu de mana, ilu róga totu dupre svatulu aceluiasi dieu, cá sa lu calce pre mana. Vespasianu ríse de ocamdata batandusi jocu de ei; aceia staruia; pe de o parte se temea cá sa nu i dica ómenii ca e unu desiertu, éro de alt'a prin rugatiunile celoru doi betegi si prin indemnurile lingusitoriloru prinse sperantia. In cele din urma cerù parerea mediciloru; ca óre atari betegeli, cum e orbi'a si paralisia, potuse ele vindecá prin ajutoriu omenescu. Medicii se dechiara in modu variu: „ca

„acestui'a nu 'i este stinsa puterea luminii, si ca se va rentorce, „redicanduse pedecele; ca celuilaltu incheieturile sunt scrintite, si „potu veni la locu, aplicanduse puteri vindecatorie. Póte ca acést'a „e voi'i'a dieiloru, si ca principele este alesu sa fia instrumentu alu „lui ddiu; in fine ca déca se va face vindecarea, acést'a va servi „spre laud'a principelui; éro déca cercarea va fi desiérta, risulu va cadé asup'a betegiloru.“ Dreptu aceea Vespasianu in credintia ca norocului seu tóte su cu putintia si nu mai e nimic'a de necreditu, cu facia vesela, inaintea unei multimi incordate de asceptare face celea ce i se cerea. Man'a indata revine la functiunile sale, si orbului ia resaritu lumin'a dílei. Si un'a si alt'a le marturisescu cei ce vediura si acum candu minciun'a nu mai are nice unu pretiu.

LXXXII. Dupa acést'a dorinti'a lui Vespasianu de a visitá locuinti'a dieitatiei deveni si mai ferbinte spre a o consultá asup'a afaceriloru imperiului. Puse sa oprésca pe toti dela templu. Intra in templu si cu mintea pironitu la dieitate vede la spatele seu pre unulu din fruntasii Egiptului ¹⁾, cu numele *Basilide*, despre care sciá, ca e departe cale de mai multe díle de Alessandria si ca jace beteagu. Intréba pre preoti ca Basilide intratau in acea dí in templu; cercetéza de pe la cei din giurulu seu, de s'a vediutu elu prin cetate. In fine descopere prin tramisi calare, ca Basilide in acelu momentu se afla de parte la 80 de mile. Atunci explica aratarea a fi ddiésca, si sensulu respunsului prorocescu dupre numele Basilide ²⁾.

LXXXIII. Originea dieului enco nu s'a celebratu pona acum de nice unu autore alu nostru, preotii Egiptianiloru amin-tescu urmatóriele: „Regelui Ptolomeu, celu antaiu Macedoneanu, „care consolidá puterea Egiptului, pecandu provediù desnou „edificata Alessandria cu muri, cu temple si servitia ddiésca, i „se aretà in somnu unu june de o frumsetia straordinaria si de „o statura mai mare decatu omenésca, care l'au svatuitu cá sa „tramita la Pontu pre cei mai credintiosi dintre amicii sei, „pentru cá sa i aduca de acolo chipulu seu; cu acést'a tiér'a va „deveni inflorita, scaunulu unde se va primi va fi mare si re- „numitu; apoi incinsu de focu junele s'a inaltiatu la ceriuri „inaintea ochiloru sei.“ Ptolomeu desceptatu prin aratare si minune descoperi preotiloru egipteni, a caror'a datina erá a explicá atare lucruri, visulu nopturnu. Dar deórace acesti'a nu sciau nimic'a despre Pontu si despre alte tiere straine, chiamá pre Timoteu, unu Atenianu din famili'a Eumolpidiloru, pe care lu aduse din Eleusina cá sa fia antistele servitiului ddiésca sa

¹⁾ Svet. Vesp. 7. dice cá ar fi fostu unu iertatu. ²⁾ Numele Basilides vine dela verb'a βασιλεύς = rege.

i spuna ca ce felu de religiune si dieu sa fa acel'a? Timoteu cercetandu dela aceia cari amblasera prin Pontu descoperi ca acolo este o cetate Sinope, si nu departe de aci unu templu alu lui Joue Plutone de renume vechiu printre popórale vecine. Cu adevveratu sa afla aprópe si unu chipu de femeia, numita de cei mai multi Proserpina. Dar Ptolomeu, dupre cum este natur'a regiloru, inclinatú tare spre temere, cum s'a crediutu in securitate, fiindu'i mintea mai multu la placeri, decatu la religiuni, se facú din ce in ce mai indiferente, indreptandusi inim'a la alte grige, pona candu totu acea aratare acum mai infioratória si mai intetítória i predíse lui si domniei lui peire, déca elu nu va aduce la implinire cele ce i s'au demandatu. Atunci Ptolomeu a tramisu soli si daruri la regele Scidrotemide (acest'a domniá atunci preste Sinopeani) si díse plutitoriloru ca sa se *abata pe la Apoline Piticu*. Ei navigara in pace, respunsulu oraclului n'a fostu ecuivocu: *Ei sa calatoréscá si sa aduca cu sine chipulu tatalui seu, éro pe alu surorii sale sa lu lase acolo*.

LXXXIV. Candu venira la Sinope asternura inaintea regelui Scidrotemide darurile, rugatiunile si mandatele regelui seu. Scidrotemide érá impartitu cu inim'a: acum se teame de dieitate, acum se infricosiá de amenintierile poporului resistinte, acum éراسi se incliná prin darurile si promisiunile soliloru. Intr'aceea trecura trei ani, dar Ptolomeu n'a crutiatu nice ostentitiune, nice rugatiuni; elu tramise soli mai cu vedea, nau mai multe si auru mai ponderosu. Atunci i s'a aratatu lui Scidrotemide o facia menintiatória, *ca sa nu mai intardia destínatele dieului*. Si findca totu stá la indoire, fú lovitú de plage de totu felulu de morbi, de mani'a cerésca pe facia si din dí in dí totu mai grea. Aduná poporulu, i pune inante, cererea dieitatiei, visurile sale si ale lui Ptolomeu, si miseriele apasatórie. Vlogulu se opune regelui, pismuesce Egipetulu, se cuprinde de frica pentru sine, si da róta templului. De aceea o fama anca si mai mare díce: ca dieulu ¹⁾ insusi in persóna a mersu si s'a suitu pre nauile de langa tiermuri. Si lucru de mirare apoi in trei díle plutindu o distantia asiá de mare desbarcara la Alesandria. S'a facutu unu templu, conformu marimii cetatiei intr'unu locu cu numele Racotis. Aci fusese unu paraclisu constantu din vechime lui Serapide si Iside. Aceste su mai demne de insemnatu despre originea si aducerea dieului. Eu mai sciú si aceea ca sunt unii cari ne spunu ca a fostu adusu din Seleucia, o cetate in Siria, supt domni'a lui Ptolomeu III-lea cu acestu nume; altii dícu ca totu acestu Ptolomeu l'aru fi adusu

¹⁾ *Dieu Tacitu* ilu iá in locu de *simulacru, idolu, chipu*, si pe acestea in locu de *dieu*.

din Memfi, scaunulu si tari'a de odinóra a Egiptului celui vechiu. Incatu pentru dieu multi d'icu ca e Esculapu, caci vindeca bó-
lele; unii ilu tienu a fi Osiri, dieitatea cea mai veche a acelu
ginti, multi credu ca e Joue domnulu tuturoru lucrurilor; cei
mai multi ilu tienu de Tata Dite (Plutone) dupre caracteristicéle,
care se vedu chiaru séu opacitu pre densulu.

LXXXV. Dar Domitianu si Mucianu mai nainte de a se
apropiá de Alpi primira sciri imbucuratórie despre cele evenite
in tíer'a Treveriloru. Véd'a cea mai insemnatória a victoriei
erá Valentinu ducele ostirii inimice. Acest'a fora a fi cadíutu
cu inim'a avea in cautatur'a sa spiritulu de care a fostu insu-
fletítu. Ilu ascultara numai pentru cá sa i cunósca natur'a;
elu fú judecatu la mórte; si candu nescine supt essecutare 'si
batea jocu de densulu spunendui ca patri'a lui e cucerita, a res-
punsu: *déca e asiá, atunci primescu mórtea cá o mangaiere*. Ci
Mucianu essi acum cu o idee, ce o tienuse ascunsa multu timpu
cá si cum atunci numai i ar fi venitu in minte, acést'a: „ca de-
„órace prin darulu dieiloru puterea inimiciloru este franta, aru
„fi unu lucru necuviintiosu, cá Domitianu, dupa resboiulu mai
„finitu, sa se bage in glori'a altui'a. Candu starea imperatiei
„séu mantuirea Gallieloru aru fi in periclu, in acestu casu s'aru
„cadé negresitu cá Cesarele sa se afle pre campulu luptei; éro
„pre nisce Canninefati si Batavi sa i lase pe alti duci de mai
„pucina insemnate. Domitianu mai bine sa mérga la Lugdunu
„si aci sa arate din apropiere puterea si lustrulu marimii de
„principe, si, fora a se amisticá in lucruri mici, sa nu se re-
„traga dela cele mai mari.“

LXXXVI. Domitianu a vediutu ghiarele pisicii, a socotitu
anse ca se tiene de subordinatiune, a se preface ca nu pricepe;
si asiá venira la Lugdunu. Sé' vorbesce ca de aci Domitianu prin
tramisu secretu aru fi pusu la proba credinti'a lui Ceriale, ca
óre candu s'aru infaciesiá in persóna, dá i aru suprem'a co-
manda preste ostire. Cugetatau elu cu acést'a la ver unu re-
sboiu in contr'a tataso, séu cá sa se asecureze cu puteri contr'a
frateso, nu s'a sciutu; caci Ceriale printr'o salutara temporizare
i a dejucatu cererea tractand'o de unu capritiu copilarescu.
Candu vediù Domitianu ca junetiele sale nu sunt bagate in
séma de cotra cei mai bestrani, se lasá de afacerile statului si
de cele mai nensemnatórie, ce le au fostu usurpatu. Supt masc'a
nepretentiositatii si a modestiei ascunsa in adunulu inimei sale
afectá zelu la sciintie si amóre cotra poesia, cu intentiunea spre
a 'si acoperi planurile si a ocoli jalusi'a frateso a caruia natura
mai blanda si diferita de a sa elu o esplicá strímbu.

Cartea a cincea.

I. La inceputulu aceluiasi anu cesarele Titu fù alesu de tataso spre cucerirea Judeiei. Enco de pe timpulu candu amendoi erau in stare privata avendu renume militar, Titu acum se bucurá de o importantia si lustru mai mare; provinciile si osti-rile se intreceau intru alipirea cotra densulu. Insusi, cá sa se crédia cà este mai pre susu de norocu se arató in frumseti'a sa si ageru in arme; prin purtarea amicale si vorbitória provocá zelulu in servitiu; la lucru, in marsuri se amestecá de ordinariu printre soldati, fora a perde ceva din demnitatea sa de duce. Trei legiuni a V, X si XV, soldati vechi de ai lui Vespasianu, ilu primira in Judea. Cu acestia impreuná elu legiunea a XII din Siria, precum si pe cele aduse din Alessandria pe a XXII, si III-a. Erá insocitu de 20 de coorti de ale sociloru si de 8 scadróne de calareti; apoi de régii Agrippa si Soemu, pre cum si de trupele ajutatórie a le regelui Antiocu, si in fine de o céta brava de Arabi, inimici Judeiloru din ur'a ce de comunu domnesce intre vecini; cotra acesti'a de alti multi veniti din Roma si din Italia dupre cum ilu tragea pe fiacare speranti'a de a cascigá favórea unui principe, pe care anca n'au pusu altii man'a. Cu acésta putere militara a intratu in tier'a inimica mergendu in buna ordine, recunoscendu mereu terenulu, gat'a pe totu minutulu spre bataiia otarítória, si 'si facù taber'a nu de parte de Ierusalimu.

II. Dar, voiindu a vorbi despre dio'a cea din urma a faimósei cetati, ni se pare a fi corespundiatoriu a incepte dela originea ei. Judeii, fugari din insul'a Creta, s'ar fi asediatu cum se spune, la marginile Libiei, pre timpulu, candu Saturnu, gonitu cu forti'a de Jóue, 'si a lasatu tier'a sa. Véd'a se iá din nume; unu munte cunoscutu alu Cretei se numesce *Ida*, locuitorii ei *Idei*, ceea ce prin intinderea barbara a numelui apoi s'a facutu *Judei*. Unii dicu, cà, pecandu domniá Iside multímea locuitoriloru essundandu preste Egipetu s'ar fi versatu sub conducerea lui Jerosolimu si Iuda preste tierelile vecine. Cei mai multi tienu pe Judei de o ginte Etiopica, pe cari supt regele

Cefeu temerea si ur'a i ar fi impinsu spre a 'si mutá scaunulu. Catra acestea mai este si traditiunea: cà ei ar fi o adunatura de Assiriani cari, din lipsea de pamenturi ar fi ocupatu o parte a Egiptului, si cà apoi ar fi edificatu cetati proprie, tier'a Evreiloru, si cultivatu locurile vecine a le Siriei. Altii dau Judeiloru unu inceputu mai stralucitu; cà adeca Solimii, unu poporu serbatu in cantecele lui Omeru, ar fi numitu cetatea, edificata de densii, *Ierusalimiu*.

III. Cei mai multi istorici se unescu a spune cà, nascenduse in Egiptu o bóla lipicioáa (lepra), ce deformá hidosu corpurele ómeniloru, regelui Bochoride, care ceruse dela Oraclu lui Ammone mediu de vindecare, i s'a dísu cà sa curatie tier'a si sa stramute pe acestu soi de ómeni, blastematu de diei, in alte locuri. Cautara dar si alesera pe acesti ómeni si apoi i lasara in pustia in sórtea loru, pecandu ceilalti se topiau plangendu, Moisi, unulu din goniti, i facù bagatori de séma, cà ei sa nu mai puna vre o sperantia nice in diei, nice intru ómeni, fiindu parasiti si de unii si de altii; ci sa crédia intr'ensulu cà intr'unu povatiutoriu cerescu, prin alu carui'a ajutoriu unicu se voru puté mantui de reulu ce i apasa acum. Ei se invoiira, si fora sa cunósca catu de pucinu calea plecara pe intemplantare. Ci nimic'a nu i-a superatu atatu de tare cà lipsa de apa. Deja jaceau mai morti catu tienea campi'a, candu o turma de asini silbatici venindu din pasiune se grabiáu spre o stanca umbrita de silva. Moisi luanduse pre urm'a terenului ierbosu dete preste bogate vine de apa. Acést'a fú mantuirea loru; si, dupa o caletoria necontentita de siesse dile, ocupara in dio'a a sieptea o tíera, unde, dupa alungarea locuitoriloru, 'si facura cetate si templu.

IV. Moisi pentrucá sa 'si intarésca domni'a pe fiitoru asupr'a poporului, i dede lege si ritu nou, contraria la tóte moravurile altoru ómeni. La ei e spurcatu, ce la noi e santitu, si erasi sunt iertate cele ce la noi sunt oprite. Chipulu animalului, prin acarui'a aratare s'au mantuitu de ratacire si de sete, l'au santítu intr'unu santuariu; taiindu unu ariete in batjocur'a óre cum a lui Ammone. Si boulu se jertfesce, pe care Egiptenii ilu adoréza in Apis. De carnea de porcu se abtíenu intru pomenirea hidósiei ce o casiunase acea sgaiba (lepra) in corpurile loru, la care e supusu acelu animalu. Fómea cea lunga de odiniora ei o inchipuescu si acum prin desele postiri, éra marturia despre furtulu bucatelorlu de pre campu este pana cea nedospita a Judeiloru (azyma). Dio'a a sieptea, cum spunu e santita repausului, caci in aceea li s'au terminatu ostenitiunile; apoi, placendu nelucrarea se santi si alu sieptelea anu la lenevire. Altii credu cà acést'a se face intru onórea lui Saturnu;

seu pentru că Ideii, scosi cu Saturnu, care dupre tradițiune e incepatoriulu poporului, li au datu loru principale religiunei; séu pentru că intre cele siepte stele, ce reguléza sórtea ómeniloru, stéó'a lui Saturnu se rotesce in orbit'a cea mai larga cu influinti'a cea mai mare; si cà si celelalte corpuri ceresci si incheie puterea si cursulu loru in numeru septenariu.

V. Acestea rituri, fiacare va fi originea loru, se justifica prin vechimea sa, alte institutiuni nefericite, hîdóse ajunsera la valóre prin stricatiunea sa. Caci omenii cei mai rei, despretiundu religiunea parintiloru sei agramadira aci daruri si oferte: acést'a e caus'a cà statulu Judeiloru s'a maritu. Mai adauge cà ei tienu cu cerbicia unii cu altii, si cà su gat'a in totu minutulu a se ajutá; pe candu catra altii straini n'au decatu ura inimicale. Nu mananca, nu dormu nice odata cu strainii, si, macaru cà ei sunt unu poporu fórte inclinatú spre dulcetile trupesci, se abtieniu totusi de impreunarea cu femei de alta ginte; intre sine nu este nimic'a opritu. Intrudusera asiedimentulu taierii impregiuru spre semnu de distingere. Celu ce trece la credinti'a loru, are sa faca asemine; pe care mai antaiu de tóte ilu invetia, cà sa 'si despretiuiésa dieii parintesci, sa nege patri'a, sa se lapede de parinti, de copii, de fratini. Cu tóte acestea tienu la imultirea poporatiunei. Caci la ei este pecatu a ucide pre ver unulu din nascuti; si sufletulu celoru cadiuti in bataia, séu periti prin essecutare la mórte, ilu credu a fi nemuritoriu. De aci s' esplica amórea de nascerea de copii pe deoparte, si desprétiuirea mortii de alt'a. Ingroparea trupuriloru, in locu sa le ardia, este o datina Egipteana, si se face cu aceeași ingrigire. Aceeasi idea despre imperati'a umbreloru, contraria anse la a egipteniloru despre fintiele ceresci.¹⁾ Egipteanii adoréza pe cele mai multe animale si icóne compuse; Judeii cunoscú numai unu Ddieu si pe acést'a numai cu ochii mintii. *Pentru densii este o blasfemia a formá din materia peritósá chipurile dieiloru dupre asemenarea omenésca. Aceea fintia suprema este totu deodata eterna, neimitabile si neperitória.* De aceea ei nu suferu nice unu chipu cioplitu prin cetatile sale, nice macaru prin temple. Nu este rege carui'a sa i se faca acésta lingusire, nu e cesare cui sa i se dea acésta onóre. Dar, de orace preotii loru canta in organe si in timpane resunatóre, si incingu fruntea sa cu cununa de edera, si caci s'a gasitu in templu o vitia de auru, au crediutu unii, cà ei adoréza pre tat'a *Libéru* (Baccu) *cucerintele orientelui*, ceea ce nu corespunde cu institutiunile loru. Pentru cà riturile lui Baccu sunt serbatoresci si vesele; ale Judeiloru absurde si triste.

¹⁾ idoli séu statue cu corpu de omu si capu de vita.

VI. Marginile tieriei se intindu la ostu spre Arabi'a; la sudu se impreuna cu Egipetulu; la vestu cu Fenici'a si marea mediterana; spre nordu se prelungesce alaturea Siriei. Corpurile omenilor aci sunt robuste, ducu la ostenitiune; ploile rare, pamentulu roditoriu; productele cá ale nóstre, si pe deasupr'a balsamulu si palmi (curmali). Palmulu este unu arbore inaltu si frumosu; Balsamulu e numai tufa. Candu ramii acestui'a se implu de sucu se deschidu cu frantura de pétra séu cu scoica, caci venele lui nu suferu puterea ferului; sucu servece de medicina. Libanulu, celu mai inaltu munte, lucru de mirare, supt o clima atatu de ferbinte e rece si plinu de néua. Din Libanu esvorasce si s'adapa Jordanulu. Jordanulu nu se varsa in ver o mare; ci trece prin doua lacuri intregu si apoi se perde intr'alu treilea. Acestu lacu de cercuitu intinsu, in form'a unei mari, la gustu si mai neplacutu, prin greutatea mirosului stricatiou sanatatii locuitoriloru dimpregiuru, nu se bate de nice unu ventu si nu suferu nice pesci, nice paseri apatice. Ce cade pe undele inerti se pórtá cá pre uscatu. Cari sciu si cari nu sciu innotá se sustienu. La unu timpu determinatu alu anului elu precipiteza bitumu; modulu culegerii acestui'a, cá si celelalte arti, ómenii l'au invetiatu din esperientia. Acésta umeditate e négra din natura, si aruncandu otietu se inchiaga si nóta pre deasupr'a. Cari se ocupa cu tréb'a acést'a ilu apuca cu man'a si lu tragu pre nauí, apoi, decurge de sine, si face incarcatur'a, pana ce ilu taiia. Nu lu poti taiia nice cu arama, nice cu feru. Fuge de sange, séu de vestmentulu cruntatu prin sangele lunarriu alu femeiloru. Asiá istorisescu autorii cei vechi. Dar cei ce cunoscú tiér'a ne spunu, cá mass'a de bitumu plutitória se impinge cu man'a spre tiermuri, apoi cá se usuca pre pamentu secu la caldur'a sórelui, in fine se spinteca cá barnele si cá petrele cu securi si cu icuri.

VII. Nu departe de aci sunt campie, odiniora roditórie si impopulate cu cetati, ce lovite de fulgere sa fi arsu. Cà si acum sa se mai vedea urme, cá pamentulu insusi de o facia uscatu 'si a perdutu puterea fructifera. Caci tóte plantele, si cele ce resaru de sine si cele ce sunt seminate de man'a omenésca, fia numai in iérba si in flóre, fia crescute la marimea obicinuita, se innegrescu si se prefacu in pulbere. Eu desi concedu cá cetati odiniora renumite s'au pututu mistui prin focu din ceriu: totusi credu cá svaporatiunile locului inveninéza pamentulu, strica atmosfer'a, prin ceea ce apoi se putrediescu fructele de véra si de tómna, fiindu si locul si aerulu deopotriva corupte. Mai curge in marea Judeeasca si riulu Belu, la acarui'a gura s'aduna nisipu carele amestecatu cu salitru da glagi'a. Tiermurulu nu e mare, anse nedesecatu pentru saporati.

VIII. Partea cea mai mare a Judeiei este presarata cu sate, cu tote acestea au si cetati. Ierusalimulu este capital'a semintiei. Aci s'afra unu templu de o bogatia nenumerala. Si-rulu primu de muri incingu cetatea, alu doilea palatulu regi-loru, alu treilea templulu. Judeului numai pona la pórta i este iertata intrarea; preste pragu nimene nu trece afóra de preoti. Pecandu orientele stá supt Asiriani, Medi si Perseani, Judeii erau lapedatur'a suditiloru; dupa ce venira la putere Macedone-anii, regele Antiocu voiiá sa scótiá din superstitiune pe acestu poporu urítiosu si sa i dea moravuri Grecesci, ci fú propriu prin resboiulu cu Partii de a i puté imbunatati sórtea; caci pe timpulu acest'a rebelase Arsace. De orace acum Macedoneanii erau slabiti, Partii neajunsi enco la puterea sa, si Romanii departati, asia Judeii 'si puneau ei insusi pre regii sei, cari, es-goniti prin nestatornici'a vlogului, dupa ce 'si recapatara prin arme domni'a, cutezara a essilá pre cetatiani, a devastá cetati, a ucide frati, socie, parinti si a face cate altele usitate de regi; superstitiunea poporului totusi o favorizau, caci ei rapisera la sine si demnitatea preotiasca, cá o intaritura a puterii sale.

IX. Cneiu Pompeiu a fostu celu antaiu intre Romani care a batutu pre Judei si dupre dreptulu victoriei a intratu in tem- plu. De aci apoi se lati vorb'a, *cà in laintrulu nu e nice unu chipu alu dieiloru, cà templulu e desiertu si numai nisce misterie seci*. Muriu Ierusalimulu fura dirimati, templulu remase. Dupa acest'a, candu provinciele cadiura in partea lui Marcu Antoniu, Pacoru regele Partiloru cuceri Judea, fú ucisu de Publiu Ven- tidiu, si Partii respinsi inapoi preste Eufratu; pre Judei i su- puse Caiu Sosiu. Regatulu fú datu de Antoniu lui Irodu, si mai adausu de vincitorulu Augustu. Dupa mortea lui Irodu unu Simonu óre care luá titlu de rege fora sa mai intrebe de cesa- rulu. Acel'a fú pedepsitu de Cuintiliu Varu, comandantele Si- riei, si fiii lui Irodu domnira preste poporulu dumeritu, impar- titu in trei. Supt Tiberiu a fostu pace. Apoi Caiu (Caligula) cesarele cerù cá sa i se asiedie in templu statu'a, ei mai bine apucara armele; acésta misicare fú intrerupta prin mórtea lui Cali- gula. Claudiu dupa ce tretarchii morira, séu li se impucinase pu- terea, lasà provinci'a Judea pre man'a cavaleriloru Romani séu a iertatiloru, intre cari Antoniu Felice ¹⁾, intre crudimi si desfrenari, essertiá dreptulu regescu cu o natura de sclavu. Elu luase in maritisiu pre Drusil'a, nepót'a Cleopatrei si a lui Antoniu, astufelu acel'asi Antoniu a fostu socru mare lui Felice si mosiu lui Claudiu.

¹⁾ compara fapt. Apost.

X. Cu tóte acestea Judeii suferira in rabadare pona la procuratorulu Gessiu Floru. Supt acest'a s'a inceputu resbelulu, si Cestiu Gallu, care a voiitu sa lu apese, sustienù varie si parte mare nefericite lupte. Candu acest'a muri de mórte firésca séu de superare, tramise Nerone pre Vespasianu, carele prin norocu, renume si sub comandanti buni in dóue vere tienù ocupate cu o ostire vinctória tóta campi'a si tóte cetatile a fora de Ierusalimu. Anulu urmatoriu, destinatu pentru resbelulu civile, trecù in pace in catu pentru Judei. Dupa restituirea pacii in Italia, venira la rondu grigile esterne. Impregiurarea cà numai Judeii nu se inchina, adause la intiritatiune. Cotra acestea se parea a fi mai corespundiatoriu la tóte evenimentele si casurele unui gubernu nou, cá Titu sa remana lunga armata. Astfelu, cum s'a dîsu, se asiedià densulu in tabera inaintea muriloru Ierusalimului, puindusi legiunile in linia amenintiatória de bataiia.

XI. Judeii se insierara in linia de bataiia supt insasi murii cetatii, cu scopu cá la intemplanre norocita sa cuteze a inaintá mai departe, séu, candu ar fi batuti, sa aiba locu de retragere. S'au tramisu calareti contr'a loru dimpreuna cu coorti usioru armate; bataii'a a fostu nedecidiatória. Dar peste pucinu se retrasera Judeii, si in dílele urmatorie se batura adeseori inaintea portiloru, pona ce intre perdiu continue fure respinsi intre muri. Romanii s'apucara sa dea assaltu, caci li se parea a fi nedemnu de ei a asceptá fómee inimicului; cautau periclu parte din bravura, multi dîn iubirea de sange si poft'a de préda. Titu insusi avea inaintea ochiloru Roma, averi si placeri; de cari de tóte se credea a fi lipsitu pentru timpu indelungatu, déca nu va cadea indata Ierusalimulu. Dar cetatea, asiediata pre unu locu inaltu erá intarita cu valuri si cu fortificatiuni, cari aru fi fostu de ajunsu si spre apararea unei cetati pusa pre plaiu. Caci doue dealuri, fórte inalte, erau inchise cu muri, cari prin arte erau piezisiu scosi séu cá sinulu arcuiti, incatu laturea impresuratoriloru erá espusa la proiectiliale impresuratoriloru. Pe din afara stancile erau prapastiose; apoi turnuri acolo, unde ar fi fostu de ajunsu muntii singuri, inalte de siessedieci de urme, éra pe unde loculu erá apasatu de cate o suta si douedieci de urme; o privire acést'a de mirare, departe vediute se pareau turnurile tóte de oprotiva de inalte. In laintrulu alte fortificatiuni prin giurulu palatiului regescu, unde pre punctulu celu mai inaltu se redicá turnulu numitu *Antonia* de Irodu intru onórea lui Marcu Antoniu.

XII. Templulu, de form'a unui casteiu, si murii sei proprii erau facuti cu mai multa arte si cu mai mare grige decatu toti ceilalti: insisi porticii ce incungiurau templulu erau unu

locu minunatu de aparare, aci erá si o fontana nedesecata de apa, pesceri suterane prin munti, lacuri cu pesci si cisterne spre conservarea apei de plóia. Facetorii acestor'a prevediusera din datinele cele straine cá voru avea dese resbele; acést'a e causa cá tóte erau asia intocmite cá si cum s'ar fi pregatitu pentru o lunga impresuratura; si de candu au fostu batuti de Pompeiu, fric'a si patiani'a i invetiase multe. Cotra acestea pre timpulu iubirei de argintu alu lui Claudiu ei 'si au fostu cumparatu dreptulu de a se fortificá, si ei ridicara muri in timpu de pace cá pentru resbelu; cete de vagabundi si stricarea altoru cetati adause fórté numerulu loru; caci cei mai cerbicosi toti fugira aci, si turbarea loru erá cu atat'a mai mare. Ei aveau trei duci si trei armate. Muriu cei din a fara. si cei mai estinsi i tienea ocupati Simone; mediulu cetatii Ioane; templulu Eliazaru. Cu multimea si armele erau Ioane si Simone tare, cu pusetiunea Eliazaru. Ci intre densii turbau lupt'a, insielatiunea si foculu, o parte mare din provisiune a arsu. Peste pucinu Ioane, supt pretestu sa duca jertfa, tramise, cari sa ucidia pe Eliazaru dimpreuna cu cét'a lui, si puse man'a pre templu. Ast-félu cetatiani se impartira in dóua partite, pona candu cu apropierea Romaniloru resbelulu strainu facú concordia.

XIII. Intemplatus'au semne, pe cari, la acestu poporu datu la credintia desiérta si instrainatu de relegiune, nu este iertatu a le impacá nice cu jertfe, nice cu promisiuni. Veditus'au pre ceriu ostiri batunduse, arme rosie cá foculu si templulu stralucindu de unu focu rapede din nori. De odata portile templului deschidienduse, si s'audi o vóce mai mare decatu *omenésca*: *dieii essu afora!* si in acel'asi timpu sunetu mare cum se face la cei ce pléca. Pentru pucini a fostu acést'a unu semnu reu; cei mai multi erau plini de credintia, cá stá scrisu in scripturile cele vechi a le preotiloru, cá pe acel'asi tempu orientulu va deveni putinte, si cá domni'a lumii va sa esse dela Judei, care proorocia priviá pre Vespasianu si pre Titu. Dar vlogulu jidovescu, cum e natur'a omenésca, esplicá acésta ursita de marire pe sém'a sa, si nice nenorocirile nu i putura intórce sa védia adevéru. Omenii dîcu: cá multimea impresuratiloru de tóta'etatea, barbati si femei, sa fi fostu in numeru de 600,000. Arme erau pentru toti cari puteau sa le pórté; si atari cutezatori au fostu preste mesura multi. Aceeasi cerbicia la femei cá si la barbati; si, in ideea cá póte sa fia stramutati in strainatate, se temeau mai multu de viatia, decatu de mórté. Acést'a erá cetatea, acést'a poporulu contr'a caror'a cesarulu Titu determinase a se bate cu valuri de pamentu si cu gratii de scutitu, neiertandu positiunea locului assaltu si fapte iuti de resbelu. Lucrulu se imparti intre legiuni, lupt'a incetá pana candu

se facura tóte cate sciau cei vechi séu inventara cei noi pentru luarea unei cetati.

XIV. Dar Civile dupa lupt'a cea nefericita din tiér'a Treviriloru 'si intregi ostirea din Germani'a, si tabari la Vetera, parte caci loculu erá securu, parte pentrucà aducerea aminte de bataiile cele norocite de aci, sa inflacareze inim'a barbariloru sei. Aci veni si Ceriale, a carui'a ostire se duplicase prin sosirea legiunei II, VI si XIV. Coortile si scadrónele de multu chiamate nu intardiara a veni dupa victoria. Nice unulu din duci nu erá temporizatoru; anse latímea campieloru dela natura umede erá pedeca. Costra acesteia Civile facuse pezisiu preste Rinu o stavila, de care isbitu riulu se reversá preste locurile dimpregiuru. Asia erá form'a terenului, cà prin aduncimile lui cele insielatoria ne erá nóua spre stricatiune: de orece soldatulu romanu e greu armatu séu se sfiesce de notatu; din contra pe Germani, usioru armati, dati cu riuurile si cu corpurile loru cele lungi i tiene ap'a.

XV. De aceea provocati prin Batavi cei mai cutezatori dintre ai nostri incepura lupt'a; dar, cum se inglodira prin aduncimile baltiloru arme si caii, se facu o mare trepadatura. Germanii sariau prin vaduri, loru cunoscute, si lasandu parte mare fruntea, incingeau din lature si dela spate pe ai nostri; si lupt'a nu erá, cá in bataii'a de pre uscatu, din apropiere; ci cá in bataii'a cea navale plutindu in coci si in colo prin apa, séu, déca se infacisiá vreunu locu stabile, imbuldienduse aci din tóte puterile ranitii cu intregii, notatorii cu cari nu sciau sa nóte se impleteceau in peire imprumutata. Cu tóte acesteia macelulu a fostu mai micu decatu s'a acceptatu dupa atat'a amestecu, caci Germanii nu cutezara a essi din balti si se retrasera in tabera. Essitulu acestei lupte inimà pe ambii duci, misicati de varie semtiemente a grabi bataii'a decidiatória; Civile cá se 'si urmeze noroculu; Ceriale cá sa 'si spele rusínea. Germanii erau felosi de succesu; pe Romani i intiritá rusínea; nóptea trecu la barbari in cantece si ciuituri, la ai nostri in mania si amenintiari.

XVI. In dio'a urmatória Ceriale 'si intregi frontulu cu calareti si coorti; in aci'a a dóua fura dispuse legiunile; o mana alésa ducele o rezervà la sine pentru evenemente neprevédute. Civile nu 'si puse ostirea in linia intinsa ci in forma de falange. Batavii si Gugernii ocupau arip'a drépta, in stang'a si in apropiere de riu stau poporale Trareneane. Incuragérea ducii nu o facura dupre datina prin alocutiune costra intrég'a armata, ci mergendu pe rondu pre la cetele sale. Ceriale vorbi „despre vechea gloria a numelui Romanu, despre victorie vechi si noue; „sa stirpésca pentru totu déun'a pe unu inimicu perfidu, misielu „si batutu, face trebuintia de resbunare mai virtosu decatu de „lupta; cà mai deunadi, de si mai pucini la numeru, se batura

„totusi cu aceia mai multi la numeru; si totusi Germanii, si enco „elit'a loru, fura batuti; cei cari au mai remasu pórta fug'a in „inima, si rane pre spate.“ Intorsu apoi cotra legiuni pe fiacare o aprindea cu motive corespundiátorie; astfelu pe legiunea XIV o numi, *domeritorii Britaniei; cá Galba s'a facutu Imperatu prin puterea legiunei VI; éra legionarii din a II, au in acésta bataiia cá sa 'si santiasca stégurile cele nóua, vulturulu celu nou.* Apoi calarindu inaintea ostirei Germane le díse cu manele intinse: *cá ei sa 'si rescumpere rip'a sa, tabe-r'a sa, cu sangele inimicului.* Acestea vorbe se primira cu ciuituri de bucuria din partea tuturor'a, cari au cá poftteau pasoiulu dupa pacea cea lunga, au cá obositi de resboiu doriau pacea si sperau resplátire séu linisce dupa bataiia.

XVII. Dar nice Civile nu sia pusu in linia de bataiia pe ai sei tacendu; elu loculu luptei ilu chiama intru marturi'a bravurei: „aci Batavii si Germanii, dícea, stau pre urmele gloriiei, calca pre cenusi'a si ósale legiuniloru; ori incatro sa 'si „intórca Romanii ochii sei, nu li se infacisiaza decatu robia, „perdere si totu felulu de nenorocire amenintiatória. De essitulu „celu nesecuru alu bataliei dela Treveri sa nu se spaimenteze; „acolo Germaniloru li a stricatu victori'a sa chiaru, caci lasandu „arme, si incarcara manile cu predi; ci mai pe urma cursera „tóte bine pentru Germani, si reu pentru Romani. Ce a trebuitu sa faca ducele prin strategia, aceea s'a facutu: éca „campie inundate, voua cunoscute, balti, inimicului stricatióse. „Inaintea ochiloru vostri stà Renulu si dieii Germaniei; supt „scutuloru loru sa ve apucati de bataiia, aducenduve aminte de „socii, de parinti, de patria; dio'a acést'a au ca va fi cea mai „gloriósa între tóte dílele parintiloru, séu cea mai rusinósa la „posteritate.“ Aratandusi prin zuruitulu armeloru si batutulu din picióre complacerea sa (acést'a e datin'a loru) se incepù resboiulu aruncandu cu petre, cu glóntie si alte proieptilie, fora cá soldatii nostri sa se bage in balti, desi Germanii necajindu'i voiiu sa i atraga.

XVIII. Fininduse proiectiliile si aprindienduse bataii'a inimiculu dede assaltu cu mare furia; cu corpurile sale cele inalte si cu lancele cele lungi strapungeau din departare pre soldatii nostri plutitori si clatinatori; totu deodata trecù in notu o céta de Bructeri depre stavil'a, ce, cùm s'a dísu, erá facuta in Renu. Aci sierurile venira in turburare, si coortile sociloru fura respinse, candu legiunile incepura bataii'a, si, prin apasarea foculu inimiciloru, restabilira ecuilibrulu. Intr'aceste veni unu Batavu fugariu la Ceriale, spunendu'i ca se potu luá dela spate inimicii, déca pe la marginile baltiloru se va tramite calarime; *loculu acolo e stabile, si, Gugernii, caror'a li s'a incre-*

diutu apararea, nu se pazescu de ajunsu. Dóua scadróne, tramise cu fugariulu, dederá róta inimicului neingrígitoriu. Cum s'a simtitu acést'a dupre larma, legiunile atacara dela frontu, si Germanii batuti se grabira fugindu spre Rinu. Intr'acést'a dí s'aru fi pututu pune fine resbelului, candu plut'a romana s'aru fi grabitu a veni la timpu. Ce e mai multu nice calaretii chiaru nu facura góna caci fora veste incepuse a cadea plóia plovoiu, si a veni nótea.

XIX. A dóu'a dí legiunea XIV. s'a tramisu in Germania superiore la Gallu Anniu; ostirea lui Ceriale s'a intregitu cu legiunea X. din Ispania. Civile a capatatu dela Cauci intarire, cu tóte acestea necutezandu a apará cetatile Bataviloru cu arme, rapindu cu sine ce se putea purtá, celelalte dandule focului se retrase in insula, bine sciindu ca lipsescu nauile la confacerea puntii, si ca int'altu modu ostirea romana nn póte sa tréca. Mai incolo dirimá si stavil'a facuta de Drusu Germanicu, si, stricandu pedecele, versà Rinulu, a caruia alvia se incliná spre Gallia. In modulu acést'a riulu a fostu cá si manatu din cursulu seu, si alvi'a séca dintre insula si Germani formá pamentu uscatu. Tutore si Classicu enco trecura preste Rinu; cu densii una suta si treisprediece senatori din Treveri; intre cari erá si Alpinu Montanu, pe carele, cum s'a mai dísu, l'au fostu tramisu la Gallia Primu Antoniu. Montanu erá insocitu si de frateso Decimu Alpinu. Totu de odata si ceialalti din mila si cu daruri adunara trupe ajutatórie de pe la asemine popóra iubitórie de resboiu.

XX. Si atat'a materia de resbelu mai erá pe urma, incatu taberele coortiloru, scadróneloru, legiuniloru nóstre, intr'o dí fura in patru locuri atacate de Civile: legionarii din a X. la Arenacu, din a II. la Batavoduru, totu asemine si taberele coortiloru si scadróneloru dela Grinnes si Vada. Spre acestu scopu ostirea s'a impartitu asiá, ca Civile si Verace, nepotuso de sora, precum si Tutore si Classicu, fiacare comandá cate o céta a parte; nu din speranti'a, ca dóra sa reesse pretotindea, ci pentru ca *celu ce cutéza multe, póte sa 'i servésca noroculu unde va;* si totu de odata caci voru puté incinge pre Ceriale, carele nu pré sa paziá, si chiamatu candu de unulu candu de altu vestitoriu, alergá incóci si incolo. Caror'a li s'a fostu incrediutu atacarea legiunii a X., judecandu ca este greu a luá cu assaltu taber'a acesteia, turburara pe militarii essiti din tabera si ocupati cu taiierea lemmeloru, ucisera pre prefectulu de tabera, pre cincí centurioni din cei de frunte dimpreuna cu cativa soldati. Ceialalti se apasara intre fortificatiunile taberei. Intr'acéca o céta de Germani se opinteau a rumpe puntea inceputa la Batavoduru. Nótea puse fine la lupt'a nedecidiatória.

XXI. La Grinnes si Vada periclulu erá mai mare. Vada fú atacatu de Civile, Grinnes de Classicu: erá cu neputintia a le mai resiste, dupa ce cadiura cei mai bravi; intre acesti'a erá Briganticu, prefectu de calarime, despre a carui'a loialitate cotra romani si inimicitia cotra unchiu Civile vorbiramu mai susu. Dar candu Ceriale sosi intr'ajutoriu cu o ceta de calareti alesi, se schimbà noroculu, si Germanii fura bagati cu rapediune in riu. Civile, pecandu retienea pre fugatori, fú recunoscutu, gonitu cu aruncaturi de darde, sare de pre calu si trece in notu. In acelasi modu se scapà si Verace. Tutore si Classicu fugira cu luntrii. Flot'a romana n'a luat parte la bataia, nice astadata cum fusese comandata; a fostu retienuta de frica si prin cercustarea, ca lopatarii erau risipiti pe la alte servitia. Este adeveratu ca Ceriale dá pré pucinu timpu pentru essecutarea comandeloru sale; pripitu in a se decide, erá stralucitu in succesu. Noroculu tienea cu elu, si candu i lipsiá intieptiunea: de aceea elu insusi si ostirea sa nu multu tienea la disciplina. La pucine dile dupa acést'a, desi scapà din periclulu de a cadea prinsu, dar totusi de rusine nu s'a mantuitu.

XXII. S'a fostu dusu la Novesiu si la Bonna, cá sa védia taberele ce se faceau pentru iernatulu legiuniloru, se intorcea pre apa, trupele ce lu insociau erau risipite, vigiliile fora grige. Germanii vediura acést'a, si meditau sa lu atace pre neacceptate. Spre acestu scopu ei alesera o nópte intunecósa si norósa si rapediti pre riu intrara fora impedecare in tabera. Intaiulu macelu fú ajutat de stratagema; ei taiara funile dela corturi si ucisera pre cei coperiti de insesi corturile sale. Alta ceta ataca flot'a, punu funi si tragu cu sine nauile. Pe catu de mare li fú tacerea de ocamdata cá mai bine sa i suprinza, pe atat'a de tare strigau dupa ce au inceput macelarirea, spre a li insuflá terórea. Romanii, desceptati in rane, cauta armele, essu gramada pre câii, pucini in armatura, cei mai multi cu imbracamintea resucita supt bracia, cu sabiele scóse. Ducele somnulosu si mai desbracatu scapà numai prin erórea inimicului. Ei adeca rapescu nauea pretoria, insemnata prin steagu, crediendu ca ducele e aci. Ceriale petrecuse in altu locu nóptea, cum credu cei mai multi, in bracia unei muieri Ubierina, Claudia Sacrata. Veghetorii culp'a sa 'si o escusara cu rusinarea ducelui, cá si cum acel'a li aru fi disu sa taca, cá sa nu i turbure repausulu, si ca astfelu, nedanduse semnele cu buciumulu si cu vócea, cadiura si insii in somnu. Dio'a mare inimiculu se intórse cu nauile prinse; nauea pretoriana o dusera pre riulu Lupia in josu dreptu daru pentru Velleda.

XXIII. Pe Civile ilu apucà pof't'a, cá sa dea o privelisce de bataia navale. Elu ecuipéza galeriele sale cele cu dóua si

cu unu sieru de lopatari. Cotra acestea mai adause o multîme mare de luntii cu cate treidieci pona la patru dieci de marinari, inarmatur'a erá cá la nauile Liburnice; totu de odata in locu de vele pre luntile acestea erau aplicate mantele de resboiu de colori diverse, ceea ce nu erá neplacutu la vedere. S'a alesu unu spaciu de aseminarea marii acolo unde gur'a Meusei vérsa apele Rinului in Oceanu. Caus'a la inarmarea acestei flote, pe lunga lingusirea desiertatiunii insadita Bataviloru, a fostu ca prin acestu mediu infricositoriu sa prinda caratur'a de provisiune ce veniá din Gallie. Ceriale mai multu din mirare decatu din temere si indreptá flot'a, desi mai mica la numeru, anse prin gibaci'a lopatariloru, prin artea gubernatoriloru si marimea nauiloru, mai tare. Pe romani i favorizá cursulu riului; Batavii se manau de venturi. In modulu acest'a incrucisinduse, dupa ce se incercara a aruncá cu darde unii intr'altii, se despartira éro. Civile necutezandu mai departe, se retrase in cealalta ripa a Rinului. Ceriale devastá insul'a Bataviloru cá pe a inimicului, dar ogórale si casele lui Civile, dupre cunoscut'a apucatura fina a duciloru, le lasá neatinsc. Intr'aceea, fiindu cotra finitulu tótmnei, riulu de desele plovóia de iérna s'a reversatu si a prefacutu insul'a cea baltósa si josita cá intr'unu lacu. Lipsiá flot'a, lipsiá provisiunea, si taberele, ce se aflau pre campu, se duceau de puterea riului.

XXIV. Civile se laudá, *ca legiunile s'aru fi pututu nimici atunci, si ca Germanii aru fi voitu acést'a, déca elu nu i aru fi abatutu prin apucatur'a vicléna.* Acést'a nu e de ne-creditu, de órace pucine díle dupa aceea a urmatu supunerea lui. Caci Ceriale prin tramisi secreti *le faciá sperantia Bataviloru de pace, lui Civile de iertatiune,* pre Velleda si afinii ei i svatuiá: „cá noroculu resboiului, ce li a dusu mai multe per-„deri sangeróse, sa lu schimbe prin meritu facutu la timpu „pentru poporulu romanu. Ca Treverii sunt taiiati, Ubianii de „nou subjugati, si dela Batavi luata patri'a, ca amicitia lui Ci-„vile nu li a adusu altu ceva fora numai rane, fuga si gele; ca „acel'a e unu isgonitu, unu espatriatu, sarcina celoru ce ilu „primescu, ca destulu au pecatuitu, ca au trecutu de atatea ori „Rinulu. Déca nu se voru astemperá, din partea acést'a va „fi vatamare si culpa, din a nóstra resbunare si putere a „dieiloru.“

XXV. Printre amenintiari erau amisticate si promisiuni. Si fiindu sguduita credinti'a barbariloru trareneani, se nascura si printre Batavi vorbe: „Sa nu impinga si mai departe ticalosi'a, „unu singuru poporu nu póte fi in stare de a scuturá jugulu „pamentului intregu. Ca ce tréba mi au facutu ucidiendu le-„giunile si ardiendu taberele, decatu cá sa se chiamo altele mai

„multe si mai tari? déca s'au batutu pentru Vespasianu, bine,
„Vespasianu e domnu alu lumii acum; éro déca provóca la
„arme pe poporulu romanu, gandéscase ce parte a genului ome-
„nescu o facu Batavii? Cauté la Retiani, la Norici si la sarce-
„nele celorulalti soci; dela densii (Batavi) nu ceru tribute ci
„bravura si barbati de resboiu; acést'a nu pré e departe de li-
„bertate, si déca e vorb'a a alege intre domni, e mai onestu
„sa asculti de principi romani, decatu de nisce muieri germane:“
„asiá vorbiá vlogulu. Fruntasii si mai aspru: „Ca turbarea lui
„Civile i a impinsu in bataiia, ca nenorocirile familiei sale elu
„a cercatu sa le vindece cu peirea ginteí sale. Dieii au fostu
„maniosi pre Batavi atunci candu acestia impresurara legiunile,
„ucisera pe legati, si intreprinsera resboiu, care erá trebuintiosu
„pentru unulu, dar pentru ceialalti toti prapaditoriu. Sunt ajunsi
„la marginea peirii, déca nu 'si voru veni in simtiri si nu 'si
„voru aratá cainti'a prin pedéps'a capului vinovatu.“

XXVI. Acésta inclinare a inimiloru n'a remasu necuno-
scuta lui Civile, si se determiná a o preveni, parte ca i se
uríse de nenorociri, parte si din speranti'a vietii ceea ce adese
ori frange si suflete mari. Dupa ce a cerutu o intrevorbire,
puntea riului dela Nabalia se taiá la mediulocu, pre ale careia
capatáie se oprira ducii, unde Civile incepú a vorbi asiá: „Déca
„asi avé sa me apàru inaintea unui legatu de ai lui Vitelliu,
„atunci n'aru meritá nice fapt'a mea iertatiune, nice vorb'a mea
„credientu. Intre mine si Vitelliu n'au fostu decatu numai
„inimicitia si ura; incepte de densulu si adause de mine. Co-
„tra Vespasianu amu avutu din vechime loialitate, si, pecandu
„elu erá omu privatu, ne numiamu amici. Acestea su cuno-
„scute lui Primu Antoniu, prin ale caruia epistole fui provocatu
„la arme, cu scopu cá legiunile germane si junimea galica sa
„nu póta merge preste Alpi. Ce mi dícea Antoniu in epistole,
„Ordeoniu Flaccu me svatui prin graiu; eu atitiai resbelu in
„Germania, precum facura Mucianu in Siria, Aponiu in Mesia,
„Flavianu in Panónia

The first part of the paper is devoted to a general
 discussion of the various methods of determining
 the relative humidity of air. It is shown that the
 most accurate method is that of the psychrometer,
 which consists of two thermometers, one of which
 is exposed to the air whose humidity is to be
 determined, and the other to a mixture of water
 and alcohol, which is kept at a constant
 temperature by means of an ice and salt
 mixture. The difference between the two
 thermometer readings is a measure of the
 relative humidity of the air. It is shown that
 the accuracy of this method depends on the
 accuracy of the thermometer readings, and on
 the accuracy of the mixture of water and
 alcohol. It is also shown that the accuracy
 of this method is affected by the presence of
 dust and other impurities in the air. The
 second part of the paper is devoted to a
 discussion of the various methods of determining
 the absolute humidity of air. It is shown that
 the most accurate method is that of the
 gravimetric method, which consists of
 weighing a known volume of air, and then
 determining the weight of the water vapor
 which is contained in it. It is shown that
 the accuracy of this method depends on the
 accuracy of the weighing, and on the
 accuracy of the volume measurement. It is
 also shown that the accuracy of this method
 is affected by the presence of dust and
 other impurities in the air. The third part
 of the paper is devoted to a discussion of
 the various methods of determining the
 dew point of air. It is shown that the
 most accurate method is that of the
 psychrometer, which consists of two
 thermometers, one of which is exposed to
 the air whose dew point is to be
 determined, and the other to a mixture of
 water and alcohol, which is kept at a
 constant temperature by means of an ice
 and salt mixture. The difference between
 the two thermometer readings is a
 measure of the dew point of the air. It
 is shown that the accuracy of this method
 depends on the accuracy of the
 thermometer readings, and on the
 accuracy of the mixture of water and
 alcohol. It is also shown that the
 accuracy of this method is affected by
 the presence of dust and other
 impurities in the air.

Germani'a,

séu situatiunea, datinele si poporale Germaniei.

Tabl'a

de cuprinsulu acestei scripture.

A. Partea generale: despre situatiune si datine c. I—XXVII.

I. Despre situatiunea Germaniei si originea germaniloru c. I—VI.

- a) Marginile c. I.
- b) Indigenii c. II—IV.
- c) Cualitatea tieriei si productele c. V si VI.

II. Datinele germaniloru c. VI—XXVII.

- a) Viati'a publica VI—XV.
 1. Militi'a c. VI—VIII.
 2. Religiunea c. IX si X.
 3. Administratiunea si judecatoriele c. XI—XIII.
 4. Suit'a XIII—XV.
- b) Viati'a privata c. XVI—XXVII.
 1. Locuinti'a c. XVI.
 2. Imbracamintea c. XVII.
 3. Maritisiulu, producerea de copii, santienia casatoriei si a consangeni-etatii c. XVIII—XXI.
 4. Ospitalitatea c. XXI.
 5. Viati'a domestica, petrecerile c. XXII—XXIV.
 6. Scлавii si iertatii c. XXV.
 7. Camatarii XXVI.
 8. Agricultur'a XXVI.
 9. Ingropatiunea XXVII.

III. Inchiderea partii generali.

B. Partea speciale: despre singuritele popóra c. XXVIII—LXVI.

Introducere despre stinsiunea poporaloru germanice c. XXVIII—XXIX.

I. Germanii, cari nu su Svevi c. XXX—XXXVII.

- a) Vestulu Germaniei: Catii, Usipetii, Tencterii, Bructerii, Camavii, Angri-varii, Dulgibinii, Casuarii c. XXX—XXXIV.

Transitiune la partea speciale a dó'a c. XXXV.

- b) Nordvestulu Germaniei: Caucii, Cheruscii si Fosii, Cimbrii, c. XXXV pana XXXVII.

II. Cealalta Germania locuita de Germanii Svevici c. XXXVIII--XLV.

Notitie generali despre Svevi c. XXXVIII.

- a) Interiorulu Germaniei: Semnonii, Langobardii, siepte popora de cultulu Ertei c. XXXIX—XLI.
- b) Sudulu Germaniei: Ermundurii, Nariscii, Marcomanii, Cuadii c. XLI si XLII.
- c) Ostulu si Nordostulu Germaniei: Marsignii, Gotinii, Osii, Buri, Lygii, Gotonii, Rugii, Lemovii, Suionii — Oceanulu ce incinge totulu — tier'a Estiriloru, Sitionii c. XLIII—XLV.

III. Semi-germanii: Peucinii, Venedii, Fennii c. XLVI.

IV. Tier'a fabulosa c. XLVI.

I. Tóta ¹⁾ Germania se desparte de Galli, de Retiani si de Pannoniani prin riuurile Renu si Dunarea, de Sarmati si de Daci prin temere imprumutata au prin munti. ²⁾ Remasiti'a este inchisa de Oceanu, ce cuprinde sinuri largi si insule de spatiu forte intinsu cu orecare popora si regi cunoscute in timpurile mai dincoci, ³⁾ ce ni le a descoperitu resboiulu. Renulu, isvorindu dintr' unu piscu neapropiatu si precipisiu alu Alpiiloru Retici, dupa o curbatura mica intorsu ⁴⁾ spre vestu se varsa in marea de nordu. Dunarea, essita din spinarea linu si usioru inaltata a muntelui Abnova, trece pe la mai multe popora pana ce se varsa in Marea negra pre siesse gure; a siep-tea se perde in balti.

II. Ineatu pentru Germani mi vine sa i credu a fi nascuti in tierra,*⁵⁾ nice decum amestecati cu veneticii si ospetii altoru ginti; caci nu pre uscatu, ci pre flote ⁵⁾ veniau odiniora cei ce cercau a 'si schimbá scaunele; ⁶⁾ cotra acést'a Oceanulu acel'a nemar-

¹⁾ *Omnis*. Cu acést'a Tac. si esprime planulu, cá voiiesce a vorbi de Germania magna cea dincolo de Renu, eschidiendu Germaniele romane *prima* si *secunda* cele dincoci de Renu, ce erau provincie. ²⁾ *Galliae* cum este sciutu a fostu numele Franciei de astadi. *Retia* cuprindea cantónele ostice ale Elvetiei si Tirolulu. Era tier'a tota dintre laculu Bodamicu si riulu Innu pana in Dunare se uumiá Vindeliciae. Pannonia se numiá tier'a dintre Dunare si Sava: deci ea se stindea preste o parte a Ungariei, Stiria, Schiavonia si peste o parte din pamentulu militariu. Cei vechi numiau *Sarmatia* tie-rele nordice: Polonia, Prusia si Rusia la estensiune nedeterminata. Era *Dacia* se stindea preste Ungaria ostica, Ardealu, Bucovina, Tiera-Romanésca, Moldavia si Basarabia. ³⁾ *Nuper* semnifica unu timpu trecutu nu de multu, in antitesa cu altulu mai vechiu. ⁴⁾ *Versus* nu e prepusatiune, ci participiu. ⁵⁾ *Indigena*: nascutu in tierra = Ἀὐτοχθών. ⁶⁾ Lui Tac. i au fostu aminte emigratiunile, colonisarea, facute pre mare: cá Cartago, Massilia, cetatile din Grecia-mare, Sicilia, sal. pecandu cele mari se facu pre uscatu. ⁶⁾ *Sedes* am dat'o cu scaune = locasiuri; caci in Ardealu sedes séu scaune = locasiuri p. e. scaunele sasesci, secuesci.

ginitu si, cum asiu dîce, contrariu ⁷⁾, raru se visita de nauî din lumea nîstra. Si in adeveru, tacendu despre periclulu acelei mari infioratîria si necunoscuta, cine, lasandu Asia, au Africa, au Italia, sa se mute in Germania, in acîsta tîera silbatica cu clima aspra, necultivata si triste la vedere, dîca cumv'a acea nu e patri'a sa?

Ei serbîza prin cantece popîrale vechi — uniculu felu de monumente istorice la densii — pe Tuisconu, dieu nascutu din pamentu, si pre Mannu, fiulu acestuî'a, cî pe parintii si incepatorii gintii ⁸⁾. Lui Mannu i dau trei fi, dela a le caror'a nume cei mai aprîpe de Oceanu se dîcu Ingevoni, cei din midilocu Erminoni, ceilalti Istevoni. Unii, nestabili cum sunt vechile traditiuni, afirma a fi mai multi fi de diei si mai multe numiri a le gintii: Marsi, Gambriivi, Suevi, Vandali totu atatea nume adeverate si vechi. De alta parte numele *Germania* este nou si de curendu adausu, caci acei'a cari, trecendu mai antaiu Renulu, gonira pe Galli, si cari acum se dîcu Tungri, atunci se numiau Germani. In modulu acest'a veni in usu cu incetulu numele unui poporu nu alu gintii, asia cî sa fia numiti toti mai antaiu de cotra vincitoru (Tungri), spre a insufli temere si apoi si din partea sa, cu numele inventatu *Germani*. ⁹⁾

III. Omenii istorisescu: cî sa fi fostu la densii si Hercule; si candu voru sa mîrga la bataiia, ilu canta cî pe celu antaiu intre toti eroii. Apoi mai au unu felu de cantecu numitu *Baritu*, prin a caruî'a intonare aprindu animele si numai din resunetu prorîcescu essitulu bunu sîu reu alu resboiului. Caci insufli terîre, se cutremura insisi dupre cum suna canteculu de bataiia. Si acel'a se pare a fi mai multu unu concertu de bravura decatu de voci. S'afectîza mai cu sîma asprimea sunetului si unu murmuru frantu prin scuturile tienute la gura cu scopu cî vocea crescendu prin repercusiune sa fia mai tare si mai grea. Cotra aceste unii credu cî si Ulise, intr'aceea lunga si plina de traditiuni ratacire a sa, adusu intr'aceste ape, sa fi amblatu prin tîerele Germaniei, si cî Asciburgulu, carele asie-

⁷⁾ *Adversus* (oceanus) semnifica ceva mai multu decîtu *periculosu*, contrariu navigarii; caci Romanii credeau chiaru si Britania si prin urmare totu ce jacea dincolo de acîst'a spre nordu cî si cum s'ar tienî de o alta svera a globului = *reversu* la moneta. ⁸⁾ *Gens*. Tac. acîsta vorba, candu vine singura, o usita adese ori = *natio*; dar candu vine cî antitesa semnifica pururea *intregu* p. e. pe toti Germanii, si atunci poporulu, seminti'a, natiunea, le dî cu *natio*, *populus*, uneori si *civitas*. ⁹⁾ Acestu locu are sa se intielîga asia: Tungrii, unu poporu de gînte nemtiasca, au fostu cei dintîi, cari trecendu Renulu gonira pe Galli, ei, cî sa se arate multi si cu acîst'a sa insufli frica, numira pe toti Nemtii din rip'a drîpta a Renului Germani (omeni de resboiu), cu incetulu apoi, si insusira acîsta numire toti Nemtii.

diatu in rip'a Rinului si astadi e locuitu, sa fia facutu si numitu de densulu. . . . Ce e mai multu, cà in acel'asi locu s'a gasitu mai demultu unu altare consantîtu de Ulise ¹⁰⁾ cu numele tataso Laerte, si cà si astadi se mai afla pela marginile Germaniei si a le Retiei monumente si cateva morimente cu inscrițiuni grecesci. Care tôte nu mi a minte nice sa le afirmu nice sa le resfrangu cu argumente: fiacare cum ilu taiia capulu credia-le ori nege-le.

IV. Io din partemi m'alaturu langa parerea acelor'a cari credu: cà popórale Germaniei nu s'au corcitu de felu prin nice o cununia ¹¹⁾ cu popóra straine, ci ca au remasu o gînte originara, curata si semine numai sie insasi. De aci vine cà, de si numerulu Germaniloru este mare fôrte, structur'a corpuriloru totusi e aceeași. La toti sunt ochii amenintiatori si cerulei, cóm'a rosia, corpurile mari, bune anse numai la assaltare, fora a avé aceeași rabdare si la lucru si la ostentiuini; de totu necapabili spre a suferi setea si caldur'a cea mare a sorelui, dedati cu frigulu si cu fόμεa prin clima si pamentu.

V. Tiér'a, de si pe alocurea este de alta facia, preste totu luata totusi este acoperita de silve si de balti uritióse: mai umedióse de catra Gallie, mai venturósa spre Noricu si Pannonia; roditória in saduri, nepriintiósa la pomi fructiferi; bogata de oui, ce anse de ordinariu sunt mici de soi; insusi bouiloru li lipsece frumseti'a si ornamentulu fruntii. ¹²⁾ Se bucura de turme numeróse, acestea sunt unic'a si cea mai placuta avere a loru. Argintu si auru — nu sciu din charu séu din mania — nu li au datu dieii: Cu acést'a nu voiu sa dicu cà Germani'a n'ar produce nice o vena de argintu séu de auru; caci cine au cautatu dupa acestea? Ei nu sunt cá noi domniti de posesiunea séu intrebuintiarea acestoru metale. Se vedu pe la ei vasa de argintu, cu care au fostu daruiti solii si mai marii loru, a fi totu asia de pucinu stimate cá si cele facute din lutu: cu tôte acestea cei ce se invecinescu cu noi pretiuiescu aurulu si argintulu pentru trebuinti'a negociului; cunoscu unele din monetele nóstre si le alegu. Mai in laintrulu tierci negociulu se face in modulu celu mai simplu si primitivu — prin schimbu. Iubescu mai tare banii cei vechi si demultu cunoscuti: *dintiati* si *bigati* ¹³⁾ nostri. Argintulu este mai cautatu decatu aurulu, nu din vre o iubire, ci pentru cà banii de argintu fiindu mai numerosi sunt mai comodi la negociulu cu manuntísiulu.

¹⁰⁾ Ulixi de buna séma = cas. gr. ab. Ulix. ¹¹⁾ Cununia = connubia. ¹²⁾ Adeca: córne mari. ¹³⁾ *Serratos* = dintiati = nepiliti din partea insielatoriloru. Bigati, bani cu marc'a unei bige: d'aci póte vorb'a nostra bogatu adeca bigatu = care are bigati séu bani.

VI. Nice ferulu chiaru nu prisosesce,*) cum se vede din felulu armeloru loru. Raru se servescu ei cu sabie si cu lance mai mari: pórtá sulitie, séu *frame*, pe limb'a loru, cu unu verfu angustu si scurtu de feru, dar atatu de ascutitu si usioru de manuitu, in catu ei cu aceeași arma se batu dupre trebuintia de aprópe si din departare. Calaretiulu e indestulitu cu scutulu si cu framea. Pedestrasiulu arunca si proiectilie, fiacare este provediutu cu mai multe si le imprastie departe fórté. Se batu desbracati séu fora sarcini intr'o mantelutia de resboiu. Nice unu ornamentu in imbracamente, numai scuturile le sunt colorate cu feciele cele mai alese; pucini au lorige, abea ici colo cate unulu coifu de tinichea séu de curea. Cáii nu se distingu nice prin frumsetia, nice prin agerime; dar nice nu se dreséza cá ai nostri spre a face felu de felu de giruri; ¹⁴⁾ ci i mana dreptu inainte séu i intorcu la drépt'a in cercu atatu de strinsu, in catu nu remane nice unulu in códa. Preste totu apretiuindu tari'a loru este pe langa pedestrime; de aceea ei se si batu in cete amesticate aplicanduse agerimea pedestrilor la lupt'a calaretiloru, de órace, punu in fruntea liniei de bataiia pe cei mai alesi din tóta junimea. Si numerulu este determinatu; fiacare districtu are sa dea cate o suta; *sutasi* se si numescu ei de ai sei, si ceeace la inceputu a fostu unu *numeralu*, acum e unu nume de onóre. Lini'a de bataiia se forméza in cete de form'a falangei. A se retrage, supt conditiune spre a atacá desnou, la densii nu va sa dîca frica, ci circumspectiune. Corpurile la ai sei le ducu in lini'a din urma si in bataii nedecidietórie. A lasá in bataiia scutulu este fapt'a cea mai de rusine. La unu atare desonoratu nu i este iertatu a veni nice la ceremonie religióse, nice in adunarile de poporu. Multi remasi in viatia dupa resboiie platira desonorea cu mórtea prin fune.

VII. Regii s'alegu dupre nobilitate, ducii dupre bravura. Regii n'au putere netiermurita séu arbitraria, si ducii sunt mai multu cá sa dea esemplu, decatu sa comande; déca sunt rapede determinati, déca su circumspecti si déca se batu in frunte: atunci comanda prin amiratiune. Altamente nimenui nu i este iertatu nice a pedepsi cu mórte, nice a pune in féra, nice a bate macaru, fora numai preotiloru: si acést'a nu cá pedépsa, nice caci a disu ducele; ci cá din voii'a dieului, carele, cum credu ei, apara pe cei ce se batu; chipurile de animale ¹⁵⁾ si orecare

*) Superest = prisosesce. ¹⁴⁾ *Variare gyros* = a dresá cáii cá sa faca miscari de form'a ∞ . ¹⁵⁾ *Efigies* nu va sa dîca aci: idoli, chipuri cioplite = simulacra deorum, caci germanii n'aveau de astea, ci semne de animale ce li serviau de flamure, de steaguri de resboiui.

semne de resboiu, scóse de prin silve sacre, le iau cu sine la bataiia. Dar mediulu celu mai energicu prin care se inflacaréza ei la bataiia este mai antaiu cà turm'a de calareti, au cét'a de pedestri la densii nu e formata din adunaturi de ómeni dupre intemplantare, ci din parinti si din rudenie; apoi cà familiile lor, lucrulu celu mai scumpu, sunt aprópe, incatu s'au urletele femeiloru, tiepetele copiiloru. Acesti'a sunt pentru totu luptatorulu marturii cei mai santi, laudatorii cei mai mari. La mame, la socie 'si ducu ei ranele, si acestea nu se infioréza a le numerá si a le cercá; si de mancare si încorageri ducu ele luptatoriloru.

VIII. Se istorisesce cà órecari linie de bataiia, ce incepeau a se retrage si mai a se resfrange, s'au restabilitu de femei prin rugatiuni intetite, prin oferirea ¹⁶⁾ peptulu lor si prin aratarea robiei apropiatorie, de care Germaniloru le pasa mai tare pentru femei de catu pentru barbati: in acelu gradu cà obligatiunile acéloru popora se tienu mai tare dela care intre obstatici se ceru si fete nobili. Si mai multu ei vedu unu ce santu si profeticu in femeia; tienu in séma svatulu ei si asculta de prorociele ei. Am vediutu cum supt domni'a lui Vespasianu fórte multi tienura pe Velea timpu indelungatu de o dieitate. Dar si in vechime adorara ei pe Aurinia si pe altele mai multe, nu din lingusire nice cá si cum ar fi in stare sa faca ei dieitie.

IX. Din diei adoréza mai virtosu pe Mercuriu, ¹⁷⁾ cui credu a fi iertatu cá la dile anumite sa i sacrifice si cu victime de omu; pe Ercule si Marte ilu impaca cu animalie ce su iertate; o parte din Suevi jertfescu si Isidi. Despre caus'a si originea acestui cultu ddiiescu strainu pucinu am descoperitu, ce sciu este cà idolulu de figur'a unei luntri arata a fi adusa din strainatate acésta religiune. Altamente ei credu cà nu se cuvine maririi celoru ceresci a inchide intre pareti pe diei, séu a i face dupre aseminarea ver unui chipu de omu. Santiescu tufisiuri si silbe, si supt numiri de diei invóca pe acea finitia secreta ce o vedu numai intru inchinatiunea inimei lor.

X. In semne si sorti punu credintia mai mare decatu ver care poporu. Modulu sortirii este simplu fórte. O vérga taiata dintr'unu arbore fructiferu se bucatiesce in surcele si, notate cu certe semne s'arunca, cum se intempla, pre o panura alba. Apoi candu svatuirile privescu statulu, dîce preotulu, candu s'atingu

¹⁶⁾ *Obiectu pectorum*: 'si oferiau peptulu cá mai bine sa le ucida decâtu sa le lase a cadé in robia. ¹⁷⁾ Mitológi'a germana este fórte opacita. Tacitu dà Germaniloru diei dupre analogi'a romana si i numesce dupre datin'a romana. (Conf. cap. XLIII. unde dice: interpretatiune romana.)

de unu privatu, tatalu de familia, o rugatiune catra diei, cauta cu ochii spre ceru, trage sortii de trei ori, ¹⁸⁾ si pe cei scosi i esplica dupre semnulu cu care se increstase mai nainte. Déca arata reu, in dio'a aceea nu se mai cere svatu despre acelasi lucru; éra déca arata bine, credinti'a are sa se probeze si prin prevestirea din observarea paseriloru. Si la densii este cunoscuta predicerea din sburatulu si vocea paseriloru. Este o caracteristica a gintii cá sa cerce si dela cáii proocie si voií'a dieiloru. In acelea tufisiuri si silve santite se tienu cu spesele statulu cáii albi, neatinsi de nici unu lucru omenescu. Acestia inhamati la carulu sacru sunt urmariti de preotu si de rege ori de capeteni'a cercului, si li observéza nichesatulu si fremitulu. La nice unu semnu nu se dá mai mare crediementu decatu la acestea nu numai din partea poporului, ci si dintr'a capeteniloru si preotiloru. Caci acestia se socotescu pe sine de servitori ai dieiloru, éra pe acei'a de sciutori ai svaturiloru ceresci. Ei mai au enco si altu modu de a intrebá venitoriulu, candu cérca ce essitu voru avé resboiiele cele mari. Prindu adeca, in ori ce modu sciu, pe cineva din ginteá cu care au bataiia, ilu punu facia cu unu alesu dintr' ai sei cá sa se lupte fiacare in armatur'a patriotica. Victori'a acestui'a séu aceluí'a se iá de predicere.

XI. Despre afaceri mai mici se consvatuescu capeteniele ¹⁹⁾ despre cele mai mari ²⁰⁾ toti: astfelu totusi cá si acelea, a caror'a decisiune stá langa poporu, sa se tracteze mai antaiu de capetenie. Ei s'aduna la díle anumite, afóra da casuri strordinarie si neprevedite, la luna noua séu la luna plina; caci ei credu a fi acést'a inceputulu celu mai de bunu semnu pentru trebi. Ei nu numera dupa díle cá noi, ci dupre nopti; dela nopti 'si datéza terminii ²¹⁾, cu noptile i implinescu: cá si cum nóptea ar fi mai antaia decatu dio'a. O scadere a libertatii este aceea, cà nu s'aduna toti de odata dupre ordinu; ci se petrecu dóue si trei díle cu temporizarea celoru ce sunt sa vina. Adu-natii siedu candu li place inarmati. Se face tacere prin preoti, caror'a li compete atunci si dreptulu de a infrená prin pedépsa. Apoi vorbesce regele séu unulu din capetenie nu cu putere de poruncitoriu, ci cu vedi'a unui svatuitoriu dupre cum cere dela fiacare etatea, nobilitatea, merítele militare séu elocenti'a sa. Déca propunerea nu e placuta se lapeda prin murmure; déca li place, apoi o aprobéza prin zuruítulu frameeloru. Apláusulu cu armele este la densii consimtímentulu celu mai onorabile.

¹⁸⁾ De aici vine proverbulu germanu: *Aller guten Dinge sind drei*
¹⁹⁾ *Principes* = antisti, capetenie, capii unui *pagus* = districtu, cercu, cercudariu. Cari capi mai tardiu s'au numitu *comites* = comiti = *spani*. ²⁰⁾ Adecá despre pace si resboiui. ²¹⁾ *Constituunt* = punu terminu, sorocu.

XII. Înaintea adunarilor de popor se potu aduce si cauze de judecata pe viatia si pe mórte ²²⁾). Pedepsele sunt varie dupre cum sunt si culpele. Pre tradatori si fugari la inimicu i spendiur de arbori; pe lasi si dosatori de la resboiu pre cum si pe cei ce 'si prostituéza corpulu, i cufunda in tina si in balti aruncandu preste densii cratii de nuele. Varietatea felului mortii tinde cá crimele sa se dea pre facia, pecatele rusinóse sa se ascundia. Culpele mai usiore anca se pedepsescu in mesura proportionata. Culpasii se platescu cu unu numeru de caii séu de oui. O parte din resplata cade regelui séu comunitatii, o parte resbunatului séu rudeniilor lui. Totu in aceleasi adunari s'alegu si capeteniele cari judeca prin cercuri si prin sate. La fiacare capetenia se mai adaugu cate o suta de assesori.

XIII. Nice o afacere, fia de statu fia privata, ei nu o trac-téza decatu inarmati. Dar a purtá arme nu este nimenui iertatu mai nainte de a fi dechiaratu de catra comunitate cá este vrednicu de ele. Atunci in adunare chiaru ver careva din capetenie, ver tata, ver unu afnu inarméza pre june cu scutu si cu framea: acést'a este tog'a loru, acést'a gradulu celu antaiu de onore alu teneriloru. Pana aci ei au fostu membri ai familiei, dupa acést'a ai statului. Pentru nascere stralucita, au merite mari parintesci, se dá si teneriloru demnitatea de capetenia. Ceialalti s'aduna pe langa cei mai tari si deja de multu probati, si nu li e rusine a fi vediuti in suita. Acést'a are si ierarhia sa, dupre judecat'a celuia ce o conduce; si e mare rivalitatea intre socii din suita pentru loculu celu antaiu langa capetenia, precum si intre capetenie cá sa aiba suit'a cea mai numerósa si mai brava: aceea va sa díca demnitate, acestea puteri; a fi incungiuratu pururea de o céta mare de juni alesi in pace e o frumsetia, in resboiu aparare. Celu ce straluce printr'o suita numerósa si brava capata nume si marire nu numai înaintea compatriotiloru sei, ci si la popórale vecine. Caci atari sunt curteniti prin deputatiuni, onorati cu daruri si adese ori renumele loru a fostu de ajunsu spre a pune capetu resboiului.

XIV. Pre campulu de bataiia este rusine pentru capetenia a se lasá sa lu intréca altii cu bravur'a, este rusine pentru socii de bataiia cá sa nu egalizeze pe capetenia cu bravur'a. Este desonoratu si inferatu pe tóta viati'a acel'a care dupa caderea ducelui, remanendu, se întórce viu din bataiia. Alu apará, a lu scuti faptele eroice proprie, a le ascrie la glori'a ducelui, este partea cea mai mare din juramentu. Capeteniele se batu pentru victoria, socii de bataiia pentru capetenia. Déca cerculu

²²⁾ Despre cauze mai mici judecau capeteniele cu assesorii séu cu *centenii* = sutasii.

de care se tienu amortiesce prin pace lunga in neactivitate : atunci fôrte multi din junii de nobili se ducú cá voluntarii la acele popora, ce s'afila in acelu timpu purtandu bataiia: caci pe de o parte gintii nu i place pacea; parte cá in pericle mai usioru 'si facu unú nume, si in fine pentru cá o suita numerosa nu se póte tiené decatu prin fortia si resboiu: de órace ei capata dela darnici'a capeteniei acelu calu de resboiu, acea framea cruntata si victoriósa; éra ospetarea si mancarea si beutur'a de tóte dílele, simpla dar cupiósá, li servesce de soldu. Spesele acestei darnicia au sa esse din resboiu si din rapitu. Mai usioru i faci sa provoce pe inimicu la bataiia si sa meruiasca rane, decatu sa are pamentulu, si sa ascepte cursulu anului. Ce este si mai multu pentru densii e o trandavire si lasitate a cascigá cu sudóre ceea ce poti luá cu sangele.

XV. De cate ori nu suntú dusi i bataiia, ei petrecu catuva timpu cu venatoria, mai multu in nelucrare dati la somnu si la mancare. Cei mai bravi si mai belicosi nu facu nimica: grigea de casa si de vatra si de campu o lasa pe mii, pe betrani si pe cei mai neputintiosi ai familie; densii siedu cá trantorii. Unu contrastu de mirare in natur'a lorú este acest'a, cá totu acei omeni sa iubiasca asia de tare nelucrarea si sa urasca liniscea ²³⁾. Este datina cá comunitatile de fiacare barbatu sa confereze ceva de buna voiia pentru capetenie, ori din vite, ori din fructe de campu, ceea ce se primesce cá unu daru de onóre si totu de odata servesce spre acoperirea trebuintieloru. Se bucura mai alesu de darurile gintiloru marginasie, ce se tramitu nu numai din partea persóneloru singularie, ci din partea statului, cum sunt cáii alesi, arme mari, ornamente de caii si lanziuri de gútu. Noi deja i invetiarámu sa iá si bani. ²⁴⁾

XVI. Ca popórale germane nu locuescu prin cetati ²⁵⁾ este destulu de cunoscutu; ei nice nu suferu locasiurile combinate intre sine. Locuescu despartiti si departati dupre cum li a placutu o fontana, unu campu séu silba. Satele nu le asedia dupre datin'a nóstra cá cladirile sa fia vecine prin mediune séu lipite un'a de alt'a; fiacare si incungiura cas'a cu unu spatiu desiertu, séu pentru cá sa fia mediu contr'a focului, séu pentru ca n'au alta cunoscintia de architectura. La ei nu sunt in usu nice petrele taiiate si tieglele, ci la tóte intrebuintiaza materialu nelucratu, necautandu la frumsetia si gratia. Cu tóte acestea unele

²³⁾ Adeca: timpulú candu nu e bataiia. ²⁴⁾ Romanii 'si facea si sustineau partitu între germani cu dari de bani. ²⁵⁾ *Urbs.* Tac. prin acésta vorba intielege cetati inchise cu muri, de care nu se aflau la germani; caci acestia priviau in asemine cetati inchise nisee prinsori périculóse libertatii: Etiam fera animalia, si clausa teneas, virtutis obliviscuntur.

parti le lipsecu cu unu felu de pamentu atatu de curatu si stralucitoriu incatu semina a pictura si liniamente de colori. Mai au si datin'a de a sapá pescere suterane si apoi a le acoperi cu gunoiu multu, ce sunt nisce adaposturi pentru iérna si gropi pentru fructe; caci asemenea locuri móiia asprimea gerului, si, la intemplare sa vina inimiculu, acest'a predéza numai cele descoperite, éro cele ascunse si ingropate au remanu necunoscute, au tocm'a pentru aceea scapa, caci trebuescu cautate.

XVII. Dreptu acoperementu toti pórtá unu felu de mantéla²⁶⁾ prinsu cu o catarama, au lipsindu acést'a, cu unu spinu; in altele desbracati de totu jacu dile intregi la vatra séu la focu. Cei mai bogati se distingu printr'unu vestmentu ce nu e infoiatu cá alu Sarmatiloru si alu Partiloru²⁷⁾, ci e strinsu pe trupu asiá cá sa se desemneze tóte membrele. Ei mai pórtá si peii de animale, cei aprópe de rip'a Rinului mai raru, cei departati cojóce mai alese, caci acestor'a nu li se aduce prin negociu unu portu mai finu. Alegu ferele, si peile detrase le imbaltiaza cu pete din peii de alte bestie²⁸⁾ ce le produce oceanulu celu mai de margine si o mare necunoscuta. Portulu femeiloru nu se deschilinesce de alu barbatiloru, numai ca se invalescu mai desu cu vestmente de inu, ornate cu vargi rosii; vestmentulu n'are manece in partea superioare, umerii si braciae sunt góle, si peptulu se pórtá desvalitu in partea cea de susu.

XVIII. Cu tóte acestea maritisiela la ei sunt aspre: si datinele loru in acestu puntu mai virtosu merita tóta laud'a. Caci intre barbari mai numai Germanii sunt cari sa se indetstuleze fiacare cu cate o muiere, afóra de pré pucini, cari nu din pof'ta carni, ci din consideratiune de nobilitate sunt ambiati*) cu mai multe cununie. Nu femeia aduce barbatului zestre, ci barbatulu la femeia. Parintii si cumnatii sunt de facia cá sa essamineze darurile: daruri acestea alese nu pentru podóbe muieresci, nice pentru gatirea miresei; ci vite mai virtosu, si calu infrenatu, si scutu cu framea si cu sabia. Cu atare daruri sa ia soci'a, care din partei anca aduce barbatului cate ceva din arme. Acést'a este legatur'a cea mai tare a loru, acést'a santírea misteriósa, acestia dieii cununielor. Si pentru cá soci'a sa nu se créda pe sine afóra de simtiementele bravurei, afóra de evenimentele resbóieloru, solenitatea intrarii in starea de maritisiu i aduce a minte ca ea vine cá socia la ostenitiuni

²⁶⁾ *Sagum* la Romani erá mantelu de resboiiu, uneori si vestmentu de sclavu; Éra la Germani trebue sa fi fostu unu felu de cojocu scurtu si strimtu, ce acoperiá numai o parte din corpu. ²⁷⁾ Precum de ordinariu este portulu orientaliloru. ²⁸⁾ Vitiei de mare = foce; éra nu peii pe samuru, de rísu, cum esplica unii pe *gignit*. *) ambiuntur.

si pericle, ca aceeași va suferi si va cuteză in pace si in bataia. Acést'a i prevestecu boii injugati, acést'a calulu gatitu, acést'a armele oferite: asiá are sa traiasca, asiá sa faca copii; cele ce le primesce sa le lase nevatemala si demne la copii; apoi sa le primésca nor'a, si sa le lase mostenire nepotiloru.

XIX. Astfelu si ducu viati'a ingradite cu gardulu rusinei, necorumpenduse nice prin scene teatralei inveninatórie, nice prin ospetie aprindietórie de pofte trupesci. Cu necunóscerea literelor, schimbarea secreta de epistole amórose e necunoscuta si la barbati si la femei²⁹⁾. Adulteriele la o natiune atatu de numerósa sunt fórté rare; pedepsirea acelorasi e momentana si iertata barbatiloru. Pe o femeia gasita in précurvia, dupa ce i taiia parulu si o desbraca pona la pele, barbatulu o gonesce din cas'a sa inaintea rudelor si o duce batand'o prin satulu intregu. Feciór'a prostituata enco n'afila indurare, nice frumseti'a, nice tenereti'a, nice bogati'a nu i mai póte gasi unu barbatu. Caci acolo nimene nu ride de pécate; a corumpe si a fi coruptu la ei nu va sa dica *spiritulu timpului*. Este enco si mai bine la acelea popóra, unde numai feciórele se marita, si unde cu una se pune odata pentru totu deuna capetu la speranti'a si dorinti'a nevestei. Asiá au parte numai de unu barbatu, cum au si numai unu corpu, numai o viatia; mintea ei, poff'a ei nu se intinde mai departe, decatu in fienti'a cu care s'a unitu, sa iubésca nu atatu pe barbatu, catu casatori'a. A margini numerulu copiiloru³⁰⁾, séu a ucide din agnati³¹⁾ e foradelege: si acolo datinele cele bune au mai multa valóre, decatu aiurea legile cele bune.

XX. Prin tóte casele copii, goli si imosi³²⁾, se desvólta la acele membre viguróse, la acele corpuri mari ce le amiramu la densii. Pe fiacare lu nutresce la peptu mam'a sa, si nu se dau pre man'a servitóreloru. Pe domni nu i poti destinge de servi prin nice o delicatesa a educatiunii; ei petrecu intre aceleasi vite, jacu pre acelasi pamentu, pona candu etatea desparte pe nobili si bravur'a i face cunoscuti. Junimea tardiu se bucura de Venere, si de aci vine acea virtute nedesecata a barbatului. Nice feciórele nu se pré cocu. Egali la teneretie, asemine la inaltimea corpului, se iau virtosi cu virtosi, si din plinirea puteriloru parintiloru se nascu copii robusti. Copii de sora sunt totu asiá de dragi unchiului cá si tatalui. Unii, acésta

²⁹⁾ *Litterarum secreta* etc. Cu acestea Tac. exprime, cá Germanii nu sciau scrie, si totu de odata cá barbatii si femeiele germ. nu se puteau intelege prin scrisu intru intrige amórose cá Romanii. ³⁰⁾ Nu erá cunoscuta sistem'a de doi copii. ³¹⁾ *Agnatus*: nascutu póte dupace s'a facutu impartirea averii intre membrii familiei. ³²⁾ *Sordidi*: am datu vorb'a cu *imosi* dela imu = limus = limosus.

legatura de consanginitate o tienu de mai santa si mai intima, si, candu primescu ostatici ceru cu preferintia de aceia, cá si cum nepotii aru fi legati de inima cu legaturi mai tari, de familia cu mai multe. Cu tóte acestea ereditori ai averii si sucesori ai demnitatii tatalui, potu fi numai copii proprii; testamente nu essista. In lipse de copii urméza in mostenire gradulu celu mai aprópe: frati, unchi paterneli, unchi materneli. Cu catu numerulu cumnatiloru si alu afiniloru³³⁾ este mai mare, cu atat'a sunt mai placute betranetiele: cei lipsiti de copii n'au nice unu pretiu.

XXI. A luá asupr'a sa atatu inimicitiele tatalui séu a rudeniei, catu si amicitiele este datoría³⁴⁾; cu tóte acestea ele nu duréza neimpacabili. Caci insusi omicidiulu se platesce cu unu numeru determinatu de boui si de oui, si famili'a intréga primesce satisfacerea: asiá cere binele publicu; caci unde libertatea e mare sunt mai periculóse inimicitiele.

Nu este alta ginte care sa fia data la mese³⁵⁾ si la ospitalitate cu mai multa darnicia. Este pecatu a nu primi in casa pe ver cine va fi: fiacare tractéza pe óspete cu mancare si beutura dupre averea sa. Candu provisiunea incetéza, ospetoriulu i arata altulu si insocindulu intra amendoui neinvitati in cas'a cea mai aprópe; acésta nu face nimic'a; ei sunt priimiti cu aseminea omenia. Cunoscutu, necunoscutu, catu se tiene de dreptulu ospitalitatii, nu face nimene distinctiune. Este datina a dá ospetelui, candu se duce, ceea ce aru pofiti, si a i cere cu aceeaasi negenare unu contradaru. Li placu darurile; anse nu imputa cele date, nice se credu indatorati pentru cele capatate.

XXII. Indata dupa somnu, ce de ordinariu ilu tragu pona dupa resaritulú sórelui, se lau mai dese ori in apa calda, caci la ei este mai multu iérna. Lauti mananca. Fiacare 'si are scaunulu seu, més'a sa a parte³⁶⁾. Apoi se ducu la trebi, si nu mai pucinu desu la betie inarmati. A bea necontentitu tóta dio'a si tóta nóptea la ei nu e nice o rusine. Ca intre beti se nascu certe dese, cari raru se termina numai cu injuraturi, ci mai desu cu rane si cu ucideri. Dar si impacarile intre inimici, invoielile de casatorii, chiamarea intr'ajutoriu a capetenieloru, si in fine deciderile de pace si de resboiu totu pe la astfelu de mese le facu, cá si cum sufletulu n'aru fi nice odata mai deschisu pentru cugete sincere, si mai aprinsu pentru lucruri mari cá la betii. Acésta ginte fora reutate si fora vicle-

³³⁾ Cummati = cognati, rude de sange din partea barbatului; afni = affines: rude din partea femeii. ³⁴⁾ Vendeta: datina de a 'si resbuná. ³⁵⁾ Mese, banchete, mancaru cu beuturi pana la betia. ³⁶⁾ Nu cá la romani câte trei pre unu scaunu = triclinium.

siugu, totu'si mai deschide la veselia secretele inimei sale. Deci, dupa ce si a descoperitu fora reserva fiacare ce i jacea la anima, apoi a dóa dí se iá érosi la pertractare, si astfel se tiene sototéla la totu felulu de timpu. Ei desbatu candu prefacatori'a nu pôte avé locu, si decídu candu nu potu gresi.

XXIII. Beutur'a loru este unu licuidu facutu din ordiu séu din grâu prin frementare cam asemine vinului³⁷⁾. Cei ce locuescu aprópe de Rinu cumpara si vinu. Mancarile sunt simple: póme silbatice, venatu próspatu³⁸⁾ séu lapte prinsu. Fora gatiri fora aromari, si stempera fómea. In beutura n'au acelasi cum-patu. Candu ai vré sa le dai de beutu, catu ceru ei, i ai puté vinci prin acestu pecatu alu betiei loru totu asiá de usioru, cá si prin puterea armeloru.

XXIV. Au numai unu felu de spectaclu, acelasi la tóte adunarile loru. Juní desbracati pona la pele, pentru cari, acést'a este o petrecere de timpu, jóca sarindu printre sabie si lance periculóse. Acésta deprindere a ajunsu o arte, artea face onóre. Totusi ei nu o facu pentru castigu séu plata; ci pretiulu cutezarii sburdalnice este petrecerea privitoriloru. Joculu de norocu³⁹⁾, sa te miri, lu essercéza nebeuti ca pe o tréba dintre cele serióse cu atata cutezare órba de a castigá séu de a perde, incatu, déca li s'au dusu tóte, si punu pre aruncatur'a estrema si cea din urma persón'a si libertatea. Celu ce perde se duce de buna voiia in slavvia: si chiaru mai teneru si mai tare de aru fi, se lasa a fi legatu si vendutu. Acést'a in lucru reu este cerbicia; la densii anse va sa dica *puntu de onóre*. Pe sclavii de soiulu acést'a i vendu, pentru cá sa se scape totu de odata si pe sine de rusínea unei atari victoria.

XXV. Pe ceilalti servi nu i intrebuintiaza dupre datin'a nóstra asiá cá fiacare sa aiba unu servitiu anumitu⁴⁰⁾. La densii fiacare servu 'si chivernisesce cas'a sa, ogorulu seu. Domnulu i impune cá la unu arendatoru⁴¹⁾ o dare in grane, vite si vestimente; pona aci se intinde ascultarea servului, celelalte trebi ale casei le face soci'a si copii. A bate pe sclavi séu a i pedepsi cu féra si cu munca este raru; mai dese ori i ucidu, nu in puterea legiloru si din asprime, ci din iutime si mania mare cá si pe inimicu: atatu numai ca o facu nepedepsiti⁴²⁾. Iertatii n'au cu multu mai mare valóre decatu sclavii, raru se bucura de órecare influintia in casa, in statu nice odata, afóra de popórale ce se gubernéza de regi; caci la acelea ei se inaltia si preste cei

³⁷⁾ Bere. ³⁸⁾ Alea. ³⁹⁾ Adeca: nu statutu pana a se fragesi (cá la romanii. ⁴⁰⁾ Adeca dela gonitoriulu de musce (muscarum abactor) pana la medicu si pedagogu. ⁴¹⁾ Colonus. ⁴²⁾ Numai déca servulu ucisu erá strainu, ucidiatorulu liberu platea o desdaunare.

nascuti liberi, chiaru si preste nobili: la celelalte inferioritatea iertatiloru este tocma o véda a libertatii.

XXVI. A speculá cu bani si a o intinde pona la interesu de interesu e lucru necunoscutu⁴³⁾, si cu acést'a ómenii se abtieniu mai bine dela camataritu, decatu candu aru fi opriti prin legi. Ogórale se iau in posesiune dupre numerulu agricultoriloru de tóte satele, si apoi se impartu intre singulari dupre demnitate; estensiunea campieloru inlesnesce impartirea. Locurile arate de semenatura le muta pe toti anii; si ogórale prisosescu, caci fertilitatea si marimea pamenturiloru loru facu mai multu pentru recolta, decatu lucrulu loru, ei nu cunoscú pomaritul, gradinaritul si fenaritul: numai secerisiu se cere dela pamentu: de aceea nice anulu insusi nu lu impartu in patru anotimpi. Iérn'a, primavér'a, vér'a au la densii intielesu si nume; dar numele tómna, cá si bunatatíle ei, li este necunoscutu.

XXVII. La ingropatiuni nu se tiene socotéla rangului; unu lucru numai se pazeste, cá adeca corpurile barbatiloru straluciti sa se ardia cu lemne anumite⁴⁴⁾. Nu se gramadescu pre rugu nice vestminte, nice aromate, la fiacare i s'arunca in focu armele, unor'a si calulu. Morimentulu e o colina de glia ierbósa. Onórea cea ostenitiósa si costisitória a monumenteloru o despretiuescu cá pe un'a ce apasa pré greu pe reposati⁴⁵⁾. Plansetulu si lacremile le depunu iute, durerea si intristarea tardiu. Femeiloru le siede a geli, barbatiloru a 'si aduce a minte.

Acestea sunt preste totu ce amu pututu aflá despre originea si datinele tuturor Germaniloru: acum voiu vorbi in parte despre institutiunile si datinele fiacaria natiuni, spunendu ce le distinge si care au trecutu din Germania in Gallie.

XXVIII. Ca statulu Gallieloru a fostu odinióra mai pótinte, ni o spune fericitul Juliu, celu mai mare intre istorici; de aceea e si de crediutu ca au trecutu Galli in Germania. Caci, pucintelu póte unu riu sa impedece pe unu poporu séu altulu, cá cum s'a imultitu, sa nu 'si schimbe indata locuinti'a si sa nu ocupe tiere ce nu erau enco impartite nice detiermurate prin nice o putere de statu⁴⁶⁾. Astfelu intre silb'a Ercinica si intre riurile Rinu si Menu locuira Elvetianii si mai de parte Boii, si un'a si alt'a ginte Gallica. Mai stá enco numele *Boihemi*⁴⁷⁾, cá o veche aducere a minte de locu, de si locuitorii s'au mutatu. Dar este greu a díce: óre Arioviscii emigrara

⁴³⁾ Fenus agitare et in usuras extendere, este o adeverata cruce pentru traducatoru. ⁴⁴⁾ Mai scumpe. ⁴⁵⁾ Dupre dí's'a: fia'i tieran'a usióra. ⁴⁶⁾ Adeca: res nullius. ⁴⁷⁾ Boemia.

dela Osi in Pannonia, séu Osii venira dela Ariovisci in Germania: de órace ei au pona acum aceeasi limba, institutiuni si datine, si, caci, fiindu odinióra aceeasi saracia si libertate de amendóue ripele Dunarii, nu li se oferiau decatu acelesi bunatati si rele? Treverii si Nervii afectéza cu gelozia preste mesura originea germana, cá si cum aru vré sa se scuture prin acésta lauda a sangelui de tóta aseminarea cu Gallii cei molesti. Popórale, ce locuescu in rip'a Rinului, Vangionii, Tribocii si Nemtii sunt fora indoire de vitia germana. Insusi Ubianii, de si meruire a fi colonia romana si le mai place a se díce Agrippineani dupre numele fundatoresei sale⁴⁸⁾, nu se rusinéza de originea germana. Trecuti dincóci de Rinu demultu, au fostu asiediati pentru credint'á loru nemediatu pre rip'a Rinului cá aparatori ai nostri, éro nu cá nisce priveghiati.

XXIX. Cei mai bravi intre tóte popórale acestea, Batavii, ocupa o mica parte a ripei si locuescu mai multu in insul'a riului Rinu. Odinióra faceau parte din poporulu Cattiloru, din turburari domestice fura stramutati in acelea locuintie cá sa faca parte a imperiului romanu. Ei se bucura enco de onórea si distinctiunea cuvenita vechiloru soci: nu sunt umiliti cu tributulu nu sunt asupriti de arendatori⁴⁹⁾ cari sa i suga; liberi de dari si de contributiuni alesi numai pentru trebuint'á reboiului, sunt rezervati pentru ofensiva si defensiva. In aceeasi ascultare sta si poporulu Mattiaciloru. Caci marimea poporului romanu a intinsu preste Rinu si preste terminii cei vechi respectulu imperiului. Astfelu incatu pentru locuintia si margini ei siedu in tiér'a sa langa ripa, dar cu simtiementulu si cu sufletulu sunt ai nostri: intr'altele semina cu Batavii, numai ca prin pamentulu pona acum patrioticu si prin clima sunt mai animosi. Nu mi vine sa numeru intre popórale germane pe aceia ce cultivéza ogórale decumate⁵¹⁾, macarca scaunulu loru jace dincolo de Rinu si Dunare. Nisce venturari Galli, cutezatori din saracia, ocupara acestu pamentu de posesiune necérta. Dupa aceea, candu s'au estinsu marginile si statiunile militare s'au mutatu mai departe, acestu teritoriu se facù tiéra estrema a imperiului si parte de provincia.

XXX. Dincolo de acestia incepu dela silv'a Ercinica locuintiele Cattiloru, care nu stau din campie asiá de intinse si baltóse, cum sunt ale altoru state preste care se latiesce Germania, de órace se continua déluri cari se rarescu treptatu, si

⁴⁸⁾ Agripin'a soci'a lui Claudiu. Colonia Agripinensis (Köln). Conf. An. XII. 27. ⁴⁹⁾ Publicanus = vamesiu in s. scriptura, ómeni cari ca nisce vampiri sugeau sangele provincialiloru. ⁵⁰⁾ Velut telu atque arma. ⁵¹⁾ Decumates agros, acésta numire cu care se insemnéza *decumanus ager* nu mai vine nicaiure.

silv'a Ercinica insociesce si totu de odata parascesce pe Cattii sei. Poporulu Cattiloru au corpuri mai robuste, structur'a membrorloru nervósa, faci'a aminatitória si o vioitiune mai mare de anima. Pentru nisce Germani minte si gibacia multa. Despre acést'a vedesce ca ei 'si alegu pe duci, asculta de capetenie, sciu ce va sa dica ordinea de bataia, se pricepu a se folosi de oca-siuni, a amaná ataculu, dio'a o intrebuintiaza a face dispusetiuni, nóptea a se inchide intre valuri, cunoscu principiulu ca noroculu e schimbatiosu si numai bravur'a secura, si ceace este fórté raru, datu numai disciplinei romane, punu mai mare pondere pre duce, decatu pre armata. Tóta forti'a li stà in pedestrime, pe care pe langa arme o mai insarcina si cu unelte de feru⁵²⁾ si cu de ale mancarii. Ti vine a dice: ca ceilalti Germani se ducu la lupta, Cattii la resboiu. Escursiunile si luptele la intemplare sunt rare. Si candu cauti, calarimii se cadé mai tare a stórcce victori'a prin agerime, si a se retrage iute. Grab'a e mai multu a friceii, temporizarea a bravurei.

XXXI. O datina ce se afla si la alte popóra germanice, mai rara anse si numai la óreçari mai cutezatori, a devenitu comune la Catti, cá adeca fiacare din junia sa 'si lase a i cresce barb'a si parulu capului⁵³⁾, si numai dupa ce a ucisu in resboiu pre ver unu inamicu sa 'si depuna acestu imbracamentu alu feciei inchinatu si datoritu la bravura. Preste sangele inimicului si despoiellile resboiului 'si desvalescu ei fruntea si in fine numai atunci se credu a se fi rescumparatu de pretiulu nascerii, numai atunci a fi demni de patria si de parinti. Lasi-loru si nebelicosiloru li remane acelu portu de géle⁵⁴⁾. Cei mai bravi cotra acést'a pórt'a si unu inelu de feru — unu ce de rusine acél'a pentru acestu poporu — cá si o legatura, de care se desléga numai prin uciderea unui inamicu. Celoru mai multi din Catti li place acestu portu, incanuntiescu supt acésta semnatura, ce i face cunoscuti amiciloru si la ai sei. Acestia incepu tóte bataiile, acestia forméza pururé lini'a prima de bataia, straina⁵⁵⁾ la vedere. Caci nice macaru in pace nu devine mai blanda faci'a loru. Nimene n'are casa, au ogoru, au ver o grige óreçare⁵⁶⁾; unde ajungu acolo mananca, risipitori ai averii straine, despretiuescu pe a sa: pana candu vinu in fine nepu-tintiele betranetieloru cá sa i faca necapabili de o bravura atatu de aspra.

XXXII. Aprópe de Catti, pe unde Rinulu curge dejá in secura alvia si cá margine este destulu de tare, locuescu Usi-

⁵²⁾ Ferramentis = cu unelte de feru: sapa etc. ⁵³⁾ Ca Civilis. Vedi Hist. IV. 61. ⁵⁴⁾ Squalor = barba nerasa, parulu netunsu. ⁵⁵⁾ Nova. ⁵⁶⁾ Grige = chivernisire.

petii si Tencterii. Cesti din urma, pe langa usitatulu renume de belicosi, se distingu si cu o calarime bine disciplinata. Nice ensasi pedestrima Cattiloru nu este mai laudata decatu calarimea Tencteriloru. Ce au facutu stramosii, continuéza strane-potii. Acést'a e joculu copiiloru; intrecerea juniloru, ocupatiunea anca si a betraniloru. Cu sclavii, cu cas'a si cu totu drep-tulu de mostenire se ereditéza si cáii: pe acestia nu i capata, cá pe cealalta avere, celu antaiu nascutu, ci celu mai ferosu si mai bunu de resboiu.

XXXIII. Pe langa Tencteri dai odinióra si preste Bructeri, acum se vorbese sa fi inmigratu Camavii si Angrivarii, dupa ce s'au gonitu si stirpitu de totu Bructerii prin concursulu natiuniloru vecine, séu din ura contr'a trufiei loru séu din pofta de predare, séu din órecare charu alu dieiloru cotra noi; caci dieii ne au invrednicitu a vedé cu ochii lupt'a loru. Peste 60,000 cadiura morti nu de armele si de proiectiliile nóstre, dar, ceace este mai maretiu, spre pascerea placuta a ochiloru nostri. O, dea dieii cá la acestea popóra, déca nu amórea cotra noi, celu pucinu ur'a intre sene sa dureze: de órace intre aceste fatali cercustari ale imperiului sórtea nu ne póte face mai mare bine decatu tienendu desbinati pe inimici.

XXXIV. La spatele Angrivariloru si Camaviloru se in-siera cu locuinti'a Dulgibinii si Casuarii, si alte ginti mai pucinu amintite. De laturea dinainte se marginescu cu Frisii. Se distinge Frisia mare si mica dupre puterile locuitoriloru. Amendóua popórale se intindu in lungulu Rinului pona la Oceanu, cotr'acést'a locuescu si in giurulu unoru lacuri de cercuitu ne-marginitu, cercetate si de flotele romane. Insusi si in acelu oceanu ne amu cutezatu cu ele, unde, cum se díce din faima, mai stau enco columnele lui Hercule: ori ca elu a venitu pona acolo, séu ca noi ne amu invoitu a atribui maririi lui ori ce se face mare in totu loculu. Adeveru e ca lui Drusu Germanicu⁵⁷⁾ nu i a lipsitu cutezarea; dar Oceanulu se improtivi la cercetare atatu in privinti'a sa catu si a lui Hercule. De atunci nimene n'a mai facutu ver o cercare, se parù a fi mai santu si mai respectuosu a crede despre faptele dieiloru, decatu a le sci.⁵⁸⁾

Pona aci se intinde sciinti'a nóstra despre tiererele apuséne ale Germaniei.

XXXV. Spre nordu se intinde Germania facendu unu cercu fórte mare. In loculu primu vine indata gintea Cauciloru,

⁵⁷⁾ Acestu locu anca e o greutate pentru comentatori. Caci istori'a scie de trei plutiri in oceanulu acest'a ale romaniloru: supt Drusu, Tiberiu si Germanicu; si nu se scie de cati amintese Tacitu, numai de unulu, de Drusu-Germanicu, dar Germanicus nu se díce nice odata Drusus; ori de doi: de Drusu si de Germanicu? ⁵⁸⁾ O doctrina acést'a de crestinu!

careea de si incepe dela Frisi, si cuprinde o parte a tiermuriloru maritimi, totusi se intinde pe langa laturele tuturoru gintiloru, mentiunate dejá, pona ce se incurbéza in tier'a Cattiloru. Acestu spatiu mare de pamentu nu numai ca este ocupatu ci si implutu de Cauci; poporu acest'a celu mai nobile intre Germani, cá unulu ce prefira a 'si apará marimea sa prin iubire de dreptate. Fora pofta, fora patima de a se mari, ci linisciti si retrasi, nu provóca la resbóia, nu devastéza rapindu si lotrindu. Véd'a cea mai buna a bravurei si puterii este ca ei preponderanti'a sa nu si o intemeiéza pre nedreptatirea altor'a. Cu tóte acesteia armele li sunt pururea la indemana, si cerendu trebuinti'a, ostirea e gat'a, ómenii si caii nu li lipsescu; numele li este mare si in pace.

XXXVI. Alaturea Caucliloru si a Cattiloru sunt Cheruscii, cari nesuperati de nimenea avura pré lungu timpu pace, ce i a desnervatu, lucru ce li a servitu mai multu spre desfatare decatu spre asecurare; caci pacea este insielatória intre vecini ambitiosi si putinti. Candu are sa decida pumnulu, celu mai tare si atribue titlu de moderatu si de onestu. Asiá se numiau odinióra Cheruscii: buni, onesti, éra acum li dicu: lasi si nebuni. Cattiloru vincitori noroculu li se iá de intieleptiune. Cu Cheruscii au fostu trasi in perire si Fosii, o ginte marginasia, care acum participa de opotriva la nenorocirea, fora sa se fi bucuratu si de fericirea acelor'a.

XXXVII. Aceeasi parte sinuosa a Germaniei o tienu Cimbrii de pe langa Oceanu, unu statu micu astadi, dara mare prin glori'a fapteloru. Catu vedi cu ochii ti se infacisiezia urme ale vechei mariri; pre ambele ripe,⁵⁹⁾ tabere si spacie, dupre a caroru circuitu si acum poti mesurá mass'a cea mare de ómeni si de ostire a gintii, si a te incredintiá despre emigrarea⁶⁰⁾ cea gradiósa. Rom'a numerá siesse sute patru dieci de ani dela intemeierea sa, candu, supt consului Ceciliu Metellu si Papirione Carbone, pentru prim'a data s'a auditu de arme Cimbrice. De vomu computá de aci pana la alu doilea consulatu alu lui Traianu: asiá esse unu sieru de ani cam de doue sute si diece: de atat'a timpu se totu vicesce Germania! In cursulu acestui seclu⁶¹⁾ lungu, multe daune de o parte si de alt'a. Nu Samnitii, nu Cartagineanii, nu Ispania séu Galliele, nice insusi Partii sunt cari ni au adusu aminte de atate ori: cá libertatea Germaniei e mai teribile decatu domni'a lui Arsace! Ce altu ceva ne póte imputá orientele fora numai perderea lui Crassu? Dar

⁵⁹⁾ *Renu*, cá Tac. pe acest'a are datin'a a lu insemná cu *ripa*; éra nu niscari tiemuri ale oceanului. ⁶⁰⁾ *Exitus* = *essitu* = emigrare nu perire, stingere. ⁶¹⁾ Seculu séu vechu la romani érá micu de 100 ani si mare de 1000.

orientele n'a perdutu pe Pacoru, si nu s'a umilitu inaintea unui Ventidiu? Din contra, Germanii, dupa ce au luat la fuga séu a prinsu pe Carbone si pe Cassiu si pe Scaru Aureliu si pe Serviliu Capione si anca pe Cneu Manlinu, stersera de odata poporului Romanu cinci armate consulari, apoi pe Varu si cu densulu trei legiuni lui Cesare Augustu chiaru. Si nu fora perdere din partene i batura Caiu Mariu in Italia, Juliu Cesare in Gallie, Drusu si Ner. Tiberiu in locasiurile loru. Dupa acést'a amintierile cele teribili a le lui Caiu Cesare (Caligula) n'au servitu decatu sa 'si bata jocu de ele. Apoi a urmatu repausu, pana candu cu ocaziunea discordiei nóstre si a resbelului civile, dupa ce au stricatu taberele de iernatu a le legiuniloru, s'aruncara si asupr'a Gallieloru: fura respinsi éراسi si de atunci in dilele mai dincóci mai multu triumfaràmu asupr'a loru, decatu i vinciràmu.

XXXVIII. Acum sa vorbescu despre Suevi, cari nu facu numai o ginte cá Cattii si cá Tencterii; caci ei ocupa diumeta-tea cea mai mare a Germaniei, si constau din natiuni varie cu nume proprie, macaru cá preste totu se dícu Suevi. Este o caracteristica la acestu poporu cá sa 'si peptene com'a in resparu si apoi sa o lege in nodu. Astfelu Suevii se distingu de ceilalti Germani, astfelu nascutii liberi ai Sueviloru de sclavi. La alte ginti acésta purtare a poporului s'a intrudusu séu prin órecare cumnatia cu Suevii, séu, ceea se intempla desu, prin imitatiune; este rara totusi si tiene numai catu teneretiele; la Svevi 'si peptina parulu stufosu in resparu pana la canuntetie, si adese ori ilu léga numai in virfulu capului. La capetenie acésta gatire e mai pompósa. Acest'a e tóta grigea de impodobire a loru, o moda nevinovata. Caci ei nu se gatescu cá sa iubiasca séu sa fia iubiti; ci 'si facu parulu asia candu voru sa mérga la bataiia, pentru cá sa para mai inalti si mai teribili, sa gatescu pentru ochii inamicului.

XXXIX. Semnonii pretindu a fi intre Suevi natiunea cea mai veche si mai nobile. Credinti'a vechimei se aprobéza prin religiune. La timpu determinatu s'aduna prin deputatiuni tóte popórale de acel'asi sange intr'o silva santita prin rituri stramosiesci si prin anticuitate respectuósa, si barbarii incepu infioratórea solenitate cu jertfirea in publicu a omului. Mai este anca si alta inchinatiune ce se face acestei silve sacre: nimene nu intra aci decatu legatu cu legature intru semnu cá este mai micu si dieitatea mai mare. Déca din intemplanie cade, nu i este iertatu a se sculá, séu alu redicá altii, ci essu volatucinduse pre pamentu. Tóta solenitatea religiósa se esplica asiá: cá si cum aci ar fi léganulu gintii, aci dieulu, gubernatorulu universului, la care sunt supuse tóte, de care asculta tóte. Credinti'a acést'a

se sustiene prin noroculu Sueviloru: o suta de cantone sunt locuite de ei, si acésta poporatiune mare i face sa se privésca cá capu alu Sueviloru.

XL. Din contra Langobardii sunt nobili prin pucinatatea sa. Incinsi de ginti fórte multe din cele mai putinti, sunt asecurati nu prin supunere ci prin lupte si espunenduse pericului. Apoi Reudigni, Avionii, Anglii, Varinii, Eudosii, Suardonii si Nuitonii sunt aperiati prin riuri si silve. La toti acestia nu e nimic'a de insemnatu, fora numai cá ei toti adoréza pe Herta, adeca pe Tiér'a-Mama, despre care credu, cá in man'a ei stá sórtea ómeniloru si cá visita pe popóra. Intr'o insula din Oceanu s'afla o silva sacra si unu caru acolo santitu, acoperitu cu unu covoru, de care a se atinge este iertatu numai preotului. Acest'a presimte candu dieiti'a s'afla in santuariu, si i urméza cu multa inchinatiune trasa in caru de vace. Atunci díle de bucuria, serbatori prin tóte locurile pe care dieiti'a le invrednicesce de cercetarea si petrecerea sa. Nu inceptu resboie, nu apuca arme, tóta sabi'a e in téca; pacea si liniscea numai atunci este cunoscuta, numai atunci este iubita, si acést'a tiene pona candu acel'asi preotu duce indereptu la santuariu pe dieiti'a saturata de petrecerea cu omenii. Dupa acest'a, caru si covoru, si, déca vrei sa credi, si diées'a insasi, se spala intr' unu lacu secretu. Tréb'a acést'a o facu sclavii, pe cari acel'asi lacu i si inghite indata. De aci acei fiori secreti, acea nesciintia santa, cá ce póte fi acelu lucru pe care ilu potu vedé numai cei inchinati la perire. — Altamente acésta parte a Sueviei se intinde pona in cele mai din laintru a le Germaniei.

XLI. Mai aprópe de noi (cá sa urmezu acum Dunarii cum ceva mai nainte urmaí Renului) este statulu Ermunduriloru, credintiosi Romaniloru; si din acestu motivu intre Germani numai loru li este iertatu a face negociu nu numai pona la rip'a Dunarii, ci si mai departe chiaru pona la colonia cea vestita a Retiei ⁶²⁾. Trecu pretotindea candu voru, fora paza; si, pe candu celoru lalte ginti li aratámu numai armele si taberele nóstre, cestor'a le deschiserámu palatele si casele dela tíera a le nóstre fora cá sa rîmnésca la ele. Din tier'a Ermunduriloru incepte Albi ⁶³⁾ unu riu vestitu mai demultu si bine cunoscutu; astadi numai de nume i se mai aude.

XLII. Langa Ermunduri locuescu Nariscii, mai incolo Marcomanii si Cadii ⁶⁴⁾. Marcomanii se destingu cu puterea si

⁶²⁾ Augusta-Vindelicorum = Augsburg astadi: din Burgulu lui Augustu.

⁶³⁾ Tacitu cufunda cu Albi verunu riu laturale alu acesteia: Sala séu Egra.

⁶⁴⁾ Nariscii in Vestfalia superioare intre Boemia si Dunare; Marcomanii intemeriara in Boemia unu statu putinte; Cuadii in Moravia si tieretele dimpregiuru.

glori'a militara; chiaru si locasiurile, din cari au scosu odinora pe Boii, au a le multiemi bravurei sale. Nice Nariscii si Cadii nu su degenerati. Aceste tiere forméza asiá dicendu fruntea⁶⁵⁾ Germaniei de a lungulu Dunarii. Marcomanii si Cadii aveau pona in dílele nóstre regi nationali din nobil'a familia a lui Marbo-duu si Tuderu; acum suferu si straini. Dar regii 'si sustienu puterea si domni'a prin autoritatea Romaniloru; raru i ajutámu cu armele, mai desu cu argintulu nostru; si de aceea nu sunt mai pucinu insemnati.

XLIII. Marsignii, Gotinii, Osii si Burií ⁶⁶⁾ inchidu dela spate pe Marcomani si pe Cadi. Marsignii si Burií prin limba si portu se vedu a fi de origine Suevica. Limb'a cea Gallica a Gottiniloru, cea Pannonica a Osiloru, si caci platescu tributulu ni arata cá ei nu sunt Germani. O parte a tributulu li o impunu Sarmatii, alt'a Cadii, cá la nisce straini. Gotinii, spre si mai mare rusine, sapa si feru ⁶⁷⁾. Tóte popórale acestea locuescu pucinu prin campie; ci parte mare prin angustie, pre verfuri si spinari de munti. Caci Suevia e despartita si taiata de unu sieru continuu de munti, dincolo de care locuescu mai multe ginti, intre care numele Ligiloru ⁶⁸⁾ este celu mai latítu, si cuprinde mai multe state. Ajunge a numi pe cele mai insemnate: pe Arii, Elveconii, Manimii, Elisii, Naharvalii. La acesti din urma s'arata o silva sacra de santienia antica. Preotulu ce presiede cultulu pórtá vestmente muiereseci, dar dieii, dupre esplicatiune romana, sunt Castore si Poluce: acést'a e finti'a dieitatii, éra numele ei *Alci*. Nice unu chipu cioplitu, nice o urma de credintia desiérta straina: si totusi ei sunt adorati cá frati, cá juni. Arii, cari cu puterea intrecu pe popórale numerate cevasi mai nainte, mai au o cautatura amenintiatória, si ferosia, dela natura insadita 'si o mai marescu prin arte si timpu. Scuturile li sunt negre, corpurile colorate, alegu noptile cele mai intunecate pentru resboiu. Form'a inspaimentatória a armatei asemine unui conductu funebru singura imple cu fiori; nu este inamicu carele sa póta cautá in facia la acésta privire straina si cá din iadu essita; caci in totu omulu, cei antai sunt ochii cari se vincescu. — Dincolo de Ligi jace tier'a Gotoniloru ⁶⁹⁾, cari sunt cu ceva mai aspru gubernati decatu celelalte ginti a le Germaniei, foranse sa treca preste libertate.

⁶⁵⁾ Candu dicemu dincoci de Renu, de Dunare, fruntea etc. sa ne asiediamu cu mintea in Roma, din centrulu unde scrie Tacitu. ⁶⁶⁾ Scaunele acestoru popóra sa se caute in carpati si pe langa fontanele Viadului (Oder) si ale Vistulei, ⁶⁷⁾ Rusinea stá intr' acést'a cá Gotinii, déca n'ar fi fostu lasi, cu ferulu, celu sapau, ar fi pututu sa se elibereze. ⁶⁸⁾ Ligii au locuitu in Slesia si Polonia vestica. ⁶⁹⁾ Toti comentatorii cauta pe Gotoni seu Goti pe lunga Vistula,

Mai departe pe langa Oceanu sunt Rugii ⁷⁰⁾ si Lemovii. Tóte acestea popóra se insemnéza prin scuturi rotunde, prin sabie scurte si prin aceea cà au regi.

XLIV. Mai incolo, in Oceanu chiaru, s'afra statele Suionice, care pe langa ostirea teréstra au si flote tari. Form'a navelor lor are acea caracteristica, cà amendóua capatâiele sale sunt cá parte anteriore ⁷¹⁾, bune purure de desbarcatu, ele nu se mana prin vele, si n'au alature sieruri de lopeti. Gubernaculu nu e intiepenitu, ci dupre trebuinti'a mobile incoci si incolo cá pre unele rîuri. La Suisoni se tiene in onóre si averea; de aceea la ei numai unulu domnesce cu putere netiermurita prin privilegia si cu dreptu de domnu nedependente. Armele enco nu sunt, cá la ceialalti Germani, in manile tuturoru fora distinctiune; ci inchise si pazite, si enco de unu sérvu; caci Oceanulu impedece invasiunile cele rapede ale inamicului; si cetele inarmate in pace, usioru potu cadé in desfrenare. Éra a increde apararea armelor la unu nobilu, séu macaru numai la unu iertatu, nu jace in folosulu regiloru.

XLV. Dincolo de Suisoni jace alta mare amortita si mai nemobile; cà cu acést'a se incinge si se inchide globulu pamentului, se crede pentru aceea cà lumin'a cea din urma a sórelui apuitoriu lucesce pana la resarirea lui asia de tare, incatu intuneca stelele. Credinti'a poporale mai adauge cà s'aude zuzitul sórelui essindu din apa, cà se vedu formele cáiiiloru ⁷²⁾ si radiele capului lui. Aci faim'a (si e adeverata) pune marginele naturei. La drépt'a de acolo marea Suevica spala tiermuri Estiiloru ⁷³⁾, cari cu datenele si cu portulu s'apropie de Suevi, éra cu limb'a mai multu de Britani. Ei adoréza pe mam'a dieiloru ⁷⁴⁾. Cá semnu alu cultului ddieescu ei pórtá forme de porci silbatici: Acést'a li servesce de arme si de tóta scutirea; face pe inchinatoriulu dieitatiei sa fia nevatematu chiaru si in mediloculu inamiciloru. Raru intrebuintiaza arme de feru, ci mai desu maciuce. Grane si alte fructe cultivéza cu mai multa grige decatu s'ar puté asteptá dela insadit'a lenevire a Germaniloru. Ei cerceteza si marea, si intre toti Germanii numai ei sunt cari culegu pe la tiermuri si prin vaduri *succinum* numitu *gles* ⁷⁵⁾ pe limb'a lor. Cá barbari ce sunt ei nu cunoscú si nu cérca natur'a acestei substantia si cum se produce. Multu

⁷⁰⁾ Rugii (Rugen) in Pomerania. ⁷¹⁾ *Prora*: partea anteriore a nauei, la care este opusa *puppis*: cea posteriore. ⁷²⁾ Cei vechi si imaginau sorele a fi trasu de patru caii. ⁷³⁾ Aestlandia séu tier'a de est. ⁷⁴⁾ Cibeles. ⁷⁵⁾ *Gles* = glas = glacia. *Succinum* = chihlibar pe turcia.

timpu a jacutu elu aci intre alte lapedaturi a le marii pana candu iubirea de mandrii a nóstra a venitu cá sa i dea unu nume. Loru nu li este de nice o tréba: se culege brutu se es-pórta nelucratu, si se mira candu capata bani pe elu. Cà e sucu de arbore poti percepe de acolo, cà se vedu intr'ensulu insecte teretórie, uneori si sburatóre stralucindu, carele inglo-dinduse in fluiditate remasera inchise prin invírtosiarea mate-riei. Mie mi vine sa credu cà, precum in cele mai din laíntru a le Orientelui s'afla silve si tufsiuri, in cari arborii esuda ta-maia si balsamu, asia si prin insulele si tiermuri Occidentelui voru fi arbori, din cari suculu, estrasu si subtiatu prin radiele sorelui vecinu, curge in marea cea mai aprópe si prin puterea tempestatii succínulu se esundéza pre tiermuri opusi. Déca cerci natur'a succínului apropiendulu de focu, s'aprinde cá si fa-eli'a si face o flacara unurósa si mirositória, apoi se ingrósia in pecura si resina.

De Suioni se marginescu gintile Sitóniloru. Intr'altele se-mini acelor'a se distingu numai intr' un'a: cà i domnesce o fe-meia; pana intr'atat'a sunt ei de degradati nu numai in liber-tate, ci chiaru si in servitute.

Aci se termina Suevia.

XLVI. Sa anumeru pe Peucini, Venedi si Fenni la Ger-mani séu la Sarmati, nu sciu; desi Peucinii, pe cari unii i nu-mescu si Bastarni, vorbescu, se pórtá, locuescu si 'si facu case cá Germanii. Necuratia la toti, lenevire la capetenie; cei mai fruntasi dintre ei s'au degradatu prin cununia la modulu de vie-tuire alu Sarmatiloru. Venedii au imprumutatu multe din dati-nele acestor'a; caci tóte silvele si muntii cate s'afla intre Peu-cini si Fenni le ambla lotrindu; ei totusi mai bine s'anumera la Germani caci si 'si facu case, si pórtá scuturi, si, cá buni de petioru ce sunt, ambla bucurosi pe josu; ceeace este cu totulu din contra la Sarmati, ce 'si petrecu viati'a pre carra si pre cáii. Fennii sunt de o ferocitate straordinaria, de o saracia hídósa; acestia n'au nice arme, nice cáii: nice case. Ierburile sunt nu-trétiulu lor, peile de animale imbracamintea lor; singur'a spe-rantia li este in sageti, pe care, din lipsea ferului, le ascutu cu óssa. Acel'asi venatu nutresce pe barbati cá si pe femei ⁷⁶⁾; caci acestea insocescu in totu loculu pe aceia, si 'si ceru par-tea sa din préda. Nice insusi pentru copii nu este 'altu ada-postu contr'a fereloru si a ploiloru, decatu cà s'acoperu cu unu felu de impletitura din ramuri de arbori. Aci se intorcu bar-

⁷⁶⁾ Se pare a fi contradicere la ceace s'a disu mai sus cà sa nutrescu numai cu ierburi.

batii, acest'a este si culcusiulu betraniloru. Acésta viatia li se pare a fi mai fericita, decatu a geme langa plugu, a se topi cu lucrulu prin case, si a inverti prin mani între temere si sperantia banii sei si cei straini. Securi contr'a ómeniloru, securi contr'a dieiloru ei au ajunsu la lucrulu celu mai greu — cá sa n'aiba nice macaru dorintie.

Cate se mai spunu sunt fabule, cá p. e. Elusii si Osionii au gura si facia cá ómenii, corpulu si membrele cá ferele. Despre acestea, cá unele ce nu mi sunt descoperite, lasu lucru balta.

Agricol'a.

I. S'a usitatu din vechime a tradá la posteritate faptele si moravurile barbatiloru celoru staluciti; si in dílele nóstre, macaru cá e unu timpu indiferinte catra contemporani, se face acést'a de cate ori órecare virtute mare si nobile a vincitu si s'a inaltiatu preste ignorantia si pisma, acestu pecatu comune staturiloru mici cá si celoru mari. Dar la mai marii nostri precum inclinarea la fapte demne de memoria erá mai naturale si campulu spre acestea mai deschisu: asiá si talentele cele mari se simtiau miscate spre a eternizá virtutile nu din curtenire séu din ambitiune, ci numai din curatulu motivu alu consciintiei sale celei bune; ba multi intemeiati pre consciintí'a sa 'si descrisera viati'a sa chiaru fora a se teme cá acést'a li se va imputá de arogantia. Asia au facutu Rutiliu si Scauru, si nimene nu li a banuitu bun'a credintia, nice nu i-a tienutu de reu. Pana intr'atat'a este adevveratu cá virtutile in acele timpuri se pretiucescu mai bine, intru care se nascu mai usioru! Era mie, care voiu sa scriu acum viati'a barbatului reposatu, mi a fostu trebuintia de indulgintia, ceeace n'asi fi cerut'o, déca n'asi avé a face imputatiuni la nisce timpuri atatu de crudele si virtutiloru inimice.

II. Citimu cá laudele, ce Arulenu Rusticu le a facutu lui Petu Trasea, Erenniu Senecione, lui P. Elvidiu, pe amendoi i-a costatu viati'a, si cá mani'a nu s'a descarcatu furiósa numai asupr'a autoriloru, ci si contr'a scriptureloru loru: punenduse triumviriloru insarcinarea cá sa ardia in adunarea poporului monumentele aceluor spirite eminenti. Credeau, ai dómne, cá prin acelu focu voru innecá vócea poporului Romanu, libertatea senatului si consciintí'a genului omenescu, mai cu séma dupace au gonitu si pe dascalii de filosofia, si au tramisu in essiliu tóta scientí'a nobile, pentru cá nicaiure sa nu se mai védia ceva din onestu. Adevveru, marii probe de pacientia dederàmu: si precum tempurile cele vechi au vediutu libertatea in culmea ei, asia

noi sclavi'a, luandunise prin incuisitori si mediulu vorbirii si alu audirii. Am fi perdutu si tienerea aminte dimpreuna cu limb'a déca si uitarea ar stá in puterea nóstra, precum tacerea.

III. Acum in fine am prinsu inim'a; si cu tóte cà anca dela inceputulu acestui seclu fericitu Nerva Cesarulu a impacatu dóua lucruri odinora nesociabile: monarchi'a si libertatea; desi Nerva Traianu adauge pe tóta dio'a la fericitatea timpului, si cà securitatea publica n'a remasu a fi numai o sperantia, o dorintia, ci a ajunsu implinirea dorintii, s'a facutu fapta: totusi, dupre natur'a neputintiei omenesci, medicamentele sunt mai tardie decatu relele; si, in ce chipu trupurile crescú incetu, se trecu iute: asia mai usioru poti stinge geniile si sciintiele, decatu sa le renviezi. Ensasi amortirea 'si are dulceti'a, si neactivitatea urtiosá la inceputu, devine placuta in cele din urma. Cum? déca in cursu de cincispredece ani, unu spatiu inseinnatu acést'a in viati'a muritorului — perira atati'a cetatiani loviti, unii de sórte, toti cei mai determinati de crudi'a principelu? Pucini, cá sa dícu asia, supraviamu nu numai altor'a, ci noua ensine, dupace ni s'au smulsu din mediulu vietiei atati'a ani prin care cei juni in tacere veniràmú la betranetie, cei betrani aprópe chiaru de marginile vietiei petrecute. Totusi acést'a sa nu mi strice voi'a de a dá, desi intr'o limba fora flori si arte, icóna despre sclavi'a trecuta si vadea despre fericirea presinte. Álimente acésta carte, inchinata onorii socrumio Agricola, cá o dechiaratiune a iubirii fiesci, 'si va aflá laudarea séu scusarea in sene insesi.

IV. Cneiu Juliu Agricola, nascutu dintr'o veche si renumita colonia a Forului Julianu, a avutu pe amendoi mosii procuratori ai cesariloru, nobilitate de cavaleru acést'a. Tataso, Juliu Grecinu, din ordinea senatoriloru, care 'si a facutu unu nume prin studiulu elocentiei si alu filosofiei, si chiaru prin aceste calitati escelenti a meritatu ur'a lui Caiu cesarulu, fú ucisu pentru cà a refusatú ordinatiunea de a acúsá pe M. Silanu. Mam'a lui, Julia Procilla, a fostu o femeia de rara curatienia a moravuriloru. Crescutu la sinulu si cu blandetiele ei 'si a petrecutu copilaria si juni'a intru cultivarea tuturoru scientieloru nobili. Pe langa natur'a lui cea buna si necórputa l'a abatutu dela cursele pecatosiloru, si cercustantia, cà anca de micu avú de locasiu si maistera a studiiloru sale cetatea Massilia, locu unde urbanitatea Grecésca se mistica si se marita atatu de bine cu simplitatea provinciale. Tienu minte cà nará desu insusi, cum in primii ani ai junetiei sale s'ar fi datu la studiulu filosofiei cu zelu mai ágeru decatu erá iertatu unui Romanu si senatoru, déca intieptiunea mamei n'ar fi stemperatu mintea cea aprinsa si inflacarata a junelui. In adeveru, acésta natura su-

blime si stralucita erá inclinata la frumseti'a si icón'a gloriei cei mari si eminente cu mai multa patima, decatu prevedere. Resonulu si anii lu stemperare mai tardiu, si densulu, ceea ce este fórte greu, sciù a tiené cumpatu in filosofia.

V. Inceputurile artei militari Agricola le a facutu in Britania cu satisfacerea lui Svetoniu Paulinu, unu duce activu si moderatu, care lu distingea încatu ilu culcá in cortulu seu. Nice destramatu dupre natur'a juniloru, pentru cari militi'a e o oca-siune de placeri, nice neactivu, densulu rangulu de tribunu si necercarea sa in servitiu nu le a intrebuintiatu la desfatari si congedie; ci a finsu a cunósce provinci'a, a se face cunoscutu ostirei, a invetiá de la patiti, a se insoci cu cei mai buni; nu s'a inbulzitu la nice o tréba din fanfaronada, n'a refusatú nice un'a din frica, si in facepde s'a purtatu catu de cercuspectu, atatu de zelosu. Nice odata, dieu! pusetur'a Romaniloru in Britania n'a fostu mai turburata si mai critica: veteranii macelariti, coloniële arse, ostirile impresurate, se bateau atunci pentru man-tuire, si apoi pentru victoria. Bine cá tóte acestea se facura dupre planulu si conducerea altuia, si comand'a generale pre-cum si glori'a provinciei reocupate se dedura ducelui: totusi cu-noscintiele, esperienti'a si zelulu de șervitiu a le junelui cre-scura, si 'i intrá la inima patim'a gloriei militari, patima fatale acést'a in nisce timpuri, candu banueli cobitórie se léga de toti barbatii cei eminenti, si candu pericolulu nu e mai pucinu pen-tru cei cu nume bunu, decatu pentru cei cu nume reu.

VI. De aci trecendu la Rom'a cá sa capete magistrature, duse in casatoria pe Domitia Decidiana, de nascere stralucita; si acesta casatoria i-a servitu lui, ce tindea la mai mari, de onóre si de razimu. Ei traira într'o unire de mirare prin amóre si prevenire imprumutata: numai cá femeii'a buna merita mai pucina laudare, decatu cea rea inculpare. Numitu cestore prin sortíre capatá Asia de provinci'a si pe Salviu Titianu de pro-consulu. Nice prin un'a, nice prin altulu nu s'a coruptu, de si provinci'a erá bogata si cá atare atragatória la abusuři; era proconsululu, inclinatú la totu felulu de rapiri prin iubirea de avere, ar fi cumparatu cu verce complacere acoperirea impru-mutata a nedreptatiriloru. Aci famili'a i se adause cu o féta, spre desdaunare si totu deodata spre imbucurare, caci preste pucinu 'si perdú pe fiuso nascutu mai nainte. Timpulu ce a urmatu intre cestura si tribunatulu plebei, chiaru si anulu tribu-natului, ilu petrecú in siedere si pace, caci elu mi ti cunoscea epoc'a lui Nerone, in care repausulu erá intielectiune. Aceeasi neactivitate si mai segura a preturei, caci dregatori'a de jude-catoriu nu o capatase. Jocurile publice si desiertele representari

legate de functiuni le a condusu cu socotéla si dupre avere pe catu departe de risipa, pe atatu de amesuratu binecuvientiei. Alesu de Galba pe atunci, cá sa cerce danielé templeloru, prin cea mai minutiosa cercetare facù, cá, afóra de furtulu din templulu lui Nerone. averea publica sa nu simtia altulu.

VII. Anulu urmatoriu a lovitú inim'a si famili'a lui cu o rana adunca. Caci flot'a lui Otone, amblandu in cóci si in colo in cea mai mare licentia, pe candu predá pe Intemeliani (ce e o parte a Liguriei) cá pe o tiera inimica, ucise pe mam'a lui Agricol'a in cas'a ei dela tíera, predara mosi'a insasi, si o mare parte din mostenirea parintésca a lui, ceea ce a fostu adeverat'a causa la ucidere. Mergendu acum Agricola cá sa inmormenteze pe mamasa cu pietate de fiu bunu, fú surprinsu prin scírea cá Vespasianu aspira la tronulu imperátiei si indata trecù in partea acestui principe.

Primele afaceri ale gubernului si administrarea Romei le dirigea Mucianu, caci Domicianu erá pré teneru anca si din noroculu tataso apucase numai o viatia in desfrenare. Mucianu a tramisu pe Agricol'a cá sa conscrie soldati, si pentru cá 'si a implinitu misiunea cu intregitate si zelu, ilu facù mai mare preste legiunea XX, ce trecuse tardíu la depunerea jurameatului, si unde, cum se vorbiá, fostulu capu alu ei sa se fi purtatu cá unu agitatoru; ce e mai multu aceeași speria si nu voiá a sci nice de legatii consulári; ba nice legatulu pretoriu chiaru n'a putut'o aduce la ascultare, nú se scie pentru dispusetiunea lui séu a soldatiloru. Astfelu alesu de urmatoriu si totu deodata de resbunatoriu dintr'o rara modestia a vrutu mai bine cá sa crédia lumea cá densulu ar fi aflatu legiunea in ascultare, decatu cá sa i se faca lauda cá insusi ar fi adus'o la subordinatiune.

VIII. Vettiu Bolanu guberná pe atunci Britania cu mai multa blandetia decatu se convenia acestei provincia felóse. Agricol'a 'si stemperá puterea si 'si potoli foculu, cá sa nú supere pe nimene prin superioritate, invetiatu a ascultá, si patitu a combiná cele de folosu cu cele oneste. Nu multu dupa acést'a Britania capatá de consulare pe Petiliu Cerialé. Acúm se deschise virtutiloru lui carare libera la desvoltare. De ocamdata Cerialé impartia cu densulu ostenitiunea si periculu, mai apoi si glori'a, adescori dandu'i comand'a preste o parte a ostirii cá sa lu puna la proba, uneori dupre rezultate si preste o armata mai mare. Si nice odata Agricola n'a inaltiatu faptele sale cá sa se laude intru ele; ci cá unu subordinatu le reportá la duce, cá la autorulu loru. Astfelu bravu intru a aduce la implinire, modestu in reporturi elu n'atietia invidia si sciú a 'si face unu nume.

IX. Dupa întorcerea dela postulu de legatu alu legiunei, fericitul Vespasianu ilu chiamà între patricii, si apoi ilu facù mai mare preste provinci'a Aeuítania, unu postu fôrte stralucitu acest'a atatu pentru insemnatatea sa, catu si pentru perspectiv'a ce i deschidea la consulatu, la care ilu destinase. Se crede de ordinariu, cà talenteloru militaria le lipsesce agerimea, din cauza cà judecatori'a de tabera, fiindu mai secura si mai simpla, si facendu cele mai multe de a mana, nu se deprinde la finetiele advocatiesci ale forului. Agricol'a cu mintea sa cea sanatòsa desì erà militariu judecà usioru si dreptu si in cause civili. De aci inainte 'si impartì timpulu între lucru si repausu. Unde adunarile si desbaterile judecatoresci poșteau, elu erà greu, bagatoriu de séma, aspru si mai desu induratoriu. Dupa ce 'si facea datori'a numai erà omulu puterii; erà desbracatu de serio-sitate, inganfare, iubire de argintu. Si lui, ceea ce este fôrte rar, nici familiaritatea nu i-a detrasu nimic'a din autoritate, nice asprimea din iubirea ómeniloru. A mai aminti necoruptibilitatea si nenteresarea intr'unu barbatu atatu de mare ar fi o injuria a virtutiloru lui. Elu n'a amblatu nice chiaru dupa re-nume, carui'a desu se inchina si cei buni, numerandu si cu mandria meritele séu intrigandu; departe de jaluzia facia cu colegii, departe de cërta facia cu procuratorii elu credea cà in atari lupte a vinci nu e ver o gloria, éra a cadé e rusine. N'a remasu trei ani integri langa acésta legatiune si indata fù rechiamatu in sperantia a primì consulatulu si vocea poporului suná cà va capatá si gubernamentulu Britaniei, si acést'a nu dupre vorbe din parte'i, ci pentru cà se parea a fi facutu pentru acél'a. Nu totu deaun'a ratacesce vocea poporului; uneori-acea determina si alegerea. Cà consulu logodi cu mine, ce eram june, pe fi'a sa de frumòsa sperantia, si dupa consulatu ne cununaràmu; si nu multu dupa acést'a se facù legatu consulare preste Britania, adaugendu-i-se si pontificatulu.

X. Eu nu voiú descrie situatiune si poporale Britaniei, amintite de multi scriitori pentru cà sa me întrecu cu densii in talentu si acuratetia, ci caci aceea atunci fù pentru prim'a data cucerita. Deci ceea ce premergatorii mei din lipsea dateloru suficiente infrumsetiara prin elocentia, io voiú spune cu credintia istorica.

Britania, cea mai mare din insulele cunoscute de Romani, se-stinde dupre spatiu si zona la oriente spre Germania, la vestu spre Ispania, la sudu stà facia cu Gallia; éra partile septentrionali ale ei, cari n'au in faci'a sa nice o tiera, se spala de o mare larga si deschisa. Titu Liviu si Fabiu Rusticu, istoricii cei mai elocenti, acél'a între cei vechi, acest'a între cei mai noi, aseminara form'a Britaniei cu unu scutu oblungu ver cu o se-

cure cu doue taiisuri. Si in adeveru acést'a e faci'a ei dincóci de Calidoni'a, de unde apoi faim'a o stramutà preste tóta Britania. Anse nemesuratulu si nemarginitulú spatiu de pamentu prelunginduse pana la tiermuriu estremi ai insulei se suptiia cá intr'unu cuiu. Flot'a Romana cercunavigàndu atunci pentru prim'a óra tiermuriu marii cei mai extreme a constatatú cá Britania e o insula, si totu deodata a descoperitu si a domeritu insulele ce se d'icu Orcade, ne cunoscute pana in acelu timpu.

Vediutus'a si Tule, acoperita pana aci de niue si iérna. Marea spunu cá ar fi amortita si grea de plutitu, si cá nice de venturi nu pré se ímfla; acést'a vine de acolo, cum credu io, caci muntii si tierile, ce casiunéza si nutrescu venturile, sunt mai rare, si caci profund'a massa a marii necontenite se impinge mai greu. Nu e aci loculu a cercá natur'a Oceanului, a flussului si reflussului, despre care au si scrisu multi. Un'a voiú adauge: cá nicaiure domenulu marii nu este mai latítu, cá ea se revarsa ici colo prin multe torente; cá ea nu cresce si scade numai pe langa tiermuri, ci petrunde in tiera, o cercundéza, strabate printre munti si culmi de munti cá si intr'ale sale.

XI. Altamente ce felu de moritori au locuitu dela inceputu in Britania, nascuti in tíera au dóra venetici, intre densii, cá barbari ce sunt nu e descoperitu. Constitutiunea corpuriloru este varia, si de aci se potú deduce órecare argumente. Caci parulu celu rosiu-galbenu alu Caledoneaniloru, si statur'a lorú cea mare vadescu origine Germana. Faci'a cea bruneta a Siluriloru, parulu lorú de ordinariu cretiu, dupre pusetiunea ce o au facia cu Spani'a ne face sa credemu cá vechii Iberiani vorú fi trecutu marea si se vorú fi asediatu cu locuinti'a acolo. Cei vecini cu Gallii si semina cu acestia, séu pentru cá seminti'a s'a tienutu prin puterea originei, séu pentru cá aceste tiere prelunginduse un'a catra alt'a, aceeași climate intipari corpuriloru aceeași forma. Totusi in genere este de crediutu, cá Gallii vorú fi ocupatu vecin'a insula. Cultulu dieescu alu lorú ilu potú cunoștece dupre superstitiuni. Limb'a e mai totu un'a; aceeași cutezare intru provócarea periculiloru, si dupa ce vinu aceeași tema intru a le respinge. Britanii totusi sunt mai inimosi, cá unii ce nu s'au efemeiatu prin pace indelungata. Cá si Gallii se destínsera in resbóie, despre acést'a scimu positivu. Cu líniscea apoi s'a introdusu la densii si molitiunea, si perdiendu bravur'a, 'si perdura libertatea. Acest'a s'a intemplatú si cu mai de multu vinctiú Britani; ceilalti sunt anca cum au fostú Gallii.

XII. Puterea lorú stà in pedestrime; unele ginti se lupta si depre cara. Patronulu mana, argatii sei se batu. Odinora

ei stáu sub regi, astadi capeteniele lorú 'i tragu in desbinari si partite. Si nice cà pôte fi altu ceva mai folositoriu pentru noi contr'a acestoru popora tari, cá impregiurarea cà nu tienu unii cu altii. Raru se unescu dóue séu trei pentru cá sa respinga impreuna periclulu comune. Astfelu batanduse singuratici se vincescu toti.

Cerulu se intuneca de ploii dese si de negure: dar geruri aspre nu sunt. Dilele sunt cu multu mai lungi decatu in partea lunei nóstre; noptile sunt chiare si in partea cea mai estrema a Britaniei atatu de scurte, cà intre finitulú si inceputulu luminei abea simtí unu spatiu micu. Ba, candu cerulu e serinu, asia spunu, cà s'ar vedé lucirea sórelui, cà n'ar apune, nice ar resari, ci numai trece: fiindu adeca extremitatile pamentului plane pentru umbr'a cea scurta nu proiepta departe intunereculu si nóptea cade printre ceriu si stele. Pamentulu, afóra de oliva, de vitie si celelalte produse proprie tiereloru celoru calde, e priintiosu semenatureloru de bucate si fructiferu; se cocu tardiu, crescú iute; si un'a si alt'a din aceeași causa din multa umeditate a humei si a aerului. Britania produce aurú si argintú si alte metale ce respatescu victoria. Oceanulu nasce si margaritare, anse de cele negrii si plumbii. Unii credu cà acést'a vine dela nesçiinti'a culegatoriloru; caci in Marea-rosia se culegu vii si respiratorie scoicele de pre stanci; éra in Britania asia cum le dà afóra marea. Din parte-mi credu cà mai curendu pôte sa lipsiasca margaritareloru bunatatea, decatu nóue iubirea de avere.

XIII. Britanii se supunu fora restire la recrutare, la dari si la alte sarcine impuse prin domnirea nóstra, déca nu li se facu nedreptatiri; acestea le suferu cu amaratiune domiriti cum sunt acum pana la ascultare. éra nu si pana la sclavia. Deci se pôte díce cà fericitulú Juliu, celu antaiu intre toti Romanii ce a intratu cu armat'a in Britania, bine cà prin lupta norocita spaimentase pe locuitori si ocupase tiermuri, a fostu aratatu la urmasi, éra n'a tradatu cucerirea ei. Apoi venira resbóiele civile; armele capetenieloru se intorsera contr'a patriei, si Britania fú uitata multu timpú si in pace chiaru. E planu acést'a dícea fericitulú Augustu, e regula, Tiberiu. Cà pe Caiu Caligula l'a fostu batutu capulu cà sa intre in Britania, este constatatú de ajunsu, déca natur'a lui iute intr'a concepe planuri, dar din parere de reu schimbatiósa, si mai alesu pregatirile cele in cordate contr'a Germaniei, n'ar fi nimicitu acést'a. Fericitulú Claudiu a adusu la capetu cucerirea, trecendu legiuni si trupe ajutatorie, si facendu parte lui Vespasianu la intreprindere, ceea ce apoi a fostu inceputulu maririi lui venitória. Popóra fura cucerite, regi prinși si Vespasianu predestinatu de ursita.

XIV. Celu antaiu între consulari, care a statutu mai mare preste Britania, a fostu Aulu Plautiu, si dupa densulu Ostoriu Scapula si unulu si altulu barbati de talentu militarescu. Pucinu cate pucinu se prefacù in provincia partea cea mai vecina a Britaniei, asiedienduse catra acestea si o colonia de veterani. Cateva tienuturi se dederu regelui Cogidunu, care ne a remasu sociulu celu mai credintiosu pana in dilele nóstre. Este adeca o massima veche si de multu acceptata de poporulu Romanu, cá sa faca si din regi instrumente a servitutii. A venitu apoi Didiu Gallu care a conservatu cele cascigate de premergatorii sei intrandu numai cu pucine castele mai in laintrulu tierei, ca sa i mérga numele cá supt oficiulu seu s'au mai adausu la teritoriulu provinciei. Lui Didiu i a urmatu Veraniu, dar acest'a s'a stinsu intr'unu anu. Dupu acest'a Suetoniu Paulinu a dusu bine trebile in cursu de doi ani, supunendu popóra si intarindu positiunile nóste militari. Basanduse pre acestea atacà insul'a Mona, ce provedea cu ajutória pe rebeli si cu acést'a se espuse a fi lovitu dela spate.

XV. Caci Britanii, depunendu temerca prin lipsirea legatului, mesurara relele servitutii, si spusera unulu la altulu nedreptatirile si desbatandu se inflacarara: „Rabdarea nu folosese „nimica, ci numai impune cá la nisce nesimtitori sarcine mai „grele; odiniora aveau cate unu rege, acum li se impun cate „doi; între care legatulu le varsa sangele, procuratorulu le préda „averea. Cà sunt uniti, au desbinati acesti domni si un'a si al- „t'a sunt de o potriwa fatale supusiloru. Trupele unui'a, centu- „rionii, suit'a celuilaltu, servii impreuna fortia cu batjocura. Nu „mai scapa nimic'a de iubirea loru de argintu, nimic'a de iubi- „rea loru de placeri. In bataiia acel'a e mai bravu care face „predi mai multe. Éra acum sunt totu nisce misiei si nebeli- „cosi cari despoia casele, le iau copii, impunu recruti ca si cum „Britanii numai pentru patri'a loru n'ar sci sa móra! Catu de „mititelu e numerulu Romaniloru trecúti in Britania, déca Bri- „tanii s'ar numerá pe sine! Asia a scpturatu jugulu Germania; „si pe ea o apara unu riu, éra nu oceanulu. Pentru patria, pen- „tru neveste, pentru parinti se batu Britanii; éra Romanii pen- „tru iubirea de avere si placeri. Retrage-se-voru ei, cum s'a „retrasu Juliu, numai bravura sa aiba Britanii de astadi cum avu- „sera parintii loru. Essitulu uneia séu alteia lupte sa nu sperie „pe nimene; mai multu intusiasmu, mai mare constantia e la „cei nefericiti. Acum si dieiloru li s'a facutu mila de Britani, „cari retienu pe ducele Romanu departatu, si armat'a lui dusa „in alta insula; acum Britanii desbatu, ceea ce a fostu fórte greu. „In cele dia urma e mai periculosu a fi suprinsu in asemine „proiepte, decatú a cutezá.“

XVI. Cu acestea si alte asemenea vorbe imbarbatanduse unii pe altii apucara toti armele supt comand'a Boudiccei, femeia de sange regescu, caci ei nu eschidu de la domnia pe femei; alungara pe militarii respanditi prin castele, cuprinsese positionile militari, facura invasiune si in colonia chiaru cá in cui-bulu servitutii. In mania si victoria nu uitara nice un'a din crudiele barbariloru. Déca Paulinu, insciatiatu de rebeliunea provinciei, n'ar fi venitu iute intr' ajutoriu, Britania erá perduta. Printr'o singura bataiia norocita elu a adus'o la supunerea de mai nainte: cu tóte acestea multi remasera inarmati, caci aducerea aminte de rebeliune si mai cu séma temerea de legatu i neliniscia. Acest'a, omu bunu altaminte, tractà pré aspru pe cei ce se dedesera, cá si cum ar fi voiitu sa 'si resbune rusinea sa. De aceea fú tramisu in locu'i Petroniu Tertulianu, cá unu omu mai blandu, carele, fiindu cá nu vediuise nelegiuirile inamicului, putea sa fia mai induratoriu catra cei pocaiti. Dupa ce a impacatu lucrulu dede lui Trebelliu Massimu provinci'a for'a mai cutezá mai departe. Acest'a si mai móle si fora nice o esperimentia militare totusi tienù provinci'a prin orecare blandetia in gubernare. Barbarii invetiasera deja a cautá in facia la pecatele ce i lingusiau. Intrevenirea resboieloru civile a fostu o escusa binevenita pentru a nu mai face nimic'a. De alta parte capii ostirei avura a se luptá cu rebeliuni militaresci, caci soldatulu deprinsu cu batai'a se desdisciplinéza in pace. Trebelliu dupa ce a scapatu cu fug'a si ascundieduse de mani'a ostirei desonoratu si umilitu ajunsu apoi ruganduse érase la comand'a suprema, negociendu'si cá prin contractu armat'a licentia, ducele securantia; si asia rescóla se potoli fora versare de sange. Nice Vettiu Bolanu, catu durara resbelele dintre noi, n'a pututu tiené Britania in disciplina. Totu acea neactivitate facia cu inamiculu asemenea desfrenare in tabera; cu deosebire cá lui Bolanu nu i se inputa ver o culpa, carele, ne fiindu urítu pentru asupriri 'si castigase déca nu autoritate, celu pucinu amorea omeniloru.

XVII. Dar indata ce se facù imperatu Vespasianu preste Britania, cá si preste cealalta lume Romana, essira duci mari, armate minunate; speranti'a inamicului se impucina, si Petiliu Ceriale implù din capulu locului cu cutremuru pe Britani, atacandu tienutulu Brigantiloru, celu mai impopulatu, cum se díce, din tóta provinci'a. Se facura multe bataie, si unele fórte crunte; o parte mare a Brigantiloru au fú vincita au predata. Si pe candu Ceriale ar fi facutu pentru vercare altu sucesoru neputintiosa o administrare buna si de lauda, Juliu Frontinu anse sustienù sarcin'a, cá unu barbatu mare, pe catu erá iertatu sa fia; elu supuse prin arme gintea cea putinte si bataiiosa a Si-

lurilor eluptanduse preste bravur'a inimicului si greutatile terenului.

XVIII. Acést'a erá starea Britaniei, acestia sortii resboiului, candu Agricola trecù in provincia pe la mediulu deja alu verrii, unu momentu in care soldatii cá dupa o campania amonata se dedesera la repausu, si inimicii pandea dupa o ocaziune. Pucinu inainte de venirea lui, ginteá Ordovica stricase mai intregu unu scadronu de calareti ce tabarau la marginile ei. Inimata prin acestu inceputu provinci'a, cá unii ce voiiá resboiulu, incuviintiau fapt'a, au asceptau se védia cá ce mesura va luá noulu legatu. Cu tóte cá vér'a erá trecuta, trupele risipite prin provincia, si militarii leganati in idea cá in acelu anu nu va mai fi bataia — totu atatea cescustari intardietórie si impedeatórie de deschiderea resbelului —; cu tóte cá cei mai multi díceau a fi mai cu svatu a observá numai locurile cele periculóse: Agricola totusi se determiná a infruntá periculu. Contrahendu despartimentele legiuniloru si o mana de trupe ajutatórie de orace Ordovicii nu cutezau a se pogorí la campia, spre a insufflá si celorulalti acéasi curage in asemine periclu, insusi se puse in frunte, si conduse lini'a de batalia spre munte in susu. Mai tóta ginteá fú taiiata in bucati. Sciindu cá omulu trebuie a se folosi de faim'a victoriei, si cá succesulu primu decide despre totu, facù planu cá sa cucerésca insul'a Mona, din acari'a posesiune, cum am dísu, fusese rechiamatu Paulinu prin rebeliunea Britaniei intregi. Anse, cum se intempla, la proiectele nepregatite, lipsiau nauile; ci geniulu si constanti'a ducelui trecù ostirea. Dupa ce se depusera sarcinele tóte, comandá la cei mai alesi din trupele ajutatórie, cari cunosceau vadurile si sciau a notá astfelu cá totu deodata sa se dirigeze pe sene, armele si cáii, cá sa atace cu atat'a rapediune, in catu inimicii, cari asceptau flota, naui, flussu, inmarmurindu cugetara, cá la nisce ómeni, cari vinu la bataia asia, nu li este nimic'a cu neputintia, nimic'a nevincibile. Deaceea cerendu si capetandu pace dederá insul'a, si numele lui Agricola fú stralucitu si mare, cá unulu ce de la intrarea sa in provincia a petrecutu la lucru si in periclu timpulu, ce altii lu perdu cu pompe si intru primiri de inchinatiuni. Si Agricola, neluandu-si asupra norocita isbutire, nu numí campania séu victoria cací a infrenatu pe nisce vinciti; nice 'si a incinsu cu laura reporturile sale; ci prin ascunderea faimei chiaru a mai adausu la faima, de orace totu natulu putea sa cugete; cá ce se póte asceptá in venitoriu de la unu barbatu care tacuse fapte asia de mari.

XIX. Intr'altele cunoscendu spiritulu provinciei, si totu deodata invetiatu din patirea altor'a, cá armele folosescu pucinu,

déca su urmarite de nedreptatiri, se determinà a taiiá din rade-cina acesteã cause ale resboiiloru. Incependu dela sine si ai sei infrenà dela asupriri mai antaiu famili'a sa; ceeace pentru multi nu e mai pucinu greu decatu a guberná o provincia. Pe iertati si pe sclavi i eschise cu totulu dela afacerile publice; inaintá pe militari nu dupre interese personali, nice dupre recomandarea séu rugarea centurioniloru; ci inaintea lui celu mai onestu erá si celu mai demnu de increderea sa. Cercá sa scie tóte, dar multe le trecea cu vederea; pecatele cele mici aflau la densulu iertatiune, cele mari asprime. Nu totu deaun'a cu pedepsirea, ci mai desu se multiemiá cu pocairea. In officia si administrari mai bine nu punea ómeni coruptibili, decatu sa aiba a-i pedepsi dupa ce faceau abusuri. Ahausulu tributeloru si alu dariloru in naturale lu usiurà printr'o drépta impartire a sarcineloru, taiindu abusurile nascocite de iubirea de castigu, si suferite mai amaru de catu insusi tributulu. Caci cá prin batjocura Britanii erau constrinsi a siedé pe la portile inchise ale granareloru, a cumperá gráulu loru chiaru si apoi a lu revinde cu unu pretiu defiptu. In locu cá sa puna pe comune a provisiuná taberele vecine, li se ordiná cá sa strapóрте naturalele la locuri departate pe la marginile tiei pre cáii ne amblate, si astfelu ceea ce erá la indemana cu indestulare pentru toti se facea fontana de castigu pentru pucini.

XX. Infrenandu abusurile indata dela antaiulu anu Agricola facù cá pacea sa fia o binecuventare, ceace din negrigea séu din trecerea cu vederea a premergatoriloru sei, nu erá mai pucinu temuta decatu resboiulu. Éra dupa ce a venitu vér'a contrahendu ostirea in marsiuri, laudá subordinatiunea soldatiloru, retienea pe cuamblatorii in cóci si in colo, ensusi alegea locurile de taberatu, ensusi recunoscia baltusirile si silvele. In-tr'aceea nu dá inimicului pasu de resuflare, ci mai virtosu i facea stricatiuni prin incursiuni rapedi, si dupa ce ilu sperió de ajunsu, apoi prin crutiare i aratá bunatatile pacii. Cu acést'a multe ginti, ce pana in dio'a aceea se miscau libere, dandu obstatici depusera mani'a, si cercudate cu castele provediute cu garnisóne, si administrate cu atat'a chipsuire, incatu remasera nesuperate, cum mai nainte nice o parte desnou cucerita a Britaniei.

XXI. Iérn'a urmatória s'a petrecutu cu institutiunile cele mai mantuitoarie. Caci spre a dedá prin placeri pe nisce ómeni crudi si nestatoriti la unu locu ci chiaru pentru acést'a inclinati la resboiulu, i svatuiá in parte si i ajutá cu bani publici cá sa 'si faca temple, piatie si case, laudandu pe cei activi si dojenindu pe cei lasatori. Astfelu se facù din indemnul de onóre, ceea ce alta-

mente s'ar fi facutu din necesitate. Pus'au si pe copii de ai fruntasiloru sa invetie scientie, preferindu talentele Britaniloru la zelulu Galliloru, intr'atat'a, cà acei ómeni cari pana aci despretiuiiau limb'a romana, acum se nisuiiau la castigarea elocentiei. De atunci veni la onóre si portulu nostru, si tog'a a ajunsu a fi de moda. Cu incetulu se prinsera in lantiulu pecatelorlu nóstre: si aveau salele cu colonne, si bàii si eleganti'a meselorlu: si nepriceputii numiau civilisatiune, ceea ce in adeveru erá numai o parte a sclaviei.

XXII. In campani'a anului alu treilea se descoperira noue ginti despoiinduse tiecele pana la Tau, unu sinu de mare acest'a. Spaiementati prin acest'a inimicii nu cutezara a bantuf ostirea macaru cà erá batuta de furtunile cele mai grele, incatu ne lasara si timpu spre a intemeiá castéle. Cei cari se pricepu la acest'a, insemnara, cà nice odata duce n'a alesu mai intielectiesce positiunile cele mai favorabili; caci nice unulu din castelele intemeiate de Agricola n'a fostu luat cu assaltu din partea inimiculu, nice n'a fostu desiertatu prin capitulatiune séu prin fuga din partea nóstra. Se faceau eruptiuni dese, caci fiindu provisiunate pre cate unu anu, nu le pasá de incungiurari indelungate. Astfelu fora frica preste iérna intr'acelea; fiacare aparatu prin sine, inimiculu nu putù face nimic'a, si chiaru pentru acest'a cadìu in desperare, cà unii ce deprinsi a se desdauná de perderile de véra prin evenimentele de iérna, se vediura acum iern'a cá si vér'a deoprotiva strimtorati. Catra acestea Agricola nice odata n'ascundea din egoismu ceea ce faceau altii: fia centurione, fia prefectu totu insulu affá in elu de marturulu celu necoruptu alu faptei sale. Spunu unii cà erá pré aspru candu dojeniá; ci elu catu de amicabile catra cei de omenia, atatu de ursusu catra ómenii de nimic'a. Intr'altele nu tienea mania; de elu n'aveai sa te temi cà tace si cóce; credea cà e mai onestu a ofensá, decatu a tiené ura.

XXIII. A patr'a véra a intrebuintiat'o spre a asecurá tiecele preste care incursese, si déca bravur'a ostirei si glori'a numelu Romanu ar puté avé ver o margine, o ar fi aflu in Britania chiaru. Caci Clota si Bodotria prin cari, din laturi opuse strabatu aduncu valurile marii, se despartu numai printr'o limba angusta de pamentu, ceea ce pe atunci erá aparata prin posturi intarite; se tienea ocupatu si sinulu vecinu intregu si inimiculu se trase cum am díce intr'alta insula.

XXIV. In alu cincilea anu alu campanieloru trecendu pentru prim'a data pe naue, prin dese si totu deodata fericite bataii, domerí ginti necunoscuté pana la acelu timpu: ocupá cu ostiri acea parte a Britaniei ce cauta spre Iria, mai multu cu planu

decatu de temere, de orace Iria, situata intre Britania si Spania, si nu departe de marea Gallica, putea sa inlesniasca repurturile imprumutate cu acésta parte fórte putinte a imperiului. Suprafaci'a in aseminare cu Britani'a, este mai angusta, dar insulele marii nóstre le intrece. Pamentulu, clim'a, natur'a si modulu vietuiri locuitoriloru ei nu se deschilinesce multu de alu Britaniei. Prin comerciu si negotietori sunt mai cunoscute porturile si locurile de desbarcare. Agricola primì pe unulu din micii regi ai gintii, esgonitu printr'o rebeliune patriotica, si intre relatiuni amicabili, lu tienù la sine pentru casuri venitorie. L'am auditu dese ori: cà cu o legiune si cu pucine trupe ajutatòrie s'ar puté cuceri si tiené supt ascultare Iria; ceea ce ar fi folositoria si in contr'a Britaniei chiaru, déca armele Romane s'aru estinde impregiuru, si, asia dicendu, i s'ar luá din vedere libertatea.

XXV. In cursulu verii, ce incepea alu siesslea anu alu legatiunei sale, ocupà tienutele gintiloru asiediate dincolo de Bodotria, si, pentru cà erá temere de o resculare a tuturoru gintiloru de acolo, si caci drumurile erau amenintiate de ostirea inimica, a recunoscutu porturile cu flot'a, carea, pentru prim'a data adaugate de Agricola la puterea de uscatu, lu urmá. Privire maretia acést'a, caci resbelulu se purtá acum de odata si pe mare si pe uscatu; si adese ore in aceleasi tabere soldatulu pedestru si calaretiulu si marinariulu in amisticu veselu, fiacare se laudá intru faptele si aventurile sale, si cu o trufia militarésca aseminau candu aduncurile silveloru, acum baterea undeloru si oceanulu. Si Britanii, cum spuneau prinsii de resboiui, inmarmurira la vederea flotei, cá si cum secretulu marii loru s'ar fi deschisu si celu din urma locu de scapare s'ar fi inchisu vincitiloru. Poporale ce locuescu Caledonia punendu man'a pe arme atacara castelele cu mari puteri, ceea ce, cum se intempla cu scirile cele nesecure, faim'a o mari, si cá proyocatori ei respandisera paura. Cei fricosi, supt form'a intieleptiunei svatuiau cà mai bine sa se retraga inderetru preste Bodotria si sa esse din tiera, decatu sa fia luati la fuga. Intr'aceea Agricola insciintenduse cà inimicii voru sa lu atace cu mai multe cete despartite, pentru cà sa nu fia cercudatu de ei, cari erau mai multi la numeru si cunosciau locurile, impartì si densulu ostirea sa in trei parti si mérse inainte.

XXVI. Cum cunoscù acést'a inimiculu, 'si schimba rapede planulu; adunati intr'o singura massa atacara toti nóptea legiunea a IX, cà pe cea mai slaba, si dupa ce taiara vigiliile, intre somnu si suprisa strabatura inainte. Se bateau deja in laintrulu taberei chiaru pe candu Agricola, insciintiatu prin scoditori de

marsulu inimiciloru si luanduse pre urm'a loru comandà apoi cu totii sa ciue larma; totu de odata semnele de resboiiu luciau la lumin'a dioriloru. Astfelu strimtorati de doue laturi Britanii se speriarã; Romaniloru le veni inima, si, ascurati de mantuire, se bateau pentru gloria; ba acum apucara densii ofensiva. Crancena a fostu lupt'a intru angustiele portiloru pana a se respinge inimicii, de ambele ostiri cari se bateau pe intrecute, un'a cá sa dea ajutoriu, alt'a cá sa arate cá n'a avutu lipse de ajutoriu. Déca silve si balti n'ar fi acoperitu pe fugatori, resboiiulu s'ar fi inchisu cu victori'a acéstã.

XXVII. Falosi de acéstã constantia si faima militarii murmurau cá nimic'a nu póte stá in cale virtutii sale si cá trebuie a strabate in Caledonia si a nu incetá din cursulu bataieloru, pana ce nu se va da in fine de marginile Britaniei. Si insusi aceia ce cu pucinu mai inainte erau cercuspecti si intiepti, se facura dupa fericitulu essitu numai inima si gura mare. Acést'a e sórtea cea nefericita a resboiielor: cá essitul celu fericitu sa si lu insusiasca toti, perderea sa o impute, numai la unulu. Dar Britanii crediendu-se vinciti nu prin bravura, ci prin sórte si strategia, nu slabira nimic'a din trufi'a sa, 'si armara junimea, 'si dusera in locuri secure pe socie si pe copii, 'si santira in cete si prin jertfe legatur'a catra comuni. Si asia cu inimile intíritate de ambele parti se despartira.

XXVIII. In aceeași véra o cohorte de Usipiani conscrisa prin Germania si tramisa in Britania, a cutezatu o fapta mare si demna de tienera de minte. Dupa ce ucisera pe centurione si pe soldatii, carii, amisticiati prin² sierurile loru pentru predarea disciplinei, le serviau de modelu si de conducatori, se suira pe trei luntri, luandu cu sine prin fortia pe carmacii acestor'a. Scapandu unulu ucisera pe ceilalti doi ca pe nisce bauuiti, si lucru de mirare, pana a se prinde de veste, ei apucara la largulu marii. Rapiti apoi de valuri in cóci si in colo ei avure multe popóra de a le Britaniei, cari 'si aparau ale sale; de multe ori vincitori, uneori vinciti, in cele din urma ajunsera la atat'a lipse, incatu mancara mai antaiu pe cei mai neputinciosi din ai sei si apoi pe care lu ajungea sortiulu. Dupa ce incungiurara asia Britania, si 'si perdura luntrile din nesciinti'a artii nautice, crediuti de pirati, fura cá atari prinsii mai antaiu de Suesi, apoi de Frisi. Fost'au unii din ei, cari, venduti cá sclavi din mana in mana, ajunsera pana la rip'a nóstra, si prin spunerea acestei avanture minunate 'si facura nume.

Pe la inceputulu verii, Agricola, lovit de nenorocire casnica perdù pe fiuso nascutu inainte cu unu anu. Acéstã per-

dere elu o suferi, nu cum facu multi barbati tari, afectandu nesimtire, nice érase vaietanduse si planganduse cá muerile, si resboiiulu a fostu o alinare in doriulu seu.

XXIX. Deci dupa ce a tramisu inainte flot'a, cá predandu in mai multe locuri sa respandésca frica si nescurantia, apoi, cu ostirea usioru armata, carea o intarise cu aceia din Britani, cari erau mai curagiosi si probati in cursu lungu de pace, veni si densulu la muntele Grampianu pre care s'asiediasse deja inimiculu. Caci Britanii nu s'au frantu cu inim'a in urm'a luptei de mai nainte, si avendu a alege intre resbunare si sclavia, catra acestea invetiati cá numai in unire se póte respinge periclulu comune, prin deputatiuni si legaturi concentrasera puterile tuturoru gintiloru. Se vedeau deja preste treidzeci de mii de armati, si junimea tóta curá anca, si aceia din betrani, cari erau virtosi si verdi anca, faimosi in resboiiu, purtandu fiacare semnele sale de onóre. Intre mai multi duci, unulu anume Galgacu, care intrecea pe ceilalti cu bravur'a si nascerea, vorbi, cum spunu, la multimea contrasa pofitória de resboiiu, in modulu urmatoriu :

XXX. „De cate ori cautu la causele resboiiului si la mi-
„seriele nóstre 'mi cresce inim'a cá acésta di si unirea vóstra
„va fi inceputulu libertatii pentru tóta Britania. Pentru cá toti
„cati suntemu nu cunoscemu sclavia si pentru cá de aci incolo
„nu mai este nice o tiera, ba nice marea chiaru secura, amenin-
„tiendune flot'a Romana. Astfelu bataii'a si armele, fal'a bravi-
„loru, e singur'a scutire si pentru fricosi. In luptele de mai ina-
„inte, in cari Britanii se bateau cu sórte schimbatiosa in contr'a
„Romaniloru, tóta speranti'a si ajutoriulu ilu puneau intru noi;
„pentru cá noi suntemu cei mai bravi in tóta Britania, si dea-
„ceea locuimu in inim'a tieiei, noi cari nu privimu la nice unu
„tiermuru unde domnesce sclavi'a, noi cari si ochii ni i amu con-
„servatu ne intinati prin atingere cu tirani'a. Pe noi fiii cei
„mai din urma ai pamentului si ai libertatii ne au aparatu pana
„in dio'a de astadi tocmai tier'a nóstra cea departata si ferita
„de fama. Acum marginea Britaniei e deschisa; si totu necu-
„noscutulu apare mare. La spatele nóstru numai e acum nice o
„ginte, nimic'a, decatu talazuri si stanci, si inaintea nóstra Roma-
„nii, de acaror'a trufia surda cerci a fugi supunendute si umilin-
„dute. Rapitori ai lumii, ei dupa ce au predatu tóte, ne mai avendu
„tiera, scormolescu acum si marea; e bogatu inimiculu, sunt iu-
„bitori de argintu; e saracu, sunt iubitori de domnia. Ei, pe
„cari nice resaritul, nice apusulu nu i a mai saturatu, voru
„singuri se inghitia cu acelasi nesatiu averea si saraci'a tuturoru
„poporaloru. Predare, ucidere, rapire se numesce domni'a pre

„limb'a loru cea mincinósa, si pe unde lasa desiertu, ei dîcu cà „au facutu pace.“

XXXI. „Natur'a a voiitu cá totu omulu sa iubiasca mai „antaiu de tóte pe copii si pe cei mai deaprópe ai sei. Pe ace- „stia prin recrutare ni i iau cá sa servésca aiurea. Sociele si „surorile nóstre, chiaru sa scape ele in cursulu resboiului de „brutalitatea loru, se batjocorescu de asia numitii amici si óspeti „in timpu de pace. Averile si bunurile ni le iau supt nume de „dare, fruptele de preste anu supt nume de provisiune. Insesi „trupurile si braciaie nostre ni le deséca la deschiderea drumu- „rilor prin silve si balti batendune si injurandune. Sclavulu „nascutu pentru servitute se vinde odata, si de aci in colo se nu- „tresce de domnúso; Britania 'si cumpera pe tota dio'a pe dom- „núso, si pe tota dio'a lu pasce. Si precum la o casa sclavulu „desnou venitu e de batjocur'a celorulalti: asia in acésta veche „servitute a lumii, noi cá nisce noviti de nimic'a suntemu ata- „cati spre peire. Caci noi n'avemu locuri de semenature, nice „mine de metale, nice porturi, pentru a caror'a exploatare ne „aru puté conservá. Mai incolo cuceritorii urascu bravur'a si „falosi'a celoru supusi, éra la departarea si izolarea nóstra acé- „st'a ei cauta cu ochi atatu mai rei cu catu aceea ne acopere „mai securu. Asia, caci ni s'a luatu tóta speranti'a de iertare „prindeti odata inim'a cá nisce barbati caror'a li e scumpa man- „tuirea, caror'a li scumpa onórea. Trinobanti, condusi de o „muiere arsera o colonia, cuprinsera tabere, si decá vincirea nu „i aru fi facutu negriginti, ei aru fi pututu scuturá jugulu; si apoi „noi intregi si nevinciti batendune a mantú libertatea amenin- „tiata, sa nu aratámu chiaru dela antai'a isbire ce barbati 'si a „tienutu de reserva Caledonia?“

XXXII. „Au dóra credeti cà Romanii su atatu de bravi in bataiia, catu sunt de nerusinati in pace? Ei sunt mari prin neunirile si discordiele nóstre, smintele inimicului facu gloria ostirei loru; pe acésta adunatura de popóra de totu soiulu cum o tiene unita nóroculu resboiului, asia o va desface cea dintaiia perdere. Cei Galli, cei Germani si, mi e rusine sa o spunu, multi din Britani, cari macaru cà acum 'si vérsa sangele pentru tirani'a strainului, totusi mai lungu timpu fusera inimici, socotiti voi cà ei tienu cu Romanii din inima si buna credintia? Fric'a si tremurulu singure i léga, legature slabe acestea de amóre, ru- petile si cari au incetatu a se teme, incepeva a urî. Tóte mo- tivele atietiatóre la victoria sunt cu noi. Romanii n'au socie care sa i inflacarésca la bataiia; n'au parinti cari sa le impute fug'a; cei mai multi n'au patria, séu au alt'a. Pucini la nu- meru, speriatii in locuri necunoscute, cautandu in giuru de sine

sfitiiosi la ceriu, mare si silve ce li su tóte straine — dieii ni i dederá pe mani asia dicendu inchisi si legati. Sa nu ve spe-ria desiért'a pompa, nice lustrulu aurului si alu argintului, care nice scutesce, nice ranesce. In sierurile inimicului chiaru vomu afá cetele nóstre; Britanii 'si voru cunósce caus'a sa; Gallii 'si voru aduce a minte de vechea libertate; ceialalti Germani i voru parasi, cum i lasara mai deunadi Usipianii. Din acelu momentu nu mai e nice o temere. Castele desierte, colonie de betrani, unde lipsesce ascultarea si e nedrépta administrarea, acolo municipiele su nemultiemite si imparechiate. Ici e ducele, ici e armat'a: colo darile si minele si celelalte miserie a le sclaviei; o suferire etérna a acelor'a, séu o resbunare pe locu jace pre acestu campu de bataiia: la arme dar si in resboiiu cugetati la parintii si la copii vostri!“

XXXIII. Acésta alocutiune fú primita cu entusiasmu si dupre datin'a barbariloru cu cantece, fremete si ciuituri confuse. Se vedeau deja cetele loru si lucirea armeloru in alergatur'a celoru mai cutezatori. Totu deodata armat'a Romana se punea in acie de bataiia, candu Agricol'a, spre a inimá ostirea, care si fora acea erá destulu de inflacarata incatu abea se continea in-laintrulu valuriloru, i vorbí asia:

„Este alu optulea anu, comilitariloru, de candu voi la august'a voce a bravei imperatia Romana cu credintia si ostenitiunea vóstra a ti dumeritu Britania. In atatea campanie, in atatea bataie, ori de s'a cerutu corage contr'a inimiciloru séu a fostu trebuintia de rabdare si staruintia in contr'a naturei cercustariloru, io n'am avutu sa me rusinezu de soldatii mei, voi n'ati avutu sa ve rusinati de ducele vostru. Astfelu noi trecurámu preste terminii io ai fostiloru legati, voi preste aceia ai ostiriloru de mainainte, si noi ocupámu astadi marginile Britaniei nu din fama séu veste, ci cu tabere si cu arme. Aflatus'a si s'a vinctu Britania. Adese ori in cursulu marsiuriloru, candu baltilé, si muntii si riuurile ve osteniau bine ve audiamu pe cei mai bravi din voi, dicendu: *Candu vom dá de inimicu? Candu ne vomu bate?* Éca inimicii vinu scosi din cuiburile sale; sunteti la tient'a dorintieloru, a bravurei: Vinctori, tóte ve voru merge bine, vincti tóte ve voru merge reu. Caci catu de frumosu si onoroficu este a fi facutu atat'a cale, a fi strabatutu prin atatea silve, a fi trecutú atatea sinuri mergendu inainte; asiá de periculóse aru fi pentru fugatori tóte aceste preste care amu trecutú cu norocire. Caci noi n'avemu nice aceeasi cunoscentia de locuri, nice aceeasi indestulare de provisiune: dar mani si arme, ast'a e totu ce avemu. Catu pentru mine, io mi am facutu demultu determinatiunea, nice pentru duce, nice pentru ostire do-

sulu nu e acoperitu. Prin urmare mai bine o mórte gloriósa, decatú o viatia rusinósa; catra acesteá mantuirea si onórea se tienu de mana, si apoi n'ar fi pucina gloria a cadé la fine pámentului si a naturei.“

XXXIV. De aru fi statutu ináintea vóstra niscareva nátiuni noue, ver o linia de bataiia necunoscuta, v'asi încoragea cu esemplele altoru ostiri: éra acum ganditiva la bravurele vóstre, întrebati ochii vostri. Barbarii acestia sunt aceiasi cari anulu trecutu au atacatu nóptea pe furisiú o legiune, si pe cari voi i ati fugaritu cu unu ciútu. Intre toti Britanii astia sciú sa fuga mai bine, si de acea au si remasu ei pana acum in viatia. Pre cum celoru ce petrundu silvele si crepaturile muntiloru le vinu ináinte totu fere de cele mai tari, éra cele fricóse si slabe fugu speriaté numai de sunetulu batatoriloru: asiá cei mai ageri dintre Britani cadiura deja demultu. Ce a mai remasu e o ceta de fricosi si de lasi. Ca i ati aflatu in fine, ast'a nu e pentru cá ei v'aru fi acceptatu; ci pentru cá i ati ajunsu dupa urma. Inmarmuriti de frica si infipsera trupurile in locurile acesteá, unde voi aveti sa repurtati o victoria frumósa si stralucita. Puneti odata capetu la campanie încununati cei cincidieci de ani cu o dí mare; aratati patriei cá prelungirea resboiului, au causele rescóleloru nici odata nu se putura imputá ostirii.“

XXXV. Pe candu Agricola vorbiá anca soldatii ardeau de curage, si finitulu alocutiunei fú urmatu de o mare pofta de bataiia; si indata alergara la arme. Pe cei inflacarati, si pe alergatori i dispuse asiá, cá centrulu liniei de bataiia sa lu formeze pedestrima ceteloru ajutatórie ce erau optu mii, éra pe la aripe se respandira trei mii de calareti. Legiunile stetera ináintea valuriloru taberei cu scopu cá sa servésca ducelui spre lauda déca va vinci fora a versá sange de Romanu, sa i fia de ajutoriu, déca ar fi batuti Romanii. Armat'a Britaniloru spre vedere si totu deodata spre a insufá temere se insierase spre locuri mai inalte asiá cá prim'a acie stá in plaiu, éra ceilalti in sieruri dese scarinduse pre clinu in modu de amfiteatru; medicolocu campului de bataiia ilu impleau luptatorii de pre cara si calarimea alergendu si troyotindu. Agricola, pentru cá numerulu inimiciloru érá mai mare, temenduse cá sa nu fia loviti deodata si din fruntea si din laturea aloru sei, resfirandu sierurile, de si lini'a de bátaia pré se întinsese, ci unii lu svatuiá cá sa chame la sine si legiunile, plinu de sperantia si tare de inima in pericle, dupa ce si a tramisu calulu, se puse ináinte steaguriloru.

XXXVI. La prim'a ciocnire se bateau din departare. Britanii, catu de inimosi atatu de indemanatici, se fereau de pro-

ieptiliile soldatiloru nostri au le delaturau cu spadele sale cele lungi si cu scuturile cele anguste si in acel'asi timpu faceau a plóá preste ai nostri o grindina de darde, pana candu Agricola a imbarbatatu trei cohorti de Batavi si doue de Tungri cá sa angageze bataiia corpu la corpu cu verfulu sabiei. Cá militari vechi acesti'a eráu deprinsi la atare lupta, intru care inimicii, armati cum eráu cu scuturi mici si spade fórte lungi, nu sciau sa 'si ajute. Caci sabiele cele fora virfu ascutitu a le Britaniloru nu sunt de nice o tréba candu vine' bataii'a la incrucisia-rea armeloru si la incaeratura de aprópe. Deci, candu Batavii se luara la sabia cu inimiculu, se isbira in scuturi, i taiara in facia, si asternura la pamentu pe cei din plaiu, lini'a de bataiia incepù a sui colinele; celelalte cohorti prin intrecere si impetuositate amisticanduse taiara ce le veni inainte, si in foculu victoriei multi remasera semimorti séu neraniti. Intr'aceea turmele de calarime fugira; luptatorii de pre cara se amistecara in bataii'a pedestrilor; si, macaru cá respandisera noue terore, totusi se impedeau de sierurile cele dese a le contrariloru si de neegalitatea terenului, mai alesu pedestrasii, (caci faci'a bataii erá cea de pedestri), impingenduse totu deodata prin corpurile caiiloru din pasire seu din loculu unde stau; catra acestea deseori curau retacindu carale, caii speriați fora conducatori, manatu de frica care incatro, esbeau in coste si resturnau ce le stá in cale.

XXXVII. Éra Britanii, carii pana aci, fora a luá parte la bataiia, s'asiediasera pre verfurile colineloru, si cu manile in sinu despretuiisera numerulu celu pucinu alu soldatiloru nostri, incepusera cu incetulu a se dá josu si a impregiurá dela spate pe vincitori, déca Agricola, care temenduse de acésta, nu lí ar fi pusu in contra cele patru scadróne de calareti, tienute in reserva pentru atari casuri intetitóre a le resboiului; si Britanii catu atacasera de iute, atatu de ageri fura respinsi. Astfelu stratagem'a Britaniloru fù intorsa contr'a loru chiaru; si apoi scadrónele, dupa comand'a ducelui, lasandu ataculu din frunte, lovira lini'a din dosu a inimicului. Atunci sa fi vediutu catu erá campulu deschisu privire mare si infioratória: soldatii nostri alungau, raniau, faceau prisioneri, si ucideau pe acestia candu li se oferiau altii. Se vedeau deja cete armate de a le inimiciloru, care dupre natur'a sa, cá intorcu dosulu la o mana de ómeni de ai nostri, cá altii nearmati sariau in periclulu si se oferescu la mórte. Unde catai cu ochii numai arme si cadavre si membre trunchiate si pamentu cruntatu. Cate odata si vincitiloru le reveniá mani'a si bravur'a. Dupa ce se apropiara de silve reculeganduse inpregiurara pe aceia dintr'ai nostri, cari, nebagatori de séma si necunoscuti cu locurile, i goniau mai dea-

própe. Déca Agricola, facia pretotinde, n'ar fi comandatu cá cohortile cele mai tari si mai usioru armate sa dea róta silveloru in modulu venatoriloru, cá o parte a calarimei descalecati sa strabata pe unde e mai desu, éra cei incalecati pe unde e mai raru, din pré multa incredere intru sine s'ar fi pututu intemplá nu pucina perdere. In cele din urma déca vediura cá sunt urmariti de trupe puse éراس in ordine, o luara la fuga, nu incetu cá mai antaiu, nice ingrigindu unii de altii, ci rariti si ferinduse unu de altu, pre cáii lungi si neamblate. Nóptea si ostenirea puse finitu la góna. Cá la diece mii de inimici fura ucisi, din partene cadiura trei sute patrudieci, intre cari a fostu si Aulu Alicu, prefectulu cohortii, impinsu fiindu de foculu junetiei si de iutial'a calului in mediloculu inimiciloru.

XXXVIII. Predile si bucuri'a triumfului casiunara vincitoriloru o nópte vesela. Éra Britanii retacindu si amesticandu plansetele barbatiloru cu ale muieriloru trageau pe cei raniti, chiamau pe cei remasi intregi, 'si parasiau casele si din mania le puneau focu ei insusi; 'si alegeau locuri de ascunsu si le lasau éراس indata; aci se svatuiau de comunu si apoi se despartiau; cate odata se frangeau de durere vediendu pe iubittii sei, mai adese ori se inflacarau de mania; ba e destulu de constatatu cá unii 'si ucisera fameile si pe copii sei cá din indurare catra ei. Dio'a urmatória a desvalitu faci'a victoriei pre unu spatiu anca si mai largu. Pretotinde o tacere intinsa, coline desierte, case fumegátorie in departare, nimene intílnitu de scoditori. Dupa ce acestia, tramisi in tóte partile, n'au datu de urm'a fugei inimicului, si s'au incredintiatu cá ei nu se mai concentréza nicaiurea, Agricola, fiindu deja trecuta si vér'a, incatu nu se mai putea purtá unu resboiiu cu menuntísu, conduse ostirea in tier'a crestianiloru. Aci, dupace a luatú ostatici, comandá la prefectulu flotei cá sa nauigeze in giurulu Britaniei. Spre acést'a i se dèdera trupele cuviintóse, si fric'a apucase a i merge inainte. Éra incatu pentru duce, acést'a se întórse cu pedestrimea si cu calarimea in taber'a de iernatu in marsuri tardie cá prin acésta trecere prelungita sa însufle respectu intru inimile gintiloru celoru noue. Totu deodata flot'a, ajutata de ventu si de fama a intratu in portulu Trutula, de unde pornindu a cercatu laturele vecine ale Britaniei.

XXXIX. Agricol'a reportá prin epistole acestu cursu alu evenimentelorú, fora a le mai mari prin vorbe laudarose. Domitianu totusi le primi, dupre natur'a sa cu bucuria pe facia si cu amaratiune in inima. Consciinti'a i spunea cá mai deunadi densulu se facuse de rísu prin triumfulu seu celu falsu asupr'a Germaniei, in care figurasera dreptu prisioneri de resboiiu nisce

scravi cumperati in vestmente si cu parulu facutu cá alu barbariloru; si cá acum se serbéza cu fama resunatória o adevărata si maretia victoria reputata preste mii de inimici ucisi. Elu credea a fi lucru celu mai periculosu pentru sine cá numele unui omu privatu sa se inaltia preste alu principelui. Ce folosu cá a innecatu elocenti'a focului, si onórea scientieloru cetatienesce, déca acum vine altulu se i iá glori'a militarésca. Ver ce altu lucru l'ar fi iertatu mai lesne, anse talentulu militarescu este o virtute a imperatului. Framentatu de atari grigi, si, ceea ce erá semnulu ver unui planu infernalu, saturatu de singuratatea sa, cugetà in sine, a fi mai bine, cá pentru momentu se ascunda ur'a, pana candu impetuositatea faimei si-favorea ostirei se voru aliná; caci Agricola pe atunci guberná anca Britania.

XL. Deci orendui cá sa i se decreteze in senatu *ornamentele triumfalia si statua* incununatà cu laure si cate se mai dau in locu de triumfu gramadindule acestea cu o multíme de laude. Catra acestea elu facù a se respandi in lume vorb'a, cá ar fi destinatu lui Agricola gubernamentulu provinciei Siria, ce devenise vacanta pe atunci prin mórtea lui Auliu Rufu consularele, rezervata pentru barbati mai mari. Multi crediura, cá Domitianu ar fi tramisu pe unu iertatu, alesu dintre agentii sei cei mai credintiosi, cu scrisori de numire catra Agricola, prin care i se dá Siria, cu acea ordinatiune cá sa i le inmanueze déca se va aflá in Britania anca; si cá acestu tramisu, intalnindu pe Agricola in angusti'a Oceanului, sa se fi rentorsu la Domitianu, fora a'i vorbi macaru. Póte cá sunt adevărate aceste, póte cá su numai plasmuite si intocmite dupre firea principelui. Intr'a- ceea Agricola predase urmatoriului seu provinc'a Britania lini-scita si securata. Era cá intrarea sa sa nu bata la ochi prin stralucirea si multimea celoru ce l'aru fi intimpinatu, subtrahenduse de la salutarile amiciloru, intrà nóptea in Rom'a, se duse noptea in palatu, asiá cum i s'a fostu orenduitu. Primitu numai cu o sarutare rece fora a i se adresá o vorba macaru se amistica prin cét'a servitoriloru. Intr'altele, cá se 'si stempere glori'a militare, ce cade greu celoru ce nu facu nimic'a, prin alte virtuti se retrase cu totulu la unu repausu neactivu. Simplu in vestminte, dulce in conversare, fora alta suita decatu unu séu doi amici, incatu vlogulu, ce e dedatu a pretiui pe barbatii mari dupre pomp'a loru esteriore vediendu si privindu pe Agricola intrebau dupa marirea lui si pucini o pricepeau.

XLI. In acelea díle a fostu inculpatu dese ori in lipse la Demitianu, si in lipse absolvatu. Caus'a pericului nu erá ver o crima, au plangerea verunii vatematu, ci principele inimicu virtutiloru, si glori'a barbatului, si celu mai reu soiú de inimici,

laudatorii. Si patri'a ajunsese nisce timpuri, care nu suferiau a se tacé despre Agricola: atatea ostiri in Mesia si in Dacia si in Germania si in Pannonia perdute prin orb'a cutezare séu lasitatea duciloru! atatia barbati cercati in resboiu cu atatea cohorti batuti si prinsi! Si acum nu mai erá vorba de stinderea marginiloru imperatiei si de ocuparea ripeloru verunui ríu; ci eráu in pericolu taberele de iernatu a le legiuniloru si posesiunile. Astfelu urmandu daune dupa daune, si totu anulu semnanduse prin morti si maceluri, vocea poporului poftea pe ducele Agricola: toti comparandu vigórea, constanti'a si bravur'a lui cercata in resboiui cu molitiunea si fric'a celorulalti. Este destulu de constatatu cá atare vorbe batura si urechile lui Domitianu, de orece cei mai de tréba dintre iertatii sei i le repetiau din amóre, si cu buna credintia, cei de nimic'a din malitia si invidia sumutiau pe acestu principe inclinatú totu la mai rele. Astfelu Agricola atatu prin virtutíle sale, catu si prin pecatele altor'a se impingea precipisiu pre calea cea periculosa a gloriei.

XLII. Venise acum anulu in care sa se traga la sorti proconsulatulu Asiei si alu Africeii; dar uciderea de daunadi a lui Civica erá o amonitiune pentru Agricola, si unu esemplu pentru Domitianu. Unii, cari cunoscaiu cugetulu principelui, venisera la Agricola, si, cá dela densii, ilu intrebara: de voiiesce sa mérga in provincia. De ocamdata mai acoperitu laudau liniscea si neactivitatea, apoi se imbiara a sustiené langa Domitianu scusarea neprimirei; in cele de pe urma se dechiarara verde, si svatuindu si totu deodata intimidandu lu terera la Domitianu. Acest'a pregatitu la rol'a de facieria, cu unu aeru arrogantu, ascultá escusele rugatoriului, suferi sa i multiamiasca pentru acésta gratia, si nu i a fostu rusine de binefacerea haina. Cu tote acestea lui Agricola n'a datu onorariulu care dupre datina se dá proconsulului si carele insusi lu incuviintiase unor'a: séu fiindu ofensatu cá Agricola nu l'a cerutu, séu cugetandu sa nu se para a cumperá cea ce oprise. Jace in natur'a omului cá sa urasci pe care l'ai vatematu; éra natur'a lui Domitianu iute spre mania, si cu atatu mai neimpacata, cu catu erá mai ascunsa, totusi se imblandiá prin cumpatarea si intieptiunea lui Agricola, caci acest'a nu provocá ursit'a cercandu a 'si face unu nume prin cerbicia si desierte fonfaronade de libertate; Se scie aceia a caroru datina este a mirá totu ce este opritu cá si supt principi rei potu fi barbati mari, si cá ascultarea si moderarea, insocite fiindu de activitate si vigóre sunt totu asiá de vrednice de lauda cá si acea cutezare a multor'a, ce, fora nice unu folosu pentru binele publicu, se stralucesce prin mórte ambiósa.

XLIII. Finitulu vietiei lui durerosu pentru noi, tristú

pentru amici, n'au fostu chiaru si pentru straini si necunoscuti indifirente. Insusi vlogulu si poporulu cuprinsu de alte grigi veniá mereu la locasiulu lui si vorbiá de densulu prin foruri, cercuri, si n'a fostu nimene, care audîndu de mortea lui Agricola, sa se fi bucuratu séu sa lu fi uitatu indata. La geluire mai adaugea si vestea continua: cà ar fi muritu inveninatu. Io nedescoperindu nimic'a in acésta priyintia, nu cutezu a afirm'a ceva pozitivu. De alta parté catu i a tienutu betezirea, Domitianu a tramisu la densulu mai desu decatu e datin'a principiloru, si pe cei antai între iertatî si pre cei mai credintiosi dintre medici cá sa lu vedea, acum séu din compatimire séu din spionare. Celu pucinu sa scie cà in dio'a mortii chiaru cursorii, dispusi pre strate, i duceau din momentu in momentu scire despre 'agoni'a murindului, si nimene nu credea cà elu 'si ar dá atata osteniala numai pentru cá sa audia o veste trista. Cu tóte acestea, elu purtá la vedere o facia de durere interná, fiindu acum scapatu de cine urá, si i veniá mai usioru a ascunde bucuri'a, decatu temerea. Adeverulu, este cà, la cetirea testamentului lui Agricola, in care acest'a ilu facea ereditoriu dimpreuna cu cea mai buna din socie si cu fiu'a cea mai iubitoria de parinti, Domitianu s'a bucuratu de acésta fórté cá de unu semnu de onórare si apretiuire. Atatu de orbita si corupta i erá mintea prin neobositele lingusiri, cá sa nu scia, *cà unu tata bunu numai pe unu principe reu lu face mostenitoriu !*

XLIV. Agricol'a s'a nascutu supt alu treilea consulatu alu lui Caiu Cesarele in 13 Juniu; a muritu in etate de 56 de ani supt consuliu Collega si Priscu in 23 Augustu. Déca posteritatea voru sa i cunósca si esteriorulu, statur'a lui erá mai multu proportionata, decatu inalta; in facia n'avea nimic'a respingatoriu, gratiele gurei predomniau. Usioru credeai intr'ensulu pre omulu de omenia si bucuros pre barbatulu mare. De si s'a rapitu in mediulu vietiei plinu de putere: cu tóte acestea incatu pentru gloria a traitu fórté multu: cá unulu ce si s'a bucuratu in tóta plenitatea de bunurile satite in virtuti, si avuse parte de onórea consulatului si a triumfului: ce altu putea sa'i mai dea noroculu? Averi mari n'a avutu, destula anse cá sa traiasca onestu. Mortu inaintea fiasu si a sociei se póte socoti si fericitu, cà fora a perde din demnitate in flórea renumelui, se subtrase fiitoriu-lui lasandu pe a-i sei si pe amici intregi si sanatosi. Déca elu n'a putu sa védia lumin'a acestui vécu fericitu si pe unulu cá Traianu principe, cele ce elu in presimtirea si dorintiele sale ni le prevestiá dese ori: astfelu mórtea lui cea prematura ne a lasatu mangaierea cà deusulu a scapatu de acelea díle mai de

apoi, candu Domitianu versá sangele cetatianiloru nu in restim-puri si resuflari ci asiá dîcendu cu o singura lovitura.

XLV. Agricola n'a vediutu curi'a impresurata si senatulul inchisu prin arme, nice uciderea atatoru barbati consulari intr'a-celasi macelu, nice essilate si fugarite atatea femei nobili. Pana aci pe Caru Metiu ilu insemná numai o victoria, pana aci re-suná numai palatiulu Albana de sentimentele versatórie de sange ale lui Messalinu. Pe atunci Massa Bebiu erá anca unu vino-vatu de trasu la judecata. Apoi cu manile nóstre duserámu pe Elvidiu in prinsória; vederea lui Mauricu si a lui Rusticu ne infiórà, pe noi ne stropì sangele celu nevinovatu alu lui Se-necione. Nerone celu pucinu 'si intorcea faci'a sa, a ordínatu crimele, nu le a privitu. Cea mai mare din miseriele nostre sub Domitianu erá a vedé si a fi vediuti pe candu insemná sus-pinele nóstre, pe candu faci'a lui cea cruda si acea rosiatia cu care se inarmá contr'a rusinarii erá de ajunsu a face pe ómeni sa se palésca si si ai notá între jertfe.

Éra tu esci fericitu, Agricolo, nu numai pentru cà a-i ve-cuitu cu marire, ci si pentru cà ai muritu la timp; si, cum ne spunu cei ce au fostu de facia la vorbele tale cele din urma, tu ai primitu cu constantia si fóra parere de reu pocalulu teu, cà si cum ai fi voiitu, catu tia statu in potintia, sa speli pe-ca-tele principelui. Dar mie si fiicei lui, pe langa amaratiunea cà amu perdutu pe tata, ne mai adauge intristarea, si acea durere cà nu ni a fostu data a te cautá la betezire, a te sustiené in ago-nia si a ne saturá de vederea si imbraciesierile tale. Dieu, noi amu fi culesu voiintiele si vorbele tale, si le amu fi sapatu in fundulu inimei nóstre. Durerea nóstra, ran'a nóstra este: cà fi-indu constrensi a lipsi asiá de lungu timp, te perdurámu cu patru ani mai curendu. Fora indoiala, o celu mai bunu între parinti, credintiós'a ta socia, siedindu alaturea ta, a facutu tóte pentru onorea ta cea din urma; dar la inmortentare ti au cursu mai pucine lacrime, si ochii tei in lumin'a cea din urma au mai doritu cevasi.

XLVI. Déca este ver unu locu pentru manii celoru buni, déca, cum dîcu intieptii, sufletele cele mari nu se stingu cu corpulu, reposéza in pace, si pe noi, famili'a ta, chiama-ne de la doriu neputintiosu, si de la plansete muiieresci, la cugetarea asupr'a virtutiloru tale, pe care nu e iertatu nice a le geli, nice a le plange. Numai amirandute, numai pururea laudandute, si, dupre natur'a nóstra, asemenindune tie, te vomu onorá dupreuviintia. Acest'a e onorea cea adevérata acest'a e santa da-toria aceloru uniti cu tine prin iubire. Acest'asi cultu l'am re-comendatu si la fi'i'a si la soci'a ta; asiá sa serbeze ele pome-

nirea tatalui, a sociului, cá tóte faptele si dísele lui sa le tiena a minte si mai bine sa sape pe tablele inimei icon'a si form'a sufletului, decatu a trupului lui. Nu dóra cá asi voii sa oprescu intipuirea lui prin statue de marmura au de arama; dar precum faci'a omului, asiá si intipuirea prin statue a fechiei sunt stricatióse si peritorie. Form'a sufletului este eterna, acést'a nu o poti tiené si plasmui prin alta materia si arte, ci numai insuti prin moravurile tale. Cate amu iubitu in Agricola, cate amu amiratu remanu si voru remané intru inimele ómeniloru, in eternitatea timpuriloru, in gur'a istoriei. Pe multi din cei vechi i acopere valulu uitarei cá pe nisce ómeni fora gloria, fora nume: Agricola descriu si lasatu posteritatii va fi nemuritoriu.

Din scripturile lui Tacitu.

Analele,

Cartea I, II, III, IV, V, VI, XI, XII, XIII, XIV,
XV si XVI.

Die Geschichte der Familie

Abhandlung

von Dr. phil. h. c. H. J. G. v. S.

XV u. XVI

Cartea antaia.

A. R. 767 de la I. C. 14	{	Consulii:
		Sest. Pompeiu. Sest. Apuleiu.
A. R. 768 de la I. C. 15	{	Drusu Cesare. Norbanu Flaccu.

I. Roma, câtuva timpu dupa fundare i, ¹⁾ a fostu domnita de regi. Luciu Brutu i dede libertatea si consulatulu. Dictaturele se luá pe timpu scurtu; puterea dieceviriloru n'a duratu preste doui ani, asemine si puterea consulara a tribuniloru militari n'a tîenutu multu. N'a fostu lunga domni'a nice a lui Cinna, nice a lui Sulla. Éra preponderanti'a lui Pompeiu si a lui Crassu trecú iute la Cesaru, cea militara a lui Lepidu si a lui Antoniu la Augustu, carele, fiindu tóte obosite de discordiele civili, le capatá in puterea sa supt titlu de principe. Ma evenemintele bune si rele a le vechiului poporu romanu sunt scrise de istorici renumiti; n'au lipsitu talente eminate in istoria nice pentru timpurile lui Augustu, pana candu lingusirea incuibata nu i a spaimentatu. Istori'a lui Tiberiu, Caiu, Claudiu si Nerone câtu au traitu ei, s'a falsificatu din temere, éra dupa mórtele s'au scrisu de ur'a cea prospata anca. De aci planulu meu, cá despre Augustu sa dícu pucine numai si anca faptele celea de pela capetulu vietiei lui, si apoi sa scriu domni'a lui Tiberiu si a celorulalti dupa densulu fora ura si simpatia, la cari n'am nice o cauza.

II. Deorace, dupa caderea lui Brutu si a lui Cassiu, republic'a nu mai avé acum nice o armata si Pompeiu erá sdrobitu la Sicilia deórace, dupa desarmarea lui Lepidu si sinuciderea lui Antoniu, insusi partitului Iulianu ²⁾ nu i mai remasese altu duce a fóra de Cesarulu: ³⁾ asia acest'a, depunendu numele de triumviru, se presenteza cá consulu si dechiara cá spre apara-

¹⁾ a principio nu va sa dica; de la inceputu, ci esprime o durata de timpu dela inceputulu pana la unu terminu séu fine ore care. Vedi Zumpt. cap. 65. ²⁾ Julianu = a lui Iuliu Cesare. ³⁾ Cesare = Octavianu.

rea plebii e multiemitu cu puterea tribunicia. Dupace castigà in partea sa pe soldati prin daruri, pe poporu prin bucate, si pe toti prin dulceat'a pacii, se intinse pucinu câte pucinu rapindu la sine autoritatea senatului, atributionile dregatorilor de statu si a legiloru ¹⁾ fora nice o opusetiune; caci barbatii cei mai bravi cadiusera jertfe in bataiia au prin proscriptiune; ce mai remasese din nobili, care de care mai gata spre sclavia s'aventara la avere si onóre, astfelu inaltiati prin nou'a ordine a lucrurilor preferira presentele celu securu la trecutu plinu de pericle. Nice provinciiloru nu li erá neplacuta acésta stare a lucrurilor, pentru cà domni'a senatului si a poporului li erá suspecta din caus'a certeloru dintre putinti si a iubirii de argintu a magistratiloru, cu atatu mai virtosu cà ele de la legi, aduse la neputintia prin fortia, mituire si in fine prin bani, nu asteptáu nice o scutire.

III. De almintre Augustu, cá sà i fia de ajutoriu la domnia a inaltiatu pe Claudiu Marcelu, nepotuso de sora, anca fórte june, la demnitatea de sacerdote si la cea de edilu curulu, pe Marcu Agrippa, de origine nenobile, dar bunu soldatu si sociu a lu victoriei sale, la doue consulate, ²⁾ unulu dupa altulu, apoi dupa mórtea lui Marcelu si 'lu facù ginere; éra pe fiiastrii sei, Tiberiu Nerone si pe Claudiu Drusu i onorà cu titluri de *Imperatorii*, macarucà pe acelu timpu cas'a sa erá in flóre anca. Caci pe copii lui Agrippa, pe Caiu si Luciu, i luase in sinulu familiei Cesariloru, si dorinti'a cea mai ferbinte a lui, desi la parere o refusá, a fostu, cà acestia anca inainte de a fi depusu pretest'a, vestmentulu copilarescu, sa se numésca *principii junimii*, si sa se desemneze de consuli. Cum a muritu Agrippa o mórte prematura séu póte violenele uneltiri a le masterei Livia, rapi din viatia pe Luciu Cesarele candu se ducea la armata in Spania, pe Caiu, ce patimeá de o rana, candu se intorcea a casa din Armenia; si deórace Drusu murise deja mai nainte, din fiiastri a mai remasu singuru numai Tiberiu; tóte venira in man'a acestuia. Augustu ilu adoptéza de fiuu, si' lu asociaza la domnia, ilu face, partasiu la puterea tribunicia, si lu prezenteza tuturoru armatelor nu ca pana aci prin intrigile ascunse, ci prin indemnare pe facia a mamei. Caci ea pana acolo invalise pe betranulu Augustu, cá sa lapede pe uniculu seu nepotu, pe Agrippa Postumu, in insul'a Planasia, care, vedibine, cà n'avé nice o cultura si se felosiá nebunesce in puterea corpului seu, ma ancai nu i se putea imputá nice o culpa. Cu tóte acestea sa te miri, elu facù mai mare preste optu le-

¹⁾ Suplinindu legile prin edise, séu ordonantie in limb'a de astadi.
²⁾ *geminatis consulatibus*.

giuni de langa Rinu pe Germanicu, fiulu lui Drusu, si cerù de la Tiberiu cá sa lu adopteze de fiu, de si in cas'a lui Tiberiu erá unu copilu june; ma acesta erá pentru cá sa 'si asiédie famili'a pre mai multe colonne. Pe timpulu acest'a nu erá nice unu resbelu, a fóra de cel'a contra Germaniloru; si acest'a mai multu pentru cá sa spele rusinea ce i s'a facutu prin perderea ostirii cu Cuintiliu Varu decatu din poft'a estinderii imperiului seu pentru unu pretiu mai demnu. In laintru tóte erau liniscite; numele dregatoriilor de statu cele vechi; romanii cei mai teneri erau nascuti mai numai dupa bataii'a de la Actiu, cei bestrani parte mare in cursulu resbeloru civile, catu de pucini mai remesera cari sa fi vediutu republic'a.

IV. Astfelu, dupa ce s'a resturnatu constitutiunea statului, n'a mai remasu nicaiuri nemica din datinele cele vechi romane; despoiati de egalitate toti asteptau disele principelui. Incatu pentru timpulu presente, n'a fostu nice o temere, pana candu Augustu, in flórea etatii anca, sciù a se sustiené pe sine si cas'a sa si pacea. Dar, dupa ce a inbetranitu si se mai superá si de betegeli, si dupa ce apropierea i de or'a mortii desteptase noue sperantie, unii pucini vorbiau in surd'a despre bunatatile libertatii mai multi se temeau de resbelu pe candu altii ilu doriau, dar partea cea mai mare critizá cu vorbe varie din audite pe domnii cei amenintiau, dicendu: „Cà Agrippa ¹⁾ este unu artiegosu si maniosu focu pentru rusinea, ce i s'a facutu; ca nice duple etate, nice duple esperientia in afaceri elu nu e in stare de a lua asupr'a sa atat'a sarcina. Catu pentru Nerone Tiberiu, cá acest'a e maturu de ani, cercatu in resbelu; ma plinu de acea sumetia veche insatita in cas'a Claudiloru; deja erumpu multe semne ale impetririi de inima a lui, de si le ascunde. Cà acest'a din cei antái ani ai copilariei a fostu crescutu in casa de domnitoriu, ca cá june ilu incarcara cu consulat si triumfuri. Chiaru si in cursulu aniloru cari supt masc'a retragerii i a petrecutu la Rodu cá in essiliu, n'a facutu alt'a decatu sa clocésca la resbunari, la facierii si placeri secrete. Mai adauge la acestea si pe o mama cu necumpatulu seu celu muierescu. Vomu avé deci sa ascultamu de o muiere si pedeasupr'a de doui juni, cari de o camdata voru asupri republic'a pentru cá mai apoi sa o sfasia.

V. Pecandu se desbatau atari si altele asemini cestiuni betegirea lui Augustu se agreuiá; lumea suspitiuná o crima din partea sociei lui. Pentru cá se latise faim'a, cá Augustu, in intielegere cu credintiosii sei insocitu numai de unulu, de Fabiu Massimu, sa fi plutitu la Planasia spre a visitá pe Agrippa.

¹⁾ Agrippa Postumu essilatu in Planasia, insula in vecinetatea Elbei.

Multe lacrimi aci de ambele parti si semne de caritate, si apoi speranti'a, cà junele se va întorce erasi la caminulu mosiuso. Ceeace Fabiu o descoperi sociei sale Marcia, acést'a a spus'o Liviei, apoi a intratu in urechile lui Tiberiu. Si nu multu dupa mórtea lui Fabiu (nu se scie déca acésta mórte a fostu ea naturale) s'a auditu la ingropatiunea lui Marcia geluinduse si inculpanduse pe sine *cà ea a fostu caus'a la mórtea barbatuso*. Ver cum va fi fostu, Tiberiu, indata ce a desbarcatu in Illiricu, fù chiamatu a casa prin epistole urgenti ale mamei sale. Nice aceea nu s'a descoperitu deajunsu, cà óre aflatau elu la Nola pe Augustu anca cu sufletulu in corpu séu mortu; pentru cà Livia ingradise cu custodia agera cas'a si stratele. Din timpu in timpu se respandeau sciri imbucuratórie, pana candu, punenduse tóte la cale, cate se cereau de cercustari, s'a putatu vesti ómeniloru deodata cu mórtea lui Augustu si urmarea pre tronu a lui Nerone Tiberiu.

VI. Cea dintâia fapta a domniei celei noua a fostu uciderea lui Postumu Agrippa; centurionele de o bravura probata de si l'a suprinsu nearmatu abia l'a omoritu. Tiberiu n'a vorbitu la senatu nimic'a despre acésta fapta; elu facieria nisce díse ale tatas'o, prin cari se demandá centurionelui, datu de custodia, *cà sa ucida fora a se mai gandi pe Agrippa indata ce insusi nu va mai fi in viatia*. Adeveru e, cà Augustu s'au geluitu multe si grele despre purtarea junelui, si cà efaptuise, cà essiliulu aceluia sa se santioneze printr' unu decretu alu senatului: ma asprimea lui nice odata nu a mersu pana acolo, cà sa ucida pe cineva din ai sei; si apoi nu e de creditu, cà elu pentru securitatea fiastru-so sa fi facutu mórtea la nepotu. Este mai aprópe de adeveru, cà Tiberiu si Livia, acela de temere, acést'a de ura de mastera, sa fi grabitu uciderea junelui, ce li stá in cale si lu urau. Centurionelui, care dupre datin'a militaria, i reportá: *cà a implinitu ce i s'a fostu comendatu, i respunse Tiberiu, cà elu n'a comendatu nimic'a si acél'a trebue sa dea séma la senatu pentru fapta*. Sallustiu Crispu, partasiu secreteloru, (elu tramisese tribunului ordinulu scrisu) audiendu de acést'a, de frica, cà sa nu fia trasu in acusatíune, unde ver adeveru, ver mintiuna va spune, i voru fi deoprotiva periculóse, facù atente pe Livia: cà secretele familiei, svaturile amiciloru si servitiile soldatiloru sa nu se descopere ómeniloru; si Tiberiu, sa nu slabésca puterea domniei, aducendu tóte inaintea senatului. „Nu „intr' aceea stà natur'a domniei, cà sa nu se céra alta respun- „dere, afora de ceea ce se face unui'a.“

VII. Ma in Roma alergau in sclavia consulii, parintii, cavalerii; care cu catu erá de rangu mai mare, cu atatu si mai falsi si mai importuni. Cu faci'a pusa in regula, nice pré veseli

pentru mórtea principelui, nice pré tristi de inceputulu unei domnia noua, amistecau lacrimi, bucuria, geluiri, lingusiri. Consulii Sestu Pompeiu si Sestu Apuleiu fura cei dintai, cari depusera juramentulu omagiale lui Tiberiu; acestu juramentu apoi ilu depusera in manile consuliloru Seiu Strabone si Caiu Turranu, acel'a prefectulu coortiloru pretoriane, acesta a lu provisiunii de bucate; apoi veni la rondu senatulu, armat'a, poporulu. Caci Tiberiu lasa la consuli intru tóte iniciativ'a, cá in dilele cele bune ale vechei republice si nedeterminatu la domnia. Chiaru si edisulu, prin care a chiamatu pe parinti la curia, ilu emise numai supt titlu puterii tribunice, ce o capatase supt Augustu. Vorbele edisului au fostu pucine si de unu intielesu fórte modestu: *cà va sa tiena svatu despre onórele facende tataso; elu nu se misca de langa cadavru, numai acést'a o opresce pentru sine din afacerile publice.* Dar cu tote acestea dupa mórtea lui Augustu, elu dedese semnulu la coortile pretoriane cá imperatoru; avea garda, arme si celelalte ale curtii; suita de soldati in foru, suita de soldati in curia. Tramitea scrisori la armate cá si candu ar fi luat domni'a: nice odata nu se aratá nedeterminatu decatu numai candu vorbiá in senatu. Motivulu principale erá fric'a, cá nu cumva lui Germanicu, in a carui'a mana erau atatea legiuni, ajutória nenumerate ale sociloru si o popularitate de mirare la poporu, sa i vina mai bine a luá domni'a, decatu a asteptá dupa dens'a. Tienea elu socoteala si la fami'a, cá mai bine sa apara cá este chiamatu si alesu de republica, decatu introdusu prin intrigele unei femei si prin adoptiunea unui betranu. Dar mai tardiu a essitu la lumina, cá elu numai a facutu pe nedeterminatulu, cá cu acést'a sa cunósca mai bine inimele celoru mari; caci vorbele si faci'a loru, resplicate cá crime, le ascundea in sine.

VIII. In prim'a di a senatului n'a suferitu a se tractá nice o afacere, decatu numai despre vointi'a ultima a lui Augustu. In testamentulu caruia, adusu de vergurile Vestaline, erau numiti eredi Tiberiu si Livia. Acést'a primita in famili'a Julia, capatá numele de Augusta; in lini'a a doua erau nepotii si stranepotii; in gradulu alu treilea pusese pe fruntasii cetatii, desi i urá elu pe cei mai multi, numai din fanfaronada si pentru cá sa 'si faca nume la posteritate. Legatele nu treceau preste celea, ce le facea unu simplu cetatianu, déca vomu escipiá cele 43 de milione si 5 sute de mii de sestertii, ce le a lasatu poporului si plebii, cate o miia de fiacare soldatu pretorianu, cate trei sute de totu legionariulu si feciorulu din coortile urbane. Dupa acést'a se svatuiru asupr'a onoriloru de ingropatiune; éca cele ce se vediura mai insemnate: *cá mortulu sa fia dusu pe supt o pórtá triumfale,* cum propuse Gallu Assiniu; *cá titlurile le-*

giloru facute de densulu si numele poporaloru vincite sa se pórte inaintea mortului, dupre motiunea lui Luciu Arruntiu. Mesalla Valeriu mai adause: sa se renouésca juramentulu in numele lui Tiberiu pe totu anulu. Intrebatu de a facutu dupre ordinulu seu acésta propunere, respunse acela: cà vorbesce dela sine, si cà in ceea ce privesce republic'a, elu nice odata nu va intrebuintiá svatulu altuia, ci numai alu seu propriu, chiaru si cu periclulu de a vatamá. Numai acestu modu de lingusire mai lipsiá anca. Parintii cu o voce strigau: senatorii sa duca pre umeri corpulu la rugu. Tiberiu primí cu o moderatiune ingamfata. Pe poporu l'a svatuitu, prin edisu: cá sa nu turbure printr' unu zelu pré mare ingropatiunea lui Augustu, cá pe cea a indieitului Juliu, si sa nu cera cá Augustu mai bine sa se ingrópe in foru, decatu in campulu Martiu, locu destinatu pentru acést'a. In diu'a inmormentarii militarii stetera cá de garda, ceea ce facú multu de risu la aceia, cari vediusera insusi, si cari audisera dela parinti, despre acea di, in care sclavi'a anca nu erá matura, si in care indiesertu se incercara a recastigá libertatea, candu uciderea dictatorului Cesaru la unii se pareá a fi o fapta blastemata, la altii cea mai frumósa. „Éra „acum, dupa o domnia atatu de lunga, dupa ce puterea ereditatoriloru e de ajunsu asecurata contr'a republicei, de ce tréba a „apará cu fortia militaria pe unu betranu, cá ingropatiunea lui „sa fia liniscita.“

IX. Dupa acést'a se facú multa vorba in privinti'a lui Augustu insusi, vediendu cei mai multi in lucrurile de nemica unu ce de mirare, precum: cà in aceea di s'a facutu candva domnu, in care a si muritu; cà in Nola chiaru in acea casa si patu a reposatu, unde si tataso Octaviu. Si numerulu consulateloru sale a fostu laudatu, avendu atatea, cate Valeriu Corvu si Caju Mariu impreuna; puterea tribunicia a tienut'o necontenitu in cursu de 37 de ani; titlu de imperatoru l'a capatatu de douedieci si un'a de ori, fora a mai aminti alte demnitati de multe feliiu séu noue. Ma din partea omeniloru cu minte se lauda séu defaima viati'a lui in varie moduri. Aceia diceau: „cà pietatea catra parinte si nevoii'a republicei, unde pe atunci „legile nu mai aveau nice o putere, l'au impinsu la resbelulu „civilu, carele vedi bine ca nice pregati nice purtá nu se póte „cu medie oneste. Cà multe a trecutu elu cu vederea lui Antoniu, multe lui Lepidu, numai cá sa 'si resbune de ucidietorii „tataso; si ca; dupa ce acést'a inbetranitu in lasitate, éra acél'a „s'a perdutu prin desfrenari, numai remasese altu mediu de „mantuire pentru patri'a sfasiata, decatu domni'a unuia. Elu „totusi n'a intemeiatu nice regatu, nice dictatura, ci supt nume „de principe o republica; supt densulu imperiulu s'a ingraditu

„cu oceanulu séu cu riuri departate; legiuni, provincie, flote
„tôte fura unite între sine cá într' o fasciora; a fostu dreptu
„catra cetatiani, stemperatu catra soci; Roma chiaru s'a infrum-
„setiatu pomposu; raru a luatú refugiu la fortia violente, si
„acést'a anca numai cá ceialalti sa fia in pace.“

X. Contr'a acestor'a se dicea: cá pietatea catra parinte si timpurile rele ale republicei i au servitu numai de pretestu: de alta parte din póft'a de domnia a sculatu pe veterani prin dari de bani; cá june privatu a strinsu si a pusu pe pitiore o armata, a coruptu legiunile consulilor; catra partitulu Pompeianiloru a faciaritu bunavoiintia: apoi dupace prin decretulu parintiloru a rapitu fascele si s'a pusu in dreptulu de pretoru, in urm'a uciderii lui Hirtiu si Pansa (fia cum va fi, de i a omoritu inimiculu, séu cá Pans'a s'a stinsu prin veninulu turnatu in ranele sale, éra Hirtiu de man'a soldatiloru pusi la cale prin viclene uneltiri ale lui Tiberiu) elu puse man'a pe ostirile ambiloru consuli; consulatulu l'a storsu fora voii'a senatului, si arma't'a, ce o capatase contr'a lui Antoniu, a intors'o asupr'a patriei; proscriptiunea cetatianiloru, impartirea ogóraloru nu au fostu laudate nice chiaru de catra aceia, cari luara parte activa. Vedi bine, ca Casiu si Brutii amendoui fura dati jertfe la manii maniosi ai parintelui, macaru cá se cuvine ur'a privata a o subordiná la folosulu publicu. Éra pe Sestu Pompeiu l'a insielatu prin perspectiv'a pacii, pe Lepidu prin amicitia paruta. Antoniu, orbitu prin legatur'a dela Brundusiu si Tarentu, si prin cununi'a sorei sale, a platitu cu mórte acést'a cumnati'a vicleana. Asia s'a facutu pace dupa aceea, ma sangerósa; in a fóra perderile lui Loliu si ale lui Varonu, in Rom'a uciderile Varoniloru, Egnatiiloru si Juliiloru. Nu lu crutiara nice in laintrulu vietiei domestice. Lui Nerone i a rapitu soci'a, in bataiia de jocu a intrebatu pe pontifici, cá óre póte elu duce a casa dupre lege pe o femeia greua inainte de a fi facutu. Ce lucsu desvoltara Cuintu Tediú si VEDIU POLLIONE! In fine Livia, acést'a mama fatale pentru republica, acést'a mastera si mai fatale pentru cas'a Cesariloru. Dieiloru nu li a mai lasatu nice o onóre, voiindu sa fia adóratu prin temple si cu statue cá dieii. Insusi pe Tiberiu elu nu l'a alesu de urmatoriu pre tronu din iubire séu din grige catra republica, ci, cunoscendu trufi'a si crudimea aceluia a cautatu in nefericitulu contrastu numai glori'a sa.“ Si in adeveru Augustu, cu pucini ani mai inainte, candu cerú de la parinti a dóu'a óra puterea tribunicia pentru Tiberiu, in cuventarea, de si recomandatoria, aruncà unele contr'a tienórii, a portului si a modului de vietuire a lui, ce la parere erá ca si cum le ar scusá, in fapta anse i le imputá.

XI. Dupa ingropatiunea facuta dupre ritu, i se decretéza

templu si cultu divinu. Apoi se intorsera cu rugatiuni catra Tiberiu. Acest'a vorbiá un'a si alt'a despre marimea imperiului si despre marginitele sale facultati, ca: „singura numai mintea „cea divina a lui Augustu a fostu capace pentru o sarcina asia „de mare; éra, catu pentru sine, chiamatu de acel'a a luá parte „la grigile domniei, a invetiatu din esperientia ca ce greua si „la cate schimbari e supusa sarcin'a de a guberná tóte. Prin „urmare intr' unu statu, ce se razima pre atatia barbati ilustru, „n'ar trebui sa se incarce tóte numai pre umerii unui'a. Mai „multi insociti voru puté mai usioru cu puteri unite implini „afacerile statului.“ In atare cuventare erá mai multa demnitate, decatu buna credintia. Vorbele lui Tiberiu, si atunci, candu nu ascundea ceva, acum séu din natura séu din datina anca erau pururea opacite si intunecóse; dar candu 'si punea cá sa 'si ascunda de totu cugetele, atunci le invaliá in frase cu totulu nepricepute si ecuivoce. Ma parintii, cari n'aveau alta mai mare temere, decatu cá nu cumva sa apara cá nu lu voru fi intielesu destulu de bine, se versara in geluri, lacrimi si promisiuni; inaltiaru manile la diei, la idolulu lui Augustu, la genunchii lui Tiberiu chiaru. Atunci acest'a dise, sa aduca unu memoriu si sa lu recitéasca. Acel'a contienea registrate averile publice: cati cetatiani si soci su in arme; cate fote, regate si provincie; darile si alte venite, spesele necesarie si gratificatiunile. Tóte aceste le scrisese Augustu cu man'a sa, si adausese svatulu: cá sa tiena imperiulu intre marginile sale; de a facutu acést'a din grige séu jalusia, nu sa scie.

XII. Pecandu intre acestea senatulu cadiuse la rugatiunile cele mai umilite, lui Tiberiu i scapà verb'a: *cà, deórace nu se simte in putere spre a luá asupr'a sa tóta sarcin'a gubernului, elu totusi se va încarcá cu o parte órecare a aceluia, ce i s'ar incredintá.* Atunci Asiniu Gallu, i puse intrebarea dicendu: *Rogute, Cesare, care parte din aministratiunea statului ai vré cá sa ti se dea?* Suprinsu de acésta intrebare, la care nu se asteptá, tacú catuva timpu; apoi, reculeganduse, dise: *cà modestiei sale nu i siede de locu bine, cá sa aléga séu sa lapede cevasi din aceea de ce ar voii mai bine, cá sa fia de totu dispensatu.* Gallu éراسi (caci i citise din facia cá s'a vetamatu) replica: *cà densulu nu pentru aceea a pusu intrebarea, cá acel'a sa inparta ce nu se póte desface; ci pentru cá sa demustre prin marturisirea sa, cá statulu este unu corpu si cá trebue a se guberná numai de mintea unuia.* Adause laude despre Augustu, si rugá pe Tiberiu chiaru, cá sa 'si aduca a minte de victoriele sale si de faptele celea maretie, cate le a implinitu elu in pace in cursu de atatia ani. Cu tóte acestea mani'a nu i a putut'o inbandi; Tiberiu urá pe Gallu de multu, din cauza

cà, luandu in casatoria pe Vipsania, fét'a lui Marcu Agrippa, ce fusese mai de multu socia lui Tiberiu, ilu credea cà s'ar bate dupa o positiune mai pre susu de cea a unui simplu cetatianu, si cà ar avea falosi'a tataso, a lui Asiniu Pollione.

XIII, Dupa acest'a a vorbitu Aruntiu totu in acelu intielesu cà Gallu si totu asia l'a vetamatu. Ver o mania vechi n'avea Tiberiu a supr'a lui Aruntiu, ma se temea de elu, cà de unu barbatu bogatu, determinatu, plinu de scientia si de mare popularitate. Acest'a a venitu de acolo, cà in limb'a de mórte, vorbindu de aceia, cari fiindu demni de domnia n'aru primi o, de aceia cari postind' o n'aru fi capaci, de aceia cari aru avé si voiinti'a si putiuti'a, Augustu s'a descoperitu asia: *Lepidu e capace de domnia, dar nu i trebue; Gallu Asiniu o poftesce ma e nedemnu de ea; Aruntiu nu e necapace si, la ocaziune brinevenita elu va si cutezá.* In privinti'a celoru doui dintaiu domnesce o parere; in loculu lui Aruntiu numescu unii pe Cneiu Pisone; toti, a fora de Lepidu, fura incurcati in diverse acusatuni tiesute de Tiberiu. Si Cuintu Stateriu si Mameru Scauru vatemara pe acestu omu banuitoriu, Hateru intrebandu lu: *Pana candu, Cesare, vei suferi, cà republic'a sa fia fora capu?* Scauru, caci disese: *Se pote sperá, cà rugatiunile parintiloru nu voru fi indesiertu, pentru cà Tiberiu n'a remunstratu la propunerea consuliloru, dupre dreptulu puterii tribunicia.* Contr'a lui Hateriu erupse indatu Tiberiu; éra pe scauru caruia i purtá o ura mai nempacata, lu trecú cu tacerea. Ostenitu de strigarile tuturor'a si de pofirile singulariloru, se induplecá pucinu cate pucinu, nu dora cà s'ar fi dechiaratu cà voiiesce a primi domni'a ci numai, a incetatu de a se mai codi si de a mai fi rugatu. S'a constatatu, cà Hateriu candu s'a dusu la palatu, cà sa céra iertatiune, si candu a caditu la pitiórele lui Tiberiu, ce se preamlá prin casa, erá pe aci sa fia ucisu de catra soldati, pentru cà Cesarulu, din intemplantu séu caci s'a fostu impededatu de braciale aceleia, se resturnase: si cu tóte accestea, nice chiaru prin periclu vietiei, in care s'a aflatu unu atare barbatu, nu s'a imblanditu, pana candu Hateriu a alergatu cu rugatiuni la Augusta si asia prin intrevenirea ei fu scutitu.

XIV. Multe lingusiri facura parinti si Augustei. Unii si dederu parerea cà sa o numésca *mama*, altii *mam'a patriei*; cei mai multi, cà la numele lui Tiberiu sa se adauge si: *fiulu Juliei?* Tiberiu respunse la acestea: *se cade a se tiené mesura in decretarea onoriloru catra femei; cà densulu va pazi aceeași stemperantia si in celea ce i se dau siesi.* Plinu de jalusia turburatória, si privindu intru inaltiarea unei femei propri'a sa micorare, n'a suferitu nice macaru atat'a, cà sa i se decreteze

unu lictoru; a propriu elu si altariulu adoptiunii si altele de acestea. Ma pentru Cesarele Germanicu cerú demnitatea de proconsulu; se tramisera deputati sa i o duca, si totu deodata sa lu mangaie pentru mórtea lui Augustu. Cà nu s'a cerutu totu acést'a si pentru Drusu, acést'a vine de acolo, caci ist'a erá consulu alesu si presente. A numitu douisprediece candidati pentru demnitatea de pretoru, dupre numerulu determinatu de Augustu; si, candu senatulu lu svatuia, cá sai inmultiasca, se obligá prin juramentu, cà nu va trece preste acestu numeru.

XV. Atunci pentru prim'a data dreptulu alegerii de la adunarea poporulu in campulu lui Marte s'a stramutatu la parinti séu senatu. Caci pana in diu'a aceea macaru cà alegerile principali se faceau dupre bun'a placere a principelui, unele totusi se intemplau prin agitatiunile tribuniloru. Poporulu 'si aratá nemultiemirea pentru dreptulu ce i s'a luatú numai printr'unu murmuru desiertu; éra senatulu, scapatu de daruri si de rugatiuni murdarie, primi bucurosu stemperanti'a lui Tiberiu, ce 'si retienuse dreptulu de a propune numai patru candidati, cari sa fia numiti fora contradicere si fora intrigi electorali. Totu pe acelu timpu tribunii plebii se rugara ca sa li fia iertatu a dá cu spesele sale jocuri, care, dupre numele lui Augustu, pusu deja in calendariu, sa se numesca *Augustalie*. Ma banii se decretara din erariulu statului, catra acestea li erá iertatu a purtá in cercu vestmentulu triumfale, éra a fi trasi in caru nu li s'a concesu; Mai apoi serbarea anuale a acestei serbatori se puse asupr'a pretorului, in partea caruia cadea dupre timpu aminstriatiunea justitiei intre cetatiani si straini.

XVI. Acést'a erá starea lucruriloru in Roma pe candu in legiunile din Panonia erupse o resculare nu din niscareva alte cause, ci numai càci principele fiindu schimbatu desnou acésta cercustare promitea nepedepsire in turburari si sperantia de castigu in resbelu civile. In taber'a de vera s'afflau la unu locu trei legiuni, supt comand'a lui Juniu Blesu. La scirea de mórtea lui Augustu si dê intrarea in domnia a lui Tiberiu acést'a suspensase essercitiile militare indatinate séu din caus'a doriului séu a serbariloru de bucuria. Acést'a fú celu antaiu privilegiu, cá soldatulu sa slabésca din ordine, sa caute certe, sa 'si plece urechile la vorbele celoru mai blastemati, sa poftésca desfrenarea si lenea si sa urasca disciplin'a militare si lucru. In tabera erá unu Perceniu órecare, fostu mai de multu capulu larmuitoriloru ¹⁾ teatrali, apoi soldatu de rendu, unu guralivu nerusinatú, si prin essercitiu teatrale indemanaticu a atitiá turburari. Acést'a sumutiá pe cei nepatíti, cari erau ingrigiti de,

¹⁾ olacueriloru.

sortea soldatiloru dupa mórtea lui Augustu, pucinu cate pucinu prin adunarile nopturne, séu cà stringea pe langa sine, dupa ce inserá si se departá cei cu simtiemente loiali, pe cei mai corupti. In fine dupa ce se mai gasira si alte instrumente a le rebelarii cá si cum ar fi unu oratoru, li propuse intrebarile.

XVII. „De ce sa asculte ei de nisce centurioni atatu de „pucini, si de tribuni anca si mai pucini, cá si nisce sclavi? „Candu voru cutezá ei a cere vindecarea releloru, déca acum candu „principele e anca nou, si clatinitoru nu lu voru strimtorá prin ru- „gatiuni séu arme? Destulu s'a pecatuitu in cursu de atati'a „ani prin lasitate, cà au suferitu betrani si cei mai multi cu „trupulu trunchiatu de rane, unu servitiu militariu de treidieci „si patrudieci de ani. Nice chiaru pentru cei demisiunati ser- „vitiulu nu si ajunge capetulu; ei, retienuti langa steagu, sunt „constrinsi supt altu nume ¹⁾ sa faca aceleasi servitiuri. Si „apoi dupa ce, in urm'a atatoru necazuri, totu a mai scapatu „cineva cu viatia, mi lu iáu si lu tragu prin tiere departate, „unde supt numire de ogóre sa capete locuri baltóse séu pa- „mentu muntosu. Militaritulu prin sine insusi e aspru si fora „de folosu; cu diece assi pe di pretiuescu sufletulu si trupulu. „Din acestia sa ti faci vestmente, arme, corturi; din acestia sa „te rescumperi de reatractarea centurioniloru si de servitiiele „castreloru. Da, pe diei, bataile, ranele, ierne aspre, veri pline „de strapacie, resboiuiu cruðu séu pace macra, acestea numai au „finitu! N'a mai remasu altu mediu de ajutoriu, fora numai a „intrá in militia cu conditiunile: cá fiacare sa capete pe di unu „dinariu soldu; cá cu 16 ani servitiulu sa se finésca; cá mai „multu sa nu fia tienuti la steaguri, ci in aceeasi tabera sa li „sa platésca in bani remuneratiunea. Nu cumva coortile preto- „riane, cari capeta doi denari soldu, si dupa unu servitiu de 16 „ani se potu intórce la caminele loru, sunt espuse la mai mari „pericle? Elu nu va sa defaime servitiulu de garda din Roma; „ma candu e vorb'a de voi ve cauta intre popóra silbatice sa „priviti din corturile vóstre in facia pe inimicu.“

XVIII. *Vlogulu* soldatiloru, intiritati in moduri felurite, lu aplaudá larmuindu: acestia 'si aratau semnele batailoru pe trupu, altii parulu seu celu canuntu, cei mai multi vestmentele cele rupte si trupulu голу. In cele din urma pana acolo se infu- riaru, cá sa cerce a amisticá intr'un'a cele trei legiuni. De la acést'a s'abatura totusi prin *jalusia*, caci fiacare poftiá pentru legiunea sa acésta onóre, dar le veni alt'a in capu, sa puna adeca la unu locu cei trei vulturi, si semnele coortiloru; totu

¹⁾ de vexilarii.

deodata cara glij ierbose, cá sa faca *tribunalulu*,¹⁾ de unde sa se védia mai bine scaunulu. Pe candu se pripiáu ei cu aceste, vine la densi Blesu, cërta pe unii, progrese pe altii, strigandu c'o voce mare: „*Mai bine ve muiati manile vóstre in sangele meu, cací e mai mica crima a ucide pe legatu, decatu a ve sculá contr'a imperatorului. Au viu voiú apará credinti'a legiu-niloru, au ucisu voiú grabi pocainti'a loru.*“

XIX. Cu tóte acestea gliele se gramadeau si crescuse la inaltime de peptu de omu, candu, in fine vinciti prin constanti'a lui Blesu se lasara de la aceea, ce incepusera. Blesu, cu multa elocentia le díse: „cá nu se cade cá soldatii sa si duca inaintea domnitoriului dorintiele sale prin rebeliune si turburare; cá atari reforme noue n'au cerutu nici odata nice stramosii loru de la vechii imperatori, nice ei insusi dela indieitulu Augustu; cá nu e de locu la timpu a ingreua grigile principelui indata dela inceputulu domniei. Dar déca totusi findu a castigá in pace, ceea ce nice partitulu vincitoriú n'a poftitu in mediulu resbeleloru civile: de ce contr'a datinei ascultarii, contr'a dreptului disciplinei militare sa se cugete la violentia? Alégasi deputati, si in faci'a sa dea i le mandate.“ Soldatii strigara: *fiulu lui Blesu, tribunalulu, sa iá asupra si acésta solia si sa cëra pentru soldati liberare din militia dupa unu servitiu de 16 ani.*“ Dupa plecarea junelui se mai liniscira mintile; intr'aceea militarii se laudariau cá fiulu legatului, cá oratoru alu causei comuni, dovedesce chiaru cá au storsu prin fortia ceea ce prin stemperantia n'aru fi cascigatu.

XX. Intr'aceea cetele, tramise la Nauportu, inainte de rebeliune, pentru dregerea drumuriloru si a puntiloru si alte trebi, cum au audítu de aceste turburari din tabera, smulgu stegurile; dupa ce predara satele vecine, si chiaru Nauportu, ce seminá a municipiu, iau la góna pe centurioni, ce i retieneau dela acésta, cu risuri si injuraturi, si in fine cu batai. Mai anume urau ei pe Aufidenu Rufu, prefectulu taberei, pe care, detrahendulu din caru, ilu incarca cu sarcine, ilu mana inaintea trupei in marsu, intrebandulu in bataiia de jocu: cum i place o sarcina atatu de gréua, unu marsu atatu de lungu? Trebuie sa scimu, cá acestu Rufu, timpu indelungatu simplu soldatu, apoi centurione, in fine prefectu de tabera, incanuntitu in lucru si ostentitiune, nisuiá a restabili vechea disciplina cea aspra, findu cu atatu mai neinduratoriú, cu catu insusi o suferise.

XXI. Cu venirea acestor'a rescularea prinse desnou focu,

¹⁾ Tribunalulu erá unu locu in tabera, ridicatu din glij ierbóse inaintea pretoriului de a drépt'a altarului, unde erá asediata *sela castrensis*, depre care comandantele tienea judecata.

respandindu se predeza locurile din pregiuru. Blesu pune cá pe cativa, pe cei mai incarcati cu prede, spre intimidarea celorualti, sa i bata cu verge si sa i inchida; caci pe atunci totu mai ascultá de legatu centurionii si soldatii cei mai bine simtitori. Voiindu sa i prinda aceia restau, imbracisiéza genunchii celoru ce stá impregiuru, chiama pe nume candu pe cate unulu, candu centuri'a de care se tienea fiacare, coorteá, legiunea, strigandu mereu catu i luá gur'a: cá *acesteasi amenintia pe toti*: totu deodata pe legatu ilu gramadescu cu injuraturi, chiama ceriulu si pe diei, si facu tóte numai sa atítia mani'a, compati-mirea, fric'a si ur'a. Toti s'aduna din tóte partile, si spargendu inchisórea, desléga legaturele si iau chiaru in mediloculu seu pe desertori si pe crimanalii de mórte.

XXII. Puterea contraria deveni acum si mai inflacarata, rescól'a capatá noui conducatori. Unu órecare Vibulinu, soldatu de rendu, inaltiatu pe umerii celoru, ce stá impregiuru inaintea scaunului de judecata a lui Blesu, vorbesce catra turbatii, cari stau cu mintea atintiti la ceea ce are se face, dicendu: „ce e „dreptu, voi ati datu lumina si aeru la acesti nevinovati si nefericiti; dar cine va da fratemio viati'a inapoi, cine mi va dá „mie pe fratemio? Pe elu, tramisu la voi de catra armat'a „germanica, pentru folosele comune ilu ucise acest'a in nóptea „trecuta prin gladiatorii ¹⁾ sei, pe cari i tiene si i inarméza spre „perirea soldatiloru. Raspunde, Blese, unde i ai aruncatu mortatin'a? Insusi inamiculu suferu o grópa. Dupa ce mi voi lincisci cu sarutari si cu lacrimi durerea, atunci pune se me „ucida si pe mine; numai acestia aci sa ne ingrópe, pe doui „frati, ucisi nu pentru vre o crima, ci pentru cá amu servitu „interesului legiuniloru!“

XXIII. Acestea vorbe le mai aprindea elu prin plansetu, banduse preste peptu si gura; apoi impingendu la o parte pe aceia, ce lu tieneau pre umeri, sare josu, si valatucinduse pe la pitiórele fiacarui soldatu i implú pe toti cu atat'a compatimire si mania, in catu o parte a soldatiloru puse in legature pe gladiatorii, ce erau in servitiulu lui Blesu, éra cealalta parte pe servitorii casei lui, altii se respandira cá sa caute cadavrulu. Si déca nu s'ar fi cunoscutu curentu, cá nu se gasesce nice unu cadavru, déca sclavii torturati n'aru fi negatu uciderea, déca nu s'ar fi aflatu, cá acelu soldatu n'a avutu nice odata frate: erá pe aci sa péra de manile loru legatulu. Cu tóte aceste pe tribuni si pe prefectulu taberei i dederá afóra; sarcinele fugitiloru se predéza, si pe centurionele Luciliu ilu omóra, caruia ei in glu-

¹⁾ Blesu cá toti gubernatorii purtá cu sine gladiatorii, pentru a dá spectacule prin provincia.

mele loru cele soldatiesci i pusesera numele *Alta-incóci*, pentru că, candu o vérga se rupea pre spatele soldatului, cerea alt'a si érase alt'a. Ceilalti se ascusera, care unde putú, numai pe Clemente Juliu ilu conservara, care pentru capulu lui celu bunu se pareá aptu spre a duce mandatele soldatiloru. Ce e si mai multu, legiunea a VIII si a XV scósera sabi'a, un'a contr'a ceilalte, pentru că aceea cerea la mórte pe centurionele cu numele Sirpicu, pe candu leg. a XV ilu apará; ci a IX pasi la medilocu cu rugatiuni si contr'a celoru cerbicosi cu amenintiari.

XXIV. Aceste sciri audite constrinsera pe Tiberiu, ver catu de inchisu erá elu de altmentrea si ver catu de multu ascundea evenemintele celea triste, cá sa tramita pe fiuso Drusu dimpreuna cu cei dintai barbati de statu si cu doue coorti pretoriane, ma fara instructiuni precise; lasandu i voia a face dupre cercustari. Coortile preste datina fura intarite cu soldati alesi. La cari se mai adausera si o parte a calarimii pretoriane si elit'a germaniloru, cari formau pe atunci gard'a Imperatorului. Mai incolo prefectulu pretorianiloru Eliu Seianu, de mare autoritate inaintea lui Tiberiu, fù datu a laturea tataso, lui Strabone, cá sa conduca pe junele Drusu, si celorulalti sa li arate de ce au a se teme, si ce potu sperá. Candu s'a apropiatu Drusu legiunile i essira spre intimpinare, la aratare spre semnu de onóre, nu bucuróse, cum e datina, nice stralucindu prin ornamentele militare, ci deformati prin necuratia, cu o facia, ce vrea sa arate intristatiunea, care anse resúflá cerbicositate.

XXV. Indata ce a intratu intre tiermuri taberei ocupara portile cu posturi de soldati, pe la numite locuri a le taberei dispusera cete inarmate; ceilalti detera róta in gramada mare scaunulu judecatorescu. Drusu standu demanda tacere cu man'a. De cate ori soldatii si aruncau ochii asupr'a multimii scoteau voci amenintiátórie, si érase cum se uitau la Cesarele, se cuprindeau de tremuru; unu murmuru confusu, apoi larma infioratoria si deodata tacere: sbuciumati de simtiemente contrarie tremurau séu insuflau tremuru. In fine intrerumpanduse turburarea, Drusu da citire la scrisórea tataso, de cuprinsulu: *cà lui i jace la inima fórte multu grigea braveloru legiuni, cu cari a trecutu preste cele mai multe resboie; indata ce se va mai linisci elu de géle, va asterne parintiloru dorintiele lorú; intr' aceea a tramisu pe fiuso, cá elu sa concéda fora intardiere ceea ce se póte de locu incuviintiá; celelalte sa se lase senatului, caruia dupre dreptu i compete a 'si dá votulu la remunerare si pedepsire.*

XXVI. Din partea adunarii soldatiloru s'a respunsu: centurionele Clemente va propune dorintiele lorú. Acest'a incepú: *despre demisionare din militia dupa unu servitiu de 16 ani;*

despre remuneratiune dupa implinirea servitiului; sa capete pe tota diu'a cate unu dinariu soldu, si veteranii sa nu mai fie retienuti langa steagu. Candu Drusu se provoca la dreptulu de a decide a senatului si a tataso, fũ intreruptu de strigatele: „de ce a venitu, deca n'are pleniputinti'a, nice de a li mari soldu, nice de a li usurá sarcinele, séu de a li face vre unu „bine órecare? Ma, pe diei! cá sa i bata si sa ucida toti au „dreptu. Mai de multu Tiberiu avea datina a nimici dorintiele „legiuniloru in numele lui Augustu: totu aceleasi apucaturi viclene adusera si pe Drusu aci. Au dóra ei sunt ursiti cá la „densii sa vina numai fiii de familia supt tutéla anca? Acést'a e „unu lucru de totu nou, cá imperatorele numai folósele soldatului sa le reiepte senatului; sa intrebe deci pe acelasi senatu si „atunci, candu e vorb'a de a ucide cu mórte pe soldatu, séu „candu e sa mérga la bataiia. Nu cumva remunerarea depinde „de la jude, éra pehapsirea de la bun'a placere?“

XXVII. In cele din urma se departéza de la tribunalu; si cum intalnescu pe cineva din soldatii pretoriani séu din amicii lui Drusu, i amenintiau cu pumnii, cautandu cauza de cértá, cá sa incépa bataii'a cu arme. Mai tare erau intariti asupr'a lui Cneiu Lentulu, caci ei credea, ca acestu barbatu, destinsu cu etatea si glori'a militaria, e carele intaresce pe Drusu si urasce catu póte aceste fapte rusinóse ale militiei. Si nu multu dupa aceea, candu Luculu cu Cesarele se departá si, spre a se scuti de periclu celu prevede, se retragea in taber'a de iérnatu, i dau róta si lu intréba: *unde va sa se duca, la imperatorele séu la parinti? cá si acolo sa se opuna la imbunatatirea sortii soldatiloru?* Si totu deodata saru asupr'a lui, dau cu petre; deja cruntatu prin lovitur'a de pétra si securu de perire, fũ mantuitu prin acursulu cetei, ce insociau pe Drusu.

XXVIII. Nóptea amenintiatória si incarcata de foradelegi erumpande a imblandit'o intemplarea; caci lun'a pe ceriu serinu s'a vediutu deodata a se intunecá. Soldatulu, necunoscendu caus'a, luà acést'a de semnu prevestitoru in legatura cu cercustarile presenti, asemenandu intunecimea lunei cu mizeriele sale: *avévoru essitu fericitu cele ce le au apucatu, deca diees'a si va recapatá stralucirea si lumin'a?* deci facu sa resune aerulu de zurutulu aramuriloru, de tonulu trimitiloru si a cornuriloru; dupre cum lun'a se mai luminá séu se mai intunecá, si ei se bucurau séu se intristau; éra, dupace norii veniti au ascuns'o dinaintea ochiloru loru, crediendu, cá s'a ingropatu intru intunecime, incepura, dupre cum mintile cuprinse de frica sunt inclinate la credinti'a desiérta, a se vaietá: *cá li s'a prevestitu necazuri vecinice, ca dieii urascu fapt'a loru cea neghiuita.* Drusu a socotitu, cá e bine sa se folosésca de acésta

inclinare, sa aplice cu intieptiune, ce i a datu intemplantia, si astfelu tramite ómeni prin corturi. Se chiama centurionele Clemente, si alti cati pe càii bune 'si castigasera popularitate la soldati; acestia se baga printre vegilii, posturi si custodiele portitoru; lasa a se intrevedé sperantia si incordéza temerea. „Pana candu sa mai tienemu impresuratu pe fiulu imperatorelui? „candu vomu vedé capetulu certeloru? Juravomu credintia la „unu Perceniu si Vibulenu? Perceniu si Vibulenu voru plati „soldatiloru soldulu, demisionatiloru remuneratiunea? In celea „din urma in loculu lui Tiberiu si Drusu ei sa iá domni'a „asupr'a poporului romanu? Aideti mai bine, cá cum am fostu „cei din urma in pecatiure sa fimu cei antai in pociare. Do- „rinti ce se ceru in numele multimii se capata tardiu, gratia „in parte se dà indata ce o meritezi.“ Vorbele acestea scuturara mintile si semenara neincredere imprumutata, soldatii teneri se desfacu de betrani, legiune de legiune; si éca pucinu cate pucinu se întórce simtiulu de ascultare; lasa portile; semenele martialie, ce le adunasera la unu locu la inceputulu rescólei, le ducu inapoi fiacare unde fusese.

XXIX. La reversatulu dilii Drusu chiama la adunare pe soldati; desi cruðu anca in cuventare, totusi cu innascut'ai demnitate inculpà celea de mai inainte si lauda cele presente: „*elu nu se indupleca, dise, nice din terorizare, nice prin amenintiare; deca i vede, ca se intorcu la modestia, déca i aude, cá se róga, elu va scrie tataso, cá sa le primésca rugatiunile impacatu.*“ In urm'a rugatiunii lor se tramitu la Tiberiu, cá deputatiune acelasi Blesu dimpreuna cu Luciu Aproniu, cavaleru romanu din coortea lui Drusu, si Justu Catoniu, centurione de prim'a clase. Dupa acést'a parerile se desbinara; „de ora ce „unii opinau, cá sa se astépte întórcerea deputatiunii si intr' „aceea soldatulu sa se indulcésca prin blandetie; altii, ca sa „cade a intrebuintiá medie mai aspre; la multimea vlogara tóte „su estremu, ei insufla terore, candu nu se temu, inspaimentati „i poti despretiui; acum, pana candu su cuprinsi de credintia „desiérta, se cade ducelui a intari fric'a prin curatirea incepatoriloru rebeliunii.“ Natur'a lui Drusu erá mai inclinata la asprime; puse sa chame pe Vibulenu si pe Perceniu si sa i ucida. Multi spunu, cá ei ar fi fostu ingropati in cortulu ducelui; altii, cá cadavrele sa le fi aruncatu preste murii taberei spre vedere.

XXX. Apoi cautara pe cei mai insemnati turburatori; o parte fure ucisi retacindu afora din castre de centurionii séu soldatii coortiloru pretoriane; pe unii i tradara camaradii loru intru semnu de loialitate. Mai adausese la grigea soldatiloru si iérn'a cea prématura prin ploui necontentite si atatu de violenti, in catu nu puteau essi din corturi, nici sa se adune, ba abea

erau în stare a 'si apará steagurile, ce se rapiau de furtuna si de unda. Catra acestea fric'a maniei ceresci totu mai durá anca: *nu e acést'a indesiertu, cà stelele se intuneca contr'a foradelegii, cà fortunele erumpu; nu e altu mediu, de impacare a pecatului, decatu sa lase acésta tabera fatale si sa o imblândiasca prin jertfe, si apoi spalati sa se întórca fiacare în taber'a de iernatu.* Mai antaiu a plecatu legiunea a VIII, apoi a XV. Cea a IX a strigatu, cá se astepte dupa respunsulu lui Tiberiu; apoi si ea lasata, prin ducerea altor'a, apuca de buna voiia înainte la imperios'a necesitate, ce o amenintiá. Si Drusu, for'a asteptá rentórcerea deputatiunii se reverti la Roma, de órace liniscea se restavirise pentru momentu.

XXXI. Mai pe acelasi timp si din aceleasi cause rebela-sera si legiunile germane cu atatu mai violentu, cu catu nume-rulu loru erá mai mare; la ceea ce se mai adause si speranti'a, cà cesarele Germanicu, neputendu suferi domni'a altuia, se va dá legiuniloru, cari prin forti'a loru voru trage tote dupa sine. Doue armate stá la Renu, un'a, numita superioare, supt Legatulu Caiu Siliu, pe cea inferioare o comandá Aulu Cecina. Comand'a suprema erá în manile lui Germanicu, carele pe atunci erá ocu-patu cu scoterea darii în Galie. Soldatii, ce stá supt Siliu, cu mintile nedeterminate, spionau noroculu rebeliunii armatei ceialte; aci soldatuln ajunsese pana la furia. Inceputulu s'a urditu de la legiunea a XXI si de la a V; cea I si XX fure atrase; caci legiunile acestea, adunate în aceeasi tabera de véra la marginile Ubiiloru, petreceau în neactivitate séu într' unu servitiu usioru. Deci la scirea despre mórtea lui Augustu, fetiorii din plebe, recrutati de curentu în Roma, crescuti în desfrenare nededati la ostentitiunile soldatului, implura mintile cele próste a celorulalti, sióptindule: *cà a venitu timpulu, cá veteranii sa céra grabirea demisiunii, cei mai teneri unu soldu mai mare, si toti o usiurare a necazuriloru sale.* În modulu acest'a nu vorbiá numai unulu, cá Perceniu între legiunile Panoniei, nice la urechile tremuratórie ale soldatiloru, cari se uitau la alte armate mai tari, ci rebeliunea resuná din gure multe cu voce lauda-rósa: *cà puterea romana jace în manele loru, ca prin victoriele loru, a crescutu republic'a, ducii dupre densii 'si capata numele.*

XXXII. Legatulu n'a cercatu a i conteni, numerulu si furi'a loru i luase curagea. Rapede cá loviti de turbare dau navala cu sabiele scóse asupr'a centurioniloru, obiectu acestia din vechime alu urei soldatiloru, si primele jertfe a turbarii loru. I trantescu la pamentu, i incarca cu bataii, cate siessedieci contr'a unui'a, cá sa fia cati centurioni. Apoi pe batuti, sfasiati, parte morti i arunca în aintea taberei séu în apele Rinului. Pe

Septimiu, fugindu la scaunulu judecatorescu si imbracisiandu genunchii lui Cecina, atat'a l'au cerutu, pana li lu dederă spre perire. Cassiu Cherea, carele mai apoi 'si facu unu nume la posteritate prin uciderea lui Caiu Cesarulu, pe atunci june anca si de o bravura orba, 'si deschise cu sabi'a cale printre cei, ce i resistau inarmati. De atunci nice tribunu, nice prefectu de tabera n'a mai fostu ascultatu; vigiliile de noapte, posturile si altele, ce mai cere datin'a de acum a servitiului, ei si le impartiau. Cei ce au petrunsu mai aduncu in spiritele soldatiloru, au pututu cunoște, că miscarea e mare si nempacavera, mai alesu dupre acelu semnu, că ei nu desbinati, nu prin boldulu unor'a, ci cu totii erumpeau deodata, taceau deodata, cu atat'a unanimitate si constantia, că ti se parea, a fi condusi de unu singuru capu.

XXXIII. Intr'aceea Germanicu, carele, cum am dîsu, adună dare de prin Galie, capata scire despre mórtea lui Augustu. Elu tienea in maritisiu pe Agrippina nepóta aceluia, si avea cu ea mai mulți copii. Insusi eră fiulu lui Drusu, fratele lui Tiberiu, si nepotu Augustei: totusi eră tare ingrigitu pentru ur'a cea ascunsa a unchiu si bune-si, care ura cu atâta eră mai teribile, cu catu causele ei erău mai nedrepte. Pentruca, tataso Drusu stă in buna memoria inaintea poporului romanu, si se credea, că deca ar fi ajunsu elu la domnia, ar fi restaviritu libertatea. De aci inclinarea spre Germanicu si totu acea sperantia. Caci simtiulu celu cetatianescu a junelui, amicitiatea lui cea amiravera, si vorbirea si faci'a lui stă in contrastu strainu cu natur'a lui Tiberiu cea arogante si intunecata. Mai adauge la acestea si urele dintre femei, purcese din amaratiunile Liviei cei vitrige catra Agrippina. Insasi Agrippina eră cam iute; totusi castitatea si amórea ei catra barbatu dede acestui sufletu maretu o directiune spre bine.

XXXIV. Cu tóte acestea Germanicu cu catu eră mai aprópe de sperantia de domnia, cu atat'a lucră cu mai multu zelu pentru Tiberiu. Pe Secani si vecinele cetati ale Belgiloru le a pusu sa depuna juramentu de omagiu lui Tiberiu. Dupa acést'a, audindu despre rebeliunea legiuniloru, plecà rapede, le intalni afora din tabera cu ochii plecati la pamentu, că din pocaintia. Dupa ce a intratu intre paretii taberei, incepura a se audi geluiri confuze. Unii, apucandulu de mana cá spre sarutare, i bagara degetele in gur'a sa, cá sa pipae că su fora dinti; altii i aratau membrele carbovite de betranetic. Multimii, ce stă adunata in giurulu seu, caci i se pareau amestecati, li a disu: *sa se puna in cete la rondu; i s'a respunsu: că asia voru audi mai bine; apoi: sa aduca steagurile, că celu pucinu sa póta distinge coortile; abea lu ascultara. Atunci incependu de la*

cultulu ¹⁾ lui Augustu, trecù la victoriele si triumfurile lui Tiberiu, inaltiandu mai alesu faptele cele frumóse ce le a eluptatu acel'a in Germania chiaru cu acestea legiuni. In fine laudá con-cordi'a Italiei, bun'a credintia a Galieloru; niceaiure nu e turbu-rare, nice desbinare.

XXXV. In tacere séu cu pucinu murmuru s'au ascultatú acestea. Cum a atinsu rescól'a, intrebandu: *unde e modesti'a militaria? unde e fal'a disciplinei ceii vechi?* Atunci toti se desbracara, imputandu semnele raneloru, dungile lovituriloru; apoi cu voci confuze se plangu de pretiulu scutiriloru, ²⁾ de pu-cinatatea soldului, de asprimea lucrului, dicendu pe nume *valu, gropile, caratulu nutretiului a materialeloru de lucru, a lenneloru, si tóte cate se facu pentru trebuinti'a séu contr'a lenevirii tabereloru.* Dar larm'a cea mai teribile veniá din partea veteraniloru, cari aveau servitiu de treidiecei de ani séu mai multu, ruganduse: *cá sa ajute obositiloru, sa nu i lase sa móra in ticalosia, ci sa puna capetu la unu militariu atatu de greu, si sa le daruiesca repausu fora lipsa.* Au fostu si de aceia, cari poftiau sa li se déa banii testati de indieitulu Augustu printre insinuii favorabili pentru Germanicu, dechiarandu se ca de va voi domnia, ei sunt gata a lu sustiené. Atunci Germanicu, ca si cum s'ar fi simtitu intinatu de crim'a tradatiunii, sari rapede depre tribuna. Veiindu sa se duca i se opusera cu arme, si lu amenintiá, déca nu se va reverti. *Mai bine sa moriu, decatu sa calcu credinti'a,* strigá, 'si smulse sabi'a de alature, si erá sa si o implante in peptu, déca cei de aprópe apucandu i drépt'a nu l'aru fi retienutu cu puterea. Ma partea estrema ghemuita a adunarii si, ceeace, se pare de necrediutu, unii, cari pasira mai aprópe, strigara: *lovesce!* si unu soldatu, cu numele Calusidiu, i dede sabi'a scósa, dicendu-i: *en acést'a e mai ascutita!* Fapt'a acést'a parù cruda si silbatica insusi pentru rebeli. Se facù intrespaciu, in care Germanicu fú dusu in cortulu seu.

XXXVI. S'a tienutu aci svatu despre vindecarea reului. Pentruca s'a fostu reportatu: *ca li ambla prin capu a prepará deputati, cari sa traga la rebeliune si pe armat'a superiore; cà ei au destinatu la stirpire opidulu Ubianiloru; apoi manile imbuibate de prede sa si le întórca devastandu asupr'a Galieloru.* Temerea se mai adaugea, cà inimiculu, cunoscendu rebeliunea, va face invasiune in teritoriulu romanu, déca se va desertá rip'a Renului; de alta parte, déca s'arú armá socii si ajutóriele in contr'a legiuniloru rebeli, aru insemná a aprinde resboiulu civile. Asprimea e periculósa, concessiunea rusinósa. Ver de

¹⁾ veneratio = caci erá numeratu intre diei. ²⁾ vacationes = scutire de la lucrarile taberii.

nu se va dá nemic'a soldatului, ver de i se voru face tóte pe voiia, pentru republica e acelasi periclu. In fine, dupa ce s'au cumpanitu tóte ratiunile, se determinara a plasmui in numele principelui o epistola de cuprinsulu: *Se concede demisiunea celoru ce au servitu douedieci de ani; se dechiara veterani ceice au implinitu 16 ani, supt conditiune sa remana langa steaguri, scutiti de totu lucrulu, a fora de resboiu contr'a inamicului; legatele lui Augustu sa li se-platésca si dupliceze.*

XXXVII. Soldatulu, simtindu, cá acést'a s'a plasmuitu pentru cá sa castige timpu, cerù efaptuirea-pe locu. Demisionarea fù grabita prin centurioni, impartirea baniloru pentru toti s'amaná pentru taber'a de iérna. Legiunea a V si a XXI-a nu se pusera in marsu, pana nu li s'a platitu indata anca in taber'a de véra; ceeace Germanicu si amicii sei numerara din banii ce i tieneau in reserva pentru spesele de drumu. Pe legiunea I si a XXI le conduse legatulu Cecina in opidulu Ubianiloru indereptu, unu marsu urítu acest'a, caci ducea cu sine intre semnele martialie si vulturi ¹⁾ banii fiscului storsi de la duce cu forti'a. Germanicu caletori la armat'a Germana superioare, unde legiunea a II, a XIII si a XVI depusera juramentulu fora a se mai indoui. Legiunarii din a XIV temporizara catuva; li se oferira daruri de bani si demisiune fora a le fi cerutu.

XXXVIII. Ma in tier'a Cauciloru vessilarii legiuniloru turburate, asediati in garnisona, incepura o rebeliune, carea se inabusi in catuva prin pedepsirea cu mórte pe locu a douru soldati. M. Enniu, prefectulu taberei, orenduise acést'a mai multu cá sa servésca de essemplu bunu decátu ca' ar fi avutu dreptu. Mai apoi, dupa ce a crescutu turburarea fugindu si descoperinduse, si vediendu cà ascunsurile nu lu scutescu, imprumutá scapare de la cutezare dícendu *nu pe prefectu, ci pe ducele Germanicu, pe imperatorele Tiberiu i vatemati voi.* Totu deodata sparie pe improtivitori, rapesce steagulu si vertinduse spre ríp'a Rinulu, striga: *Care esse din linia, se va socoti desertore.* In acestu modu reduse elu cét'a de turburatori dar necutezatori in taber'a de iernatu.

XXXIX. Intr'aceea deputatii de la senatu se ducu sa in-tílnésca pe Germanicu, carele acum se revertise la Ara-Ubianiloru. Aci s' aflau in iernatecu dóue legiuni, cea I si a XX-ea, precum si veteranii demisionati mai deunadi, dar supt stégu anca. Infricosiati si turburati de conscienti'a foradelegii loru tremurara, cá aceia au venitu din ordinulu parintiloru, cá sa anuleze ceeace storsesera prin rebeliune. Si, cum e datina omului de rendu sa presupuna unu vinovatulu si candu acusarile

¹⁾ Erá datina cá soldatii sa 'si duca banii intre semnele militare.

sunt false, inculpéza pe Munatiu Plancu, barbatu consulare si capulu deputatiunii, cá pe urditoriulu decretului senatului. Nóptea pe la antaiulu somnu mi incepu cu aceea, cá sa céra a li se dá steagulu, ce se tienea in locuinti'a lui Germanicu; dau assaltu intratei, spargu usile, tragu pe cesarele din cabinetulu de dormitu si lu constringu, amenintiendu lu cu mórte, cá sa le dea steagulu. Apoi resipindu se pre strate infílnescu pe deputatii cari, inscientiati despre turburare, se grabeau sa vina la Germanicu. Ii incarca cu injurature, se gatescu spre ucidere, mai alesu contr'a lui Plancu, carele socotise cá nu se cuvine demnitatii sale a fugi. Acestui'a nu i a remasu in periclu vietii in care s' afla altu refugiu, decátu taber'a legiunii I. Aci luà in bracia semnele martialie si vulturulu, cá sa se apere supt scutulu religiunii; si, déca purtatorulu de vulturu ¹⁾ n'ar fi respinsu violenti'a cea mai estrema, atunci ai fi vediutu cea ce si între inimici evine fórte raru, pe solulu poporului romanu, in tabera romana, impróscandu cu sangele seu altarele dieiloru. In fine, luminanduse de diua, dupa ce s'a cunoscutu ducele si soldatulu si fapt'a, intra Germanicu in tabera, dîce cá sa aduca pe Plancu la sine, ilu iá si lu pune sa siedia langa sine pre tribuna. Musstrandu apoi *fatal'a turbare*, ce s'a aprinsu desnou *nu prin mani'a soldatiloru, ci prin ur'a dieiloru* li spune pentru ce au venitu deputatii; prin vorbire elocente si *arata parerea de reu despre nerespectarea dreptului santu a lu soliiloru si despre casulu celu greu si nemeritatu ce s'a intemplatu cu Plancu*, adaugendu totu deodata *cata rusine va cadeá de aci asupr'a legiunii*. Lasandu adunarea mai tare spaimentata decatu liniscita face pe deputati sa plece, escortati de o céta de calareti din trupele ajutatórie.

XL. In acestea momente de turburare toti tienura de reu pe Germanicu, „caci nu s'a dusu la armat'a superióre, unde ar „fi gasitu ascultare si ajutoriu contr'a rebeliloru. Destulu si „pré destulu a pecatuitu elu cu demisiunile, cu darea baniloru „si cu mesure moii. Séu, déca viati'a sa i erá de pucinu pretiu, „de ce sa tiena elu langa sine între nisce turbati calcatori de „tóte drepturile omenesci pe unu copilu micu, pe o socia ingreuiata? Pe acestia celu pucinu sa i fi datu inapoi mosiului si republicei.“ Dupa multa gandire, pecandu Agrippina, dicendu: *cá ea se trage din indicitulu Augustu si cá n'a degeneratu pana acolo cá sa i fia frica de periclu*, se-opunea, in fine o imbraciesiéza pe ea si pe fiulu loru între multe lacrimi si asia o indupleca sa plece. Socia fugitiva de imperatore ea se duce insocita de femei, suita triste, purtandu in bracia pe fiuso; sociele amiciloru lui Germanicu constrinse a plecá si

1) aciraferu = aquiliferu.

ele plangendu si geluinduse in giurulu ei; celea ce remasera nu erau mai pucinu triste.

XLI. Acésta facia a lucrurilor ce nu semená a tabera unde Cesarele sa fia in flórea puterii sale, ci mai multu la o cetate vincita de inamicu, gemetulu si plansulu atrase ochiu si ureche a soldatiloru. Ei essu din corturi: *Ce sunetu de géle e acel'a? Ce s'a întemplatú asia tristu? Femei ilustre, nice tu centurione, nici tu soldatu de scutu si aparare, nemic'a din ce se cuvine sociéi unui imperatore, nemic'a din suit'a indatinata! Ele se ducu la Treviri, supt proctectiunea strainului.* De aci apoi rusine si compatimire si aducere a minte de tataso Agrippa, de mosiuso Augustu, de socruso Drusu; o mama ea bine cuventata de copii, si o socia de castitatea cea mai mare. Si de copilulu, nascutu in tabera, crescutu cu soldatii in corturile legiuniloru, 'si adusera ei a minte, pe care pe limb'a loru cea militare ilu numiau *Caligula*, caci ca sa castige popularitatea vlogului de ordinariu, cu asemenea incalciaminte i acoperiau piciórele. Dar totusi nemic'a nu i a plecatu mai tare cá ur'a contr'a Treviriloru. Parte essindu Agrippinei in cale se roga sa se întórca, sa remana, cei mai multi revintu la Germanicu indereptu. Elu plinu anca de intristetie si mania, incepù a vorbi celoru ce lu inundau din tóte partile asia:

XLII. „Femei'a si fiulu meu nu mi sunt mai scumpe decâtu tat'a si patri'a; pe acel'a anse ilu va apará majestatea sa, imperiulu romanu celelalte armate. Pe soci'a si copii mei, pe cari, bucosu i asi jertfi la mórte pentru glori'a vóstra, acum i tramitu departe de la nisce turbati, pentruca, verce foradelege ar mai amenintiá aici, aceea sa se impace numai cu sangele meu, si cá ucisulu, stranepotu a lui Augustu, omorit'a nora a lui Tiberiu 'sa nu ve faca si mai vinovati. Caci in adeveru in dilele acestea ce fapta scelerata a remasu necercata si necutezata din parte-ve? Ce nume voiú dá acestei cete? numi-voiu *soldati* pe cari impresurara cu valu si arme, pe fiulu ducelui vostru; au *cetiani*? pe cari calcara supt pitióre autoritatea senatului. Ceea ce respectéza si inimicii chiaru, caracterulu celu sacru, alu soliloru si dreptulu gintiloru, voi le ati vetamatu. Indieitulu Juliu numai cu o singura vorba a lini-scitu o rebeliune, numindu i *Quiriti*, pe aceia cari i denegau juramentulu de credintia. Indieitulu Angustu numai cu faci'a si ochii a implutu de cutremuru pe legiuni la Actiu. Si io, macaru cá nu me potú asemená loru, dar su din sangele loru, déca asi fi insultatu de legiunile din Spania au din Siria, cine ar privi acést'a fora mirare si indignare? Si acum tu legiuneo I si tu, a XX-ea, acea daruita de Tiberiu cu insemne, tu socia in atatea bataii, incarcata cu atatea remuneratiuni, minunata mul-

tiemita dati ducelui vostru? Atare reportu sa facu io tatalui meu, carele n' aude decatu numai lucruri de bucuria din alte provincii? Soldatii lui cei teneri, veteranii lui n'au fostu saturati cu demisiuni, cu bani; aci se ucisera centurioni, se-inchisera soli; taber'a s'a pangaritu cu sange, asemenea si riurile; si io tragu o viatia nesecura printre infuriati.

XLIII. „De ce mi ati smulsu din mana in prim'a dâ a adunarii acelu feru ce 'lu plegateamu a mi lu infige in peptu, o amici neprevediatori! Mai bine, si cu mai multa caritate a facutu acel'a, carele me imbiá cu sabi'a. Dieu, asi fi caditu fora sa cunoscu atatea foradelegi ale ostirii mele; ve ati fi alesu duce, care ce e dreptu aru fi lasatu nepedepsita mórtea mea, anse ancai aru fi resbunatu pe Varu si cele trei legiuni. Sa nu dea dieii cá Belgii, desi se imbiara, sa aiba parte de acésta onóre si gloria, ca a venitu intr'ajutoriu numelui romanu, si ca au adusu la ascultare popórale Germaniei! Sufletulu teu, indieitule Augustu, primitu in ceriu, icón'a, tata Drusu, memori'a ta, vina intr'ajutoriu chiaru acestoru bravi, pe cari acum i a cuprinsu rusinea si poff'a de gloria, cá sa spele acea pata de rusine, si ur'a de cetatianu sa o invertésca asupr'a inamiciloru. Voi anca, in a caroru facia, in a caroru inima vedu prefacere, déca redati senatului pe soli, ducelui ascultare, mie pe socia si copilu, hei bine, atunci fugiti de contagiune, despartiti pe rebeli, acést'a va fi garanti'a pocaintiei vóstre, acést'a legatur'a credintiei vóstre.“

XLIV. Marturisindu cu umilintia ca 'su adeverate cele imputate, ilu róga sa *pedepsésca pe vinovati, sa ierte pe retaciti si sa i duca contr'a inamicului; sa 'si rechiame soci'a, sa se reverta disciplu legiuniloru si sa nu i lase cá pe nisce obstatici la Galli*. Rechiamarea Agrippinei n'a primit'o dicendu ca i se apropia ór'a si amenintia iérn'a; copilulu va veni, celelalte sa le implinésca ei insi. Mutati cu inim'a alérge incóci incolo prindu si tragu legati pe cei mai turburatori la comandantele legiunii I. Caiu Petroniu, carele facea judecata si determiná pedépsa de fiacare in acestu modu. Legiunile stau cá si in adunare cu sabiele scóse: tribunulu li aratà de pe tribuna pe acusatulu; déca ele strigau *vinovatu*, se dá precipisiu si se ucidea. Soldatululu se bucurá de ucideri, cá si cum s'aru spalá pe sine de crima; Germanicu i lasá sa faca, caci nu erá din ordinulu seu, odiosulu acestei crudíme cadea preste cei ce o facea. Veteranii anca facura asiá, apoi nu multu dupa acea fura tramisi in Retia supt pretestu, cá sa apere acésta provincia contr'a Sveviloru amenintiatori; dar in adeveru, cá sa i departeze dintr'o tabera, unde si crimele si violenti'a pedepsei rechiama de o po-triva cutremuratórie suveniru. Dupa acést'a tienù mustrare

centurioniloru. Chiamatu de imperatore 'si spunea fiacare numele, rangulu, patri'a, numerulu aniloru de servitiu, ce bravura a facutu in bataia, si ce daruri militare are. Déca tribunii, legiunea i cunoscea zelulu, si bun'a purtare, atunci remanea in rangu'i; éra déca i se imputá cu unamitate iubire de argintu si crudime, ilu scotea din militia.

XLV. Dupace s'a linistitu aci rescól'a, mai erá anca o greutate totu asiá de mare; cautá a dumeri ferositatea legiunii a V. si a XXIX, cari s'afflau in iernatecu la siessedieci de mile de aci, loculu se numiá *Vetera*; caci acestea incepusera mai antaiu rebeliunea; faptele cele mai scelerate s'au fostu comisu de manile loru; nice spaimentati prin pedepsirea cameradiloru sei, nice intorsi la pocaintia stau cá impetríti in mania. Deci Germanicu pregatesce arme, flote, soci cá sa le tramita pre Rinu injosu, determinatu la resboiu formalu, déca ele nu se voru intórce la ascultare.

XLVI. Ma in Rom'a, unde nu cunosciau anca essitul in Iliricu si audísiera de rebeliunea legiuniloru Germanice, cetatinimea cuprinsa de frica inculpau pe Siberiu „ca pecandu elu „pórta de nasu prin temporizare prefacuta pe senatu si pe poporu, membri neputintiosi si desarmati, soldatulu intr'aceea se „revoltéza si nu se potu aduce la ascultare prin autoritatea „anca neconsolidata a celoru doui juni. Trebuiá sa se duca „ensusi si sa opuna maiestatea sa celoru rebeli, cari s'aru fi in „duplecatu candu aru fi vediutu pe principele celu cu esperientia lunga si celu mai inaltu dispunatoriu alu asprimii si „alu gratiei. Déca Augustu, obositu de ani, putù calatori de „atatea ori in Germania, de ce sa siéda Tiberiu, in flórea etatii, „in senatu, pentru cá sa iá peste picioru vorbele parintiloru? „Destulu s'a facutu pentru servitutea Romei; la inimile soldatiloru se cade a aplicá medie *imblanditórie*,¹⁾ pentru cá sa voiasca a suferi pacea.“

XLVII. Neclatita si ca infipta in mediloculu tuturoru acestoru vorbe remase determinarea lui Tiberiu, cá sa nu lase centrulu afaceriloru, sa nu se espuna pe sine si republic'a la intemplare. Caci de multe si diverse erá batutu: armat'a Germanica e mai tare, cea din Panonia mai aprópe; aceea se razima pre puterea Gallieloru; acést'a amenintiá Italia. Pe care din dóue sa prefire? cá cei poipusi sa nu se amarésca prin afrontu? Prin fiii sei din contra le dirigéza pe amendóue de odata, fara a espune maiestatea, carea insufla mai mare respectu din departare. Catra acestea junii sunt escusati, déca aru reservá unele pentru tata. La casu sa dea Germanicu séu Drusu

¹⁾ mulcomitoria.

preste restire, atunci elu va puté intrebuintiá blandetie séu asprime: dar ce i aru mai remané lui, candu soldatii n'aru bagá in séma nice pe Tiberiu insusi? De alta parte, cá si cum aru vré sa plece, ba adi, ba mane, 'si alege insocitori, impachetéza sarcinele, inarméza nauile, apoi pretestandu candu furtuna, candu afaceri insielá mai antaiu pe cei mai pricepatori, apoi pe vlogu, si mai indelungu provincie.

XLVIII. Dar Germanicu, desi a fostu contrasú armat'a, si erá gat'a spre a 'si resbuná asupr'a rebeliloru, totusi a crediutu sa le mai dea timpú, cá, dupa esemplulu de curendu, dóra 'si voru veni in fire pentru binele loru, si a pretramisu o epistola la Cecina, de cuprinsulu: *ca elu vine cu putere tare, si déca ei nu voru apucá mai nainte a pedepsi pe cei rei, elu va comandá macelu generale.* Acést'a Cecina o citi in secretu purtatoriloru de vulturi si semne, precum si la partea cea mai sanatósa a soldatiloru din tabera, amanandú: *cá sa scape pe toti de infamia si pe sine insusi de mórte; cací in pace se cumpanescu faptele si meritulu, éra, dupace a eruptu odata resboiulu, cadu culpási cu cei nevinovati deopotriva.* Aceia, cercandu pe cei ce li se parea a fi mai de credintia, si aflandu partea a mai mare a legiuniloru a fi loiali, in intielegere cu legatulu determiná timpulu, cá sa sara cu arm'a asupr'a celoru mai blastemati si mai turburatori. Apoi la semnulu datu intre sine dau navala prin corturi, ucidu pe soldatii ce nu s'acceptau la acést'a; nimene afóra de initiati nu sciá unde a inceputu ucide-re, si unde se va fini.

XLIX. Dintre tóte resbelele civile, ce au fostu ver odata, anca nice unulu n'a infaciesiatu unu atare spectaclu! Acést'a nu e bataiia, nu su dóue ostiri facia in facia, ci din aceleasi corturi, in care diu'a i impreunase la mancare, nóptea la dormire, se desfacu in partite si arunca proiectilie. Típete, rane, sange sunt la vedere, caus'a ascunsa; celelalte le dirigéza sórtea. Perira cativa si dintre cei buni, dupace rebelii intielegandu pe a cui socotéla se face acestu macelu, prinsera armele. Nice legatu, nice tribunu n'a fostu cá sa comande, s'a lasatu vlogului licenti'a de a versá pana la satiu sange si a 'si resbuná. Curendu apoi a intratu Germanicu in tabera, dícendu intre lacrimé multe fórté, *acést'a nu e medicina ci carnagiu,* si puse sa ardia mortacinele. Pe soldati, spurcati la sange si atunci, i apucá popt'a sa mérga contr'a inimicului esternu, spre impacarea turbarii: *nu e altu mediu a impacá manii fratiloru sei de arme, fora numai déca voru capatá pre pepturile sale celea pecatóse rane oneste.* Germanicu urméza ardórei soldatiloru; facendu punte preste Rinu, strapórta 12,000 legionari, 24 de coorti de

ale sociloru si optu scadróne de calareti, a caroru ascultare a remasu fora imputatiune in cursulu acestei turburari.

L. Nu departe de noi Germanii petreceau in bucuria, pe candu noi eramu retienuti mai antaiu prin doriulu pentru mórtea lui Augustu, apoi prin discordia. Dar armat'a romana dupa unu marsu rapede taiie silv'a Cesiloru si fortificatiunea croita de Tiberiu, sa asieza la frontiera in tabera, si acopete fruntea si dosulu cu unu valu, laturele cu arbori taiati. Dupa acést'a Germanicu strabate silv'a intunecósa, tiene svatu: *pe care cale sa apuce, pre cea mai scurta si mai amblata; séu pre cea mai gréua si necercata, si de acea nepazita de inimici*. S'a alesu cea mai lunga, si armat'a si indoui pasii; caci scoditorii repurtasera, ca Germanii aru avé in acea nópte unu ospetiu serbatorescu cu mancari si jocuri. Lui Cecina se comendà cá sa mérga inainte cu coortile cele usióre si sa curatie calea de lemne impedecatórie; legiunile urméza cu pucina distantia. De mare ajutoriu a fostu nóptea luminata de stele. Sosira in satele Marsiloru, dispune impregiuru posturi, pe candu germanii jaceau in aster-nute si pe langa mese, fora nice o temere, forà a fi pusu antevigilie: pana intr'atat'a erau tóte aduncite in negrigintia. Nu le erá téma de ver unu resboiu, si cu tóte aceste nice pace nu erá; ci numai amortire, desnervare cá intre cei vinosi.

LI. Germanicu, pentru cá devastarea sa fia mai estinsa, imparte legiunile aprinse de bataiia in patru cete conice; devastéza cu sabia si focu unu spatiu de 50 mii de pasi; nice etate, nice sessu n'afra compatimire; cele profane cá si cele sacre, intre altele si acelu templu fórté renumitu la acestea ginti, ce i díceau *Tanfana*, ilu stersera de pre faci'a pamentului; soldatulu romanu a scapatu fora rane, caci elu a taiatu somnorosi, nearmati si retacitori. Acestu macelu a resculatu pe Bructeri, pe Tubanti si pe Usipeteani; ei ocupara silvele, pe unde avea sa se reverté ostirea. Acést'a i erá cunoscutu lui Germanicu, si merse la bataia ¹⁾. O parte a calarimii si coortile sociloru mergeau inainte dupa acestia legiunea I., in centru carale cu sarcinele; laturea stanga o acoperiá legiunea XXI., cea drépta legiunea a V.; cea a XX. inchidea marsulu, dupa care veniau ceilalti soci. Ma inimicii remasera nemiscati pana candu marsulu s'au intinsu prin silve, apoi dupa unu micu atacu facutu asupr'a frontelui si latureloru, se aieptara asupr'a utlimei garde. Prin desele cete ale Germaniloru se turburara coortile cele usióre, candu Germanicu, alergandu calare la legiunarii din XX. le strigà cu voce mare *acum e timpulu, cá sa ve spalati de pecatulu rebeliunii; inainte, marsu si schimbati rusinea in onóre*.

¹⁾ s'ar putea dice mai deslucitu isi facù dispusetiunile si pentru marsu si pentru bataiia.

Se aprinsera de bravura; respingendu printr'unu singuru impulsu pe inamicu la largu ilu taiie in bucati; totu de odata ce-tele antaiei garde essira din silve si se fortificara in tabera. Mai departe n'au fostu superati in cale; soldatulu multiemitu cu presintele, uitandu cele trecute se asiédia prin iernatecu.

LII. Scirile acestea casiunara lui Tiberiu bucuria si grige; s'a bucuratu de apasarea rescólei, dar caci venase prin daruri de bani, prin demisiuni pripite favórea ostirii, precum si glori'a militara a lui Germanicu i insuffá grige. Repurtà totusi la senatu despre faptele acestuia, díse multe despre bravur'a lui, mai multu la aparintia in frase pompóse, decatu sa lu póta nescine crede ca 'si simte ce vorbesce. Pe Drusu si impacarea turburarii din Iliricu a laudat'o cu vorbe mai pucine; anse mai din inima si cu unu tonu de sinceritate. Tóte cate le a fostu concesu Germanicu, le aprobà si pentru ostirea din Pannonia.

LIII. In acelasi anu a muritu Julia, care a fostu inchisa mai de multu de tatas'o Augustu, pentru viati'a ei cea nerusino-sa, in insul'a Pandateria si apoi in opidulu Regiu de langa angusti'a de mare a Siciliei, maritata dupa Tiberiu. Pecandu erá in viatia anca cesarii Caiu si Luciu ilu despretiuisse, cá pe unulu ce nu erá ei egale cu famili'a. Acést'a a fostu motivulu celu mai ascunsu, pentru care s'a fostu retrasu la Rodu. Dupa ce a ajunsu la domnia, apoi perdù pe acésta destierata, desonorata, si, in urm'a uciderii lui Agrippa Postumu, lipsita de tóta speranti'a prin saracia si suferintia indelungata, crediendu ca mórtea i va remané intru intunerecu din caus'a essiliului ei celu indelungatu. Totu acestu motivu a servitu si la asprimea intrebuintiata contr'a lui Semproniu Gracu, carele, nascutu din familia ilustre, inzestratu cu o minte agera si plinu de elocentia de a vorbi reu de altii, desonorase pe acéstasi Julia candu tienea pe Marcu Agrippa; acestu comerciu opritu nu i a fostu destulu, ci, dupace a luat'o Tiberiu, neobositulu spargatoriu de casa nu slabiá a o interitá la ura si la cerbicositate contr'a barbatului. Se credea si ca Gracu a fostu autorulu epistolei ce a scris'o Julia, cá sa defaime pe Tiberiu in faci'a lui Augustu. De aceea destieratu la Cercina, o insula a Africei, a sustienutu aci unu essiliu de patrusprediece ani. Apoi militarii, tramisi cá sa lu ucida, ilu gasira pre unu promuntoriu alu tiermuriloru marii, neasteptandu nice unu bine. Dupa a caroru venitu cerù sa i se dea *atat'a timpu, cá sa póta scrie sociiei Aliaria vointi'a sa cea din urma*; apoi 'si intinse gutulu la ucidietori; pe catu s'a aratatu prin constantia in mórte, demnu de numele de Semproniu, pe atat'a ilu desonorase cu viati'a. Unii spunu ca nu din Roma, ci dela Luciu Asprenate, proconsulu in Africa, sa se fi tramisu acei soldati din ordinulu lui Tiberiu,

carele in surd'a sperase, ca va cadé banuial'a uciderii asupr'a lui Asprenate.

LIV. In acelasi anu serbatóřile religioase s'au mai adausu cu colegiulu preotiescu alu fratiloru Augustali asiediate cá si acel'a alu fratiloru Tatiani intrudusu de Titu Tatiu spre sustinerea servitiului ddiescu alu Sabiniloru. S'au alesu cu sorti douedieci si unulu din primarii cetatii: Tiberiu, Drusu, Claudiu si Germanicu li s'adausera. Jocurile Augustalie tiente atunci pentru primadata fura turburate prin cét'a, nascuta din rivalitatea istrioniloru.¹⁾ Augustu a suferitu acestu jocu din complacere catra Mecenate, pasionatu in Batilu;²⁾ dar nice insusi nu urá atari petreceri, si credea cá e populariu, déca se va amesticá printre petrecerile vlogului. Firea lui Tiberiu avea alta cale; ma elu nu cuteza anca a abate la datine mai aspre pe unu poporu, dedatu de atatia ani la o viatia móle.

LV. Supt consuliu Drusu Cesare si Caiu Norbanu i se decretéza lui Germanicu triumfulu, macaruca resboiulu durá anca. Carele desi lu pregatea din tote puterile pentru vera, totusi ilu deschise pe la inceputulu primaverii prin rapedea incursiune in tiér'a Cattiloru: caci erá sperantia, cá inimiculu se va desbiná intre Arminiu si Segeste in doue partite, insemnati unulu prin perfidia altulu prin loialitate catra noi. Arminiu a fostu turburatorulu Germaniei; Segeste din contra a denuntiatu adese ori alte dati, cá se pregatesce rebeliune, si anume la ospetiulu din urma, inainte de luarea armelor, si a svatuitu pe Varu: *cá pe sine (Segeste,) pe Arminu si pe alti primari sa i puna in legature; plebea nu va cutezá nemića dupace i se voru ludá ducii, si Varu va avé tempu a distinge intre culpasi si nevinovati.* Ma Varu cadu de ursit'a sa si prin puterea lui Arminiu. Segeste desi erá trasu prin consensulu generale alu poporului spre resboiu, s'a improtivitu cu constantia la acést'a; ur'a lui a mai crescutu prin vatemare personale; caci Arminiu rapise pe fiiasa, promisa altuia; intre ginere si socru erá inimicitia nempacavera; ceea ce pentru cari se intielegu e o legatura a caritatii, se facu nisce ghimpi ai maniei intre amarfti.

LVI. Deci Germanicu dá lui Cecina patru legiuni, cinci mii trupe ajutatóřie si cetele adunate cu graba de germani locuitori in partea dincóci a Renului; totu atatea legiuni, numeru duplu de soci le conduce insusi; si dupa ce a facutu unu castelu pre ruinele unei fortaretie a tataso in muntele Taunu, merge iute asupr'a Cattiloru cu cei usioru armati; pe Luciu Aproniu ilu lasa inapoi, la dregerea drumuriloru si stavilirea

¹⁾ Aci si pretotindinea prin istrioni sa se intielega pantomimii. ²⁾ Bathyly dimpreuna cu Pylade a fostu inventorulu acestoru jocuri pantomimice.

apelor; caci, ce e rar pe acolo, fiindu seceta si apele mici a pututu marsiá nempedecatu; éra acum erá téma de ploui si de reversarea riuurilor. Asupr'a Cattiloru cadiú atatu de nepreve-diutu, in catu totu ce n'a pututu fugi din caus'a etatii séu a sessului s'au prinsu, au fura taiati. Junimea trecù in notu riulu ¹⁾ si impedecà pe Romani la facerca puntii incepute. Dar, goniti prin proiectili din tormente si prin sageti, dupa ce propusera indesiertu conditiuni de pace, trecura unii la Germanicu ceialalti lasandu 'si opidele si satele se ducu care in catro prin silve. Germanicu, dupa ce a pusu focu Mattiului — acest'a erá capitala gintii, si a devastatu campulu, a apucatu calea spre Renu; inamiculu n'a cutezatu a superá de la spate pe mergetori ceea ce altaminte li e datina, de cate ori se retragu mai multu din strategia de catu de frica. Cheruscii avea de gandu sa ajute pe Catti, ma Cecina i intimidà lovindu i candu ici candu colo; éra pe Marsi, cari cutezara lupta i dumeri prin bataii'a norocita.

LVII. Nu multu dupa acést'a venira deputati de la Segeste, cerendu ajutoriu contra violentiei ómeniloru sei, ce lu tieneau impresuratu, si cari se inclinau mai tare spre Arminiu, caci svatuise resboitului. Pentru cà la barbari acel'a are in-credere mai multa, care e mai cu capulu a mana si unu atare se bucura de a mai mare influintia pe timpuri de turburare. Segeste adausese la solia si pe fiuso cu numele Segimundu; acestu june venia tremurandu de frica, cá unulu ce in anulu candu s'au rebelatu Germaniele, alesu de preotu la altarele Ubianiloru, rupsesse fascior'a sacerdotale si fugise la rebeli. Totusi lasanduse pe indurarea romana aduse mandatele tataso, fù bine primitu, si supt garda fu tramisu, pe rip'a galica a Renului. Germanicu a crediutu cà merita ostenitiune a se reverti: batú pe inpresuratori, si scapa pe Segeste dimpreuna cu o mana numerosa de consangeni si omeni de ai sei. Intre acestia erau femei nobile, chiaru si soci'a lui Arminiu, fét'a lui Segeste, carea avendu mai multu dîn inim'a barbatuso de catu din a tataso ea nu s'a umilitu la plansu, nice la vorbe rugatorie ci cu manile in sinu cautá la ventrele grele ce portá unu fiu dela Arminiu. Se adusera si o parte din despoielile perderii lui Varu, ce cadiusera préda in manile celoru mai multi din ceice se supuneau acum la domni'a nóstra. Intre cari se des-tingea Segeste insusi prin statur'a cea inalta si prin netemerea sa scienduse a fi fostu pururea sociu credintiosu. Cuventarea ce a tienut'o a fostu de cuprinsulu:

¹⁾ Eder, ce se versa in Fulda.

LVIII. „Nu este acést'a diua cea mai antaia de la care „datéza credinti'a si constanti'a mea catra poporul romanu. „De candu indieitulu Augustu m'a daruitu cu dreptulu de cetatianu romanu, mi am alesu amici si inimici dupre folosulu „vostru: nu din ura catra patri'a mea (caci tradatorii sunt uriti „si de aceia carora se inchina a li servi), ci pentru cà am crediutu „cà ceea ce e bine pentru romani e bine si pentru germani, si caci „pacea e preferabile la resboiu. Acést'a e caus'a, cà io pe rapitoriulu fetei mele, pe calcatoriulu tractatului vostru, pe Arminiu, ilu „acusai la Varu, care erá pe atunci ducele armatei. Amanatu „din di in di prin lasitatea ducelui, si caci in legi erá pucina „scutire, m'am rugatu multu, cá sa me puna pe mine si pe Arminiu si pe complici in legature. Martura e acea nópte, o „macaru de ar fi fostu cea din urma pentru mine! Ce s'au facutu, lasati sa le plangu mai bine, de catu sa le apáru. Jo „am pusu in féra pe Arminiu; vinciutu de partitulu lui io le purtai pe a le acestia. Dar indata ce te ai apropiatu tu cu ajutoriu preferii cele vechi la celea noua, pace la turburare, nu „pentru ver o respata, ci pentru cá sa me spalú de perfidia; „si totu de odata cá unu medilocitoriu aptu alu Germaniloru, „déca ei voru alege mai bine pocainti'a de catu peritiunea. „Pentru retacirile teneretieloru fiului meu ceru iertatiune; trebue „sa marturisescu cà fi'i'a mea a fostu adusa aci cu forti'a. Remane la tine cá sa cumpanesci, deca e sa se puna mai multa „pondere pe aceea cà e greua de Arminiu, séu pe aceea ca e „nascuta de mine.“ Germanicu in vorbe blande i promite securitate pentru copii si afini, éra lui Segeste locuintia in provinci'a cea veche. Armata o conduce indereptu, si primesce numele de *Imperatore* din ordinulu lui Tiberiu. Soci'a lui Arminiu a nascutu unu fiu, carele a fostu crescutu in Ravena; „voiu spune mai tardiu la timpulu seu luptele prin care a „sventuratu sórtea pe ácestu baiatu.

LIX. Faim'a, ca Segeste s'a datu si ca a fostu bine primitu, s'a auditu de Germani, cu sperantia din partea celor'a ce doriau pace, cu durere de cei ce poşteau resboiu. Violenti'a naturale a lui Arminiu, se esaltá pana la turbare prin rapirea femeii si captivitatea fiului seu. Sburá pe la Cherusci, provocandu la arme contr'a lui Segeste, la arme contr'a lui Germanicu. Nu lipsi a versá si la injurature: „ce mai tata! ce „duce mare! ce armata brava! atatea mani au pututu teri pe o „beata muiere. Elu a nimicitu trei legiuni, trei legati. Nu cu „tradatiune, nu contr'a femeiloru grele, ci pe facia si improtiv'a „armatiloru a purtatu densulu resboiu. Se mai vedu anca prin „silvele Germaniei semnele de resboiu ale Romaniloru, ce le a „suspinsu dieiloru patriei. Locuiasca Segeste in rip'a cea cu-

„cerita, recapete pentru fiuso éراس demnitatea sacerdotalé :
„ómenii germani nice odata nu voru puté escusá de ajunsu ca
„au vediutu între Albi si Rinu verge si securi si toga. Alte
„popóra, necunoscatórie de domni'a romana, n'au cercatu nice
„pedepsele cu mórte, nu sciu ce su darile; de órace Germanii
„s'au scapatu de acestea, de órace acelu Augustu numeratu
„intre diei, acelu Tiberiu alesu, s'au dusu fora nice unu resul-
„tatu: de ce sa se téma de unu copilu fora esperientia, de o
„armata rebela? Déca le mai place patria, parinti si datinele
„vechi, decatu domni si colonii nóue; atunci mai bine sa ur-
„meze lui Arminiu la gloria si libertate, decatu lui Segeste la
„o sclavia rusinósa.“

LX. Prin vorbele acestea atitiati se sculara nu numai Cheruscii, ci si gintile marginasie; si fu trasu in parte si Inguiomeru, unchiulu de pre frate lui Arminiu, carele de multu timpu avea mare autoritate la Romani. Cercustarea acést'a adause la temerea lui Germanicu. Si, pentru cá resbelulu sa nu erumpa de odata in tóta mass'a sa, tramise pe Cecina cu patruzeci de coorti romane séu patru legiuni spre a face inamicului o diversiune prin tíera Bructiloru la riulu Amisia; calarimea o conduse prefectulu Pedone in teritoriulu Frisiloru; éra insusi trecù in patru naui cu patru legiuni preste lacuri; la numitul riu se concentrara pedestrimea, calarimea si flot'a. Caucii, promitiendu ajutoriu, fura primiti cá soci de resbelu. Pe Bructerii, cari 'si arsera locuintiele, i batù Luciu Stertinu, tramisu de Cesare cu cete usioru armate; între ucidere si predare a datu preste vulturulu legiunii XIX., perdutu cu Varu. De aci armat'a fú dusa pana la marginile cele mai extreme ale Bructeoriloru; catu tiene tíer'a între Amisia si Luppia fú devastata, mai pana la silva Teutoburgica, unde se dícea ca remasitiele lui Varu si ale legiuniloru jacu neinmormentate.

LXI. De aceea Germanicu fú apucatu de dorinti'a spre a suplini catra ducele si militari datori'a cea din urma: intrég'a armata se simti cuprinsa de o compatimire durerósa pentru consangeni, amici, pentru evenemintele resbelului si sórtea ómeniloru. Dupa ce s'a tramisu inainte Cecina, pentru cá sa recunósca aduncimile locuriloru silvatice, sa faca puncti si muri de pamentu preste locurile baltóse si campii mobili, intrara in tristele silve oribili la vedere si la memoria. Antai'a tabera a lui Varu, dupre stensiúnea spaciului si mesur'a locuriloru principali aratá ca e lucrulu la trei legiuni; unu valu pe diumetate surpatu si gróp'a de pucina aduncime spunea ca aci s'au fostu opritu remasitiele taiiate ale ostirii, remasitiele armatei vincite. In mediulu campului ósa albindu, cari cum fugisera, cum restisera, risipite séu gramadite; nu departe de aci franture de

arme, schelete de căi, capete pironite pre trunchi de arbori; in silvele vecine altare barbare, unde junghiasera jertfe pe tribuni si pe centurionii de clasa prima. Cari remasera in viatia din acelu macelu, scapara din bataia sau din legature spunea: „ici au cadutu legatii, colo fura rapiti vulturii; unde Varu capata antai'a rana, unde 'si facu insusi cu „nefericit'a drepta lovitura de morde; depre care tribunalu a „tenu cuventarea Arminiu; cate furci pentru captivi, cate „gropi de tortura, si cum a batjocorit ei in sumeti'a sa semnele militare si vulturii romani.

LXII. Astfelu o armata romana vine la alu siesslea anu dupa nefericit'a bataia sa adune in momentu osale celoru trei legiuni; nimene din acesta ostire nu scia deca elu ingropa remasitiile unui strainu sau ale vreunui consanguenu; ci soldatii, aprinsi contr'a inamicului de o mania noua, cu gelea si resbunarea in inima depunu in pamentu aceste remasitie, ca si candu aru fi ale rudeloru si fratiloru sei. Cea dintai glia ierbosa spre redicarea mormentului, a pus'o Germanicu pomana plina de haru acesta pentru reposati, semnu frumosu pentru cei de facia ca ia parte ca sociu la durerea loru. Dar acesta n'a aflatu incuviintiare inaintea lui Tiberiu, sau pentru ca tote faptele lui Germanicu le respica spre mai reu, sau caci credea ca icon'a ucisiloru lipsiti de ingropatiune e in stare a intardia sborul soldatiloru la bataia si a li insufa temere de inamicu; se pote si pentru ca unui imperatore, investitu cu auguratulu si cu ceremoniele religiose cele mai vechi nu i sa cadutu a se atinge de a le mortiloru.

LXIII. Dar Germanicu se ia dupa Arminiu, carele se retrasese in locuri neamblate, si indata ce i sa oferitu ocaziune comanda calarimii ca sa merge inainte si sa ia dela inamicu campulu ce lu ocupase. Arminiu imparte ordinu la ai sei indemandui: ca sa se adune si sa se apropie de silva, apoi facendu rapede frontu, da semnu celoru ascunsi prin silve sa esse. Calarimea vine in turburare prin acesta noua linia de bataia; coortile tramise spre a i sustiene, trase de cetele fugatorie, mai marira turburarea cutremuratoria. Se impingeau¹⁾ acum intr'unu locu baltosu, cunoscutu vincitoriloru si periculosu nesciitoriloru, deca Cesarele n'ar fi essitu cu legiunile puse in linia de bataia. Acesta insufa inamicului terore, soldatiloru nostri incredere, si se departara fora a fi invinsu nice o parte, nice alta. Apoi reduce armata la riulu Amisia, doue din legiuni²⁾ pre flot'a cum le a fostu adusu; la o parte a calarimii i dede ordinu ca sa se traga spre Rinu pe langa tiermurii Oceanului.

¹⁾ si calaretii si coortile. ²⁾ aci e intepolare.

Pe Cecina, care 'si conducea cét'a sa, ilu svatù, desi se retragea pre càii cunoscute, cá sa tréca catu se va puté mai fora intardiere preste puntile cele lungi ¹⁾). Acést'a érá o cale de pamentu angusta printre locuri baltóse de estensiune mare fórte, construita odinióra de Luciu Domitiu; pe langa care érá numai baltisie, tina mare cleiósá, séu ape fora fundu; giuru imegiuru munti silvosi ce se inaltia piezisiu. Acestea pe atunci erau ocupate de Arminiu, carele, pre càii mai scurte si in marsuri fortiate, sosise inaintea ostirii romane incarcate cu sarcine si arme. Cecina, standu pe ganduri: cum sa dréga puntile stricate de vechime si totu deodata sa respinga pe inamicu, s'a determinatu a se intari in tabera in acestu locu ²⁾, astfelu cá, pe candu o parte a ostirii va incepe lucrulu, cealalta sa se apuce de bataia.

LXIV. Barbarii, nisuindu a sparge posturile din fronte spre a strabate la cei ce erau ocupati cu fortificarea, interita, impresóra, essu inainte ³⁾; larma confusa a lucratoriloru si luptatoriloru; tóte pentru Romani erau deopotriua nepriintióse; loculu de adunca umiditate, acelasi nu tienea pitiorulu ⁴⁾ alunecosu pentru mergetori; corpurile soldatiloru impedeate in miscare de grauitatea scuturiloru, éra aruncarea cu dardele érá cu neputintia in apa. Din contra Cheruscii erau dedati la bataia de prin locuri baltóse, catra acestea avea statura inalta; lancile lungi fórte, bune de a face rane si din departare chiaru. Legiunile nóstre incepura a siovai, candu veni nóptea cá sa le scape din acésta bataia inegale. Germanii, neobositi spre a 'si asecurá succesu fericitu, nu se dau repausului, ci cata apa esvorá prin muntii de prin giuru o abatu sa curga in locurile de vale; esundarea pamentului, surpatur'a lucrului catu se facuse indouiesce ostenitiunea soldatului. Erá alu patrudiecilea anulu acest'a de candu Cecina serviá séu comandá in militia; cercatu in bine si reu si de aceea fora temere. Cumpanindu in mintea sa ceceace ilu astépta, n'au aflatu altu mediu de scapare, decatu sa contiena pe inamicu prin silve pana atunci, pana candu ranitii si sarcinele voru apucá a trece inainte. Caci pe mediu intre munti si balti se intindea unu plaiu, in care se putea desfasiurá o linia de bataia mai angusta. Legiunile se punu in ordine, a V. in arip'a drépta, a XXI. in cea stanga, cea I. cá ante-garda, XXI. sa acopere dosulu.

¹⁾ Pontes longos: nu va sa dica aci numai punti proprie, ci preste totu trunchiuri, barne aruncate preste unu locu nesecuru si mobilu. ²⁾ unde s'affá. ³⁾ interita prin plencheri, impresóra laturele, obvinu celoru ce facea ver o miscare afora din linie p. e. spre a preveni pe germanii impresuratori. ⁴⁾ cum p. e. la pasire punem rescacarandu unu pitioru inainte,

LXV. Nóptea a fostu turburata prin motive contrarie barbarii prin vesel'á ospetiului, prin cantece de bucuria séu prin ciuiture silbatice implura aduncurile vaiiloru de sunete si inaltimea muntiloru silvosi de resunete. La Romani focurile se stingea, voci intrerupte, insusi jacendu risipiti pre valu, séu retacindu printre corturi, mai somnurosi decatu veghitori. Pe ducele l'a fostu speriatu unu somnu urítu. I s'a parutu ca vede si aude pe Ciuntiliu Varu, essindu plinu de sange din locurile baltóse, cá si candu l'ar chiamá; densulu totusi nu i a urmatu, ci man'a intinsa i a respins'o. Pe la reversarea dílii legiunile dispuse pe la aripi parasira positiunea sa de frica séu din cerbicositate, si ocupara rapede campulu dincolo de balti. Cu tóte acestea Arminiu, desi putea usioru a se descarcá asupr'a loru, a amanatu ataculu; dar cum a vediutu ca carale cu sarcinele au remasu implantate in tina si gropi, ca soldatii dinpregiuru au venitu in turburare, si semnele militare in desordine, si cum de ordinariu se imtempla in atari cercustari, ca fiacare alérge de capulu seu si au urechi surde pentru comanda: atunci dà semnu Germaniloru sei sa irumpa, racnindu: *En Varu! en legiunile pentru a dóú'a óra batute de aceeași ursita!* Dícendu acestea totu de odata sparge cu mana alésa conductulu, facendu caiiloru mai alesu rane; acestia alunecandu in sangele seu si in tin'a lunecósa trantescu la pamentu pe calareti, restórna pe cei ce le stá in cale, calca si turtescu pe cei jacenti. Cea mai mare nevoiia erá in giurulu vulturiloru, pe cari nu i putea nice purtá prin grandin'a de proiectilie, nice a i infige cu taria in hum'a cea imósa. Pe candu Cecina sustienea lini'a de bataiia, cade de pre calulu strapunsu supt densulu, si ar fi fostu incungiuratu, déca legiunea I. nu li s'ar fi opusu. Mantuirea ni a fostu lacomi'a inamicului, care lasandu uciderea a alergatu dupa préda. Spre inserate legiunile abea ajungu pre campu solidu si la largu. Cu tóte acestea miseriele nu erau la capataiu. A cautatu a se face unu valu, a se ridicá unu muru de pamentu; éra instrumentele necesarie spre a sapá pamentu, spre a taiiá glie, parte mare se perdusera; maniplii erau fora corturi, ranitiloru li lipsia oblogelile. Impartindu intre sine pucín'a merinde intinata si sangerata plangu intunereculu infernalu si unic'a dí ce li a mai remasu de viatia la atatea mii de ómeni.

LXVI. Din intemplanu unu calu rumpendu legaturele, spariatu de larina, in fug'a s'a aduse in turburare pe unii ce i stá in cale. Acést'a a implutu pe cei ce credeá ca Germanii ar fi iruptu in tabera cu atat'a frica, incatu alergara toti spre póрте, mai alesú catra cea decumana, carea fiindu opusa inamicului, se parea a fi mai segura fugatoriloru. Dupace Cecina

a descoperitu, ca tóta fric'a e desiérta, dar totusi neputendu a resiste soldatiloru si a'i retiené nice cu autoritatea sa, nice cu rugatiuni, nice chiaru cu man'a, atunci se trantì pre pragulu pórtelui, si in fine prin desteptarea compatimirii, caci trebuiáu sa tréca preste corpulu legatului, abea li a inchisu calea. In acelasi timpu tribunii si centurionii spusera: ca pasirea e falsa.

LXVII. Apoi i adunà in foculu taberei¹⁾, le dîse sa i asculte vorbele in tacere si le pune la inima ce le trebuesce in pusetiunea in care sunt: „Numai in arme e mantuire, ma acelea au sa le pórté cu svatu; cauta sa remana inlâintrulu valului, pana candu inimiculu, in sperantia sa lu iá cu asaltu, va veni mai aprópe; dupa aceea sa erumpemu din tóte laturele, prin acésta erumpere ne ducemu pana la Rinu. De voru fugi, sa scie ca i astépta silve anca si mai multe, baltisiuri anca si mai profunde, si furi'a inimicului; vincitorii voru secerá onóre si gloria.“ Le mai aduse aminte elu si de iubittii loru de a casa, si de onórea din tabera; éra relele le a retacutu. Pe urma impartí cáii, mai antaiu pe alu seu, apoi ai legatiloru si ai tribuniloru, fora a cautá la rangu, intre soldatii cei mai bravi, cá mai antaiu acestia, apoi pedestrima sa dea resboiu in inimici.

LXVIII. Nu mai pucina turburare domniá la Germanii frementati de sperantia, pofta si divergintile pareri ale duciloru. Arminiu svatuíá: *sa lase pe Romani sa esse si dupa ce voru essi éra si i impresóre prin locurile apatóse si neamblate.* Inguiomeru erá pentru mesure mai violenti si mai placute barbariloru, *cá taber'a sa o cuprindia cu man'a armata; luarea se va face iute, captivii voru fi mai numerosi, préd'a mai nestricata.* Deci desu de demanétia surpa gropile, arunca gratie, se suie pre verfulu valului, unde soldatii romani stá rari si cá infipti de frica. Indata ce Germanii se oprira de palisade se dá coortiloru semnulu, cornurile si trimbitiele resunara. Atunci intre ciuituri si rapeditura ai nostri saru in spatele Germaniloru, batjocorindui ca: *aici nu'su silve, nu'su baltisiuri; ci pre locu egale, dieii nepartinitori.* Inimicii, crediendu ca voru dá preste o mana de soldati reu armati, s'asteptau la unu macelu usioru: dar sunetulu trimbitieloru, luciulu armeloru i implura de o teróre cu atatu mai mare cu catu aceea a fostu mai neprevéduta. Ei cadu totu asiá de demoralisati in resbelu nefericitu, cá aroganti in celu fericitu. Cei doui duci ai loru desérta campulu de bataiia, Arminiu intregu si sanatosu, Inguiomeru greu ranitu. Germanii de rendu fura taiati catu a tienutu diu'a si mani'a soldatului romanu. In fine nóptea se revertira legiunile; si

¹⁾ Principia.

marcaru ca ranele mai inmultite si aceeasi lipsa de bucate i superá: aflara totusi in victoria tote, putere, sanatate si imbel-siugare.

LXIX. Intr'aceea s'a fostu respanditu faim'a, ca Germanii au incinsu armat'a si ca o ceta de inimici e in marsu catra Gallie; si, deca Agrippina n'ar fi impedecatu rumperea puntii, ce era trasa preste Rinu, erau cari de frica s'aru fi cutezatu la o asemine fapta rusinosa. Ma aceta femeia mare de inima, luá asupr'a sa in cursulu acestoru dile detoriele de duce, si ea impartii soldatiloru cari dupre cum era raniti si lipsiti vestmente si carpe de oblogetura. Caiu Pliniu, istoriculu resboieloru germanice, ne spune: ca ea, standu la capataiulu puntii, a laudatu si a multiemitu legiuniloru revertinti. Acest'a a facutu profunda intiparire in inim'a lui Tiberiu: „Nu sunt, disse, acestea „numai nisce simple grigi pentru soldati, nu sunt maguliti numai „spre a i castigá contr'a inamiciloru esterni. N'a mai remasu ne- „mic'a duciloru, deca o muieru mustra cetele de soldati i inspec- „tiuneza candu su in linia, face daruri, casi candu nu ar arata „destula iubire de domnia, purtandu pe fiulu de duce imbra- „catu in vestminte de soldatu de rendu si numindu pe unu Ce- „sare *Caligula*. Si pana acum Agrippin'a are mai multa putere „la soldati, de catu Legatii, de catu Ducii. O femea a inna- „busitu rebeliunea, contr'a careia numele principelui a remasu „neputintiosu.“ Mai atitia aceta mania si lu intaria pe Tiberiu intr' ens'a Seianu, carele, cunoscendu bine caracterulu aceluia, semená sementi'a urei departe in venitoriu, carea ascunsa pen- tru presentu avea sa erumpa mai tardiu cu atatu mai violentu.

LXX. Intr' aceea Germanicu dede din legiunile, ce le imbarcase pre nauí, pe II-a si a XIV lui Publiu Vitelliu, ca sa le duca pre uscatu, pentru cá flot'a sa pota mai usioru pluti pe o mare pucinu afunda séu sa stea mai pucinu in locu la momentulu de refluxu. Vitelliu de o camdata avu marsu liniscitu pre pamentu secu séu numai in catuva esundatu de flussu; mai apoi anse batandu ventulu de nordu, findu si timpulu ecuinop- tiale, ¹⁾ candu crescerea oceanului e cea mai mare, armat'a in marsu fu apucata si manata incoci si incolo. Pamentulu era inundatu; aceeasi facia a marii, tiermuriloru, campieloru; nu puteai destinge pamentulu nesecuru de celu solidu, celu pro- fundu de mai pucinu aduncu; valurile i restorna, volvocele i inghitu. Vite de trasu, sarcine, cadavre morte nota incoci incolo, li se punu in cale. Cetele se mestica intre sine, candu cu ap'a pana la peptu candu pana la gura, cate odata fugindu li pa- mentulu de supt pitiore sunt rupti unii de altii séu dati afundu.

¹⁾ Sidere equinoctii, liberu == finitulu lui septemvre.

Nice vócea comandantelui, nice imbarbatarile imprumutate n'a-juta nemica contr'a furiei apelor; nu puteai destinge pe bravu de misielu, pe celu cu minte de celu natarau, svatulu bunu de intemplarea órba: tóte erau apucate de aceeași fortia neresistibile. In fine totusi Vitelliu se elupta abea pre unu locu mai inaltiatu, unde 'si adunà cetele. Aci petrecura nóptea fora nutrimentu, fora focu, parte mare fora vestminte séu reu dresi, nu mai pucinu demní de compatimire, de catu aceia pe cari inimiculu i tienea inchisi. Caci celu pucinu acestia putea sà mora mórte gloriósa, pe candu acelora nu li a remasu de catu sa péra in apa fora onóre. Cu lumin'a dilii s'a vediutu si pamentu, si venira pana la riulu, spre care 'si indreptase Germanicu flot'a. Legiunile, despre cari s'a fostu latitu faim'a, cá s'au inecat, fura imbarcate pre nauí; lumea nu credea, cà au scapatu, pana candu n'a vediutu pre Cesare, cà se întórece cu ele.

LXXI. Deja Stertiniu, premisu cá sa primiasca in ascultare pe Segimeru, fratele lui Segeste, lu adusese pe elu si pe fiuso in cetatea Ubianiloru. La amendouí s'a datu iertatiune, fora greutate lui Segimeru, numai temporizandu, fiului; caci se dicea eà acest'a sa fi batjocuritu corpulu lui Cuintiliu Varu. De alta parte Galliele, Ispania, Italia se intreceau a suplini daunele ostirii imbiinduse care cu ce putea, cu arme, cu caii, cu bani. Germanicu i laudà pentru zelulu loru, primi totusi numai arme si caii pentru trebuinti'a resboiului, pe soldati i a ajutat cu bani de la sine. Pentrucá sa imblandiasca aducerea a minte de celea patite prin bunavoiintia, visità de a rondulu pe cei raniti, laudà pe unu fiacare pentru faptele de bravura, cercà ranele, si pe unulu prin promisiune, pe altulu prin remunerare, pe toti prin adresarea de vorbire i intari intru inclinarea catra person'a sa si catra resboiù.

LXXII. In acelasi anu se decretara lui Aulu Cecina, lui Luciu Aproniu si Caiu Siliu semnele triumfalie pentru faptele loru implinite cu Germanicu. Numele de tata alu patriei, cu care lu imbiase adese ori poporulu, Tiberiu l'a refusat, si n'a suferitu, desi erà cu voi'a senatului, cá sa jure pre numele lui dicendu; *cà tóte sunt nesecure pentru muritori, si cu catu se inaltia cineva mai susu cu atatu si locul de supt densulu e mai alunecosu.* Cu tote acestea nu insuflà nice o incredere in simtiementulu seu de cetatianu, caci elu intrudusese éراسi legea de lesa-maiestate, care la betrani avea totu acelu nume, ma altele se tragea la judecata precum déca nescine tradandu ostirea, rebelandu plebea séu portandu reu ver o magistratura ar fi adusu stricatiune maririi poporului romanu. La densii se persecutau faptele, disele remanea nepedepsite. Augustu a fostu

celu antaiu care sub pretestulu acelei legi orenduise cercetare asupr'a libeleloru difaimatorie, superanduse de cutezarea lui Cassiu Severu, prin care acest'a in scripturi nerusinate insultase barbati si femei illustri. Mai apoi, candu pretorulu Pompeiu Macru i puse intrebarea; *ore sa intenteza judecata contr'a acusatiloru de lesa-maiestate?* Tiberiu a respunsu, *legile sa se esecuteze.* Si elu s'a fostu amaritu pentru nisce versuri, publicate de autori necunscoti, in cari i se bicuia crudimea, mandri'a si traiulu lui celu reu cu mam'a sa.

LXXIII. Nu va fi fora interesu de a spune acuzarile prefudate contr'a lui Falaniu si Rubru, doi cavaleri de pucina insemnate pentru cá sa se cunosca prin ce inceputuri si apucaturi viclene de a le lui Tiberiu, se terf in republica acestu reu fatalu, carele innabusitu de ocamdata erupse apoi desnou cá in fine sa se aprindia si cuprindia tote. Lui Falaniu i imputa acuzatorulu seu, cá intre adoratorii lui Augustu, cari prin tote casele formau unu felu de colegiu, ar fi primitu *pe unu órecare Cassiu, pantomimu, renumitu prin desfrenari si cá la vendiarea gradiniloru sale, ar fi datu cumparatoriloru si statu'a lui Augustu.* Lui Rubru se imputa cá crima: *cá a luat indesiertu numele lui Augustu jurandu strimbu.* Candu au venit acestea la cunoscintia lui Tiberiu, scrise consuliloru: „Cá „nu de aceea s'a decretatu tataso apoteosa, cá acea onóre sa „fia spre peritiunea cetatianiloru. Catu pentru Cassiu acestu „istrione dimpreuna cu alti soci ai maiestriei sale de ordinariu „a asistatu la jocurile ce mam'a sa le a inchinatu memoriei „lui Augustu. Si acea nu póte-fi calcare de cele sante, déca „cineva dimpreuna cu gradini séu case vinde si chipulu lui „Augustu, cá si a le celorulalti diei. Éra juramentulu falsu are „sa se socotésca chiaru asia, cá cum s'ar fi facutu contr'a lui „Joue; apoi e grigea dieiloru a pedepsi pecatele facute in contr'a lor.“

LXXIV. Si nu multu dupa acestea Granu Marcellu, pretorulu Bitiniei, s'acusa pentru lesa-maiestate insusi de cestorulu seu Cepione Crispinu, subscriinduse si Romanu Hispone. Acestu Crispinu apucase acum pre. acea carare de viatia, carea apoi prin miseriile timpuriloru si nerusinat'a cutezare a omeniloru a ajunsu la atát'a insemnate. Acestu omu, saracu, necunoscutu, neliniscitu, se insinui prin scrisori denuntiatórie secrete la crudulu principe, si apoi lucrà la ruinarea barbatiloru celoru mai eminenti. Putinte inaintea unui'a, urgisitu de toti, a datu essemplu, urmatu de aceia, cari, din saraci devenindu bogati, din despretuiti, temuti, casinara la multi si in cele din urma loru insusi perirea. Pe Marcellu l'a calumniatu cá ar fi vorbitu reu de Tiberiu, o crima neiertata acésta, de ora ce acuzatorulu, care

cunóscea bine natur'a lui Tiberiu, alegea din pecatele acestuia totu pe celea mai hidóse si le imputá inculpatului; caci, pentru ca erau adeverate, se credeau si a fi fostu dise. La care Hispone adause *cà statu'a lui Marcelu este asiediata intr'unu locu mai inaltu decatu a le principelui, si cà, la alta statua, dupa ce a taiatu capulu lui Augustu, a pusu alu lui Tiberiu.* Audindu acestea principele asia s'a aprinsu, in càtu rumpendu tacerea a strigatu: *cà si densulu in caus'a acést'a 'si va dá parerea pe facia si cu juramentu,* numai cá sa impuna si altor'a necesitatea a face asia. Totu mai erau pe atunci urme de libertate ce tragea de mórte. De acea Pisone intrebà pe Tiberiu: *In ce ronu, vei tu, Cesarule, sa ti dai parerea? De ca vei fi celu antaiu, voiú avé dupa cine sa urmezu; déca vei votá dupa toti, me temu cà, fora a sci 'mi voiú da o parere contraria la a ta.* Venindu in confusiune prin acésta intrebare Tiberiu a priceputu, cà pré s'a fostu iutitu si si din caintia facenduse rabdatoru suferi ca acusatulu sa se absolveze de crim'a lesa-maiestatii. Era acusatiumea despre mancatorii s'a tramisu la recuperatori.

LXXV. Pe Tiberiu nu lu saturá tractarea afaceriloru in senatu; adese ori siedeá la judecati in cornulu tribunalului, pentru cá sa nu scóle pe pretoru de pre scaunu curule, multe se determinara in presentia lui contr'a corumperii cu bani si contr'a rugatiuniloru celoru putinti; in modulu acést'a s'apará dreptatea, libertatea anse patimia. La o atare ocasiune se planse senatorulu Piu Aureliu, cà prin redicatur'a unei strate publice si printr' unu apaductu s'a casiunatu stricatiune casei sale, si cerú desdaunare de la parinti. Opuhenduse pretorii erariului, Cesarulu pasi la medilocu si plati lui Aureliu pretiulu casei; i placea lui a cheltui banii in darnicii oneste; acésta virtute a conservat' o elu lungu timpu, chiaru si dupa ce se desbracase de celelalte. Lui Propertiu Celere, fostu pretoru, care se rugá sa fia dispensatu din senatori'a sa, din caus'a saraciei, i a daruitu diece sute de mii de sestertii, de óra ce erá de toti cunoscuta pucin'a lui stare eredita de la parinti. Altora, cari cercara unú ce asemine, le dise, cá sa 'si motiveze inaintea senatului cererile; aspru din inclinarea spre duritate si acolo unde facea fapte nobili; din acésta cauza ceilalti preferira tacerea si saraci'a la marturisire si daruire.

LXXVI. In acelasi anu Tibru imflatu prin ploii necontenite inundase tóte plaiurile Romei. Dupa retragerea apei a urmatu nenorocire pentru omeni si case. De acea Asiniu Gallu facú motiunea: *cà sa se intrebe cartile sibiline.* Tiberiu s'a opusu tienendu in misteriu lucrurile si cele dumnediesci

si celea omenesci. Cu lucrarea de a staviri essirea riului fú in-sarcinatu Ateiu Capitone si Luciu Aruntiu.

S'a decretatu cá Achaia si Macedonia, cari se rugau de usiurare, pentru presentu sa fia liberate de aministratiunea prin proconsuli, si sa se puna supt Cesarulu.

Cu ocasiunea jocurilor gladiatoresci, date de Drusu in numele seu si a frateso Germanicu, a presidatu acelasi, si a aratatú o placere pré viua catra sange, macaru cá a fostu de pucinu pretiu. Poporulu s'a spariatu de acésta, si spunu cá l'ar fi tienutu de reu tataso Tiberiu. De ce a lipsitu însusi de la spectaclu, acést'a s'a esplicatu in varie moduri. Unii diceau, ca a facut' o din uritiune catra adunarile de poporu; altii, din natur'a lui cea triste si din temerea unei aseminari cu Augustu cari luá cu bucuria parte la atari petreceri populari. Cá elu cu acést'a sa fi voiitu a da numai unu privilegiu fiuso Drusu spre a 'si da de golu asprimea inimci si spre a aprinde ur'a poporului contr'a aceleuia, io nu credu de si s'a disu si acést'a.

LXXVII. Licenti'a teatrului inceputa anca din anulu trecutú erupse pe atunci si mai greu, de órace se ucisera nu numai ómeni din plebe, ci si soldati si centurioni, si tribunulu coortii pretoriane s'a ranitu, pe candu voiiau a propri insultele contr'a magistratiloru si certe le vlogului. Acést'a afacere s'a tractatu in senatu, si parerile parintiloru erau: *cá pretoriloru sa li se dea pleniputintia de a bate cu verge pe istrioni*. Tribunulu plebii Hateriu Agrippa a fostu de parere contraria; contr'a acestu'a s'a sculatu cu cuventare Asiniu Gallu, pe candu Tiberiu tacea, care lasá senatului asemini icóne desierte de libertate. Cu tóte acestea opusetiunea triumfá, caci indieitulu Augustu dechiarase odata, cá actorii sa fia scutiti de bataia si Tiberiu din parte i nu cutezá a frange disele lui. In privinti'a salariului lorú si a licentiei partisaniloru lorú se decretara mai multe, dintre cari mai insemnate erau: cá nice unu senatoru sa nu intre in cas'a ver unui Pantomimu; pre strate nice unu cavaleru romanu sa nu i insociasca; a fora de teatru nicaiurea sa nu dea representatiuni; si pretoriloru sa li sé dea dreptu de a pedepsi cu essiliu pe auditorii cei necumpatati in aplaudare.

LXXVIII. Spanianiloru, la cererea lorú, li s'a datu voiia, cá sa edifice lui Augustu unu templu in coloni'a Taraconica, si astfelu s'a datu unu essemplu la tóte provinciile.

Candu poporulu cerú stergerea procentului, unulu la suta, intrudusu prin lucrurile de vendiare dupa resbóiele civile, Tiberiu a dechiaratu: *cá cass'a militare este fundata pre acésta dare, si cá republic'a nu póte purtá spesele, déca veteranii nu se voru demite din militia dupa unu servitiu de douedieci de ani*. In modulu acést'a se revocá pentru venitoru, mesur'a cea rea, cá

cu siessesprediece ani sa se finésca servitiulu, ce o stersesera prin rebeliunea cea din urma.

LXXIX. Dupa acestea s'a desbatutu in senatu motiunea lui Aruntiu si a lui Ateiu: cá óre n'ar trebui, spre impucinarea essundariloru Tibrului, a se abate riurile si lacurile, prin care cresce elu. S'ascultara deputatiunile municipieloru si ale coloniiloru; Florentinii cereau ca riulu Clanisu sa nu s'abata din indatinat'a sa alvia in riulu Arnu; caci acést'a li ar aduce stricatiune. In consimtire cu acestia Interamnatii diceau; cá campiele cele mai fructifere ale Italiei s'aru ruiná pana in fundu, déca riulu Naru (caci asia erá planulu) deducenduse in periuri, aru acoperi locul cu balti. Nu tacura nice Reatinii opunenduse la stavirirea lacului Velinu acolo, pe unde se versá in Naru, caci atunci ar inundá locurile de prin giuru. Natur'a s'a ingrigitu mai bine pentru muritori fipsandu la riuri, unde sa se verse, cursulu loru, insemnandu le margini, cum li a datu fontani. Cata a se luá in considerare si riturile sacre a le sociloru, ce felu de jertfe si dumbravi si altare inchinara ei riuriloru patriotice. Insusi Tibru nu voiesce, lipsinduse de totu de riurile acurgatorie, a curge cu pompa angustata. Si astfelu, séu din respectu catra rugatiunile coloniloru, séu pentru greuitatea intreprenderii, séu in fine din credintia desiérta s'alaturara la parérea lui Pisone, carele dicea, cá sa nu se faca nice o schimbare.

LXXX. Lui Poppeu Sabinu s'a prolongitu aministrarea provinciei Mesia, mai adaugendu i se si Achaia si Macedonia. Intre caracteristicile lui Tiberiu se numerá si aceea cá sa lase pe ómeni in dregatoriele, in care i a pusu a continuá comand'a séu jurisdictiunea de multe ori pana la finitulu vietiei. Nu e numai o parere asupr'a acestei purtari a lui Tiberiu. Unii dicu, *cá din ura cá sa nu 'si faca grigi noue a tienutu pentru totu deun'a ce a alesu odata*; altii mai pucini: *cá o facea din pisma, cá sa n'aiba parte de bucuria mai multi*; mai sunt si de aceia, cari credu, cá pe catu erá de vicleanu la fire, pe atat'a erá si de fricosu in determinari. Elu nu se conducea in alegeri de virtuti eminenti, de si de alta parte urá pecatulu. Elu se temea de omenii cei buni, cá periculosi pentru sine; de cei rei, cá de o rusine publica. Prin atare clatinare a ajunsu in cele din urma acolo, cá sa dea unora provincie, si apoi sa nu i lase a se departá din Roma.

LXXXI. Ce s'atinge de alegerea consuliloru, asia cum s'a facutu atunci pentru prim'a óra supt acestu principe si cum au urmatu si mai apoi, nu potu afirmá ceva: atatu de tare divergeza, nu numai ce s'a disu la autori in acésta privintia, ci si ce se vede in cuventarile lui. Acum tacendu numele candidatoru, vorbia de originea, viati'a, servitiile militare, astfelu cá sa

se întielega, de cine e vorb'a; si éra alte dati nu facea nice acesteá aratari, ci svatuiá numai pe petitori de dregatorii, cá sa nu turbure alegerea prin dari de bani, promitiendule, cá le are elu grige; mai de multe ori dechiará, cá numai aceia s'au prezentatu la densulu, a caroru nume le a comunecatu consuli-
loru; dar potu concurá si altii, déca se incredú, cá au popula-
ritate si merite. Totu vorbe frumóse, dar in adevéru desierte
séu pline de insielatiune, cari, cu catu mai tare se acopereau cu
icón'a libertatii, cu atatu indicau pe venitoriu o servitute mai
cumplita.

Cartea a dou'a.

Consulii:

A. R. 769 de la I. C. 16	{	T. Statiliu Sisena Tauru. L. Scriboniu Libone.
A. R. 770 de la I. C. 17	{	C. Ceciliu Rufu. L. Pomponiu Flacu Grécinu.
" 771 " " 18	{	Cl. Tib. Nerone Cesare Aug. III. Germanicu Cesare II.
" 172 " " 19	{	M. Juliu Silanu. L. Norbanu Flacu.

Acésta carte cuprinde eveneminte de patru ani.

I. Supt consulii Sisena Tauru si L. Libone se miscara regatele orientelii si provinciile romane; inceputulu s'a facutu la Parti, cari despretiuiiau pe regele cerutu si capatatu de la Roma cá pe unu strainu desi erá din famili'a Arsacidiloru. Acest'a erá Vonone, datu ca obstaticu lui Augustu din partea lui Fraate. Caci desi acest'a gonise ostirea si pe ducii romani, totusi implinise tóte datoriele de onóre catra Augustu, si i a fostu tramisu, spre consolidarea amicitiei, pe unii din fiii sei, nu atatu din temere catra noi, catu mai virtosu din nencredere catra supusii sei.

II. Dupa mórtea lui Fraate si a regiloru urmatori, venira, pentru impedederea versarii sangelui dintre ei la Rom'a deputati din partea mai mariloru Parti, cá sa chiamo pe Vonone, pe celu mai betranu din fiii aceluia. Augustu se simti prin acést'a fórte onoratu, si retramise pe june incarcatu cu daruri. Barbarii, cum de ordinariu se intempla cu domniele noue, ilu primira cu mare bucuria. Curendu apoi i apucà rusinea: „cà „aru fi degeneratu Partii, caci au cerutu din alta lume unu „rege, imbautu cu massimile inamiciloru sei; deja tronulu Arsacidiloru se socotesce si se daruesce cá si o provincia romana. „Unde e acea gloria a ucidiatoriloru lui Crassu, a gonitoriloru „lui Antoniu, déca unu sclavu alu Cesarului, care a suferitu „atatia ani servitutea, va domni preste Parti?“ Vonone din partea

sa mai aprindea anca ur'a loru, cá unulu ce neconformanduse cu datinele stramosiesci, se ducea raru la venatu, pucinu se ingrighia de cáii, amblá prin cetati purtatu in lectica, si despretiuita mancarile patriotice. Rideau si de grecii celu insociau, si caci tienea supt zaru si bucatele celea mai nensemnate. Intrarea la densulu erá usiora, primirea prevenitória; ci aceste virtuti, nefiindu cunoscute, erau defecte noua, si, caci erá straine datineloru loru, cele rele cá si celea bune i aducea de o protiva uritiune.

III. Din acestea motive chiamara pe Artabanu, unu descendinte din sangele Arsacidiloru, crescutu la Dahi; batutu in prim'a lovitura, si reculege puterile si se face domnu preste tiera. Vinctulu Vonone aflá refugiu in Armeni'a, carea fora domnu pe atunci se clatiná intre puterea Partiloru si a Romaniloru, de candu cu uritios'a fapta a lui Antoniu, carele supt masc'a amicitiei alesiuise la sine pe Artavasde, regele Armeaniloru, ilu puse in fera si apoi ilu ucisese. Fiulu aceluia Artassia, maniosu pe noi pentru memori'a tataso, se sustienea pe sine si domni'a sa cu puterea Arsacidiloru. Dupa ce Artassia s'a ucisu prin viclenele uneltiri a le consangeniloru sei, Augustu a pusu preste Armeni'a pe Tigrane, carele s'a intrudusu in domnia prin Tiberiu Nerone. Dar nice domni'a lui Tigrane, nice a fiiloru sei n'a fostu de lunga durata, macaru ca cum e datina la straini s'au fostu insocitu prin casatoria si domnia. Pe urma din ordinulu lui Augustu s'a redicatu pre tronu Artavasde, de unde fú resturnatu nu fora perdere pentru noi.

IV. Atunci s'alege Caiu Cesarele, cá sa impaciuiasca Armenia. Acest'a puse pe Ariobarzane, Medu de origine, pentru rar'a lui frumsetia si bravur'a cea destinsa, cu consimtiementulu Armeaniloru, rege preste densii. Murindu Ariobarzane de mórte fortuita, nu i recunoscuroa famili'a lui; ci, dupa ce cercara cu domni'a unei femei, cu numele Erato, si dupa o scurta domnia o gonira, nedeterminati si desbinati, mai multu fora domnu decatu liberi, primira de rege pe fugariulu Vonone. Dar candu Artabanu se vediù a amenintiá si Vonone a nu aflá aparare de ajunsu la Armeani, séu, déca s'ar fi sustienutu prin puterea nóstra, cá trebue sa purtamu resboiu cu Partii: Creticu Silanu, gubernatorulu Siriei, alesiuindu pe Vonone la sine, ilu pune supt paza, lasandui pomp'a si numele de rege. Cum s'a incercatu Vonone a se scapá de acésta rusine, voiu spune la loculu seu.

V. Altaminte lui Tiberiu i a fostu bine venita acésta turburare a lucruriloru in Oriente, cá supt acestu pretextu se póta departá pe Germanicu de la legiunile, de care erá iubitu, si punendu lu preste nóue provincie, sa lu espuna la viclene uneltiri si totu deodata la diverse intemplari. Dar Germanicu,

cu catu erá mai infocatu devotamentulu soldatiloru catra sine, si inim'a unchiuso mai straina, cu atatu mai tare grabiá victori'a. Elu a cugetatu asupr'a cáiloru resbeleloru, si la ceea ce i s'a intemplatu bine séu reu in cursu de trei ani, de candu pórtá resboiú. „Pe Germani i póte vinci in bataii regulate si pre „campie deschise; pe inimicu ilu ajuta silvele, baltile, vér'a cea „scurta si iérn'a prematura. Armat'a romana nu sufere atat'a „de ferulu inimicului, catu patimesce de lungimea marsuriloru „si perderea armeloru; Galliele s'au ostenitu de a mai dá cáii; „sierulu celu lungu de cara cu sarcine, e usioru espusu la ata- „curi fora veste si greu de aparatu. Éra de va intrá in mare, „posesiunea acesteia e gat'a si pentru inimici necunoscuta; res- „boiulu se póte incepe mai curentu; legiunile se potu strapurtá „deodata cu provisiunile, cáii si calareti potu ajunge intregi si „sanatosi pre gurele si alviele riuriloru in inim'a Germaniei.“

VI. Acést'a erá tînt'a, la care tendea. Si pe candu Publiu Vitelliu si Caiu Antiu se tramiu cá sa adune darile de prin Gallie, Siliu, Anteu si Cecina se incarca cu fabricarea flotei. Una miia de naui se parú a fi de ajunsu, si se facura iute: unele scurte cu pupa si prora angusta si cu pantecele largu, cá sa póta duce mai usioru in valuri; orecare cu pantece plane, cá sa nu se oprésca in vaduri; celea mai multe cu gubernaclu la capu si códa, pentru cá printr'o rapede schimbare a directiunii sa se póta face desbarcarea de ambele capetáia; multe erau asternute cu punti, cá sa póte tormentele, bune totu deodata si pentru straportarea cáiloru si a altoru trebuintiose la resboiu; velele usióre si lopetile iuti, o céta vesela de militari mai marea pomp'a si terórea inarmaturei. Insul'a Bataviloru fú destinata pentru locu de adunare, din cauza ca erá buna de desbarcatu si imbarcatu a ostasiloru si oportuna spre a stramutá mai departe resboiulu. Caci Renulu, pana aci curgendu necontentu intr'o alvia séu spalandu insule mai mici, la intratulu seu in tier'a Bataviloru se desparte orecum in doue riuri, 'si tiene numele si cursulu celu rapede, pe unde trece pe langa Germania, pana se amesteca cu oceanulu; in rip'a despre Gallie curge mai linu si mai latu si de locuitorii vecini se numesce cu nume schimbatu de *Vahale*; mai incolo si acestu nume ilu schimba cu riulu *Mosa*, prin a caruia gura mare apoi se versa totu in acelu oceanu.

VII. Pana se punu in miscare nauile, Germanicu dá ordinu lui Siliu legatulu, cá cu trupe usioru armate sa faca invasiune in tier'a Cattiloru; éra insusi, audiendu cá casteiulu de langa riulu Luppia se impresóra de inimicu, se duce acolo cu siesse legiuni. Siliu din caus'a plouiloru celoru mari venite fora veste n'a facutu altu ceva de catu o pucina préda si a rapitu

lui Arpu, principele Cattiloru, soci'a si fet'a. Impresuratoriile nu dederă ocaziune la lupta Cesarelui, ci la faim'a despre sosirea lui, se respandira. Totusi ei dirimara morimentulu redicatu mai deunadi intru memori'a legiuniloru Variane, si altariulu inchinatu mai de multu lui Drusu. Germanicu facu la locu altariulu, si insusi in capulu legiunilorulu lu incungura mai de multe ori intru onorea tataso. Ca sa mai restaveresca morimentulu nu i s'a parutu de cuvientia; dar tota tier'a dintre casteiulu Aliso si Renu fu intarita prin noue fortificatiuni si muri de pamentu.

VIII. Flot'a venise, pe candu Germanicu, dupa ce a fostu tramisu provisiunile si impartitu nauile intre legiuni si soci, a intratu in canalulu numitu Drusinu, si a rugatu pe tataso, *ca sa stea intr'ajutoriu bucurosu fiului care cuteza aceleasi prin icon'a si memori'a planuriloru si a faptelorulu lui.* De aci plutindu preste lacuri si Oceanu a ajunsu sanatosu pana la riulu Amisia. Flot'a a lasato la Amisia pe rip'a stanga; intr' acest'a a gresitu, ca n'a plutitu mai departe pre riu in susu; elu a trecutu de cealalta parte ostirea ca sa murga pre pamentulu ripei drepte; astfelu se petrecura mai multe dile cu facerea puntiloru. Adeveru e ca calarimea si legiunile, ne fiindu anca und'a crescuta prin flussu, trecura bravu preste locurile acoperite cu apa statatoria de pre langa tiermuri, ma gard'a din urma, intre cari mai alesu Batavii, candu sarira in apa si 'si arata maiestri'a de innotatu, venira in turburare si unii se inecara. Pe candu Germanicu se ocup'a cu redicarea taberei, i se aduse scirea ca Angrivarii s'au resculatu la spate, subtrahenduse de la ascultarea de romani. Indata fu tramisu Stertiniu cu calarime si cu trupe usioru armate, ca sa resbune cu focu si cu sabia reaua credintia a loru.

IX. Apele Visurgii curgeau printre Romani si Cherusci. In acarui'a ripa sta Arminiu cu ceialalti primari, si a intrebatu: *de a venitu Germanicu?* dupa ce i s'a respunsu: *ca e aci,* s'a rugatu: *ca sa i fia iertatu a vorbi ca frateso.* Acest'a supt numele de Flaviu servia in ostirea romana cu o loialitate destinsa, si cu pucini ani mai nainte supt comand'a lui Tiberiu 'si perduse unu ochiu in urm'a ranirii. Li s'a datu voia, si la intilnire ilu salut'a Arminiu. Dupa ce 'si a departatu acest'a pe trabantii sei, a poffitu ca sa se retraga si sagitarii nostri postati pre ripa de catra noi. Dupa ce s'au dusu, intreb'a pe frate, *de unde acea deformitate a feciei?* Spunendu acel'a loculu si bataii'a, l'a mai intrebatu: *si ce remuneratiune ai capatat?* Flaviu urmaza a i spune: *inmultirea soldului, lantiu de auru la gutu, cumuna de onore si alte daruri;* Arminiu lu'a in risu acestea pretiuri de sclavu.

X. După aceea vinu la contradiceri: Flaviu vorbi de marimea romana, de puterile Cesarului, de pedeapsa cea grea, a vincitorilor; deca Arminiu se va dá, va afla îndata gratia; si nu se va mai tracta nice soci'a, nice fiulu lui cá inimici; Arminiu din parte i rechiamá aminte: *ce este omulu datoriu patriei, libertatea stramosiésca, dieii patriotici ai Germaniei, pe mamasa, carea 'si insociesce rugatiunile cu ale sale, cá Flaviu sa nu devina pentru consangeni si amicii sei, pentru natiunea sa chiaru unu desertoru si tradatoru, in locu de Imperatoru.* Pucinu cate pucinu apoi ajungu la cërta si injuraturi, si macaru ca i despartia riulu ce curgea printre ei, s'aru fi incaieratu la bataia deca Stertiniu alergandu n'ar fi retienutu pe maniosulu Flaviu, carea 'si cerea calulu si armele. De cealalta lature se vedea Arminiu cum amenintia si chiama la bataia, caci elu arunca printre ele multe vorbe latine, cá unulu ce servise Romaniloru in tabera in calitate de duce a compatriotiloru sei.

XI. A dou'a di Germanii stáu dincolo de Visurge in linia de bataia. Germanicu, cugetandu cá nu se cade la unu duce prevedietoriu, cá, fora punti si fortificatiuni de aparare, sa espuna periculuu legiunile, comandá calarimii, cá sa tréca prin vaduri. In frunte erá Stertiniu si primipilariulu Emiliu, cari trecura pe locuri varie pentru, cá sa desbine pe inimicu. Pe unde erá mai rapidu riulu pe acolo inrupsé Cariovalda ducele Bataviloru. Cheruscii printr'o fuga facierita ilu alesiuiescu intr' unu plaiu incungiuratu de silve; aci, essindu si erumpendu toti cu o putere restórna pe contrari, gonescu pe retragenti, si o parte peptu la peptu ataca pe inimici adunati gramada, altii i aducu in confusiune din departare. Atunci Cariovalda, dupa ce a sustienutu indelungu furi'a inimiciloru, imbarbatéza pe ai sei cá in cete sa si sparga cale printre mass'a inimiculu ce nu i slabiá, insusi s'aiapta unde erau mai desi inimicii si cade dupa ce i s'a strapunsu calulu supt densulu supt grandin'a dardelor si giuru inpregiuru de elu multi din nobili. Pe ceialalti i scapa din periclu bravur'a propria séu calarimea venita intr' ajutoru supt Stertiniu si Emiliu.

XII. Germanicu trecendu Visurgea s'a insciintiatu printr' unu strafugariu: *cá Arminiu 'si a alesu campulu de bataia; ca s'au adunatu si alte ginti in silv'a santita lui Hercule; si cá voru cercá peste nóptea atacá taber'a romana.* Acésta descoperire s'a crediutu, se vedeau focurile germaniloru, si unii scoditori apropiinduse spuneau cá s'audu nichesatulú cáiiiloru si vuetulu unci masse mari de osteani nedisciplinati. In apropierea unui momentu decisivu Germanicu a crediutu, cá e bine a cercá simtiementele soldatiloru, si 'si batea capulu cum s'ar puté face acést'a in modulu celu mai securu. „Tribunii si centurionii in

„celea mai multe casuri facu reporturi mai cu placere de cele
 „imbucuratórie de catu adeverate pe cari sa te poti lasá; natur'a
 „iertatiloru are in sine pururea unu ce de sclavu; de amici e
 „legata lingusirea; de se va chiamá adunarea soldatiloru si aci
 „voru fi unii cari sa dea tonulu, ceilalti voru aprobá hauindu;
 „adunculu inimei soldatiloru se póte cunosce numai candu su
 „singuri si neveduti, pe la prandiulu militarescu 'si dau ei pe
 „facia sperantiele si temerile.

XIII. Venindu nóptea esse din auguralu si apuca pre carari ascunse si necunoscute vegilieloru; insocitu numai de unu individu, avendu umerii acoperiti de o pele de féra, se pune pe la corturi si se pasce de faim'a numelui seu. Aude pe unulu inaltiandu cu laude *nobilitatea originii ducelui*, pe altulu *frumseti'a*, cei mai multi *blandeti'a*, *amicabilitatea*, *si cum elu in gluma si la seriosu este pururea acelasi*; cà se cade cá sa i se arate *recunoscintia in bataiia*: si de alta parte totu deodata cá pe cei *perfidi dintre ei si pe rumpetorii de pace sa i aduca jertfe pre altarulu resbunarii si alu onórii*. Intr' acestea unu inimicu carele sciá latinesce sare calare la valulu taberei, si cu voce mare promite in numele lui Arminiu la totu omulu care va trece la inimicu *femei si ogóra*, *si cate una suta de sestertie pe di, catu va tiené resboiulu*. Acéstu afrontu inflacará mani'a legiuniloru. „*Lasa sa vina numai diu'a, sa incépa batai'a; soldatulu romanu va capatá atunci tiere germane; 'si voru luá; ei femei; primescu buna prevestire, sociele si averile inimiciloru sunt destinate a deveni predele loru*. Pe la a treia vegilia din nópte s'a datu assaltu a supr'a taberei, fora aruncari de proiectilie; vediendu cá palisadele sunt acoperite de dese coorti si nu a remasu nice unu postu fora ómeni.

XIV. Aceeasi nópte a adusu lui Germanicu unu visu imbucuratoriu. Elu s'a vediutu pe sine facendu o jertfa, si cà, stropindu i se cu sangele jertfitu vestmentulu, a capatatu altulu mai frumosu din manile mósiei sale Augusta. Inbarbatatu prin acésta aratare aprobata si prin auspicie, conchiama adunarea soldatiloru, si li descopere totu ce intieptiunea sa a prevediutu a fi corespundietoriu pentru batai'a ce s'apropia: „cà nu numai „campiele sunt bune de lupta pentru soldatii romani, ci, fiindu „cu minte, si silvele si culmile muntiloru. Caci scuturile cele „preste mesura mari a le barbariloru, lancile loru celea pré „lungi, nu se potu usioru manui printre arbori si tufisie, cá dardele si sabiele si vestmintele lipite de corpu. Loviturele sa le „duplice, si virfurile armeloru sa le indrepteze in facia. Ger- „manulu n'are nice lorica, nice coifu, nice scutuliu chiaru nu e „ferecatu cu feru séu imbracatu cu curea, ci acele su numai „nise impletiture de nuiele, numai nise scandure mice zugra-

„fite. Aciea prima abea e provediuta cu lanci, ceialalti au
„numai nisce tiepusi scurté séu pirjolute la focu. Ce s'atinge
„de corpurile loru, adevratu cà suntu inspaimentatórie la prim'a
„vedere si tiapene pentru unu impinsu de scurta durata, nu su
„anse in stare a duce la rane. Fora frica de desonóre, fora
„respectu catra duce se cara, fugu; fricosi in mediulu periculului,
„candu su in fericire nu voru sa scie nice de dreptulu divinuu,
„nice de celu omenescu. Déca, cuprinsi de uritulu calatoriiloru
„pre uscatu si mare dorescu capetulu acestor'a apoi aci e cam-
„pulu de bataiia, unde lu potu rescumpará. Albi si pana acum
„e mai aprópe de catu Renulu; si mai departe nice 'unu res-
„boiiu; numai sa aiba grige, cá ei sa lu puna pe densulu, care
„merge pre urmele tataso, a le unchiuso, cá vincitoriu in aceeasj
„tiéra.“ Cuventarea ducelui a aflatu echo in inimile solda-
tiloru, si semnulu la bataiia s'a datu.

XV. Din partea Arminiu si ceialalti capitani ai Germa-
niloru nu uitara nemic'a din cate putea inimá pe ai sei: „Isti
„Romani, ce sunt ei altu ceva, decatu nisce ómeni cari sciu sa
„fuga bine ai armatei lui Varu, si cari, pentrucá sa se scape
„de resboiiu, facura rescóla? la o parte din ei li e incarcatu cu
„rane spatele, o parte vinu sa si oferésca de nou membrele
„cele frante de valuri si furtune la inimicii inversiunati, la diei
„maniosi, fora sperantia de verunu bine. Cà au alergatu la
„nau si la abatere pe Oceanu, acést'a a facut'o ei numai de
„aceea cá sa nu li esse nemine in contra, nemine care sa go-
„nésca pe batuti. Éra candu va veni tréb'a la incaieratulu ma-
„niloru, atunci e desiertu ajutoriulu pusu in venturi si nau.
„Aduca 'si numai a minte de iubirea de argintu romana, de
„crudimea si sumeti'a loru; si de li a mai remasu cova decatu
„au a si sustiené libertatea, au a muri inainte de sclavia.“

XVI. Pe ostasii astfelu inflacarati si pofitori de bataia i
ducu de vale intr'unu campu cu numele *Idistavisu*. Acest'a,
asiediatu intre Visurge si dealuri, se intinde in largime neegale,
dupre cum ripele riului ilu lasa a se lati, séu coltiurile muntiloru
ilu facu a se angustá. In fundu se inaltiá o silva, cu ramuri
crescute in altime, si cu huma neteda printre trunchi. Ostirea
barbariloru tienea ocupatu si campulu si intrat'a in silva; sin-
guri numai Cheruscii s'asiediasera pre spinarea muntiloru, cu
scopu, cá sa cadia de susu asupr'a Romaniloru luptatori; Ar-
mat'a nóstra mergea in ordinea acést'a: trupele sociloru Ger-
mani si Galli in frunte; dupa acestea sagitarii pedestri; apoi
patru legiuni; apoi Germanicu cu doue coorti pretoriane dim-
preuna cu elit'a calarimii; apoi totu atatea alte legiuni si tru-
pele usioru armate dimpreuna cu sagitarii calari; in urma ce-
lealalte coorti de ale sociloru. Soldatulu érá bagatoru de séma

si gat'a, cá ostirea in marsu, sa se puna la linia de bataia in acésta ordine.

XVII. Vediendu Germanicu cetele Cherusiloru a dá cu ferosia navala, comandà la cei mai bravi din calareti cá se i lovesca in lature, éra Stertiniu cu celelalte scadrone sa i incinga si sa i atace de la spate; catu pentru densulu se va afá acolo la timpu. Intr'aceea auguriulu celu mai frumosu trase luarea a minte a imperatorului, erau optu vulturi cari sburau spre silva si se pusera acolo. Atunci strigà: *inainte! dupa paserile romane, dieitatile protectrice a le legiuniloru.* Totu deodata pedestrimea dá inainte, si calarimea premisa apuca pe inamicu de la gard'a din urma si din cóste, si, lucru de mirare, doue cete de inimici fugu in directiune opusa un'a la alt'a, un'a, ce erá asediata in silva, spre campu, alt'a ce statuse in campu spre silva, Cheruscii ce se aflau in medilocu, se impingu de pre dealuri de vale. Printre ei stralucea Arminiu, care cu pumnulu, cu vocea, ranitu insusi sustienea bataii'a. Elu s' aieptase asupr'a sagitariloru nostri si 'si ar fi deschisu pe aci cale, déca Retianii, Vindelicii si coortile Gallice nu i s'ar fi opusu cu semnele. Totusi s'a scapatu prin bravura personale si aventulu calului, dupa ce 'si a mangitu faci'a cu sangele ranei, pentrucá sa se faca necunoscutu. Unii spunu, cá Cautii ce serviau in sierulu trupeloru sócie romane, l'aru fi cunoscutu si l'aru fi lasatu sa scape. Bravur'a séu asemine insielatiune a mantuitu si pe Inguiomeru. Ceialalti fura macelariti, resfirati cari in catro. Multi cercandu a trece Visurcea in notu, fura dati afundu prin proieptiliiele aruncate dupa densii, prin rapediunea riului, in fine prin gramad'a celoru ce sarira in apa, si prin surparea ripeloru. Unii in fuga rusinósa acatiaranduse prin verfurile arboriloru si ascundenduse printre ramuri se ucideau de sagitarii achiamati cá de petrecere de timpu, si éra altii omoriti taiinduse arborii.

XVIII. Mare a fostu acésta victoria, si nesangerósa pentru noi. De la cinci ore din di pana in nópte a tienutu macelaritulu, campulu la distantia de diece mii de pasi erá acoperitu cu mortatiuni si cu arme. Intre prede se gasira lantiuri, pe care, ne mai indouinduse de fericitul essitu, le au fostu adusu pe socoteal'a Romaniloru. Soldatii salutara pre campulu de bataia pe Tiberiu de imperatoru, si inaltia o colina de pamentu unde s'a implantatu o trofea de arme cu subscriptiunea de numele gintiloru vincite.

XIX. Nu ranele, nu intristarea, nu desastrulu casiunara Germaniloru atat'a durere si i implura cu atat'a furia, ci spectacululu acest'a; ei, cari incepusera a se pregati, cá sa 'si lase locuintiele si sa se mute preste Visurce, poftescu acum bataia si prindu armele. Omeni de rendu, omeni de frunte, juni si be-

trani saru fora veste si turbura marsulu Romaniloru. In celea din urma 'si alegu unu campu de bataia, inchisu de riu, si de silve, pre unu plaiu angustu si baltosu; si silvele erau cercudate de locuri baltóse profunde, afora numai ca Angrivarii la o lature redicasera unu muru de pamentu dreptu stavila de aparare contr'a Cherusiloru. Aci se postá pedestrima; calarimea s'a ascunsu in silv'a vecina, pentru cá sa atace de la spate legiunile, candu voru intrá in silva.

XX. Nemic'a din tóte acestea n'a remasu ascunsu lui Germanicu, planurile, locurile, ordinatiunile date pe facia séu in secretu elu le cunoscea tóte, si strategem'a inimicului o întórse spre peritiunea aceluia. Legatului Tuberone i dá calarimea si campulu; pedestrima a dispus'o asia, cá o parte se mérga pe cale plana in silva, o parte sa se suie pre murulu de pamentu ce stá inainte; acésta operatiune grea a oprit'o pentru sine, celalte le a lasatu legatiloru. Aceia, in partea caror'a cadiusera locurile plane, strabatura cu usiurate; cari avea sa iá cu assaltu stavil'a de pamentu, cá si cum ar fi trebuitu a se sui pre unu muru, venira in positiune grea prin loviturile, ce li se tramitea de susu. Ducele a vediutu ca lupt'a din apropiere e fórte neegale, si, dupa ce a retrasu pucinu legiunile, puse prastiarri si pe machinisti, cá sa arunce cu proiectilie si sa gonésca pe inamicu. Se proiectara cu tormentele si lanci, si cu catu aparatorii s'affláu standu mai in facia, cu atatu fura trantiti cu mai multe rane. Dupa luarea valului Germanicu fú celu antaiu cá sa irumpa in silva cu coortile pretoriane dandu assaltu. Aci s'au luptatu peptu catra peptu. Inimiculu erá inchisu de la spate cu locurile baltóse, Romanii cu riulu séu cu muntele. Si unii si altii erau nevoiiti a stá pe locu. Si unii si altii aveau sperantia numai in bravura, scapare numai in victoria.

XXI. Germanii nu erau mai mici de inima decatú noi; ma cu modulu de a se bate si cu armele i intréceamu; caci indesuiti intr'unu locu angustu, ei nu putea, din caus'a multimii cei mare, a manoperá cu lancile loru cele pré lungi, cá sa le intindia inainte séu sa le trága inapoi, nu se putea folosi nice de agerimea corpului spre asaltare si resaltare, ci li cautá a se bate cá infipti in locu. Soldatulu romanu din contra, scutulu strinsu la peptu, pumnulu scutitu de manec'a sabiei, taiá in membrele cele late a le barbariloru, i impungea in fechiele cele góle 'si si deschidea cale facendu mórte prin inimici. Arminiu din partei s'a aratatu pucinu activu séu din caus'a necontenteloru pericle, séu pentru ran'a ce o capatase mai de curentu. Insusi pe Inguiomeru, care sburá de alungulu liniei de bataia, nu bravur'a, ci noroculu l'a parasitu. Germanicu cá sa fia mai bine cunoscutu 'si scosese din capu coifulu, si se

rugá cá sa nu slabésca din taiiatu; captivi nu trebuescu, numai stirpirea gintii va aduce capetu resboiului. Abea sér'a tardiu scóse o legiune din lini'a de bataiia spre facerea taberei; ceialalti se saturara de sange inimicu pana in nópte; lupt'a intre calarime a remasu nedecisa.

XXII. Germanicu, dupa ce a laudatu intr' o adunare de soldati in publicu pe vincitori, inaltia o trofea de arme cu mareati'a inscriptiune: *Armat'a cesarului Tiberiu dupa debelarea gintiloru dintre Renu si Albi, a inchinatu acestu monumentu lui Marte, Joue si Augustu.* De sine n'a disu nemic'a, din temere de invidia séu crediendu cá laud'a e nedespartita de fapt'a mare cá umbr'a de trupu. Apoi a insarcinatu pe Stertiniu cu resboiulu contr'a Angrivariloru, déca nu s'aru grabi a se supune la domni'a romana. Se rugara de iertatiune, se supusera fora conditiune si fura iertati.

XXIII. Ma deorace vér'a inaintase in a dou'a luna,¹⁾ unele legiuni fura retramise pre uscatu in taber'a de iernatu; partea mai mare anse Germanicu o imbarcà pre nauj si pluti cu ele pre Amisia in josu in Oceanu. Marea liniscita resunà de ocamdata supt lopetile a o miia de naui séu de manarea veleloru; mai apoi incepù a se versà dintr'o gramada de nori negri grandina; totu de odata valurile turburate de venturi furtunóse, ce batea din tóte laturele, ascundu ochiloru orisontele, gubernarea nauiloru devine cu neputintia. Soldatulu se sparia, necunoscendu intemplarile pre mare; si pecandu aduce in confusiune pe marinari, séu li dà ajutoriu unde nu trebue, impedece si pe cei cari si cunosceau tréb'a in nisuintiele loru. Apoi cadiù totu ceriulu, tóta marea in puterea austrului, care, din caus'a umedóseloru tiere a le Germaniei, a aduncuriloru riuri, intaritu prin nori gramaditi in massa mare, si prin rigorea septentrionului vecinu devenitu si mai infioratoriu, mana o parte a nauiloru in largulu oceanului, éra pe altele le isbesce de insule cu stanci precipisie séu le implanta in vaduri ascunse. S'a pututu feri de acestea catuva cu mare greutate; dar, dupa ce s'a schimbatu flussulu si a luat acéesi directiune cu ventulu, anghirele nu mai prindea, si ap'a strabatatória nu se mai putea desiértá; cáii, vite de trasura, sarcine, chiaru si arme s' aruncara in apa, pentru á usiur'a nauile ce se despicau pe la lature si luau valuri pe de asupr'a.

¹⁾ Romanii cá si noi impartia anulu in patru anotimpure: primavéra, véra, tóamna si iérna: astfelu anse cá ei apoi fiacare anotimpu ilu mai subimpartiá p. e. vér'a séu aestas in novum ver, in adulta aestas, si praecipitem aestatem séu ver.

XXIV. Precum oceanulu e mai fortunosu decatu vercare alta mare, precum clim'a Germaniei e mai aspra decatu a altoru tiere: asia si acestu desastru pe mare a intrecutu cu nouitatea si marimea pe altele; pentru ca ne aflámu din tóte partile incungiurati de tiermuri inimici, pre o mare atatu de estinsa si profunda, cá se crede a fi aci marginea cea mai estrema a pamantului. O parte a nauiloru s'au cufundatu; mai multe fura manate la insule departate, unde soldatulu, neaflandu nice o urma de cultura omenésca, s'a stinsu de fóme, a fora de ceia ce 'si scapara viati'a mancandu carne de caii, esundati de valuri pe acolo. Numai nauea lui Germanicu a pututu desbarcá in tiér'a Cherusciloru. Elu s'a vediutu pe acele dile si nopti pre virfuri de stanci si pre promuntoriele tiermuri vaietanduse: *cà densulu este caus'a la acésta nenorocire teribile*. Ahea lu putura retiené amicii, cá sa nu 'si caute mórtea in adunculu aceleiasi mari. In finé scadiendu flussulu si batandu ventu mai favoritoriu se revertira nauile vatemate cu pucine lopeti séu cù vestminte intinse, unele trahendu dupre sine pe altele, reparandu rapedé pe acestea le a retramisu, cá sa cerceteze insulele. Acésta grige a scapatu pe multi. Angrivarii, primiti mai deunadi in ascultare, rescumperara de prin laintrulu tierei pe multi si ni i dadera inapoi; altii manati in Britania ni se tramisera din partea principioriloru. Care dupre cum veniá dintr'o tiera mai departata spunea la minuni: *puterea fortuneloru, paseri ne mai vediute, monstruri marine, fiintie cu form'a diumetate de omu si diumetate de vita; acum fia cá le a vediutu séu si le a inchi-puitu de frica*.

XXV. Faim'a despre perderea flotei desceptá in Germani poft'a bataiei, in Germanicu dator'a spre ai tiené in fréne. Lui Caiu Siliu i dà ordinu: cá sa intré in tiér'a Cattiloru cu treidieci de mii pedestri si trei mii calareti; insusi s' arunca cu o putere anca si mai mare asupr'a Marsiloru. Ducele acestora, mai ieri inchinatu noue, Malovendu, ne descoperi: *cà in vecin'a dumbrava s'aflu ingropatu vulturulu unei legiuni de ale lui Váru, si cá e aparatu numai de o mica garda*. In acelu momentu s'a tramisu o mana de soldati, cá unii sa atraga de la frunte pe inamicu, altii luandulu de la spate sa desgrópe vulturulu; noroculu i a ajutatu pe unii si pe altii. Acestu succesu aprinde si mai tare pe Germanicu, petrunde in laintrulu tierei, devastéza, stirpescé pe inamicu, care nu cutéza a resistá, séu unde se improtivia, erá indata batutu, si, cum spuneau captivii, mai spaimentati de catu nice odata. *Caci 'si dicea, nevincibili sunt isti romani, cari, dupa ce au perdutu flot'a, dupa ce au remasu fora arme, dupa ce au implutu tiermurii oceanului cù mortatiuni de a le barbatiloru si cáiiiloru, éca cá facura iruptiune*

cu aceeași bravură, cu aceeași feroșia, că și cându numărulu loru ar fi mai crescutu.

XXVI. De aci soldatulu a fostu dusu în taber'a de iernatu, cu inim'a plina de bucuria că nenorocirea de pre mare a rescumperat'o printr'o fericita espeditiune. La acést'a mai adause și darnici'a lui Germanicu, plătindu la fiacare catu spunea, ca a perdutu. Nu mai erá nice o îndouire, că nu s'aru clatiná inimicii și că n'aru amblá cu planulu a cere pace; și deca resboiulu s'ar continuá și la vér'a venitória se póte fini deplinu. Ma Tiberiu nu mai încetá de a admonea pe Germanicu prin dese epistole: „că sa mérga a casa pentru triumfulu, „ce i s'a pregatitu; ajunga atatea eveneminte, atatea casuri; a „avutu destule batai fericite și mari; sa nu uite nice aceea ca „venturile și valurile, desi fora culp'a ducelui, totusi casiunara „grele și teribili perderi. Insusi, de nóue óri tramisu in Germania de indieitulu Augustu, a efaptuitu mai multe cu întie- „leptiunea, decatu cu puterea. In modulu acést'a a adusu elu „la ascultare pe Sigambri, astfelu a constrinsu elu la pace și „pe Suevi și pe regele Marbod. Asiá și Cheruscii și alte ginti „rebele, de órace resbunarii romane s'a facutu destulu, s'aru „putea lasá la internele lor discordie.“ Dupa ce Germanicu s'a rugatu, că sa lu mai lase unu anu spre a aduce la capetáiu cele începute, Tiberiu se legá și mai tare de modesti'a lui, oferindui alu douile consulatu, și ca oblegatiunile împreunate cu acést'a ceru că sa fia presinte in Rom'a. Mai adaugendu totu de odata „că, deca va fi cá sa se mai continueze resbelulu, sa „lase și lui Drusu ocașione cá sa meruiasca gloria, carele, de „órace aiurea numai e altu inamicu, numai in Germania póte „merui titlu de imperatoru și a castigá laura.“ Acum n'a mai temporizatu Germanicu, desi vedea bine, ca tóte 'su numai nisce preteste, și ca din invidia ilu rechiamá din cararea gloriei pre care apucase.

XXVII. Totu pe acelu timpu Libone Drusu din famili'a Scriboniiloru a fostu denunțiatu ca aspira la domnia. Voiu istorisi mai cu amenuntulu începutulu, sierulu și capetulu acesteia afaceri, pentru că ea a fostu cá unu punctu de manecare a acelor intrigi, cari au rosu timpu atatu de îndelungatu la baierile republicei. Firmiu Catu senatorulu, unulu din amicii intimi ai lui Libone, a impinsu pe acestu june neprevediatoriu și fantastu la prorociele Caldeiloru, la misteriele Magiloru, precum și la splicatorii visuriloru, aducendui aminte: *de stramosiuso Pompeiu, de metusi'a sa Scribonia, ce fusese odinóra sociá lui Augustu, de Cesarii verii sei, și de cas'a sa cea plina de icóne de ale stramosiloru ilustru.* Pe langa acestea ilu conduse la lucsu și la facere de datorii, luá parte la desfrenarile și intilnirile lui, cá

sa lu incurce intr'o acusatune sustienuta de marturi mai numerosi.

XXVIII. Dupa ce Catu s'a provediutu cu marturi destui si cu sclavi ce avea cunoscintia de atari, cere intrare la principele, dupa ce descoperise crim'a si pe culpasiu lui Flaccu Vesculariu, unu cavaleru romanu, care stá in relatiune de aprópre cu Tiberiu. Tiberiu n'a lapedatu aratarea, n'a voiitu anse sa cuminece cu Catu, *caci tocmai prin medilocirea acestui Flaccu se potu impartasi vorbele*. Si intr'aceea elu inaltia pe Libone la demnitate de pretoru, ilu chiama la mésa, fora a se aratá in facia ca e schimbatu in privinti'a lui, fora iutime in vorbe (pana acolo 'si ascunsese mani'a) si l'ar fi pututu propri de la tóte dísele si faptele lui, dar i a mai placutu a le spioná; pana candu unu órecare Juniu, provocatu de Libone ca prin vorbe descantatórie sa chame umbrele din mormentu, descoperi acést'a lui Fulciniu Trio. Acestu Trio erá unu sufletu renumitu de denuntiante, o fire lacoma spre a 'si face unu nume cu rele. Indata apuca pe culpasiu, se duce la consúli, cere cercetare din partea senatului. Parintii sunt chiamati la curia, spunendulise: *ca au sa tiena svatu asupr'a unui lucru mare si teribile*.

XXIX. Libone intr'aceea se imbraça in vestminte de doriu, se duce cu femei de rangu mare prin case de a rendulu, vorbesce cu rudele sale, se róga cá sa puna o vorba buna pentru densulu; ci toti supt diverse preteste, ma din aceeaasi cauza, de frica, refusara a i veni intr'ajutoriu. In diu'a senatului, obositu de frica si de amarítune, séu cum dícu unii, dintr'unu morbu facieritu, pune sa lu duca intr'o lecticá pana la pórtelē curiei, si apoi, sustienutu de frateso, intindiendu manile si ruganduse catra Tiberiu, fú primitu de acést'a cu faci'a neschimbata. Apoi cesarulu citește codicilii de acusatune si pe autorii loru intr'unu tonu atatu de mesuratu, catu se pareá, ca elu nice nu móia, nice aspresce incriminarile.

XXX. La Trio si Catu se mai asocira cá acusatori si Fonteiu Agrippa si Caiu Vibiu, cari se certá intre sine, cá cui se cuvine dreptulu de á vorbi contr'a acusatului, pana candu Vibiu, de órace nice unulu nu se lasá, si Libone stá aci fora aparatoriu, se imbiá ca elu va asterne incriminarile puntu de de puntu. Elu scóse unu codicilu fora nice unu sensu ca p. e. Libone ar fi pusu intrebarea: *ca óre ajungeva elu vre odata la ata'ta avere, cá sa póta acoperi cu bani calea Appia pana la Brundusiu*. Si altele de soiulu acést'a absurde, fora temeiu, séu mai blandu vorbindu, nisce miserabilitati essira 'pe facia. Cu tóte acestea acusatorulu staruia la unu codicilu, subscrisu de man'a propria a lui Libone, in care numele cesariloru si a senatoriloru erau insemnate cu note serete séu teribili. Negandu

acést'a acusatulu, s'a decretatu ca sa puna la tortura pe sclavii ce i cunoscea scriptur'a. Ma de órace torturarea sclaviloru in cause de perderea capului contr'a domniloru, erá propriu printr'unu decretu alu senatului vechiu, atunci vicleanulu si in a intortochiá dreptulu, inventiosulu Tiberiu puse sa i vendia pe toti la unu inspectoru publicu de sclavi, numai cá sa póta fi trasi in cercetare contr'a lui Libone fora alterarea vechiului decretu alu senatului. De aceea acusatulu cerú terminu de o dí. Venindu a casa insarcinà pe consangeniulu seu Publiu Cuirinu cu o ultima rugatiune catra principele. Respunsulu i a fostu: sa se adreseze catra senatu.

XXXI. Intr'aceea cas'a lui se incingea de soldati; faceau larma si in vestiblu cá sa póta fi auditi si vediuti. Atunci Libone; torturatu insusi de ospetiulu, ce si lu facuse pentru cea din urma placere, chiama pe unu ucidiatoriu cá sa lu strapunga, apuca drépt'a sclaviloru, cá sa i infiga sabia; acestia se sparie, fugu, restórna lamp'a ce erá pre mésa, Libone, in mediulu acestui intunerecu, cá si cum ar fi sositu pentru sine nóptea mortii, 'si face dóue inpunseturi in ventre. La gemetulu ce lu dá caditulu la pamentu alérge iertatii, soldatii vediendu ucidearea se retragu. Cu tóte acestea acusatune s'a tractatu de parinti cu tóta rigurositatea, si Tiberiu s'a juratu, *cà elu s'ar fi rugatu pentru viati'a lui Libone, desi erá vinovatu, déca nu 'si aru fi grabitu sinuciderea.*

XXXII. Bunurile lui s'au impartitu intre acusatori, si la cei ce erau din ordinea senatoriloru li s'au datu preture extraordinarie. Dupa acést'a Cotta Messalinu facú motiunea: *cá icón'a lui Libone sa nu fia nice odata purtata la ingropatiunea descendentiloru sei.* Cneu Lentulu a propusu: *cá nice unu Scribonianu sa nu cuteze a luá conumele de Drusu;* In urm'a motiunii lui Pomponiu Flaccu se decretara *díle de rugatiuni.* Luciu Publiu, Asiniu Gallu, Papiu Mutilu si Luciu Aproniu votara: *cá sa se ofereze lui Joue, Marte, Concordiei daruri, si cá 13 septembre, diu'a in care s'a sinucisu Libone, sa se redice la serbatória.* Aceste motiuni si lingusiri numai de aceea le amintescú, cá sa demustru, cá acést'a a fostu unu reu vechiu in republic'a nóstra. Se facura decrete de ale senatului si pentru esgonirea astrologiloru si a magiloru din Italia. Unulu dintr'ensii, Luciu Petuanu fú datu precipisiu de pre pétr'a Tarpeica; pe altulu, pe Publiu Martiu, consului ilu essecutara la mórte inaintea portii escuiline intre resunete de trimbítia dupre datin'a veche.

XXXIII. In diu'a urmatória a senatului consularele Cuintu Hateriu si fostulu pretoru Octaviu Fontone vorbira multe contr'a lucsulú cetatianiloru, si s'a decretatu: *cá sa nu se mai puna bucate pe mésa in vasa de auru massivu; barbatii sa nu se mai*

desonoreze prin vestminte de metasa. Fontone merse si mai de parte, elu pofti: *sa se tiena modru in argintaria, in mobilie si in sclavi.* Erá adeca in vigore anca pe atunci la senatori dati-n'a cá prin votizare sa mai propuna si ceea ce li se parea a fi de utilitate republicei. Contr'a acestor'a observà Gallu Asiniu: „Prin marirea imperiului au crescutu si averile privatiloru; acé-st'a nu e ceva nou, ci datéza anca din timpii antici. Alt'a erá „averea in dílele Fabriciiloru, si alt'a pe candu traiau Scipionii. „Tóte stau in reportu cu republic'a; candu acést'a erá ea de „mica stensiuone, si cetatianii erau saraci; de candu ea a ajunsu „la acelu gradu alu splendórei, fiacare cerca a se tiena pe ase- „minea trépta. Ce s'atinge de sclavi, de argintaria si de tóte „cate privescu trebuintiele vietiei, pré multulu séu pré pucinulu „depinde pururea de la averea posesorului. Censulu senatoriloru „si alu cavaleriloru s'a pretiuitu mai mare, nu pentru ver o ne- „egalitate naturale; ci pentru cá ei sa aiba, precum in dregato- „ria, rangul si demnitate, asiá si in bucuriele vietiei spirituali si „materiali o preeminencia facia cu altii; altamente aru trebui, cá „primarii sa iá asupr'a'si grigi mai multe, pericle mai multe, „fora a li se concede si mediale alinatórie de acestea grigi si „pericle.“ Parerea lui Gallu, mascandu supt vorbe oneste, mar- turisirea pecatelorú nóstre, fú bine primita de auditorii ce i semináu. Tiberiu mai adause la acestea: *Nu e anca timpulu de a censurá moravurile; si déca ar ajunge sa se corumpá, nu va lipsi indreptatoriulu reulu.*

XXXIV. Pisone folosinduse de ocasiune incepù a bicui *cumpararea voturiloru pe la alegeri, coruptiunea judecatorieloru, turburarea oratoriloru ce amenintia pururea cu acusari,* si a se jurá cá *elú se va duce, va lasá Roma, cá sa traiasca ascunsu in verunu coltiu de pamentu la tíera;* si totu deodata désierta curi'a. Tiberiu fú miscatu, si, macaru cá cercase deja a imblandi pe Pisone cu vorbe multiumitórie, s'adresà totusi si pe la consan- genii aceluia cá sa lu retiena prin autoritate séu rugatiuni. Acelasi Pisone mai dede si alta vada nu mai pucinu insemnata de indignatiune liberale, chiamandu la judecata pe Urgulania, carea prin amicitia Augustei s'a fostu inaltiatu preste legi. Pe deoparte Urgulania n'a ascultatú, ci despretiundu pe Pisone, s'a dusu la palatulú Cesarului; de alta parte nice Pisone nu s'a lasatu, desi Augusta se plangea, ca acest'a e vatemare si des- pretiu pentru dens'a. Tiberiu, crediendu cá alta nu póte face pentru mamasa decatu sa se pórté cá unu simplu cetatianu, i promise, cá se va duce la tribunalulu pretorului, si va apará pe Urgulania. Si in adeveru a essitu din palatu, dícendu aparato- riloru sa i urmeze din departare. Incungiuratu de gure cascade, cu faci'a pusa in regula, pana atunci 'si prelungi prin totu fe-

lulu de vorbe marsulu si timpulu, pana candu, consangeni opintinduse in surd'a a induplecá pe Pisone, Augusta tramise banii pretinsi. Astfelu se finí acésta afacere, carea pentru Pisone n'a fostu fora gloria, totusi ea inaltia pe Tiberiu mai tare in opiniunea publica. De alta parte Urgulania avea in Roma o influentia atatu de necumpatata, incatu, citata de senatu intr'o cauza pendente cá martura, n'a voiitu sa se infaciesieze, si s'a tramisu la dens'a a casa unu pretoru cá sa o intrebe, de si insesi vergurele Vestaline, de cate ori aveau sa depuna marturisire dupre vechea datina s'a ascultau in foru si inaintea judecatii.

XXXV. N'asi mai aminti prorogarea afaceriloru, intempalata in acestu anu, déca n'ar fi de interesu a cunosce parerile diverginti ale lui Cneiu Pisone si Asiniu Gallu, manifestate in caus'a acést'a. Pisone opiná: *Cá, de si cesarulú díse, cá va lipsi, cu atatu mai zelosi avemu sa lucrámú; va fi onóre pentru republica, déca si senatulu si cavalerii 'si voru continuá trebile sale in absent'i'a principelui.* Gallu, vedindu cá Pisone cu acést'a iniciativa a trasu asupr'a sa parerea unui actu de nedependintia, díse: *Lustrulu si demnitatea cuvenita poporului Romanu, lipsesce afaceriloru ce nu se tractéza inaintea feciei cesarulú; acelea afaceri, ce aducu Italia, si provinciile la Rom'a, sa se reserveze pentru presint'i'a principelui.* Acestea pareri esprese cu focu de ambele parti le ascultá Tiberiu si tacú; ma afacerile s'amanara.

XXXVI. Si intre Gallu si Tiberiu s'a nascutu derta. Acel'a propuse: *Cá magistratiú sa se aléga pe cincí ani; cá legatii legiuniloru, cari inainte de pretura, au functionatu cá atari, numai decatu sa se decreteze de pretori; si cá principele sa denumésca pe totu anulu douisprediece candidati.* Nu e nice o indouire, acésta motiune strabatea afundu, si ea atingea resortiurile cele mai secrete ale gubernului. Ma Tiberiu totusi s'a espresu asia, cá si candu prin aceea i s'ar fi mai adausu la putere: E greu, díse, pentru modesti'a sa atatea alegeri, atatea prelungiri; abea se potu ocoli nemultiemiri la alegerile anuali, de si cei remasi pe din afora se potu mangaiá cu sperantia cá voru fi alesi in anulu venitoriu. Ce ura se va mai nasce intr' aceea, cari voru fi amanati cu sperantiele sale preste cincí ani! De unde sa se póta prevedé cum vá fi dupa unu spatiu atatu de lungu de timpu simtiementulu, starea casei, si averea fiacaruia? Pe ómeni i apuca mandria si prin anualea alegere: ce va fi candu ei se voru vedé investiti cu onórea pe cincí ani de a rondulu? In fine acést'a ar insemná chiaru a cinciplicá magistraturele si a resturná legile, cari prescrisera pentru fiacare candidatu cuviintiosulu timpu spre a se deprinde in purtarea afaceriloru, spre a petitioná si a capatá dregatorii.

XXXVII. Prin această vorbire nenteresată la parere Tiberiu 'și consolidă puterea domniei. Elu ajută pe orecari din senatori la averea cerută de censu. Cu atatu mai tare a batutu la ochi, că rugătiunile lui Marcu Hortalu, a unui june nobilu, carele trăiă în saraci'a cunoscută de toti, le a primitu cu atată asprime. Că nepotu alu oratorului Hortensiu, fú imbarbatatu de indieitulu Augustu, printr'unu daru de unu milionu de sestertii, că sa se însóre și sa crésca copii, că sa nu se stinga această familia fôrte stralucita. Intr'o siedintia a senatului, ținută în palatu, la care cei patru copii ai sei stău la pragulu salei, candu veni rondulu la densulu, în locu de a 'și dá parerea, cautandu cu ochii candu la statu'a oratorului Hortensiu, asediata între vorbitori, candu la aceea a lui Augustu, ținú urmatórea cuventare: „Parinti adunati! pe acesti patru copii, asia teneri „cum i vedeti standu inaintea vóstra, io nu iam facutu de buna „voia, ci cați principele m'a indemnatu; totu deodata stramosii „mei au meritatu că sa aiba descendentii. Catu pentru mine, în „acesti timpi plini de schimbari, nu mi a fostu data, că sa castigu nice bani, nici favórea poporului, nice elocentia, acestu „bunu ereditariu alu familiei mele; ci m'am multiemitu cu aceea, „că modest'a mea positiune sa nu mi fia mie spre rusine séu la „altulu órecare spre greutate. La dis'a imperatorului mi am „lucatu muiére. Vedeti aci trunchiulu și ramurile atatoru consuli, atatoru dictatori! Acestea nu le pomenescu că sa me mandrescu, ci pentru că sa castigu indurarea vóstra. În cursulu „înfloririi domniei tale, cesarule, ei voru ajunge la acele onóri, „ce ti va placé tie a dá. Intr'aceea apara de lipsa pe strane- „potii lui Cuintu Hortensiu, pe disciplii lui Augustu.“

XXXVIII. Consimtiementulu senatului afitiă o opusatiune și mai viua la Tiberiu, carele vorbi cam asia: „Déca cati saraci sunt, aru veni aici și aru începe a cere bani pentru copii „sei, n'ai puté saturá pe toti nice odata, și statulu s'ar desecá. „Si dieu! nu de aceea a lasatu stramosii nostri a ne abate uneri de la obiectulu dílei, și în locu de opiniune a propune „lucruri de folosu comunu, pentru că sa ne inaintamu interesele „private aici, espunenduse și senatori și principe numai la ur'a „ómeniloru, au incuviintiaza ei au ba, darulu. Acestea nu su rugatiuni ci pretentiuni, și anca neoportune si suprinsatórie, cá, „pecandu parintii sunt adunati pentru alte afaceri, sa se scóle „nescine si spenendu cati copii are si de ce etate su, sa sfortieze „compatimirea senatului, sa mi faca si mie atare violentia, si „órecum sa sparga cass'a erariului, pe care, déca o vomu desiertá din favoruri personali, va trebui sa o implemu la locu „prin crime violente. Ti a datu, Hortale, indieitulu Augustu „bani, dar nu constrinsu, nice că cum s'ar fi legatu că sa ti se

„dea pururea. Ar inseamnă sa paralizezi activitatea, sa inbar-
 „batezi lenea, candu nimene n'ar mai avé ce sa astepte de la
 „sine, séu de ce sa se téma, si toti, securi de ajutoriulu altor'a,
 „aru deveni pentru sine nisce trantori, pentru altii o greutate.“
 Acestea si altele asemenea disa, desi se primira cu placere din
 partea acelor'a, cari au datina de a laudá tóte, fia demne fia
 nedemne cate le díce si le face principele, cei mai multi le au-
 dira in tacere séu cu unu murmuru innecatu. A simtit'o Tibe-
 riu si, dupa o scurta pauza adause: *Elu a respunsu numai lui*
Hortalu; dar, déca va fi cu placerea parintiloru, va dá la fia-
care din copiii lui Hortalu celoru de sessu barbatescu cate done
sute mii de sestertii. Unii i multiemira; Hortalu tacù, din te-
 mere, au caci mai avea din nobilea feriosia eredita si supt sar-
 cin'a saraciei. Tiberiu si mai tardiu a remasu impetritu in pri-
 vinti'a lui Hortalu, desi cas'a lui Hortensiu se cufundase intr'o
 lipsa rusinósa.

XXXIX. In acelasi anu órb'a cutezare a unui sclavu aru
 fi sfasiatu republic'a prin discordie si resbelu civile, déca nu
 s'aru fi luatú la timpu mesure preventive. Unu servu a lui Po-
 stumu Agrippa, cu numele Clemente, audiendu despre reposarea
 lui Augustu, concepù cu o bravura nu de sclavu planulu, cá sa
 plutésca la insul'a Planasia, sa rapésca cu forti'a séu insielatiu-
 nea pe Agrippa, si sa lu duca la armatele Germanice. Intar-
 dierea nauiei ce purtá pe Clemente i impedecea fapt'a cutezata,
 si, deórace intr'aceea uciderea se efaptuise, cugetá anca la fapte
 si mai mari si mai indrasnetie; fura cenusia, plutesce la Cosa,
 promuntoriulu Etruriei, s'ascunde in locuri necunoscute, pana ce
 i a crescutu barb'a si parulu capului; caci semená la etate si
 la forma cu domnuso. Apoi prin ómeni capabili, trasi in se-
 cretele sale, respandesce faim'a: *cà Agrippa e in viatia; acést'a*
de ocamdata numai in vorbiri ascunse, cum se face cu lucru-
rile cele proprite; dar n'a trecutu multu si aceea se latí prin
lacomile de vesti urechi a le ómeniloru celoru mai nepricepe-
tori, séu si pe la capetele neliniscite, si de aceea poftitórie de
revolutiuni. Insusi dá róta prin opide pe inserate, in publicu
anse nu s'aratá de felu, nice nu manea timpu mai indelungatu
in acelasi locu; si, fiindu cà adevverulu capata taria prin intui-
tiune si cugetare, éra inselatiunile prin rapediune si misteriu,
facea la vorbe séu le preveniá.

XL. Intr'aceea se intinse faim'a prin Italia: *cà din buna-*
tatea dieiloru Agrippa e conservatu; ómenii o credea in Roma.
 Deja impostorulu debarcatu in Ostia a fostu primitu de o mul-
 time mare fórté, deja prin cercurile secrete erá serbatu in Roma
 chiaru: pe candu Tiberiu, ingrigeatu stá pe ganduri cu indouire,
 cà óre sa atace elu pe sclavulu seu cu putere militara, séu mai

bine sa lase la timpu a se svaporá usior'a credintia. Siovaindu intre rusine si temere socotiá acum cá nimic'a nu trebue trecutu cu vederea, acum éراسi cá nu se cuvine a se teme de tóte. In fine insarcinéza pe Salustiu Crispu cu tréb'a acést'a. Crispu alege doui din ómenii sei (unii dîcu sa fi fostu doui soldati), li da instructiune, cá, in calitate de complici faciariti, sa se duca la densulu, sa lu imbia cu bani, sa i promita credintia si constantia in periclu. Facura cum li s'a dîsu. Apoi scodindu o nopte candu nu erá aparatu, si prevediuti cu o céta de soldati, ilu terira legatu si cu gur'a astupata la palatu. La intrebarea lui Tiberiu; *cum s'a facutu Agrippa?* sa fi respunsu: *asia cum te ai facutu tu Cesaru.* Cá sa 'si arate pe soci nu s'a pututu constringe; si Tiberiu necutezandu a lu pedepsi cu mórte in publicu, puse sa lu ucida intr'o parte a palatului si sa i duca peascunsu mortatiun'a. Si, macaru cá se dîcea cá multi din cas'a principelui, si cavaleri si senatori sa lu fi ajutatu cu bani si sustienutu cu svaturile, totusi nu s'a facutu nice o cercetare mai departe.

XLI. Pe la capetulu anului s'a facutu unu arcu de triumfu langa templulu lui Saturnu, pentru semnele militare perdute cu Varu, recapatate supt comand'a lui Germanicu in numele lui Tiberiu; mai incolo unu templu in onorea Fortii Fortuna (dieiti'a sórtii) aprópe de Tibru, in gradinile, ce dictatorulu Cesare le daruise poporului romanu: catra acestea si o capela pentru gintea Juliana si o statua pentru indieitulu Augustu la Boville.

Supt consulii Caiu Ceciliu si Luciu Pomponiu in 26 Maiu Germanicu a tienutu triumfu asupr'a Cherusciloru, Cattiloru, Angrivariloru si altoru popóra vincite pana la Albi. Se purtara armature luate de la inimicu, captivi, tablaori de munti, riuri, bataii; resboiulu, propritu a se inchide, se luá de finitu. Vediulu privitoriloru se pascea la frumseti'a cea maiestósa a lui Germanicu, si la carulu in care erau trasi cei cincii fii ai lui. Ma unu fiuru secretu apucá inimile la ideea: *cá favórea multimii catra tatalu lui, Drusu, n'au fostu mantuitória; cá unchiulu aceluasi, Marcellu, fu rapitu din inflacarat'a amóre a plebii in flórea junetiei; cá simpatiele poporului romanu sunt trecátorie si nefericite.*

XLII. De altamente Tiberiu, in numele lui Germanicu, daru plebii cate 300 de sestertii de omu, si se destiná pe sine sa 'i fia colega in consulatu. Si totusi pentru acést'a n'a pututu face pe ómeni sa credia in sinceritatea unchiului si asia a conceputu planulu, cá, supt aparentia de onóre, sa departeze pe june; spre care intentiune plasmui insusi preteste, séu se folosi de celea ce sórtea i le oferise. Regele Archelau domniá de 50 de ani preste Capadocia, urítu de Tiberiu, caci acel'a

pre candu petrecea densulu in Rodu, nu i aratase nice unu semnu de onóre. Archelau acést'a n'a fostu facut'o din mandria, ci admonatu de credintiosii lui Augustu, caci, pe candu Caiu Cesarele erá anca in viatia, si Tiberiu s'afflá in Asia, amicitia acestuia se credea a fi pucinu segura. Indata ce Tiberiu, dupa stingerea descendentiloru cesariloru, a capatatu domni'a, alesiu pe Archelau la sine printr'o scrisóre a mamei si, carea, fora a ascunde mani'a fiuso, i oferíá indurare, déca va veni sa i céra iertatiune. Acel'a, necunoscendu insielatiunea, séu, de a cunoscut'o temenduse de putere violente, vení rapede la Roma. Primitu reu de principele, apoi acusatú in senatu, nu pentru crime caci acestea erau plasmuite, 'si fini viati'a, de turburare, obositu de ani, si caci regii nu su dedati nu cu a fi tractati cá inferiori, ci nici cá egali, seu prin mórte de buna voiia, séu naturale. Regatulu lui se prefacú in provinci'a romana; Tiberiu dechiará: *cá cu venitele aceleia se pótu usiurá* darile cu un'a la suta, si pentru venitoriu le a scadiutu la diumetate. Pe acelasi timpu muri, Antiochu regele Comageniloru si Filopatoru, regele Ciliciei, prin acést'a popórale acestoru tiere venira in turburare, deorace partea cea mai mare cerea sa se uniasca cu Romanii, altii poftiau sa si aiba regii sei. Provincieles Siria si Judea, deculate de dari, se rugara pentru usurare. ^

XLIII. Acestea eveneminte si ceea ce am dîsu mai susu despre Armenia le a spusu in senatu, dicendu: *Cá numai intieptiunea lui Germanicu e in stare a pacificá Orientulu turburatu; caci etatea sa se inclina, éra cea a lui Drusu nu e cópta anca de ajunsu.* Atunci printr'unu decretu alu senatului se dederá lui Germanicu provincieles despartite prin mare, si, ori unde aru veni, o pleniputintia mai mare decâtu erá acelor'a ce o capatá prin sortire, séu prin denumire din partea principelui. Ma Tiberiu rechiamase din Siria pe Creticu Silanu, ce stá cu Germanicu in relatiuni de afinitate, deórace fét'a lui Silanu, erá logodita cu Norone, fiulu celu mai mare alu aceluia, si ilu inlocuí prin Cneiu Pisone, unu capu aprinsu, nededatu la subordinatiune, plinu de falsi'a, eredita de la tataso Pisone, carele in resboiiele civile sustienuse din tóte puterile partitulu, ce desnou 'si redicase capulu in Africa in contr'a lui Cesare, apoi trecú in partea lui Brutu si a lui Cassiu, si, dupa ce a capatatu voiia a se întórce, s'a abtienutu de la petirea dregatorieloru de statu, pana candu ilu imbiara a primi consulatulu, oferitu de Augustu. Ma trufi'a i insatita se mai adause si originea familiei si bogati'a sociei sale, Plancina. Elu abia putea suferi preste sine pe Tiberiu, incatu pentru copiii acestuia i despretiuiá cá pe unii multu mai inferiori de sine. Catra acestea nice nu i trecea prin capu, cá elu n'ar fi alesu de gubernatoru alu Siriei,

pentru că se lucreze contr'a planurilor lui Germanicu; ce e mai multu, unii crediura, că Tiberiu i ar fi datu si instructiuni secrete. Afóra de indouire este, că August'a a svatuitu pe Plancin'a, că sa persecute pe Agrippina cu tóte intrigile, ce e in stare a le inventá rivalitatea feminina; caci curtea erá desbinata in doue partite, un'a lucrá pe ascunsu pentru Drusu, alt'a pentru Germanicu. Tiberiu tienea cu Drusu, caci i erá fiu din sangele seu; amórea celorulalti catra Germanicu mai crescú prin instrainarea unchiului catra densulu, precum si prin nascere mai stralucita din partea mamei si; deorace Marcu Antoniu i erá mosiu, Augustu unchiu; pe candu de alta parte stramosiulu lui Drusu, cavalerulu Pomponiu Atticu, se parea a fi o rusine in pomulu genealogicu alu Claudiiloru. Catra acestea Agrippina, soci'a lui Germanicu, intrecea pe Livia, muierea lui Drusu, prin fertilitatea pantecelui si prin puritatea moravuriloru. Cu tóte acestea unirea fratiloru erá esemplara si neturburata prin certele celoru ce i incungiurau.

XLIV. Nu multu dupa acést'a Drusu fú tramisu in Illiricu, că sa se deprindia in artea militara si sa castige simpati'a ostirii. Totu deodata Tiberiu credea, că unu june, ce usioru se póte dá la luculu si placerile de prin cetati, va fi mai feritu in tabera, si că insusi va fi mai securu, candu ambii sei fii voru stá in capulu legiuniloru. Ma se luara de pretextu Suevii, cari se rugau sa li se dea ajutoriu in contr'a Cherusciiloru. Caci dupa retragerea Romaniloru, nefindu amenintiatu din afora, dupa datin'a gintii, si pe atunci printr'o rivalitate de antaietate se sculasera cu arme unii contr'a altor'a. Puterea gintiloru, barbati'a duciloru erá egale; ci titlulu de rege facú, că Marobodu sa fia urítiosu la supusii sei; pe candu Arminiu, că luptatoriu pentru libertate, erá idolulu poporului.

XLV. Deci nu numai Cheruscii si aliatii loru, acesti vechi soldati ai lui Arminiu, apucara armele; ci din regatulu lui Marobodu trecura densulu si gintile Suevice, Semnonii si Longobardii; acestu adausu i ar fi asecuratu preponderanti'a, déca Inguiomeru cu cét'a ómeniloru sei n'ar fi trecutu la Marobódu, nu din alta causa, decatu că betranulu unchiu se rusiná a ascultá de junele fiu alu frateso. Ambele ostiri, sperandu si un'a si alt'a deoprotiva victori'a, se pusera in linia de bataiia, nu cum se facea odiniora la Germani in incursiuni neregularie, séu prin cete respandite; ci, prin multele batai purtate cu noi se invetiasera a se orientá dupre semnele militare, a se razimá pre reserve, si a ascultá de comand'a duciloru. Pe candu Arminiu calare mustrá sierurile pe la care cum veniá, le laudá: *libertatea recapatata, legiunile batute, armaturele despoiate de la romani, ce si acum le au multi in mani.* Pe Marobodu din

contra ilu numiá: „*fugariu*, care nepricependuse la resboiu, a „cautatu mantuire in ascunsurile silvei Ercinice si apoi prin da- „ruri si deputatiuni a cersiutu aliantia; e unu tradatoriu, unu „trabante alu Cesarului, care se cade a lu sdrobi cu aceasi „furia, cum au strivitu pe Varu. Aduca 'si numai a minte de „atatea batai, a caroru essitu, si in cele din urma gonirea roma- „niloru a doveditu de ajunsu, care din doua parti a remasu „triumfatoria in resboiu.“

XLVI. Dar din parte i nice Marobodu nu se laudà mai pucinu pe sine, defaimandu catu putù pe Arminiu. Apucandu de mana pe Inguimeru, éca, dise, barbatulu, pre care se razima tóta onórea poporului Cheruscicu; totu ce s'a facutu bine, ast'a e fructulu svaturiloru acestuia. „Arminiu e unu omu cu „capulu a mana, fora esperientia, care trage la sine glori'a altui'a, „pentru cà a suprinsu prin insielatiune trei legiuni necomplete „si pe unu duce, carele nu i cunoscea perfidi'a, ma acest'a spre „mare dauna a Germaniei si chiaru a lui, deorace femeii'a si „copilulu lui si acum jacu in sclavia. Catù pentru sine, Maro- „bodu, atacatu de Tiberiu cu douesprediece legiuni, a conser- „vatu nestirbita glori'a Germaniei, si mai apoi a tractatu cà „egalul cu egalul: de ceea ce nu i pare reu, càci jace in man'a „loru, a germaniloru, sa 'si aléga ce voiiescu mai bine: resbo- „iulu renouitu contr'a Romaniloru, au o pace necruntata.“

Pe ostirile inflacarate prin atari vorbe le mai interitá anca si alte cause proprie, cacì Cheruscii si Longobardii se bateau pentru vechea gloria séu libertatea noua, ceilalti pentru intinderea domniei. Nice odata nu se isbira masse mai mari, nice odata cu unu rezultatul mai plinu de indouiéla, cacì de ambele parti fura batute aripile cele drepte. Se asceptá a dou'a bataia, candu Marobodu 'si trase taber'a pre dealuri. Acést'a a fostu semnu, cà densulu e celu batutu; prin trafugari pucinu cate pucinu slabitu s'a dusu la Marcomani si a tramisu soli la Tiberiu, cà sa céra ajutoriu. Respunsulu a fostu: *n'are nice unu dreptu a cere arme romane contr'a Cherusciloru, cari n'au datu nice unu ajutoriu romaniloru, candu se batea chiaru contr'a acestoru Cherusci*. Cu tóte aceste tramisera, cum s'a disu, pe Drusu cá sa consolideze pacea.

XLVII. In acelasi anu douesprediece cetati poporóse a le Asiei fura surpate de unu cutremuru de pamentu nopturnu; care cu catu a fostu mai nepreveditu, cu atatu si mai ucidetoriu. Mediulu de mantuie, indatinatu la atari eventualitati, scaparea la largu, acum n'a folositu nemic'a, deorace pamentulu crepanduse inghitiá pe ómeni. *Spunu cà, munti mari sa se fi cufundatu, cà pe acolo, unde mai nainte erau plaiuri sa se fi veditu dealuri, si sa fi essitu flacare printre ruine*. Nenorocirea

cea mai mare, ce a lovit Sardesa, trase asupra-si si indurarea cea mai mare, căci Tiberiu i a incuviintiatu diece milióne de sestertii si a scutit'o de darile, ce platea erariului si fiscului pe cursu de cinci ani. La rondulu alu doilea in perdere si desdaunare computara cetatea Magnesia de langa Sipilu. Si Temnos, Filadelfia, Egea, Apoloni, Mostene si asia numit'a Ircania Macedonica, Jerocesaria, Mirina, Cime si Tmolu fura scutite de dari totu pe acelu cursu de ani, si s'a decretatu a tramite pe cineva din senatu acolo, cá sa cerceteze in faci'a locului starea lucrurilor si sa aduca ajutoriu. S'a alesu Marcu Aletiu, fostulu pretoru, pentru cá egalitatea rangului, fiindu Asia gubernata de unu barbatu consularu, sa nu casiuneze rivalitate si prin acést'a greuitati.

XLVIII. La aceste daruri bogate, facute din partea republicei, Tiberiu mai adause si din darnici'a sa personale, daruindu bunurile, repodatei fora testamentu, ale Emiliei Musa, cele ce se pretindea pentru fiscu séu cass'a principelui, daruindule, dicu, lui Emiliu Lepidu, carele se credea a se trage din acésta familia; totu asia si ereditatea lui Patuliu, a unui cavaleru romanu bogatu, (macaru cá si insusi principele erá pusu intre co-ereditori) o dede lui Marcu Serviliu, caci i venise la cunoscintia, cá acést'a erá petrecutu cá legatariu intr' unu codicilu de data mai veche, dechiarandu la acést'a ocaziune: *se cade sa ajutamu cu bani nobilitatea acestoru ómeni*. Nice odata n'a primitu elu ver o ereditate, fora numai candu se credea indreptatitu la aceea prin relatiuni de amicitia. Pe necunoscuti si pe aceia, cari din mania catra ai séi, faceau pe principele ereditoriu, i departá de la sine. Preste totu vorbindu Tiberiu, precum ajutá elu saraci'a barbatiloru onesti necasiunata prin culp'a loru; asia tocma departá séu i lasá sa esse de buna voiia din senatu pe risipitori si pe cei scapatati prin purtarile loru cele rusinóse cum a facutu cu Vibidiu Varrone, Mariu Nepote, Appiu Appianu, Corneliu Sulla si cu Cuintu Vitelliu.

XLIX. Pe timpulu acést'a Tiberiu inchinà unele temple, stricate prin vechime séu focu, ce se incepusera a se edificá desnou anca de Augustu; unulu lui Liberu si Liberei si Cererii langa cerculu massimu, ce lu promisese dictatorulu Aulu Postumiu; totu in acelu locu altulu ilu santi Florii, fostu edificatu de ediliu Luciu si Marcu Publicii; alu treilea a fostu templulu lui Janu in tergulu verdetiuriloru séu legumiloru, ce lu facuse Caiu Duiliu, celu antaiu romanu, care se batuse pre mare cu resultatu fericitu, si meritase triumfu nauale asupra Peniloru. In fine unu templu la Sperantia fú inchinatu din partea lui Germanicu; acestu templu l'a fostu promisú Atiliu in acelasi resboiu.

L. Intr'aceea legea relativa la maiestate prindea totu mai tare la radecini. Unu denuntiatoru o convocà contr'a Apuleiei Varitia, nepóta a suŕorii lui Augustu, acusanđ'o ca 'si ar fi batusu jocu prin vorbe injuratórie de Augustu, de Tiberiu si de mam'a acestuia, si cá o consangenia ce erá Cesarului a fostu dovedita de adulteriu. *Incatu pentru précurvia s'a vediutu a fi de ajunsu legea Julia.* In privinti'a crimei de lesa-maiestate a poftitu Tiberiu ca sa se faca destingere: sa fia pedepsita pentru cate va fi vorbitu reu de Augustu; celea ce le o fi dísu contr'a persónei sale elu nu voiiesce a se trage la judecata. La intre-barea consulului: cá necuvientiele, facute mamei lui cum le privesce, a tacutu, ma in a dóu'a di a senatului s'a rugatu si in numele mamei si, cá la nemine sa nu i se impute de crima ver ce vorba ar fi dísu necuviintiósá contr'a ei. In modulu acest'a a scapatu elu pe Apuleia de legea maiestatii. Era adulteriulu, cerú sa se pedepsésca mai aspru: *cá adeca, dupre esemplulu parintiloru, sa se departeze de consangeniá si la dóu'e sute de mile.*

LI. Asupr'a alegerii pretorului in loculu lui Vipsaniu Gallu ce murise cu mórte s'a redicatu cërta. Caci Germanicu si Drusu (caci si ei pe atunci eráu in Roma) favorizau pe Hateriu Agrippa, consangeniulu lui Germanicu: altii din contra sustieneau; cá sa se prefire aceia dintre candidati cari au copii mai multi, ceea ce si legea cere. Se bucurá Tiberiu cá senatulu s'iovaiesce intre fiii lui si intre lege. Fora indouiala legea fú vincita, dar nu indata si numai cu pucine voturi, in modulu cum legile nóstre se calcau pe candu erau in vígóre.

LII. In acelasi anu s'a inceputu resboiulu in Africa; ducele inamiciloru erá Tacfarina. Acest'a, Numidu de nascere, de ocamdata servi in taber'a romana intre trupele ajutatórie, apoi trafugariu, adunà mai antaiu in giuru de sine vagabondi si lotrii de drumu cá sa fure si sa predeze; apoi dupre datin'a militara i dispuse in cete si turme, si in fine fú privitu nu cá capitanu de lotri, ci cá duce alu Musulaniloru. Acésta ginte putinte asediata pe langa desiertele Africei, pe atunci anca fora nice o cultura de cetati, apucà armele si atrase in resboiu si pe Maurii vecini. Si acestia avea unu duce, pe Mazippa; ostirea s'a impartitu asiá, cá Tacfarina pe barbatii cei alesi si inarmati, cá Romanii sa i contiena prin tabera, sa i invetie la disciplina si la ascultare de comanda, éra Mazippa cu trupele usioru armate sa respandésca inpregiuru focu, ucídere si teróre. Ei sculasera si pe Cinitiani, o ginte brava, pe candu Furiu Camillu, proconsulu in Africa, contrase legiunea si cati soci avea supt stéguri la unu locu si i duse contr'a inamicului; o ceta pucinu numerósá in asemenare cu multîmea Numidiloru si a Mauriloru:

cu tóte acestea de nemic'a nu erá mai ingrigeatu, cá de casulu cá nu cumva inimiculu de frica sa se ferésca de resboiu; prin sperantia ca voru vinci ei a trebuitu sa i aduca acolo cá sa fia vincti. Deci 'si asiediá legiunea in centru, coortile cele usióre si celea dóua scadróne de calareti pe la aripi. Tacfarina primí bataiia; Numidii fura batuti, si in modulu acest'a famili'a Camilliloru dupa unu cursu atatu de lungu de ani a ajunsu éra si la onórea militara. Caci de candu cu acelu mantuitoriu alu Romei si de la fiulu seu Camillu laud'a militara trecuse la alte familie. Si acest'a despre care vorbimu aci, trecea de unu nebelicosu. Tiberiu cu atatu mai inclinat u s'a aratatu a lu inaltia cu laude in senatu. Parintii i decretara insemnele triumfalie, ceea ce lui Camillu modestu, cum erá elu in viati'a sa, nu i s'a intorsu spre nice o periclitare.

LIII. In anulu urmatoriu Tiberiu a devenitu pentru a trei'a data consulu, Germanicu pentru a dóu'a óra. Germanicu anse intrá in posesiunea acestei demnifati in Nicopoli, o cetate in Achaia, unde venise pre tiermurií Illiricului, dupa ce visitase pe frateso Drusu in Dalmatia. Pre marea Adriatica si apoi pre cea Ionica a patitu o navigare nepriintiósá, din care cauza a petrecutu cateva díle cu repararea flotei. Totu de odata a inspectionatu elu si sinurile renumite prin victori'a dela Actiu, monumentele inchinate de Augustu si taber'a lui Antoniu, cu care oca siune 'si renvia in sine memori'a stramosiloru sei. Caci, cum amu dísu, Augustu i a fostu unchiu, Antoniu mosiu, si asiá i se infaciasiá in ochii maintii lui o icóna de eveneminte triste si totu de odata imbucuratória. De aci a venitu la Atena, ca tra acésta cetate veche si sócia a aratatu respectulu intrandu intr'ens'a numai cu unu lictoru. Grecii ilu primira cu ónóriile cele mai destinsé, declamandu i vorbele si faptele stramosiloru sei, spre a dá lingusirii si mai mare lustru.

LIV. Germanicu dela Atena pasá la Eubea si de aci la Lesbu, unde Agrippina i nascù pentru cea din urma óra pe Julia. Apoi a cercetatu extremitatile Asiei, cetatile Traciei Perintulu si Bizantiulu, apoi angustiele Propontidei si gur'a Pontului, aprinsu fiindu de dorulu de a vedé locurile vechi de renume istoricu. Totu de odata in trecere impacá provincielesecate prin certe interne séu prin nedreptatirile magistratiloru. Revertinduse voiia sa védia si misteriele Samotrakiloru; dar venturile de nordu i zadarnicira tóte opintirile. Deci se duse sa cerceteze Troia si cate erá demne de cunoscutu prin schimbarea sortii si se refereau la leaganulu gintii nóstre. Apoi pluti de a lungulu Asiei, s'abatù la Colofona, cá sa intrebe oraclulu lui Apolline din Clari. Aci nu e o femeia cá in Delfi, ci unu preotu din familie anumite, si mai alesu chiamatu din

Miletu, care, dupa ce se incunoscintiaza numai despre numerulu si numele celoru ce lu intréba de fitoriu, se cobóra in pescera si bea din ap'a fontanei cei secrete. Si apoi, desi de ordinariu lui literile si poesi'a su straine, totusi dá respunsuri in versuri regulate asupr'a lucrurilor, ce si le a conceputu fiacare in mintea sa. Se vorbiá, ca acestu preotu ar fi prorocitu lui Germanicu in termini opaciti, dupre datin'a oraclului, o mórte pre-matura.

LV. Ma Pisone pentru cá sa se apuce catu mai rapede de punerea in lucrare a proiepteloru sale dojeni printr'o cuventare aspra pe Atenianii, spaimentati prin intrarea lui cea sgotósá lovindu costisii si pe Germanicu: *Cà acest'a ar fi onoratu cu pré mare amicitate nu pe acei Ateniani, ce s'au nimicitu prin atatea desastre; ci pe o adunatura de natiumi. Ei au fostu socii lui Mitridate contr'a lui Sulla, socii lui Antoniu contr'a indieitului Augustu.* Le mai imputá elu loru si trecutul: cum fura nenorociti in luptele contr'a Macedoneaniloru, si catu de violenti contr'a concetatianiloru. Mai erá elu amarítu contr'a cetatii si din mania personale, cá adeca in urm'a rugatiuniloru sale n'au iertatu pe unu órecare Teofilu osínditu de ariopagu pentru crim'a plastografie. De aci plutindu iute printre Ciclade pre o cale mai scurta ajunsse la insul'a Rodu pe Germanicu, caruia nu i erá ascunsu ce curse i se intindu. Ma cu tóte acestea Cesarele se purtà cu atat'a marinimia, incatu acest'a, candu o furtuna trantise intr'unu abisu de pétra pe acel'a, si perirea inamicului s'ar fi pututu ascrie la intem-plate, tramise totusi nau, cá prin a aceloru ajutoriu sa lu mantuiasca din periclu. Ma nice prin acést'a imbladitu Pisone, fora de rabdare de a intardiá macaru o dí, lasà pe Germanicu si i apucà inainte. Dupa ce a ajunsu in Siria la legiuni, tréb'a cea mai antaia i a fostu cá sa castige armat'a prin dari de bani si prin intrige. Imbracieséza cu favórea sa pe cei mai de josu dintre legionari; caséza pe centurionii cei betrani, pe tribunii cari sustieneau disciplin'a prin asprime, si i inlocuesce prin ómenii sei séu prin ómenii cei mai de nimica. Autoriséza lenea in tabera, desfreulu prin cetati, viati'a vagabunda, labartiata a soldatiloru pe la tíera; scurtu deorganiséza ostirea pana la acelu gradu, cá vlogulu de rendu ilu numea pe densulu *tatalu legiuniloru.* Nice Plancina chiaru nu s'a contienutu intre marginile cuviintiei de femeia, ci s'aflá de facia la essercitiele cavalerimii, la must'r'a coortiloru, versandu contr'a Agrippinei, contr'a lui Germanicu vorbele cele mai injurióse. Insusi si dintre soldatii cei cu simtiemente loiali s'au aflatu unii cari o ascultara de buna voiia la rele, caci se latise pe ascunsu faim'a cá asiá e voi'a lui Tiberiu, a imperatorului.

LVI. Le sciá acestea Germanicu, lui anse i pasá mai tare, cá sa se grabésca la Armenia. Prin natur'a loru si positiunea geografica Armeanii au fostu pentru Romani din vechime nisce supusi suspecti; tiér'a loru, fugindu dealungulu provincieleru nóstre, se stinde departe pana la Media; asiediati intre imperiele cele mai mari, sunt mai totu deun'a incerte intre sine din ur'a contr'a Romaniloru, din pism'a contr'a Partiloru. Pe acelu timpu n'aveau rege, caci gonisera pe Vonone: dar favórea natiunii se incliná catra Zonone, fiulu lui Polemone regelui din Pontu; caci acel'a din copilaria, imitandu datinele si portulu Armeaniloru, castigase prin venatoria, dare de ospetie si alte placeri de a le barbariloru charitatea primariloru cá si a plebii. De aceea Germanicu i puse pre capu insemnele regesci, in cetatea Ártasata, cu consentimentulu nobilimii incungiuratu de poporu numerosu. Cei de facia i se inchinara cá la unu rege si, lu salutare de Artassia, care nume ilu pusera de la capitala. Éra Capadocia prefacuta in provincia a capatat'o Cuintu Veraniu in calitate de legatu. Din darile regesci s'au mai scadiutu unele, cu intentiune cá sa destepete speranti'a catra o domnia mai blanda supt Romani. Preste Comageni, cari atunci pentru prim'a data cadiura supt aministratiune de pretoru, fú pusu mai mare Cuintu Serveiu.

LVII. Germanicu, macaru ca impacase tóte relatiunile cu socii cu fericire, totusi nu avea bucuria, pentru sumeti'a lui Pisone, carele contr'a ordinului, cá sa aduca insusi au fiuso o parte a legiuniloru la Armenia, a negrigitu si un'a si alt'a. Abea in Cirru in taber'a de iernatu a legiunii a X. se intílnira, cu facia constrinsa, Pisone cá sa nu apara timidu; Germanicu amenintiatoriu; si acest'a, cum spusei, éra mai blandu. Ma amicii, vicleni intru a atítiá ur'a, essagerau adevverulu, adausera mintiuni, inculpandu in moduri varie pé Pisone, pe Plancina si pe fiii acestor'a. In cele din urma, facia cu cativa infimi, Germanicu s'aduná pentru o convorbire cu Pisone, asiá cum o dictéza mani'a si prefacatori'a. Pisone respunse prin escusatiuni aroganti, si se despartira cu ur'a data pre facia. Dupa acést'a Pisone s'aratá raru in siedintiele de judecata la Cesarele; si déca se intemplá sa fia facia, se dechiará cu mania si contradicendu. S'a audítu essindui din gura si vocea, candu la unu ospetiu, datu de regele Nabateiloru, se oferira pentru Germanicu si Agrippina cunune de auru grele éra pentru Pisone si ceilalti mai usióre, acést'a: *Acestu ospetiu se dá la unu fiu alu principelui romanu, éra nu la unu fiu de rege alu Partiloru.* Cu acést'a aruncá josu corón'a si vorbí multe contr'a lucsului; desi acésta insulta amara éra indreptata asupr'a lui Germanicu, acest'a totusi le suferí.

LVIII. Intr'acestea sosira soli de la Artabanu, regele Partiloru; ei fura tramisi, cá sa rechiamе amicitia si aliantia cu Romanii; ei dechiarara: *ca Artabanu poftesce, cá sa se renouiesca aliantia, si cá in onórea lui Germanicu se invoiesce a i essi inainte pana la rip'a Eufratului. Pana atunci cere, cá sa nu tiena pe Vonone in Siria, pentru cá sa nu rescóle pe capeteniele gintiloru vecine prin misionari.* Germanicu respunse, cu privintia la aliantia dintre Romani si Parti, cu demnitate; in privintia venirii regelui si a onórei destinate sie-si, cu cuviintia si modestia. Vonone fú stramutatu la Pompeiopoli, cetate maritima. Acést'a s'a facutu nu numai la rugatiunea lui Artabanu, ci si pentru cá sa amarasca pe Pisone, inainte caruia stá fórtе bine acela pentru multele servitia si daruri facute Plancinei.

LIX. Supt consulii Marcu Silanu si Luciu Norbanu, Germanicu purcede la Egiptetu, cá sa cunósca anticuitatile; ma supt pretestu, cá are tréba in acésta provincia. Prin deschiderea magazineloru de grane a facutu sa mai scada pretiulu la bucate, si in multe 'si conformà purtarea cu gustulu plebii, essiá fora garda, cu pitiórele neacoperite, in portu cá alu Greciloru, dupre essemplulu lui Publiu Scipione, care, cum e sciutu, facú asemine in Sicilia, desi resboiulu cu Penii curgea anca in tóta furi'a lui. Tiberiu desaprobà prin cuvinte blande portulu si purtarea lui; ma ilu dojeni aspru fórtе, caci contr'a asiedia-mentulu lui Augustu, calatorise la Alessandri'a fora licentia de la principele. Caci Augustu, intr'alte secrete ale domniei, propriise pe senatori séu pe cavalerii romani ilustru de a intrá fora ordinu in Egiptetu, a carui aministratiune o rezervase pentru sine, din acea politica: cá nu cumva nescine sa strimtozeze cu fóme Italia, care punendu man'a pe acésta provincia, ce e cheia pe uscatu si mare, sa o sustiena cu pucina garnisóna contr'a celoru mai mari ostiri.

LX. Dar Germanicu, care anca nu sciá, cá acésta calatoria i se tiene de reu, pluti pre Nilu in susu, plecandu din Canopu. Acestu opidu ilu edificasera Spartanii, pentru cá aci erá inmormentatu gubernatorulu de naue Canopu, pe timpulu candu Menelau, tendiendu spre Grecia, fú manatu in mare si tíera contraria, in Libia. De aci apoi cercetá gur'a vecina a riulu inchinata lui Hercule, despre care locuitorii pamenteani dícu: cá s'a nascutu la densii si cá e celu mai vechiu; cá aceia, cari mai tardiu facura fapte asemine de mari, se numira dupre numele lui. Apoi a luatú la vedere remasi-tiele cele gigantice ale Tebeloru celoru vechi. Se mai aflá anca pre massele gramadite de petre litere egiptene, cá monumente a maririi trecute. Unulu din betranii preoti, provocatu a esplicá scriptur'a patriotica, dechiarà: „odinióra locuira aci siepte sute

„de mii de barbati de resboiiu; cu acésta armata cuceri regele
 „(Faraonulu) Ramses Libia, Etiopia, imperiulu Mediloru si alu
 „Persiloru, Bactriana si Scitia, precum si tóte tierele locuite de
 „Siriani, Armeani, si vecinii Capadocieni, colo pana la marea
 „Bitinica, ici pana la cea Licica.“ Se citea si tributele impuse
 gintiloru, ponderea aurului si a argintului, numerulu armelor si
 alu caiiloru, darurile templeloru, osulu de elefantu si odórale;
 mai incolo catafimea de bucate si de alte trebuintóse la nutritie
 ce avea sa dea facare ginte; dari totu asiá de mari cá cari le
 impune acum forti'a Partiloru séu domni'a Romaniloru.

LXI. Atentiunea lui Germanicu s'a mai indreptatu si
 asupr'a altoru minuni, intre cari celea mai insemnatórie au fostu:
 statu'a de pétra a lui Memnone, carea, atinsa de radiele sórelui,
 dá din sine unu tonu vocalu; apoi piramidele, ce se inaltiau cá
 si nisce munti, respandite printre nisipuri abea amblate, lucruri
 acestea de regi facute pe'ntrecute; si lacuri sapate in pamentu,
 cá sa primésca apele versate de Nilu, mai incolo angustii si
 abisuri, a caroru profunditate nu s'a pututu mesurá de nici unu
 cercatoriu. De aci veni elu la Elefantine si Sicene, vechile mar-
 gini a le imperiului Romanu, carele acum se intinde pana la
 marea rosia.

LXII. Pe candu Germanicu 'si petrecea vér'a visitandu
 mai multe provincie, Drusu si capatá nu pucina g'loria, seme-
 nandu printre Germani discordia, asia cá Marobodu, deja frantu,
 sa fia persecutatu pana la stingere. La Gottoni erá unu june
 nobilu cu numele Catualda, fugaritu ore candu de puterea lui
 Marobodu, si atunci, candu acest'a se clatiná, aprinsu de cute-
 zarea a 'si resbuná. Acest'a cu putere numerósa intra in tiér'a
 Marcomaniloru, si, dupa ce corumpe pe primari, cá sa tréca
 in societatea sa, crumpe in palatiulu regescu si in casteiulu
 asediatu in apropiere. Aci erá depozitoriulu Suediloru pentru
 vechile prede, si aci s'afflára vivandiere si negotietori de prin
 provincie nóstre, pe cari libertatea negotiului, apoi pofi'a ca-
 stigului, si in fine uitarea de patri'a ii dusesese din locuintele
 patriotice in tiera straina.

LXIII. Lui Marobodu, parasitu din tóte partile, nu i mai
 remase alta scapare, decatú indurarea lui Tiberiu. Trecendu
 Dunarea pe acolo, pe unde spala provinci'a Noricu, scrise lui
 Tiberiu, nu cá unu fugaritu si rugatoriu, ci cá unulu, ce 'si
 aduce aminte de marirea s'a de mai nainte, cum adeca elu,
*rege stralucitu, odinióra a fostu chiamatu de multe popóra; dar
 a preferitu amicitia romana. Cesarulu i a respunsu: cá in
 Itali'a va avé locuintia securata si onorata, déca va vré sa
 remana; éra déca pentru interesele lui ar fi mai bine in altu
 locu, se va puté duce cu acea securantia, cum a venitu. De*

alta parte dise in senatu: că nice *Filipu Atenianiloru*, nice *Pirru* si *Antiochu* poporului romanu n'au fostu mai infioratori. Mai esiste cuventarea, in care Tiberiu demustra laudanduse: *in ce a statu marimea acelu barbatu, catu de mare a fostu violenti'a gintiloru supuse acelu'a, ce inamicu aprópe Italiei a fostu, si ce politica a intrebuintiatu insusi, pana sa lu pérda.* Intr' aceea Marobodu se tienéa internatu la Ravena, si lu aratá órecum Svediloru, amenintiandu i, că lu voru restabili pre tronu, indata ce ei 'si voru uitá de sine facia cu romanii. Ma in cursu de optuspreiece ani elu nu 'si a scosu pitiorulu din Itali'a, si a imbetranitu, cadiutu din marire, pentru că 'si iubise pré multu viati'a. Totu acea sórte rea a avutu si Catualda si nu mai bunu refugiu. Peste pucinu gonitu de puterea Ermunduriloru supt ducele Vibiliu, fú primitu si dusu la Foru-Julianu, o colonia in Gallia-Narbonense. Pe barbarii, ce insocisera pe unulu si pe altulu, cá prin amestecu sa nu turbure provinciile liniscite, i asiediara dincolo de Dunare intre Maru si Cusu, punendu rege preste densii pe Vanu din gintea Cadiloru.

LXIV. De órace in acelasi timpu vení scírea, că Germanicu a datu Armeaniloru de rege pe Artassia, decretara parintii lui Germanicu si Drusu: *că sa intre in Rom'a cu ovatiune séu in triumfulu celu micu.* Se facura si arcu de triumfu pe la laturele templului lui Marte Resbunatoriulu ¹⁾ cu statuele Cesariloru; si Tiberiu simti mai mare bucuria, că intarise pacea prin intieleptiune, decatu, candu ar fi finitu resboiulu prin armata. Deci si pe Rescuporide, regele Traciei, ilu ataca cu apucaturi diplomatice. Peste intrég'a acea natiune domnise Remetalce. Dupa mórtea lui Augustu, lasá o parte a Traciei lui Rescuporide fratele, alt'a lui Coti, fiulu aceluia. Prin acésta impartire cadiu in partea lui Coti campurile, cetatile si ce se marginea cu Grecii; totu ce erá necultivatu, silvaticu si invecinatu cu inimicii, vení in posesiunea lui Rescuporide. Asia erá si naturele regiloru: acela blandu si placutu, acest'a crudu, pofitoru de avere si nesociabilu. De ocamdata ei traiau intr'o unire falsa; dar curendu Rescuporide trecu preste marginile tierei sale, cuprinse si partea lui Coti facendu fortia restitorului, mai cu reserva supt Augustu, de care, fiindu ca elu a fostu intemeietoriulu ambelor regate, se temea că de resbunatoriu, déca nu i va respectá fapt'a. Ma cum a auditu despre schimbarea principelui, tramise cete de lotri, dirimá casteiele si deschide resboiulu.

¹⁾ Martis Ultoris, edificatu de Augustu, langa forulu seu, intre Cuirinalu si Capitolu, in urm'a unei promisiuni (votu) relativu la resbunarea asupr'a ucidietoriloru lui Cesaru.

LXV. Nemic'a nu insufá lui Tiberiu o grige mai temerátoria cá turburarea ordinii stavirite. Alese deci pe unu centurione, cá sa spuna regiloru, cá sa nu 'si decida cêrt'a prin arme, si Coti numai de catu 'si demisionà trupele ajutatòrie, ce le pregatise. Rescuporide, faciarindu stemperantia, poftesce: *cá sa se adune la unu locu, caci puntele de certe se potu impacá prin vorbire.* Nice cá stetera la indouiala timpu multu in privinti'a tempului, a locului si conditiuniloru de invoiire, pentru cá Coti din buna voiintia, Rescuporide din perfidia concese si primi tóte. Rescuporide, pentru cá sa sigileze, cum dicea elu, legatur'a de pace, si printr' unu ospetiu, prelungindu pana aduncu in nópte veselí'a, mancarea si beutur'a de vinu, pune cá sa bage in fera pe Coti, ce nu se asteptá la acést'a, provocanduse in surd'a la santiania demnitatii de rege, la dieii comuni ai familiei si la dreptulu ospitalitatii. Apoi, dupa ce Rescuporide a pusu man'a pre tóta tier'a Traciei, scrise lui Tiberiu: *cà i s'au intinsu curse, ma densulu le a prevenitu.* Totu deodata supt pretestulu unui resboiui cu Scitií si Bastarnii se mai intariau trupe de pedestri si calareti.

LXVI. Rescrisulu fù de cuprinsu móle: „Déca nu va fi „la medilocu nice o insielatiune, se póte lasá pre nevinovati'a „sa; de almintre nice insusi, nice senatulul nu voru decretá ne- „mic'a in meritulu dreptului séu a nedreptului inainte de a se „cercetá caus'a; prin urmare dupa liberarea lui Coti sa purcéda „la Roma, pentru cá sa se spele de uritiunea crimei.“ Acésta epistola a tramis'o la Tracia Latiniu Pandusa propretorulu Mesiei, prin soldatii ce aveau a primi pe Coti. Rescuporide, siovaindu intre frica si mania, a voiitu mai bine a fi culpasiulu unei crime implinite, de catu numai incepute. Deci pune sa ucidia pe Coti si minte: *cà acel'a s'a ucisu pe sine de buna voiia.* Dar Cesarulu totusi nu s'a abatutu de la artele politicei sale ce i placea, si a tramisu dupa mórtea lui Pandusa, pe care Rescuporide ilu dechiarase de inamicu alu seu, pe Pomponiu Flaccu, barbatu servitu in militia, ce erá in strinsa legatura de amicitia cu regele, si cá atare cu atatu mai bunu de a lu insielá, chiaru din caus'a acést'a cá gubernatoru a lu Mesiei.

LXVII. Flaccu trecendu in Tracia induplecá prin promisiuni fórté mari pe regele, de si acést'a temporizá cumpanindu 'si crimele a veni in garnisón'a Romana. Aci supt aparanti'a onórii ilu incinse cu o garda tare; tribunii, centurionii ilu in demna, ilu svatuescu, cá sa mérga mai incolo, si cu catu inaintá mai multu, cu atatu, i descopere si mai chiaru cá elu e captivu si apoi vedienduse ca n'are incatro ajunse in Roma. Acusatu in senatu din partea sociei lui Coti, se osindesce: cá sa fia tîenutu departe de regatulu seu. Tracia se imparte intre Reme-

talce fuso despre care s'a constatat că a fostu contrariu planuriloru tataneso, si intre fiii lui Coti. Si deórance acestia nu erau anca maioreani, li s'a datu că intre-regentu Trebelienu Rufu, fostu pretoru, dupre esemplulu stramosiloru, cari tramisera la Egiptetu pe Marcu Lepidu, că tutore alu copiiloru lui Tolomeiu. Rescuporide a fostu dusu la Alessandria; si apoi aci, pentru că a cercatu sa fuga, séu ca acésta crima numai i s'a plasmuitu, s'a ucisu.

LXVIII. Totu pe acestu timpu s'a cercatu si Vonone, carele, cum am disu, s'a fostu internatu in Cilicia, corumpendu custodiele sa fuga la Armenia, de aci in tiér'a Albaniloru si a Eniochiloru, si la regele Scitiloru, consangeniulu seu. Supt pretestu de venatória se departà de la tiermurii marii si apuca pre locuri neamblate prin silve. Prin agerimea calului seu a ajunsu curentu la riulu Piramu, a caruia punti, locuitorii din apropiere le stricasera audiendu de fug'a regelui; éra vadu de trecutu nu erá. Deci Vibiu Frontone, prefectu de calaria ilu prinde la rip'a riului si lu léga. Apoi Remniu, unu soldatu evocatu care mai nainte i erá datu regelui de custodia i lu strapunse cu sabi'a, casi apucatu de mania. Acést'a a intaritu credinti'a, că elu, ca complice a fugei de temere cá sa nu fia descoperitu, a ucisu pe Vonone.

LXIX. Éra Germanicu revertinduse din Egiptetu a gasitu tóte regulamentele, ce le facuse pentru legiuni si cetati, desfiintiate séu executate in sensu contrariu. De aci imputatiuni violenti contr'a lui Pisone, si totu asia de amare cele ce le facea acel'a contr'a Cesarelui. Dupa acést'a Pisone s'a determinatu a se duce din Siria. Ma apoi fù retienutu prin betegirea lui Germanicu; si aflandu ca s'a insanatosiatu, că se facu rugatiuni pentru viati'a lui, tramise lictori ca sa turbure victimele si pregatirile de sacrificiu si pe plebea Antiochiana ce s'adunase la serbatoria. Apoi se duce la Seleucia, asteptandu resultatulu morbului ce apucase desnou pe Germanicu. Incredintiarea că Pisone i a datu veninu adaugea la violenti'a puterii destructóre a morbului. Si in adeveru se gasira remasitie de trupuri de ómeni morti desgropate din podene si paretu, formule incantátorie (séu farmecatore), blasteme si numele lui Germanicu insapatu pe table de plumbu, cenusia de membre corporali pe diumatate arsa si infectata de sange negru si alte cobiri rele, prin care se crede a se dá la puteri internali sufletele. Totu deodata se acúsáu misionari de ai lui Pisone, că stau spionandu progresulu reului.

LXX. Germanicu primi aceste fapte totu cu asia mania mare, cu cata temere ingrigita. „Déca si pragurile i se im-„presóra déca e sa 'si dea sufletulu inaintea ochiloru inamiciloru „apoi ce se va intemplá cu soci'a sa cea demna de géle ce cu

„betii sei copii anca mici? Se paru aceluia ca lucra incetu
 „veninurile; i este tare si dà dioru cá sa aiba numai singuru
 „provincia si legiunile. Dar Germanicu anca n'a ajunsu pana
 „la atat'a slabitiune, si resplat'a uciderii nu va fi a ucidietoriului.“
 S'apuca de i scrie o epistola, prin care i anuntia cá intre den-
 sii nu mai essista nice o amicitia. Multi mai adaugu, cá i ar
 fi datu ordinu, *cá sa parasésca provinci'a*. Si Piso nice cá a
 intardiatu a da ventu nauiloru; dar 'si trahana totusi cursulu,
 pentru cá sa se rentorca din apropiere, déca mórtea lui Ger-
 manicu i va fi deschisu Siria.

LXXI. Cesarele ayù pentru momentu sperantia. Ma cu-
 rentu simtiendu a i se împuciná puterile candu i s'a apropiatu
 or'a, vorbi amiciloru ce lu incungiurau asia: „Déca asi fi fostu
 „lovitu de sórtea comune atunci si durerea contr'a dieiloru ar fi
 „fostu drépta, cá me rapescu parintiloru, copiiloru, patriei in
 „flórea junetieloru printr' o mórte prematura. Éra acum sa
 „peru de foradelegea unui Pisone si a Plancinei; primiti ultimele
 „rugatiuni in pepturile vostre. Spuneti tatalui, fratelui prin ce
 „amaratiuni sfasiatu, prin ce curse impresuratu mi finii o viatia
 „dénna de compatimire prin mórtea cea mai rea. Cei ce sperantiele
 „mele, cei ce legatur'a sangelui i alipiá de ursit'a mea, chiaru si
 „aceia cari urau pe Germanicu in viatia, voru plange odata pe acel'a
 „ce a fostu in flóre, pe acel'a care a scapatu intregu din atatea
 „resbele dar care a cadiutu prin intrigile viclene a le unei
 „muieri. Vetí avé voi locu de geluitu la senatu, de invocatu
 „legile. Nu e acea datoria cea mai antaia a amiciloru de a
 „plange cu lacrimi indesiertu pe mortu, ci de a si aduce a
 „minte de voi'á ultima a lui, de cele ce a cerutu elu cu limba
 „de mórte, cá sa le implinésca. Plangevoru pe Germanicu si
 „cei ce l'au cunoscutu; me veti resbuná voi, déca m'ati iubitu
 „voi pe mine pentru mine, éra nu pentru positiunea mea. Ara-
 „tati poporului Romanu pe nepót'a indieitului Agustu, pe aceea
 „socia a mea; numeratii pe cei siesse copii. Indurarea si
 „compatimirea va fi cu acusatarii. Si déca voru plasmui man-
 „date scelerate, ómenii nu le voru crede, séu nu le voru iertá.“
 Amicii apucandu man'a murindului, jurara cá mai curentu 'si
 voru dá sufletulu, de catu se voru lasá de resbunare.

LXXII. Apoi intorsu spre socia, *o jura pe memori'a sa
 pe copiii ce i au impreuna, ca sa lase falosi'a, sa'si plece bar-
 bat'á inaintea loviturilor ursitei, si intorsa in Roma: sa nu
 interite prin rivalitate dupa domnia pe cei mai putinti*. Aces-
 tea le vorbi in audiulu tuturoru altele in secretu; prin cea ce,
 cum se crede aratá temerea de Tiberiu. Nu multu dupa acést'a
 apoi se stinse spre durerea si gelea provinciei si a natiuniloru
 de prin giuru. Pe elu ilu geluira natiunile si regii straini;

atat'a i a fostu amicabilitatea catra aliati si regi, blandeti'a catra inimici. Venerabile la facia ca si la vorbire, sciù a tiené marirea si grautatea rangului supremu, ferinduse de invidia, cá si de arogantia.

LXXIII. Ingropatiunea'i fora icónele familiei si pompa straluci numai de radiéle gloriei si de suvernirulu virtutiloru sale. Erau cari, dupre forma, etate, felulu mortii, si pentru apropierea locului unde a muritu, ilu asemenau cu Alessandru celu mare si cu ursit'a acestuia, dicendu, cá ambii frumosi la statura¹⁾ trecuti abea preste treidieci de ani se stinsera prin intrigile familiei loru intre ginti straine, dar cá Germanicu erá dulce catra amicii sei, cumpatatu in placeri, credintiosu datoriei maritisiului, tata de copii legiuiti, fù totu asia de mare resboinicu si desi n'avea aceeași cutezare, si cá déca n'a adusu Germaniele prin atatea victorie deculate la deplina ascultare, a fostu impededatu. De ar fi fostu elu monarcu, cu titlu si cu dreptu de rege, elu cu atatu mai securu ar fi egalatu glori'a militara a lui Alessandru, cu catu ilu intrecea prin indurarea, stemperanti'a si alte virtuti frumóse a le sale. Mai nainte de a i se arde corpulu, fù espusu desbracatu in forulu din Antiochia, unde i s'a fostu alesu loculu de inmormentare. De a purtatu semne de inveninare pucinu s'a constatatu. Caci care cum i dîcea séu compatimirea cu Germanicu, si suspitiunea conceputa de mai nainte, séu tienerea cu Pisone, asia variá si parerile asupr'a inveninarii.

LXXIV. Dupa acestea intre legati si din senatori intre alti cari erá de facia s'a tienutu svatu: *cà pe cine sa puna prefectu preste Siria*; si deorace ceilalti aspirau mai pucinu la acést'a, cestiunea fù desbatuta lungu timpu intre Vibiu Marsu si Cneiu Sentiu. In fine Marsu se retrase, si o lasà lui Sentiu, carele erá mai betranu si staruí mai tare. Acest'a tramise la Roma pe o inveninatória renumita in provincia, favorita Plan-cinei, cu numele Martina, in urm'a cererii lui Viteliu, si Veroniu si a altora, cari adunau dovedi de crime si formulau acusat-iunea cá contr'a culpasiloru trasi deja la judecata.²⁾

LXXV. Intr' aceea Agrippina, de si erá sdrobíta de gele si morbósa cu corpulu, totusi fora rabadare intru tóte cate puteau intardiá resbunarea, se pune cu cenusi'a lui Germanicu si cu copiii sei pre flota, intre plansete generali, cá o femeia de fa-

¹⁾ genere insigni, este o nota de margine facuta de cineva, carele trecuse cu vederea *genus mortis* de mai susu. Caci déca in premise nu se amintesce famili'a, nu se póte dice nice in motivare. ²⁾ Tacitu aci imputà amici-loru lui Germanicu, cá ei cautandu dovedi de incriminare si au fostu insusitu unu dreptu, ce li s'ar fi cuvenitu numai dupa primirea pírei loru.

milia princiară, care ieri alaltaieri eră fericită prin casatori'a cea mai frumoasă, deprinsă a fi adorată și venerată, acum a ajuns să poartă la sinu remisită de mortu, nesecură în resbunare, îngrigită pentru persón'a sa, și printr'o nefericită fertilitate a pantecelui espusă la atatea loviri ale sórtii. În timpul acest'a curierulu ajunge pe Pisone la insul'a Cos cu vestea: *cà a muritu Germanicu*. Essindu'si din pele de bucuria la acésta scire, taiia vite spre jertfire, se duce din templu în templu. Nu se scie cumpată în bucuria Pisone, dar Plancina e anca și mai foră rusine, doriulu ce lu purtá pentru o sorore mórtă, ilu schimba numai atunci cu vestminte de bucuria albe.

LXXVI. Centurionii acurau indemandu pe Pisone: *cà legiunile au cea mai viua simpatia pentru densulu; sa se revertésca la provinci'a, ce i s'a luatú foră dreptu și acum e vacanta*. În svatulu *cà ce ar fi de facutu, Marcu Pisone, fiulu, a fostu de parerea: cá sa se duca la Roma cu o óra mai iute*: „pana acum „anca nu s'a facutu nemic'a, ce nu s'ar puté indreptá; sa nu se „téma de suspitiuni ne fundate séu de faima desierta. Se póte „cá certele lui contr'a lui Germanicu s'a i redice ura asupr'a „capului, nu anse si pedépsa; éra apoi prin aceea *cà i s'a luatú „provinci'a s'a datu inimiciloru satisfactiune*. Éra déca se va „intórce în Siria, si Sentiu va resistá, resbelulu civile va incepe; „catra acestea centurionii si soldatii nu voru starui pana în fine „langa partitulu seu, la cari próspet'a memoria a ducelui lorú „si amórea aduncu iradecinata catra cas'a Cesariloru preponderéza.“

LXXVII. Din contra Domitiu Celere unulu din amicii cei mai intimi a i lui, vorbi: „Se cade a ne folosi de evene- „minte. Pisone, nu Sentiu, e gubernatorulu Siriei; lui i su date „fascele, puterea de pretoru si legiunile. De va erumpe resbelulu, cine va puté cu mai mare dreptu a opune arma contr'a „la arma de catu acel'a carele a primitu autoritatea de légatu „si instructiuni anumite? Cade-se a lasá si faimelorú timpú „spre a se resuffá; de ordinariu nevinovatii cadu jertfa la ur'a „prospeta. Éra din contra, déca va tiené ostirea, puterea i se „va intari, si atunci multe, ce nu se potú prevedé, se potú intórce prin intemplare spre mai bine. Nu cumva ne vomu grabi, cá sa ajungemu deodata cu cenusi'a lui Germanicu, pen- „tru cá pe tine neascultatu si neaparatu sa te pérdia plan- „setele Agrippinei si vlogulu celu nepricepetoriu la antai'a faima? „Tu ai increderea si consimtiementulu Augustei (Liviei) favórea „lui Tiberiu, desi pe secretu; si sa scii *cà nemine nu plange „mórtea lui Germanicu cu mai mare emfasa, de catu aceia cari se bucura de ea.*“

LXXVIII. Pisone de la natura inchinatu la determinari violenti, fù trasu fora multa greutate la acesta parere. In epistol'a catra Tiberiu acusa pe Germanicu, *cà i placea pomp'a si cà erà sumetiu; cà acel'a l'a scosu pentru cà sa i se deschida locu la innouiture, si cà insusi a primitu érase grigea armatei cu acea buna credintia, cu care a comendat'o si mai înainte.* Totu-deodata pe Domitiu ilu pune pre o naue trirema si i dà ordinu; cà ferinduse de tiermuri, se plutésca pre largulu marii pe langa insule. Pe desertori i dispune in manipuli, inarméza pe calai si vivandiar, 'si trece nauile spre contienutu, si prinde o ceta de recruti, ce mergea la Siria. Regisioriloru din Cilicia le scrie, cà sa lu sustiena cu trupe ajutatórie, pe candu junele Pisone, desi disvatuise resbelulu, nu stá cu manile in sinu in tréb'a inarmarii.

LXXIX. Pe candu plutiau ei pe langa tiermurii Liciei si ai Pamfilici se intilnescu cu flot'a, ce ducea pe Agrippin'a, si la prim'a vedere si unii si altii amarati apuca armele; ci din temere imprumutata nu se intinsera mai departe de injurature, cu care ocaziune Marsu Vibiu provocà pe Pisone: *cà sa vina la Roma cà sa si dea séma inaintea judecatii.* Pisone respunse in bataiia de jocu: *cà elu se va infacisiá acolo, unde pretorulu, carele va cercetá despre inveninare, va determiná diu'a la acusat'u si acusatori.* Intr' acestea Domitiu, ajungendu la Laodicia, cetate a Siriei, se duse la taber'a de iernatu a legiunii a VI, caci pe acést'a o credea a fi mai inclinata spre planuri noua, dar ilu prevenise legatulu Pacuviu. Sentiu descopere acést'a lui Pisone prin epistola, ilu amonéza, *cà sa nu cerce taberile prin corruptori, nice provinci'a cu resbelu.* Pe cati i cunoscuse, cà su credintiosi memoriei lui Germanicu si contrari inamiciloru acestuia i convóca la unu locu si le spune éra si éra: *marirea imperatorelui, republic'a ensá si o ataca acesti ómeni.* Apoi se pune in marsu cu o ceta brava si gat'a de bataiia.

LXXX. Dar nice Pisone, de si inceputele 'i luasera o directiune nefavorabile, n'a perdutu nemicu din vedere din cate i se parea pentru presentu a i promise mai multa aparare, ci ocupa unu casteiu alu Ciliciei, fórté intaritu, cu numele Celen-deris. Elu adeca formase din trupele ajutatórie, ce i le au transmisu regisiorii, amestecandule cu desertori si cu recruti ce i prinsese mai ieri dimpreuna cu sclavii Plancinei o legiune completa la numeru. „Pe elu, cà legatu alu Cesarelui, asia martu-„risiá, ilu scotu din provinci'a, ce i a fostu dat'o acel'a, nu le-„giunile (caci elu vine aci dupa cererea loru), ci Sentiu, care „si acopere ur'a privata supt nisce incriminari mintiunóse. N'au „decatu sa se puna in linia de bataiia, militarii de supt Sentiu „ñu se voru bate, cum voru vedé pe Pisone, numitu de ei odata

„*tatalu legiuniloru*, carele, déca e vorb'a de dreptu, e mai tare, „*déca de arme, nu va fi fricosu.*“ Apoi 'si insira trupele dealungulu fortificatiuniloru casteiului pre unu dealu inaltu si abruptu: cele alalte erau acoperite de mare. Contr'a lui stau veteranii, sustienuti de reserve. De o parte barbati'a ómeniloru, de alt'a asprimea locului, ma aci nice bravura, nice sperantia, nice macaru arme, ci numai de celea tieranesci, facute in pripa pentru trebuintia. Candu a ajunsu tréb'a la incaieratulu maniloru numai atat'a a fostu indoiala despre essitu, pana candu coortile se suira pre dealu. Cilicianii intorcu spatele si se inchidu in casteiu.

LXXXI. Intr'aceea Pisone s'a incercatu indesiertu a pune man'a pe flot'a, ce asteptá in apropiere. Intorsu in casteiu de acolo s'apucá de pre muri, candu vaietanduse, candu chiamandu pe fiacare pe nume, promitiendule daruri, cá sa i revolteze; si in adeveru a facutu atat'a, cá unu semniferu din legiunea a VI. sa tréca la densulu cu steagulu. Atunci Sentiu numai decatu pune sa *cante din cornuri si trimbitie, sa mérga asupr'a murului de pamentu, sa asiedie scarele, cei mai bravi sa se suie, cei alalti sa arunce din tormente lance, petre si facile aprinse.* In fine cerbici'a lui Pisone se franse; *s'a rugatu, cá, dupa ce va depune armele sa i fia iertatu a remané in casteiu pana candu Césarulu va decide cui sa se lase gubernarea Siriei.* Care conditiuni nu i s'au primitu, si nimic'a altu nu i s'a acordatu decatu nau si o calatoria supt garda pana la Roma.

LXXXII. Ma in Roma, dupa ce s'a latitu faim'a despre betegirea lui Germanicu, si cum se intempla dupa ce prin departare au crescutu tóte vestile in mai reu, erumpu durerea, mani'a si plangerile: „De aceea adeca ilu tramisera la margi-
„*nea pamentului; de aceea s'a datu lui Pisone provinci'a Siria;*
„*acést'a e rezultatulu convorbirii cei secrete intre Augusta si*
„*Plancina! Au avutu dreptu betranii, candu díceau despre Drusu:*
„*cà celoru ce domnescu nu li place spiritulu populariu alu co-*
„*piiloru sei; numai pentru accia i au curatitu din viatia, caci*
„*nisuiau a concede poporulu Romanu, dupa restavirirea liber-*
„*tatii, egalitatea de drepturi.*“ Aceste vorbe ale multimei, nuntiuulu mortii atat'a le a inflacaratu, incatu fora sa astepte edísulu magistratiloru, inainte de decretulu senatului incepura feriele doriului, se desiartara forurile, se inchisera casele. Pretutinde tacere si gemete, o durere sincera fora pompa essagerata; si, macaru cà nu se abtienura nice dela semne stieriore, totusi intristarea erá mai profunda in inimi. Din intemplantare nisce negotietori, ce plecaseru din Siria, pe candu Germanicu erá in viatia anca aduseru vesti mai imbucuratórie despre starea sanatatii lui. Indata au fostu crediute, indata au fostu respandite printre po-

poru. Care cum se întâlnea cu cineva i comunică buna veste, acest'a altor'a mai multi, crescendu si marinduse bucuri'a din gura in gura. Alerga prin cetate, spargu porțile templeloru. Credulitatea a fostu favorita de noapte, si afirmarea mai cutezătoră de întunerecu. Tiberiu nu s'a opusu, ci a lasatu cursu liberu la amagire, pana cu timpul sa se resufle de sine; dar poporul planse cu atatu mai amaru pe celu ce i s'a rapitu órecum a dou'a ora.

LXXXIII. Se inventara si decretara manifestatiuni de onóre, dupa cum i insuflá facui amórea catra Germanicu séu puterea imaginatiunei: „Cá numele lui sa se cante in canteculu „Saliariloru; cá scaunulu curulu a lui sa se asiedie in loculu „reservatu preotiloru Augustali, si preste acel'a sa se puna cu „nune de stegearu; la jocurile Circense statu'a lui de osu de „elefantu sa fia dusa in frunte; in loculu lui Germanicu sa nu „se aléga altu preotu séu auguru decatu numai din gintea Ju- „liana.“ S'adausera arcuri de triumfu, in Roma, la rip'a Renu- lui, pe Amanu muntele Siriei cu inscriptiunea faptelor lui si *cá elu a muritu mórte pentru republica.* Mai incolo unu morimentu in Antiochia, unde a fostu arsu, unu tribunalu in Epidafne, unde 'si a finitu dílele. Statuele si locurile unde sa mai fia adóratu cine sa le póta numerá pe tóte. La propunerea cá chipulu lui de auru, de marime insemnata sa se asiedie intre maisterii elocentiei, promise Tiberiu: *cá i va inchiná unulu de marime indatinata cá si alu altor'a; caci, elocenti'a nu se judeca dupre rang; destula onóre pentru densulu a fi numeratu intre scriitorii cei vechi.* Ordinea calarésca num' unu scadronu, care mai nainte se dicea *Juniu*, dupre numele lui Germanicu, si facu asiediementu, cá in 15 Juliu sa se póte in frunte statu'a lui. Aceste asiediemente parte mare mai stau si pana acum; unele se negrigira indata, pe altele lea stersu timpul.

LXXXIV. Plangeau anca dupa Germanicu, candu soror'a sa Livia, maritata dupa Drusu, nascu doi fii gemeni. Acestu evenimentu, raru si imbucuratosu chiaru si pentru familie mai de josu, implu cu atat'a bucuria pe Tiberiu, incatu nu se putu conteni de a nu se laudá inaintea parintiloru: *cá mai nainte nu s'a intemplatu la nice unu barbatu dintre Romani de unu rangu asia de mare, cá sa fia fericitu de o nascere gemena.* Astfelu le intorcea elu tóte, si cele intemplatórie, spre glori'a sa. Ma poporul si acést'a i facea in atare timpu durere: cá si cum Drusu fericitu cu copii, va apasá cu atatu mai tare famili'a lui Germanicu.

LXXXV. Totu in acelasi anu s'a contenitu prin aspre decrete a le senatului desfrenarea sessului femeiescu, proprinduse: cá nice un'a sa nu 'si venda pe bani trupulu, a careia

mosiu, tata séu barbatu a fostu cavaleru Romanu. S'a intem-
platu adeca cá Vistilia nascuta din familia de rangu pretorianu,
sa anuntia la edili comertiulu publicu cu trupulu seu; acést'a
dupre o datina intrudusa de betranii nostri, cari credeau, cà jace
in ensasi marturisire a desonorarii destula pedépsa pentru per-
sónele desfrenate. Fù trasu la dare de séma si Titidiu La-
bione, barbatulu Vistiliei, cà de ce elu, fiindu publica pecatuirea
sociei sale, a negrigitu resbunarea legii? Acest'a, pretindindu
cà celea siesse dieci de dile date spre gandire anca n'au tre-
cutu, se multiemira a decide despre Vistilia, si a o essilá in in-
sul'a Serifos? S'a luat u la desbatere si cestiunea de a curati
Italia de rituri egiptiane si jidovesci. Decretulu parintiloru a
sunatu: *cà patru mii de iertati, infectati de acestea superstitiuni,*
cari s'afila anca in puterea aniloru, sa fie esportati in insul'a Sar-
diniiei spre dumerirea lotriloru; la casu, cá clim'a cea nesana-
tósá sa i perdia, daun'a nu va fi mare; ceilalti: *sa lase Italia,*
déca pana la terminulu prefiptu nu se voru lapedá de riturile ce-
lea impie.

LXXXVI. Dupa acestea Tiberiu facù propunerea: Cá in
loculu Ociei, carea in cursu de cincii dieci si siepte de ani a
presiediutu cu cea mai mare santietate la cultulu divinu alu
Vestaleloru, sa se aléga o vergura; si a multiemitu lui Fonteiu
Agrippa si lui Domitiu Pollione, *cà oferindu pe fiele sale se in-*
trece in servitiulu republicei. Se preferi fii'a lui Polione, nu din
altu motivu, ci numai caci mam'a ei remase intr' aceasi casa-
toria, pe candu Agripp'a prin despartire angustase reputatiunea
casei sale. Cesarulu totusi mangaiá pe nealeas'a cu o zestre de
unu milionu de sestertii.

LXXXVII. Planganduse plebea *de scumpetea bucateloru,*
Cesarulu defipse pretiulu, ce avea sa lu platésca cumparatorulu,
si promise negociatoriloru de grane cate' doui sestertii de fiacare
mesura. Pentru acést'a totusi elu n'a primitu numele, oferitu si
mai nainte, de *tatalu patriei,* si tienù aspru de reu pe aceia
ce dísesera, *cà ocupatiunile lui sunt divine,* si i dederá numele
de *domnu.* Asfelu vorbirea érá angusta si alunecósá supt unu
principe ce se temea de libertate si urá lingusirea.

LXXXVIII. Io afli la scriitorii si senatorii timpiloru ace-
lor'a, cá s'a cititu in senatu o epistola a lui Adgandestru, a
unui'a din principii Cattiloru, in care promitea *mórtea lui Armi-*
niú, déca i se va tramite veninu spre efaptuirea uciderii; si cá i
s'a respunsu: *cà poporulu romanu 'si resbuna asupr'a inimiciloru*
pe facia cu arm'a a mana, érá nu prin tradare si pe ascunsu.
Cu acestu respunsu de onóre Tiberiu s'a inaltiatu la glori'a im-
peratoriloru antici, cari proprisera si inveninarea regelui Pirru
si o detera la lumina. De altmentre Arminiu, dupa retragerea

Romanilor si gonirea lui Marobodu, resculà asupr'a sa simtiulu de libertate a compatriotiloru sei prin nisuirea la domnia. Atacatu cu arme se luptà cu norocu schimbatiu, pana ce a cadutu prin violenele uneltiri a le consangeniloru sei. Este a fora de indouire, cà Arminiu a statutu liberatorulu Germaniei. Elu nu s'a batutu cu alti regi si duci Germani, cu poporulu Romanu pe candu acest'a s'affa in nascere; ci a atacatu imperiulu, pe candu erà in florea sa; in bataii n'a fostu totu déun'a fericitu, ma in resboiiu a remasu nevincitu. A implinitu treidieci si siepte de ani ai vietii, si douisprediece cá duce alu ostirei. Elu si acum e cantatu la gintile barbare; necunoscutu in cronicile Greciloru, cari amira numai pe a le sale; nepretiuitu dupre meritu la Romani, cari inaltiàmú numai cele antice, nepasandune de cele mai noua.

Cartea a trei'a.

Consulii:

A. R. 773	A. C. 20	{	M. Valeriu.
			C. Aureliu.
„ 774	„ 21	{	Cl. Tiberiu Nerone.
			Drusu Cesarele.
„ 775	„ 22	{	C. Sulpiciu Galba.
			D. Hateriu Agrippa.

Acésta carte contine unu spatiu de trei ani.

I. Fora a intrerupe plutirea pre mare in timpu de iérna, Agrippina desbarcà la insul'a Corcira, facia in facia cu tiermurii Calabriei. Aci sdrobota de gele si nededata la suferintie a siediutu pucine dile spre a prinde inima. Intr'aceea, audiendu despre venirea'i, toti amicüi cei mai intimi, cei mai multi barbati de arme, ce servisera supt Germanicu, si insusi necunoscuti de prin municipiele vecine, o parte crediendu sa curtenésca pe Tiberiu, parte luanduse dupa altii alergara la opidulu Brundusiu, unde erá portulu celu mai aprópe si mai bunu de desbarcatu pentru nauigatória. Cum s'a vediutu pre inaltimea marii flot'a, se implura nu numai portulu si tiermurii vecini, ci si murii si coperisiele caseloru, de unde numai se infaciesiá o perspectiva mai intinsa, cu cete de gelitori, cari se intrebau intre sine: *cà la essire'i sa o primésca óre cu tacere, séu cu voce achiamatória*. Anca nu s'a fostu statoritu, cà ce ar fi mai cuviintiosu cercustariloru, candu flot'a se apropiá pucinu cate pucinu, nu cu strigate de bucuria a lopetariloru, dupre datina, ci toti cufundati in adunca intristare. Candu Agrippina, cu doui copii in bracie si cu urn'a mortului essindu din naue 'si plecà ochii la pamentu, s'audi unu suspinu generalu. Nu puteai destinge pe consangeni, pe straini, plansetele barbatiloru de ale femeiloru, fora numai cà cei ce s'adunasera, cuprinsi de o durere mai próspera, plangeau mai tare decatu cei ce insociau pe Agrippina, obositi de gelea cea indelungata.

II. Cesarulu tramisese spre intimpinare dóue coorti cu ordinu catra magistratii Calabriei, Apuliei si Campaniei; *cá sa dea onórea cea din urma la memori'a fiúso*. Deci tribunii si centurionii purtara pre umerii sei census; in frunte mergea steagurile fora ornamente, fascile intórse spre pamentu; pe unde calea ducea printre colonie poporulu essi imbracatu in vestimente de doriu, cavalerii in gala, dupre puterile localitatiloru s'ardeau vestimente, odóre si cate mai sunt in datina pe la ingropatiuni. Insi locuitorii din locasiuri departate essira totusi in cale, adusera jertfe de vite, facura altare la dieii Mani, si 'si aratau durerea prin lacrimi si vaiete. Drusu veni inainte pana la Terracina cu frateso Claudiu si cu copii lui Germanicu, cari fusesera in Roma. Consulii Marcu Aureliu si Caiu Aureliu (caci acestia intrasera in consulatu), senatulu si o multime mare de poporu implura stratele, respanditi si plangendu, dupre cum i venia fiacui. Caci lingusirea lipsea cu totului totu; tóta lumea sciá, cá catu de greu 'si ascunde Tiberiu bucuri'a pentru mórtea lui Germanicu.

III. Tiberiu si Augusta s'abtienura de a essi in publicu, crediendu a fi mai josu de marirea sa, sa planga in ochii lumii, séu póte, vediuti de toti sa nu citésca in faci'a loru ipocrisi'a durerii. Pe Antonia, mam'a lui Germanicu, nu o aflu nice la istorici, nice in diariile publice sa fi luatu ver o parte insemnata la serbatorile de gele, desi pe langa Agrippina si Drusu si Claudiu si cei consangeni sunt scrisi anume. Acum fia ca ea o fi fostu impedecatu prin betezire, séu anim'a ei sdrobita de dorere n'a pututu sustiené cu ochii marimea perderii. Mai tare mi vine sa credu, ca Tiberiu si August'a, cari nu essira din casa sa o fi impedecatu, cá sa apara cá intristarea e de o potriviva, si cá dupre esemplulu mamei si unchiu si buna se abtienura.

IV. Diu'a, in care erá sa se depuna remasitiile in momentulu lui Augustu, a fostu acum tacuta de infioratu, acum turburata de vaiete si plansete, stratele cetatii pline de ómeni, facile ardiende pre campulu lui Marte, militarii in plina armatura, magistratii fora ornamentele oficióse, poporulu grupatu in triburi. *Eschiamatiunile: Cadiu't'au republic'a! s'a dusu tóta speranti'a!* sunau mai putinte decatu ai crede, cá lumea sa se fi mai ganditu, ca essista *domnulu pentru densii!* Ma totusi nemic'a nu i a cadiutu asiá afundu la anima lui Tiberiu, decatu simpatiele ómeniloru cele inflacarate catra Agrippina, *pentru ca o numiau onórea patriei, uniculu sange a lui Augustu, uniculu modelu alu tempuriloru betrane*, apoi intorsi spre ceru, spre diei se rugau: *cá sa'i binecuventeze pe copii si sa'i mantuiasca de totu reulu.*

V. Fura cari dăceau: *cà a lipsitu pòm'p'a ingropatiunii*, asemenand'o cu onórele si marea cuvientia ce Augustu le facuse pentru Drusu, tatalu lui Germanicu. „Insusi in capu de iérna „aspra calatorise inainte pana la Ticinu, si fora a se departá „de langa corpulu mortului a intratu de odata in Roma; patulu „mortului érá incungiuratu de icónele Claudiiloru si Juliiloru; „elu l'a plansu in foru, l'a laudatu de pre tribuna, tóte le a fa- „cutu celea inventate de stramosi si cate au mai adausu cei „noui. Lui Germanicu din contra nu i se facura nice macaru „acele onori ce se cuviniu dupre datina la ver ce barbatu de „nascere nobile. Adeveratu cà din caus'a calatoriei cei depar- „tate reposatulu fú arsu ori cum in tiere straine; ma cu atá'a „mai multe omagiuri s'ar fi cuvenitu ai face mai la urma, de „órace sórtea i a fostu ca sa n'aiba parte de cele antaie. Fra- „teso i a essitu inainte numai cale de o dí, unchiulu nu s'a dusu „nice macaru pana la pórt'a cetatii. Unde su acelea asiedie- „mente ale betraniloru? Icón'a pre patulu funebru de póm'pa, „versurile compuse intru memori'a virtutiloru lui, si cuventarile „de lauda si lacrimel, séu celu pucinu icónele unei dureri „aparute!“

VI. Le sciá acestea Tiberiu, si pentru cá sa innece gu- rele vlogului, ilu amana printr'unu edisu: „Multi barbati illustri „fórte dintre Romani au peritu pentru republica, dar nice unulu „n'a fostu serbatu printr'o parere de reu mai ferbinte. Acést'a „servece spre lauda mare si sie si la toti, déca se va tiené „unu modu órecare. Caci ce siede bine la familie mai ne'n- „semnate au la staturi mici, nu se cuvine si la barbati principi „si la unu poporu domnitoriu. Pana candu durerea érá própseta „s'a cuvenitu a géli si a aflá mangaiere intru lacrime; dar acum „cauta sa ne imbarbatamu éراسi cu animele, chiaru asiá cum „a facutu candva indieitulu Juliu dupa ce a perdutu pe unic'a „fia, cum a facutu indieitulu Augustu dupa perderea nepotiloru, „inghitiendu intr'ensii intristarea sa. Este de prisosu a mai citá „si alte esemple mai vechi, cum poporulu romanu a suferitu „cu constantia desastre de armate, mortile duciloru, stingerea „totale a familielor nobili. Principii sunt muritori, republic'a „eterna. Poporulu deci sa se întórca la afacerile sale indati- „nate, si fiindcă tocma s'apropie jocurile Megalesice, sa s'apuce „si de petreceri.“

VII. Atunci desbracati de doriu se întórsera la trebi, si Drusu calatori la armat'a Illirica; éra animele ómeniloru erau incordate pofindu resbunare asupr'a lui Pisone, si murmurandu necontentitu: cà densulu intr'acea preamblanduse prin placutele tiere a le Asiei si Achaiei, nimicesce printr'o intardiére cerbicósa si vicléna dovedile sceleratelor sale fapte. Caci cerculá faim'a,

cà Martina, acea faimósa inveninatória, ce cum amu disu, a fostu tramis'o Sentiu, sa fi muritu mórte rapede in Brundusiu; cà intr'unu nodu alu parului capului ei sa se fi aflatu veninu ascunsu, si cà nu s'a gasitu nice o urma de sinucidere pre corpulu ei.

VIII. Dar Pisone, dupa ce a premisu la Roma pe fiuso, dandu i instructiuni prin cari se imblandiasca pe principele, se duce la Drusu, de la care sperá, cà nu lu va gasi interitatu pentru mórtea fratelui, ci mai virtosu binevoitoriu lui, caci l'a scapatu de unu rivalu. Tiberiu, cá sa faca parada de intregitatea judecatii sale, primí cu amicitate pe junele Pisone, si'lu darui cu daruri, ce avea datina a le face cu darnicia catra fiii de familie nobili. Drusu respunse lui Pisone tatalu: *de voru fi adeverate cele ce se respandira, densulu va fi celu antaiu care va avé causa de intristare; ci doresce cá sa fia false si nefundate, si cá mórtea lui Germanicu sa nu fia nimenu spre stricatiune.* Acésta dechiaratiune se facú pe facia, si cu departarea a totu secretulu. Nice cà se indouia cineva, cà acestea nu i s'aru fi prescisu asiá de Tiberiu; de órace junele, pana aci fora viclesiugu si cu anim'a sincera, atunci a întrebuintiatu mesterii betranesci.

IX. Pisone, dupa ce a trecutu marea Dalmatiei si a lasatu nauile la Ancona, calatori prin teritoriulu Piceniloru si apoi apucà pre calea Flaminia, si ajunse acea legiune, carea din Pannonia se ducea la Roma si d'aci la Africa in garnisóna. Si acésta cercustare dede causa la vorbe: *cum s'a aretatu elu soldatiloru éra si era pre cale in marsu.* De la Narnia, pentru cá sa ocoléscá suspitiunea, séu caci fricosii sunt nedeterminati in planurile sale, pluti pre Naru, si apoi pre Tibru in susu; si mai adause la mani'a ómeniloru prin aceea cà a desbarcatu la momentulu Cesariloru, si caci ambii diu'a mare, pe candu rípele erau indesuite de privitori, Pisone insocitu de o céta mare de clienti, Plancina urmata de o suita de femei pasau cu faci'a rídiétória. Intre celea ce mai intarítau mani'a, érá si cas'a lui ce dominá forulu, ornata serbatoresce, ospetiulu si mancarile, cari tóte cu atatu mai tare bateau la ochi, cu catu forulu érá mai frecuentatu de ómeni.

X. A dou'a dî Fulciniu Trio a chiamatu pe Pisone inaintea consuliloru. Se opusera Vitelliu si Veraniu si ceilalti din suit'a lui Germanicu, dícendu: *cà acést'a nu e de locu tréb'a lui Trio; si ca ei nu stau aci cá acusatori, ci cá aratatori de fapte si marturi la cererea lui Germanicu.* Trio se lasà de la referirea acestei cause, dar capatà voiia a acúsá viat'a de mai nainte a lui Pisone, si principele fú rugatu, cá sa iá insusi cercetarea. Insusi acusatulu s'a multiemitu cu acést'a, temenduse de interi-

tatiunea poporului si a senatului; pe candu din contra *Tiberiu este tare destulu a despretiui vorbele vlogului, si incurcatu in complicitatea mamei si, unu singuru judecatoru destinge mai usioru intre adeveru si calumnia; candu su mai multi precumpnesce ur'a si mani'a*. Tiberiu cunoscea bine sarcin'a cea greua a acestei cercetari, si imputatiunile la care se espune numele. Deci, in presinti'a unui micu numeru de credintiosi, a ascultatu de o parte atacurile acusatoriloru, de alt'a rugatiunile lui Pisone, si tramisa nedecisa caus'a intréga la senatu.

XI. Intr'acestea Drusu s'a intorsu din Illiricu, si, macaru cà parintii i decretasera *pentru primirea in ascultare a lui Marobodu si pentru faptele implinite in vér'a trecuta ovatiunea, a intratu totusi in Roma amanandu acésta onóre*. Dupa acestea acusatulu a rugatu pe Luciu Aruntiu, pe Titu Viniciu, pe Asiniu Gallu, pe Eserninu Marcellu si pe Sesstu Pompeiu cá sa lu apere, dar dupa acestia supt diverse preteste nu primira, i luara caus'a Marcu Lepidu si Luciu Pisone si Livineiu Regulu, intre asteptarea cea mai incordata a intregi burgarimi, *cà pana la ce gradu voru remané fideli amicii lui Germanicu si pre ce se bizuesce acusatulu, si óre Tiberiu 'si va conteni si innecá elu de ajunsu simtiementele sale*. Poporulu mai atentu decatu totu deaun'a la acestea nice odata nu s'a lasatu mai multu la murmurari ascunse séu la suspitiune tacuta contr'a principelui.

XII. In diu'a senatului Cesarulu tienù o cuventare cu unu temperamentu studiatu: „cà Pisone a fostu legatulu si amiculu „tataso, si insusi, dupa propunerea senatului, l'a datu lui Germanicu alature cá adjutante spre impaciuirea afaceriloru din „Orientu. De a amaritu elu acolo prin cerbicia si certe pe „junele Germanicu si de s'au bucuratu elu de mórtea acestui'a, „séu cà l'a stinsu prin fapta scelerata, trebue sa se judece cu „anim'a intréga si neprevenita. Caci, déca legatulu a calcatu „marginile detoriei si subordinatiunea catra generalulu seu, déca „a saltatu de bucuria pentru mórtea acelui'a si pentru durerea „mea, atunci io lu voiú urí si lu voiú departá din cas'a mea, „fora a resbuná vatemarea personale cu puterea domnésca. Vá „essi la lumin'a dilii o foradelege, ceea ce cata a se pedepsi, „fia cine va fi ucisulu? ei bine, atunci voi parintiloru, aveti mie „si copiiloru lui Germanicu a ne castigá cuviintiós'a mangaiere. „Luati totu de odata in consideratiune si cercustanti'a: óre Pisone atitiat'a elu la turburare si rescóla ostirea, amblat'a elu „prin ambitiune dupre favórea soldatiloru, déca s'a opintitu a „intrá érasí in provincia cu man'a armata: au dóra cà acestea „su numai nisce faime false si essagerate ale acusatoriloru, de „a caroru zelu necumpatatu me superu cu totu dreptulu. Spre „ce scopu in adeveru, a descoperi corpulu mortuluí, a pune sa

„lu pipaié inaintea ochiloru plebii, si a respandi chiaru si printre
„straini, cá candu aru fi fostu curatitu prin veninu din viatia,
„déca acést'a anca nu e constatatu si are a se cercetá de aci
„inainte? Adeveratu io plangu pe fiulu meu si lu voiuu plange
„pururea: dar nu proprescu nice pe acusatú, de a aduce inainte
„tóte prin care sa i se apere nevinovati'a, au, déca din partea
„lui Germanicu s'a facutu ver o nedreptate, sa i se probeze. Si
„ve rogu pe voi, cá, pentru aceea cá acésta cauza e in legatura
„cu durerea mea, sa nu luati crimele imputate cá si candu aru
„fi probate. Déca sangele séu amicitia i a datu lui Pisone
„aparatori, fiacare intrebuintieze 'si tóta elocentia, pue 'si totu
„zelulu cá sa apere pe omulu in periclu. La aceeasi opintire,
„la aceeasi constantia indemnu io si pe acusatori. Singuru
„numai acést'a voimu a i concede lui Germanicu preste margi-
„nile legiloru, cá cercetarea asupr'a mortii lui mai bine sa se
„faca in Curia, decatu in Foru, mai bine la senatu decatu la
„iudecatoria. Tóte celelalte sa se faca intre usitatele margini.
„Nemine sa nu caute la lacrimelú lui Drusu, nemine la intrista-
„rea mea, nice la calumnielú ce póte s'aru plasmui contr'a
„nóstra.“

XIII. Dupa acestea se determina *dóue dîle pentru espunerea acusatunú, si, dupa ce va trece la mediu spatiulu de siesse dîle, acusatulu sa fia aparatu in cursu de trei dîle*. Atunci Fulcinu urdiesce vechi si desierte, cá *Pisone a gubernatu cu ambitiuine si cu iubire de argintu Ispania*. Acést'a dovedinduse nu aducea nice o stricatiune acusatului, éra neprobanduse nu lu putea absolvá, déca se dovedea de crime mai mari. Dupa Fulcinu veni la rendu Serveu si Veraniu si Vitelliu cu egalu zelu; mai cu mare elocentia anse Vitelliu imputandui: „cá din
„ura contr'a lui Germanicu cu scopu cá sa atítia o rebeliune
„Pisone a coruptu pè soldatii de rendu prin licentia si asupri-
„rea sociloru pana la acelu gradu, cá cei mai blastemati ilu
„numiau *tatalu legiuniloru*; de alta parte a turbatu cu furia
„contr'a barbatiloru celoru bravi, si mai alesu contr'a amiciloru
„lui Germanicu si celoru ce tieneau de suit'a acestui'a; in cele
„din urma l'a perdutu pe elu insusi prin farmecaterii si prin
„veninu. Asiá se esplica formelú de descantece si jertfelú afu-
„risite din partea lui Pisone si a Plancinei; a atacatu republic'a
„cu mana armata, si pentru cá sa lu putemu aduce la iudecata
„a trebuitu mai antaiu sa lu vincinu in bataia.“

XIV. Apararea intr'altele a fostu slaba, caci Pisone n'a pututu negá nice intrigile sale celea ambitioése pentru favórea soldatiloru, nice lasarea in préd'a ómeniloru celoru mai perduti a provinciei, nice macaru insultelú celea mai amaritioése facute generarului seu; numai singuru de crim'a inveninarii s'a ve-

diutu a se fi justificatu. Cu atatu mai virtosu cà nici insusi acuatorii nu putura de ajunsu a dovedi acést'a; imputandu'i numai: *Cà la ospetiulu datu de Germanicu, siedindn la mésa din susulu acestuia, ar fi inveninatu bucatele cu manile sale.* Dar s'a parutu a fi absurdu, cá sa fi cutezatu elu unu ce asemene, înainte sclaviloru straini si in vederea atatoru insi assistinti, facia cu Germanicu chiaru. Catra acestea acusatulu 'si ofería sclavii si se rugá tare cá sa se puna la tortura servitorii de la ospetiu. Ma judecatorii erau din diverse motive neimpacabili, principele pentru cá a atacatu provinci'a cá unu inamicu, senatulu caci nu putea crede cá Germanicu n'a muritu prin perfidia. Totu deodata s'audiau voci de a le poporului inaintea curiei: *Cà voru intrebuintá violentia, déca va scapá Pisone din judecat'a parintiloru.* Si pana aci teresera statuele lui Pisone pe Gemonie de vale si voiiau sa le sdrobésca, déca din ordinulu lui Tiberiu nu s'aru fi aparatu 'si pusu éراسi la locu. Deci impusu intr'o lectica fú dusu de tribunulu unei coorti pretoriane, intre vorbe diverse: cá óre acest'a merge impreuna cá aperatoriu séu cá esecutoriu alu judecatii de mórte.

XV. Totu asia de urita la toti erá si Plancina, ci mai favorisata; de acea opiniunile siovaiiau: catu 'si va permite Tiberiu in privinti'a ei. Insasi promisese, catu timpu Pisone mai avé anca sperantia bunicica: *Cà ea va luá parte la sórtea barbatuso, fiacare va fi aceea, si, déca va trebui i va urmá si la mórte.* Dar indata ce capatá iertare prin rugatiunile secrete a le Augustei, incepù pucinu cate pucinu a se separá de barbatu, si 'si desparti apararea sa de a lui. Acusatulu vediendu'si intr' acést'a perirea, stá la ganduri, óre sa mai faca incercari mai departe; dar totusi la indemnulu filoru sei 'si intaresce barbatí'a, si se duce éراسi in senatu. Aci avù elu de a suferi acusari noue, vorbe inimice din partea parintiloru, numai asprime si opunere din tóte laturele; ceea ce anse l'a cutremuratu mai multu a fostu, cá a vediutu pe Tiberiu fora compatimire, fora mania, tiapanu si inchisu, pentru cá sa nu erumpa in ver o turburare a simtiului. Readusu a casa scrie ceva, cá si cum aru pregati apararea sa pentru diu'a venitória, sigileza scrisórea si o dà la unu iertatu. Dupa acést'a si face cele indatinate pentru cultur'a corpului, apoi, dupa mediulu noptii, candu soci'a essise din camar'a de dormitu, pune sa inchida cu zaru portile si pe la diori de dí ilu gasira cu gütulu junghiatu, si sabi'a jacendu pre podina.

XVI. Mi aducu aminte sa fi auditu de la persóne mai be-trane, cá s'a vediutu adese ori prin manile lui Pisone o carticica, ce insusi n'a publicat'o nice odata, dar cá amicii lui sa fi repetitu mai de multe ori dicendu: „Cà aceea contienea epistó-lile lui Tiberiu si instructiunile contr'a lui Germanicu, si cá

„Pisone sa fi fostu determinatu a o aterne inaintea parintiloru „spre a acusat pe Tiberiu, déca Seianu nu l'aru fi amagitu cu „promisiuni desierte; si cá elu n'a muritu de man'a sa, ci prin „tr'unu ucidiatoriu platitu.“ Mie nu mi vine a afirmá nice un'a nice alt'a; totusi n'am pututu tacea, ce am auditu de la ómeni, cari traiau anca in junetiele mele. Cesarulu punendusi pe facia incretiturile intristatiunei se planse la senatu: *Cà prin atare mórte au vrutu sa lu faca numai pe densulu urtiosu!* Prin dese intrebari cérca de la iertatu: *Cum a petrecutu Pisone cea din urma dí a vietiei si nóptea?* Si fiindu cá acel'a la multe respunse cá unu omu cu minte, la unele fora svatu, recitéza scrisórca lui Pisone conceputa cam in modulu cum urméza: „Stri- „vitu supt conspiratiunea inimiciloru mei si prin ur'a unei acu- „satiuni false, de orace adevverulu si nevinovati'a mea nu mai afla „nicaiuri locu, marturi mi sunt dieii, Cesarule, cá io am viuatu „cu credintia catre tine, si nu cu alta pietate catra mam'a ta „Augusta. Pe tine te rogu acum, fiati mila de copiii mei. In- „tre acestia unulu, Cneu Pisone, nu este amisticatu in sórtea „mea, fia care va fi aceea; de órace elu in totu timpulu acest'a „n'a essitu din Roma. Marcu Pisone m'a desfatuitu de a me „reintórce in Siria; si o de asi fi ascultatu io mai bine de ju- „nele fiu, decatu de betranulu tata! Cu atatu mai ferbinte te „rogu, cá nevinovatulu sa nu patimésca pentru reutatea mea. „Pe servitiulu de patrudieci de ani, pe participarea cá colega „la consulatu, pe favórea indicitului Augustu si pe amicitia ta, „de care am fostu candva socotitu demnu, te rogu, acum pen- „tru ultim'a óra in viati'a mea, te rogu, mantuesce pe fiulu meu.“ Despre Plancin'a nu adause nemic'a.

XVII. Dupa acestea Tiberiu purificà pe junele omu de crim'a resbelului civile (caci vedi domni'a-ta unu fiu nu s'a pututu opune la comand'a tataso) totu deodata 'si aratà parerea de reu in privinti'a *acestei familia nobile si despre caderea cea grea desi meritata a barbatului.* Pentru Plancina a vorbitu spre rusinea si defaim'a sa propria standu inainte cu rugatiunile mamei sale, contr'a careia cu atatu mai tare se interitá indignatiunea ascunsa in toti ómenii de omenia. „Se póte deci a fi iertatu la „o bunica, sa caute in faci'a ucidiatóriei nepotului, sa vorbiasca „cu dens'a, si sa o rapiasca senatului? Ceea ce legile acórdéza „la toti cetatiani, numai singuru lui Germanicu sa nu i fia datu! „Vocea lui Vitelliu si a lui Veraniu a plansu pe Cesarele: Ti- „beriu si August'a au luat supt a loru scutire pe Plancina. In- „tórca'si dar acésta femeia veninurile si mesteriele sale, pro- „bate cu atat'a fericire si contr'a Agrippinei, contr'a copiiloru „ei, si sature pe demn'a mósia si pe unchiu cu sangele casei „acesteia fórte nenorocite.“ Doue dile s'au trecutu anca cu o

cercetare inchipuita in caus'a acést'a, pe candu Tiberiu dá diorriu copiiloru lui Pisone, *pentru cá sa apere pe mam'a loru*. Si deórace acuatorii si marturii se intreceau perorandu, fora a li contradíce cineva, asia compatimirea luà loculu urei. Consululu A. Cota intrebatu mai antaiu de parere (caci, candu principele facea propunerea, si consului trebuiau a 'si dá votulu) opinà intr' acolo: „cá numele lui Pisone sa se radia din cronice, o „parte a averii lui sa se confisce, o parte sa se lase la fiuso „Cneiu Pisone; éra acést'a sa si schimbe prenumele. Marcu „Pisone sa fia desbracatu de demnitatea sa, si, pe langa primirea de cincii milióne de sestertii, sa se destiereze pe unu terminu de diece ani; catu pentru Plancina, sa remane nepedep-sita pentru rugatiunile Augustei.“

XVIII. Multe din propunerea acést'a le a muiatu principele: *numele lui Pisone sa nu se stérgea din anale, pentru cá a lui Marcu Antoniu, care a facutu resboiù patriei, a lui Iuliu Antoniu, care a vatematu cas'a lui Augustu, remanu*. A scapatu elu si pe Marcu Pisone de inferatura, si i a lasatu averea parintésca, caci Tiberiu, cum am mai disu, contr'a iubirii de argintu erá tare destulu, si pe atunci de rusinea, cá a scapatu pe Plancina erá mai impacabile. Totu densulu a propritu si propunerea lui Valeriu Messalinu: cá in templulu lui Marte Resbunatorulu sa se redice o statua de aur; precum si cea a lui Cecina Severu, cá sa se faca dieesei Resbunare unu altariu, cu observatiunea, cá de acestea se inchina pentru victorie esterne; relele domestice au a se acoperi cu intristarea. Messalinu adause: *cá sa se faca multiemiri lui Tiberiu si Augustei si Antoniei si Agrippinei si lui Drusu pentru resbunarea lui Germanicu, si uitase a face amintire si de Claudiu*. Si in adeveru Messalinu fù apostrofatu in faci'a senatulu de catra Luciu Asprenate: *de l'a tacutu cu precugetare?* si numai atunci s'a pusu si numele Claudiu. Din partemi cu catu me gandescu mai multu la evenemintele vechi si noue, cu atatu mi vine mai tare sa credu, cá in tóte lucrurile omenesci domnesce o jucaria; caci cu faim'a numelui, cu speranti'a, cu stim'a publica toti ceilalti erau mai destinati a fi domni, de catu acel'a, pe care sórtea ilu tienea ascunsu pentru venitórea domnia.

XIX. Dupa pucine dile apoi Cesarulu facù motiunea in senatu: *cá lui Vitelliu si lui Veraniu si lui Serveu sa li se dea demnitatea sacerdotale*. Lui Fulcinu i promise votulu seu pentru dregatoria, svatuindu lu: *cá elocenti'a sa nu 'si o precipiteze prin violentia*. Cu acést'a s'a pusu finea la resbunarea lui Germanicu; carea fù esplicata in moduri diverse nu numai din partea celor'a, ca erau pe atunci in viatia; ci si in timpurile urmatórie: pana intr' atat'a sunt opacite si evenemintele celea mai in-

semnate, luandu unii de adeverate tóte cate le audu, pe candu altii esplica in contrariu si adevverulu, si asia si un'a si alt'a se strecura la posteritate.

Éra Drusu essi din Rom'a cá sa cerce auspiciile, apoi intrà cu ovatiune. Pucine dile dupa acést'a a muritu mam'a sa Vipsania, unic'a din toti copiii lui Agrippa, carea avuse parte de o mórte blanda; caci pe ceialalti, cum e sciutu, i rapì din viatia ferulu séu cum se crede veninulu si fómea.

XX. In acelasi anu Tacfarinas, carele, cum s'a disu, fusese batutu in vér'a trecuta de Camillu, a renouitu resboiulu in Afric'a, mai antaiu prin escursiuni lotresci, cari remasera neresbunate pentru rapediunea loru, apoi devastéza sate, duce cu sine prede multe; in fine aprópe de riulu Pagida incinge o coorte romana. Mai mare preste casteiu erá Decriu, unu barbatu alu actiunii, essercitatu in militia, care priviá incingerea cá o rusine. Acest'a indémna pe soldati: *cá sa esse la largu la bataiia*, si i pune in linia de bataiia inaintea taberei. Respingenduse coortea la primulu impinsu, esse printre grandina de proiectilie in calea fugatoriloru, injura pe vessiliferu: *cà soldatulu Romanu 'si întórce dosulu la nisce vagabondi si desertori!* In acelasi momentu capatandu rane, si macaru cà cu ochiulu scosu, 'si întórce faci'a contr'a inimicului si continua a se bate, pana candu cade disertatu de ai sei.

XX. La acésta scire, Luciu Aproniu, carele venise in loculu lui Camillu, intristatu mai multu pentru rusinea soldatoru romani, decatu de victori'a inimicului, intrebuintià o fapta de asprime rara pe acele timpuri, ce rechiamà a minte datinele cele veche, punendu cá totu pe alu diecelea soldatu din coortea desonorata, essitu prin sortire, salu bata cu fuste pana la mórte. Prin acésta asprime s'a produsu atat'a efectu, catu o céta de vessilari, nu mai mari lu numeru de cincidieci, luà la fuga totu pe acelea turme de vagabundi a lui Tacfarinas, cari atacasera o fortarétiã cu numele Tala. In acésta lupta Rufu Elviu, soldatu de rendu, a meritatu onórea de a fi scapatu viati'a la unu cetatianu, si fù daruitu de Aproniu cu lantiu la gútu si cu lance. Cesarulu mai adause si cunun'a civica, mai multu plangenduse decatu superanduse, *cà de ce Aproniu*, dupre dreptulu unui proconsulu ce erá, *nu i a dat'o si acést'a*. Dupa ce Numidii batuti nu mai aveau placere la impresurari, Tacfarinas a inceputu a se bate in batai mici; retragenduse cum erá atacatu, pentru cá apoi se apara éراسi in spate; si catu timpu s'a tienutu de acésta tactica barbarulu, 'si batea jocu nepedepsitu de Romanulu interitatu si obositu de a surd'a. Dar, dupa ce s'a indreptatu spre tiermurii marii, multimea predeloru, l'a tienutu infiptu de o tabera stabile: Aproniu Cesianu, tramisu de tataso

acolo, cu calareti si coorti ajutatórie, la care asocise pe cei mai ageri cursori dintre legionari, se batù bataiia fericita contr'a Numidiloru, si i gonì in desierturi.

XXII. Intr' acestea in Rom'a, Lepida carea, pe langa lustrulu Emiliiloru din cari se tragea, mai avea de stramosi si pe Luciu Sulla si pe Cneiu Pompeiu, fù trasa la judecata, „cà „s'a prefacutu a fi grea de la Publiu Cuirinu, omu bogatu si „fora copii. Se vorbiá de adulteriu, de veninuri, si cà a intre- „batu pe astrologi in privinti'a casei Cesarului.“ Pe acusat'a o apara frateso, Maniu Lepidu. Cà Cuirinu a persecutat'o si dupa ce s'a facutu despartirea, desteptà in ómeni compatimire chiaru si pentru desonorat'a si culpasi'a. Cu greu a pututu pricepe nescine mintea principelui la cercetarea acestei cause de cërta, pana la acelu gradu întórse si amesticà elu semnele de mania si de blandetie. De o camdata rugase pe senatu, cà sa nu iá la desbatere *crimá lesa-maiestatii*; apoi puse la cale pe Marcu Serviliu, barbatu consularu, si pe alti marturi; cà sa descopere, ceea ce densulu la parere ar fi voiitu sa s'acopere supt velulu tacerii. Totu asia tramise la consuli pe sclavii Lepidei, cari stau pana aci supt gard'a militara, si nu suferì, cà sa i intrebe prin tortura despre cele, ce se repurtau la cas'a sa. A dispensatu si pe Drusu, consulu alesu, de la oblegatiunea de asi da elu mai antaiu parerea. Unora li s'a parutu a fi acést'a in spiritu popularu, *pentru cà sa nu impuna altor'a opiniunea sa*; altii mai pucini i o esplicau de asprime, *caci Drusu nu s'ar fi retrasu, decà nu s'ar fi sciutu oblegatu a o osindi*.

XXIII. In dilele jocuriloru, ce caduira intre cercetare, Lepida cu femei ilustre se duse in teatru, si invocandu cu variete plangeróse pe stramosii sei si mai anume pe Pompeiu, a le caruia statue tocma se vedeau in teatru, acestu monumentu intemeiatu de elu, atát'a compatimire a desteptatu, in catu multi-meia erumpendu in lacreme, versara celea mai teribili blasteme asupr'a lui Cuirinu: „*Lui, la unu betranu, la unu stîrpitu, din famili'a cea mai de rendu, sa se dea de socia, aceea, ce a fostu destinata canduva a fi femeia lui Luciu Cesare, si nura indieitului Augustu!*“ Dupa acést'a prin torturarea sclaviloru se scósera la lumina faptele cele urtiose ale ei, si se primì parerea lui Rubeliu Blandu, care o opriá de la focu si apa. Acést'a fù sustienutu de Drusu, desi altii fusera de alta opiniune mai móle. Cu tóte acestea din respectu catra Scauru, care facuse o fêta cu ea, averea nu i s'a confiscatu. Abia acum essi si Tiberiu cu dechiararea, cà densulu ar fi storsu de la sclavii lui Cuirinu, cà ea ar fi intrebuintiatu veninu contr'a acestuia.

XXIV. Intre catastrofele familielor ilustri (caci in scurtu timpu Calpurnii perdusera pe Pisone, Emiliu pe Lepida) a fostu

o adevărata bucuria restituirea în famili'a Juniana a lui Deciu Silanu. În scurtu voiu repeti sôrtea lui. Pe catu erá de înflorit noroculu indieitului Augustu în privinti'a republicei, pe atatu de nefericitu a fostu elu în relatiunile familiei sale, din caus'a desfrânării fiei si a nepótei sale, pe care le a scosu din Roma, si pe précurvarii loru i a pedepsitu cu mórte séu cu essiliu. Caci culp'a indatinata între barbati si femei însemnandu o cu *numele celu greu alu profanării de religiune si alu lesa-maiestatii* trecea preste blandeti'a stramosiloru si chiaru preste legile sale. Ma sôrtea altora si celelalte evenimente a le etatii aceia le voiu scrie, déca, dupa ce voiu fini de ce m'am apucatu, mi voru mai ramené díle si pentru alte întreprinderi. Decimu Silanu, amantele précurvaru alu nepotei lui Augustu, desi n'a patitu alta tractare mai aspra, decatu sa fia departatu din societatea Cesarului, elu într'acést'a cunoscù totusi unu degetu sa se duca în essiliu; abea supt domni'a lui Tiberiu s'a încumetatu a dá o petitiune catra senatu si principele, supt influinti'a frateso Marcu Silanu, care prin nascere stralucita si elocentia stá în mare védia. Candu multiemi parintiloru M. Silanu, Tiberiu respunse: „Cà si densulu se bucura, cà fratele aceluia dupa o lunga „lipsire si petrecere în strainatate s'a revertitu în patria; si „acést'a dupa dreptu a fostu iertatu, caci n'a fostu gonitu nice „prin decretulu senatului, nice prin lege. Cu tóte aceste însusi „nutresce si acum contr'a aceluia tóte simtiementele tataso, si „prin acésta întórcere voiinti'a lui Augustu nu s'a deslegatu.“ De aci înainte a vietuutu în Roma, fora totusi a se fi înaintatu la dregatorii.

XXV. Veni apoi la ordinea dilii cestiunea de a mai îndulci legea Papii Poppea, ce Augustu, la betranetie, dupa orinduelile Julice o pusese spre a mai înaspri pedéps'a contr'a necasatoriloru si a înavuti erariulu; desi prin aceea nu s'au mai înmultitu nice casatoriile, nice crescerea copiiloru, caci a nu avé copii erá spiritulu timpului pe atunci. De almentrea legea acést'a înmulti numerulu jertfeloru, într'unu timpu, pecandu, denuntiatorii prin respicatiunile sale perdeau tóte familiile; ómenii suferiau atunci de legi, ce suferisera mai nainte de foradelegi. Acésta cercustare me face, cá sa vorbescu mai pe largu despre originea dreptului, si în ce modu amu venitu la acésta multime nemarginita si la acésta varietate de legi.

XXVI. Cei mai vechi din muritori, liberi anca de pofte rele, traiau fora pecatu, fora crima, si de aceea fora pedépsa séu medie constringatórie; nu facea trebuintia nice de daruri, pentru cà fapt'a buna ómenii o poftea din natur'a sa; si acolo unde nu se poftiá nimic'a contr'a moralei, nu cerea trebuintia a proprire prin temere. Dar dupa ce egalitatea s'a stinsu, si în

loculu stemperantieii si a rusinei a intratu iubirea de marire si puterea, venira domniele, cari la multe popóra remasera eterne. Unii voiira indata de la inceputu, séu dupa ce li s'a uritu de regi, cá sa stea supt legi. Acestea de ocamdata, cruda cum erá mintea omenésca au fostu simple. Intre tóte celea mai laudate au fostu a le Cretensiloru date de Minos, a le Spartaniloru de Licurgu; si apoi si mai cautate si mai numeróse cele ce Solone le a scrisu Atenieniloru. Pe noi ne a domnitu Romulu, cum i a placutu; dupa acest'a Numa a legatu pe poporu prin rituri religioase si dreptulu divinu. Tullu si Ancu, anca inventara unele asedieminte; ma Serviu Tulliu a statutu, celu mai mare datatoru de legi, de cari si regii ascultau

XXVII. Dupa esgonirea lui Tarcuiniu poporulu, pentru cá sa si apere libertatea si sa consolideze concordia, a facutu multe asediemente contr'a partiteloru Parintiloru. S'alesera Diecevirii, si, dupa ce s'adunara cate s'au afluu bune ver unde, se compusera celea douespredece table, cu acést'a s'a pusu fine la egalitatea de dreptu. Pentru cá legile urmate dupa aceea, desi une ori s' adusera contr'a facatoriloru de rele in urm'a crimei, totusi acelea se facura mai adese ori, séu din caus'a desbinarii ordiniloru, séu cu scopu de a ajunge la dregatorii neiertate, séu pentru a departá pe barbatii destinsi, si din alte intentiuni rele. De aci din caus'a acestoru cercustari Grachii si Saturninii, turburatorii plebii, si Drusu, totu asia de coruptoriu prin daruri in numele senatului; de aci socii ¹⁾ corupti prin promisiuni séu prin veto tribuniloru. Nice chiaru supt cursulu resboiului Italicu, ²⁾ si apoi pe timpulu celui civilu nu se lasara de a face diferite orendueli, pana candu dictatorulu Sulla, cassandu le séu schimbandu le, pe celea de mainainte, aduse unu repausu in acést'a, de si numai pentru unu timpu scurtu; caci venira la rondu numai decatu propunerile cele fortunóse a le lui Lepidu, si curentu dupa aceea Tribunii 'si capatara éraii puterea spre a agitá pe poporu dupre bun'a placere a loru. ³⁾ Acum cercetarile nu se faceau numai in comunu, ⁴⁾ ci contr'a fiacaruia omu in parte; scurtu cu catu o republica e mai corupta, cu atatu legile sunt mai numeróse.

XXVIII. Cneiu Pompeiu, consulu pentru a treia óra, alesu pentru cá sa coréga moravurile, acaruia medie vindecatorie erau mai rele decatu crimele, ⁵⁾ urditoriu si stricatoru alu

¹⁾ Italii. ²⁾ resboiulu cu socii. ³⁾ de a propune legi, dreptu ce l'a fostu cassatu Sulla, lasandu le numai celu alu intrevenirii. ⁴⁾ cum suna XII table. ⁵⁾ prin legile lui celea aspre de *vi* si de *ambita*, cari aveau putere retroactiva pana la 78 a. c. si prin tribunalele, ce in urm'a acelora se tienea supt inspectiunea sa.

legiloru sale ¹⁾ perdù prin arme ceea ce voiã a sustiené cu armele. Douedieci de ani dupa acést'a, discordia nentrerupta; nice moravu, nice dreptu; verce uritiune remase nepedepsita, si multe fapte virtuóse adusera perire capului. Ahea in alu siesselea consulatu Cesarulu Augustu, dupa ce 'si a vediutu consolidata puterea, desfiintã ceea ce asiediasa pe timpulu triumviratului seu, si dede legi, prin cari sa ne bucurãmu de pace si si de unu domnu. De atunci legaturele devenira mai strinse, se orenduira veghietori, si acestia erau in puterea legii Papii Poppea, animati prin remuneratiuni, cá, déca nescine s'ar lapedá de privilegiulu de paternitate, sa capete poporulu averea fora domnu, supt numele de tatalu tuturoru. Dar aceia se intinsera mai departe; ei sguiduira si Rom'a si Italia si catu ajungea dreptulu de cetatianu romanu; mãi multu de o casa se ruinara, si cutremuru a cuprinsu pe totu omulu, pana candu a datu Ddieu, cá Tiberiu, pentrucá sa aduca ajutoriu, alese prin sorti cinci barbati consulari, cinci fosti pretori si totu atãtia din ceilalti senatori, cari, desfacendu legile de cele mai multe catu si, adusera pentru momentu ceva usurare.

XXIX. Pe timpulu acest'a Tiberiu a recomendatu parintiloru pe Nerone, unulu din fiii lui Germanicu, care intrase acum in etatatea junetiei, si a cerutu de la senatu: *Cá sa lu dispenseze de la dregatori'a vigintiviratului si cá cu cinci ani mai curentu de etatatea detiermurita prin legi va petitioná pentru densulu si cestur'a*, nu fora risulu auditoriloru. Stá inainte cu aceea, cá si lui insusi si frateso aceleasi se incuviintiara la cererea lui Augustu. Ma nu me indouiescu cá si pe atunci se voru fi aflatu de aceia, cari intr'ascunsu voru fi rîsu de atari petitiuni; si totusi pe atunci marirea Cesariloru abea erá in nascere, datinele celea vechi eráu mai apropiate de ochii ómeniloru, si apoi intre unu tata vitricu si unu fiastru legatur'a de paternitate erá mai slaba decatu a unui mosiu catra nepotuso. Si demnitatea sacerdotale i s'a mai datu, si in prim'a dî a infacisierii lui in foru s'a impartitu intre poporu congeariu séu vinu, oleiu sal., carele saltá de bucuria cá vede unu descendente de barbatu cá acesta de la Germa-

¹⁾ Pe candu dedese legea, ca magistratii abea la 5 ani dupa essirea din oficiu sa se duca in provincie, si pre alta renouita, ca nimene in absentia sa nu candídeze la vreo magistratura, facù cá lui insusi provinci'a Spania, ce o capatasase anca din alu 2. consulatu, pre 5 ani, cá sa i se prelungésca si mai departe, si lui Cesaru, printr' unu plebiscitu i a datu privilegiu cá si nefindu de facia sa pota concurá pentru consulatu. Catra acest'a influintiandu de dreptula pe judecatori si smulsu de la osind'a meritata pentru ambitus pre soocruso Scipione, si a laudatu pe altu acusatú inaintea tribunalului, desi legea sa opriá atari laude.

nicu. La acésta bucuria s'a mai adausu si aceea cà i s'a datu in casatoria Julia, fét'a lui Drusu. Dar pe catu de tare aplaudá acést'a vocea publica, cu atat'a mai superatiosa a fostu vestea, cà Seianu e determinatu a fi socru la fiulu lui Claudiu. Se dîcea de toti cà cu acést'a familie (Claudia si Julia) si au desonoratu nobilitatea, si cà pe Seianu, si pana aci suspectu de ambitiuone pré mare, l'au inaltiatu mai susu decatu s'ar fi cuvenitu.

XXX. Pe la finitulu anului murira doi barbati insemnati, Luciu Volusiu si Sallustiu Crispu. Volusiu erá de familia veche, carea totusi nu s'a redicatu mai susu de pretura. Insusi a fostu, care a intrudusu, in cas'a sa consulatulu; a mai aminstratu elu si oficiulu de censoru, candu cu formarea scadroneloru de calarime, si a fostu celu antaiu adunatoriu alu acelor averi prin care s'a inaltiatu asia de tare acésta casa. Crispu, essitu dintr'o familia cavalaresca, erá nepotulu de la o sora a lui Caiu Sallustiu, unulu din cei mai eminenti istorici romani, de la care; fiindu adoptatu, si capatá numele. Macarucà calea la dregatorii i erá fôrte aplanata, totusi elu si a luat de modelu pe Mecenate, si, fora a fi fostu ver odata senatoru, a intrecutu pe multi, cari fura onorati cu ornamente triumfalie si cu consulat. Cu abatere de la datinele betrane elu punea multu pre gatirea esterióra, intindiendu infrumsetiarea pana la luxu risipitoriu. Totusi supt acéstea s'ascundea o vigóre a spiritului, care lu facea aptu spre celea mai mari lucruri, cu catu s'aratá mai somnorosu si mai molesitu, cu atatu erá mai ageru. Eca pentru ce, câtu a fostu Mecenate in viatia, erá celu mai aprópe de acést'a, dupa aceea celu antaiu pre care se radimáu planurile cele secrete a le Imperatoriloru, chiaru si de uciderea lui Postumu Agrippa a avutu scientia. Inaintandu in etate a avutu mai multu numai aparenti'a unui afidatu a principelui, de catu puterea. Acést'a s'a fostu intemplat si lui Mecenate, caci asia e ursit'a puterii favoriteloru, cá raru sa fia pururea duratória, acum séu pentru ca sa satura aceia ce au datu totu, séu cà li se uresce celoru ce nu li a mai remasu nemic'a ce sa mai poftesca.

XXXI. Urméza consulatulu pentru Tiberiu alu patrulea, pentru Drusu a lu douilea, insemnatu prin aceea cà tatalu a fostu colega fiului. Cu doi ani mainainte Germanicu anca fusese lui Tiberiu sociu in acéstasi demnitate, ma acel'a nu erá nice atatu de placutu unchiului, nice legatulu prin natura atatu de strínsu de densulu. Pe la inceputulu anului acestuia, Tiberiu, cum se dîcea spre a 'si intari sanatatea, se duse la Campania séu spre a se prepará pucinu cate pucinu la o lipsire lunga si duratória, séu pentru cá prin departarea tatalui sa i se lase lui Drusu ocaziune a duce singuru consulatulu. O afa-

cere de pucina insemnătate, care anse luase o cërta de mare dimensiune, dede junelui ocaziune de a castigá favóre. Domitiu Corbulone, fostu pretoru, s'a plansu la senatu contr'a lui Luciu Sulla, unu june nobilu, *cà l'a jocurile gladiatoresci nu i ar fi facutu locu*. Pentru Corbulone pledau anii sei, datin'a tradicionale, consimtiementulu celoru mai batrani; contr'a erau Mamercu Scauru, Luciu Aruntiu si alti consangeni de a i lui Sulla. Se certau in vorbiri contradicatórie si adusera essemple de ale stramosiloru, cari pedepsira aspru pe tenerii ce 'si uitau de onórea cuvenita betraniloru, pana candu veni la medilocu Drusu cu vorbe impacatorie. Lui Corbulone s'a datu satisfactiune pre Mamercu care erá totu deodata unchiu si tata vitricu lui Sulla si celu mai copiosu din oratorii timpului acelua. Totu acestu Corbulone strigandu in senatu: *Cà celea mai multe càii in Italia prin insielatiunea inpreprinditoriloru (arendatoriloru) si negriginti'a magistratiloru s'au intrerumptu si su neamblate* facu ca sa fia insusi insarcinatu cu efaptuirea acestei trebi, ceea ce totusi publicului n'a fostu asia de folositoriu pe catu de vatematoru pentru multi, contr'a a caroru avere si nume bunu elu turbá cu osindiri si licitatiuni.

XXXII. Si nu multu dupa acést'a Tiberiu spuse Senatului printr'o epistola: *Cà Africa éراسi e turburata prin incursiunea lui Tacfarinate: deci remane la judecat'a parintiloru, cá sa aléga unu barbatu cu rangu de consulu, care sa cunósca artea militiei, sa fia venosu de cotpu si capace de a purtá greutatile resboiului*. Acest'a a fostu ocaziune binevenita pentru Sestu Pompeiu, cá sa si verse ur'a a supr'a lui Maniu Lepidu, numindulu lasatoriu, lipsitu, nedemnu de stramosii sei, din care cauza sa fia scosu si din sortirea Asiei. Tocma din contra dechiará senatulu pe Lepidu, cá e mai multu blandu decatu lasiu, caruia saraci'a, eredita de la parinti si nobilitatea sustienuta fora pata, i servece mai multu spre onóre, decatu spre rusine. Deci a capatatu provinci'a Asia; éra incatu pentru Africa, Cesarulu védia sa determine insusi cui sa o dea.

XXXIII. La acésta ocaziune Severu Cecina a facutu motiunea: *Cá nice unu dregatoriu, caruia i a cadíutu prin sortire o provincia, sa nu 'si id cu sine soci'a, dupa ce mai nainte demustrase cu amenuntulu: „Catu de unitu traiesce elu cu soci'a „sa, ce i a facutu siesse copii; cum elu a tienutu a casa ceea „propune pentru toti de regula, lasand'o pururea in Italia, desi „elu prin varie provincie a facutu patrudieci de campanii. Caci „nu fora ratiune s'a fostu legiuitu in vechime, cá sa nu duca cu sine pe „nice o femeia prin tierele sociloru séu a strainiloru; suit'a muierésca „cuprinde ceva intru sine, ce pe timpu de pace te intardia cu „lucsulu, pe celu de resboiu cu timiditatea, si facu cá marsulu*

„Romanu sa semene a o horda de barbari. Acestu sessu nu-
„numai cà e neputintiosu si necapace a duce la ostenitiuni, ci
„dèca i se lasa frenele libere, ele sunt crude, iubitorie de a
„domni, intriganti; ambla printre soldati, pretindu servitia de
„la centurioni. Mai deunadi s'a vediutu o femeia a fi facia la
„essercitiile coortiloru, la manoperele legiuniloru. Cugetati
„insiva, cã in acusatuniile de mancatorii, cea mai mare imputare
„cade pururea asupr'a femeiloru celoru acusatii; cã de ele se
„lèga indata cei mai blastemati din pròvinciali; ele se insar-
„cinèza cu afaceri si le si decidu; curtenirea de onóre are sa
„se faca in duplu, sunt doue curti; ordinatiuniile loru sunt mai
„capritiose si mai tiranice; ele, constrinse canduva prin legea
„Oppia si prin altele, acum, desfacendu li se legaturele, guver-
„nèza familie, tribunalele si acum si legiunile.“

XXXIV. De pucini auditori fù aprobatu acestu discursu
cei mai multi ilu intrerupsèra dicendu: *Cà acèst'a nu se tiene
de cestiune. si ca Cecina nu e censorulu demnu de atare obiectu.*
Apoi luà vorb'a Valeriu Messalinu, fiulu lui Messala carele
eredise ceva din elocenti'a copiòsa a tataso, si i respunse: „As-
„primea celoru vechi s'au mai muiatu si mutatu spre mai bine
„in multe puncte; nu mai e timpulu, candu Roma erá incinsa cu
„resboiu si provincieele inimice. Pucinu catu se dà pentru spe-
„sele femeiei, nu e o sarcina nice macaru pentru barbatu, cu
„atatu mai pucinu pote sa fia pentru soci; tóta cealalta cheltu-
„iala a socii se face de comunu cu a barbatu si nu e spre nice
„o pèdeca in pace. Nu e indouire, cà resboiulu cere tóta pu-
„terea barbatului; ma intorsulu dupa ostinatiune, unde sa afle
„unu repausu mai cuvientiosu, de catu alaturea femeiei sale. Vedi
„bine cà unde femei cadiura in poft'a de domnia, in iubirea de
„avere. Cum! au dóra dintre magistrati nu su dati cei mai
„multi la unele placeri? Si de aceea nu incetàm a tramite dre-
„gatori in provincie. S'a coruptu adese ori prin reutatile socie-
„loru barbati: dar urmèza de aci cá toti nensuratii sa fia ómeni
„de omenia? Se pusèra canduva legile Oppie, caci asia cerea
„timpurile de pe atunci ale republicei: dupa aceea s'a mai la-
„satu ceva din asprime, s'a mai imblanditu, caci asia a fostu
„bine. Indesiertu voimu a ne acoperi slabitiuniile nóstre cu
„alte nume: e culp'a barbatului, dèca muierea 'si esse din me-
„sura. Catra acestea ar fi o nedreptate, cá pentru anim'a cea
„ticalòsa a unuia séu altuia sa lipsimu pe insuratu de consorte
„lui ce iá cu densulu parte si la bine si la reu. Mai adauge la
„acèst'a cà n'ar fi cu minte a lasá pe muiere, slaba cum este
„de natura, in voi' a sa preda la poftele sale si la patimi straine.
„Abia supt veghiere presente mai remanu casatoriile nedeso-
„norate, ce va urmá dèca ele in cursu de mai multi ani, cá si

„cum aru fi despartite aru cadé in uitare? Deci sa ne opunemu „celoru ce voru pecatui aiurea, ma sa nu scapamu din vedere „nice faptele cele rele din Roma.“ La acestea Drusu adause unele relative la famili'a sa: „Si principii au adese ori sa se „duca in partile cele mai departate a le imperiului. De cate „ori indieitulu Augustu a caletoritu cu svatu de Livia la orientu „si occidentu. Si insusi s'a dusu la Illiricu si se va mai duce „la alte ginti, déca va cere trebuinti'a, nu anse totu d'aun'a cu „anima linistita, candu i ar cautá a se desparti de pré scump'a „s'a socia si de atatia copii facuti impreuna.“ Astfelu cadíu motiunea lui Cecina,

XXXV. In siedinti'a urmatória a senatului Tiberiu intr' o epistola facú parintiloru inputatiunea ascunsa dícendu: *Cà ei punu tóta sarcin'a trebiloru pre umerii principelui*, si asternu propunerea numindu pe Marcu Lepidú si pe Juniu Blesu cá din acestia sa aléga unu proconsulu Africeii. I ascultara pe amendou: Lepidú se scusá mai ferbinte, motivandu 'si neprimirea cu starca betezitiósa a sa, cu teneretiele copiiloru sei si cu etatea cea matura de marítatu a fíei si. Auditorii l'au priceputu bine si in celea ce le a tacutu. Cà adeca Blesu, cá unchiu lui Seianu, va fi preferitulu. Blesu la parere vorbi refusandu, anse nice cu atat'a apasare nice cu consentiementulu lingu-sitoriloru.

XXXVI. Acum venira pe tapetu nemultiemiri despre cari pana aci se plansera numai in tacere. Cati ómeni scelerati si luasera licentia a versá nepedepsi asupra celoru mai onesti injuraturi si ura, déca numai tienea ver o icóna de a le Cesarului. Chiaru si iertatii si servi, insultandu din gura si din mani pe patronulu séu domnulu loru, ajungeau in modulu acest'a a fi de temutu. Deci Caiu Cestiu senatorulu incepú sa vorbéscu astfelu. „Principii fora indouire sunt chipulu dieiloru; „dar si dieii asculta numai rugatiunile cele drepte a le rugatoriloru; nimene nu pote fugi in Capitoliu séu in alte temple a „le Cetatii cá supt atare scutu sa faca la fapte rele. S'au stersu „legile, s'au resturnatu din fundamentu, déca o Annia Rufilla in „Foru, pre pragurile Curiei, cutéza a vers'a contr'a lui injuraturi „si amenintiari, caci a pusu sa fia judecata pentru insielatiune, „si elu nu cutéza a se folosi de dreptu din cauza cá i tiene „inainte chipulu Imperatorului.“ Totu asia diceau si altii, printre ele unii si alte monstruositati si mai infiorátorie, si rugara pe Drusu, cá sa dea unu essemplu de resbunare, pana atunci, pana candu acest'a chiamand'o pe aceea si afland'o culpasia, dede ordinu sa o inchida in prinsórea publica.

XXXVII. Si Considiu Ecuu si Celiu Cursore, cavaleri Romani, cari atacasera cu acusari plasmuite de lesa-maiestate

pe pretorulu Magiu Cecilianu fura la motiunea principelui, pe-depsiti prin decretulu senatului. Si un'a si alt'a servi de onóre lui Drusu. „Cercetandu in Roma „associatiunile si cer-curile de conversatiune, imblandiesce intentiunile secrete a le „tataso.“ „Nice lucsululu chiaru a junelui nu pré casiuna nepla-cere. Cu atatu mai bine, diceau, déca elu se ocupa cu de „acestea petrecendu diu'a cu intreprinderi de edificatiuni, si „nóptea in dari de ospetie; dar de catu singuru si nerecreatu „prin nice o desfatare sa se puna la vegherea intunecata si la „grigi cobitórie.

XXXVIII. Pentru ca si Tiberiu si acusatarii erau in veci neobositi. Si Anchariu Priscu acasase pe proconsululu din Creta pe Cesiu Cordu, adaugendu i si crima de lesa-maiestate, carea pe atunci erá cunun'a tuturoru acusatiiuniloru. Antistiu Vetere, unulu din cetatianii primari ai Macedoniei fú absolvatu din partea judecatoriloru de crim'a adulteriuului; principele i tiene de reu si desnou ilu trage la judecata pentru crim'a lesa-maies-tatii ca pe unu turburatoriu cá si cum ar fi luat parte la planu-rile lui Rescuperide, pe timpulu candu acést'a dupa uciderea frateso, meditá resboiu contr'a nóstra. *Astfelu acusatulu fú propriu de la apa si focu, cu acelu adausu cá sa fia tiienu in tr' o insula, carea sa nu fia espusa nice Macedoniei nice Tra-ciei.* Caci Tracia, cu domni'a impartita intre Remetalce si copiii lui Cotie, cari, fiindu minoreani aveau tutoru pe Trebelienu Rufu ne fiindu dedati cu domni'a nóstra, ni erá inimica, si inculpau atatu pe Remetalce, catu si pe Trebelienu, cá ei lasa nepedep-sita asuprirea indigeniloru. Celetii si Odrusii si altii, ginti brave apucara armele supt duci diversi ma totu numai de pucina in semnatate. Si acést'a a fostu caus'a, de nu s'au pututu concentrá spre unu resboiu sangerosu. O parte turbura tieriele unde s'a-flau, altii trecu muntele Emu, cá sa rescóle popórale departate; cei mai multi si mai bine disciplinati impresóra pe regele in cetatea Filipopoli, ce a fundat'o Filipu Macedoneanulu.

XXXIX. Dupa ce Publiu Velleiu, comandantele ostirii cei mai apropiate, a capatatu cunoscintia despre acést'a, tramise calaretii trupeloru aliate si coortile usioru armate contr'a acelor'a cari amblau respanditi cá sa predeze, séu cá sa atraga la sine ajutória; insusi conduce elit'a pedestrimii spre a descinge de impresurarea cetatii. Ambele intreprinderi fura incununate de succesulu doritu, fiindu de o parte batuti predatorii, si de alta intrase desbinare intre impresuratori, catra acestea si regele facuse o eruptiune din cetate pe candu sosise legiunea. Bataiia séu lupta nu se póte numi, unde nisce semi armati si retacitori incoci si incolu se taiiau diu partea nóstra.

XL. Totu in acela anu provinciele gallice incepura a se rebelá din caus'a marimii datoriiiloru; cei mai infocati turburatori au fostu la Treviri Juliu Floru, la Edui Sacroviru; ambii de origine nobile, si daruiti cu dreptulu de cetatianu Romanu pentru servitiile facute a strabuniloru loru, pe unu timpu candu se facea raru acést'a si se dá numai cá o respaltire a bravurei. Prin convorbiri secrete, atrahendu in parte le pe ómenii cei mai cu capulu a mana si pe de aceia, pentru cari, din caus'a saraciei si a temerii, a face reu erá o trebuinția neaparata, se întielesera cá Floru sa rebeleze pe Belgi, Sacroviru pe Galli, locuitori in vecinatate. Deci prin adunari ascunse tieneau cuventari turburatórie: „a supr'a necontenteloru dari, asupr'a greutatii interese-loru, a supr'a asprimii si trufi'a dregatoriloru; mai adaugendu, „cá soldatii sunt nemultiemiti pentru mórtea lui Germanicu. „Timpulu celu mai oportunu este acést'a spre a recastigá libertatea, déca, cugetandu la flórea puterii sale, nu voru perde din „vedere catu de lipsita de puteri e Italia, catu de nebelicósa „plebea din Roma, si cu o vorba, catu de neputintiósa este osti-rea Romana fora ajutoriu strainu.“

XLI. Mai nice unu tienutu n'a remasu neatinsu de sementi'a acestei miscari; dar cei antai, cari au eruptu, au fostu Andecavii si Turoniani. Pe Andecavi i a dumeritu legatulu Aciliu Aviola, yenindu asupr'a loru cu coortile, ce garnizonau in Lugdunu. Era Turoniani fura sdrobiti de legionarii, ce i a fostu tramisu Viselliu Varone, legatulu Germaniei inferioari, condusi totu de acestu Aviola si de órecari primari ai Galliei, ce venisera intr' ajutoriu spre a 'si mascá traditiunea si a o mai amaná pentru alte timpuri mai oportune. S'a vediutu Sacroviru batanduse in sierurile Romaniloru, cu capulu descoperitu *spre a 'si aratá*, cum dicea densulu, *curagea*; ma captivii spusera: cá elu acést'a a facut'o, *cá sa fia cunoscutu, si sa nu lu iá la tiente cu proiectiliile*. Tiberiu, intrebatu de svatu, a despretiuitu a dá instructiuni, si prin temporizarea sa a datu nutrimentu resboiului.

XLII. Intr' aceea Floru staruí a si pune in lucrare planulu; cercá a alesiu unu scadronu de calareti, carele, recrutatu in tíer'a Treviriloru, erá formatu dupre disciplin'a militara a nóstra, cá sa incépa cu uciderea negotietoriloru Romani; unii din calareti fura amagiti, multimea a remasu intr' ascultare. Alta céta de clienti si de datori apucá armele; se trasera spre muntii silvatici, caroru li dicu *Arduenna*, unde fura inchisi de catra legiunile ambeloru armate, conduse pre cáii diverse de Viselliu si Siliu. Acestia premisera pe Juliu Jndu, carele din aceeai cetate cu Floru, inimicu acestuia, si de aceea atatu mai infocatu a ne face tréba, si imprastie in tóte venturile multimea desordinata. Floru scapa prin locuri ascunse necunoscute vincitori-

loru; in celea din urma vedindu pe soldati, cari i inchisera cararile de fuga, 'si facu mórtea cu man'a sa. Acest'a a fostu finitulu rebeliunii Treverianiloru.

XLIII. La Edui mass'a resculatiloru a fostu cu atat'a mai mare, cu ca'u provinci'a erá mai putinte si cu catu puterea militara spre a i supune, erá mai departata. Capital'a gintii este Augustodunu. Aci Sacroviru puse man'a cu coorti armate pe tenerii familielorulu celoru mai nobili din Gallia, ce invetiau aci la scóla, pentru cá prin acesti obstatici sa constringa pe parintii si consangeniiloru a tiené cu elu; si totu deodata impartii pe ascunsu arme printre juni. Erau patrudieci de mii, a cincea parte erau inarmati cu arme cá legionarii, cei lalti cu tiepe si cu cutíte si alte arme, ce se intrebuintiaza la venatória. Sacroviru la acestia mai adause si sclavi, destinati pentru jocurile gladiatoresci, cari, dupa datin'a tierei, erau acoperiti de o armatura de feru de susu pana josu; ce se numescu *crupellarii*, cari nu su bune spre a lovi pe contrariu, dar de alta parte su neranibili. Acestea puteri de resboi s'au mai inmultitu anca prin provinciile vecine, cari, de si nu erau resculate la aratare, anse unulu ver altulu luá parte cu zelu cu atatu mai virtosu, cá intre ducii romani erá cérta pentru comanda cine sa o duca, pana candu slabitulu de betranetie Varrone facu locu lui Siliu, ce erá in flórea robustatii.

XLIV. Dar in Roma, cum este datin'a faimei, cá sa essa-gereze tóte, se credea: *cà nu numai Treverii si Eduii, ci siesse-dieci si patru cetati de ale Galliloru s'aru fi rebelatu*. Toti ómenii cei onesti, pasandu le de republica, erau tristi. Multi, din ur'a lucruriloru presente si din poff'a schimbarii formeii de gubernu, se bucurau de acestea chiaru si cu periclulu loru, si tieneau de reu pe Tiberiu: „cà pe o turburare atatu de mare a republicei „mai are timpu a se ocupá cu cercetarea actelorulu acusatiloru. „Nu cumva si Sacroviru va fi trasu inaintea senatului pentru „crim'a lesa-maiestatii? In fine éca cà au statutu barbati, cari „sa impedece cu armele epistolele celea cruntate de sange; in „locu de pacea ticalósa, si resboiulu chiaru este unu bunu „schimbu.“ Tiberiu 'si a data anca si mai multa ostenitiune, cá sa apara linistitu; nu 'si a schimbatu nice loculu, nice trasurele fecii, si catu au duratu dilele acestea, elu a remasu cre-dintiosu datinelorulu sale. Fost'a acést'a o marime de sufletu, ori cà capatase scire, cà tóte su de importantia mai mica, decatu se latisera prin vlogu.

XLV. Intr' aceea Siliu mergendu inainte cu doue legiuni, prin cetele sociloru tramise inainte, devastéza satele Secuaniloru asediate la marginile teritoriului, cari erau vecinii si socii de resboiu ai Eduiloru. Apoi in marsu fortiatu se duce la

Augustodunu, certandu se de zelu stegarii, si insusi soldatulu de rendu scarsnindu : *cá sa nu se tiena repausulu indatinatu sa nu stea pe locu noptile, ei dorescu sa védia pe inimicu, si sa fia vediuti, mai multu nu li trebue la victoria.* La douesprediece mile aparù Sacroviru si cetele sale pre campu deschisu. In frunte pusese pe cei ferati, pe la aripi coortile, la spate pe semiarmati. Insusi pre unu calu cá unu balauru calarea printre capetenii, rechiamà a minte *faptele cele glorióse a le vechiloru Galli si cate rele casiunara ei Romaniloru, catu de gloriosa este pentru vincitori libertatea si catu de ne suportabile sclavi'a pentru cei desnou vinciti.*

XLVI. Acésta alocutiune scurta n'a fostn primita cu bucuria; caci lini'a de bataiia a legiuniloru s'apropiá; ómenii tierani, nearmati si nepatiti in resboiu, nu mai aveau nice ochi nice urechi. Siliu din contra desi probabilitatea victoriei facea cá sa fia de prisosu ver ce alocutiune a strigatu totusi : „Sa „le fia rusine la vincitorii Germaniloru a fi condusi asupr'a „Galliloru, cá contr'a inimicului! Mai daunadi o singura coorte a luatú la fuga pe Turiani, unu escadronu pe Treveri, o mana „de calareti chiaru din acésta ostire pe Secani. Aratati Edui- „loru, cà cu catu sunt mai bogati de bani si mai copiosi de pla- „ceri, cu atatu mai rei de bataiia — si nu uitati pe fugatori.“ Ó larma mare a urmatu dupa acést'a; apoi calarimea se desvólta in giurulu inimicului, pedestrimea ilu ataca in frunte; aripile se respingu fora multa resistintia. Numai crupelarii, a caror'a armatura de feru nu o prindea nice proiectilele nice sabi'a, mai intardia cevasi victori'a romaniloru; soldatulu anse luà a mana barde si securi, si sdrobiá, cá si cum ar fi fostu unu muru si armatura si pe omu; unii resturnara cu furce si cu prajini acésta massa inerte, si pe cadiuti, cari nu faceau nice o cercare a se sculá, i lasara cá pe nisce morti. Sacroviru se duse cu pucini dintre cei mai credintiosi mai antaiu la Augustodunu, apoi de frica, cà va fi tradatu, la o casa de tíera. Aci cadiu de man'a propria, ceialalti prin loviture de mórte imprumutate. Cas'a, aprinsa preste densii, i mistui cu focu pe toti.

XLVII. Atunci in fine scrise senatului Tiberiu despre inceputulu si finitulu resboiului; n'a micshioratu, nice n'a essageratu adeverulu, ci spuse : *cà legatii prin credinti'a si bravur'a loru, si insusi prin svaturile sale a adusu la capetu fericitu treb'a.* Totu de odata adause si motivele, de ce nice insusi, nici Drusu nu s'au dusu la acelu resboiu, elu se escusà essaltandu marimea imperiului; *cà nu se cade principiloru, déca un'a séu alta cetate se turbura, sa lase Roma, unde e centrulu domniei; acum, candu nu mai e temerea ce lu determina, se va duce, cá sa védia cum stau lucrurile si sa le puna in orénduiala.* Parintii decre-

tara promisiuni pentru revertirea lui, si rugatiuni publice si alte manifestari de onóre. Singuru numai Dolabella Corneliu a fostu care, voiindu sa intréca pe ceilalti, apuca cu negiob'a lingusire, opinandu: *cá Tiberiu sa intre in Roma cu ovatiune, candu se va rentórce din Campania.* Deci n'a intardiatu a scrie senatului: in care dícea despre sine: *cá densulu nu e pana acolo saracu cu gloria, cá, dupa ce a dumeritu gintile celea mai feróse, dupa ce a avutu séu a despretiuitu in teneretiele sale atatea triumfuri, acum la betranetie sa céra o destingere desiérta pentru o caletoria la tiéra.*

XLVIII. Pe timpul acest'a a cerutu de la senatu: *cá mórtea lui Sulpiciu Cuirinu sa se onoreze cu ingropatiune publica.* Cuirinu de felu nu se tinea de famili'a cea veche si patricia a Sulpiciiloru, caci erá nascutu din municipalitatea Lanuviu, ci prin barbatia in militia si zelu in purtarea oficieloru capatase supt indieitul Augustu consulatulu, si dupa acést'a, in urm'a cuceririi casteieloru Homonadiloru in Cilicia, ornamentele triumfalie. Lui Caiu Cesarele, candu capatá Armenia, i s'a datu alaturea cá svatuitoriu Cuirinu, carele totu de odata a sciutu se oblege si pe Tiberiu, candu acest'a petrecea in Rodu. Cesarulu a descoperitu acestea inaintea senatului, i facú laude pentru servitiile primite, si inculpá pe Marcu Lolliu, *cá pe unu casuinatoriu alu reutatiei si desbinariloru lui Caiu.* Ma la altii la toti Cuirinu a lasatu o memoria trista pentru periclele ce i le facuse Lepidei, cum amu dísu, si pentru betranetiile lui cele uritióse si de mare influintia.

XLIX. Pe la finea anului Caiu Lutoriu Priscu, cavaleru romanu, carele intr'o poesia celebra cantase mórtea lui Germanicu si pentru acést'a capatase dela Cesarulu unu daru in bani, fú acusat de unu denuntiant: *cá elu pe candu Drusu erá bolnavu a mai compusu una asemenea, pentru cá dupa mórtea acelu'a sa o publice, pentru unu anca si mai mare premiu.* Lutoriu a fostu citit'o din iubire de lauda desiérta in cas'a lui P. Petroniu, fiindu de facia sócr'a acestui'a Vitellia si alte femei ilustre. Cum s'a sculatu denuntiantele, tóte marturisira supt impresiunea temerii, numai Vitellia a afirmatu: *cá ea n'a auditu nemic'a;* ma disele acusatoriloru aflara mai multa credintia spre perderea inculpatului, si Hateriu Agrippa, consulu desemnatu a facutu propunere: cá sa se ucidia cu mórte acusatulu.

L. Contr'a se sculá Marcu Lepidu si vorbí asiá: „déca, parinti adunati, vomu cautá numai la aceea, cu ce voce blastemata Caiu Lutoriu Priscu 'si a pangaritu mintea sa si urechile ómeniloru, n'ar fi de ajunsu contr'a lui nice inchisóra, nice laciulu, nice chiaru torturele sclavesci. Dar déca scelerateti'a si blastemati'a trece tóta mesur'a, totusi grati'a principelui,

esemplele strabuniloru si ale vóstre chiaru ceru stemperantia in pedepse si in mediele de intimidare; catra acestea intre nebunia si crima, intre vorbe si fapte este deosebire: deci remane locu a dá asiá sentintia, cá nice elu sa nu scape nepedepsitu, nice noi sa nu venimu in positiune a ne para reu séu de pré multa compatimire, séu de pré mare asprime. De multe ori amu audítu io pe principele nostru plangenduse, candu cineva i preveniá grati'a prin mórte de buna voiia. Lutoriu e anca in viatia neatacatu; nici remanerea lui in viatia nu va fi unu periclu pentru republica, nice uciderea lui unu esemplu. Fapt'a lui pe catu e de lipsita de bunulu simtiu, atat'a de desiérta si trecatória. Nu avemu a ne teme seriosu de unu omu carele, tradatoru insusi a fapteloru sale, cérca a se insinui nu la barbati, ci la muieri. Cu tóte acestea duca se din Roma, si fia propriu de la apa si focu. Parerea acést'a o dau asiá cá si cum Lutoriu e culpasiu de lesa-maiestate.

LI. Cu Lepidu a consimtitu dintre consulari singuru numai Rubelliu Blandu; ceialalti primira parerea lui Agrippa, si asiá Priscu fú dusu in inchisóre si indata ucisu. Tiberiu a tienu de reu pentru acést'a pe senatu prin indatinat'a sa purtare cea cu dóue fecie *laudandu le pietatea de a resbuná aspru insultele desi mici ale principelui*, si totu de odata rugandu i: *cá sa nu pedepsésca cu atat'a pripire vorbele*; lauda pe Lepidu, dar totusi nu defaimá nice pe Agrippa. Deci s'a facutu decretulu senatului: *cá decretule parintiloru incainte de diece díle sa nu se depuna in archiv'a statului, cá cu acestu timpu sa se prelungésca viati'a osinditiloru*. Dar senatului nu i s'a lasatu libertatea de a se cái, si Tiberiu nu se imbandiá in cursulu acestui intretimpu.

LII. Urméza consului Caiu Sulpiciu si Decimu Hateriu. Acestu anu nu s'a turburatu prin nemic'a din afora; in Roma erá temere de asprime contr'a lucsului alu caruia progresu nemarginitu casiuná spese mari in tóte pe ce se dá bani. Órecari spese, desi erau essorbitanti, se ascundea aratandu li se pretiuri false; ci ospetiele cele scumpe, repetite prin conversatiuni, desteptara temerea, cá nu cumva principele dedatu la cumpatarea cea antica, sa le pedepsésca pré aspru. Caci, dupa ce a inceputu Caiu Bibulu, vorbira si ceialalti edili: *cá legile despre cumpatare nu se tienu in séma; pretiurile propriete ale necesarielor vietii crescú din dí in dí; si nu se potú staviri cu semimedie*. Parintii intrebati tramisera intréga acésta afacere la principele. Dar Tiberiu s'a ganditu multu: *óre oportunu e de a se margininise pofté asiá de latite? óre marginirea nu va aduce ea republicei mai mare dauna? Ce lucru rusinosu ar fi a cercá ceva ce nu poti efaptui, séu la casu sa se póta, a casiuná desonórea si*

infami'a barbatiloru ilustru. In fine compuse catra senatu o scrisóre a careia cuprinsu este urmatoriulu :

LIII. „In ver care alta afacere, parinti adunati, póte cà ar fi mai corespundietoriu, cá, intrebatu in faci'a senatului, sa mi dau iusumi parerea ce simtiu pentru binele republicei. Ma in tréb'a acést'a a fostu mai bine a mi retrage ochii, pentru cá sa nu i vediu si insumi si sa i surprindu, pe aceia, pe cari feciele si temerea unuia séu altuia i acusa inainteve pentru unu lucsu uritosu. Déca bravii barbati, edilii, ar fi avutu cu mine mai antaiu svatu, nu sciu de n'asi fi datu svatulu: cá mai bine sa trecemu cu vederea nisce pecate préputinti si invehite, decatu sa scótemu la lumina nisce rusini, contr'a caror'a nu suntemu in stare a stá facia. Dar aceia, ce e dreptu, 'si au facutu detori'a, cum asi dori sa 'si impliniasca obligatiunile si alti dregatori ai statului. Mie anse nu mi se cade a tacé, si apoi a dá pe facia anca este impreunatu cu greutati, caci datoría nice de edile, nice de pretoru, nice de consulu nu jace asupr'a mea. De la unu principe se ceru mai mari si mai inalte, si, pe candu pentru orenduelile cele bune secera toti lauda, hidosulu mesurorloru eronee cadu numai asupr'a unui'a. Si de ce asi avé io mai antaiu a me legá prin legi coecitive, si a tajiá la medilocu pana la datinele din vechime? Stensiunea cea nemarginita a mosieloru? Cét'a servitoriloru din tóte natiunile? Ponderea aurului si a argintului? Tabloale in arama si pictura? Vestimintele comune barbatiloru si ale femeiloru? séu acelea ornamente, proprie femeiloru, prin cari pentru nisce petre se ducu banii nostri la natiuni straine séu inimice?“

LIV. „Sciu io, cà pe la óspetie si prin cercuri se tienu „de reu acestea, si cà se poftesce infrenare. Dar déca nescine „ar pune lege, ar dictá pedepse, totu aceiasi aru strigá in gur'a „mare, cà se restórna republic'a, se pregatesce perirea la cei „mai bogati, si cà nu remane nemine curatu de crima. Nice „chiaru morbiu cei invehiti nu i poti stirpi din corpu fora a „intrebuintiá medie aspre si agere: cu atátu mai pucinu se „póte vindecá o inima morbósa, inflacarata de frigurile placeriloru, corupta si totu de odata corruptrice, prin medicamente mai „usiore. Atatea legi inventate de stramosi atate aduse de in dieitulu Augustu, se resuflara, acelea prin uitare, acestea, ce e „si mai reu, prin despretiu, si facura numai cá lucsulu sa se „intarésca si mai tare. Caci déca ceri ceea ce anca nu e propriu, te temi cá sa nu se proprésca; éra, déca vei calcá nepedepsitu celea proprite, atunci numai e nice temere nice „rusine. De ce dar mai demultu predomniá iconomia? Caci „fiacare se stemperá pe sine, caci eramu cetatiani ai aceleiasi „cetati; caci si atunci chiaru, candu eramu domni preste Italia

„ne lipsiau atari patimi. Prin victorie estere amu invetiatu
„a mancă a le altor'a, prin cele domestice si pe a le nóstre. Ce
„lucru mititelu este aceea la ce ne facu atenti edilii! De ce
„pucina importantia candu iai in consideratiune totulu! Dar,
„pe Ercule! nemine nu ne spune: că Italia are trebuintia de
„ajutoriu strainu, că viati'a poporului Romanu e la descretiunea
„marii si a fortuneloru pe tóta diu'a. Déca copiositatea provin-
„cieloru n'ar veni intr'ajutoriu domniloru, servitoriloru, ogóra-
„loru, atunci aru puté sa ne nutrésca dumbravile si vilele nóstre.
„Acésta grige, parinti adunati, jace pre capulu principelui: negri-
„girea ar ruiná din fundamentu republic'a. Intr' altele sa cautamu
„in inimele nóstre vindecarea: pe noi sa ne faca mai bunu rusinea,
„pe cei saraci nevoii'a, pe cei bogati satietatea. Éra déca ci-
„neva dintre magistrati se crede a avé atat'a activitate si atat'a
„rigurositate spre a puté stavili reulu, din parte mi are tóta
„laud'a, si trebue sa marturisescu, că mi a luat de pe capu o
„parte superatiósa din lucru. Éra de vreti a acúsá numai la
„pecate, si apoi, dupa ce v'ati facutu unu nume prin aceea, a
„semená ur'a si a mi o incarcá mie, credeti mi, parinti adu-
„nati, că nice io n'am nice o placere a mi face inimici. Des-
„tula ura grea si de ordinariu nedrépta portu io din caus'a
„domniei, am totu dreptulu a cere, cá sa me crutiati de altele
„desierte si fora scopu, ce nu potu sa mi aduca nice mie nice
„voua ver unu folosu“

LV. Dupa audirea scrisórii imperatesci, edilii se dispen-
sara de a se mai ocupá cu atare grige. Lucsulu meseloru,
care de la bataii'a de la Actiu pana la resboiulu ce a pusu pre
tronu pe Galba in cursu de una suta de ani se facea cu spese
ne mai audite de risipitore, pucinu cate pucinu a incetatu. Sa
cautamu causele acestei schimbari. Mai de multu familiile cele
bogate séu ilustrate prin fapte glorióse se ruinara prin iubirea
de pompa. Caci pe atunci erá iertatu a curteni plebea, socii,
regii si a fi curtenitu. Care catu se distingea prin avere pa-
laturi si pompa: 'si mariá numele prin numerositatea client-
loru. Dupa ce a inceputu turbarea ucideriloru, si marirea nu-
melui erá punere de capu, ceilalti se facura mai cercuspecti.
Totu de odata ómenii cei noui, primiti adese ori in senatu din
municipalitati, colonie chiaru si provincie, adusera cu sine ico-
nomia de a casa; si macarca din norocu séu vrednicia parte mare
din ei ajunsera la betranetie banóse, remasera totusi cum erau
invetiati. Ma celu antaiu incepetoriu alu moravuriloru strinse
a statutu Vespasianu insusi remanendu credintiosu datinei sale
cei vechi in mancare si portu. Ascultare catra principele si
intrecerea de a lu imitá avura mai mare putere de catu pe-
deps'a legiloru si temerea: déca cumva nu vomu concede că in

tóte lucrurile omenesci sunt revolutiuni regulate, cá moravurile sa cerculeze, precum se intorcu timpurile. La betrani anca n'au fostu tóte mai bune, si seclulu nostru asemenea a lasatu de imitare la posteritate certe fapte de lauda si talente. Lucru de frunte pentru noi este cá intrecerea in bine sa dureze necontentu.

• LVI. Tiberiu dupa ce a capatatu faim'a omului de stemperantia prin respingerea denuntietoriloru pré zelosi tramise senatului o scrisóre, in care cerea *puterea tribunicia* pentru Drusu. Acest'a e numele inventatu de Augustu spre a indicá suveranitatea, pentru cá sa nu intrebuintieze numele *rege* au *dictatoru* si totusi prin orecare numire sa se inaltie preste tóte celelalte puteri din statu. Augustu apoi luà pe Marcu Agrippa de sociu alu puterii sale, si dupa moartea aceluia pe Tiberiu Nerone, pentru cá sa nu mai fia nice o indouiala despre succesoru. Asia credea elu cá va conteni pretentiunile periculose a le altora si totu de odata puneu mare temeiu pre modesti'a lui Tiberiu si pre marirea sa. Dupre acestu essemplu si Tiberiu asocià la domnia pe Drusu, de órace, pe candu traià Germanicu, alegerea intre amendouí o tienuse nedecisa. In capulu scrisórii rugá pe diei: *cá sa i binecuventeze svaturile sale pentru republica*, despre natur'a tenerului omu a vorbitu pucine si fora essa gerare falsa: „cà adeca are muiere si trei copii, si chiaru etatea „aceea in care si insusi s'afflã atunci, candu indieitulu Augustu „l'a chiamatu la acestu oficiu. Si acum Drusu nu e primitu a „luà parte la cunoscutele afaceri numai asia in pripa; ci dupa „o proba de optu ani, dupa ce elu a innabusitu rebeliuni, a „incheiatu resboie, si s'a invrednicitu de doue ori de consulatu.“

LVII. Parintii presimtiseru intru inimele sale acésta cerere; si de aceea lingusirea a fostu cu atatu mai alésa; si cu tóte acestea n'au fostu in stare a inventá nemica altu ceva, fora numai sa voteze: *principiloru statue, dieiloru altare, temple si arcuiri de onóre* si altele de acestea indatinat; fora numai cá Marcu Silanu sa afle in josorarea consulatului unu mediu spre a onorá pe principi, dandu 'si parerea intr' acolo: *cá pe monumentele publice si private sa nu se mai inscrie numele consuliloru spre determinarea memoriei timpuriloru; ci ale acelor'a cari sunt investiti cu puterea tribunicia*. Éra Cuintu Hateriu, carele opinase, cá decretelul senatului din diu'a acést'a sa se scrie cu litere de auru in Curia, s'a facutu de risulu tuturoru, caci densulu, cá o cadietura de betranu ce erá, nu mai puté culege din acésta lingusire, de catu desonorarea numelui seu.

LVIII. Prelungindu se intr' acestea lui Juniu Blesu proconsulatulu Africeí, Serviu Maluginense sacerdote a lui Joue cerù cá sa i se sortiasca Asia, dicendu mereu: „Cà e desiérta

„opiniunea, că ar fi propriu sacerdotilor lui Joue a essi din
„Italia. Dreptulu seu este totu acel'a cá si alu preotiloru lui
„Marte si Cuirinu. Déca acestor'a li s'a pututu a capatá provin-
„cie, de ce sa fia propriu acést'a la sacerdotii lui Joue? Despre
„acést'a nu stá nemic'a in plebiscite nice in cartile rituali. Ade-
„se ori pontificii celebrara cultulu lui Joue in loculu acelora,
„candu cineva din preotii lui Joue a fostu impedecatu prin mórbu
„séu alte afaceri oficióse dupa uciderea lui Corneliu Merula, in
„cursu de sieptedeci si doui de ani loculu lui nu s'a implinitu,
„si totusi ceremoniele religiose nu s'au intreruptu. Déca in
„cursu de atatia ani nealegerea altuia in locu s'a pututu fora
„nice o dauna a celoru sante: cu catu mai usioru ar puté elu
„fi absente unu anu cá proconsulu? Din inimicitie private a
„essitu mai de multu dela pontifici ordinatiunea acest'a propri-
„tória de a se duce in provincia. Acum, din darulu lui Ddiéu,
„celu mai mare din pontifici este si omulu celu mai mare, ne-
„supusu nice la rivalitati, nice la ura, nice la pártialitate.“

LIX. Dupa ce Augurulu Lentulu si altii vorbira multe
in contr'a, venira la ideea: *Cá sa astepte parereá pontificelui
massimu.* Tiberiu amana cercetarea relativa la dreptulu pre-
otului, si conteni intre margini ceremoniele decretate in pri-
vinti'a puterii tribunicie pentru Drusu defaimandu anume
*propunerea cea încumetata a lui Silanu si literele de auru cá
unele ce su contr'a datineloru parintesci.* S'a cititu asemenea si
o epistola a lui Drusu, care, desi erá imbracata in modestia,
s'a primitu cá cea mai plina de trufia. „Pana acólo cadiura
„tóte, scriá, cá unu omu teneru, dupa ce a capatatu atata onóre
„sa nu se pota apropiá nice macaru de dieii cetatii a intrá in
„senatu si a 'si tiené celu pucinu auspiciile pre pamentu gintii
„sale. Nu cumva resboiulu séu petrecerea prin tiere departate
„este ceea ce lu impedeca? pe candu elu chiaru acum percura
„tiermurii campaniei si lacurile? Asia crescú pe domnulu lumii!
„Acést'a e prim'a invetiatura, ce o primesce din svaturile tata-
„lui! Canuntulu Imperatoru ferésca se de privirea cetatianiloru,
„pretesteze densulu etatea sa cea obosita si faptele implinite:
„dar pe Drusu, ce altu ilu impedeca decatu trufia sa?“

LX. Dar Tiberiu, pe candu, si consolidá puterea domniei
lasá senatului o umbra a trecutului tramitiendu i postulatele
provinciilor spre a le cercetá. Pe di ce mergea se inmultia
prin cetatile grecesci locurile de asilu, si acésta licentia remané
nepedepsita. Templele se impleau de sclavii cei mai blastemati;
aci erá loculu, unde se scapau detórii de creditorii sei; aci se
adaposteau suspectii de crime de mórte. Nu erá putere pre
pamentu, carea sa fi fostu in stare a conteni rescularea poporu-
lui, carele luá supt protectiunea sa foradelegile ómeniloru, cá

si candu aru fi fostu cultulu dieiloru. Deci fũ decretatu: *cá cetatile sa 'si demustre titlurile de dreptu si sa tramita deputati*. Si unele se lasara de buna voiia de ceea ce 'si insusisera prin abusu; multi se intemeiau pre datine religiose vechi, séu pre merite castigate in caus'a Romaniloru. Si in adeveru diu'a aceea a infaciesiatu o icóna maretia, in care senatulu luá la cercetare binefacerile stramosiloru, tractatele incheiate cu socii, si decretele regiloru chiaru, cari fusesera in flórea puterii, inainte de consolidarea republicei romane, insusi si asiedimentele dieiloru, cu dreptulu liberu alu deciderii, cá in dilele celea bune, de a le aprobá séu de a le schimbá.

LXI. Intre toti Efeseanii se infaciesiara mai antaiu, amin-tindu, cá Diana si Apolline nu s'aru fi nascutu, cum crede vlogulu, in Delos; caci la densii este riulu Cenchriu, dumbrav'a Ortigia, unde Latona, grea mare, radímata de o oliva, ce si acum mai stá, a facutu pe acelea dieitati; si cá acésta dumbrava din descoperirea dieiloru s'a santitu. Insusi Apolline, dupa ce a ucisu pe ciclopi, acolo a aflu scapare dinaintea maniei lui Joue. Mai apoi tata Bacu, vincitoriulu Amazoneloru, a iertatu pe celea ce rugatorie incinsera altarulu. Dupa acést'a, cu voiia lui Hercule, pe candu se facúse domnu preste Lidia, s'a mai adausu loculu santu cu unu templu, si cá acestu privilegiu nu li s'a angustatu nice supt domni'a Persiloru, cá dupa aceea Macedoneanii si in fine noi li l'amu conservatu.

LXII. Dupa acestia Magnesiani se provocara la ordinatiunile lui Luciu Scipione si Luciu Sulla: *acel'a li a fostu distinsu credintia si barbatia dupa devincirea lui Antiochu, acest'a dupa a lui Mitridate prin aceea: cá asilulu Dianei Leucofrine sa fia neviolabile*. Deputatii din Afrosidia si Stratonichia adusera unu decretu alu dictatorului Cesare pentru meritele loru catra partitulu acestuia, dimpreuna cu altulu mai nou de la Augustu, in care li se face lauda, cá au fostu sustienutu invasiunea Partiloru fora a se clati in credinti'a sa catra Romani. Intr' alte Afrosidianii staruiau pentru cultulu Venerii, Stratonicianii pentru a lui Joue si a Triviei (Hecatei). Cetatianii din Hierocesarea apucandu si mai de susu, díceau: cá la densii este unu templu alu Dianei Persice, santita de Ciru, si aminteau de Perperna, de Isauricu, si de alti multi duci, cari nu numai templulu, ci si loculu din giuru la o stensiune de doue mii pasi lu dechiarara de santu. Pe urma vorbira Cipriani pentru cele trei temple ale sale: cá pe celu mai vechiu sa lu fi facutu Erias in onórea Venerii Pafice, apoi fiulu acestuia Amatu a fundatu pe alu douilea Venerii Amatusia, si Teucru, fugindu de mani'a tataso Telamonu, pe alu treilea, lui Joue Salaminu.

LXIII. S'au mai auditu si soliele altoru cetati. Ci parintii obositi de multimea acelor'a, si caci pretentiunile se partineau cu cërta infocata, lasara consuliloru: *cá sa cerce titlurile de dreptu, si, déca s'ar intemplá ver o nedreptate, sa astérna éراسi întreaga afacerea la senatu.* Consulii referira, cá, pe langa acelea cetati, despre care vorbii, *s'a aflatu si la Pergamu unu asilu pe dreptu intemeiatu a lui Esculapu:* celelalte se intemeiáza pre nisce inceputuri intunecate prin vechime. „Smirnianii „adeca se provóca la unu oraclu a lui Apolline, din a caruia „descoperire sa fi inchinatu la Venerea Stratonicida unu temple; „cá Tenii, totu dupre oraclulu aceluia si dieu, díceau, cá li s'a de- „mandatu a santi lui Neptunu unu idolu si o capela. Sardianii „se provóca la titluri mai noue, dícendu: cá este unu daru „acel'a de la Alessandru vincitoriulu; totu asia si Milesianii se „intemeiáza pre regele Dariu. Cultulu ambeloru ginti stá in „adorarea lui Appoline si a Dianei. Si Creteanii petira cá sa „li se dea unu idolu alu indieitului Augustu.“ Si se facura de- crete din partea senatului, in cari, cu tóta dechiararea de onóre; li se preseriá restringeri, si li s'a datu ordinu: cá insii sa infiga prin temple tablele de arama intru santirea memoriei, anse totusi supt icón'a religiunii ei sa nu alunece la pretentiuni ambi- tióse.

LXIV. Chiaru pe timpul acest'a principele se vediu constrinsu a se întórce rapede in cetate din caus'a bólei cei iuti a Juliei Augusta, pe candu anca mai domniá între mama si fiu concordia sincera séu celu pucinu ur'a nu se sparse. Julia adeca cu pucinu mai nainte, pe candu nu departe de teatrulu lui Marcellu inchinase indieitului Augustu o statua, sa fi inscrisu numele lui Tiberiu dupa alu seu, si cá acést'a elu a ascuns'o in inim'a sa cu mania grea dar tacuta, cá o vatemare a maiestatii principelui. Dar atunci senatulu decretá rugatiuni publice catra diei si jocurile circense, ce avea a le dá pontificii si augurii si XV-virii dimpreuna cu VII-virii si preotii Augustali. Luciu Aproniu propuse, cá si Fetialii sa presideze la acelea jocuri. Ma Tiberiu se opuse, facendu distingere între caderile preotiloru si aducendu esemple: cá Fetialii nice odata nu s'au bucuratu de atare onóre; preotii Augustali numai din aceea cauza sa adausera, caci acést'a este sacerdotiu propriu alu casei imperatesci pentru cari implinescu promisiunile.

LXV. Io nu mi am pusu in minte, cá sa narezu pe largu tóte opiniunile, ci numai pe acelea ce se insemnéza au prin moralitate au prin notabile uritiune; caci, cum credu io, tréb'a principala a anelorum este cá virtutile sa nu se taca si vorbele si faptele cele rele sa tremure de frica inaintea posteritatii. Alt- mentrea timpurile acestea atatu au fostu de inveninate si spur-

cate de lingusire, incatu nu numai primarii cetatii, cari aveau a 'si sustiené rangulu prin ascultare, ci toti consularii, mare parte a acelor'a, cari fusesera pretori, multi si din senatorii pedari se sculau pe intrecute cá care de care sa votaze mai mari si mai essagerate lingusiri. Spunu cá Tiberiu, de cate ori essiá din din curia, avea datina a díce in limb'a grecésca: *o ómeni facuti pentru sclavia!* Deci si lui, care nu voiíá libertatea poporului, i erá scarba de o rabdare atatu de apusa a acestoru suflete de sclavi.

LXVI. Cu inectulu apoi de la purtarea rusinósa treceau la inimizittii. Silanu, proconsululu Asiei, acusatú de soci pentru mancatorii, fú de odata atacatu de Mamercu Scauru dintre consulari, de Juniu Otone pretoru, de Brutediú Nigrú edilu cari i imputáu: *cá a profanatu dieitatea lui Augustu, a despretiuitu maiestatea lui Tiberiu.* Mamercu amintea cu ingamfare essemple vechi: *cá Scipione Africanu a acusatú pe Luciu Cotta, Catone Censoriu pe Serviu Galba, Marcu Scauru pe Publiu Rutiliu.* Cá si candu, ai dómne! Scipione si Catone s'aru fi ocupatu cu atari resbunari, au acelu Scauru, pe care, acum stranepotuso Mamercu, rusinea strabuniloru sei, i lu deonestá printr'o actiune infama. Juniu Otone pana aci essercéza artea de dascalu; apoi prin influinti'a lui Seianu s'a facutu senatoru dela nisce incepute obscure se aventá totu la mai mari prin cutezari nerusinate. Brutediú inzestratu cu frumóse calitati, si, déca ar fi amblatu pre cale drépta, ar fi fostu vrednicu a se sui la celea mai inalte dregatorii, ma, rapitu de nerabdarea sa, a voiítu sa intréca de ocamdata pe egalii, apoi pe superiorii si in fine incesi sperantiele sale. Ceea ce a perdutu pe multi si din cei mai buni, cari, despretiundu o inaintare lina dar securá, urmarescu in pripa sucesuri premature, chiaru cu peirea sa.

LXVII. Numerulu acusatóriloru lu adausera Gelliu Publicola si Marcu Paconiu, acel'a cestóru, acest'a legatulu lui Silanu. Nu erá indouiala cá acusatulu Silanu n'aru fi culpasiu pentru asupriri si mancatorii; ma se luara inainte multe care ar fi periclitatu si pe nevinovati. Unu numeru mare de senatori i erau inimizii personali; alesera spre a lu acusá pe cei mai buni de gura oratori ai Asiei, si Silanu erá singuru cá sa le respundia, lipsitu de talentulu vorbirii, cuprinsu de frica, ceea ce paraliséza si pe oratorii cei mai essercitati, Tiberiu de alta parte nu lu crutiá, ci lu aducea in turburare cu cautatur'a sa intrepréndu lu adese ori cu intrebari, pe cari nu 'i da man'a nice sa le resfranga, nice sa le eludeze, ba unele i cautá a le murturisi numai cá sa nu lu lase fora respunsu. Catra acestea sclavii lui Silanu fura cumparati pe sém'a statului de inspectorulu publicu, pentru cá sa i póta intrebá prin torture. Si pentru cá

sa nu p^ota ajut^a pe caditulu in periclu nemine din rude, i lipira si crim'a de lesa-maiestate, ceea ce er^a lacatu la gura si nevoiia tacerii. Din caus'a ac^{est}'a, dupa ce a cerutu unu terminu de pucine dile, s'a lasatu de aparare, cutezandu totusi a adres^a catra principele o scris^ore, intru care printre rugatiuni amesteca si imputari.

LXVIII. Tiberiu, c^o sa faca, sa fia mai bine primita asprimea, ce o p^ogatea lui Silanu, o mai mui^a printr'unu esemplu punendu sa cit^esca in senatu o scris^ore a indieitului Augustu contr'a lui Volesu Messala, asemine proconsulu alu Asiei, dimpreuna cu decretulu senatului, facutu in contr'a aceluia. Atunci intreb^a pe Luciu Pisone de parere. Dupa ce ac^{est}'a a vorbitu multe de *indurarea* principelui, propuse: *c^o Silanu, propriu de la apa si focu, sa se essileze pre insul'a Gyaru.* C^o densulu votara si ceialalti, afora numai, c^o Cneiu Lentulu dis^e: *c^o bunurile materne a le lui Silanu sa se separeze. [de ora ce elu se trage dintr'o mama din gintea Julia] si sa se dea fiuso;* la ceea ce consenti si Tiberiu.

LXIX. Dar Corneliu Dolabella, manandu si mai departe lingusirea, vorbi reu de caracterulu lui Silanu, si adause: „C^o pe venitoru nice unu barbatu cu nume reu si purtare defaimata sa nu mai traga la sorti pentru o provincia; ci despre ac^{est}'a sa judece principele; caci legile pedepsescu crimele; cu atatu aru fi mai favorabilu pentru insusi criminalii, mai bine pontru soci, d^eca s'aru preveni abusurile.“ Ma Cesarulu a contradis^u: „C^o lui nu su necunoscute, cele ce se respandira in lume de Silanu, ci nu se cade a face decretule dupre faime. Multi s'au purtatu in provincii cu totul totu altu felu de cum se sper^a s^eu temea. Unii prin marimea activitatei se imbarbatarea la mai bune, altii se mai slabira; principele nu p^ote imbraciesi^a cu sciinti'a sa pe t^ote; nu e de nice unu folosu si candu se conduce prin influintia straina; ac^{est}'a e caus'a, c^o legile sunt pentru celea facute, caci venitoriulu jace intru intunerecu; Strabunii nostri asia au decretatu, c^o premergendu crimele, sa fia urmate de pedepse. Sa nu rest^orne cele affate cu intieptiune si pururea incuviintiate. Principii au destule sarcine, dar si putere destula. Dreptulu se impucin^eza, de cate ori s'adauge puterea, sa nu se intrebuinteze puterea domnului, unde ajungu legile. Cu catu er^a mai raru la Tiberiu sentiulu cetianescu cu atatu se primi^a cu inime mai vesele. Si, de ora ce densulu sci^a a se stemper^a cu intieptiune, candu nu er^a trasu impinsu de mania, adause: „Insul'a Gyaru este aspra si fora cultura omen^esca, sa se faca deci charulu la famili'a Junia si la membrulu de odinora a ordinului lor, c^o mai bine sa se

„duca la Citnu; acést'a doriá si Torcata, sor'a lui Silanu o ver-
„gura vestala de santitate antica.“ Acésta motiune s'a redicatu
la valóre de decretu.

LXX. Dupa acést'a se luà la pertractare cererea Cirenioru, si Cesium Cordu, acusatu de Ancariu Priscu, fù osínditu. Luciu Enniu, cavaleru Romanu, fù trasu inaintea senatului pentru crim'a de lesa-maiestate, pentru cà elu întrebuintiasse icón'a principelui cá si argintulu ordinariu; cu tóte acestea Cesarulu n'a lasatu sa fia numeratu între culpasi. La acést'a se opuse pe facia Ateiu Capitone, afectandu óre cum libertatea; „Caci nu „se cade a se rapí parintiloru puterea de a decretá, nice a se lasá „nepedepsita o fapta rea atatu de mare. Principele póte fi „blandu in privinti'a durerii sale; ma vatemarile contr'a repu- „blicei sa nu le tréca cu vederea.“ Tiberiu a întielesu bine, cà acel'a un'a díce si alt'a cugeta, si a statutu langa proprierea sa. Infami'a lui Capitone a fostu cu atatu mai batatória la ochi, cu catu elu, cá unu cunoscatoriu de drepturile ddiesci si civile, cu acést'a a desonoratu glori'a statului si calitatile sale cele bune.

LXXI. Acum vení la rondu o cestiune religiósá, in ce templu adeca sa se puna darulu, ce cavalerii Romani lu promisera la Fortuna ecuestra; caci, desi erau multe temple a le Fortunei in Roma, totusi nice un'a n'avea acestu nume. Se descoperi, cà in Antiu s'afila unu templu cu acestu nume, *si apoi tóte locurile sante de prin cetatile Italiei, temple, statue de a le dieiloru stau supt jurisdictioneá si puterea Romei.* Astfelu se puse darulu in Antiu. Si, de órace la ordinea dillii erau tocma trebi religióse, principele luà la pertractare cestiunea, amanata mai deunadi, relativa la Serviu Maluginense, sacerdotele lui Joue, si citi decretulu pontificiloru: De cate ori preotulu lui Joue este morbosu séu cu voií'a Pontificelui-Massimu póte lipsi doue nopti; totusi nu in dio'a sacrificieloru publice, nice mai desu decatu de doue ori in acel'asi anu. Acésta ordinatiune, facuta supt Augustu, demustrá de ajunsu, cà lipsire anuale si administatiune de provincia nu erá iertata la flaminii Diali. Catra acést'a se mai citá si esemplulu Pontificelui-Massinu a lui Luciu Metellu, care retienuse pe flaminulu Aulu Postumiu. Astfelu gubernulu Asiei se dede la acel'a dintre consulari, care erá mai aprópe dupa Maluginense.

LXXII. In aceleasi dile M. Lepidu a cerutu de la senatu: cá sa restaureze cu banii sei si sa impodobésca basilica lui Paulu Emiliu, monumentu alu acestei familie. Pe atunci mai erá anca de moda darnici'a pentru infrumsetiarea monumentelor publice. Nice Augustu nu propriise pe Tauru, pe Filipu,

pe Balbu de a întrebuintă predele de la inimi s'eu prisosulu averiloru spre infrumsetierea Romei intru glori'a descendentiloru loru. Intemeiatu pre aceste esemple Lepidu, de si nu pré erá bogatu, renouí decóra strabuna. Catra acestea Cesarulu promise: cá va restaurá teatrulu lui Pompeiu, ce sa fostu mistuitu de focu din intemplare, din cauza cá nu erá nimene din familie in stare spre a face acést'a; ma totusi numele lui Pompeiu sa remana. Totu de odata cu acésta oca siune a laudatu pe Seianu, cá numai zelului si veghintiei lui e de a se multiemi, cá puterea cea mare a focului s'a contenitu intr'atat'a, si n'a casiu-natu alte daune. Parintii nu lipsira a decretá lui Seianu o statua, carea sa se loceze in teatrulu lui Pompeiu. Si nu multu dupa acést'a, candu Cesarulu destinse cu ornamentele triumfalie pe Juniu Blesu, proconsululu Africej, se dechiará intr'acolo, cá elu acestea le dá intru onóra lui Seianu, alu carui'a acel'a erá unchiu. Si totusi Blesu a fostu demnu de atare ornamente.

LXXIII. Caci Tacfarinate, desi respinsu adese ori, 'si ren-tregea puterile din laíntrulu Africej, si impinse pana acolo nerusinarea sa, cá sa tramita soli la Tiberiu, spre a cere pentru sine si socii sei de arme pamentu de locuintia, séu la casu contrariu sa se astepte la resboiu neterminabilu. Spunu, cá nice odata sa nu se fi turburatu Cesarulu mai tare pentru afrontulu, ce i s'a facutu lui si poporului Romanu, cá atunci candu unu trafugariu si unu lotru s'a incumetitu a se folosi cá si unu inimicu in forma. „Nice insusi lui Sertoriu, carele, dupa desas-„trele atatoru armate consularie, devastá cu focu Italia nepedep-„situ, pe candu republic'a in cursulu resboieloru celoru gigan-„tice a le lui Sertoriu si Mitridate, nu i s'a datu a tractá des-„pre supunere cu Roma, si apoi poporulu Romanu acum in cul-„mea marimii sale sa cumpere de la lotrulu Tacfarinate pacea „dandu i pamentu?“ Insarcinéza pe Juniu Blesu cu acesta tréba dícendu'i cá sa alesiuiasca pe ceialalti prin speranti'a nepedep-sirei a depune armele, éra pe ducele sa lu prindia cu ori ce modu.

LXXIV. Cei mai multi prin crutiarea acést'a s'au intorsu la ascultare. Apoi se batura contr'a viclenei strategema a lui Tacfarinate cu asemine tactica. Caci, deorace armat'a ace-luia, mai slaba decatú a nóstra, mai buna la atacuri suprinsató-rie, atacá in mai multe cete, apoi éra si fugeá, si se punea la panda, de aceea din parte se formara trei cete si se pusera in marsu pe trei cáii. De o parte legatulu Corneliu Scipione paziá cá inimiculu sa nu faca predari in tienutulu Leptitaniloru si sa nu fuga la Garamanti; de alta lature s'asiedia Blesu fiulu cu mana de ajunsu cá sa apere satele Cirtensiloru; la medilocu

ducele insusi cu elit'a, facendu casteie si fortificatiuni pe la locuri corespundietórie, inchise si angustà pe inamicu pretudindea; Caci ver incatro se intorcea i stà o parte órecare a militiei Romane in facia in cósta, adese ori si la spate: in modulu acest'a fure multi ucisi séu impresurati. Dupa acést'a 'si suptinparte armat'a tripartita in mai multe cete, preste care pune mai mari pe centurioni de barbatia probata; catra acestea elu nu contrage, cum erá datin'a, dupa ce a trecutu vér'a, cetele, nice nu le duce in taberele de iernatu ale provinciei vechi, ci, cá si pe la inceputulu resboiului, gonesce cu ómeni amblati prin desierturi, tramisi de prin casteiele asediate, pe Tacfarinate ce si mutá corturile; si in fine, dupa ce a luatú captivú pe fratele acelu'i'a, se intórcé indereptu, mai cu mare degrabá, de cum cerea interesulu sociloru, lasandu dupa elu inimici, prin cari se puté érase aprinde resboiulu. Tiberiu anse, carele luà definita campani'a, concesse chiaru si aceea lui Blesu, cá sa fia salutatu cá imperatoru din partea legiuniloru. Acést'a mai de multu erá o destingere pentru acei duci, cari, dupa fapte mari cu succesu implinite, se prochiamau printr'unu impulsu de bucuria a armatei vincitoria de imperatori. Erau mai multi imperatori dedodata, fora a se socoti mai presusu de egalitatea tuturoru. La unii anca Augustu li dedese acestu titlu; si Tiberiu lui Blesu acum pentru ultim'a ora.

LXXV. In anulu acest'a morira doi barbati ilustru; Asiniu Saloninu, insemnatu pentru mosii sei Marcu Agrippa si Polione Asiniu, si caci erá frate lui Drusu, si destinatú de ginere Cesarelui; asemine si Ateiu Capitone, despre care vorbii, carele prin cunoscientiele sale in dreptulu civile meruise loculu primu in Roma; intr'altele 'si tragea óríginea de la mosiu, unu centurione cu numele Sullanu, si de la tata de rangú pretorú. Augustu ilu inaltiasé rapede la consulatu, pentru cá sa apuce la magistrature inaintea lui Labione Antistiu, care anca escelá in atari cunoscientie. Caci acelea timpuri produsera de odata doi cetatiani, ce au fostu ornamentele pacii. Intre cari Labione a fostu de simtiemente de libertate necorupta, si de aceea fam'a numelui lui a fostu mai serbata; Capitone, cá curtenitoriu alu celoru domnitori, erá mai bine vediutu. Aceluia, caci n'adus'o mai susu de pretura, tocm'a acésta nedreptatire i adause la lustrulu numelui; pe acest'a, caci capetase consulatulu, ilu urau invidiosii.

LXXVI. Si Junia 'si fini viati'a la siessedieci si patru de ani dupa bataii'a de la Filippi; ea a fostu nepóta lui Catone, socia lui Caiu Cassiu, sora lui Marcu Brutu. Testamentulu ei a casiunatu multa vorba intre vlogu, caci ea, din averea sa cea

mare facendu mai la toti fruntasii cate unu legatu, nu mai de Tiberiu nu 'si a adusu aminte. Acest'a primi acést'a cu spiritu cetatianescu si n'a redicatu nice o stavila la dorinti'a de a i se onorá inmormmentarea cu o cuventare panegirica de pre rostru si cu alte ceremonii. Doue dieci de icóne a familieloru celoru mai stralucite fura duse inaintea patului de mórte precum Manlii, Cuintii si alte nume ale aceleiasi nobilitati. Ma mai multu decatu tóte straluceau Cassiu si Brutu prin absentia icóneloru sale.

Cartea a patr'a.

Consulii:

A. R.	776	A. C.	23	{	C. Asiniu Pollione. C. Antistiu Vetu.
	777	„	24	{	Corneliu Cetegu. Viseliu Varone.
	778	„	25	{	N. Asiniu Agrippa. Cosiu Cornelin Lentulu.
	779	„	26	{	Cn. Corneliu Lentulu Getulicu. C. Calvisiu Sabinu.
	780	„	27	{	M. Liciniu Crassu. L. Calpurniu Pisone.
	781	„	28	{	App. Juliu Silanu. P. Silviu Nerva.

Acésta carte contine eveneminte de siesse ani.

I. Consulatulul lui Caiu Asiniu si Caiu Antistiu erá alu nouelea anu de candu statulu s'affá supt Tiberiu in ordine, cas'a sa in flóre (caci mórtea lui Germanicu elu o numerá intre evenimentele cele fericite): candu pe neasteptate sórtea lui incepù a se turburá; elu cadìu in fapte turbate, séu dede altor'a putere a face crudimi. Inceputulu si materi'a la acést'a a fostu Eliu Seianu, prefectulu coortiloru pretoriane, despre a carui'a influintia vorbii mai susu.

Acum voiuu spune originea, caracterulu omului si prin ce blastematia rapì elu la sine domni'a. Nascutu in Vulsinii, fiulu lui Seiu Strabone, cavaleru romanu, in anii cei antaia ai junectiei sale a fostu in suit'a lui Caiu Cesarele, nepotulu indieitului Augustu, si cerculá faim'a, cà elu s'ar fi vendutu bogatului si risipitoriului Apiciu spre placeri spurcate. Apoi prin felu de felu de maiestrii de intrigante elu sciù a capatá atat'a influintia asupr'a lui Tiberiu, incatu acést'a inchisu catra totu omulu, numai lui se deschidea fora nice o reserva. Si la acést'a Seianu n'a ajunsu prin ver o putere a mintii extraordinaria (de óra ce

si insusi cadiu jertfa la atari intrigi), ci din mani'a dieiloru versata asupr'a statului romanu; caci si inaltierea si caderea lui a fostu de o potriua stricatiöse binelui comunu. Trupulu lui ducea multu la lucru, mintea lui i erá cutezatória; inchisu in sine erá calomniatoru catra altii; unu amestecu de basétia lingu-sitória si de trufia; la aratare de o modestia ipocrita, intru inim'a sa plinu de iubire de domnia; din acésta cauza candu darnicu si risipitoriu, mai desu activu si cercuspectu, ceea ce e totu asiá de periculosu, cá un'a ce servise de masca, supt care se ascunde nisuinti'a a ajunge la puterea suprema.

II. Puterea prefecturei pucina mai nainte o intari prin aceea, cá concentra intr'o tabera coortile resfirate prin Roma, cu scopu cá ordinatiunile sa le primésca de odata, si prin numeru si putere, precum si vedienduse unii pe altii sa capete incredere in sine si preponderantia asupr'a altor'a insuflandu le temere. Elu pretindea: „cá soldatii risipiti se demoraliséza; la „casu candu s'ar intemplá ceva pe neasteptate se póte intreveni „rapede cu mai mari puteri; ei voru tiené mai bine disciplin'a, „déca departe de placerile cetatii se voru conteni intre valurile „teberei.“ Indata ce se fini taber'a elu se insinuá in inimelē soldatiloru, cercetandu i si standu de vorba cu ei; 'si alese mai cu séma pe centurioni si pe tribuni. Dar pe langa acést'a elu n'a uitatu a castigá in partea sa si pe senatori, inbracandu pe ómenii loru cu dregatorii de statu si cu provincie, la ceea ce Tiberiu s'arata atatu de inclinatú si gat'a incatu pe *sociulu lucrariloru* sale nu lu laudá numai in conversatiuni, ci si inaintea parintiloru si a poporului romanu, si suferi, cá statu'a aceleuia sa se adozeze in teatru, prin foruri si in loculu de frunte din taber'a legiuniloru.

III. Ma numerós'a familia a Cesarului, unu fiu in puterea junetiei, nepoti dejá oltei, erau pedeca in planurile poftēi lui de domnia, si, pentru cá nu erá securu a delaturá cu fortia din calea sa pe atatea persóne de odata, o intiepletiune perfida lu facú cá intre crime sa lase a trece spacie de timpu. I placú totusi a croi o cale mai ascunsa si a incepe cu Drusu ¹⁾, contr'a caruia ardea de o recente mania. Caci Drusu, de o natura destulu de iute, ne putendu suferi pe rivalulu seu, redicase man'a asupr'a lui Seianu, la o cérta evenita din intemplanē, si, pentru cá acest'a s'a restitú, ilu loví preste facia. Deci Seianu dupa ce a cumpanitu bine tóte, i s'a vediutu a fi mai bine cá sa se adreseze catra Livia, soci'a lui Drusu; ea erá sor'a lui Germanicu, in primii ani ai etatii cam urita, mai tardiu ajunse la o rara frumsetia. Seianu, cá si cum ar fi arsu de amórea

1) fiulu lui Tiberiu.

ei, o seduse la adulteriu, si dupa ce i a succesu antai'a crima (caci femeia, dupa ce si a perdutu odata onórea, apoi n'are ce sa mai denege), i arata perspectiva la cununia, la participarea domniei, si o sumutia la uciderea barbatuso. Si acésta femeia, ce avea de unchiu pe Augustu, de socru pe Tiberiu si copii de la Drusu, se spurcà pe sine, pe strabunii si pe descendentii sei prin précurvia cu unulu dintr'o cetate dela tiéra, pentru ce? cá fericirea onésta si presente sa o jertfésca la o sórte necérta si criminale. In acestu secretu atrasera pe Eudemu, amicu si medicu alu Liviei, carele supt pretestulu artii sale avea adese ori intrari secrete la dens'a. Seianu 'si gonesce din casa pe soci'a sa Apicata, de la care avea trei copii, pentru cá sa ia tétórei tóta suspitiunea. Ma marimea crimei desteptà intr'ensii temere, amanari si dese schimbari de planuri.

IV. Intr'aceea Drusu, unulu din fiii lui Germanicu imbracà toga barbatésca la inceputulu acestui anu. Tóte, cate decretase senatulu pentru frateso Nerone, se repetira. Cu acésta ocaziune Tiberiu a tienutu o cuventare, in care a laudatu multu pe fiuso, *caci se pórtá cu binevoiantia parintésca catra copiii fratelului seu*. Si in adeveru lumea credea (desi e fórté greu cá sa fia unire acolo unde e domnia), cá Drusu favoréza séu celu pucinu nu uresce pe nepotii sei. Atunci veni érási pe tapetu vechiulu si de atatea ori facieritulu planu de a se duce in provincie. Imperatorulu redicà pretestulu: cá s'au inmultitu veteranii, si cá trebue a se completá legiunile prin recruti noi. Caci lipsescu militarii de buna voiia, si chiaru déca s'affa atari, n'au anse destula bravura si iubire de disciplina, pentru cá de rondu numai cersitorii si vagabondii intra voluntari in militia. Aratà apoi cu aprossimatiune unu prospectu alu legiuniloru si alu provinciiloru aparate de ele. Si io affu a fi corespundietoriu a spune aci care erá puterea romana ce s'afflá atunci supt arme cari erau regii aliati si cu catu marginile imperiului erau mai anguste ¹⁾.

V. Italia o aparau pre ambele mari cele doue flote stationate la Misenu si Ravena; éra tiermurii vecini de Gallie nauile cu rostru ²⁾, pe care Augustu ocupate in victori'a de la Actiu si provédiute cu matrozi bravi le tramisese in opidulu Forjului. Ma poterea principale stá la Renu, cá o comuna aparare contr'a Germaniei si a Gallieloru, constante din optu legiuni. De curendu cuceritele Ispanie erau ocupate de trei legiuni. Éra Mauritania o capatase in daru de la poporulu ro-

¹⁾ Dupa domni'a lui Tiberiu s'adause la imperiulu romanu: Britani'a, Daci'a si mai multe provincie a le imperiului Partiloru. ²⁾ Naui provédiute cu tiocu de feru spre a sparge pe cele inimice.

manu regele Juba. Cealalta Africa se tienea in frenu de dóue legiuni; totu de atatea si Egipetulu. Mai incolo patru legiuni aparau teritoriulu celu vastu, ce incepundu dela Siria se stinde pana la riulu Eufratu, unde se marginesce cu Iberia, Albania, si cu alte regate, care se scutescu supt marirea nóstra contr'a altoru imperie din afóra. Remetalce si copiii lui Cotis tieneau Tracia, teritoriulu Danubianu dóue legiuni in Panonia si dóue in Mesia; totu atatea statiunau in Dalmatia, dupre positura la spatele acelor'a, si se puteau, candu Italia ar fi avutu trebuintia de ajutoriu grabitu, chiamá indata din vecinatate. Cu tóte acestea Roma 'si avea propri'a garnisóna, trei coorti urbane, nóue pretoriane, recrutate parte mare din Etruria si Umbria, séu din vechiulu Latiu si din coloniile cele antice romane. Pe la certe locuri corespundietórie s'aflau nauí de ale sociloru, scadróne de calareti si coorti ajutatórie, o putere acést'a nu nensemnatória; desi numerulu loru nu se póte dá cu securitate, pentru ca dupre trebuint'a cercustantiloru aceste trupe aliate se duceau candu ici candu colo, une ori crescendu, alte ori scadiendu la numeru.

VI. Mi se pare a fi nu fora scopu a luá in revisiune si celelalte ramuri a le administratiunii si a aratá dupre ce regule se manaua acelea pana atunci, pentru cà domni'a lui Tiberiu din anulu acest'a a inceputu a se mutá in mai reu. De ocamdata afacerile cele publice, precum si cele mai importanti ale privatiloru, se tractau inaintea parintiloru; fruntasiloru li erá iertata desbaterea; pe cei ce s'alunecau la lingusiri insusi picipele i rechiamá la cumpatare; candu impartia demnitatile luá in consideratiune vechimea nobilitatii, glori'a castigata pre campulu resbelului, si talentele ce se distingeau in artile pacii: astfelu incatu erá de comunu constatatu, cà alegerile nu s'ar fi potutu face mai bune. Consulii, pretorii se bucurau de védi'a cuvenita loru. Chiaru si magistratii de ordine inferióre 'si essertiau liberu puterea sa. Legile, afora de cestiunea de maiestate, erau aplicate dupa usulu loru. Aproxionarea bucatelor, dările in bani si alte venite ale statului, erau incredintiate la societati compuse din cavaleri romani. Éra economi'a averii casei sale Cesarulu o dá la ómenii cei mai onesti, une ori si la cei necunoscuti numai pe credinti'a faimei cei bune a loru. Pe aceia ce i a primitu odata, i tienea fora a li pune vreunu terminu, incatu multi imbetraniau in aceleasi posturi. Este adeveratu cà plebea suferia de sarcin'a scumpetii, ma la acést'a principele nu portá nice o culpa. Ce este mai multu elu prevenia nefructibilitatii pamentului si greutatile de transportu a le marii, pana incatu erá cu putintia cu spese si diligentia. A avutu grige, cá provinciile sa nu cadia in turburari prin in-

multirea greutatiloru, si cá sarcinele cele vechi sa le póta purtá nesuperati de iubirea de avere si de crudelitatea dregatoriloru. Bataii'a corporale precum si confiscarea averiloru fú stérsa.

VII. Cesarulu n'avea multe mosii in Italia, numerulu sclaviloru sei nu erá mare, cas'a sa erá marginita la pucini iertati; candu se redicá ver o cauza de judecata cu privati se tienea de judecata si de dreptu. Tóte acestea le a conservatu vedibine ca nu pre cale blanda, ci intr'unu modu aspru si mai de multe ori inforatoriu, pana candu cu mórtea lui Drusu se schimbara tóte. Pentru cá catu a fostu in viatia acest'a, remasera asiá, caci Seianu, ce erá numai pe la inceputulu influintiei sale, voiá sa se faca cunoscutu prin fapte bune, si se temea de Drusu, cá de unu teribile resbunatoriu, care adese ori se plangea: „cá „altulu, fiindu anca in viatia fiulu, se numesce ajutoriulu impe- „riului si catu mai lipsesce pana sa se dîca si colega? Prim'a „carare la domnia este greua, indata anse ce ai facutu pasi in- „nainte, ti stau partisani si servitoru la dispusetiune. Dejá in „favórea prefectului s'a si facutu o tabera, soldatii i s'au datu pe „mana; statu'a lui se póte vedea pe la monumintele lui Pompeiu, „nepotii lui Seianu voru face o parte din famili'a Drusiloru; „de aci inainte avemu sa ne rogamu de (dieitia) *modestia* cá au „sa se contenésca odata.“ Nu numai odata, si nu numai inainte- tea catorva marturi s'a esprimatu elu asiá; ma chiaru si sioptele sale cele mai secrete erau tradate de soci'a sa cea corupta.

VIII. Dreptu acea Seianu, cugetandu cá trebuie a se grabi, alese veninulu, carele stracurandu se pucinu cate pucinu, sá póta face pe ómeni a crede cá morbulu e intemlatoriu. Veninulu s'a datu lui Drusu prin Ligdu, unu eunucu, cum s'a descoperitu la noue ani dupa aceea. Altaminte Tiberiu, catu a duratu betezirea fiuso, acum séu pentru cá n'avea nice o temere, séu pentru cá sa faca parada din tari'a animei sale, a frecuentatu mereu senatulu, ba chiaru si dupa mórtea pana la ingropatiunea lui. Consulii, cari, intru semnu de intristare, siediura pe scaune mai josu, fura admonati cá sa nu 'si uite de loculu de onóre ce li se cuvine ¹⁾, si, candu senatulu erupse in lacrime, elu inghitiendu'si suspinele, ii imbarbatá printr'o cuventare sustienuta, dicendu: „elu scie fórté bine, cá i se póte imputá, „cá vine in ochii senatului dupa o durere atatu de recente; in „durere cei mai multi abea potu suferi convorbirea consange- „niloru, abia lumin'a dílii; si atari nu trebuie acusatati de slabi- „tiune, incatu pentru densulu elu cauta mangaiere intaritória

¹⁾ Cesarulu siedea in senatu intre cei doi consuli, a le caroru scaune erau mai inaltiate de catu a le celorlalti senatori.

„în braciile statului. Apoi 'si arată parerea de reu în privin-
 ti'a betranetieloru ce se topescu a le Augustei, mam'a sa, pre-
 cum si în privinti'a etatii cei crude a nepotiloru sei, asemine
 si despre etatea sa ce slabescce din dî în dî, si pofti, *că sa i
 aduca pe copiii lui Germanicu, uniculu balsamu de mangaiere la
 relele presente.* Consulii essu afora si inbarbatandu aducu pe
 juni si i punu înaintea Cesarului. Carele luandu i de mana,
 vorbi asiá: „parinti adunati! pe acesti orfani, fora tata i amu
 „datu unchiului loru si l'amu rogatu că, desi are si elu copiii sei,
 „sa i iubésca si sa i crésca că si candu aru fi sangele seu, si
 „sa i formeze pentru sine si posteritate. Acum, murindu Drusu,
 „mi adresezu rogatiunile mele catra voi, si ve juru înaintea
 „dieiloru si a patriei primiti i, conduceti i pe acesti stranepoti
 „ai lui Augustu, essiti din famili'a cea mai stralucita, implini-
 „tive datori'a vóstra si a mea. Éca Nerone si Drusule, acestia
 „sunt parintii vostri; voi sunteti nascuti, cá sórtea vóstra buna
 „au rea sa fia legata de a statului.“

IX. Acésta cuventare fû ascultata cu lacrimi si apoi cu
 urari binecuventatórie inimile auditoriloru erau pline de com-
 patimire si de respectu; macaru de s'ar fi marginitu la atat'a;
 ma de orece elu cadîu érași la acelea spresiuni desierte si de
 atate ori luate în risu, *că voiiesce a se lapedá de domnia, si con-
 sulii séu altu cineva sa faca bine a luá asupra 'si gubernulu,*
 surpá credintia si din cele dîsa în adeveru si cu onestate.
 Pentru memori'a lui Drusu se decretéza tóte ce se facura pen-
 tru Germanicu, mai adaugendu se si altele cum e datin'a lingu-
 sirii essagerate a face. Inmormentarea a fostu fórte pompósa
 prin scótearea portreteloru strabunesci, essindu la aratare Énea
 protoparintele gintii Juliiloru, toti regii din Alba, Romulu fon-
 datorulu Romei, apoi nobilimea Sabina, Attu Clausu si statuele
 celorulalti Claudii în sieru lungu.

X. Intru istorisirea mortii lui Drusu io m'am tienutu de
 cele ce le spusera istoricii cei mai multi si mai demni de cre-
 diementu: cu tóte aceste nu potu trece cu tacerea faim'a ce cer-
 culá pe acelea timpuri, atatu de consolidata, în catu ea nice
 pana astadi nu s'a resuflatu. Se dicea, că Seianu, dupa ce a in-
 sielatulu la crima pe Livia, sa fi legatu de sórtea sa si pe eunu-
 culu Ligdu, prostituindu lu, mai virtosu că acest'a, pentru ju-
 netia si frumseti'a sa erá placutu domnului seu Drusu, si erá
 celu antaiu între servitorii aeluaia. Apoi dupa ce s'ar fi deter-
 minatu loculu si timpulu, unde si candu, sa lu invenineze între
 complici, Seianu sa se fi inaltiatu pana la acea cutezare, cá
 spre abaterea suspitiunii, sa denuntia pe supt mana pe Drusu
 că ar avé planu a inveniná pe tataso, si că ar fi facutu atentu
 pe Tiberiu, cá sa se ferésca de antai'a beutura, ce i se vá oferi

mancandu la mės'a fiuso. Astfelu insielatu betranulu dupa ce a inceputu ospetiulu pocarulu primitu sa lu fi oferitu lui Drusu, si cā acest'a sa lu fi desiertatu cā unu june cā prin acēst'a a intaritu suspitiunea cā elu de frica si de rusine 'si a facutu sie-si mórtea, ce o pregatise tatalui seu.

XI. Acēsta fama latita printre poporu, pe langa aceea cā ea nu se constatēza de nice unu autoru securu este usioru de resfransu. Pentru cā ce omu cu mintea sanatōsa, fora a fi vorb'a de unu Tiberiu cercatu in atari lucruri, ar fi pututu sa dea fiuso, fora a lu intrebá si ascultá, mórtea, si acēst'a cu man'a sa fora nice unu semnu de parere de reu? N'ar fi pusu mai antaiu la tortura pe servitorulu aducatoriu de veninu, n'ar fi cercetatu dupa urditoriulu, in fine insatit'a sa temporizare si tardiere intrebuintiata si cu strainii, numai catra uniculu seu fiu, nedoveditu pana aci de nice o foradelege sa nu o fi aplicatu? Dar caci Seianu trecea de urditoriulu tuturor foradelegiloru, si pentru cā Cesarulu lu iubea fórte multu, apoi si din ur'a ce o avea toti ceilalti asupr'a amenduror'a se credeau lucrurile cele mai monstruōse chiaru si de aru fi fostu fabulōse; la care mai adauge si cercustanti'a, cā vocea poporului essagerenza pururea mórtea ómeniloru celoru mari. De alta parte tiesatur'a crimei s'a descoperitu prin Apicata, soci'a lapedata a lui Seianu, si prin torturarea lui Eudemu si a lui Ligdu s'a datu pe facia. Si nu s'a aflu nice unu istoricu atatu de inamicu, cā sa impute acēst'a lui Tiberiu, desi cautau tóte cu lumenarea si le essagerau preste mesura.

Caus'a, ce m'a facutu pe mine a aminti si a resfrange acēsta fama a fostu, cā printr' unu esemplu eclatante sa respingu insinuarile cele false, si cā sa provocu pe aceia, intr' acarora mana va cadea acēsta istoria a mea cā sa nu prefereze nisce provesti necredibili culese cu lacomia la adevverulu, ce nu a degeneratu prin iubirea de miraculōse.

XII. Tiberiu tienù cuventarea de lauda la fiuso de pre tribuna, intr' aceea senatulu si poporulu luara in imbracaminte si in voce unu aeru de intristare si doriu mai multu la parere de catu din inima si se bucurau intr' ascunsu, cā cas'a lui Germanicu va infiori érasí. Acestu inceputu de favóre si reu acoperit'a sperantia a mamei Agrippina i grabira acesteia perirea. Caci, déca a vediutu Seianu, cā mórtea lui Drusu nu s'a resbunatu intru ucidiatorii lui si cā poporulu nu simte pentru acēst'a intristare, se facú orbu in cutezarea crimeloru, si pentru cā cea dintaiu i a succesu bine, incepù a cloci intru sine, cum sa pérdia si pe copiii lui Germanicu, despre a caroru urmare pre tronu nu mai erá indouire. Cā sa i curatia din viatia cu veninu pe tustrei, erá cu neputintia, pe langa credinti'a cea

escelente a aparatoriloru si castitatea nenvincibile a Agrippinei. Deci se lega de natur'a cea cerbicósa a ei, atietia ur'a cea veche a Augustei, si conscientia cea rea pentru recentea crima a Liviei: cá acelea sa o calumnieze la Césarulu cá Agrippina, mandra de copiii sei si razimata pe amórea poporului, ambla dupa domnia. Spre acést'a s'a servitu elu cu nisce crimatori rafinati, mai alesu cu unu Juliu Postumu, carele prin adulteriu cu Mutilia Prisca erá unulu din intimii Augustei. Nemine nu putea face mai bune servitie planuriloru lui Seianu cá istu Postumu, caci Mutilia avendu influintia a totu potinte asupra Augustei facea din acésta betrana jalusa de puterea sa langa fiuso, o inimica nempacabile Agrippinei. Catra acestea si cei ce incungiurau de aproape pe veduv'a lui Germanicu se insielara a interitá inim'a ei cea mandra prin vorbe malitiose.

XIII. Éra Tiberiu, fora ver o intrerumpere a afaceriloru cautandu mangaiere in lucru, se ocupá cu cercetarea causeroru de judecata a cetatianiloru si cu cererile aliatiloru. La propunerea sa se facú decretulu senatului: *cá cetatiloru, dirimate de cutremurulu pamentulu Cibirei in Asia si Egiului in Achaia, se li se faca ajutoriu iertandu li tributulu in cursu de trei ani.* Bibiu Serenu, proconsululu Spaniei ulteriori osínditu pentru abusu de putere si pentru caracterulu lui¹⁾ celu spurcatu fú essilatu in insul'a Amorgu, Cesidiu Sacerdote acusat, cá ar fi adjutatu cu bucate pe inimiculu Tacfarinate, fú absolvatu; totu asia si Caiu Grachu. Pe acést'a ilu luase anca de copilu micu tataso Semproniu cu sine in essiliu la Cercina? Crescutu aci intre espatriati si ómeni fora cultura, se tienea pe sine mai tardiu facendu schimbu de marfuri ordinarie prin Africa si Sicilia; si cu tote acestea n'a pututu scapá de periclele la care erau espuse starile stralucite. Si déca Eliu Lamia si Luciu Aproniu, gubernatorulu Africei, n'aru fi aparatu pe nevinovatu, erá sa fia perdutu pentru lustrulu nefricitei sale familia si prin caderea tataso.

XIV. Si in acestu anu venira deputatiuni de la cetati grecesci. Cei din Samu cereau cá sa li se santioneze *vechiulu dreptu de asilu*²⁾ *pentru templulu Junonii, éra cei din Cosu*³⁾ *pentru a lui Esculapu.* Samii 'si motivau cererea cu unu de-

¹⁾ Dupre variantea: *ob atrocitatem morum*, in locu de *atrocitatem temporum*; caci nu e nice o ratiune, de ce sa se faca aci amintire de atrocitate temporum; caci asemini crime si essilari erau de multu la ordinea dilii. Din contra spurcatiunea caracterulu lui Vibiu se vede chiaru din cap. XXVIII si XXXVI a acestei carti. ²⁾ Asilu = locu de scapare, de scutire. Romanii cá si Grecii si Evreii inzestrara pe unele cetati cu dreptulu de asilu; unde fugeau si aflau scapare, cei ce avura nenorocirea a comite vre unu omucidiu fora voia. ³⁾ Samu si Cosu, insule la tiermurii Asiei mici.

cretu alu Amfictioniloru, cari in tôte afacerile formau stanti'a suprema de judecata, pe timpulu, candu Grecii, dupa fundarea cetatiloru in Asia, erau domni preste tieretele de pe langa mare. Nu mai pucinu vechi erau si pretentiunile Coiloru, la care se mai adagea si unu meritu locale. Ei adeca mantuisera in templulu lui Esculapu cetatiani romani, candu din ordinatiunea lui Mitridate aceia se ucideau prin tôte cetatile si insulele Asiei.

Mai departe Cesarulu, dupa multe si indesiertu repetite geluiri a le pretoriloru, in fine facù motiunea relativa la licenti'a istrioniloru: *cà ei facu dese turburari in publicu, si multe urîtiuni prin familie.*¹⁾ *Joculu loru de origine Oscica, la care mai de multu vlogulu simtià pucina placere, astadi a ajunsu la atata spurcatiune si desfreu, cà se cade cá parintii sa pasiésca cu energia contr'a.* Atunci istrionii fura goniti din Itali'a.

XV. Acelasi anu aduse Cesarului si alta intristare, mörindu de o parte, unulu din capii gemeni ai lui Drusu, de alt'a perdiendu pe unu amicü. Acest'a a fostu Luciliu Longu, sociu la tôte in bine si in reu, si singuru din senatori, cari i a urmatu in retragerea de la Rodu. Din caus'a acést'a, desi erá omu nou, i se decretara ingropatiune de censoru, o statua in forulu lui Augustu, cu spese publice din partea parintiloru, cà pe atunci anca se tractau tôte de densii, in catu chiaru si Luciu Capitone, procuratorulu Asiei, acusatü din partea provinciei, a trebuitu sa se infaciesieze inaintea senatului. Candu Tiberiu afirmà tare: „cà elu l'a pusu numai preste sclavii si averea sa „privata; déca elu 'si a arogatu putere de pretoru si a intrebuintiatu putere armata, atunci s'au calcatu ordinatiunile sale; sa „fia ascultati socii,“ Astfelu acusatulu, dupa cercetare, fù osînditu. Pentru acésta pedépsa, pre cum si pentru a lui Caiu Silanu din anulu trecutu, cetatile Asiei decretara unu templu lui Tiberiu, mamei Augusta si senatului. Edificarea s'a aprobatu, si tenerulu Nerone multiemì in numele cetatiloru, la parinti, si mosiuso. Fù ascultatü cu bucuria si simpatia de auditori, caci memori'a lui Germanicu erá anca viua in ei, si, vedindu si audiendu pe fiiso, credeau cà lu vedu si lu audu pe densulu. Junele avea modestia si frumsetia demne de domnu, cari dupre cunoscut'a ura a lui Seianu catra june pentru periclu amenintatoriu erau cu atatu mai gratiöse.

XVI. Pe acelasi timpü Cesarulu cuventà: *despre alegerea unue flamine*²⁾ *a lui Joue in loculu lui Serviu Maluginense ce murise, si totu de odata propuse o lege noua; „cà adeca sa se de-*

¹⁾ *In publicu*, adeca in teatru s'atingeau de persón'a Cesarului prin alusiuni vatematórie; prin *sinulu familiei lorü* corumpiau mulierile si pe juni, séu se prostituiau pentru argintu. ²⁾ Sacerdos = preotu.

„numésca de odata trei patricii nascuti din parinti, ce s'au lu-
 „atu prin cununia confarreata, ¹⁾ si din acestia sa se aléga
 „unulu, tóte dupre datin'a cea veche. Ma deorace acestea ca-
 „satorii prin confarreatiune au cam essitu din usu séu s'au ob-
 „servatu de pucini, astadi nu se gasescu, cá mai de multu, in
 „numeru de ajunsu.“ Tiberiu aduse mai multe cause pentru
 acésta stare a lucrului: „cea mai principale, dise, este indiferen-
 „tismulu religiosu din partea barbatiloru cá si a femeiloru. La
 „care se mai adauge si greutatea ceremonieloru chiaru, ce le
 „ocolescu cu precaugetare; precum si cercustanti'a, cà acel'a,
 „care capata o atare demnitate de sacerdote, si aceea ce iá in
 „maritisiu pe unu flamine, essu de supt puterea parintésca.
 „Din causele acestea se cade, cá senatulu sa vindece reulu
 „printr' unu decretu, cum Augustu sciù sa acomodeze modului
 „de viatia presente unele datine de a le anticitatii cei aspre.“
 Dupa tractarea acestoru punte religióse s'a decretatu: cá sa nu
 se fáca nice o schimbare intru institutul flaminiloru; dar de alta
 parte s'a adusu legea: cá femeile de flamine in afaceri, ce tienu
 de cultulu dieiloru sa dependa de la barbatu; éra intr' altele
 sa se bucure de aceleasi drepturi cá si celelalte femei. Fiiulu
 lui Maluginense capatà loculu tataso. Éra cá sa inaltie demni-
 tatea sacordotale si sa li descepte placere la insarcinarea cu
 ceremoniele religióse, se decretara vergurei Cornelia, ce s'a
 alesu in loculu Scantie, doue milióne de sestertie; si catra
 acést'a cá Augusta, de cate ori va intrá in teatru, se iá locu
 pe scaunu intre Vestali.

XVII. Supt consului Corneliu Cetegu si Viselliu Varone
 s'a intemptu, cá ponteficii, si dupre esemplulu loru si cei
 alalti preotí, candu facura promisiuni pentru sanatatea si buna
 starea principelui, sa cuprindia intru rogatiuni catra diei si pe
 Nerone si pe Drusu, nu atatu din ver o caritate catra juni, catu
 din lingusire, carea, candu moravurile sunt corupte, este deopro-
 tiva periculósa, séu de nu, se face de locu, séu de se essageréza.
 Pentru cà Tiberiu, nice odata binevoiiitoriu casei lui Germanicu,
 se simtí fórté vatematu, cá sa puna pe nisce teneri in *aceeasi
 linia cu densulu*, omu betranu. Deci chiamà lã sine pe pontefi-
 cici si i intrebà: *facutau ei acést'a rogati séu amenintiati de
 Agrippina?* Macaru cà negara, fura totusi dogeniti; blandu anse,
 cací pontificii parte mare erau din consangeniei sei, séu din
 fruntasii Romei. De alta parte admoná in senatu printr' o cu-

¹⁾ *Confarreatio* érá cununi'a cea mai serbatorésca si mai rigurósa intre patricii. Ea se fácea inaintea ponteficelui facia cu diece martori. Nou casatoritii dupa cununia aveau sa guste amendoui din *panis farreus*, unu aluatu, ce stá din *farina*, *sare* si *apa*.

ventare pentru venitoriu: *cá nemine sa nu mai atietia inimile cele mobili ale juniloru prin semne de onóre premature la trufia*. Seianu mai virtosu erá acela, care i dá dioriu si lu imbulsó cu geluiri: „cá cetatianii sunt desbinati cá si intr' unu „resbelu civile; sunt ómeni, cari se numescu pe sine partitulu „Agrippinei; déca nu li se va pune frenu, aceia se voru in „multi; si nu este altu mediu de a pune fine discordiei, fora „numai déca unulu séu altulu din cei mai cutezatori se va „stirpi din cale.“

XVIII. Supt acestu pretestu Seianu se legá de Caiu Siliu si Titiu Sabinu. Pe ambii i perdú amicitia loru cu Germanicu. In catu pentru Siliu i a mai stricatu si cercustanti'a, cá in cursu de siepte ani a comandatu o armata mare. Capatandu in Germania ornamentele triumfalie, si reportandu victoria asupr'a lui Sacroviru, cu catu cadíu mai de susu, cu atat'a a fostu si mai mare terórea ce a bagat'o in altii. Multi credeau, cá insusi prin ver o indiscretiune sa fi redicatu mani'a asupr'a capului seu, pentru cá se laudá in gur'a mare: „cá densulu a „tíenutu pe soldatii sei intr' ascultare, pe candu toti ceilalti se „rebelau; cá Tiberiu n'ar fi capatatu domnia; déca le ar fi „apucatu si pe legiunile sale patima de schimbarea lucrurilor.“ Cesarulu credíu, cá prin acestea vorbe i s'a impucinatú vedí'a maririi sale, cá si cum n'ar fi in stare a pretiúi dupre meritu unu atare servitiu. Pentru cá binefacerile se primescu cu bucuria pana incatu, acelea se potú resplati; indata ce trecu acesta mesura, sa astepti ur'a in locu de gratia.

XIX. Soci'a lui Siliu erá Sosia Galla, uríta de principele pentru inclinarea ei catra Agrippina. S'a gasitu de cuvientia ca, amanandu pentru altu timpu pe Sabinu, sa pérdia pe acestia. Se servira de consululu Varone, care, pretestandu inimitiiele paterne, facea servitiu urei lui Seianu, desonorandu se pe sine insusi. Rogandu se acusatulu pentru unu terminu scurtu, pana candu acusatorulu va essi din consulatu, Cesarulu se oppuse, dícendu: *cá e usu cá dregatorií sa chame la judecata pe privati; nu se cade a se margini dreptulu consulului, a carui obligatiune este, cá sa pórté grige spre a nu se intemplá republicei ver o dáuna.*¹⁾ Erá o caractestica a lui Tiberiu, cá supt frase vechi se ascundia crime de susu inventate. Din acésta cauza senatulu fú conchiamatu cu mare pipire, cá si candu s'ar purcede cu Siliu dupre lege, cá si candu Varone ar fi anca unu consulu si statulu o republica. Acusatutu tacea, séu, déca dicea ver o

¹⁾ Caveantu Consules, ne quid respublica detrimenti capiat. Acést'a erá vechea formula, cu care se inauguré puterea dictatoria pe timpulu republicei, intre care si statulu supt Tiberiu erá diferentia dintre pamentu si ceriu.

vorba spre aparare, dá sa se intielega de a carui mania e persecutatu densulu. Inculpatiunile erau contielegerea cu Sacroviru si lunga tienere in secretu a resbelului, patarea victoriei prin iubirea de argintu si soci'a sa Sosia. Este adevveratu, cá jacea asupr'a loru crima de mancatorie; ma tóte se tractara cá o cestiune de lesa-maiestate, si Siliu prevení cu mórte de buna voia osíndirea ce lu amenintiá.

XX. Cu tóte acestea i rapira bunurile, nu pentru cá sa dea inapoi contribuentiloru banii, nemine din ei cerendu i; ci se scósera darurile lui Augustu, si computara pana la o unime, ce i se cuvine fiscului. Acést'a a fostu pentru prim'a ora, cá Tiberiu a lacomitu la bani straini. Sosia fù manata in essiliu, dupre propunerea lui Asiniu Gallu, care a opinatu: cá o parte din averea ei sa se confisce, éra o parte sa se lase copiiloru. Contr'a la acést'a Marcu Lepidu dícea, cá dupre lege, un'a a patr'a sa se dea acusatiloru, si restulu sa fia a copiiloru. Acestu Lepidu mie, dupre cum erau pe atunci timpurile, mi se pare a fi fostu unu omu de omenia si cu minte; caci multe crudimi propuse de lingusitori elu le a mai indulcitu. Cu tóte aceste lui nu i lipsiá intieleptiunea, caci a sciutu sa se tiena mereu in favórea si védi'a la Tiberiu. Acésta cercustantia me face sa me indouiescu, óre inclinarea principelui catra unii, ur'a lui catra altii dependu ele de la ursita si sórte, cum se intempla cu tóte celelalte; au dóra cá e ceva in purtarea nóstra, si cá nu e cu neputentia, cá omulu intre falosi'a cerbicósa si ascultarea servile sa tiena o cale media, liberu de ambitiune cá si de pericle. Contr'a lui Lepidu a opinatu Messalinu Cotta, de origine totu asia de ilustre, ma cu totulu de altu caracteru, cá senatulu sa aduca unu decretu: *cá dregatorii de statu, chiaru si candu ar fi nevinovati si n'ar sci de culpele straine, sa fia respundiatori pentru crimele de prin provincie ale femeiloru sale, cá si pentru ale sale proprie.*

XXI. Se apucara apoi de Calpurniu Pisone, unu barbatu nobilu si falosu acést'a. Si in adeveru elu a fostu acel'a, cum spusei, ¹⁾ carele a strigatu in senatu: *cá elu va parasi Roma din caus'a intrigiloru acusatiloru; catra acestea totu elu, despretiundu marirea Augustei, a avutu cutezarea, cá sa traga la judecata pe Urgulania si sa o chame din palatiulu principelui. De ocamdata Tiberiu suferi acésta cutezare cá cu nepasare; ma in acésta anima, ce tienea mania si dupa ce se stemperà foculu aceleia, durà aducerea aminte. Cuintu Graniu acusà pe Pisone cá in secretu ar fi vorbitu reu contr'a maiestatii, si adause: *cá elu tiene in cas'a sa veninu si cá vine in curia incinsu cu**

¹⁾ Vedi cart. II. cap. 34.

sabi'a. Acést'a cá essageratu preste adevèru nu s'a luatú in consideratiune; éra pentru celelalte ce se gramadisera fura trasu la judecata; ci murindu la timpu nu s'a osinditu. Mai departe s'a facutu reportu si despre Cassiu Severu, ce érá essilatu, carele, unu omu de origine prósta, de unu caracteru reutatosu, ma escelente oratoru, 'si facuse inimici nempacati, si prin acést'a aduse lucru acolo, ca printr'o judecata data supt juramentu sa fia essilatu in Creta. Aci totu prin indatinatele sale intrige si atietia noue inimicitie; apoi despoiatu de avere si lipsitu de focu si apa imbetrani pe stanc'a Serifu. ¹⁾

XXII. Totu pe acestu timpu pretorulu Plautiu Silvanu nu se scie din ce motive 'si dede precipisiu pe soci'a Apronia din inaltimea casei sale. Trasu de socruso Luciu Aproniu inaintea tribunalului Cesarului, respunse cu mintea turburata, *cà ingreu-iatu de somnu, nu scie nemica; cà femeia sa 'si a facutu singura mórtea*. Fora intardiere Tiberiu se duce in casa, visitéza camar'a de dormitu, unde se vedeau urme de contralupta si de impingere. Tiberiu repórta acést'a la senatu si desemnéza pe judecatori. Urgulania, mósia lui Silvanu, tramite nepotului seu unu pumnariu. Ceea ce s'a crediutu sa fi fostu din îndem-nulu Cesarului, pentru amicitia Urgulaniei cu Augusta. Acusatulu, dupa ce s'a incercatu surd'a a 'si face mórtea cu ferulu, puse sa i deschidia venele. Nu multu dupa acést'a a fostu acusatata Numantina, soci'a cea dintai a lui, cà ea prin descantece si veninu ar fi casiunatu smintirea barbatuso, ma fù absolvata.

XXIII. Acestu anu liberà in fine pe poporulu romanu de indelungatulu resbelu cu Tacfarinate Numidianulu. Caci ducii de mai nainte, indata ce credeau cà faptele sale sunt de ajunsu spre a capatá semnele triumfalie, lasau pe inamicu in pace. Deja se puteau vedé in Roma trei statue incununate cu laura, si Tacfarinate anca totu devastá Africa, intaritu prin ajutoriulu Mauriloru, cari, supt Tolomeu, fiulu lui Juba, unu june neactivu, schimbasera domni'a iertatiloru si comand'a sclaviloru cu resbelulu. Regele Garamantiloru serviá lui de primitoru alu predeloru si de sociu la rapitu; nu dóra cà s'ar fi pusu in capulu ver unei ostiri, ci tramitea numai nisce cete usióre, care, din departare se audiau a fi mai mari de catu erau in realitate; chiaru si din provincia alergau cati cersitori, cati vagabondi iubitori de turburari cu atatu mai zelosi cu catu Cesarulu dupa campani'a lui Blesu, cá si cum n'ar mai fi nice unu inamicu in Africa, dedese ordinu, cá legiunea a IX. sa plutésca acasa. Proconsululu anului acestui'a Publiu Dolabella, n'a cutezatu a o re-

¹⁾ Un'a din Ciclade.

tiéné, caci lui i erá mai mare temerea de ordinatiunea principelui, de catu de schimbarea sortii resbelului.

XXIV. Tacfarinate respandí acum scirea: *cà statulu ro-
„manu se sfasia si de alte nativni* de aceea se ducu ei pucini cate
„pucini din Africa, pe ceilalti i aru puté incinge, déca toti, caror'a
„li este mai tare de libertate de catu de sclavia, aru sari asupr'a
„loru.“ A daugendusi puterile impresóra cetatea Tubuscu. Ma
Dolabella, contrase la sine pe soldatii cati erau, si, prin terórea
ce insuflá numele Romanu, si caci Numidii nu erau in stare a
tiené peptu contr'a unei pedestrimi bine organizate, la celu an-
taju assaltu ce l'a facutu descinse cetatea, si fortificà locurile
oportune; si totu de odata pune se ucida cu securea pe prin-
cipii Musulmailoru, cari luasera facia de rebelatori. Apoi pen-
tru cà esperienti'a campanieloru celoru multe contr'a lui Tacfa-
rinate, ne invetiase, cà pe unu inimicu risipitu nu lu poti
ajunge numai cu o singura óste greu armata si intr'unu marsu,
provóca pe regele Tolomeu cá sa vina cu ómenii sei, si dispune
ostirea in patru cete, ce le dà spre comanda la legati séu tri-
buni; éra cetele predatórie le conduceau capi alesi din Mauri-
tani; Dolabella comandá preste toti.

XXV. Nu multu dupa aceea s'aude: cà Numidii ar fi
taberatu langa unu castelu cadiutu pe diumetate in ruine, ca-
ruia insisi i pusesera odinióra focu, increiendu se locului, caci
giuru in pregiuru erá cercudatu de silve dese. Atunci coorti-
loru celoru usioru armate si scadróneloru de calareti, nesciundu
in ce parte de locu i conducu, li cautà a face marsu fortiatu.
Pe la versatulu dioriloru intre sunetele trambiteloru si larm'a
cutremuratórie dau assaltu asupr'a barbariloru semiadormiti, pe
candu cáii Numidiloru stau legati séu pascendu risipiti in cóci
si in colo. De partea Romaniloru pedestrimea stá in sieruri
dese, turmele calaretiloru in linia de bataiia, tóte erau prove-
diute de lupta; din contra la Numidii suprinsi nice arme, nice
ordine, nice comanda; cá si nisce vite fura trasi, ucisi, prinsii.
Soldatulu, amarítu prin aducerea aminte de atatea ostenitiuni
contr'a unui inimicu ce fugea de o bataiia de atate ori pofúta,
se saturá unulu cá si altulu de resbunare si sange. Prin sie-
rurile soldatiloru circulá: *toti pe Tacfarinate, pe care ilu cuno-
sceau din atqtea batai; numai mórtea ducelui li va aduce pace
de resbelu.* Éra Tacfarinate, dupa ce a vediatu cadiendu de pe
langa sine gardistii sei, si fiuso legatu dejá, si incungiuratu
din tóte partile de romani, s'arunca in toiulu armeloru si se
scapa prin mórte, nu neresbunatu, de captivitate. Asiá s'a fi-
nitu acestu resbelu.

XXVI. Dolabella cerú ornamentele triumfalie, Tiberiu i
le denegà, din consideratiune catra Seianu, pentru cá sa nu se

arunce umbra preste laud'a lui Blesu, unchiulu acestuia. Ma Blesu cu acést'a nu s'a facutu mai renumitu, din contra faim'a numelui lui Dolabella prin acésta denegare a crescutu si mai tare. Pentru cà elu cu o ostire mai mica facuse captivi mai insemnati, casiunà mórtea ducelui si reportà glori'a de a fi finitu resbelulu. Catra acést'a urmara deputati de ai Garamanților, de cari raru s'au vediutu in Roma, pe cari i tramisese poporulu, spariatu prin mórtea lui Tacfarinate si cunosculatoriu de culp'a sa, cà sa dea satisfacere natiunii romane. Mai incolo, de órace prin acestu resbelu se probase loialitatea lui Tolomeu, s'a renouitu vechea datina si s'a tramisu unulu din senatori, cà sa i duca bastonulu de osu de elefantu, toga cusuta cu firu, daruri antice ale parintiloru, si sa lu salute de rege, de sociu si amicu alu poporulu romanu.

XXVII. Chiaru in vér'a acést'a intemplantu innabusi din capulu locului o rescóla cercata de sclavi. Urdítoriulu rebeliunii a fostu Titu Curtisiu, mai de multu soldatu intr'o coorte pretoriana, intru inceputu prin uniuni secrete in Brundusiu si prin cetatile de prin giuru; apoi provocà elu prin prochiamațiuni afisiate in publicu la rebeliune pe sclavii tierani si crudi, locuitori prin silve intinse spre a 'si castigá libertatea, candu, cà din darulu dieiloru, sosira trei naui biremi, ce serviau de transportu prin acelea mari. — Catra acestea se mai aflá prin acelea tienuturi cestorulu Curtiu Lupu, carui, dupre datin'a cea veche, i s'a fostu sortitu provínci'a de Cales¹⁾. Acest'a puse pe petioru o cétu de marinari si sparse rescól'a ce erá in urdîre. Si Cesarulu tramise rapede pe tribunulu Staiu cu o mana tare, si acést'a trase pe insusi ducele conjuratiunii si pe capeteniele cutezarii in Roma, ce incepuse a tremurá pentru acea multime a sclaviloru, ce crescuse la mare numeru, impucinandu se din dí in dí poporulu nascutu din ómeni liberi.

XXVIII. Supt același consulatu s'a intemplantu unu esemplu infioratoriu de miseria si de barbaria a celoru tempuri, cà adeca sa védia lumea pe unu tata cà acusatú si pe unu fiu cà acusatú, ambii cu numele Vibiu Serenu. Se infaciesiéra inaintea senatului, tatalu terítu inapoi din essiliu, imbracatu in vestminte rupte si nespalate, ba chiaru incarcatu de féra, pe candu fiulu tienea cuventarea de acusare; tenerulu netedu imbracatu si intiotionatu cu facia ridietória de bucuria, dicendu, cà acusatú si marturu totu de ódata: *cà tataso ar fi intinsu principelui curse, cà ar fi tramisu in Gallia ómeni, cari sa atietia resbelu, mai*

¹⁾ Provincia de acestu nume e necunoscuta; unii comentatori intielegu prin *Calles* = *calea* nóstra cu adausulu de silva, séu tienutulu padurosú din dosulu Campaniei. In acestu sensu vine la Cic. pro Sesst. c. V. *Calles Italica*.

adaugendu, cã fostulu pretoru Ceciliu Cornutu l'ar fi spriginitu cu bani. Acest'a, de superarea grigiloru, si pentru cã erã de ajunsu a fi cineva acusatù cá sa nu mai scape de perire, si precipitã mórtea. Din contra acusatulu, fora a se impuciná cu inim'a, se întórse catra fiuso, si scuturã fãrale, invocã resbunarea dieiloru, cá sa se indure a i face parte érași de essiliu, unde departe de astfelu de moravuri sa 'si póta fini dñele; éra pe fiuso sa nu lu tréca canduva pedéps'a. Apoi afirma juranduse: *cã Cornutu e curatu cá unu mnelu si fora nice unu cuventu s'a infricosiatu; acést'a e usioru de întielesu, pana' candu nu voru mai fi si alti acusatù; caci dóra elu nu se va fi ganditu sa ucida pe principele si sa restórne starea lucruriloru numai cu unu sociu.*

XXIX. Atunci acuatorulu numi pe Cneu Lentulu si pe Seiu Tuberone, spre cea mai mare rusinare a Cesarului, audiendu cã se acusa fruntasii cetatii, amicii cei mai intimi ai sei, unu Lentulu la adunci betranetie, unu Tuberone, cadiutu cu sanatarea corpului, cã aru fi avutu in cugetu a resculã pe inimici cá sa aduca in turburare lucrurile¹⁾. Acestia se absolvã pe locu. Éra cu privintia la tata se cercetara prin tortura sclavii lui, si aceea essi contr'a diseloru acuatorului. Fiiulu, turburatu de monstruositatea faptei sale si spaimentatu de vorbele ómeniloru, cari i amenintiau cu inchisóre, cu precipitarea de pre stanc'a Tarpeiana, séu cu mórtea paricidiloru, fugi din Roma. Adusu inapoi de la Ravena fú constrinsu a 'si continuã acusatiumea, de unde se vedea chiaru vechea ura a lui Tiberiu catra essilatulu Serenu. Acest'a adeca, dupa óșindirea lui Libone, facuse lui Tiberiu intr'o epistola imputatiunea; cã *numai ostenitiunea sa a remasu fora fructu*, la care mai adausese si alte vorbe falóse fórte, cari pentru nisce urechi trufasie, si susceptibili erau pline de periclu. Acestea Cesarulu le a adusu inainte, dupa ce au trecutu la mediu optu ani, mai inpenandu le si cu altele de totu felulu intemplate in acestu intretimpu, desi tortur'a constantiloru sclavi protestara contr'a acelorù díse.

XXX. Dupã darea voturiloru: *cã Serenu sa se pedepseasca dupre vechea datina*²⁾, Cesarulu se opuse, pentru cá sa móiia odiosulu. Gallu Asiniu opinandu cá sa lu inchida in Giaru séu Donusa, Tiberiu respinse si acést'a, observandu: *cã amendóue insulele sunt lipsite de apa, si cui i daruesci viati'a, aceleia se cade sa i lasi si trebuintiósele traiului.* Astfelu

¹⁾ Se dice, cã Tiberiu sa fi schiamatu in senatu: „déca si Lentulu me urésce, atunci nù mai sunt demnu de viatia.“ Dion. LVII, 2. ²⁾ Cã paricidii; éra osená acestora érá: cá ucidiatoriulu de parinte cu capulu acoperitu se cosiã intr' unu sacu de pele si se dà pe riu.

Serenu fú reportatu in Amorgu ¹⁾. Si fiindu ca Cornutu perise de man'a sa, se facù motiunea: *cà premiele acusatiloru sa se stérge, déca acusatulu de lesa-maiestate, 'si ar luá viati'a înainte de a i se fi facutu judecat'a*; si acésta opiniune s'ar fi primitu, déca Cesarulu n'ar fi luat partea acusatiloru, plangendu se cu asprime si contr'a datinei sale, fora reserva; *cà nu se tienu legile si cà statulu e in perire. Mai bine nimiciti drepturile decatu sa delaturati pe aparatorii loru.* Astfelu acuatorii, acestu soi de ómeni inventati pentru nefericirea publica si nice ódata de ajunsu infrenati prin pedepse, se mai incurageau anca si prin respalirii.

XXXI. Acestea scene tristi necontenite se intrerumpeau órecum prin pucina radia de bucuria. Acést'a s'a intemplatu candu Cesarulu pe cavalerulu romanu Caiu Cominiu, care fú doveditu cà aru fi facutu o poesia injuratória contr'a principelui, ilu iertà dupa rugatiunile fratelui aceluia, ce erá senatoru. Cu atatu erá mai de miratu, cà Tiberiu, carele sciá ce e mai bine, si cunoscea, de ce gloria este urmata blandeti'a, preferá totusi asprimea. Caci pecatulu lui nu erá nepriceperea; si imperatoriloru nu li este ascunsu candu faptele loru se lauda cu sinceritate, si candu cu o bucuria faciarita. Ce e mai multu si insusi, altufelu atatu de mesuratu la vorbe ce le scotea asiá dícendu luptanduse cu sine, vorbiá mai fluidu si mai liberu de cate ori veniá intr'ajutorulu cuiva. De alta parte, candu Publiu Suilliu, cestorulu de odinióra a lui Germanicu, fú espatriatu din Italia, pentru cà a fostu doveditu a fi luat bani pentru o cauza de judecatu, si a datu parerea cá sà lu mône intr'o insula, si anca cu atata aprindere, incatu a afirmatu cu juramentu *cà aci e vorb'a de binele statului.* Ceea ce atunci se primi cá o asprime, mai tardiu, dupa rentórcerea lui Suilliu, i se prefacù spre lauda. Pentru cà generatiunea venitória ilu vediu pe Suilliu prépotinte, venale, si folosindu lungu timpu amicitia lui Claudiu cu fericire, dar nice ódata spre bine. Totu aceea pedépsa se decretà si pentru senatorulu Catu Firmiu, din cauza, cà ar fi acusat falsu pe sorus'a de crim'a lesa-maiestatii. Catu alesiuise cu perfidia, cum amu dîsu ²⁾, pe Libone, apoi denuntiandu lu pe dosu ilu resturnà. Tiberiu, aducendu 'si aminte de acestu servitiu, anse altele pretindiendu, s'a opusu la essi-liulu aceluia; éra contr'a scóterii lui din senatu n'a aretatu nice o resistintia.

XXXII. Cà cele mai multe, din cate amu dîsu si anca voiuiu mai dîce, póte cà voru pareá lucruri de nemica si nedemne de istorisire, io o sciu fórte bine; ma nemine nu va

¹⁾ Insula nensemnata in M. Egeica. ²⁾ Vedi cart. II. 27. etc.

pune in asemenare anele mele cu scripturile acelor'a, cari au compus vechea istoria a poporului romanu. Resbele gigantice, cuceriri de cetati, regi batuti si captivi, séu si déca li veniá a vorbi despre celea interne, luptele de consuli cu tribunii, legi agrarie si granarie, certele plebii cu patricii éca ce avea ei sa tórne cá dintr'o forma libera. Mie mi a fostu data unu lucru mai marginitu si mai negloriosu. O pace neschimbata séu pucinu alterata, de géle starea Romei, principele fora pasu catra estinderea mai departe a imperiului. Cu tóte acestea credu, sa nu fia de totu fora folosu a vedé ceva mai de aprópe acele eveneminte, ce la prim'a privire aparu neinsemnate, care anse adese ori dau impulsulu la lucrurile cele mai mari.

XXXIII. La tóte natiunile si cetatile gubernulu stà séu pe langa poporu, séu pe langa primari¹⁾, séu pe langa singulari. O forma de statu alésa si contopita din acestea trei este mai usioru de laudatu, de catu de realizatu, si déca s'ar realizá nu va avea durata. Precum mai demultu, candu plebea avea preponderantia, séu candu predominiau Parintii, se cadea a cunosce natur'a vlogului si prin ce medie sa fia tîenutu intre marginile stemperantie, si aceia cari petrundeau mai bine spiritulu senatului si a primariloru treceau de ómeni de statu si de intiepti: asiá acum, candu faci'a statului este alt'a, candu statulu comunu alu Romaniloru nu e altceva decatu domni'a unuia, este bine a aduná si a lasá la posteritate faptele de mai susu. Pentru cà nu sunt multi de aceia, cari sa scie cu intieptiune a destinge binele din reu, folosulu din stricatiune; si cà cei mai multi se invetia minte numai din patiani'a altor'a. Ma ver catu de folositórie voru fi acestea, placerea ce o oferescu este fórte mica. Caci descrierea tiereloru, schimbarea sortii resbeleloru, succesulu gloriosu alu duciloru tóte acestea sustienu si desfa-téza inimele cititoriloru. Noi avemu sa spunemu ordinatiuni crude, acusatuni fora capetu, amicitie ipocrite, caderea nevinovatiloru, si cause de judecata dépururea de acelasi essitu, si in fine sa insieramu pana la satiu totu de acelea eveneminte, ce se repetiescu necontentitu. Mai incolo contr'a istoricului de fapte antice raru se redica ver unu blamu, si nimului nu i pasa de a laudatu cu predilectiune aceia de bataiia a Romaniloru séu a Puniloru. Din contra traiescu multi descendentu din aceia ce au suferitu pedépsa séu desonóre supt domni'a lui Tiberiu, si, de au si muritu familiiele, se gasescu, de aceia, cari pentru asemenatatea moravuriloru sale, iau asupra'si desaprobarea crimeloru straine. Chiaru si glori'a si virtutea destépta amaritiunea, cá si cum istorisirea lucruriloru luate pré de aprópe

¹⁾ Principes, primari, fruntasi séu boiari.

ar contené in sine imputatiuni contr'a cuiva. Dar sa ne întór-cemu la firulu naratiunii nóstre.

XXXIV. Supt consului Corneliu Cossu si Asiniu Agrippa, Cremutiu Cordu fù acusatú pentru o crima noua, ne mai audita pana aci: cà adeca elu intr' o istoria edata a *laudatu pe Marcu Brutu, si cà a numitu pe Caiu Cassiu celu din urma între Romani*. Acusatorii au fostu Satriu Secundu si Pinariu Natta, ómenii lui Seianu; care cercustantia a statutu causa la perirea acusatului. Éra Cesarulu a ascultatú cu o facia maniósa apararea, ce Cremutiu, determinatu cá sa mora 'si a tienut'o cum urméza: „Jo, parinti adunati, sunt acusatú pentru vorbe, pana „intri' atat'a sunt nevinovatu intru fapte. Dar si acelea vorbe „n'au fostu indreptate nice asupr'a principelui, nice asupr'a „mamei principelui, la care privesce legea de maiestate. Se díce „sa fi laudatu io pe Brutu si pe Cassiu, a le caror'a fapte multi „scriitori le au cuprinsu in opurile sale si nemine n'au vorbitu „de ele fora a le dá onórea cuvenita. Titu Liviu, celu antaiu „ce straluce cu elocentia si cu bun'a credintia, a vorbitu despre „Pompeiu cu atat'a lauda, in catu Augustu numi pe acestu i- „storicu Pompeianu fora cá acésta cercustantia sa li fi adusu „amicitiei loru ver o angustare. Pe Scipione, pe Afraniu, totu „pe acestu Cassiu, totu pe acestu Brutu, Liviu necaiurea nu i „numesce *lotri si paricidi*, cum li place unor'a a i intitúlá astadi „ci mai adese ori i numesce barbati escelenti. Scripturele lui Pol- „lione facu o amintire plina de lauda de acesti barbati. Mes- „sala Corvinu lauda pe Cassiu cá pe generalulu seu; si amen- „doui in florira in avere si onóri. Ce altu a facutu dictatorulu „Juliu Cesare contr'a cartii lui Cicerone, intru care acest'a a „inaltiatu pana la ceriu pe Catone, decatu cà a datu la lumina „cá respunsu o contr'a scriptura cá sa judece opinuinea publica? „Epistolele lui Antoniu, cuventarile poporali a le lui Brutu, „contienu satire ce e dreptu false, anse multe pline de amara- „tiune contr'a lui Augustu. De la Bibaculu si Catulu citimu „poesii pline de batjocure contr'a Cesariloru. Ma insusi in- „dieitulu Juliu, insusi indieitulu Augustu suferira dalde acestea, „si li lasara cursu liberu. De au facut'o ei acést'a mai multu „din stemperantia seu din intieptiune de statú, nu me simtu „in stare a decide; caci ce despretiuesci, se perde de sinesi; „te manii, atunci dai lumei sa intieléga cà esti atinsu.“

XXXV. „Nu vorbescu de Greci, in cari nu numai liber- „tatea vorbirii, dar si licenti'a a remasu nepedepsita; séu déca „nescine s'a simtitu vatematu disele le a resbunatu cu dise. „Adeverulu éste, cà nice odata vorbele, díse contr'a acelor'a, „pe cari mórtea i a subtrasu de la ura séu gratia, n'au fostu „supuse la nice o respundere séu reprobare. Au dóra provocu

„io prin cuventari publice pe poporu la resbelu civile, pe candu „Cassiu si Brutu sustienu cu man'a armata campulu de bataiia „de la Filipi? Dieu! acei cadiuti de mai multu de siepte dieci „ani 'si mai conservéza anca acele liniaminte de caracteru, ce „ni placu atatu de multu in iconele loru, pe cari nice vincitorii „insí-si nu le au pututu sterge; ce mirare cà o parte a me- „moriei loru se retiene si de scriitori? Posteritatea dà la totu „ómulu onórea ce i se cuvine; si déca va cadea preste capulu „meu osínd'a judecatii: voru fi ómeni, cari 'si voru aduce aminte „nu numai de Brutu si de Cassiu, ci si de mine.“ Dupa acést'a essi din senatu, si 'si finí viati'a prin nemancare. Scripturele lui, dupre decretulu parintiloru, erau sa fia arse prin Edili: ma acele fura tienute ascunse si apoi date la lumina.¹⁾ Cu atatu mai tare ti vine sa ridi cu hohotu de negiobi'a acelora, cari in posesesiunea puterii pentru presente credu cà ei voru puté stinge si memori'a generatiunii viitória. Din contra se pedepsescu talentele, atunci li cresce autoritatea. Si regii din afóra; séu ver care a intrebuintiatu atare crudime, n'a castigatu altu nemic'a, de catu pentru sine rusine, si pentru genii gloria.

XXXVI. De alta parte denuntiarile se faceau intr' acestu anu cu o furia atatu de necontentita cà in dilele serbatoriloru latine, chiaru Calpurniu Salvianu se adresà catra Drusu, prefectulu Romei candu se suiá pe scaunulu de judecata spre a fi intrudusu in dregatori'a sa, cu o acusatíune contr'a lui Sestu Mariu. Acésta purtare, desprobata in gur'a mare de Cesarulu casiuna lui Salvianu essilarea. Locuitoriloru din Cizicu li s'a imputatu oficiosu: *negrigintia in adorarea indietului Augustu, la care se mai adausera si crime de violentia contr'a cetatianiloru Romani*; de aceea ei 'si perdura libertatea, ce o meruisera in resbelulu cu Mitridate candu impresurati atatu prin constanti'a sa catu si prin ajutoriulu din partea lui Luculu resbatura pe regele. Dar Fonteiu Capitone, care administrase Asia in calitate de proconsulu, fú absolvatu, pentru cà crimele redicate asupr'a i din partea lui Vibiu Serenu²⁾ se descoperira a fi fostu false. Si totusi acést'a n'a adusu nice o stricatiune lui Serenu, pentru cà ur'a omeniloru contr'a lui i serviá de scutire. Caci cu catu erau mai nerusinati denuntiatorii cu atatu se priviau cà si nisce persone sante; cei mai pucinu zelosi séu de origine plebeana nu scapau de pedépsa.

XXXVII. Pe acelasi timpu Spania ulterióre tramitendu la senatu deputati, se rugá: *cà dupre essemplulu Asiei sa li fia iertatu si loru a face o biserica lui Tiberiu si Augustei mamei*

¹⁾ Fii'a sa Marcia le a scapatu. Dion. LVII. ²⁾ Fiiulu. Vedi cart. IV. c. 28 si 29.

lui. Cu ocasiunea acést'a Cesarulu care si fora acelea se simtiá destulu de putinte, a crediutu, cà póte despretiui atare semne de onóre, si a respunde celor'a ce lu vorbiá cà s'a datu la patim'a iubirii de onóre, in modulu acest'a: „Jo sciu, parinti „adunati, cà unii aru pofiti sa fiu mai tare de caracteru, pentru „cà nu m'am opusu cetatiloru Asiei, cari se infaciesiesera mai „deunadi cu o asemene petitiune. Deci voiuu acum pe de o parte „sa mi justificu tacerea mea de mai nainte, de alt'a sa ve de- „chiaru cum m'am decisu pentru venitoriu. Deórace indieitulu „Augustu nu s'a improvitivu la edificarea unui templu pe numele „seu si alu Romei in Pergamu: asia io, pentru care tóte faptele „si dísele lui Augustu sunt atatea legi, am gasitu de cuvientia „a me luá cu atatu mai bucurosu dupre esemplulu lui cu catu „la cultulu meu erá adausa si veneratiunea senatului. Desi se „póte scusá a fi primitu odata, totusi jace unu ce ambitiosu, „unu ce trufasiu, cá sa fii adóratu supt icona dieésca prin tóte „provinciele; mai adaugati la acest'a si cercustanti'a: cà adóra- „rea lui Augustu s'ar micusiorá déca prin lingusiri de totu felulu „ea ar deveni vulgara.

XXXVIII. „Cà io sunt unu muritoriu, cà activitatea mea „este omenésca, si cà me multiemescu a ocupá loculu supremu „o marturisescu inantea vóstra si dorescu cá posteritatea sa „scia acést'a cà pentru memori'a mea ei voru face destulu, si „pré destulu, déca voru crede cà io, demnu de stramosii mei, „am portatu grige de binele vostru, am fostu tare in periclu, „si cà deca a fostu vorb'a de interesulu publicu, nu m'am in- „douitu a si vatemá. Acestea su templele in inimele vóstre, „acestea su statuele celea mai frumóse si neperitorie. Pentru „cà cele facute din pétra, déca judecat'a posteritatii se muta „in ura, se privescu cá si nisce morminte cu despretiu. Dreptu „aceea io rogu pe soci, pe cetatiani, si insusi pe diei; ¹⁾ pe acestia „cà pana la finea vietiei mele sa mi dea o minte asiediata, carea „sa cunósca dreptulu omenescu si ddieescu; pe cetatiani cá dupa „ce n'oiu mai fi, sa insociasca faptele mele si faim'a numelui „meu cu lauda si cu aducere aminte buna.“ — Tiberiu a re- „masu si mai tardiu si in conversatiuni familiari intru denegarea atarii adorari a persónei sale. Unii díceau, cà acést'a o face *din modestia*, multi din *nencredere in sine* altii cà *n'ave inima buna*, din cauza cà ómenii cei mai nobili chiaru poftescu celea mai inalte. Astfelu la Greci Ercule si Bacu astfelu la noi Romulu s'au numeratu intre diei. Mai bine a facutu Augustu, cà celu pucinu a speratu acést'a. ²⁾ Tóte celelalte bunatati se

¹⁾ In curia s'afflau standu statuele dieiloru. ²⁾ Cà adéca posteritatea ilu va adorá cá pe unu dieu.

oferescu de sine principiloru; unu lucru li trebuesce dupa care sa amble fora saciu: *o memoria fericita*; caci caruia nu i pasa de numele bunu dupa mórte, nu respectéza nice virtutile.

XXXIX. Ma Seianu apucatu de vertegiu in culmea norocului seu si aprinsu de poffele unei muieri, caci Livia nu incetá a'i aduce a minte mereu cununi'a promisa, compune o scrisóre catra Cesarulu, caci asia erá etichet'a pe atunci cá si candu erá in Roma principele, numai prin scrisu sa se apropia omulu de elu. A ceea erá de form'a acést'a: „buna voiinti'a „tatalui ¹⁾ Augustu si apoi desele promisiuni a le lui Tiberiu „l'au invetiatu pe densulu, cá sperantiele si dorintiele sale sa „le indrepteze mai antaiu la urechile principiloru, si apoi la „cele a le dieiloru. Elu nice odata n'a cerutu pentru sine lustrulu demnitatiloru; ci a voiitu mai bine sa privegheze, sa „ostenesca, cá si soldatulu celu mai de rendu, pentru securanti'a „Imperatorelui seu. Cu tóte acestea, ceea ce pentru densulu e „onórea cea mai frumósa, elu a dus'o pana acolo, cá lumea „sa lu créda a fi demnu de a intrá in afinitate cu Cesarulu. „Pe acést'a 'si pune elu speranti'a sa. Si fiindu cà a auditu „cà Augustu candu 'si a maritatu fét'a ²⁾ s'a intorsu une ori cu „mintea si la cavaleri romani, atunci Cesarulu, déca s'ar cautá „unu barbatu pentru Livia; sa binevoiasca a 'si aduce aminte „de amiculu seu, carele nu doresce altuceva de catu sa aiba „parte de onórea acestei afinitati. Caci elu nu va depune obligatiunile cu care e insarcinatu; elu sa multiemesce déca cas'a „sa se va vedé asecurata contr'a atacuriloru celoru nedrepte a le „Agrippinei, si acést'a mai multu pentru grigea copiiloru sei, „caci catu pentru densulu elu a traitu destulu si anca pré destulu, candu elu 'si va poté fini cursulu vietiei cu unu atare „principe.“

XL. In respunsulu seu Tiberiu laudá pietatea lui Seianu facù in pucine vorbe amintire despre binefacerile sale catra densulu, si cá cum 'si ar fi cerutu timpu spre o seriosa cugettare a lucrului, adause: „Alti muritori, candu desbatu ceva cugeta la ceea ce li convine loru; ma sórtea principiloru este „cu totulu alt'a loru li se cade mai antaiu de tóte a tiené socotéla si la ceea ce oru díce ómenii. Deci elu nu voiiesce a se „scapá cu unu simplu respunsu decida Livia insasi, déca se cade „sa se mai marite dupa mórtea lui Drusu, séu are sa o duca in „aceeasi casa; ca are in mama sa si buna sa svatuitoru mai aprópe. „Elu voiiesce a se dechiará mai verde. Ce s'atinge mai antaiu „de mani'a Agrippinei, aceea se va aprinde si mai inflacaratu,

¹⁾ Lui Tiberiu. ²⁾ Julia, fia lui Augustu si a Scriboniei maritata mai antaiu dupa Marcellu, apoi dupa Agrippa, in fine dupa Tiberiu.

„candu maritisiulu Liviei va sfasiá asia dicendu, cas'a Cesari-
 „loru in partite. Si altufelu jalusi'a femeiloru erumpe destulu,
 „si acésta discordia va fi perirea nepotiloru sei: ce va fi anse
 „atunci, candu cért'a se va incordá anca si mai tare printr'o
 „astfelu de casatoria? Tu te insieli, Seiane, déca credi, cà tu
 „vei puté remané in pusetiunea ta de acum, si cà Livia, ma-
 „ritata mai antaiu dupa Caiu Cesarele, apoi dupa Drusu, va
 „voii sa inbetranésca langa unu cavaleru romanu! Sa punemu,
 „cà io me invoiescu, credi tu, cà aceia, cari vediura pe fratii
 „sei, pe parintii sei, pe strabunii nostri siediu pre tronu,
 „voru suferi un'a cá ast'a? Dici cà voiiesci a remané intre
 „marginile tale: ma acei magistrati si primari, cari le frangu
 „fora voii'a ta si ti dau svatu despre tóte afacerile, si o spunu
 „in gur'a mare, cà tu si pana acum ai trecutu preste marginile
 „unui cavaleru romanu, si cà ai apucatu inaintea amiciloru ta-
 „talui meu; si ei din ur'a catra tine me acusa si pe mine.
 „Vedibine, cà Augustu a cugetatu la aceea, cá sa 'si dea fét'a
 „dupa unu cavaleru romanu. Dar dieu, e de mirare, cà elu,
 „care erá incungiuratu de atatea grigi, si prevedea bine, catu
 „de susu se va inaltia acel'a, pe care prin o atare afinitate lu
 „va redicá mai pre susu de altii, in vorbirile sale a mai po-
 „menitu si de unu Caiu Proculeiu si de altii órecari, barbati
 „de o viatia fórté paciuita, cari nu se amestecau de felu in afa-
 „cerile statului. Ma déca indouirea lui Augustu, si e unu mo-
 „tivu pentru noi, cu catu mai decidiatoriu este, cà elu a dat'o
 „dupa Agrippa si apoi dupa mine. Acestea su ce din amicitia
 „n'am voiitu a ti le ascunde. Altminte io nu me voiu impro-
 „tivi nice la destinatele Liviei, nice la a le tale. Catu pentru
 „intentiiunile, ce le mai nutrescu in peptulu meu catra tine, si
 „prin ce legature de afinitate cugetu a te stinge de persón'a
 „mea, le trecu de astadata cu tacerea; un'a numai ti mai desco-
 „peru: cà nemic'a nu e atatu de inaltu, de ce simtiemintele tale
 „catra mine n'aru fi vrednice, si la ocasiune binevenita io nu
 „voiiu lipsi a vorbi de acést'a in senatu séu in adunarea po-
 „porului.“

XLI. Seianu ne mai temendu se de casatori'a sa, ci de
 altele mai inportanti, se rugà: cá Tiberiu sa nu ia la inima:
suspitiunea insinuitória, vorbele ómeniloru si atacurile urei. Si
 pentru cá sà nu 'si franga influinti'a proprindu desele adunari
 ce se faceau in cas'a sã, séu suferindu le sa nu dea materia la
 suspitiunare, i veni in capu, cá sa indemne pe Tiberiu, spre a
 'si petrece viati'a departe de Roma intr'unu tienutu desfatatiosu.
 Multe a precalculatu elu cu acést'a. Intrarea la principele va
 depinde de la sine; epistolele parte mare voru trece prin ma-
 nile sale, caci voru fi aduse prin soldati. Nu va trece multu

si Cesarulu, slabitu deja de ani, si muiiatu in retrăgere, se va lapedă de buna voiia de afacerile gubernului. Sioptele invidiose contr'a sa se voru impucină, indata ce va lipsi roiulu curtisaniloru, si, pe candu densulu (Seianu) va perde din desiertatiunea lustrului, va cresce in adeverat'a putere. Din acésta cauza nu mai incetă a vorbi reu despre viat'a din cetate, despre acursurile superatiöse a le multimei, inaltiendu pana la ceru repausulu si singuratatea, *unde liberu de uritu si superari mai bine pôte omulu sa caute de afacerile cele importanti.*

LXII. Unu procesu redicatu din intemplare in acelea dile asupr'a lui Votienu Montanu, unu barbatu renumitu prin spiritulu seu, induplecă pe Tiberiu carele deja stă indouitu cu mintea, că sa ocolésca adunarile parintiloru si acele vorbe, ce ades ori i se spuneau in facia intru tóta ponderositatea loru. Caci, candu Votienu a fostu trasu la responde *pentru injuriile dîse contr'a Cesarului*, si Emiliu, unu soldatu de rendu, descoperi că marturu tôte, si, cu tóta contradîcerea sgomotósa, stă cu cerbicositata pe langa aratarea sa: atunci Tiberiu trebuì sa audia tôte injuraturele, cate se varsa contr'a lui pe supt ascunsu; ceea ce lu atinse pana intr'atatu, că se strige, *că elu voiiesce numai decatu séu prin cercetare a se justifică*, si abea prin rugatiunile celoru ce siedeau pe langa densulu si prin lingusirile tuturoru potú a se imlandi. Si intr'adeveru Votienu fú pedepsitu pentu crim'a lesa-maiestatii. Cesarulu, imbraciesiendu acum si mai tare nendurarea ce i se impută contr'a acusatiloru, pedepsi cu essiliu pe Acuilia, acusata de précurvia cu Variu Ligu, macaru că desemnatulu consulu Lentulu Getulicu a fostu osindit'o deja dupre legile Juliei ¹⁾; pe Apidiu Merula ilu sterse din numerulu senatoriloru, pentru că n'au juratu credintia dupre formul'a prescisa de Augustu. ²⁾

XLIII. Indata apoi se primira la audentia deputatiunile Lacedemoniloru si Messenianiloru despre dreptulu unui templu a Dianei Limnatide, despre care Lacedemonianii, intemeinduse pre analele loru si pre cantecele poetiloru, afirmau: *că acel'a s'a santitu de stramosii sei si in tiér'a sa; care anse li s'a luatu de Filipu Macedoneanulu, cu care s'au batutu, cu puterea armelor, si apoi prin sentint'a lui Caiu Cesare si Marcu Antoniu li s'a redatu.* De alta parte Messenianii diceau: *că intre descendentii lui Ercule s'a facutu in vechime o impartire a Peloponesului,* „si că teritoriulu Denteliate, unde stă templulu, „a cadiutu in partea regelui seu; despre acést'a mai essistu mo-

¹⁾ Vedi cart. II. 50. ²⁾ Triumvirii Augustu, Antoniu si Lepidu spre inartirea püterii sale introdusesera că sa jure pe numele *Juliu Cesare*; si acestu abusu s'a conservatu si supt principii urmatori.

„numente sapate in pétra si table de arama. Déca este a se „provoc a la documente din anale si poeti, atunci ei au si mai „numeróse si mai ponderóse; catra acestea Filipu n'a decisu cu „potentia, ci dupre adeveru. Totu asia a judecatu si regele „Antigonu, totu asia si ducele Mummiu; de acésta parere au „fostu si Milesii, alesi din oficiu de arbitri, si in fine Atidiu Ge- „minu, pretorulu Acaiei.“ Se dede dreptu Messenianiloru. Si Segestanii venira cu o petitiune: c a sa li se dea voia a restaviri pre muntele Ericu templulu Venerii cadiutu de vechime, cu care ocaziune, ei produsera despre originea templului cunoscutele traditiuni atatu de lingusitorie pentru Tiberiu. Acest'a lu a asupr'a sa grigea c a unu consangeniu ¹⁾. Apoi s'au luat u la pertractare petitiunea Massilianiloru tienenduse dupa esemplulu lui Publiu Rutiliu că o autoritate ²⁾. Caci pe acestu barbatu essilatu dupre legi Smirnianii ilu primira intre cetatiani. Totu cu asemine dreptu Vulcatiu Mosiu, care a fostu essilatu si de Massilianii receptu intre cetatiani, si lasase averea sa, cetatii loru, că la patria propria.

XLIV. In anulu acest'a schimbara cele pamantesci cu cele ceresci doui barbati de rang u eminent, Cneu Lentulu si Luciu Domitiu. Lui Lentulu, pe langa consulatu si ornamentele triumfalie, cascigate pentru că a batutu pe Getuli, i a mai servitu de gloria c a si a purtatu saraci'a cu onóre, si bogati'a cea mare, cascigata cu dreptate, 'si a intrebuintiat'o cu mesura. Domitiu av a a se laud a cu unu tata, care in resbelulu civile er a mare si tare pre apa pana ce s'a amestecat u in afacerile de partitu mai antai u a lui Antoniu si apoi a lui Augustu. Mosiuso in bataii'a de la Farsale a cadiutu pentru caus'a Patriciiloru; catu pentru densulu, av a parte de onórea c a sa i se dea de socia Antonia cea mica, fii'a Octaviei. Apoi trecendu cu o ostire riulu Albi, strabat u in Germania atatu de aduncu, cum nemine inaintea lui n'o mai facuse; fapt'a acést'a i merul insemnele triumfalie. A mai muritu si Luciu Antoniu de o familia f orte stralucita, dar nefericita. Caci, dupa pedepsirea tataso Juli u Antoniu pentru précurvia cu Julia, Augustu tramise pe acestu nepotu de sora in etate anca tenera la Massilia, unde supt nume de studente sa 'ascundia pe celu de essilatu. Totusi la mórte i s'au dat u onórea cuvienti osa, depunendui-se  os-sale dupre decretulu senatului in loculu de inmormentare alu Octaviiloru.

XLV. Supt aceiasi consuli s'a intemplat u in Spania citeriore o fapta cruda din partea unui tieranu din ginta Termi-

¹⁾ Tiberiu se laud a c a si trage originea dela Enea si Venere. ²⁾ Vedi: Vellei II. 13; Val. Max. VI, 44.

stiniloru. Acest'a atacà pe Luciu Pisone, pretorulu provinciei, fora veste pre cale, nengrigindu se de unu ce a semine in timpu de pace, si cu o rana ilu tramise la mórte. Fugindu cu iuti-mea calului seu si apoi ajungendu in locuri muntóse si silvatiche, 'si parasì calulu, si prin precipisi si carari neamblate se scapà de cei ce i se tieneau de urma. Ma n'a remasu multu ascunsu. Pentru cà, prindiendu se calulu si portandu se prin satele vecine, i s'a cunoscutu proprietarulu. Candu aflatulu se stringea in torture, cà sa descopere pe complici, strigá catu i a essitu pe gura in limb'a gintii sale: cà tóte intrebarile sunt de a surd'a; *socii sei potu stá de facia si a privi; nu e agerime de durere si stare cà sa stórca de la densulu adevverulu*. Acelasi aducendu se si a dou'a di la ceretare, se smulse din man'a custodieloru cu atát'a fortia si se isbi cu capulu de o pétra atatu de tare, incatu cadiù mortu pe locu. Se credea cà Pisone de aceea sa fi fostu ucisu pe furisiu de Terrestini, càci elu ar fi scosu banii publici mancati cu mai multa asprime decatu puteau sa o suferè nisce barbari.

XLVI. Supt consului Lentulu Getulicu si Caiu Calvisiu se decretara lui Poppeiu Sabinu insemnele triumfalie pentru dumerirea gintiloru Tracice, cari cà nisce locuitori de munti cu catu erau mai silbatici cu atatu se purtara cu mai mare ferositate. Caus'a rescólei a fostu, pe langa natur'a gintii, cà ei nu voiiau cà sa se faca recutare la densii si sa se dea fetiorii cei voinici pentru servitiulu militarlu la noi, dedati cum erau cà in-susi si de regii sei proprii sa n'asculte altufelu decatu catu le place, séu si, déca tramiteau trupe ajutatórie, puneau preste acelea duci din sinulu loru, si se bateau numai contr'a inimicului ce se marginea cu densii. Mai adauge cà pe atunci se latise faim'a, cà despartiti si amisticati printre alte ginti, voru sa i duca prin tiere departate. Dar totusi mai nainte de a luá arm'a, tramisera deputati, *cà sa promita amicitia si ascultare si sa remana cum sunt, déca nu i voru mai superá cu noue sarcine; éra, déca li se va împune cà la nisce vinciti sclavi'a, atunci sa se scia cà ei au feru, fetiori si barbatia determinata la mórte séu la libertate*. Totu deodata 'si aratau casteiele facute pe verfuri de stanci, parintii si femeile duse acolo, *si ne amenintiau cu unu resbelu superatiosu, greu si cruntu*.

XLVII. Dar Sabinu, pana sa 'si concentreze la unu locu ostirea, li dede respunsu mai blandu, si dupa ce sosira Pomponiu Labeone din Mesia cu o legiune, regele Remetalce cu cete ajutatórie de a le gintii sale, ce nu 'si calcase credinti'a, impreunandu'si ostirea cu aceste puteri, marsiéza contr'a inimicului, carele se si pusesè la rondu printre angustiele muntiloru. Unii din cei mai cutezatori s'aratara si pre déluri deschise. Contr'a

acestor'a se duce pre munte in susu in linia de bataiia ducele romanu, si i respinge fora greutate, ma cu pucina perdere a barbariloru, pentru ascunsurile apropiate. Apoi Sabinu, dupa ce a fortificatu taber'a in acelu locu, ocupà cu o mana brava de soldati muntele, carele cu spinarea sa cea plana si angusta se intindea pana la casteiu, si se aparà de o mare multime parte inarmata, parte nedepinsa la bataiia; totu deodata tramise contr'a celoru mai ferosi, cari cautau si saltau dupre datin'a tiei inaintea valului, nisce sagitatori alesi. Catu timpu acestia dau din departare, casinuan dese si neresbunate rane; dar dupa ce s'au apropiatu mai tare, fura respinsi de erumpatori fora veste, si se retrasera la coorte Sugambra ¹⁾, pe care ducele romanu, cá pe un'a cu capu amana si nu mai pucinu infioratória prin cantecele sale de resbelu si prin zuruitulu armeloru, o asediase in apropiere.

XLVIII. Apoi taber'a s'au mutatu mai aproape de inamicu, si in fortificatiunile de mai nainte s'au lasatu Tracii, despre cari am dîsu, cá tieneau cu noi. Li s'a datu voiia: *cá sa devasteze, sa ardia, sa predeze*; anse escursiunile acestea se tiena numai catu tiene diu'a; sér'a se o petréca securi in tabera veghiendu. La inceputu au facutu asiá; ma apoi, imbogatiti din prede, nu se gandiau decatu la placeri, si astfelu nu mai tieneau veghilia, ci banchetuiiau, séu cadeau de somnu si de vinu. Cum s'a in-scientiatu inamiculu de acésta negrigintia a loru, indata pregatescu doue cete de resbelu, din care un'a sa atace pe predatori, alt'a sa dea asaltu asupr'a taberei Romane, nu in sperantia cá sa ocupe; ci, pentru cá, cugetandu fiacare la periclulu seu, de multa larma si de proiectilie, sa nu póta audi sunetulu celeilalte lupte. Si cá spaim'a sa fia si mai mare, alesera intunereculu noptii. Ma cei ce atacara valulu legiuniloru fura usioru respinsi; trupele ajutatórie a le Traciloru, inspaimentati de acestu atacu fora veste, pe candu o parte jaceau pe langa fortificatiuni, éra cei mai multi erau respanditi pe afóra, fura taiiati cu amara-tiune fórte mare, acusandu i: *cà su nisce fugari, nisce tradatori, ce pórtá arma spre subjugarea loru si a patriei.*

XLIX. A dou'a dî Sabinu se aratà cu ostirea sa pre unu locu rasu, cu cugetu dar déca barbarii, imbarbatati de succesulu noptii trecute, aru cutezá lupt'a. Dar deórace ei nu se dau josu din casteiu si depre muntii invecinati, incepú incingerea mai antaiu prin posturi fortificate pe la locuri oportune; apoi puse sa faca o grópa cu peptu la unu circuitu de patru sute de pasi; dupa acést'a, spre a li taiiá ap'a si nutretiulu, apropià mai tare gropile si le cercudà mai strinsu; se facù si unu muru de pamentu, de unde sa arunce petre si facile aprinse asupr'a

¹⁾ Erá din germani compusa acest'a coorte.

inimicului de care erau aprópe deja. Ma nemic'a nu i superá pe acestia asia de tare cá setea, deórace pentru o multime asia de mare de luptatori si nearmati nu mai remasese decatu o singura fontana. Totu deodata épele si turmele de vite, ce dupa datin'a barbariloru erau impreuna inchise, incepura a muri din lipsea nutretiuului; mortacine de ómeni jaceau impregiuru, cadiute de rane, séu de séte; tóte erau cuprinse de putreditiune, de putóre, de pestilentia. La acésta stare nenorocita a mai venit si reulu celu mai mare — discordi'a. Unii voiiu, cá sa se trade, altii sa se ucida intre sine unii pe altii; si éراس unii díceau: *cá sa nu péra neresbunati, ci sa faca eruptiune*, — sva-tuire acésta brava, macaru cá nu consuna cu a altor'a nice ea.

L. Intr'aceea Dinisu, unulu din duci, vechiu de ani si printr'o lunga esperientia cu cunoscentia de puterea si blandeti'a romana, li a disu: *cá sa depuna armele, acest'a fiindu uniculu mediu de scapare pentru superati*, si elu a fostu celu antaiu, care dimpreuna cu soci'a si cu copii sei s'a increduitu vincitoriloru. Dupa densulu urmara cei slabi cu etatea séu cu sessulu, si cari iubiau mai tare viati'a, decatu glori'a. Din contra barbati cei in flóre se impartiau intre Tarsa si Turesi; ambii erau determinati a peri cu libertatea. Ma Tarsa a strigatu sa o finimu iute, sa taiámu deodata si speranti'a si temerea; cu acést'a, infigandu 'si ferulu in peptu, dede essemplu; au fostu si de aceia, cari murira in modulu acest'a. Turesi in cét'a sa a asteptatu sa vina noptea, despre ceea ce avea scientia ducele nostru. Din care cauza posturile se ocupara cu numeru duplu de fetiori. Nóptea incepù cu unu povoiu uritiosu; si inimiculu, acum prin strigate confuse, acum prin tacere profunda, aduse pe ai nostri in turburare, pana candu Sabinn, amblandu impregiuru i svatui: *cá ei, luandu se dupre sunetu dubiu séu dupre tacere prefacuta, sa nu dea ocaziune inimicului panditoriu de intrare suprindietórie; ci fiacare facendusi servitiulu seu nemisicatu sa astepte, si proiectiliile sa nu le arunce indesiertu.*

LI. Intr'aceea barbarii se dau de vale cu cetele, arunca cu petre, cu pari pârliti, cu bucâti de lemne ascutite in laintrulu valului; apoi gropile le implu cu nuiele, cu gratie si cu mortacine; unii aplica punti si scare pregatite de mai nainte la palisade, le apuca si le dau josu si se batu peptu la peptu cu ceice li resitu; soldatulu din partea sa arunca in ei cu darde, i do-bora cu bumbulu scutului, dá cu lanci murali restórna masse de petre adunate preste ei. Pe ai nostri i imbarbatéza speranti'a victoriei castigata, si, de se voru retrage, fric'a de mare rusine; pe inimizii cea din urma mantuire ce li a mai remasu, cét'a mameloru si a socieloru, ce erau facia, la cei mai multi,

si plansetele cele dureróse a loru. Nóptea favorizá cutezarea inimicului, si paralizá bravur'a soldatului romanu, lovirile sunt nesecure, ranele neasteptate. Neputinti'a de a cunoște pe ai sei si pe inimici, si resunarea muntelui de voci cá si cum aru veni de la spate, aduse tóte într'o atare turburare, cá romanii lasara unele locuri fortificate, cá si candu s'aru fi luat cu assaltu; cu tóte aceste pré pucini inimici intrasera in tabera. Ceialalti, dupa ce caduura cei mai bravi séu se ranira, luminandu se de diua deja, respinsi pana in verful castelului, fúra in fine constrinsi aci a se dá; localitatile de prin apropiere se supusera de buna voiia. Cà cati mai remasera, nu s'au cuprinsu cu forti'a séu cu incingerea, avura sa multiemésca la iérn'a cea greua ce venise inainte de timpu pre muntele Emu.

LII. Ma la Roma in cas'a principelui, sfasiata prin discordi'a partiteloru, se incepù sierulu mesurorulu croite pentru venitóra perdere a Agrippinei cu aceea cá Claudia Pulcra, verisior'a ei, sa fia denunciata prin acusatorulu Domitiu Afru. Omulu acest'a, numai de catuva timpu pretoru si de pucina insemnata, voiindu, a si face unu nume prin verce facta monstruósa, i imputá: *desfrenare, adulteriu cu Furniu, descantice si veneficia asupr'a principelui*. Agrippina pururea violente, si atunci, si mai inflacarata pentru periclulu ce amenintiá pe consangen'a sa, alérga rapede la Tiberiu, pe care din intemplanu lu gasesce sacrificandu tataso. Amaráta prin acésta cercustantia díce: „Cà lui nu i se cade a aduce indieitului Augustu jertfa, si in „acelasi timpu a persecutá pe descendentiu lui. Nu in statue mute „s'a mutatu sufletulu lui celu dieescu, ci adeverat'a icóna a lui „sunt ceice 'si tragu originea din sangele lui celu cerescu. Ea „intielege periclulu, ea s'a imbracatu in doriu. Indesiertu s'acusa „Pulcra, unic'a culpa a ei este cá, nebuna ce a fostu, 'si a lesu „de obiectu alu afectiuniloru sale pe o Agrippina, fora a i fi trecu prin minte, cá pe Sosia tocmai acést'a a perdut'o.“ Vorbele acestea scósera din peptulu celu ascunsu nisce voci rare: luand'o de mana, o facù atente cu unu versu grecescu: *nu e vatematu de aceea, cá ea nu domnesce*. Pulcra si Furniu se osindira. Afru fù numeratu intre oratorii cei de frunte, dupa ce a datu proba de talentulu seu, si dupa ce principele a pusu afirmatiunea: *cà artea oratória este elementulu lui*. Dupa acést'a Afru facendu acusari, séu aparandu pe denuntiati, 'si castigá reputatiune mai mare prin talentulu vorbirii, decatu prin caracterulu de omnia; atat'a numai cá pe la betranetia perdù multu si din elocenti'a sa, pentrucá nu sciá sa taca din gura si dupa ce i se slabise mintea.

LIII. Ma Agrippina cerbicósa intru mania si caduuta la patu prorupse, candu o visitá Cesarulu, intr' unu plansu lungu

si innecatu, apoi incepú cu vorbe amare intre lacrimi a lu rugá: „ca sa o scape de singuratate, sa i dea unu barbatu; cá „ea sa afla anca in flórea junetiei, o femeia onésta numai in „casatoria 'si afla mangaierea; mai sunt anca in Roma „barbati, cari 'si oru tiené de onóre a primi pe soci'a lui Ger- „manicu, si pe copii lui.“ Dar Tiberiu, carele vedea bine, de cata importantia pentru statu e acésta pofta a ei, cá sa nu apara a o vatemá séu ca se teme, a lasat'o, desi a statutu de elu catu a pututu, fora respunsu. Acésta cercustantia, ce n'a insemnat'o nice unulu din scriitorii de anali, io am gasit'o in memorialulu fetei Agrippinei, mam'a Cesarului Nerone, intru care ea 'si descrise viati'a sa, si sórtea familiei sale, pentru cá sa remana la posteritate.

LIV. De alta parte Seianu dede betei femeia, cufundata in intristare si pucinu cercuspécta, o lovitura si mai fatale, incungiurand'o de agenti de ai sei, cari supt masc'a amicitiei o facura atenta: *cà i s'a pregatitu veninulu, si de aceea sa se feréscá de prandiulu socruso.* Si Agrippina ce nu cunoscea faciaria, siedindu intr'o di la mésa langa Tiberiu; tacuta si nesimtibile, nu s'a atinsu de nice o bucata, pana ce a bagatu de séma Tiberiu, din intemplané séu dóra caci audise de acést'a. Pentru cá sa se convinga si mai bine, i intinse órecare fructe, ce tocmá le adusesera, laudandu le chiaru cu man'a sa nurorii. Acést'a a mai maritu suspitiunea Agrippinei, si fora a mancá dintr'ensele le dede servitoriului. Si totusi Tiberiu nu i a dîsu nice o vorba, dar intorsu catra mam'a sa i vorbi: *Nu e mirare, déca elu se va purtá cu asprime catra aceea, ce lu suspicionéza de veneficiu.* De aci apoi se lati faim'a: *cà i se pregatesce perirea si cá imperatoarele nu cutéza a ó face pe facia, si cá cauta secretulu pentru essecutare.*

LV. Intr'aceea Cesarulu, cá sa dea alta directiune la vorbele ómeniloru, se ducea desu in senatu si a ascultatu in cursu de mai multe dile pe deputatii Asiei, cari nu se puteau invoii, *in care cetate sa i faca templulu.* Unsprediece cetati se certau pentru acésta onóre cu acelasi zelu, ma cu puteri ne egali: Ele aduceau mai totu acelési motive: *anticitatea gintii sale, loialitatea sa catra poporulu romanu in resbelele cu Perseu, cu Aristonicu si cu alti regi.* Cetatile Ipepu, Tralle dimpreuna cu Laudicea si Magnesia se trecura cu nebagare in séma tóte cá de pucina insemnatate. Chiaru si locuitorii Iliului, cari demonstrara *Troia a fi mam'a Romei,* n'aveau ver o alta ponderositate, afóra de lustrulu anticitatii. Mintite se inclinara pentru unu momentu, candu Alicarnasii afirmau: *cà cetatea sa de 1200 de ani n'a fostu miscata de cutremuru de pamentu, si cá fundamentulu templulu se pote pune pre pétra in natura.* Pentru Perga-

meani s'a crediutu, cà s'a facutu de ajunsu prin aceea cà templulu lui Augustu s' aflá in cetatea loru, si chiaru acést'a li erá si motivulu. Ce s'atinge de Efesiani si Milesiani s'a parutu, cà acestia au destula tréba cu ritulu lui Apolline, aceea cu alu Diane. Prin urmare svatulu se margini la Sarde si Smirna. Sardianii cetira unu documentu Etruscicu, prin care dovediau cà su consangeni cu Italianii, „caci Tirrenu si Lidu, nascuti din regele „Ate, din caus'a multimii aru fi impartitu poporulu; Lidu a remasu „in tier'a parintésca; lui Tirrenu i s'a datu a 'si intemeiá noua „patria; mai stau anca numele derivate de la duci, in Asia de „la Lidu, in Italia de la Tirrenu. Bunastarea Lidianiloru a mai „crescutu prin coloniele, ce le au tramisu la Grecia, cari mai „pe urma capatara numele de la Pelopa.“ Totu deodata produsera: *scripturi de la imperatori, tractatele incheiate cu noi in resbelele Macedonice, productibilitatea riuriloru sale, dulceti'a climatei si fructuositatea pamentului.*

LVI. Smirnianii de alta parte, dupa ce au inceputu de la timpuri antice, *fia protoparintele loru Tantalu, nascutu din Joue, séu Teseu si elu de origine diesca, séu un'a din Amazóne*, trecura la servitiile, pe care ei puneau credinti'a cea mai mare, facute poporului romanu, la puterea navale, ce ei sa o fi tramisu nu numai pentru resbelele esterne, ci chiaru si pentru celea ce se petrecura in Italia. Ei sunt cei dintai cari supt consululu Marcu Portiu facura cetatii Roma unu templu, pe atunci adeca candu statulu romanu, desi erá o putere mare, ma anca nu se inaltiasa la cea mai inalta culme; caci Cartaginea anca nu erá stérsa, si regii Asiei in flórea puterii. Totu de odata se provocara la Luciu Sulla, cá la unu marturu: „cà, pe candu ostirea sa s'aflá „in mare nevoiia din caus'a iernei cea greua si a lipsei de vest- „minte, déca a venitu scirea acést'a in adunarea poporului din „Smirna, toti Smirneanii, ce erau facia, sa se fi desbracatu de „vestminte si sa le fi tramisu legiuniloru nóstre.“ La votisare parintii dederu Smirnei preferintia. Vibiu Marsu facu motiunea, cá lui Marcu Lepidu, in partea carui'a cadiuse acésta provincia, sa i se dea unu legatu supranumerariu, care sa ingrigésca de edificarea templului. Si, pentru cà Lepidu din módestia n'a voiitu a lu alege insusi, s'a trimisu prin sortire fostulu pretoru.

LVII. Intr'acestea Cesarulu, dupre planulu multu timpu desbatutu si adese ori amanatu, in fine se duse in campania, supt pretestu cá sa santiasca in Capua unu templu lui Joue, in Stola altulu lui Augustu, mai tare determinatu sa traiésca de parte de Roma. Macaru cà io, luandume dupa cei mai multi istorici, caus'a departarii lui o ascriu la intrigele lui Seianu, cu tóte aceste cercustanti'a, cà Tiberiu si dupa uciderea lui Se-

ianu totu a mai siediutu in retragere anca siesse ani urmatori, me face sa i o atribuescu Cesarului insusi, carele a vrutu cá crudímele si desfrenarile, ce le faciá la lumin'a dílei, sa le ascunda in acestu secretu retrasu. Sunt cari crediura, cá lui i ar fi fostu si la betranetie rusine de form'a corpului seu. Elu adeca avea o statura inalta, slaba si cûrbova, chelu in crestetu, faci'a plina de urcióle si de ordinariu coperita de emplasure ¹⁾. Anca de la Rodu avea elu datina a fugi de societati si a 'si tiené placerile ascunse. Se mai díce si aceea cá iubirea de domnia a mamei sale l'ar fi manatu la acestu pasu, caci cá socia la gubernu nu o puté suferi, sa o respinga anca nu i dá mana; pentru cá elu primise domni'a cá unu daru din manile ei chiaru. Pentru cá Augustu erá p'aci sa puna in capulu imperiului romanu pe Germanicu, de toti laudatulu si serbatulu nepotu alu surorii sale; ma prin rugatiunile sociei sale vincitu elu adoptá pe Tiberiu si acest'a pe Germanicu. Dalde acestea i puneá inainte Augusta, si i cerea contr'a concesiuni.

LVIII. Ducerea s'a facutu cu mica suita; singuru numai unu senatoru, fostulu consule Cocceiu Nerva, unu mare cunoscatóriu de legi; afóra de Seianu nice unu cavaleru romanu, decatu Curtiu Atticu; ceialalti erau barbati de scientie, mai cu séma greci, cá sa 'si tréca de uritu prin convorbire. Astrologii o predísiera: cá *Tiberiu a essitu din Roma pe atare constelatiune, ce nu i mai iérta rentórcerea*. Acést'a a statutu caus'a la perirea multor'a, crediendu si flacarindu din gura, cá finitului lui s'a apropiatu. Pentru cá cine putea prevedé necredutulu casu, cá sa se lipsésca de buna voiia de cetatea patria in cursu de unspredece ani? N'a trecutu multu 'si s'a datu pe facia, catu de aprópe e mintiun'a de astrologia, si catu de ascunsu e adeverulu intru intunerecu. *Cá elu nu se va mai rentórcé la Roma, acést'a nu s'a dísu din intemplare*; in tóte cealalte se insielara deplinu, caci acestu principe a ajunsu la adunci betranetie, tienenduse prin campiele vecine, pe la tiermurii marii si adese ori aprópe de murii Romei.

LIX. Viati'a Cesarului in dílele acelea a fostu amenintiata din intemplare de unu periclu mare, ceea ce a mai adausu la desiértatiunea vorbeloru, si lui i dede materia, cá sa se incrédiá si mai multu in amicitia si constantia lui Seianu. Ei prandiau la o vila, numita Spelunca, intre marea Amuclana si muntii Fundani, intr'o pescera naturale. Gur'a ei se surpá si petrele caduite rapede strivira pe cativa servitori; din acést'a, frica cuprinse pe toti si o luara la fuga cei ce ospetau. Ma

¹⁾ Asia erá elu la betranetie; Svetoniu ilu descrie a fi fostu altufelu in teneretie séu barbatia.

Seianu in genunchi cu faci'a si manile intinse preste Cesarulu se opuse la petrele cadiat6rie, si in atare pusetura ilu gasira soldatii veniti intr'ajutoriu. Cu ac6st'a influinti'a i a crescutu si mai tare, ver ce svatuia, sa fi fostu lucru celu mai periculosu, elu c6 unulu ce nu i e grige de sine, er6 ascultatu cu incredere. Catra acestea elu facea pe judele nepartiale facia cu famili'a lui Germanicu; pe candu 6menii sei, insarcinati cu rola de acusatori, se legara mai alesu de Nerone, celu mai apr6pe intre ereditori, carele, pe langa t6ta modesti'a ce'i caracteriz6 juneti'a, totusi de multe ori 'si uit6 de cercuspectiunea ceruta de cercustari, atietienduse de iertati si de 6menii sei, cari oftau dupa influintia, *c6 sa fia maretiu si sa arete incredere in sine; asi6 voiiesce poporulu romanu, asi6 cere ostirea; nu va cutez6 nemi'ca contr'a Seianu, care acum 'si bate jocu de opotriva si de slabitiunea betranului si de pucin'a energia a junelui.*

LX. Audiendu acestea, si alte c6 acestea, macaru c6 nu 'si a facutu nice unu cugetu culpabile, cu t6te acestea scap6 une ori vorbe amare si nerumegate, pe care spionii le prindeau si mai inveninandu-le le ducea la patronii sei, fora c6 lui Nerone sa i se dea ocasiune a se apar6; la care se mai adausera si alte semne diferite de ingrigiri. Caci unulu se feri6 din calea lui, altulu i int6rce dosulu indata dupa ce i intorcea salutarea, cei mai multi taiiau conversarea inceputa, din contra agentii lui Seianu se tieneau mortisiu de elu, si lu luau in risu. Tiberiu anume ilu primi6 cu faci'a intunecata s6u i suridea cu ipocrisia. Ori de vorbi6, s6u de tacea junele, si tacerea si vorbirea i se lu6 de crima. Nice n6ptea nu i d6 pace, caci soci'a sa i pandea nesomniele, visurile, suspinele c6 sa le spuna mamei sale Livia, si ac6st'a lui Seianu. Ac6st'a trase in partea sa si pe Drusu, fratele lui Nerone deschidiendu i perspectiva la domnia, d6ca elu va delatur6 din calea sa pe fratele mai mare, ce dej6 e cadiutu de diumetate. Natur'a cea iute a lui Drusu, pe langa poff'a de domnia si ur'a indatinata intre frati, s'a mai aprinsu anca si de jalusia, pentru causa c6 mam'a Agrippina iubi6 mai tare pe Nerone. Ma Seianu n'a favorizatu pe Drusu pana acolo, c6 sa nu i arunce si lui sementia la perderea venit6ria, sciendu bine catu e de artiegosu si chiaru pentru ac6st'a mai bunu de a cad6 in cursa.

LXI. Pe la finea anului au muritu doui barbati insemnati: Asiniu Agrippa, de stramosi mai multu ilustru decat u antici, cu caracterulu demnu de densii; si Cuintu Ateriu, de ordinea senator6sca, unu oratoru renumitu, catu a fostu in via'tia; caci monumentele spiritului lui nu se bucura de asemenea fama. Elu adeca escel6 mai multu prin focu in vorbire, decat u prin grigea in compunere. Si pe candu alte opere bine medi-

tate si cu diligintia lucrate 'si au conservatu meritulu la posteritate: elocenti'a cea sonora si fluida a lui Ateriu s'au resuflatu dimpreuna cu densulu.

LXII. Supt consului Marcu Liciniu si Luciu Calpurniu s'a intemplat o nenorocire neprevedita, ce ni a casiunatu atatia morti, catu macelulu unei batalia perduta din celea mai mari; inceputulu si finitulul aceleia cadiu in acelasi momentu. Unu órecare Atiliu adeca, dupre positiunea sa unu iertatu, intreprinse la Fidene unu amfiteatru, pentru cá sa dea intr'ensulu jocuri gladiatoresci; elu n'a pusu nice fundamentu solidu, nice susu n'a legatu lemnaria cu grinde tari, mai alesu cá n'avea bani de prisosu nice nu facuse intreprinderea cá sa aduca onóre cetatii sale, ci numai dintr'unu castigu marsiavu. Poftitori de atari spectacle, acursera ómenii din tóte partile, caror'a supt domni'a lui Tiberiu li eráu oprite atari petreceri, de totu sessulu si etatea cu atatu mai numerosi, cu catu loculu erá mai aprópe. De aceea si mortalitatea a fostu mai mare, caci edificulu, dupa ce s'a implutu desu, apoi s'a defacutu cadiendu parte in laintru, parte in afóra, resturnà precipisiu o multime de ómeni, cari séu stau privindu la jocuri séu prin giuru si i acoperi. Aceia, pe cari antai'a surpare i lasà indata morti, se scapara celu pucinu de dureri sfasietórie, lucrulu celu mai fericitu ce li se póte intemplá in atare sórte. Eráu mai de plansu aceia, cari mai remasera in viatia cu membrele corpului frante, cari dñu'a cunoscuro cu ochii, nóptea dupre urlete si gemete pe sociele si pe copiii sei. Altii, pe cari faim'a acestei catastrofe, i aduse dejá aci geleau acest'a pe unu frate, acel'a pe unu consangueniu, séu pe parintii sei. Si ai caroru amici séu cunoscuti de aprópe din cause diverse nu se vedeau, i impleau totusi de grige fora stemperare, si pentru cá anca nu erá chiaru pe cine a isbitu acea lovitura, temerea prin necertitudine se latise si mai tare.

LXIII. Candu incepura a curati dirimaturele, unu concursu mare se facù, cá sa imbraciesieze si sa sarute pe morti; uneore se facea cërta, déca faci'a desformata si asemenarea figurei séu a etatii casiuná retacire intru cunósceroa ai loru sei. Cincidieci de mii de ómeni fura ucisi séu slutiti prin acestu desastru. Pentru venitoriu s'a próveditu printr'unu decretu alu senatului: *cá nemine sa n'aiba voia a dá jocuri gladiatoresci, care nu va posede o avere celu pucinu de patru sute de mii de sestertii, si sa nu se póta face nice unu amfiteatru inainte de a se fi cercatu, déca fundamentulu e solidu.* Atiliu fù tramisu in essiliu. Altaminte indata din capulu nenorocirii casele celoru mari se deschisera, legature si ajutoriu medicale se oferi, si catu au tienutu dilele acelea, cetatea desi cu facia triste, seminá

la Roma veche, care dupa bataie mari venia cu daruri si cautare intr'ajutoriu la ranitiloru.

LXIV. Anca nu se trecuse bine acestu casu nefericitu, si éca unu focu mare vine de casionéza Romei o dauna mai mare decatu totudeun'a. Totu muntele Celiu a arsu. *Unu anu blastematu e acest'a*, audiai pe ómeni, *si principele a conceputu planulu între semne cobitórie de a lipsi din Roma*, cum e firea vlogului de a atribui cele din intemplanare la o culpa órecare. Cesarulu anse preveni acestea nemultiemiri, impartindu bani in proportiune cu daunele. Pentru acést'a i s'a adusu multie-mita in senatu din partea primariloru ilustru, la poporu prin vocea publica; caci elu fora cautare la facia, fora intrevenirea celoru ce lu incungiurau, a spriginitu cu daruri insusi pe necunoscuti si pe cei chiamati de elu chiaru. Se facura motiuni din partea unor'a: cá muntele Celiu pe venitoriu sa se numiasca *muntele Augustu*, din cauza cá, pe candu tóte de prin giuru erau cuprinse de flacara, singura numai statu'a lui Tiberiu, asediata in cas'a senatorului Juniu, a remasu nevatemata de focu. „Asia sa se fi intemplanatu órecandu si cu Claudia „Cuinta, si cá statua ei, de dóue ori scapata din focu, strabunii „nostri sa o fi inchinatu templului Maicei dieiloru. Claudii sunt „santi si iubiti de diei: de aceea sa se marésca serbatórea locu- „lui, unde dieii aratara principelui o onóre atatu de mare.“

LXV. Credu sa nu fia strainu de obiectulu meu, déca voiuu face aci amintire, cá acestu munte in vechime se numia *Cercetulanu*¹⁾; caci érá acoperitu de o silva désa si copiósá de astufelu de arbori; si cá apoi s'a dísu *Celiu*, dela Cele Vibenna, carele, cá duce a gintii Etrusciloru, pentru ajutoriu cerutu si datu capatase acelu locu de resiedintia din partea lui Tarciniu Priscu, séu dela altulu din regi; caci in privinti'a acést'a istoricii nu su de o parere. Despre altele nu mai incupe indouire: de órace acelea cete númerose de belicosi, se intinsera cu locuinti'a si preste locurile plane si vecine de foru, de unde si regiunea aceea a Romei s'a dísu *Tuscu* dupre numele veneticiloru.

LXVI. Ma precum zelulu celoru mari si darnici'a principelui adusera mangaiere in aceste rele: asiá puterea din dí in dí mai mare si mai violente a acusatoriloru turbá mereu fora ver o perspectiva de usurare. Variu Cuintiliu, omu bogatu si consangeniú cu Tiberiu, se acusa prin Domitiu Afru, carele resturnase dejá pe Claudia Pulcra, mam'a aceluia. Nemine nu se mirá, cá unu Domitiu, care mai inainte timpu indelungatu a fostu unu lesinatu de fóme si apoi pretiulu acusatunii capatatu

¹⁾ Querquetulanus = producatoriu de cerce: de stejaru.

mai daunadi l'a cheltuitu nebunesce, se va apucá éراس de blastematie. Ma erá de mirare, cá cum Publiu Dolabella sa iá elu parte la denuntiari, elu, care se tragea din familia stralucita si erá consangeni cu Varu, acum sa impinga in perire nobilitatea si sangele seu propriu! Senatulu anse s'a opusu si a decretatu: *cá sa astepte pe Cesarulu*, ceea ce erá singurul mediu de scapare in acestea miserie intetitorie.

LXVII. Desi Cesarulu, dupa santirea templeloru in Campania, dedese ordinu: *cá sa nu lu turbure nemine in repausulu seu*, si s'a incinsu cu posturi de soldati insarcinati a impedeá imbulsirea locuitoriloru de prin cetatile de la tíera; totusi elu nu putea suferi municipiele, coloniile si peste totu locurile asiédiate pre contienutu, si de aceea se ascunse in insul'a Caprea, ce e despartita de o angustia de mare de trei mie de pasi de la verfulu promuntoriului Surrentinu. Mi vine sa credu cá lui intr' acést'a i a placutu mai cu séma singuratatea pentru cá marea giuru in giuru e fora portu si are numai pucine locuri de desbarcatu pentru nave mai mici, si cá nemine nu se póte apropiá fora a prinde de veste custodi'a. Temperatur'a aerului iérn'a e dulce adapostindu se de asprimea venturiloru print' unu munte; vér'a espusa la suflarea zefirului si avendu perspectiva preste marea larga fórte placuta; in facia vedi sinulu marii de o rara fromsetie, pana candu Vesuvulu áprinsu nu vine sa prefaca faci'a locului. Dupre traditiune sa fi fostu de Greci ocupate aceste locuri maritime si sa fi locuitu Teleboi in Caprea. Ma pe atunci se asediase in insula Tiberiu cu dóuesprediece vile pompóse. Pe catu de multu stá mai nainte pre afacerile statului: pre atatu de tare se dedese acum la desfrenari secrete si la unu repausu stricatosu. Caci i remase acea natura suspicionatoria si lesne crediatória, ce Seianu dedatu a o nutri si in Roma in Caprea o interitá si mai tare: caci elu acum nu 'si mai ascundea intrigele contr'a Agrippinei si a lui Nerone. Li dederu unu veghetoriu care avea sa tiena unu felu de diuariu despre cine veniá si se ducea despre visite despre toti pasii loru pe facia séu pe ascunsu. Pusera ómeni, cá sa li dea svatu sa fuga la armat'a Germana, séu candu multimea poporului va fi mai mare in foru, sa imbracisiéze statu'a indieitului Augustu si sa cháme pe senatu si pe poporu intr' ajutoriu. Apoi svatuirile acestea neprimate de densii totusi li se imputáu cá si cum ar fi fostu a le loru.

XLVIII. Supt consiliiu Juliu Silanu si Siliu Nerva anulu a avutu inceputu tristu, trasu fiindu in prinsória Titu Sabinu unu cavaleru romanu din cei mai ilustru, pentru amicitia sa catra Germanicu. Sabinu adeca nu incetase a onorá si cultivá pe soci'a si copii amicului seu, li erá amicu de casa i insociá

in publicu, singuru ce li mai remasase din atatia amici si clienti. Cei buni ilu laudau, cei rei ilu urau pentru acést'a: se sculara asupr'a lui Latiniu Latiare, Portiu Catone, Petiliu Rufu, Marcu Opsiu, toti pretori emeritati pofitori acum de consulatu la care ducea calea numai prin Seianu, éra favórea lui Seianu se putea merui numai prin crime. Ei se vorbira intre sine: cá Latiare care stá in ore cari relatiuni de cunoscentia cu Sabinu, sa intindia retie'a insielatiunii; ceilalti sa fia acolo cá marturi, apoi sa incépa acusatune. Deci Latiare aruncá de ocamdata nisce vorbe indiferinti; apoi laudá constanti'a lui Sabinu *cá elu n'a facutu cá ceialti, cá pana candu cas'a érá in flore sa fia amicu, apoi in nefericire sa o lase*; catra acestea vorbi cu respectu de Germanicu, cu parere de reu de Agrippina. Si dupa ce Sabinu (móii cum sunt in nenorocire animele muritoriloru) incepú a versá lacrima, si a dauge geluiri, prorumpse cu mai multa cutezare contr'a lui Seianu si a tiraniei, a trufiei si a tendintiei lui la domnia fora a se conteni de injurature si contr'a lui Tiberiu chiaru. Acestea vorbiri, cá nisce comunicatiuni poprite a le inimei servira a i uni la parere intr'o strinsa amicitia. Deja Sabinu de sine cercetá pe Latiare veniá in cas'a lui, si 'si versá foculu dureriloru, cá in sinulu uni amicu.

LXIX. Amintitii mai susu tienu svatu in ce modu aru puté audi atare vorbe mai multi ascultatori; caci la locul de intilnire cautá cá Sabinu sa se crédia cá e numai singuru. Déca cîneva ar ascultá la usia érá temere cá o cautatura, unu sunetu o suspitiune casuale sa strice tóta tréb'a. Deci trei senatori se furesiaza intre. coperisiulu si podinele casei unu culcisiu acést'a totu asia de hidosu catu de infama érá perfidi'a loru, aci 'si pusera urechile pe la crepature. Intr' aceea Latiare intilnesce pe Sabinu pre strate si lu cónstringe cá si cum ar avé sa i spuna noutati sa intre in cas'a si camer'a sa de dormitu. Latiare i vorbesce de relele trecute si presente, si se vérsa preste monstrositati noue. Sabinu i respunde in acelasi tonu si cu atatu mai copiosu, cu catu durerea dupa ce erumpe odata, se póte contiené mai greu. Dupa acést'a se grabescu cu acusarea si aducu intr'o scrisóre la cunoscenti'a Cesarului cursulu perfidiei si alu rusinii sale. Nice odata cetatianii n'au fostu mai ingrigeati si mai spaimentati. Se temeau insusi de consangeniei sei, se feriau de convorbiri, de visite de urechi cunoscute cá si de cele necunoscute; cele mute si neinsufletite, coperisiele si paretii chiaru, se priviau cu ochi de nencredere.

LXX. Éra Cesarulu candu a scrisu senatului cu oca siunea anului nou cá sa i faca gratulatiuni trecú la Sabinu, acusandu lu: *cá ar fi coruptu pe nisce iertati, cá sa i atace viati'a*

si poftiá in termini destulu de chiari, cá sa fia resbunatu. Sabinu fû pe locu judecatu la mórte; candu lu trageau strigá catu numai a pututu cu capulu a coperitu si strinsu de gûtu: „*Asia incepù anulu, astfelu de victima cautá sa cadia lui Seianu.*”¹⁾ Ori unde 'si a intorsu ochii ori in catro 'si a indreptatu vorbele pretotinde fuga numai si desiertu; parasira stratele, piaciele; unii se rentorceau si se aratau éراسi tremurandu chiaru pentru cá s'au fostu temutu: „unde a mai remasu vre o dî fora essecutiune „la mórte, déca si intre cele sacre si promisiuni pre unu timpu pe „candu este datina a se abtiené si de vorbe profane ómenii „se infasiora in féra si li se pune latiu de gûtu? Nu fora pre- „cugetare 'si incarca Tiberiu pre capu atata'ura; planu si „intentiune este acést'a cá sa nu i treca cuiva prin minte, cá e „ceva ce sa póta impedecá pe dregatorii de statu cei noui a „deschide inchisóriele totu asia de bine cá si templele.“²⁾ Sosira apoi scrisórele de multiemire din partea recunoscatoriu- lui Cesaru: *cá parintii au pedepsitu pe unu omu, ce erá inamicu alu binelui comune, cu acelu adausu: cá elu duce o viatia plina de grige; elu presimte, cá i se intindu curse din partea inamiciloru.* N'a numitu pe nume pe nimene, ma totusi sciá tóta lumea, cá elu a cugetatu la Nerone si la Agrippina.

LXXI. Déca planulu acestni opu n'ar fi croitu asia cá fiacare fapta sa o scriu in anulu seu, asi avé mare placere a nará indata finitulu ce l'avù Latiniu si Opsiu si cei alalti inventori ai spurcatei foradelegi, si anca nu dupa domni'a lui Caiu Cesarele, ci traindu Tiberiu insusi. Acestui'a nu i placea sa lase pe altii cá sa i trantésca pe instrumentele crimeloru sale; ci, de ordinariu saturandu se de ei si fiindu cá i se oferiau altii noui ajutatori la atari fapte, mi tii jertfiá fora scrupulu pe cei vechi deveniti deja superatiosi. Ma pedepsirea acestor'a si a altoru culpasi o voiuu spune la timpulu seu. Asiniu Gallu, ai carui'a copii aveau de matusia pe Agrippina, facù pe atunci motiunea: *cá sa róge pe príncipele, cá sa binevoiiésca a descoperi senatului temerile sale, si sa li dea voi'a a le delaturá.* Tiberiu nice un'a din imagnatele sale virtuti nu o iubiá asia de multu cá facieri'a; cu atatu mai tare se simtiá vatematu, candu i se descoperiá ceea ce inchidea in fundulu peptului seu. Ma Seianu a sciutu sa lu imblandiésca, nu din iubire catra Gallu; ci pentru cá sa i lase timpu principelui, ce ferbiá de mania, sciendu bine, cá, déca elu, dupa o lunga clocire, in fine a spartu, vorbeloru

¹⁾ Alusiune la jertf'a, ce se facea la anulu nou. ²⁾ Intrarea in posturile superiori se facea cu deschiderea templeloru si aducerea de jertfe; la acést'a se face alusiune cu atata amaratiune din partea vocii poporului.

celoru intunecate indata li urméza si fapt'a. Pe timpulu acést'a a muritu Julia, nepót'a lui Augustu, pe care elu, dovedita de précurvia, judecata si osindita, o essilase in insul'a Trimetu, ¹⁾ nu departe de tiermuriu Apuliei. Aci a suferitu ea unu essiliu de douedieci de ani, sustienuta prin ajutoriulu Augustei, carea, dupa ce resturnà din inaltimea loru pe fiiastrii sei prin intrige suterane, apoi facea parada inaintea ómeniloru cu indurarea sa catra nenorocitele jertfe a le ambitiunii sale.

LXXII. Totu in acelu anu Frisii, unu poporu trareneanu, rumpsera pacea, mai multu din caus'a iubirii de argintu a ómeniloru nostri, de catu din spiritulu de neascultare. Drusu, ²⁾ cu privintia la saraci'a loru li impusese unu tributulu stemperatu: *cá sa dea peii de bou pentru trebuint'a militiei*. Pana atunci nu i venise in minte nimeniu, cá sa caute peille de taria si de marime; ma candu Oleniu, unu primipilariu, a fostu pusu preste Frisi, acést'a li a pusu de norma o pele de bouru, dicendu, cá numai de form'a acést'a se voru primi. Acést'a prestatiune, greua si pentru alté popóre, pentru Germani erá nesuportabile, la cari silvele sunt bogate de animalie mari, vitele domestice anse su de unu soi micu. De ocamdata se rescumperara dandu 'si vitele, apoi ogórele, in fine 'si vendura sclavi, femeile si copii. De aci amaretiune si geluiri, si dupa ce nu li a venitu nice o usiurare cautara scapare la resbelu. Soldatii insarcinati cu essecutiunea dabiloru fura prinsu si spendiurati. Oleniu s'a scapatu din manile turburatiloru cu fug'a, aflandu intr' unu casteu cu numele Flevu; unde o mana nu de despretiuitu de cetatiani si soci aparau tiermuriu oceanului.

LXXIII. Dupa ce a venitu acést'a la cunoscienti'a lui Luciu Aproniu, propretorulu Germaniei inferioari, chiamà pe vessilarii legiuniloru din Germani'a superioare dimpreuna cu elit'a trupeloru ajutatórie, atatu pedestri catu si calareti; cu ambele armate, imbarcate veni pre Rinu in josu si intrà in tier'a Frisiloru, pe candu rebelii se lasasera deja de impresurarea casteiului si se respandira spre apararea tierei loru. Acum s'apucà sa faca pre locurile cele baltóse muri de pamentu si punti spre a trece cu grosulu armatei. Intr' aceea pune cá calarimea Caninefatiloru si pedestrima germana, cata se aflá in servitiulu militare la noi, sa treca pre vadurile aflate, si sa iá de la spate pe inimicu, carele, deja asiediatu in linia de bataii'a, respinse scadrónele sociloru si calarimea legiuniloru, tramise spre spriginirea acestor'a. Dupa acést'a se mai tramisera trei coorti

¹⁾ Insula mica in m. Adriatica. ²⁾ Drusu, fratele lui Tiberiu.

usióre, si mai apoi éراسi doue, si dupa unu intretimpu si calarimea sociloru; putere acést'a destulu de mare, déca ei aru fi facutu impreuna ataculu; ma sosindu pe la intrespacie, nu putura sa faca pe turburati a 'si tiené loculu, din contra prin terórea fugatoriloru fura rapiti si densii cu acestia. Atunci tradá supt comand'a lui Cetegu Labione, legatulu legiunii a V, remasiti'a trupeloru ajutatorie; ma acest'a, vediendu pe ai sei in strimtatorare, pe sine insusi in periclu, tramite curieri si se róga pentru intrég'a putere a legiuniloru. Legiunea a V pléca mai antaiu, bate in foculu luptei pe inimicu, si iá la medilocu pe coortile si scadrónele obosite de rane. Ma ducele romanu nu merge mai departe, cá sa 'si resbune, cá sa ingrópe mortii, macaru cá cadiusera multi tribuni si prefecti, dimpreuna cu cei mai alesi centurioni. Prin strafugari s'a auditu apoi, cá la noue sute de Romani, dupa ce ei continuara lupt'a si a dou'a di, intr'ó silva numita *Baduhena*, fura taiati in bucati. Alta céta de patru sute sa fi ocupatu vil'a unui Cruptorige, ce servise canduva la noi, si din temere, cá voru fi trádati se ucisera unii pe altii intre sine.

LXXIV. De atunci numele Frisiloru se facú faimosu intre Germani, pe candu Tiberiu tieena ascunse perderile, cá sa nu incrédiá cuiva portarea resbelului. Pucinu i pasá si senatului de un'a ca acést'a: cá frontierele céle mai de margine a le imperiului se desonoréza. O alta temere de a casa cuprinsese inimela, contr'a carei'a cautau scutire in lingusire. Astfelu parintii, desi au fostu iutrebati asupr'a altoru lucruri cu totulu diferite, decretara: *Clementiei* unu altare, *Amicitiei* altulu, si *giuru in giuru de acestea icónele lui Cesaru si a lui Seianu*; si se rugau desu si ferbinte, cá sa se indure a i onorá cu vederea. Si cu tóte acestea ei n'au venitu in Roma, nice in apropiere de cetate. Ei credeau, cá 'si au facutu datori'a, déca, essindu din insula, se voru lasá sa fia vediuti prin locurile vecine a le Campaniei. Aci alergara parintii, ordinea cavaleriloru, parte mare a poporului, nesciendu cum sa se mai invertésca mai alesu pe langa Seianu, pana la care intrarea erá greua, si de aceea apropierea de densulu nu erá cu putintia, de catu prin medie de intriga, séu prin complicitate la planurile lui. E destulu de constatat, cá trufi'a lui a crescutu, candu a vediutu acea servilitate hidósa manifestandu se in publicu. Pentru cá in Roma omulu este dedatu cu astfelu de amblari in cóci si in colo, si la marimeá cetatii esti nesecuru, cine pentru ce afacere se grabesce. Éra aci pre campu séu pre tiermurií marii jacendu, amestecati fora distinctiune de rangu si stare, asteptau grati'a séu nerusinarea portariloru, pana candu in fine si acést'a li s'a popritu. Tremurandu cá nisce ploati se rentorceau la Roma,

acea pe cari ei nu i au socotitu demni cá sa le vorbésca, séu sa se uite macaru la densii, unii veniau saltandu de o bucuria nebuna, fora sa prevédia, cá amicití'a fatale, ce li s'a aratatu, contiené in sine seminti'a la perirea amenintiatória.

LXXV. Tiberiu a mai marítatu pe nepóta sa Agrippina, fét'a lui Germanicu, dupa Cneu Domitiu, si a datu ordinu, cá cununi'a sa se serbeze în Roma. La Domitiu, pe langa anticítatea familiei lui, s'a mai tienutu in consideratiune si consangenetatea lui cu Cesarii, caci acel'a se laudá: cá Octavia i a fostu buna, si prin acést'a Augustu unchiu.

Cartea a cincea.

Consulii:

A. R. 783	A. C. 29	{	C. Rubelliu Géminu.
		{	C. Fufiu Géminu.
" 784	" 30	{	M. Viniciu Cuartinu.
		{	C. Cassiu Longinu.
" 785	" 31	{	Cl. Tiberiu Cesarulu V.
		{	L. Eliu Sejanu.

Cartea acést'a avea sa contiena faptele evenite in cursu de *trei ani*; ma e o lacuna intr'ens'a mai de atatia ani.

I. Supt consulii Rubelliu si Fufiu, amendoui cu conumele Geminu, a muritu Julia Augusta intr'o etate fórte inaintata ¹⁾; ea dupre famili'a Claudiiloru si apoi prin adoptiune dupre cea a Liviiloru si a Juliiloru se tiea de cea mai ilustre nobilitate. Barbatulu ei celu dintai cu care a avutu copii ²⁾ a fostu Tiberiu Nerone, carele, fugariu in resbelulu Perusianu, s'a intorsu la Roma dupa incheierea pacii intre Sestu Pompeiu si intre triumviri ³⁾. Dupa acést'a Cesarulu Augustu, cuprinsu de frumseti'a ei, a luat'o dela barbatu, nu se scie cu voiia séu fora voiia ei, si anca asiá de rapede, cà, fora sa astepte pana sa faca, a intrudus'o in cas'a sa greua mare ⁴⁾. Dupa aceea n'a mai facutu copii; ma prin cununi'a lui Germanicu cu Agrippina, intrandu in sangele lui Augustu ea avù cu densulu aceiasi stranepoti ⁵⁾. In cele ale casei ea erá de o asprime antica, mai amabile decat s'ar fi pututu incuienti'a din partea matroneloru de datine antice, o mama dómna in cas'a sa, socia complacuta, de o mesura cu barbatuso in artea diplomatiei si cu fiuso in cea a ipocrisie. Ingropatiunea ei a fostu fora pompa, testamentulu i a remasu lungu timpu neadusu la implinire, cuventulu de lauda

¹⁾ Dupre Plin. sen. a fostu de 82; dupre Dion. Cas. de 86 ani. ²⁾ Pe Cesarulu Tiberiu si pe Drusu. ³⁾ Intre Augustu si Antoniu. ⁴⁾ In cas'a lui Augustu a facutu pe Drusu. ⁵⁾ Germanicu a fostu nepotulu Augustei; Agrippina nepot'a lui Augustu.

i l'a ținutu de pre rostru stranepotuso Caiu Cesarele, ¹⁾ care apoi a devenitu domnu.

II. Tiberiu s'a escusatu, că nu 'si a implinitu datori'a cea din urma catra mama sa printr'o scrisóre, pretestandu *multiemea afaceriloru*, fora anse a 'si schimbá intr'aceea cevasi din traiulu seu celu bunu. Onórele decretate de senatu intr'o mesura larga intru memori'a fiuso Tiberiu, că din modestia le a impucinat, lasandu numai cateva si adaugendu, *că apoteos'a sa remana de totu afóra, caci asiá a fostu voi'a ei*. Ce e si mai multu, intr'unu locu alu aceiasi scrisori, a reprobatu *amicitiile femeiesci*, indreptandu astfelu o lovitura costisia contr'a consulelui Fufiu Acest'a avea mare trecerea la Augusta, omu deprinsu a vená la inime muieresci, bunu de gura si dedatu a luá in rîsu pe Tiberiu prin acele vorbe muscátorie, pe care anevoiia le uita ómenii cei prépotinti.

III. De alta parte datandu din acestu momentu domni'a lui Tiberiu a devenitu violente si apasatória. Pana traiá Augusta, totu mai erá unu adeptu, caci ascultarea de mam'a sa erá invecchita la Tiberiu, si nice Seianu nu cutezá a trece pe dinaintea autoritatii de mama. Atunci că si candu i s'ar fi scosu frenele 'si luara ventu. Veni o scrisóre contr'a Agrippinei si a lui Nerone, carea, cum credea lumea sosise mai de multu, dar fú retienuta de Augusta; caci nu multu dupa mórtia ei se citira. Vorbele dintr'ens'a erau de o asprime alésa. Dar totusi nu erá vorba nice de rebeliune, nice de incercare a se schimbá starea lucrurilor; ci de amórea copiiloru si de necastitate se facea imputatiune nepotului; contr'a noiei, necutezandu a plasmui nice de acestea, redicá plangeri: *că e rea de gura si cerbicósá de natura*. Spaim'a si tacerea erá adunca in senatu, pana candu pucini; cari n'aveau sperantia a ajunge la dregatorii pre calea onestatii (si sunt ómeni de aceia, pentru cari miseriele publice sunt unu mediu de a intrá in favoruri) propusera *a se luá la desbatere*. Celu mai infocatu s'a aretatu Cotta Messalinu in parerea sa cea cruda; pe candu ceilalti fruntasi si mai alesu dregatorii de statu se cutremurau; caci, desi imputatiunile erau grele, Tiberiu nu se esplicase mai de parte.

IV. In senatu erá unu órecare Juniu Rusticu, alesu de Cesarulu că sa redigeze actele senatului; si din acésta cauza ómenii ilu credeau că e initiatu in cugetele cele secrete ale lui Tiberiu. Acel'a, că si cum ar fi fostu imbulzitu de o fatalitate, (caci mai nainte nu dedese nice o véda de barbatia) séu din-

¹⁾ Disu Caligulla, dupre Suet. Cal. XVI elu a essecutatu testamentulu Juliei Augusta.

tr'unu calculu eroniu, uitandu'si de periclu amenintiatoriu in presente, si temenduse de unu venitoriu nesecuru, se uní cu cei ce erau indouiti cu mintea, si desvatui pe consuli, cà sa nu iá la desbátare acésta afacere, dechiarandu: *cà o singura cercustantia póte sa dea la tóte alta facia, si cà betranului póte sa i para reu canduva de caderea lui Germanicu.* Totu de odata poporulu cu statuele Agrippinei si a lui Nerone in frunte incinge curi'a, si, intre aclamatiuni fericitórie pentru Cesarulu, strigà, *cà aceea scrisóre e falsa, si cà tende a stirpi cas'a principelui in contr'a voiintiei lui.* Astufelu nu s'a facutu nemica triste in acea dî. Catra acestea cerculau pareri plasmuite, cà si date de barbati consulari, contr'a lui Seianu, de óre ce erau de aceia, caror'a li amblá gur'a pe ascunsu si din asta cauza cu atát'a mai impertinente. Din caus'a acést'a principele s'a maniatu si mai tare, si i a datu materia de incriminare, scriindu: „cà senatului nu i pasa de durerea principelui; cà poporulu e „rebelatu, de acum s'aude si se citește de nóue adunari de poporu, de noue decrete ale senatului. Ce a mai remasu, decatu sa apuce arm'a si sa prochiame de duci si imperatori pe aceia, a caroru statue ei le au purtatu cá steaguri inaintea sa?“

V. Deci Cesarulu repeti inculparile contr'a nepotului si a nurorii sale, dojeni printr'unu edisu pe plebe, si s'a geluitu la parinti: *cà prin insielatiunea unui senatoru s'a batjocuritu in publicu maiestatea imperatésca; pofti cu tóte acestea cá caus'a intréga sa i se incrédia lui'si.* Acum n'a mai statu nemine la indouire; fora anse a face unu conclusu definitivu (caci acést'a erá propriu), dechiarara cà ei sunt gat'a spre resbunare, ma su impedecati prin puterea principelui. . . .

Aci urméza o lacuna mai de trei ani, cum s'a dîsu mai susu. Dupa inculparile de mai susu, Agrippina, cum ne spune Dione Cassiu si Suetoniu, fú essilata la 782 la Pandataria, si fiuso Nerone la Pontia, ambe insule in marea mediterana langa tiermurii Italiei. Agrippina a fostu reu tractata de centurionele, ce o ducea, in modulu celu mai barbaru, scotiendu i unu ochiu prin bataii, si, dupa ce ea se determinase sa móra de fóme, bagandu i cu fortia bucate pre gura. Era Nerone s'a sinucisu, candu carneficele intrà la densulu cu strangulu si cu carligulu cá sa lu dea pre Gemonie. Drusu, unu altu fiu alu Agrippinei si Germanicu, fú inchisu intr'o bolta suterana a palatului, unde a muritu móрте de fóme. Ann. VI. 23. — In 783 urméza arestarea lui Asiniu Gallu, despre a carui'a móрте se va vorbi Ann. VI. 23. Seianu se inaltià la culmea puterii. In fine in 784 Tiberiu incepe sa lu suspitioneze. Tractandu lu anca totu cá pe unu favoritu iubitu, numesce pe supt ascunsu pe

Macrone de prefectu alu pretorianiloru, si scrie senatului, cá sa prindia pe Seianu. Apoi fú judecatu la mórte, essecutatu in cas'a sa; éra corpulu lui fú sfasiatu in bucati de poporu. Copii, consangeni si toti cati tienusera cu elu fura ucisi.

Urméza apoi aci fragmente din cuventarea, cum se vede, a unui partisanu lui Seianu.

VI. Patrudieci si patru de cuventari se rostira asupr'a acestei cause; pucine din temere, cele mai multe din dantina. . . .

— „io amu fostu de parere, cá mie mi va aduce desonóre „séu lui Seianu ura. . . .

— „noroculu s'a schimbatu, si elu (Tiberiu), care si lu „facuse colega si ginere, siesi iarta; ceilalti, cari lu lingusiau „in modu nerusinat, acum ilu persecutéza cá pe omulu celu „mai de nemica. — De e mai demnu de gele, a fi acusat „pentru amicitia séu insusi a acusá pe amicu, nu potu de locu „a determiná. — Io nu voiu pune la proba nice crudimea, nice „indurarea cuiva; ci liberu si scusat inaintea ochiloru mei „voiu merge inaintea pericolului. Un'a ve juru: sa ve aduceti „aminte de mine, nu cu intristare amara, ci cu bucuria, nume- „randu me si pe mine intre aceia cari prin mórte gloriósa se „scapara de nenorocirile publice.“

VII. Dupa acést'a pofiti pe unulu si pe altulu cá sa siédia séu sa se duca, dupre cum i va trage inim'a, a remanea si a vorbi cu densulu séu nu; asiá trecù o parte din dí. Societatea érá numerósa anca, si, cum se pareá privitoriloru dupre faci'a lui cea necutremurata, finitulu nu i érá aprópe anca, candu se strapunse cu sabi'a ce o tienea ascunsa supt vestmentu. Cesarulu n'a persecutatu mai departe cu incriminari si vorbe injuratórie pe reposatulu, pe candu asupr'a lui Blesu versase atatea insulte.

VIII. Apoi s'a luat la pertractare acusatiunea contr'a lui Publiu Vitelliu si Pomponiu Secundu. Pe acel'a ilu inculpau acusatorii, cá elu ar fi pusu la dispusetiunea conjuratiloru cheile erariului, preste care a fostu mai mare, precum si banii militiei spre schimbarea domniei; acestui'a i s'a imputatu din partea lui Considiu, fostu pretoru, amicitia cu Eliu Gallu, carele dupa uciderea lui Seianu sa fi fugitu in gradinile lui Pomponiu cá in loculu celu mai securu de scapare. Nice cá li remase periclitatiloru altu ajutoriu, decatu in inim'a cea tare a fratiloru, cari se oferira cá garanti. Intr'acestea Vitelliu sbuciumatu intre

temere si sperantia, a cerutu, cá si cum ar vré sa scrie ceva, unu penicilu, cu care 'si facú o usióra taiiatura in vene si de odata cu viati'a si puse fine si dureriloru. Din contra Pomponiu, unu barbatu ce se destingea printr'o mare elegantia in purtare si printr'unu talentu eminente, suferindu cu inima linscita sórtea cea rea, a remasu in viatia si dupa Tiberiu.

IX. Se decretá apoi a perde si pe ceialalti copii ¹⁾ ai lui Seianu, de si furi'a poporului scadiuse, si cei mai multi s'au fostu inblanditu prin uciderile de mai nainte. Deci fura dusi in prinsóre; fetiorulu vedea bine ce lu astépta, éra fetiti'a atatu érá de naiva, cá intrbá mereu: *cà ce a facutu ea? unde o ducu? cà ea nu va mai face; cà potu sa o pedepsésca cu vérga cá pe copii.* Istoricii aceluor timpuri spunu: cá, fiindu unu lucru ne mai audítu cá sa ucida cu mórte pe o vergura, carneficele dupa ce i a pusu latiu in gítu, mai antaiu a desflorat'o apoi a strangulat'o, si in fine aruncara corpurile betiloru copii in Gemonie.

X. Pe timpulu acest'a Asia si Acaia fura puse in mare, dar rapede trecatória larma, *cà Drusu, fiiulu lui Germanicu* ²⁾, *s'ar fi vedíutu pela insulele Cicladice si apoi pre contienutu.* Si cu adevératu a fostu unu june mai de o etate cu acel'a, pe care unii din iertatii Cesarului, cá si cum l'ar fi cunoscutu, ilu in-socira cá sa insiele pe vlogu. Cei nepriceputi se lasara a se amagi prin faim'a numelui si prin acea inclinare a Greciloru de a crede lucruri nóue si straordinarie, cu atatu mai vertosu, cá plasmuira si crediura totu ei: *cà a scapatu din inchisóre, se duce la ostirea tataso (Germanicu) cá sa faca incursiune in Egiptu séu Siria.* Dejá junimea alergá la densulu, dejá érá primitu de dregatorii publici, si elu se bucurá de acést'a si se leganá cu sperantia desiérta, pana candu Poppeu Sabinu a luat scire. Acest'a, prefectu preste Macedonia, guberná si Acaia. Cá sa previna lucrulu, adevératu séu falsu, trece rapede pe la sinulu de Torona si de Terma, de aci apoi pe la Eubea, o insula a marii Egeice si pre la Pireu de la tiermurii Atticej, in fine pe la marginea Corintului preste angusti'a de tíer'a dísa Istmu, in cealalta mare vine la coloni'a romana Nicopoli, si abea aci aude, cá acel'a, dupa o cercetare strinsa la întrebarea, *cine este,* s'ar fi datu de fiu a lui *Marcu Silanu,* si, cá dupa ce s'au risipitu cei mai multi din cei ce se luasera dupa densulu, s'a pusu pe o naue, cá si cum ar fi voiitu sa se duca la Italia. Sabinu repórta lui Ti-

¹⁾ Seianu dupre cap. 3, lib. IV a avutu trei copii, dintre cari celu mai mare fú ucisu indata dupa mórtea lui. ²⁾ Pe atunci elu s'affá inchisu intr'o bolta suterana a palatului. Vedi Suet. Tib. LIV,

beriu despre acestea. Mai departe n'amu pututu aflá nice despre începutulu, nice despre finitulu acestui evenimentu.

XI. Pe la finea anului discordi'a, clocita de multu timpu, erupse între Consuli. Caci Trione, usioru intru a atietiá inimitie, si deprinsu in cuventari de foru, imputase in modu ascunsu lui Regulu, *cà nu persecutéza cu destula diligintia pe uneltele lui Seianu*. Regulu, unu omu moderatu, pana nu lu interítai, nu s'a multiemitu numai cu respingerea disaloru colegi; ci lu trase la cercetare cá pe unu complice lui Seianu. De si multi din parinti i rugau, cá sa depuna mani'a ce la amendou li va fi stricatiósa; cu tóte acestea ei remasera in amari-tiune si amenintiari pana au essitu din consulatu.

Cartea a siessea.

Consulii:

A. R.	785	A. C.	32	{	C. Dom. Ahenobarbu. M. Fur. Cam. Scribon.
	786	"	33	{	Ser. Sul. Galba. L. Corn. Sulla.
	787	"	34	{	Paulu Fabiu Persicu. Luciu Vitelliu.
	788	"	35	{	C. Cestiu Gallu. M. Serviliu.
	789	"	36	{	Q. Plautiu. S. Papiniu.
	790	"	37	{	Cneu Aceroniu. C. Pontiu.

Acést'a carte contine fapte cam de siesse ani.

I. Cneu Domitiu si Camillu Scribonianu intrasera in consulatu, pe candu Tiberiu, trecendu prin angusti'a de mare, ce spalá Caprea si Surrentu, plutiá lungu pe langa Campania, standu la indouire, sa intre óre in Roma, séu, caci se determinase pentru contrariu, sa se prefaca ca va veni. Adese ori se dete josu in apropiere, veni anca si la gradinile sale de langa Tibru; apoi sé rentórse éراسi la stanci si la secretulu marii, de rusinea crimeloru si fapteloru sale cele spurcate, de care érá pana la acea nemesura inflacarata, cá elu dupre datin'a regiloru spurcá cu pröstitutiune si pe copii liberi nascuti. Nu numai frumseti'a si corpulu bine facutu i serviá lui de scinteia la patim'a carni, ci la unii modesti'a rusinósa a fragetei etati, la altii lustrulu numeloru stramosiesci. Atunci pentru prim'a data se inventara, ne mai cunoscutele pana aci vorbe: de *sellaria* si *psintria*, spre a semnificá spurcatiunea locului séu blastematiile de totu felulu. Erau sclavi oblegati cá sa caute si sa provisioneze pe Cesarulu, daruindu pe cei ce se invoiiu, amenintiandu pe cei ce refusau. Déca se intemplá cá afinii séu parintii sa i

retiena, intrebuintiau violentia, rapitura si ce li placea chiaru cá si contr'a captiviloru de resbelu.

II. Éra pe la inceputulu anului in Rom'a se facura decrete teribile, cá si cum foradelegile Liviei s'aru fi datu la lumina atunci numai, si nu s'aru fi pedepsitu de multu, contr'a statueloru si memoriei ei; catra acestea *bunurile lui Seianu sa se scótia din erariulu statului si sa se bage in visteri'a imperatesca séu fiscu*, cá si cum intre amendoue aru fi essistatu ver o diferentia. Pentru votara Scipionii, Silanii si Cassii mai in acelesi séu pucinu schimbate cuvinte cu mare ponderositate, pe candu Togoniu Gallu, cá nulitatea persónei sale sa o amestice printre nume mari, luà rapede cuventulu. *Elu rugà pe principele, cá sa aléga senatori, din cari, doue dieci essiti prin sorti si incinsi cu sabia, de cate ori vine in senatu, sa i apere viat'a*. Gallu adeca luase seriosu o epistola a lui Tiberiu, prin care acest'a cerea cá sa i se dea unulu din consuli de escórta, pentru cá sa póta veni securu in Roma. Tiberiu, care avea datina a mesticá glume in lucruri serióse, multiemi totusi parintiloru de buna voiintia. „Dar pe cine sa aléga, si pe cine sa nu „aléga? Totu pe aceiasi séu candu si candu pe altii? Imbe-„tranti in dregatorii séu pe ómeni teneri? Privati séu drega-„tori? Apoi ce figura voru face senatorii, candu voru stá la „pragulu curiei cu sabiele scóse? In fine elu nu pune multu „pretiu pe o viatia aparata cu arma.“ Asia vorbi Tiberiu in tonu mesuratu catra Togoniu, si se multiemi cu lapedarea motiunii.

III. Din contra pe Juniu Gallione, carele opinase, cá *pretorianii sa cascige dreptulu, dupa implinirea aniloru de militia, a siedea in teatru pe cele patrusprediece banche*¹⁾, ilu dojeni aspru cá si cum ar fi inaintea sa de facia²⁾: „Ce tréba „are elu cu soldatii? Se cuvine cá acestia atatu ordine catu si „daruri sa nu primésca de la altu cineva decatu numai de la „imperatorele. Póte cà Gallione a inventatu ceva de la sine, „ceea ce a scapatu din vedere indieitulu Augustu insusi. Au „dóra satelitii lui Seianu cauta sa arunce seminti'a discordiei si „a rebeliunii voiindu suptu titlu de onóre a suptminá disciplin'a „militara?“ Pretiulu ce Gallione l'a reportatu pentru acésta lingusire precugetata, à fostu, cá numai decatu sa fia scosu din curia, apoi departatu din Italia, si in fine, venindule aminte, cà i va merge bine in essiliu, caci elu 'si alesese de siederea placut'a insula Lesbú, fú adusu inapoi la Roma si inchisu in casele magistratului. Prin aceiasi epistola Cesarulu a indreptatu,

¹⁾ Cá si cavalerii romani. ²⁾ Sa ti notezi cà tóte acestea afaceri intre Tiberiu si senatu se faceau prin scriptura, de candu erai in Caprea.

spre cea mai mare bucuria a parintiloru. o imputatiune contr'a lui Sestiu Paconianu, fostu pretoru, facendu lu orbu cutezatoriu, reutatosu, omu ce spioneza secretele tuturoru, pe care Seianu l'a alesu, cá sa intinda lui Caiu Cesarele curse. Indata ce a essitu acést'a la lumina, ur'a multu timpu retienuta erumpse cu violentia, si i s'ar fi decretatu osend'a de mórte, déca n'ar fi dechiaratu a face aratari.

IV. Éra candu elu s'apucà de Latinu Latiare, acusaturu si acusatulu infacisiara spectaclu celu mai placutu. Latiare a fostu, odinióra, cum s'a dísu ¹⁾, celu mai principale instrumentu alu perderii lui Titiu Sabinu, si acum celu antaiu, care 'si a luat pedéps'a. Intr' acestea Ateriu Agrippa atacà pe consului anului precedente ²⁾, „de ce ei la acésta acusatatiune imprumutata „stau acum in tacere? Temerea si reu'a conscientia fora indo-„uiéla este ceea ce acum i tiene in legatura; ma parintiloru nu „li se cade a trece cu tacerea, ceea ce ei au auditu.“ Regulu respunse: timpu la resbunare mai este destulu, elu va intreveni in presentia principelui. Éra Trione: „este mai bine cá jalu-„si'a dintre college séu ceea ce póte i a aruncatu in cértá, a „le trece cu uitarea.“ Si, deorace Agrippa nu incetá de a li dá diori, consularele Sancuiniu Massimu róga pe senatu, cá sa nu mai inmultiasca grigile imperatorelui prin amaritiuni noue. Acést'a va sci ce medie sa intrebuintieze. In acestu modu fú mantuitu Regulu, si caderea lui Trione amanata. Ateriu erá mai tare urítu, pentru cà, desnervatu prin patim'a somnului séu prin vegheri pe la blastematii, si chiaru din caus'a lasitatii sale, neavendu nice o frica de principele cu tóta crudimea acestuia, urdiá planuri pe la betii si desfreneri pentru perderea barbatiloru celoru ilustru.

V. Dupa acést'a Cotta Messalinu, incepatoriulu motiuniloru celoru mai cumplite, si pentru acést'a obiectu alu unei invehite ure, cum s'a datu ocaziune, fú acusat u pentru varie fapte rele: cà a vorbitu cá si cum virilitatea lui Caju Cesarele ar fi ne cértá, ³⁾ si cà la unu ospetiu cu preotii la diu'a nascerii Augustei a dísu: cà acea cina e o *pomana de noue díle* ⁴⁾; si odata, candu a avutu cértá pentru nisce bani cu Marcu Lepidu si cu Luciu Aruntiu, s'a plansu de influinti'a loru si a adausu: bine, *pe ei i va apará senatulu éra pe mine, Tiberiutiulu meu.* La tóte aceste a fostu doveditu de fruntasii cetatii, si fiindu cà nu lu slabiá din acúsare, facú apelatiune la imperatorele. Nu multu dupa acésta sosese senatulu o scrisóre, in care Cesarulu se

¹⁾ Cart. IV. 68, 69. ²⁾ Cart. V. 11. ³⁾ Citescu *incertae* in locu de *incestae* virilitatis; din caus'a lui *quasi*, care nu póte stá cu *incestae*. ⁴⁾ *novem-dialis coena.*

pare a lu acúsá, istorisindu amicitia dintre densulu si Cotta de la inceputu si numerandu i desele servitia, cu acea ordinatiune, cá din vorbe sucite cu malitia si din fabule de pe la mese sa nu faca crime.

VI. S'a' vediutu demnu de insemnatu inceputulu aceste scriori a Cesarului, caci cu aceste vorbe 'si a urdit'o: „Ce sa ve scriu, parintiloru adunati, séu cum sa scriu „séu peste totu ce sa nu ve scriu, pe acestu timpu, déca „sciu io acést'a, atunci sa me bata dieii si dieesele mai „reu, decatu me simtiu pe tota diu'a a fi batutu.“ Pana la acelu gradu ajunsesera crimele si faptele sale cele spurcate a fi o tortura insusi pentru densulu! Nu indesiertu dicea dar celu mai bunu din intiepti ¹⁾, cá déca ai deschide peptulu tiraniloru, ai putea vedé ranele si loviturile acolo, caci precum trupurile se sfasie de loviture, asia sufletele loru sunt rupte de turbare, de patim'a carni si de cugete rele. Si in adeveru pe Tiberiu nu l'au pututu scuti nice marirea sa, nice izolarea sa, cá sa nu marturisésca insusi torturele inimei si durerile sale.

VII. Apoi, danduse putere parintiloru a decide despre sórtea senatorului Cecilianu, care redicase cele mai multe acusari contr'a lui Cotta, s'a decretatu pentru densulu aceeași pedépsa cu care fure pedepsiti si Aruleiu si Sancuniu, acusatorii lui Luciu Arruntiu ²⁾. Lui Cotta, care macaru cá erá nobilu, ci caditu in saracia prin desfrenari, desonoratu prin fapte rusinóse, nu i s'a pututu face mai mare onóre, cá acésta, cá a fostu pusu prin onorific'a satisfacere intr'o linia cu virtuosulu Arruntiu. Dupa acést'a venira la rondu Cuintu Serveu si Minutiu Termu; Serveu a fostu pretoru si óre candu associtoriu lui Germanicu, Minutiu de rangu cavalarescu, facura o intrebuintiare mesurata de creditulu ce lu aveau la Seianu, de aci vine cá compatimirea cu sórtea loru erá mare. Din contra Tiberiu, dandu i de *tradatorii cei mai principali*, provocà pe Caiu Cestiu, tatalu, cá sa descopere senatului ceea ce i a fostu scrisu lui, si Cestiu primí acusarea. Pe acestea timpuri de nefericire reulu celu mai mare erá: cá si cei mai antai in senatu essertiau artea lasia a denuntiarii, unii pe facia, multi pe ascunsu: incatu nu mai puteai destinge pe straini de consangeni, pe amici de necunoscuti, faptele de curentu evenite de cele uitate prin vechime. Ori ce ai dísu, nu face nemic'a, in foru, la mésa, erai denuntiatu, fiacare se grabiá a apucá altuia inainte, cá sa lu faca culpasiu, parte pentru propria securantia, cei mai multi cá nisce infectati de unu morbu lipitosu. Minutiu si Serveu, indata ce s'au osinditu, facura cauza comune cu denuntiatorii si

¹⁾ Socrate la Platone: Gorgias. ²⁾ De buna séma in cartile perdute.

traseră în același pericol pe Iuliu Africanu din Somtona, cetate Gallică, și pe Seiu Cadratu, a căruia origine nu mi este cunoscută. Seiu îmi este bine că cei mai mulți istorici au trecut cu tăcere peste unele din aceste acușări și pedepșiri, și pentru că s'au ostenit prin multimea acelor'a, și temându-se că ceea ce lor însuși li e superatios și pre multu să nu desgusteze pe cititori. Mie din parte mi s'au parut cele mai multe din ele a fi demne de cunoscutu, de și s'au negritu de alții.

VIII. Astfelu, pe timpul acest'a, pe cându ceilalți se lăpădau cu falsitate de amicitia lui Seianu Marcu Terentiu, unu cavaleru Romanu, avu barbatia, a se dechiară pentru aceea ce i se impută că o culpa vorbindu catra senatu în urmatoriulu modu: „Este adevăratu că pōte să servēsca spre mântuirea mea „mai pucinu deca recunoscă crim'a ce mi se impută, decatu „cându asi denegă o. Ma ori cum se va întimplă, io o spunu „verde, că am fostu amicu lui Seianu, și că am pofțitu să fiu, „și m'am bucuratu că 'i am pututu cascigă amicitia. Io lu vedu „diusem că colega a tataso comandandu coortiloru pretoriane, „și apoi purtandu totu deodata dregatorii civili și militari. Afii „și consangeniului fura încarcati cu onori. Dupre cum fiau „cine eră intimu lui Seianu, acel'a se socotiă bunu de a fi amicu „și Cesarului; pe cari eră maniosu, cadeau în tremuru și despretiu. Io nu spunu pe nume pe nimene; cu pericolu meu „voiu să apară pe totu cati n'amu luat n'ce o parte la plănurile ultime a le lui ¹⁾. Noi nu adorămu pe Seianu Vulsineanu, ci pre membrulu casei Claudiiloru și a Juliiloru, în care „intrase prin cunnatia, pe ginerele teu, Cesarule, pe sociulu teu „în consulatu, pe locutienatorulu teu în afacerile statului. Nu e „tréb'a noastră să judecăm pe cine ti a placutu tie a lu înaltia „preste ceilalți și din ce motive. Tie ti dederă diei judecata „suprema în statu, noua ni a remasu singur'a gloria a ascultării. Mai încolo noi cautămu la cele ce ni stău înaintea ochiloru cine are dela tine bogatii, dregatorii, și puterea cea mai „mare de a folosi și de a strică; că Seianu le a ayutu acestea, „nimene nu va negă. Era a cercă cugetele cele ascunse a le „principelui, și ce voiiesce elu în secretu nu e iertatu, și e cutedzare; și totu nu va află nemic'a ²⁾. Nu cugetati, parinti adunati, la diu'a ultima a lui Seianu, ci la acei siessesprediece „ani; noi am curtenit și pe unu Satriu și pe unu Pomponiu; „puneam mare pretiu chiaru și pe cunoscentia iertatiloru și

¹⁾ Adeca: că să ucida pe Cesarulu. ²⁾ Fina întorsatura, de orace, du-dre spus'a lui Dione, pe Tiberiu nemic'a nu lu superă mai multu, că cându vedea, că cineva ia nimeritu întentiunile lui cele secrete.

„putariloru lui. Ce urméza de aici? Apărarea acést'a sa aiba „aceeasi valóre pentru toti fora distingere? Ba nu; ea sa se „marginésca intre certi termini. Comploturile contr'a statului, „proiecte de ucidere contr'a principelui sa se pedepsésca; éra „pentru amicitia si servitia din diu'a finitului lui sa fi tu, Ce- „sare, si noi toti absolvati.“

IX. Firmitatea acestei cuventari, si cercustanti'a cà s'a gasitu unulu cá sa dea espresiune simtiementeloru ce la toti li jacea la anima, avura atata putere cà acuatorii lui Terentiu, cu privire la faptele cele rele a le loru de mai nainte, au trebuit sa platésca cu essiliu séu cu mórtea. Apoi a urmatu o scrisóre a lui Tiberiu contr'a lui Sestiu Vistiliu, fostu pretoru, pe care acel'a, cá pe unu favoritu a frateso Drusu, ilu stramutase in coortea sa. Caus'a disgratiei lui Vistiliu a fostu, cà elu scrisese ceva asupr'a vietiei ceii desfrenate a lui Caiu Cesarele, seu cà s'a datu credintia plasmuirii. Din caus'a acést'a fù eschisu de la més'a principelui, si, dupa ce cercase a se sinucide cu o mana slabita de betranetie, 'si léga venele; apoi tramise o scrisóre rugatória principelui, de unde venindu i unu respunsu aspru, si le deschise érași. Dupa acést'a fura acusat cu gramad'a Anniu Pollione, Appiu Silanu, si cu densii Scauru Mamercu si Sabinu Calvisiu, cu Pollione a fostu trasu si fiuso Vinicianu, toti de origine stralucita, si unii din ei s'au fostu inaltiatu la dregatoriele cele mai mari. Parintii tremurau, caci pucini erau cari sa nu se fi aflu in afinitate séu amicitia cu atatia barbati illustri. Cu tóte acestea Celsu, tribunulu unei coórti urbane, pe atunci intre marturi, scapà pe Appiu si pe Calvisiu din periclu. Caus'a lui Pollione, a lui Vinicianu si a lui Scauru o amanà Cesarulu, pentru cá acést'a sa o tracteze in persóna cu senatulu, facendu numai contr'a lui Scauru nisce observatiuni tristi.

X. Nice insesi femeile nu remasera scutite de periclu. Ele, caror'a nu li se putea imputá amblare dupa domnia, fura acuzate pentru lacrimelile versate. Vitia, mam'a lui Fufiu Geminu, o muiiere deja betrana, a platitu cu mórtea, caci a plansu uciderea fiuso. Acestea se facea la senatu. Catu pentru principel' acést'a ucise pe Vesulariu Atticu si pe Juliu Marinu, doui dintre amicii cei mai vechi ai sei, socii ce i au urmatu la Rodu si i au fostu nedespartiti in Caprea, Vesulariu facuse pe medilocitoriulu la cursele intinse contr'a lui Libone, cu ajutoriulu lui Marinu a resturnatu Seianu pe Curtiu Atticu; bucuri'a, cu care s'a primitu acést'a, a fostu cu atatu mai mare cà sfatuitori au cadu in gróp'a sapata altor'a. Pe timpulu acést'a a muritu Pontificele Luciu Pisone mórte firésca, unu essemplu rar acést'a intr'o positiune asia de inalta. Nice odata din indemnu propriu n'a facutu elu ver o motiune servile, si candu a

fostu imbulzitu de necesitate, a sciutu sa o stempereze cu intieptiune. Cà tataso a fostu censoru, acést'a am spus'o ¹⁾; etatea lui s'a intinsu pana la 80 de ani; ornamentele triumfalie le a meruitu in Tracia. Cu tóte acestea glori'a principale a lui a statutu in aceea: cà devenindu prefectu alu Romei, care dregatoria de curendu se facuse pe viatia, s'a purtatu cu mare cumpatu ceea ce erá cu atatu mai greu cu catu erá mai mare spiritulu de neascultare in poporu.

XI. Caci in timpurile de mai nainte, déca regii séu mai tardiu dregatorii de statu se duceau de acasa, se alegeau pentru acelu intretimpu, cá Roma sa nu remana fora capu, cari sa faca ómeniloru dreptate si sa puna la cale ce s'ar intemplá nepreveditu. Spunu cà astfelu Romulu sa fi pusu mai mare pe Dentre Romuliu, apoi Tullu Ostiliu pe Numa Martiu, si Tarciuiniu Superbu pe Spuriu Lucretiu. Mai tardiu se supliniau consulii pe sine totu asia. Mai stà anca o icóna despre acést'a, cá sa se denumésca unu prefectu cá locutienatoriu alu consulului pe timpulu catu duréza serbatoriele latine. Augustu din parte'si pe timpulu resbeleloru civile a facutu mai mare preste tóta Roma si Italia pe Cilniu Mecenate, barbatu din ordinea calarésca. Éra dupa ce a concentratu tóta suveranitatea in persón'a sa, pentru marea multime a poporului si pentru ajutoriulu celu tardiu alu legiloru, a luat alaturea pe unulu din consulari, carele sa tiená in frene pe sclavi si pe aceea parte din cetatiani, a careia cutezare turburatória numai de frica scie. Celu antaiu care a capatatu acésta demnitate a fostu Messala Corvinu, ce anse dupa pucine díle i s'a luat inapoi, cá de la unulu ce nu erá capace de a o purtá. Apoi a ocupat'o Tauru Statiliu, carele, macaru cà erá inaintatu in etate, totusi o duse fórte bine. In fine Pisone o duse in cursu de doue dieci de ani cu ecale vrednicia, pentru aceea ce i s'a decretatu de senatu, cá sa fia onoratu cu ingropatiune publica.

XII. Cuinfilianu, tribunulu plebii, facú senatului propunerea, *relativa la o carte Sibilina, carea cincedecivirulu Caniniu Gallu, poftise a se primi între celelalte carti a le prorocitiei, si senatulu sa decida despre ea*. Si, deórace s'a facutu concludu fora desbatere si fora a se cere opiniunile ²⁾, Cesarulu tramise

¹⁾ Fora indouire in ver unulu din capetele cartii V-ea perdute. ²⁾ De regula unu decretu alu senatului se facea prin *discessio* séu trecerea in partea celuia, cu a caruia opiniune consintiá votantulu. Veneau anse casuri, candu consintiementulu erá unanimu, atunci presedintele pasiá, la votizare indata, fora a mai intrebá pe fiacare in parte de opiniunea sa. Si acést'a se dicea: *senatus consultum per discessionem facere*; éra déca *res erat dubia*, atunci consululu intrebá in parte pe fiacare senatoru de parerea sa (per singulorum sententias exquisitas) si si decretulu senatului facutu asia, se dicea: *senatus consultum per relationem facere*.

o scrisóre, in care se facea o mica dojana tribunului, atribuiuđ etatii lui anca tenere nescienti'a vechiloru datine. Era lui Gallu i imputá, cá e destulu de betranu, cá sa cunósca riturile sacre, si totusi, fóra a fi datu mai antaiu, dupre datina, cá maisterii sa o citésca si sa o apreťiuiasca, si colegiulu preotiloru sa 'si dea parerea, a facutu sa se primésca o carte a caruia autoru nu e cunoscutu, din partea senatului neocompletu. Totu de odata a trasu atentiunea senatului la cercustarea, cá, Augustu, deórace supt. acelu nume celebru cerculau multe lucruri mintiuosa, a pusu terminu, in care nisce atari sa se inmanueze la prefectulu cetatii, si nemine din privati sa nu tiena la sine. Ceea ce s'a fostu decretatu anca si de stramosi. Dupa ce a arsu capitoliuulu in resbelulu cu socii, cautara prin Samu, Jliu, Eritre si in Africa, Sicilia si prin coloniele Italice dupre proorocieľe Sibilei, de au fostu un'a séu mai multe, si afacerea acést'a s'a incrediutu preotiloru, cá in catu este datu puterii omenesci, sa aléga pe cele adeverate. Asia si acum pasulu acest'a a fostu de competinti'a Cincidieciviriloru.

XIII. Supt aceiasi consuli venise lucru mai la rebeliune din caus'a scumpetii graneloru. Se facura in teatru contr'a imperatorelui in cursu de mai multe díle de a rondulu manifestatiuni mai violenti decatú erá datin'a. Tiberiu s'a turburatu pentru acést'a, si inculpá pe dregatori si pe consuli, *pentru ce ei n'au ținutu cu autoritatea sa pe poporu in frénu; la care mai adause: cá din ce provincie si in ce catátime mai mare sa aduca elu bucate, decatú Augustu.* Deci senatulu emise pentru pedpsirea poporului unu decretu dupre asprimea cea veche; totu asia de séveru fú si edísulu consúlıloru. Cá Cesarulu a tacutu, acést'a n'o luara, cum au crediutu densulu, de blandetie, ci mai virtosu de trufia.

XIV. Pe la finitulu anului cadiura Geminiu, Celsu, Pompeiu, cavaleri Romani, cá culpasi de conjuratiune. Geminiu, cá unu risipitoriu de bani si datu la o viatia de molitiune, a statutu in relatiuni de amicitia cu Seianu; de ver o intreprindere seriósă, nice vorba. Tribunulu Juliu Celsu, infasiurandu 'si in prinsóre lantiulu desfacutu in giurulu gúťului, se trase in cóci si in colo pana s'a sugrumatu. Lui Rubriu Fabatu i s'a datu o custodia, pentru cá se vorbiá, cá, vediendu starea statului Romanu a fi desperata, ar fi voiitu sa fuga la Parti. Si cu adevératu ilu gasira la angusti'a de mare a Siciliei, si lu aduse inapoi unu centurione, fora a se fi pututu justificá cu argumente de credintia pentru intreprinderea unei calatorii atatu de lunga. Cu tóte acestea nu i facura nemic'a, mai multu din uitare, decatú din gratia.

XV. Supt consullii Serviu Galba si Luciu Sulla Cesarulu, dupa cercare multa, ce barbati sa dea elu nepóteloru sale, ce ajunsera dejá la etatea de marítatu, alese pe Luciu Cassiu si pe Marcu Viniciu. Acest'a 'si tragea originea din cetatea municipale Calé, tataso si mosiuso fusera consuli, altamente elu se tienea de ordinea cavalerésca; si unu omu de natura blanda si unu oratoru de bunu gustu. Cassiu se tragea din familia plebeica, dar insemnata si veche in Roma, si, crescutu la tataso in aspra disciplina, se destingea mai multu prin maniera placuta, decatu prin activitate. Dupa acest'a a datu pe Dru-sella, dupa Viniciu pe Julia, fi'a lui Germanicu; si de aceea scrise senatului, fora a face laude mari juniloru. Apoi dupa ce 'si a scusatu lipsirea din Roma in termini fórte vagi, a trecutu la alte afaceri mai grave: cum adeca 'si a trasu asupra 'si ura nóua pentru binele statului; si a cerutu, *cá prefectulu Macrone dimpreuna cu cativa tribuní si centurioni sa lu escorteze, de cate ori va intrá in curia*; ma dupa ce s'a facutu unu decretu alu senatului fora detiermuriere, fora a se prescri rangulu séu numerulu, totusi n'a mai venitu nice odata, nu in senatu, dar nice macaru in alta órecare casa din Roma; ci amblá pre cáii neamblate, ocolindu cetatea, patri'a sa.

XVI. Intr'aceea s'a sculatu o multime mare de acusat-ori contr'a celora ce luau interese mari pe bani in contradicere cu legea dictatorelui Cesare, ce continea dispusetiuni relative la capitalu si la mosii din Italia, ceea ce anse cadiuse de multu in uitare, pentru cá ómenii prefirau folosulu privatu la binele comunu. Fora indouire in Roma reulu camataritului erá vechiu, si a statutu mai de multe ori cauza la turburari si discordii; din care cauza acelasi erá marginitu si in timpurile de mai nainte, candu datinele anca nu erau asiá de stricate. De ocam-data s'a fostu defiptu prin cele XII. table, cá nemine sa nu iá interesu mai mare de unulu la suta, de órece mai nainte acel'a se tassá dupre bun'a tacere a bogatiloru; apoi la propunerea tribuniloru s'a scadiutu la diumetate, in fine s'a propritu de totu. Catra acestea prin multe plebiscite s'a lucratu contr'a insielatorieloru, cari, de atatea ori apasate, essiau éراسi la aratare prin maiestrii de mirare. Ma atunci pretorulu Gracu, insarcinatu cu acésta cercetare, spariatu de multimea celoru ce erá sa se periclíteze, a facutu reportu la senatu. Parintii spaimentati (caci nu erá unulu curatu de atare culpa) rugara pe principele, sa i ierte. Principele se invoii, a pusu terminu de unu anu si siesse lune, cá in acestu timpu fiacare sa 'si puna in orenduiala socotelile sale, conformu prescripteloru legii.

XVII. De aci apoi a resultatu lips'a de bani; caci creditorii se grabira a 'si cere inderetru banii locati, si in urm'a

atoru bancuerotii si venderi de mosii monet'a de argintu se retienea in cass'a fiscului séu in erariulu statului. Catra acestea senatulu printr'unu decretu ordiná: *cá facare sa 'si loceze dóue din trei parti a capitalului cu interese in mosii prin Italia.* Creditorii anse reclamau tóta sum'a si detorii nu 'si puteau calcá cu onóre obligatiunile sale. Din caus'a acést'a se facu de ocamdata alergari incóci incolo si rugatiuni, apoi se gramadescu la scaunulu de judecata a pretorului; si din mesurile luate spre a vindecá reulu, din vendere si cumparare, essi resultatu contrariu la cele ce s'asteptau; pentru cá capitalistii 'si tienura toti banii pentru cumpararea mosieloru. Multimea fonduriloru imobile de vendiare casioná scadere in pretiulu loru, si cu catu nescine avea mai mari datorii, cu atatu aflau la densulu mai pucinu de vendutu; bunastarea multor'a s'a impucinatu; ruinarea averii aduse cu sine totu de odata demnitate si nume bune in periclu. In fine Cesarulu veni intr'ajutoriu, deponendu 100 de milióne de sestertii, din care erá iertatu a se imprumutá fora camata pe terminu de trei ani, déca detoriulu garantá pe statu cu o ipoteca in fonduri mobili de pretiu duplu alu imprumutului. In modulu acést'a se restaviri creditulu, si cu incetulu se aflara si privati imprumutatori. Si incetara a se conformá in venderea mosieloru la instructiunile cuprinse in decretulu senatului, de órace si acést'a, cá si altele incepù cu agerimea si apoi fini cu lasatur'a.

XVIII. Dupa acést'a s'a intorsu éراسi timpulu terorismului de mai nainte, acusanuse de crim'a lese-maiestatii Considiu Proculu, carele, fora temere fú rapitu, pe candu 'si serbá diu'a nascerii, dusu in curia, osinditu si pe locu ucisu. Era sor'a lui Sanc'i'a acusata de C. Pomponiu, a fostu poprita de la focu si apa. Acést'a, unu capu nestemperatu, dícea: *cá elu face acestea si altele cá acestea acusari pentru cá sa castige favórea principelui si cu acést'a sa abata periclu de la capulu frateso, Pomponiu Secundu.* Decretatus'a essiliu si asupr'a Pompeiei Macrina, ai caria barbatu Argolicu si socru Lacone, amendoui din fruntasii Greciei, cadiusera jertfa Cesarului. Si tataso, unu cavaleru din cei illustri, romanu, si frateso, fostu pretoru, amenintiati de acusatiane se sinucisera. Acestor'a li s'a imputatu de crima: cá stramosiulu loru Teofana din Mithlene a fostu intre intimii lui Pompeiu Marele, si cá lui Teofane, dupa mórte, lingusirea grecésca i a atribuitu onori divini.

XIX. Acestor'a li a urmatu Sestu Mariu, omulu celu mai bogatu in Spania; acusatu cá ar fi avutu incestu cu fi'i sa, fú datu precipisiu depre stanca Tarpeiana. Si cá sa nu mai remana nice o indouire, cá multiemea averii si minele sale de

auru a fostu adevărata cauză a nenorocirii sale, Tiberiu luă pe sém'a sa minele aceluia, de si se declarasera de proprietate a statului. Prin atatea versari de sange si mai multu interitatu principele puse sa ucida pe toti cati erau arestati cá complici ai lui Seianu. O gramada de mortacini jacea acolo, de tóta etatea, nobili, plebei, respiti s'au clăia unii preste altii. Consangeniloru séu amiciloru nici nu li erá iertatu a se apropiá de morti, a i plange, nice a i vedé; ci veghetori pusi, pandindu la tóte semnele de dorere, aparau corpurile putredite, pana candu le terera in Tibru; si nemine nu cutezá a le prinde candu plutiau incóci si incolo séu erau scóse la tiermuri, nemine a le arde, nice a le atinge. Tóta compatimirea la sórtea omenésca o inabusise prin puterea terorismului, si pe catu crudimea creștea, pe atatu compatimirea se impedecá.

XX. Pe timpulu acest'a Caiu Cesarele, sociulu mosiuo la departarea lui in Caprea, capatá de socia pe Claudia, fi'a lui Marcu Silanu. Caiu 'si ascundea caracterulu celu spurcatu supt o blandetia facierita, fora a 'si deschide gur'a despre osindirea mamei sale, despre lapédarea fratiloru sei. Elu copiá pe Tiberiu pre tóta diu'a, aceeași imbracaminte si mai tóte aceleasi vorbe. De unde se latí acea dîsa ingeniósa, cunoscuta a oratorulu Passienu despre Caiu cá: *nice odata n'a fostu mai bunu sclavu si mai reu domnu*. Nu voiú trece cu tacerea prorocia lui Tiberiu, relativa la Serviu Galba, consule pe atunci. Tiberiu chiamá pe acest'a la sine, si, dupa ce l'a cercatu prin totu felulu de vorbe, i dîse, pe limb'a grecésca acestea: *si tu Galba, vei avé sa gusti odata din domnia*, prin ceea ce elu a semnificatu tardia si scurt'a domnia a aceluia, in puterea scientieloru sale astrologice, pentru a caror'a castigare avuse repausu in Rodu, si invetiatoriu pe Trassilu, si a carui'a cunoscintia de prorocia din stele in urmatoriulu modu i a pus'o la proba.

XXI. De cate ori Tiberiu facea experimente de felulu acest'a, se suiá in despartimentulu superioare alu casei, luandu cu sine de confidente numai pe unu iertatu. Acest'a, fora invetiatura dar tare de corpu, avea sa apuce inainte pe cale precipisia (caci palatulu stá spendiuratu pe o stanca), la acel'a a carui'a maiestria Tiberiu voiú sa o puna la proba, si apoi, la întórcere, déca erá banuitu de ver o siarlatania, sa lu arunce in mare, cá sa nu mai scia nemine de atare misteriu. Trasillu intrudusu pe acésta cale preste stanci, facú intiparire asupr'a cercatorulu, descoperindu i lui insusi si *domni'a si preste totu fitoriulu cu amenuntulu*. Era dupa intrebarea: *déca elu a vedutu si ursit'a sa, ce i va aduce acestu anu, acésta di?* Trasillu mesura positur'a constelatiuniloru si distanti'a lorú, se opresce

de ocamdata, apoi se palesce; cu catu observéza mai multu, cu ata'a tremura mai tare de mirare si spaima, pana ce in fine striga: *momentulu e periculosu, si elu s'afla aprópe, de ultim'a óra.* Atunci Tiberiu ilu imbraciesiéza si lu felicitéza, ca 'si a prevediutu periclulu, si cá acum e mantuitu. Luandu respunsele lui dreptu prorocia ilu primí intre amicii sei cei intimi.

XXII. Io, din parte mi, candu audu de acestea, stau cu mintea indouita: ca óre lucrurile ómeniloru sunt conduse ele de ursita, de o necesitate nemutabile, au éca asiá de voií'a intemplantarii. Pentru cá dai preste cei mai mari filosofi ai anticitatii si urmatorii lor, cari nu su la unu cugetu, si ca multi sunt de acea parere, cá dieiloru nu li pasa nice de inceputulu, nice de finitulu nostru, cu o vorba cá dieii n'au nice o grige de ómeni; cá de aici vine acelu spectaclu tristu in lume, cá sa vedi pe cei buni suferindu de nenorocire, éra pe cei rei bucuranduse de fericire. Din contra unii credu, cá cu adeveratu este o ursita conduceria a eveneminteloru, ci acést'a nu se face prin cursulu steleloru, dar dupre legi principiali si dupre nessulu causeroru naturali. Ni lasa anse voiia libera intru faptele nóstre; dupa ce ai alesu odata, apoi trebue sa urmeze ce ni s'a urdítu. Nice binele nice reulu nu e acel'a ce lu crede vlogulu; multi cari paru a se luptá cu reulu sunt fericiti; si cá cei mai multi cari innóta in bogatie mari sunt cei mai nefericiti: déca aceia pórtá cu constantia sórtea lor cea rea, éra acestia abúséza de noroculu lor. De alta parte sunt si de aceia, caror'a nu li poti luá credinti'a: cá la totu omulu de la nascere e pre destinatu ceea ce va sa i vina: vedibine cá unele i se intempla nu asiá cum i s'au predísu, acést'a anse vine numai din nescienti'a prorocului. In modulu acést'a se discreditéza o arte, despre a carei'a crediementu a datu probe si anticitatea si seclulu nostru. Si cu adeveratu chiaru fiulu acestui Trasillu a spusu mai nainte domni'a lui Nerone, cum voiíu insemná la locul se, pentru cá acum sa nu me abatu pré tare de la sierulu istoriei mele.

XXIII. Supt aceiasi consuli s'a latitu in poporu vestea despre mórtea lui Asiniu Gallu si nu se mai indouíá nemine, cá n'ar fi peritu din lips'a nutrimentului, cu voií'a sa séu fora voiia nu se sciá. Cesarulu intrebatu: lasa lu sa lu ingrópe, nu s'a rusinatu a concede acést'a, si a se plange de sórte, cá a rapitu pe culpasiu, mai nainte de a lu osindi prin judecata publica. Cá si cum in cursu de trei ani nu i ar fi ajunsu tímputu a trage inaintea judecatii pe unu fostu consulu, tata la atati'a barbati de demnitate consulare. Apoi fú stirpitu din viatia Drussu, dupa ce si a prelungitu viati'a cu unu nutrimentu miserabile mancandu nóue díle implatur'a asternutului seu. Unii

spunu că lui Macrone sa i se fi datu ordinu, că la casu candu Seianu ar cercá ver unu atacu cu arm'a, sa scótia pe junele Drusu din prinsóre (caci se tienea inchisu in Palatu) si sa lu puna in fruntea poporului; dupa acést'a, latienduse faim'a, că Cesarulu se va impacá cu norus'a si cu nepotuso, a voiitu mai bine sa tréca de crudelu decatu de pocaitu.

XXIV. Ce este si mai tare erupse in injuraturi asupr'a reposatului, imputandu i onania, că a fostu unu monstru nenpacabile cu ai sei, si inimicu alu statului, si puse sa publice unu diariu, in care erau insemnate faptele si vorbele lui. Se pare a fi de necrediutu, că in cursu de atati'a ani sa lu incungiuire ómeni insarcinati a i pandi faci'a, a i prinde suspinele, si chiaru murmurile cele mai usióre, si cá unu tata mare sa asculte acestea, sa le citésca si sa le póta dá in publicu. Ma epistolele centurionelui Actiu si a iertatului Didimu dederá lá lumina numele sclaviloru cari batusera si spaimentasera pe Drusu essindu din camer'a de dormitu. Centurionele mai amintesce si de vorbele sale pline de barbaria versate asupr'a lui Drusu, că unu ce de lauda, precum si vorbele din urma ale morindului, cu cari, mai antaiú facierindu smintire, cá si candu ar aiuri, blastemá pe Tiberiu, si, apoi dupa ce sia perdutu speranti'a de viatia, scóse imprecari meditate si bine compuse, dícendu: *cà in ce chipu Tiberiu a ucisu pre nora, pe fiu frateso, pe nepoti si tóta cas'a sa: asiá ilustr'a familia a stramosiloru si urmasii sa nu lu lase neresbrunatu.* Parintii intr'aceea murmurau, că s'apara póte a desaprobá: in adevveru ei erau cuprinsi de tremuru si de mirare, că acelu omu, odinióra atatu de viclénu si atatu de ascunsu in foradelegilé sale, ajunsu acum pana la acea sinceritate, că, asiá dícendu, sa dea la o parte paretii si sa arate pe nepotuso cum elú supt loviturile centurionului, supt bataiiele sclaviloru se róga indesiertu pentru nutrimentulu celu mai miserabile alu vietiei.

XXV. Nu trecuse anca acésta durere, candu s'a auditu de Agrippina, carea dupa uciderea lui Seianu, cum credu io, sustienuta de sperantia a mai traitu, si apoi vediendu că crudelea tractare nu mai slabesce, a moritu de buna voiia, afóra déca cumva mórtea ei, casunata prin detragerea nutrimentului de viatia, nu oru fi facierit'o cu insielatiune a fi fostu de buna voiia. Ori cum va fi Tiberiu celu pucinu a eruptu in incriminari asupr'a ei, imputandu i: *o viatia necasta, adulteriú cu Asiniu Gallu, si cá dupa mórtea acestu'a, uríndu i se de viatia, 'si a facutu insasi finitulú.* Ma Agrippina, nemultiemita cu o stare de medilocu, poftitória de domnia, desbracanduse de slabitiunile femeiesci luase asupra 'si planuri barbatesci. *Cà ea a muritu la doui ani de la diu'a, in care Seianu a fostu pedepsitu*

cu mórte, acést'a sa se insemneze in istoria, dîse Cesarulu, laudandu se cà ea n'a fostu sugrumata cu latîulu, nice data pe Gemonie. Pentru acést'a i s'au decretatu multiemita, si s'a legiuitu, cá la 17 Octomvre, diu'a mortii ambiloru, sa se aduca pe totu anulu lui Joue unu daru santitu.

XXVI. Nu multu dupa acést'a Cocceu Nerva, sociu nedespartitu a lui Tiberiu, cunosculatoriu de totu dreptulu dumnediescu si omenescu, fora a fi atacatu, fora a patimi de ver'o betezire, 'si facù planu sa móra. Candu a auditu de acést'a principele, ilu mangaià, ilu intrebà de causa; adause rugatiuni si o marturisì, *cà i cade greu la anima, cà va detrage multu numelui seu, déca si amicii sei cei mai buni fora nice unu motivu pentru mórte fugu de viatia.* Nerva, neluandu i in séma vorb'a, a remasu pe langa determinarea sa de a peri prin nemancare. Ómenii, cari i cunosceau de aprópe cugetele, o spusera pe facia, ca, cu catu a vediutu mai de aprópe nefericirea statului, din amaratiune si temere a preferitu, pana anca e neatinsu, intregu si neatacatu, a muri cu onóre. Altamente perireea Agrippinei, ceea ce abea se póte crede, trase si perderea Plancinei. Acést'a, mai demultu maritata dupa Cneiu Pisone, ce s'a bucuratu pe facia de mórtea lui Germanicu, candu cadîu Pisone, fú mantuita prin rugatiunile Augustei, si nu mai pucinu si prin inimititi'a Agrippinei. Dupa ce -ur'a si favóre a trecututu, veni la rondu dreptatea. Acusata de crime notorie, le plati cu mórtea, tardia dar nu nemeritata, ce 'si a facut'o cu man'a propria.

XXVII. In mediloculu atatoru casuri de géle cetatianii avura parte a se mai intristá si de unu maritisiu nepotrivitu ce l'a facutu Julia, fi'a lui Drusu, mai nainte socia lui Nerone, luandu pe Rubelliu Blandu, de a caruia mosiu, cavaleru romanu din Tiburu, 'si aduceau aminte anca multi. Pe la finitulu anulu mórtea lui Eliu Lamia fú serbata cu ingropatiune de censoru, carele, scapatu odata de inchipuit'a administrare a Siriei, devenise prefectu alu Romei. Erá de familia buna, plinu de viatia si in betranetie; cà l'au retienutu de la provincia, n'au facutu decatu sa i mai marésca faim'a numelui. Indata apoi, dupa mórtea propretorului Siriei, Flaccu Pomponiu, se citi scrisórea Cesarului, in care se plangea: *cà barbati cei mai eminenti, vrednici de a comendá armatele, refusa acestu postu; si cà densulu a venitu la necesitatea cá sa róge pe senatu spre a constringe pe órecari din consulari, cá sa se insarcineze cu primirea provinciiloru.* Tiberiu anse 'si uitase cà Aruntiu de diece ani fú impededatu de la mergerea in Spania. Totu in acestu anu muri si Marcu Lepidu, despre a caruia cumpatu si intieleptiune io vorbii de ajunsu in cartile precedinti. Nobi-

litatea lui n'are trebuința de dovedi, cu atatu mai vertosu, că famili'a Emiliiloru a fostu copioasă de barbati bravi, si că si cei mai corupti din această familia se bucurara de o sorte stralucita.

XXVIII. Supt consuli Paulu Fabiu si Luciu Vitelliu, dupa unu cursu lungu de secluri, s'a aratatu érași in Egiptu paserea fenice, si a datu la invetiati indigeni si greci materia copioasă de cercetare asupr'a acestui fenomene. Mi place a vorbi aci despre celea in ce se unescu, despre unele in care diferescu in pareri, demne anse de a fi luate la cunoscintia. Că acestu animale e consacratu sórelui, că diferéza cu form'a si cu penele de celelalte paseri, intr'acést'a consimtu descriitorii ei. Despre numerulu aniloru ei nu sunt de o parere; cea mai populara e ce i dà 500 de ani. Unii afirméza, că fenicea apare totu la alu 1461. anu; că cea antaiu pasere de felulu acest'a a fostu, ce s'a vediutu supt domni'a lui Sesostre, apoi alt'a supt a lui Amasi, cea din urma supt Ptolomeu, alu treilea din regii Macedoniei, a sburatu, insocita de o céta mare de alte paseri, amirate de form'a extraordinaria a loru spre cetatea Eliopoli. Ma vechile traditiuni sunt fórte nesecure; intre Ptolomeu si Tiberiu n'au trecut 250 de ani. De unde unii conchisera, că aceea nu e adevérata fenice, si că n'a venitu din tiér'a Arabiloru, n'are nice unu semn caracteristicu din acele ce pomesce memori'a ómeniloru: că adeca dupa implinirea aniloru la apropierea mortii sa 'si faca unu cuibu in tiér'a sa, si sa tórne acolo puterea sa genitrice, din care apoi se nasce unu puiu de fenice, a caruia prim'a tréba e, indata ce s'a facutu mare, că sa ingrópe pe tataso. Éra acést'a elu nu o face fora precugutare, ci redica o pondere de mira (pétra), cérca sa o duca pe o cale departe, si, déca se simte că e in stare a putea face calea cu greutatea acést'a, iá mortacin'a tataso, o duce pre altarulu sórelui, si o arde. Acestea nu mai e vorba, sunt necerte si adause cu fabule; e anse afóra de indouire, că această pasere se vede uneore, prin Egiptu.

XXIX. Éra in Roma, unde uciderile nu voiiu sa se mai contéasca, Pomponiu Labeone, care, cum dîsei, a fostu prefectu in Mesia, 'si versà sangele prin venele taiiate, si soci'a sa Passea se grabi a face asemine. Caus'a acestoru feluri de morti rapede érá temerca de carnifice, si cacii osenditii, dupa ce li se confiscau averile, erau lipsiti si de ingropatiune: pe candu dincontra sinucidietoriloru li érá iertatu a fi inmormontati, si testamentele loru remaneau in putere cá pretiu alu essirii pripite din viatia. Cu tóte acestea Cesarulu in scrisórea tramisa senatului dîce: „Că la betrani érá datin'a, că de cate ori rumpeau legaturile de amicitia sa nu i mai primésca in casa si cu acést'a

„incheiau ruptur'a; cà asiá a facutu densulu cu Labione. Ace-
„st'a totusi, din caus'a administrarii cei rele a provinciei si pen-
„tru alte crime vedienduse in cornu de capra, a voiitu sa 'si
„acopere culp'a facendu uritiosu pe principele. Éra soci'a lui
„s'a spariatu dejaba, pentru carea, desi culpasia, nu erá anse
„nice unu periclu.“ Apoi fú chiamatu desnou la judecata Ma-
mercu Scauru, insemnatu cu nobilitatea si elocenti'a de foru.
Pe densulu nu l'a restornatu amiciti'a cu Seianu, ci ur'a totu
asia de potinte in facerea reului a lui Macrone, ce practicá
aceleasi intrige, ci mai pe ascunsu. Elu a produsu cuprinsulu
unei tragedia compusa de Scauru si citase dintr' ens'a versuri,
ce se puteau aplicá la Tiberiu. Éra din partea acusatoriloru
Serviliu si Corneliu i s'au imputatu adulteriu cu Livia si des-
cantece farmecatoresci. Scauru cam siedea bine la unu descen-
dente alu Emiliiloru, indemnatu si de soci'a sa Sesstilia, urdi-
tórea si totu deodata pártasi'a mortii lui, apucá inaintea ju-
decatii.

XXX. Dar totusi si acusatorii insisi cadeau in pedépsa,
candu se infaciesiá ocasiune. Astfelu Serviliu si Corneliu, de
triste faime prin perderea lui Scauru, caciluasera bani dela Varu
Ligure pentru cá, sa se lase de acusare, fura depurtati in in-
sule si proprii de la focu si apa. Asemine si Abudiu Ruso,
fostu edile, cercandu sa pérda pe Lentulu Getulicu, supt care
comendase o legiune, acusanu lu cá a voiitu a 'si maritá pe
fias'a dupa fetiorulu lui Seianu, dupa ce s'a judecatu insusi fú
sgonitu din Roma. Getulicu comandá pe atunci legiunile Ger-
maniei superiori, si 'si castigase prin mare blandetie si pucina
asprime amórea soldatiloru intr'unu gradu de mirare, catra ace-
stea erá nu pucinu iubitú si de ostirea ce tabará in vecinatate
prin socruso Luciu Aproniu. De unde fain'a mereu sustienuta
cá s'ar fi cutezatu a scrie Cesarului: „Cà densulu nu din mo-
„tivu propriu, ci din svatulu principelui á intratu in relatiuni de
„afinitate cu Seianu; elu a pututu sa se insiele totu asia de
„usioru cá si Tiberiu; cà aceeași eróre nu se cade sa fia pen-
„tru Cesarulu fora urmari, éra periculósa pentru altii. Elu e
„intregu credintiosu, si déca nu i se voru întinde curse, va si
„remané. Denumirea celuia ce sa i iá comand'a, elu o va so-
„coti de unu semnu prevestitoriu alu mortii sale. Sa faca unu
„felu de pactu, in puterea carui'a principele sa domnésca pre
„cealalta imperatia, si densulu sa retiena provinci'a.“ Ver catu
de straordinariu se pare acést'a, aflá crediementu, de aceea cá
singuru Geticulu dintre toti afinii lui Seianu a scapatu intregu
si sanatosu si in mare favóre si póte cá Tiberiu sa fi cugetatu
intru sine cá e betranu, la marginea mormentului, si cá dom-
ni'a sa stá mai multu cu numele de catu cu puterea.

XXXI. Supt consului Caiu Cestiu si Marcu Serviliu venira la Roma Parti dintre cei fruntasi, fora scirea regelui Artabanu. Acest'a din temere catra Germanicu, credintiosu Romaniloru, si blandu catra ai sei, a inceputu apoi a se portá cu trufia in privinti'a nóstra, si cu crudime in respectulu suditiloru sei, razimanduse pre resbelele purtate cu succesu bunu, asupr'a gintiloru vecine, despretiundu pe Tiberiu; cá pe unu betranu neputintiosu, si pofitoriu de posedarea Armeniei, unde dupa mórtea regelui Artassia pusese pre tronu pe Arsace, celu mai mare din fetiorii sei. Mai adausese si batjocure, si tramisese ómeni, cá sa céra inapoi visteri'a lasata de Vonone in Siria si Cilicia; totu deodata pofitiá terminii cei vechi ai Persiloru si ai Macedoniloru, intre amenintiari ingamfate, cá va atacá tiererele domnite canduva de Ciru si de Alessandru celu mare. Cá Partii sa trimita soli pe ascunsu, a venitu mai cu séma de la Sinnace, unu barbatu acest'a catu de bogatu atat'a si de mare védia, si, dupa densulu de la Abdu, unu eunucu, caci acést'a la barbari nu numai cá nu se privesce de rusine, ci din contra adauge la influintia. Acestia mai atrasera si pe alte capetenia, si neputendu pune in capulu statului pe nemine din famili'a Arsacidiloru, de órace cei mai multi fusera ucisi din partea lui Artabanu, séu celu pucinu erau anca intr'o etate nematura, cerura de la Roma pe Fraate, fiulu regelui Fraate. Mai lipsia numai unu nume, unu capu care sa se puna in fruntea partitului, se mai cerea invoierea Cesarului, unu descendentu alu Arsacidiloru cá sa se arate la rip'a Eufratelui.

XXXII. Acést'a erá ce doriá si Tiberiu. Elu daruesce pe Fraate si lu imbraca cu demnitatea parintésca, tienenduse tare de politic'a ce 'si a fostu croit'o, cá sa complaneze afacerile esterne, pe calea negociatiuniloru si a diplomatiei, si sa lase armele a repausá. Intr'aceea Artabanu, dupa ce i a venitu la cunoscentia cáile suterane, temporisá de ocamdata din temere, dar n'a trecut multu si s'aprinse de flacar'a resbunarii. Pentru barbari temporisarea e servilitate, rapedeá implinire fapta démnia de rege. Cu tóte acestea interesulu preponderá, si asiá supt masc'a amicitiei chiamá la mésa pe Abdu si lu perdù printr'unu veninu de lucrare lenta, éra pe Sinnace sciù sa lu retiena cu facieriture si daruri, si chiaru prin afaceri. Fraate, carele se lasá in Siria de modulu vietiei, la care se dodese in cursu de atatia ani in Roma, neputenduse impacá cu datenele patriei sale, la care s'a rentorsu, se betezi si muri. Tiberiu cu tóte acestea nu s'a abatutu din calea pre care apucase. Elu 'si puse ochii pe Tiridate, ce 'si tragea originea din acelasi sange, si lu facù rivalu lui Artabanu, éra pe Iberianu Mitridate lu alese spre reocuparea Armeniei, ilu impacá cu frateso Farasmane,

carele capatase regatulu parintescu, si puse mai mare preste tóte aceste intreprinderi in Oriente pe Luciu Vitelliu. Mie nu mi e necunoscuta faim'a cea rea ce se tiene de numele acestui barbatu in Roma, si vorbele cele uritióse ce cerculéza despre densulu: in provincia anse s'a purtatu cu virtute antica. Intorsu de aci temerea de Caiu Cesarele si relatiunile sale cele familiari cu Claudiu lu facura celu mai misielu din sclavi si posteritatea a capetatu intr' ensulu unu modelu alu lingusirii celei mai apuse. Astfelu viati'a de mainainte a lui s'a inghititu de cea urmatória, si faptele cele frumóse a le juniei sale fura intunecate de nisce betranetie hidóse.

XXXIII. Dintre regisiori anse celu antaiu a fostu Mitridate, care a imbulsitu pe Farasmane cu insielatiune si fortia cá sa lu ajute la nisuintiele sale. Se gasira corumpatori, cari cumperara pe servitorii lui Arsace cu auru multu, sa ucida pe domnuso. Totu de odata Iberianii incursera cu mare putere in Armenia, si cucerira cetatea Artassata. Indata ce a auditu de acést'a Artabanu, insarcinéza pe fiiuso Orode cu resbunarea; i dà cete de ostasi Parti si pune sa adune soldati cu plata. De alta parte Farasmane, atrage la sine pe Albani, chiama pe Sarmati, ai caroru capi, luandu daruri de la amendoue partile, dupe datin'a acestui poporu, unii tieneau cu unu partitu, altii cu altulu. Ma Iberianii, domni preste pusetiuni, lasara iute pe Sarmati cá sa treca pre Port'a-Caspica, si sa faca incursiune in Armenia; éra cei ce veniau Partiloru intr'ajutoriu, fura usioru impedecati; pentru cà celelalte pasade erau ocupate de inamicu; singur'a trecatória, ce mai remasese intre mare si muntii marginasi ai Albaniei, erá neamblata pe timpu de véra, candu venturile etesiane ¹⁾ inundéza vadúrilor. Iern'a austrulu resbate valurile si prin retragerea apeloru remanu in secu tiermurii.

XXXIV. Intr'aceea Farasmane, intaritu cu trupe ajutatórie provóca pe Orode lipsitu de soci la bataiia, si fiindu cá acést'a n'o primesce, ilu supera, manoperéza pana la taber'a aceleuia, i ingreuiéza aducerea nutretiului, adese ori i dà róta cu posturile de veghiatu, cá si cum l'ar tiené incinsu; pana candu in fine, Partii nededati cu batjocur'a incungiurara pe regele si lu rugara cá sa se bata. Tóta puterea Partiloru stá in calarime, Farasmane pe langa acést'a erá tare si cu pedestrimea. Iberianii si Albanii, cá locuitori ai unei tiere muntóse, erau mai invirtosiati si ducea mai multu la ostenitiune. Ei se credu a *'si duce originea din Tesalia, de pe timpulu, caudu Jasona, dupa rapitur'a Medei, si dupa ce i a facutu copii, reocupà burgulu desiertatu a lui Aete si tier'a Colchis, ce ajunsese fora domnu.*

¹⁾ Cè sufla pre Canicula.

Ei serbéza fórte tare numele lui si oraclu lui Frissu; si nu vei aflá pe cineva care sa jertfésca vre odata unu berbece, din credintia, cà Frissu au venitu aci pre unu atare animale, acum séu cà in adeveru a fostu acelu berbece, séu cà nauea a avutu acelu semnu. Dupa ce de ambele parti ostirile au fostu puse in linia de bataiia, principele Partiloru vorbí catra ai sei: *despre domni'a Orientelui, despre lustrulu casei Arsacidiloru, pe candu Iberianii, unu inamicu despretiuibile, nu su decatu nisce militari platiiti.* Éra Farasmane dîcea: *cà ei pururea au fostu liberi de jugulu Partiloru, cu catu tendu ei la mai inalte, cu atata si onórea victoriei va fi mai mare, séu déca voru întórce dosulu mai inferitória rusinea si servitutea.* Apoi li aratà lini'a de bataiia aloru sei tare cá ferulu, si cetele Mediloru, ce luceau de lustrulu aurului; éca barbati aci, préda colo.

XXXV. Ma la Sarmati nu resuná numai vocea ducelui, ci ei se imbarbatau intre sine unulu pe altulu, cá sa nu deschida bataii'a cu sagite ci sa atace cu assaltu si sa se lupte deaprópe. Astfelu bataii'a oferí unu spectaclu de specie varii. Partii, deprinsi dupre arte a persecutá si a se retrage, 'si supt-impartira scadrónele, cautau locu deschisu cá sa póta taiiá; Sarmatii fora a face întrebuintiare din arcu; ce nu bate departe, dau assaltu cu lancele si sabiele. Acum atacarea si retragerea se schimba dupre modulu bataliei de calarime; si éراسi apoi, cá in linia strinsa de lupta isbinduse corpu catra corpu, sabia catra sabia, impingu si se respingu. Deja s'apuca si Iberianii si Albanii, detragu pe inimici de pre cáii si li disputa victori'a. Astfelu Partii intre periclu duplu sunt loviti din partea de susu de calareti, de alt'a de josu prin pedestrii. Intr'aceea Farasmane si Orode, standu alaturea celoru bravi, dandu ajutoriu celoru ce se infrangeau, si prin acést'a cunoscenduse saru unulu asupr'a altuia cu armele si cu cáii injurandu, Farasmane cu mai mare focu, caci lovitur'a s'a strabatendu prin coifulu aceluia luraní; dar totusi nu i putú dá si a dou'a lovitura caci fú rapitu de calulu seu, catra acestea Orode ranitu a fostu acoperitu de cei mai bravi din gardistii sei. Ma se lati faim'a cà Orode a cadíutu, si acésta credintia falsa facú pe Parti sa lase victori'a.

XXXVI. Artabanu indata se grabesce cu tóta puterea imperatiei sale spre resbunare. Dar Iberianii ajutati de cunoscienti'a locuriloru se batura cu folosu. Cu tóte acestea Artabanu nu s'ar fi retrasu, déca Vitelliu prin contragerea legiuniloru si prin faim'a respandita, cà voiiesce a face incursiune in Mesopotamia, nu l'ar fi implutu cu temerea de unu resbelu cu Romanii. Atunci Artabanu se lasà de Armenia si caus'a lui a fostu perduta; caci Vitelliu alesiu pe suditii aceluia, cá sa pa-

rasésca pe unu rege, carele in pace e unu tiranu, si i perde prin resbele nenorocite. Sinnace, cum s'a dîsu mai susu, inimicu lui Artabanu, face pe tataso Abdagese si pe alti complici ascunsi, incuragiati prin necontenitele lui perdi in resbelu cá sa se revolteze. La acestia se asociara unulu cate unulu de aceia cari, supusi fiindu mai multu de temere decatu de buna voiia, prinsera inimá, de candu aflara unu capu de partitu. Lui Artabanu acum nu i mai remasera altu cineva decatu dóra gardistii, nisce straini esgoniti din tierele sale, cari n'aveau idea despre virtute, nice o sfiala de foradelege, ci, servindu numai pentru plata, erau gata la ver ce crima numai déca se platiá bine. Pe acesti'a i luá lenga sine si se grabi fugindu in tiér'a cea mai departata ce se marginea cu Scitia, cu sperantia de a capeté ajutoriu, caci in Ircania si Carmania avea relatuni de afinitate; si póte si cu credinti'a cá Partii, cari se pórtá cu pucina constantia catra regii presenti, anse cu cuvientia catra cei ce lipsescu, se voru pocaí.

XXXVII. Dupa ce a fugitu Artabanu si indigenii s'aratau inclinati spre unu rege nou, Vitelliu provocá pe Tiridate *cá sa se folosésce de ocaziune*, si conduce elit'a legiuniloru si a alitiloru la rip'a Eufratului. Pe candu elu sacrificá aci dupre ritulu Romaniloru unu suovetaurile ¹⁾, si Tiridate pentru impacarea riului unu calu, locuitorii adusera scirea: *cá Eufratulu cresce, fora a fi fostu ploui mari, de sine fórte tare; cá se vedu cercuri de spume albe ce semina a coróne, unu semnu prevestitoriu acest'a de fericita trecere*. Altii ilu esplicara si mai suptire dîcendu: *cá intreprinderea la inceputu va fi norocita, apoi nu va fi norocita, apoi nu va fi duratória; caci semnele ce se facu pre pamentu séu pe ceru merita mai mare crediementu; din contra elementului nestabile alu apeloru arata si totu de odata rapesce semnulu prevestitoriu*. Dupa ce apoi s'a facutu o ponte pre nauí, a trecutu ostirea, sosi mai antaiu Ornospade cu mai multe mii de calareti in tabera. Acest'a mai de multu, unu essilatu, a datu nu fora gloria ajutoriu lui Tiberiu la aducerea la capatáiu a resbelului Dalmatinu, si pentru acést'a a fostu daruitu cu drep-tulu de cetatianu Romanu. Apoi, dupa ce a recastigatu amicití'a regelui, fú inaintatu la mari demnitati, la prefectur'a preste tiér'a, ce odata de renumitele riuri Eufratu si Tigru pórtá numele de Mesopotamia. Nu multu dupa acést'a Sinnace aduce noue cete, si Abdage, column'a partitului, vine cu visteri'a si cu ornamentele regesci. Lui Vitelliu i s'a parutu a fi de ajunsu, cá a amenintiatu cu armele Romane, si svatú pe Tiridate si pe mai

¹⁾ suovetaurile = sacrificiu ce constá din sus, ovis si taurus = porcu, oue, tauru.

marii tiei asia: Aceluia dicendu i: *cá sa 'si aduca aminte de mosiuso Fraate si de Cesarulu, inaltiatorulu seu, amendoui frumóse modele; acestor'a: cá sa fia cu ascultare catra regele loru, cu respectu catra Roma, si fiacare sa 'si tiena onórea sa personale si bun'a credintia.* In fine se întórse indereptu la Siria cu legiunile.

XXXVIII. Ce s'a facutu in doue veri le am unitu aci intr'un'a, pentru cá sa mai resufiu de relele domestice. Caci Tiberiu, de si trecusera deja doui ani de la mórtea lui Seianu, nu numai cá nu s'a muiatu de felu cu timpulu, prin rugatiuni, prin satietate, cele ce imblandiescu pe alti ómeni, ci din contra cele nedovedite si resufiate deja elu le pedepciá cá crimelê cele mai grele si mai nóue. Cuprinsu de atare temere Fulciniu Trione, cá sa nu fia espusu la atacurile acusatiloru, 'si scrise testamentulu implendulu cu in-criminarile celea mai inflacarate contr'a lui Macrone si contr'a iertatiloru celoru mai principali ai Cesarului. Chiaru si istuia i facea imputatiunea, cá e unu betranu essitu din minti, si prin necontenta'i lipsire din Roma cá si unu essilatu. Acésta scriptura, tienuta in secretu, din partea ereditoriloru, Tiberiu puse sa o citésca, acum séu cá sa se laude cu libertatea vorbirii, si cá elu despretiuiiesce rusinea propria; séu pentru cá, necunoscendu anca de ajunsu tóte foradelegile lui Seianu, mai bucurosu lasá sa se dea pe facia tóte cate se sciau in acea privintia, cu scopu cá déca nu póte aflá adevverulu prin lingusiri ce lu intuneca, sa lu audia celu pucinu prin injuraturi. In aceleasi dile senatorulu Graniu Martianu, acusatu prin Caju Gracu de crim'a lesa-maies-tatii, 'si facú mórtea cu man'a sa; totu asia si Tatiu Gratianu, de rangu pretoriu, fù osenditu la mórte dupre aceeasi lege de lesa-maiestate.

XXXIX. Nu altu finitu avura si Trebellienu Rufu si Sestiu Pecunianu. Celu antaiu murí de man'a propria; acest'a fù strangulatu in prinsória pentru o poesia conceputa contr'a principelui. Acestea reporturi Tiberiu nu le primiá cá mai nainte despartitu prin mare, nice cu curieri tardii, ci in apropiere de Roma, astfelu cá elu in aceeasi dí séu in demaneti'a viitória respundea consuliloru, uitanduse ore cum cu ochii cum curge sangele prin case, séu ce facu carneficii. Pe la finea anului murí Poppeu Sabinu, de familia nensemната, ma prin amicitia principelui inaltiatu la consulatu si onoratu cu ornamentele triumfalia, si in cursu de 24 de ani, facutu mai mare preste provinciele cele mai inportanti, nu pentru ver o capacitate órecare destinsa, ci pentu cá erá cum se dice omulu trebii si mai multu nemic'a.

XL. Urmara consului Cuintu Plautiu si Sestu Papiniu. Că in acestu anu Luciu Aruseiu si . . . ¹⁾ fura pedepsiti cu mörte, nu o mai socotiă nemine de ver o fapta inforatória, dedati cum erau ómenii cu miseriele. Ci aceea implü cu spaima pe toti că Bibulenu Agrippa, cavaleru romanu, dupa ce acusatarii 'si finisera cuventarile, scóse in senatu chiaru din sinu veninu si lu inghitü. Cadiendu la pamentu si murindu, manile cele iuti spre servitiu a le lictoriloru ilu terera in prinsóre si aci i pusera latiu de gätu si lu sugrumara de si 'si a fostu datu sufletulu. Nice insusi pe Tigrane, odata domnulu Armeniei, éra acum acusatü, titlulu seu de rege nu l'a pututu scapá de mörtea unui simplu cetatianu. De alta parte consularele Caju Galba, si cei doui Blesi, murira mörte de buna voia; Galba, caci prin scrisórea tristá a principelui fú propriu, de a trage la sorti pentru ó provincia; éra celoru doui Blesi, pe candu cas'a loru éra anca in flóre, li au fostu promisü demnitatea sacerdotale; si dupa ce a scadiutu famili'a loru, le a retienutu, si in finé acestea posturi, devenite vacante, le a daruitu altor'a. Intr'acestea ei 'si prevediura mörtea anuntiata, si o si efaptuira. Emilia Lepida, carea, cum s'a disu, éra maritata dupa junele Drusu, si persecutá pe barbatus'o, cu incriminari dese, de si érá de tóta lumea urita, remase totusi nepedepsita, pana candu a fostu in viatia tataso Lepidu. Apoi o apucara acusatarii; imputandu i, că a avutu de a face cu sclavii; nemine nu s'a indouitu despre crima; din caus'a acést'a se lasá de aparare, si 'si puse capetu vietiei cu man'a sa.

XLI. Pe timpul acest'a s'a resculatu natiunea Clitiloru, ce stá supt Archelau din Capadocia; caci a fostu constrinsa, a suferi imposite si censu dupre datinele nóstre, si s'a retrasu pre inaltimea muntiloru Taurici. Positiunea locurilor i apará de cetele nebelicóse a le regelui, pana candu legatulü Marcu Trebelliu tramisu de Vitelliu, gubernatoru Siriei, cu patru mii de legionari si cu cete alese de a le sociloru, incinse cu gropi fortificate, doue coline, (Cadra cea mica si cealalta Davara numite) ce se tieneau ocupate de barbari. Pe cei ce cutezara e erumpe i constrinse a se supune cu sabi'a, éra pe ceialalti prin lips'a apói. Éra Tiridate cu consimtiementulu Partiloru, a ocupatu Niceforiu, Antemusia si alte cetati, ce, fundate de Macedoneani, aveau nume Grecesci; mai incolo a cuprinsu si Alu si Artemita, cetati de a le Partiloru. Érá mare bucuri'a tutúroru, caci urau din inima pe Artabanu, crescutu intre Sciti, pentru crudimea

¹⁾ Acésta lacuna mica mai contine fora indouire anca numele ver unui acusatü.

lui, de alta parte punea mare sperantia in caracterulu lui Tiridate mai imblanditu prin cultur'a romana.

XLII. Cea mai mare lingusire o aratara locuitorii din Seleucia, cetate insemnata acést'a, incinsa cu muri, ce nu s'a coruptu prin datinele barbariloru, dar remase credintiósá spiritulu urditoriulu seu. Trei sute de cetatiani, alesi dupre avere séu capacitate, forméza senatulu; poporulu 'si are drepturile sale. Catu timpu senatulu si poporulu tienu, unii cu altii, n'au nice o temere de Parti; éra déca su desbinati si fiacare partitu cauta ajutoriu contr'a celui alaltu; atunci strainulu chiamatu supune pe amendoue partitele. Acést'a s'a intemplatulu mai daunadi supt domni'a lui Artabanu, din cauza cá cautandu 'si interesulu seu tradá pe poporu senatulu. Pentru cá domni'a poporulu e aprópe de libertate, éra domni'a puciniloru s'apropia de despotismu. Cum a venitu Tiridate, ilu gramadira cu onori, usitate la regii cei vechi, si cu cate a mai inventatu timpurile mai noue. Totu de odata versau injuraturi asupr'a lui Artabanu; cá dupre mama e unu Arsacidu, altufelu unu omu degeneratu. Tiridate depuse administrarea Seleucei in man'a poporulu. Pe candu elu tienea svatu, in care di se ia a mana frenele gubernulu cu solenitate, capatá scrisóri de la Fraate si Jerone, ce gubernau preste provinciecele mai insemnate, in cari lu rugau cá sa mai amane acést'a pucinu timpu. Se decise dar cá sa astepte pe nisce barbati de atat'a importantia; intr'aceea se duse la Ctesifonu, scaunulu domniei. Dar de órace aceia nu mai veniau, Surena ilu orná cu diadem'a regésca, dupre datin'a tierei in faci'a unei mari multime de poporu ciuitoriu de bucuria.

XLIII. Déca elu ar fi plecatu numai decatu prin laintrulu tierei si ar fi cercetatu cecelealte natiuni: atunci cei cu mintea indouita s'ar fi intaritu si s'ar fi adunatu toti in giurulu unui'a. Prin impresurarea unui casteiu, unde Artabanu 'si inchisese banii si ítetórele, li dede acelor'a timpu, cá sa calce legatur'a. Pentru cá Fraate si Jerone dimpreuna cu ceialalti, cari nu s'au afluatulu facia la diu'a incoronarii, unii din temere, altii din ur'a catra Abdagese, ce domniá curtea si pe noulu rege, se intórsera éراسi la Artabanu. Ei lu aflara in Ircania, imbracatu in trentie, cautandu 'si nutrimentulu cu venetérea. De ocamdata se spariá de ei, temenduse sa nu i intindia niscareva curse. Dar dupa ce 'si au datu cuventulu, cá au venitu, *sa lu puna éراسi pe tronulu, prinse inima, si intrebá: cum s'a intemplatulu acésta schimbare rapede?* Atunci Jerone se plange de copilaria lui Tiridate, si apoi ei n'au de domnu pe unu Arsacidu; *efemeiatulu prin molitiune esterna elu e numai cu titlu rege; puterea e langa cas'a lui Abdagese.*

XLIV. Betranulu cercatu in domnia simți, că ei falsi in amóre, nu su faciari in ura. N'a mai asteptatu decatu numai ajutóriele din Scitia, si apoi a plecatu iute, si cu acést'a preveni intrigele inimiciloru si instrainarea amiciloru sei. Nu s'a desbracatu nice de vestmentele sale cele trentiuróse, cá sa descepte in poporu compatimirea cu sórtea sa. Nice insielatiune, nice rugatiuni, n'a lasatu nemic'a din cate putea sa alesiuiasca pe cei indouiti cu mintea, sa intarésca pe cei zelosi. Dejá s'apropiá cu ostire multa de Seleucia, pe candu Tiridate, spaimentatu atatu prin faima, catu si prin apropierea lui Artabanu, se leganá intre desbateri, sa esse óre in contr'a lui, séu sa amane resbelulu. Unii, inclinati pentru bataiia si intreprinderi rapede, diceau: cá sa atace pe contrarii, cá unii ce su risipiti, prin marsuri lungi osteniti, si anca neuniti au inim'a spre a ascultá de unu domnu, favorisandu acum pe acél'a, caruia mai eri i au fostu tradatori si inimici. Din contra Abdagese propuse: cá sa se întórca inderetru la Mesopotamia, pentru cá, aparati de riuri, sa póta intr'aceea a concentra de la spate pe Armeani, pe Elimei si pe alte natiuni, si astfelu cu cete ajutórie de a le sociloru si cu aceia ce i va tramite ducele romanu sa 'si cerce noroculu. Acésta parere preponderá, caci Abdagese avea védi'a cea mai mare, si pentru că Tiridate s'a aretatu lasiu in periclu. Mai antaiu o luara pe picioru catra casa Arabii si dupre esemplu loru si ceilalti, séu trecura in taber'a lui Artabane, pana ce in fine Tiridate cu o suita pucinu númeroa retragenduse la Siria i scapà pe toti de rusinea tradatiunii.

XLV. Acelasi anu facù cetatii mare stricatiune printr'unu focu cumplitu, in care a arsu acea parte a cercului ce se impreuna cu Aventinulu, si acést'a insusi. Desastrulu acést'a Cesarulu l'a esplotatu intru marirea glóriei sale platindu pretiulu caseloru si a edificieloru cu camere de inchiriatu¹⁾. Acésta binefacere l'a custatu o suta milióne de sestertii. Poporulu puse pe acést'a unu pretiu cu atatu mai mare cu catu acél'a facuse spece mai pucine pe edificie private. Nice de cele publice n'a facutu elu mai multu de dóua: unu templu pentru Augustu si scen'a teatrului Pompeianu. Care dupa ce se finira le lasà ne inchinate, séu cá despretiuiá pompele, séu cá erá betranu. Pentru apretuirea dauneloru privatiloru a orenduitu elu o comisiune din cei pentru generi, nepoti ai sei pe Cneu Domitiu, pe Cassiu Longinu, pe Marcu Viniciu si pe Rubelliu Blandu, caror'a cá adjunctu li se dede Publiu Petroniu, alesu din partea consuliloru. Fiacare din ei 'si batea capulu a inventá si a propune pentru principele semne de onóre. Ma cu apro-

¹⁾ insulae.

pierea mortii lui a remasu necertu, care din acele le a primitu séu le a refusat. Pentru că nu multu dupa acést'a consului Cneu Acerroniu si Caiu Pontiu au fostu cei din urma cari intrara in consulatu supt Tiberiu. Pe atunci Macrone erá dejá in culmea puterii, elu cultivá, nice odata negrigit'a favóre a lui Caiu Cesare din di in di totu mai ferbinte: incatu, dupa mórtea Claudiei mai susu amintitei socia a lui, oferi pe nevést'a sa Ennia, cá sa prindia pe junele principe in retie'a amorului seu si sa lu lege prin contractu de maritisiu la care la tóte s'a in-voiiu Caiu, numai cá sa ajunga la domnia; caci macaru cá erá iute de natura, totusi langa sinulu mosiuso invetiase tóte falsitatile maiestriei de a se faciari.

XLVI. Le sciá acestea Cesarulu, si de aceea stá pe ganduri, cui sa lase domni'a, de ocamdata intre ambii sei nepoti. Fiiulu lui Drusu, mai aprópe de densulu prin consanginitate si inclinare, anca n'ajunsesse la etatea virile; fiulu lui Germanicu, in flórea junetiei, iubitu de poporu, erá urítu pentru acést'a inaintea mosiuso. Cugetatau elu si la Claudiu, caci s'affa in etate asediata, si se vedea a avé inclinare la fapte bune; dar slabitiunea mintii i a fostu pedeca. Sa caute afóra din familia sa urmatoriu pre tronu, se temea, cá memori'a lui Augustu, numele Cesariloru va ajunge de batjocur'a si rísulu ómeniloru. Lui adeca i jacea mai pucinu la inima ce voru dice cei de facia, decatu faim'a sa la posteritate. Nedeterminatu cu mintea, slabitu cu trupulu, in fine lasá sa decida sórtea, ceea ce insusi nu erá in stare a o face; cu tóte acestea aruncá órecare vorbe, din care sa se intieléga, cá elu prevede venitoriulu. Lui Macrone i facú verde imputatiunea: *cá 'si întórce dejá dosulu la sórele apunatoriú, si cauta la celu resaritoriú.* Una data, candu fiindu vórb'a de Sulla, Caiu Cesarele, ilu luá pe acést'a in rísu, Tiberiu i predíse: *cá elu vá avé tóte pecatele dictatorulu, fora nice un'a din virtutile aceleuia.* Alta data, candu Tiberiu imbracisiá intre multe lacrimi pe celu mai micu din nepotii sei, suprindiendu pe Caiu, cá i cauta cruntu, i díse: *Tu vei ucide pe acést'a, si pe tine altu cineva.* Ma cu tóta sanata-tea sa cea slaba ce se împuciná din ce in ce, elu totusi nu se lasá de desfrenarile sale, facierindu taria in suferintia. Apoi 'si batea jocu de artea mediciloru, precum si de acei ómeni, cari, dupa o viatia de treidieci de ani, totu mai au trebuintia de svatulu altor'a, pentru cá sa cunósca ceea ce folosesce, séu ce strica corpului loru.

XLVII. Intr'aceea in Roma s'aruncá seminti'a la venitó-riele ucideri si dupa mórtea lui Tiberiu. Leliu Balbu acusase pentru crim'a de lesa-maiestate pe Acutia, fost'a órecandu socia a lui Publiu Vitelliu. Acutia fú osindita, si pe candu se de-

cretá acusatorului unu premiu, tribunulu plebii Juniu Otone redicá protestu. De aci se nascù ura între densii si apoi a urmatu essiliulu lui Otone. Dupa acést'a, Albula, o femeia de purtare perduta, maritata mai nainte dupa Satriu Secundu, denuntiatorulu conjuratiunii seianiane, se acusa de impietate catra principele. In acésta cauza fura incurcati cá partasi si spargatori de casa Cneu Domitiu, Vibiu Marsu si Luciu Arruntiu. Despre originea cea ilustre a lui Domitiu ¹⁾ amu vorbitu mai susu; Marsu anca erá destinsu prin dregatorii portate in vechime si prin scienti'a sa. Ma scrisórea indreptata catra senatu o spunea chiaru, cá Macrone a presidatu la ascultarea marturiloru si la torturarea sclaviloru, si, de órace din partea Cesarului nu s'affá nice o scrisóre contr'a acestei femeia, se nascù suspitiunea, cá tóte sunt numai plasmuite fora scirea principelui morbosu, din partea lui Macrone, cunoscuta cum erá de toti ur'a lui asupr'a lui Arruntiu.

XLVIII. Pe candu Domitiu lucrá la cuventarea sa de aperare, si Marsu se facea cá si cum ar voii sa móra de fóme, i prelungira viati'a. Arruntiu, pe care amicii sei lu svatuiá cá sa temporizeze si sa mai astepte, respunse: „ceea ce e frumosu „pentru unulu nu e pentru toti; elu a trairu destulu; lui nu i „pare de nemic'a reu decatu cá a imbetranitu între rusini si „pericle, preda la necontentite turburari sufletesci, uritu lungu „timpu de Seianu, acum de Macrone si purure de unulu din „prépotinti, fora alta culpa, decatu cá nu voiiá sa suferé fora- „delegile. Se póte cá sa o mai ducu catu mai tienu pucinele „si ultimele díle ale principelui: ma cum sa te scapi de juneti'a „tiranului ce i va urmá? Déca Tiberiu dupa o esperientia „cópita si s'a coruptu si s'a schimbatu prin puterea domniei: „apoi unu Caiu Cesare, abea essitu din copilaria in nescientia „de tóte séu- nutritu de tóte relele, cum va putea elu apucá „pre o cale mai buna, dusu de man'a lui Macrone, carele e mai „blastematu cá Seianu, alesu spre surparea acéstuia, si care a „casiunatu binelui comunu mai mari nenorociri? De acum „prevede o servitute si mai aspra: éca pentru acést'a elu va sa „fuga de odata de cele amenintiatóre cá si de cele patite.“ Astfelu vorbindu in tonu profeticu 'si taiiá venele. Celea veni- tória voru dovedi, cá Arruntiu a facutu bine cá 'si a facutu mórtea. Albucilla, ranita printr'o lovitura de man'a sa nenime- rita, fú dusa din ordinulu senatului in prinsória. Dintre amanti ei Carsidiu Sacerdote, fostu pretoru, fu departatu dupre decre- tulu senatului intr'o insula; Pontiu Fregellanu 'si a perdutu

¹⁾ Dupre cart. IV. 75 erá in strinsa legatura de afinitate eu cas'a Cesarului.

rangulu de senatoru; cu acést'a fú pedepsitu si Leliu Balbu. Acést'a din urma casiunà bucuria, de órace Balbu, cunoscutu de oratoru reutatosu, erá pururea inarmatu contr'a nevino-vatiei.

XLIX. In acelési díle Sestu Papiniu de familia consu-lare 'si a alesu o mórte grabnica 'si infioratória, danduse pre-cipisiu. Caus'a se reportà la mam'a sa, carea, refusata timpu indelungatu, prin magaliri si seduceri trase pe bietulu teneru la fapte, contr'a caror'a numai in mórte a aflatu scapare. Acu-sata pentru acést'a in senatu, cadiù in genunchi inaintea pa-rintiloru, vorbì despre gelea universale si cum o atare intem-plate sfasia mai tare biat'a inima a unei femei, si alte multe vorbe pline de gele si plansete: cu tóte acestea ea a fostu scósa din Roma pe timpu de diece ani, pana candu fiuso celu mai micu va trece preste alunecusiulu junetiei.

L. Simtirea lu lasà dejá, puterea vietiei ilu parasiá dejá pe Tiberiu, numai faciari'a ba. Totu acea inima nemuiata, aceeasi asprime in vorba si in facia. Elu afectá uneori bucuria, pentru cá sa 'si ascunda peritiunea ce se vedea cu ochii. Ade-se ori 'si schimbá locuinti'a, si in fine se asiedià pre promonto-riulu de Mesina, in vil'a ce a fostu canduva posesiunea lui Luciu Lucullu. Cà i se apropia aci ór'a, s'a descoperitu asiá. Erá acolo unu medicu fórte maistru cu numele Caricle, care, de si nu avea datina a cautá in betezire pe principele, i dá totusi adese ori svatu. Acest'a candu 'si a luat diu'a buna, cá si cum s'ar duce la trebile sale, si, pe candu l'a apucatu de mana la parere spre semnu de curtenire, i pipai pulsulu. Tiberiu a bagatu de séma; nu se scia, maniatu pentru acésta, dar cu atatu mai multu inghitiendu 'si mani'a, díse sa i puna mésa, si siediù mai multu decatu avea datina, cá si cum ar fi voiitu sa faca onóre amicului calatoriu. Caricle totusi incredintià pe Ma-crone, cà viati'a lui Tiberiu se stinge, si cà nu traiesce mai multu de dóce díle. Faim'a se latì indata din gura in gura, curierii plecara pe la legati si armate. Erá la 16 Marte candu i se opri resufflarea, si s'a crediutu cà 'si a implinitu numerulu díleloru. Dejá Caiu Cesarele, incungiuratu de multimea gratu-latoriloru, essise sa apuce a mana frenel gubernului, candu i s'aduse rapede scirea: *cà lui Tiberiu i a venitu érasei vocea si vediulu*, si cà chiama cá sa i aduca *de mancare spre a se recori de lesinare*. Tremurulu a cuprinsu pe toti; fugu cari incatro, fiacare se preface triste si cà nu scie nemi'a. Caiu, cufundatu in tacere amortita, asceptá mórtea sa in locul domniei. Dar Macrone, resolutu rapede, díce sa innabusiésca pe betranu in vestmente multe aruncate preste elu, si toti sa esse din casa.

Asiá se fini Tiberiu in alu sieptedieci si optulea anu alu étatii sale.

LI. Fíiu lui Nerone (Tiberiu) elu atatu dupre tata catu si dupre mama se tragea din famili'a Claudiiloru, de si mam'a sa prin adoptiune trecuse in cea a Liviiloru si apoi in a Juliiiloru. Din anii cei antai ai copilarii elu a cunoscutu schimbările sortii, caci insoci pe tataso proscrisu in essiliu. Dupa ce a intratu in cas'a lui Augustu cá fiastru, a avutu sa se lupte cu multi rivali, catu au fostu in viatia Marcellu si Agrippa, apoi Cesarii Caiu si Luciu. Chiaru si frateso Drusu se bucurá de mai mare popularitate la Romani. Ma positiunea cea mai greua a sa a fostu, dupa ce a luat pe Julia, avendu séu sa sufere, séu sa decline pe soci'a sa cea pucinu casta. Dupa rentórcerea sa din Rodu a domnitu douispreiece ani in cas'a lipsita de copii a lui Augustu, apoi in cursu mai de douedieci si trei de ani cá regente netiermuru preste imperiulu romanu. Si caracterulu lui dupre timpuri a trecut prin varie schimbari : cá omu privatu séu duce supt Augustu a fostu in viatia si portare fora imputatiune ; catu a traitu Germanicu si Drusu a fostu ascunsu si viclénu facierindu virtuti ; unu amestecu de bine si de reu pana n'a muritu mam'a sa ; unu tiranu spurcatu, si apoi unu desfrenatu ascunsu catu timpu a iubitu pe Seianu séu s'a temutu de elu. In cele din urma se cufundá in tóte crimele si urítionile, candu, liberu de tóta rusinea si temerea, a urmatu numai naturei sale.

Cartea a unspredecea.

Consulii:

A. R. 800	A. C. 47	{	L. Vitelliu III.
			T. Cl. Cesare IV.
„ 801	„ 48	{	Aulu Vitelliu.
			L. Vipstanu.

Acésta carte contine fapte evenite in cursu cam de doui ani.

I.

Pentru cà Massalina credea cà Asiaticu, carele fú de doue ori consul, sa fi fostu óre candu amantele Poppeiei, si fiindu cà ea totu de odata poftiá gradinile, ce, incepute de Luculu, acelasi le infrumsetiá cu o pompa insemnata, pune pe Suilliu cá sa i acuse pe amendoui ¹⁾. Cui se mai adauge si Sosibiu, educatoriulu lui Britanicu, carele supt aparenti'a voiirii de bine sa faca atentu pe Claudiu „cá sa se feriasca de ómeni cu influentia si cu avere, ce su periculóse principiloru; cà Asiaticu este „unulu din corifeii ucidiatori ai lui Caju Cesarelui, si cà nu s'a „sfitiu a o spune acést'a in adunarea poporului Romanu si a re- „chiamá pentru sine glori'a faptei rele; cà prin acést'a 'si a fa- „cutu unu nume in Rom'a, si cà faim'a cura prin provincie cà „se prepara a merge la ostirea Germana; cà nascutu in Viena „si sustienutu prin multe si putinti afinitati póte usioru sa rebe- „leze pe popórale de gintea sá.“ Claudiu fora a cercetá mai de parte tramite rapede cu militia, cá si cum s'ar lucrá despre inabusirea unui resbelu, pe Crispinu, prefectulu pretorianiloru. Acést'a gasindu pe Asiaticu la Baia lu pune in féra si lu teresce la Roma.

II. Afacerea nice cà s'a datu in cunoscinti'a senatului. Asiaticu fú intreatu in cabinetulu lui Claudiu in presinti'a Messalinéi unde Suilliu i imputá, cà corumpe pe Soldati asociindu 'si i prin bani si muieri perdute la tóte crimele sale, apoi cà s'a tienutu cu Poppea si in fine cà 'si desnervéza corpulu. La

¹⁾ Pe Asiaticu si Poppea.

acést'a ne mai putenduse conteni acusatulu prorupse in vorbe: „Intréba pe fiii tei Suillie, ei ti voru spune cà io su unu barbatu.“ Dupa aceea se lasà mai afundu intru apararea sa, prin care miscà aduncu pe Claudiu si stórse si Messalinei lacrimi, carea pentru a le sterge essindu din cabinetu admonéza pe Vitelliu, cà nu cumva sa lase pe acusatu a scapá. Ea insasi segrabesce a precipitá perderea Poppeiei, punendu pe supt mana agenti, cari prin terorisarea cu inchidere sa o impinga la mórte de buna voiia. Claudiu s'afflá intr'atat'a ignorantia de tóte acestea, incatu pucine dile dupa aceea, a intrebatu pe Scipione, barbatulu Poppeiei, ce erá la més'a sa, cà de ce nu 'si a adusu si soci'a; éra elu response: cà ea a datu sortii tributulu seu.

III. Candu Claudiu tienea svatu asupr'a iertarii lui Asiaticu, Vitelliu intre lacrimi aduce a minte *vechea loru amicitia, si cum impreuna incungiurara cu grigi respectuóse pe Antonia, mam'a principelui*, apoi, dupa ce au numeratu meritele pentru statu a le lui Asiaticu si cea mai noua *speditiune militaria a lui contr'a Britaniei*, si cate altele ce se pareau a atietia indurarea, i concese in fine *voi'a libera c 'si alege feliulu mortii*. Acum veni la rondu Claudiu, cà si elu sa i dea aceea si gratia. Éra candu unii svatuiáu, pe Asiaticu cà sa aléga nemancarea, cà essitululu celu mai linu din viatia; *tieneti pentru voi*, le dîse Asiaticu, *acésta bunavoiintia*. Apoi apucanduse de ocupatiunile sale indatinate, se scaldà, prandl cu bucuria, dîcendu cà ar fi peritu cu mai mare onóre prin *viclesingulu lui Tiberiu séu prin furi'a lui Claudiu*, decatu se cada de *intrigile unei muieri si de gur'a cea nespalata a lui Vitelliu*, 'si taiia venele, totusi numai dupa ce 'si a vediutu mai antaiu rogulu si a pusu de l'a stramutatu intr' alta parte, pentru cà *fumulu foculu sa nu strice la frundiariulu celu umbraciosu alu arboriloru*: atat'a de mare i a fostu seninatatea in faci'a mortii!

IV. Dupa acestea se chiama senatulu si Suilliu adauge la acusatul si pe illustrii cavaleri romani cu conumele Petra. Prestulu mortii loru a fostu cà 'si aru fi datu cas'a pentru intilnirile lui Asiaticu cu Poppeia. Aderverulu este visulu nopturnu ce l'a avutu in somnu unulu din ei, cà si cum ar fi vediutu pe Claudiu incinsu cu o cununa de spice, cu spicele rentórse, care icóna sa o fi esplicatu cà insemnéza mare scumpete de bucate. Altii spunu: cà a vediutu o cununa de frundia de viia cu foiele vescedite, si cà ar fi dîsu, cà aceea prevestesce mórtea principelui pe la capetulu tórnei. Neconstetabilu este cà perirea li a dus'o fratiloru unu visu, ori care a fostu acel'a. Lui Crispu s'au decretatu cincisprediece sute de mii de sestertie, si semenele de onóre a le preturei. Vitelliu a adausu pentru Sosibiu dicee sute de miie de sestertie, pentru cà elu ajuta pe Brita-

nicu cu invetiatur'a, pe Claudiu cu svaturile sale. Scipione ¹⁾ intrebatu si elu de parere, respunse: *de órace despre pecatele Poppeiei consimtiu si io ceea ce consimtu toti, cugetati si cá ace-easi d'icu, ce d'icu toti: unu respunsu elegante acest'a ce impacà amórea de sociu cu nevoii'a de senatore!*

V. De aci inainte Suilliu 'si continuà acusatuniile fora contenire si fora indurare, si cutezarea sá avù numerosi urma-tori. Caci principele trahendu la sene tóta puterea legiloru si a magistratureloru deschise campu liberu la predari; si nece o marfa publica nu erá asia de venale cá perfidi'a avocatiloru, ceea ce ajunsese la acelu gradu, incatu Samiu, unu cavaleru Romanu de rangu inaltu, dandu lui Suilliu patru sute de miie de sestertie si cunoscenduse tradatu, se strapunse cu sabiia in cas'a acelui'a. Dreptu aceea la initiativ'a lui C. Siliu, consulu desem-natu, despre a carui'a putere si cadere voiuu vorbi la timpulu seu, se scóla parintii si ceru ferbinte legea Cincia prin care se opriá din vechime: *cá nemine sa nu iá bani séu daru pentru apararea ver unei cause.*

VI. Murmurandu acei'a, caror'a prin acea lege li se pre-pará rusine, Siliu inimicu personale lui Suilliu, prorupse info-catu, „provocanduse la esemplele vechiloru oratori, cari priviau „numele bunu la posteritate cá pe darulu celu mai frumosu alu „docentiei sale. Nefacendu asia, artele cele mai nobili si mai „frumóse se desonoréza prin plat'a de servu. Nece bun'a cre-„dintia nu mai remane intréga, unde se cauta numai la mari-„mea castigului. Candu causele de judecata n'ar imbogati pe „nemine, atunci acele aru deveni mai rare; éra acum se nu-trescu inimicitie, ura si nedreptatiri, pentru cá acésta pestilen-„tia a forului sa aduca avocatiloru bani, precum epidemiele „domnitórie aducu mediciloru castigu. S'ar cuveni sa 'si aduca „aminte de Caju Asiniu si de Messala, éra intre cei mai noui „de Arruntiu si de Eserninu, cari cá ómeni cu viatia necorupta „si inzestrati cu elocentia se inaltiara la culmea onoriloru.“ Ast-felu vorbindu consululu alesu si consentiendu senatulu se pre-pará decretulu, cá sa li se aplice legea de intórcerea celoru luate, candu Suilliu, Cossutianu si altii, cari vedeau pré bine cá loru li se gatesce nu cercetare judecatorésca, ci pedepsire cá la nisce culpasi dechiarati, luara la medilocu pe principele, si lu rugara cá sa i asculte inainte de facerea sententiei.

VII. Dupa ce Cesarulu li a datu cuventu, incepura a vorbi: „Cá cine póte fi atatu de falosu, cá sa 'si atribue de mai nainte unu „nume nemuritoriu? Aci e vorb'a a se prengriji de cele de fo-„losu si practice, cá din lipsea avocatiloru sa nu devina ne-

¹⁾ Barbatulu Poppeiei.

„mine jucari'a celoru putinti; catra acést'a talentulu oratorescu
„nu se capata in daru; care se ocupa cu afacerile altor'a, trebue
„indata sa negrigésca trebile sale. Unii 'si tienu viati'a ser-
„vindu in militia, altii ocupanduse cu agricultur'a. Totu omulu
„acea cariera o imbraciesiéza, din care prevede a i veni folosu.
„Lui Asiniu si Messala, imbogatiti in resbelele dintre Antoniu
„si Augustu, séu lui Eserninu si Arruntiu, nisce ereditori de fa-
„milie bogate, li a fostu lesne a face pe barbatii cu inima ge-
„nerósa. Dar ei 'si aducu bine aminte si de alte esemple: se
„scie ce pretiu mare puneau pe cuventarile sale de aparare
„Clodiu séu Curione. Incatu pentru densii sunt nisce senatori
„de pucina avere, cari nice de la statu nu ceru decatu folósele
„pacii. Cesare sa cugete la plebe, ce numai pe calea acésta se
„póte destinge. Luati studiiloru resplat'a, si atunci a ti ucisu
„studiulu.“ Ver catu de pucinu oneste fusera acestea díse, ele
totusi nu se privira de nefundate din partea principelui; mar-
giní luarea de bani la diece mii de sestertii, cari voru cere mai
multu sa fia datori a întórce inapoi.

VIII. Pe acelasi timp Mitridate, despre care vorbii cà
domnise preste Armeni'a si fusese adusu legatu inaintea lui Caju
Caligula, dupre svatulu lui Claudiu s'a intorsu in regatulu seu,
credierenduse in puterile frateso Farasmane, regele Iberiei. Ace-
st'a i vestise cà *Partii sunt imparechiati intre sene si cà in cér-
t'a despre domnia nu mai ingrigescu de alte lucruri mai mici.*
Deorace Gotarze intre alte crudelitati a ucisu pe frateso Artab-
banu, pe femeí'a si copiii acestui principe, si cu acést'a im-
plendu de temere si pe altii, de aceea Partii chiamara pe Var-
dane. Acest'a iute in intreprinderi mari face in doue díle cale
de trei miie de stadie si lu iá la fuga pe Gotarze suprinsu si
spaimentatu; fora de a se gandi multu ocupa prefecturile cele
vecine; numai Seleucii nu voru a i se supune. Contr'a acestor-
a, cari rebelasera si improtiva tataso, aprinsu de o mania mai
mare decatu a fostu oportuna cercustariloru presenti, impresóra
o cetate tare ce erá asigurata prin unu riu acurgatoriu, prin
muri si provisiune. Intr'aceea Gotarze intaritu cu puteri de ale
Hircaniloru si Dahariloru nouiesce resbelulu si Vardane con-
strinsu a lasá in pace Seleucia 'si stramuta taber'a in campiele
Bactrianiloru.

IX. Pe candu puterile Orientelui erau impartite, astfelu
fora a se sci unde óre se voru incliná, lui Mitidrate i s'a datu
ocasiune de a ocupá Armenia, de a dirimá casteiele de pre munti
cu puterea militiei romane, in timpu ce ostirea Iberianiloru curá
campiele. Armenii nice cà resistara dupa ce Satrapulu Demo-
nace, carele cutezase a se lasá la bataiia a fostu vinctu. Acestu
succesu s'a mai intardiatu catuva prin Cotys, regele Armeniei

mici, de orace cativa din cei mari trecusera in partea lui. Cu tóte acestea o epistola a Cesarelui ilu facù sa se marginésca, si apoi tóte caditura supt Mitridate, care intrebuintià o crudelitate mai aspra decatu s'a cuvenitu unei noua domnia. Ma generalii Partiloru, pe candu se pregatiau de bataiia, li veni rapede a face aliantia, caci audisera, cà supusii sei conspira contra-le, care noutate a fostu tramis'o Gotarze la frateso. Se aduna, de ocamdata indouinduse cù mintea, apoi dandu 'si drépt'a jura inaintea altáreloru dieiloru, cá sa 'si resbune de *perfidi'a inimiciloru*, si sa fia uniti intre sene. Vardane se pareá a fi celu mai demnu de a tiené domni'a, éra Gotarze, pentru a se feri de tóta umbr'a de ambitiune, se retrase in celea mai intrínsece a le Hirca-niei. La întórcerea lui Vardane Seleuci'a s'a supusu; acést'a s'a facutu in alu sieptelea anu de la rebeliunea sa, nu fora rusine pentru Parti, cà o singura cetate a fostu in stare a se tiené contr'a loru într'unu timpu asia de lungu.

X. Vardane apoi a ocupatu provinciele cele mai insemnate, si poftià a reocupá Armenia, déca Vibiu Marsu, legatu in Siria, nu l'ar fi impededatu, amenintiandulu cu resbelu. Intr'aceea Gotarze, parendu i reu cà s'a lapedatu de domnia, si provocatu de nobilime, cui servitutea i este mai aspra pe timpu de pace, aduna ostire. Dusus'au contr'a acestui'a pana la Erinde; fost'au batalia multa la trecerea acestui rîu, dar Vardane a invinsu, si prin batali'a ferice 'si a supusu tóte natiunile dintre Erinde si Sinde, ce despartu pe Dahi si Arii. Aci se terminara succesele lui, caci Partii, de si vincitori nu iubescu servitiulu militariu cclu indelungatu. Deci, dupa ce a inaltiatu monumente, cá semne de puterea sa, si cà dintre Arsacidi nimeni nu i a succesu pana aci a capatá tributú de la acelea ginti, se întórcé a casa, mare cu gloria, si chiaru pentru acést'a mai falosu si mai nesuferitu suditiloru sei. Cari, facendu complotu, ilu ucidu pe neasceptate, candu erá ocupatu cu o venatória; elu cadíu in flórea junetiei sale, dar cu renumele de pucini ajunsu dintre regii cei betrani, déca i ar fi fostu de opotriva aminte a se face compatriotiloru sei totu asiá de iubitú, pe catu erá elu strainiloru de teróre. Cu mórtea lui Vardane imperati'a Partiloru cadíu in anarchia. Intru nescientia pe cine sa aléga domnu, multi se inchinau spre Gotarze, unii voiiau pe Meherdate, unu descendente din Fraate, carele fusese datu nóa cá obstaticu. Mai pe urma Gotarze essi triumfatoriu, dar, dupa ce a pusu man'a pe domnia, impinse prin crudelitate si lucsú pe Parti, cá sa tramita pe ascunsu prin rugatiuni la principele romanu, in cari cereau cá sa lase pe Meherdate a ocupá tronulu parintescu.

XI. Totu supt acei consuli se celebrara jocurile secularie la optu sute de ani dupa fundarea Romei, la siessedieci si pa-

tru de candu le deduse Augustu. Trecu cu tacerea modulu computarii ambiloru principi, cá despre cari vorbii destulu in cartile unde amu tractatu domni'a imperatorelui Domitianu. Caci si acest'a a datu jocuri secularie, la care io assistai intensu in calitate de pretoru si sacerdote quindecimvirale. Ceea ce nu o spunu cá sa me laudu, ci pentru cá acést'a érá din vechime o atributiune a colegiului XV. virale, si a magistratiloru, mai alesu facerea servitiului religiosu. Claudiu siediù cá privitoriu in cercu, éra candu nobili copii incepura calari joculu Troianicu, si intre densii Britanicu, fiulu imperatorelui, si Domitiu, carele prin adoptiune capatá mai tardiu domni'a si conumele de Nerone, favórea plebii se manifestá mai ageru catra Domitiu, ceea ce s'a luat in locu de prevestire. Mai amblá si faim'a: *cá s'ar fi vediutu langa léganulu lui sierpi draconi cá nisce veghietori*. Ma acést'a a fostu numai o fabula, plasmuita dupre minunile straine; caci insusi Nerone, care nu érá de natura a se miciorá pe sine, dicea adese ori: *cá in tóta cas'a sa nu s'a vediutu mai multu de unu sierpe*.

XII. In adeveru inclinatiunea poporului érá o remasitia din reminiscenti'a lui Germanicu, alu caruia celu din urma descendinte érá Nerone. Compatimirea catra mam'a sa Agripina crescuse prin crudelitatea Messalinei, carea pururea neimpacata, atunci anca si mai inversiunata, numai printr'unu amoru nou ce érá aprópe de turbare, a fostu retienuta de la nóue incriminari si acusari contr'a celei'a. Ea adeca s'a fostu amorisatu in Caiu Siliu, celu mai frumosu din toti junii romani, atatu de infocatu, incatu, pentru cá sa lu póta avé numai ea singura, goni din patulu lui pe Junia Silana, femeia nobile. Siliu cunosciá foradelegea si periclulu, dar sciá cá unu refusu i aduce peire neincungiurabile; in sperantia órecare cá va puté insielá pe Claudiu, totu de odata atrasu de daruri mari, se mangaiá cá, acceptandu ce i va aduce venitoriulu, sa se bucure de presentu. Messalina veniá la cas'a lui Siliu, nu pe furisiu, ci cu suita mare, essiá cu elu in lume, ilu incarcá cu averi si onori; in cele mai din urma, cá si candu suveranitatea ar fi fostu trecuta la elu, vedeai servi, iertati si tóta pomp'a imperatésca la précurvariu.

XIII. Claudiu in nescientia de cele ce se faceau in cas'a sa usurpandu functiunea de censure dojeniá prin edise aspre licenti'a din teatru a poporului, caci insultase pe P. Pomponiu barbatu consulare, care scriá pentru scena, si pe femei de rangu inaltu. Catra acestea prin lege data, a pusu frene la cumplitia creditoriloru proprindu i *cá sa nu mai imprumute bani la copii de familia pe mórtea parintiloru*. Facú si unu apeductu, pre care a intrudusu in Roma fontanele din colinele

Simbruine. A mai adausu la alfabetu trei litere si le a intrudus, cunoscutu fiindu că nice celu grecescu nu s'a completatu decatu cu timpulu.

XIV. Egiptenii la inceputu 'si espresera cugetele prin figure de animalie; se mai vedu si acum acestea monumente cele mai vechi a le memoriei omenesci sapate in pétra. Ei se dau si de inventatorii literelor; *de unde apoi Fenicianii, cá marinari predominatori, sa le fi dusu in Grecia, si sa fi capatatu glori'a, cá si candu ar fi inventatu densii ceea ce imprumutara de la altii.* In adeveru tradițiunea spune că Cadmu, straplitudu pe flot'a feniciană sa fi instruitu pe Greci, poporu pe atunci varvaru anca, in artea scripturei. Unii dîcu, că Cecrope Ateianulu, séu Linu Tebeanulu, si pe timpurile Troiane, Palamede din Argosu, sa fi inventatu siessespediece litere, dupa aceea altii si anume Simonide pe celelalte. Éra in Italia Etruscii le primira de la Damaratu Corinteanulu, Aboriginii de la Evandru din Arcadia. Literele latine au forma cá celea mai antice grecesci. Dar si noi avuramu la inceputu pucine; pe urma se mai adausera. Dupre acestu esemplu Claudiu le mai inmulti cu trei, cari fura in usu supt domni'a lui, apoi devenira obsolete; ele se vedu si acum pe tablele de arama, infipte in foru si prin temple spre a aduce la cunoscinti'a publicului decretule senatului.

XV. Dupa acést'a a facutu senatului propusetiunea relativa la colegiulu Aruspiloru: „cá scienti'a cea mai veche a „Italiei sa nu se stinga prin negrigintia. Pe timpurile rele a le „republicei ei au fostu adese ori chiamati; dupre svatulu loru „ceremoniele religiöse se rentregira si apoi se tienura mai bine. „Fruentasii Etrusciloru au de sene, au din impulsulu senatului „cultivara acésta scientia si o plantara mai departe in familiiele „sale. Astadi ea e mai negrigita, parte că indiferinti'a catra „institutele cele bune a ajunsu a fi generale, parte că culturele „cele straine de diei s'au latitu preste mesura. Este adeveru „că starea imperatiei de astadi e in flóre, dar avemu sa damu „bunatatii dieiloru acelu semnu de recunoscintia, cá sa nu lasamu a cadé in uitare, candu dîlele sunt bune, riturile religiöse, ce se tieneau candu timpurile erau rele.“ Din acést'a essi decretulu senatului: *cá pontificii sa védia, ce aru fi de tînutu si de probatu din scienti'a Aruspiloru.*

XVI. In acelasi anu gintea Cherusciloru ceru dela Roma unu rege, de órace in resbele domestice perira toti nobilii, si numai unu descendente din famili'a regésca mai remasese, cu numele Italicu, carele se tienea in cetate. Dupre tata elu se tragea din Flaviu, fratele lui Arminiu; éra dupre mama din Catumeru, principele Cattiloru. Insusi erá omu frumosu, si de-

prinsu a manuá armele si caii dupre datin'a tierei sale si a nóstra a Romaniloru. Claudiu ilu prevede cu bani, i dà unu corpu de aparatori, si lu svatuesce cá cu inima mare sa se puna in capulu gintii sale. Densulu este celu antaiu, carele, nascutu in Roma, nu cá obstaticu, ci cá cetatianu, se duce sa ocupe unu tronu strainu. De ocamdata venirea lui a fostu im-bucuratória pentru Germani, si de órace strainu de certele loru imbracisiá pe toti cu egale bunavoiintia, erá laudatu si adóratu. Une ori se aratá sociabile si nepretentiosu, ceea ce nu e scandalu la Germani¹⁾; adese ori se dá la betia si la iubiri ce su placute varvariloru. Dejá incepuse ai merge numele la vecini, ba si la gintile departate, candu capii de partite, cautandu cu ochii rei la puterea lui, se ducu pe la popórale marginasie, si le spunu: „la vechea libertate a Germaniei i se sapa gróp'a, „puterea romana se redica. Nu e nice unu fiu alu patrici, „carele sa ocupe locul antaiu in tiéra, de au pusu mai mare „preste toti pe unu descendentu a spionului Flaviu? Indesiertu „se provóca la Arminiu; caci insusi fiiulu acestui'a, crescutu in „tiéra inimica, déca ar fi ajunsu la doánia, ar fi de temutu, „cá unu coruptu de nutrimentulu, de portulu, de servilitatea „si de tóte relele strainului. Sa punemu cá Italicu are semtie- „mente patriotice, ma cine altulu s'a luptatu cu mai multa ini- „micitia contr'a patriei si a dieiloru penati, decatu tataso?“

XVII. Cu acestea si alte asemini vorbe adunara putere mare de ostire, totu asiá de numerósa insociá si pe Italicu: caci elu nu s'a intrudusu contr'a voieii nóstre, díceau acestia, ci á fostu chiamatu. „De órace cu nobilitatea întrece pe altii, „de ce sa nu fia pusa la proba si bravur'a lui, cá sa se védia, „de s'arata elu demnu de unchiuso Arminiu, de mosiuso Catu- „meru? Cà tataso n'a calcatu nice odata cuventulu datu Ro- „maniloru, cu consimtiementulu Germaniloru acést'a nu i „póte servi lui de rusine. Vorb'a libertate este numai unu „pretestu falsu pentru aceia, cari, cá privati nisce dege- „nerati si periculosi tierei loru in afaceri publice, n'au spe- „rantia decatu in discordie.“ Vlogulu primí cu eschiamatiuni de bucuria acestea, si intr'o batalia, pentru barbari mare, regele essi vincitoriu. Dupa acést'a prin rezultatele fericite alunecandu in trufia fú scosu din tiér'a sa, apoi cu ajutorulu Longobardiloru restaviritu pre tronu, aduse stricatiune statului Cherusciloru atatu prin succesele, catu si prin perderile sale.

XVIII. Pe acelasi timpu Chaucii, liberi de certe interne si incuragiati prin mórtea lui Sanguiniu, înainte de a sosi Corbulone, facú invasiune in Germania inferiore supt ducele Gannascu. Acést'a de origine erá unu Canninefate, elu a servitu

multu in cetele nóstre aussiliarie, apoi strafugariu, s'a apucatu se predeze cu lunturi usióre mai cu séma tiermurií Galiloru, pe cari i cunosciá a fi bogati si nebelicosi. Dar Corbulone cum a intratu in provincia, unde 'si a inceputu carier'a militaria, cu o activitate nespusa, ce in timpu scurtu i intemeiéza reputatiunea, puse indata sa aduca triremi si alte naui intrebuintiabili si prin lacune si gropi sa le bage in alvi'a Rinului. Afundà luntrile inimice, fugari pe Gannascu, si, dupa ce liniscea s'a restabilitu de ajunsu pentru presente, reduse legiunile, cari, desvetiate de lucru si de ostenitiune affá placere numai in predari, la vechea disciplina: cá nemine sa nu esse din sieru in marsu, nemine sa nu încépa lupt'a necomandatu. In statiuni, si pe la vigilie, servitiile de dí si de nópte soldatii sa le faca in plina armatura. Si spunu: *cà pe unu soldatu, care sapá nearmatu la valu, pe altulu, care sapá armatu numai cu pumnariulu, sa i fi pedepsitu cu mórte, care dísa de este essagerata séu falsa nu se scie, ea totusi 'si trage originea din asprimea ducelui; poti crede cà unu barbatu, care aratá atat'a asprime contr'a eroriloru mici, a trebuitu sa fia nendurabile contr'a culpelorु celoru mari.*

XIX. Altaminte acésta teróre a facutu asupr'a soldatiloru si inimiciloru impresiune varia. Bravur'a nóstra a crescutu, falsi'a barbariloru s'a frantu. Natiunea Frisiloru, carea, dela rebeliunea inceputa cu bataii'a cea nefericita a lui Luciu Aproniu, ni erá inimica si de rea credintia, dupa ce a datu ostatici, se asiediá intre marginile ogóreloru insemnate de Corbulone. Li a datu senatu, magistratu, legi. Si cá sa nu se traga de supt ascultare li lasà o garnisóna intarita. La Chaucii cei mari ¹⁾ a tramisú agentí cá sa i alesiuiasca la ascultare si totu de odata sa pérdia pe supt mana pe Gannascu. Curs'a n'a fostu desiérta nice nenaturale facia cu unu strafugariu si calcatoriu de juramentu. Ma uciderea lui intarítà inimele Chauciloru si insusi Corbulone dá semintia la rebeliune. Purtarea lui acést'a la multi a desceptatu o bucuria, la unii anse o frica sinistra. „De „ce sa provóce elu pe inimici? essindu reu, acést'a va cadé „asupr'a binelui comunu; éra, déca va avé resultatu fericitu, „atunci unu barbatu de atat'a insemnatate e periculosu pacii si „suparatiosu pentru unu principe lasiu.“ Si in adevéru Claudiu „puse terminu la forti'a ulterióra contr'a Germaniei, *ordinandu cá garnisónele sa se readuca dincóci de Rinu.*

XX. Corbulone se nevoiiá dejá a 'si pune taber'a pe pamentu inimicu, candu i se dede acésta epistola. Suprinsu de acestu lucru, de si erau multe ce lu impresurara de odata, te-

¹⁾ Cei vechi destingeau între Chauci mici si mari. Acestia locuiau între Amisu si Visurge, aceia între Visurge si Albi.

merea de imperatoarele, despretiulu din partea barbarilor, batjocur'a la aliati, totusi nu scósa alt'a din gura, decatu: *ce fericiti erau odinóira ducii romani!* si dede semnulu la retragere. Cá totusi sa tiena in activitate pe soldatu, a trasu intre Mosa si Rinu unu canalu de dóuedieci si trei de mii de pasi, pentru cá prin acel'a sa se popriasca periclele Oceanului. Cu tóte acestea Claudiu concesse lui Corbulone ornamentele triumfalie, de si i denegase resbelulu. Nu multu dupa acést'a Curtiu Rufu participa de aceeași onóre, caci deschisese in pamentulu Mattiaco o mina spre a cautá vene de argintu; fructulu a fostu pucinu, si exploatarea de scurta durata; ma pe legiuni le a costatu multa sudóre si perdere de ómeni, de a sapá apeducte, si a realizá supt huma, ceea ce se face cu greutate si asupr'a fechiei pamentului. Superati de acestea angare, la cari ei erau supusi si prin alte mai multe provincie, soldatii compusera in numele ostirii o epistola anonima, in care rugau pe imperatoarele: *cá sa binevoiasca a imparti de mai nainte ornamentele triumfalie la denumindii duci ai ostirii.*

XXI. Despre originea lui Curtiu Rufu, pe care unii ilu dederu de fiu de gladiatore, io nu voiui repeti minciuni, dar a spúne adeverulu mi e rusine. Dupa ce s'a facutu olteiu s'aflá in suit'a cestorelui, cui i s'a fostu sortitu Africa. Cum se plimbá elu singuru pe la mediu de dí prin porticii desierti in cetatea Adrumetu, i aparù o figura femeiasca de o statura mai mare decatu cea omenésca, si se audì vocea: *Tu esci Rufe, carele vei veni cá proconsulu in acésta provincia!* Acésta aratare ilu implù cu sperantie ambitióse. Rentorsu in Rom'a capata cestur'a prin darea de bani din partea amiciloru, precum si prin propri'a activitate, si curendu dupa aceea, intre candidati nobili, si pretur'a prin votulu principelui. Insusi Tiberiu pentru cá sa i invalésca rusinea nascerii lui díse: „*Mi se pare cà Curtiu Rufu s'a nascutu din sine insusi.*“ Dupa aceea a ajunsu la betranetie lungi; cá unu lasiu lingusitoriu a celoru mari, cá unu arogante catra cei mici, greu, nesuferitu cu cei de o séma cu densulu, s'a inaltiatu la putere consularia, a capatatu ornamentele triumfalia si in fine Africa; si aci murindu implinì fatalea prorocia.

XXII. Intr'aceea in Roma s'a intemplatu, cá din cauza necunoscuta atunci si nedescoperita mai tardiu, sa prinda pe Cneu Noniu, cavaleru romanu, armatu cu unu pumnariu in cét'a celoru ce salutau pe principele. Apoi ruptu in tortura Noniu n'a negatu incatu pentru sene, ma complici n'a spusu, nu se scie pentru a i acoperi óre? Supt aceiasi consuli Dolabella face propunerea: *cá in toti anii sa se dea jocuri gladiatorie cu spelele celoru ce capata cestur'a.* La parintii nostrii acést'a erá o

premiare a meritului, si tutuloru cetatianiloru, cari se incredeau in talentele sale, li erá iertatu a peti magistrature. Nu facea esceptiune nice etatea chiaru; junii puteau a se inaltá la consulatu si la dictature. Cestorii fura asiedati anca de pe candu domniau regii, cum probéza legea curiata, renouita de Luciu Brutu. Consuliloru li a fostu remasu dreptulu de a denumi pe cestori, pana candu si acestu postu de onóre ajunse a essi si elu din sufragiulu poporului. Cei d'antai cari fura alesi ¹⁾ la siessedieci si trei de ani dupa esgonirea Tarcuniiloru, au fostu Potitu et Emiliu Mamercu, cá sa insociésca pe consuli in resbelu; apoi, inmultinduse afacerile, s'au mai adausu doui, cari sa functioneze in Roma ²⁾. Nu multu dupa aceea s'a duplicatu numerulu loru, dupa ce Italia deveni tributaria si se adausera darile provinciiloru. Apoi printr'o lege a Sulei se alesera dóuedieci pentru intregirea senatului, caruia i incredintiase afacerile judecatoresci, si, macaru cá calaretii recapatase judeciele, cestur'a totusi se dá gratis dupre demnitatea candidatiloru, au dupa complacerea votantiloru, pana candu aceeasi la propunerea lui Dolabella ajunse si ea cá si de vendiare.

XXIII. Supt consulii Aulu Vitelliu si Luciu Vipstanu, venindu la desbatere intregirea senatului, si fruntasii Galiei, disa Comata, fiindu de multu in aliantia cu Romanii si bucuranduse de dreptulu de cetatania, de órace cereau sa castige si dreptulu la dregatorii in Roma, se facu in acésta privintia multe si varie vorbe. Contr'a acestei cereri s'adusera inaintea principelui diverse motive, afirmandu: „cá Italia anca n'a ajunsu „la atat'a, cá sa nu póta dá Romei unu senatu. Odinióra erau „de ajunsu indigenii cu popórale consangenie, si, dieu! n'are „cineva sa se rusineze de administrarea statului. Asiá, sunt „anca in memoria faptele, ce geniulu romanu, supt domni'a „moravuriloru primitive, le a produsu cu barbatia si gloria. „N'ajunge cá Venetii si Insubrii au coplesitu senatulu? Trebue „anca sa mai bagamu acolo si o céta de straini, cá pe nisce „adusi prinsi? Ce onóre mai remane pentru frantur'a nobililoru, au care saracu din latiu va mai puté fi senatoru? Im-

¹⁾ de cine? negresitu nu de consuli, ci de comitiele de tribus. ²⁾ Tacitu e in contradicere cu Liviu, care, IV. 43 cu reportu la adaugerea cestoriloru dicendu: *ut praeter duos urbanos quaestores duo consulibus ad ministeria belli praesto essent*, afirma cá *Urbani* au fostu inainte de a se creá Cestorii, atasiati consuliloru in resbelu — si cu dreptu; Tac. face anacronismu. Caci abstrahendu dela intrebarea, grea de deslegatu, carea a fostu de la antai'a asiediare, de pe timpulu regiloru, treb'a cestoriloru: a cercá crim'a de perduelionii, séu grigea de erariulu statului, cá mai tardiu, se póte dice cu securitate, cá cestorii urbani, cu functiunea de erariulu statului, au essistatu inainte de a se creá cestori atasiati la consuli in resbelu.

„plévoru tóte locurile acei bogati, ai caroru mosi si stramosi,
„cá duci de natiuni inimice, dunicara cu feru si cu numerosi-
„tatea ostirile nóstre si impresurara pe indieitul Juliu in Alesia.
„Acestea sunt nóua; dar ce ar fi, déca intorcendune mai afundu
„in trecutu, ni amu rechiamá aminte pe aceia, cari prefacura
„in ruine capitoliulu, altarele si murii Romei¹⁾. Bucurese ei
„de titlu de cetatianu, dar insemnele senatoriloru, demnitatile
„dregatoriloru de statu sa nu le faca vlogarie²⁾.“

XXIV. Prin acestea si altele asemenea vorbe neinduple-
canduse principele vorbì indata contr'a, si dupa ce adunà sena-
tulu incepù: „stramosii mei, intre cari celu mai vechiu, Clausu,
„primitu de odata intre cetatianii romani si in familiile de pa-
„tricii, me indémna pe mine, cá sa gubernezu statulu dupre
„aceleasi principie, straplantu aici pe toti barbati de méritu
„ori in care tíera s'aru aflá aceia. Caci mie nu mi este ne-
„cunoscutu cá Julii sunt chiamati din Alba, Coruncanii din
„Cameriu, Portii din Tusculu, si cá sa nu mai scormonescu prin
„anticuitate, fura adusi senatori din Etruria, din Lucania si din
„tóta Italia. Ceea ce in fine s'a intinsu pana la Alpi, asiá in-
„catu nu numai persóne singularie, ci si tieri si popóra întregi
„se incorporara cu natiunea nóstra. Pe atunci domniá inla-
„intru pace adunca, inafóra o stare in florita, pe candu locuitorii
„dincolo de Padu au fostu recepti intre cetatiani, pe candu
„supt pretestu, cá legiunile nóstre aru fi respandite preste tóta
„faci'a pamentului, prin contragerea braviloru locuitori de prin
„provincie s'a adusu ajutoriu obositulu imperiu. Nu cumva ni
„va paré reu cá Balbusii venira la noi din Ispania, si altii nu
„mai pucinu straluciti barbati din Galia Narbonense? Urmasii
„loru inflorescu anca intre noi, si nu se lasa a fi întrecuti de
„noi in amórea catra acésta patria. Ce altu casiunà peire Ate-
„nianiloru si Lacedemoneaniloru, de si întreceau cu pútearea in
„arme pe altii, déca nu cercustarea, cá ei pe vinctii i eschi-
„deau din sinulu loru cá pe nisce straini? Din contra funda-
„torulu nostru Romulu a avutu acea politica intielépta, cá pe
„cele mai multe popóra vecine intr'un'a si aceeasi dí sa i trac-
„teze de inimici si apoi de cetatiani. Avuram regi venetici.
„Fiii de iertati capatara magistrature, nu cum li se pare la unii,
„numai din timpurile mai nóue, ci in virtutea unui îndelungatu
„usu. Dar ni amu batutu cu Senonii, ni dîcu! — Vedibine, ci
„Volscii si Equi n'au statu si ei in linia de bataiia contr'a nó-
„stra? — Cetatea nóstra a fostu cucerita de Gali, mai dîcu:
„dar apoi noi n'amu datu Tusciloru obstatici, si Samnitii nu ne

¹⁾ aci e coruptu loculu. ²⁾ sa nu le faca comune, sa nu le dea prin
tina prin tarbacéla.

„au trecut pe supt furci? Si mai multu! Sa percuramu istori'a resbelorú nóstre: nice unulu nu s'a finitu intr'unu timpu mai scurtu cá celu cu Galii. De atunci pace continua si tienuta cu credintia. Dejá amisticati cu noi prin moravuri, cultúra si afinitati, aduca la noi mai bine aurulu si venitele sale, decatu sa le aiba despartiti. Tóte, parinti adunati, cate se credu acum a fi vechi, au fostu canduva nóua: dregatori plebei dupa patricii, latini dupa plebei, celelalte popóra a le Italiei, dupa latine. Si acést'a se va invecchi; si ceea ce aparamu acum prin essemple, va servi de essemplu.“

XXV. Prin decretulu senatului, urmatu dupa cuventarea principelui, Eduii fura cei dintai, cari capatara dreptulu la demnitatea de senatoru in Roma. Acést'a s'a facutu in favórea vechimei aliantiei, si pentru cá intre popórale Galiei, Eduii singuri erau cari portau numele de frati ai poporului romanu. In aceleasi díle Cesarulu luà in numerulu patriciiloru pe cei mai betrani din senatu, séu pe aceia ce se trageau din parinti straluciti de órace acum mai remasesera numai pucini din acele familie pe cari Romulu le numiá *majorum*, *Brutu minorum gentium*; si se stinsesera si acelea ce le au fostu alesu Juliu Cesare cá dictatore prin legea Cassia, éra principele Augustu prin cea Senia. Acestea afaceri oficióse, imbucuratórie pentru statu, Claudiu in calitate de censure le a implinitu cu multa placere. Strimtorati cá cum ar departá din senatu pe cei faimosi in reutate, preferi la vechea asprime modulu mai blandu si de curendu inventatu, proponendu: „cá fiacare sa se judece pe sene si sa céra voiia a essi din senatu. Acést'a i se va dá fora greutate. Pe cei scosi si essiti, de bunavoiia i va propune de odata, pentru cá amisticanduse astfelu judecat'a censoriloru cu rusinea celoru essiti de sene, sa se impucineze desonórea.“ Dreptu acést'a consululu Vipstanu facù motiunea: *cá lui Claudiu sa i se dea numele de parinte alu senatului; caci titlu de parinte alu patriei a devenitu vlogariu, meritele cele nóua pentru statu sa se onoreze cu nume ne mai usitate.* Ma insusi Claudiu reieptá acésta propunere a consulului cá preste mesura lingusitória. In numerarea facuta poporului s'au aflatu cinci milióne nóue sute optudieci si patru de mii si sieptedieci si doi de cetatiani. Numai pe atunci a ajunsu la terminu si nescienti'a lui Claudiu despre cele ce se faceau in famili'a sa, caci peste pucinu a fostu constrinsu a cunósce faptele cele spurcate ale sociei sale si ale pedepsi, cá mai apoi sa se inflacareze pentru o cununia incestuósa.

XXVI. Messalina, ingreciosiatá de precurvie prin inlesnirea de a le face, se cufundá totu mai tare in desfrenarile cele mai neaudíte, candu Siliu din parte i o intetiá cá sa de-

puna faciari'a, acum séu dintr' o fatale orbia, séu cà elu pentru periclulu amenintatoriu nu vedea contr'a mediu decatu in periclu insusi. „Tréb'a n'a ajunsu acolo, cá sa póta asceptá be-
„tranetiele principelui. Pentru neculpasi svaturele sunt nevate-
„matória, in crime date pe facia omulu sa caute ajutoriu numai
„in cutezare orba. Complicii sunt aci temenduse si ei de acelasi
„periclu. Densulu fora socia, fora copii este gata sa o iá de
„muiere, si pe Britanicu sa lu adopteze. Messalinei i va re-
„mané puterea de mai nainte, si la securantia i se va mai adauge
„déca voru apucá inainte lui Claudiu, carele de periclu nu se
„pré ingrigesce, dar e cu atata mai pripitu in mania.“ Pro-
punerea o primi cu racéla Messalina, nu din amóre catra bar-
batuso, ci de frica cá nu cumva Siliu, dupa ce se va vedé in
capulu statului, sa despretiuiésca pe précurv'a, si foradelegea
incuviintiata in nevoiia sa o pretiuiésca mai tardiu dupre ade-
veratulu meritu. Cu tóte acestea a pofitu cununi'a pentru ma-
rimea infamiei, ceeace pentru fiintiele, ce au beutu pana in
fundu pocalulu placeriloru, este cea din urma bucuria. N'a as-
ceptatu mai multu decatu numai pana candu Claudiu din caus'a
unui sacrificiu s'a dusu la Ostia, si apoi a serbatu cununia cu tóte
ceremoniele usitate.

XXVII. Sciu io, se va paré fabula cà intr' o cetate, unde tote se sciu si nimic'a nu se tace, unu omu órecare, si cu atata mai pucinu unu consulu desemnatu, sa fi avutu atata cutezare, cá sa se cunune cu soci'a principelui, intr'o di prevestita facia cu marturi chiamati a subscrie actulu cá si spre legitimarea copiiloru; cá femei'a a ascultatú dísele aruspícoru, s'a invalitu a sacrificatu dieiloru; cá a sieditu la mésa amendoui intre ospeti, s'au imbraciosiatu, in fine au petrecutu nóptea in libertatea imenului. Dar io nu inventu nemic'a din placerea strordinariului, ci narezu ceea ce au disu si au scrisu altii mai betrani.

XXVIII. Deci frica mare a cuprinsu palatulu principelui; si mai alesu aceia, cari erau la putere, tremurau la ideea de o revolutiune, nu numai in vorbiri secrete, ci murmurau deja pe facia: „pana candu numai unu comediantu a spurcatu patulu „principelui, i s'a facutu vedibine destula rusíne; totusi despar-
„tirea a remasu departe. Éra acum unu june, nobilu, frumosu
„cu minte, si peste pucinu consulu, se incinge cu sperantia la
„mai mari; caci nu mai e ascunsu ce are sa urmeze dupa o atare cununia.“ Nu e indoiiala ca si pe ei i apucá fiori candu cugetáu *la hebeuci'a lui Claudiu, la atirnarea lui de nevést'a sa, si la multimea de ucideri facute din ordinulu Messalinei.* De alta parte éراسi insasi, usiuratatea Imperatorelui le dá sperantia: *cà, déca l'aru suprinde prin cumplit'a crimei, o ar puté perde*

fora de cercetare. Capulu lucrului e cá si de i s'ar ascultá apararea, urechile lui Claudiu sa fia surde si atunci candu ea s'ar marturisi culpa.

XXIX. Calistu, despre care vorbii, candu am tractatu uciderea lui Caiu Cesarulu,¹⁾ Narcisu, urditoriulu mortii lui Appiu, si Palade, pe atunci in culmea cea mai inalta a favorului, se intrebara: *cá ore n'aru puté ei prin amenintieri face pe Messalina a se lasá de amorulu lui Siliu.* Apoi, temenduse cá sa nu se pérdia insusi pe sene, s'abatatura de la acestu planu, Palade din lasitate, Calistu, caci, invetiatu deja de la curtea de mai nainte, sciá cá influinti'a se tiene mai usioru prin svature cercuspecte decatu prin cele drastice. Numai Narcisu a ramasu consecente cu acea unica modificatiune, cá prin nice o vorba sa nu faca pe Messalina a presimti crim'a si pe acusatoru. Insusi pandindu ocaziunea, pe timpulu lipsirii cei lungi la Ostia a lui Claudiu, induplicá pe doue curtisane, cu care se dedase Claudiu a avé de a face mai desu, prin bani, promisiuni si prin perspectiv'a de o mai mare influentia dupa caderea sociei, cá sa iá asuprale denuntiarea.

XXX. Apoi indata ce Calpurnia (acést'a erá numele curtisanei) capatá intrare secreta, a caditu la picioarele imperatorului cu eschiamatiune: *cá Messalina s'a cununatu cu Siliu!* Totu de odata intréba pe Cleopatr'a carea acéstasi asteptandu stá de facia, *audit'a si ea?* si dupa ce acést'a a respunsu afirmandu poftesce sa chame pe Narcisu. Acést'a cere iertatiune de la Cesarulu pentru cele trecute „cá nu i a spusu ceeace „s'atinge de unu Titiu, Vettiu si Plautiu. Elu anca nice „acum nu i imputa précurviele, dice, nice nu i cere inapoi „palatulu, servitorii si alte ornamente ale positiunii cei stralucite. „Din contra bucurese acel'a de ele, soci'a imperatului numai sa „o dea inapoi si sà rumpa contractulu de casatoria. Séu nu „scii de despartirea ta, adause? Cununi'a lui Siliu cu Messalina „a vediut'o poporulu, senatulu si militi'a, si, déca nu te vei „grabi, barbatulu e domnu pe Roma.“

XXXI. Atunci Claudiu chiama, pe cei mai buni amici ai sei, mai antaiu intréba pe Turaniu prefectulu magazinelu de bucate, pe Maimarele pretorianiloru, pe Lusiu Geta. Acestia constatandu fapt'a, cei dimpregiuru i striga pe intrecute: *sa mérga iute in tabera, sa intaréscá coortile pretoriane, sa se gándéscá mai antaiu la securitate si apoi la resbunare.* Se spune cá fapta, cá Claudiu asia de tare s'a fostu turburatu de frica încatu intrebá din timpu in timpu: *Ore totu io sunt imperatore? Ore Siliu nu e anca prochiamatu?* Intr'acea Messalina mai liber.

¹⁾ In cartile perdute.

tiata decatu totu d'aun'a serbá in mediulu tórnei in palatulu seu unu spectaclu de culesu viia. Tescorele trosniau, mustulu curá, femei imbracate in peii sariau cá nisce bachante sacrificatórie séu infuriate. Messalina cu parulu despletitu aventá unu tirsu; langa dens'a Siliu, incununatu cu iedera, plimbanduse in coturni 'si balantiá capulu incóci si incolo la canteculu lascivu a unui coru. Se díce cà Vettiu Valente din sglobia suinduse intr'unu arbore inaltu, la intrebarea: *ce vede* sa fi respunsu: *vedu o fortuna mare de catra Ostia*; acum séu cà i s'aratatu unu ce asemine, séu cà vorb'a dîsa din intemplanare s'a luat apoi de proorocia.

XXXII. Intr'aceea veniau nu vesti, ci din tóte latuarele curieri cu insciantarea: *cà Claudiu scie tóte, si se grabesce a 'si resbuná*. Atunci se despartu ducenduse Messalina la gradinile lui Luculu, Siliu pentru a 'si ascunde fric'a la afacerile forului. Pe candu cei alalti fugeau care in catro, acursera centurionii si pusera in legatura pe cine au aflatu pre strate séu prin ascundiature Messalin'a, de si periclulu nu i dá timpu de svatu, totusi se determina rapede a'i merge inainte si a se infaciesiá barbatus'o, apucatur'a ce i a succesu cu fericire de mai multe óri, si tramise care sa dica lui Britanicu si Octaviei, *cá sa mérga spre imbraciesiarea tatalui loru*. Catra acestea a rugatu pe Vibidia, cea mai betrana intre vergurele vestaline *ca sa coute ascultare la pontificele supremu,*¹⁾ *si sa céra indurare*. Éra dens'a intr'aceea insocita numai de trei persóne (asia de curentu remasese singura) a amblatu pe josu tóta cetatea apoi intr'unu caru, cu care duceau din gradina gunoiulu, apucà calea spre Ostia. Nimene nu o plangea, urítiunea pecatelor ei inecá tóta compatimirea.

XXXIII. Cu tóte acestea Claudiu tremurá de frica; caci elu in prefectulu pretorianiloru Geta usioru de inchinatu la rele nu avea destula incredere. De aceea Narcisu, sustienetu de cei ce s'afia in asemine terore, dise, *cà altu mediu, de a mantui pe Cesarulu, nu este afóra de acel'a ca pentru singura acésta dî sa se dea tóta puterea militaria in man'a unui'a din iertati; si cà elu voiisce a o primi*. Si pentru cá pe cale pana in Roma Luciu Vittelliu si Publiu Largu, Cecina sa nu lu misce la parere de reu poftesce si ia locu in aceasi trasura cu imperatulu.

XXXIV. Adescore dupa aceea amblá faim'a, cà intre variele vorbe a le principelui, de ora ce acum acúsá faptele cele rusinose a le sociei sale, acum recadea in aducerea aminte de viati'a sa conjugale si de fraget'a etate a copiiloru, Vitelliu

¹⁾ Pontifice supremu erá insusi Claudiu.

nu scotea din gura alta vorba decatu o *crima!* o *foradelege!* Surd'a ilu imbulsia Narcisu a deslegá, gicitur'a si a spune pe facia adeverulu intregu, caci nu l'a pututu scóte din vorbele ecuivoce, ce se puteau suci dupre placu; Largu Cecina facu cá si Vitelliu. Deja Messalina aparea in vedere si strigá mereu cá sa asculte pe mam'a lui *Britanicu* si a *Octaviei*, candu acuatoriulu strigá si mai tare, aducendu inainte pe *Siliu* si *cunun'a*. Nu multu dupa acésta la intrarea lui in Roma i s'aru fi infaciesiatu copii ce i avuse impreuna, déca Narcisu n'ar fi ordínatu sa i dea la o parte. Pe *Vibidia* n'a putut'o respinge, acésta maniosa cerea tare cá sa nu dea mortii neascultata pe socia. Narcisu respunse: cá *principele* o va ascultá si *Messalina* va avé tóta libertatea a se spalá de crima; pana atunci vergur'a sa mérga sa 'si védia de cele sacre.

XXXV. A fostu de mirare tacerea lui *Claudiu* la tóte acestea, *Vitelliu* se parea ca nu scie nimica din ce se face; toti ascultau de iertatulu *Narcisu*. Acest'a dá ordinu cá sa deschida cas'a precurvarului si sa duca pe *imperatorulu* acolo. Mai antaiu i arata in antecamera statu'a tatalui lui *Siliu*¹⁾ carea fusese poprita prin decretu alu *senatului*; apoi cate i se deduse amantelui cá pretiu alu pecatului din *stramosiescile* erediri remase de la *Neroni* si *Drusi*. *Principele* s'aprinde espugnesce in amenintiari, si asfelu ilu duce in tabera, unde militi'a érá adunata deja. Dupre svatulu lui *Narcisu* li vorbesce pucinu, caci rusinea impededá durerea macarucá érá drépta. Dupa acést'a urmá o larma necontenita a coortiloru cari cereau cu focu *nimele culpasiloru* si *pedepsirea* loru. *Siliu* trasu inaintea tribunalului n'a cercatu sa se apere, ci s'a rugatu; cá sa i se grabeasca mórtea. Cu aceeaasi taria cerura si unii cavaleri romani illustri o ucidere rapede. Dintre complici essecutara la mórte pe *Titiu Proculu*, datu *Messalinei* de aparatoriu din partea lui *Siliu*, pe *Vettiu Valente*, care se oferise de denuntiatoru si facuse descoperiri, totu asia si pe *Pompeiu Urbicu* si pe *Saufeliu Trogu*. Asemine se pedepsira cu mórte si *Decriu Calpurnianu*, prefectulu *vigilieloru*, *Sulpiciu Rufu* inspectorulu *jocuriloru* si *senatoru* la *Juncu Virgilianu*.

XXXVI. Numai in privinti'a lui *Mnestru* a statu indoire, deórece elu rumpendu 'si *vestmentulu* strigá: „*Cesarulu* vedea „semnele *lovituriloru*, si aduca 'si aminte de vorbele sale cu „care l'a fostu datu in *dispusetiunea* *Messalinci*. Alti au facu cutu reu din interesu séu *ambitiune*, densulu de nevoia; si, „déca *Siliu* ar fi ajunsu la *domnia* elu ar fi trebuitu sa móra

¹⁾ Caju *Siliu*, a caruia fapte insemnate in resbelu cu *Germanii*, *Tiberiu* le a resplatitu cu *nemultiemirea* cea mai négra. IV, 18, 19.

„mai înainte decatu la toti.“ Muiatu prin aceste vorbe si inclinatu la indurare Cesarulu fù imbulsitu de iertatii sei, cá dupa ce a perdutu pe atatia barbati straluciti, sa nu crutia pe unu comedianté; de voiia de ne voiia, déca a pecatuitu asia de tare, nu face nimic'a. Nice cavalerului romanu, Traulu Montanu, nu i a fostu iertatu a se apará. Acest'a unu june modestu, dar de o rara frumsetia, a fostu chiamatu, fora a amblá insusi dupa unu atare favoru, si dupa o singura nópte datu a fora, de Messalina chiaru, carea trecea cu egale rapiditate de la pofta la desgustu. Lui Suilliu Cesoniu, si lui Plautiu Lateranu li s'a iertatu mórtea. Acestui'a pentru meritele cele mari a le tataso ¹⁾; pe Cesoniu l'a scapatu viati'a lui cea scarbosa, lasanduse in acelea adunari spurcate a fi tractatu cá o muiere.

XXXVII. Intr'aceea Messalina 'si traganá viati'a in gradinile Luculice, concepù o rugatiune acum cu sperantia, apoi érase cu mania; atat'a erá mandri'a ce o tienea si in or'a cea din urma! Si déca Narcisu nu s'ar fi pripitu cu uciderea ei, perirea s'ar fi întorsu asupr'a capului acusatorului. Pentru cá Claudiu, dupa ce a venitu a casa, a mancatu si s'a incalditu de vinu, a disu cá sa mérga si sa *spuna betei muierei* (spunu cá acésta vorba sa o fi întrebuintiatu) *cá a dou'a dâ sa vina spre a se justificá.* Cum s'a auditu acésta vorba si s'a bagatu de séma cá amaratiunea trece, amorulu revine, si cá erá de tēmutu nóptea ce se apropiá si aducerea aminte de patulu conjugale, déca se va mai amaná lucrulu, Narcisu essi rapede si dise centurioniloru si tribunului de diurna, *cá sa aduca la implinire uciderea, caci acést'a e voi'a imperatorului.* Cá supraveghietoriu si essecutoru li se dede dintre iertati Evodu. Acest'a se duce rapede mai nainte in gradini si o aflà jacendu pre pamentu, langa dens'a mamas'a Lepida siedindu, care papa ce fias'a erá in flórea puterii traiá in nentielegere, éra acum la nevoii'a estrema, misicata de indurare, o svaluá, cá sa n'ascepté pe ucidatoru; *caci viati'a ei s'a dusu, si nu i mai remasu decatu sa móra cu decóre.* Ma in asta inima corupta de desfrenari nu mái erá nice o picatura de onestate. Messalina versá lacrime si scotea gemete desierte, candu prin forti'a venitoriloru usiele saru din gardine, si tribunulu i statù înainte tacutu, éra iertatulu svorandu 'i injurature demne de unu sclavu ce erá.

XXXVIII. Messalina atunci pentru prim'a óra se petrunse de tóta marimea nefericirei sale; luà ferulu si tremurandu surd'a si lu puse in gátu si in peptu pana ce tribunulu o strafipse dintr'o lovitura. Cadavrulu ilu lasara mamei. Lui

¹⁾ Aulu Plautinu, care eucerise o parte a Britaniei supt domni'a lui Claudiu. Vedi Agric. XIV.

Claudiu i s'aduce scirea candu mancá cã *Messalina a peritu* fora sa i spuna destinsu: cã de man'a sa propria séu de mana straina. Si dieu elu anca n'a mai cercetatu, ci a cerutu pocalulu si a continuatu a 'si fini prandiulu dupre datina. Chiaru si in dillele urmatórie n'a aratatu nice unu semnu de ura, de bucuria, de mania, de intristare séu de altu órecare simtiementu omenescu, nice candu vediù bucuri'a acuatoriloru, nice candu vediù intristarea copiiloru sei. Cá sa o uite si mai curentu senatulu decretà: *cã numele si statu'a ei sa se stérge de prin locurile private si publice*. Lui Narcisu se decretara *insemnele de cestoru* — lucru pucinu pentru positiunea lui cea inalta, ce intrecea pe cea a lui Pallante si Callistru. O pedépsa drépta dupre fapte acést'a, anse ea a fostu fontana de cumplite eveniminte; numai durerile s'au schimbatu.

Carte a douesprediecea.

Consulii :

A. R. 802	de la I. Cr.	49	{	C. Pompeiu. Cu. Veraniu.
" 803	" "	50	{	C. Antistiu. M. Suiliu.
" 804	" "	51	{	Tib. Claudiu Ces. V. Sev. Corneliu Orfitu.
" 805	" "	52	{	P. Corn. Sulla. L. Salviu Otone.
" 806	" "	53	{	D. Juniu Silanu. Cu. Hatériu.
" 807	" "	54	{	M. Asiniu Marcellu. M. Aciliu Aviola.

Acésta carte contine fapte evenite in cursu de siesse ani.

I. Uciderea Messalinei a adusu in turburare cas'a principelui, urdienduse cértá intre iertati, cine sa aléga socia principelui, carele nu putea suferi viati'a de neinsuratu si erá dedatu la domni'a de muieri. Totu asia de ferbinte a fostu si jalusi'a femeiloru, fiacare 'si laudá nobilitatea, frumseti'a, si averea, si se faliá a fi demna de atare maritisiu inaltu. Cu tóte acestea alegerea se cumpaniá mai tare intre Lolia Paulina ¹⁾, fét'a lui Marcu Loliu, barbatu de rangu consulare, si intre Julia Agripina, fii'a lui Garmanicu. Acest'a erá sustienuta de Palante, aceea de Calistu. Éra Narcisu din partei protegea pe Elia Petina ²⁾ din famili'a Tuberoniloru. Ce s'atinge de Claudiu, elu inclinanduse candu ici candu colo, dupre cum ascultá pe unu svatuitoriu séu altulu, canchiamá pe desbinati la o svatuire, ordinandule: *a 'si dá parerea si a 'si spune motivele.*

¹⁾ Claudiu avuse inainte de Messalina doué muieri pe Plantia Urgulilla si pe Elia Petina. Se despartise deja de ambele, candu a ajunsu la domnia. ²⁾ De care s'a fostu despartitu.

II. Narcisu se provocá la vechiulu maritisiu, la fi'a comune (Antonia adeca erá facuta cu Petina). Nemic'a nu s'ar schimbá in cas'a lui Claudiu, déca o socia cunoscuta deja s'ar rentórce, si Petina nu ar cautá cu ochi de mastera la Britanicu si la Octavia fiindu consanguineii cei mai aprópe de ai sei. Callistu dícea: cá Petina, din caus'a delungatei despartiri, s'a compromisu, si, déca s'ar luá inapoi, chiaru pentru acést'a s'ar mandri: de aceea e cu multu mai bine a duce pe Lolia, deórace ea n'a facutu copii, n'are cauza de a fi jalusa, si in locu de mastera va fi mam'a copiiloru. Era Palante laudá in Agrippina. acea cercustare mai virtosu, cá ea ar intruduce in famili'a imperatésca unu nepotu a lui Germanicu, demnu, fora indoire, de inaltimea princiaría, odrasla nobile, ce ar impreună pe descendentii familiei Juliane si Claudiane. Sa nu se sufere cá o femeia, probata de fructifera, in flórea junetiei, sa straplante in alta familia lustrulu cesariloru.

III. Aceste motive precumpanira, ajutate si de gratiele Agrippinei, carea supt cuventu de afinitate, venindu adeseore, seduse pe unchiu, incatu, preferita la altele, de si nu i erá anca socia, dar avea deja influinti'a unei socie. Caci, cum se vediu asecurata de maritisiu, incepù a se ocupá cu proiecte si mai mari, preparandu impreunarea lui Domitiu, ce lu facuse cu Cneu Ahenobarbu, cu Octavia, fi'a Cesarului. Ceea ce nu se putea face fora comitere de crima; deórace Cesarulu logodise pe Octavia cu Luciu Silanu. Pe acést'a, unu june si in altele ilustru, Claudiu prin ornamente triumfalie, prin jocuri gladiatoresci pompose, ilu inaltiaze la favórea poporului. Ma nemicu nu parea cu neputintia la unu principe care n'avea alta judecata, alta ura, decatu aceea ce i o dà si insuffa altii.

IV. Dar Vitelliu, ascundiendu supt numele de censoru falsitatea cea mai servile, si prevediendu cui resare sórele domniei, cá sa capete favorea Agrippinei, imbracisiaza planurile acestei'a, calumniaza pe Silanu, a caruia sora, Junia Calvina, in adeveru frumósa, dar cam sglobia fusese cu pucinu mai nainte noru lui Vitelliu. Din acést'a Vitelliu si urdi acusarea: zugravindu amórea fratérna, nechipsuita cu adeveratu nu anse si incestuósa, cu coloru de infamia. Cesarulu i pléca urechea, pentru cá iubirea catra fi'a sa ilu facea mai susceptibila de banueli contr'a ginereso. Silanu, nesciendu de acestea intrigi, din intemplanie pretoru in acelu anu, se vede pe neasteptate prin tr'unu edictu a lui Vitelliu stersu din numele senatoriloru, de si purificatiunea senatului se facuse si censur'a erá incheiata. Totu deodata Claudiu strica logodn'a. Silanu e constrinsu a depune pretur'a cea ce pentru dio'a ce mai restá fú data lui Epriu Marcellu.

V. Contractulu de maritisiu incheiatu intre Claudiu si Agrippina supt consului Caiu Pompeiu si Cuintu Veraniu se in-tariá deja si prin fama si prin relatiunea neiertata dintre den-sii. Cu tóte acestea nu cutezau anca a serbá solenelu cunu-ni'a, deorace nu erá esemplu cá unchiu sa fi luat pe fi'i a frateso. Catra acestea se cutremurau de incestu, séu déca ar fi calcatu preste acest'a, de erumperea ver unii nefericiri pu-blice. Pana atunci á statutu la indoire, pana candu Vitelliu a luat asupr'a sa, cá cu intrigile sale sa aduca la capatáiu treb'a. Elu adeca a intrebatu pe Claudiu: *cà ore ascultava de voi'i a poporului si de autoritatea senatului?* La alu carui'a respunsu, *cà densulu cá cetatianu singulariu nu póte stá contr'a vocii pu-blice*, i a dísu cá sa astepte in palatu. Vitelliu s'a dusu apoi in curia, si, strigandu cá se lucréza de cea mai importante afacere de statu, a cerutu cá sa i se dea voiia a vorbi densulu inain-tea altor'a, si incepù asia: „Afacerile cele grele fórté a le prin-cipelui, cu cari ilu gramadesce domni'a lumii, au trebuintia de „ajutoriu, pentru cá scapatu de grigile domestice, sa póta veghiá „numai de binele publicu. Apoi ce usiuratare mai cuvientiósá „póte fi pentru o inima de censoru ¹⁾, cá a luá o femeia, carea „sa i fia socia la bine si la reu. Cui ar puté elu increde mai „bine cugetele sale cele mai secrete, elu carele, nice odata datu „la lucsu si la placeri, a dusu din prim'a junetia o viatia con-„forma legiloru?“

VI. Dupa ce a premisu aceste vorbe insinuitórie, cari au fostu primite din partéa parintiloru cu deplinu consentiementu, a apucatu desnou cuventulu, dicendu: „Deorace toti svatuescu „insuratória principelui, se cuvine a alege o femeia insemnata „prin nascere, facere de copii si curati'a moravuriloru. Spre a „capatá convingerea cá Agrippina intrece pe altele cu stralu-„cirea nascerii, nu face trebuintia de o cercetare indelungata; „éra despre fertilitatea sá ea a datu probe, si viati'a ei cea „onésta nu mai lasa nimica de doritu. Printr'o cercustantia „fericita, ce pare a fi o fapta a provedintiei dieiloru chiaru, ea „se va uni veduva cu unu príncipe, care s'a multiemitu totu „d'auna cu feme'i a sa. De la parintii vostri veti fi auditu, si „insive ati pututu vedé, cá Cesarii rapira dupre buna placere „a loru femeile de la barbati. Unu ce asemenea e departe de „cumpatare a moravuriloru de acum; asia, sa se statoriasca „unu esemplu, cum are unu imperatoriu sa si iá socia. Ce e „dreptu, casatoriele intre unchiu cu nepote de frate sunt noue

¹⁾ Se scie cá imperatorii de la Augustu incóci usurpasera tóte magi-straturele. Claudiu dar erá censoru, anse din lingusire i se dá si mentem censoria adeca spiritu aspru a la Catone.

„la noi, dar la alte ginti sunt usitate si neproprite de nice o lege; si celea dintre veri primari, au fostu lungu timpu contr'a datineloru nóstre, dar cu timpulu s'au inmultitu: Datinele se acomodéza cercustariloru, si ceea ce acum e nou va deveni mai tardiu datina.“

VII. Au fostu senatori cari, strigandu pe intrecute, *cá déca Cesarulu mai stà la indoire, ei voru intrebuintiá* forti'a, se precipitara din curia. O multime de mestecatura s'aduna si striga: *cà si' poporulu romanu are aceeasi rugatiune*. Claudiu, neasteptandu mai multu, vine in foru, cá sa se oferésca fericitoriloru. Intra apoi in senatu, si poftesce unu decretu, prin care maritisiulu între unchiu si nepóta de frate se dechiara si pe fiitoriu legale. Cu tóte acestea numai unu singuru amatoru de atare maritisiu s'au mai aflatu; acést'a a fostu cavalerulu romanu Titu Alediu Severu, despre care tóta lumea dícea, cá elu a fostu imbulzitu la acestu pasu numai cá sá capete favórea Agrippinei. Din momentulu acest'a s'a schimbatu cu totulu administratiunea; tóte ascultau de o femeia; ma acést'a nu mai erá Messalina, carea prin desfrenare libertiata sa 'si bata jocu de statulu romanu. Apasarea erá rigurosa si asia dicendu barbatésca. In publicu se purtá aspra, mai de multe ori falósa; in viati'a privata nimic'a de rusine, afóra déca nu o cerea póft'a sa de domnia. Jubirea sa cea nesatura de argintu o scus'a prin necesitatea de a strínge media agiutatoria pentru statu.

VIII. In diu'a de cununia Silanu 'si a facutu mórtea, séu cá pana atunci nutrise sperantia de viatia, séu pentru cá prin alegerea acestei díle sa marésca odiosulu. Sorùs'a Calvina a fostu data afóra din Italia. La acestea Claudiu adause servitiu ddiescu dupre sunetulu legii lui Tullu regele si jertfa de impacatiune. prin man'a preotului in silv'a Diana, spre rísulu ómeniloru, cá alesera unu atare momentu spre a pedepsi si spalá incestulu. Intr'aceea Agrippina, cá sa 'si faca nu numai prin fapte rele nume, cere si capata liberarea lui Anneu Seneca din essiliu; si pe de asupr'a si demnitatea de pretoru. Ea sperá de aci o intiparire placuta in publicu, de orace Seneca, erá vestitu pentru scienti'a sa; si, catra acést'a voiia, cá copilulu Domitiu (Nerone) sa crésca supt man'a unui atare Invetiatoriu, si dens'a sa se folosiasca de svaturile lui in proiectele sale de domnia, presupunendu cá Seneca va fi credinciosu Agrippinei intru tienera a minte de binefacere, si inimicu lui Claudiu din durerea nedreptatirii ce i facuse.

IX. Acum gasira cuviintia, cá sa nu mai amane lucrulu; prin promisiuni mari aducu pe Memmiu Pollione consulu alesu a face propunerea: cá sa róge pe Claudiu, *spre a dá pe Octavia dupa Domitiu*. Ceea ce dupre etate se çuvine la amendoui, si

deschide cale la mai mari. Pollione 'si dede parerea sá cam cu ásemîni vorbe, cum facuse mai daunadi Vitelliu. Octavia se logodesce, si, Domitiu, pe langa afinitatea de mai nainte, devenitu acum si mire si genere, se face egale lui Britanicu, multimîta intrigiloru mamei sale si machinatiuniloru acelor'a ce, pentru acusarea Messalinei, se temeau de resbunarea fiului.

X. Pe acelasi timp soli Partiloru tramisi cá sa céra pe Meherdate, cum am dîsu, se infaciesiéza inaintea senatului, si spunu, cum urméza, mandatele sale: „Ei nu vinu cá si cum „n'ar cunósce tractatele, nice cá sa tradeze famili'a Arsacidiloru; „ci mai virtosu ei adreséza catra fiulu lui Vonone, nepotulu „lui Fraate, in contr'a domniei lui Gotarse, ce a devenitu nesuferita si pentru nobilime si pentru poporu. A ucisu pe fratii „sei, pe consangeni si chiaru si pe cei mai departati; a trimisu pe urm'a acestor'a femeii grele, copii fragedi pentru cá, „fiindu in pace unu lenesiu, in resbelu unu nefericitu, sa 'si „ascundia lasitatea prin crudíme. Intre Parti si Romani esiste „o legatura veche, incheiata in numele statului; cuvinese a dá „ajutoriu sociloru, cari egali la putere au lasatu antaiatatea din „deferintia. Din acea cauza se dau fiii de Regi de obstatici, „cá, déca se satura de domni'a de acasa, sa li stea deschisu „recursulu la principe si la parinti, de unde sa se póta chiamá „unu rege mai bunu, dedatu fiindu cu moravurile romane.“

XI. Dupa ce spusera acestea si altele asemîne începù Cesarulu a tiené o cuventare *despre marimea Romaniloru si dependinti'a Partiloru*. Elu se facù pe sine egale lui Augustu, insemnandu cá si dela densulu s'a fostu cerutu unu rege, fora sa amintésca despre Tiberiu, macaruca si acest'a a fostu trimisu unulu. Apoi indreptanduse catra Meherdate (caci si elu erá de facia) i dede svatulu: „cá sa nu se crédia a fi domnu¹⁾ „preste sclavi, ci conducatoriu préste cetatiani, sa imbracisíeze „indurarea si dreptatea, care cu câtu sunt mai necunoscute barbariloru, cu atátu li voru fi mai bine venite. Dupa acest'a „intorsu catra soli inaltia cu laude *pe disciplulu Romei, pentru modesti'a i probata pana aci. Dar cu tóte acestea se cade a suferi naturele regiloru; caci schimbarile dese de domni nu su folositorie. Statulu romanu a ajunsu pana la acelu satiu de gloria, cá acél'a poftesce linisce si gintiloru esterne*. Datus'a apoi ordinu lui Caju Cassiu, care erá prefectulu Siriei, cá sa asociasca pe junele rege paná la rip'a Efratului.

XII. Pe timpulu acest'a Cassiu se distingea intre altii prin cunoscientia de legi; caci in starea de repausu artea

¹⁾ Domnu si sclavu in propri'a si prim'a semnificatiune arata idee corelate; domnu = stapanu.

militaria cade in uitare, si pacea pune in aceeași linia pe bravu că si pe lasiu. Cu tote acestea, cătu se putea face fora resbelu, rechiamă vechea datina, essercia legiunile, avea grige si man-operă asia că si candu inamiculu ar veni spre atacare cu acelu cugetu, că numai asia se va arată demnu de stramosii sei si de famili'a *Cassia*, ce stă in mare respectu si la acelea popóra. Deci conchiama la sine pe aceia din a caroru consintimentu s'a fostu cerutu regele, si, dupa ce asiédia taber'a langa Zeugma, acolo unde trecătoarea preste riulu Eufratu e mai usióra, si au venitu si cei mai fruntasi dintre Parti dimpreuna cu Acbaru, regele Arabiloru, dà lui Meherdate svatulu: *că foculu barbariloru se recesce prin amanare, séu că se muta in tradare*; de aceea sa se apuce fora intardiere de bataia. Svatulu n'a fostu luat in bagara de séma din falsitatea lui Acbaru, carele tienu mai multe dîle in cetatea Edesa, pe junele fora esperientja, ce ferircirea a mai mare a principelui o punca in placeri. Éra candu Carene i a provocatu si li a promis succesu fericitu, déca se voru grabi a marsiá; ei in locu sa se duca dreptu in Mesopotania, ce li erá mai aprópe, apucara abatanduse prin Armenia, ce din caus'a iernei apropietória era greua de amblatu.

XIII. Osteniti de néua si de munti vinu la campia si se unescu cu cetele lui Carene. Pasandu preste riulu Tigru trecu prin Adiabene, a carei'a rege, Izate, pe facia imbraciesiase partitulu lui Meherdate, éra pe ascunsu se incliná cu mai multa credintia spre Gotarze. Cu tóte aceste in trecutu luara cetatea Ninu, scaunulu celu mai vechiu alu Asiriei, precum si Arbela, unu burgu memorabile pentru că in lupt'a cea din urma intre Dariu si Alessandu celu mare aci s'au frantu puterile Persiloru. Intr'aceea Gotarse face promisiuni dieiloru locului pre unu munte cu numele *Sambulos* unde se adoréza mai alesu Ercule. Carele la termini fipti svatuesce in somnu pe preoti, cá sa puna langa templu caili gatiti de venatoria. Dupa ce sé punu pre caili tolbele implute cu sagete, alérgea, printre munti si silve si se intórcu pe nópte, nechessandu tare cu tolbele desiertate. Apoi éراسi dieulu li descopere in visu: priu care silve au alergatu aceia, si se gasescu férele lovite de sagete respandite in tóte partile.

XIV. Din parte'i Gotarze, nefindu ostirea sá ancú destulu de intarita, se retrase dupa riulu Corma cá dupa o fortarétia, si macaru că prin sumutiari si interitari ilu provocau la bataia, elu totusi o amana catu puta, mutandu 'si positiunea, si tramitiendu agenti cá sa corumpa credinti'a inamiciloru si sa i induplece la desertare. Izate din Adiabene, si mai apoi Acbaru cu ostirea arabica se dusera. Acést'a din nestatornici'a inascuta acestoru ginti, si pentru că esperienti'a ne invetia că barbariloru li mai

place a 'si aduce pe regi din Rom'a, decatu a i avé. Meherdate anse, lipsitu de ostirea ajutatória cea mai brava, si suspicionandu tradare la cea remasa, se determinà la estremu, cá sa 'si cerce noroculu si sa cuteze a dá resbelu. Gotarse, inbarbabatu prin impucinarea inamicului, primì bataii'a. Se batura cu mare perdere si cu resultatu dubiu, pana candu Carene, vincindu pe contrarii sei, a inaintatu pré aduncu, si a fostu incinsu dela spate de o noua cêta de inimici. Atunci, dupa ce a perdutu tóta speranti'a, credienduse in promisiunile lui Parrace, unu vasalu alu tataso, fù prinsu cu perfidia de acest'a pusu in fêra si datu in manile vincitoriului. Gotarse dojenindu lu: *cà elu nu i e consangeniù, nu e descendente alu Arsacidiloru, ci unu strainu, unu romanasiu* dupa ce i taiie urechile, ilu lasa sa viéza spre semnu alu gratiei sale si alu rusinei nóstre. Nu multu dupa acést'a móre Gotarse de betezire si Vonone e chiamatu la domnia. Despre acest'a n'avemu ce sa insemnamu nice bine nice reu; domni'a lui a fostu scurta si fora nice o gloria; apoi sciptrulu Partiloru a trecut la fiuso Vologese.

XV. Dar Mitridate, principele Bosforului ¹⁾ amblandu ratacitu dela perderea puterii sale, dupa ce s'a inscientiatu, cá Didiu, ducele romaniloru, si simburulu ostirii s'a departatu, si cá in regatulu celu nou a remasu numai Cotis, unu june fora esperientia, cu pucine coorti supt cavalerulu romanu Juliu Acuila, despretiundu pe amendoi, incepù e resculá natiunile, a alesiu la sine trafugari, si in fine cu ostirea adunata gonesce pe regele Dardariloru, si i ocupa regatulu. La faim'a acést'a, pe candu s'asceptá deja cá va intrá in Bosforu, Acuila si Cotis, necredienduse in propriiele puteri, pentru cá Zorzine, regele Siraciloru, recepuse inimicitiele, cautau si ei insisi ajutoriu la straini, si tramisera soli la Eunone, capulu gintii Aorsiloru. Alianti'a n'a intimpinatu nice o greutate, laudanduse su puterea romana contr'a rebelului Mitridate. Contractulu s'a incheiatu, cá Eunone sa se bata cu calarimea, éra romanii sa iá asupra le impresurarea cetatiloru.

XVI. Acum, pusi in sieru de bataiia marsiaza inainte; fruntea si dosulu sunt acoperite prin Aorsi, centrulu prin coorti si Bosforani, armati cá ai nostri. Asia fù luatu la fuga inamiculu, venira la Soza, o cetate a Dandariei, desertata de Mitridate, carea, pentru simtiementele cele ecuivoce a le locuitoriloru, se gasi de cuvientia a se tiené ocupata printr'o garnisóna lasata

¹⁾ Sa se destinga de Mitridate Iberianulu XI, 8. Bosforus Cimericus = Crimea si tiermuriu mării de Asofu. Dandaridii locuiau langa riulu Cubanu, Hypanis la vechi, la ost. marii N.; Siracii spre Volga; Aorsii la O. Volgei si langa M. Caspica.

acolo. Apoi de aci mergu contr'a Siraciloru, si trecendu riulu Panda incingu cetatea Uspe, ce erá pe unu dealu fortificata cu muri si gropi. Muriu totusi nefindu de pétra, ci de garduri de nuiele impluti cu pamentu, nu puteau reziste la loviturile assaltatoriloru; catra acésta impresuratii erau imbulziti de facile si proieptilie din turnurile cei intreceau cu inaltimea. Si déca nóptea n'ar fi intreruptu bataii'a impresurarea s'ar fi finitu in diu'a in care incepuse.

XVII. A dou'a di tramisera soli, cá sa céra iertatiune *pentru persónele cele libere*, oferindu *diece mi de sclavi*. Vinctorii nu primira, caci erá crudíme a ucide pe cei, ce s'au datu, si greutate a tiené in paza atat'a multime; mai bine sa cada dupre dreptulu de resbelu. Datus'a soldatiloru, cari se suisera deja pe scare, semnalu la macelu. Stingerea Uspei implù cu cutremuru pe celelalte cetati, caci se credeau perdate fora scapare, de ócate armele, fortificatiunile, gropile, muntii si silvele, riurile si cetatile nimic'a nu potu reziste la iruperea inamicului. Zorsine, dupa multa gandire, de ce sa se ingrigiasca: de caus'a cea desperata a lui Mitridate, au de binele patriei sale; precumpanindu in fine folosulu gintii sale, dede obstatici si cadiù inaintea statuei Cesarului, spre gloria mare a ostirii romane, care, dupa victoria nesangerósa, s' aflase numai cale de trei dile de la Tanais. Rentorsulu fù mai pucinu norocosu. Caci la întórcerea pe mare, unele din nauile nóstre, manate in tiermurii Tauriloru, fura incinse de barbari, cari au ucisu pe prefectulu coortii, si pe cei mai multi din trupele ajutatórie.

XVIII. Intr' aceea Mitridate, ne mai vediendu scapare in arme, se gandesce intru sene, la cine ar cercá indurare. Se temea de frateso Cotis, carele lu venduse odinióra, si apoi i se facuse inamicu. Intre Romani nu erá aci nemine, care sa aiba atat'a autoritate, incatu sa póta pune mare pondere pre promisiunea lui. Se întórse dar catra Eunone, care nu nutriá nice o ura personale contr'a i, si care erá multu potinte prin aliantia incheiata mai de curentu cu noi. Deci intrà in palatulu lui Eunone cu faci'a si imbracamintea adaptata la sórtea sá presinte, si i cade la pitióre, dicendu: „*Io Mitridate, cautatu de Romani pe mare si pe uscatu in cursu de atati'a amaru de ani, me infaciesiezu la tene de buna voiia. Fà, ce voiiesci cu descendentele marelui Acheme, numai acést'a nu mi au pututu'o rapì inimicii!*“

XIX. Eumene, misicatu de nascerea stralucita a barbatulu, de nestatornici'a lucruriloru omenesci, precum si de demnitatea din rugatiune, redicà pe rugatoriu si lu laudà: *cà a alesu Aorsiloru si drept'a sa spre cererea iertatiunii*. Si totu de odata tramite soli si scrisori la Cesarulu de cuprinsulu urmatoriu:

„intre imperatorii poporului romani si intre regii natiuniloru celoru mari se intemeiază amiciti'a mai antaiu pre egalitatea puterii; densulu si Claudiu mai sunt anca aliati si prin victori'a comune. Frumosu e essitulu resbelului, déca elu se finesce cu iertarea. Astfelu lui Zorsine vincitu nu i s'a rapitu nemic'a. Incatu pentru Mitridate a caruia culpa ar meritá mai multu, elu nu cere cu rugatiune nice putere, nice domnire, ci numai cá sa nu fia dusu in triumfu si sa nu fia pedepsitu cu mórté.“

XX. Ma Claudiu, de si erá blandu catra notabilitatile straine, stá totusi la indoire: cá ce ar fi mai bine, sa primiasca pe prinsu supt conditiunea gratiarii, séu sa lu aduca cu armele. La acést'a ilu imbursiá durerea injuriei luate si poft'a de resbunare. I se obiectara anse acestea: „cá are sa pórte resbelu intr'o tíera fora drumuri, pe o mare fora porturi, catra acestea adauge regi ferosi, natiuni nomade, pamentu secu de grane. Purtarea resbelului traganatu ar deveni urtiosa ostirii, un'a pripita, periculósa; glori'a in victoria ar fi mica, rusinea mare, candu ar fi batuti Romanii. De ce dar sa nu se folosiasca de ocasiunea, ce se oferesce de sine si sa nu crutia pe unu destieratu? Cu catu mai multu i se va prelungi viati'a acestui lipsitu de tóte, cu atatu si pedéps'a i va fi mai grea.“ Induplecatu prin acestea scrise lui Eunone: „Adeveru e, cá Mitridate a meritatu sa se faca de essemplu tractarii cei mai aspre, si nice ca i lipsesce puterea de a essecutá acést'a. Totusi asia a placutu la parintii nostri de mai nainte, cá sa intrebuinteze atat'a cerbicositate contr'a inamicului, cata binefacere catra rugatori. Triumfuri se tienu in Rom'a numai despre natiuni si imperatii intregi.“

XXI. Mitridate fú apoi estradatu si adusu la Roma de Juliu Cilone, procuratorulu din Pontu. Spunu, cá sa fi vorbitu inaintea imperatorului cu mai multa falosia, decatu i s'ar fi siediutu dupre sórtea, in care s'affá. Éca vorbele ce circulau prin vlogu, cá le ar fi disu: „*Io nu su retramisú la tine, ci m'am rentorsu; séu déca nu credi acést'a, lasame sa me ducu si apoi cauta me.*“ In faci'a lui nu s'a vediutu frica nice atunci, candu stá langa tribuna, incungiuratu de pazitori, espusu la vederea poporului. Lui Cilone se decretara ornamentele consularie, lui Acuila cele de pretoru.

XXII. Supt acciási consuli Agrippina teribile in ura si maniósa pe Lolia, caci acést'a rivalisase cu acea pentru man'a lui Claudiu, machinéza crime si cauta unu acuatoriu, carele sa i impute cá ar fi intrebatu pe astrologi, pe magi, si idolulu lui Apoline din Claros asupr'a insuratórii imperatorelui. Claudiu, fora a ascultá pe inculpat'a, vorbi inaintea senatului multe despre stralucit'a nascere a Loliei, cá ea e nepóta de sora lui

Luciu Volusiu, si cà Cotta Messalinu i e unchiu; ore candu maritata dupa Memmiu Regulu, (caci despre maritisiulu ei cu Caiu Cesarulu a tacutu cu scopu). Apoi adause de nisce planuri pericolóse contr'a statului, se cade a se luá materia de la foradelege; deci confisceze-i-se averea si apoi esse din Italia. Astfelu din averea colosale nu i lasara essilatei, decatu numai cinci milióne de sestertii. Si Calpurnia, o femeia illustre, fù resturnata din cauza, cà principele i laudase frumseti'a, nu din vre unu amoru, ci printr'o vorbire intemplatória, si pentru acést'a nice Agrippin'a n'a impinsu resbunarea sá pana la estremu. Din contra dupa Lolia ¹⁾ a tramisu unu tribunu, cá sa o constringa la sinucidere. Totu pe atunci, la acusarea Bitiniloru a fostu judicatu dupre lege si Cadiu Rufu pentru manculatorie.

XXIII. Galliei Narbonense, pentru destins'a stima aratata catra parinti, i s'a datu dreptulu, de care se bucurá Sicilia, cà senatoriloru acelei provincia sa li fia iertatu a 'si vedé de trebile sale, fóra a mai cere licentia ²⁾ de la principele. Ituria si Judeia dupa essirea din viátia a regiloru Soemu si Agrippa s'au adausu la provinci'a Siria. Intrebarea auguriloru despre binele publicu intrerupta de douedieci si cinci de ani s'a decretatu a se face éra si a se continuá mai departe. Totu de odata Claudiu estinse pomeriu ³⁾ dupre vechea datina, in puterea carei'a, acelor'a ce estinsera marginile imperatiei li erá data a mai mari regiunea cetatii Roma. Cu tóte acestea ducii romani, de si subjugara natiuni mari, n'au essertiatu acestu dreptu, afora de unu L. Sulla si indieitulu Augustu.

XXIV. Pana incatu regii fura condusi intr' acést'a de ambitiune séu de gloria, spusele variaza. Ma nu mi se pare strainu de obiectu a cunósce, care a fostu terenulu, pre care au inceputu primele edificari si pomeriulu asia cum l'a determinatu Romulu. De la targulu boiloru, unde vedemu chipulu de arama a taurului, caci acést'a specia de animale se injugá la plugu, incepù brasd'a spre desemnarea cetatii, asia incatu cuprindea in sene marele altare alu lui Hercule. De aci in certe distantie erau puse petre pe supt pólele muntelui Palatinu de alungulu pana la altarele lui Consu, mai tardiu pana la capel'a Lariloru. Forulu romanu si capitoliulu se crede a fi adause cetatii de

¹⁾ Lolia fusese soci'a a trei'a a lui Caju Caligula. Dione Cassiu LX. 32 spune: cà Agrippina se ingrigise a i se aduce capulu Loliei, si fiindu cà prin desformare nu se cunoscea, cu man'a sa i ar fi deschisú gur'a, pentru cá sa i vedea dintii, cari avea orecare semne. ²⁾ In urm'a unei ordinatiuni a lui Augustu senatorii n'aveau voia a se departá din Italia fóra licentia de la principele. Dion. LII, 42. ³⁾ Pomoerium erá loculu liberu inlaintru si inafora pe langa murei cetatii.

Titu Tatiu, éra nu de Romulu. In cursulu timpuriloru se estinse teritoriulu cetatii in mesura cu crescerea puterii romane. Care sunt terminii pusi atunci de Claudiu, este usioru de cunoscutu, fiindu insemnati in actele publice.

XXV. Supt consului Caiu Antistiu si Marcu Suiiu adoptarea lui Domitiu se urgeza prin influinti'a lui Palante. Acest'a, legatu strinsu de Agrippina, cá medilocitoriu alu maritisiului si mai apoi cá amante precurvariu, imbulzá pe Claudiu „sa aiba „grige de binele publicu, copilari'a lui Britanicu sa o incinga cu „ajutoriu potinte. Augustu, macaru cá cas'a i erá sustienuta de „nepoti, a inaltiatu la celea mai inalte favóre pe fiiastrii ¹⁾ sei, „Tiberiu pe langa fiulu seu propriu a adoptatu pe Germanicu; „deci si Claudiu sa se incungiure de unu june, care sa iá „asupra'i o parte din grigile domniei.“ Induplecatu prin acestea inaltia pe Domitiu, ²⁾ care erá numai cu doi ani mai mare, preste fiuso Britanicu 'si tiene inaintea senatului o cuventare in acelasi sensu, cum o audise de la iertatulu seu. Cunoscatorii observéza, cá intre patricii Claudii nu se afla mai nainte nice o adoptiune, si cá acésta familia incependu de la Attu Clausu a duratu in sieru continuu.

XXVI. Se facú principelui multiamita cu lingusiri alese catra Domitiu; si s'a adusu o lege, prin care *elu supt numele Nerone sa tréca in famili'a Claudiloru*. Catra acestea Agrippina s'a onoratu cu conumele de *Augusta*. Pe candu se faceau acestea, nu erá niméne atatu de lipsitu de compatimire, pe care sórtea lui Britanicu sa nu lu fi implutu de durerósa intristare. Cu incetulu ilu lipsira chiaru si de servitiulu sclaviloru; de ingrigirea cea necalita a masterisei 'si bátea jocu, pricependu'i falsitatea. Si in adeveru spunu, sa nu fi fostu fora talentu, acum séu cá erá asia, séu cá nefericita'i sórte i cascigase inimele, fora a fi avutu timpu spre a justificá acésta buna parere de densulu.

XXVII. Dar Agrippina, pentru cá sa 'si arate puterea si la poporale aliate a capatatu, cá sa se aduca in cetatea Ubiiloru, unde s'a fostu nascutu o colonia de veterani, carea s'a numitu cu numele ei. ³⁾ Intemplantarea a fostu adusu cu sine cá tocma mosiuso Agrippa sa priimiasca supt ascultarea romana pe acésta ginte ce venise de preste Rinu. Totu pe acelu timpu Germania superioare fú apucata de teróre prin venirea Cattiloru, cari ambláu lotrindu. L. Pomponiu, legatulu, tramite trupele ajutatória constatatorie din Vangioni si Nemeti, intarite prin ca-

¹⁾ Fii vitregi = de la femeia, cum aci a fostu Domitiu (Nerone) a Agrippinei. ²⁾ Unii comentatori dicu, cá Domitiu ar fi fostu nu cu doi ci cu trei ani mai mare decat Germanicu. ³⁾ Colonia Agrippinensis = Köln.

larime, că sa li esse înainte, séu, déca voru fi risipiti, sa i incinga pe neasteptate. Planulu celu intieptu alu ducelui fú sustienutu bine de zelulu soldatiloru. Impartiti in dóue cété, aceia ce apucaseru drumulu in stang'a incungiurara pe barbari, cari, de curentu rentorsi de la o escursiune, dupa ce au petrecutu din preda in orgia erau cufundati in somnu. Bucuri'a de victoria s'a mai maritu prin aceea, caci, la patrudieci de ani dupa nefericit'a cadere a lui Varone, eliberara pe unii din sclavia.

XXVIII. Era aceia, cari apucaseru la drépt'a si marsiasera pe cale mai scurta, dandu peste inimicu, care cuteza a luá bataii'a, i facu mai mare stricatiune, si incarcati de préda si de gloria militaria se rentorcu la monte Taunu, unde asteptá Pomponiu cu legiunile, déca cumva Cattii din post'a de resbunare i ar dá oca siune de bataia. Acestia, de temerea, cá nu cumva de o parte sa fia incinsi de Romani, si de alt'a de Cherusci, cu cari traiau in certe necontenite, tramisera soli si obstatici la Roma. Lui Pomponiu sa decretara ornamentele triumfalie; o parte mica acést'a din renumele lui, caci glori'a, de care se bucura la posteritate cá poetu, e mai stralucitória.

XXIX. Pe acestu timpu Vanniu, carele a fostu pusu de Drusu peste Svevi, fú gonitu din domnia. In prim'a perióda a domniei sale stimatu si iubitu de compatriotii sei, dupa aceea prin siederea indelungata pre tronu mandrinduse, a ajunsu de ura locuitoriloru vecini si a casa impresuratu de discordia. Inceputorii acesteia fura Vibiliu, regele Ermunduriloru, precum si Vangione si Sidone, nepotii de soru ai lui Vanniu. Claudiu, de si a fostu rugatu mai de multe ori, n'a pasitu cu arm'a la medilocu intre barbarii, ce se certau; ci a, promis u lui Vanniu numai asilu securu, la casu de destierare. Éra lui Atteliu Istru, care comandá in Panonia, ia scrisu: *că sa asiédia pre rip'a dunnarii o legiune dimpreuna cu trupele ajutatórie recrutate din provinci'a sa spre apararea vincitiloru, spre terorizarea vincitiloru, cá nu cumva imbatati de victoria sa turbure si pacea nóstra.* Caci o multime nenumerata de Ligii si de alte ginti acurseru la faim'a bogatiiloru, pe care Vanniu in cursu de treidieci de ani le gramadise prin predatiuni si dari. Elu avea la dispu setiunea sa o cété de pedestrasi proprii, éra calarimea de la Sarmatii Jazigi; neputendu resiste cu acést'a la multimea inimicului se determiná a se apará de prin casteia si a traganá resbelulu.

XXX. Ma Jazigii desgustati de impresurare si respanditi preste campii vecini, aduseru necesitatea unei batalii, caci Ligii si Ermundii detera preste ei acolo. Vanniu essindu din casteia se frange in bataia. De si sórtea i a fostu contraria, a fostu anse laudatu, si pentru cá s'a batutu in persóna, si pentru cá a capatatu rane pe corpu înainte. Apoi fugi la flot'a ce lu

asteptá pe dunare. Curentu i urmara ómenii sei, cari, capatandu pamenturi, s'asiediará in Panonia. Tiér'a a fostu impartita intre Vangione si Sidone. Ei, catra noi de o credintia mai presusu de tóta imputarea, eráu tare iubiti de supusii, pana se capete domniele; éra dupa ce le castigara, acum séu pentru purtarea loru, séu càci asia e natur'a servitutii, fura si mai tare uriti..

XXXI. Publiu Ostoriu propretorulu venindu in Britania a datu preste grele turburari. Inimicii se versara preste teritoriulu sociloru cu o furia cu atatu mai mare, cu catu credeau, cà ducele celu nou cu o ostire noua nu va avé curage a li essi in contr'a, pe la inceputulu iernei. Dar elu sciendu bine, cà temerea si cutezarea depindu de la primele rezultate, dà navala cu coortile cele usióre, bate pe cari restetera, se iá dupa cei ce i a resfiratu, si, temenduse cà éراسi se voru concentrá, si cà o pace nesecura si perfida nu va dá repausu nice ducelui, nice soldatului, desarméza pe aceia, in cari n'avea incredere, se pregatesce a i conteni prin taber'a pusa intre riurile Avona si Sabrina. Jcenii, o ginte tare, carea anca nu érá slabita prin resbelu, caci intrase de buna voiia cu noi in societate, au fostu cei antai cari protestara. Supt conducerea loru, gintile de prin giuru, alesera locul de bataiia, ingraditu de valu de pamentu arteficiosu, si de trecatória angusta cá sa nu fia deschisu calarimii. Ducele romanu, fora a fi sustienutu de ver o legiune, s'a apucatu a sparge acésta intaritura numai cu cete de ajutatori. Si dispunendu coortile comendá si turmeloru calarime a face tréb'a pedestriloru. Lá semnulu datu, spargu valulu si imbulzescu pe inamicu impededati de insesi fortificatiunile sale. Cu tóte acestea, aducendu 'si aminte de rebelarea sa, si impededati in fuga, facura fapte mari de bravura. In acésta bataiia fiulu legatului Marcu Ostoriu a meru itu coron'a civica, pentru cà a scapatu viat'a la unu cetatianu romanu.

XXXII. Prin bataii'a perduta a Iceniloru se imblanzira aceia ce se leganau intre pace si resbelu; si ostirea a fostu condusa in contr'a Cangiloru. Ogorale se pustiira, se facura pe alocuria prede, deórace inamiculu nu avea curage a essi la bataiia séu déca cercá a atacá de la panda ostirea in marsiu platiá scumpu insielatiunea. Deja venisera nu departe de mare facia cu Ibernia, candu turburarile erupte la Briganti rechiama pè ducele, determinatu a nu cercá noue cuceriri inainte de consolidarea celoru vechi. Briganții, dupa ce s'au pedepsitu pucini cati apucasera armele, si s'au iertatu ceilalti, se linistira. Din contra gintea Siluriloru nu s'a pututu muiá nice prin asprime, nice prin blandetia de a se lasá de resbelu; si a trebuitu a se conteni in frenu prin legiuni asiediate in tabera. Spre a

efaptui mai iute acést'a, coloni'a din Camolodinu ¹⁾, ce constá dintr'o céta fóрте de veterani, fú straplantata in locurile ocupate, parte cá sa fia de ajutoriu contr'a rebeliloru, parte pentru a de-prinde pre soci la ascultarea de legi.

XXXIII. Apoi marsiara contr'a Siluriloru, cari, pe langa innascuta-le falosia, se intemeiau pe puterile lui Caratacu. Pe acest'a ilu inaltiasera unele eveneminte bune, unele rele, incatu intrecea pe toti ceilalti duci ai Britaniloru. Acest'a atunci cu strategi'a, cu positiunea amagitória a locuriloru, fiindu mai tare, éra cu numerulu soldatiloru mai slabu, stramutá resbelulu in tienutulu Ordoviciloru, si, dupa ce atrage la sine pe cei ce se temeau de pacea nóstra, cérca o bataiia decidiatória. Loculu de bataiia ilu alege pe nisce munti inalti, unde si apropierea si retragerea si tóte sa fia periculósa pentru ai nostri, éra pentru ai sei mai favoritória; si apoi pe unde suisiulu érá usioru face din petre unu felu de valu, pre dinaintea carui'a curgea unu ríu cu vaduri nesecure, éra in faci'a fortificatiuniloru stau cete de in-armati.

XXXIV. Catra acestea ducii gintiloru alergau giuru impregiuru, indemnau, imbarbatau, micsiorau periclu, inflacarau speranti'a si in totu modulu interítau la lupta. Mai alesu Caratacu, curá in cóci si in colo, marturisindu: *cà in diu'a acést'a, bataiia acést'a va fi au inceputulu libertatii recapatate, au alu sclaviei eterne.* Rechiamo a minte numele aceluor stramosi, cari gonise pe I. Cesare prin a caroru bravura ei, scapati de securi ²⁾ si de dari, si au retienutu corpurile femeiloru si a copiiloru nedesonorate. Candu dícea elu acestea si altele asemenea vlogulu i aplaudá; fiacare se oblegá dupre religiunea gintii sale, cá nice dardele, nice ranele nu lu va face a se retrage.

XXXV. Ducele rómanu remase inmarmuritu la acésta pofta de bataiia. Adauge, riulu ce érá pedica, valulu facutu de nou, inaltimea muntiloru, totu lucruri inspaimentatórie, si multi-meza aparatoriloru — acestea tóte ilu puse pe ganduri. Ci soldatulu poftesce bataiia: *bravurei tóte su vincibile*, strigau mereu; prefectii si tribunii dicendu asemenea inflacarara foculu ostirii. Ostoriu atunci, dupa ce a recunoscutu cele nepatruncibile, cele apropiabile, conduce pe interitati, si trece riulu fora greutate. Venindu la valu, unde se batura cu proiectilia, perderea nóstra in raniti si ucisi a fostu mai mare. Dupa ce anse s'au formatu in *cestósa* ³⁾, s'a dirimatu acea gramada fora arte de petre, si bataiia s'a incinsu de aprópe peptu contr'a

¹⁾ Colchester. ²⁾ Securi: insemnele de putere. ³⁾ Cestósa (testude) se formá asia: soldatii 'si tieneau scuturile strinsu lipite de asup'a capeteloru sale, si suptu acestu acoperementu de scuturi apoi se puteau apropiá tare de inamicu.

peptu, barbarii se retraseră pre spinarea muntiloru. Ci si aci i urmarira ferentarii si militarii greu armati, aceia proieptandu darde, acestia in sieruri dese. Din contr'a sierurile Britaniloru se turburara, caci nu erau acoperiti nice de lorică nice de coifu. Si candu resistău la cetele ajutatôrie, cadeau loviti de sabi'a si de dardele legionariloru; éra déca se intorceau contr'a acestor'a, se asternea de spatele si lancele trupeloru aliate. Gloriosa a fostu acésta victoria, caci, dupa ce se luara prinse soci'a si fii'a lui Caratacu, apoi se dedita si fratii lui.

XXXVI. Éra incatu pentru Caratacu, (dupa cum se intempla că nefericitulu raru sa afle asilu securu) cautandu scapare la Cartismandua, regin'a Brigantiloru, fú pusu in féra si estradatu vincitoriloru, la noue ani de la inceputulu resbelului in Britania. De unde i merse numele latienduse preste insule, curându preste provinciile vecine, si laudatu fiindu chiaru si prin Italia. Poftiau sa vedea pe barbatulu, carele avuse barbati'a a nu bagá in séma atati'a ani puterea nóstra. Numele Caratacu érá respectatu chiaru si in Roma; Claudiu, pe candu 'si inaltiá lustrulu seu, adause la glori'a vincitului. Poporulu fú chiamatu cá la cine scie ce spectaclu insemnatu. Coortile pretorianiloru stetera in arme pre campulu din faci'a taberei. Atunci defirara micii vasali ai regelui; urmara gátale de cáii ¹⁾, lantieri de gátu, si cate trofee castigase elu in resbelele esterne; apoi se espuse la vedere fratii sei, soci'a si fii'a sa, in fine elu insusi. Rugatiunile celorulati au fostu umilitôrie din temere. Dar Caratacu ne cerendu rugatiune nice cu faci'a plecata, nice cu vorbè, candu s'apropiatu de tribunalu vorbi asiá:

XXXVII. „Déca asi fi avutu atat'a cumpatu in fericire, „catu de mare mi a fostu nobilitatea si puterea, io mai curentu „asi fi venitu cá amicu in acésta cetate, decatu cá prinsu, si tu „(Claude) n'ai fi despretiuitu a primi in aliantia de pace pe unu „descendente din stramosi straluciti, pe domnitorulu mai multor „toru ginti. Sórtea mea de acum catu e de umilitôria pentru „mine, pe atatu de gloriósa pentru tine. Am avutu cáii, barbati, arme, bogatii: ce mirare că le am perdutu acestea fora „voii'a mea? De acolo, că voi voiiti sa domniti pretutinde, nu „urméza cá toti sa se inchine sclaviei. Déca io m'asi fi datu „fora improtivire, atunci si sórtea mea si glori'a ta ar fi fostu „fora lumina; si pedepsirea mea cu mórte curentu ar fi cadiautu „in ústare; éra déca me vei tiené in viatia, io voiu fi unu monumentu eternu alu indurarii tale.“ La vorbele acestea Claudiu a datu gratia lui, sociei si fratiloru. Liberati de legature se infaciesiara si Agrippinei, carea nu departe se vedea sie-

¹⁾ phalerae.

diendu pe altu scaunu, si o onorara cu acelési laude si multie-miri, cá si pe principele. Acést'a, fora indoire, erá unu lucru nou si ne mai usitatu in datinele vechi, cá o femeia sa prese-deze la insemnele militare romane; ma asta femeia se laudá a fi asociata la domni'a castigata de stramosii sei.

XXXVIII. Dupa aceea parintii adunati vorbira multe si frumóse asupr'a prinderii lui Caratacu. Candu i audiai, *acestu succesu nu erá mai pucinu stralucitu, decatu prinderea lui Siface prin Publiu Scipione, a lui Perseu prin Luciu Paulu, si a al-toru nu sciu cati regi prinsii, ce se espusera la vederea poporului romanu.* Lui Ostoriu se decretara ornamentele triumfalie. Pana aci ia mersu bine treb'a la acestu duce, mai apoi cam reu; acum séu pentru cá, dupa departarea lui Caratacu cá si cum s'aru fi terminatu resbelulu, militi'a nóstra a fostu mai pucinu incor-data; séu pentru cà inimicii, miscati de compatimire la neferi-cit'a sórte a unui rege atatu de mare, s'aprinsera de o pofta de resbunare mai agera. Prefectulu de tabera si coortile legionarie, lasate la Siluri spre facere de fortificatiuni, fura incinse, si, déca n'ar fi venitu din statiunile si casteiele vecine iute ajuto-riu, acésta céta de ostasi ar fi fostu intréga taiiata in bucati. Si totusi prefectulu dimpreuna cu optu centurioni si cei mai bravi din sóldati remasera morti. Nu multu dupa acést'a fura batuti si furagerii nostri si turmele de calarime, ce li s'au fostu tramisu spre acoperire.

XXXIX. Atunci Ostoriu li opuse coortile cele usioru ar-mate, si cu tóte acestea nu putù a împedecá fug'a, pana candu n'a angageatu legiunile. Prin tari'a acestor'a s'a adusu la ecuilibru lupt'a, carea n'a intardiatu a precumpani in folosulu nostru. Inimiculu s'a scapatu cu pucina perdere, caci dio'a se incliná spre nópte. Apoi urmara dese lupte, mai deseore in modu lo-trescu, prin silve, prin balti, dupre ocasiune séu bravura, din órba cutezare séu cu planu, din mania, din poft'a de predare, din comanda séu cate odata fora scirea duciloru. Dar cu tóte aceste cerbici'a Siluriloru erá cea mai incanita, aprinsi de vor-b'a ducelui romanu ce se latise: *In ce chipu odiniora Sigam-brii fura taiiati in bucati si strapurtati la Galli'a: asia si nu-mele Siluriloru trebue stersu.* De aceea prinsera doue coorti aju-tatórie, pe cari iubirea de avere a prefectiloru le a fostu tra-misu fora destula cercuspectiune spre predare. Impartiendu prede si pe prinsii trasera si pe alte ginti la rebelare. Atunci muri Ostoriu, frantu supt sarcin'a grigiloru, spre bucuri'a ini-miciloru, cà celu pucinu resbelulu a seceratu pe unu duce demnu, ce n'a pututu cadé de braciulu loru.

XL. Éra Cesarulu, audiendu de mórtea legatului, cá sa nu remana provinci'a fora capu, denumì pe Aulu Didiu. Acé-

st'a veni iute, dar n'a aflatu trebile în stare buna, deórace le-
giunea, comendata de Manliu Valente, într'acea fú batuta. Ini-
micii essagerará afacerea acést'a, cá sa imple cu teróre pe du-
cele ce veniá; acést'a din partea anca mai mariá faim'a, pentru
cá laud'a sa 'i fia mai mare, déca va restabili pacea; séu, déca
cerbici'a inimicului nu s'ar puté frange, iertarea sa i fia mai
usióra. Si acésta perdere o casiunaserá Silurii; escursiunile
loru se intindeau departe, pana candu acurandu Didiu i respinse.
Dar dupa prinderea lui Caratacu, barbatulu celu mai iscusitu
in artea militare la densii erá Venutiú, din ginteá Jugantiloru¹⁾,
cum amintii mai susu, multu timpu credintiosu noa si prote-
geatu de armele romane, pana candu tienea in casatoria pe
Cartismandua. Dupa ce a urmatu despartirea, si curentu apoi
si resbelulu, se rebelá si contr'a nóstra. La inceputu totusi se
certau numai între sene, si Cartismandua sciú prin viclene unel-
tíri a pune man'a pe fratele si afinii lui Venutiú. Inimicii ama-
ríti de acést'a si interítati de rusinea cá sa fia ei supusi la dom-
ni'a unei femei, facu incursiune in regatulu ei cu o ostire brava
de juni bine armati. Noi amu prevediutu acést'a, si coortile
tramise spre ajutoriu dederá resboiu sangerosu, care la incepu
tramise indoiosu avú rezultatu imbucuratoriú pentru noi. Totu cu
succesu fericitu s'a batutu si legiunea comandata de Cesiu Na-
sica. Pentru cá Didiu, curbóvitu de ani si incarcatu de drega-
torii de onóre, se multiemiá a face si a conteni pe inimicu prin
subalterni. Acestea, macáru cá se facura in cursu de mai multi
ani prin cei doui propretori, Ostoriu si Didiu, le istorisii totusi
la unu locu, pentru cá despartirea fapteloru sa nu turbure me-
mori'a. Acum reapucu firulu cronologicú.

XLI. Supt alu cincilea consulatu a lui Tib. Claudiu cu
Ser. Corneliu Orfitu, imbracara inainte de etate²⁾ pe Nerone cu
tog'a virile, pentrucá sa para capace deja de afaceri de statu.
Si Cesarulu se plecá bucuros la lingusirile senatului, „cá Ne-
„rone sa între in consulatu la alu douediecilea anu alu etatii, si,
„desemnátu de consulu, pana atunci sa aiba putere de procon-
„sulu afóra din Roma; catra acestea sa pórté titlu *de principe*
alu junimii romane.“ In numele seu se facú soldatiloru darea
de bani dísa *donativu*, éra poporului impartire de vinu numita
congiariu. Si la jocurile din cercu, date spre a'i cascigá favórea
poporului, pe Britanicu ilu scósera in *pretesta*, vestmentu pentru

¹⁾ Dupre versiunea „E Jugantum civitate“ ce s'afía in edit. Gronovica.
Cei mai noui au E Brigantum civitate. Dar desi numele Jugantum nu mai
obvine in altu locu, totusi din tóta tiesatur'a anevóii se pote afirmá, cá ar
fi mai bine *Brigantum*. ²⁾ Etatea legiuita pentru acést'a érá 17 ani; pe candu
Nerone abea numerá atunci 13.

copii, éra pe Nerone in celu de triumfatoriu. Cá sa védia poporul pe acest'a in ornamentu de imperatoru, pe acel'a in imbracamentu de copilu, si asfelu sa presimtia sórtea ce astépta si pe unulu si pe altulu. Totu de odata aceia dintre centurioni si tribuni, cari póte compatimiau cu sórtea lui Britanicu fura departati unii supt cause plasmuite, altii supt pretestu de promovare,¹⁾ chiaru si din iertati, déca i erá careva credintiosu, fura goniti, la ce a datu ócasiune urmatórea cercustare. Intalninduse odata amendouí Nerone in salutare numi pe celalaltu *Britanicu*, acest'a pe acel'a *Domitiu*. Agrippina, vediendu intr'acést'a inceputulu discordiei, intre multe plansete o spune barbatuso: *astfeliu se despretiuesce adoptiunea; ce decretara parintii, ce a dísu poporulu, aceea in palatu se lapada, si, déca nu se va infrená o reutate atatu de písmasia a invatiatoriloru, va erumpe o nenorocire publica*. Claudiu spariatu de acést'a, cá de nisce crime adeverate, pedepsi cu mórte si cu essiliu pe cei mai buni educatori ai fiului seu, si i puse de veghiatori pe aceia ce i alesu master'a.

XLII. Dar totusi Agrippin'a nu cutezá anca a dá lovitur'a din urma, pana candu suprem'a comanda preste coortile pretoriane nu se va luá de la Lusiú Geta si Rufiu Crispinu, pe cari i credea, din memoria catra Messalina, a fi credintiosi si fiiloru acestei'a. Dise dar barbatuso: *cá coortile se atragu in partite prin rivalitatea a duoru comandanti, si cá supt unu capu disciplin'a va fi mai strinsa*; si astfeliu conducerea coortiloru se dá lui Burru Afraniu, unu barbatu acest'a de renumele militariu celu mai mare, care anse sciá bine de unde i vine lui acésta preferintia. Lucrá Agrippin'a si la inaltiarea maririi sale. Ea intrá in Capitoliu pre o carutia de statu, onóre ce din vechime erá cuvenita numai pretiloru si statueloru de diei, acést'a adause la respectulu catra o femeia, care a fostu singura pana in dílele nóstre, ce ni a datu essemplu a fi fêta de impérotoru, sora, socia si mama de domnitoriu. Intr'acestea Vitelliu, preluptatoriulu celu zelosu alu ei, pe candu s'afflá in culmea favórei, si pe la capetulu diloloru (asia de nestatornica e starea potintiloru!) se acusa de senatorulu Juniú Lupu, carele i imputá crima de lesamajestate si nisuinti'a la domnia. Si Cesarulu i ar fi plecatu urechea, déca Agrippin'a nu l'ar fi intorsu, mai multu prin amenintiari, decátu prin rugatiuni: cá sa opriasca pe acusatoru de la apa si de la focu. Vitelliu n'a voiitu sa o mane mai departe.

XLIII. In anulu acest'a se facura multe semne si minuni; paseri cobitórie se pusera pre capitoliu; de dese cutremuri de

¹⁾ Dupre *massim'a promoveatur ut amoveatur*.

pamentu se ruinara case, si in temere de alte nenorociri multimea trapadandu incóci incolo strivi pe cei neputintiosi. Lipsa de bucate si fometea de aci purcediátoria anca se socoti de o minune. Omenii nu se plangeau numai in secretu, ci, pe candu Claudiu siedea pe scaunulu judecatii, i dederá ocolu cu tiepete revolutionari, si lu imbulsira cu forti'a pana la partea estrema a forului, numai cu ajutoriulu unei cete de soldati si putú face locu de essire printre inversiunati. Adeverulu e, cá mái erau bucate anca numai pentru cincisprediece dile in Roma; numai bunatatea cea mare a dieiloru si o iérna móle ni a scapatu de lips'a cea din urma. Dar, pe Hercule, mai demultu din Italia se esportau bucate in provinciile cele mai departate; ei nici acum nu i lipsesce fertilitatea, ci preferimu a ni se aduce din Africa si din Egipetu, si lasámu la nauí si la intemplari viati'a poporului romanu.

XLIV. In acelasi anu s'a nascutu resbelu intre Armeani si Iberiani, carele apoi a devenitu materia de frecature mari si intre Parti si Romani. Preste poporulu Partiloru domniá Vologese, carele dupre mama se tragea de la o tietóre de ginte gréca, inaltiatu pre tronu cu consentimentulu fratiloru sei. Preste Iberiani domniá Farasmane in puterea unei posesiuni vechi; preste Armeni'a frateso Mitridate prin ajutoriulu nostru. Farasmane avea unu fiu cu numele Radamistu de o statura inalta, insemnatu prin puterea corpului, deprinsu in artile patriei sale si renumitu la popórale vecine. Radamistu se plangea, cá *din caus'a betranetieloru tataso, regatulu Iberiei se tiene intr'o stare de pucina insemnatate*, de atate ori si cu atáta falosia, incátu se putea usioru cunósce iubirea de domnia, la care aspirá. Farasmane, betranu cum erá temenduse de forti'a intreprinsátoria a acestui june, ce erá incinsu si de iubirea poporului, i abate ambitiunea spre altu scopu, aratandu i *Armenia, ce insusi, dupa sgonirea Partiloru, a fostu dat'o lui Mitridate. Ma sa amane a lucrá cu fortia; insielatiunea e mai corespunsátoria scopului spre a resturná pe neasteptate pe Mitridate.* Astfelu Radamistu, faciá-rindu a fi in discordia cu tataso, si cá cum n'ar mái puté suferi ur'a masterei sale, vine la unchiuso. Primitu de acest'a cu amóre, cá si candu ar fi fiuso, alesiucesce pe mai marii Armeniei la schimbarea de domnu; pe candu Mitridate nu numai cá nu scia nimic'a, ci anca incarcá cu binefaceri pe nepotuso.

XLV. Luandu masc'a de impacatiune se intórce indereptu la tataso, i spune: cá *cate se putura prin insielatiune elu le a facutu, ce a mai remasu sa se impliniasca cu puterea armelor.* Intr'acea Farasmane cugetá intru sine a nascoci motive la resbelu: cá *adeca candu s'a batutu elu contr'a regelui Albaniloru si a chiamatu pe Romani intr'ajutoriu, frateso s'ar fi sculatu in-*

contr'a lui; cã prin urmare elu va merge si va resbunã acãsta injuria cu stingerea lui Mitridate. Totu de odata dede fiuso o numerõsa ostire. Mitridate, spariatu prin ataculu neasceptatu, si in neputintia de a se tiené la campu, fú constrinsu a se retrage in Gornea, unu castelu, aparatu prin positiunea sã si prin garnisõn'a romana, comandata de prefectulu Celiu Pollione si de centurionulu Casperiu. Nimic'a nu e asia de pucinu cunoscuta barbariloru cã intrebuintiarea machineloru si tactic'a de asedia; din contra ai nostri sunt cu desclinire deprinsi intr'acãsta parte a artii militare. Asia Radamistu dupa atacuri si perderi nefolositorie incinge loculu si cumpãra cu bani de la iubirea de argintu a prefectului, succesulu ce nu lu puté asceptã de la putere. Casperiu protestéza: *unu rege sociu, Armenia, daru alu Romaniloru, elu sa nu le dea in modu sceleratu pe bani.* In fine de órace Pollione i stã inainte cu numerositatea inimicului, Radamistu cu ordinu de la tataso, dupa ce a incheiatu armistitiu s'a dusu, pentru cã, la casu sa nu póta abate de la resbelu pe Farasmane terorisandulu, sa inscientieze pe gubernatorulu Sirei, pe T. Umidiu Cuadratu de starea, in care se afla Armenia.

XLVI. Prefectulu prin ducerea centurionulu scapatu cã si de unu priveghetoriu, svatuesce pe Mitridate, cã sa faca tractatu, punendu i inainte: „cã acést'a e o legatura intre frati, „cã Farasmane e mai betranu, catra acést'a cã sunt in grade de „cuscria, de órace elu tiene fii'a acelui'a si e cumnatu lui Radamistu. Iberianii, macarucã pentru momentu ei sunt mai tari, „nu voru respinge pacea; perfidi'a Armeniloru e cunoscuta, si „cã elu n'are altu ajutoriu, afóra de unu casteiu lipsitu de „provisiune de bucate; sa nu se mai indoiiasca a preferi conditiunile necruntate de sange la o sórte necérta a armeloru.“ Mitridate stã pe ganduri, svatulu prefectului i veniã suspectu; caci acést'a insielase pe o tienatória regésca, si lu credea pentru bani capace de orice misielia. Pe timpulu acést'a Casperiu ajunse la Farasmane, si lu provocã cá Iberianii sa redice impresurarea. Acést'a la aratare i respundea evasivu si mai deseori amicabilu, pe supt mana anse tramise curieri la Radamistu cã cum va sci sa se grabiasca cu luarea burgului. Pretiulu tradarii se maresce, si Pollione prin coruptiune, secreta aduce pe soldati, cã sa cãra tradarea casteiului, amenintandu cã altu-felu se voru duce. In atare nevoiia Mitridate primesce diu'a si loculu pentru inchierea tractului si esse din burgu.

XLVII. De ocamdata Radamistu alérge in braciele lui Mitridate, faciasesce ascultare, ilu numesce *cumnatu si parinte*, si i jura: *cã nu i va face potintia nice prin feru, nice prin veninu;* apoi ilu trage intr'o silva sacra vecina, dicendu cã *acolo s'a pregatitu din ordinu unu sacrificiu, cã pacea sa se*

intariasca in faci'a dieiloru. Este datina la regii astoru natiuni, cá candu incheie aliantie sa 'si impleteciasca manile drepte, degetele policarie sa 'si lege intre sine, si sa stringa tare nodulu. Candu sangele s'a suitu in extremitati, printr'o taiietura usiora ilu lasa sa esse si apoi ilu lingu amendoui. Astfelu de legatura se socotesce misterioasa, cá si cum ar fi santita prin sangele imprumutatu. Ma aci acel'a, care facea legatur'a se preface ca cade, apuca pe Mitridate de genunchi si mi ti lu trantesce la pamentu. Totu de odata alérga si altii; Mitridate e pusu in legature, de picioare i s'atirna féra (ceea ce e o desonorare la barbari) si e terítu. Poporulu apoi, carele a fostu tienutu in greua apasare, cade asupr'a 'i cu injuraturi si cu bataii; de alta parte au fostu si de aceia, cari fura miscati la compatimire prin aseminea mare schimbare a norocului; si soci'a venita cu copii implea totu loculu cu plansete si géle. Pusi in cara deosebite si acoperite se tienura pana sa vina ordinu de la Farasmane. Dar iubirea de domnia la acest'a erá mai pre susu de frate si de fia, si erá gat'a spre verce foradelege. Vederea totusi si a crutiato, cá sa nu fia ucisi inaintea ochiloru sei. Si Radamistu; cá si cum 'si ar aduce aminte de juramentu, nu intrebuintiaza nice sabia, nice veninu contr'a sorei si a unchiulu seu; ci trantindu i la pamentu i nabusiesce cu straiu multe si grele. Si copii lui Mitridate fura ucisi, pentru cá au plansu la omorírea parintiloru sei.

XLVIII. Cadratu, aflandu cá Mitridate e tradatu si cá regatulu lui e in manile ucidiatoriloru, tiene adunare, spune ce s'au facutu, si intréba: óre nu se cade a luá resbunare. La pucini li pasá de onórea statului romanu; cei mai multi vorbira pentru asecurarea propria: „tóta foradelegea strainiloru sa se „primiasca cu bucuria, ba anca sa se arunce si seminti'a urei, „cum adese ori facura principii romani, cari chiaru acésta Armenia o dedera supt chipu de daru, in fapta anse pentru cá sa „turbure animile acestoru barbari. Radamistu tiena cele castigate prin crima, numai sa remane urítu si infamú de órace „acést'a e mai folositoriu pentru noi decatú déca elu le ar fi „capatatu prin fapte de gloria.“ Parerea acést'a a vincítu. Totusi cá sa nu apára a fi incuviintiatu fapt'a rea si cá nu cumva Cesarulu sa contramandeze, au tramisu soli la Farasmane: *cá sa se departeze de la marginile Armeniei, si sa retraga pe fíiuso.*

XLIX. In Capadocia erá procuratoru Juliu Pelignu prin slabiciunea mintii si diformitatea corpului deopotriva despretiabile, dar cu atátu mai iubitú lui Claudiu de pe candu acést'a cá omu privatú 'si petrecea de urítu cu nascaricii. Acestu Pelignu, cá si cum ar voi sa recupe Armenia, contrage cetele ajutatórie

din provinciali si, pentru că elu a predatu mai tare pe soci decâtu pe inamicu, parasitu de ai sei si intrandu barbarii, lipsitu de totu ajutoriulu, a venitu la Radamistu. Cumparatu de acest'a cu daruri ilu provóca din puterea sá, *cá sa iá insemnele de rege* si assista cá unu satelitu la incoronarea provocata de densulu. Care fapta desonoratória latienduse prin fama, cá sa nu fia si ceilalti judecati dupre Pelignu, tramisera pe legatulu Elvidiu Priscu cu o legiune, pentru cá sa linisciasca pentru presente lucrurile cele turburate. Deci trece rapede muntele Tauru si mai multu prin cumpatate decatu putere restabilise liniscea, candu capata ordinu a se rentórce in Siria, *cá sa nu se dea ocaziune de resbelu contr'a Partiloru.*

L. Pentru cá Vologese, socotindu cá a sositu timpu cu privilegiu spre a face incursiune in Armenia, ce o avusera in posesiune stramosii sei, si care acum se tiene ocupata in modu criminale de unu rege strainu, concentréza ostire, si se pregatesce a pune pre tronulu Armeniei pe frateso Tiridate, cá sa nu fia fora domnia nice unu membru alu casei sale. La venirea Partiloru Jberianii se respingu fora bataiia, si cetatile Armeniei Artassata si Tigranocerta luara jugulu. Asprimea iernei ce a urmatu, séu pucin'a provisiune de ale mancarii si epidemí'a, purcésa din amendóue, constrinse pe Vologese a se lasá de intreprindere. Armenia veduvita desnou de domnu o recupá Radamistu, carele se pórta cu mai mare crudime cá mai nainte, tractandu pe Armeani cá pe nisce tradatori, cari la ocaziune éراسi voru rebelá. Ma acestia, de si dedati cu servitutea, 'si perdu patienti'a si inpresoru cu arme palatulu reghescu.

LI. Lui Radamistu nu i remase altu mediu de scapare decatu iutimea caiiloru, pre cari au fugitu cu soci'a sa. Ea érá gréua si la inceputu a suferitu catu a pututu fug'a, din temere catra inamicu si din amóre catra barbatuso; apoi, prin cursulu fora repaosu, scuturandu i se pantecele o apucara durerile facerii, se róga cá sa o mantuiasca printr'o móрте onorabile de batjocurile captivitatii. Acel'a o imbraciesiéza de ocamdata, o mangaie, o imbarbatéza, acum amirandu i curagea, acum torturanduse de grige, cá lasata póte se cada pe mani straine. In fine in imbulsal'a amórii si dedatu la fapte de crudime, scóte sabi'a, trage pe ranita la rip'a riului Arasse, si o impinge in cursulu apei, cá sa nu i se póta luá nice corpulu. Densulu se scapa rapede la Iberiani in tíer'a tataneso. Intr'aceea Zenobia (acést'a érá numele muierii) fú vediuta de nisce pastori, ducenduse de cursulu linu alu apei, anca resufandu si dandu semne de viatia. Acestia, dupre demnitatea formei judecandu,

cà pôte sa fia de nascere nobile, i léga ranele, i aplica medicina tieranésca, si, dupa ce au aflatu de numele si intemplarea ei, o ducu in cetatea Artassata, de unde supt escorta publica fú condusa la Tiridate, care a primit'o cu bunatate si a omenit'o cá pe o regina.

LII. Supt consulatulu lui Faustu Sulla si Salviu Otoné s'a tramisu in essilu Furiu Scribonianu, pentru că ar fi intrebatau astrologii (caldeii) despre diu'a mortii principelui. Incurcara in acusatune si pe mam'a sa Junia, cá un'a ce ar tiené mania pentru sórtea'i de mai nainte, ea adeca fusese espatriata. Camillu, tatalu lui Scribonianu, luase arma in Dalmatia, si Cesarulu vedea o rara marinimia in a iertá pentru a dóu'a óra pe o familia inimica. Cu tóte acestea essilatulu n'a traitu multu dupa acést'a. S'a latitu vorbe dicendu, care cum credea, unii cá a muritu de mórte naturale, altii de veninu. *Despre esgonirea din Italia a astrologiloru s'a emisu unu decretu alu senatului aspru, ci fora resultatu. Dupa acést'a Cesarulu a laudatu intr'o cuventare pe acei senatori, cari din caus'a pucinei averi essu de buna voiia din senatu, si scóse pe aceia, cari remanendu adausera la saracia si nerusinarea.*

LIII. Intre care s'a facutu si o propunere catra parinti despre pedepsirea femeiloru cari s'aru impreună cu sclavi; si se decretéza: *déca ele 'si voru uitá de sene pana acolo cá sa faca acést'a fora scirea domnului, sa se aiba de sclave; déca anse va fi cu scirea aceleu'a, sa se numere între iertate.* Pallante, pe care Claudiu ilu recomandá cá autoru alu acelei propuneri, capatá, in urm'a motiunii lui Barea Soranu, ce erá consulu desemnatu, *ornamentele de pretoru si cincisprediece milióne de sestertii;* Scipione Corneliu mai adause: *cá lui Pallante sa i se faca multimita publica, de órace elu, cá unu descendinte din regii Arcadie, nobilitatea sa cea seculare o postpune la binele publicu, si suferé a fi numeratu între servitorii principelui.* Claudiu a remasu pe langa afirmarea: *cá Pallante se multiemesce numai cu onórea, si va sa remana in saraci'a de mai nainte.* — Ce sa vedi, se publica unu decretu alu senatului, sapatu in table de arama, in care unu iertatu, posesoru de trei sute de milióne de sestertii, se gramadesce de laude cá unu modelu de antica desinteresare.

LIV. Dar frateso cu conumele Felice nu lucrá cu asemine cumpatare; de multu pusu procuratoru preste Judea, elu credea, rezimanduse pe unu ajutoriu atatu de potinte, a puté face nepedepsitu ver ce fapte rele. Adeveru este, cá Judeii cadiusera in suspitiune de turburare, de órace (din caus'a asie-

dierii in biseric'a loru a statuei lui Caiu Cesarulu) ¹⁾, erupse o rebeliune. Macarcà la scirea despre mórtea acestui'a ordina-tiunea nu s'a pusu in lucrare, li remase totusi temerea, cà pôte sa demande unu ce asemine si altu principe romanu. Intr'aceea Felice prin mesure neoportune atitià totu mai tare nesubordi-natiunea; in a face reu avea de rivalu pe Ventidiu Cumanu, carele comandá preste o parte a provinciei; carea asiá erá im-partita, cà natiunea Galileaniloru sa asculte de Cumanu, cea a Samariteaniloru de Felice. Acestea ginti, fiindu de multu in discordia, acum supt nisce capi ce i despretiuiiau lasara frene libere urei sale imprumutate. D'aci rapiri intre sine, cete de lotri tramise de unii contr'a altor'a; intindere de curse, candu si candu batalie in forma, predele si cele lotrite le aduceau la procuratori. Acestia de ocamdata se bucurara, mai tardiu anse crescendu reulu, si fiindu constrinsi a taiá la medilocu cu sa-bi'a, soldatii fura ucisi, si provinci'a ar fi fostu incinsa de fo-culu resbelului, déca gubernatorulu Sirei, Cadratu, nu s'ar fi grabitu cu ajutoriulu. Acest'a nu s'a ganditu multu, si a pe-depsitu cu mórte pe Judeii, cari cutezasera pana si a ucide soldati romani. In privinti'a lui Cumanu si Felice stá la in-doire, caci Claudiu, in urm'a reportului despre causele resbel-ului, i dedese dreptulu de a judecá si pe procuratori. Dar Cadratu chiamà pe Felice sa s'arete intre judecatori, ilu primí in tribunalu, cà cu acést'a sa terorizeze pe infocatii acusatori; astfelu fú pedepsitu numai Cumanu pentru foradelegile facute de amendoi, si provinci'a 'si capatá liniscea.

LV. Nu multu dupa acést'a nisce ginti silbatice cu nu-mele Clite, care se resculase si alte dati mai de multe ori, ta-berara supt ducele loru Trosobore pre nisce munti precipisi. De aci facendu incursiuni pe la tiermurii marii si prin cetati atacau pe agricultori si pe cetatiani si mai multu pe negotietori si corabiari. Impresurara cetatea Anemuru, si batura calarimea tramisa spre ajutoriu contr'a loru din Siria, dimpreuna cu pre-fectulu aceli'a Curtiu Severu; caci asprimea locului de prin giuru, favorabile pedestriloru, nu iertá lupt'a de calareti. An-tiochu, regele acestoru tiere maritime, lingusindu pe plebe, in-sielandu pe duce, si astfelu desbinandu cetele barbariloru, dupa uciderea lui Trosobore si a altoru capetenii, pe ceialalti i aduse la ascultare prin agratiare.

¹⁾ Cum se pôte deduce din Josifu si din Tac. Hist. V. 9 aci trebue sa fia o lacuna dupa *seditione* cam de vorbele: *ob Caji Caesaris efigiem in templo locandam*. Pentru acésta supusetiune pledéza si vorbele ce urméza: *manebat metus, nequis principum eadem imperitaret*, ce indica o ordina-tiune data mai nainte.

LVI. Pe același timp sparsera muntele dintre lacul Fucin și râul Liri, și pentru că să vedea cătu de mulți această faptă maréția, pregătira pre lacu o bataiia navale, precum óre candu Augustu intr'unu lacu sapatu dincóci de Tibru dedese asemenea; ci cu naui mai usióre și cu mai pucini ómeni. Claudiu a armatu naui tri- și quadriremi cu nóuesprediece mii de ómeni. Laculu a fostu incinsu cu plute, pentru că sa nu póta nimene scapá pe aici séu pe dincolo. Erá totusi spaciú de ajunsu, unde lopatarii sa 'și póta desvoltá activitatea, gubernatorii de naui, artea, vasele, atacurile, și tóte operatiunile unei lupte navali. Pe plute erau asediate cete de coorti pretoriane, pedestri și calareti. Se facura fortificatiuni, de unde sa aiepte cu cata-pulce și cu baliste. Cealalta parte a lacului o tieneau ocupata matrosii de la flota in naui acoperite. Tiermuri, colinele și cóstele muntelui erau pline cá și unu teatru de multime nenumerate de ómeni, cari acusera de prin cetatile vecine de la tíera, și altii chiaru din Roma, din póft'a de vedere séu din servilismu catra principele. Claudiu insusi in vestmentulu de resboiu ¹⁾, și nu departe Agrippina in clamida de auru, presidau spectaclu. De si facatori de rele, se batura cu barbatia demna de barbati cu inima, și dupa multe rane li se concesse a nu se intrucide.

LVII. Dupa finirea spectaculului dederá drumu apei. Si atunci se aratá neperfectiunea lucrului, carele nu erá aduncu de ajunsu spre a scadá de totu laculu séu macaru pe diumetate. Din caus'a acést'a a trebuitu, dupa catuva timpu, cá sa sape mai aduncu; și, pentru cá sa adune érase multimea popurului, s'a datu unu jocu gladiatorescu, spre care scopu s'au facutu punti pentru o lupta de pedestrime. Chiaru și unu ospetiu s'a orenduitu la eflussulu lacului, unde pe toti i cuprinse unu cutremuru mare, caci puterea apei erumpendu trase cu sine totu ce intalniá in cale'i, scuturá ce erá mai departe, séu respandi fiori prin trasnetu și sunetu. Agrippina se folosí de fric'a principelui, cá sa acuse pe Narcisu, intreprindiatoriulu lucrului, de *iubirea de argintu și manculatoria*. Dar nice Narcisu n'a tacutu, aruncandu i *artiagu muierescu, și aspiratiune necumpatata la mai mari*.

LVIII. Supt consului Decimu Juniu și Cuintu Hateriu, Nerone in etate de siessesprediece ani capatá in maritisiu pe Octavia, fii'a Cesarului. Și pentru cá sa stralucésca prin studie nobile și faim'a elocentiei, luá asupr'a sa caus'a Troianiloru, spre aparare, și, dupa ce a demustratu cu elocentia, *cà Romanulu 'și trage originea de la Troia, cà Enea este incepatoriulu*

¹⁾ Paludamentum.

gintii Julia, si alte lucruri vechi mai multu fabuloase, efaptui cá Troianii sa fia eliberati de tóte sarcinele publice. Totu in urm'a cuventarii sale, colonia Bononia, cercata de focu, capatá o subventiune de diece milióne de sestertii. Rodianiloru se dá inapoi libertatea, ce adese ori li se luase séu 'sanctionase, dupre cum meritaserá de Romani in resbelele esterne, séu pecautiserá prin rebeliuni de a casa. Locuitoriloru din Apamea cercati prin cutremuru de pamentu anca li s'a iertatu tributulu pe cinci ani de díle.

LIX. De alta parte Claudiu se maná la cele mai crude fapte totu prin intrigele Agrippinei celei pururea aceeași, carea perdù pe unu barbatu insemnatu prin bogati'a sa, pe Statiliu Tauru, din post'a la gradinile lui, cu care ocaziune Tarcuitiu Priscu a facutu pe acusatorulu. Acest'a erá legatulu Taurulu. pe candu guberná Africa in calitate de proconsulu. Dupa ce se intórsera a casa acest'a i imputá órecare mancatorii, mai tare anse ilu incriminá pentru fermecatorii superstitioase. Statiliu ne mai putendu suferi falsitatea si baseti'a misielósa a acusatorulu 'si luá viati'a cu man'a sa inainte de a face sententia senatulu. Tarcuinu totusi fú scosu din curia, ceea ce parintii o facura din ura catra denuntiatoru in mani'a intrigiloru Agrippinei.

LX. In acelasi anu s'audiá desu principele dícendu: *cá judecatile facute de procuratori sa aiba aceeași putere, cá si candu insusi ar fi judecatu*. Si cá sa nu apara, cá si cum vorbele acestea i ar fi scapatu pe negandite, s'a ingrigitu, cá acést'a sa se formuleze si intr'unu decretu alu senatulu mai pre largu si cu mai multa essactitate cá mai nainte. Caci indieitulu Augustu demandase: *cá cavalerii romani, cari erau mai mari preste Egipetu, sa aiba dreptu a judecá dupre lege, si decreteloru sa aiba aceeași valóre cá si cele a le magistratiloru din Roma*. N'a trecutulu multu si atribuirea apoi cavaleriloru prin alte provincie si in Roma cele mai multe afaceri, cari mai de multu se tieneau de resortiulu pretoriloru. Claudiu li dede loru tóta jurisdictiunea, despre ceea ce de atatea ori a fostu cérta prin rescóla de poporu séu prin arme: precum, candu la propunerea lui Semproniu ordinea cavaleriloru deveni in posesiunea judecatorieloru; apoi candu legea Servilia redede senatulu judecatile; séu candu odinióra Mariu si Sulla se batura intre sine mai alesu pentru jurisdictiunea acést'a. Dar atunci ordinele erau desbinate in partite, si ceea ce voiá partitulu vincitoriu erá lege de statu. Caiu Opiu si Corneliu Barbu au fostu cei d-antai, cari prin atotputinti'a lui Iuliu Cesaru ajunsera cá sa póta tractá despre conditiunile pacii si a resbelulu, dupre gasirea cu cuviintia a loru. E de prisosu a mai aminti nisce Matii si Vedii

si alte nume atotputinte de cavaleri romani: candu vedemu pe Claudiu, că pune in aceeași linia cu sine si cu legile pe nisce iertati, caror'a li a datu pe mana cas'a sa.

LXI. Claudiu apoi a tîenutu o cuventare *despre eliberarea de tribut a insulei Cos* si a spus multe *despre anticitatea locuitoriloru ei*: „că Argivii séu Ceu, tatalu Latonei sunt cultivatorii cei mai vechi ai insulei; unde prin venirea lui Esculapu apoi s'a intrudusu artea de a vindecá, carea ajunsé in flóre mai alesu supt urmasii lui, numerandu in acelasi timp si numele unor'a, care si candu au in floritu. Mai díse si aceea: „că Senofonte, mediculu seu, anca se trage din famili'a acést'a. „Sa se dea rugatiuniloru sale, că Coianii pe venitoriu, scutiti de totu tributulu, sa se póta ocupá in acésta insula santita numai cu cultulu lui ddieu.“ Si nu e indoire, că s'aru fi pututu aminti multe merite a le ei de poporulu romanu, chiaru si victorie repurtate impreuna; dar Claudiu cu indatinat'a sa usiurate, favórele sale facute singulariloru, nu voiá a le infrumsetiá cu motive luate din cercustari dinafóra.

LXII. Bisantinii capatandu voiá a se infaciesiá inaintea senatului, pentru că sa céra *usiurare de sarcin'a dariloru celoru mari*, tóte le repetira, incependu de la tractatulu incheiatu cu noi pe timpul, candu ne bateamu cu acelu rege alu Macedoniei, carele pentru originea sa cea falsa capatá conumele de Pseudofilipu. Apoi amintira cetele sale ajutatórie, tramise contr'a lui Antiochu, Perseu si Aristonicu; si cum sústienura pe Antoniu si resbelulu cu Piratii; si cate facura lui Sulla, Luculu, si Pompeiu; mai incolo servitiile loru cele nóua aduse cesariloru, deóráce ei siedu in acele locuri, care au o positia favorabile atatu pentru trecerea duciloru si a ostíriloru pe apa si pe uscatu, catu si pentru transportarea mediiloru de traiu.

LXIII. Si in adevéru Grecii fondara Bizantiu langa limb'a cea mai angusta de apa dintre Europa si Asia, in marginea estrema a Europei. La intrebarea loru catra Apoline Pitianu, că unde sa 'si faca cetate, li s'a respunsu din partea Oraclului: *sa 'si caute locu de siedere facia cu tíer'a orbiloru*. Acestu responsu opacitu insemná pe Calcedoniani, cari, descalecati mai antaiu aci, macaru că prevediusera folosulu locuitoriloru, au alesu totusi cele mai rele. Bizantiulu adeca are unu pamentu fructiferu si o mare inbilsugata; caci multimea cea mare de pesci, essindu din Pontu, si spariati de stancile pesisie de supt unde, parasescu sinulu tiermuriloru Asiatici, si plutescu spre portulu Bizantiului. Acést'a e caus'a că locuitorii din capulu locului se facura castigatori si bogati; dupa acea, apasati prin sarcin'a dariloru, se rugau că sa se stérge séu sa se impucineze. Principele incuviintiá acést'a observandu: *că cei superati*

prin rebelulul din urma din Tracia si Bosforu merita a fi subventionati. Asia li se ierta darea pe cinci ani.

LXIV. Supt consuli Marcu Asiniu si Maniu Aciliu de-sele semne prevestira schimbare mai spre reu in afacerile imperiului. Insemnele de rebelu si corturile soldatiloru arsera prin focu din ceriu; unu roiul de albine se pusera pe copersiu-lu capitoliului; se intimplara nasceri de omu cu forme duple, si o scrófa fatase purcei cu ghiare de uliu. Intre semnele de minuni numerara si impucinarea tuturor magistratureloru, de-orace murira in cursu de cateva lune, unu cestoru, unu edilu, unu tribunu, unu pretoru si unu consulu. Dar mai tare decatu toti tremurá de frica Agrippina de o vorba ce Claudiu a fostu scapat'o in betie „cà adeca sórtea sa este cá sa sufere des-frenarile socieloru sale, si apoi sa le pedepsiasca.“ Deci sa determiná a lucrá si a se grabi, dar mai antaiu a perde pe Domitia Lepida din vanitate muierésca; caci Lepida, fét'a Antoniei juniore, nepóta lui Augustu, véra primara cu Agrippina, si sora cu Cneu Domitiu barbatulu ei celu dintaiu se credea a fi de egale nascere stralucita. Nice in frumsetia, etate, bogatia nu erá mare deosebire; si un'a si alt'a fora moralitate, infame, violente, rivalizau in foradelegi cá si in avere; dar lupt'a cea mai inflacarata intre ele erá, cá care din doue, matusi'a séu mam'a, sa domniasca preste Nerone. In adeveru Lepida cu lingusiri si cu daruri castigase inim'a junelui: pe candu Agrippina, aspra si amenintatória, voiá fiuso domni'a, dar nu lu putea suferi cá domnitoriu.

LXV. Domitiei i imputara, cá a amblatu cu descantece si farmece contr'a sociei principelui, si cá turbura pacea Italiei, lasandu frenu liberu la cetele sale de sclavi prin Calabria. Pentru acestea i s'a facutu sententia de mórte, de si s'a improvitutu din tóte puterile Narcisu carele, din ce in ce totu mai multu suspicionandu pe Agrippina, sa fi dísu intre amici: „cà perirea „lui este segura, facase domnu Britanicu séu Nerone totu un'a. „Anse elu e datoriu lui Claudiu atatea faceri de bine, incatu „voiesce a 'si pune viati'a pentru folosulu imperatului seu. Pe „Messalina si pe Siliu i a datu pe facia; éra acum sunt asemini „cauze de acuzare. A lásá cá prin intrigile unei masteri sa se „strice intréga cas'a imperatésca, ar fi o mai mare foradelege, „decatu candu ar fi tienutu ascunsa desfrenarea sociei celei din- „taiu. Int'altele. soci'a précurva ce se lasa la Pallante, nu e „mai pucinu criminale decatu Messalina; si nu se mai indoiesce „nimene, cá Agrippina 'si jertfescé onóre, rusine, corpulu seu „chiaru, cu o vorba, tóte pentru domnia.“ Acestea si altele cá acestea dícendu imbracisiaza pe Britanicu, face rugatiuni, cá etatea 'i sa se matureze catu mai curentu; tendiendu manile

acum cotra diei, acum catra Britanicu striga: *cresci odata cá sa restorni pe inimici, si sa pedepsesti chiaru si pe ucidiatorii ma-me tale.*

LXVI. Supt sarcin'a atatoru grigi cade bolnavu, ¹⁾ si se duce la Sinuesa spre a 'si restabili puterile intr'o clima mai dulce prin bai vindecátorie. Agrippina, determinata de multu la crima, grabinduse a se folosi de ocașiunea ce i se oferíá, nelipsindu 'i nice coajutatorii, tiene svatu despre alegerea felului de veninu. Sa aléga de celu tare si ageru se temea sa nu descopere foradelegea; sa iá de celu ce lucréza mai tardiu, se póte intemplá, cá Claudiu, candu se va fi finitu cu densulu, sa pri-cépa insielatiunea, si sa se intórca la amórea catra fiuso. Ea dar a poftitu unu felu de veninu alesu, care sa turbure mintea si sa amane mórtea. Se alésa o maístera in de aceste cu numele Locusta, care mai daunadi s'a fostu osínditu pentru face-rea de veninu, si carea de multu erá unu instrumentu alu curtii. Acésta muiere inventiósá pregatì o beutura, ce a trebuitu sa o dea lui Claudiu, enunculu Halotu, a caruia tréba erá a 'i aduce bucatele si a le gustá.

LXVII. Tóte acestea se respandira cu rapeditiunea fulgerului, cá istoricii aceluor timpuri dîcu; cá veninulu i s'a datu in delicat'a mancare de bureti, si cá Claudiu n'a simtitu indata puterea misturei, séu din stupiditate, séu din vinosia; si totu deodata desiertarea pantecelui se pareá a 'i fi ajutat. De acé-st'a s'a inspaimentatu Agrippina, si deoráce tóte spandiurá de la acestu momentu supremu, fora a luá in bagare de séma vor-birea de reu a celor'a ce stau impregiuru, chiamá intr'ajutoriu pe mediculu Senofonte, despre a caruia complicitate s'a fostu ascuratu de mai nainte. Acést'a, cá si cum ar voi sa ajute opintirea de a versá, i infundá, cum se crede, in gîtu o péna imbeuta cu veninulu celu mai subtire: bine sciendu cá a incepe o foradelege de cele mari e lucru cu periclu, a o aduce la im-plinire cu cascigu.

LXVIII. Intr'aceea senatulu erá conchiamatu, consului si preotii faceau promisiuni pentru sanatatea principelui, pe candu elu deja mortu s'acoperia cu vestmente si cu oblogeli, pana candu voru fi puse tóte la cale spre a ascurá lui Nerone domni'a. Anca de la inceputu Agrippina luase in bracia cu teneretie pe Britanicu cá si cum franta de durere ar cautá mangaiere nu-mindulu *icóna viua a feciei tataso*, si prin alte apucaturi viclene oprindulu de a essi din casa. Si pe surorile lui Antonia si Oc-

¹⁾ Unii dîcu Narcisu, altii Claudiu; din testu, deoráce lipsesce subiec-tulu, nu se póte sci care; cu tóte acestea se pare cá a fostu Narcisu; caci inveninarea din contra s'ar fi intemplatu in Sinuesa.

tavia le a retienutu, si a inchisu cu pazitori tóte intrarile, si a respanditu adese ori vorb'a, *cà sanatatea principelui merge mai spre bine*, pentru cá sa tiena pe ostire in buna sperantia, si pana candu va sosi timpulu fericitu, dupre spusese Astrologiloru.

LXIX. In fine in mediu de di la 13 octomvre se deschidu porțele palatului. Insocitu de Burru esse Nerone la cortea, ce, dupa datin'a militara, erá de diurna. Aci la provocarea prefectului, primitu fiindu cu achiamatiuni soleneli, se pune in lectica. Spunu cá unii sa fi statu pe ganduri, cautandu inpregiuru si intrebandu mereu: *àc unde sa fie Britanicu?* Apoi, ne essindu nimene cá capu alu unui partitu contrariu, urmara impulsului datu. Nerone fú dusu in tabera, si, dupa ce a tînutu soldatiloru o cuventare conforma cercustariloru si dupre esemplu tataneso li a promis donativulu, fú prochiarnatu de imperatoru. Decretulu senatului aprobà ce a facutu ostirea; provinciile se supusera fora a cîrti. Lui Claudiu se decretéza onori dieesci, si i se face ingropatiune chiaru asia de solenele cum a fostu a lui Augustu, caci Agrippina voiá sa rivaliseze in pompa cu mósi'a sa cea mare Livia. Testamentulu totusi nu i s'a cititu, de frica cá vlogulu sa nu se turbure prin nedreptatire si ura, audiendu cá s'a prefiratu fiiastrulu la fiu.

Cartea a treispredecea.

Consulii :

A. R. 808 de la I. Cr.	55	{	Nerone Claudiu Cesarulu. L. Antistiu Vetu.
" 809 " "	56	{	Cu. Volusiu Saturninu. P. Corneliu Scipione.
" 810 " "	57	{	Nerone Claudiu Cesarulu II. L. Calpurniu Pisone.
" 811 " "	58	{	Nerone Claudiu Cesarulu III. M. Valeriu Messala.

Acésta carte contine fapte evenite in cursu de patru ani.

I. Cea antaia mórte, supt nou'a domnia, pregatita prin intrigele Agrippinei fora scirea lui Nerone, a fostu a lui Juniu Silanu; nu dóra cà elu 'si ar fi provocatu peirea prin vre o iutime a naturalului seu, caci erá omu móle si atatu de despretiuitu supt domniele de mai nainte, incatu Caju Cesarulu avea datina a lu numi *vita de auru*; ci, Agrippina, ce a fostu casiunatu mórtea lui Luciu Silanu, fratelui aceluia, se temea de densulu cá de unu resbunatoru, de órace prin poporu cerculáu vorbele: *Silanu, unu barbatu maturu de etate, fora reutate, de nascere nobile, si, ceea ce pe atunci se mai luá in bagare de séma, fiindu unu descendente de ai Cesariloru, sa se prefire la unu Nerone carele abea a essitu din copilaria, si carele a capatatu domni'a prin foradelege.* Si cu adevveratu Silanu erá stranepotu indieitului Augustu; acésta cercustare a fostu caus'a uciderii lui. Instrumentele foradelegii au fostu Publiu Celeru, cavaleru romanu si iertatulu Eliu, ambii prefecti ai domenelor principelui in Asia. Acestia inveninara pe proconsulu la prandiu cu multu mai pe facia, decatu sa se fi pututu insielá cineva. Cu aceeaasi pripire fú impinsu la sinucidere si Narcisu, iertatulu lui Claudiu, despre a carui'a cérta cu Agrippina am vorbitu mai susu, prin asprimea inchisorii si lipsea estrema in care s'afflá, in contr'a voiinticii principelui Nerone,

caci acest'a între peccatele sale anca ascunse, se potrivea de minune cu iubirea de argintu și risipirea aceluia.

II. Asia erá sa se continue uciderile, deca Afraniu Burru și Anneu Seneca n'aru fi resistatu. Acești gubernatori ai junelui Cesaru, uniti între sine, lucru rar, candu se impartu în putere, aveau prin varie medie egale influentia asupr'a lui; Burru prin afacerile militare și prin asprimea moravurilor; Seneca cá invetiatoru de elocentia și omu de societate finu. Ei se intr'ajutau, pentru cá sa infrene etatea cea alunecosa a principelui prin plăceri sintiuali, iertate, candu s'ar departá de calea virtutii. Lupt'a lorú erá un'a și aceeasi contr'a Agrippinei, ce ardiendu de tóte patimile domniei cei rele, avea în partea sá pe Palante, incepatoriulu acelei cununia incestuósa și a fatalei adoptari, prin care Claudiu se perduse pe sine însusi. Ma nice Nerone nu erá de natura a se portá de nasu prin servi, și Palante, printr'o arogantia amara trecendu marginile unui iertatu, se facú urtiosu înaintea lui Nerone. Pe facia totusi elu gramadiá pe Agrippina cu tóte onórite, și dede tribunului, care dupa datin'a militara cerú semnalulu: ¹⁾ *cea mai buna din mame*. Decretatu-i-s'au și din partea senatului *doui lictori, demnitatea preotiasca Claudiana*; și totu de odata votara lui Claudiu *inmormentarea de censoru* și apoi *apoteosa*. ²⁾

III. În dio'a inmormentarii principele tienú lui Claudiu panegericulu. Candu numerá *vechimea familiei, consulatele și triumfurele stramosiloru lui*, a fostu însusi și tota lumea atenti; *amintirea despre cunoscientiele literarie a le lui*, precum și cá *supt domni'a lui nu s'a intemplatu republicei nice o nenorocire din afora* au fostu asemine ascultate cu binevoiantia. Dar cum a inceputu a vorbi despre *prevederea și intieleptiunea sa*, nimene nu 'si a mai pututu tiene rísulu, de si cuventarea, compusa de Seneca, erá lucrata cu multa diligintia, dupre cum acestu barbatu avea unu talentu placutu, conformu gustului acelorú timpuri. Cei mai betrani, cari se ocupau bucurosi a face asemenea între timpurile trecute și cele presente, observara cá *Nerone a fostu celu antaiu dintre domnitori care s'a servitu de elocentia straina*. Caci dictatorulu Cesaru se întrecea în artea vorbirii cu cei mai eminenti oratori; chiaru și Augustu avea acea elocentia usióra și curgatória, ce siede atatu de bine principiloru. Tiberiu anca cunoscea artea de a cantari vorbele, și i placea a dá fortia dîseloru sale, séu a le mascá din precugetare. Lui Caju Cesarulu nu i a pututu corumpe puterea vorbirii, nice smintirea. Nice lui Claudiu nu i lipsia elegantia, de cate ori tinea cuventari bine studiate. Nerone indata din

¹⁾ Losungswort. ²⁾ numerarea între diei = indumnedieirea.

anii copilariei 'si întorse mintea sa cea agere spre altele: a sculpá, a zugravi, a cantá, a conduce cáii, erá ocupatiunea sa. Uneori facea si versuri, semnu cá lui nu i lipsiá elementele culturii ceii in alte.

IV. Dupa ce s'au trecut formalitatile intristarii, intrá in Curia si dupa ce a premisu despre autoritatea parintiloru si consimtiulu ostirii prin care s'a suitu pre tron, dîse: „*cá lui nu i lipsescu nice svaturile, nice modelele la o buna administrare a imperiului; cá juneti'a sá nu e inveninata nice prin resbele civile nice prin certe familiare; elu n'aduce cu sine nice ura, nice amaratiune, nice resbunare.* Apoi trase planulu la gubernarea sa in venitoriu, promitiendu: cá se va feri mai alesu de tóte acelea, ce in trecutulu de aprópe produsesera nemultiemire amara. „Elu nu voiiesce sa fia judecatoriu in tóte afacerile astfelu „cá inchidiendu in aceiasi casa pe acusatii si pe acusatorii, sa „'si póta face voiele cativa prepotinti. Cas'a sa va fi inchisa „pentru ver ce cumparare cu bani si intrigi ambióse. Palatulu „si senatulu sunt doua lucruri diferite. Senatulu sa 'si tiena „cerculu vechiu alu afaceriloru sale; Italia si provinciile senatoresci au sa stea inaintea scaunului judecatorescu alu consuliloru. Aceia sa astérna parintiloru afacerile, despre ostirea „incredintiata siesi va portá densulu grigia.“

V. Si s'a tienutu de cuventu. Senatulu facú mai multe orendueli dupa bun'a sa chipsuire precum: *cá nimene sa nu se lase a fi cumparatu cu bani séu daruri pentru apararea causeru de judecata; cá nice unu cestoru denumitu sa nu fia oblegatu a dá jocure gladiatoresci.* Acésta din urma o trecura parintii contr'a voiiintii Agrippinei, carea se opunea din puteri dicendu cá, cu acést'a se anuléza decretule lui Claudiu. Acésta siedintia numai de aceea s'a tienutu in palatu pentru cá sa póta assistá si Agrippina intr'o usia din dosu despartita printr'o perdea; ce opriá vederea, dar nu si audirea. Ce este si mai multu, candu solii Armeaniloru intr'un'a din díle rugau pe Nerone intr'o cauza a gintii sale, atunci Agrippina se gatea a se sui pre scaunulu imperatorului cá sa presedeze, déca pe candu ceialalti tremurau de frica Senec'a n'ar fi indemnatu pe Nerone, *sa mérga spre intimpinarea mamei-si.* In modulu acesta supt aparentia de respectu fiiescu s'a departatu rusinea ce erá sa se faca.

VI. Pe la finea anului se latira faime triste: cá Partii aru fi eruptu desnou, si cá au ocupatu Armenia, dupa ce gonira pe Radamistu, care, mai de multe ori domnu preste tiér'a sa, apoi fugariu, si de asta data a datu dosu la resbelu. Atunci se audiá prin Roma cea guraliva: „Cum va fi in stare unu principie, carele abea a trecutú sieptesprediece ani, a purtá o sarcina asia de mare, séu cum o va delatura? Ce ajutoriu sa

„ascepi de la acela ce se domnesce de o muiere? Nu cumva
„si bataliele si impresurarile de cetati si tóta purtarea de res-
„belu se va face de unu pedagogu? Din contra altii judecau:
„Cá e mai bine cá acést'a s'a intemplatu acum, decatu candu
„slabitulu de betranetie si lasatoriulu Claudiu ar fi fostu chia-
„matu la bataiia, cá sa asculte de ordinatiunile sclaviloru. Burru
„si Seneca sunt cunoscuti cá barbati de multa esperientia. Si
„catu i mai lipsesce imperatoriului pana la etatea de barbatu?
„Au Cneiu Pompeiu si Cesarulu Octavianu nu sustienura ei
„resbele civile, acel'a in etate de optusprediece, acést'a in etate
„de nouesprediece ani? In culmea puterii se face mai multu
„cu prevederea si cu svatulu, decatu cu arm'a si cu pumnulu.
„Acum póte dá vade, déca are alaturea sa amici onesti séu ba,
„candu fora consideratiuni urtíóse va alege mai bine unu duce
„bravu, decatu pe unu bogatu séu inaintatu prin gratia.“

VII. Pe candu cercalau acestea si altele cá acestea prin vlogu, Nerone pune in miscare pe ficiorii recrutati prin provinciele vecine spre completarea legiuniloru Orientelui; éra legiunile insesi sa se posteze in apropiere de Armenia. De alta parte regii, soci vechi, Agrippa si Antiochu aveau sa armeze ostirea, si sa stea gata spre a face incursiune in tiér'a Partiloru. Si totu deodata sa faca ponti preste Eufratu. Armenia mica o dede lui Aristobulu, provinci'a Sofene lui Soemu dimpreuna cu insemniile de rege. Catra acéstea tocmai la timpu se sculá lui Vologese unu rivalu chiaru in fiuso Vardane. Partii se retrasera din Armenia, cá si cum aru fi voiitu a mai amaná resbelulu.

VIII. Ma in senatu tóte se laudara cu essageratiune prin propunerile acelor'a: cá sa se faca rugatiuni publice, si in dílele de rugatiuni unu vestmentu triumfale pentru principele, si sa intre in Romã cu onórea de ovatiune, si statu'a lui de marimea lui Marte resbunatoriulu sa se asiédia in templulu acestuia. Pe langa indatinat'a lingusire proponentii se mai bucurau, cá Nerone alesese pe Domitiu Corbulone spre retienerea Armeniei, prin ceea ce li se pare a se fi deschisu cararea la merite. Ostirile Orientelui erau astfelu impartite, cá o parte a trupeloru ajutatórie dimpreuna cu doue legiuni remasera in provinci'a Siria supt legatulu Cuadratu Ummidiu; éra unu numeru egale de cetatiani si de soci, la cari se mai adaugeau si coortile si scadrónele de calareti cate mai iernau prin Capadocia, sa fia supt Corbulone. Regii aliati aveau ordinu cá dupre trebuintia, sa asculte de comand'a unui'a séu altui'a. Dar ei aveau mai mare inclinare catra Corbulone. Acést'a, pentru cá sa 'si faca nume, lucru ce e de cea mai mare importantia la inceputulu intreprinderiloru, sossi in marsu iute la Egee, o cetate a Ciliciei, unde intilni pe

Cuadratu, care de aceea apucase a veni aci, cá nu cumva Corbulone, candu va intrá in Siria spre a se pune in capulu ostirii, sa traga asupr'a sa ochii tuturoru, cá unu omu, ce erá de o statura inalta, forte bunu de gura, si carele, pe langa esperientia si intiepletiune, mai avea si darulu de a sci a se face importante si prin lucruri de nimic'a.

IX. Altramente amendouí indemnara pe Vologese prin soli: *cá sa amble mai bine dupa pace, decatu dupa resbelu, si, dandu obstatici, sa continue reverentia catra poporulu Romanu cá si antecesorií sei.* Si Vologese séu pentru cá sa 'si castige timpu spre a se gati in tigna la resbelu, séu póte cá sa se curetia, supt numele de obstatici, de rivalii suspecti, stradà pe cei mai nobili din famili'a Arsacidiloru. Pe obstatici i primí, dupa ordinulu lui Ummidiu, centurionulu Isteiu, carele fusese din intemplanare tramisu mai antaiu la regele. Candu Corbulone s'a inscientiatu de acést'a, díse lui Arriu Varu, prefectulu coortiloru cá sa mérga si sa iá pe obstatici. De aci se nascú cérta intre prefectu si centurionu. Si cá sa nu mai fia de spectacululu strainiloru, lasara la bun'a chipsuintia a obstaticiloru si soliloru, cari i insociau, cá sa decida caus'a. Era acestia preferira pe Corbulone, pentru glori'a lui cea noua si prin órecare inclinare ce o aveau catra densulu chiaru si inimicii. Discordia acum intre duci. Ummidiu se geluiá: *cà lui i se rapescu celea efaptuite prin negociatiuniile sale;* éra Corbulone dícea: *cà regele numai atunci s'a induplecatu a dá obstatici, candu densulu cá duce alesu alu resbelului i a mutatu speranti'a in frica.* Nerone, cá sa impace cért'a, publicà ordinatiunea: „*Pentru rezultatele cu norocire castigate de Cuadratu si de Corbulone se va adauge la fascicle imperatorului laura.*“ — Aceste evenemente, care se stindu si pe timpulu altoru consuli, le am constrinsu aci.

X. In acelasi anu Nerone cerú de la senatu o statua pentru tataso Cneu Domitiu, ¹⁾ si ornamentele de consulu pentru Asconiu Labione ce i a fostu epitropu, éra statuele de argintu si de auru massivu, ce i se oferiau le a refusatu cu constantia. Contr'a parerii senatului, care voiíá cá capulu anului sa se incépa cu lun'a lui decemvre, in care erá nascutu Nerone, acést'a a tienutu vechea si religiós'a datina, cá sa incépa anulu cu prim'a ianuariu. Procesulu, contr'a senatorului Carina Celere, pornitu de unu sclavu, precum si cel'a ce se ridicase contr'a cavalerului Juliu Densu, carui i se imputá simpatia catra Britanicu, se suspinsera.

¹⁾ Unu omu de nemic'a acést'a, a le caruia monstruositati le descrie Svet. V. Ner. — Candu i gratulara la nascerea lui Nerone, a respunsu: cá din elu si din Agrippina n'a pututu sa se nasca decatu *unu monstru.*

XI. Supt consului Claudiu Nerone si Luciu Antistiu, candu dregatorii de statu jurau in ordinatiunile principelui, elu propri pe coleg'a seu Antistiu a jurá pe a le sale. Acésta fapta Parintii o laudara pana la ceriu, pentru cá inim'a junelui, inaltia prin gloria in lucruri mici, sa sporiasca in ceea mari. Apoi a urmatu o fapta de indurare in privinti'a lui Plautiu Lateranu, carele, scosu din senatu din caus'a precurviei cu Messalina, fú restabilitu. La atari fapte de indurare se obligase insusi prin desele cuventari, ce Seneca, cá sa arate ce invetiaturi frumóse i dà elu, séu cá sa faca parada cu talentulu seu, le publicá prin rostulu principelui.

XII. De alta parte puterea mamei scadiù pucinu cate pucinu, de órace Nerone se lasase la unu amoru cu o femeia iertata, cu numele *Acté*, spre care tréba 'si alese de credintiosi pe Otone si Claudiu Senefione, ambii juni frumosi. Otone din familia consulare, Senefione, fiu de servu iertatu de ai lui Claudiu, se insinuara cu totulu in favóra principelui prin desfrenari si complaceri secrete, de ocandata fora scirea mamei 'si, apoi in mani'a tuturoru restiriloru ei. Nici chiaru amicii cei mai seriosi ai Cesarului nu desaprobau, cá o femeia sa multiemésca poffele junelui principe, candu acést'a nu se face cu vatemarea nimeni, si mai vertosu, cà elu, acum din fatalitate séu cà ceea poprite sunt mai placute, nu putea suferi pe soci'a sa Octavia, de si erá de nascere inalta si de o onestate fora imputatiune. Catra acestea se temeau, cá nu cumva oprindulu de la acelu amoru cu serv'a, sa lu faca a cadé in pecate cu femeia de rangulu inaltu.

XIII. Ma Agrippina crisiá in mani'a sa de muier, *sa aiba ea de rivala o sclava iertata, de noru o servitória, si altele de acestea*. Fora sa astepte întórcerea fiuso séu satiulu, i facea imputatiuni injurióse, ce lu inflacarau si mai tare, pana candu, subjugatu de puterea amorului, scuturà ascultarea de mama, si se aruncá in braciule lui Seneca. Unulu din afinii acestui'a, Anneu Serenu, faciarinduse, cá si candu densulu ar fi amorzatu intr'acésta iertata, spre a ascunde patim'a nascenda a tenerului principe, 'si imprumutá numele, cá ceea ce principele dá pe furisiu muieruscei, sa crédia lumea cà elu daruesce. Acum Agrippina 'si schimbà tactic'a, inepù a atacá prin lingusiri pe june, i oferi patulu seu, sinulu seu, spre a ascunde placerile, ce le cere de la densulu teneretiele si positiunea cea inalta a lui. Asiá, ea marturisì *asprimea sa cea neoportuna*, si i facea daruri bogate din visteri'a sa, ce erá mai totu asiá de copiósa cá si a imperatorului, portanduse acum catra fiuso cu o umilintia necumpetata, cum mai adineori se aratase catra densulu preste mesura aspra. Acésta schimbare n'a insielatu

pe Nerone. Amicii cei mai de aproape i duceau fric'a, si lu rugau: *că sa se feréscă de cursele unei femei, in veci cruda, éra acum si falsa*. Din intemplare in dilele acelea Nerone, cercetandu ornamentele cele pretiose, ce le portasera odinioára sôciile si mamele imperatorilor, alese unu vestmentu cu margaritare, si le tramise in daru mamei sale; necrutiandu nimic'a, elu alesese ce a fostu mai frumosu, si la ce aru fi poftitu alte femei, că sa i dea inainte de a cere. Ma Agrippina strigà: *acést'a nu va sa dîcă a o provedé cu ornamente, ci a o despoiidă de celelalte, si că fiulu imparte cu dens'a ceea ce elu are numai de la ea*. Fostau si de aceia cari reportandu acestea lui Nerone, le mai si inveninara.

XIV. Nerone, amarîtu pe aceia ce sustieneau trufi'a acestei muieri, departéza pe Palante de la grigea afaceriloru, preste care pusu de Claudiu jucá rola că de domnu alu imperiului. Spunu că Nerone, candu acel'a se retragea insocitu de o multime de ai sei, sa fi dîsu nu fora spiritu: *éca Palante se duce că sa se dechiare de nesolvente*¹⁾. Si in adeveru Palante 'si a fostu stipulatu: *că elu sa nu fia trasu la respundere pentru nice o fapta din trecutu, si sa lu socotiasca de cuitatu cu statulu*. Dupa acestea Agrippina rapita de mania se varsa in cutremuratórie amenintiari, si, fora a se sfii nice chiaru de urechile principelui, tiepá: „Britanicu nu mai e copilul; elu e adevera-
„tulu si demnulu descendente, carele are sa iá domni'a parin-
„téscă, ce o pórtă unu altuítu si unu adoptatu prin strambata-
„tile mamei sale²⁾. Ei nu i pasa, dea-se pe facia tóte monstruo-
„sitatele acestei familia nefericite, si mai inainte de tóte mari-
„tisiulu seu, veninarile sale. Una este numai ce dieii si dens'a
„au conservatu — acést'a e viati'a fiiastruso. Mergeva cu elu
„in tabera; acolo sa audia de o parte pe fi'a lui Germanicu,
„de alt'a pe ologulu Burru si pe spatriatulul Seneca, cum acel'a
„cu man'a trunchiata, acést'a cu limb'a de pedantu, pretindu la
„domni'a lumii.“ Totu de odăta i arata pumni, ilu imprósca
cu injuraturi, chiama umbr'a indieitului Claudiu, manii din infernu ai lui Silanu, si atatea çrime facute surd'a.

XV. Nerone remase turburatu de acestea, precum si de aceea că s'apropiá dio'a, in care Britanicu impliniá alu patru-
sprediecelea anu din etatea sa; cugetá intru sine acum despre

¹⁾ *Ejurare*, acésta vorba s'esplica in modure varie. Unii dicu: *că Palante se duce sa abdice*, séu, dupre germanismulu „*sa se multiamiasca*“; anse nu sciu ce bone mote ar fi facutu atunci Nerone. Glum'a anse se repórta la stipulatiunea lui Palante, că sa nu fia trasu la respundere pentru faptele sale din trecutu. ²⁾ *Per injurias matris*, unii o esplica: *pentru că sa 'si bata jocu de mamas'a, pour insultér, outrager sa mère*; ci mi se pare că aci Agrippina se acusa pe sine, că in totu passagiulu acést'a.

iutimea mamei sale, acum despre naturelulu fratieneso, despre care acelasi deduse o proba mai daunadi mica cu adeveratu, dar totusi de ajunsu cá sa i castige favórea in cercu mare. In dílele serbatoriloru saturnalie, intre alte jocuri a celoru de o etate se sorti si regatulu, carele cadíu in partea lui Nerone. Acest'a dede celorulalti felu de felu de ordine, ce ei le putea implini fora rusinare. Candu veni rendulu la Britanicu, acestui'a i díse *sa se scóle si pasíndu in medilocu sa incépa unu cantecu órecare*, in sperantia cá copilandru, nededatu nice macaru cu adunarele de tresi, si cu atatu mai pucinu cu cele de betia, se va face ridiculu. Britanicu anse, fora sa se turbure începú a cantá o poesia, prin care se facea alusiune, *cá pe elu lu resturnara din scaunulu parintescu si din culmea domniei*. Emotiunea adunarii se dede pe facia cu atatu mai chiara, cu catu nóptea si bucuri'a serbatorii departase tóta faciaritur'a. Nerone a întielesu imputatiunea si cu acést'a ur'a i se mai ageri. Imbuldítu de amenintiarile Agrippinei, neaflandu'i nice o crima si necutezandu a demandá pe facia uciderea fratieso, cugetá intru sine la medie secrete. Pune sa i pregatésca veninu, la ceea ce i fú mana de ajutoriu Juliu Pollione, tribunulu unei coorti pretoriane, supt a caruia custodia s'aflá Locusta, judecata pen'ru crim'a de inveninare, si renumita pentru multele sale foradelegi. Se prevediusera de mai nainte, cá nemine din cei ce incungiurau pe Britanicu sa n'aiba idea de ceea ce se díce *dreptu si credintia*. Celu antaiu veninu ilu capatá Britanicu de la insusi educatorii sei, ci prin desiertarea pantecelui trecú fora efectu, séu cá n'a fostu destulu de tare, séu cá lu mai stemparara cá sa nu lucreze indata. Dar Nerone, carele erá fora patientia in crima, anenintiá tribunulu si dede ordinu a *perde pe inveninatória, caci ei, ascultandu de faime si cugetandu la apararea propria, intardia securitatea lui*. Promisera apoi, cá i voru gati astfelu de veninu *care sa fia mai ageru decatu ascutitulu sabiei*, si astfelu aprópe de cas'a de dormitu a principelui se ferbe o misstura din materie veninóse, ale caror'a agerime s'a experimentatu mai antaiu.

XVI. Erá datina, cá fiii de principe cu alti copii nobili de aceeasi etate sa manance la o mésa aparte, incarcata cu mai pucine bucate, inaintea ochiloru parintesci. De órace si Britanicu siedea la o atare mésa, si bucatele si beutur'a alese de densulu, se pregustau de unulu din servitorii sei, pentru cá sa nu calce acésta orenduiala, si pentru cá sa nu descopere crim'a, uciendu cu Britanicu si pe servulu pregustatoriu, éca ce insielatiune inventara. Se dá lui Britanicu o beutura necorupta anca, pregustata de servu, dar pré caldă, incatu de ferbinte ce erá o respinse, apoi i turnara in apa rece veninulu, care asiá

a strabatutu prin tóte membrele, incatu de odata cu vocea i se opri si resuflarea. Sè spaimentà cei de prin pregiuru, cei nepricepatori fugu, cei cari vedu mai departe remanu incremeniti, atintindu 'si ochii asupr'a lui Nerone. Acest'a resturnatu pe o lature cá si cum n'ar sei nemic'a, díse: *acést'a e o intemplare ordinaria, ce i vine lui Britanicu din epilepsia, de care patimesce din copilaria; dar cu incetulu i va veni éراسi vederea si simtirea.* In faci'a Agrippinei, de si se opintea a 'si tiené firea, se vedea acea paura, acea uimire a mintii, ce convinse pe toti, cà ea nu sciá nemic'a de crima, cá si Octavia sor'a lui Britanicu. Agrippina adeca intielegea, cà cu acést'a i s'a surpatu celu din urma ajutoriu, si cà i s'a datu icóna a uciderii de mama. Si Octavia macaru cà erá frageta de etate, invetiase dejá a 'si ascunde in sinulu seu tóta durerea, tóta tandreti'a si totu simtiementulu. — Dupa o tacere de cateva minute apoi incepù éراسi bucuri'a prandiului.

XVII. In nóptea, in care fú ucisu Britanicu, in aceea si s'a aprinsu si rugulu, caci se prevediusera de ale ingropatiunii ce a fostu fora nice o pómpa. Cu tóte acestea s'a inmormentatu in campulu lui Marte pe unu timpu de plóia atatu de fortunosu incatu vlogulu in acést'a vediù unu semnu alu maniei dieiloru contr'a foradelegii; éra o parte de ómeni escusau crim'a cu aceea cà díceau a fi vechi discordiele intre frati, si cà domni'a nu sufere impartire. Mai multi scriitori ai timpurilor acestor'a spunu: cà Nerone in mai multe dile un'a dupa alt'a, inainte de a lu ucide, sa fi spurcatu copilaria lui Britanicu. Asia, de si Britanicu cadíu fora veste in mediulu santei ospitalitati, fora a i se fi datu timpu spre a imbraciesiá pe sororile sale, inaintea ochiloru inimicului seu, acésta mórte nu se putea privi de prématura nice de crudele, candu sangele celu din urma alu Claudiloru ilu spurcara inainte de a lu inveniná. Pripirea ingropatiunii Cesarulu o justificà printr'unu edisu, dichiarandu: „cà e unu asiediementu de la stramosi, cá ingropatiunile teneriloru sa se subtraga de la vedere si sa nu se in-tardia prin laudari si pómpa. Intr'altele, dupa perderea fratesso, elu 'si pune tóta speranti'a sa numai in statu. De aceea atatu senatulu, catu si poporulu cu atatu mai multu au sa se lipiasca de principele, cu catu numai elu unulu a mai remasu in viatia din famili'a, ce e nascuta a se inaltia la culmea domniei.“

XVIII. Dupa acestea incarcà cu daruri pe amicii sei cei mai de frunte. N'au lipsitu si de aceia cari desaprobau, cà nisce barbati, cari voru se tréca de seriosi, *impartu intre sine pe astfelu de timpuri, la case si vile cá si cum aru fi prede.* Altii credeau cà principele, cunoscendu 'si foradelegea, a

intrebuintiatu fortia, in sperantia că va capată iertatiune, deca 'si va obligá siesi pe cei mai cu influentia prin daruri. Ma mani'a mamei sale n'a putut'o imbandi prin nice o darnicia; din contra ea atrase la sine pe Octavia, tienea dese conferintie secrete cu amicii; pe langa inascut'a i iubire de argintu rapiá de unde putea bani, cá sa i fia de ajutoriu la timpu; primiá pe tribuni si pe centurioni cu amicitate; inaltia cu laude numele si virtutile nobililoru, cari mai erau pe atunci, cá si candu ar fi cautatu unu duce si o partita. Acestea n'au remasu necunoscute lui Nerone; de aceea dede ordinu, cá sa se retraga de la Agrippina *gard'a militare*, ce dupa datina i s'au fostu datu cá la o socia de imperatu, si a fostu retienut'o cá mama, precum si *Germanii*, cari spre mai mare onóre i se adause cá trabanti pe deasupr'a. Catra acestea, cá sa nu mai fia frecuentata de unu roiu de curtisani, 'si desparte cas'a, si pe mama o stramuta in ceea ce fusese a Antoniei seniori. De cate ori veniá elu aci erá ingraditu de o ceta de centurioni, si dupa o salutare scurta se ducea éras.

XIX. Nice unulu din lucrurile omenesci nu este asiá de nestabile si trecatoriu cá faim'a maririi, candu ea nu e fundata pe puterea propria. Indata fú desiertatu pragulu Agrippinei. Nemine n'o mai mangaiá, nemine n'o mai cercetá afóra de pucine femei, din amóre séu ura, nu se scie. Din acestea a fostu Junia Silana, pe care, cum amu dísu mai susu, Messalina a fostu despartit'o de barbatulu ei Caiu Siliu ¹⁾. Renumita prin nascere, frumsetia, nemoralitate, si multu timpu fórte iubita de Agrippina. Mai apoi erupsera intre densele nentielegeri secrete, caci Agrippina spariase pe Sestiu Africanu, unu june nobile, de la cununi'a cu Silana, numindu pe acést'a o *femeia nemorale si betraniciósa*, nu pentru cá sa tienea pentru sine pe Africanu, ci cá sa nu puna man'a barbatulu pe averea Silanei, ce n'avea copii. Silana, oferindu i se ocaziune de resbunare, gatesce acusatatori din ómenii sei pe Ituriu si Calvisiu, imputandu Agrippinei nu vorbe vechi si adese ori repetite: *cà adeca, ea ar geli mórtea lui Britanicu si cà ar respandi in lume suferintiele Octaviei*; ci acusand'o: *cà ea voiiesce a face domnu nou pe Rubelliu Plautu, carele, dupre mama, 'si trage originea in acelasi gradu cá si Nerone de la indieitul Augustu, si cà cá socia a lui in casatoria si apoi si la domnia a pune éراس man'a pe puterea suverana in statu*. Ituriu si Calvisiu le descoperu acestea lui Atimetu, iertatu alu Domitiei, matusia lui Nerone. Acést'a incantata de cele audite (caci intre Agrippina si Dommitia durá

¹⁾ XI. 12.

o rivalitate neimpacabile), constringe pe Paris, altu iertatu alu Domitiei, cá sa se grabésca a face o denuntiare teribile.

XX. Pe nópte tardiu, ce Nerone o ducea in vinosia, intrà Paris, si altufelu deprinsu a veni pe atare timpu spre a inimá orgiele principelui; de asta data anse luandu o figura triste, dupa ce a spusu pe rendu tóte amenuntele complotului, bagà atat'a frica in principe, incatu se determinase nu numai a ucide pe mam'a sa si pe Plautu, ci a luá si de la Burru prefectur'a pretorianiloru, in idee cá, inaintatu prin grati'a Agripinei, i este si recunoscatoriu. Fabiu Rusticu spune, cá lui Cicina Tuscu i s'a scrisu scrisória, si i s'a incredintiatu comand'a coortiloru pretoriane; dar influinti'a lui Seneca a scapatu lui Burru postulu. Pliniu si Cluviu dîcu: cá n'a fostu nice o in-doire despre fidelitatea prefectului. Vedibine cá Fabiu se inclina a laudá pe Seneca, prin a carui'a amicitia s'affa in stare inflorita. Noi ne tienemu de istorici, unde consimtu, si disele, in care diferiaza, le reproducemu supt numele loru. Nerone, spariatu si pofitoru de uciderea mamei sale, nu se putù induplecá la amanare, pana candu Burru nu i a promis, cá o va perde, déca se va dovedi culpasia. *„Dreptulu de a se apará sa „nu se denege nimeniu, cu atatu mai pucinu la o mama; dar lip- „sescu si acuatorii; cací unic'a voce ce s'a ridicatu vine dintr'o „casa inimica. Contr'a la acestea vorbesce si intunereculu si nóp- „tea petrecuta in nesomnu, cercustari ce nu potu conduce decatu „numai la órba cutezare si ratacire.*

XXI. Dupá ce s'a alinatu asia fric'a principelui si s'a facutu diua, se ducu la Agrippina, cá sa i aduca la cuno-scintia imputarile, sa se justifice, séu sa fia pedepsita. Mandatulu ilu essecutá Burru in presenti'a lui Seneca. Mai erau facia si din iertati cá marturi ai vorbirii. Burru, dupa ce a spusu incriminarea si pe acuatori, incepù a vorbi cu tonu amenintiatoriu. Dar Agrippina, neperdiendu nemic'a din falosi'a sa: „Nu „me miru, dîse, de Silana, cá, ne facendu nice odata copii, nu „cunósce inim'a de mama. Mamele nu 'si schimba copiii, cum „'si schimba sociele cele perdate pe amanti. Pentu aceea, cá „Ituriu si Calvisiu, dupa ce 'si au mancatu averile, ne mai re- „manendule altu mediu, se facu denuntianti la o femeia betrana, „io sa suferiu de infami'a uciderii de copilu, au Cesarulu de „mustrarile cugetului? Dieu! io n'asi sci cum sa multiemesu „Domitiei, inimicei mele, candu ea ar rivalizá cu mine in bine- „voiiinti'a catra Neronele meu: éra acum ea plasmuieste cu tîe- „toriuso Atimetu si cu comediantulu Paris unu felu de piesa „de teatru. Ea 'si petrecea cu infrumsetiarea pescineloru sale „la Baie, pe candu io cu svaturile mele pregatiam lui Nerone „adoptarea, dreptulu la procunsulatu, desemnarea de consulu si

„tôte gradurile ce ducu la domnia. Déca este cineva, esse pe „facia si acuseme: cà am incercatu a insielá coortile din Roma, „a slabi fidelitatea provinciilor, séu in fine cà am coruptu „sclavi si iertati spre foradelegi? Mai puteam io fi in viatia, „déca Britanicu ar fi ajunsu la domnia? Au dóra, déca Plautu, „séu altulu vercare, s'ar sui pe scaunulu de judecata in statu, „nu cumva mi ar lipsi mie acusatori, cari sa mi impute nu nu- „mai nisce vorbe scapate fora precugetare in iutimea amórii ma- „terne, ci astfelu de crime, de care numai fiu meu me póte ab- „solvá?“ Cuprinsi de o profunda emotiune cei de facia, si cer- candu a i imblandi turburarea sufletului; *pofti cá sa vorbiasca cu fiuso*. Aci nu vorbì nemic'a despre nevinovati'a sa, cá sa nu se incuse; nice despre binefacerile sale, cá sa nu apara cà i face imputari; ci cerù pedepsirea acusatoriloru si premiarea amiciloru sei, si le capatà.

XXII. Prefectur'a magazineloru de bucate s'a datu lui Feniu Rufu, si grigea preste jocurile, ce le pregatiá Cesarulu, lui Aruntiu Stella; éra Egiptulu lui Caiu Balbillu. Siria s'a fostu decretatu pentru Publiu Anteiu; dar, insielatu prin felu de felu de intrige, a trebuitu in celea din urma sa remana in Roma. De alta parte Silana fù essilata, Calvisiu si Ituriu espatriati ¹⁾. Atimetu fù osinditu la mórte, pe candu Paris luase pré mare parte la placerile principelui cá sa se fi pututu pedepsi. Plautu pentru asta un'a data a fostu trecut cu vederea.

XXIII. Curentu dupa acést'a venì la tapetu, *cà între Pal- lante si Burru s'ar fi facutu intielegerea, cá sa se chame la dom- nia Cornelu Sulla, cá unulu ce erá de familia ilustre si afinu cu Claudiu, fiindu genere alu acestu'a prin cununia cu Antoni'a*. Inceptorulu acestei acusari a fostu unu orecare Petu de trista fama cá cumperatoriu de mosii licitate din partea erarului sta- tului, doveditu cu acésta ocasiune de omu de nimica. Cu tôte acestea nevinovati'a lui Pallante n'a casiunatu atat'a bucuria, cata indignatiune trufi'a lui. Caci, candu unii i numira pe orecari din iertatii lui complici, respunse: *cà nice odata in cas'a sá elu n'a datu ver unu ordinu decatu numai facendu semnu din capu séu cu man'a; éra candu avea sa spuna mai multe, elu s'a ser- vitu totu d'ain'a prin scrisu, pentru cá sa nu 'si dejosiasca vor- birea*. Burru, macaru cà erá între cei inculpati, 'si a datu vo- tululu între judecatori. Acusatorulu fù pedepsitu cu essiliu, si

¹⁾ Intre *exilium* si *relegatio* e mare diferentia. Tramiterea in *essilium* erá impreunata cu confiscarea averiloru si perderea dreptului de cetatianu; éra *relegatio*, ce am dat'o cu espatriare séu destierare cum diceau betranii, numai cu departarea din Roma.

tablele, in care elu avea petrecute datorii de ale statului, licuidate de multu, se arsera.

XXIV. Pe la finea anului s'a retrasu coortea, ce de ordinaru stá vigilia in teatru, pentru cá sa arate mai mare aparentia de libertate, si pentru cá soldatul, departatu de la licenti'a teatrale, sa fia mai aparatu de coruptiune, si in fine cá poporul sa dea proba óre scie a se conteni intre marginile cuventiei fora garda. Dupa disele aruspiloru Principele a purificatu Roma, caci fulgerulu trasise in templulu lui Joue si alu Minervei.

XXV. Supt consulii Cuintu Volusiu si Publiu Scipione a fostu pace in afóra, inlăintrulu neorendueli hidóse. Caci Nerone, stravestitu cá unu sclavu, percurá stratele Romei, bordeiele de muieri perdute, carcimele, insocitu de cete, cari furau marfa espusa de vendiare, si impliau de rane pe cei ce intilniau in cale, cari din partele asia de pucinu ilu cunoscau, cá insusi capatá lovituri, a caroru semne le purtá in facia. Apoi, dupa ce s'a simtitu: *cá e Cesarulu in persóna, care strenguesce astfelu*, dupa ce injuriile contr'a barbatiloru si a femeiloru insemnate s'au inmultitu; dupa ce si altii privati, vedindu cá li se trece, faceau cu cete de ai sei in numele lui Nerone nepedepsi asemini strengarii, si petreceau nóptea cá si intr'o cețate luata cu assaltu: atunci unu órecare Juliu Montanu de ordine senatoriu, care anse nu capatase nice o dregatoria de statu, din intemplanse se intilnesce pre intunerecu cu principele, fiindu cu puterea atacatu de acest'a, caci i respinse cu agerime loviturile de si a cerutu iertatiune dupa ce l'a cunoscutu, fú totusi constrinsu la sinucidere, luanduse cererea de iertare cá si candu ar fi fostu o imputare facuta principelui. Dar Nerone, facenduse in venitoriu mai cercuspectu, se incungiurá cu soldati si cu gladiatori mai virtosu; cari la inceputu aveau sa lase in pace certele cá pe nisce trebi private; éra, déca vatematii luau putetura de aparare mai seriósa, trebuiau a pasi la medilocu cu arme. Totu asia incuragea elu prin nepedepsire si chiaru prin premiare pana degenerá in bataiia formale cabalele din teatru si factiunile pentru teatralisti; insusi priviá la acestea ascunsu si mai de multe ori in publicu pana ce in fine contr'a discordiei, poporului si a temerii de o rebeliune seriósa nu s'a mai aflatu altu remediú decatu sa sgoniasca pe teatralisti din Italia si sa se asiédie in teatru érași soldati.

XXVI. Pe acelasi timpu s'a ridicatu voce in senatu *despre stricatiunea iertatiloru, si s'a éspresu dorinti'a, cá patroniloru sa li se dea dreptulu de a puté revocá libertatea de la cei nerecunoscatori*. N'au lipsitu din senatori, cari consimtia la acést'a; consulii anse n'avura cutezarea a deschide desbaterea asupr'a acestei

afaceri fora scirea principelui: cu tóte acestea i scrisera despre consintimentulu unanimu alu senatului, intrebandu lu nu cumva voiiesce a fi *densulu incepatorulu acestei ordinatiuni*, deórace acea parere numera pucini contrari ¹⁾. Unii numerau: „cá prin iertare pana la acelu gradu s'a intinsu nerusinarea iertatiloru, „cá acestia sa nu mai respecteze pe patronii sei nice cá pe egali; „ci i insulta pe facia, ridica manile sale asupr'a fostiloru domni „ba iau in risu amenintierile cu pedepsire a le acestor'a.²⁾ Caci „ce alt'a a mai remasu patronului vatematu, decatu sa espatri-eze pe iertatu in distantia de douedieci mile de la Roma la „tiermuriu Campaniei? Intru tóte celelalte relatiuni sunt egalu „indreptatiti. Face trebuintia dar a se dá in man'a patronului „o arma de aparare, carea sa insuffle respectu. Nu póte fi nice „o greutate pentru iertati a 'si conservá libertatea prin aceeași „ascultare, prin care 'si au castigat'o. De alta parte este dreptu, „cá cei dovediti de rei sa se retraga in sclavia, pentru cá „sa fia infrenati prin temere, pe cari benefacerea nu i a indreptatu.“

XXVII. La acestea s'au observatu contr'a: „cá culp'a ce- „loru pucini sa cada numai asupr'a loru, sa nu se detraga ne- „mic'a din dreptulu tuturoru, mai alesu cá acésta classe de „ómeni e forte latita. Din ei constau mai cu séma corporatiu- „nile, oficialii subalterni, servitorii magistratureloru, ai preotimii, „chiaru si coortile din Roma. Partea cea mai mare a cavaleri- „loru, unii din senatori, nu de aiurea ci de aci 'si tragu originea „sa. Candu s'ar desclini classea libertiniloru, atunci s'ar vedea „chiaru pucinatatea libernascutiloru. Parintii nostri, candu au „determinatu demnitatea ordiniloru, nu fora ratiune facura cá li- „bertatea sa fia comune. Ce este mai multu ei au intrudusu „doue moduri de iertare, pentru cá sa lase locu la revocare séu „la noua benefacere. Pe care patronulu nu lu iertá dupre for- „mul'a prin *vindicta*, ³⁾ acela éra anca tienutu asia dícendu de „legatur'a sclaviei. De aceea totu patronulu sa apretuiasca bine „meritele sclavului, sa nu se grabiasca cu iertarea, dar dupa ce „a dat'o, sa nu i o mai iá.“ Acésta parere triumfá, si Cesa- rulu scrise senatului: cá sa cerceteze cate un'a causele iertati- loru de cate ori patronii se voru plange, ma din dreptulu pu- blicu, sa nu detraga nemic'a. Si nu multu dupa acést'a ierta- tulu Paris fú luat de la matusi'a sa (Domitia) in puterea cum am díce a dreptului civile, nu fora rusine pentru Nerone, din

¹⁾ Cititorulu sa suplíniasca: cá desbaterea acést'a ce urméza s'a facutu la Nerone, nu in senatu. ²⁾ Acestu locu e fórte coruptu. ³⁾ *vindicta liberare* érá acelu modu de a iertá séu a liberá pe sclavi, dupre care pretorulu loviá pe sclavu cu o vérga.

a carui'a demandare judecat'a l'a fostu dechiaratu de liberu nascutu.

XXVIII. Cu tóte acestea mai stá o umbra de republica. Se nascuse adeca cërta între pretorulu Vibulliu si tribunulu plebii Antistiu; caci acest'a dedese ordinu, cá sa lase pe nisce aplaudatori necumpatati ai teatralistiloru, pe cari pretorulu i a fostu inchisu. Parintii incuvientiara fapt'a lui Vibulliu si desaprobara purtarea lui Antistiu, cá pe unu abusu de putere. Totu deodata fura popriti tribunii, de a intrá in dreptulu pretoriloru si alu consuliloru, séu a chiamá inaintea loru din Italia ómeni cu cari se póte purcede pre calea legii. Luciu Pisone, consulu desemnatu, mai adause: *cá ei sa nu judece nimic'a in cas'a sa; cá platirea ¹⁾ in bani, dictata de ei, cestorii erarului sa nu o petréca in tablele publice inainte de patru lune; cá între acestu terminu sa se póta face reclamatiune, despre care apoi sa decida consuli.* Se restrinse anca si mai tare puterea edililoru, si s'a orenduitu cátulu, ce aveau a lu impune dreptu cautiune séu platire in bani si ediliu cei curuli (patriciani) si cei plebeani. Cu acésta ocaziune Elvidiu Priscu, tribunulu plebii 'si versá mani'a privata contr'a lui Obultroniu Sabinu, cestoriulu erariului, *cá si cum acest'a la licitari ar pretinde de la saraci fora indurare pré multu.* In urm'a acesteia principele luá inspectiunea tableloru publice de la cestori, si o dede prefectiloru.

XXIX. Acésta ramura a adminitratiunii a fostu manuta in varie moduri si adese ori schimbata. Augustu lasá senatului alegerea prefectiloru; apoi suspicionandu cá voturile s'aru corumpe prin dare de bani, acestia se alegiau prin sorti din numerulu pretoriloru; nice acestu modu n'a duratu multu, pentru cá sórtea se retaciá pe la cei pucinu calificati. Atunci Claudiu érase începú a impune insusi pe cestori, si pentru cá ei, din temerea de a désplacé, nu cumva sa 'si pórté dregatori'a cu lasitate, li a promis inaintari extraordinarie. Dar li a lipsitu maturitatea etatii la cei ce imbracara mai antaiu acestea posturi; de aceea Nerone a alesu de prefecti pe pretori serviti ²⁾ cá nisce barbati cu esperintia.

XXX. Supt aceiasi consuli, fú judecatu Vipsaniu Lenas *pentru mancatoriile facute in administrarea provinciei Sardinia;* éra Cestiu Proculu s'a absolvatu pentru aceeasi crima, caci acuatorii 'si au retrasu inculparea. Clodiu Cuirinale, care, in calitate de prefectu alu marinariloru in Ravena, dupa ce a tortu-

¹⁾ Scriitorii de dincolo acésta notiune o dau cu frantiosismulu *amende*, ferinduse de *platire* cá de unu barbarismu slavonu, anse *platire* ce vine de la *plector* este vorba clasica latina = *büssen* = a fi pedepsitu cu bani. ²⁾ *emeritati*.

ratu Italia cá pe cea mai din urma din natiuni prin desfrenarile si asprimea sa, preveni judecat'a, luandu veninu. Caju Amniu Rebilu, unulu din cei antai cunoscatori de legi din Roma si forte bogatu, se scapà de greutatile betranetiiloru betezicióse, taiandu 'si vinele; Acestu omu efemeiatu prin desfrenari infame, crede lumea, cá n'a pututu avé barbatia a 'si face mórtea cu man'a sa. De alta parte Luciu Volusiu a moritu lasandu unu nume bunu dupa sine; cui crudimea imperatoriloru i a lasatu o viatia de nouedieci si trei de ani, si o avere insemnàta, castigata cu medie oneste, fora a i o atinge.

XXXI. Supt alu douilea consulatu alu lui Nerone, in care avù colega pe Luciu Pisone, pucine evenira demne de amintitu, afóra déca nu i aru veni cuiva placerea a laudá fundamentele si grandile, cu care Nerone a redicatu vastulu amfiteatru in campulu lui Marte, de orace in timpurile trecute se credea, cá corespunde demnitatii poporului romanu numai déca faptele stralucite se petrecu in anale, éra dalde acelea in diariile Romei. Catra acestea coloniele din Capua si Nuceria se mai intarira adaugenduli-se veteranii; plebii se facù unu daru de cate patru sute de sestertii de omu, éra patrudieci de milióne se depusera in erariu pentru sustienerea creditului publicu. S'a scaduitu si darea de la vendiarea sclaviloru, mai multu la aparentia decatu in realitate; caci, ceeace avea acum sa dea vendiatoriulu, se incarcà cumparatoriloru la pretiu.¹⁾ Cesarululu a mai emisu si unu edisu: *cá nice unu procuratoru séu dregatoriu de statu, care capata ver o provincia, sa nu mai dea jocu de gladiatori, séu de fére, séu altu órecare spectaclu. Si in adeveru atari liberalitati erau totu asia de apasatórie pentru supusu cá si stórcerile de bani, de órace gubernatorii provinciiloru pecatulu risipirii lu aparau prin corumpere cu bani.*

XXXII. Mai incolo s'a emisu unu decretu alu senatululu atatu spre resbunare, catu si spre asigurare, *cá, déca nescine s'ar ucide de sclavii sei, sa péra cu mórte si cei eliberati prin testamentu, déca ei se voru aflá locuindu supt acelasi acoperementu intocmai cá si sclavii ceialalti.* Luciu Variu, barbatu consulare carele fù scosu din senatu pentru crim'a de manculatoria, s'a reabilitatu in scaunu. O femeia de rangu, Pomponia Grecina, maritata dupa Plautiu, care se rentórise acasa cu ovatiuni pentru victoriile reportate in Britania, a fostu acuzata, cá tiene religiune straina; si s'a datu barbatului, cá sa o judece. Acest'a dupa vechiulu asiedimentu tienendu facia cu consangeniile judecata, de care aterná viati'a séu onórea sociei sale, a dechiarat'o ne-

¹⁾ Nerone cu acésta a vrutu sa ajute pe romani, cari erá cumparatori de la straini.

culpasia. Viati'a Pomponiei a fostu lunga si plina de continua intristare. Caci dupa ce Julia, fi'a lui Drusu, 'si a perdutu viati'a prin intrigele Messalinei, Pomponia patrudieci de ani a purtatu vestiminte de géle, si in acestu cursu de timpu a fostu cu inima pururea triste. Acésta durere catu a imperatitu Claudiu nu i a adusu superare, si mai apoi i a servitu spre lauda.

XXXIII. Acestasi anu s'a insemnatu prin mai multi acusatii. Intr'altii Publiu Celere, acusat de provincialistii din Asia, fú pana atunci tereganatu de Nerone, cui nu i dá man'a nice sa lu absolveze, nice sa lu osindiasca pana candu muri de betranetia. Pentru ca acestu Celere, dupa ce perdù cu veninu, cum am dîsu, ¹⁾ pe proconsululu Silanu, prin marimea acestei crime si le acoperiá pe tóte celelalte. Contr'a lui Cossutianu Capitone se sculara Cilicianii cá contr'a unui avaru murdariu, ce 'si arogase in provincia aceeași cutezare fora rusine, cu care s'a fostu purtatu si in Roma. Impulsitu prin dovedi neresfranse s'a lasatu de a se apará, si fú osinditu dupre legea de a intorce inapoi ce a luat. ²⁾ In privinti'a lui E. Marcellu, de la care Licii 'si recerea ce li s'a luat, darea de bani, a mersu pana acolo, cá sa se pedepséca cu essiliu unii din acusatorii sei, cá si cum ar fi trasu la judecata pe unu curatu de culpa.

XXXIV. Cu alu treilea consulatu a lui Nerone se facú consulu si Valeriu Messala, alu carui'a stramosiu, oratorulu Corvinu, fusese colega in acésta demnitate indieitului Augustu, stramosiulu lui Nerone, dupa cum 'si mai aducu anca aminte unii din betrani. ³⁾ Dar onórea acestei familia nobile s'a mai adausu si prin aceea cá lui Messala se numerau pe totu anulu cincii sute de mii sestertii, pentru cá sa se ajute in saraci'a sa ce nu 'si a casiunat'o insusi prin risipire. Principele mai dá pensiiuni anuali si lui Aureliu Cotta si lui Stateriu Antoniu, desi acest'a 'si mancasera averile de la stramosi prin lucsu.

Pe la inceputulu acestui anu resbelulu, inceputu móle si apoi traganatu intre Parti si Romani pentru posedarea Armeniei s'a reapucatu cu agerime; caci pe de o parte Vologese nu suferiá, cá frateso Tiridate sa fia lipsitu de unu regatu ce i l'a datu insusi, séu sa lu aiba cá daru de la o putere straina; de alta parte Corbulone cugetá a fi demnu de poporulu romanu de a reocupá, ceea ce castigasera Luculu si Pompeiu. Catra acestea credinti'a cea ecuivoaca a Armeniloru chiamá si o armata si alt'a. Prin positiunea tiereloru, prin semenitatea moravuriloru si amesticarea cununieloru ei, fiindu mai aprópe de Parti, din necunoscenti'a libertatii se inchinau mai tare spre servitute.

¹⁾ Vedi cap. I, cart. acést'a. ²⁾ lege repetundarum damnatus. ³⁾ 85 de ani trecusera de atunci.

XXXV. Ma lui Corbulone i facea mai multa greutate lasitatea soldatiloru, decatu perfidi'a inimiciloru. Legiunile, contrase din Siria, molesite in cursu de pace lungu, suferiau cu mare greutate servitiulu de resbelu romanu. S'a constatat de ajunsu, cà in ostirea acést'a eráu veterani, cari n'au fostu la posturi, nice la vegilia, cari se uitáu la valu si la gropi cá la unu ce nou si de mirare, cari fora coifuri, fora cuirase, netediti amblandu dupa castigu incóci incolo prin cetati, 'si facura anii militiei. De aceea Corbulone, dupe ce a congediatu pe cei slabiti de betranetie, pe cei beteziciosi, a cerutu completarea legiuniloru. Si cu adeveratu s'au facutu recrutatiuni prin Galatia si Capadocia; la cari i se adause si o legiune din Germania dimpreuna cu scadrónele de calarime si coortile de pedestrime ajutatória. Tóta ostirea a fostu tienuta supt corturi, macarca iérn'a erá asia de aspra, cà a trebuitu mai antaiu sapatu pamentulu acoperitu de ghiacia, pentru cá sa se póta inplántá corturile. La multi li au degeratu membrele de puterea frigului, si unii s'au gasitu morti inghiaciati la vigilia. S'a facutu bagare de séma, cà la unu soldatu, care ducea o sarcina de lemne, asia ia inghiaciatu manile incatu alipte de sarcina i cadiura din chietori. Catu pentru Corbulone, densulu in vestmentu usioru, capu descoperitu, in marsu, la lucrari s'affá facia necontentitu imbarbatandu pe cei bravi, mangaindu pe cei neputintiosi si facenduse tuturoru esemplu. Pe urma, deorace multi pentru asprimea climei nu mai voiiau a se supune servitiului si desertau, a cautatu remediu in asprime. In alte armate se iertá cea dintaiu si cea de a doua culpa a 'desertarii; dar in armat'a lui Corbulone, cine fugea de la semnele militare platiá pe locu cu capulu. Acést'a avu resultatu mantuitoriu, si s'a doveditu a fi mai buna decatu crutiarea; caci din acésta tabera desiertara mai pucini decátu din acelea unde li se dá iertare.

XXXVI. Intr'aceea Corbulone tienù legiunile in tabera pana s'a desprimaveratu, dispuse pe la locuri corespunsatórie coorti ajutatória¹⁾, si le dede ordinu a se tiené in defensiva si a nu incepe ei mái antaiu resbelulu. Comand'a preste acestea posturi stationate o incredintiá lui Pactiu Orfitu, emeritatu primipilu²⁾. Acest'a de si scrisese lui Corbulone cà barbarii se apará reu si cà e oca siune buna de ai atacá cu resultatu imbucuratori; totusi i se dede ordinu: *a remané între fortificatiuni si a asceptá sa i vina putere mai mare*. Dar, elu calcandu ordinulu supremu, dupa ce i venisera din casteiele vecine pucine turme de calareti, cari din nescientia poftira ba-

¹⁾ coortes auxiliares = a sóciloru. ²⁾ Celu antaiu Centurione alu primei centuria din coorte prima.

taia, atacà pe inamicu si fú batutu. Prin acestu essitu nefericitu spaimentati se întórsera fiacare in taber'a sa aceia cari plecaseră a i aduce ajutoriu. Acést'a i a caduutu greu lui Corbulone, si dojenindu aspru pe Pactiu ilu puse pe elu si pe prefecti si pe soldati sa tabere afóra de valulu taberei. Intra-césta rusine li a cautatu loru sa remana, si numai dupa rugatiunile ostirii intregi iá iertatu si reprimitu in tabera.

XXXVII. Dar Tiridate, pe langa ómenii soi, ajutatu prin puterea frateso Vologese, nu mai atacá pe furislu Armenia, ci pe facia, despoiandu pe toti cati se credeau cà tienu cu noi, si déca marsiá trupe in contr'a lui, le ocoliá sburandu candu incóci candu incolo, si respandiá cutremuru mai multu cu faim'a decatu cu resbelulu. Corbulone, cautandu de multu lupt'a, dar indesiertu, constrínsu dupre esemplulu inamicului a mutá resbelulu in mai multe punte, 'si imparte puterile, cu scopu cá legatii si prefectii sa faca de odata incursiuni pre diverse locuri. Totu de odata admonéza pe Regele Antiochu, cá sa faca incursiune in provinciele sie vecine. Ce s'atinge de Farasmane, dupa ce a ucisu pe Radamistu, cá si cum ar fi fostu unu tradatoru, cá sa dovedésca credinti'a sa catra noi, se purtá contr'a Armeniloru cu tóta violenti'a unei ure vechi. Atunci pentru prim'a óra fura atrasi si Insichii, ginte ce intrecea pe altele cu amicitia catra noi, a intratu in partea cea mai neamblata a Armeniei. Astfelu planulu lui Tiridate fú intorsu contr'a sa. Elu tramise soli, cari in numele lui si a Partiloru sa remustre: „cà, dupa darea „facuta mai daunadi a obstaticiloru si renoirea amicitiei, care „avea sa deschidia locu anca si la alte binefaceri, de ce i scótu „din vechea posesiune a Armeniei? Cà Vologese anca nu s'a „miscatu cu armele, acést'a a facut'o, cà elu doresce cá caus'a „sa se tracteze mai bine prin negociatiune, decatu prin puterea „armelor. Déca Romanii voru starui langa resbelu, atunci „Arsacidiloru nu li va lipsi nice bravur'a, nice noroculu, dupre „cum s'a probatu mai de multe ori prin bataliele perdute din „partea Romaniloru.“ Corbulone, care sciá fórte bine, cà Vologese e impededatu prin rebeliunea Ircaniei, svatuesce lui „Tiridate: *cà sa cada cu rugatiuni la Cesarulu; póte sa aiba „parte de unu regatu stabile si de o domnia necruntata de sange: „déca elu, lasanduse de sperantie departate si tardie, va primi „ce e presente si mai bunu.“*

XXXVIII. Dar, fiindu cà incheierea pacii nu inaintá prin amblarea incolo si incóci a soliloru din ambele parti, s'a gasitu de cuvientia a determiná locu si timpu pentru o convorbire personale. Tiridate dícea: *cà elu va veni cu o garda de una miia de calareti; cati sa aduca Corbulone din fiacare specia de inarmati, nu defige, ci cerea numai cà sa vina fora coifuri*

si fora cuirase, in imbracaminte de pace. Vercare din muritori cu atatu mai vertosu unu duce betranu si cercuspectu, putea sa védia insielatiunea barbariloru, cà de aceea colo a pusu unu numeru marginitu, éra ici a lasatu unulu mai mare, pentru cá sa fia o cursa. Caci déca calarimea essercitata in darea cu sagéta ar fi statu in facia la corpuri fora cuirase, de ce folosu ar fi fostu numerositatea. Corbulone totusi, prefacenduse cà nu pricepe, a respunsu: *cà este mai bine a se svatui despre afaceri publice in presinti'a armateloru intregi.* 'Si a alesu locu, a caruia o parte constá din coline, ce se inaltiau usioru, buna de a fi ocupata de sierurile pedestriméi; éra cealalta se intindea intr'o campia, coresponsatória spre desvoltarea turmeloru de calareti. In dio'a defipta Corbulone, sositu mai antaiu, dispúne coortile sociloru si ajutóriele regiloru in aripi, éra in centru legiunea a siessea, cu care mai impreună din legiunea a trei'a anca trei mii, ce i chiamase nóptea din alta tabera, toti numai supt unu vulturu, cá sa apara a fi facia numai o legiune. Tiridate, pe candu s'apropia sér'a, stá de parte, de unde mai bine se putea vedé, decatu audi. Astfelu fora a se intîlni ducele romanu dede ordinu soldatiloru, cá sa se întórca fiacare in taber'a sa.

XXXIX. Regele, séu suspencionandu insielatiune, caci miscarea soldatiloru se facea de odata spre mai multe locuri, séu pentru cá sa puna man'a pe carale nóstre cu provisiune ce veniau de la marea négra si de la cetatea Trapezunda, o luá iute la pitioru. Ma n'a puțutu sa le prenda, caci s'aduceau preste munti, cé erau ocupati de posturile soldatiloru nostri; éra Corbulone, pentru cá sa nu se prelungiasca indesiertu resbelulu, si pentru cá sa constringa pe Armeani, a 'si aperá ale sale, se pregatesce a dirimá casteiele. Insusi iá asupr'a sa pe cea mai tare in acésta província, cu númele *Volanda*; pe cele mai mici le lasa asupr'a legatului Corneliu Flaccu si asupr'a prefectului de tabera, Insteiu Capitone. Dupa ce Corbulone a recunoscutu fórtificatiunile cetatii si a dispusu cele necesarie spre espumnare, imbarbatéza pe soldati: *cá sa scótia din locasiuri pe unu inimicu, carele nu stá pe locu si nu voiiesce nice pace, nice resboiu; ci prin fug'a sa, si arata numai perfidi'a si lasitatea, cá astfelu sa secere totu de odata gloria si préda.* Apoi 'si imparte ostirea in patru cete, pe un'a adunata in cestósa, o pune cá sa strice valulu, pe ceilalti cá sa aplice scari la murii cetatii, si pe multi cá sa arunce cu tormente, facile aprinse si lanci. Prasciariloru li asemná unu locu, de unde puteau dá din departare cu glóntie de plumbu;¹⁾ si cá strimtóratiloru sa nu le vina de la ver o parte ajutoriú, se dede assaltu din tóte

¹⁾ glandes = glontie.

laturele de odata. Prin acést'a ostirea luptatória veni in atát'a focu, cà la a trei'a parte din dî nu se mai vedeau pre muri aperiatori, grandile cu care erau intiepenite portile resturnate, murii cuprinsi prin suiti pre scare, si toti barbatii buni de arme trecuti prin ascutitulu sabiei, fora sa péra ver unu soldatu de ai nostri, ci pucini raninduse. Vlogulu nebelicosu s'a vendutu publice cá sclavi; cealalta préda fú a vincitoriloru. Legatulu si prefectulu avura acelasi norocu. Dupa ce intr'o singura dî fura cucerite trei casteie, cealalte cadiura in puterea nótra de frica séu de buna voiia a locuitoriloru. Acestu succesu insuflá curage spre a atacá Artassata, capital'a tieriei. Cu tóte acestea legiunile n'au fostu conduse pre calea cea mai scurta, caci, déca ele ar fi trecutu preste puntea riului Arasse, ce spalá murii acei cetati, se espuneau la proieptilele ei; deci trecura mai de parte pre vaduri mai late.

XL. Dar Tiridate, leganatu intre rusine si temere, cà, déca va lasá sa se faca impresurarea, va parea nepútintiosu a dá ajutoriu; si déca va cercá a o proprie, se va incurcá pe sine si calarimea printre nisce locuri neambláte; se determiná in fine a ambiá bataii'a si a incepe lupt'a in dio'a candu i se va dá ocaziune, séu facierindu fug'a i va alesiu in ver o cursa órecare. Cu acestu scopu incungiurá rapede lovindu pe Romani in marsiu; ceea ce nu remase din prevederea ducelui nostru, carele 'si dispusese asiá ostirea cá sa fia gat'a si de marsiu si de bataiia. In laturea drépta mergiá legiunea a treia, in cea stanga a siessea, in centru elit'a decumaniloru; printre sierure se luara carale cu sarcine, dosulu erá acoperitu de o mii de calareti, caror'a li a fostu datu ordinu: *cá fiindu atacati de aprópe sa tiena peptu, dar pe retragatorii inimici sa nu i goniasca*. Pe la aripi marsiau pedestrii, sagitatorii si celélate turme de calarime, inaintandu pe arip'a stanga la pólele colinei, cu scopu cá, déca ar intrá inimiculu, elu sa lu póta primí din cósta si din frontu totu de odata. Tiridate din partei nu dá assaltu nice odata mai aprópre de o aieptatura de sagéta, ci acum amenintiandu, acum facierindu temerea, cà dóra ar puté desface sierurile si a lovi pe singulari. Si, de órace nu s'a intemplatu nice o desfacere din órbá cutezare, si numai unu decurione de calareti, indrasnindu a inaintá pre departe, s'a stragétatu, de acea, prin esemplulu acestui'a intariti ceialalti si mai multu in pazirea comandei, Tiridate venindu sér'a dejá, s'a dusu.

XLI. Corbulone 'si a infiptu taber'a in acestu locu, si cugétá intru sine, duceseva óre anca in acea nópte cu legiunile fora sarcine la Artassata cá sa i puna focu, crediendu cà Ti-

ridate s'o fi asediatu acolo. Apoi dupa ce scoditorii reportara : *cà regele a apucatu o cale lunga, nu se scie spre Media séu Albania, a asceptatu pana demanét'i'a. Pe urma tramise inainte pe cei usioru armati, cari intr'acést'a sa incinga murii si sa încépa opugnatur'a. Dar cetatianii deschiediendu de buna voiia pórtele, se inchinara pe sine si ale sale Romaniloru; ceea ce li a scapatu viati'a. Artassatei i s'a pusu focu, s'a dirimatu si s'a stersu pana in faci'a pamentului. Caci nu o puteamu tiené fora o garnisóna tare, din caus'a cercuitului celui mare alu muriloru ei, si caci noi n'aveamu acolo, atat'a ostire, cá sa o putemu imparti intre garnisonare si purtarea resbelului; séu in fine pentru cà, déca amu fi lasat'o intréga cum erá si fóra garnisóna la spate: atunci cucerirea ei nu ni ar fi fostu nice de folosu, nice de gloria. Se adauge: cà dieii 'si ar fi aratatu volint'i'a printr'o minune. Tóte cate s'afflau afóra de cetate pana la case erau luminóse de lumin'a sórelui, éra cele ce se cuprindeau intre muri fura asiá de rapede acoperite de unu noru intunecosu si biciuitu de fulgere, incatu ómenii credeau, cà man'a dieiloru a datu peririi cetatea. — Pentru faptele acestea Nerone a fostu salutatu de *imperatoru*, in urm'a decretului senatului se facura *rugatiuni publice*, statue si consulatu permanentu, se votara principelui, catra acestea dio'a, in care s'a facutu victoria, in care s'a anuntiatu, in care s'a pertractatu despre aceeasi in senatu, sa se numere intre serbatori, si altele de form'a acést'a se decretara, cu atat'a essageratiune, cà Caiu Cassiu, consimtiendu pentru celelalte semne de onóre, cu oca-siunea cestei din urma s'a dechiaratu: *cà, déca s'ar face multiemire dieiloru pentru tóte binefacerile norocului, n'ar ajunge nice anulu intregu pentru atatea rugatiuni publice, si de aceea ar trebui a împarti dílele in santite si de lucru, cá sa se scie in care sa se tiena cultulu dieiloru, si in care ómenii sa 'si caute de trebile sale.**

XLII. Apoi s'a osînditu unu acusatú, carele a fostu multu cercatu de sórte si de multi urgisitu cum a meritatu, nu fora vorbire de reu contr'a lui Seneca. Acest'a a fostu P. Suiliu, unu omu teribile si yenabile supt domni'a lui Claudiu, si prin schimbarea domniloru nu pana acolo umilitu, pana unde ar fi pofritu inimicii lui, cá unulu ce nu voiia mai bine sa tréca de culpasiu, decatu se céra iertatiune. Pentru cá sa lu póta resturná s'a renouitu decretulu senatului, cum se crede, si pedéps'a dictata de legea Cincia contr'a celoru ce iau bani pentru apararea causelor de judecata. Suiliu n'a crutiatu nice plangeri, nice imputari; ci pe langa inascuta'i falosia, acusa cu libertatea unui betranu ce nu mai are sa vieze multu, pe Seneca,

dicendu'i: „cà uresce pe amicii lui Claudiu, supt care patise „essiliulu celu mai dreptu. Deprinsu cu studie seci si cu copii „fora esperientia cauta cu ochi rei la aceia, cari essercéza o „elocentia viua si necorupta spre apararea cetatianiloru. Cà elu „insusi, Suiliu, a fostu cestoru a lui Germanicu, pe candu den- „sulu Seneca, erá precurvariulu familiei aceluia. Óre a luá cu „buna voi'a aceluia ce se judeca unu daru pentru lucru onestu „sa fia mai mare crima, decatu a corumpe femeile principiloru? „Ce intieptiune e aceea, ce doctrine de filosofi, prin cari in „cursu de trei ani a amicitiei imperatesci 'si a facutu trei sute „de milióne de sestertii? In Roma elu scie a alesiu cá intr'o „retiea a sa, testamentele si persónele lipsite de copii, éra Italia „si provincieele a le suge prin interese jidovesci. Catu pentru „sine pucin'a avere ce o are, elu 'si a castigat'o cu sudóre. „Acusare, osindire si tóte le va suferi mai bucurosu decatu sa „'si plece vechiulu si de multu meritatulu nume onestu la unu „veneticu favoritu pe neasceptate alu norocului.

XLIII. Au fostu cari acestea cu asemenea ba cu mai in-
veninate vorbe le spusera lui Seneca. Dar s'au aflatu si acu-
satori, cari afirmau: *cà Suiliu a despoiatu pe soci si a furatu
bani publici, candu a gubernatu provincia Asia.* Apoi, de órace
terminulu de unu anu datu spre cercetare erá pré langu, s'a pa-
rutu a fi calea mai scurta a incepe cu crimele facute in Roma,
pentru care marturii erau la indemana. Acestia imputara lui
Suiliu: „cà prin agerimea acusatuniu impinse pe Cuintu Pom-
poniu la necesitatea resbelului civile, pe Julia, fi'a lui Drusu
„si pe Sabina Poppea, cá sa 'si faca mórtea; cá a incurcatu in
„curselé sale pe Asiaticu, pe Lusu Saturninu, pe Corneliu Lupu;
„cu o vorba imputara lui Suiliu tóta cét'a cavaleriloru romani
„osinditi si tóte crudelitatile lui Claudiu.“ Suiliu se apará dî-
cendu, *cà din tóte aceste elu n'a facutu nemic'a cu voi'a sa, ci a
ascultatu de principele, pana candu Cesarulu i taiá vorb'a afir-
mandu: cà elu scie din tablicieele de notitie a tataso, cà acest'a
n'a pusu nimului sul'a in cóste cá sa denuntie pe cineva.* Acum
essi cu *ordinatiunile dela Messalina,* dar si acésta aparare a
fostu fora putere, replicandu i se: *cà cum de nu s'a alesu altulu,
care sa se faca gur'a unei femei turbate si perdate? Sunt demni
de pedépsa instrumentale fapteloru crudele, déca ei, dupa ce au
capatatu plát'a foradelegiloru, pumu asupr'a altor'a foradelegile.*
Si asiá Suiliu, dupa ce i s'a confiscatu o parte a bunuriloru
sale (caci o parte a lasato la fiuso si la nepótas'a, s'a mai se-
paratu si ceea ce capatasera prin testamentu de la mama si
mósia) fú gonitu in insulele Baleare. Elu in cursulu judecatii
precum si dupa ce a fostu acusat nu s'a frantu cu inim'a, si

spunu că elu, 'si a petrecutu acésta *secréta* ¹⁾ in moliciune si abundantia. Éra candu acusatarii din ura catra tata, atacara acum si pe fiu Nerulinu pentru crima de mancatorie, princi-pele i proprii, dîcendu: că resbunarea s'a implinitu de ajunsu.

XLIV. Pe acelasi timpu Octaviu Sagita, tribunulu plebii, cuprinsu de unu amoru turbatu catra Pontia, o muiere maritata, cumpará cu daruri bogate fórte mari de ocamdata relatiuni adul-tere cu acésta femeia, si curentu dupa acésta despartirea de barbatulu ei, premitiendu 'i că o iá insusi in maritisiu si facendu contractulu de cununia. Ma femeia, cum s'a vediutu libera, fa-cea greuitati, dîcea că nu voiiesce tataso, si dupa ce i s'a des-chisu speranti'a catra unu barbatu mai bogatu, 'si luá vorb'a inapoi. Octaviu se versá acum in plangeri, acum in amenin-tieri, juranduse că numele celu bunu a lui s'a perdutu, banii i s'au desiertatu, că unic'a avere, ce i a mai remasu, viati'a sa, si acést'a o depune in manile ei. Refusatu si dupa acestea, o róga, sa i oferésca numai o nópte spre mangaiere, că apoi cu acést'a liniscinduse, nu o va mai superá in venitoriu. Se sta-toresce nóptea, si Pontia insarcinéza cu servitiulu camarei de dormitu pe o servitória credintiósá. Octaviu vine cu unu ier-tatu avendu ascunsu pumnariulu supt vestmentu. Apoi, cum se intempla cu amorisatii maniosi, urméza cérta, rugatiuni, impu-tari, impacatiune si o parte a noptii se petrece in placeri sim-tiali. Intr'acestea Octaviu cuprinsu de furóre, de care Pontia nu se temea, o strafige cu pumnariulu; pe servitórea venita in-tr'ajutoriu o sparia ranind'o, si se scapa din camara. In diu'a urmatória, uciderea s'a datu pe facia; nu mai érá indoire despre ucidiatori, deórace fú doveditu că numai singuru a petre-cutu nóptea la dens'a. Dar iertatulu dîcea, că acea fapta e a sa, că elu a resbunatu injuri'a domnuso. Generositatea acésta im-plù pe multi de emotiune, pana candu servitórea vindecata de rana a spusu adevverulu. Deci Octaviu fú trasu de tatalu ucisei la tribunalulu consuliloru, si, dupa ce s'a desbracatu de demni-tatea de tribunu alu plebii, fú osinditu de senatu la pedépsea de ucidiatori ²⁾.

XLV. Unu scandalu nu mai pucinu faimosu statù in acestu anu fontana la mari nenorociri pentru binele publicu. Érá in cetate Sabina Poppea, nascuta din Titu Olliu, dar luase numele mosiuso maternu, a lui Poppeu Sabinu, de ilustre me-moria, care stralucia prin demnitatea de fostu consulu si prin ornamente triumfalie; caci pe Olliu ilu perduse amicitia lui Se-

¹⁾ A petrece in secreta = secretum tolerare va sa dica isolatu, separatu de ómeni, tocm'a in sensulu cum se dice si romanesece pe alocurea: mancate-aru secret'a, dute in secreta. ²⁾ Essiliu in insule departate.

ianu, mai nainte de a fi purtatu dregatorie de statu. Acésta femeia avea tóte darurile, afóra de inima onésta. Ea eredise de la mam'a sa, ce intrecea cu frumseti'a pe tóte femeile de etatea sa, si gratie si form'a; averea, corespundea la lustrulu familiei. Vorbirea i erá amabile, spiritulu nu fora cultura; afectá modestia pe din afóra, si viuá in desfrenare pe ascunsu. Raru essiá de acasa, si si atunci cu faci'a pe diumetate invalita, pentru cá sa lase ochiloru a mai pofti ceva, séu pentru cá asia i siedea bine. Nu ia pasatu nice odata de numele bunu ce se cade sa lu aiba o femeia, intre barbatu si intre amanti précurvari nu facea distinctiune. Necapabile de a se legá prin vr'unu sentiementu alu seu au alu altui'a, se dá pretiu placheriloru trupesci acolo unde i se aratá folosu. Pe candu traia ea cu Rufiu Crispinu, cavaleru romanu, de la care a avutu unu fetioru, fú insielata de Otone, unu omu june si lussuosu, ce trecea de amicul celu mai inflacaratu a lui Nerone. N'a trecut multu si dupa precurvia a urmatu intre Otone si Poppea si cununi'a.

XLVI. Otone, séu orbitu de amoru, lauda la principele form'a si gratiele sociei sale, séu spre a lu aprinde, cá, avendu a face ambii cu aceeasi femeia, prin acésta legatura influinti'a lui sa se mai intariasca. L'audira adeseori, candu se sculá de la més'a Cesarului, dícendu éra si éra: *cà elu sa duce la aceea ce i data lui, la nobletia, la frumsetia personificata, la obiectulu tuturoru dorintieloru, la bucuri'a fericitiloru.* Acestea si altelé asemini interitatiuni lucrara curentu. Poppea introdusa la Nerone, sciú a se insinui la principele deocamdata prin lingsiri si apucaturi femeiesci, *facierinduse cà nu 'si pòte infrená poff'a si cà e amorisata de form'a lui Nerone.* Apoi dupa ce amorea principelui a prinsu focu, facea pe falós'a, dícendu mereu, *cà ea nu pòte siedea la densulu mai multu de o nópte séu doue, cà ea e maritata, cà ea nu se pòte lasá de acésta casatoria, cà ea e strinsu legata de Otone prin felulu de viatia celu desfatatiosu, intru care nimene na i pòte egalá. Otone e mare de inima si cu cultura, intr'ensulu vede ea demnitatea rangului supremu. Pe candu din contra Nerone, legatu de o tiiitoria sérva, dedatu cu Actea, n'a trasu din acésta societate servile, decatu numai ce e hidosu si de lapedatu.* Otone mai antaiu e departatu din familiaritatea de pana acum, apoi din adunarea si suit'a principelui; si in fine, cá rivalulu sa nu fia in Roma, se face perfectu preste provinci'a Lusitania ¹⁾; unde pana la resbelulu civile a traitu nu cá mai inainte intru infamia ci cá unu omu onestu si seriosu, desfrenatu in viati'a privata, mai moderatu candu erá la putere.

¹⁾ Lusitania = Portugalia cu orecare tiera vecina din Spania.

XLVII. Pana aci Nerone a cautatu a 'si acoperi cu velu foradelegile si faptele sale cele rele. Se sfiá mai alesu de Corneliu Sulla, a caruia natura lasatória elu o luá cu totulu pe dosu, splicand'o cá insielatória si facierita. Acésta temere a sciutu Graptu, unulu din iertatii Cesarului, imbetraniu de la Tiberiu prin casele principiloru si deprinsu cu intrigile curtii, a i o mai intari prin urmatórea minciuna. Pe acelasi timp pontea Milvia erá renumita pentru intilnirile de nópte; si Nerone o frecuentá desu, pentru cá sa se póta dá la desfrenari cu mai multa libertate afóra de Roma. Graptu díse: *cá lui Nerone, candu se intorcea acasa pe calea Flaminica i s'ar fi intinsu cursa, si cá elu a scapatu de ea numai din intemplanare, apucandu pe alta cale, prin gradinile Sallustice: urdítoriuu acestei pande nu e altulu decatu Sulla.* S'a intemplanu adeca, cá nescine din curata strengaria, cum adese ori se facea pe atunci, sa sparia pe servitorii principelui, ce se intorceau acasa. Fora sa se fi cunoscutu ver unulu din sclavii séu ómenii lui Sulla, si, lucru de capetenia, fora sa fi tienutu séma la natur'a lui cea lasia, necapace de o atare crima: totusi, cá si cum ar fi fostu doveditu, i s'a datu ordinu, cá sa 'si lase cetatea, patri'a sa, si sa se inchida intre murii Massiliei.

XLVIII. Supt aceiasi consuli fura primiti in audientia solii Puteolaniloru, pe cari i au fostu tramisu senatulu cetatii si plebea, unii contr'a celorulalti. Senatorii se plangeau de violentiele poporului; acest'a de iubirea de castigu a dregatoriloru si a capeteloru preste totu. Crescendu rebeliunea pana la aruncarea cu petre si la amenintiarea cu punere de focu, si putendu ajuce tréb'a la ucidere si resbelu, fú alesu Caju Cassiu cá sa impace lucrulu. Dar devenindu asprimea acestui'a nesuferibile, insarcinara cu afaceréa acest'a, chiaru dupre propunerea lui, pe fratii Scriboni, caror'a li s'a datu si o coorte de pretoriani. Temerea de acest'a si pedepsirea cu móрте a unor'a restaveri concordia intre Puteolani.

XLIX. N'asi mai vorbi de unu decretu pucinu insemnatu alu senatulu, in puterea caruia s'a datu voiia la burgarimea din Siracus'a, cá la jocurile gladiatoresci sa póta trece preste numerulu determinatu ¹⁾: déca Petu Trasea n'ar fi contradísu, si prin acést'a n'ar fi datu materia la contrarii sei a 'i atacá opiniunea. „Déca crede elu, díceau, cá binele comunu are trebu-„ntia de libertatea senatoriloru, de ce se ocupa cu nisce lucruri „de nemica? Mai bine ar face, déca ar svatui séu disvatui des-„pre resbelu si pace, despre venite 'si legi, si despre altele ce

¹⁾ Dupre o ordinatiune a lui Augustu nu erá iertatu a intrebuintiá la unu jocu gladiatorescu mai multi de 120 de gladiatori.

„su de importantia pentru statulu Romanu. Parintiloru li este „iertatu, de cate ori sunt chiamati a 'si dá parerea, a spune pe „facia ce voiiescu si a cere asupr'a acesteia desbaterea. Au „dóra numai aceea e de indreptatu in statu, cá Siracuseanii sa „nu 'si dea jocurile cu unu numeru mai mare de gladiatori? Nu „cumva tóte celealalte prin tóte partile imperiului sunt asia de „bine administrate, cá si candu nu Nerone, ci Trasea ar domni? „Déca celea ponderóse se trecu cu nepasarea, cu catu mai vir- „tosu ar trebui tacutu despre lucruri de nemica? Éra Trasea, „cerendu amicii cá sa 'si motiveze parerea, respunse: cá elu nu „bate atare decrete, cá n'ar cunósce starea presente a statului, „ci cá elu o face pentru onórea parintiloru, cá sa scie tóta lu- „mea cá ei nu 'si uita de grigea pentru afaceri ponderóse, de- „orace ei se ocupa cu atentiune si de lucruri mici.

L. In acelasi anu, dupa multe rugatiuni ferbinti ale po- „porului, carele se plangea contr'a necumpatului publicaniloru ¹⁾, Nerone stá la indoire: *óre sa demande stergerea tuturoru tasse- „loru* ²⁾, *si cu acést'a sa faca genului omenescu celu mai mare „daru.* Ma foculu zelului seu fú stemparatu de catra parinti, cari, dupa ce mai antaiu i au laudatu multu *marimea sufletului,* observara: „cá imperiulu se va desface, déca venitele, cu care „se sustiene statulu, se voru impuciná; urmarea desfiintarii por- „torieloru va fi cá voru cere si stergerea dariloru. Cele mai „multe societati de arendatori sunt constituite de consulu si de „tribunii plebii anca de pe timpulu candu poporul Romanu erá „in flórea libertatii. De atunci tóte s'au adusu la acea orendu- „iala: cá venitele sà stea in proportiune cu spesele necesárie. „Fora indoire iubirea de argintu a publicaniloru cata sa se in- „freneze, cá nu cumva acesta apasare suferita atatia ani fora „cîrtire prin noue superari sa dea cauza la întîritari si mai „mari.“

LI. Deci principele ordinà printr'unu edîsu: *cá legile, ce „reguléza tóte tassele, ascunse pana atunci, sa se dea publicitatii, „si pretentiunile, ce nu s'au scosu, sa nu se mai póta reclamá dupa „unu anu.* „Cá in Roma pretorul, éra prin provincie locutienen- „tele de pretoru si de consulu sa decida in modu extraordinariu „plangerile contr'a publicaniloru; soldatii sa fia scutiti de tasse, „afóra de acelea cu ce se negotietorescu; si altele fórté drepte, „care se tienura catuva timpu, apoi essira din usu. Cu tóte ace-

¹⁾ Vamesiu in s. scriptura, arendatori de venitele statului, vami, oieritu etc. ²⁾ La romani erau doue specie de dari *tributum*: dare pe avere si *vectigal*, la inceputu vama pe marfa. Acestea se dicea si *portorium*, vama in por- „turi, si la *ponti*. La cari mai tardiu s'adusera *decumae* = decime, dari pe ogorale statului, si *scriptura* dare pe vite pascute pe locul publicu.

stea stergerea patrudiecimeloru, a cincidiecimeloru a subsistatu, si a altoru stórceri neiertate, ce lacomi'a arendatoriloru le inventasera supt feliurite titluri. Pentru provinciele tramarine importulu graneloru s'a mai usiuratu, determinanduse: *cá nauile negotietoriloru sa nu se compute in censulu averii loru, si sa nu fia supuse la dare.*

LII. Pe acusatii provinciei Africa, cari functionasera acolo in calitate de proconsulari, pe Sulpiciu Camerinu si pe Pomponiu Silvanu, i a iertatu principele. Pentru cá Camerinu avù de a face cu pucini si cu privati, cari i imputau mai multu crudime, decatu mancaroria. Era Silvanu erá incungiu ratu de o mare multime de acusatori, si poftiau: *cá sa li se dea timpu spre a chiamá marturi*; acusatulu anse cerea cá sa aiba voiia a se apará pe locu. Si a scapatu cá unu omu bogatu, fora copii si betranu; si cu tóte acestea elu a trairu mai multu decatu aceia, prin a caroru intrige se mantuise.

LIII. Pana in timpulu acest'a Germania fusese in linisce, multiemita politicei duciloru, cari, de candu insemnele triumfalie au ajunsu vlogare, sperau mai mare onóre de acolo déca voru tiené pacea. Paulinu Pompeiu si Luciu Vetus erau pe atunci mai marii ostirei. Cá totusi soldatulu sa nu se desnerveze prin neactivitate, Paulinu finí valulu, ce lu incepuse Drusu mai nainte cu siessedieci si trei de ani spre stavilirea Renului. Vetus luase mesure cá sa impreune Mosela si Arare ¹⁾ prin tr'unu canalu, cu scopu cá cetele de resbelu sa póta veni pe mare ²⁾, de aci pe Rodanu si pe Arare insusu pe canalulu acest'a, apoi pe Mosela in Renu, si in fine sa esse in Oceanu: in modulu acest'a se voru redicá greutatile drumului pre uscatu si tiermuri marii nordice se voru impreuná prin navigatiune cu ceia ai marii occidentali. Jalusu de acésta opera mare Eliu Gracile, legatulu Belgiei, spariá pe Vetus, facendulu atentu: cá sa se ferésca a duce legiunile intr'o provincia ce nu e a sa, si a amblá dupa favórea Galiei; caci acést'a imperatulu póte sa o védia cu ochiu reu. Astfelu se nimicescu adeseori cele mai frumóse intrerinderi,

LIV. Neactivitatea necontenita, in carea se tieneau armatele, respandi faim'a, *cá duciloru li s'ar fi luatú dreptulu de a merge contr'a inimicului.* Din acésta cauza Frisii, supt conducerea lui Verritu si Malorige, cari domniau preste acestu poporu incatu potu fi domniti Germanii, adusera pe junime prin paduri si balti, éra pe betranii nebelicosi preste lacuri la ripele Renului, si ocupara ogórale celea desierte, rezervate pentru trebuinti'a soldatiloru. Deja 'si facusera case, semnasera locu-

¹⁾ Saona. ²⁾ Marea meditiérana.

rele si cultivau acestu pamentu cá si cum ar fi fostu a loru parintescu, candu Dubiu Ávitu, urmatoriulu lui Paulinu in acésta provincia, *amenintiandu cu puterea romana, déca Frisii nu se voru duce in vechea loru patria, séu déca nu voru capatá de la Cesarulu noue locuintie*, induplecá pe Verritu si pe Malorige, cá sa se adreseze cu rugatiuni la imperatorulu. Ei plecara la Roma, si, pe candu acceptau a fi introdusi la Nerone ocupatu cu alte afaceri, intr'altele, ce e datina a se aratá barbariloru, fura condusi si in teatrulu lui Pompeiu cá sa védia marimea poporului romanu. Aci, nesciendu cum sa 'si omóre urítulu (caci pies'a, din care nu intielegeau nemic'a, pe ei nu i interesá de felu) incepura a intrebá, luandu de a rondulu scaunele, despre diferinti'a ordiniloru, unde siedu cavalerii, unde senatorii, candu vediura pre bancele senatoriloru pe unii imbracati in vestimente straine. Capatandu respunsu, la intrebatiunea, cine sunt aceia: *cá acea onóre se dà numai la solii aceloru natiuni, cari se distingu prin bravura si cu fidelitatea catra Romani*, strigara: Hei bine, nimene in lume nu e mai bravu si mai fidelu decatu Germanulu, se dau josu si s'asiédia intre parinti. Privitorii primira cu bunavoiiintia acést'a, cá unu sboru de sinceritate de totu primitiva si de generósa emulatiune. Nerone le daru la amendoui dreptulu de cetatianu; *éra Frisiloru li a tramisu ordinu: cá sa deserte ogórale*. De orace ei n'au luat in nece o consideratiune acést'a, intrebuintiara fortia in contr'a loru, atacandu i rapede cu calarime de a sociloru, si luandu in captivitate séu taindu in bucati pe aceia, cari restitira cu mai mare cerbicositate.

LV. Acesteasi ogóra ocupate acum de Ansibari, o ginte acést'a mai putinte nu numai prin numerositatea sa, ci si prin simpatia popóraloru marginasie, caci sgoniti de Cauci si lipsiti de locasiuri se rugau pentru unu locu de descalecatu securu. Intre Ansibari s'aflá unu barbatu, renumitu intre acelea ginti, si nóa anca fórté credintiosu, cu numele Boiocalu, carele spusena: „cum elu in rebeliunea Cherusciloru la ordinulu lui Armi-
„niu a fostu pusu in féra, si cá apoi a servitu in militia supt
„ducii Tiberiu si Germanicu; si cá elu o ascultare de cincidieci
„de ani acum o incununéza cu aceea, cá elu aduce ginte sa
„supt domni'a Romaniloru. Catu campu jace aci fora altu fo-
„losu decatu cá se mana cate odata vitele si ouile soldatiloru
„nostri la pasiune! Romanii conserveze le numele de ginte intre
„popóra primindu i intre turme ¹⁾ déca cumva nu voru voii
„mai bine a avé desiertu si singuratate, decatu popóra amice.
„Orecandu acéstea arature au fostu a Chamaviloru, apoi a le

¹⁾ aci e coruptu loculu.

„Tubantiloru, si in fine a le Usipianiloru. Precum ceriulu e „datu sa fia alu dieiloru, asia si pamentulu alu ómeniloru; ceea „ce e a nimenui, e a tuturoru.“ Apoi cautandu la sóre, si invocandu si celelalte stele, cá si candu ele ar fi in persóna facia vorbindu-le, le intrebà: „de au pofta a cautá din ceriu pre unu „pamentu nelocuitu de ómeni? Mai bine sa verse marea preste „cei ce rapescu pamentulu.“

LVI. Avitu, simtienduse vatematu prin acestea, response: „se cade a suferi ordinatiunile celoru mai putinti; asia a bine „placutu dieiloru, pe cari i chiamati in ajutoriu, cá sa stea in „buna placerea Romaniloru, ce sa dea si ce sa iá, si cá ei sa „n'aiba altu judecatoriu, decatu pe sine insusi.“ Astfelu vorbì elu in faci'a Ansibariloru, éra incatu pentru Boiocalu, i dise a parte: „cà intru aducerea aminte de amicitia contra Romani i va dá ogóra.“ Ceea ce Boiocalu n'a voiitu sa priimeasca, cá unu pretiu alu tradarii adaugendu: *pamentulu, unde sa traimu, ne póte lipsi, in care sa murimu, ba.* Astfelu se despartira unu de altu cu inimele amaríte. Ansibarii chiamara intr'ajutoriu pe Bructeri, pe Tencteri si pe alte ginti mai departate cá soci la resbelu. Éra Avitu scrise lui Curtiliu Mancía, legatulu óstirii din Germania superioare: cá trecendu preste Rinu sa se arate cu armele de la spate; éra insusi conduse legiunile in tier'a Tencteriloru, amenintiendu cu stirpire, déca nu se voru desface de legatur'a cu Ansibarii. Ceea ce facendu Tencterii, fura si Bructerii terorisati prin aceeași temere, si asia nice ceilalti n'au voiitu a 'si aprinde paia in capu cu nevoii straine. Si asia ginteá Ansivariloru izolata se trase indereptu la Usipiani si la Tubanti. Apoi sgoniti din aceste tiere, dupa ce s'au dusu la Catti, apoi la Cherusci; retacindu timpu lungu, cá óspeti, cá lipsiti dn tóte, cá inimici, cei teneri au fostu taiati in strainatate, éra cei betrani, necapáci de resbelu, impartiti cá préda.

LVII. Chiaru in vér'a aceea s'a facutu intre Ermunduri si Catti o bataiia mare, caci si unii si altii voiáu sa iá in posesiune cu forti'a unu ríu marginasiu, ce producea sare copiósa, nu numai din inclinarea de a fini tóte prin arme, ci si din credinti'a religiósá, ce li erá insatita; cá atare locuri sunt mai aprópe de ceriu, si cá aci dieii asculta rugatiunile ómeniloru mai tare decatu in alte locuri. Acést'a e caus'a, cá in acelu ríu si in acele silve se produce sarea din indurárea dieiloru, nu cá la alte popora prin esundatiunea marii si svaporarea undelorú; ci versata preste gramada de lemne ardiende se precipita din elementele intre sene contrarie, din focu si din apa. Resbelulu avú essitu fericitu pentru Ermunduri si cu atatu mai perdietoriu pentru Catti, caci *vincitorii inchinasera lui Marte si lui Mercuriu arma'ta inimica, prin care promisiune cáii, fetiorii*

cu o vórba tóte cele vincite se dau peritiunii. Amenintiarile inimice de asta data se întórsera asupr'a capeteloru loru. De alta parte tier'a Ubiiloru, aliata cu noi, a fostu batuta de o nenorocire neasteptata. Flacari, essite din pamentu cuprinsera in tóte laturele vile, ¹⁾ semenaturi, sate si se estinse pana la murii coloniei, intemeiata mai daunadi. Nemic'a n'a pututu stinge acestu focu, nice ploia, nice apa de rîu, nice alta órecare fluiditate, pana ce, din lipsea altoru medilóce, si din mania catra acésta stricatiune, niscari tierani aruncara petre din departare, apoi incetandu flacarile, venira mai aproape si incepura a le imblati cu bate, fusti si altele cá pe nisce fére silbatice, pe urma aruncara vestmentele rupte de pre corpurile sale, care cu catu erau mai imóse si mai purtate, cu atat'a stingea mai bine foculu. ²⁾

LVIII. Cà, chiaru in acelu anu arborele Ruminale, din campulu Comitieloru, ce inainte cu optu sute si patrudieci de ani umbrise copilar'i'a lui Remu si Romulu, vescediendu-i-se ramurile si uscandu-i-se trunchiulu, a peritu, s'a socotitu de o sinistra prevestire, pana ce, dandu noue ramuri, a reinverditu.

¹⁾ Stupioi, maieri. ²⁾ Ne amu mirá cà Tacitu scrie cu tóta seriozitatea de istoricu cum este elu asemine fapte miraculóse, déca n'amu sci cà credulitatea, séu inclinarea de a crede lucruri extraordinarie, este o nota ce caracteriséza civilisatiunea antica. Pote fontan'a la acésta sa fia pucina cunoscientia a loru de istoria naturale si de legile fisice; ma acestea flacare nemine nu le va puté splicá din legile naturei. Caus'a e simpla, cà acésta fapta n'a pututu fi, si cà Tacitu nu o spune ca testis oculatus, ci de buna séma numai dupre ver o fama volgara.

Cartea a patruspediecea.

Consulii:

A. R. 812	de la I. C.	59	{	Caju Vipstanu Apronianu.
			{	C. Fonteiu Capitone.
" 813	" "	60	{	Nerone Claudiu Cesarulu.
			{	Cossu Corneliu Lentulu.
" 814	" "	61	{	Caju Cesoniu Petu.
			{	Caju Petroniu Turpilanu.
" 815	" "	62	{	P. Mariu Celsu.
			{	L. Asiniu Gallu.

Acęsta carte cuprinde unu timpu cam de patru ani.

I. Supt consulatulu lui Caju Vipstanu si a lui Fonteiu, Nerone n'a mai amanatu infioratri'a crima, la carea clocea de multu. Intaritu in cutezarea sa prin durat'a domniei, si din di in di mai inflacaratu de amorulu catra Poppea, carea, nesperandu că va put capat man'a principelui si desfacerea lui de Octavia catu va fi in viatia Agrippina, ilu acusat prin necontentite incriminari, candu si candu si prin glume „că e unu copilu, supusu „la ordinatiunile altor'a; că nu numai nu e elu domnu, dar n'are „nice macaru libertate? Că de ce sa amane cununi'a? Nu cum- „va nu i place form'a ei si stramosii cei straluciti prin trium- „furi? Au i e téma că nu va av copii, că n'are inima sincera? „Au că se temu, că nu cumva, devenindu soci'a principelui, „sa descopere nemultiemirea senatului, amaritiunea poporului „contr'a trufiei si a iubirii de avere a Agrippinei? Era, dca „Agrippina nu pte suferi alta noru decat un'a ce e inimica „fiului seu, atunci sa o tramita indereptu la barbatulu ei, la „Otone. Si ea se va duce pana la marginea pamentului, de „unde celu pucinu va put numai audi, era nu si ved rusinea „Imperatorului, si nu va fi incurcata in periclele lui.“ La aceste si altele asemini vorbe strabatatrie, fiindu insocite de lacrimi si alte apucature de tiolina, nu st nemine contr'a, caci totu omulu dori c sa se franga influinti'a mamei, si la nice

unulu nu i a venitu in capu, cà ur'a fiului se va intinde pana la ucidere de mama.

II. Cluviu scrie: „cà Agrippina in ardórea sá de a se „sustiené in putere, sa fi mersu pana intr'atat'a, cá ea pe la „media di, pe candu Nerone, plinu de vinu si de mancari, „s'aflá inflacaratu, sa i se fi oferitu netedita si gatita spre in- „cestu. Cà, dupa ce curtisaniu luara in bagare de séma saru- „tatele cele iubetie si lingusirile premergatórie a le crimei, „Seneca sa fi cerutu ajutoriu contr'a tentatiunii muieresci de la alta „femeia, tramitiendu la Nerone pe iertat'a Actea, carea, ingrigitá „de periclulu caderii sale si de infami'a lui Nerone, sa i spuna: „cà crim'a incestului s'a latitu printre vlogu, déórace mam'a sa „chiaru se falesce intru elu, si cà militarii nu voru suferi su- „prem'a comanda a unui domnitoriu spurcatu.“ Éra Fabiu Rus- ticu naréza; cà nu Agrippina, ci Nerone a postitu atare fapta de animale, si cà a fostu abatutu de la foradelege numai prin insielatiunea aceleiasi iertate. Ma ce díce Cluviu, aceea spunu si alti istorici, si la acést'a se inclina si faim'a: acum séu cà Agrippina in adevéru a conceputu in sine o atare monstruositate séu cà cugetarea la o astfelu de placere ne mai audita, s'a vediu tu a fi mai de crediutu la o femeia, ce anca din anii fetiei pentru sperantia de domnia s'a datu pe sene lui Lepidu spre prostituire, ce din aceeasi pofta de domnia s'a josoratu la tóte placerile lui Palante, si prin cununia cu unchiuso érá deprinsa la totu feliulu de foradelege.

III. De atunci Nerone se feriá de intílniri secrete cu mam'a sa; candu ea se retragea in gradinile sale, si la tíera la Tusculu séu la Antiu, *o laudá cà i place liniscea*. In cele din urma, crediendu cà, ver unde s'ar aflá, ea i este o greutate, s'a decisu sa o ucida, mai indoinduse numai in privinti'a modulu cum; prin veninu au prin feru, au prin alta sfortia. De ocamdata alesese veninulu. Ma déca i se va dá la més'a imperatésca, acést'a nu se va puté pune pre intemplare, cu atatu mai virtosu cà si Britanicu perise asia; catra acestea se parea greu a corumpe pe servitorii unei muieri, carea, hírsíta in crime, sciá a se feri de curse, si prin luarea de antidote 'si asecurase corpulu. In ce modu sa se póta ascunde uciderea cu ferulu séu cu forti'a, neminea nu sciá sa spuna; nu mai pucina érá temerea, cá nu cumva cei alesi spre implinirea unui atentatu asia de mare, sa denege ascultarea. Atunci iertatulu Anicetu, prefectulu flotei de la Misenu, educatorulu copilariei lui Nerone si prin ura imprumutata inimicu Agrippinei, i oferí unu mediu alu inventiunii sale. „O naue, díse elu, se „póte construi asiá, cá o parte a ei, deschidienduse cu meste- „siugu in mare, sa o cufunde fora a sci ea. Nicaiuri nu vinu

„atatea intemplari cá pre mare; si déca Agrippina ar peri prin „nauifragiu, cine va fi atatu de nedreptu cá sa atribue reutatii „ceeace au stricatu venturile? Apoi principele va putea redicá „mórtei temple, altare si alte semne de dragoste fiiasca.“

IV. A placutu inventiunea, erá ajutata si de timpu, caci Nerone tocma se aflá la Baie¹⁾ pentru serbatorile Minervei.²⁾ Aci alesiu elu pe mam'a sa, dicendu mereu *cá omulu trebuie sa sufere maniele parintiloru si sa se impace cu ei*, cu scopu cá sa se latiasca vorb'a de impacatiune, si pentru cá Agrippina sa primésca propunerea, usioru crediatóre cum sunt femeile la totu ce le lingusiesce vanitatea. La venirea ei, Nerone i esse spre intimpinare pana la tiemurii marii (caci veniá de la Antiu) o iá de mana, o imbracisédia si o duse la Bauli, asia se numiá cas'a de tíera ce intre promuntoriu Misenu si laculu de Baiia se spala de sinulu marii. Intre altele stá o naue mai infrumsetiata, cá si candu si acést'a s'ar fi facutu intru onórea mamei sale; caci altaminte ea avea datina a pluti pre o naue trireme, manata de matrosi de ai flotei. De astadata ea fú invitata la cina, pentru cá noptea ce serviésca spre acoperirea atentatului. Este destulu de constatatu, cá complotulu s'a tradatu, si cá Agrippina audiendu de cursele ce i s'au intinsu, standu la indoire, cá óre sa crédia, s'a dusu la Baie purtata in lectica. Aci Nerone prin lingusiri a sciutu a i respandi temerea; o primi cu teneretie si i oferi locu la méssa mai susu de elu. Apoi prin vorba lunga, tienuta, acum cu foculu teneretieloru, acum mai retrasu cá si cum ar voii sa i spuna lucruri serióse, tragana ospetiulu, o petrecú la plecarea, statú lipitu de ochii si peptulu ei cu mai multa afectiune decatu altedati, séu pentru cá sa impliniasca pana in capatai faciari'a, séu cá acésta vedere ultima a unei mame, ce se ducea le peire, i a fostu muiatu inim'a lui ver catu de barbara erá.

V. Dieii dederá o nópte scinteitória de stele, o mare liscita, cá si cum ar fi voiiu a luá ver ce scusa la crima. Nauea nu s'a fostu departatu multu de tiemuri; pe Agrippina o insociá Crepereiu Gallu, ce nu stá departe de gubernaclu, si Acerronia, ce siedea inclinata la piciórele domnei sale culcate, *vorbindu cu bucuria despre pocainti'a fiiului si despre charulu recapatatu a mamei*, candu la semnulu datu coperisiulu incarcatu de plumbu greu, se dirima, Crepereiu fú strivitu si indata 'si dede sufletulu. Agrippina si Acerronia fura aparate prin paratii cei inalti ai patului, cari din intemplanare au fostu destulu de tari spre a resiste la greutate; dar n'au urmatu nice des-

¹⁾ Baiae = locu de scaldá, de baia, de petrecere in Campania. ²⁾ Quinquatrus se numiá acestea serbatori, cari durau cinci zile.

facerea navii, fiindu toti turburati, si pentru cà cei ce nu sciau nemic'a impedicara si pe complicii complotului. Lopatarii aflara apoi cu cale a se pune pe o lature si a cufundá astfelu nauea; dar, parte caci nu se putura indata uni la acésta apucatura momentana, parte cà unii din ei nisuinduse contr'a, dederu timpu nauii a se cufundá linu in mare. Cu tóte acestea Acerronia, strigandu din nentieleptiune, *cà ea e Agrippina si sa saiaa intr' ajutoriu spre a scapá pe mam'a principelui*, fù ucisa cu ruduri, cu pragini si cu alte unelte de ale nauii, ce li au venitu a mana. Agrippina tacendu, si de aceea mai pucinu cunoscuta, capatá totusi o rana la umeri. Prin notu si apoi cu ajutoriulu luntriloru venite intr'ajutoriu fù dusa in laculu Lucrinu si de aci la cas'a sa de tiera.

VI. Aci cugetandu, 'si aduse aminte: cà de acea au invitat'o cu scrisóre perfida si au tractat'o cu onóre destinsa; aprópe de tiermuri, nebatuta de ventu, neisbita in nice o stanca nauea in partea sa superióre se surpá cá si unu stelagiu de pre uscatu; totu de odata cumpáni si uciderea Acerroniei, se uitá la ran'a sa: *uniculu mediu de scutire contr'a curseloru este a nu le intielege*. Si tramise pe iertatulu Agerinu, cá sa vestésca fiuso: *cà din bunatatea dieiloru ea a scapatu dintr'o mare nenorocire; cà se róga, cá, de si va fi spariatu de periclu in care a fostu vati'a mamei sale, sa amane grigea de a o vedé; pentru astadata are trebuintia de linisce*. Intr' aceea supt liniscire prefacuta iá medicamente si pune oblogeli pe corpu. Dice, cá sa i caute testamentulu Acerroniei, si pune sub sigilu averea ei; numai acést'a a facut'o fora faciaria.

VII. Dar Nerone, care asteptá veste despre implinirea crimei, inscientianduse, cà Agrippina a scapatu cu o rana usióra, si cà totusi s'a aflatu in atat'a periclu, cà nu se mai indoiesce despre urditoriulu foradelegii. Atunci mortu de frica incepù a strigá: *acusi, acusi o sa vina, o sa se grabésca spre resbunare, o sa inarmeze sclavii, séu va resculá pe soldati, séu se va aruncá in braciule senatului si a poporului; imputandu i nauifragiulu, ranirea si uciderea amiciloru sei*. *Ce mediu de scapare i a mai remasu; afóra déca Burru si Seneca nu voru gasi vreunulu?* Pe acestia i chiamá indata la sine; de au sciutu ei ceva mai nainte despre atentatu, nu e certu. Deci tacere lunga din partea amendurora, temenduse cá sa nu i dea svatu indesiertu; séu póte credeau, cà a ajunsu pana acolo, cà trebue sa péra Nerone, déca nu va preveni pe Agrippina. In fine Seneca, intr' atat'a mai determinatu, *se uitá la Burru si lu intrebà: cà óre n'ar trebui a ordiná la unu soldatu, cá sa o ucida*. La care rspunse Burru: *Pretorianii, inchinati cu totul la intrég'a casa imperatésca, si aducendusi aminte de Germanicu, nu voru cutezá*

a face nice o crudime contr'a fiei acestu'a; dar Anicetu impliniasca 'si pana in capetu promisiunea. Acest'a fora sa se mai gandesca multu, cere a fi insarcinatu cu efaptuirea crimei. La vorbele acestea Nerone striga: *in dio'a de astadi abea primescu io domni'a, si ca acestu daru mare i vine lui de la unu iertatu. Grabesca-se, si sa ia cu sine pe feciorii cei mai determinati.* Anicetu, audiendu ca a venitu Agerinu tramisu din partea Agrippinei, plasmui pe locu o scena criminale. Pe candu Agerinu, spune cele ce avea sa aduca lui Nerone, Anicetu i arunca intre picioare o sabia; apoi, ca si cum l'aru fi prinsu in flagranti, ilu pune in fera, ca sa poata marturisi: ca mam'a a cercatu sa ucida pe principele si ca apoi de rusine, ca s'a descoperitu crim'a, 'si a facutu insasi mortea.

VIII. Intr' acestea, respandinduse faim'a despre pericolulu, in care s'affa viati'a Agrippinei, ca din intemplantare a alergatu totu omulu, cum a aflatu, la tiermurii marii. Cestia se suie pre stavilele de petra, ceia in luntrile ce le vinu mai iute in ochi, unii intra in apa catu i ierta vadulu, altii intindu manile dupa ea; catu tienu tiermurii resuna loculu de plangeri, de promisiuni, de chiamari confuse, facendu unii felu de felu de intrebari, si respandindu altii inzadaru. O multime nenumerata acursera cu luminari, si, candu s'a auditu, ca e in viatia Agrippina, se gateau a merge sa i gratuleze, pana ce la vederea ceterelu inarmate si amenintietorie li a cautatu a se risipi care incatro. Anicetu incinge vil'a cu armati, spargendu port'a, prinde pe sclavii ce i vinu inainte, pana ce s'a apropiatu de usi'a camerei de dormitu, unde stau pucini, dupa ce spaimentati prin iruperea soldatiloru ceialalti apucasera fug'a. In camer'a de dormitu era lumina pucina si numai un'a din servitore. Temerea Agrippinei crescea din ce in ce mai tare, caci nu vine nimene de la fiu, nice macaru Agerinu. Tiermurii marii imbracasera cu totul alta facia; tote erau ca desierte, apoi tropote de odata, si alte semne ale reului estremu. Departanduse si acesta servitore, i dise: „*si tu me lasi!*“ atunci vede pe Anicetu, insocitu de trierarchulu ¹⁾ Herculeu si de centurionele de flota Obaritu, si i dice: *deca ai venitu sa me cercetezi, atunci spune i, ca mi e bine; era, dec'a vrei sa faci crima, ea nu crede despre fiuso unu ce asemine; uciderea mamei sale n'a putu o ordina elu.* Ucidetorii dau rota patului, si trierarchulu o lovesce mai antaiu in capu cu o fuste; ²⁾ era, candu Centurionele trase sabi'a, ca sa o ucida, striga, intindiendu i pantecele: *lovesce aci, ventrele!* ³⁾ si 'si dede sufletulu isbita de multe lovituri.

¹⁾ Capitanu de naue. ²⁾ fuste in s. script. = ciomege. ³⁾ Ca candu ar fi voiitu sa dica: „aceste ventre ce au purtatu pe unu ucidetoriu de mama.“

IX. Istoricii sunt un'a in nararea acestoru fapte. De a privitu óre Nerone pe mam'a sa mórta si de i a laudatu frumseti'a corpului, acésti'a unii o afirma, altii o néga.¹⁾ Ea fù arsa anca in aceeași nópte pre unu patu de mésa²⁾ si cu pucina pompa; catu a domnitu Nerone, cenusi'a ei n'a adunat'o nemine, nice n'a acoperit'o cu pamentu. Mai tardiu din grigea servitoriloru sei capatà unu mormentu neinsemnatu langa calea de Misena, la vil'a dictatorului Cesare, de unde perspectiv'a domnesce marea. Dupa ce i s'a aprinsu rogulu, iertatulu ei cu numele Mnestru s'a strapunsu cu ferulu, nu se scie din caritate catra patrón'a sa, séu din temerea pedepsirii cu mórte. Acest'a a fostu finitulu Agrippinei, ce lu cunoscuse cu multi ani mai inainte, la care anse n'a tienutu socotéla. Pentru cà, intrebandu pe astrologi despre Nerone, i respunsera: *cà va domni si va ucide pe mama*, la ceea ce observà ea: *ucidia me, numai impe-ratiésca*.

X. Dar Cesarulu numai dupa implinirea crimei incepù a i cunósce marimea. Remasiti'a noptii acum amortitu in tacere, apoi trasarindu de frica cutremuratória si essitu din minti, asteptà lumin'a dilii, cà pe un'a ce erà sa i aduca peirea. La noua sperantie ilu desteptara, la svatulu lui Burru, mai antaiu lingusirile centurioniloru si a tribuniloru, cari apucandu lu de mana, ilu fericitau, *cà au scapatu dintr'unu periclu nepreveditu si de reutatea mamei*. Apoi amicii lui se dusera pe la temple, la acestu esemplu datu, 'si manifestara si cetatile cele mai vecine a le Campaniei prin jertfe si deputatiuni bucuri'a sa. Catu pentru Nerone, imbracatu intr'alta faciaria opusa, s'aratà fórté tristu, cà si cum 'si ar blastemà mantuirea, si ar plange mórtea mamei sale.

XI. Dar pentru cà faci'a locuriloru nu se schimba cá fisionomi'a ómeniloru, si i se infacisià vederii icón'a trista a celei mari si tiermuri (erau si cari credeau cà s'audu sunete de trombita de pre colinele ce se inaltiau in cercu, si vaete de gele din morimentulu mamei): de aceea s'a dusu la Neapoli, si a tramisu la senatu scrisóre, alu careia comprinsu principale erà: „cà uciatoriulu Agerinu, unulu dintre iertatii cei mai in-
„timi ai Agrippinei, s'a prinsu cu arm'a, si cà ea din consci-
„enti'a atentatului urdítu s'a ucisu insasi pe sine.“ Apoi apucandu firulu incriminariloru din timpurile de mai nainte: „cà ea a as-
„piratu sa participe la domnia, cà coortile pretoriane sa jure a

¹⁾ Svetoniu: afirma. Éra Dione spune: cà Nerone a privitu la corpulu desvalitu alu mamei sale si a disu: „Jo nu sciamu cà am avutu o mama asia de frumoasa.“ ²⁾ Nu lectus funebris, ce se facea inadinsu si apoi se ardea cu corpulu mortulu.

„ascultá de o femeia, si totu asia sa pregátésca rusine senatu-
 „lui si poporului; si dupa ce s'a vediuu insielata in speranti'a
 „sa, din ura catra militia, Parinti si plebe a disvatuitu darulu
 „in bani ¹⁾ pentru soldati, si celu in grane ²⁾ pentru poporu;
 „cà a intrigatu mórtea barbatiloru celoru ilustru. Cata osteni-
 „tiune nu l'a costatu pe densulu, pana sa o abata de a nu in-
 „trá cu puterea in curia, si de a nu dá la natiuni straine reso-
 „lutiuni?“ Catra acestea prin atacuri indirecte, relative la tim-
 purile lui Claudiu, tóte foradelegile domniei acelu'a le imputá
 mamei sale, dicendu: *cà stingerea ei este unu norocu pentru statu.*
 Caci se facea amintire si despre nauifragiu; carele sa fi fostu
 din intemplanare, cine va fi atatu de hebeucu cá sa crédia? séu
 cá o muiere, scapata din nauifragiu, sa fi tramisuu pe unu sin-
 guru omu cu pumnarulu, cá sa atace pe imperatorulu intre co-
 ortile si flotele sale? éca pentru ce lumea acum nu mai vorbiá
 reu de Nerone, a caruia monstruositate erá mai pre susu de
 tóta geluirea, ci despre Seneca, *cà elu a conceputu in scriptura*
o atare marturisire.

XII. Si cu tóte acestea cei mari printr'o rivalitate *de mi-*
rare votéza: rugatiuni publice pe la tóte altarele, si cá serbatórea
Minervei, unde cursele intinse s'au datu pe facia, sa se tiena in
toti ani cu jocuri; cá sa se assiedia in curia o statua de auru
a Minervei, si aci langa acést'a icón'a principelui; éra dioa nas-
cerii Agrippinei sa se numere intre dâlele cele rele. Trasea Petu,
 indatinatu lingusirile de mai nainte a le trece cu tacerea séu cu
 consintirea in vorbe pucine, de asta data essi din senatu, si cu
 acést'a a datu ocaziune la perirea sa, fora sa fia pentru altii in-
 cepatoriulu libertatii. Catra acestea intreveniau semne dese de
 prorocia, dar tóte indesiertu. O femeia a nascutu unu sierpe;
 alt'a fù trasnita de fulgeru in braciele barbatuso; sórele s'a in-
 tunecatu rapede, si fulgerulu trasnì in patrusprediece regiuni a
 le Romei; tóte ácestea se facura asia de tare fora scirea diei-
 loro, cà Nerone a continuatu multi ani a domni si a face reu.
 De alta parte cá sa adauge la ura contr'a mamei sale, si, dupa
 ce a dat'o la o parte, sa arate la lume, cá acum elu e mai
 blandu, dede voiia la Junia si Calpurnia, femei de rangu inaltu,
 precum si prefectiloru Valeriu Capitone si Liciniu Gabolu, pe
 cari Agrippina i espatriase óre candu, cá sa le intórca in lo-
 casiurile parintesci. Suferì a se aduce acasa si cenusi'a Loliei
 Paulinei si a 'i se redicá mormentulu. La doui insi, lui Itu-
 riu si Calvisiu, pe care insusi i espatriase mai deunadi, li a
 iertatu pedés'a. Ce s'atinge de Silana ea a muritu in Tarentu,
 unde s'a fostu intorsu din essiliu indelungatu, pe candu Agrip-

1) donativum. 2) congiarium.

pina, prin a careia inimiztia fusese resturnata, perdù din influintia, séu in fine erá imblandita.

XIII. Pe candu Nerone temporizá prin cetatile Campaniei ingrigeatu de modulu cum sa intre in Roma; cà óre aflava elu ascultare la senatu, inclinare la poporu, i dísera din contra misiei, de care mai bogata n'a statutu alta curte, asecurandulu: *cà numele Agrippinei e urítu, si cà mórtea ei a aprinsu si mai tare favórea poporului spre densulu; fora frica dar ducase la Roma si sa se incredintieze in persóna catu ilu adoréza.* Totu deodata pofтира cá sa mérga ei înainte. Si aflara o primire mai caldurósa decatu promisesera. Vedeai essiti spre intimpinare corporatiunile,¹⁾ senatulu imbracatu in vestminte de serbatóre, cete de femei si de copii, dispusi dupre etate si sessu; pe unde trecera erau inaltiate stelage de privire, cum se vedu pe la triumfuri. Trufasiu de acést'a, cá si cum ar fi triumfatu asupr'a unui poporu de sclavi, trage in capitoliu, 'si face rugatiunea de multiemire, si de atunci s'a datu la tóte placerile, ce, reu infrenate, respectulu catra mam'a sa, catu de pucinu a fostu, totu le mai intardiase.

XIV. De multu 'si pusese in capu a se pune pe o carucia trasá de patru caii²⁾, si i venise fantasia totu asia de hidósa, cá sa cante cu citar'a cá unu comedianté la cina, dícendu: *cà asia faceau in timpurile cele vechi regii si ducii; cà artea cantarii a fostu marita cu laude de prooroci si santita la cultulu dieiloru. Au nu su dedicate lui Apolline cantecele pe córde, si óre acésta dieitate de frunte si sciutória de celea viitórie, nu se representéza ea printr'o statua cu lira, asiediata nu numai prin cetatile Greciei, ci si prin templele Romei?* Nice cà se mai putea propri acum, de órace si Burru si Seneca aflara oportunu, cá sa i concéda un'a din acestea capricia, pentru cá sa nu si le faca pe amendóue. Deci inchisera in valea Vaticana unu spatiu, unde sa 'si póta maná caii, nu anse inaintea unui publicu amestecatu de privitori; dar curentu fù poftitu si poporulu romanu; i inaltiará cu laude artea; cum e poporulu iubitoriu de placeri, si se bucurá déca vede cà si principele are acelasi gustu. Totusi acésta rusine afisiata n'a adusu saturare, cum credeau ci mai mare gustu. Cu scopu cá sa mai móie rusinea, déca va desonorá pe multi, cumpará pe descendentu din familie nobili, deveniti venali prin saracia, si i scóse pre scena. Macaru cà sunt morti, li tacu numele din respectu catra parintii si stramosii loru. Apoi rusinea cade pe acel'a, care mai bucurosu

¹⁾ tribus am dat'o cu corporatiune. ²⁾ Avemu tiléga = triléga, amu puté dice patriliga = quadriga, déca nu ni ar fi téma de cirtitori séu critisastri.

dá bani cá sa pecatuiasca ómenii, decatu cá sa impedece pecatulu. Facut'a elu si pe cavaleri romani respectabili a se dá in arena la jocuri gladiatoresci, vedibine cá prin bogate daruri; anse darulu in man'a aceluia ce póte ordiná, sa se priviasca cá si o fortia.

XV. - Si pentru cá sa nu se mai desonoreze si cu joculu publicu in teatru a formatu jocuri supt numele *Juvenalia*, la care se inscrisera ómeni de tóte classile. Nice nobilitatea, nice etatea, nice dregatoriele purtate nu mai impedicá pe cineva de la esserciarea artii de comedianté grecu séu latinu, ba nice chiaru de la gesturi si role nedemne de unu barbatu. Si femeie de rangu studiau atari role desonoratórie. In silv'a sacra, ce Augustu a fostu satit'o in giurulu Naumachiei ¹⁾ sale, se facura sale de petrecere si bolte de beutura, unde se vedeau totu felulu de lucruri atitietórie de placeri. Se impartiau bani in daru, pe cari cei onesti i mancau din lipsa, cei blastemati in ciuituri de bucuria. De aci foradelegile si infami'a se latira totu mai departe, si coruptiunea moravuriloru, de multu incuibata in societate, n'a fostu nice odata mai desfrenata, decatu la acea adunatura de ómeni stricati. Rusinea abea se^e sustiene prin arti oneste ²⁾: apoi la o rivalizare in desfrenari, cum sa mai pota stá rusine si modestia, séu ver o umbra de moralitate! In cele din urma s'a suitu insusi Nerone pre scena, cercandu 'si citar'a cu multa grige si preludandu amiciloru sei assistanti. La acestia se mai adausera o coorte de soldati, centurioni, tribuni, si Burru, care aplaudá cu intristare. Pe atunci s'a intemeiatu pentru antai'a data o societate de cavaleri romani supt numele de *Augustani*: toti ómeni juni si vîrtosi, unii atrasi la acest'a de natur'a loru cea usióra, altii de speranti'a spre a inaintá la mai mari. Dio'a nóptea nu mai incetau din aplaudari, dandu vocii si formei principelui totu epitete cuvenite dieiloru. Si astfelu se inaltia la ranguri si onori, cá si cum le ar fi meritatu prin bravura pré campulu bataliei.

XVI. Dar imperatorulu nemultieminduse numai cu gloria de comedianté, a vrutu sa arate cá elu posedé si talentulu de poetu: din caus'a acést'a a adunatu in cerculu seu ómeni de aceia, cari aveau órécare deprindere in artea versificarii. Ei conveniau intr'unu locu, versurile aduse de acasa séu plasmuite in locu, le compuneau si propusetiunile, ce intr'unu modu séu altulu le aducea inainte principele, ei le intregeau; ceea ce se si vede din calitatea aceluorú poesii, cari, fora inspiratiune si geniu, nu su turnate dintr'o forma. Si invetiatoriloru de intie-

¹⁾ naumachia = bataiia cu nauile. ²⁾ Unii *onestis artibus* o traducu: suptu o administratiune intielépta.

leptiune ¹⁾ li impartiá elu timpu dupa mésa, pentru cá din doctri-
nele loru cele opuse se scótia ver unu puntu de cérta; si, dieu!
au fostu si de aceia cari, de altaminte seriosi la facia si tien-
tura, ambitionau onórea de a figurá la astfelu de petreceri a le
domnului.

XVII. Pe acestu timpu dintr'o cérta de nemic'a s'a na-
scutu unu macelu sangerosu intre locuitorii din Nuceria si cei
din Pompei, la unu spectaclu de gladiatori, ce lu dá Livineiu
Regulu, despre care am vorbitu, cá a fostu scošu die senatu.
Cu o sglobia de cetatiani de tíera superanduse unii pe altii ve-
nira la injuraturi, apoi la aruncarea cu petre, si in fine apucara
ferulu ucidiatoriu. Pompeianii, unde se tienura jocurile gladia-
toresci, essira vincitori. Multi dintre Nuceriani fura dusi la
Roma, raniti si trunchiati in corpu; si *multi plangeau mórtea co-
piiloru séu a parintiloru*. Principele a pusu pe senatu, cá sa
judece acésta afacere, senatulu a dat'o consuliloru, si dupa ce
caus'a a ajunsu érase la senatu, Pompeianii fura popriti prin or-
dinu publicu de a se mai aduná la atare spectacle in cursu de
diece ani; si societatile formate de ei contr'a legii fura desfa-
cute; éra Livineiu, dinpreuna cu alti incepatori ai rescólei, s'au
pedepsitu cu essiliu.

XVIII. S'au scosu din senatu si Pediu Blesu, acusanuse
din partea Cirenianiloru: *cà s'ar fi atinsu de visteri'a lui Escu-
lapu, si cá la conscrierea militare s'ar fi lasatu a se corumpe prin
bani si intrige*. Totu acesti Cireniani acúsara si pe Aciliu Stra-
bone, pe carele, imbracatu cu putere de pretoru, l'au fostu tra-
misu Claudiu, cá sa reclame ogórale, ce odinióra fusesera mosia
ale regelui Apione, si apoi daruite dimpreuna cu regatulu de
acést'a, poporului Romanu; pe care ogóra anse le au fostu ocu-
patu posesorii, care cum se invecinau cu ele, si se intemeiau
pre acésta usurpare, trecuta cu vederea lungu timpu, cá pre
unu dreptu legitimu. Dupa ce acést'a a judecatu ogorale de
domenu, s'a nascutu ura contr'a judecatoriului. Senatulu a de-
cretatu, cá deorace loru nu li este cunoscutu acestu ordinu a
lui Claudiu, Cirenianii sa se adreseze catra principele. Nerone
aprobà judecata lui Strabone; darrise totusi, se *cá din deferin-
tia catra aliati elu li lasa ceea ce usurpasera*.

XIX. Pe atunci murira doui barbati straluciti, Domitiu
Afru si Marcu Serviliu, cari in florira cu celea mai inalte dem-
nitati si cu multa elocentia, acél'a in calitate de advocatu, Ser-
viliu timpu lungu in foru, apoi stingenduse cá istoricu romanu
si prin o cultura alésa. Ei la talentu erau egali, cu caracterulu
anse diferiau unulu de altulu.

¹⁾ filosofi.

XX. Pe candu Nerone erá pentru a patr'a ora consulu, avendu de colega pe Corneliu Cossu, se intrudusere jocurile cincianuale dupre esemplulu certeloru de intrecere la greci in privinti'a caror'a, cum se intempla de ordinariu cu tóte lucrurile noue, unii vorbiau un'a altii alt'a. Erau adeca de aceia, cari diceau: „cà, anca betranii tienura de reu pe Cneiu Pompeiu „càci a intrudusu unu teatru permanente, deórace mai nainte „erá datina a se dá jocurile pre scena, facuta numai pentru „acea ocasiune, si cu bance construite momentanu. Séu cautandu „in timpurile mai vechi, affi cà poporulu priviá din picioare, „pentru cá sa nu se dea lenii, déca ar fi siediutu dile intregi in „teatru. Conservezese vechea datina a spectaceloru, candu „pretorii au sa le dea numai cetatianii sa nu fia constrinsi a ri- „valizá cu densii. Peste totu datenele nationali cadiute din „timpu in timpu se stirpescu din radecina prin desfrenarea adusa „de la straini, cá totu ce se pote corumpe si e corumpatoru „sa se védia in Roma; sa degenereze junimea prin ocupatiuni „straine, danduse la gimnastica, la petreceri, la amoruri hidóse „tóte acestea din initiativ'a principelui si a senatului, cari nu „numai ca lasa frenu liberu la pecate, ci la acést'a intrebuintiaza „si forti'a. Fruntasii romani, facendu pe oratori si pe poeti, se „prostituéza pre scena. Ce li a mai remasu, fora numai sa 'si „descopere corpurile de vestminte si sa primiésca incestulu, sa „suplinésca prin lupta de gladiatoru in arena, batai'a cu inimi- „culu si essercitiile militare. Augustanii,¹⁾ formati de curentu „si decurionii cavaleriloru, nu cumva voru implini mai bine „dregatori'a loru de judecatori, déca ei voru ascultá cu ureche „de cunoscatori la tonurile cele dulci si la melodi'a canteceloru? „Si noptile sunt jertfite la desonorare, pentru cá rusinii sa nu „i [mai remane timpu si cá intr' acésta amestecatura confusa „de ómeni, cei mai blastemati sa cuteze pe intunerecu ceea ce „au poftitu pe di.“

XXI. Dar erau mai multi carora li placea acesta viatia libertiata, numai cà pretindeau a'i dá nume oneste, dicendu: „cà si stramosiloru li placeau spectacelele dupre starea loru de pe atunci; de aceea adusera de la Tuscani pe istrioni, de la „Turiani curatura cu cáii. Dupa ce sa luat in posesiune Achaia „si Asia s'a datu mai mare grige la jocuri. Dar totusi nu este „romanu de nascere onesta, carele, in cursu de doue vecuri „trecute de la triumfulu lui Luciu Mummiu, celu antaiu datatoru „de atari spectacle in Roma, sa se fi dejositu pana la arte „teatrali. S'a tienutu in consideratiune crutiarea speseloru, candu

¹⁾ Dupre variantea: „*An institutos Augustinos* (v. c. XV.) et decurias equitum etc.

„s'a facutu teatrulu permanente, in locu de a lu construi si a „lu strică pe totu anulu cu spese fôrte mari. De aci inainte „dregatorii de statu nu voru mai avé sa 'si jertfésca averile fa- „miliei, poporulu numai are cauza a pretinde de la dregatori „certe grecesci: de ôrece statulu a luatú asupr'a sa acésta chel- „tuiala. Victoriele oratoriloru si a le poetiloru sunt media de „incoragarea talentelorú. La nice unu judece nu i póte siedea „reu a plecá urechile sale la acestea ocupatiuni frumose si la „placeri iertate. Pucinele nopti in totu cursulu cincianualeloru „s'au datú mai multu la bucuria, decatu la desfrenari, si apoi la „lumin'a atatoru luminari nu se putea ascunde nice o necuvientia.“ Si in adeveru, acestu spectaclu s'a trecutu fora a se intemplá vre unu scandalu mai insemnatu. Si nu s'a vediatu nice celu mai micu zelu de partitu in poporu; caci, de si pantomimii fura adusi pre scena, anse au fostu eshisi de la certele religi- giose. Premiulu in elocentia nu l'a capatatu nemine ci s'a pu- blicatu: cà *Cesarulu e vincitorulu*. Portulu grecescu, care lu luasera unii pe acele dile, a essitu din moda curentu.

XXII. Intre acestea s'a aratatu pre ceriu o stea cu códa; despre acést'a poporulu crede, cà prevestesce schimbare de domnu. Prin urmare, cà si cum Nerone ar fi fostu scosu, se intrebau ômeni, cà ôre cine se va alege. Vocea publica numiá pe Rubeliu Plautu, carele, dupre mama 'si tragea nobilitatea din famili'a Julia.¹⁾ Insusi viá dupre principele stramosiesci, cu purtare seriósá, in cas'a sa castu si retrasu, si cu catu traiá mai ascunsu din temere, cu atat'a erá mai onoratu prin faima. Unu fulgeru trasnitoriu, splicatu indesiertu a datú consistintia si mai mare vorbeloru. Pe candu adeca Nerone siedea la mésa la loculu numitu *sublacueu* langa laculu simbruinicu, fulgerulu trasnì in bucate, mes'a fú resturnata, si acést'a evenì intre terminii Tiburului, loculu de unde essisera parintii lui Plautu; de aci se lati credinti'a cà elu e acel'a pe care puterea dieiloru l'au predestinatu la tronu; si elu fú sustienutu intr'acést'a prin multimeá acelorú ômeni, cari dintr'o politica interesata si din ambitiune fôrte desu amagitória, curtenescu sórele de nou re- sarindu si pucinu securu. Deci Nerone, turburatu de acestea, compune catra Plautu o epistola in care i scrie: *cà ar face bine sa iá in consideratiune liniscea Romei, si sa se subtraga de la defaimarile inamiciloru sei; cà elu posede in Asia mosia credita, unde póte a se bucurá securu si neturburatu de anii junetiei sale*. Ástfelu Plautu se duse acolo cu soci'a sa Antistia si cu pucini din amici. Pe aceleasi dile o desfrenare rafinata

¹⁾ Mama lui a fostu Julia, fi'a lui Drusu, care a fostu copilulu lui Tiberiu.

aduse preste viatî'a lui Nerone periclu si preste numele lui o noua rusine, caci intrase notandu in fontan'a apei Marcia, ce erá condusa prin apeductu in Roma. Se credea cá spalandu 'si corpulu a spurcatu ap'a santita de beutu si santieni'a locului. Betezirea periculosa, ce a capatat'o din acést'a, dovedi mani'a dieiloru.

XXIII. Dar Corbulone, dupa ce a ruinat Artassata, a crediutu oportunu, cá sa se folosésca de prim'a teróre, spre a ocupá Tigranocerta, cá dirimandu si acésta cetate sa mai marésca temerea inamicului, séu, crutiand'o, sa cascige nume de induratoriu. Se duse dar acolo fora a face reu cu ostirea, pentru cá se nu li iá speranti'a de iertatiuni, fora totusi a slabi din priveghiare, bine sciendu, catu de shimbatiosa este acésta ginte, precatu de lasia fiindu in nevoiia, atatu de perfida la ocasiuni. Barbarii, cari dupre natur'a sa, unii i essirea inainte cu rugatiuni, altii parasira satele si apucara prin locuri neamblate, si éra altii se ascusera cu totu ce aveau mai bunu prin crepaturile pamentului. Ducele romanu, intrebuintiandu medie varie, indurare catra rugatori, iutime catra fugatori, asprime catra ceia ce se asediara prin ascundieture, dupa ce a astupatu gur'a si essitulu pesceriloru cu paia si cu tufe le puse focu. Mardii, candu trecù pe la marginele tierei loru, anca lu atacara, deprinsi cum erau in lotriri si aparati prin muntí contr'a celora ce ar fi iruptu asuprale. Corbulone tramise in contr'a loru pe Iberiani, cá sa le faca stricatiune, si asia resbunà cutezarea inamicului *cu sange strainu.*

XXIV. Insusi si ostirea, desi n'au patitu in bataiia nice o perdere, avura totusi a suferi tare de lipsa si de ostenitiune, constrinsi a sî mulcomi fómea numai cu carne de vite.¹⁾ Mai adauge la acést'a si lips'a de apa, o véra fervinte, marsuri lungi care tóte numai prin pacienti'a ducelui se mai usiurau, care suferiá mai multe decatu soldatulu de rendu. De aci venira in locuri cultivate, se secerara semenaturele, si din cele doua casteia, in care fugisera Armeanii, unulu se luà cu assaltu, celalaltu, care respinsese primulu atacu, fù constrinsu prin impresurare. De unde trecendu in teritoriulu Tauranitoloru a scapatu cu norocire dintr'unu periclu nepreveditu. Caci nu departe de cortulu lui s'a aflatu unu barbaru de nascere nobile cu o arma, carele insusi a datu in tortura planulu de ucidere si pe socii sei. Acesti ómeni, cari supt másc'a amicitiei pregatiau tradatiune, dovediti fiindu se pedepsira. Nu multu dupa acést'a venira soli dela Tigranocerta cu scirea: cá murii stau deschisi si cá

¹⁾ Pentru románi, cari mancau pana fórté multa, cá si noi romanii, erá mare greutate acést'a cá sa treiésca numai cu carne.

locuitorii astépta ordinatiunile lui. Si totu de odata i dedita o corona de auru, cá daru de ospitalitate. Corbulone a primitu pe soli cu onóre; si cetatii nu i s'a luat unu firu de capu, pentru cá fiindu crutiati, cu atatu sa fia mai inclinati a remané intr'ascultare.

XXV. Ma citadel'a regésca, aparata de juni bravi, nu s'a pututu luá decatu cu bataiia, caci aceia cutezara a luá lupt'a si afóra inaintea muriloru, si, respinsi intre fortificatiuni, numai atunci se inchinara, candu vediura strabatandu puterea nóstra. Acestea se facura cu atatu mai usioru, caci Partii erau retienuti prin resbelulu ce lu aveau cu Ircanii. Si in adeveru Ircanii au fostu tramisu la principele romanu, cá sa se róge de o aliantia, si *dreptu garantia a amiciei loru se faliau, cà ei au impededatu pe Vologese*. La întórcere Corbulone, cá nu cumva sa fia prinsu de posturile inimice de dincolo de Eufratu, li dede o garda, ce i a escortatu pana la tiermuri marii rosia; de unde ocolindu fruntierele Partiloru, ajunsera in patri'a sa.

XXVI. Dupa ce si Tiridate a intratu prin Media in marginea Armeniei, Corbulone tramite inainte pe legatulu Verulanu cu trupele sociloru, éra insusi i urméza cu legiunile in marsu iute, si lu constringe a se departá si a se lasá de speranti'a resbelului. Apoi stirpi cu focu si cu sabia pe toti cati i cunoscea contrari nóa si luá in posesiune Armenia. Pe atunci sosise Tigranu, alesu de Nerone cá sa fia domnu alu acestei tiere, unulu din nobilii Capadociani, nepotu regelui Archelau, dar, caci petrecuse multu timpu in Roma cá obstaticu, decadiuse pana la pacientia de sclavu. Dar nice n'a fostu primitu cu unanimitate: de órace unii din Armeani tieneau anca totu cu Arsacidii; cei mai multi totusi, uríndu mandri'a Partiloru, prefirau pe regele datu de romani. I s'a datu o garda statatória din o miia de legionari, din trei coorti ajutatórie si din doue scadróne de calarime, cá cu atatu mai usioru sa se póta sustiené pre tron. Unele parti a le Armeniei s'au datu supt domni'a lui Farasmane, Polemone, Aristobulu si Antiocu, dupre cum erau mai aprópe de unulu séu de altulu, Corbulone s'a dusu la Siria, ceea ce prin mórtea legatului Ummidiu devenise vacante si incredintiata lui.

XXVII. In acelasi anu Laudicia, un'a din cele mai stralucite cetati a le Asiei, fú dirimata prin cutremuru de pamentu, si ea, cu mediele sale, fora vre unu ajutoriu din partene, se puse éراس in starea de mai nainte. In Italia, vechea cetate Puteoli a capatatu dreptulu de colonia si numele dela Nerone. La Tarentu si la Actiu se straplantara veterani, cari totusi n'au contribuitu nemic'a la impopularea locuriloru, deórace cei mai multi se retraseru prin provinciele, unde 'si implinisera anii militiei. Ne

findu dedati a trai in casatoria si a cresce copii, lasau dupa sine case fora descendenti. Caci acum nu se mai tramiteau legiuni intregi dimpreuna cu tribunii si centurionii sei, si totu soldati de aceeași specia de arme cá odinioara, spre a compune in caritate si unire o comuna; ci totu necunoscuti intre sine, din diferite companie, fora capetenia, fora caritate imprumutata, ci, cá din altu soiú de ginte, erau adunati rapede intr'unu locu, formau mai multu o gramada numerosa, decatu o adevrata colonia.

XXVIII. Alegerea pretoriloru ce se facea de ordinariu dupre gasirea cu cale a senatului, a regulat'o principele, caci cumpararea cu bani a voturiloru se stracurase mai tare decatu totu d'auna, punendu preste o legiune trei pretendenti supranumerari. Era vedit'a parintiloru a mai marit'o prin decretulu: *cá aceia, cari apeléza dela judecatori privati la senatu, sa platésca acea suma, ce o dau ceice apelara la Cesarulu.* Pentru cá mai nainte acestu felu de apelatiuni erau libere si scutite de platire.¹⁾ Pe la finitulu anului Vibiu Secundu, cavaleru romanu, in urm'a acusarii din partea Mauriloru, fú osinditu pentru manculatorie si scosu din Italia. Numai influinti'a frateso, Vibiu Crispu, a efaptuitu, cá sa nu fia pedepsitu anca si mai aspru.

XXIX. Supt consuliu Cesoniu Petu si Petroniu Turpilanu capatarámu in Britania o bataiia sangerosa. Aulu Didiu acolo, cum am disu, a fostu bucuros sa tiena numai ce era cuceritu deja; Veraniu, urmatoriulu lui, abia facuse nisce incursiuni nensemnate de predari in tinentulu Siluriloru, candu veni mórtea cá sa lu impedece de a intinde mai departe resbelulu. Cátu a traitu s'a bucuratu de faim'a unei aspre probitati; era ultimele vorbe a le testamentului seu i vedira o inima ambitiosa, cá unulu ce, intre multe lingusiri facute lui Nerone a adausu: *cá 'i ar fi supusu Britania, déca ar fi mai traitu doui ani.* Apoi capatá Britania, Paulinu Suetoniu, barbatu cu scientia militara, si, dupre vorbele poporului, carele nu lasa pe nemine fora rivalu, coluptatoru lui Corbulone, pofindu din partesi cá prin supunerea britaniloru rebeli, sa egalizeze onórea lui Corbulone, a recuceritoriului Armeniei. Deci Suetoniu se pragetesce a atacá Mona, insula plina de locuitori bravi si locu de scapare pentru toti fugarii, 'si fabrica nauí cu pantece planu spre a se puté apropiá de acestu locu cu apa si vadu necunoscutu. Acést'a pentru pedestrii; era calaretii urmara prin apa si, pe unde era mai afunda, in notu printre caii.

XXX. Pre tiermuri stá armat'a inimica in linia de bataiia, désa de arme si de barbati, printre cari alergau femeile imbracate in vestminte de doriu cu parulu despletitu cá si nisce

¹⁾ platire = de la plector me-pedepsescu cu bani.

furie, purtandu facile. Giuru in pregiuru Druidii, cu manile intinse spre ceriu, scotîndu blasteme infiorátorie. Noutatea privirii implù pe soldatii cu atát'a teróre, cà, cà si cum li ar fi amortitu tóte membrele, 'si dau corpulu nemiscatu spre jungchiere. Apoi dupa imbarbatarea ducelui si prindiendu si ei insusi inima, cà sa nu se sparie de o cét'a de fanatici si de muieri, dau cu semnele de resbelu inainte, asternu la pamentu pe cei ce li stau in cale, si incurca pe barbari in foculu aprinsu de ei insusi. Apoi facura unu locu de aparare contr'a vincitiloru; éra silvele, consantite la superstitiuni crude, le taiara; caci acestu poporu credea, cà face unu lucru placutu dieiloru, a stropi altarele loru cu sangele captiviloru, si a intrebá venitoriulu din intrinsecele omului. Pe candu se faceau acestea, se vestesce lui Suetoniu: cà *Britania a rebelatu indata*.

XXXI. Regele Iceniloru, cunoscutu de multu de unu principe bogatu, facuse pe langa cele dóue fete pe Cesarulu ereditoriu, crediendu cà prin acéta deferintia va scapá tiér'a si cas'a sa de unu reu venitoriu mai mare. Dar s'a intemplatu din contra, incatu regatulu seu se predá de sclavi cà si candu ar fi fostu luat cu arme. Indata la inceputu soci'a sa Boudicea a fostu batuta cu nuele si fiiele sale violate. Si capeteniele Iceniloru fura, despoiate de mosiele eredite, cà si candu tóta tiér'a aru fi capátat'o de mostenire; si consangeniile regelui fura numerati intre servi. In astfelu de batjocura si temenduse si de mai rele, caci se prefacusera dejá in provincia, apuca armele, si interita la rebeliune si pe Tribonanti, si pe alte ginti, cari, nefrante anca supt jugulu sclaviei, se legasera in conjuratiuni secrete, cà sa recépa libertatea. Urau mai cu focu pe veterani, cà unii ce, adusi de curendu in coloni'a Camulodunu ¹⁾, scoteau pe ómeni de prin case, i goniá din ogóra, numindu'i *captivi* si *sclavi*; pe candu soldatii cei mai teneri favorizau acéta brutalitate a veteraniloru din spiritu de corpu si cu sperantia, cà sa faca si ei la rendulu loru asemine. Catra acestea templulu redicatu indieitului Claudiu se priviá cà unu altaru alu domniei fora capétu, si preotii alesi la acést'a, supt masc'a religiunii, mancau tóta averea. Apoi nu se pareá lucru greu a stirpi o colonia, ce nu érá ingradita cu nice unu felu de fortificatiune; la acést'a pucinu s'au fostu ganditu ducii nostri, de órace ómenii cugetá mai bucurosi la cele placute, decat la cele de trebuintia.

XXXII. Intr'acestea statu'a Victoriei in Camulodunu cade fora ver o cauza essita la lumina, si anca pre spate, cà si candu ar fi voiitu a se retrage dinaintea inamicului. Femeile turbate

¹⁾ Colchester.

de furóre prediceau: *cà s'a apropiatu perirea*. Cà s'a auditu in sal'a svatului acelor'a fremete straine, cà teatrulu a resunatu de urlete; cà la gur'a Tamisei s'a vediutu icon'a coloniei dirimate, si cà oceanulu s'a aratatu rosiiu cá sangele; cà dupa refluxu au remasu figure de corpuri omenesci — cari tóte Britaniloru li insulfá sperantia, éra veteraniloru li bagá frica. Dar pentru cà Suetoniú erá departe, ei cerura ajutoriu de la procuratorulu Catu Decianu. Acest'a nu li a tramisu mai multu de dóue sute de fetiori, fora armatur'a cuviintiósá, éra densii n'a-veau decatu o mána de ostire la ei. Lasanduse pre tari'a templului, si impedeati de compliciti ascunsi ai rebeliunii, cari i turburau in planurile sale, nu traserá nice gropi, nice valu; nu departara nice pe betrani, nice pe femei, cá sa fi remasu numai fetiori teneri; fora grige, cá si candu s'aru fi aflatu in pacea cea mai adunca, se incungiurara de multimea barbariloru. Localitatea a fostu stricata in assaltu séu arsa; si templulu, unde s'au fostu ghiemuitu soldatii, dupa opumnatura de dóue dile fú luat. Britanii vincitori essira inaintea lui Petiliu Ceriale, legatulu de la legiunea a nóu'a, ce veniá intr'ajutoriu, si i taiá in bucati pedestrima. Ceriale cu calarimea s'a scapatu in tabera si s'a mantienutu intre fortificatiuni. Spariatu de acésta perdere si pentru interitatiunea provinciei, pe carea iubirea lui de argintu a impins'o la arme, procuratorulu Catu a trecut in Gallia.

XXXIII. Suetoniú anse cu o tari'a de mirare strabate prin mediloculu inamiciloru la Londinu, cetate, ce macaru cà nu erá insemnata cu numele de colonia, totusi pentru multimea negotietoriloru si concursulu marfuriloru fórté importante. Cu inima indoita, cà óre sa aléga acestu locu de scaunu alu resbelului, a cugetatu la numerulu celu pucinu alu ostirii, si avendu inaintea ochiloru dovedi, cum s'a pedepsitu cutezarea cea órba a lui Petiliu, s'a determinatu cá sa jertfésca o cetate pentru mantuirea provinciei intregi. Nice plansulu, nice lacrimela celoru ce lu rugau pentru ajutoriu nu lu induplecara, cá sa nu dea semnalu de purcedere si sa nu iá pe cari voiiau a lu in-soci intre ostirea in marsiu. Sessulu delicatu, betranii neputintiosi, si toti cati i a retienutu dulcétia locului, au fostu ucisi de inamicu. Aceeasi nenorocire a avutu si cetatea de tíera, Verulamiu; pentru cà barbarii, lasandu la o parte casteiele si locurile fortificate, alergau acolo unde erá préda bogata si apărare pucina, bucuranduse de jafuri si ne mai gandinduse de altele. Stá'fapt'a: cà in numitele locuri s'au ucisu cá la sieptedeci de mii de cetatiani si soci; caci ei nu voiiau nice sa fáca captivi, nice sa i vendia sclavi, séu dupre datin'a resbelului sa i schimbe; ci ucideau, spandiurau, crucefigeau, ardeau cá si

cum presimtiendu că n'o sa i tréca pedéps'a, s'ar fi grabitu intr'aceea a 'si resbună mai nainte.

XXXIV. Dejă Suetoniu concentrase supt comand'a sa legiunea a patrusprediecea, cu vessilarii¹⁾ legiunii XX. si trupele ajutátorie de prin tienuturile vecine, mai diece mii de inarmati, pe candu s'a determinatu a dá bataiia fora a mai intardiá gandinduse. Elu 'si a alesu locu de bataiia nisce vagaune anguste si de la spate inchise cu silve, dupa ce prin scoditori s'a inscientiatu de ajunsu, că inimicu nu e nicaiure, fora numai in fronte, si că campi'a e deschisa, si nu e temere de niscareva curse. Deci pe legionari i assiediá in sieruri dese, pe cei usioru armati prin pregiuru, éra calarimea se gramadi pe la aripi. Din contra barbarii alergau respanditi in cete calari si pedestri, numerosi cá nice odata, si atatu de curagiosi, incatu adusera cu sine si pe femei, cá martore a vinctoriei loru, punendule pre cara in sieru la marginea campiei.

XXXV. Boudicea, purtandu cu sine in caru pe fetele sale, candu s'a apropiatu de o ginte órecare, i strigá: „nu e „unu lucru ne mai audítu pentru Britani de a se bate supt comand'a de femei; ma acum ea nu vine, cá un'a ce 'si trage „originea din stramosi atatu de mari pentru domnia si bogatia, „ci, cá o cetatiana de rendu pentru libertatea perduta, spre a „si resbună de corpulu seu tractatu cu batai si de onórea feteloru sale desonorate. Pana acolo a ajunsu poftete brutali „ale Romaniloru, că nu numai corpurile, dar nice betranetiele, „nice vergúrele sa nu mai remana nespurcate de ei. Dar dieii „sunt gat'a a veni intr'ajutoriu la resbunarea cea drépta; ca- „diut'a legiunea ce a cutezatu a se bate; ceilalti stau ascunsi „in tabera, séu cauta inpregiuru cum sa fuga. Ei nu voru „puté suferi, nu assaltulu, nu loviturile; dar nice macaru stro- „poitulu si strigatulu la atatea mii. Cugete dar la multimea „armatiloru, la causele resbelului, la tóta intemplarea ei trebue „au sa invinga in acésta bataiia, au sa cada. Ea cá o muiere „spre acést'a e determinata; barbatii crutie 'si viati'a si facase „sclavi.“

XXXVI. Dar nice Suetoniu n'a remasu mutu in acestu momentu decisivu. De si avea tóta increderea in bravur'a soldatiloru sei, totusi n'a crutiatu nice imbarbatari, nice rugatiuni, dicendule: „sa despretuiésca amenintiarile cele sgomotóse si „desierte ale barbariloru. La ei se vedu mai multe muieri, „decatu juni de bataiia. Cá nisce nebelicosi si nearmati cum

¹⁾ Vessilarii erau veterani, cari 'si implinisera anii douedieci de militia dupre prassea lui Augustu, dar cari, nefindu anca capatuiti aveau pana a li se dá praemia militiae — ogora — sa stea la dispusetiune.

„sunt, ei, fiindu de atate ori batuti, voru fugi indata ce voru „cunósce sabi'a si bravur'a vincitoriloru. Si candu sunt mai „multe legiuni in actiune, pucinii sunt cei ce decídu lupt'a; „glori'a loru va fi mare, déca o mana de ostasi voru face atat'a „pentru renume catu o armata completa. Strinsi in sieruri, „arunce mai antaiu cu dardele, apoi numai decatu lovésca cu „scuturile si sabiele inainte, taiie mereu fora a se gandi la „préda. Dupa victoria tóte su a loru.“ Aceste vorbe ale ducelui desceptara atat'a pofta de bataiia, incatu soldatii cei vechi si cercati in resbelu 'si inverteau dardele cu astfelu de focu, cà Suetoniu, securu de succesu, dede semnalulu de bataiia.

XXXVII. Legiunea, deocamdata nemiscanduse la pasiu, tienea angustiele locului cá pe o intaritura, si, dupa ce 'si aruncara dardele cu lovitura secura asupr'a inimicului, venitu mai aprópe, apoi erumpe in forma de cuiu. Aceeasi iutime si din partea trupeloru ajutatórie; éra calareti cu lancile tienute inainte resturnara totu ce li resistá in cale. Inimicii turnara dosulu, dara fugirea erá grea, de órace carale din pregiuru inchisesera essirea. Soldatii nu dá iertatiune nice femeiloru chiaru; si vitele de trasura, strapunse de darde, marisera gramad'a mortacineloru. Victoria frumósá acést'a, ce s'a castigatu in acea dí, asemine celoru din vechime, de órace sunt unii cari dícu: cà sa fi cadiutu aprópe de optudieci de mii de Britani, pe candu noi avuramu la patru sute de morti si nu mai multi raniti. Boudicea 'si puse capetu vietii prin veninu. Peniu Postumu, preféctulu taberei legiunii II., candu a auditu despre fericitulu succesu alu legiunii XIV. si XX. se strapunse cu sabi'a; caci lipsise pe soldatii sei de asemine onóre si, contr'a reglamentulu disciplinariu, n'ascultase de ordinulu ducelui.

XXXVIII. Dupa acést'a contrahenduse tóta ostirea a fostu tienuta supt corturi, spre a aduce resbelulu la finitu. Nerone a mai intaritu armat'a, tramitendu din Germania dóue mii de legionari, optu coorti de trupe ajutatórie, si un'a miia de calareti. Prin venirea caror'a legiunea IX. se completá cu soldati legionari. Coortile si scadrónele se locara in tabere nóue de iernatecu, si tóte gintile inimice séu suspecte se devastara cu focu si cu sabia. Ma nimic'a nu superá pe acestia cá fóméa, caci tóta vér'a ocupati cu resbelulu si sperandu a pune mana pe provisiunile nóstre, nu li a fostu aminte a 'si seminá araturele. Si cu tóte acestea falósele ginti abió tardiu se inclinara la pace. Caci Iuliu Classicianu, tramisu cá urmatoriu lui Catu si in cérta cu Suetoniu, impedecá binele publicu din ura privata. Elu respandise vorb'a: *cà s'ascepte numai pe legatulu celu nou, carele, fora mania de inimicu, fora trufia de vincitoriu,*

va tractá cu blandetia pe cei ce se voru dá. Totu de odata reportá la Roma: cá pana nu se va dá unu urmatoriu lui Suetoniu, nice sa ascepte finitulul resbelului: atribuiu la necapacitatea duclui ver ce nu essiá bine; éra succesele bune la stéó'a cea buna a statului romanu.

XXXIX. Deci fú tramisu Polictetu, unulu din iertati, cá sa cerceteze starea Britaniei, intru care Nerone 'si pusese mare sperantia, cá autoritatea aceluia nu numai va produce concordia intre procuratoru si legatu; ci anca va plecá la pace si inimele cele rebele ale Britaniloru. Si in adeveru, Polictetu n'a lipsitu a fi spre sarcin'a Italiei si Galiei pe unde a trecut cu suit'a sa cea numerósa; ci anca, trecendu Oceanulu a fi spaima si soldatiloru nostri. Ma barbariloru elu a fostu de rísu; caci, nefiindu anca stinsu la densii foculu libertatii, si necunoscendu puterea cea mare, de care se bucurau iertatii, ei nu se puteau indestulu mirá, cum unu duce si o ostire, care a eluptatu o victoria asiá de mare, sa se inchine inaintea sclaviloru. Cu tóte acestea Polictetu in reportulu, ce l'a tramisu Cesarului, a datu lucruriloru o facia mai móle. Suetoniu fú retienutu in purtarea resbelului, si, fiindu cá dupa aceea perduse cateva naui dimpreuna cu fetiorii pe langa tiermurii marii, capatá ordinu, cá si cum resbelulu totu ar mai durá, spre a tradá ostirea in primirea lui Petroniu Turpilianu, carele essise dejá din consulatu. Acest'a, ne superandu pe inimicu si nefiindu nice insusi atacatu, dede neactivitatii sale cei lasie onestulu nume de pace.

XL. In acelasi anu s'au facutu doue crime mari in Roma, un'a de unu senatoru, alt'a prin cutezarea unui sclavu. Domitiu Balbu, fostu pretoru, parte cá érá betranu fórte, parte cá érá bogatu si fora copii, a fostu espusu la curse de insielatiune. Unulu din consangeniei sei, Valeriu Fabianu, destinatu la dregatorii de statu, intielegenduse cu Viniciu Rufinu si cu Terentiu Lentinu, facú unu testamentu plastografu. Acestia mai trasésera in complicitate si pe Antoniu Primu¹⁾ si pe Asiniu Marcellu. Antoniu érá unu onu cu capulu a mana. Marcellu, vediatu pentru stramosiu so Asiniu Polione, trecea altufelu de barbatu de omenia, pecatulu lui numai érá cá socotiá saraci'a cá celu mai mare din rele. Fabianu dar pune sa se subscrie si sigileze documentulu prin aceia, pe cari i numii mai susu, si prin altii mai pucinu insemnati. Acésta fapta s'a doveditu in senatu. Fabianu si Antoniu dimpreuna cu Rufinu si Terentiu s'au osinditu dupre

¹⁾ Antoniu Primu, carele a jocat mare rola la inaltarea lui Vespasianu. Vedi Tac. ist. lib. III. c. II.

legea Cornelia;¹⁾ pe Marcellu ilu mantuira de pedépsa memori'a stramosiloru sei si rugatiunile Cesarului, nu anse si de infamia.

XLI. Aceeasi di trantè si pe Pompeiu Elianu, unu june, ce fusese cestoru, si elu pentrucà luase parte activa la insielatori'a lui Fabianu. Pentru acést'a i s'a propriu siederea in Italia si Spania, unde erá nascutu. Asemine rusine a lovitu si pe Valeriu Ponticu, pentru cà, cá sa nu fia judecati de prefectulu cetatii, dusese pe acusati la pretoru, cu scopu cá, intr'aceea supt masc'a legalitatii si apoi intortocandu dreptulu, sa eludeze pedéps'a. La decretulu senatului, se facù adausulu: *Cá, celu ce va cumpará séu va vinde atare fapte de ajutoriu sa se pedepsésca cá si unu calumniatoru osinditu de judecata.*

XLII. Nu multu dupa acést'a pe Pedaniu Secundu, prefectulu cetatii, ilu ucise sclavulu seu chiaru, acum séu pentru cà nu voiá sa i dea libertatea, pentru a caruia pretiu s'au fostu inoiutu, séu cà, inflacartate de o patima infama, n'a voiutu sa aiba de rivalu pe domnuso. Deci, avendu dupre vechea datina a pedepsi cu mórte pe toti sclavii cati locuiau in aceasi casa, s'a intemplatù cá concursulu plebii, ce voiá a protege pe atatia nevinovati, sa iá dimensiunea unei rebeliuni. In sinulu senatului chiaru erau de aceia, cari conbatau acésta asprime preste mesura; partea cea mai mare anse votara, cá sa nu se faca nice o schimbare. Din acesti din urma a fostu si Caiu Cassiu, care sí motivà parerea cu urmatórea vorbire.

XLIII. „Adeseore, parinti adunati, m'am aflatu facia in „acestu cercu, candu s'a propusu, cá senatulu sa faca decrete „noua contr'a institutiuniloru si a legiloru strabuniloru nostri. „Io nu m'am improtitu; nu dóra cà n'asi fi sciutu, cà despre „tóte afacerile in vechime s'a prevediutu mai bine si mai dreptu, „si cà tóta prefacerea este o schimbare in mai reu; ci pentru cá, „printr'o amóre escesiva catra principiele betraniloru, sa nu „apáru a 'mi inaltíá pré tare zelulu spre acelea. Totu de odata „credeam sa nu slabescu prin dese contradiceri autoritatea, „ce póte o mai am, ci sa remana intréga pentru casulu candu „binele publicu va avé trebuintia de svatulu meu. Acést'a se „intempla astadi. Unu barbatu de rangu consulare se ucide pe „furiu de man'a blastemata a unui sclavu, si nu s'a aflatu nemine, „care sa lu impedece séu sa lu descopere, macaru cà nu e stersu „anca ácelu decretu alu senatului, ce amenintia mórte la toti „sclavii casei. Hei bine, decretati nepedepsirea! Dar pe cine „va mai apará demnitatea sa, de órace prefectur'a Romei n'a

¹⁾ Adusa de dictatorulu Corneliu Sulla, dupre care plastografii se essi-lau prin insule.

„aparatu pe Pedaniu? Cine va mai fi securu prin numerulu
„sclaviloru: déca pe Pedaniu Secundu nu lu putura scuti patru
„sute de sclavi? Sclavimea cui va dá ajutoriu, candu loru in
„frica nu li mai pasa de periclele nóstre? Au dóra ucidiato-
„riulu, cum nu li rusine unor'a a plasmui, 'si a resbunatu nu
„mai nedreptatirea sa? pentru cà elu a facutu contractu despre
„o avere eredita? séu pentru cà i s'a luat unu sclavu moste-
„nit de la parinti? Mai bine sa o spunemu pe facia, cà do-
„mnulu cu dreptu s'a ucisu?“

XLIV. „Au ni place a cautá motive la cele ce decretara
„altii mai intielepti? Ma chiaru candu amu avé a decide acum
„pentru prim'a data, credeti cà unu sclavu concepe planulu spre
„a ucide pe domnuso, fora cá sa i scape o vorba amenintiatória?
„fóra cá negandinduse sa flacarésca ceva? Vedibine cà sî va
„ascunde intentiunea, cà 'si va ascuti ferulu ucidiatoriu intru
„nescienti'a altor'a: dar cum sa póta intrá printre custodie, sa
„deschida usile, sa duca cu sine luminare, sa dea lovitur'a de
„mórte ne observatu de nemine? Multe semne sunt inainte
„mergatorii foradelegii. Déca sclavii denuntia pe acestia, atunci
„putemu noi, singulari intre multi, a fi securi intre cei ce se
„temu; ba in fine, déca trebue sa perimu, nu traimu neresbunati
„intre scelerati.“

„Stramosii nostri n'aveau incredere in natur'a sclaviloru,
„chiaru si atunci candu acestia erau nascuti in aceleasi campuri,
„in aceleasi case, si de copii se dedau a iubi pe domnii sei.
„Éra dupa ce, intre sclavi avemu din mii de natiuni diferite,
„cari au totu alte datine, religiuni straine séu nice o religiune,
„astadi voiiti sa infrenati pe acésta adunatura numai prin te-
„mere? Dar voru peri unii nevinovati? Vedibine. Dar candu
„dintr'o ostire batuta se biciuesce pana la mórte totu alu die-
„celea; óre nu lovesce sórtiulu si pe celu bravu? Totu essem-
„plulu mare are in sine ceva si si din nedreptu, ceea ce facia cu
„individii se rescumpará prin folosulu intregului.“

XLV. Nemine n'a cutezatu a contradice la parerea lui
Cassiu: cu tóte aceste printre unu murmuru confusu se audiau
cei ce compatimiau *cu numerulu, cu etatea séu sessulu, si cu nevi-
novati'a afora de indoiala a celoru mai multi.* Totusi maiori-
tatea vot'a, cá sa se pedepsésca cu mórte. Ma essecutarea
acestei sententia erá deocamdata cu neputintia, din caus'a mul-
timii adunata, ce amenintia cu *petre si facle.* Atunci Cesarulu
prin tr'unu edisu tienù de reu pe poporu, si ingradi cu soldati
calea, pe unde se duceau osinditi la mórte. Cingoniu Varone
opinase: cá si iertatii, cari locuisera supt acelasi acoperisiu, sa
se depositeze din Italia. Ceea ce a propriu principele, pentru

cá datin'a cea veche, ce n'a putut'o indulci compatimirea sa nu devina anca si mai aspra prin crudime.

XLVI. Supt aceiasi consuli Tarcuitiu Priscu, acusat de Bitiniani, s'a osinditu pentru mancarie, spre cea mai mare bucuria a Parintiloru, cari 'si adusesera aminte, cum acusase elu pe proconsululu seu, Statiliu Tauru.¹⁾ In Gallia s'a facutu noua conscriptiune de averi, cu care afacere fura insarcinati Cuintu Volusiu, Sestiu Africanu si Trebeliu Massiniu. Intre Volusiu si Africanu, cá nobili, nascenduse cërta pentru antaiaetate, Trebeliu, pe care ilu despretuiiau amendoui, a apucatu de asupr'a.

XLVII. In acestu anu a muritu Memmiu Regulu, stralucindu cu demnitatea, nobilitatea animei si cu numele bunu, pe catu este cu putintia supt umbr'a maririi imperatorului, astfelu cá Nerone, la o betezire, sa fi respunsu lingusitoriloru ce lu inpregiurau si i diceau: *cá s'a apropiatu finitulu imperiului déca i va placea sórtii a lu chiamá, — cá statului i remane o columna*; apoi, la intrebarea, *cine sa fia anume acela?* — a adausu: *Memmiu Regulu*. Si totusi Regulu a remasu in viatia si dupa acést'a, scutitu fiindu prin modulu vieturii celu retrasu, si caci nobilitatea i erá noua si avea pucina avere, ce nu i o poftiá nemine. In acestu anu Nerone a dedicatu unu gimnasiu si darui cavaleriloru si senatoriloru oleiu cu complacere grecésca.

XLVIII. Supt consului Publiu Mariu si Luciu Asiniu, pretorulu Antistiu, care, cum am dîsu,²⁾ abusase de puterea sa candu erá tribunulu plebii, a facutu versuri satirice contra principelui, pe care le a cititu intr'o societate numerósa, fiindu la mésa la Ostoriu Scapula. Numai decatu Cossutianu Capitone, care mai ieri fû receptu dupa rugatiunile sócruso Tigellinu in senatu, ilu acusá de crim'a lesamajestatii. Atunci pentru prim'a óra supt domni'a lui Nerone fû renoita acesta lege; si se credea, cá acést'a s'a facutu nu atatu pentru cá sa pérda pe Antistiu, catu mai virtosu, cá sa medilocésca lui Nerone glori'a de a iertá prin puterea sa de tribunu de la mórte pe acela ce a fostu osinditu de senatu. Ostoriu a marturisu: *cá n'a auditu nemica*, dar s'a datu crediementu la marturii, ce diceau contr'a. Juniu Marullu, consulu desemnatu, 'si a datu parerea: *cá acusatulu sa fia scosu din pretura si apoi sa se omóre dupa datin'a stramosiésca*. Pe candu ceilalti consintiau cu acést'a, Petu Trasea, premitiendu o lauda plina de respectu catra Nerone si o critica fórte aspra catra Antistiu, dîse: „cá supt unu principe bunu, „unu senatu nestrinsu de necesitate, nu trebuie sa redice la

¹⁾ Vedi lib. XII. c. 59. ²⁾ Vedi lib. XIII. c. 28.

„decretu totu ce merita a pati acusatulu doveditu culpasiu. „Carneficele si latiulu s'au desfiintiatu de multu; sunt pedepse „prescrise de legi, ce se potu aplicá fora asprimea judecatoriloru „si fora desonorea epocei. Mai bine dar acel'a, confiscanduisse „averile, sa se essileze intr'o insula, unde cu catu 'si va „traganá mai lungu o viatia pecatósa, cu atatu va fi mai nefese „ricitu pentru sine si unu essemplu mare alu indurarii „publice.“

XLIX. Libertatea lui Trasea a ruptu si servitutea altora, si dupa ce consululu a datu voiia la votizare, toti trecura in partea aceluia, afóra de pucini, intre cari erá lingusitoriulu celu mai mare A. Vitelliu,¹⁾ carele atacá pe ómenii cei mai buni, si la respunsele acelor'a tacea cá mutulu, cum li e data la naturele cele lasie. Dar deórace consului nu cutezau a concepe astfelu decretulu, scrisera Cesarului despre consentiementulu generale. Acest'a frementatu intre rusine si mania, in fine rescrise: „Cà Antistiu, fora a fi fostu provocatu prin ver o ne „dreptatire órecare, a versatu injuraturele cele mai grele contr'a „principelui; de la parinti s'a cerutu cá sa le resbune. Ar fi „fostu cu cuvientia a decretá pedéps'a dupre marimea culpei. „De alta parte, elu, care ar fi impedecatu asprimea judecatori- „loru, nu voiiesce a propri cumpatarea loru. Ei decreteze ce „le place; din parte li a datu libertate si cá sa lu absolveze.“ Dupa ce se citira acestea si altele asemini, cari dau pre facia mani'a principelui, consului pentru acést'a nu 'si schimbara defelu decretulu seu, nice Trasea nu s'a abatutu de la parerea sa, asemine nice ceilalti nu se lapedare de cea ce aprobasera; o parte din ei cá sa nu apara a fi descarcatu odiosulu pre principele, cei mai multi caci se credeau ascurati prin numerositate; éra Trasea din indatinat'a taria a caracterului, si pentru cá sa nu scada in opiniunea publica.

L. Ó incriminare de asemine natura a restornatu si pe Fabriciu Veiento, caci *supt titlu de codicili a compusu o satira lunga, injuriósa contr'a parintiloru si a preotiloru.* Acusatoriulu lui Taliu Geminu mai adause, cá elu ar fi vendutu favorea principelui si dreptulu de a cascigá dregotorie. Acést'a fú unu motivu pentru Nerone cá sa iá insusi in mana cercetarea acestei afaceri. Dovedinduse imputatiunile, Fabriciu fu scosu din Italia, si cartile aceluia arse, care, catu au fostu proprite si capatarea loru cu periclu impreunate, erau cautate si mereu citite; voiia libera de a le avé apoi curentu le cufundá in uitare.

LI. Ma pe candu relele publice se ingreuiiau din di in di, pe atunci ajutóriele se impucinau; Burru muri nu se scie de

¹⁾ Carele mai tardiu a ajunsu imperatoru.

betezire au de veninu. Cei ce d'au cu socoteal'a, cà a peritu de betezire, se intemeiaza pre cercustarea, cà imflandu i se gâtulu din ce in ce mai tare, s'a inecatù prin oprirea resuflarii. Cei mai multi afirmara, cà din ordinulu lui Nerone cà si cum aru fi voiitu a 'i aplicá unu medicamentu, i aru fi unșu palatulu gurei cu o unsóre vatamtória; si cà Burru, precependu foradelegea, 'si ar fi intorsu faci'a, candu principele a venitu sa lu védia, si, la intrebarea acestui'a, sa i fi respunsu numai: *Mi este bine.* Parerea de reu pentru mórtea lui a fostu mare si a duratu multu intre cetatiani, aducendu 'si aminte de meritele lui, si din caus'a celoru doui urmatori ai lui; dintre cari unulu erá omu de omenia, dar fórte slabu; celalaltu unu blastematu si unu spargatoriu de case. Cesarulu adeca pusese preste coortile pretoriane pe doui barbati, pe Feniu Rufu din deferintia catra poporu, caci elu administrase bucatele fora castigu; si pe Sofoniu Tigellinu, din inclinare catra unu vechiu desfrenatu si omu de nemica. Si ei se purtara dupre cum li a fostu cunoscutu caracterulu. Tigellinu, atotupotinte asup'a inimei principelui, 'i a fostu intimulu placheriloru secrete; Rufu, stimatu de poporu si de ostire, tocm'a pentru acést'a nu stá in favórea lui Nerone.

LII. Mórtea lui Burru a frantu influinti'a lui Seneca; caci caus'a sustienuta de ómenii cei de omenia redusa la unu singuru capu, prin departarea órecum a celuilaltu, perdù din putere, éra Nerone se incliná spre cei rei. Acestia atacara pe Seneca prin mai multe incriminari: „cà averile cele mari, si pen-
„tru unu privatu gramadite preste mesura, le mai adauge; cà
„popularitatea o trage asupra 'si; cà prin graciele gradiniloru,
„prin pomp'a vileloru sále intrece órecum pe principele.“ Mai
díceau ei: „cà elu 'si atribuesce nu mai siesi laud'a elocentiei, si
„face intinsu la versuri, de candu i a venitu principelui placere
„la ele. Cà inimicu dechiaratu alu placheriloru principelui, nu
„i recunósce indemanarea potinte la manarea cáiiiloru; cà 'si
„bate jocu de vocea lui, candu canta. Pana candu in fine sa
„nu se faca nimic'a gloriosu in statu, despre care sa nu se créda
„cà Seneca e inceputoriulu? Dieu, copilari'a lui Nerone a trecutù,
„virtutea junelui a venitu. Deci scápese de astu dascalu, in
„stramosii sei are elu destule modele de cultura si anca ce
„mari!“

LIII. Seneca, luandu scientia despre incriminatorii sei de la acei curtisani, in cari mai erá órecare simtiu alu binelui, si pentru cà Cesarulu totu mai multu fugea de societatea lui, cerù timpu de convorbire, si, dupa ce l'a capatatu, incepù asia; „sunt patrusprediece ani, Cesare, de candu fui asociatu
„tengeretiloru tale, de mare sperantia, si optu de candu tieni dom-

„ni'a. In acestu cursu de timpu m'ai gramaditu tu cu atatea
 „onóri si averi, incatu fericirei mele nu i lipsesce alt'a decatu
 „infrenarea aceleia. Voiu sa aducu essemple mari, nu din trépt'a
 „mea, ci din a ta. Stramosiuto Augustu ¹⁾, a concesu lui Marcu
 „Agrippa unu locu de repausu in Mitilene; éra pe Caju Mece-
 „nate l'a lasatu sa traiasca in neactivitate chiaru in Roma, cá
 „si cum ar fi unu strainu. Din cari unulu, sociu de resbelu,
 „altulu insarcinatu in Roma cu afaceri grele a le gubernului,
 „capatara daruri ce e dreptu bogate, ci corespunsatórie la me-
 „ritele loru cele mari. Dar io ce altu servitiu ²⁾ puteamu sa
 „ti aducu decatu studiele mele, nutrite sa dîcu asia la umbra,
 „caror'a de acolo li a venitu lustru, cá io aparu cá conducatoriu
 „alu elementeloru de invetiatura in juni'a ta. Si e mare pen-
 „tru mine acésta respalata. Tu anse ai versatu preste mine gra-
 „ti'a ta cea bogata, mai implutu cu avere nemesurata, incatu de
 „multe ori stau si me gandescu: óre io su acel'a ce, essitu din
 „rendulu cavaleriloru, din fundulu provinciei, me numeru acum
 „intre cei de frunte ai statului? cum io, omu nou ce sunt, sa
 „stralucescu intre nobilii, ce numera multe nume de barbati mari
 „intre stramosi? unde e natur'a de mai nainte ce se multiemiá
 „cu pucinu? face elu astfelu de gradini, se preambila in aceste
 „case de tíera prin campiele cele intinse, si se resfatia in ve-
 „nite bogate? Numai un'a me pôte escusá, Cesarule, cá nu mi
 „se cade sa refusu facerile tale de bine.

LIV. „Noi anse si unulu si altulu amu implinitu me-
 „sur'a: tu dandu catu pôte dá unu principe unui amicu si io
 „primindu catu pote primi unu amicu de la unu principe.
 „Ce trece peste acésta marésce numai ur'a. Este adeve-
 „ratu cá acést'a, cá ori ce lucru omenescu, nu incape cu ma-
 „rirea ta; dar m'apasa pe mine, io am trebuintia de ajutoriu.
 „Cum obositu in servitiulu militariu séu pre cale asi cere aju-
 „toriu, asia me rogu acum, pre acésta cale a vietii, cá betranu,
 „ce nu mai e in stare a purtá nice cea mai mica grige, de
 „protegerea ta. Deorace nu mi mai potu cautá de averile mele,
 „dá ordinu cá sa se administreze prin procuratori, impreuna le
 „cu posesiunile tale. Fora a me cufundá in saracia, voiu nu-
 „mai cá sa depunu acestu lustru ce mi iá vederea ochiloru, si
 „timpulu, ce mi va remané de la cautarea gradiniloru si a vi-
 „leloru mele, ilu voiu aplicá la cultivarea spiritului meu. Tu ai

¹⁾ Genealogi'a este acést'a: Nerone a fostu fiulu Agrippinei, socia lui Cneu Domitiu. Éra Agrippina fét'a lui Germanicu si a Agrippinei *senioris*. Acésta Agrippina a fostu fét'a lui Agrippa si a Juliei, éra Julia fii'a imperato-relui Augustu. ²⁾ Munificentia aci nu semnifica liberalitate, darnicia, cum o traducu unii; ci servitiulu unui *miles munifex*.

„virtutea junelui si esperienti'a de mai multi ani in gubernarea „statuli! noi amicii cesti mai betrani putemu dice: *calea e buna*. „Si acést'a ti va servi spre gloria, cà ai inaltiatu la culmea cea „mai inalta, pe de aceia ce sciura a se conformá si intr'o stare „mai de josu.“

LV. La acestea Nerone a respunsu cam asia: „cà io la „vorbirea ta premeditata ti respundu indata, si acésta facultate „o datorezu tie, care m'ai invetiatu sa vorbescu nu numai pre- „gatitu, ci si din ruptu. Stramosiulu meu Augustu a lasatu pe „Agrippa si pe Mecenate sa se bucure de repausu dupa ce 'si „au facutu tréba; elu anse s'affá intr'o etate cá aceea ce aco- „peria cu autoritate ori ce si ori cum ar fi facutu. Cu tóte „acestea elu n'a luat de la nice unulu darurile ce li au facutu. „Acestea ei le meritasera in resbelu si in pericle, caci intr'ace- „stea 'si a petrecutu Augustu juneti'a. Nice mie nu mi ar fi „lipsitu braciulu si arm'a ta, candu asi fi avutu trebuintia de a „purtá resbelu. Ci, cum cerea starea presente a lucrurilor, tu „ai cultivatu mai antaiu copilari'a, apoi juni'a mea cu lumi- „nile mintii tale, cu svatulu si doctrinele tale. Facerile tale „de bine catra mine voru durá, catu va tiené viati'a mea. „Ceea ce ai tu de la mine gradini, venite, vile, sunt espuse „la intemplari; si chiaru de aru parea a fi multe, cati „alti, cari nu se potu mesurá cu tine la talente, n'au posesu „mai multe. Mie mi e si rusine, a numi iertati, ce se vedu in „mai mari bogatii; ba, mi cade faci'a de rusine cà tu, care esci „celu antaiu in amórea mea, anca n'ai intrecutu pe toti in bu- „natatile norocului.

LVI. „Catra acestea etatea ta e robusta anca, capace de „a duce la lucru si de a se bucurá de fructele ostentitiuniloru; „éra incatu pentru mine io acum intru pentru prim'a data pre „cararea domniei; afóra déca cumva tu nu vei voii a te pretiui „pe tine mai josu decatu Vitelliu, fostu de trei ori consule, si „pe mine mai reu decatu Claudiu. Vedibine cà liberalitatea „mea catra tine nu póte implini ceea ce Volusiu a castigatu prin „tr'o economia de mai multi ani. Ce e mai multu, déca ici colo „io retacescu pre cararea cea lunecósaa a teneretieloru me re- „chiami, si mi conduci etatea mai cópta cu grige mai mare. Nu „cumpatulu teu, déca vei dá inapoi banii, nu repausulu teu, „déca vei lasá pe principele; ci iubirea de argintu a mea, cru- „dimea mea cea temuta va amblá prin gur'a tuturoru. Si chiaru „sa laude iubirea ta de întieptiune; totusi nu se cuvine unui „filosofu a 'si castigá onóre prin ceea ce face rusino amicului „seu.“ Cu aceste vorbe apoi impreună imbracisiari si sarutari, „facutu de la natura si deprinsu prin datina a ascunde ur'a supt- „facia mincinosá a lingusiriloru, Seneca, cum de ordinariu se fi-

nescu convorbirile cu domnitorii, i multiamesce; anse 'si schimba modulu vietiei, alu puterii de mai nainte, nu mai primesce la sine cetele de curtisani, nu suferé suta, vine raru in Roma, supt pretestu cà e betezitu séu ocupatu cu studie filosofice acasa.

LVII. Seneca resturnatu, a fostu usioru a sapá caderea lui Rufu Fenniu, imputandu-i-se *amicitia catra Agrippina*. Tigellinu, a caruia influintia se intariá din di in di, calculandu, cà intrigile sale in cari 'i stá fortia voru deveni mai eficaci, déca elu 'si va legá pe principele asociendusilu la foradelegi, cercetá dupa temerile lui. Si dupa ce a mirositu, cà are temere mai alesu de Plautu si de Sulla, pe care mai daunadi i stramutase pe acela in Asia pe acest'a in Gallia Narbonense, incepe a vorbi, *despre nobilitatea acelor'a si catu de aprópe stá ostirea Orientelui de Plautu, a Germaniei de Sulla*. „Incatu pentru den-
„sulu elu nu se conduce, cá Burru, de felu de felu de conside-
„ratiuni private; ci cauta singuru numai la binele lui Nerone.
„De cursele din Roma ilu scutesce ori cum presinti'a sa aci: dar
„in ce modu sa se inabusiésca rescólele din departare? Galliele
„stau cu audiulu ascutitu la numele de dictatoru, nu mai pucinu
„e suspecta si poporatiunea din Asia, candu cugeta la numele celu
„stralucitu a lui Drussu. Sulla e saracu, si acést'a e tocmai ce
„lu face cutezatoriu; elu face pe indiferintele, pana i se va oferi
„ocasiune la fapte indrasnetie. Plautu are multa bogatia, si nu
„se arata macaru cá amicu alu vietiei private; ci se falesce cà
„imiteza pe Romanii cei vechi, imbraciesindu si aroganti'a stoici-
„loru, ai acestei secte, ce produce numai capete turburatórie si
„pofitórie de schimbati.“ Nice cà s'au mai ganditu multu. In
siese díle desbarcara la Massilia ucidiatorii, si pana a se teme
séu prinde de veste, Sulla e ucisu, tocm'a candu se punea la mésa.
Capulu i lu adusera la Nerone, carele 'si a batutu jocu cà a
caruntitu asia de tempuriu.

LVIII. Planulu de a ucide pe Plautu nu s'a pututu pune in lucrare cu atat'a secretu, caci la multi le pasá de mantuirea lui; si pentru cà calea cea lunga pe mare si pe uscatu, si timpulu ce trecuse la medilocu, latísiera faim'a. Omenii 'si inchi-
puiau de comunu, cà *ar fi plecatu la Corbulone*, ce comendá pe atunci preste o mare ostire, si erá insusi mai nainte de toti amenintiatu, déca se ataca viati'a la barbati renumiti si nevinovati. Ba anca se vorbiá: cà *Asia ar fi apucatu armele spe apararea junelui barbatu; cà soldatii, tramisi spre uciderea lui, nefiindu nice numerosi nice determinati de ajunsu, dupa ce n'a pututu implini ordinulu, se fia trecutulu la partitulu celu nou*. Aceste minciuni, cum se intempla cu faimele, mai crescura anca prin credulitatea trandaviloru. Intr'acestea unu iertatu a lui Plautu, favorizatu de ventu, ajunse inaintea centurionelui, si i aduse sva-

tulu, de la socruso Antistiu: „că sa fuga de o mórte lasia, de „unu repausu lenesiu ¹⁾, din compatimire catra numele celu mare „va gasi ómeni de omenia, va aduná in giuru de sine marini- „mosi. Intr'aceea sa nu despretuiasca nice unu ajutoriu: dupa „ce va fi respinsu elu odata pe cei siessedieci de soldati (caci „atatia au fostu tramisu): apoi, pana va veni scirea la Nerone, „pana candu voru sosi alti fitiori, se potu face multe, incatu sa „ajunga lucrulu la resbelu in forma. In fine unu atare planu „ver că i aduce mantuire, séu periclu nu e mai mare pentru „bravu, decatu pentru lasatoriu.

LIX. Dar pe Plautu nu lu induplicara acestea, acum séu că elu, că unu nearmatu si essilatu, nu prevedea de nicaiurea nice unu ajutori, séu că acésta stare de necertitudine erá contraria naturei lui, séu din amórea catra socia si copii sei, in privinti'a caror'a principele, cum credea elu, va fi mai impacabile candu nu lu va mai turburá nice o grige. Altii spunu că *i ar fi venitu de la socruso alte sciri, că adeca nu mai e amenintiatu de nice unu periclu, si că doctorii de intielectiune Cerranu din Grecia si Musoniu din Tuscia, l'ar fi svatuítu, că in locu de o viatia nesecura si plina de frica, sa ascepte mórtea cu constantia.* Adeverulu e că lu aflara la mediu de dî desbracatu, că la essercitarea corpului. In starea acést'a l'a ucisu centurionele in presinti'a eunucului Pelago, pe care Nerone i lu facuse mai mare preste centurione si cét'a sa, că unu servu regescu ²⁾ preste sateliti. Capulu ucisului i s'a adusu, la a carui vedere dîse: (citezu vorbele principelui chiaru). Hei bine Nerone ³⁾ apoi desbracanduse de temere se pregatesce a grabi cununi'a sa cu Poppea, ce s'amanase din caus'a astorufelu de grige, si a departá pe socia sa Octavia, carea, pe langa tóta purtarea ei cea retrasa, nu o putea suferi din caus'a pumelui parintescu si a amórii de care se bucura la poporu. Éra catra senatu a tramisu o scrisória, fora anse a marturisi uciderea lui Sulla si Plautu: *cà ambi au fostu nisce capete neliniscite, si că lui i jace tare la inima binele statului.* Din caus'a acést'a se decretara rugatiuni publice, si că Sulla si Plautu sa fia scosi din senatu — o batjocura acést'a mai insultatória, decatu relele nóstre.

LX. Candu Nerone la primirea acestui decretu alu senatului a vediútu, că tóte faptele sale tiranice se marescu cá atatea virtuti stralucite, lasà pe Octavia supt pretextu: *cà e stérpa.* Numai decatu se impreună cu Poppea. Acésta femeia de multu tietória, carea cá spargatória de casa apoi cá socia domniá pe Nerone, puse pe unúlu din servitorii Octaviei, că sa 'i impute acestia: *cà se tiene cu unu servu.* Cá complice alegu pe unu

¹⁾ e coruptu acestu locu. ²⁾ vatavu am dice. ³⁾ lacuna.

flotistă, cu numele Euceru, din Alessandria de nascere. În privința a acestă a se iau la cercetare servitorele; din durerea torturilor unele afirmara minciunile, altele remasera pana în fine marturisindu nevinovati a domnei lor. Din cari un a zorita de Tigellinu, i respunse: *cà partile ruginose a le Octaviei sunt mai curate decatu gur'a lui*. Si cu tôte acestea ea fú departata, deocamdata supt speci a desfacerii civili, si capatà cas'a lui Burru si mosiele de la tiéra a le lui Plautu — daruri nefericite. Dupa acestă a a fostu spatriata la Campania, dandu-i-se o custodia militare. Pentru acestă a se redicara jeluire dese si nu ascunse între poporu, care, de si se bucura de întieptiune mai pucina, anse ne avendu bogatia nu e asia de tare espusu la pericle. Din caus'a acestă a, éra nice decum din ver o parere de reu, Nerone 'si rechiamà acasa pe socia sa Octavia.

LXI. Indata apoi plebea saltandu de bucuria se suie în Capitoliu, si în cele din urma adoréza pe diei. Restórna statuele Poppeiei, pe ale Octaviei le pórtă pre umeri, le acoperu cu flori, le assiédia în Foru si prin temple. Se dau laude principelui, lu poftescu sa esse spre a lu salutá. Deja Palatulu se impluse de multime si de ciuítire de bucuria, candu cete de militari tramisi cu bataia si cu sabi a scósa constringe pe adunatura a se resfirá care în catro. Ceea ce restornasera în turburare se pusé la locu si statuele Poppeiei se restabilira. Acésta femeia pururea nempacabile în ura érá acum teribile în frica cá nu cumva poporulu sa erumpa anéa si cu mai mare violentia, séu cá Nerone prin inclinarea poporulu catra Octavia sa nu se schimbe, i cadíu la pitióre dicendu: „cà lucru n'a ajunsu numai pana „acolo, cá sa se lupte pentru man'a lui, desi acestă a i este mai „scumpa decatu viati'a, ci viati'a ei insasi e în periclu din partea „omeniloru si serviloru Octaviei, cari 'si dederă numele de poporu romanu, si cutezara fapte în pace, ce abia în resbelu se „intempla. Contr'a principelui luara ei armele, ducele numai li „a lipsitu, care în turburarea lucruriloru usioru se póte aflá. „Déca aceea e în stare a face turburari lipsindu, apoi parasésca „ea numai Campania si vina la Roma! În fine dens'a, Poppea, „ce crima aré? Pe cine a vatamatu ea canduva? Nu cumva „caci voiiesce a dá casei Cesariloru pe adevaratii descendenti? „Au mai bine voiiesce poporulu romanu sa védia înaltanduse „la marirea imperatésca pe copilulu unui flotistú din Egiptu? „În cele din urma deca binele statului o cere, atunci aduca pe „domn'a de buna voia, éra nu de frica, séu prin drépta resbu- „nare sa ingrigésca de securitatea sa. Mesurele cele cumpatate „a liniscitu turburarea, dar déca poporulu se va desperá de a „vedé pe Octavia socia a lui Nerone, i voru sci ei dá altu barbatu.“

LXII. Acestu discursu maliciosu, calculatu pentru a atietia temerea si mani'a, a spaimentatu pe Nerone si l'a interitatu. Ma suspitiunea cu sclavulu a aflatu pucinu crediementu si servitoriele intrebate i luara puterea. Deci se determinara a afla pe cineva cá sa se dechiare culpasiu, carui'a sa i se mai póta imputá in crim'a unei conjuratiuni. Celu mai aptu la acést'a s'a parutu a fi efaptuitoriulu uciderii de mama Anicetu, carele, cum s'a mai dísu, erá prefectulu flotei de la Misena, 'si carele dupa e-faptuirea foradelegii avù parte de pucina favóre, apoi si de mai mare ura; pentru cá ómenii in ajutatorii fapteloru celoru rele nu vedu decatu asia dícendu o imputatiune viua. Deci Nerone chiamendulu la sine i aduse aminte servitiulu celu dintaiu. „*Numai elu a redicatu man'a spre a mantui pe principele de cursele mamei; acum i se oferesce ocaziune la o complacere nu mai mica, déca i ajutá a se scapá de o socia inimica; la acést'a nu se cere nice braciú, nice arma; ci numai sa se dechiare cá s'a tienutu cu Octavia. O respłata mare, desi deocamdata pe ascunsu si unu locu de retragere placutu, i va fi respłat'a; éra ne primindu propunerea, i va cautá sa móra.* Anicetu spurcatu de la natura si dedatu prin foradelegile sale de mai nainte, plasmuieste anca si mai multe de câte i s'au dísu, si face marturisirea intre nisce amici, pe cari Nerone i chiamase cá la o svatuire. Dupa acést'a fù gonitu in Sardinia, unde petrecú essilatu in destula avere si muri de mórte firésca.

LXIII. Acum Nerone intr'unu edísu spune: *cá Octavia a coruptu pe prefectulu flotei cu scopu cá sa o atraga in partea sa apoi, uitandusi cá nu demultu i imputase sterpitiunea, o acusa cá, in conscientia calcarii juramentului conjugale, 'si a facutu cá sa lapede fructulu amorului seu; si incheia cá tóte acestea le are dovedite.* Dupa acésta a inchis'o in insul'a Pandataria.¹⁾ Nice unu essilatu nice odinióra n'a miscatu inimile privitoriloru la atat'a compatimire. Unii 'si mai aduceau aminte de Agrippina, lapedata de Tiberiu; aducerea aminte de Julia essilata supt Claudiu erá anca viua. Ma acestea s'afflau in plinirea aniloru; ele vediusera si dile bune, si sórtea cea aspra a presentelui 'si o mai indulciau prin aducerea aminte de timpuri mai fericite. Éra pentru Octavia diu'a cununieii a fostu cá si o dí de inmorimentare; ea intrá intr'o casa, unde nu i s'a oferitu decatu icóne de intristare. Tataso a fostu lipsitu de viatia prin veninu, si nu multu dupa aceea si frateso Britanicu. O servitoria mai mare decatu dómn'a; éra Poppea iá luatú barbatulu numai cá sa o pérda. In fine o calumnia mai rea decatu ori ce mórte.

¹⁾ Insula mica in marea meditiérana, nu departe de tiermurii maritimi ai Italiei, unde si Augustu 'si essilase pe fia sa Julia.

LXIV. Si tener'a femeia, in etate de doue dieci de ani, intre Centurioni si soldati deja prin presintimentele nenorociriloru sale rapita din viatia, totu nu se putea impacá cu mórtea. La pucine díle dupa ,acestea capata ordinu, cá sa móra. De si strigá: *cà ea numai e decatu o veduva, decatu o sora*, provocanduse la *Germanici*, cá la stramosi comuni ei si lui Nerone, apoi la numele *Agrippina, pe candu, macaru cá ducea o casatoria nefericita, anse celu pucinu i s'a lasatu viat'a*. Inzedaru, o legara cu funii si i deschisera vinele la tóte membrele, si, deórace sangele, impededatu de frica, nu curgea iute, o innecara intr'o baia fórté ferbinte. La acést'a s'adause o crudime'ánca si mai silbatica: cá adeca capulu taiiatu si adusu la Roma sa lu póta vedé Poppea. Pentru acestea se decretara daruri templeloru. Ceea ce o amíntimu cu acelu scopu, cá vericare va citi la mine séu la alti scriitori evenimentele acestea, sa scie din capulu locului, cá de cate ori principele a ordínatu essiliu séu ucídere, totu d'aun'a s'au facutu multiemita díeiloru. Ce mai demultu erá unu semnu a lu suceselorü fericite, ajunsese acum a fi aratatoriu alu nenorociriloru publice. Cu tóte acestea nu vomu tacea, déca cumva verunu decretu alu senatului se va mai insemná prin noua lingusire séu prin dejosirea cea mai din urm'a.

LXV. In acelasi anu Nerone, cum se crede, a curatitu din viatia prin veninu pe cei mai insemnati dintre iertatii sei; pe Doroforu, caci s'ar fi opusu la cununi'a lui cu Poppea; pe Palante, caci prin betranetiele sale cele lungi prea multu tienea la sine banii ce i avea in suma imensa. Romanu prin calumnie secrete innegrise pe Seneca cá ar stá in legatura cu Caju Pisone; ci Seneca sciú cu mai mare cuventu a face sa cada acusatíunea asupra capului defaimatoriului. Din caus'a acest'a Pisone, cuprinsu de frica urdiesce contr'a lui Nerone o conjuratiune teribile, ceea ce anse n'a avutu essitu bunu.

Cartea a cincispredecea.

Consulii:

A. R. 816	de la I. C.	63	{	C. Memmiu Regulu.
				L. Virginiu Rufu.
" 817	" "	64	{	C. Lecaniu Bassu.
				M. Liciniu Crassu.
" 818	" "	65	{	P. Siliu Nerva.
				C. Juliu Atticu Vestinu.

Acésta carte contine finea anului 815, cei doi ani urmatori si o parte din anulu 818.

I. Vologese, regele Partiloru, luandu scire despre faptele lui Corbulone, si cá s'a pusu pe tronulu Armeniei, Tigrane, unu rege strainu, si totu deodata, voiindu cá sa 'si resbune umilirea, facuta maririi Arsacidiloru, prin sgonirea frateso Tiridate éra de alta parte gandinduse la marimea romana si la respectulu aliantiei nice odata vatamate, neresolutu cum erá de natura, catra acestea si incurcatu in multe resbele, evenite din rescól'a Ircaniloru, a unei ginti potinte, se frementá in minte de cugete contradicátorie. Si pe candu elu stá indoitu cu mintea éca ca i vine scire despre o noua injuria: precum cá Tigrane, essitu din Armenia, a predatu mai departe si timpu mai lungu pe Adiabeni, o ginte marginasia, decatu e datina a se face prin excursiuni lotresci. Acést'a a caditu greu la capeteniele gintiloru. „*Pana acolo au caditu ei in despretiu, ca sa fia depre-dati, nu de unu duce romanu, dar de unu obstaticu nerusinat, ce a petrecutu atatia ani in stare de sclavu.* Dorerea loru o mai aprindea Monobazu, domnitorulu Adiabeniloru, intrebandu: *ce aparare si de unde sa ascepte ajutoriu? Deja Armenia o dedera, tierele marginasie se predéza, si déca Partii nu li da ajutoriu, atunci apasarea la romani e mai suportabile pentru cei ce se supunu, decatu pentru cei supusi prin arme.*¹⁾ Tiridate din parte 'si,

¹⁾ Monobasu va sa dica: déca Partii nu ne protegéza, atunci suntemu nevoiiti a ne aruncá in braciule romaniloru, mai bine de voiia buna, decâtu constrinsi prin arme.

destronatu, fugariu, prin tacerea si geluirea sa cea inabusita, a facutu anca si mai mare intiparire. *Imperiele cele mari nu se tienu, dise elu, prin lasitate; ci trebuie essitu pre campulu de bataiia cu barbati si cu arme. Pentru suverani dreptatea e puterea.*¹⁾ *A 'si apará ce e alu seu e treb'a ómului privatu; a se bate pentru cele straine face laud'a regiloru.*

II. Atinsu prin aceste vorbe Vologese conchiamo adunarea, pune pe Tiridate langa sine si incepe asia: „Pe acestu „barbatu, nascutu cu mine din acelasi tata, lasandu mi mie din „caus'a etatii titlu supremu, l'am intrudusu in posesiunea Armeniei, „care a alu treilea gradu alu puterii nóstre, caci Media o capatase mai nainte Pacoru; si, mi se parea cá cu acést'a „inabusindu vechea ura si discordia dintre frati, asi fi pusu la „orenduiala cuvientiosa afacerile casei nóstre. Romanii impe- „deca acést'a, si, ei carii n'au frantu nice odata pacea spre fo- „losulu seu, o frangu si acum spre stricatiunea sa. Jo nu o „negu, cá asi fi voiitu cá sa conserveze cele castigate de parinti „mai bine prin dreptate, decatu prin versare de sange, mai bine „prin negociatiuni decatu prin arme. De am facutu reu standu „la indoire, voiui acum sa indreptezu prin bravura. Puterea si „glori'a vóstra e intréga anca, si pedeasupr'a voi v'ati castigatu „faim'a modestiei, o calitate acést'a ce nu trebuie sa o despretui- „iesca nice cei mari ai pamentului, si carea se stiméza si de „diei.“ Totu deodata incinse capulu lui Tiridate cu diadema, si i dede lui Monese, unuia din nobili, brav'a céta de calareti, carea, dupre datina, formeza suit'a regelui, la care a dísu sa se adauge si cetele ajutatórie a le Adiabeniloru, cu insarcinarea, cá sa scótiá pe Tigrane din Armenia, pana candu insusi, compunendu 'si cért'a cu Ircanii, va concentrá puterea inlaintru cá cu tóte fortile imperiului redicandu resbesbelu sa amenintie provinciele romane.

III. Curbulone capatandu scire securá despre acestea, a tramisu doue legiuni supt comandele lui Verulanu Severu si a lui Vettiu Bolanu spre ajutoriu lui Tigrane, dandu le instructiune secreta: *cá sa lucreze mai multu cu intieleptiune, decatu pré rapede; pentru cá elu voiiesce mai bine sa fia atacatulu, decatu atacatoriulu. Césarulu i scrisese: cá spre apararea Armeniei se cere unu duce propriu; caci candu Vologese ar face incursiune, Siria s'ar aflá in mai mare perichu.* Intr'aceea locéza pe legiunile ce le mai avea pre rip'a Eufratului, cu mare iutime arméza trupe din provinciali, si cu posturi fortificate ocupá intratele inimicului. Si deorace tiér'a e séca de apa, intemeiéza casteie pe la fontani; éra unele riuri le astupa cu nesipu.

¹⁾ Macht vor Recht, ar dice Bismark.

IV. Pe candu Corbulone luá acestea mesure spre apararea Siriei, Monese vení in marsu fortiatu spre a preveni faimele, si totusi aflá pe Tigrane preinscientiatu si nu nepregatitu. Acesta ocupase Tigranocerta, o cetate bine intarita prin garnisona numerósa si muri. Mai adauge, cá unu riu de latíme insemnata spala o parte a muriloru, si pe acolo pe unde riulu nu se parea a fi de ajunsu, s'a sapatu o grópa mare fóрте. Soldatii inlainturulu cetatii erau provediuti de mai nainte cu de ale vietii. Cercustarea, cá cativa soldati, ce essisera cu pré multu focu inaintea unoru trasure cu provisiuni, fure incinsi fora veste de inimici, desceptá mai multa mania, decatu frica in ceialalti. De alta parte Partii la impressurari de cetati nu pré cutéza a se apropiá; cu cateva aruncature de sagéte nu sparie ei pe nemine la spatele muriloru, si nu facu nice o tréba. Éra Adiabenii, ce incepura a aplicá scare si machine, fure usioru respinsi si apoi taiati de ai nostri la o erumpere din cetate.

V. Corbulone totusi, care credea cá si la succese fericite e bine a tiené cumpatu in norocu, tramise soli la Vologese, cá sa i se planga: *cá au atacatu cu forti'a provinci'a, cá a incinsu in cetate pe unu rege sociu si amicu si coortile romane; Vologese sa redice inpresurarea cu catu mai iute cu atatu mai bine; seu la casu din contra si insusi va taberá pre pamentu inimicu.* Centurionele Casperiu, insarcinatu cu acésta solia, aflá pe regele la cetatea Nisibi, departata de Tigranocerta cu treideci si siepte de mii de pasi, si 'si spuse soli'a cu falosia. In Vologese erá a-fundu inradecinatu vechiulu principiu: cá sa nu se incurce cu romanii in resbelu; catra acestea tréb'a anca nu i mergea pré bine; impresurarea a fostu fora resulatu; Tigrane erá asecuratu cu soldati si cu de ale mancarii, intreprindiatorii cuceririi fure batuti, legiunile au intratu in Armenia, si celelalte pentru Siria menite stau gata a dá resbelu in contr'a lui, calarimea sa slabita prin lipsea de nutretiu, caci o turma de locuste trecendu a mancatu totu ce erá iérba si frondia. Din caus'a acest'a ascundiendu 'si fric'a si aratanduse inclinatú spre mai moii, a respunsu; *cá voiiesce a tramite la imperatorele romanu o solia, cá sa céra Armenia si sa faca pace.* Éra lui Monese i a datu ordinu: cá sa descinga Tigranocerta; insusi se retragé.

VI. Unii inaltia laudandu aceste eveneminte *cá efaptuite prin temerea regelui si amenintierile lui Corbulone.* Altii le esplicau *cá pe nisce rezultate a le unui tractatu ascunsu, cá ambele parti sa lase resbelulu, si, déca se retrage Vologese, trebue cá si Tigrane sa esse din Armenia.* „Caci de ce sa se fi retrasu „de la Tigranocerta ostirea romana? De ce sa deserte o tíera „cu pace, ce o aparasera cu armele? Nu cumva voru ierná „mai bine la marginile Capadociei, in nisce colibi facute in

„graba decatu in capital'a unui regatu mantuitu acum? Nu mai „e indoire resbelulu s'a amanatu numai, pentru cá Vologese sa „aiba de a se bate cu altulu, éra nu cu Corbulone; si pentru „cá Corbulone sa nu mai aiba a 'si pune in periclu glori'a me- „ritata in cursu de atatia ani.“ Caci elu, cum s'a disu, ceruse pentru apararea Armeniei unu duce propriu, si se audiá, cá Cesenniu Petu este pre drumu. Iudata cum a venitu ostirea se impartí asiá: cá Legiunea a IV. si XII. adaugenduse a V. chiamata de curentu din Mesia, dimpreuna cu trupele sociloru din Pontu, Galate si Capadocia sa stea supt comand'a lui Petu; éra a III. VI. si X. dimpreuna cu garnisón'a de mai nainte a Siriei sa remana supt Corbulone. Celelalte ostiri sa le contraga la unu locu séu sa le impartia dupre trebuintia. Ma Corbulone nu érá omu cá sa suferé langa sene rivalu; érá Petu, pentru care ar fi fostu destula onóre a se multiemi cu rol'a a doua, vorbiá cu despretiu de faptele aceuia: *cà aci nu se vede nemica din bataii si prede; cucerirea de cetati este numai o plasmuire pana la numele acelora; elu e acela care va impune vinctiloru tributulu si legi; si in loculu unei umbre de rege va intru-duce dreptulu romanu.*

VII. Pe acelasi timpu solii lui Vologese, despre care amintii cà s'au tramisu la principele, se rentórsera fora resultatu, si Partii incepura pe facia resbelulu, si Petu ilu primí. Elu iá doue legiuni pe a IV. si a XII. comandate acea de Funisolanu Vettonianu, acést'a de Calaviu Sabinu, si intra in Armenia, ci supt semne cobitórie. Caci la trecutululu Eufratelui, ce l'a facutu pre o ponte, calulu seu, ce portá ornamentele consularie fora nice o causa invederata, s'a spariatu si a apucatu fug'a indereptu. Vit'a pentru jertfire, ce érá legata la nisce fortificatiuni incepute, apucandu fug'a s'a scapatu preste valu. Dardele soldatiloru luara focu, o minune acést'a cu atatu mai mare, caci militariulu partu se bate mai alesu din arme proiectili.

VIII. Petu n'a tienutu séma acestoru semne prevestitórie si inainte de a 'si fi fortificatu de ajunsu taber'a de iernatu, fora nice o grige de provisiuni, se grabesce cu ostirea preste muntele Tauru, cu scopu, cum dícea, cá sa cucerésca Tigrano-cérta si sa devasteze tienutele crutiade de Curbulone. Si in adevéru ocupá cateva casteie, si elu ar fi castigatu órecare gloria si préda, déca ar fi sciutu a se folosi de gloria cu modu si de préda cu grige. Caci, dupa ce in marsuri lungi a percursu tienute, ce nu le putea tienea ocupate si dupa ce i s'a stricatu provisiunea luata cá préda, apropianduse si iérn'a, se întórse cu ostirea, si scrise lui Nerone, cá si cum resbelulu ar fi finitu, o scrisóre, plina de vórbe mari si desiérta de fapte.

IX. Intr'aceea Corbulone ingradi rip'a nice odata negrigita a Eufratului cu custodie numeróse, si, pentru cá scadronele inimice de calarime sa nu impedece facerea unei ponti, (cari manoperá deja desfasiurandu 'si fortile sale cele impuitórie prin campiele vecine), puse sa duca pre rîu in jos naui de marime insemnata, prevediute cu barne si cu turnuri, si cu catapulte si baliste respinge pe barbari, aieptandu petre si proieptilie la o distantia cu multu mai mare decatu aceea la care putea ajunge ei cu aruncatur'a sagetei. Apoi facerea pontii se continuá mai incolo; dupa acést'a colinele dinprotiva se ocupara mai antaiu de coortile sociloru, si in fine de taber'a legiuniloru; tóte acestea se facura cu atat'a iutime si desvoltare de puteri, incatu Partii, lasanduse de pregatirile sale spre a ocupá Siria 'si tientira tota sperantia numai asupr'a Armeniei.

X. Petu nesciendu nemica de ceea ce lu amenintiá, tienea legiunea a V. departe in Pontu, pe celelalte le slabise prin congedie nesocotite, pana ce s'a auditu, cá Vologese vine cu o armata mare inimica. Atunci legiunea a XII. se chiama, si in locu de a capatá prin acést'a faim'a de o ostire intarita, mai multu dede pe facia slabitiunea aceleia. Cu tóte acestea elu cu acésta ostire ar fi pututu sustiené taber'a, si prin amanarea rebelului a dejucá opintirile Partiloru, déca ar fi remasu cu mai multa constantia pe langa planurele proprie séu a le altora. Ma indata ce se vediù scapatu prin barbati amblati in artea militare din positiunea cea neplacuta, cá sa se arate cá elu n'are trebuintia de svatuirele altora, s'apucá éراسi de alte noue planuri mai rele. Asia si atunci, dupa ce a lasatu taber'a de iernaticu, dicendu: „*nu grópe nice valuri, ci soldati si arme contr'a inimicului i s'au incrediatu lui*, scóse iegiuile, cá si cum ar fi voiitu sa se bata indata. Apoi dupa ce a perdu pe unu Centurione si cativa soldati, pe cari i tramisese spre a recunosce puterea inimicului se intorse tremurandu. Si, deorace Vologese n'a strabatutu destulu de rapede, éراسi plinu de o desiérta incredere in sine, dispuse trei mii de soldati alesi pre spinarea muntelui celui mai aprépe a Taurului, pentru cá sa inchida regelui calea; catra acestea locéza scadrónele Panonice, elit'a calarimii, la o parte o campiei. Pe socia si fiuso i assiédia intr'unu costeiu cu numele Arsamosata supt scutulul unei coorti. In acestu modu 'si resipiá elu pe soldatii sei, cari, tienuti la unu locu, ar fi resistatu cu bravura la unu inamicu dessiratu in cete neregularie. Si spunu cá abea lu putura induplicá, cá sa descopere lui Corbulone positiunea sa cea critica. Dar nice Corbulone nn pré s'a grabitu, cu scopu cá crescendu periclu sa i se marésca laud'a pentru ajutoriulu adusu. Cu tóte acestea dede ordinu la cate o mii din fiacare legiune din cele trei

la optu sute de calareti si totu la atati pedestrasi din coorti, cá sa stea gata de marsu.

XI. Dar Vologese, de si se inscientiase: cá *Petu i a inchisu caile de o parte cu pedestrime, de alt'a cu calarime*, totusi nu 'si schimbà planulu, ci prin atacuri si amenintiari sparià pe calareti, éra pe legionari i strivi. Numai unu centurione, Tarcuitiu Crescente, cutezà a aparà turnulu, peste a caruia garnisóna comandá densulu, facendu dese eruptiuni, si taiendu pre barbarii ce se apropiuau pré tare, pana candu prin focu aruncatu din afóra s'a invinsu. Cati dintre pedestrasi au scapatu intregi apucara fug'a departe prin locuri desierte, cei raniti se întórsera in tabera. Acestia, supt impresiunea terorii sale, essagerau bravur'a Regelui, multimea si silbatici'a gintiloru lui, si dîsele sale fura usioru crediute de cei ce erau cuprinsi de o asemine paura. Nice ducele insusi nu mai se luptá contr'a acestei sorti rele, ci se si lasase de tóta activitatea ce i o impunea comand'a militara, tramitiendu desnou rugatiuni la Corbulone: *cá sa vina rapede, si sa mantuiasca semnele resbelice, vulturii si remasiti'a nefericitei ostiri; pana atunci elu si ai sei se voru sustiené pana la cea din urma resuflare.*

XII. Corbulone, care nu sciá ce e fric'a, dupa ce a lasatu o parte a ostirii in Siria, pentru cá sa apere fortificatiunile facute la Eufratu, apucà pe calea cea mai scurta, pe unde nu erá lipsa de ale traiului, pe la Comagene, de aci la Capadocia si apoi la Armenia. Dupa ostire, pe langa usitatele trebuintiöse ale resbelului, veniá unu numeru mare de camile incarcate cu bucate, cá de odata sa gonésca si pe inimicu si fόμεa. Dintre fugarii ostirii batute intalni pre cale mai antaiu pre Pactiu, centurionele primariu, apoi cete de soldati. Pe candu acestia cercau a 'si escusá fug'a prin preteste varie, Corbulone i svatuí, *cá sa se rentórne la stéguri, si sa se róge de iertare la Petu;* catu pentru densulu, *nu cunósce nice o îndurare facia catra cei ce se lasa a fi batuti.* Totu de odata pasindu inaintea legiuniloru sale li insufla barbatia nóua, li rechiamá aminte victoriele trecute, si li arata in perspectiva noua gloria „acum nu nisce „sate séu cetati ale Armeniei, ci o tabera romana si intr'ens'a „dóue legiuni e pretiulu, la care are a tienti ostenitiunea vóstra. „Déca e o frumósá distinctiune pentru unu soldatu singuraru a „primi din man'a imperatorelui cunun'a civica pentru unu ce „tatianu mantuitu: ce gloria mare, stralucita va fi aceea, candu „numerulu mantuitoriloru va fi egale celoru mantuiti.“ Aprinsi prin acestea si alte asemine vorbe (si erau si de aceia pe cari periclele fratiloru séu cumnatiloru i imboldiá) 'si grabira marsiulu fora intrerumpere dío'a-nóptea.

XIII. Cu atât a mai viu strimtorá Vologese pe impresurati, acum atacandu valulu legiuniloru, acum casteiulu, in care etatea nebelicósa aflase scutire, apropienduse mai tare decatu e datin'a Partiloru, cu scopu cá dóra ar alesiu la lupta afóra pe inamicu, acésta órba cutezare. Ma impresuratii abea essiau de prin corturi, si aparau numai fortificatiunile, parte din ordinulu ducelui, parte din lasietatea propria, supt pretestu cá astépta pe Corbulone, si la casu déca aru fi vincti, se provocau la essemplulu nefericiteloru bataii Caudine si Numantice. *Nice Samnitii, dîceau ei, macaru cá erau unu poporu Italicu, nice Cartaginesii, acesti rivali ai imperiului romanu, nu desvoltara atât a putere ¹⁾. Chiaru si brav'a si laudat'a vechime, s'au ingrigitu, de cate ori a voiitu sórtea cea vitrica de mantuirea vietiei.* Prin acésta desperatiune a ostirii cadiendu cu inima ducele scrise lui Vologese, deocamdata nu in tonu rugatoriu, ci imputatoriu: „cá elu „bate resbelu pentru Armenia, ce a fostu pururea supusa Romei „séu a statutu supt unu rege, pe care l'a alesu Imperatorele. „Pacea e de o potriva folositóre ambeloru parti, apoi sa nu „tienă in considerare numai presentele; regele se bate contra „la dóue legiuni cu tóte puterile imperiului seu; éra Romani- „loru li stă la dispușetiune totu pamentulu spre a scóte la ca- „patăiu acestu resbelu.“

XIV. Vologese, fora a se lasá in meritulu causei, rescrise: *cá i canta a acceptá pe fratii sei Pacoru si Tiridate; „li s'a „determinatu loculu si timpulu, unde sa se svatuésca despre „sórtea Armeniei; catra acestea dieii li au datu unu charu „demnu de Arsacidi, de a dispune si despre legiunile romane.*“ Dupa acést'a Petu érași a tramisu soli cá sa céra ó *intrevorbire cu regele carele imputeri cu acést'a pe Vasace, prefectulu calarimii. Petu a observatu; cá unu Luculu, unu Pompeiu, si in parte si Cesarii au dispusu dupre voiia despre posedarea séu daruirea Armeniei. La ceea ce Varsace respunse: cá Romanii potu avé pretentiunea de a o tiené séu darui; ma puterea e langa Parti. In fine dupa multa schimbare de vorbe, se chiamà Monobasu din Adiabene pentru diu'a urmatória cá marture la tractatulu ce voru fi incheiatu. S'a decisu: cá regele sa redice impresurarea legiuniloru, tóta ostirea sa se retraga din Armenia, castelele si tóta provisiunea de bucate sa se tradeze Partiloru; care tóte dupa ce se voru face, sa i fia iertatu lui Vologese a tramite solia la Nerone.*

¹⁾ Altii urméza varianta: neque eandem vim Samnitibus Italico populo, aut Hispanis quam Parthis, Romanii imperii aemulis, ce va sa dica: Nice Samnitii, unu poporu italicu, séu Ispanii, n'au desvoltatu atât a putere cá Partii, acesti rivali ai imperiului romanu.

XV. Intr'aceea Petu facù o ponte preste riulu Arsania, ce curgea pe dinaintea taberei, supt pretestu cà p'aci are sa apuce drumulu; adeverulu este cà Partii i au dîsu sa o faca intru semnu alu victoriei loru; caci ponteaa ei au intrebuintiat'o, ai nostri se dusera pe alta cale. Faim'a mai adauge, *cà legiunile au fostu petrecute pe supt furce*, si cate alte umiliri, cu cari Armeanii 'si o luasera asupra a ne batjocori in acêsta stare nefericita. Ei adeca intrasera in tabera mai nainte de ce ar fi essitu ostirea romana, ni inchisera calea pentru cà sa iá inapoi pe sclavii si vitele de jugu, ce le recunoscuro a fi fostu proprietatea sa. Furara si vestmente, ascunsera arme, lasandu'i a face tôte acestea betulu soldatu de frica, cà sa nu dea cauza de bataiia. Vologese, dupa ce a adunatu gramada armaturele si mortacinele cadiutiloru in bataiia, intru semnu alu perderii nòstre, a avutu atat'a delicatetia, cà sa nu 'si pasca ochii si cu fugirea legiuniloru. Amblá adeca dupa numele de omu moderatu, dupa ce 'si a saturatu truff'a. Calare pe unu elefantu, a trecutu riulu Arsania, si cu densulu in puterea caiiloru toti cati formau suit'a lui, caci se latise vorb'a, *cà ponteaa s'a facutu cu acea insielatiune, ca sa se franga supt greutatea trecatoriloru; ma cei ce avura curagea a trece pre ea o aflara a fi fostu cu taria si cu bunacredintia facuta.*

XVI. De alta parte e constatatu, cà impresuratii avura atatea bucate, cà pusera focu granareloru; pe candu Corbulone spune: *cà Partiloru li ar fi cautatu a redicá impresurarea din lips'a mediiloru de traiu, si a nutretiului; si cà densulu nu erá mai departe decatu cale de trei dîle.* La care mai adauge: *cà Petu, in fiant'a de facia a marturiloru tramisi de regele, ar fi juratu pe semnele resbelice, cà nice unu pitioru de Romanu nu va calcá Armenia, pana va veni respunsu de la Nerone, déca incuientia elu pacea.* Sa dicemu cà acestea póte s'au plasmuitu numai pentru cà sa mai marésca infami'a; ce urméza anse e necontestabile; cà adeca Petu intr'o singura dí a facutu cale de patrudieci de mile, lasandu pe raniti pe unii ici, pe altii colo, si cà acêsta pripire a fugatoriloru n'a fostu mai pucinu desonoratória, decatu candu ei pre campulu de bataiia 'si ar fi intorsu dosulu. Corbulone, intalnindu'i cu cetele sale la rip'a Eufratului, n'a scosu la vedere dupa datina semnele de onóre si armele, cà sa nu i mai umiliasca prin contrastu. Tristi si compatimindu cu sòrtea camaradiloru sei soldatii lui Corbulone nu 'si putura opri nice lacrimile. De plansu abia potú a se face indatinat'a salutare. S'a dusu rivalizarea in bravura, intrecerea pentru gloria, ce imple inim'a ómeniloru fericiti; numai simtiementulu compatimirii se mai miscá, si la soldati gregari mai tare.

XVII. După acést'a a urmatu o scurta convorbire între duci: *Corbulone se geluía de atát'a desiérta ostenitiúne, pe candu resbelulu s'ar fi pututu fini cu fugarirea Partiloru; éra Petu dícea: ca anca nu e perdutu nemi'ca pentru amendouí; ei n'au decatu sa retórne vulturii si impreunati sa faca incursiúne in Armenia, slabita prin retragerea lui Vologese. La ceea ce Corbulone respunse: cà elu n'are astfelu de ordinu de la imperatoarele; cà elu a lasatu provincia sa numai miscatu de pusetiúnea cea critica a legiuniloru; cà, nesciendu ce planuri voru fi mai avendu Partii, lui i cauta a se rentórce in Siria. Si densulu are trebuintia a cere ajutoriu de la norocu, pentru cá pedestriemea, obosita de marsurile cele lungi, sa póta preveni o calarime agera, cui plaiulu campului i inlesnesce marsulu. Petu de aci plecà sa ierneze in Capadocia. Éra Vologese tramise soli lui Corbulone; cá sa dirime casteiele dincolo de Eufratu si riulu sa fia cá odinióra, margine între cele dóue imperiuri. Corbulone din parte'i póftì: cá si Armenia sa se desierte de garnisónele Partiloru. In fine regele se invoí; si ceea ce facuse Corbulone dincolo de Eufratu s'a datu josu, si Armenia a remasu fora domnu.*

XVIII. Cu tóte acestea la Roma redicara pe la mediloculu muntelui Capitolinu trofea si arcuri de triumfu pentru victoria asupr'a Partiloru, decretate de senatu, pe candu resbelulu curgea in intregimea sa, si care nice acum nu se intreprumpeau, caci li erá a multiemi póft'a de privire, chiaru in contr'a conscientiei. Ce e mai multu Nerone, spre a 'si ascunde grigele ce i le facea afacerile dinafóra, puse sa arunce in Tibru granele determinate pentru poporu, ce anse se stricasera vechi fiindu, spre semnu cà catu de multu e asecurata Roma contr'a lipsei. Nice pretiulu nu li s'a suitu, de si cá la dóue sute de nauí perira prin violenti'a unei tempestati chiaru in portu si o suta altele suite pre Tibru se mistuira de focu nascutu din intemplantare. După acést'a a pusu elu preste darile statului trei barbati consulari pe Luciu Pisone, pe Ducenniu Geminu si pe Pompeiu Paulinu, tienendu de reu, la acésta ocaziúne, pe principii de mai nainte: cà *prin spese grele ar fi trecutu preste venítele ordinarie; cà lui i cauta pe totu anulul a darui statului din cass'a propria siesse milióne de sestertii.*

XIX. Pe timpulu acést'a se incuibase unu abusu fórté stricatiósu, cá adeca, pe la apropierea adunariloru de alegerea magistratiloru, séu pe candu se sortiau provinciile, cei mai multi, lipsiti de copii, sa se provédia cu fii printr'o falsa adoptare, cu scopu cá pe langa tati adeverati sa póta capatá preture si administrature de provincie, si apoi numai decatu sa i lase éra si pe cei adoptati. Tatii cei adeverati essira cu plan-

geri amare inaintea senatului numerandu: „dreptulu naturei, „ostenitiunile impreunate cu crescerea copiiloru, facia cu insie- „latiunea, cu intrigele si cu adoptiunea de adi pana mane. De „folóse destule se bucura cei lipsiti de copii, nu li ajunge cá „traiescu fora nice o grige, fora sarcine, standule deschisa calea „la favoruri, la onori si la tóte bunatatile. Éra cele promise sie de „lege, asteptate de multu, au ajunsu a fi de batjocura, déca totu „omulu, carele se face cu copilu fora grige si lu lapeda fora „inristare, se socotesce la inaintari de o protiva cu parintii cei „adeverati.“ In urm'a acestei geluiri se facú unu decretu alu senatului de tienóre: *cá adoptarea cea aparuta sa nu ajute la primirea de dregatorie de statu, ba sa nu dea dreptu nice la ereditate.*

XX. Dupa acést'a Claudiu Timarcu fú datu in judecata. Pe langa alte crime, prin cari provincialii, cei prepotinti si inganfati de bogatiile sale cele mari fórte, au datina a nedreptati pe cei mai mici, Timarcu vatamase pe senatu printr'o vorba injuratória dicendu: *cá stà in puterea sá, sa se faca séu ba multiemita proconsuliloru, cari administrasera Creta.* Petu Trasea se folosi de acésta ocasiune spre scopuri de binele publicu. Dupa ce 'si a datu votulu, *cá acusatulu sa se destiereze din Creta,* adause urmatóriele: „Esperienti'a ne invetia, parintiloru adunáti, cá „pentru omenii de omenia legile cele bune si esemplele cele „oneste purcedu din culpele celoru rei. Astfelu legea Cincia¹⁾ „s'a nascutu din licenti'a oratoriloru; legea Julia²⁾ a isvoritu din „cumpararea cu bani a voturiloru; din iubirea de argintu a magistratiloru plebiscitulu Calpurniu³⁾. Caci culp'a este pururea „antemergatória pedepsei. Sa facemu deci unu decretu contr'a „mandriei nascande a provinciiloru, demnu de natur'a cea „sincera si tare a poporului romanu, prin care sa nu se detraga „nemica din protectiunea cuvenita sociloru, dar nice sa 'si faca „de noi opiniunea, cá dóra unu romanu ar puté fi judecatu de „altii afora de concetatianii sei.“

XXI. „Vedibine, cá mai de multu nu se tramitea numai „unu pretoru séu consulu, ci si ómeni privati, cá sa visiteze „provinciile, si apoi se reportéze cum stà in una fiacare cu „ascultaréa, si gintile tremurau de judecat'a unui singuru „omu. Éra acum ne caciulimu si ne lingusimu strainiloru, si „la celu mai micu șemnu precum decretámu multiemiri publice, „asia anca si mai iute osindimu. Tíenase dreptulu de aculare, „remana provincialiloru acestu mediu de a sí esserciá compe-

¹⁾ Despre acésta lege ce opríá pe advocati a luá bani de la clientii sei s'a vorbitu cart. XI, c. 5. ²⁾ Adusa de Augustu, prin care cei ce intrigau cu bani voturile se essilau. ³⁾ Acesta lege de repetundis érá veche preste 200 ani.

„tenta; dar laud'a cea falsa, cersita prin rugatiuni, sa fia totu „asia de propritá cá si maliti'a, cá si crudimea. Adeseori peca- „tuimu mai multe prin deferintia, decatu prin resistintia. Ce e „mai multu, unele virtuti, cum e asprimea cea nenduple- „cabile, inim'a cea inchisa la charu, atietia numai ura. Asta „e caus'a, cá deordinariu inceputulu functiuniloru nóstre „indregatorie e bunu, pe la capetu anse apoi degeneréza, cáci „amblámu cá si candidati dupa voturi. Lipsiésca acestea abu- „suri, si atunci provincieles voru fi administrate cu mai multa „dreptate si demnitate. Caci in ce chipu iubirea de argintu s'a „frantu prin temerea de a fi 'datu in judecata pentru manca- „toria: asia, deca se va propri darea de multiemita, se va in- „frená si amblarea dupa favorulu unuia séu altuia.“

XXII. Cu placere generale fú salutata, acésta motiune, dar totusi ea nu se putú inaltia la decretu alu senatului, de órace consului díceau: cá obiectulu nu s'a propusu cum se cade. Nu multu dupa acést'a la initiativ'a principelui s'a decretatu: *cá prin adunarile sociloru nemine sa nu faca propunerea de a se cere dela senatulu romanu multiemita propretoriloru séu proconsuliloru, si nemine sa nu íá pentru acestu scopu ver o solia.* Supt aceiasi consuli gimnasiulu trasnitu de fulgeru a arsu, si statu'a lui Nerone assiediata acolo s'a topitu de ajunsese a fi o arama fora forma. Printr'unu cutremuru de pamentu o parte din Pompei, cea mai insemnata cetate a Campaniei, s'a dirimatu. Asemine a muritu Lelia, vergur'a vestale, in loculu carei'a s'a alesu Cornelia din famili'a Cossuriloru.

XXIII. Supt consului Memmiu Regulu si Verginiu Rufu capatá Nerone cu o bucuria mai pre susu decatu omenésca o féta de la Poppea, si o numi *Augusta*, dandu acestu conume si Poppeiei. Loculu nascerii a fostu coloni'a Antiu, unde s'a fostu nascutu si Nerone. Deja senatulu inchinasera dieiloru fructulu pantecelui Poppeiei si facuse promisiuni publice, cari in numeru inmultitu se si implinira. La acestea s'adausera rugatiuni publice, edificarea unui templu in onórea dieesei Fecunditate; unu jocu de intrecere dupre form'a serbatoriloru religióse de la Actiu. Mai incolo s'a decretatu, cá státuele de auru a le dieeselor *Fortune* sa se puna pre scaunulu lui Joue Capitolinu. Apoi sa se dea si unu jocu de circu, cum s'a facutu la Boville pentru famili'a Julia, asia sa se faca si pentru Claudii si Domitii la Antiu. Ci din tóte acestea nu s'a alesu nemica, pentru cá copil'a a muritu in cursu de patru lune. Atunci desnou se redicara vocile lingusitoriloru, cari propusera pentru reposat'a: *onóre divina, perina santita, capela si preotu.* Nerone insusi s'a purtatu in intristare cá si in bucuria fora nice o mesura. S'a fostu observatu, cá, la ocasiunea candu senatulu intregu indata

dupa facere a alergatu la Antiu, Trasea n'a fostu primitu, si cà elu acésta rusine, antemergatoria mortii ce lu amenintiá a suferitu-o cu o barbatia neclatita. Dupa acést'a, asia spunu, Cesarulu a facutu parada, laudanduse, cà s'a impacatu cu Trasea, si cà Seneca a fericitatu pe Cesarulu pentru acést'a. De aci purcese pentru acesti barbati eminenti gloria si periclu.

XXIV. Intr'acestea, pe la inceputulu primaverii, solii Partiloru, adusera postulatele regelui Vologese dinpreuna cu o epistola de acelasi sensu: „Elu lasa la o parte desbaterile de „mainainte de atâte ore repetite relative la ocuparea Armeniei, „caci dieii judecatori si preste celea mai potinte popóra, dederu „posesiunea aceleia in man'a Partiloru nu fora umilirea romaniloru. Mai deunadi elu a fostu inchisu pe Tigrane, apoi a „lasatu sa se duca pe Petu dimpreuna cu legiunile, desi a statutu in puterea sa a le nimici. Elu a datu destule probe de „puterea sa, si a doveditu cà scie sa fia si blandu. Tiridate „n'ar refúsá de a veni la Roma pentru primirea diademei, déca „n'ar fi retienutu de santieni'a preotiei sale. Ma elu se va duce „inaintea semneloru resbelice si la pitiorele statuei principelui, „spre a primi investitur'a de rege in presinti'a legiuniloru.“

XXV. Dupa ce s'a cunoscutu cuprinsulu acestei epistole, si de orace Petu, cá si cum tóte ar merge bine in Armenia, reportase contrariulu, intrebara pe centurionele, ce venise cu solii, cum stá lucrulu in Armenia? carele a respunsu: *cà toti romanii au essitu de acolu.* Nerone atunci a cunoscutu, cà barbarii 'si facu risu, cerendu ceea ce rapisera la sine, si de aceea a tienutu svatu cu barbatii cei mai de fronte ai statului: ce li mai place unu resbelu cu doue fecie séu o pace rusinósa? Fora a se mai gandí se determinara pentru resbelu. Corbulone, cunoscutu de atátia ani si cu soldatii si cu inimicii se insarcinéza cu conducerea resbelului, pentru cá nu cumva prin nescienti'a unuia séu altuia sa se mai faca smentéla; caci li paré reu cà au fostu alesu pe Petu. Deci legatii se retramisera fora rezultatú, totusi cu daruri, spre a desceptá sperantia, cà Tiridate nu se va rugá indesiertu pentru aceleasi, déca va face in persóna cererea sa. Administratiunea Siriei fú data lui Cinciu, éra puterea militara lui Corbulone, mai adaugenduise si legiunea XV din Pannonia supt conducerea lui Mariu Celsu. Éra Tetrarchiloru si Regiloru, prefectiloru si procuratoriloru si altora câti administrau provinciile vecine in calitate de pretori, li s'a scrisu, *cà sa asculte de ordinele lui Corbulone.* Prin acést'a puterea lui crescú mai asia de mare câta a fostu aceea ce poporulu romanu i a fostu imprumutá'o lui Cneiu Pompeiu pentru portarea resbelului cu piratii. Éra ce s'atinge de Petu, rentorsu acasa, carele se temea de mai rele, Nerone s'a multiemitu a lu

superá luandulu in rîsu, cam cu acestea vorbe: *cà elu voiîesce sa lu ierte pe locu, cá nu cumva, inclinatu cum e la teróre, prin pré lunga, ingrigire sa cada betezitu la patu.*

XXVI. Era Corbulone pe a IV-a si a XII-ea legiune, carea prin perderea fetioriloru sei celoru mai bravi si descurgerea celoru remasi se pareau pucinu apte la resbelu, le stramutá in Siria, si de acolo atrase in Armenia pe a VI si pe a III legiune, ce stáu totu din ostasi intregi si prin dese si ferice oste nitieni essercitati. Cu acestea apoi impreunà pe a V-ea legiune, carea, taberandu in Pontu, nu suferise nice o perdere in bataiia, precum si pe legiunarii din a XV, adusi de curentu, dimpreuna cu vessilarii alesi din Iliriani si Egipteani, totu asia si coortile si scadrónele, dinpreuna cu cetele ajutatórie ale regiloru — contrase tóte intr'o armata la Melitene, pe unde se pregatea a trece Eufratulu. Apoi, dupa ce a curatitu dupre ritu prin lustratiune armat'a, o convóca la adunare, si aci vorbesce lucruri mari *despre fericit'a suprema comanda a imperatorelui si despre faptele implinite de elu, si aruncà tóta nenorocirea asupr'a nescientiei lui Petu, cu multa demnitate, cecece la unu barbatu de arme tienea locu de elocentia.*

XXVII. Apuca pe calea, batuta odinióra de Luciu Luculu, deschidendu pasadele, cari se astupasera prin vechime. Pe solii tramisi de Tiridate si Vologese pentru pace nu i respinge, ci li dà Centurioni, cu propuneri destulu de blande, cá sa spuna: „cá „lucru anca n'a ajunsu pana acolo, cá sa fia trebuintia de unu resbelu estremu. Multe folose sunt in partea Romaniloru si unele in „partea Partiloru, castigate dreptu invetiatura contra sumetiei. Catra „acestea jace in interesulu lui Tiridate chiaru, cá mai bine sa capete „in daru unu regatu remasu crutiatu de depredari, si Vologese „va servi binele Partiloru mai nimeritu printr'o aliantia cu Roma, „decatu prin daune imprumutate. Elu insusi scie bine, cáta „discordia interna domnesce la Vologese, ce ginti nedumerite „si cerbicosé are sa le tiena in frenu. Din contra imperatorele „seu bucuranduse in totu loculu de pace neturburata n'are decatu unu singuru resbelu.“ Cu svatulu a impreunatu elu si terórea; pe Megistanii Armeni (Boiarii Armeniei) cari fura cei antai ce ne parasira, i scóte din locuintiele loru, li dirima casteiele, si respandesce pre campii, pre munti, preste armati si ne armati aceasi paura.

XXVIII. Numele lui Corbulone nu erá urftu, din contra stimatu chiaru si de barbari, si din caus'a acést'a svatulu lui se credea a fi de buna credintia. De aci vine cá in genere Vologese nu erá nice de cum cerbicosu, si cerù pentru unele provincie armestitiu. Tiridate poftesce a i se determiná locu si diua spre convorbire. Si dupa ce barbarii, 'si au alesu unu

timpu aprópe si loculu, unde fusese mai de curentu incinsu Petu cu legiunile, cela ce pentru densii erá o placuta aducere aminte, Corbulone nu s'a feritu de acelu locu, cu scopu cá prin contrastulu norocului sa i se adauge la gloria. Si in adeveru pré pucinu ia pasatu de rusinea lui Petu, ceea ce mai luminatu s'a vediutu din cercustanti'a, cá elu a datu fiului aceluia, ce erá tribunu, ordinu, cá sa se duca acolo cu fetiorii sei, si sa acopere remasitiile bataiei cei nefericite. La diua determinata, Alessandru Tiberiu, cavaleru romanu de familia stralucita, datu alaturea cá adjutante, si Vinianu Anniu, ginerele lui Corbulone, ce n'avea anca etatea de senatoru, ci cá locutietoriu de legatu comandá legiunea V-ea, venira in taber'a lui Tiridate, acum séu intru onórea acestuia, séu dreptu garantia cá sa nu se téma de ver o cursa. Si o parte si alt'a a luat cu sine cate doue-dieci de calareti. Cum a vediutu regele pe Corbulone se dede mai antáiu de pre calu, Corbulone fora a se gandi multu facú asemenea si ambii 'si dederá man'a in pitióre.

XXIX. Romanulu numai decatu laudá pe tenerulu rege cá, lasandu la o parte nisce cutezari necerte, a apucatu partea a mai segura si mai mantuitória. Tiridate, dupu unu essordiu lungu asupr'a originii cei nobili a familiei sale, adause apoi cu destula moderatiune: *cá fora in douire va merge la Roma, si va duce Cesarului unu nou lustru, pe unu Arsacidu, care, fora a fi vinciti Partii, i cere gratia.* Apoi se invoiira: cá Tiridate sa depuna insemnele de rege la statu'a Cesarului, si sa nu le primésca decatu numai din man'a lui Nerone; convorbirea se fini cu imbracisare. Dupa unu intrespatiu de cateva dile se asediara, de ambele parti cu mare pompa, colo calarimea impartita in turme, cu stegurile patriotice, ici cetele legiuniloru cu vulturi stralucitori, cu stéguri si statuele dieiloru, cá la o serbare in templu. In medilocu se inaltá pre unu tribunalu unu scaunu curule si pre acest'a statu'a lui Nerone. De acést'a s'a apropiatu Tiridate, dupa ce s'au ucisu dupre ritu victimele, 'si luà de pre capu diadem'a si o puse josu langa statua. Acest'a a facutu in toti o mare sensatiune, ceea ce se mai adaugea anca prin macelulu séu incingerea ostirii romane ce stá inaintea ochiloru. *Si acum ce schimbare mare! Tiridate se va duce cá sa fa gintiloru de spectaclu, intr'o stare cu pucinu mai buna decatu unu captivu!*

XXX. Corbulone la gloria mai adause si politecia si ospatiu. Si de ora ce regele la tóte lucrurile ce i se oferiau cá noua, facea intrebari, cá, pentru essemplu, de ce tóta noua schimbare de custodia se vestesce printr'unu centurione, de ce se scóla de la mésa la sunetulu buciumului; de ce se aprinde foculu pre altarulu redicatu inaintea auguralelui, i facú despre

tóte descrieri essagerate si cu acést'a ilu implù de mirare despre datinele nóstre cele antice. A doua di *s'a rugatu*, cá sa i se deá *timpu*, cá mai *nainte de a plecá pre o cale asia de lunga*, sa *'si védiá pe frati si pe mama*. Pana atunci a lasatu pe fiia sa obstaticu si o scrisóre de rugatiune catra Nerone.

XXXI. Si ducenduse a aflu pe Pacoru in Media, pe Vologese la Ecbatana. Acest'a nu perdea din grige pe frateso. Elu tramisese de la sine soli la Corbulone, cá sa lu róge: *cá Tiridate sa nu fia adusu a suferi verunu semnu de servitute, elu sa nu 'si dea sabi'a, sa nu fia propritu de la imbracisiera gubernatoriloru de prin provincie, si sa nu astepte pe la usile loru; éra in Roma sa i se faca aceeași onóre, cá si consuliloru*. Vologese, invetiatu cu datine Asiatice, n'avea cunoscintia de moravurile nóstre, unde stà in onóre numai puterea domnului, éra pomp'a desiérta nu se tiene in séma.

XXXII. In acel'asi anu Nerone intinse dreptulu Latiului preste natiunile Alpiloru maritimi. Cavaleriloru romani li assemnà in Cercu locu de siedere inaintea scaunelor plebii; pana in diu'a aceea siedeau amesticati; caci legea Roscia nu determinase nemic'a, fora numai cele patrusprediece sieruri de scaune in teatru. Se tienura in acestu anu jocuri de gladiatori, totu asia de pompóse cá si cele de mai nainte. Ci mai multe din femeile de rangu si din senatori se prostituira figurandu in arena.

XXXIII. Supt consulatulu lui Caiu Lecaniu si a lui Marcu Liciniu, Nerone fú apucatu de o pofta din di in di mai ardiatória spre a se sui pre scenele tuturor teatreloru fora distingere. Pentru cà pana aci elu cantase numai in palatulu séu in gradinile sale, la jocuri juvenalie, pe care elu, cá pe unele ce érau pré pucinu frecuentate, si pentru o voce cá a sa pré anguste, le despretiuiá. Cu tóte acestea necutezandu a face inceputulu in Roma, a alesu Neapoli, cá si cum ar fi o cetate grecésca. *Acést'a sa i fia cá unu preludiu, de unde apoi sa tréca in Achaia, si, dupa ce va merui ilustrile si din anticitate santiitele cunune de victoria, sa póta cu faima mai mare a alesiuii complacere de la cetatianii din Roma*. Astfelu multimea locuitoriloru din Neapoli, si pe cati i atrasese noutatea acestui spectaclu curiosu de prin cetatile si coloniile vecine, precum si cati din curtenire, séu pentru varie trebuintie, s'afflau in suit'a Cesarului, chiaru si cete intregi de soldati, venira sa impla teatrulu Neapolitaniloru.

XXXIV. Aci eveni unu casu, pe care cei mai multi ilu socotiau a fi unu reu semnu; Nerone anse din contra ilu priviá a fi o provedintia si o indurare a dieiloru. Abia adeca essise multimea privitoriloru, candu teatrulu desiertu se dirimà fora

vatarea cuiva. De aceea in versuri, compuse de densulu, aduse elu dieiloru multiemita, laudandu essitulu fericitu alu evenementului de curentu. In asceptare cá sa stranavigeze marea Adriatica, petrecea intr'acea in Beneventu, unde Vatiniu dá jocuri gladiatoresci fórte frecuentate. Acestu Vatiniu erá un'a din aratarile cele mai hidóse a le acestei curti, mai nainte unu disciplu de caltiunariu, diformu de trupu, unu mascaritiu puturos, fú primitu la curte de ocamdata cá unu obiectu de risulu ómeniloru; apoi calumniandu pe barbatii cei mai de omenia a ajunsu la atat'a valóre, catu intrecea cu averea, bogati'a, favorea principelui si cu puterea de a face reu, si pe cele mai blastemate fiintie.

XXXV. Nerone, care frecuentá necontentitu representatiunile de jocu a le lui Vatiniu, nu se abtienú nice in mediulu desfatariloru de foradelegile sale. Pentru cá chiaru pe acelea díle Torcatu Silanu fú constrinsu la sinucidere, din cauza cá elu, pe langa lustrulu familiei Junia, se laudá a fi stranepotu alu dieitului Augustu. Acusatoriloru li s'a datu ordinu a i imputá: *cá face daruri cu risipa si tota speranti'a si-o pune numai in schimbare de domnia, cá, ce e si mai multu, elu are pe langa sine si ómeni nobili; pe cari i numesce scriitorii sei, intendantii sei, cassiarii sei, totu titluri pretentióse, cuvenite numai suveranitatii.* Apoi iertatii cei mai intimi ai lui fura pusi in legature si dusi. Candu Torcatu, amenintiatu de a fi osínditu, 'si a taiatu venele bracialoru, apoi a urmatu indatinat'a vorba a lui Nerone: *Silanu, de si culpasiu si cu totu dreptulu fora incredere in apararea sa, totusi ar fi ramasu in viatia, déca ar fi asceptatu grati'a judecatoríului.*

XXXVI. Nu multu' dupa acést'a, lasanduse pentru presente de Acaia (caus'a pentru ce nu e cunoscuta), reveni la Roma, frementatu de unu doru secretu dupa provinciile Orientelui si mai alesu dupa Egiptu. Si, dupa ce printr'unu edísu a adusu la cunoscenti'a publicului: *cá absentí'a sa nu va fi de durata lunga, si cá intr'aceea binele publicu va fi totu asia de nestramutatu, cá si fericitu,* cù privintia la acea calatoria se duse in Capitoliu. Dupa ce a adoratu dieii aci si a intratu si in templulu Vestei, fú de odata cuprinsu de unu tremuru in tóte membrele sale, acum séu din fric'a dieitatii, séu cá aducerea aminte de crimele sale nu i dá in veci pace. Si asia s'a lasatu de planulu calatoriei, esplicanduse: „cá amórea cetatii Roma la densulu preponderéza verce alte grigi. VEDIUT'A ELU INTRISTAREA PRE FECIELE „CONCETATIANILORU, AUDIT'A ELU SIOPTELE PLANGERILORU LORU, CÁ VOIESCE A INTREPRINDE O CALE ASIA DE MARE, PE CANDU CETATIANII ABIA „I POTU SUFERI NISCE ESCURSIUNI PUCINU DEPARTATE, DEDATI CUM SUNT, „CÁ IN TÓTE RELELE NEPREVEDIUTE SA AFLE MANGAIERE IN PRIVIREA „PRINCIPELUI. Deci precum in relatiunile private totu omulu dá

„preferinția la consangeniilei sei cei mai deapropo: asia si la den-
„sulu poporulu Romanu are cea mai mare pondere, prin urmare
„i cauta sa asculte, deca acel'a ilu retiene.“ Acestea si altele
asemine erau bine primite de plebe, din inclinare catra petre-
ceri si placeri, si caci, grigea cea mai de frunte a ei, se temea
in lips'a lui de ver o scumpete de bucate. Senatulul si cei mari
se sbateau in indouire, ca ore Nerone mai blastematu va fi in
departare seu in apropiere; apoi, cum deordinariu se intempla cu
temerile cele mari, crediura a fi mai reu ceea ce s'a facutu in
adeveru la urma.

XXXVII. Acum, ca sa faca pe poporu sa crêda, ca lui
nicaiurea nu i place asiã ca in Roma, dede mese si ospetie in
locuri publice, si se servi de tota Roma, ca de cas'a sa propria.
Mancarile faimose, prin lucsu si multime, erau gatite de Tigel-
linu; si, ca sa nu fiu constrinsu a mai reveni la atari risipe,
le descriu aci dreptu esemplu. Pre laculu Agrippa era fabricata
o pluta, pre acesta era intinsu ospetiulu, care, trasa de alte naui,
se misca pre apa. Nauile erau ornate cu auru si osu de elefantu;
lopatarii constau din juni ai prostitutiunii pe cari i insirara du-
pre etate si scienti'a in desfrenari. Paseri si venatu le a adusu
din tierele cele mai departate, era animale de apa din Oceanu.
Pre ripele lacului erau foisiore de placere, pline de femei de
rangu; de alta parte puteai vede fete perdate desbracate pana
la pele. Apoi gesturi, sarituri obscene; dupa ce s'a intunecatu
resunau de cantece catu tienea silv'a si casele de prin giuru si
luminau de flacar'a lumineloru. Nerone in persona, tavalinduse
in naturali si nenaturali, se parea ca nu mai are altu pecatu, cu
care s'ar mai putea intina, deca, cateva zile dupa acesta, elu nu
s'ar fi cununatu dupre tote formele cu unulu din acei blestemati
inferati, a nume Pitagora. Imperatulu fu invalitu cu velulu de
mirésa, s'au vediutu preoti, daruri, patulu nuptiale, faci'a imenu-
lui, si in fine tote se privira chiaru ceea ce noptea ascunde si
cu o femeia.

XXXVIII. Urméza acum unu casu tristu, nu se scie din
intemplare seu din reutatea principelui, caci istoricii amintira
si un'a si alt'a: ma' ori cum va fi, reulu casunatu intrece cu
marimea si cumpliti'a tote stricatiunile cate s'au facutu canduva
acestei cetati prin focu. Elu a inceputu in acea parte cerculu,
ce se impreuna cu muntii Palatinu si Celiu, unde esbucni de-
odata prin boltele incarcate de materie combustibili si, marin-
duse rapede si manatu de ventu, cuprinse in lungime totu
Cerculu; caci nu s'affla la mediu nice o casa cu pareti scutitori
seu verunu templu cu muri. Flacarele se intinsera cu iutime
de ocamdata preste plaiuri, apoi suinduse la locuri inalte, si
erasi devastandu josurile, se grabiau cu o rapediune nimici-

tórie, facendu desierte tóte incercările de impedecare, cu atatu mai tare, caci ele afláu nutrimentu usiori in stratele cele anguste si impletecite si in gramad'a cea mare a caseloru cum erá in Roma cea vechia. Aduge la acestea plansetele femeiloru spariate, cetele de betrani nepotintiosi si de copii crudi, apoi pe aceia cari cautáu a se scapá pe sine, séu a dá altora ajutoriu, ducendu pe betezi séu asteptandu i, si acum grabinduse, acum adastandu, inchideau calea. Si adeseore pana cautau la spate se vedeau incinsi de flacare din lature séu din fronte; ver déca amblau dupa locu de scapare in vecinatate, se vedeau inpresurati de aceiasi nevoiia, de care se credeau a fi departe. In fine ne mai sciendu de ce sa se mai ferésca, si unde sa se mai duca implura stratele, taberara pre campu. Unii, dupa ce 'si au perdutu tóte, chiaru si pana de tété dilele; altii din iubirea catra ai sei, pe cari nu i putura scapá, perira in focu, de si li erá deschisa calea de essire. Nemine nu cutezá a impedecá intinderea focului, caci s'audiau adeseore vorbe amenintiatórie, ce propriau stingerea, si pentru cá altii aruncau la vederea tutuloru facile aprindiatórie, strigandu iu gur'a mare: „cá sciu ei din a cui ordinu facu acést'a," acum séu pentru cá sa póta furá ne impedicati, séu cá in adeveru aveau datu acestu ordinu.

XXXIX. Nerone, care pe acestu timpu erá la Antiu, n'a venitu la Roma, mai nainte de ce s'ar fi apropiatu foculu de locuinti'a sa, pe care elu o impreunase cu palatulu si cu gradinile lui Mecenate. Si cu tóte acestea nu s'a pututu impedecá cá foculu sa, nu i ardia si palatulu si cas'a lui cu tóte de prin giuru. Éra Neronc, pentru cá sa mangaie poporulu retacindu fora locu de adapostire, puse sa deschida campulu lui Marte, edificiele lui Agrippa si insusi gradinile sale. Se facura in pripa case de scanduri pentru primirea celoru mai saraci. S'adusera unelte si mobilie din Ostia si de prin vecinele cetati de tiéra, si s'a scadiutu pretiulu graneloru pana la sum'a de trei numi. Aceste dispusetiuni, popularie destulu, nu 'si ajunsera scopulu; caci s'a fostu latitu printre ómeni faima, *cá, chiaru pe candu ardea Roma, elu sa se fi suitu pe scen'a ce o avea acasa, si sa fi cantatu dirimarea Troiei, facendu asemenare între nenorocirea presente si între desastrela anticitatii.*

XL. In fine abea in diu'a a siessea se propri foculu la pólele muntelui Esculinu, dupa ce s'au trasu josu in intindere mare la case, pentru cá acesta mare de focu sa nu mai intimpine decatu campu si asia dicendu aeru desiertu. Dar n'a trecutu multu si nu pucina frica cuprinse érase pe ómeni, caci foculu incepú desnou a turbá, desi mai multu prin regiunile cele deschise a le cetatii, din care cauza si perderea de ómeni a fostu mai mica; ci templele dieiloru si porticii destinati la pream-

blari cadiura in mare numeru. Aceste noue arderi casiunara o indignatiune cu atatu mai mare, cu atatu mai mare, cà ele erupsera in mosiele Emiliane a le lui Tigellinu. Se parea cà Nerone amblá dupa glori'a unei desnou fondande cetati, pe care sa o numésca Neroniana dupre numele seu. Roma adeca e impartita in patrusprediece regiuni, din cari patru remasera intregi, trei arsera pana la pamentu: din celelalte siepte remasera pucine urme de case stricate si semiarse.

XLII. Ar fi greu a spune numerulu caseloru, alu palatelor¹⁾ si templeloru, cate s'au perdutu. Monumentele religiöse cele mai antice, cum sunt templulu ce Serviu Tulliu l'a inchinatu Lunei, altarulu celu mare si templulu dedicatu de Evandru din Arcadia lui Ercule ce fusese presente, totu asia si capel'a lui Joue Statorele, votata de Romulu, palatulu regescu a lui Numa si unu templu alu Vestei dimpreuna cu penatii séu dieii patroni ai poporului romanu tóte au arsu. Catra acestea tesaurii castigati prin atatea victorie, si capdeoperele artii grecesci, si apoi acele monumente vechi si orginalie a geniiloru, de cari de multe 'si mai aduceau aminte betranii nostri, si care, cu tóta frumsetia cetatii desnou edificate, nu se mai potu cu nemic'a pune la locu. Orecari facura observatiunea, eà acestu focu s'a nascutu in nouesprediece Juliu, in diua in care si Senonnii arsera cetatea ocupata. Altii 'si luara ostentitiunea a computá si aceea, cá sa spuna si cati ani, lune si díle trecura intre unu focu si intre altulu.

XLIII. Altraminte Nerone se folosi de ruinele cetatii Roma spre a 'si face o resiedintia in care aurulu si petrele scumpe, ce ajunsera demultu a fi nisce obiecte ordinare de lucsu, erau mai pucinu amirate, decatu campurile cu semenature si lacurile, si, dupre asemenarea unui eremitagiu, ici silvele colo apoi plaiurile deschise si perspectivele inventate si essecutate de architectii si maistrii Severu si Celeru, cari aveau atat'a geniu si cutezare, cá sa scótia prin arte ce denegá natur'a si sa se joce cu averea principelui. Pentru cà ei promisesera cá sa faca unu canalu plutiveru *de la laculu Avernu pana la gur'a Tibrului* preste unu terenu aspru si munti impedecatori. Caci nice cà se aflá altu tienutu in acea directiune umedosu spre a dá apa, afora de baltisiele Pontine; cealalta parte de locu e numai pétra séu secu, si chiaru candu s'ar fi pututu sparge, lucru erá preste mesura greu, si fora causa suficiente. Nerone totusi poffitoriu cum erá totu de lucruri de necreditu, se puse cu totu de-

¹⁾ Insulae = edificiu cu incaperi multe facute de, intreprindiatori speculanti spre a se dá cu chiria, cu apropiere s'ar putea dá cu chanu, casarma; l'am datu anse cu palatu; s'ar puté dice si edificiu cu cartire.

adinsulu cá sa strapunga muntii de pe langa Avernu; si se mai vedu anca urmele acestei opintiri desierte.

XLIII. Spatiulu cetatii, ce a mai remasu liberu, de la resiedintia, nu s'a mai edificatu, fora planu si respitu, cum s'a facutu dupa arderea Gallica; ci locurile spre edificare se mesurara regulatu, se largira stratele, inaltimea caseloru s'a marginitu, si s'au proveditu cu arie de curti deschise, s'adausera portiei cu scopu spre a umbri frontiele edificieloru. Nerone a promis: *cá va redicá acesti portici cu banii sei, si ariele curatite de nomolu le va dá proprietariloru.* Catra acestea puse premie duple rãngulu si mediale pecuniaria a le fiacaruia, si defipse terminu la care, fininduse casele si edificiele de cuartire, sa le primésca. *Spre deponerea nomolului determinã baltisiurile dela Ostia, si navile cari veniau pre Tibru in susu cu grane, sa depóte intorcenduse nomolu.* Mai incolo s'a decisu, *cá edificiele pe la certe parti a le sale sa nu se contrueze cu barne de lemnu; ci cu pétra de Gabia si Alba,* caci de acea pétra nu se prinde foculu. Mai incolo, *pentru cá ap'a, ce se inchidea prin bun'a placere a privatiloru, sa cura mai copiósã si in mai multe locuri a le cetatii pentru trebuinti'a publicului, se órenduira veghetori, si se dede ordinu, cá totu omulu sa aiba unelte gata spre stingerea focului.* Casele sa n'aiba paretii comuni, ci fiacare sã fia incungirata cu ai sei. Aceste dispusetiuni, facute pentru folosu, servira totu de odata si la infromsetiare. Cu tóte acestea erau cari credeau: *cá modulu de edificare de mainainte a fostu mai coresponsatoriu sanatatii, din cauza cá angustimea strateloru si inaltimea caseloru nu pré lasau sa strabata radiiele sórelui; éra acum spaciele cele large, neaparate de nice o umbra, se frigu de arsiti'a sórelui.*

XLIV. Pana aci measurele luate de prevederea omenésca. Apoi tinsera a impacá pe diei; s'adresara la cartile Sibeline, dupre alu caror'a resposu se facura rugatiuni catra Vulcanu, Cerere si Proserpina; indurarea Junonii se cerú din partea matróneloru, mai antaiu in Capitoliu, apoi la marea cea mai aprópe, din care scotiendu apa se stropi, templulu si statu'a dieesei; catra acestea femeile cari aveau barbati, adusera jertfe si facura privegiu.¹⁾ Dar totusi nice ostenitiunea ómeniloru, nici darurile facute cu liberalitate ale principelui, nice impacarea dieiloru nu putura desradaciná acea credintia uritiósã, cá foculu n'a fostu pusu din ordinu. Dreptu aceea Nerone, cá sa stirpésca acésta faima, a presupusu culpasi si dede la pedepsele cele mai rafinate pe aceia, cari, uriti pentru foradelegile sale, se numescu de poporu *Crestini*. Inceputoriulu acelui nume *Crestu*, supt domni'a lui Tiberiu fú osínditu la mórte prin procuratorulu

¹⁾ Totu datine cá la noi.

Pontiu Pilatu. Acésta superstitiune perniciosá, innabusita pentru presente, erupse desnou nu numai in Judea, fontana de unde a essitu acelu reu, dar si in Roma, unde concurgu din tóte partile câte monstruositati si spurcatiuni, si afla adoratori. Deci de o camdata prindeau pe ceice se marturisiau de crestini, apoi la aratarea acelor'a o multime nenumerala, nu atátu cá dovediti de punatori de focu, catu cá nisce uritori ai genului omenescu. Perirea lorú erá associta de batjocure: imbracandu i in peii de fére silbatice cá sa i rupa canii, seu infingendu i pre cruce, séu muiiendu i in pecura i aprindea cá si pe nisce facele, cá, dupa ce se intunecá, sa lumineze nóptea. Nerone 'si a deschisu gradinele sale pentru tienerea acestui spectaclu, si dede unu jocu de cercu, unde imbracatu cá unu cociariu se misticá printre vlogulu de rendu, séu curandu cu carutia. Macarucá crestinií erau culpaí, si dupa meritu pedepsiti, cum nu s'a mai vedutu, totusi desteptara conpatimirea, cá unii ce fura jertfiti nu la binele publicu, ci la crudímea unuia.

XLV. Intr'aceea, cá sa adune bani, Italia fù predata, provinciile, poporale aliante si cetatile, ce se dîcu libere, ruinate. Nice dieii insisi nu scapara de acésta préda, caci se despoiara templele, si aurulu, pe care poporul romanu la triumfuri si promisiuni, la bine si reu, ilu inchinasera, fù dusu. In tóta Asia si Acaia se rapira de Acratu si Secundu Carinate tramsi in acelea provincie, nu numai darurile Templeloru, ci chiaru si chipurile dieiloru. Acratu erá unu iertatu, gata la verce foradelege; Carinate, amblatu in filosofi'a grecésca, din gura; caci elu nu 'si essercitase inim'a la fapte bune. Se dîcea: *cà Seneca, cá sa departéze de la sine odiosulu furtisiagului de cele santite, sa se fi rugatu, spre a se putea retrage la o mosia de tíera departe, si, ne capatandu voiia, sa se fi prefacutu betezitu, cá si cum ar patimi de nerve, si sa nu fi essitu din cas'a de dormitu.* Altii istorisira: *cà din ordinulu lui Nerone, i s'a pregatitu veninu chiaru de unu iertatu alu seu, cu numele Cleonicu, si cà Seneca s'a scapatu, séu prin marturisirea acestuia, séu prin nencrederea sa, multiemita costului seu celu simplu, nutrinduse cu póme silbatice, si, candu i erá sete, bandu apa de riu.*

XLVI. Pe acelasi timpu gladiatorii din Preneste, cercandu o resculare, fura conteniti prin garnisón'a de soldati, ce li erau spre paza. Deja poporul, pururea iubitoriu de schimbari si fricosu, vorbiá *de Spartacu si de dílele rele de mainainte.* Nu multu dupa aceea s' aude de unu desastru a flótei nóstre, casiunatu nu prin resbelu, caci nice odata n'a domnitu o pace mai adunca; ci Nerone dedese ordinu: *cá flot'a sa s'afle la di determinata in Campania,* fora a tiené séma la nice unu evenimentu de pre mare. Prin urmare gubernatorii nauiloru, desi marea

erá turburata, plutira de la Formia, si pe candu nisuiiau a cercunauigá promuntoriulu de Misena, unu ventu de sudu, ce suflá cu mare taria de câtra Africa, i manà la tiermuriu Cumani; cele mai multe naui triremi dimpreuna cu multe altele mai mici se perdura.

XLVII. Pe la finea anului se intinse vorb'a prin vlogu despre semne prevestitórie de rele amenintiátórie. Nice odata nu s'au facutu mai multe trasnete de fulgeru. S'a vediutu o stea cu códa, si Nerone aratarea cometului o impacá totu d'auná prin jertfirea sangelui verunui barbatu stralucitu. Feti de omu si de animale, nascuti in lume cu câte doua capete se gasira lapedati pre strate, séu pe la sacrificiuri, unde e datin'a a jertfi animale de fetatu. Éra in tienutulu Piacentiei s'a nascutu unu vitielu aproape de drumu cu capulu crescutu in flueru. Aruspicii esplicara acésta aratare: *cà pe lume o astépta altu capu, dar nu va fi nice potinte, nice va remané ascunsu: pentrucà a fostu strimtoratu in pantece, séu caci s'a fetatu langa cale.*

XLVIII. Acum intrara in consulatu Siliu Nerva, si Atticu Vestinu, pe timpulu candu se croiá o conjuratiune din capulu locului numerósa, la care s'associara pentrecute senatori, cavaleri, barbati de arme, femei chiaru, parte din ur'a catra Nerone, parte din inclinare catra Pisone. Acest'a essitu din famili'a Calpurnia, si, dupre nobilitatea tatalui, afinitu cu multe familie insemnate, avea inaintea vlogului o mare reputatiune prin virtute, séu calitati parute virtuóse. Caci elocenti'a sa o aplicá in foru spre apararea cetatianiloru; catra acestea erá darnicu cu amicii, afabile si complesante si cu cei necunoscuti. Mai adauge la acestea si calitatile accidentali, precum: unu corpu inaltu si suptire, o facia fromósa. Ma greutatea in purtare si cumpatulul in placeri erau departe de densulu. Iubiá moliciunea si pomp'a, uneori si desfrenarea. Acestea lu recomandara la multi, caror'a in atat'a dulcetia a pecateloru nu li place unu domnu retrasu si pré aspru.

XLIX. Conjuratiunea nu s'a nascutu din poft'a de domnia a lui Pisone: cu tóte acestea nu mi e usioru a spune, cine a fostu primulu urditoriu, si din a carui impulsu s'a atátiatu acea la care luara parte atatu de multi. Cà Subriu Flaviu, unu tribunu de coorte pretoriana, si centurionele Sulpiciu Aspru, statura cei mai determinati intreprinsatori ai aceleia, dovadi constanti'a loru in or'a mórtii. Poetulu Lucanu Anneu si Plautiu Lateranu, consulu desemnatu, fura impinsi de o ura ferbinte: Lucanu erá amaritu din cause personali, caci Nerone, din o jalusia desjérta, i sugrumà faim'a, proprindu 'i publicarea ver-suriloru. Éra pe consululu desemnatu Lateranu lu facù complice, nu ver o nedreptatire suferita, ci iubirea sa catra statu.

Din contra Flaviu Scevinu si Afraniu Cuintianu, ambii, de rangul senatorescu, contr'a ideei ce aveau ómenii despre caracterulu loru, s'associara la complotu. Pentru cà Scevinu erá unu omu desnervatu prin placerile trupesci, si viati'a lui unu somnu amortitu; Cuintianu unu peccatosu infamú, defaimatu de Nerone printr'o satira scandalósa, luà parte pentru cà sa si resbune pentru rusinea ce i s'a facutu.

L. Pe candu ei schimbau vorbe intre sine séu intre amici despre *crimele principelui, cum finea domniei s'apropie, si cà au sa aléga pe cineva, care sa mantuésca statulu ruinatu*, 'si mai asociara pe cavalerii romani: Tulliu Senecione, Cervariu Proculu, Vulcatiu Araricu, Juliu Tugurinu, Munatiu Gratu, Antoniu Natale si Martiu Festu. Dintre cari Senecione, unulu din amicii cei mai intimi ai lui Nerone, cultivandu si acum la parere amicitia aceluia, erá pentru acést'a espusu la pericle cu atatu mai mari. Natale erá initiatu in tóte secretele lui Pisone, ceialalti sperau castigu de la schimbarea domniei. Pe langa Subriu si Sulpiciu, despre cari vorbii mai susu, mai traserá in partele alte personalitati militare, pe Graniu Silvanu si Statiu Prossimu, tribuni de coorti pretoriane, precum si pe Centurionii Massimu Scauru si Venetu Paulu. Tari'a anse cea mai mare a conjuratiunii se socotiá a stá in Feniu Rufu, prefectulu pretoriului, unu barbatu cu viatia si nume laudatu. Pe care Tigellinu, prin crudimea si viati'a sa cea desfrenata, lu suplantase in inim'a principelui, si nu mai incetá a lu acúsá incriminandulu, si adese ori spaimentandulu, *cà, cá amante ce a fostu a Agrip-pinei, cáuta ocaziune de resbunare*. Dupa ce conjuratii se incredintiará din mai multe vorbe proprie, cà si prefectulu pretoriului este de partitulu loru, incepura a se întielege cu mai multa determinare despre timpulu si locul uciderii. Se vorbiá, cà Subriu Flaviu ar fi *conceputu acelu impulsu cutezatoriu, cá sa lovésca cu pumnariulu pe Nerone séu candu canta pre scena in teatru, séu la arderea palatului, candu alérga incóci si incolo fora aparatoriu*. In casulu ultimú singuratatea favoritória; la celu antâiu multimea chiaru, martura la o fapta atatu de mare, i insufiase acéstá barbatia frumósa; peccatu cà lu retienù dorinti'a dupa nepedepsire, cecece in veci impedeceá intreprinderi mari.

LI. Pe timpu ce conjuratii temporizau si 'si amanau speranti'a si temerea, o femeia, cu numele *Epicari*, nu se scie cum, capatá cunoscentia despre complotu (ea mai nainte in viati'a sa nu s'i a batutu capulu cu lucruri de onore) i imbarbatéza, si i tiene de reu; si in cele din urma, urindu i se de firea loru cea lasatória, incepù in Campania, pe unde se tienea, a clati in credintia si a trage in conjuratiune pre frontasii marinariloru

de la Misenu in acestu modu. La acea flota erá unu chiliarcu,¹⁾ Volusiu Proculu, unulu din coajutatorii lui Nerone la uciderea mamei, care anse nu s'a vediutu inaintatu, cum credea, dupre marimea crimei. Elu avuse cunoscintia cu acea muiere ore-candu, séu că 'si o renoi, destulu că, spunendu Epicarii, *ce a meritatu densulu pentru Nerone, si că servitiile sale nu i s'au resplatitu, la acestea apoi adaugendu geluiri si că e determinatu a 'si resbună candu i se va dá ocaziune*, si astfelu desteptá intr'ens'a sperantia de a lu puté atitiá si prin elu a castigá si alti partisani. Pentru că ajutoriulu, ce lu promitea flot'a, nu erá micu, si ocaziunile favoritorie dese, deorace Nerone adeseori veniá la Puteoli si la Misenu, pentru cá sa se bucure de mare. Deci Epicari se descopere lui Proculu; si insiera tóte foradelegile principelui, dicendu că *senatului nu i mai remane nemica;*²⁾ *cu tóte acestea s'au luatú mesure, cá acel'a sa 'si iá pedéps'a pentru ruinarea statului; Proculu n'are decatu sa se pregátésca, sa dea ajutoriu, si sa atraga in parte pe fetiorii cei mai bravi, si resplatirea dupre meritu nu lu va trece.* Numele conjuratiloru totusi le tacú. Acést'a fú caus'a, că denuntiarea lui Proculu la Nerone n'a avutu nice unu resultatu, macarucá i spusese tóte câte audíse. Epicari adeca fú chiamata inainte si infaciesiata cu denuntiatorulu a pututu usioru sa lu remana, de orace dí-sele lui nu erau fondate pre marturi. Intre acea ea fú pusa supt paza; caci Nerone suspitioná că acést'a nu póte fi o plas-muire, desi nu s'a pututu dovedi de adeverala.

LII. Ma conjuratii, miscati de temerea traditiunii, se determinara a grabi uciderea la Baia in vil'a lui Pisone, unde Nerone, atrasu de desfatara locului, veniá adese ori cá sa se scalde si sa prandiésca, fora gard'a si sarcin'a pompei domnesci. Pisone s'a opusu la acést'a, supt pretestu; *că ar fi unu lucru hidosu, déca santieni'a mései si dieii ospitali s'ar cruntá cu san-gele principelui fia cine ar fi; ci mai bine sa se faca la Roma, in acelu pátatu urítiosu, facutu din despoirea cetatianiloru séu in locuri publice, cea ce s'a întreprinsu pentru mantuirea statului.* Éca ce dícea la aratare; intru sine anse se temea că Luciu Silanu, pe care nascerea sa cea stralucita si invetiatur'a lui Caiu Cassiu, la care fusese educatu, ilu facea sa aspire la ver ce culme de marire, va apucá gubernulu imperiului, fiindu sustie-nutu de toti aceia, cari nu erau amestecati in complotu, si de aceia, cari voru compatimi cu Nerone, ucisu lotresce. Cei mai multi crediura, că Pisone s'a sfiitu de spiritulu celu întreprinsatoriu a lui Vestinu, cá sa nu tréca in partea libertatii, séu sa medilocésca alegerea altui imperatore, carele sa socotésca dom-

¹⁾ Chiliarchu = tribunu, de marina. ²⁾ Aci e lacuna.

ni'a cá unu daru din man'a aceluia. Si cu adeveratu Vestinu n'a luatu nice o parte la conjuratiune, macarcà Nerone i o imputá, pentru cá sa 'si sature vechea ura contr'a omului celui nevinovatu.

LIII. In fine se determinara, cá in diu'a jocuriloru de cercu, consantite Cererei, sa puna in lucrare cea ce 'si croisera, caci Cesarulu, carele essindu raru, stá inchisu in palatu si in gradini, avea datina a veni la jocurile circense, si in mediloculu bucuriei spectaculului erá mai usioru de apropiatu. Éca in ce ordine s'a assiediatu atacarea: Lateranu, cá unulu ce erá de o barbatia energica si vîrtosu de corpore, prefacenduse, cá si cum s'ar rugá pentru o subventiune in strimtóra'i de bani, umilitu sa cada in genunchi inaintea principelui, si fora veste sa lu astérna la pamentu si sa lu apese; si, pe candu Nerone va jaceea astfelu tienutu, tribunii si centurionii si altii din conjurati, dupre cum fiacare va avé curage, sa sara si sa lu ucida. Scevinu a cerutu, cá sa lu lase pe densulu a i dá prim'a lovitura. Acest'a luase unu pumnariu din templulu Salutii in Etruria, séu cum spunu altii, din templulu Fortunei in cetatea Ferentinu, si lu purtá cu sine cá inchinatu la o mare fapta. Intr'aceea Pisone sa ascepte la templulu Cererii, de unde prefectulu Feniu si ceilalti sa lu chiami si sa lu duca in tabera, insocitu de Antonia, fi'a Cesarului Claudiu, pentru cá sa 'si atraga favóraea poporului. Acest'a istorisesce Pliniu. Intentiunea nóstra a fostu cá aceste dîse, asiá cum sunt, sa nu le ascundemu, de si ni se pare absurdu, cá pe de o parte Antonia in sperantia desiérta sa 'si espuna numele si viati'a la periclu; éra de alta Pisone, care cum e sciutu, 'si iubea fôrte tare soci'a sa se fi oblegatu la o alta cununia, afóra déca cumva poft'a de domnia nu va fi mai inflacarata, decatu ver care altu sintiementu.

LIV. Dar e de mirare, cum nisce ómeni de diferite classi, rangu, etate, sessu, bogati si saraci putura a tiené in secretu tóte acestea, pana a inceputu tradarea in cas'a lui Scevinu. Acest'a in ajunulu dilii atentatului avù o lunga convorbire cu Natali, apoi intorsu acasa 'si sigilá testamentulu, scóse din téca pumnariulu, despre care vorbii mai susu, si injurandu, *cà s'a tocitu de vechime*, dede ordinu *cá sa lu dea pe o pétra si sa i ascutia tare verfulu*. Cu acésta tréba a insarcinatu pe iertatuso Milicu. Totu de odata facù o cina mai copiósa decatu i erá datin'a, pe cei mai iubiti din sclavi i daru cu libertate, pe ceilalti cu argintu. Ce s'atinge de persón'a sa, erá triste, intunecatu, si se vedea cà in minte i ambla lucruri mari, de si prin discursuri vage afectá bucuria. Pe urma, totu acestui Milicu i díce: *cá sa pregatésca legature pentru rane si cu ce se oprésce sangele*, acum séu cà acestu iertatu sciá de conjuratiune si pana aci a

reмасu credintiosu, séu că elu nu sciá nemic'a, si numai atunci a susceptu banuiala, cum au si scrisu unii dupre urmari. Caci candu inim'a cea de sclavu cumpani in mintea sa resplat'a tradarii, si 'si inchipuiá bani multi fora séma si putere: atunci dreptulu si binele domnuso si aducerea aminte de libertatea daruita scadiu. Elu tienu svatu si cu nevést'a sa, care i dede unu svatu si mai muiierescu si mai reu. Ilu intimidá, dîcendu i: „că multi sclavi si iertati au fostu de facia acolo, si „au vediutu aceleasi; tacerea unuia nu va folosi nemica; éra „darulu va fi a celuia care va apucá mai antaiu cu aratarea.“

LV. Deci Milicu se grabesce pe la reversatulu dilii in gradinile Serviliane, si, dupa ce i s'a refusatu intrarea, strigá: *că aduce o veste mare si teribile*, dusu fiindu apoi din partea portariloru la Epafroditu, iertatulu lui Nerone, si din partea acestuia la Nerone, spune: *că periclu amenintia, că conjuratiunea e cutremuratória*, si cate mai audise si 'si inchipuise. Arata si arm'a pregatita spre uciderea lui Nerone, si cere, că sa aduca pe acusat. Scevinu, tîritu de soldati si incependu a se apará, respunse: „că pumnariulu pentru care se acusa, este o arma „vechia parintésca, onorata că nisce mósce si tienuta in camar'a „de dormitu, l'a furatu cu rea intentiune iertatulu seu. Că elu „mai de multe ori 'si a sigilatu testamentulu seu fora a tiené „socotél'a díleloru. Bani si libertate si mai nainte a daruitu „sclaviloru; că cu acésta ocaziune s'a facutu cu mai mare dar- „nicia, vine de acolo, că impucinandu i se averea si amenin- „tiatu fiindu de creditoru, nu avea incredere in valórea testa- „mentului. Ce s'atinge de cina, elu totu d'auna a tienutu mésa „buna, a dusu o viatia desfatatiósa, ce nu se incuventiá de ju- „decatori aspri. Legamente pentru rane n'a demandatu; ci, de „órace tóte cate a denuntiatu sunt false, mai plasmui si acésta „crima, cu scopu că sa se faca pe sine totu de odata si arata- „toriu si marturu.“ Tienatur'a cea neturburata a lui dede pon- „dere díseloru. Catr'aceste, facendu pe iertatulu seu că e unu „sceleratu, unu infamú cu atat'a securantia in tonu si in facia, că acusatíunea ar fi remasu pe josu, déca nevést'a lui Milicu n'ar fi adusu la medilocu: *că Antoniu Natali a avutu mai de multe ori convorbiri secrete cu Scevinu, si ca ambii sunt intimii lui Caiu Pisone.*

LVI. Prin urmare chiamara pe Natali. I intrebara despartiti: *ce vorba a fostu aceea, si despre ce lucru?* Atunci se desceptá suspitiune, de órace respunsele nu se loviau. I bagara in féra; dar vederea tortureloru si amenintiariile nu le putura suferi. Totusi Natali, că unulu ce cunoscea mai bine conjuratiunea si erá mai maistru in a se apará, fú celu antaiu carele din capulu locului spuse pe Pisone, si numai decatu adause si

pe Seneca, acum séu că elu a fostu medilocitoriulu între Seneca si Pisone, séu că sa capete charulu lui Nerone, carele maniosu cum erá focu pe Seneca, i cautá cu luminarea culpa cá sa lu restórne. Apoi Scevinu, indata ce a auditu despre aratarea lui Natali, tradà si elu pe ceialalti cu asemine misielia, séu pentru că credea a fi fora nice unu folosu tacerea dupa ce odata erau date pe facia tóte. Lucanu, Cuintianu si Senecione negara tímpu lungu; apoi insielati de promisiunea nepedepsirii, cá sa 'si scuze intardierea Lucanu numi pe Attila, mam'a sa, Cuintianu pe Glitiu Gallu, Senecione pe Anniu Pollione pe amicii sei cei mai buni.

LVII. Intr'aceea Nerone, aducendu 'si aminte, că Epicari, in urm'a denuntiatiunii lui Volusiu Proculu, se tiene anca totu inchisa, si, crediendu că corpulu unei muieri nu póte duce durerea, pune sa o intinda pre patulu torturei. Ma pe ea nice bataile, nice arderile, nice mani'a carneficiloru, cari turbati că o femeia 'si bate jocu de ei, o torturau si mai ageru, n'au putut'o face cá sa scóta din gur'a sa, numele ver unui conjuratu. Asiá diu'a antâiu de cercetare trecu fora resultatu. A dóu'a di trasa fiindu éراسi la torture intr'unu scaunu (caci pe membrele scóse de prin incheieture nu mai putea stá) 'si luá cingatórea de la peptu, o legá de spatele scaunului cá unu latiu, 'si bagá cerbicea in acést'a, si prin ponderea corpului stórze pucin'a resuflare ce i mai remasese. Frumósa fapta de la o femeia ce a fostu sclava, cá in atat'a nevoia sa voiiasca pana in fine a mantui pe nisce straini si asiá dícendu necunoscuti! pe candu cei nascuti liberi, si barbati, si cavaleri romani, si senatori, neatinși de torture, tradara ce au avutu mai scumpu in lume. Pentru că nice Lucanu, nice Senecione si Cuintianu n'au lip-situ a dá pe facia pe unii altii complici, candu spaim'a lui Nerone, de si s'a fostu ingraditu cu garde inmultite, crescea totu mai tare.

LVIII. Chiaru si cetatea, ocupandu cu soldati murii, aparandu marea si riulu, o tienea asiá dícendu in stare de asedia. Pe strate, prin case, si chiaru pre campuri si prin cetatile de la tíera alergau pedestrii si calareti, amestecati cu nemeti, carora principele se incredea mai tare, cá la nisce straini ce erau. Necontentitu se aduceau cete de legati, si jaceau pe la portile gradiniloru. Dupa ce intrau cá sa dea respunsu, erá de ajunsu *o vorba schimbata in bucuria cu conjuratii, o convorbire din intemplare, o intilnire neprecugetata, déca s'au vediutu la unu ospetiu séu spectaclu*, cá sa fia socotiti de criminali. Pentru că, pe langa aspr'a cercetare, ce li se facea din partea lui Nerone si Tigellinu, apoi i intrebá nu cu mai pucina violentia si Fenniu Rufu, carele nefindu anca numitu de denuntiatori, se purtá cu

mare crudîme catra socii sei conjurati, cá sa faca pe domnuso a crede in nevinovati'a sa. Istu Rufu, candu Subriu Flavu, ce stá langa densulu si i facù semnu, *óre in mediloculu întrebarii sa scótia sabi'a si sa lu ucida*, i dede semnu negativu, si i franse impulsulu, candu 'si pusese dejá man'a pe manuariulu sabiei.

LIX. Fostau de aceia, cari dupa descoperirea conjuratiunii, pe candu s'ascultá Milicu, pe candu Scevinu se clatiá, inbulzira pe Pisone, sa mérga in tabera, séu sa se suia pe tribuna, cu scopu cá sa cerce inclinarea soldatiloru si a poporului. „Déca complicitii se voru asociá la întreprinderea sa, atunci „voru urmá si cei ce n'au cunoscienti'a complotului; miscarea „va face mare sunetu, ceea ce e de mare pondere la o revolutiune. Contr'a unei atari eventualitati Nerone nu s'a provediutu cu nemica. Si barbatii cei bravi se sparia, candu su „suprinsi prin lovituri neasceptate, necum unu teatralistu cá „densulu, insocitu adeca de acelu Tigellinu cu tietóriele sale, sa „apuce arm'a. Multe reesu cercandu cele ce lasiloru se paru „a fi neposibile. Indesiertu se speréza tacere si credintia de la „constantia inimeloru si a corpuriloru atatoru complici. Prin „tortura si daruri tóte se potu constringe. Voru veni cá sa lu „lege si pe Pisone, cá in fine sa lu pérda cu o mórte nedémna. „Cu catu va fi mai frumósa mórtea lui, déca va imbracisiá „caus'a binelui comune, déca va chiamá la arme pentru libertate? Chiaru de s'ar retrage soldatulul, de l'ar parasi poporulu: elu totusi, candu ar fi rapitu inainte de timpu din viatia, „si stramosii si descendentii, i ar laudá mórtea.“ Fora a fi miscatu de acestea, s'a mai aratatu catuva timpu in publicu, si apoi s'a retrasu in locuinti'a sa intarinduse cu inim'a contr'a órei cei din urma, pana candu sosì o trupa de soldati, pe cari Nerone i a fostu alesu din cei noui séu de curendu inrolati, temenduse de cei betrani, cá nu cumva sa tiena cu Pisone. Elu murì dupa ce 'si au taiiatu venele bracialoru. Testamentulu ce l'a lasatu erá compusu in terminii cei mai lingusitori catra Nerone, din amórea catra soci'a sa, pe care elu cá pe o desnaturata, recomandata numai prin frumseti'a corpului, o rapise din casatoria unui amicu. Numele ei erá Arria Galla, barbatulu ei celu dintaiu se numiá Domitiu Siliu; acest'a prin lasare cá amicu, aceea desfrenata cá o femeia maritata, eternizara rusinea lui Pisone.

LX. Mórtea lui Pisone fú nemediatu urmata de uciderea lui Plautu Lateranu, consule desemnatu; pe carea Nerone a precipitat'o asiá de tare incatu nu i a lasatu nica atat'a timpu cá sa 'si póta imbracisiá copii séu sa 'si aléga felulu mortii. Trasu la loculu destinat uciderea sclaviloru fú taiiatu

de man'a tribunului Statii, conservandu tacerea cu atat'a constantia, cà n'a imputatu nice tribunului cà si elu e partasiu la complotu.

Apoi a venitu uciderea lui Anneu Seneca, cea mai placuta principelui, nu cà l'ar fi aflatu doveditu de conspiratoriu, ci pentru cà sa turbeze cu ferulu, unde n'a putut'o scôte la cale cu veninulu. Pentru cà pana aci numai Natali scapase vorb'a: *cà a fostu tramisu la betezitulu Seneca, cà sa lu visiteze si sa se planga, cà de ce nu primesce la sine pe Pisone; cà ar fi fostu mai bine dèca ar fi cultivatu prin intilniri confidentiali amicit'ia.* Seneca a respunsu: *cà convorbirile imprumutate si desele intilniri n'ar fi de folosu nice pentru unulu, nice pentru altulu; intr'altele mantuirea propria se fondéza pre bun'a stare neschimbata a lui Pisone.* Gaviu Silvanu, tribunulu unei coorti pretoriane, capata ordinu, cà sa duca acestea la Seneca, si sa lu intrebe, *dèca aceste dîse ale lui Natali si respunsulu cunóscele de ale sale.* Seneca, din intemplare séu cu precaugetare, in diu'a aceea s'a fostu intorsu din Campania, si la a patr'a mila trasese intr'o vila. Spre séra veni aci si tribunulu si incinse vil'a cu soldati. Dupa acést'a, pe candu Seneca cu soci'a sa Pompeia Paulina si cu doi amici siedea la mésa, i comunicà ordinulu principelui.

LXI. Seneca respunse: „cà Natali a fostu tramisu la „sine si s'a plansu in numele lui Pisone cà nu i primesce visit'a, si cà s'a scusatu cu starea sanataii si cu „iubirea sa de repausu. De ce sa prefire buna starea unui omu „privatu la sanataea sa, pentru acést'a n'a avutu nice unu motivu; la lingusire natur'a sa nu e inclinata; acést'a nemine n'o „cunósce mai bine decatu Nerone insusi, care din partea lui „Seneca a cercatu mai de multé ori libertatea decatu servitutea.“ Dupa ce tribunulu a reportatu acestea principelui in presentia Poppeiei si a lui Tigellinu, cari erau consiliarii cei mai fideli ai principelui setosu de sange, intrebà acést'a, *pregatescese óre Seneca la mórte de buna voiia?* Atunci tribunulu a marturisitu: *nice unu semnu de temere, nimic'a tristu nu s'a pututu observá in vorbele séu faci'a lui.* Acum capatà ordinu: *a se întórce si a i vesti mórtea.* Fabiu Rusticu spune: *cà tribunulu nu s'a intorsu pre calea, pre unde venise, ci cà s'a abatutu pe alt'a, pe la prefectulu Fenniu, cà a descoperitu acestuia ordinulu lui Nerone, si l'a intrebatu: asculta-lu-va?* la ceea ce Fenniu ilu indemnà: *cà sa 'si implinésca misiunea.* Lasitate fatale din tóte partile. Caci si Silvanu erá dintre conjurati si adaugea la foradelegi, pentru a caror'a resbunare consimtise si insusi. Totusi celu pucinu 'si a crutiatu vocea si ochii; caci a tramisu pe unu centurione, cà sa i spuna lui Seneca: *cà are sa móra neaparatu.*

LXII. Seneca fora a se turburá, cere *testamentulu* si, de órace centurionele s'a improtivitu, dîce intorsu catra amicii sei: „fiindu cà nu me lasa sa ve multiemescu pentru meritele vóstre, „asiá ve lasu de eredítu numai unu lucru, dar celu mai frumosu, ce lu mai amu, *icón'a vietiei mele*; déca o veti tiené in „minteá vóstra, veti secerá glori'a purtarii cei nobili si a amicii cei constanti.“ Amicii ce lu inconjuraú incepura a versá lacrime; Seneca i rechiama la barbatia, acum cu vorbe blande acum in tonulu aspru de invetiatoriu, intrebandu i: „unde su „doctrinale intieptiunii? Unde su principiile meditate atatia „ani contr'a ursitei amenintiatória? Cine nu cunósce crudímea „lui Nerone? Nemic'a nu i a mai remasu, decatu cá langa „uciderea mamei si a frateso, sa adauge si mórtea crescatorului „si a invetiaroriului.“

LXIII. Dupa ce a vorbitu acestea si altele asemenea catra toti cei de facia, imbracisiéza pe soci'a sa, si pe langa tóta constanti'a muíiatu incatuva, o róga si o jura: *cá sa 'si stempere durerea, sa nu o nutrésca pururea; ci in contemplarea vietiei petrecute in virtute sa 'si móíia dorulu dupa barbatuso prin mangaieri nobili.* Ea din contra stà pe aceea: *cà si pentru dens'a e determinata mórtea, si provóca spre acést'a man'a ucidiatoriu-lui.* Seneca, neimprotivinduse la nobilitatea inimei ei, si totu de odata ingrigeatu cà unica fíntia amata póte sa ajunga de maltratate, dîse dupa acestea: „*ti amu aratatu mediele cum poti „a ti îndulci sórtea ta; éra tu preferi gloria mortii, io nu ti „denegu acésta fapta nobile. Constanti'a nóstra este egale in „acésta barbatésca essire din viatia; anse finitulu teu e mai gloriósu.*“ Dupa acést'a ambii 'si deschidu cu unu feru venele bracialoru. Si, de órace lui Seneca, avendu corpulu betranu si slabitu prin nutrimentu pucinu, i curgea incetu sangele, 'si taiia si venele la flueri si genunchi. Vincitu de dureri mari, induplecà pe soci'a sa, pentru cá prin durerea sá sa nu franga barbati'a ei, si insusi sa nu vina in neastemperu vediendu suferintiele ei, *cá sa tréca in alta casa.* Si, fiindu cà facultatea frumósei vorbiri nu l'a parasitu nice in minutele ultime, dîse sa i chîame pe scriitorii sei, si li a dictatu mai multe, care fiindu latite in publicu, io me retienu a le mai însierá aici.

LXIV. Intr'aceea Nerone, care n'avea nice o ura personale contr'a Paulinei, dede ordinu, din temere cá sa nu mai adauge la mani'a comune contr'a tiraniei sale, cá sa o scape de mórte. Din indemnulu soldatiloru iertatii i léga braciale si i proprescu sangele; cu scienti'a ei? nu e constatatu. Pentru cà facutu cum e vlogulu cá sa prepuna totu ce e mai reu, n'au lipsitu de aceia cari sa crédia, *cà pana candu s'a temutu de nempacabilitatea lui Nerone, sa fi amblatu dupa glori'a a muri*

*cu barbatuso, si cã apoi, dupa ce i s'a deschisu o perspectiva mai blanda, sa fi vincitu la ea dulceti'a vietiei. Ori cum va fi, ea a mai traitu anca pucini ani in aducere aminte laudabile de barbatuso, fiindu atatu de palida la facia si corpu, cã se vedea chiaru cã perduse multa putere de viatia. Intr'aceea Seneca, durandu curgerea sangelui si intardiendu venirea mortii, róga pe Statiu Anneu, unu amicu de o amicitia lungu timpu probata si medicu abile, cã sa i dea veninulu, de care erã inca de multu prevediutu, si cu care se ucidu osinditii la mórte la Ateniani. Indesiertu a beutu veninulu datu, caci membrele erau inghiate dejã si corpulu nu i mai simtiã actiunea. In cele din urma a intratu intr'o cada cu apa calda, si stropindu pe sclavii ce stau mai aprópe, dise: *io inchinu lui Joue liberatorele acésta libatiune*. Apoi se cufundã in baiia si se inecã in aburulu aceleia. Corpulu lui s'a arsu fora nice o ceremonia funebre. Asiã lasase elu in scrisu; pe candu bogatu si atotupotinte, totusi se gandiã la finitul seu.*

LXV. A fostu vorb'a, cã Subriu Flaviu, in intielegere secreta cu centurionii, nu anse fora scirea lui Seneca, sa fi compusu lucrulu asiã; cã dupa uciderea lui Nerone prin ajutoriulu lui Pisone, sa omóre si pe Pisone, si sa se dea lui Seneca domni'a, cã la unu barbatuso curatu de culpa, si chiamatu ta tronu numai pentru lustrulu virtutiloru. Ce e mai multu cerculau printre ómeni si vorbele lui Flaviu acestea: *nu contribuesce nemi'a la onórea Romei, déca se va departã unu chitaristu, si in locui va urmã unu actoru tragicu*¹⁾.

LXVI. Dar nice partea, ce a luat'o la conjuratiune soldatii, n'a remasu pana in fine necunoscuta, de órace inversiunatii denuntiatori aratara si pe Fenniu Rufu, neputendulu suferi cã elu, ce erã sociu de conjuratiune, sa fia totu de odata si judece cercetatoriu alu conjuratiloru. Deci pe candu elu dã dioriu si amenintiã, Scevinu, ridenti i unu risu amaru, i dise: *ce mai intrebi, nemine nu scie mai multe decat tu tine, si pe de asupr'a ilu mai indemnã: cã sa nu intardia a se descoperi intregu la unu principe atatu de bunu*. La aceste vorbe Fenniu nu sciu nice sa respunda, nice sa taca; ci spariatu invederatu inganã cateva cuvinte, si, de órace si altii, anume cavalerulu Cervariu Proculu, se intreceau a lu dovedi de complice, din ordinulu imperatorelui, fu apucatu si legatu de unu soldatu, anume Cassiu, pe care Nerone lu tienea pururea langa sine, din caus'a tariei extraordinaria ce o avea.

LXVII. Nu multu dupa acést'a veni rendulu sa fia denuntiatu si tribunulu Subriu Flaviu, carele de ocamdata s'a

¹⁾ Pisone anca jucã in costumu tragicu.

pucase a se apará prin diversitatea caracterului seu, dîcendu: *cà densulu, cá barbatu de arme ce e, dóra nu erá sa se asocieze cu nisce nearmati si muierosi pentru efeptuirea unei foradelegi asiá de mari*; apoi dioritu fiindu, 'si au facutu o gloria a marturisi, si, la intrebarea lui Nerone, cum i a venitu a 'si uita de juramentu, respunse; „*io te amu wrîtu; nice unu soldatu nu ti a fostu mai credintiosu decatu mine, catu timpu ai meritatu amóre; io amu inceputu a te urî pe tine, de candu te ai facutu tu ucidiatoru alu mamei, alu sociei tale, de candu te ai facutu cociariu, teatralistu si taciunariu*. I citezu vorbele proprie, caci ele nu s'au latitu in publicu cá cele ale lui Seneca, si pentru cà merita a fi cuñoscute simtiementele barbatului cele nepoleite dar viguróse. Certu e cà in tóta acea conjuratiune n'a sunatu nemic'a asiá de greu la urechile lui Nerone, carele pre catu de gata la facerea releloru, pe atatu de pucinu erá dedatu a 'si audi cele ce facea. Cu uciderea lui Flaviu fú insarcinatu tribunulu Veianu Nigru. Acest'a puse sa sape o grópa in campulu celu mai aprópe, carea, dupa ce a vediutu Flaviu, parendu i se a fi nu destulu de afunda si pré angusta, a strigatu injurandu soldatiloru: *ce! nice atat'a nu faceti dupre disciplina!* Provocatu a 'si intinde bravu gîtulu, respunse: *macaru de ai dá tu cu atat'a bravura!* Nigru, de multu tremuru, abea potendu i taiiá capulu cu dóue loviture, s'a mai si falitu intru silbataci'a sá la Nerone, cà l'a ucisu odata si diumetate.

LXVIII. Alu douile essemplu de constantia ilu dede centurionele Sulpiciu Aspru. La intrebarea lui Nerone, de ce s'au conjuratu cá sa lu ucida, respunse scurtu: *pentru cà nu erá altu modu de a pune odata capetu la atatea foradelegi ale tale*. Dupa acést'a si-a luat pedépsa dupre ordinu. Si ceialalti centurioni nu s'au aratatu mai pucinu demni in suferirea mortii. Din contra Fenniu Rufu nu s'a pututu inaltiá a atat'a bravura, ci plansetele sale le a trecut si in testamentul Nerone asceptá, cá sa fia trasu in complicitate si consululu Vestinu, crediendulu de omu violente si inimicu. Ma conjuratii nice odata nu s'au lasatu la svatu cu densulu, unii din cauza de vechi inimicitie, altii pentru cà lu sciau pripitu si nesuferibile. Dealmente ur'a lui Nerone contr'a lui Vestinu s'a fostu nascutu din intimitatea loru chiaru, de órace acest'a despretiuiá necapacitatea din fundu cunoscuta a principelui, éra acel'a se temea de falsi'a amicului, care adese ori ilu luá in risu cu glume muscatórie, ce nu le uita omulu curendu, candu ele cuprindu multu adevéru. La acesteá se mai ádause si altu motivu nou: Vestinu adeca luase in maritisiu pe Statilla Messalina, bine sciendu cà intre amantii ei a fostu si Cesarulu.

LXIX. Neessistandu nice crima, nice acuatoriu, de órace Nerone nu putea face pe judecatoriu, alerga la forti'a domniei, si tramite pe tribunulu Gerelanu cu o coorte de soldati, cu acelu ordinu, cá sa previna resculara consulului, sa i ocupe cas'a ce erá cá si unu casteiu, sa taiia in bucati pe junimea lui cea alésa. Trebuie sciutu, cá Vestinu 'si avea locuinti'a intr'o casa ce dominá forulu, si sclavi unu si unu si de aceea si etate. In aceea si dî 'si implinise tóte afacerile unui consulu si tienea mésa, de nemic'a temenduse, séu prefacenduse cá nu se teme, candu soldatii intrati i dîsera: *te chiama tribunulu*. Fora intardiere elu se scóla, si iute se gatescu tóte; ilu inchidu in cas'a de dormitu; mediculu e la indemana; i se taiia venele; plinu de viatia anca ilu ducu in baiia, ilu dau afundu in apa calda, fóra sa dea din gura o voce de gluire. Intr'aceea óspetii sei se incingu cu custodia, si abea nóptea tardiu se eliberéza. Nerone, inchipuindusi fric'a, ce au suferit'o ei asteptandu la mésa mórtea, dise luandu i in rîsu: *ca sunt destulu de pedepsiti pentru prandiulu loru celu consulare*.

LXX. Apoi cerù uciderea lui Marcu Anneu Lucanu. Acest'a simtiendu, pe candu curgea sangele, cá pitiórele si manile i se recescu, si cá puterea vitale se duce mereu din estremitati, pe candu anim'a¹⁾ i e anca calda si capace de cugetare, 'si aduse aminte de o poesia compusa de densulu, in care descriesese pe unu soldatu ranitu, murindu acestu felu de mórte; si 'si recità versurile sale; acést'a i a fostu vocea ultima. Dupa aceea perira Senecione si Cuintianu si Scevinu, cu o bravura ce nu s'ar fi acceptatu de la molitiunea vietiei loru de mai nainte, in fine ceialalti conjurati, fora ver o fapta séu vorba démna de insemnatu.

LXXI. Ma intr'aceea cetatea s'a implutu cu mortatiuni²⁾, Capitolulu cu victime. Dupa ce ist'a plangea pe unu fiu ucisu, acel'a pe unu frate séu consangeniu, séu amicu, aducu dieiloru multiemita, infrumsetiaza palatulu tiranului cu laure, cadu la pitiórele principelui si i saruta man'a. Si elu acestea le a luat dreptu semne de bucuria. Aratarea cea pripita a lui Antoniu Natali si a lui Cervariu Proculu o resplatesce cu nepedepsire; Milicu, incarcatu cu daruri, 'si puse numele grecescu *Sotiru*, ce va sa dîca *mantuitoriu*. Dintre tribuni Gaviu Silvanu, de si l'au iertatu, 'si fach mórtea cu man'a sa. Statiu Prossimu, iertatiunea capatata de la principele o luà indesiertu printr'o sin-

¹⁾ Cei vechi credeau cá scaunulu mintii e in peptu séu anima. ²⁾ *trupulu séu corpulu mortu*, ce scriitorii nostri de ronu lu dau cu *cadavru*, mai corectu se póte exprime cu *mortacina*, vorba romanésca = la *morticinum* plur. *morticina*, desi propria semnifica corpu mortu de animale; dar care vorba si in ce limba nu se usita si impropria?

ucidere sumétia. Se scósera din tribunatu Pompeiu, Corneliu Martiale, Flaviu Nepote, Statiu Domitiu, *nu pentru ca ar fi urítu pe principele; ci pentru ca asiá credeau.* Se essilara Noviu Priscu, cá amicu a lui Seneca, Glitiu Gallu si Anniu Pollione, mai multu cá defaimati decatu cá dovediti de culpasi. Pe Priscu l'a insocitu soci'a sa Antonia Flaccila, totu asiá si pe Gallu, Egnatia Massimilla cu avere acést'a mare, ce de ocamdata si au fostu lasat'o, apoi i o rapira, si un'a si alt'a spre glori'a acestei femeia. Si Rufu Crispinu fú destieratu supt pretestu de complicitate, in adeveru anse din ur'a ce o avea Nerone contra'i, caci tienuse odata pe Poppea. Verginiu Flavu si Musoniu Rufu au trebuitu sa se duca pentru lustrulu numelui loru. Caci Verginiu contribuia la cultur'a junimei prin elocentia, Musoniu prin docritenele filosofiei sale. Cluvi dienu Cuietu, Juliu Agripa, Blitiu Catulinu, Petroniu Priscu, Juliu Altinu anca li a cautatu a se cará, cá la nisce ómeni supranumerari si fora insemnate, in insulele marii Egeice. Éra Cadicia, soci'a lui Scevinu, si Cesoniu Massimu fura scosi din Italia; numai candu li s'a spusu pedéps'a aflara cá si ei au fostu acusat. Pe Atila, mam'a lui Anneu Lucanu, nice n'o iertara, nice n'o osindira, ci o trecura cu vederea.

LXXII. Dupa ce s'au facutu tóte acestea, Nerone, tienendu o adunare a soldatiloru, li impartí de fetioru câte doue mii de sestertii, si pe deasupra si grâu fora bani, ceta ce ei altuminte ilu cumperau cu pretiulu de tergu. Apoi, cá si cum ar avea a espune rezultate resbelice, conchiama senatulu, si dede lui Petroniu Turpilanu barbatu consulare, lui Cocceiu Nerva, ¹⁾ pretoru desemnatu si prefectulu pretorianiloru, lui Tigellinu, ornamentele triumfalie. Pe Tigellinu si pe Nerva i a mai destinsu si prin aceea, cá, pe langa icónele loru triumfali din Foru, li a mai assediatu statuele si in palatiulu principelui. Nimfidiu a capatatu insemnele consularie. Deorace acestu omu vine aici pentru prim'a data, voiu sa dicu ceva despre densulu, caci si densulu face parte din nenorocirile nóstre a Romaniloru. Nascutu dintr'o femeia fosta sclava, care 'si prostituise corpulu seu celu frumosu cu sclavii si iertatii principiloru, dicea, cá elu e fiulu lui Caju Caligula Cesarulu, caci din intemplare erá de o statura inalta si avea o facia hidósa ²⁾; séu pentru cá Caju, amatoru si elu de fete perdute, va fi avutu de a face si cu mam'a aceluia. ³⁾

LXXIII. Dar Nerone, dupa ce a chiamatu senatulu si a tienutu o cuventare catra Parinti, a mai publicatu unu edísu

¹⁾ care apoi a devenitu imperatore. ²⁾ Hidós'a facia a lui Caligula o descrie Suct. c. 59. ³⁾ Despre Nimfidiu vedi hist. Tac. cart. I. c. 5.

catra poporu, adaugendu si unu memoriu, ce cuprindea date si aratările osinditoru. Caci vocea publica nu incetă a lu vorbi de reu, dicendu: *că elu a perdutu ómeni nevinovati numai din jalusia séu ura*. Că de altminte s'a fostu urditu, nutritu si descoperitu o conjuratiune, nemine nu s'a indouitu pe atunci, caruia i a pasatu a cunosce adevverulu; si acést'a s'a constatatatu si de aceia, cari se intorsera in Roma, dupa mórtea lui Nerone. Ma in senatu, unde toti si mai alesu aceia ce erau cuprinsi de intristarea cea mai mare, se dejosiau la lingusiri, Juniu Gallione, spaimentatu pentru mórtea frateso Seneca, si cerendu gratia pentru sine, fù aspru apostrofatu din partea lui Salienu Clemente, numindu lu *inimicu si ucidiatoru de principe*, pana candu Parintii cu unanimitate lu chiamara la ordine svatuindulu: *că elu sa nu abuseze de nenorocirea publica pentru satisfacerea urei private; si ceea ce blandet'a principelui a impacatu séu a trecutu cu vederea, sa nu o mai scótiá la noua asprime*.

LXXIV. Acum se decretéza *daruri si multiemire dieiloru*; dar o onóre singulare dieului Sóre (care are unu templu vechiu la Circu, unde se pregatea fapt'a uciderii), pentru că acest'a cu puterea sa divina a descoperitu ascunsele conjuratiunii; si că joculu de Cercu in onorea Cererii sa se serbeze cu cursuri de caii inmultite; cá lun'a lui Aprile sa capete numele Nerone; cá Salutii sa se redice unu templu pe locul de unde Scevinu luase ferulu ucidiatoriu. Insusi Nerone inchinà acestu pumnariu in Capitoliu cu inscriptiunea *lui Joue Vindice*.¹⁾ Pe atunci nu i trecù nimeni prin minte, dar, dupa ce rebelà Juliu Vindice, vediura in aceea inscriptiune o prevestire, o proorocia a resbunarii ce n'a intardiatu a veni. Io in actele senatului am datu preste motiunea lui Ceriali Aniciu, consulu desemnatu: *că cu spesele statului sa se faca numai decatu indieitului Nerone unu templu*. Intielesulu propunerii fora indouire n'a pututu fi altulu, fora numai, că Nerone s'a inaltiatu preste tóta culmea maririi, si acum merita adorarea ómeniloru; ci acést'a mai tardiu s'a pututu luá de semnu alu peririi sale; caci onórea divina numai atunci se votéza principelui, candu a incetatu de a mai esiste intre muritori.

¹⁾ lui Joue Resbunatorulu.

[The text on this page is extremely faint and illegible due to low contrast and significant aging. It appears to be a single column of text, possibly a list or a series of entries, but the individual words and sentences cannot be discerned.]

Cartea a siessespredecea.

Consulii:

A. R. 819 de la I. C. 66 { C. Suetoniu Paullinu.
L. Pontiu Télésinu.

Acésta carte contine finitulul anului Romei 818 si o parte a anului urmatoriu.

I. Dupa acestea Nerone a ajunsu de joculu norocului prin credinti'a sa cea usióra si prin promisiunile lui Ceselliu Bassu. Acest'a, cartaginesu de origine, dintr'unu visu ce l'a avutu nóptea in somnu 'si facuse o sperantia reale. Plutindu la Roma, 'si comparà intrare la principele si i spuse: „cà in ogorulu seu „s'au descoperitu o pescera de aduncime necrediuta, ceea ce cuprinde o câtatime mare de auru, nu in moneta taiiata, ci in „massa bruta din timpuri antice. Acolo s'affa table de pondere „nemesurata de o parte, colonne de metalu de alta, care in „gropate de vécuri s'au conservatu spre a imbogati presente. „Intr'altele, cum se dà cu socoteal'a, acesti tesauri sa i fi ingropatu aci Didona din Fenicia fugita din Tiru, dupa ce a fundatu „Cartaginea, cu scopu: cá noulu poporu sa nu cada in moli- „ciune prin bani pré multi, séu pentru cá regii Numidiei, si fora „acést'a inimici, sa nu s'aprindea la resbelu din setea argintulu.“

II. Nerone, fora sa cerce de ajunsu déca merita credintia celea ce a spusu omulu si lucrulu chiaru, fora sa tramita pe cineva, cá sa védia de sunt adeverate, mai essageréza insusi faim'a, si tramite ómeni, cá sa aduca tesaurulu, cá si o préda deja castigata. Se dau naui triremi cu lopatari alesi spre a grabi transportulu. In dílele acele de nemic'a alt'a nu vorbiá poporulu credulu cum e; éra cei mai cu minte din alte cause. Si din intemplantare tocm'a se serbá joculu cincianuale pentru a dou'a óra, si faim'a acést'a serví de tema principale dechiamatoriloru si oratoriloru spre a laudá pe principele. *Pamentulu*, diceau ei, *acum nu produce numai fructele indatinatate si auru amisticatu cu metalele; ci elu desvólta o fertilitate noua, si diei aducu bogatii ce nu tienu ostenitiune, si cate alte asemine plasmuiu cu o elo-*

centia îngâmfata si cu o lingusire nu mai pucina, fiindu securi, că principele i crede usioru.

III. In acésta sperantia desiérta lucsulul creştea din dî in dî, si tesaurulu adunatu din vechime se cheltuía, cá si candu ar fi avutu atát'a in mana catu sa póta risipi, in cursu de multi ani. Ce e si mai multu, elu facea si daruri din acel'a; si astep-tarea dupa bogatii a fostu un'a din causele saracirii publice. Pentru că Bassu, dupa ce 'si a sapatu ogorulu si campulu seu giuru inpregiuru, dîcendu că pescera promisa, candu e ici, candu e colo, si nu numai soldati, ci si lucratori tocmiti, alergau dupa densulu in tréb'a acést'a, in fine se lasá de nebuni'a sa, si mi-randuse fórte, că, pe candu tóte visurile sale de mai nainte i s'au implinitu, fú acum pentru prim'a data insielatu, se scapá de rusine si de temere prin mórte de buna voiia. Unii spunu: *cà lu pusera in féra si apoi curentu ilu lasara éراسي, si cà i s'au confiscatu averea in loculul tesaurului regescu.*

IV. Intr'aceea senatulul, de órace s'apropiau jocurile cincianualie de intrecere, spre departarea rusinii, imbiá pe imperatórele, *cu premiulu victoriei in cantare si i adause cunun'a elo-centiei,* spre ascunderea dejosirii lui de teatralistu. Ma Nerone, dîcendu: *cà aci nu face trebuintia de imbiatu séu de influintia-rea senatului,* afirmá *cà elu se va pune in linia egale cu concurentii si astépta numai de la iubirea de dreptate a judecatoriloru premiulu meritatu,* si dechiamá mai antaiu pre proscena o poesía; apoi la rugatiunea poporului, cá sa se indure *a essi la lumina cu talentulu seu de maisteru in tóte artele* (acestea au fostu vorbele ce i s'au adresatu), se suie pre teatru, supunenduse la tóte regulele prescise pentru unu chitaristu, cá adeca: *osteninduse, sa nu siéda, sudórea sa 'si o stérgea numai cu ves-mentulu superióre, sa nu scuipe nice sa 'si sufle nasulu.* In fine cu genunchiulu plecatu si cu man'a facendu inchinatiune adunarii, ascépta cu unu neastemperu faciaritu sentinti'a judecatoriloru. Si populati'a Romei, usitata a acompaniá si joculu istrioniloru, ilu aplaudá intr'acestea batendu din palme dupre tactu. Ti se parea că ea petrece, si póte că 'si si petrecea, nepasatória cum erá catra rusinea publica.

V. Aceia anse, cari venisera de prin cetati de la tíera departate, pe unde se mai tieneau anca asprele datine a le Italiei vechi, si cari, vietuindu prin fondulu provinciiloru si necunoscendu astfelu de desfrenu, s'afflau la Roma cá deputati oficiosi séu in afaceri private, nu putura suferi unu atare spectacu scandalosu, nice sciura a se conformá cu acésta tréba ne onésta; de órace manile loru nedeprinse se osteniau, pe cei sciutori i turburau si adeseore eráu batuti de soldatii, cari stau printre sierurile de scaune, cu scopu că nice unu minutu sa nu

se pérda prin strigari fora tactu séu in tacere lenesia. Stà cà mai multi cavaleri, voiindu a 'si deschide cale prin intratele anguste si printre multimea imbulditória, s'au strivitu, si cà altii, petrecendu diu'a nóptea pre bancele teatrului, s'au betezitu de mórte. Pentru cà erá mare temerea a lipsi de la spectaclu, din cauza cà multi spioni pe facia, si mai multi anca pe ascunsu eráu pusi cá sa scodésca numele, fisionumi'a, bucuri'a séu intristarea privitoriloru. La denuntiarea acestor'a ómenii de rendu se ucideau cu mórte indata, contr'a celoru ilustru ur'a se tienea ascunsa de ocamdata, dar apoi nu intardiá a se pune in lucrare. Spunu cà Vespasianu ¹⁾, caci 'si inchisese ochii cá in somnu, sa fi fostu aspru infrontatu de iertatulu Febu, si abea dupa rugatiunile altor'a mai bine simtitori a remasu crutiatu; si cà mai tardiu numai steo'a maririi lui cea buna l'a scapatu de periclu de care erá amenintiatu.

VI. Dupa finitulu acestoru jocuri móre Poppea, in stare insarcinata lovita fiindu de barbatuso cu pitiorulu la unu accesu de mania. In veninu nu mi vine a crede, de si unii din istorici o afirma mai multu din ura decatu din buna credintia, pentru cà Nerone erá doritoriu de copii si 'si iubiá soci'a. Mortacin'a nu s'a arsu cu focu dupre ritulu Romanu, ci, conformu datinei regiloru din afóra, s'a imbalzamatu cu aromate mirositórie si depusu in mormentulu Juliiloru. Si totusi i s'a facutu ingropatiune publica, si Nerone insusi de pre rostru i a laudatu *fromseti'a, si cà nascuse o copila divina*, precum si multe daruri a le norocului, in lipsa de alte virtuti.

VII. Mórtea Poppeiei, gelita la vedere, imbucuratória anse la cei ce 'si aduceau aminte de nemoralitatea si crudímea ei, adause noua ura lui Nerone, de órace elu propri pe Caiu Cassiu de a luá parte la ingropatiune; ceea ce pentru Cassiu a fostu antaiulu semnu premergatoriu alu caderii ce n'a intardiatu a veni. La care adausera si pe Silanu; ambii nevinovati. Crim'a loru a fostu cà Cassiu se destingea prin bogatia mare eredita si demnitate morale; éra Silanu prin nascere stralucita si o purtare de june modésta. Deci intro disertatiune tramisa la senatu cere, cá sa i departeze pe amendoui de la afacerile publice. Lui Cassiu i imputá, cà elu intre icónele stramosiloru au assediatu si pe statu'a lui Caiu Cassiu cu inscriptiunea: *conducatoriului de partitu*; prin urmare cu acést'a n'a avutu altu ceva in cugetu, decatu sa arunce seminti'a resbelului civile, si sa desmante pe poporu de la cas'a Cesariloru. Cà mai in colo, cá sa nu sploateze numai memori'a unui nume inamicu spre atitirea discordiei, 'si a associtu si pe Luciu Silanu, june de familia

¹⁾ Vedi si Vesp. cap. IV la Suetoniu.

stralucita, dar de o natura cutezatória, pentru cá sa lu ofereza capu schimbatoriloru de domnia.

VIII. Éra ce s'atinge de Silanu, si pe densulu l'a acusatú totu asia cá si pe unchiulu aceluia, pe Torcatu; ¹⁾ cá adeca: de acum 'si imparte afacerile domniei, cá 'si face pe iertatii sei pe unii cassiari, pe altii intendanti si scriitori; totu imputari catu desierte atatu mincinoáse; pentru cá Silanu, destulu de intimidatu devenise prin mórtea unchiuso anca si mai cercuspectu. Nerone apoi scóse ómeni, cum i numiá elu marturi, cari sa plasmuiésca, cá *Lepida, soci'a lui Cassiu si matusia lui Silanu, sa fi avutu incestu cu nepotuso, si sa se fi datu la fermecatoriú uritióse*. Fura trasi cá complici si senatorii Vulcatiu Tullinu si Marcellu Corneliu, precum si cavalerulu romanu Calpurniu Fabbatu. Acestia anse, apelandu la principele, amanara osindirea ce i amenintiá, si apoi, cá nisce ómeni mai pucinu insemnati, fura uitati de Nerone, care erá ocupatu de alte foradelegi de mai mare importantia.

IX. Deci prin decretulu senatului se declara lui Cassiu si Silanu tramiterea in essiliu; éra ce s'atinge de Lepida au lasatu sa decida principele. Cassiu fú straportatu in insul'a Sardinia, calculandu cá nu va trai multu fiindu fórté betranu. Silanu supt pretestu cá lu ducu la Nassu, ilu abatura la Ostia, de aci apoi ilu internara intr'o cetate a Apuliei cu numele Bariu. Aci, suferindusi sórtea nemeritata cá unu omu intieleptu, fú prinsu de unu centurione, transmisu cá sa lu ucida, si svatuitu: cá sa 'si taiia venele. Dar Silanu i response: cá *de si este resolutu a muri, anse nu va lasá carneficelui onórea uciderii sale*. Centurionele cautandu la barbatulu nearmatu, dar fórté vírtosu cu unu aeru mai multu de mania decatu intimidare, díse soldatiloru cá sa lu apuce. Silanu ia opusetiune de aparare, dà intr'unulu si intr'altulu catu póte cu pumnii nearmati, pana candu lovitu de centurione in facia, cade de rane cá si in bataiia.

X. Totu cu asemine barbatia perira si Luciu Vetu, sócr'a sa Sestia si fii'a sa Pollutia, uriti de Nerone cá unii ce pareau a i imputá cu viati'a loru uciderea lui Rubeliu Plautu, generale lui L. Vetu ²⁾. Ocasione cá sa 'si verse furi'a i a datu iertatulu Fortunatu, care, dupa ce a ruinatu averea domnuso, acum i se facú denuntiatoru, associndu'si pe Claudiu Demianu, care pentru foradelegile sale inchisu de Vetu proconsululu Asiei, fú anse eliberatu de Nerone, dreptu respata a denuntiarii. Audiendu de acést'a acusatulu, si cá elu e tractatu pe acelasi pitioru cá si iertátuso, fugí la mosi'a sa de la Formie. Aci soldatii cá custodia ilu incinsera. La densulu s'afflá fiasa,

¹⁾ Vedi cart. XV, cap. 35. ²⁾ Vedi cart. XIV, cap. 58 si 59.

pe care pe langa pericolul amenintatoriu, o mancă de multu o cumplita dorere. Ea vediuise pe ucidiatorii barbatuso Plautu, imbraciesiódza capulu lui celu cruntatu, tienea la sine sangele si vestmentulu stropitu de sange, cá veduva in doliu eternu invalita, fara a luá la sine altu nutrimentu decatu acel'a cá sa nu móra de fóme. Din svatulu parintelui seu ea plecá acum la Neapoli, si fiindu cá n'au lasat'o sa intre la Nerone, punendu'i se in cale la essire, strigá candu plangendu cá o muiere, *cá sa asculte pe o nevinovata si sa nu jertfésca la unu iertatu pe coleg'a de odiniora in consulatu*, candu, trecendu 'si preste natur'a sessului seu, in tonu inamicu; ma principele a remasu nesimtitoriu la rugatiunile cá si la amenintiarile ei.

XI. Deci vesti tataso cá sa nu mai spereze, ci sa se supuna la nendurat'a sórte. Totu deodata i s'a adusu scirea: cá senatulu se pregatesce la cercetare si la o judecata teribile. Au fostu si de aceia, cari ilu svatuiáu, cá sa faca pe Cesarulu ereditoriu preste partea cea mai mare a averii, cá in modulu acest'a, sa asecure nepotiloru remasiti'a. Ci elu despretiuí acést'a cá viati'a, ce a dus'o catu s'a pututu de libera, sa nu 'si o intine acum pe la capatáiu prin simtiu de sclavu, si daruí sclaviloru catu argintu avea gat'a, si catu s'a pututu straportá, sa iá cu sine fiacare, si sa nu lase decatu numai trei paturi de mórte. Dupa acést'a 'si taiia toti in aceeaasi camara cu acelasi feru venele, si, se purtara, fiacare invalidu in vestmentulu seu cu cuvientia, in baiia; tatalu 'si pironesce ochii asupr'a fiei, mam'a mare asupr'a nepótei, acést'a asupr'a amenduror'a, si toti pentrecute ruganduse dieiloru: *cá sa li grabésca essitulú vietiei, asia cá sa móra lasandu in viatia pe ai sei*, si sórtea a tienutu ordinea naturei; mai antaiu muri celu mai betranu, apoi ceilalti, care dupre etatea sa. Dupa ingropatiune a urmatu acusarea, si sententi'a a fostu: *cá sa se pedepsésca dupre dati'n'a stramosiloru*. Ma Nerone a contradisu, proponendu: *cá sa li fia iertatu a muri fiacare liberu dupa voi'i'a sa*. Cu astfelu de batjocura s'a incununatu uciderea efaptuita!

XII. Pe cavalerulu romanu Publiu Gallu ilu poprira de la apa si focu, pentru cá a statutu cu Feniu Rufu in relatiuni de amicitia, éra cu Luciu Vetu de órecare cunoscientia. Éra iertatulu Fortunatu si acuatorii dreptu plata a ostentitiuniloru lor capetara unu locu in teatru intre curierii tribuniloru. Lun'a lui Aprile se numise de mai nainte *Neroneu*, Maiu se stramutá in *Claudiu*, Juniu in *Germanicu* ¹⁾ de órace Corneliu Orfitu, auctorulu acestei propuneri, observá: *Lun'a lui Juniu sa se lase*

¹⁾ Astfelu trei lune se numira dupre Nerone, caci elu, pe langa Nero, mai purtá si numele de Claudiu si Germanicu.

afora, pentru că pana acum s'au osînditu la morte cá facatori de rele doui Torcati, cari, purtandu numele Juniu, ilu facura sa fia funestu.

XIII. Acestu anu patatu de atatea fapte rele ilu isemnara si dieii prin tempestati si epidemii. Campania fû devastata de unu orcanu mare, ce restornà la pamentu in tote partile vile, arbori, semenature, intindiendu 'si violenti'a pana in vecinatatea Romei, unde turbá pestilentia intre ómeni de tóte classile, fora a se simti o stricatiune óbrece in aeru. Casele erau pline de morti, stratele de conducte de ingropatiune; nice sessu, nice etate nu erá scutite de periclu; sclavii cá si cei nascuti liberi cadeau rapede morti intre plangerile femeiloru si a copiiloru, cari, pe candu dau ajutoriu séu versau lacrime ade-seori se ardeau pre acelasi rugu. Desi muriau desu si cavalerii si senatorii, mortea loru anse erá mai pucinu gelita, cá si cum prin acésta mortalitate generale s'ar fi scapatu de setea de sange a principelui.

Totu in acestu anu se facú conscriptiune de militari prin Gallia Narbonense, prin Asia si Africa pentru completarea legiuniloru din Illiria, din cari se lasáu acasa cei slabiti prin etate séu cei betezitiosi.

Desastrulu ¹⁾ Lugdunului l'a mai alinatu principele cu patru milióne de sestertii pentru restaverirea cetatii. Acést'a erá o suma, ce Lugdunianiii ni o dedesera nóa mai nainte la casuri de nenorocire.

XIV. Supt consulii Caiu Suetoniu si Luciu Telesinu s'a intemplatu cá Antistiu Sosianu, carele, cum s'a dîsu ²⁾ fú pedepsitu cu essiliu pentru versurile satirice, facute contr'a lui Nerone, dupa ce a auditu de cata onóre se bucura denuntiatorii si principele catu de pripitu e la ucideri, cá unu capu neliniscitu ce erá, si cá unulu ce sciá a se folosi de oca siuni, intrá in relatiuni familiari, pentru conformitatea sortii, cu Pammene, unu proscrisu, ce s'affá in acelasi locu, si renumitu astrologu, pentru ceea ce si avea cu multi cunoscintia amicale. Sosianu dà cu socoteal'a cá nu indiesertu vinu atatia la Pammene cerendu svatu, si totu de odata descoperi, cá Publiu Anteiu i dá o pensiune anuale. Catra acestea sciá elu si aceea, cá Anteiu e uritu de Nerone, din caus'a iubiri sale catra Agrippina ³⁾ si cá bogati'a aceleuia e de natura a desceptá in principele iubirea de argintu, càci averea casiunase si pana aci la forte multi peire. Deci, dupa ce a prinsu epistole de la Anteiu si a furatu si carticelele, in cari erá insemnata diua natale si prooroci'a

¹⁾ focu. ²⁾ Cart. XIV. cap. 48. ³⁾ Acésta cercustare aiurea nu mai se amintesce.

despre viitoriulu aceluia dintre cartile secrete a le lui Pamene, unde erau ascunse: si totu deodata dede preste o notitia in care stá originea si cursulu vietiei lui Ostoriu Scapula, scrise principelui: „cà elu are sa i descopere secrete de mare pondere, relative la securitatea persónei lui, deca i se vá concede „o scurta intrerupere a essilului. Cà adeca Anteu si Ostoriu „tindu la schimbarea starii lucrurilor, si cérca despre viitorulu „seu si alu principelui.“ Numai decatu se tramisera nau si adusera pe Sosianu. Indata ce se audi despre denuntiare, toti tieneau pe Anteu si Ostoriu mai multu intre osenditi, decatu intre acusati, incatu nu se aflá nemine, care sa subscrie testamentulu lui Anteu, fora invoierea lui Tigellinu, care facú atentu pe Anteu, *cá sa nu intardie a 'si face dispusetiunile cele din urma.* Acest'a prin urmare a luat veninu, si superatu pentru lucrarea lui ce tardia, apoi 'si grabi mórtea taiendu 'si venele.

XV. Pe timpulu acést'a Ostoriu s'aflá la o mosia deparata pe la marginile Liguriei. Aci fú tramisu unu centurione, ca sa i grabésca mórtea. Caus'a pripirii a fostu, cà Ostoriu, renumitu cá barbatu de arme si decoratu in Britania cu corona civica,¹⁾ prin tari'a corpului si scienti'a in manuirea armeloru, i insuflase lui Nerone, pururea lasiu, dar de la conjuratiunea de adunati si mai fricosu, temerea cá sa nu rebeleze asupra'i. Centurionele dupa ce a inchisu essitele vilei, spune lui Ostoriu mandatulu Imperatorelui. Acest'a bravur'a intrebuintiata de atatea ori contr'a inamicului o întórce contr'a sa. Si de orace din venele de si taiate scurgea sange pucinu, numai atata a dîsu unui sclavu, cá sa tiena ridicatu fora sa misce pumnarulu, apoi i apasá man'a si aieptanduse in feru si petrunse gútulu.

XVI. Chiaru candu asi istorisi resbelele esterne si mortile suferite pentru patria, déca acelea ar fi asia de asemini, m'aru desgustá si pe mine insumi, si ar trebui sa acceptu sá-tietatea cititoriloru, carora mortile cetatianiloru, desi oneste, dar prin tristetia si necurmat'a loru întórcere, li ar veni satióse. Cu catu mai multu dar trebuie sa stringe si sa imple de intristare inim'a, acésta pacientia de sclavu, acestu torentu de sange versatu in mediulu pacii! Jo din partemi nu me voiuu scusá intr'altu modu innaintea celoru ce voru luá cunoscentia de acestea, decatu asigurandui, cà io nu i urescu pe aceia, cari se lasara a fi ucisi cu atat'a lasitate. Mani'a dieiloru contr'a Imperiului romanu a fostu acést'a despre care nu poti vorbi numai odata, cá despre desastrelu armatelor, despre luarea cetatiloru si apoi sa nu te mai intorci la ele. Sa dàmu atat'a la descendentii barbatiloru straluciti, cá precum conductele loru funebre

¹⁾ Cart. XII. cap. 31.

se distingu de ingropatiunile ómeniloru de rendu, asia si istorisirea essitului loru din viatia sa fia si sa remana pentru ei o memoria de onóre.

XVII. In cursu de cateva díle cadiura pe rondu cá intr'o cétá de macelu Anneu Mela, Ceriali Aniciu, Rufiu Crispinu si Caiu Petroniu. Mela si Crispinu erau cavaleri romani cu rangu de senatoru. Celu din urma, odinióra prefectu de pretoriu si daruitu cu ornamentele consularie si mai de curentu essilatu in Sardinia, cá partasiu alu conjuratiunii, se sinucise dupa ordinulu capatatu cá i cauta sa móra. Mela, frate bunu cu Gallione si cu Seneca, dintr'o ambitiune intortocata, s'au abtienutu de la petirea dregatoriiloru de statu, cu scopu cá, in calitate de cavaleri romani curati, sa egaleze pe barbatii consulari la influintia; catra acestea crediuse a fi apucatu pre o cale mai scurta de a 'si face bani, déca elu cá intendante va ingriji de bunurile private a le principelui. Totu deodata elu erá tata lui Anneu Lucanu, ceeace nu pucinu a contribuitu la védi'a lui. Dupa mórtea lui Lucanu, cercetandu i averea cu rigurositate, redicá asupra 'si acusatoru pe Fabiu Romanu, *unulu din amicii intimi ai lui Lucanu*. Prin scrisóri, imitate dupre a le lui Lucanu, plasmuira cá *intre Mela si fiu a fostu cunoscientia de conjuratiune*. Dupa ce le a vediutu Nerone, lacomindu dupa bogati'a lui Mela, tramise sa i le puna inainte si Mela 'si taiiá venele, acestu modu de mórte erá in usu pe atunci, dupa ce 'si a facutu testamentulu, in care lasà o suma mare de bani lui Tigellinu si generelui acestuia, lui Cossutianu Capitone, cu scopu cá cealalta avere sa remana. In acel'a erá unu annessu, ce cá si cum Mela s'ar plange despre nedreptatea peririi sale, cuprindea: „*elu móre fora sa fi meritatu prin ceva acésta; pe candu Rufiu Crispinu si Aniciu Ceriali inimici principelui, se bucura de viatia.*“ Se credea, cá acést'a falsificatiune s'a facutu, pentru Crispinu caci erá ucisu deja: pentru Ceriali, cá sa lu póta ucide. Si in adeveru fora sa tréca multu si acést'a 'si a facutu mórtea cu man'a sa, de care ómeniloru li a parutu reu mai pucinu decatu de ceialalti, aducendu 'si aminte, cá elu a fostu acela ce tradase o conjuratiune lui Caju Cesarulu.

XVIII. Incatu pentru Caiu Petroniu mi cauta a apucá firulu nararii cevasi mai de susu. Elu 'si petrecea dílele in somnu, noptile in lucru si placerile vietiei; si precum altii 'si facura unu nume prin activitate, asia densulu prin facu-nemica. Elu nu trecea de unu risipitoriu, care se ruinéza prin desfrenari grosolane, cum sunt cei mai multi, ci de unu libertinu rafinatu. Si pe catu dísale si faptele sale erau mai libertiate, aparandu pe din afóra intr'o cétá negrigintia, cu atatu mai gratiósá i erá acésta simplitate studiatá. Cu tóte acestea, candu a fostu

proconsulu in Bitinia si apoi consulu, s'a aratatu omu cu capu si in stare de a conduce afacerile. Rentorsu apoi la viati'a pecatosa, séu la imitarea peccatorulu, fú primitu intre pucinii familiari ai lui Nerone, si arbitru in trebi de gustu. Nemic'a nu era elegantu, galantu, de bunu gustu inaintea lui Nerone, fora numai ceace s'aprobá de Petroniu. De aci s'a nascutu ur'a lui Tigellinu contr'a lui Petroniu, cá contr'a unui rivalu si mai maistru in arangearea placeriloru. Prin urmare Tigellinu s'adresza la crudimea principelui, cá un'a ce intrecea pe tote celelalte patimi: imputa lui Petroniu amicitia cu Scevinu, dupa ce i a coruptu pe unu sclavu spre denuntiare, i a taiiatu calea de aparare, si a bagatu in féra pe partea cea mai mare a servitoriloru lui.

XIX. In dilele acelea Cesarulu din intemplare se dusesse la Campania, si Petroniu calatorise impreuna pana la Cume, unde fú retienutu. Neputendu mai multu suferi frementatur'a intre sperantia si temere, se determiná sa móra, viati'a totusi nu o impinse de la sine rapede, ci venele taiate, acum le legá dupre voiia, acum éra si le deslegá, convorbindu cu amicii, nu despre lucruri serióse, séu cá sa 'si faca gloria de constantia; si i ascultá discuru, nemic'a anse despre nemuirea sufletulu, nice despre doctrinele filosofiloru, ci poesii moii si versuri usióre. Pe unii din sclavii sei i daru, pe altii puse sa i bata. Elu manca, dormi, cá mórtea sa de nevoiia sa para naturale. Nice in testamentu chiaru elu n'a lingusitu (cum faceau mai toti ce periau) pe nemine nice pe Nerone, séu pe Tigellinu, séu pe altu cineva de la putere; ci descrise rusinele principelui supt nume de barbati si femei prostituiti, dímpreuna cu desfrenarile de nou inventate de totu felulu, sigilá scriptur'a si o tramise lui Nerone; apoi franse sigilulu (instrumentulu) cá sa nu póta servi spre periclitarea cuiva.

XX. Nerone, dupa ce 'si a batutu capu in cóci si in colo cá cum au pututu veni la cunoscintia placerile cele arteficióse a le noptiloru sale, i veni a minte Silia, cunoscuta prin maritisiulu seu cu unu senatoru, si carea se intrebuintá de densulu la totu felulu de desfrenari ale carni, si catra acést'a fórte intima lui Petroniu. Fú deci manata in essiliu cá un'a ce n'a tacutu cele ce a vediutu si le a patitu ensasi; si cu acést'a 'si satisfacú ur'a propria. Éra pe Minutiú Termu, fostu pretoru, ilu jertfi maniei lui Tigellinu, din cauza ca unulu din iertatii lui Termu redícasse órecari incriminari contr'a lui Tigellinu cele ce elu le a platitu cu durerile torturei, éra domnuso cu mórtea.

XXI. Dupa uciderea atatoru barbati insemnati, in celea din urma i veni lui Nerone poff'a, cá sa stinga insasi virtutea

prin uciderea lui Trasea Petu si Barea Soranu. De multu i urá elu pe amendoui. La ceea ce, incatu pentru Trasea, se mai adaugeau si alte cause: cà a essitu din senatu, cum s'a dîsu,¹⁾ candu s'a desbatutu de Agrippina, si pentru cà la jocurile juvenalie²⁾ n'a luat parte ce s'a asceptatu; care vatemare cu atatu mai greu i a cadiutu lui Nerone, cu catu se sciá, cà Trasea, la Pataviu, loculu nascerii sale, imbracatu cá unu tragicu, a cantatu impreuna la jocurile intemeiate de Antenore Traianulu.³⁾ Si cà si in diu'a, candu s'a judecatu pretorulu Antistiu pentru versurile satirice contr'a lui Nerone, 'si au datu o parere mai blanda si au si essitu cu ea; mai incolo candu se decretara Poppeiei onori divine, a lipsitu de buna voiia si n'a assistatu la ingropatiunea ei. Tóte acestea cescustari nu le lasá Capitone Cossutianu a cadé in uitare, carele, pe langa caracterulu seu celu reutatosu, apoi erá inimicu dachiaratu a lui Trasea, din cauza cà in urm'a motiunii acestuia a fostu cadiutu elu, candu solii Ciliciloru ilu acusasera pentru mancatorii.

XXII. Catra acestea Cossutianu i mai facea urmatóriele imputatiuni: „cà Trasea se feresce a depune juramentulu solemnele la inceputulu anului; elu nu vine nice odata la facerea „promisiuniloru pentru principe, macaru cà e investitu cu demnitatea sacerdotala a unui cuindecemviru; nice odata n'a adusu „jertfa pentru mantuirea principelui séu vocea lui cea angerésca; „elu odiniora atatu de diliginte, atatu de neobositu, care si la „afacerile cele mai nensemnate a le Parintiloru nu incetá a 'si „inaltiá vocea aprobandu séu oppunendu, de trei ani n'a mai „pusu pitiorulu in Curia; si numai deunadi, candu se intreceau „toti spre a contení pe unu Silanu si unu Vetu, elu mai bucurosu s'a ocupatu cu afacerile private ale clientiloru sei. Acé- „st'a deja e isolare, spirtu de partitu, si, de voru cutezá multi „unu ce asemine — resbelu. Precum odiniora, dîce mai departe, „alaturau pe Juliu Cesare si pe Marcu Catone unu cu altu, „asia acum cetatienimea iubitória de discordii pe tine, Nerone, „te pune cu Trasea. Si pana acum 'si are disciplii séu mai bine „satelitii sei, cari anca nu cutéza a 'i imitá cerbici'a espre- „siuniloru lui, i imitéza anse purtarea si faci'a lui, rigurosi si tristi, pentru cá sa ti impute placerile tale. Nu- „mai elu singuru e fora grige pentru mantuirea ta, fora respectu pentru talentele tale. Nu i pasa de fericirea principelui: intristarea si durerile acestuia nu lu mai satura. E totu „acelu spirtu, care nu crede pe Poppea a fi indieita, care in fap-

¹⁾ Vedi cart. XIV. cap. 12. ²⁾ Intemeiate de Nerone, ce se dicu si Cincenalia, la care erau constrinsi a participá barbati si femei de rangu. ³⁾ Trasea acést'a a facut'o din respectulu anticitatii.

„tele indieitului Augustu a indieitului Juliu nu jura. Urasce
„religiunea, despretiuesce legile. Diuarele poporului Romanu
„prin provincie, pe la armate, se citescu cu mai multa diligentia,
„pentru cá sa scie, ce n'a mai facutu Trasea. Au sa primimu
„acele principie, déca sunt mai bune, au poffitoriloru de lucruri
„nouve sa li se iá ducele si invetiatoriulu. Acésta secta a pro-
„dusu pe Tuberoni ¹⁾ si pe Favoni ²⁾, nume uritiose si in ve-
„chea republica. Cá sa restórne domni'a, ei essu inainte cu li-
„bertatea: dupa ce voru fi resturnatu pe aceea, apoi voru atacá
„ei si libertatea. Indesiertu ai departatu tu pe Cassiu, déca tu
„vei suferi sa crésca si sa se intarésca imitatori de ai Brutiloru.
„In fine nu dispune nemic'a tu insuti de Trasea, lása pe senatu
„sa fia judecatoriu intre noi. Nerone mai inaltia anim'a infla-
„carata de mania a lui Cossutianu, si i associaza pe Marcellu
„Epriu, oratoru violentu.

XXIII. Contra lui Barea Soranu se insinuase deja acu-
satoru, Ostoriu Sabinu, cavaleru romanu, in urm'a proconsula-
tului din Asia, unde Soranu adause la ur'a principelui prin ac-
tivatea si iubirea de dreptate a sa, precum si prin aceea cá a
staruitu a se deschide portulu in Efesu si cá a lasatu neresbu-
nata resistarea cu fortia a cetatii Pergamu contr'a lui Acratu,
iertatulu Cesarului, care voiá sa li rapiasca statuetele si icónele.
Ma cá crima i se imputá: *cà a statutu in amicitia cu Plautu* ³⁾
*si cá a cercatu sa castige dragostea provinciei cu scopu de schim-
bare a lucruriloru.* Timpulu judecarii loru s'a alesu, candu va
veni Tiridate ⁴⁾ cá sa primésca investitur'a regatului Armeniei:
acum séu pentru cá sa acopere foradelegile din laíntru prin atra-
gerea atentunii publice asupr'a afaceriloru din afóra, séu pen-
tru cá sa 'si arate marirea imperatésca, ucigendu barbati ilustru
dupa datin'a regiloru.

XXIV. Deci pe candu tóta cetatea essiá spre primirea
principelui si vederea regelui, Trasea capatá ordinu sa remana
a casa. Pentru acést'a anse elu nu 'si a pierdutu cumpatulu, ci
compuse o scrisóre catra Nerone, cerendu sa i se arate crimele,
si asecurendu lu cá se va apará, déca i se voru face cunoscute
crimele si i se va dá voiia de a se justificá. Nerone deschise
rapede acea scrisóre, in sperantia cá Trasea cuprinsu de teróre va
fi scrisu ceva prin care sa se inaltia onórea principelui si faima sa
scadia. Dar neaflandu nemic'a de acestea fú densulu apucatu
de tremuru, cá nevinovatulu mai viaza anca, resufla si vorbesce,

¹⁾ Cuintu Eliu Tuberone, discipulu a filosofiei stoice. ²⁾ Marcu Favoniu
asemine. ³⁾ Vedi cart. XV, c. 29. ⁴⁾ Vedi cart. XIV, c. 57—59.

si puse sa convóce pe Parinti. Atunci Trasea s'a svatuitu cu amicii sei: sa mai cerce a se apará, séu sa o despretiúiesca; parerile erau impartite.

XXV. Cei ce opinau, cá sa se duca in Curia disera: *cà ei sunt securi de constanti'a lui*; „cà nu va vorbi nemic'a decatu „numai ce va servi la inaltierea gloriei lui; numai cei lasatori si „fricosi 'si ascundu finitul vietiei sale in umbr'a secretului. Sa „védia poporulu pe barbatulu cum merge inaintea mortii; sa au- „dia senatulu vorbe, cá purcese de la o dieitate órecare, cá mai „susu decatu omenesci; acésta infaciesiare de mirare póte sa mi- „sce si pe unu Nerone; éra déca totusi va remané incremenitu „intru crudiméa sa: celu pucinu atunci posteritatea va sci de- „stinge memori'a unui essitu plinu de onóre de lasitatea acelor'a, „cari se lasa a peri in tacere.“

XXVI. Din contra cei ce erau de parere, cá sa siédia a casa, de si consimtiau despre constanti'a lui Trasea, totu asia, se temeau anse, „cà va fi espusu la insultari si batjocuri. Sa „se subtraga de la injuraturi. Nu numai Cossutianu si Epriu „sunt capaci de o atare fapta de nemic'a; ci póte sa fia si de „aceia cari sa aiba nerusinare a redicá si manile sale cá sa lu „bata; cà si cei cu simtiemente mai bune li voru urmá din te- „mere. Mai bine sa crutia de o atare infamia pe senatu, alu „caruia ornamentu a fostu, si sa lase sa nu mai scie lumea cá „ce ar fi facutu senatulu, la vederea lui Trasea acusat. Cá „Nerone sa se pocaiésca de rusinea foradelegiloru sale, este o „desiérta sperantia; cu multu mai tare e de temutu cà 'si va „versá furi'a asupr'a sociei, a copiiloru si totu ce are mai scumpu „Trasea. Deci finésca 'si viati'a nepatatu, neintinatu cu gloria, „cà aceia a caroru urme si precepte le a tienutu pana acum.“ La acésta svatuire erá si Rusticu Arulenu de facia, unu june plinu de focu, care din poff'a de lauda, se oferì a *redicá protestu contr'a decretului senatului*; elu adeca erá tribunu alu plebii. Trasea anse i stemperà ardórea dícendui: cá sa nu intre- „prindia lucru desiertu, cela ce acusatului nu va aduce nice unu „folosu, va fi anse spre perirea intreprindiatorului. Implinitu- „s'au dílele vietiei sale, si calea ce a tienut'o in cursu de atatia „ani, elu nu o va lasá; junele la inceputulu demnitatiloru ma- „gistratuali are deschisa inaintea sa tóta cararea. Mai antaiu „sa 'si iá bine sem'a pe ce cale are sa apuce pe astfelu de „timpuri la dregatoriele de statu.“ De alta parte, de se cuvine sa se duca in senatu, a dísu, cá se va mai gandi insusi in sine.

XXVII. Ma in diu'a urmatória doue coorti pretoriane ocu- para armate templulu Venerii nascatória. Intrat'a Curiei o tie-

neau ingradita o ceta, de barbati in toga la cari se vedeau sabii. Prin Foru si biserice erau impartiti soldati in cete; prin mediulu acestoru mesure amenintietorie se stracurara senatorii in Curia. Cuventarea principelui s'a cetitu de unu cestore. „In „care fora a numi pe cineva pe nume dojenesce pe Parinti, ca „negrigeza afacerile statului si ca prin esemplulu loru cavalerii „romani se dau leneverii. Nu e dar nice o mirare ca nu vinu „de prin provincie departate, deca cei imbracati au demnitatea „consulare si sacerdotale, 'si petrecu mai bine prin gradinile „sale, cele desfatatiöse.“ Acesta imputatiune servi acusatiloru de arma.

XXVIII. Dupa ce Cossutianu a facutu inceputulu, Marcellu striga ca unu indracitu: „ca aci e vorb'a de mantuirea statului; cerbici'a supusiloru a obositu blandeti'a domnitorului. „Parintii s'au aratatu pana in diu'a acest'a prea blandi, lasandu „pe unu rebelu ca Trasea si pe generele seu Elvidiu Priscu sociulu furieloru aceluia, precum si pe unu Paconiu Agrippinu, „acestu ereditoriu alu urei parentesci contr'a casei Cesariloru, „si pe Curtiu Montanu, istu facatoriu de versuri scarbosa, ca „sa 'si bata jocu nepedepsiti. Trasea sa fi venitu in senatu ca „consulare, la rugatiuni ca sacerdote, la depunerea juramentului „ca cetatianu ce este, deca cumva, calcandu in pitiore tote institutiunile si riturile sante ale stramosiloru, nu va sa pasiésca „la medilocu ca inamicu. De orace i place asia de multu a face „pe senatoru si a lua supt protectiunea sa pe calumniatorii principelui, vina dar si propuna, ce doresce ca sa se inbunatatiésca „seu sa se modifice; mai usioru ilu voru suferi audiendulu cartindu face lucru in parte, decatü vediendulu ca le defaima tote „prin acea tacere. Nu cumva lui nu i place acesta pace, ce „domnesce preste totu pamentulu, seu victoriele armatelorü reportate fora perdere? Senatulü dar inceteza de a mai suferi a „si nutri ambitiunea sa cea stricatiösa pe unu omu, carele se „inristéza de binele publicu, pentru care forulu, teatrulu si temple stau ca si nisce desierturi, carele amenintia cu essilarea de „sine. Elu se gerésa ca si cum n'ar mai fi nice decretelü senatului, nice putere suverana, nice acesta cetate Roma. Rupa 'si „dar viati'a de acestu statu, pe care de multu nu lu mai iubesce, „si acum nu lu mai pote vedé cu ochii.

XXIX. Pe candu Marcelu, si altfelu hidosu si infioratoriu la vedere, printre acestea si altele asemini vorbe, versa focu din facia si din ochi, domnia in senatu nu acea ursusa si prin desu repetitele pericle indatinata intristare, ci unu nou si afundu strabatatoriu tremuru la vederea ceteloru inarmate. Totu deo-

data li se intipuiá faci'a venerabile a lui Trasea. Unii *compa-*
timiau si lui, Elvidiu, care avea sa sufere pentru nevinovat'a sa
afnitate. „Éra lui Agrippinu, ce aveau sa i impute, fora nu-
„mai tristea sórte a parintelui seu, care asemine càdiuse jertfa
„nevinovata la unu Tiberiu setosu de sange? Apoi pe Montanu,
„unu bictu june onestu, a le caruia versuri nu cuprindea nice
„o defaima, sa lu essileze, pentru cà a datu proba de talentu.“

XXX. Cu tóte acestea éca cà intra Ostoriu, acusatòrulu
lui Soranu, *'si' urdiése acusatìunea de la amicitì'a lui cu Rube-*
liu Plautu, si cum Soranu a dusu proconsulatulu in Asia, admi-
nistrandu mai multu cu scopu cà sa 'si faca sie unu nume, de-
catu cu privire la binele comune, si nutrindu spiritulu de revolta
prin cetati. Totu incriminari vechi. Ce a fostu nou e cà elu
a trasu in perichulu tatalui si pe fi'a aceluia, imputandu i: *cà*
ar fi datu bani descantatoriloru? Este adeveratu cà Servilia (ace-
st'a erá numele fetei) intrebase pe Magi, din pietate fiasca si
prin nesperienti'a etatii sale, dar totusi nu altuceva, decatu in
privinti'a sórtii familiei sale, *si óre Nerone imblandiseva, si cum*
va essi cercetarea judecatii — cu nefericire? Fù chiamatu deci
in senatu; si vedcai inaintea scaunului de judecata a consuliloru
de o parte pe tat'a greu de ani, in facia pe fi'a, in etate cam
de douedieci de ani, maritata numai de curendu dupa Anniu
Polione, carele impinsu in essiliu o lasase veduva si nemanga-
iata, necutezandu a 'si redicá ochii asupr'a tataso, in credintia
cà ea i ar fi mai ingrauiatu positiunea.

XXXI. Éra candu acusatòrulu a intrebat'o: *vendutu 'si a*
ornamentele de mirésa si colet'a de la gátu, cà sa 'si adune bani
pentru facerea de fermecatorii descantatorie, la inceputu cadiù la
pamentu, multu timpu plangendu si fora voce, apoi imbracie-
sindu altariulu strigà: „Eu nu m'am inchinatu la dieitati rele,
„io n'am scosu din gur'a mea blasteme, n'am cerutu alt'a in ne-
„fericitele mele rugatiuni, decatu cà tu, Cesarule, si voi, sena-
„toriloru, sa nu faceti nemic'a reu la acest'a, celu mai bunu din
„toti. Diamante, vestmente si ornamentele cuvenite demnitatii
„mele le am datu, cum mi asi fi datu sangele si viati'a, déca
„le ar fi poffitu. Acei ómeni, mie necunoscuti mai nainte, vé-
„dia ei a cui nume sunt si ce arte essertiaza. Io numele prin-
„cipelui nu l'am pomenitu, decatu numai intre dieitati. Totusi
„nefericitulu meu tata nu scie nemic'a de acestea; si déca e
„crima, io singura sunt ce am pecatuitu.“

XXXII. Pe candu vorbiá anca ea, tataso Soranu i tâiia
vorb'a dicendu: „ea n'a mersu cu densulu in provincia, ea, fi-
„indu pré tenera, n'a pututu cunósce pe Plautu, nu a fostu ami-

„sticată în procesul barbatușo; ea, acuzată fiindu numai pentru o pietate pré mare, să se despartia de cauz'a sa; încatu „pentru sine se supune la ver ce sôrte.“ Cu acést'a se aieptă că să îmbracisîeze pe fi'i'a sa, ce i veniá înainte, déca lictorii nu s'aru fi imbulzitu între amendouî. După acést'a s'ascultara marturii; și pe catu de mare a fostu compatimirea ce o destetpase în auditori barbari'a acuzarii, nu mai mica a fostu indignatiunea cu care a implutu pe ómeni marturulu Publiu Jgnatiu. Acést'a, omu a lui Soranu, cumparatu numai spre surparea amicului, făcea pe filosofulu Stoicu; deprinsu a se purtá în vorba și tîenutura sterióra că unu omu de omenia, ascundea în anim'a sa numai perfidi'a, iubirea de argintu și desfrenarea. După ce prin bani se dede pe facia acestu caracteru de nemic'a, a lasatu lumii unu essemplu: că să se ferésca nu numai de insielatori și blastemati dechiarati, ci și de virtuosi ipocriti și de amici tradatori.

XXXIII. Aceeasi dî totusi s'a însemnatu printr'unu nobile essemplu de fapta buna, datu de Cassiu Asclepiodotu, unu barbatu din cei mai bogati ai Bitiniei. Cassiu a stimatu pe Soranu, candu acést'a erá în flórea puterii, 'și a tîenutu cu elu și după ce a cadiutu în periclu; din care cauza i s'a confiscatu tóta averea și monatu în essiliu: *astfelu dieii cauta cu aceeasi nepasare la fapte bune că și la cele rele.* Lui Trasea lui Soranu și Serviliei li s'a datu voiia a 'și alege felulu mortii; Elvidiu și Paconu se scósera din Italia. Montanu pentru tataso fù agratiatu, supt conditiune că să nu fia primitu în dregatoriile de statu. Acuzatorii Epriu și Cossutianu capatara fiacare cate cincî milioane de sestertii, Ostoriu doue sute de miie de sestertie, dimpreuna cu ornamentele cestorie.

XXXIV. După acést'a fù tramisu cestorulu consulului la Trasea, ce siede la gradini, pe candu diu'a se inchiná deja spre séra. Elu avea la sine o societate numerósa de barbati și femei de rangu, erá anse ocupatu mai multu cu Demetriu, unu filosofu de scól'a cinica. Pe catu se putea conchide dupre serioșitatea și din vorbele audite, elu essaminá cu densulu natur'a sufletului și despartirea lui de corpu: candu Domitiu Cecilianu, unulu din amicii cei mai intimi ai lui intrandu i spuse decretulu senatului. Pe cei de facia, cari incepura a se plange și vaietá, i svatuesce, *că să se duca înte și să nu se incurse spre reulu loru în sôrtea unui osenditu; éra Ariei, socia sa, ce, dupre essemplulu mamei sale, voiia să móra cu barbatușo, i dîce: sa 'și tiena viati'a și să nu lipsésca pe fét'a loru de unic'a spri-ginire ce i a mai remasu.*

XXXV. Apoi essi in porticu, unde lu gasi cestorulu, mai multu veselu, caci audise ca pe ginereso Elvidiu numai din Italia ilu eschisera. Dupa ce a primitu decretulu senatului, ia cu sine pe Elvidiu si pe Demetriu, in camar'a de dormitu; 'si intinde amendoua braciele, si, pe candu curgea sangele, stropi podinea, si chiamandu pe cestoru, dise: *Sa facemu o libatime lui Joue liberatorulu! uita aici, fetulu meu, dieii sa abata de la tine acestu semnu cobitoriu. Tu anse esci nascutu pe nisce tempuri, in cari face trebuintia ca omulu sa 'si intarésca barbat'a prin essemple de constantia!* In fine, suferindu dureri mari prin venirea tardia a mórtii se întórse spre Demetriu

(Remasiti'a s'a perdutu).

Errata.

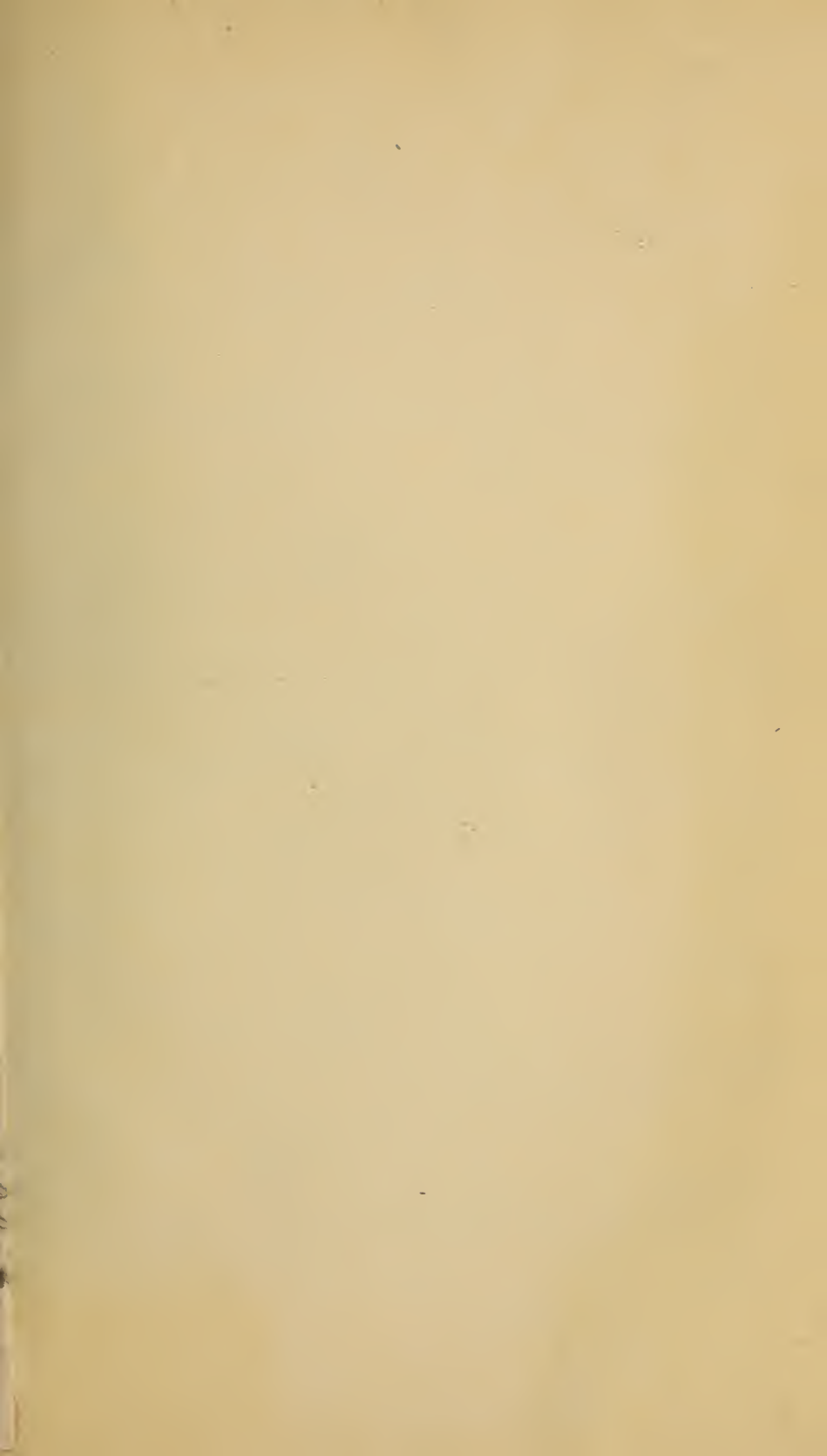
Nici unu opu tipographicu nu pôte esí cu totulu scutitu de erroru tipographiche, si perfectiunea imprimeriiloru in acestu respectu este fórte relativa; ea adeca se dejudeca dupa numerulu mai micu séu mai mare alu erroriloru. In acésta carte s'au furisiatu erroru relative mai multe, inea sî d'in caus'a atensa in precauventarea nóstra, cà-ci adeca traductoriulu surprinsu prin morbu sî mórte, nu apucase a'si revedé si correege manuscriptulu. Preste acésta cartea se sî tiparí cu celeritate nu prea usitata pe la noi.

D'in acestea cause ceremu indulgenti'a lectoriloru pentru errorile câte voru intempina. Lectoriulu intelligente si essercitatu le va scí evita séu correege insusi, chiaru in decursulu lecturei sale.

1843

Faint, illegible text, possibly bleed-through from the reverse side of the page.

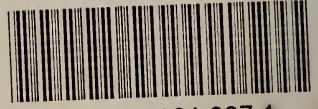
Deacidified using the Bookkeeper process.
Neutralizing agent: Magnesium Oxide
Treatment Date: August 2006

PreservationTechnologies

A WORLD LEADER IN PAPER PRESERVATION

111 Thomson Park Drive
Cranberry Township, PA 16066
(724) 779-2111

LIBRARY OF CONGRESS

0 003 091 967 1